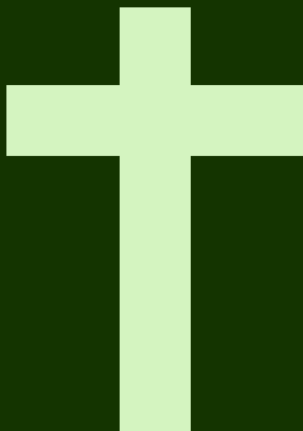

Emo'u Itukó'oviti

New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)

Emo'u Itukó'oviti

New Testament in Terêna (BR:ter:Terêna)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Terêna

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Terêna [ter], Brazil

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Terêna

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
9434667b-9ee2-59e4-93dc-3a75fa6b3851

Contents

Máteu	1
Márku	71
Lúka	113
Xuâum	185
Atu	235
Rómanu	297
1 Koríntiu	327
2 Koríntiu	355
Ngâlata	374
Éfeziu	386
Filípeni	397
Kolósensi	404
1 Tesalonísensi	411
2 Tesalonísensi	417
1 Timóti	421
2 Timóti	429
Títu	435
Filémom	439
Èbereu	441
Teâku	464
1 Péturu	472
2 Péturu	481
1 Xuâum	486
2 Xuâum	494
3 Xuâum	496
Njûda	498
Apokalípisi	501

YÚTOE MÁTEU koyúhoti koeku Jesus

Xapákuke neko íhikau Jesus, ápe hóyeno koéhati Máteu. Lévi itukóvomaka po'i íhaxeokonoke. Enepora inúxoti koyuhópeti yara Novo Testamento, Máteu yutoxôa. Yoko koperáxinoti nâti itúkovo neko Máteu tumúneke hokópea Jesus. Hane yutóxino ne Máteu júdeuhiko, exókoati itúkeovo koati Mésiya ne Jesus, eneponeko kíxone yutoéti ya Velho Testamento símeamo, enepone páhoemaka Itukó'oviti yara kúveu mêmum. Koati aha Máteu kouhupu'ikea yútoeke itúkeovo natina júdeu ne Jesus, enepone kúxone júdeuhiko símeamo.

Xoko turi yútoe Máteu, anêko íháhiko neko oxúnoekene Jesus koukeôvoti xoko Âbraum turi júdeuhiko. Xapákuke neko iha oxúnoekene Jesus, anêkomaka iha Ndávi, koati teyonéti natina júdeuhiko mekúke. Éxokovea Máteu motókeyea itúkeovo natina júdeuhiko ne Jesus. Koane vo'oku itúkeovo kúxone júdeuhiko símeamo ne Jesus natíxea kuteáti natíxea ne Ndávi mekúke, énomone íhaxinokono “ámoripono Ndávi” ne Jesus. Yokómopáhi koeku “Ámoripono Ndávi” kixonéti hunókoku ra Novo Testamento xoko kouhupu'ikinoveati koêku.

Oxúnoekenehiko Jesus *Lk 3.23-38*

¹ Enepora yutoéti, koati koyuhó'inoviti íháhiko ne oxúnoekene Jesus Kristu, ámoripono Ndávi, ámoriponoikomaka Âbraum.

² Eneponeko Âbraum, há'ane neko Izáki.

Kene Izáki, Njáko itukoa há'a.

Kene Njáko, Njúda yoko po'ínuhiko itukoa há'a.

³ Kene Njúda, Pêre yoko Nzêra itukoa há'a.

Táma koéha êno neko pi'âti xe'exa Njúda.

Kene Pêre, Êzorom itukoa há'a.

Yoko Âraum koéha xé'a neko Êzorom.

⁴ Kene Âraum, Aminâdabi itukoa há'a.

Kene Aminâdabi, Nâso itukoa há'a.

Kene Nâso, Sâumom itukoa há'a.

⁵ Kene Sâumom, Mbôa itukoa há'a.

Yoko Râbe koéha êno ne Mbôa.

Kene Mbôa, Ôbedi itukoa há'a.

Yoko Rúti koéha êno ne Ôbedi.

Kene Ôbedi, Njése itukoa há'a.

⁶ Eneponeko Njése, énomone itúko há'a neko Ndávi, nâti mekúke.

Yoko ápe xe'exa neko Ndávi xoko sêno, viúvana hóyeno koéhati Ûriya.

Salúmaum koéha neko xé'a.

⁷ Kene Salúmaum, Robôaum itukoa há'a.

Kene Robôaum, Âmbiya itukoa há'a.

Kene Âmbiya, Âza itukoa há'a.

⁸ Kene Âza, Njózáfa itukoa há'a.

Kene Njózáfa, Njôraum itukoa há'a.

Kene Njôraum, Úziya itukoa há'a.

⁹ Kene Ūziya, Njótaum itukoa há'a.

Kene Njótaum, Áka itukoa há'a.

Kene Áka, Ezékiya itukoa há'a.

¹⁰ Kene Ezékiya, Manáse itukoa há'a.

Kene Manáse, Âmum itukoa há'a.

Kene Âmum, Njôziya itukoa há'a.

¹¹ Kene Njôziya, Njekóniya yoko po'ínuhiko itukoa há'a ya kaxénake iteokonoku ne viyénoxapa júdeu xapa isukókoti yaneko omopókononehiko itúkeovo kaúti ya Mbabílonea.

¹² Eneponeko Njekóniya, ápe xé'a koéhati Salatíye ike omópinekono viyénoxapa ya Mbabílonea.

Kene Salatíye, Nzorobâbe itukoa há'a.

¹³ Kene Nzorobâbe, Ambiúdi itukoa há'a.

Kene Ambiúdi, Eliyáki itukoa há'a.

Kene Eliyáki, Ázo itukoa há'a.

¹⁴ Kene Ázo, Sadóki itukoa há'a.

Kene Sadóki, Ákim itukoa há'a.

Kene Ákim, Eliúdi itukoa há'a.

¹⁵ Kene Eliúdi, Eleâza itukoa há'a.

Kene Eleâza, Mátam itukoa há'a.

Kene Mátam, Njáko itukoa há'a.

¹⁶ Kene Njáko, Yúse, ima Mâriya, itukoa há'a.

Yoko Mâriya, énomone itúko êno ne Jesus. Yoko Jesus, énomone ne iháxonetimaka Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

¹⁷ Enepone oxúnoekene Jesus yutoxóvoti íha yará'a, kátoze kôe ukeâti kaxena Ábraum tukú koeti kaxena Ndávi. Kene ukeâti kaxena Ndávi tukú koeti omópekonoku viyénoxapa ya Mbabílonea, kátoze koépomaka íha ne oxúnoekene yutoxóvoti yará'a. Kene ukeâti kaxena omópekonoku viyénoxapa ya Mbabílonea tukú koeti ápepe Mésiya, kátoze koépomaka íha.

Koeku inâ ipuhiko Jesus

Lk 2.1-7

¹⁸ Hara kôe kixoku koêku inâ ipuhiko ne Jesus Kristu yara kúveu mêum. Enepone Mâriya, eno Jesus, hoenáxokonotine itúkeovo yenomo Yúse. Itea koeku ávoyea ava xoko Yúse koane ávoyea akápinea, ihaikó koéne neko Mâriya ya xunáoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Yoko enepone Yúse, imamo Mâriya, koati itípakovoti hóyeno, epó'oxo koati ponóvoti kixoku itúkeovo. Exoâne Yúse íhaíkea ne Mâriya, ápene isóneuke kotóhineopea mani kóyenoyea. Itea ako akáha'a ómea yuhoíkovokutike, puvâti váherexea yuhó'inokono ne Mâriya. ²⁰ Koeku ixómoyea itúkinoa isóneu Yúse, símoa ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Hopúneke vekínoa. Hara kíxoa:

—Yusé, iti ámoripono Ndávi, hako pivôa kéyenoyi ne Mâriya, vo'oku enepone íhaíkea, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti porexôa kó'iyeaneye. ²¹ Apêtimo xe'éxa, hóyeno kalivôno. Jesus íheximo, vo'oku koíteovomo xanána ya pahúnevo —kíxoane ánju neko Yúse.

²² Kó'inokeneye uhá koêti yanekôyo, vo'oku simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti ya yuhóke porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone neko emo'úti koêti: ²³ “Apêtimo árunoe ihaíkoti ákoti hóyeno

yuhó'ixoati. Koxe'éxatimo hóyeno kalivôno. Emanûe íhaxeokonomo” koêti. (Yoko enepone Emanûe koêti, anéye Itukó'oviti xapákuke ûti koêti.)

²⁴ Iyukóvone neko Yûse, itúkoa neko emó'uinoa ánju. Ako kuríkapa Mâriya, yane kásatuxonehiko. ²⁵ Itea kóyeane ávoveya yúha'ixa imókone ipuhíko neko kalivôno. Yoko Jesus íhaxea Yûse ne kalivôno.

2

Oposíkoa hána'iti ko'éxoneti ne kalivôno, natínamo jûdeu

¹ Enepo ipuhíkone Jesus yara kúveu mêum, Mbélem ipúhiko, pitivóko ya Njúdeya. Yaneko káxehiko, kaxénake itúkeovo nâti ne Êrodi, apé koéne hóyenhohiko simôti ya Njeruzálem ukeâti úkeaku ihâroti. Enepohikone hóyeno, koati hána'iti ko'éxoneti íhíxaxovoti koeku hékerekhiko. ² Simoné'eya, hara koe épemoke xanéhiko:

—Na óvo ne hóyeno kalivôno ínati ipuhíko, enepone natínamo jûdeuhiko? Kenó'okinoke ûti, vo'oku koeku vóvea vóvokuke ya úkeaku ihâroti, noixoâti ûti ne hékere hoénaxovepe. Vihayú'ikoponoati simínoké ûti —koe yúho.

³ Kamoáne Êrodi neko koekúti, yupihovó koene itúkinoa isóneu. Uhá kôe xanéhiko ya Njeruzálem itúkinoamaka isóneu. ⁴ Yane ho'úxoanehiko Êrodi ne uhá koeti tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne íhíxaxotihiko ya hó'eke, ina epemó'ikohiko koeku yuho porófeta mekúke ipúhíkokumo ne Mésiya, enepone pháoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁵ Ina yumopâhiko:

—Mbélem ya Njúdeya, enepo ipúhiko. Vo'oku hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke:

⁶ “Enepone Mbélem ya poké'exa Njúdeya, ako apáya'i itea haina ákoti itúkokonoke ya xapákuke ne koati hána'itinoe pitivóko ya Njúdeya, vo'oku énomonemo íhonia ne pahúkoti, enepone inuxínoatimo ne njanéna íhae Izaráe” kôe. *Miquéias 5.2*

⁷ Yane he'onó kíxoane Êrodi íháxikea neko hóyenhohiko ukeâti úkeaku ihâroti, epemó'ikoati itukóvotiye káxe koane kohé ipúhíkeaku neko hékere noíxonehiko.

⁸ Ina pahukoâhiko ya Mbélem. Hara kíxo:

—Píhe, kókoyuse íxea yépemo'iki koêku ne kalivôno. Enepomo inixépanane, yéta'akapanumo motovâtimaka mbiheaya inzáyu'ikoponea —kíxoane.

⁹ Úkeane pího neko hóyenhohiko ixikó'okoanehiko nâti. Ya xenékuke, ápeponemaka ne hékere, enepone noíxonehiko koeku óvea óvokuke ya úkeaku ihâroti inuxó kó'iyea tumúnekehiko tukú koeti símo xoko yónoku. Simoné'e xoko óvoku ne kalivôno, xe'ó koéne neko hékere koati óúkeke.

¹⁰ Noixópanemaka hóyenhohiko neko hékere, yupihovó koéne úhepeyehiko isóneu koane éno elókeko okóvo. ¹¹ Ina urúkovahiko neko ovokúti, yane noíxoane ne kalivôno yoko Mâriya, éno. Ipuyuké kó'iyeanehiko nonékuke ne kalivôno ihayú'ikoati, koane míhe'okeahiko neko íhaku iparáti omínoakehiko ina poroxóa neko omínoake, ôro, yoko kohépiti xêru éno úheti íhópune koéhati míra, yoko po'ínu xêru koéhati ísensu.

¹² Ina kouhápu'ikinoa Itukó'oviti neko hóyenhohiko ya hopúneke ákoyeane vekapa xoko Êrodi. Énomone vekópinohiko po'íke xêne koeku aúkopeovo poké'exake.

Ikóho'ixoa Yûse ne Mâriya yoko Jesus ya Ejítu

¹³ Enepo pihópóne neko hóyenohiko noixóponoti Jesus, yane símoane ánju ne Yúse ya hopúneke. Hara kíxoane:

—Keúsakapu, yáma ne kalivóno yoko êno. Íkeha'ixa ya Ejítu. Yávaheixanemo tukú koeti endá'akapapimaka motó'iyevanemo yaúkopivo, vo'oku opósi'ixoane Êrodi ra kalivóno kaha'áti koépekea —kíxoane.

¹⁴ Yane kousokovone Yúse, úkeane pího ya yóti ikóho'ixoati ne kalivóno yoko êno ya Ejítu. ¹⁵ Óvoheixoane ya Ejítu tukú koeti ivokóvone Êrodi. Kó'inokeneye maka kaúsakapune neko yuhu Vúnae ya xoko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koéti: “Koeku ukópea Ejítu, undíne ihaxíkopa neko nje'éxa” koéti.

Koepékexokono neko inámatiko kalivóno

¹⁶ Exoáne Êrodi itúkeovo aupú'ikoatine hóyenohiko ukeáti úkeaku ihâroti, yupihovó koene ímaikeovo. Yane pahúkoane koépekexeokono neko uhá koeti inámatiko kalivóno ya Mbélem pí'átine xoénaena poké'eke, koánemaka xapa ko'óvokutihiko oveáti xêrerekuke. Itúkinovoke kalivóno pí'átine xoénaena poké'eke vo'oku yúho neko hóyenohiko ukeáti úkeaku ihâroti kuteáti yé'akeneye xoénae ike ipúhikine neko hékere. ¹⁷ Yane kousokovone neko kúxoti yútoe porofeta Njerémia, enepone koéti:

¹⁸ “Ya Râma, ápe kámone xanéhiko, êno hónoti iyókexoti kotíveti koeku yaíkea. Manírapo Rákeu iyôti vo'oku xe'éxaxapa. Yoko ako itoáti iyúni'ikea vo'oku heú koe ívohikeovo xe'éxaxapa” koéti.* *Njerémia 31.15*

Ukopéa Ejítu ne Yúse

¹⁹ Ivokóvone neko Êrodi, apé kó'ino Yúse ya hopúneke ne ánjuna Vúnae. Yoko Ejítuke ovó'iko ne Yúse. Hara kíxoaa ánju:

²⁰ —Keúsakapapune, yamápanemaka ne kalivóno yoko êno, yaúkapapune ya poké'exa Izarâe, vo'oku ivókovonehiko neko kaha'áti koépekea ne kalivóno —kíxoane.

²¹ Yane omópáne Yúse ne kalivóno yoko êno. Poké'exa Izarâe yonópohiko. ²² Itea eyekóxoane Yúse itúkeovo Arkílau, xé'a Êrodi, ahe'ókopo haíkene natíxea ya Njúdeya, píkoane yonópeaya. Yane éxokoa Itukó'oviti ne Yúse yonópokumo ya hopúneke. Énomone pihópino Ngalíleyake ²³ xoko pitivóko koéhati Nazâre. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yuhu porófeta mekúke, enepone koéti: “Íháxeokonotimo íhae Nazâre” koéti.

3

Koeku yuhu Xuaum Mbátita xapa xanéhiko

Mk 1.1-8; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

¹ Yaneko mekúke, pího Xuaum Mbátita ya Njúdeya yaneko mêum ákoti apêti, koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne kamokénoponoati. ² Hara kôe:

—Íkétivexanoé Iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku yé'exovone kaxena natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne —kíxoane.

³ Yoko Xuaum Mbátita kixo ne porofeta Izâiya mekúke yaneko kó'iyeku: “Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhe'akinanoé oxéne ne Vúnae

* **2:18** Enepone Rákeu kixone porófeta, énomone neko yeno Njáko, oxú'íkene ne júdeuhiko. Kene yara yútoe Máteu, koati kixo'ékoti uhá koeti senóhiko júdeu ya Mbélem koepékokonoti xe'éxa.

ítúkea ítúke xepákukenoe. Kéyusea kixeku ítíkivo nonékuke' ” kôe. *Izâiya 40.3*

⁴ Yoko evo'i kámelu ítúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto ítúko hô'e. Kene vohóho yoko ho'o mópo íhae mêmum ítúko nika. ⁵ Enephikoneko íhae pítivokona Njeruzálem, yoko uhá koeti íhae Njúdeya, koane uhá koeti íhae xe'ókuke ne huvêo íháxoneti Njórdaum, pihóhiko kamokénoponoti Xuâum. ⁶ Enephikone xâne koyuhópoti pahúnevo, áhikoahiko Xuâum yane huvêo.

⁷ Noixoâne Xuâum símeahikomaka êno farízeu yoko sadúseu, enepohikone payásoti ya hó'eke júdeu, hara kixovokoxoa:

—Ítínoe ámoripono xâne kutí koeti koati ipúhokovoti koéxoe, ikítixatínoe ítívootimo ne ipíhohonopemo Itukó'oviti pohúneta vo'oku yáhíkivo njokóyoke? Ako kalíhuina! ⁸ Konókoti ítíkínoe únati motovâti iyúseyea ítíkivonoe ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kirikópati. ⁹ “Úti ámoripono Ábraum” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti ítíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti ítúkopeovo ámoripono Ábraum ra ítátanehiko mopôí.

¹⁰ —Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikóthihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti parêxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kixoaneyé Itukó'oviti ne xâne váhere kixoku ítúkeovo. ¹¹ Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, yéxokovope ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kirikópati, itea ya ingyépoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova koane omínoam perékataka, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xâne, haínati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kutí koetimo xunako yúku kasása'ikea. ¹² Kutí koetímo xâne omó'ixoti kasása'ikope ya vo'ókuke, kuteâti ápa. Kuteâti kixókonoku tíríku kasasá'ikokono, énomonemo kixóneye xâne nê'e. Kuteâti kixókonoku há'i tíríku ipíhokono íhakuke, énomonemo kixóneye xâne únati kixoku ítúkeovo. Kene ne xâne kutí koeti tuti tíríku ákoti aunáti, oro'ókoatinemo yúkuke xoko ákotinemo ípukeovoku —kixovokoxoane Xuaum Mbátita.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mk 1.9-11; Lk 3.21-22; Xu 1.31-34

¹³ Yaneko káxehiko, ipúhíkea Ngalíleya ne Jesus. Hara yóno huveóke, enepone Njórdaum, motovâti áhíkeovo xoko Xuaum Mbátita. ¹⁴ Ina kixôa Xuâum:

—Mani íti motokêa áhíkeonu itea itukovó koe úndi yépemo áhíkeopi —kíxoane.

¹⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ako yuvâti vo'oku koeku kó'iyeaneye, koati kousókoati úti ne uhá koeti ínixone Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti —kíxoane.

Yane kúteanemaka isóneú Xuaum Mbátita, áhikoane. ¹⁶ Ehá'axo ipúhíkopea úne ne Jesus yaneko ahíkovo, mihe'ó kó'inoane vanúke koane noíxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti evesékoti xokóyoke kutí koeti kurúte. ¹⁷ Énomone yanê'e, apé koene emo'úti inu'íxoti vanúkeke kámone. Hara kôe:

—Eneporá'a, énomone Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —kôe.

4

*Hixopâ Ndeâpu íkoroeka ne Jesus**Mk 1.12-13; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15*

¹ Énomone yaneko ike áhikinevo ne Jesus, ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêum ákoti apêti, hixopâti Ndeâpu íkoroeka pahunévotike. ² Itopónone koarenta koeti káxe koane koarenta koeti yóti ákoyea nîka ne Jesus, yane épekoane hímakati. ³ Yanê'e, pihínoane Ndeâpu, enepone íkoroenkati xâne pahunévotike. Hara kíxoa:

—Enepo itikápxuxo Xe'exa Itukó'oviti, pehúkaikopo sá'iri'okoapeovo pâum ra itátanehiko mopôï —kíxoane.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara koe yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine nikokónoti kox-unáko xâne, itea kóxunakomaka ne uhá koeti emó'uinovi Itukó'oviti” kôe —kíxoane Jesus.

⁵ Úkeane óma Ndeâpu ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko. Hara iyónoa xoko koati vanúke'exeaku yane hána'iti imokóvokuti, enepone témpulo ⁶ ina kixôa:

—Enepo itikápxuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhakapu poké'eke yukíti ra vanúke, vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoâtimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke kóyonoyeopi.

Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okoa mopôï ne hívi”
kôe —kíxoane Ndeâpu. *Sâramu 91.11-12*

⁷ Itea hara kíxoa Jesus:

—Ako kalíhuina, vo'oku haramaka kôe ya po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okovo Yúnae Itukó'oviti” kôe —kíxoane.

⁸ Ina omopómaka Jesus ne Ndeâpu oúke êno hána'iti mopôï, exókoati uhá koeti pahúkoku payásotihiko yara kúveu mêum, koáne ne êno úhe'ene ⁹ ina kixôa:

—Mborexópeatimo uhá koêti ra koekúti neíxone kó'oyene enepo ipiyíkexa nonénguke kutí kixénuti Itukó'oviti —kíxoane.

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yahíkuxipunu Satanaé, vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Ópoeane Yúnae Itukó'oviti ipiyíkexino. Poéhane motovâ kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

¹¹ Noixoâne Ndeâpu ákoyea íta, yane ahíkuxopeovane. Yane ápehiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke simohíkoati ne Jesus kax-unákoponoati.

*Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya**Mk 1.14-15; Lk 4.14-15*

¹² Exoâne Jesus iká'akeovone ne Xuaum Mbátita, aúkopovo ya Ngalíleya. ¹³ Puhu vekó koepo Nazáre yonópoti Kafanáum. Hane óvo ne pitivóko xe'ókuke Mar-na Ngalíleya xoko po'i iháxakoku poké'exa Ngalíleya iháxoneti Nzebúlom yoko Nafitáli. ¹⁴ Énomone yaneko pihópeaku Jesus ya Ngalíleya, kousokoa ne yútoe porofeta Izáiya mekúe koyuhó'iyeyati koêku, enepone koêti:

¹⁵ “Enepone poké'e íhauti Nzebúlom yoko Nafitáli ovoti iyuke Hána'iti Mar poixô'oke huvêo koéhati Njôrdaum, énomone ne Ngalíleya iháxoneti óvoku ne xanéhiko ákoti itukapu júdeu. ¹⁶ Enepohikone xanéhikoya ovóheixoti hahákutike, noíxone êno hána'iti uhapú'iti. Epó'oxo enepohikone ováti

neko poké'e, óvohikoku xâne hoenáxovotine yonópea ipihóponovokutike, kóuhapu'ikoane êno hána'iti uhapú'iti" kôe. *Izâiya 9.1-2*

¹⁷ Énomone yanekôyo, turíxovone ne Jesus koyúhoyea ne emo'u Itukó'oviti. Hara koe yúho xapa xâne:

—Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa, vo'oku kaxénane natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne—kôe.

Itaíkoa Jesus hókea ne koaturu koeti nómikuxokenati
Mk 1.16-20; Lk 5.1-11

¹⁸ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke Mar-na Ngalíleya, tokononé koéne pi'áti kopo'ínukokoti, Símaum iháxoneti Péturu, yoko Ándere ixómoti kuríko nómikuxope vo'oku itúkeovo itúkovokenehiko. ¹⁹ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hekánunoe. Hainá'ikomo hõe yíxovonoe itea indukópovitinoemo ihíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

²⁰ Énomone yaneko ókoku ôra, kurí kíxoane neko nómikuxope, pihónehiko ikéneke Jesus.

²¹ Yane kali tumúneke, tokononé koéne po'i pi'áti kopo'ínukokoti ixómoti koyúseopo nómikuxope kúveuke vatékene. Énomone ne Teáku yoko Xuâum, xe'ahiko Nzebêdeu. Yoko ápemaka há'a yane vatékenake. Yane itaikoane Jesus neko pi'áti hókeamaka. ²² Kurí kixónehiko há'a koane vatékene, pihónehiko ikéneke Jesus.

Ihíkaxo ne Jesus koane koitóvo êno xâne
Lk 6.17-19

²³ Uhá kíxoá Jesus yónea neko poké'ixa Ngalíleya koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko, koane koyúhoyeamaka ne inámati íhikavoti koyúhoti kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koítovamaka Jesus uhá koeti koékuti kó'iyevovoku aríne neko xanéhiko.

²⁴ Eyekóxokonone koeku ituke ne Jesus ya uhá koeti poké'ixa Sírea, omókonone uhá koêti ne ka'aríneta xokóyoke. Yoko ako tópi kó'iyevovoku aríneta yuvâtihiko. Ápe xâne úroevu ndémoniu. Ápemaka ákoti aunáti tûti pepokehí koêti, koane isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. Koítovahiko Jesus uhá koêti. ²⁵ Koati ênoti xâne íhae Ngalíleya hokó'ixoati, koane íhae íhaxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koánemaka íhae Njeruzálem, yoko íhae Njúdeya, koánemaka íhae poixó'oke huvêo, enepone Njôrdaum.

5

Koeku xâne koati únati koêku nonékuke Vúnae
Lk 6.20-23

¹ Noixoâne Jesus neko êno xâne, pihóne ouke kali mopô. Ivatákone, ina ahi'ókova íhikauhiko. ² Énomone yané'e, turíxoane Jesus íhikaxeahiko. Hara kíxovokoxoa:

³—Koati únati koêku ne xâne inixópvoti itúkeovo hána'iti ikonóko'ixovoti nonékuke ne íhae Vanúke, vo'oku yonópotimo natíxokuke nê'e.

⁴—Koati únati koêku ne xâne hokónuti, iyôti koeku kó'oyene, vo'oku kouhépekopinoatimo Itukó'oviti isóneu.

⁵—Koati únati koêku ne xâne ákoti kapayásakapu, vo'oku ítukenemo ra poké'e ika'ínamakapakanane.

6 —Koati únati koêku ne xâne kutí koeti épeu úne yoko épeu hímakati koeku yupíheovo kahá'ayea itúkea ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku kousókinoatimo Itukó'oviti ne áha.

7 —Koati únati koêku ne xâne seánati, vo'oku koseánakonotimakamo.

8 —Koati únati koêku ne xâne póhutine ponóvoti koekúti opósi'ixo itúkea, vo'oku iníxotimo Itukó'oviti.

9 —Koati únati koêku ne xâne oposí'ixoti íkasaxea omíxone po'ínuhiko xâne, vo'oku iháxeokonotimo xe'exa Itukó'oviti.

10 —Koati únati koêku ne xâne ikoítaponokonoti kotíveti vo'oku únati ítuke, vo'oku yonópotimo natíxokuke Íhae Vanúke.

11 —Koati únati kékunoe enepo apé ihakópití, koane vaheréxoti ítukeinopi, koane apémaka ákoti tópi kixoku yúho itúkoheyea kèku vo'oku itíkivo hokónuti.

12 Yupihovó ákoenoe elókeko yokóvo ixekánaneye, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke. Yoko énomonemaka kixókónoneye váherexea ítukeinokono neko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti nóvo, enepohikoneko inúxoti ya utíke.

Íhokoa Jesus yúki ne íhikauhiko

Mk 9.50; Lk 14.34-35

13 —Kuteáti koeku ítúkeovo únati kixoku kóuhekea xánena ne yúki, énomonemaka kénenoe xapa xâne kírivokoevo yara kúveu méum. Itea enepo auké'e taú'iko ne yúki, ákonemo oxéne aúkopinokono taú'iko, yane ákonemo ítúkovo, poéhane kuríkeokono koane kapásikexekono xoko kuríkokonoku. Yokóhiyanavo mará'inamo yakútea ne yúki ákotine taú'iko.

14 —Kuteáti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomonemaka kénenoe xapa xâne yara kúveu méum. Epó'oxo kuteáti koeku pitivóko ovoti oukeke kalí mopôí ákoti itóati hé'onea, énomonemaka kénenoe. 15 Ako ihúxoti kouhápu'ikope xovo'ú kixoáti, itea enepo ihúxokono, koati xoko ókoku yúku ixíkokono motováti kouhápu'ikea uhá koeti ováti ne kúveu ovokúti. 16 Énomonemaka ákoeneye únati kixeku itíkivo maka naíxane xanéhiko ne únati ítike, epó'oxo maka iháyu'ikanehiko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

17 —Hákonoe ikitíxa nzimínoti ungé'exoponea ra Ponóvoti Kixovókuti ya yútoeke Muíse, koánemaka ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Haina nzimínoti ungé'exoponea, itea nzimínoti indúkea uhá koéti ne yutoxóvotiya. 18 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koékumo ávovea aúke'e ra vanúke koáne ra poké'e, ákomo ápahuina koekúti veyopóvoti yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse. Muhíkova póhuti kalí létara itukovo póhuti kalí telépu'i, ákomo veyápapu ya koeku ávovea kaúsakapu uhá koeti yutoxóvotiya.

19 Enepone xâne ákoti itukâ ne páhoenokono ítúkea yane yutoéti, yusíkoti ítúkeovo iníxone ákoyea koati ítúkovo, ina ihíkaxamaka po'i xâne ákoyea ítúka, koati énomonemo okopó koati ikenétike ivávakoepokono ya natíxokuke Íhae Vanúke. Itea enepone xâne itukoáti uhá koéti neko yutoéti koane ihíxaxotimaka po'i xâne ítúkea, énomonemo itukóvo koati teyonétiya. 20 Koati ngixópitinoe: Enepone kixeku itíkivo, konókoti yupíheovo anú'ukea ponóvoko kixoku ítúkeovo ne éskiriba yoko farízeu, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke. Hákoti koené'eye, ákomo kalíhuina yenópi natíxokuke Íhae Vanúke — kixovokoxoane Jesus.

Nókone xâne ítúkea apé púvone, áko'o itukovo apé puváti

Rm 12.19; Éf 4.26; 1 Tm 2.8; Tk 1.19; 1 Xu 2.1, 11

21 Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko páhoenokono voxúnoekene itúkea, enepone “Hako kepéko” koèti, koánemaka ne koèti: “Enepone koepékoti, omokónotimo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane” koèti. 22 Itea hara ngxíópinoe: Uhá koeti imaíkinovoti po’i xâne, omokónotimakamo yuhoíkovokutike maka ipíhapanakanane. Kene ne vahehéxinoti yuhó’ino po’ínu, omokónotimo xoko koati payásoti yuhoíkovokuti maka ipíhapanakanane. Kene ne koyúhóti itúkeovo ákoti isóneu ne po’ínu, naíxapu nê’e mará’inamo iyánapakana ipíhóponovokutike xapa yúku. 23 Itukovo yomoti iké’iparaxoke Itukó’oviti, ipíheati átake ina puyakápanapu yokóvo ápeyea pe’ínu vahehéxinopiti isóneu, 24 kurí íxeavo ne yómone xoko áta, pihéne yího’ixoponi ne pe’ínu inúxotike motovâti unátipinokokonoe iséneu, inamo yaukápanu peréxi Itukó’oviti ne íparaxike.

25 —Enepone xâne apêti évotikopike, omópiti yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinoe iséneu ya xenékuke tumúneke sími yuhoíkovokutike. Hákti koené’eye, itukapu simetíne yuhoíkovokutike, konokoátimo yéni nonékuke ne pahúkotiya. Yane pahúkópitimo kiríkikono xoko pulísea, inamo kirikákana íka’ákovokutike. 26 Koati emo’úti ra yunzó’inopinoo: Ákomo ipíhíkapa koeku ávoya peréxapa uhá koèti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó’oviti kotúyopinoe pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

Koèku ne xâne kapíneti ákoti itukapu koati yêno

Mt 18.8; Mk 9.43

27 Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko yuhóti koèti: “Hákonoe kepíné’iyi múxone ne po’i xâne” koèti. 28 Itea hara ngxíópinoe: Itukovo apêti hóyeno komómoti sêno xaneâti íyokeova, koeku kó’iyeaneye isóneu, koati pahúkóvotino vo’ókuke ne váhere oveâti isóneuke. 29 Enepo itukapu yúke, enepone koâti mbiú koeti ínixepe váherexino ne ítike, yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoye váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo’o yúke yenópi vanúke yaneko usokó kó’iyea yúke ítea yenópoti ipíhóponovokutike. 30 Koane itukapu veô’u, enepone koati íhinovoke váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo’o veô’u yenópi vanúke yaneko usokó kó’iyea veô’u ítea yenópoti ipíhóponovokutike —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá’ikopeova ne váhere ítike.

Koeku kuríkoti yêno

Mt 19.9; Mk 10.11-12; Lk 16.18

31 Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara koemáka po’i yutoéti: “Enepone kuríkoti yêno, paréxapa koyuhópeti kotuyôpeati íha itúkeovo ko’ímati” koé’epopo. 32 Itea hara ngxíópinoe: Koékuti kuríkoti yêno ákoti itukapu vo’oku aupú’ikoati yêno yuhó’ixoti po’i hóyeno, koati vahehéxoti ítuke nê’e, epó’oxo koatímakamo kutí’inoke pahúkóvoti ne yêno okó’ímapo. Koánemaka ne koyenópati ne sêno, kutí koetímakamo íxómoti aupú’ikea inúxoti íma ne sêno koeku kóyenoapea.

Veínoake xâne ikána’uxea yúho

Tk 5.12

33 —Koáne kémoanenoe koèku neko páhoenokono ne voxúnoekene itúkea, enepone koèti: “Hako simikíkixo koeku itúkeovo iháke Itukó’oviti keyúhoyi, itíkoti koati yuhóti. Konókotimaka kéveseki koékuti yíúho kuteâti. Koati

kenokoâti itíki ne yiúho keyúhone iháke Itukó'oviti” koêti. ³⁴ Itea hara ngxíópinoe: Hako itukóvo ya iháke koêkuti ihâe keyúhoyi. Muhíkova ya iháke “vanúke” ako yusíka, vo'oku koati ivátakoku Itukó'oviti natíxea nê'e. ³⁵ Muhíkovamaka ya iháke “poké'e” ákomaka yusíka, vo'oku kutí kôe ómomikoaku Itukó'oviti ne hêve. Muhíkovamaka ya iháke “Njeruzálem” ákomaka yusíka vo'oku itúkeovo pítivokona Nâti koati payásoti ya uhá koêti. ³⁶ Muhíkovamaka ya iháke “tiúti” ákomaka yusíka, vo'oku enepone póhuti kali híyeu tiúti, ako ítea kehópu'iki, áko'o itukovo keha'âti kehâha'íkopi, ákomaka ítea itíki. ³⁷ Péhuxaikopo ne yiúho. Itukovo “Êm” kêti, énomone yákoe koáne itúka ákoti ike'ítukexa po'i ihâe ikéna'uxi. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yákoe, koane itúka ákoti po'i ihâe vínoake keha'âti ikéna'uxi. Yoko áva po'i vínoake keyúhoyi, koati ukeâti xoko Satánae nê'e.

Ako omótova itúkoponea ésa'i ne váhere ítukeinokono

Lk 6.27-30

³⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kémoanenoe neko emo'úti koêti: “Itukovo apêti okó'okoti uke po'i xâne, konokoâtimaka óko'okeokono úke. Kúteanemaka koêku áva kehókoti oe po'i xâne, konokoâtimaka kehókeokono ôe” kôe. ³⁹ Itea hara ngxíópinoe: Hako itikópono yésa'i enepo áva vaheréxoti ítukeinopi. Itukovo apêti ipusóhoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. ⁴⁰ Koáne enepo áva mani iyonópiti yuhoíkovokutike koyúhote kónokea peréxi ripino, síkeane omópeamaka keápana. ⁴¹ Koáne áva pahukópiti keínoinoá ínone ovâti póhuti kílómituru, yamína ya pí'âti kílómituru. ⁴² Koáne áva epemópiti ítikevo, peréxa. Áva kahá'ati váxeopi ítikevo, ívexamaka.

Muhíkova xâne puvo'óviti, konókoti ákoyea omótova vokóvo

Lk 6.32-36; 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

⁴³ —Kémoanenoe neko emo'úti “Hako motovâ yokóvo ne ínikene koane pívamaka ne puvópiti” koêti. ⁴⁴ Itea hara ngxíópinoe: Hako motovâ yokóvo ne puvópiti. Itíkina orásaum ne vaheréxoti ítukeinopi. ⁴⁵ Yane itínenoemo itukóvo koati kaná'uti xe'éxaxapa Itukó'oviti ya vanúke. Vo'oku poréxoá Yá'a íhae vanúke uhápu'iyee ne káxe xapa xâne ákoti aunáti, koánemaka xapa únati xâne. Kúteanemaka kíxoaku poréxea úko ne xâne ponóvoti ítuke, koánemaka ne ákoti aunáti ítuke. ⁴⁶ Itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, namo kíxoaye ápeyea némoepo xoko Itukó'oviti? Muhíkova ne koperáxinotihiko nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, ákomaka kamáxatika ne ákoti omotóva okóvo. ⁴⁷ Itukapu póhutine ínikene itíkino únati, koati kutipasí keâti ne ákotihiko éxa Itukó'oviti, vo'oku énomonemaka kixóhiko ítúkeovo. ⁴⁸ Hukínóvoti ngxíeopinoe: Itikapunoe ponóvoti kixoku ítúkeovo kuteâti koêku Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

6

¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, hako yoposíko noíxeokono ne únati ítike keha'âti iháyu'ikeopi po'ínuhiko xâne, vo'oku enepo akoéneye ne ítike, ákomo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Koêku ne poréxoti huvó'oxeake ne xâne apêti konokínovati

² —Enepo áva peréxoake ne xâne apêti nókone, hako kutí koe pehúkoti inxínopiti oxoti torombéta keha'âti noíxeokono ne ítike, kuteâti kixoku ítúkeovo

ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo apê pôreu ya íhikaxovoku hó'e koáne ya none ovokúti, énomone kixínoakeneye kaha'átihiko ápeyea íhayú'ikoati. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ³ Itea enepo áva hivó'oe, hako kalihú'ina yopósiki ápeyea po'i exoáti, muhíkova ne níkene koati ákoti omotóva yokóvo ⁴ maka hákone exókono. Yane apêtimo némoepo xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoáti.

Nókone kó'iyea ne xâne itúko orásaum
Lk 11.2-4

⁵—Enepo itikánoe orásaum, hako kitêa ne xâne ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko. Vo'oku enepo itúko orásaum, áhatihiko xe'ó kó'iyea ya íhikaxovoku hó'e koánemaka ya none ovokúti vékoheixoku xâne, kahá'ati noíxeokono. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene íti, enepo itíka orásaum, urukú yákepo kúveu yóvoku. Exexó íxea ne péhapetea. Yépema ne Yá'a íhae vanúke, enepone ákoti inixoáti, yane íko'íparaxopeatimo nê'e. Koáhati iníxoti koekúti ákoti po'i noixoáti.

⁷—Koáne enepo itíka orásaum, hako kitêa ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti yómoti káyuixea yúho enepo itúko orásaum. Koati ikútixatihiko yumopókonotimo vo'oku ixómoyea káyuihoa ne yúho. ⁸ Hako íkítipasikova ne xâne kuteáti nê'e, vo'oku exo nékone ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. Tumúneke yépemi, éxoane ne nékone. ⁹ Itea hara yákoee enepo itíka orásaum:

“Íti Ha'a úti íhae vanúke, émbemo téyeamo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne.

¹⁰ Émbemopi ukóponeamo ne netíxi yáye xapákuke úti, uti xâne. Itúkapu yáha kousókovo yara poké'e kuteáti koeku kóusokeovo ya vanúkeke.

¹¹ Peréxavi nika úti itukovo káxe. ¹² Ketúyapa pahúnevo úti koékumaka kóseanayea úti ne po'ínuhiko xâne vaheréxinoviti ítuke, kutí kixoáti uti ákoti pahukápu. ¹³ Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike itea peréxavi víteova ne váhere kixovókuti, (vo'oku poéhane íti itukóvo hána'iti nâti ya uhá koêti. Poéhane íti apê xunáko oúkeke uhá koêti. Poéhanemaka íti itukóvo hána'iti íhayú'iuti ya uhá koêti, ákotinemo hunókoku. Itúkapu énomoneoxo koéneye)” yákoee itíka orásaum —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁴ —Vo'oku enepo kutí ixêa ákoti váherexeaku ítukeinopi ne po'ínu xâne, kúteanemakamo kixópiku Itukó'oviti. ¹⁵ Itea enepo hákoti kixeáneye (ne váhere ítukeinopi po'i xâne), ákomakamo katúyapa váhere ítike ne Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

¹⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo jejuá yakôe, hako isone'ekovoo keyê kuteáti kóyeku ne xanéhiko ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko, kahá'atimaka éxokeovo po'ínuhiko xâne ítúkeovo jejuá koêti. Ivévaka ra yunzó'inopinoo: Vo'oku íkomumuxeovone xâne, usóne námoepo nê'e. Yane ákonemo námoepo xoko Itukó'oviti. ¹⁷ Kene íti, enepo jejuá yakôe, hako kixevóneye, itea kímánduxapu ina kevaríkapu koane kipéanearu, ¹⁸ maka hákone exôa po'ínuhiko xâne ítúkeovo jejuá kêti, itea ítúkapune póhutine Itukó'oviti exôa, enepone Yá'a íhae vanúke iníxoti koekúti ákoti po'i noixoáti. Yane apêtimo némoepo xokóyoke.

Koêku ne kaná'uti vîrikuxea, uti xâne

Lk 12.33-34; 2 Tm 4.8; Êb 10.34; 1 Pê 1.4; Ap 7.15-17; 21.1; 22.1

¹⁹ —Hako yoposí'ixo kirí'uxi apeínopiti yara poké'e ya ákoyeaku oríkoa kálíhunoe hó'openo níkoheyea, koáne ya ápeyeaku iko íhomuyoxoati, koánemaka xoko ápeyeaku urukú koeti oméxoponea. ²⁰ Itea itúkapu vanúkeke ítixe apeínopiti xoko ákoyeaku aúke'e, koáne xoko ákoyeakunemo kálíhunoe hó'openo níkoheati, koáne xoko ákoyeaku iko íhomuyoxoati itukovo koesáyu'ixoati, koáne xoko ákoyeakunemo urukú koeti oméxoponea. ²¹ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke áko'o itukapu poké'eke, énomoneoxo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane Jesus.

Ominó'oviti uhapú'iti yoko hahákuti

Lk 11.34-36

²² —Kuteâti koeku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne uke xâne koxé'uke. Enepo aunáti ne yúke, uhapú'itikemo yóvoheixo. ²³ Kene itukapu ákoti aunáti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. Kúteanemaka koêku ne kouhápu'ikoti isóneu xâne. Enepo itukapu hahakú kixópiti ne mani kouhápu'ikopiti, yupihovó koetíneoxomo itúkeovo hahákutike yóvoheixo.

Konókoti itúkeovo Itukó'oviti yoko ítuke yuíxovo úti

Lk 16.13; 12.22-31; Fp 4.6; Êb 13.15; 1 Pê 5.7

²⁴ Ina kíxovókokoxopamaka Jesus:

—Ako xâne motovâti pí'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ákoyea omótova okóvo ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu, áko'o enepo itukapu yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo itúkoake ne po'ínu. Koane enepo yixápu kirí'uxi apeínopiti, ákomo yoxéne yíxivo ítuke Itukó'oviti.

²⁵ —Énomone ngixínopinoo ákoyea ixomo ipúpakina yokóvo ne kixékumo kêku itukovo káxe, ukínopikumo níke yoko yêka, koane nókone kexé'u kixékumo iké'ipovoxopivo. Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki. Koane haina pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁶ Ivévakapihi koêku ne hó'openohiko ôti. Ako nâ. Koane ako ítixeaku ha'í nóne. Ákomaka unákoku níka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno níkokónoti, itea kóyeano poréxea Itukó'oviti níka, enepone Yá'a íhae vanúke. Hainá'ikopo ítínoe yupihóvo ítóponone nonékuke Itukó'oviti yane hó'openohiko? ²⁷ Ako ápahuina ya xepákukenoe itotimo koukoponea kaxena ivókovope, yusíkoti yupíheovo kóxunakeovo kahá'ayea koukoponea.

²⁸ —Ná'ikopo koeti yupíhinovo yónea iséneu ne kixékumo iké'ipovoxopivo? Ivévakapihi koeku payá'iyea ne koati uhé'ekoti híu itunoêvoti ya mêum, enepone humanévoti. Ako okó'ítuke, koane ákomaka ixúxuka kuteâti koeku xâne. ²⁹ Itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti úhe'ene Salúmaum, enepone hána'iti náti íríku mekúke, ako itápana úhe'ene híu ne itunoêvotihiko íhae mêum. ³⁰ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoêvoti íhae mêum mapini póhutine kó'oyene ápeyea, ihârotike oro'ókokonotinemo yúkuke, ínapomo hako katarákopi ítínoe xâne ôriti kúveova. ³¹ Hákoikopo pipokéxo iséneu ixómoyea yépemo'ixopovo ukínopikumo ne níke yoko yêka koane ípevo. ³² Enepora uhá koeti koekúti, koati xâne ákoti éxa Itukó'oviti yonóheixoa isóneu. Yoko éxoá Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke, kénokinoe uhá koêti ra koekútihiho. ³³ Hane ítíka yónoheixoku iséneu inúxotike, ítuke Itukó'oviti koánemaka péni kixeku ítíkivo kuteâti ahá'inopi. Yanê'e, kousókinopeatinoemo Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko nékone. ³⁴ Hako pipokéxo iséneu vo'oku nékonemo ihârotike,

vo'oku apépotimakamo po'i yónoku iséneu ihârotike. Ópoehane yónoku iséneu ne nékone ya póhutihiko káxe. Hákone kiri'úxo pipókexinoa iséneu ne nékone ya keno'ókoti káxe —kíxovokoxoane Jesus.

7

*Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne
Lk 6.37-38, 41-42; Rm 2.1; 14.1; 1 Ko 4.5; Tk 4.11*

¹ Ina kíxovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hákonoe itikóvo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne inixeâti ákoyea aúñati enepo hákoti yexôa koêku, mará'inamakamo íxekananeye. ² Vo'oku kuteâti kíxeaku iséneunoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo kíxékononeye. Kuteâtimaka ítekiñoa ne po'ínuhiko xâne, énomonemakamo koéneye ítekiñokono.

³ —Na koeti yíxinoa kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukeku pe'ínu, koeku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke? ⁴ Na kíxoaye yéxoki po'i xâne pahúnevo koeku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti itátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxea ne po'ínu: “Veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kíxoâti. ⁵ Itínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko, viyápa inúxotike ne kutí koeti hána'iti itátane tikóti yonoti yukékuke, maka sásasa ákoyepone ínixi. Ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yoneâti ukékuke ne pe'ínu.

⁶ —Hako kutí kê xâne poréxoti tamúku koati únati yoko sasá'iti koekúti. Hákomaka kutí kê xâne kuríkoti uhé'ekoti iyoyónevoti yupihóvati hepíko xapa kûre, mará'inamo ákanukexa, yane koímaiti okópeopi koane óko'okeopi.

Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitúko orásaum

Lk 11.9-13

⁷ —Yépema Itukó'oviti ne yâha vo'oku porexópeatimo. Kéxuna'ixapu yopósiki vo'oku itepónoatimo. Hako imaxovó kíxêa yépema'ixi, kuteâti koeku ixómoti ipusóko pahapéti ehane míhe'okinokonoa. ⁸ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne koxuná'ixovoti opósikea ne nókone, ítóponoa. Koáne ne kutí kíxóvoti ipusókoti pahapéti, míhe'okinokonoatimo. ⁹ Itínoe apéti xe'éxa, maní'ikopomea perexoâti mopôhi ne xi'íxa epemápi páum? ¹⁰ Manímea koéxoe peréxoa epemápi hêe? ¹¹ Muhíkinova itínoe mapini váhere xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea peréxoa únati koekúti ne xi'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koatimo únati koekúti poréxoa ne xâne epemoâti.

¹² —Kuteâti koeku yâha kíxeopineye ne po'íhiko xâne, énomonemaka íxeaneye, vo'oku énomone itukóvo ne koati kaná'uti kíxó'ekone ne Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne íhikauvi yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

Pi'âti kó'iyevoku xêne

Lk 13.24; Fp 3.19-20

¹³ Ina kíxovókokoxopamaka Jesus:

—Hara víka xoko pahapéti iyonópoti xâne xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti kalíkuti. Vo'oku enepone pahapéti koáne ne xêne yonópoti ip-ihóponovokutike, koati vákuti nê'e, koane êno xâne vekoâti. ¹⁴ Itea enepone xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ako ávaku koánemaka ne páhapetea, yoko ako axú'ina xâne itoâti vékea.

Xâne ákoti itukapu koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u

Lk 6.43-44; Xu 15.4; Tk 3.11; 1 Xu 4.4

¹⁵ —Yokóhiyanavao ne xâne ákoti okoyúhoa ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti, vo'oku upánini kutí'iyea éxoko su'úso simopínoe, koatíhiko kutí koeti koyuvôrixovoti yovîre ákoti iyuhixa hopéno'iu enepo isukôa. ¹⁶ Ya kixoku itúkeovo, énomonemo yéxi itukóvotiye kuteâti yéxi koêku ne xuve tikóti vo'oku há'i. Ápeikopo xâne veyoti úva xuvékuke topekóxe? itukovo veyoti figu ka'ávetike nonéti xapa úhiti? ¹⁷ Vo'oku uhá koeti únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i pôreu. ¹⁸ Ako yusíka poréxea váhere há'i ne koati únati xuve tikóti. Ákomaka parexa únati há'i ne váhere xuve tikóti. ¹⁹ Uhá koeti xuve tikóti ákoti parêxa únati há'i, tetúkokono ina kurikókono yúkuke. ²⁰ Kúteanemaka koeku nekôyohiko, vo'oku enepone há'i pôreu, énomonemakamo yéxi itukóvotiye neko xâne.

Yuho Jesus koêku ne urúkopovoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke

Lk 6.46; 13.25-27; 2 Ko 11.13; 13.5; 2 Pê 2.1; 1 Xu 2.3; 5.12

²¹ —Hainamo uhá koeti xâne “Unaém, Unaém” kixónuti úrukopeovomo natíxokuke Íhae Vanúke. Poéhanemo neko itúkoti ahá'inoa Nzá'a íhae vanúke. ²² Yaneko káxe, enómo xâne kixónuti: “Unaém, Unaém, koyúhopepo uti yemó'u xapa xâne vitúkoti péhoenovi. Ihékemaka veínoa úti kópuhikopea úti ne ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Ihékemaka veínoa úti vitúkea êno iyupánevoti” kixónutimo. ²³ Yane ínamo injâ: “Hainánoe iti ovónje. Yahíkuxipunu itínoe itúkoti váhere” ngxoâtimo.

Pi'âti kó'iyevoku poéheve péti

Lk 6.47-49

²⁴ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Uhá koeti xâne kamokénoati ra emó'um koane itukoâti, hane koéneye ko'isónenti hóyeno itúkoti pêno xoko poké'e mopoíxoti. ²⁵ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, itea ako íkarakapu vo'oku itúkeovo xoko poké'e mopoíxoti íxíkokono.

²⁶ —Kene uhá koeti kamoâti ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne ákoti isónenu itúkoti pêno xoko poké'e hariríxoti. ²⁷ Keno'óko êno úko, koínikone huvêo ina kayakákoa êno xúnati ihunóvoti neko ovokúti, yane íkorokovone. Heu-heú kôe itáhineya —kixovokoxoane Jesus.

Úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone Jesus

Mk 1.22

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, enepohikoneko êno xâne kamokénoati, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkavoti íhikaxone, ²⁹ vo'oku koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone ne Jesus, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse.

8

Koitóva Jesus neko yúvone lépara

Mk 1.40-45; Lk 5.12-16

¹ Evesékopeane Jesus oúke neko kali mopô, yupihovó koe êno xâne hokopâti. ² Yane apé koéne hóyeno ahí'ókovoti Jesus. Enepone hóyeno, yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea: —Unaém, enepo yakahá'a, motóva kesása'ikopinu yara arínem —kíxoane.

³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone. ⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hako yetó'oko koêkuti xâne ra índukeinopi, itea yéxakapanapa ne sasedóti, enepone inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti koeku páhoenovi yútoe Muíse, yéxokovoepo itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma

Lk 7.1-10

⁵ Simoáne Jesus ne Kafanâum, ápe ikoseânaxovati, hóyeno ákoti itukapu jûdeu, tuti póhuti séndu húndaru íhae Róma. ⁶ Hara kíxoa:

—Unaém, anêko anzínoe ka'aríneti óvonguke. Ákone ita ehévokeovo múyo. Koati yupihóvotine koítóponeovo kotíveti vo'ókuke ne aríne.

⁷ Ina kixôa Jesus:

—Mbihotímo yóvokuke, ngoitóvatimo —kíxoane.

⁸ Itea hara kíxoá tuti húndaru:

—Unaém, ako yomótokea yúrukivo óvonguke. Póhu pahú íxea unátipea ne anzínoe, yane itóvotinemo. ⁹ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti itúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti itúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu, “Kíná'aka” ngixôa, kenó'oko. Koane anzínoe, “Hara itíka” ngixôa, itúkoa ne mbáhoenoa itúkea —koéne.

¹⁰ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa tuti húndaru, yupíhova iháyu'ikea, ina kixôa neko xanéhiko hokoâti:

—Koati emó'úti ra yunzó'inopinoo: Ako noínjeaku xâne koati kuvonónuti kuteâti rá'a, muhíkova xapákuke íhae Izaráe —koéne.

¹¹ Ina koe'íkomaka:

—Koati ngixópitinoe: Enómo xâne ukeâti po'íkehiko poké'e ya xoko úkeaku ihâroti koáne ya xoko kíyo'i káxe ivatákoponotimo ya xe'o mêsa ya ayuíti xapákuke evo Ábraum, Izáki yoko Njáko ya natíxokuke íhae Vanúke.

¹² Itea enepohikone íhae Izaráe, enepone mani koati noivókoeti yonópea, kurikókonotimo xapa êno hahákuti, óvoku iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku tiveko koêku —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Ina kixôa Jesus neko tuti húndaru:

—Pihépane yóvokuke. Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

Enomone yaneko ókoku káxe, unátipone ahínoe neko tuti húndaru.

Koitóva Jesus ne imose Péturu

Mk 1.29-31; Lk 4.38-39

¹⁴ Simoné'e ne Jesus óvokuke Péturu, inuí kíxeane imóse ípeke, yupihóvoti otuko múyo. ¹⁵ Yane namú kíxeane vó'u Jesus. Uké'epone neko otuko múyo, ina xepúkopo neko sêno, yane kátarakopone Jesus.

Êno po'ínuhiko ka'aríneti koítovone Jesus

Mk 1.32-34; Lk 4.40-41

¹⁶ Yaneko kíyo'i káxe, omókonone xoko Jesus neko êno xâne úroevo ndémoniu. Yane póhu pahú kixópa Jesus neko ndémoniuhiko, ipúhikoponehiko, yoko koítovamaka uhá koêti neko xâne ka'aríneti. ¹⁷ Kó'inokeneye motovâti kousokeovo neko yuho Itukó'oviti, yútoeke porofeta Izáiya mekúke, enepone koêti:

“Koati énomone veyopínovi varíne, koane oukeke yonópo uhá koêti ne veópone”
koêti. *Izâiya 53.4*

Koeku apê kahá'ati hókea Jesus
Lk 9.57-62

¹⁸Noixoâne Jesus yupiheovo êno xâne hokó'ixoati, pahúkoane neko íhikauhiko usó kixoixea vatéke tarú'uxope poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya. ¹⁹Yane ápene éskiriba, enepone íhíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ahí'ókovoti Jesus. Hara kíxoá:

—Íhikaxotí, nzokópitimo koêkuti yénoku.

²⁰Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene ûndi, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kíxoane.

²¹Ínamaka apê po'i hokoti Jesus kixoâti:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike enepo ivakápune, ínamo nzakâpi.

²²Itea hara kíxoá Jesus:

—Kiná'akane ingéneke. Síkeane ne kutí koeti ivokóvotínehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxopeamo ne ivokóvoti —kíxoane.

Ixikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti
Mk 4.35-41; Lk 8.22-25

²³Yane úsa'ixovane Jesus ne vatéke koane íhikauhiko ikéneke. ²⁴Koeku píhea, apé koéne êno xúnati ihunóvoti. Koati xúnati onóxoheovo ne úne enó'inoke úne urúkovati ne vatéke. Yoko imókoti ne Jesus. ²⁵Ina ahí'ókova íhikauhiko koyúkoati. Hara kíxoá:

—Unaém, yokótíxovi mará'inamo vívahikapu.

²⁶Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti itíkinovonoe íreti? Koati itínoe xâne ôriti kúveovonu —kíxovokoxoane.

Ina hevúko ne Jesus pahukôa ókea ne ihunóvoti koane kóyunukeovo ne úne. Yane huvemoo koépone ikéne. ²⁷Yupihovó koe píkehiko neko íhikau. Hara kixókoko:

—Kutímea itukóvoye ra hóyeno? Muhínova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho —kixókokonehiko.

Koitóva Jesus neko pi'ati hóyeno úroevo ndémoniu ya Ngâdara
Mk 5.1-20; Lk 8.26-39

²⁸Simoné'e ne Jesus poixô'oke neko Mar-na Ngalíleya xoko poké'e koéhati Ngâdara, apé koéne pi'ati hóyeno okotúmonexoati ukeâti pe'áxatike, ainóvoti úroevo ndémoniu. Yoko hí'imé koéne xâne pikoâti vékea xe'ókuke neko óvoheixoku, vo'oku itúkeovo koati koímaítine neko hóyeno. ²⁹Yane kóhonokone emó'u neko pi'ati. Hara kôe:

—Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine ípíheponivi tumúneke símea kaxéna? —kíxoanehiko.

³⁰Yoko ápe êno kúre íxómotihiko níko xêrerekuke neko óvoheixoku. ³¹Ina kixopómaka Jesus neko ndémoniuhiko:

—Enepo itukapu pehukópoviti, hane pehúkapavi xapákuke ne êno kúre —koénehiko.

³²—Pihépanenoe kopoya —kíxoane Jesus.

Ipuhíkopeanehiko, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne éhahikeovo neko kûre koane ikorono'ekeovohiko úneke ukeâti ouke ne mopô. Heú koéne yúpuririhikeovo.

³³ Kene enepohikone koyonoâti neko kûrehiko, kohó'ikene. Simoné'e pitivókoke, koyúhoahiko uhá koêti neko koekúti koánemaka koépoku neko pi'âti hóyeno úroevo ndémoniu. ³⁴ Yane pihónehiko ne ko'óvokuti noíxoponea Jesus. Simohíko xokóyoke, koyúhoinoahiko kaha'ainoa ipuhíkopea yane poké'eta.

9

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo ya Kafanâum
Mk 2.1-12; Lk 5.17-26

¹ Ina urúkopovamaka Jesus ne vatéke yanekôyoke. Taru'úxoane neko úne, yane pihópone ya pitivóko éxokexeaku. ² Ênomone yanê'e, apé koénehiko xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. Ixané kíxoahiko pouke. Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu, itúyopone pehúnevo.

³ Yoko ápe ihíkaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko xapákuke. Ina kôe isóneunoahiko: “Enepora hóyeno, koati itúkovoti Itukó'oviti” koénehiko isóne.

⁴ Yane exó kíxeane Jesus isóneuhiko, ina kixoaáhiko:

—Na koeti váherexino iséneunonu? ⁵ Kuti itukóvoxo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépakapa, yenápa” ngíxea. ⁶ Itea kó'oyene, enjókopitinoe ápeyea njunáko yáye yara poké'e ngotúyoepa pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Yexépakapa, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

⁷ Yane xépu koépone neko isayú'ixovoti, pihópone óvokuke. ⁸ Enepohikoneko ênoti xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova ne koekúti koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'oku poréxea xunakóti ne xâne yara poké'e kíxeaneye ne ítuke, ikútixatihiko xanehí koêti ne Jesus.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Máteu
Mk 2.13-14; Lk 5.27-28

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus, yane noíxone hóyeno koéhati Máteu, vaata koyêti xoko kóperaxoku vo'oku itúkeovo koperáxinoti nâti. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke.

Yane xepú koéne ne Máteu, pihóne hókea Jesus.

Iníkoa Jesus ne xanéhiko pahukóvoti
Mk 2.15-17; Lk 5.29-32

¹⁰ Ikénepoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Máteu, simóne êno po'ínuhiko koperáxinoti nâti, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koánemaka xâne pahukóvoti kaha'íneti Jesus níkeahiko xe'ókuke mêsa. ¹¹ Noixoâne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoa íhíkaxopiti ne koperáxinotihiko nâti koáne ne xâne pahukóvoti? —koénehiko.

¹² Kamoáne Jesus épemo'ikeokono ne íhikauhiko, hara koéne:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ípixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokóka. ¹³ Itea pihénoe, yapásika yéxi kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hane ngahá'a itúkivo seánati, kene haina ngahá'ati iké'iparaxinu hó'openo képeu” koêti. Vo'oku haina nzimínoti xâne ponóvoti

kixoku itúkeovo, itea hane nzimíno, xâne pahukóvoti (maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea) —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mk 2.18-22; Lk 5.33-39

¹⁴ Yane pihóne xoko Jesus ne íhikauhiko Xuaum Mbátita. Hara kíxoahiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne jejuá kó'iyea xâne? Vo'oku úti, uti íhikau Xuâum, kóyekune jejuá kó'iyea úti koánemaka ne farízeuhiko, itea ako jejuá ákoe ne íhikeuhiko.

¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Yusíkoikopo ikáxu'iyea okóvo ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti híyeuke? Ako kalíhuina. Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe —kíxovokoxoane Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

¹⁶ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti ihápa'ako pe xoko yéketeno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yéketeno ipovóti —kíxovokoxoane, ihókoati inámati ipovóti ne íhikauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yéketeno íhaku itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yéketeno íhaku enepo ihiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ákomo évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kíxovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne íhikauvoti íhikaxone.

Koitóvo sêno yoko seno kalivôno ne Jesus

Mk 5.21-43; Lk 8.40-56

¹⁸ Íxómoiko koyúho ne Jesus, símoane hóyeno teyonéti ya hó'eke jûdeu. Ipuýuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Ínati ivokóvo kali inzíne. Yaxénapanu óvonguke. Puhu ipihó íxepana veô'u xokóyoke, iyukópovotimo —kíxoane.

¹⁹ Yane exépuko ne Jesus, úkeane pího ikéneke koánemaka íhikauhiko. ²⁰ Yane apé koene sêno nduse koetine xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. Akéneke Jesus véko sipóheoponeati heve ípovo, ²¹ vo'oku hara koeti isóneu: “Enepomo puhu nzípáheyea ípovo, indóvotimo” koeti isóneu. ²² Yane na'akené koene ne Jesus. Noixoâne neko sêno, hara kíxo:

—Nje'exá, aúhepepone iséneu. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Énomone yanê'e unátipone neko sêno.

²³ Úkeane ukopóno ne Jesus óvokuke neko hóyeno inuxínoti xanéhiko ya hó'eke. Simoné'eya, noíxoane neko êno xâne oxoti étakati ikotívexoati isóneuke ne ivokóvoti, koane ákoyea tópi kixóvoku íyokexeahiko. ²⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yahíkuxapunoe vo'oku haina ivokóvoti rá'a, puhu imókoti —kíxovokoxoane.

Yane koémoke'eanehiko neko yuho Jesus. ²⁵ Ipuhíhikopone neko êno xâne, yane úrukovone Jesus, ina namukêa vô'u neko seno kalivôno, yane exépukopone. ²⁶ Koati ákoti malíka yónoku eyékoxeokono neko koekúti yaneko poké'e.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

²⁷ Ipuhíkopeane evo Jesus neko pitivóko, ápe pi'âti komítiti hokoâti koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kíxoanehiko.

²⁸ Urúkovone ovokútike ne Jesus, ahí'okovane ne pi'âti komítiti, ina kixoáhiko Jesus:

—Kítipoaxo motó'iyeva ngoíteovopinoe?

—Êm Unaém, ngutípopi —kíxoanehiko.

²⁹ Ina ipiho vò'u ukékuke neko komítiti xaneâti kíxea:

—Vo'oku kívivonu, énomone ákoeneye kuteâti yâha —kíxoane.

³⁰ Yane ínixoponehiko. Yoko í'ixiko'o kíxoíxoá Jesus. Hara kíxoá:

—Hako kalihú'ina yéto'oki koékuti xâne —kíxoane.

³¹ Itea koeku pihópeahiko, inamá'axone koyuhópa ne koekúti. Koati ákoti malíka yónoku itóhineyea ne eyekoúti ya uhá koêti neko poké'e.

Koitóva Jesus ne ímokerexone ndémoniu

³² Pihopónehiko neko pi'âti, omókono xoko Jesus hóyeno mókere úroevo ndémoniu.

³³ Yane kópuhikopa Jesus neko ndémoniu, ina koyuhópo neko hóyeno. Enephikoneko éno xâne noixoâti, yupíhova iyúpaxeova neko koekúti koane kó'iyeahiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti yara poké'eva úti, uti íhae Izarâe —koéhiko.

³⁴ Itea poé'ainoa isóneue farízeuhiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, hane porexôa xunakóti kópuhikopea ndémoniu tûti ne uhá koeti ndémoniu —koéhiko.

Hána'iti kóseanayea Jesus ne xanéhiko

³⁵ Yónoa Jesus xapa uhá koêti neko pitivóko yoko ipuxóvokutihiko, íhíkaxoti íhíkaxovokuke hó'e júdeuhiko, koyuhó'inoati ne inámati íhíkavuti koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne koane koitóvotimaka xâne ka'aríneta, koékuti kó'iyevoku aríne koane eóponehiko. ³⁶ Noixoâne Jesus neko éno xâne, yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku koati kotíveti koékuhiko, koane mómitihiko kuteâti koeku su'úso pihohí koêti ákoti koyonoâti. ³⁷ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati hána'iti ra itukéti, kuteâti kavâne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'itúkeati. ³⁸ Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati.

10

Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus

Mk 3.13-19; Lk 6.12-16

¹ Ina íhaxíkoa Jesus ne nduse koeti íhikau, porexoâti xunakóti kópuhikopea ndémoniuhiko urúkovoti xoko xâne koane koíteovomaka ka'aríneta koékuti kó'iyevoku aríne yoko eópone neko xanéhiko. ² Yoko ká'aye koélahiko neko nduse koeti ápostulu páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne: Enepone inúxoti, Símaum koéha. Péturu yonópo íha; ina apê Ándere, po'ínu Péturu; ina keno'óko Teáku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu; ³ koane Filípi; Mbatulúmeu; Túme; yoko Máteu, enepone koperáxinoti nâti; koane Teáku, xé'a Áfeu; koane Tádeu; ⁴ yoko Simaum Nzelóti; yoko Njuda Iskarióti, eneponeko itúkohevoti koeku hókea Jesus koane kurikoâti xoko xanéhiko puvâti.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mk 6.7-13; Lk 9.1-6

⁵ Enephikoneko nduse koêti, énomone pahúko ne Jesus xapa xâne. Hara kíxovokoxoa iná pahukôa:

—Hákonoe yéno xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu. Hákomaka píhe pítivokonake íhaehiko Samâriya. ⁶ Itea hane yapásika xanena úti, uti íhae Izarâe, enepohikone kutí koeti moyónitihiko su'ûso ákoti koyonoâti. ⁷ Pihéneño, yokóyuhopoinoa itúkeovo kaxénane natíxea ne íhae Vanúke xapa xâne. ⁸ Keítapanoe ne ka'aríneti koane kéxepukapanoe ne xâne ivokóvoti. Keítapamoka ne xâne yúvone lépara, koane képuhikapamaka ne ndémoniu urúkuvoti xoko xâne. Kuteâti ngxópiku ákoti ngaperáxapi, énomonemaka íxaneye itíki ne itukéti ákoti keperáxa xâne. ⁹ Hákonoe yómo tíuketi piúsunake, enepone ôro, péhu yoko níki. ¹⁰ Hákonemaka yómo íhaku ípevo koeku yéni, koane hako yómo yesá'ikovepe koane pirikatana. Muhíkova piló'ina hako yomâ, vo'oku koati motokeâti kóúsokinokono nókone ne xâne ko'ítuketi.

¹¹ —Itukovo apêti pítivóko, áko'o ipuxóvokuti símeku, yapásika xâne usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke. Énomone yávaheixa xokóyoke tukú koeti ipíhikopiku ne pítivóko. ¹² Koeku yúrukivoa ne ovokúti símeku, yépemina unako koêku ukeâti xoko Itukó'oviti ne ko'óvokuti. ¹³ Enepone xâne ovâti ne ovokúti, itukapu usó koyêti poréxeopi yóki óvokuke, kóúsokinokonoatimo kuteâti yépeminoake xoko Itukó'oviti. Kene enepo hákoti koené'eye, hákoti unâti kíxópiku, youúkekemo yonópo ne yépeminoake xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Koêkuti ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyea yiúho, enepo ipíhíkapi óvoku itukovo pítivokona, ikétatahevexapapu. Kiríkapa ne ipú'ine poké'e hívíkuke, yexókoati ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Simapúne kaxena ipíhophonoe Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, ákomo itápana tiveko ipíhophonoe Itukó'oviti ne xanéhiko íhae neko pítivóko ákoti akahá'apinoe.

Koyuhôa Jesus ápeyeamo tíú'iti koekúti simoâti ne xanéhiko hokoâti

Mt 24.9; Mk 13.9-13; Lk 21.12-17; 1 Pê 4.12

¹⁶ Ina kíxovókokopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Koeku mbahúkeopinoe, kutí koe mbahúkoti su'ûso ya xapa yovíre. Ítkapunoekopo usokó koyêti kuteâti koeku koéxoe, koane itíkapumaka ákoti vaheréxa ítuke kuteâti koeku kurúte. ¹⁷ Yokóhiyanavonoe, vo'oku apêtimo xâne iyonópitinoe yuhoíkóvokutike koane yehepóke'exopitinoemo xoko íhikaxovoku hó'e xanena úti. ¹⁸ Vo'oku itíkivonoe hokónuti, yomokónotinoemo yihoikikono nonékuke ngovenâdo yoko nonékuke nâti. Itea kíxínekonokenemoye motovâti keyúhoyi nonékukehiko, koánemaka nonékuke ne ákoti itukapu víyéno jûdeu koêku ra kítipone. ¹⁹ Enepo yamakánanenoe nonékukehiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kíxékumo yimópi, vo'oku yaneko káxe, yexókokonotimo yimópíke. ²⁰ Vo'oku hainamo ukeâti iséneuke ne yimópope, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone koyuhô kíkyoke.

²¹ —Apêtimo xâne kuríkoti koati po'ínu xoko payásotihiko, motovâti koépekeokono. Kúteanemakamo kíxoaku hóyeno ne xé'a. Apêtimakamo okópoti koati há'a yoko éno, kuri'ókoatimaka xâne koepékoatimo. ²² Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone kox-uná'ixovoti ingyéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ²³ Enepo pivakána, hako'óne keyunúkokono yane pítivóko yóvoheixoku, yokóho'i po'íke pítivóko. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákomo yuké'exa yénoheyi ra uhá koeti pítivokona Izarâe

tumúneke aúngopovope yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁴ —Enepone ihíkaxovoti, haina énomone payasô ya ihíkaxoati. Koáne ne ahinoêti, haina énomone payasô ya pátarauxa. ²⁵ Itea enepone ihíkaxovoti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea ihíkaxoati. Kúteanemaka koêku ne ahinoêti, motóva kúxea kutipasí kó'iyea pátarauxa. Itukovo mbuvokónoti, undi yúnae, koeku ínzaxeokono Mbezêbu, enepone tuti uhá koeti ndémoniu, ínapoxomo itínoe ovónje.

Nókone téyeya úti

Lk 12.2-7

²⁶ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Hákonoe píke xâne. Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo exákana. Kúteanemakamo ne he'onó koêti kó'oyene, kóyeaneo urápu'ipea. ²⁷ Enepone yunzó'inopinoo vainóvone, akó'o po'ínu xâne, yokóyuhanoenemo xapa xanéhiko. Koáne ne ínzikaxeopike vainóvone, kéhanakanemo keyúhopi motovâti éxea uhá koeti xâne. ²⁸ Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u íto, itea ako xunáko iyónopeopi ipihóponovokutike. Hane tíya Itukó'oviti, enepone apêti xunáko koépekea xâne koane iyónopea ipihóponovokutike. ²⁹ Hainá'íkopo kali póhuti pe'u tiúketi, ákoti axu'ína ovâti ko'ésa'í ne pi'âti kálihunoo hó'openo ôti kavanékono? Itea ako ápahuna ivokóvoti xapakúkéhiko ákoti exâ Itukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ³⁰ Kene itínoe, muhíkova yé'akeye ne híyeu tiúti, heú kíxoá éxea Itukó'oviti. ³¹ Hákoikopo píke, vo'oku itínenoo yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti.

Koeku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ

Lk 12.8-9; 2 Tm 1.8

³² —Uhá koeti koyúhote nonékuke xanéhiko itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngíxoaku ngoyúhoyea itúkeovo hokónuti nonékuke Nzá'a íhae vanúke. ³³ Itea enepone koyúhote nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke Nzá'a íhae vanúke ákoyea itúkapu hokónuti.

Tiú'itihiko koekúti simo'óviti

Lk 12.51-53; 14.26-27

³⁴ —Hákonoe ikitíxa nzimínoti omínoam úhepeyeya isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêum. Haina énomone nzimíno, itea koati apêtímo okopókoti vo'ónguke. ³⁵ Enepora nzímea, énomone kutí'ino apêtímo hóyeno poe'aínoti isóneu há'a. Énomonemaka kutí'ino apêtímo sêno poe'aínoti isóneu êno. Kúteanemakamo koêku ne sêno yoko imóse. ³⁶ Yane koati iyénoxapa kúveuke ne óvoku pupopámo ne xâne hokónuti.

³⁷ —Enepone xâne yupihóvoti ákoyea omótovo okovo há'a yoko êno ya undíke, ako omótokea itúkeovo hokónuti. Koánemaka ne xâne yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne xé'a itukovo ihíne ya undíke, ákomaka omótokea itúkeovo hokónuti. ³⁸ Enepone ákoti usó akóye koítoponeovo kotíveti íngéneke kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonokumo, ákomaka omótokea hókeonu. ³⁹ Koêkuti xâne yuixóvoti kouhepekeovo óvea yara kúveu mêum, énononemo evókoa ne koati kaná'uti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énononemo itopóno inamápoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

*Apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti ne xâne koxuná'ixovoti ikéneke
Mt 25.34; Mk 9.41; Xu 13.20; 3 Xu 5*

⁴⁰ Ina kixovóko xopamaka Jesus:

—Koêkuti xâne únati kixópiku simêa óvokuke, undímaka kixóneye. Epó'oxo koêkuti kixónutineye, hanemaka kixóneye Itukó'oviti, enepone pahukónuti yara kúveu mêum. ⁴¹ Koêkuti xâne ákoti kamaxátika porófeta, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti, koane teyoâti vo'oku itúkeovo ovoxé Itukó'oviti, apêtimo námoepo nê'e xoko Itukó'oviti kuteâti ne námoepomo porófeta. Koane koêkutimaka ákoti kamaxátika xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koane teyoâti vo'oku ponóvoko ítuke, apêtimo námoepo xoko Itukó'oviti kuteâti námoepo ne ponóvoti kixoku itúkeovo huvó'oe. ⁴² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koêkuti xâne apêti póneake ne koati ákoti apayáso xapákuke ne hokónuti, teyoâti vo'oku ítúkeovo inzíkau, yusíkoti ítúkeovo kali póhuti enovópeti puhí koeti kásati úne poréxoá, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke — kixovokoxoane Jesus.

11

Ápe páhoe Xuaum Mbátita xoko Jesus

Lk 7.18-35

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa nókonehiko ítúkea ne nduse koeti íhikau páhoe koyúhoyea emo'u, ina pího po'íkehiko pitivóko yaneko poké'e íhíxaxoti koane koyúhoti emo'u Itukó'oviti.

² Yoko ika'ákovokutike ovóne ne Xuaum Mbátita. Kamoné'e koeku ítuke Jesus Kristu, yane pahúkone íhikauhiko épemo'ikoponea Jesus. ³ Hara kixóponoa:

—Énomone íti ne kuxonéti símeamo? áko'o kónokoako kúxeako uti po'ínu.

⁴ Ina kixóá Jesus:

—Yaúkrapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra kémone koáne ra neíxone. Hara íxepamo: ⁵ “Ínixopone ne komítiti. Yonópone ne mohéveu. Unátiponehikomaka ne yúvone koati váhere arinéti, enepone lépara. Kamópone ne mókere. Iyúkopovone ne ivokóvoti, koane koyúhovone xapa xâne ákoti apeínoati ne inámati íhíkavoti ítuke Itukó'oviti. ⁶ Koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu” íxepamo —kíxoane Jesus.

⁷ Pihopóne neko íhikauhiko Xuâum, turíxovone Jesus koyúhoinoa xanéhiko koêku ne Xuâum. Hara kixovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kutí'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koeku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina.

⁸ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye ko'ífovoyea nê'e. Vo'oku poéhane óvokuke náti óvo xâne kuteâti nê'e. ⁹ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, koane koati ngixópitinoe yupíheovo anú'ukea ítúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ¹⁰ Vo'oku enepone neíxoponone, hara koe yuho Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke:

“Mbahukoâtimo tímúneke ne koyuhó'iononuti emó'um maka míhe'akinapine yoxéne ítíki índukexeopike xapákuke xâne” kôe. *Malaquias 3.1*

¹¹ Ina kixovóko xokomaka Jesus neko xâne:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuaum Mbátita. Itea upánini ítúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yáye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea ítúkeovo

teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Íhae Vanúke, muhíkova ne ákoti apayáso xapákuke. ¹² Ukeátine ya kaxénake Xuaum Mbátita tukú koeti kó'oyene, enepone inámati ihíkavoti koyúhóti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, koati xúnati yúmo'ixeova xanéhiko éxea koêku. Yoko enepohikone koxuná'ixovoti éxea koêku, énomone itopónoa. ¹³ Vo'oku ukeátine mekúe tukú koeti kaxénake Xuâum, ápe yútoeke porófetahiko koane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koyúhóti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. ¹⁴ Epó'oxo yakahá'anoe kitípi yútoe ne porófetahiko, kitipoátimo itúkeovo Xuâum itukóva ne Íliya, enepone koyúhone porófetahiko símeamo. ¹⁵ Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka.

¹⁶ —Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apéti yara káxehiko kó'oyene? Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyéti ya none ovokúti ákoti ínixone unáko apé po'ínuhiko kalivóno kaha'áti ikómohíxea. Yane hara kixókonohiko: ¹⁷ “Voxone oxokénati móhikena elóketi okóvo, itea ákoneo yakáha'a kemóhiyi. Vimókovonemaka akene imokó'ikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” kixókonone.

¹⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Énomonemaka kénenoe ye vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyeya yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko, epó'oxo “úroevo ndémoniu né'e” kíxeanoe. ¹⁹ Ina nzímo xepákukeneo iníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo koperáxinoti náti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoe. Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xanéhiko hokoâti —kíxovokoxoane Jesus.

Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipó Jesus

Lk 10.13-15

²⁰ Yane turíxovone Jesus koyúhoyea motókeyea ipíhoponeokono ne ko'óvokuti yane pitivókohiko vékoku itúkea éno iyupánevoti, vo'oku ákoyeahiko ikátivexa isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. Hara koe yuhu Jesus vo'ókuke:

²¹ —Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetásaida, vo'oku eneponi itukapu ya pítivokona ákoti éxa Itukó'oviti, enepone Tíru yoko Sídom, indúkoahiko ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mékutine kuríkopo váherevoko ne xanéhikoya. Mani ko'ípóvotínehiko ko'ixéhiti xáku koáne mani purapú'ikovotínehiko pôu, éxokovopehiko yupíheovo ikótivexea isóneuke ne éno pahúnevohiko. ²² Koati enjókopeatínoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, koati iyuhí kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ²³ Kene itínoe íhae Kafanáum, itínoe po'okoâti yupíheovomo kahána'ikeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipihóponovokutike. Vo'oku eneponi itukapu ya xapákukehiko ne koati váhere xâne íhae Sódoma indúkoa ne iyupánevoti kuteâti índuke xepákukeneo, mani kutipónutínehiko. Epó'oxo ákoni uké'ixa Itukó'oviti, itea mani anéyetiko tukú koeti kó'oyene. ²⁴ Koati enjókopeatínoe koêkumo: Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, iyuhii kixokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Sódoma ya itíke —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kouhépekopokonotimo isóneu yoko omíxone ne xâne hokoti Jesus

Lk 10.21-22

²⁵ Énomone yaneko ókoku ôra hara kixo Itukó'oviti ne Jesus:

—Aínapo yáko Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe ihikaxovoti yara kúveu mêm yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne inixóneti ákotihiko itóponone keúhupu'ikinoa ra koekúti. ²⁶ Koati énomone kíxea ne ítike Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeaneye — kíxoane.

²⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Uhá koeti koekúti, kurí'okoponoane Nzá'a. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a. Poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu ûndi, undi Xe'éxa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea.

²⁸ —Yahí'akapununoe, itínoe kutí koeti xâne koínoti êno ínati koekúti, itínoe yupihóvotine momí'iyea, yoko undínemo kayapáhikopinopea. ²⁹ Itíka ne indukexeopike, enepone kutí koeti íngoinoxeopike, vo'oku ngaha'ínepitimoya. Íhikexapu njokóyoke ngixoku indúkeovo, vo'oku undi itúpa'ikoti, koane ako ngapáyasakapu, inamo mbarexápinoe hána'iti ómomikea iséneu. ³⁰ Vo'oku enepone kutí koeti íngoinoxeopike, haina kutí koeti êno ínati koekúti motovâti hí'inaxeokono, itea koati yáyapahi koyêti —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

12

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mk 2.23-28; Lk 6.1-5

¹ Yaneko káxehiko, vekónehiko kali xêne vekoti kavâne ne evo Jesus ya xapa itóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekóyo, káxe sasá'itino jûdeuhiko. Epékexoatine hímakati ne íhikauhiko. Yane turíxovone marékeahiko ha'i tiríku koane níkea. ² Noixoâne farízeuhiko, hara kixo Jesus:

—Yokómoma itúkovoqe ne íhikeuhiko. Koati itúkoti koekúti ákoti parexá'avea Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti vitúkea ya sâputu.

³ Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákoikopo yíhoikikunoe ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Vo'oku yaneko urúkova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti, níkoa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, itúkoti koekúti ákoti parexá yútoe Muíse ítúkea. Kúteanemaka koêku ne ha'ínehiko, maní ákoti omotóva níkea neko pâum. Poéhane sasedóti, enepohikone inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea. ⁵ Ákoikopomaka yíhoikiku Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse koêku ne sasedóti? Koati ko'ítuketi hána'itike ímokóvokuti ya sâputu, upánini ákoyea paréxakana xanéhiko ko'ítukeya ya sâputu, itea ako pahúkaphiko koeku ko'ítukeya. ⁶ Koati ngixópitinoe kó'oyene: Anéyene koati teyonéti yane hána'iti ímokóvokuti, enepora yuhó'ixopitinoe. ⁷ Eneponi yexâ koati kixó'ekone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Ítikivo seánati, ene ngahá'a, kene haina iké'iparaxinu oró'oeti hó'openo” koêti, ákoni váherexinanoe iséneu ne ákoti pahúnevo. ⁸ Vo'oku undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno tímovó'uti

Mk 3.1-6; Lk 6.6-11

⁹ Úkeane ukopóno ne Jesus. Ina urúkova ne íhikaxovoku hó'e xanéhiko. ¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya tímovó'uti. Enepohikone xâne opos'ixoatine évekinoaku yuhóhiko ítúkeovo pahúkóvoti ne Jesus, hara kíxoahiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, motóvaikopo koíteovokono ne ka'aríneti ya sâputu?

11 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Ínani áva xepákukenoe apêti su'úsona ikoróno'ekovoti uhoróku ya sâputu. Ákonikopomea ituka xunáko veyópea? 12 Yoko yupihóvone ápeyea itóponone ne xâne ya su'úso. Motóvaikopo vitúkea únati koekúti ya sâputu.

13 Ina kixóa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u.

Koáne, ítúkoa ne yuhó'inoa Jesus. Yane unátipone. Kutipasí koépokokone ne vô'u.

14 Yane ipúhíhikopone ne farízeuhiko, koane ixómoyeahiko oposí'ixo kixókumo koépekea Jesus.

Ahíkuxopovo ne Jesus

15 Exoáne Jesus isóneunoa ne puvâtihiko, ákone ávaheixa xapákuke. Koati êno xâne pihôti ikéneke Jesus. Yane koítova Jesus uhá koêti ne ka'arineti xapákuke. 16 Itea ixíko'okoa ákoyea okóyuhohiko xapákuke xâne neko ítukeinoa.

17 Kó'inokeneye, koati simóvotine kaxéna neko yuho Itukó'oviti xokóyoke ne porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

18 “Anéye ra ovónje noívongoe, ákoti omotóva ongóvo, ominónuti hána'iti elókeko ongóvo. Mborexoaátimo ovo'ó kó'iyea ne Sasá'iti Omínjone, koane koyuhoátimo xapa xâne ákoti itukapu júdeu ne Ponóvoti Kixovókuti íhae njokóyoke. 19 Ákomo ítúkapu yumópokenati nê'e, koane ákomo vaúka xapa xâne, koane ákomo ítúkapu hónoti koyúhoyea ya none ovokúti. 20 Koseánatimakamo ne xâne ákotine xunáko, enepohikone kutí koeti kalísoti ókono hí'e ekehókotine. Koane koseánatimakamo ne xâne kutí koeti páviu enepo kaha'áne ipukeovo. Ákomo kutí íxa ipukoâti. Énomonemo koe ítuke imókonemo uke'éxapa uhá koêti ne vahérévokoti ítukápumo ainóvoti ponóvoti kixovókuti apê. 21 Yoko énomonemo ítúko kúxoixone ne uhá koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêm” koe yútoe Izâiya. *Izâiya 42.1-4*

Koyuhókono ítúkeovo íhako Mbezêbu ne Jesus

Mk 3.20-30; Lk 11.14-23

22 Yane omókonone xoko Jesus hóyeno mókere komítiti, úroevo ndémoniu. Koítova Jesus. Yane koyúhopone koane ínixopone neko mókere komítiti.

23 Iyúpaxova heú koeti xâne noixoâti koane kó'iyeahiko:

—Eneporâ'a, hainá'ikopomea ne Ámoripono Ndávi kixonéti, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne kúxone úti? —koéhiko.

24 Itea enepohikone farízeu, kameáne yuhóhiko, poé'ainoa isóneu koane kó'iyeahiko:

—Ako po'í xunakóti veínoake kópuhikopea ndémoniuhiko ra hóyeno ákoti ítukapu xunako Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu —koénehiko.

25 Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Yane hara kixovokoxoa:

—Uhá koeti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne pitivóko yoko ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti, ítukovo ixómoti okopókoko, uke'épotinemo ítúkeovo póhutine óvohikoku. 26 Eneponi ítukapu Satánae kopúhikopo po'íhiko ndémoniu ovóxehiko, mani koati okopópovoti. Yane mani uké'etine xunáko. 27 Koáne, eneponi ítukapu xunáko Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko kuteâti iséneunonunoe, ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneye yihó'inoa

kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁸ Koeku itúkeovo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngópuhikoepa ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákuke.

²⁹ —Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkevoti óvokuke xúnati hóyeno omópea ítukevo ákoti ika'áka inúxotike? Konókti iká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea ítukevo —kíxovokoxoane Jesus, íhókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kíxopóvoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

³⁰ Ina koe'íkomaka:

—Enepone xâne ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoa ukóponea ne itukéti índuke. ³¹ Hukínóvoti ngíxeopinove: Heú koeti kó'iyevokou váhere ítuke ne xâne, motóva kotúyopeovo, muhíkova ne koemóke'eti Itukó'oviti, itea enepone koyúhóti itúkeovo ítuke Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo.

³² Enepone vaheréxoti emó'uinonu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, apétikomo oxéne itúyopea pahúnevo. Itea enepone koyúhóti itúkeovo ukeâti xoko Satánae ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyopeaku ne pahúnevo kó'oyene yara koeku óvea yara kúveu mêm, koánemakamo ikénepoke —kíxovokoxoane Jesus neko xâne.

Kixoku itúkeovo éxeokono ne xâne

Lk 6.43-45

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus, itukínóatíhiko íhokoake ne áha íhíkaxea:

—Enepone únati xuve tikóti, únatimaka ne há'i pôreu. Kene ne váhere xuve tikóti, váheremaka ne há'i. Vo'oku hane éxeokono ne xuve tikóti, há'i pôreu. ³⁴ Ítínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ípúhokovoti koéxoe, na kíxeye keyúhoyi únati koekúti? Vo'oku hane koyúho ne xâne, oveâti isóneuke.

³⁵ Enepone únati xâne, áínovo únatínoe koyúho ukeâti ne únatínoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, áínovo ákoti aunáti koyúho ukeâti ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

³⁶ —Koati ngíxópítínoe kó'oyene: Uhá koeti emo'úti koyuhohí kíxone xâne, konokoátimo yumópea Itukó'oviti vo'ókuke yaneko káxe yuhaíkapanne Itukó'oviti ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. ³⁷ Vo'oku hanemo exôa kíxékonokumo, kíxeku keyúhoyi, itukapu pehukópokonotimo ípíhóponovokutike, áko'o itukapu iyenópokonotimo xapa kasása'iupo Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxeokonoke Njóna

Mk 8.11-12; Lk 11.29-32

³⁸ Yane hara káxo Jesus ne evo éskiriba yoko farízeu, enepohikone xâne teyonéti hó'eke jûdeu:

—Íhíkaxotí, kahá'ati noíxea uti itíki iyupánevoti, hoénaxovope ápeyea xunako Itukó'oviti xikóyoke.

³⁹ Ina yumopáhiko Jesus:

—Koati ákoti aunáti ra xanéhiko yara káxehiko símokune úti. Koati ákotimaka kuvápu Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeino, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti itúkonemo, ákoti itukapu kuteâti koeku kíxókonoku porofeta Njóna mekúke.

⁴⁰ Kuteâti mopó'ayea káxe yoko yóti óvoheixea okóvoike hána'iti hê neko Njóna, kúteanemakamo mopó'ayea káxe koane yóti ómbonea opékuke poké'e, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴¹ Epó'oxo simapúne kaxena

yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, hanekóxonomo ne xâne íhae Nínivi xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi, exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene. Vo'oku ikótivexoa isóneuke váherevoko neko íhae Nínivi koane kuríkopea kamóné'e yuho Njóna koyúhotti emo'u Itukó'oviti mekúke. Yoko anéyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe itea ako itúkokonoke yúho. ⁴² Koánemaka neko seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sâba, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene, yaneko káxe yuhaíkapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko sêno exókoatimo pahúnevo ne xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea Salúmaum. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho —kíxovokoxoane Jesus.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikopeaku

Lk 11.24-26

⁴³ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xâne:

—Enepo ipuhíkopea xâne úroevo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku itea ako ínixapana. ⁴⁴ Énomone kó'ino: “Aungópovotiko xoko imbúhikopeakumeku” kôe. Yane aukopovane, yoko inú'ikopane ákoyea ovâti, koane sásasa koyépotine, yoko êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ⁴⁵ Ina itaíkopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko áinovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopova neko hóyeno. Yane yupihovó koépone váherexea koépoku ne hóyeno yane inúxoti koêku. Yoko énomonemo koéneye xokóyoke ra váherehiko xâne apêti yara káxehiko símokune úti váherexeamo koépoku hunókokuke yane inúxotike —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku

Mk 3.31-35; Lk 8.19-21; Êb 2.11

⁴⁶ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus xapákuke neko xâne, simó koene eno Jesus yoko ámeno kaha'âti yúho'ixoponea. Yoko meúkeke óvoheixohiko. ⁴⁷ Ina apê kixopónoati ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko yámeno meúkeke kaha'âti yúho'ixeopi.

⁴⁸ Yane hara koe Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

⁴⁹ Ina so'ixôa ne íhikauhiko, koáne kíxea:

—Enepohikorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ⁵⁰ Vo'oku koêkuti xâne itúkoti ahá'inoa Nz'a íhae vanúke, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa, yoko ênom —koéne.

13

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti

Mk 4.1-9; Lk 8.4-8

¹ Koati énomone yaneko káxe, ipúhikea óvoku ne Jesus ivatákoponoti xe'ókuke Mar-na Ngalíleya. ² Yane ho'uxo-ho'uxó koéne êno xâne xokóyoke. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Kene neko xanéhiko, óvane xe'ókuke úne xe'okó koyêti. ³ Êno íhikauvoti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe irihíkuvoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikopâti neko ake nonéti. ⁵ Kene po'ínuhiko, xapákuke mopôí írihíkovo xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati

ákotihiko oríko íhonoepa vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko írihikovoku. ⁶ Itea ako orikoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tópe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tópe. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tópe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Énomone porexô há'i. Ápe porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koéti yoko tirinta koéti ya póhuti úkeaku. ⁹ Koékuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka — koéne ne Jesus.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone
Mt 13.34-35; Mk 4.10-12; Lk 8.9-10

¹⁰ Ina ahí'ókovoxo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na koeti itúkinovo exetínati vínoa íhikexi ne xanéhiko?

¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Vo'oku enepone koekúti kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne ákoti po'í exeâti koêku, itínoe porexókono éxea. Kene po'ínuhiko xâne, ako paréxakana éxea koêku. ¹² Vo'oku enepone apêti námoe yara yunzóke, kuri'úxovotínooxomo námoe koane yupihovó koetínooxomo. Kene ne ákoti axu'ina námoeya, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo. ¹³ Énomone itúkinovo exetínati apêti íhokovoke veínoam ínzikaxea ne xanéhiko. Vo'oku upánini noíxoahiko, itea kuti koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea kuti koe ákoti kamâ, koane ákomaka éxina isóneu koêku. ¹⁴ Koáhati simóvotíne kaxéna neko yuho Izâiya koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke, enepone koéti:

“Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxinoanoe iséneu ne kémone. Neixoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone.

¹⁵ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaitapahiko —koe Itukó'oviti.”

Izâiya 6.9-10

¹⁶ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati únatinoe kêku vo'oku ápe itópoinopike neíxi koane ápe itópoinopike kémokenoyi. ¹⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Éno porófeta koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke, yoko enómaka po'ínuhiko xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo mekúke yumó'ixovati noíxea kuteâti ne neíxonenoé kó'oyene, itea ako naíxa. Koane enómaka yúmo'ixeova kámea kuteâti ra kémonenoe kó'oyene, itea ako káma —kíxovokoxoane.

Kouhápu'íkopa Jesus koêku ne éxetina
Mk 4.13-20; Lk 8.11-15

¹⁸ —Yakámokenoanoé kixó'ekone ra énjetina apêti íhokovoke koêku ne hóyeno nôti. ¹⁹ Uhá koeti xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koyúhote kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koeku ákoyea éxina isóneu, yane kenó'okone Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone. Énomone kuteâti ne ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne. ²⁰ Kene ne ake nonéti irihíkovoti xapákuke mopôhi xoko ákoyeaku axú'ina móte, énomone kuteâti ne xâne namukoâti ne emo'u Itukó'oviti inâ kamôa, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo, ²¹ itea vo'oku kuti kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako axu'íkene hókea. Enepo simôa kotíveti koekúti itukovo apêti ikoitoponoati kotíveti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, yane itavókeatine. ²² Kene enepone ake nonéti irihíkovoti xapa xuve tópe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti itea pepoké kixoti isóneu vo'oku

nókone yara kúveu mêum, koane iyókovotimaka enó'iyea apeínoati. Énomone ákoino ukápana ítukeye Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeye Itukó'oviti. ²³ Itea enepone ake nonéti irihíkovoti únátike poké'e, énomone kuteáti ne xâne kamoáti ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo koati exínoati isóneu. Yane koáti apéti únati ítukeye Itukó'oviti kuteáti koêku ne ake nonéti porexópoti póhuti séndu há'i ya póhuti áke úkeaku itukovo sesenta koéti, áko'o itukovo tirínta koéti ya póhuti úkeaku.

Ihíkavoti íhókovoti koeku úhiti kutí koeti tiríku

²⁴ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apéti íhokovoke. Hara kíxoahiko:

—Enepe ne kixoku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno nóti koati únati ake nonéti isáneke. ²⁵ Itea ya yóti koeku imókeahiko xâne, símo anáne neko hóyeno ina nopóno váhere úhiti koati ákoti pahuíxa tiríku xapákuke ne nóne tiríku. Yane pihópeane. ²⁶ Ihonópone neko nonétihiko, koane kaha'ínemaka, xané kíxoanemaka ne váhere úhiti. ²⁷ Ina pihinôa ahínoehiko neko únane kavâne. Hara kíxo: “Unaém, aínovopepo únatinoe ake nonéti nêo isáneke. Námea koeti ápeino ne váhere úhiti xapákuke?”

²⁸ —“Vanáne nopónoa” kíxoane únane kavâne.

—Ina kixoa'íkoma ahínoehiko: “Kehá'a màrekexoepa úti ne úhiti?”

²⁹ —Ina yumopâ únane kavâne: “Ávavone mará'ínamo ixané íxea tiríku ímarekea ne úhiti enepomo merekânoe kó'oyene. ³⁰ Síkeavone ne tiríku payákeyea, koáne ne úhiti xapákuke tukú koeti ítxovope ne há'i. Yane ínamo injá ne ítxotihiko: ‘Ítxepa ínúxotike ne úhiti, ínamo íkenúkuxa motovâti orópukuxeovo yúkuke. Itea yunákapanoe ne tiríku xoko unákovoku íhae inzáne' ngixoâti hikomo” koéne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mk 4.30-32; Lk 13.18-19

³¹ Ina apémaka po'i yuhó'inoa Jesus ya exetínati apéti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepe ne natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye ukóponea áke ne mostarda, enepo nôa xâne isáneke. ³² Yoko kaná'uteoxo ítukeye koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti, itea enepo ihonópone, anu'ú kíxoahiko ne po'ínu nonéti ya kavâne. Kutí koe xuve tikóti kutí'inoke motovâti hó'openo ôti ítukeya môko káva'oke.

Éxetina Jesus koeku ne kohiyákopeti pâum

Lk 13.20-21

³³ Ina koyuhó'inoamaka Jesus po'i xêti apéti íhokoake. Hara kíxovokoxoa:

—Enepe ne ukóponea ne natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahíxea mopo'áti íhíxopeti tiríku. Ehane heú kíxo kohiyakea ne tiríku —koéne.

Íhikaxinoke ne Jesus ya xêti apéti íhokovoke

Mk 4.33-34

³⁴ Uhá koéti ra íhíkavoti íhíkau Jesus, aínovo exetínati apéti íhokoake veínoa íhíkaxea ne êno xâne hokoáti. Ako íhíkaxa ákoti itukapu ya exetínati apéti íhokoake. ³⁵ Kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yútoe porófeta mekúke, enepone koéti:

“Aínovomo exetínati apêti ínzokoake ngoyúho. Ngouhápu'ikoatinemo ne koekútihiko ákoti po'i exoâti, ukeátine inâ apê ra mêum” kôe. *Sáramu 78.2*

Kixó'ekone ne xêti koêku ne úhiti kutí koeti tiríku

³⁶ Yane íkopova Jesus neko êno xâne koane pihópea óvokuke. Ina ahi'ókova íhikauhiko. Hara kixoa:

—Keúhapa'ikapinavea kixó'ekone ne yéxetinameka koêku ne úhiti híyeuke nonétihiko.

³⁷ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Enepone noâti ne únati ake nonéti, úndi kixó'eko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Kene ne kavâne óvoku ne nonétihiko, hane kixó'eko kúveu ra mêum. Kene ne únatinoe ake nonéti, aínovone xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. Kene ne úhiti ákoti pahuíxa tiríku, hane kixó'eko xâne váhere kixoku itúkeovo itúkoti ahá'inoa Satánae. ³⁹ Kene noâti ne úhiti, enepone anáne neko únae kavâne, énomone ne Ndeâpu. Kene ítxopovope ne ha'i nonéti, hane kixó'eko, simapúne hunókoku ra kúveu mêum. Kene ne ahinoêti itixópati ne ha'i nonéti, énomone ne ánjuhiko íhae vanúke ovóxehiko Itukó'oviti.

⁴⁰ Kuteâti kixókonoku ikánukuxopeokono neko úhiti yoko kuríkeokono yúkuke, énomonemakamo koéneye hunókokuke ra mêum. ⁴¹ Vo'oku mbahúkotimo ovónjehiko, enepohikone ánju, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane veyopátihikomo ne uhá koeti xâne yómoti kátavokea po'ínuhiko váhereke, yóko'o

ne xâne váhere kixoku itúkeovo, haxakeâti ya xapákuke ne xâne iyónombonemo nandíxokuke. ⁴² Yane kuríhikoatimo yúkuke ípíhóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koánemo ngarútutukexea ôe vo'oku tiveko koêku. ⁴³ Yóko'o ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, kutí koetimo uhápu'ine káxe seapánehiko vanúkeke xoko natíxoku Há'a íhae vanúke. Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka

—kíxovokoxxoane Jesus.

Ihíkavoti íhókovoti koeku êno kohépití koekúti inixópononeti

⁴⁴—Enepo inâ iyukínova isóneu xâne éxea itúkeovo koekúti yupihóvoti unáko ne itúkopeovo xanena íhae Vanúke koane yonópea natíxokuke, hane koéneye kuteâti koêku tokononé kôa xâne ne koati únati koane kohépití koekúti ya mêum opékuke poké'e ákoti exoâti ápeyeaya. Koati yupihovó koeti elókeyea okóvo koeku tokónoneyeova. Yane imópanemaka xoko ínixoponeaku koeku píheako kaváneponea uhá koeti ítukevo, itúkoti vanéxopeakemo ne poké'e óvoku neko koekúti koati únati ya uhá koêti.

Ihíkavoti íhókovoti koeku êno uhé'ekoti pêrula

⁴⁵ Ina kixovókoxxopamaka Jesus:

—Enepone itúkopeovo xanena íhae Vanúke ne xâne koane yonópea natíxokuke enepo inâ exôa unáko, hanemaka koéneye, kuteâti koeku xâne yómoti vanéxea koane kaváneyea êno uhé'ekoti uhá'iti mopôí iháxoneti pêrula, íxómoti oposí'ixo koati únatinoe. ⁴⁶ Tokonóneova póhuti iyoyónovoti kuteâti, koati yupihóvoti unáko, kaváneane ne uhá koeti apeínoati ina vanexópa neko pêrula.

Ihíkavoti íhókovoti koeku hána'iti namukópeti hõe

⁴⁷ —Enepone natíxea íhae Vanúke xapa xâne, hanemaka koéneye enepo kurikókono úneke ne hána'iti namukópeti hõe. Yane ako tópi kó'iyevovoku hõe námo. ⁴⁸ Puhi-puhí kôa hõe, ina mikukópa numíkuxotihiko xe'ókuke

úne. Yane vatá kó'inoane koane noívoxoxopea ne únatinoe koane ipíhea xoko íhakuxoake. Kene ne ákotihiko aunáti, kûrihikoa. ⁴⁹ Énomonemakamo koéneye ya hunókokuke ra mêum. Keno'ókotimo ne ánuhiko ukeáti vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti veyohíkopatimo koane haxakoátimo ne váherehiko xâne ya xapákuke ne ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵⁰ Ínamo kurihíka koatíke kótuti yúku ipihóponovokutike, óvokumo íyokexea xâne koáneme ngarútutukexea ôe vo'oku tivenko koêku.

⁵¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko íhikauhiko:

—Yéxinoanoé iséneu uhá koeti kixó'ekone ra yûnzô?

—Êm, véxoa —kíxoanehiko.

⁵² Yane ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Énomone ngxípinoinoe: Uhá koeti éxoti íhikaxea yútoe Muíse, exeátimaka koêku ne inámati íhikauvoti koyúhoti koeku natíxea ne Íhae Vanúke xapa xâne, inamá'axo kuri'úxovo éxone íhikaxea. Hane koéneye ha'a kalivôno, únae ovokúti ênoti koekúti íhakuke kaúnae, enepone inámati ípíhoneya koánemaka ne kúxoti kaúnae, aínovo véyone apê nókone xe'éxaxapa —kíxovokoxoane Jesus.

Jesus ya Nazâre

Mk 6.1-6; Lk 4.16-30

⁵³ Uke'éxoane Jesus koyúhoyeahiko ra xêti apêti íhokovo, yane pihópone.

⁵⁴ Seopóne pítivokonake, íhikaxomaka xanéhiko ya íhikaxovoku hó'e. Koati yupihóvati iyúpaxeova xanéhiko ne íhikauvoti íhikaxone Jesus. Hara koéhiko:

—Namea úkea ne exóneti éxone rá'a koánemaka ne xunakóti veínoake itúkea ne ítuke? ⁵⁵ Hainá'ikopo ne xé'a karapínteru nê'e? Hainá'ikopomaka ne koéhati Mâriya ko'éno? Kene po'ínuhiko, hainá'ikopo Teáku, Yúse, Símaum yoko Njúda?

⁵⁶ Hainá'ikopomaka ovoti xapákuke úti ne uhá koeti mokéxahiko? Na kixoátiye éxea ne exóneti éxone? —koéhiko.

⁵⁷ Yane yupihovó koene poé'ainoa isóneu xanéhiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake yoko óvokuke, ako teyoáti —kíxovokoxoane.

⁵⁸ Yoko vo'oku ákoyea akútipoa xanéhiko, ako axú'ina iyupánevoti ítuke ne Jesus xapákuke.

14

Kixoku ivókeovo neko Xuuum Mbátita

Mk 6.14-29; Lk 9.7-9

¹ Yaneko káxehiko, eyékoaxa Êrodi, enepone náti, ákoyea malíka yónoku íháyu'ikeokono ne íha Jesus vo'ókuke neko ítuke. ² Ina kixôa Êrodi ne ko'ítúkeinoatihiko:

—Koatímea Xuuum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko ítúkea ne iyupánevoti ítuke —koéne.

³ Yoko kó'inokeneye isóneu vo'oku ítúkeovo énomone pahukôa ne namukóponoati yoko ikavó'uxoponoati ne Xuuum yanekôyoke. Ínamaka kurikókono ika'ákovokutike. Yoko hara yuvâ, koati koyenópati Êrodi ne énomea koéhati Erôdiya, yeno Filípi, enepone po'ínu Êrodi. ⁴ Yoko kali êno sayá'ikeaku Xuuum vo'ókuke. Hara kíxoa: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” koéne.

⁵ Kene Êrodi, mani kaha'ati koépekea Xuâum itea ako kaépeka vo'oku píkea ímaikea xanéhiko. Koati inixoâti heú koeti xâne itúkeovo porófeta koyúhote emo'u Itukó'oviti ne Xuâum. ⁶ Simovóne kaxena ipúhikope Êrodi, ituko hána'iti ayuítu. Yane híyokexone ihíne ne Eródiya nonékuke uhá koéti neko hupíuti yane ayuítike. Yupihovó koene ínixeá Êrodi úhe'ekea. ⁷ Hukínóvoti kíxea neko ihínexaka yusíkea itúkea épemone xokóyoke, vo'oku poréxeamo koékuti áha épemone xokóyoke. Yoko koyúhoinoa náti itúkeovo koati yuhóti neko yúho ákotinemo aukápapu ikéne.

⁸ Ina kixôa ihínexaka:

—Peréxanuikopo yáyeke tuti Xuaum Mbátita utókuke kó'oyene —kíxoane.

Yoko enepone yúho, koati kuteâti páhoenoa êno épemea. ⁹ Yane ikáxu'ine okóvo neko náti kamoáne épemone ne ihínexaka. Mani kaha'âti ákoyeani itúkina neko épemone, itea vo'oku itúkeovo koati yuhóti neko yuhó'inoá, epó'oxo vo'ókuke neko xanéhiko xe'o mēsa húpiu, ene pahúkino poréxeokonoa ihínexaka ne épemone. ¹⁰ Yane pahúkone tetunóponoti Xuâum íka'ákovokutike. ¹¹ Ina ominókonoa árunoe ne tuti Xuâum utókuke. Yane kuríkopoanoane árunoe xoko êno. ¹² Ina pího íhikauhiko Xuâum veyóponea múyo, ina ekoxóponoa. Ikénepoke, pihónehiko éto'okoponea Jesus.

Kohiyákoa Jesus níka neko êno xâne

Mk 6.30-44; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14

¹³ Eyekóxoane Jesus neko koekúti, ipúhikopeane neko óvoheixoku koánemaka íhikauhiko. Hane yonópo mēm ákoyeaku xâne. Vatéke ivú'ixopo. Itea exeáne êno xâne neko yonópoku, ipúhikeane ne pítivóko úkohikeaku hokotihiko Jesus. Poké'e vékohiko, huse'ó kixoâti ne xe'o úne. ¹⁴ Evesékeane Jesus ne vatéke, noixoáne neko êno xâne, yupihovó koene kóseanayea koane koíteovamaka ne ka'arineti xapákuke.

¹⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoá:

—Ako apéti yara vóvoheixoku, epó'oxo kiyóne káxe. Mani únati pehuká pihópea ra êno xâne motovâti vanéxopeahiko kali níka ya ipuxóvokutihiko vekópoku.

¹⁶ Itea hara kíxoahiko Jesus:

—Ako okónoko pihópeahiko rá'a. Itínenoe parexá níka —kíxoane.

¹⁷ Ina yumopá íhikauhiko:

—Itea enepora níkokónoti apéti yáyeke xoko úti, poéhane kali singu koeti pám yoko pí'âti hōe, koékune.

¹⁸ Ina kixoháiko Jesus:

—Námame yákeneye.

¹⁹ Yane pahúkoane Jesus neko êno xâne ivátakea xapa ngaráma. Ina veyôa neko singu koeti pám yoko'o neko pí'âti hōe, ina komómo vanúke íkoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne níkokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pám koane poréxea ne íhikauhiko pórekeexamaka neko xanéhiko. ²⁰ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátane níkokónoti haxâti, kopúhikoipoikomaka nduse koeti sésta. ²¹ Yoko kalíhanini itóponea singu koeti míli hóyeno neko níkotihiko ákoti kayumákeapu senóhiko yoko kalivóno.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne

Mk 6.45-52; Xu 6.15-21

²² Koati ikénepoke nê'e, pahúkoa Jesus neko íhikauhiko ivú'ixopea vatékena koane inúxopinoá, yonotihiko poixó'oke ne Mar-na Ngalíleya koékuike pahúkea

Jesus pihópea neko êno xâne. ²³ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus ouke neko kali mopôï itukóponoti orásaum pohúxovoti.

Yaneko yotixóne, ôvoheixoakone póhuxeovo. ²⁴ Yoko ákone malika kukúke úne ne vatéke ivú'e ne íhikauhiko. Ákone maki íyuhixapu ovóxokeovo neko úne koane amatítikopea ikéneke, ne vatéke vo'oku yupihovó koetíne xunáko ne ihunóvoti.

²⁵ Kaha'áne yúponiyea, ina pihinoâhiko Jesus yonó koeti inúkuke úne. ²⁶ Noixónehiko yonôti inúkuke úne ne íhikau, hána'iti kónoko'iyeahiko. Koati yupihovó koeti píkeahiko, ina yaíko koane kó'iyeahiko:

—Harakéne ipíkoti —koénehiko.

²⁷ Itea yanê'e, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepepone iséneu. Undíneye, hákonoe píke.

²⁸ Ina kixôa Péturu:

—Unaém, enepo itukápuxo îti, pehúkanumaka yóneam inúkuke úne, mbihôti xikóyoke —koéne.

²⁹ —Yókoneikopo —kíxoane Jesus.

Ina eveséke vatéke ne Péturu, yane yonónemaka inúkuke úne itôkopovoti Jesus. ³⁰ Itea koeku yónea koane komómoyea neko êno xúnati ihunóvoti. Yane turíxovone píkea koane yúpuririkeovo. Ina koe vaúkea:

—Yokótixonu Unaém —koéne.

³¹ Ehá'axo vaúko ne Péturu, namú kixópeane vò'u Jesus, ina kixôa:

—Hoyenó, imáko itúkinovo kalihuti ne kívivonu! Na koeti ákoino átiu'i ne iséneu kívivonu? —kíxoane.

³² Yane úrukopovone Jesus yoko Péturu kúveuke vatéke, koane má koépone neko xúnati ihunóvoti. ³³ Yane koati ihayú'ikoti Jesus ne íhikauhiko koane kó'iyeahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

Jesus ya Njenezâre

Mk 6.53-56

³⁴ Taru'úxoane neko mar, simónehiko ya poké'exa Njenezâre. ³⁵ Yoko exó kixópono Jesus ne xanéhiko. Énomone kutí'inoke pahúkotihihiko eyékoxoponoati uhá koéti ne ko'óvokutiya koáne yane ipuxóvokutihiko xêrerekuke. Yane omókono xoko Jesus ne uhá koeti xâne ka'aríneti. ³⁶ Enepohikone omâti, épemohiko Jesus yusíkea pohu sipohí kíxea ka'arínetihiko ne heve ípovo. Yoko uhá koéti neko sipóheati, unátipohiko.

15

Koyuhôa Jesus koêku ne hó'e jûdeuhiko

Mk 7.1-13

¹ Yane ápe farízeu yoko éskiriba ukeâti ya Njeruzálem pihôti xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

² —Na koeti ákoino háka íhikeuhiko ne íhíkavoti hó'e voxúnoekene? Vo'oku enepo níkohíko, ako kípáva'uxapu kuteâti kixoku kípovo'uxeovo úti, kuteâti páhoenovi hó'e úti.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Kene itínoe, ná'ikopo koeti itúkinovo kixoku itúkeovo yoxúnoekene héko ya koékuni héki páhoenopi Itukó'oviti itíki? ⁴ Vo'oku hara koe páhoe Itukó'oviti nókone xâne itúkea: “Tiyánoe yá'a koane yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vahéréxinoti yuhó'ino há'a, áko'o itukovo êno” koémaka. ⁵ Itea koati íhíkexotinoe xanéhiko yusíkea kíxea ne há'a yoko êno itúkeovo poréxoke

Itukó'oviti ne tiúketi mani huvó'oxeake ne há'a yoko êno. ⁶ Yane kuteâti kixeku íhikexi, koati ákotihiko teyâ ne há'a yoko êno ya koeku ákoyea kátaraka. Yanê'e, ákone itúkoake ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke ne kixoku itúkeovo yoxúnoekene íhikexone. ⁷ Itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukene, enepone koêti:

⁸ “Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kixo téyeonu itea ya isóneuke, ako malíkanuhiko. ⁹ Koati hokohí kixónuti, íhíkaxotihiko íhíkavoti ainóvoti isoneú kixone xâne” kôe —kíxovokoxoane Jesus. *Izâiya 29.13*

Úkeaku vaherévokoti
Mk 7.14-23

¹⁰ Ina ihaxíkoa Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoane:

—Yakámokenonu maka yéxinanoene iséneu ra yúnzo: ¹¹ Haina koekúti urúkovoti pahákuke xâne ikopítí'ikoa, itea enepone ipuhíkeati pahákuke hainápo, énomone ikopítí'ikoa —kíxovokoxoane.

¹² Ina ahí'ókovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxoa:

—Yéxoa yupíheovo ikótivexea farízeuhiko ne yihómeku?

¹³ Ina yumopâhiko Jesus itukínootihiko íhixoake:

—Uhá koeti nonéti ákoti itukapu none Nzá'a íhae vanúke, marekékoxonotimo. ¹⁴ Hako itúkoake nekóyohiko vo'oku koati ainóvotihiko xâne komítiti, hiríkotimaka po'i komítiti. Yoko enepo hiríko komítiti ne po'i komítiti, heú koetímo ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke.

¹⁵ Ina kixôa Péturu:

—Keúhupu'ikinavea kixó'ekone íhekoake ne yihómeku.

¹⁶ Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? ¹⁷ Ákoikopo yéxanoe koêku ne uhá koeti urúkovoti pahákuke xâne? Koati yonoti xoko íhaku níka ina ipuhíkopomaka.

¹⁸ Itea enepone ipuhíkeati pahákuke, koati isóneuke úkea. Yoko koati énomone ikopítí'ikoa ne xâne. ¹⁹ Vo'oku koati isóneuke xâne úkea ne váherehiko áha itúkea, kuteâti kahá'ayea koépekea yoko aúpu'ikea yêno áko'o itukovo íma, kapíneta ákoti itukapu koati múxone. Koati isóneukemaka úkea kahá'ayea koyenohí kó'iyea, koane ko'imahí kó'iyea, yoko oméxea, koane itúkoheyea koeku po'ínuhiko xâne, yoko íhéki po'i xâne. ²⁰ Koati énomone ikopítí'iko xâne, kene haina koekúti kuteâti ákoyea kípáva'uxapu enepo níko —kíxovokoxoane Jesus.

Sêno ukeâti po'i pok'é
Mk 7.24-30

²¹ Yane ipúhikopeane Jesus neko óvoheixoku. Hane yóno ya pok'é'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tíru yoko Sídom. ²² Yoko ápe seno kanáneya, ko'óvokuti yaneko pok'é'e óvoku xanéhiko ákoti itukapu júdeu. Enepone sêno, pihóne vá'uixea íkéneke Jesus. Hara koe yúho váúkea:

—Unaém, iti ámoripono Ndávi, yokóseanau. Ápe inzíne yupihóvotine ákoyea aúntati vo'oku ndémoniu urúkovati —kíxoane.

²³ Itea ako yumápa Jesus. Ina ahí'ókovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Mani únati pehuká pihópea ne sêno hokó'ixoviti, vo'oku vímaxovane vá'uixea víkéneke —kíxoanehiko.

²⁴ Ina kixôa Jesus neko sêno:

—Ako po'i mbahúkinokonoke ákoti itukapu nzuvó'oxoponea xanéhiko íhae Izaráe, enepone kutí koeti su'úso moyóniti —kíxoane.

²⁵ Yane ipuyuké koéponone ne sêno poké'eke nonékuke Jesus koane kíxea:

—Hivá'axanu Unaém.

²⁶ Ina kixôa Jesus ne sêno:

—Ako yusíka véyeokono itátane pâum nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku —kíxoane.

²⁷ Yane ina yumopâ sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém, ítea enepone kálíhunoe tamúku, níkoamaka ne íhone níkokónoti irikóvoti opékuke mesana únae.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati hána'iti ne kívivonu. Ákoeneye kuteâti koêku ne yâha —kíxoane. Énomone yanê'e, unátipone íhíne neko sêno.

Koitóvo êno ka'aríneti ne Jesus

²⁹ Ipuhíkoapeane evo Jesus neko óvoheixoku, aúkopovo xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya. Pihónehiko óúkeke kali mopôí, ina ivatáko ne Jesus. ³⁰ Énomone yanê'e, koati ênoti xâne pihinoâti, ominoâti xâne mohéveu koane xâne isayú'ixovoti poixo'o múyo, koane komítiti yoko mókere, koane ênotimaka po'ínuhiko ka'aríneti. Ípíhokononehiko poké'eke nonékuke Jesus koane koíteovahiko Jesus. ³¹ Yane yupíhova iyúpaxeova xanéhiko noixópanehiko ne mókere koyúhoepa koáne ne isayú'ixovoti poixo'o múyo unátipea, koáne ne mohéveu yonópea yóko'omaka ne komítiti ínixopeane. Yane êno íháyu'ikeahiko Itukó'oviti, enepone kutípone íhae Izarâe, vo'ókuke.

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mk 8.1-10

³² Ina ihaxíkoa Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone níkokónoti níkáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. Ako angáha'a pahú ngxópea pihópeahiko ákoti níka, mará'inamo íkarakahiko hímakati xenékuke —koéne.

³³ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'íkopomo vínixoponea pâum yara mêum ákoti apêti motovâti imátaxeovo ra êno xâne?

³⁴ Ina kixovókokoxa Jesus:

—Ná'íkopo yé'aye pâum apêti xepákuke?

—Seti kôe, yoko kali ye'á koeti kálíhunoe hôe —koénehiko.

³⁵ Yane pahúkoane Jesus neko xâne ivátahikea poké'eke. ³⁶ Ina veyôa ne seti koeti pâum yóko'o ne hôe, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane, ina porekêxoa ne íhikauhiko pahukoâti pôrekexeamaka neko xanéhiko. ³⁷ Uhá koe níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus itátane neko níkokónoti haxâti, kopúhíkoipoikomaka seti koeti sésta. ³⁸ Yoko koaturu koe míli hýeno neko níkôti ákoti kayumákexapu senóhiko yoko kalivóno.

³⁹ Yane pahúkoane Jesus pihópea neko êno xâne. Ina urúkopova ne vatéke yonópoti íyeu pitivóko koéhati Magádam.

16

*Epêmo Jesus ne farízeuhiko itúkea iyupánevoti ukeâti vanúke
Mt 12.39; Mk 8.11-13; Lk 12.54-56*

¹ Yane pihóhiko xoko Jesus ne farízeu yoko sadúseu oposí'okoponovoti Jesus, epemoátihiko itúkea iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko. ² Ina kixovókoxo Jesus:

—Itukovo ínati hâramo vanúke ya íyeu kíyo'i káxe, hara kénoe: “Únatimo káxe ihâroti vo'oku ina hâramo vanúke” kénoe. ³ Koane itukovo ya yuponii koéti, “Kevotímo úko, vo'oku ina hahá'i hâramoyea” kénoe. Ké-momónoe vanúke, yéxoá kéveamo, áko'o áko'oyeamo úko yaneko káxe, itea ákonoe yéxa koéku ne koekútihiko exókoveati koéku ra káxehiko símokune úti. ⁴ Koati ákotinehiko aunáti ra xâne yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Ákone yuixapuhiko itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, épemoikomaka noíxea iyupánevoti índukeinoa. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonehiko ákoti itukapu kuteáti koéku xoko Njóna mekúke —kíxovokoxoane Jesus.

Yane pihópeane.

Íhokokono kohiyákoepeti pâum ne kixoku itúkeovo ne farízeuhiko

Mk 8.14-21

⁵ Yane tarú'uxoane Jesus yoko íhikauhiko poixô'oke ne mar. Yoko inótovone okovo ómea pâum ne íhikauhiko. ⁶ Ina kixovókoxo Jesus:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákoepeti pâum ánahixope evo farízeu yoko sadúseu —koéne.

⁷ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau vo'ókuke. Hara kixókoko:

—Koatímea vo'oku ákoyea vama pâum kó'inoneye yuhó'inovi —kixókokonehiko.

⁸ Yoko exó kíxea Jesus ne isóneuhiko. Énomone kíxovokoxinoa:

—Na koeti ixómoinonoe yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? itínoe hóyeno ákoti koáti kúveovonu. ⁹ Ávonoe yéxina iséneu? Inótovanenoemea yokóvo ne singu koeti pâum koimátaxoti singu koeti mili hóyeno, koánemaka neko yé'akeye sésta kepúhiupo yane haxátihiko? ¹⁰ Ákonemaka puyákanapananoe yokóvo neko seti koeti pâum, níngaxeake neko koaturu koeti mili hóyeno koane yé'akeye sésta kepúhiupo itixépoanoe neko haxáti? ¹¹ Ákonoe yéxa ákoyea itúkapu koati pâum ne ngíxo? Itea hara ngixópinoe: Yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákoepeti pâum itúke evo farízeu yoko sadúseu —kíxovokoxoane Jesus.

¹² Yane ínati exoáhiko íhikau Jesus ákoyea itúkapu koati kohiyákoepeti pâum kónoko kóhiyanayeova, itea itúkeovo íhikauvoti, íhikau evo farízeu yoko sadúseu kixínoa Jesus, enepone ákoti oríko ukóponea xapa xâne.

Koyuhôa Péturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mk 8.27-30; Lk 9.18-21

¹³ Ya koeku píhea ne evo Jesus ya íyeu pitivóko koéhati Sezâreya óvoku natíxea Filípi, hara kixo íhikauhiko:

—Kutímea íkutixanu ra xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne?

¹⁴ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ápe koyuhoáti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Njerémiya, áko'o po'ímea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoanehiko.

¹⁵ —Kene itínoe, kuti keyúho índúkeova?

¹⁶ Ina kixôa Simaum Péturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Iti Xe'exa koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

17 Ina kixôa Jesus:

—Koâti únati kêku Simaúm, iti xé'a Xuâum, vo'oku haina xâne yara poké'e kouhápu'ikinopea itea koati Nzá'a íhae vanúke kouhápu'ikinopea. ¹⁸ Haramaka ngxópí: Iti Péturu. Yoko enepora yuihómeku vo'ónguke, kutí koe mopôí poéheve péti, poéhevemakamo kutípone ne uhá koeti xâne hokónutimo ya nandíxoku injíkonemo yara poké'e. Yoko ákomo itoâti uké'exea muhíkova Satánae yoko uhá koeti ovóxe. ¹⁹ Mborexópitimo keyúhoyi ne íhíkavoti ínzikaxeopikenoé, enepone kutí koeti xáve poréxoti xâne úrukeovo natíxokuke íhae Vanúke. Koêkuti yexéxone yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúke. Koane koêkuti míhi'oe yáye yara poké'e, kúteanemakamo koêku ya vanúkeke.

²⁰ Ina ixikó'oko íhíkauhiko ákoyea koyúhoinoake itúkeovoxo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti
Mk 8.31–9.1; Lk 9.22–27

²¹ Ukeátine neko káxe, turíxoane Jesus Kristu kouhápu'ikinoa ne íhíkauhiko kixókonokumo tumúneke. Hara kíxovokoxoa:

—Ngónoko yóneam ya Njeruzálem koane íngoitoponeokonomo kotíveti vo'oku ákoyea tópi váhere ítukeinonumo tutíhiko viyéno júdeu, koánemaka ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíkaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúpopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²² Yane ahikú kixone Jesus ne Péturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneyé kuteâti koêku ne yúho. Hara kíxoa:

—Ákomo síka Itukó'oviti kó'iyeaneyé. Ákomo kalíhuina kíxikononeye Unaém.

²³ Ina inonéxinovo Péturu ne Jesus xaneâti kíxea:

—Yahíkuxipunu Satanaé. Iti kutí koeti pú'iti mopôí onjéneke mani ikorókonuti, vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kixoku ko'ísoneuyea xâne yara kúveu mêum.

²⁴ Ina kixôa Jesus ne íhíkauhiko:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepeka kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti ínonéxinovo tiú'iti koekúti kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane íngéneke. ²⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepeka kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évoeka úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke, énonomono unati koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁶ Kutí'ikopo itópoino xâne ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁷ Yoko aungópovotimo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, epó'oxo yaneko káxe, iyúseotimo indúkeovo êno hána'iti íhayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a. Xané ngxópotinemo onónje, ánuhiko íhae vanúke. Yane ínamo ongoyúho námoepe póhutihiko xâne. Yoko kixoku itúkeovo póhutihiko xâne exoámo ne námoepe. ²⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye xâne xepákukenoé ávotimo ivakápu koeku ávoyea naíxanu indúkeovo hána'iti íhayú'iuti nandixáne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

17

*Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Pêturu**Mk 9.2-13; Lk 9.28-36*

¹ Sei koe káxe ikénepoke, xána Jesus ne Pêturu yóko'o neko pi'âti kopo'ínukokoti, Teáku yoko Xuâum ouke koati hána'iti mopô. Yoko ainóvotinehiko, ákoti po'ínuhiko xáne xapákuke. ² Ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. Ú'uhapu'i-ú'uhapu'i koéne ne nône. Kutí koéne uhá'iko káxe. Kúteanemaka koêku ne ípovo, hóhopu-hóhopu kóyene kuteâti koeku xúnati uhapú'iti.

³ Yane apé kó'inoanehiko Muíse yoko Íliya, enepohikoneko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, yuhó'ixoti Jesus. ⁴ Ina kízo Jesus ne Pêturu:

—Unaém, koati únati vápeyea yâyeke. Enepo yakahá'a, indúkotimo mopo'âti kálíhunoe péti hú koeti yâyeke. Poéhamo ítike, poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kízoane.

⁵ Ixómoiko koyúho ne Pêturu, apé koene kapási êno ú'uha koyêti rama'úxoatihiko, inú'ixoku emo'úti koêti:

—Énomone Nje'éxa rà'a, ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁶ Kamoáne íhikauhiko neko emo'úti, yupihovó koéneoxo píkea. Xovokuké koéne íkorohikeovo poké'êke. ⁷ Ina ahi'ókovahiko Jesus ipíhoa vô'u xokóyokehiko koane kíxea:

—Yexépukapa. Hákonoe píke —kízoane.

⁸ Ina noiméxohiko, áko'oponehiko neko po'i noíxone. Poéhapoane Jesus noíxo.

⁹ Koeku ukópeahiko ouke neko hána'iti mopô, hara koe ixíko'okoakehiko Jesus:

—Hákovonoe yetó'oko po'i xáne koêku ra neíxone kó'oyene imókonemo enjepúkapano ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xáne —kízoanehiko.

¹⁰ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopo koeti koyúhoína éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse, kónokea itúkeovo Íliya ne inuxómo sîmo?

¹¹ Ina yumopá Jesus:

—Kaná'uteoxo símeane Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koêti. ¹² Itea koati ngixópitinoe símeane ne Íliya, itea ako éxa xanéhiko itúkeova, koane itúkinoahiko uhá koêti neko váhere áha itúkino. Énomonemakamo kixónuneyehiko íkoitoponeonu kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xáne —kíxovokoxoane Jesus.

¹³ Yane éxoanehiko íhikau Jesus itúkeovo Xuaum Mbátita kízo yane yuhó'inoahiko.

*Koitóvo homoêhou úroevo ndémoniu ne Jesus**Mk 9.14-29; Lk 9.37-43*

¹⁴ Yane koeku káyukopeovo evo Jesus xapákuke neko êno xáne, apé koene hóyeno ahi'ókovati ne Jesus. Yane ipuyuké kó'iyeano nonékuke koane kíxea:

¹⁵ —Unaém, yokóseana nje'éxa. Akó'oti aunáti tûti, pepokehí koêti. Koati yupihóvotinoe koítóponeovo kotíveti vo'ókuke. Enóne íkoroukeyeovo yúku áko'o itukovo íkoróno'ekovoti úneke. ¹⁶ Ómanem xoko íhikeuhiko itea ako íta koíteova.

¹⁷ Ina kôe ne Jesus:

—Imáko itúkinovo tiú'iti kutípea koane váhere ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixea xepákukenoe? Ná'ikopomeamo nzunóko índea ákoyeanoe yakútíponu? Yáma yákeneye ne homoêhou —kíxoane.

¹⁸ Yane pahúkoane Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xokóyoke. Koáne, ipúhikopeane. Énomone yaneko ókoku ôra, unátípone ne homoêhou.

¹⁹ Ikénepoke, ina ahi'ókovo Jesus ne íhikauhiko koeku ákoyea po'ínuhiko xâne xapákuke koane kíxehiko:

—Na koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁰ Ina kixovókoaxa Jesus:

—Vo'oku yupihovó kó'iyea kalíhuyea ne kívivonu. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone kívivonu, muhíkovaní akutéa itóvoku kalíhuko ake nonéti, enepone mostarda, maní motováti pehúki ahíkuxeovo xoko óvoku ne koati hána'iti mopôí pihópea po'íke. Koáne, maní ipokóvoti. Eneponi akoéneye kívivonu, ákoni ápahuina koekúti ákoti keusákinakana. ²¹ (Itea enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum koáne ya jejuá kó'iyea) —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókevomo yoko iyúkopeovomo

Mk 9.30-32; Lk 9.43-45

²² Yanekôyoke koeku ho'úxeovohiko ya Ngalíleya, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Yé'exovone ngurí'okeekonokumo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyea okóvo ne íhikauhiko.

Koyúho koeku ímpostu ne Jesus

²⁴ Simoné'e ne Jesus yoko íhikauhiko ya pítivokona Kafanáum, simino Péturu ne koperáxotihiko tiúketi, nókone júdeu poréxea, iko'ítukeuti ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Hara kixóhiko Péturu:

—Enepone íhíxaxopitinoe, ako parexa tiúketi iko'ítukeuti ya témpulu?

²⁵ —Ém, poréxoa —kíxoane Péturu.

Ehá'axo úrukovo ne Péturu óvokuke, tumuné koéne koyúhoinoa Jesus koêku, ávoti yuhu Péturu etó'okoati. Hara kíxoa Jesus:

—Simaúm, na kó'inoaye iséneu? Enepohikone náti yara poké'e, enepo koperáxohiko, kuti konokóxa poréxea, xanéna? áko'o íhae po'i poké'e ákoti itukapu xanéna.

²⁶ Ina kixóxa Péturu:

—Hane konokóxa poréxea íhae po'i poké'e.

Yane hara kíxoa Jesus:

—Iyúseoneikopo ákoyea okónoko poréxea ne koati ko'óvokutihiko íhae ne poké'e. ²⁷ Itea mará'ínamo ópoe'ainovi isóneu ne koperáxotihiko, píhe xe'ókuke úne ya mar ínamo kiríka nímikuna. Enepone inúxoti hôte itéponemo, míhi'akimo páho. Yane inixéponotimo póhuti pe'ú tiúketi pahákuke ne hôte, ínamo píhe peréxopoinonu nóngone mboréxea koánemaka nékone peréxopi —kíxoane.

18

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mk 9.33-37; Lk 9.46-48; Fp 2.3; 1 Pê 3.4; 5.5

1 Énomone yaneko ókoku ôra, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko. Hara kixóhiko Jesus.

—Kuti itukóvo koāti payásoti ya xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke?

2 Ina ihaxíko kalivóno ne Jesus imôa nonékukehiko ³ ina kôe:

—Koati emo'úti ra yunzó'ino pinoe: Enepomo hákoti ipokóvo ne kix-eku itíkivo, koane hákoti ikítipasikovo kálíhunoe kalivóno, ákomo kalíhuina yúrukopivo natíxokuke Íhae Vanúke. ⁴ Itea enepone ákoti kapayásakapu kuteâti koèku ra kalivóno, énomone itukóvovo koâti payásoti xapákuke xâne natíxoku ne Íhae Vanúke. ⁵ Koèkuti ivavákoati kuteâti ra kalivóno njokóyo ke koane itukínoati únati, undímaka kixóneye —kíxovokoxoane.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti
Mk 9.42-48; Lk 17.1-2

6 Ina koe'íkomaka:

—Koèkuti xâne vaheréxoti ítuke itávokinoke hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono éno pú'iti mopôí anúkuke tumúneke koésayu'íxea isoneu po'i xâne, ínani kuriná'ekakana upénoyeaku úne xoko mar, maka hákone koésayu'íxea isóne. ⁷ Kotíveti koèku ra xanéhiko yara kúveu mêmum vo'ókuke ne koekúti kopoé'akeati isóne u itopâti kutípeonu. Koati kóyekutinemo ápeyea koekúti kuteâti, itea koâti kotívetimo koèku ne xâne kixotíneye po'ínu.

8 —Énomone ngxíno pinoe: Enepo itukapu veô'u áko'o hívi váherexino ítike, yusikóneni titúki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veô'u, áko'o poixo'o hívi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea veô'u, áko'o hívi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukevoku. ⁹ Kúteanemaka koèku itukapu yúke váherexino ítike. Yusikóneni meréki koane kiríki ákotike malíka, motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne yenópi vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukevoku —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea ákoyea íyuhixapapu sayá'ikopeova ne váhere ítuke.

Ihíkavoti ihókovoti koeku moyóniti su'úso
Lk 15.3-7

10 Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Muhíkova póhuti xapákuke ne kálíhunoe kutipónuti, hako ikítíxa ákoti itúkovo, vo'oku koati ngxópitinoe itúkeovo xoko Nzá'a íhae vanúke óvoheixo ne ánjuhiko koyonoâti ne kálíhunoe kutipónutihiko. (¹¹ Vo'oku hane nzimíno ngoíteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikítipasikoponovoti xâne.)

12 —Na kó'inoaye iséne? Itukovo apêti hóyeno póhuti séndu su'úsona, ínani omoyóni póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko oúke kalí mopôí ne noventai nove koèti koeku opósikoponea neko póhuti moyóniti? ¹³ Koati ngxópitinoe: Inixápanane, yupihóvotimo elókeko okóvo vo'ókuke ne póhuti kovú'e yane po'ínuhiko noventai nove koeti ákoti omoyóni. ¹⁴ Énomonemaka koéneye ne Yá'a íhae vanúke ákoyea akáha'a évokeovo póhuti yara kálíhunoe kutipónuti —kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúke apê váhere ítukeinovike ne po'ínu úti
Lk 17.3; Ngâ 6.1; 2 Ts 3.13-15

15 Ina koe'íkomaka:

—Enepo vaheréxa ítukeinopi ne po'ínu xâne, pihínea yéxokoponi pahúnevo pi'eátinenoe ákoti po'i xâne xikóyokenoe. Enepo akamókenopi, itepoátimo keúnatikopi isóneu. ¹⁶ Itea enepo hákoti kahá'a kámokenoyeopi, yusikóne yaúkinova xeneti póhuti, áko'o itukovo pi'áti xâne motovâti iyúseyeexo ne koekúti koeku pi'aye, áko'o mopo'aye noixoâti, motovâtimaka koyúhopea koêku. ¹⁷ Yane enepo hákoti kahá'a kámokenoyea xené'inoake, yáma ne koekúti nonékuke po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike. Yane itukovo kóyekutine ákoyea akáha'a kámokenoyea isóneunoa xanéhiko imokóvokutike, kutí íxepane xâne ákoti éxa Itukó'oviti, koane kutí íxepanemaka kuteâti koperáxinoti nâti, enepone ákoti oponóvo ítuke.

Xunakóti poréxoake Jesus ne íhikauhiko

Mt 16.19; Xu 20.23

¹⁸ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Uhá koeti koêkuti seyá'iumo yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke. Koánemaka ne síkenemo yáyeke yara poké'e, kúteanemakamo koeku vanúkeke.

¹⁹ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itukovo apêti yáye yara poké'e pi'áti xâne xepákuke kutikokó koinoâti isóneu ne áha épemea ya orásum, kousókinoatimo Nzá'a íhae vanúke. ²⁰ Koeku ápeyea pi'áti áko'o mopo'âti xâne ho'uxínovoti ítúkea orásum ya inzáke, anêngomakamo xapákukehiko — kíxovokoxoane Jesus.

Nókone vitúkea vaheréxo ítukeinovi ne po'ínu úti

Mt 6.14; Lk 17.4; Éf 4.32; Kol 3.13

²¹ Yane ina ahi'ókovo Jesus ne Péturu. Hara kíxoa:

—Unaém, enepo vaheréxa ítukeinonu ne mbo'ínu, namo yé'aye ixómoyea ngóseanapoa, kutí ngxipâti ákoti vaheréxinanu ítuke? Seti koetímeamo?

²² Ina kixóa Jesus:

—Ako yusíka ítúkeovo pohan seti koêti késeanapoa, itea hara ngxíopi setenta koetimo seti. ²³ Vo'oku enepone natíxea ne íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti komomópoti yé'akeye orévexoake ahínoehiko. ²⁴ Turixoâne ne ítuke, omínokonone po'i ahínoe koâti yupíhóvoti orévexoake ovâti ênoti mili tiúketi. ²⁵ Yoko koati ákoti tiúketina mani poréxoapeake neko oréveu. Yane pahúkoane pátarauxa kaváneyeokono neko ahínoe, koane yêno, xe'éxaxapa yoko uhá koeti apeínoati, motovâti isúkopeovo neko oréveu. ²⁶ Yane ipuyuké koéne neko ahinoêti nonékuke pátarauxa. Hara koéne: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo boréxoapeopea uhá koêti ne orévenjopike” kíxoane.

²⁷ —Yane yupíhóvoti koéne kóseanayea pátarauxa neko ahínoe. Yane pahúkoane pihópea koane ákoyeane káperaxapa neko orévexoake. ²⁸ Pihopóne neko ahinoêti, tokononé koene ha'íne ko'ítukeya orevéxoati kali póhuti séndu pe'u tiúketi. Yane kóperaxoane. Namú kíxeane ánu kotitínoati. “Peréxapana ne yorévexonuke” kíxoane.

²⁹ —Yane ipuyuké kó'iyeeane neko ha'íne nonékuke. Hara kíxoa: “Yokóseananu, kali kuxoo íxenuvo, vo'oku kóyeane mo boréxoapea ne orévenjopike” kíxoane.

³⁰ —Itea ako kali kaha'á íxa. Yane kuríkopoanoane ika'ákovokutike tukú koeti isúkopea neko orévexoake. ³¹ Enepo hikone po'i ahinoêti ha'íne ko'ítukeya, noixoâne neko koekúti, yupíhova ikótívexea isóneuke. Úkeane pihohíko éto'okoponea ne pátarauxa. Uhá kíxoa koyúhoinoa ne koekúti.

³² Ina ihaxíkoo pátarauxa neko ahínoe. Hara kíxoa: “Koati iti váhere

ahinoêti! Koseaná ngxópípepo. Ako ngáperaxapapea neko yorévexonuke vo'oku yépepínu ngóseanayeopi. ³³ Mani konokoâtimaka késeanayi ne he'íne orevéxopiti kuteâtimaka ngxópíku ngóseanayeopi” kíxoane.

³⁴ —Yane yupihovó koene ímaikinova pátarauxa, ina pahukôa iká'akeovo koane kurí'okeokono, ikoítponoati kotíveti tukú koetímó parexápa neko orevéxoake —koéne ne Jesus

³⁵ Ina koe'íkomaka:

—Énomonemakamo kixópíneoye ne Nzá'a íhae vanúke enepomo yunaká iséneuke ne váhere ítukeinopi pe'ínu hákotimo keseánapoa —kíxovokoxoane.

19

Koeku kuríkoti yêno

Mt 5.31; Mk 10.1-12; Lk 16.18; 1 Ko 7.10

¹ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane Ngalíleya yonópoti Njúdeya poixô'oke húveona Njórdaum. ² Koati ênoti xâne hokó'ixoati koane koíteova Jesus ne ka'arínatihiko xapákuke.

³ Ápemaka farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse pihinoâti oposí'okoponovati. Ina epemó'ikohiko Jesus kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno ya uhá koêti koêkuti évotikoake?

⁴ Ina yumopá Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti koyuhoâti koêku inâ itukôa Itukó'oviti ne xâne itúkeamaka hóyeno yoko sêno? ⁵ Ina koemáka: “Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti motovâti komúxoneyea yêno. Yane koati póhutipone ne pi'âti” kôe. ⁶ Ákone apí'a, koati póhutipone. Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusíka ápeyeva xâne haxakópati —kíxovokoxoane Jesus.

⁷ Yane ina kixôa farízeuhiko:

—Ná'ikopo koeti ápeino yútoe Muíse koyúhóti yusíkea kuríkea yêno ne hóyeno, koane poréxea koyuhópeti kotuyôpeati íha itúkeovo koyenókotí?

⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Poréxinopeakenoe Muíse kiríki yíno vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. Itea yaneko inúxotike inâ apê ra mêm, ako yusíka kuríkeokoko. ⁹ Hara ngxópínoe vo'ókuke: Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka, ákoti itukapu vo'oku itúkeovo aupú'ikoti yêno yuhó'ixoti po'í hóyeno, ya xoko Itukó'oviti, koati pahukóvoti nê'e, koane koati aupú'ikoti inúxoti yêno. (Koánemaka ne koyenópati ne kúrene íma, ya xoko Itukó'oviti, kutí kôe aupú'ikeati inúxoti íma ne sêno.)

¹⁰ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Koeku kó'iyeaneye, yusikóneikopo ákoyea okóyeno koko ne xâne.

¹¹ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Haina hí'ímé koeti xâne itoti ákoyea okóyeno. Poéhane itôa ne xâne poréxone Itukó'oviti kó'iyeaneye. ¹² Ápe hóyeno ákoti okoyéno vo'oku omeátínekeneye inâ ipuhíko ápeyeva isáyunevo ákoinoke omótova kóyenyeya. Ápemaka hóyeno kapáxovoti. Kene po'ínu, kaha'áne ákoyea okóyeno motovâti yuixeoovo kóukoponea natíxea Íhae Vanúke xapa xâne. Koêkuti eopâti isóneuke ítea kó'iyeaneye, ene ituká kuteâti ra yúnzo —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koeku xoko Itukó'oviti

Mk 10.13-16; Lk 18.15-17

¹³Yane ápe xâne omotíhiko kalivóno xoko Jesus motovâti ípihea vô'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhuno kalivóno njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeya kenó'okinonu rá'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneyey ne xâne yonópoti natíxokuke Íhae Vanúke —kíxovokoxoane.

¹⁵Yane ípihoane ne vô'u tutíkukehiko. Úkeane pihôpo.

Inámatico hóyeno iríku

Mt 13.22; Mk 10.17-31; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁶Yane apé koéne xâne ahi'ókoponovoti Jesus. Hara kíxoá:

—Íhikaxotí, kuti itukóvo únati koekúti nóngone indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁷Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yéxa itukóvotiye ne koati únati? Enepone koâti únateoxo, poéhaxo, ako po'ínu. Yakaha'a ákoyea hunókoku yópi xokóyoke, itíka ne páhoenopi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nékone itíki —kíxoane Jesus.

¹⁸—Kuti itukóvoye xapákuke neko yutoetí? —koéne neko hóyeno.

Yane hara kíxoá Jesus:

—Enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'yiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. ¹⁹Tiya yá'a yoko yêno. Koane hákomaka motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixérovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneyey ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰Ina kôe neko hóyeno:

—Heú ngíxoá indúkea nê'e. Kutí'ikopo ngónokoiko?

²¹Ina kixôa Jesus:

—Enepo yakaha'a itíkivo koati ponóvoti ákoti ovópiku, yakávanepoona uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²²Kamoáne hóyeno ne omó'uinoá Jesus, yupihovó koe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti ne êno apeínoati. ²³Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Íhae Vanúke ne xâne ênoti apeínoati. ²⁴Koati ngixópitinoe: Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kíxovokoxoane Jesus.

²⁵Kameáne íhikauhiko Jesus neko yúho, yupihovó koéneoxo iyúpaxevahiko, ina koehíko:

—Yane kuteâti koeku yiúho, kutí'ikopomo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kíxoanehiko.

²⁶Pono-ponó kixínoane úke Jesus ina kixovókoxoa:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁷Ina kixôa Pêturu:

—Kurí kíxoá úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti. Namó koéneye úti?

²⁸Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Itínoe hokónuti, yaneko káxe ainámapone uhá koeti koekúti, ivandákapano xoko ivándakoku nandíxea

koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, keha'inenutumakamo ivétaki xoko nduse koeti ivatákokuti kuteâti ivándakoku nandíxea, motovâti yíhoikopi ne nduse koeti iháxakexoku xanena Izarâe, neixoti unátíyeya, áko'o ákoeya aúnnati ne ítuke. ²⁹ Koane enepone uhá koeti xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke, kuteâti óvoku, po'ínuhiko, há'a, êno, (yêno), xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'eya, yupihovó koetimo námoepo yane koekúti ákoti okotíxoya, yoko ko'ipâratimakamo ópea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³⁰ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike koeku kó'oyene, énomonemo itukóvovo koati teyonéti —kíxovokoxoane Jesus.

20

Ihíkavoti ihókovoti koêku ko'ítuketihiko xapa úva

¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone natíxea ne íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye hóyeno ítúkoti kavâne ípuhíkeati óvoku ya máturukata oposikoponoti ko'ítúkeinoati kátarakinoa ne nóne úva. ² Kousókone emó'uinoa ne ahinoêtihiko ítúkeovomo póhuti pe'u tiúketi poréxea ya káxe, yane pahúkoanehiko ko'ítukepoinoa xapa nóne úva. ³ Ya nove ôra ya yupóniti, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítúkeinoati. Yane noíxone po'ínuhiko xâne parásake ákoti ítúkovoke. ⁴ Ina kixoáhiko: “Pihénoemaka xapa nónem úva, yokó'ítukepoinonu ínamo mbarexápapinoe yé'akeye ésa'i ne ke'ítukeyi” kíxovokoxoane.

—Úkeane pihohíko. ⁵ Ye'ékotine itumúkoti, koáne ya mopo'âti ôra, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i xâne. Yane pahúkopomaka po'i ko'ítúkepoinoati. Yoko kúteapoanemaka yuhó'inoe ne po'ínuhiko ahinoêti. ⁶ Ya kuteâti síngu ôra ya kiyakáxe, pihóponemaka neko hóyeno opósikoponea po'i ko'ítúkeinoati. Yane noíxoponemaka po'ínuhiko xâne ákoti ítúkovoke. Hara kíxovokoxo: “Na koeti herú kixíneneo káxe yóvoheixi yâyeke ákoti yokó'ítuke?”

⁷ —Ina yumopâhiko: “Vo'oku akó'oti pahukó'oviti.”

—Ina kixovókoxopamaka únae úva: “Pihé'íkoponemaka, yokó'ítukepoinonu xapa nónem úva” kíxovokoxoane.

⁸ —Yaneko kiyoné'e káxe, pahúkoane únae úva ne exeâti koêku ne ítuke. Hara kíxoa: “Ihéxihika uhá koêti ne ko'ítuketi. Peréxapa námoepo. Hane ínixa peréxopi koati okoti ikenéti turíxeovo ko'ítukeyea, ínamo perexápa ne ínuxoti turíxovo ko'ítukeyea” kíxoane.

⁹ —Enepoihikoneko ahinoêti turixeóvoti ko'ítukeyea síngu ôra ya kiyakáxe, poéha pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹⁰ Itea enepohikoneko ínuxoti ko'ítuke, ikútixa xu'inánemo námoepo yane po'ínuhiko ahinoêti. Itea poéhamaka pe'u tiúketi námoepo póhutihiko. ¹¹ Namukópanehiko ne tiúketi, turíxovonehiko kapáhakinovo pátarauxa. ¹² Hara koéhiko: “Enepoihikora turixeóvoti koati ikenéti ko'ítukeyea, pohu poéha ôra ko'ítukehiko. Na koeti kutipasí kixínea námoepo úti, uti koitóponovoti kotíveti xapa kótuti káxe?” kíxoanehiko.

¹³ —Ina kixóda únae úva ne póhuti ya xapákuke ne ahínoe: “Inígoné, ako váherexa índukeinopi. Ákoikopo usó yákoeye ítúkeovo póhuti pe'u tiúketi nemúko enepo iná yuhó'ixinokoko úti koêku? ¹⁴ Kó'oyene nemúka ne tiúketi yêho. Pihépane vo'oku ngahá'a íngutipasikea némoepo ne námoepo okoti ikenéti ko'ítuke. ¹⁵ Ákoikopo omótova indúkea kuteâti anjá'inoe ngíxeaneye ne índukevo? áko'o ínixeátímea váherexea indúkeovo koati únati xâne” kíxoane neko hóyeno.

16 Ina kôe ne Jesus:

—Énomonemo koéneye inuxó koépeamo ne xâne ovoti ikenétike koêku kó'oyene. Kene ne inúxotihiko koêku kó'oyene, ikenétike ópomo. (Vo'oku êno xâne iháxiuti, itea ákomo axú'ina ne koati noivókoetihiko) —koéne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exé'epukopeamo

Mk 10.32-34; Lk 18.31-34

17 Pihoné'e ne evo Jesus ya Njeruzálem, koêku yóneahiko, ahikú kíxoa Jesus neko nduse koeti íhikau yane po'ínuhiko xâne. Hara kíxovokoxoa:

18 —Kó'oyene, Njeruzálem vonóne. Nguri'ókokonoatinemo ne tutihiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone iháxaxoti yútoe Muíse. Koati ngxíxokonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, **19** ínamakamo kurikánuhiko xoko ákoti itukapu viyénoxapa jûdeu éxoti koêku poké'exa úti. Yane koemóke'enutihikomo koane yehepóke'exonutihikomakamo, ínamo kuruhúxanuhiko, itea mopó'apeke káxe enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

Épemone eno Teâku yoko Xuâum

Mk 10.35-45

20 Ina pihino Jesus ne yeno Nzebêdeu. Xe'éxaxapa xané'inoa. Yane ipuyuké koéne neko sêno nonékuke Jesus koane épemea itúkinoa áha.

21 —Kuti kehá'a? —kíxoane Jesus.

Ina yumopá ne sêno:

—Mani ngaha'âti peréxi ra pi'âti njé'a itúkeovo teyonéti koane ivátakea xíririkuke, póhuti yéxopeke kene po'ínu lepékuke ya netíxokuke.

22 Ina kixóa Jesus:

—Ákonoe koati yéxi koêku ne yépemonuke. Iteâtinoekopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? —kíxoane.

—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

23 Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Vikoâtinoexomo ne tiú'iti véngokuikomo, itea enepone ivétaki ênjopeke yoko lombékuke xoko nandíxoku, hainamo úndi noivókokoxoa ivatákoatimoya, vo'oku Nzá'a kousókinoa ivatákoatimo —kíxoane.

24 Kamoánehiko po'i yéhi koeti íhikau Jesus, ímaikinovahiko neko pi'âti kopo'ínukokoti.

25 Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau ahí'okeovaxo. Hara kíxovokoxoa:

—Yéxoaenoe itúkeovo payásotihiko pahukô xapa xâne. Koatine nâtihiko exêa koêku. **26** Itea xepákukenoe, ako ákoeneye, pó'iti koêku. Koêkúti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákukenoe, konókoti usó kóyeyea itúkeovo yovóxenoe.

27 Koane koêkúti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koeti xepákukenoe, konókoti itúkeovo ovoxéti híyeuke itínoe **28** kuteâtimaka ngoêku, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'iyea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeovo motovâti enó'iyea xâne ngoítovone —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóvo pi'âti komítiti ne Jesus

Mk 10.46-52; Lk 18.35-43

29 Ipuhíkeane pitivóko koéhati Njeríko ne evo Jesus, koati ênoti xâne hokó'ixoati. **30** Yoko ápe pi'âti komítiti vataká koyéti xe'ókuke xêne. Kamoáne itúkeovo Jesus vekôa neko xêne, vaúkoanehiko. Hara koe yuhóhiko vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi.

31 Yane sayá'ikoa xanéhiko pahukoâti kóyunuhikeovo, itea inamá'axohiko kohonóko emó'u vaúkea:

—Unaém, ámoripono Ndávi, yokóseanavi —kóyehiko.

32 Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina ihaxíkoo koane kíxeahiko:

—Kuti kehá'anoe indúkinopea?

33 —Unaém, kahá'ati uti vínixopea —koénehiko.

34 Kóseanane Jesus, ina ipíhoava vó'u ukékuke. Énomone yaneko ókoku ôra, ínixoponehiko koane hokópeahiko Jesus.

21

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem
Mk 11.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

1 Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, simoáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbetefáje xêrekuke kali mopôti koéhati Olívera, yane pahúkone pi'âti íhikau ne Jesus inuxó kó'iyea tumúneke. Hara kíxoanehiko:

2 —Pihéneoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símea, in-ixéponotinoemo seno njuméntu ika'ó koyêti yoko xe'éxa. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yâkeneye. 3 Enepomo áva epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae rá'a” íxeamo. Yane sikópitinoemo yomópi yâkeneye —kíxoane.

4 Yoko kó'inokeneye, hane simovóne kaxéna yuho porófeta mekúke, enepone koêti:

5 “Hara íxeahiko ne íhae Njeruzálem: Yokómoma rakene netínanoe ivu'íxoti njuméntu. Ako kapáyasakapu nê'e. Koati xe'éxaiko njuméntu ivú'ixo”
Zacarias 9.9

6 Yane pihóne neko pi'âti íhikau Jesus, itúkoane neko páhoenokono. 7 Ina omopâ ne seno njuméntu yoko xe'éxa. Ipíhoanehiko kápána oukeke, ina ivu'íxoa Jesus. 8 Yoko xapákuke neko êno xâne, ako yumáxapu ikapákinoati kápána xenékuke. Ina apémaka tetúkoti tuti exáte ipíhoati xenékuke kouhé'ekinoati vékoku. 9 Eneponeko êno xâne tumúneke koane ikéneke, ainovo kohonókoti yúho kóyeyea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakene ámoripono Ndávi. Viháyu'ika páhoenovi Vúnae Itukó'oviti. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

10 Simoné'e Njeruzálem ne Jesus, iyúpaxova uhá koeti xanéhiko yane pitivóko koane kíxeahiko:

—Kutímeaya rakéne?

11 Ina kôe yúho vaúkexea neko êno xâne hokoti Jesus:

—Eneporá'a, énomone ne porófeta íhae Nazâre ya Ngalíleya —koéhiko.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti
Mk 11.15-19; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

12 Urúkovane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, xoko kíndana, kópuihikopo xâne kaváneti yoko vanéxotiya, koane kasá'irikexea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tiúketi, koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurúte. 13 Ina kôe ne Jesus:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásum” kôe. Itea itíkoanenoé óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane Jesus.

14 Yane ina pihîno Jesus ne xâne komítiti yoko mohéveu yane hána'iti imokóvokuti koane koíteovahiko Jesus. 15 Itea enepohikone tuti sasedóti inuxinoti xâne hó'eke koánemaka ne éskiribahiko ihîkaxoti yútoe Muîse, ímaikovo noixoâne ítuke ne Jesus ákoti kuteâti, yóko'o ne kalivónohiko vaukéxoti koane kó'iyeahiko:

—Koati hána'iti ihayú'iuti ra ámoripono Ndávi —kóyehiko.

Ina kíxo Jesus ne tutíyehiko:

16 —Ako kéma koêku yúho ne kalivónohiko?

Ina kixôa Jesus:

—Ngámoane. Ávonoekopomea yíhoikiku emó'uke Itukó'oviti rá'a? “Iti Itukó'oviti, enepone kálíhunoe kalivóno koánemaka ne ovotí'iko takikútike, peréxoa kaná'uyexao iháyu'ikeopi” ákoikopo ákoe? —kíxovokoxoane Jesus.

17 Yane pihópeanehiko Jesus. Ipuhíkopeane ne pítivokona Njeruzálem, pihópone ya Mbétanea imókopoku.

Koêku xuve figu ákoti há'i

Mk 11.12-14, 20-24

18 Yuponii kôe, káyukopovomaka ne Jesus ya Njeruzálem. Yoko epékoatine hímakati. 19 Ina noíxo xuve figu xe'ókuke xêne, itea pihoné'eya, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno túti apê. Ina kôe:

—Ukéatine kó'oyene, hunókokunemo kahá'iyea rá'a —koéne.

Yane movo'ó koéne neko xuve figu. 20 Noixoâne íhikauhiko Jesus, yupihovó koe iyúpaxeova, koane kó'iyea:

—Imáko ákoino oríko movó'oyea ne xuve figu.

21 Ina kixovókoaxa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo itukapu koati kaná'uti kívivonu, hákotimaka muyâ'í iséneu yane kívivonu, itikoâtimo kuteâti ngíxoaku ra xuve figu. Haina póhutine itea muhíkovani pehukâ ra koati hána'iti mopôí áhikuxeova ne ókoku koane kurín'o'ekopeova ne mar, mani ipokóvoti. 22 Yoko uhá koeti koêkuti yépemone ya orásaum, enepo yakutípoaxo yimópikonomo, itikínokonoatimo.

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko

Mk 11.27-33; Lk 20.1-8

23 Simoné'e ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, ixómoti ihíxaxo. Yane yakukú kíxoane tutíhiko sasedóti, enepone inuxinoti júdeuhiko hó'eke, yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

24 Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikeno. Enepomo íte yimópinunoe, ínamo enjákaepa porexónoati indúkea ra koekútihiko indúke. 25 Kuti porexôa ne Xuuum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e.

Yane ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'íkopo koeti ákoino yakútipoano ne Xuuum?” kixo'óvitimo. 26 Itea enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, pikómaka uti kixó'ovikumo xanéhiko, vo'oku heú koe xâne ínixea itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuuum —kixókokonehiko.

27 Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeano e porexónoati indúkea ra koekúti hiko induke —kíxovokoxoane.

Exetínati apêti íhokovoke koeku hóyeno pi'âti xé'a

²⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Na kó'inoaye iséneu rã'a? Ápe hóyeno pi'âti xé'a. Koêku pihínoa ne xuvé'eti, hara kíxoa: “Nje'exá, yokó'itukepono xapa nónem úva.”*

²⁹ —Ina kixóa xé'a: “Ako angáha'a mbíhea” kíxoane.

—Itea itúkopi noa isóneu, yane pihóne xoko pahúkokonoku.

³⁰ —Ínamaka pího neko hóyeno xoko po'i xé'a. Kúteanemaka yuhó'ino. Ina yumopã xé'a: “Êm, mbihotímo” kíxoane.

—Itea ako píha.

³¹ —Yara pi'âti, kuti itukó'a ne páhoenoa há'a?

Ina yumopãhiko:

—Xuvé'eti.

Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo hikhone koperáxinoti nãti ánu'ukenati kóperau, yóko'ohiko ne mohíti sêno, énomonemo yonopô natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ya itike. ³² Vo'oku énomone simíno Xuaum Mbátita éxokeopinoe ponóvoti xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, itea ákonoe kali yakútipoa. Kene ne koperáxinoti nãti yóko'o ne mohíti sêno, kutípohiko. Upánini neíxoano e ne koekúti, itea kóyeane ákoyea ikétivexano e iséneuke ne váhere kixeku itíkivo koane kiríkopi, koane ákomaka yakútipoano e —kíxovokoxoane.

Ihíkauvoti íhókovoti váhere xãne katarákinoati nóne ne únae kavãne

Mk 12.1-12; Lk 20.9-19

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakanoe ra po'i exetínati apêti ínzokoake: Ápe hóyeno itúkoti kavãne nôti êno xuve úva. Itúkinoa ípi neko nóne. Ina itúko tángi kótikovoku ho'o úva itúko víyum. Ínamaka koexépuko óvoku koyonínoati ne nóne, éyevoti vanúkeke motovãti ákoyea malíka ínixoku ne koyonoãti. Yane kuri'okoane ne katarákinoati ne nóne motovãti haxákoepa avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ³⁴ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoehiko ne únae kavãne xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovãti veyópoínoa námoepo. ³⁵ Itea eneponeko katarákinoati nóne, namú kíxoa neko páhoéti hiko. Yane yehépoke'exoa póhuti. Kene po'ínu, koépekoa. Kene po'ínu, hepókoa ya mopôti koepékoatimaka. ³⁶ Yane koxú'inakoane únae kavãne ne páhoepomaka, itea enepone katarákinoati nóne, kúteanemaka kíxoaku neko inúxotihiko páhoéti. ³⁷ Koati ikenétike, pahúkoa únae kavãne ne xé'a xapákuke, vo'oku hara koéti isóneu: “Teyoãti hikhomo ra nje'exá” koeti isóneu. ³⁸ Itea noixeãnehiko xé'a, hara kíxókokonehiko ne katarákinoati nóne: “Eneporã'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ituke íkuinoake há'a ivakápu” kíxókokonehiko.

³⁹ —Yane namú kíxoanehiko koane kópuhikoepa yaneko kavãne, ina koepékoamaka.

* **21:28** Ako akútikoko koêku ra éxetina Jesus ya po'íkehiko Bíbilea. Ya Bíblia Atualizada, koati xuvé'eti xé'a neko hóyeno ako píhã. Kene ya Bíblia Corrigida, Bíblia na Linguagem de Hoje, yoko Bíblia de Jerusalém, nihí'iti xé'a ako píhã. Hane hóko ne emo'u xãne kixoku koêku ya Corrigida.

⁴⁰ Ina kixovókoxoá Jesus:

—Enepo kayukárapu ne únae nonéti, namo kixoaneye ne katarákinoati nóne?

⁴¹ Ina yumopâhiko:

—Koati kotívetimo kixoaku kaepéka neko váherehiko xâne, ínamo kuri'ákapa po'ínuhiko xâne motovâti kátarakinoa ne nóne, xâne porexópatimo ne námoepo simapúne kaxena veyóvope —kixoanehiko.

⁴² Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ákoikoponoe yíhoikiku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

“Enepone mopôî noívokoxine itúkoti péti, ainovó kôe itukóvo koati turíxeovoku uhá koéti kuteâti koeku koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti. Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa itúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ituke” koéti ne yutoéti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôî noívokoxineti. *Sâramu 118.22-23*

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xâne:

—Énomone ngixínopinoo: Mani itínoe ne xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke. Itea ákonenoemo yenápa. Porexókonotimo po'ínuhiko xâne yonópeaya, xâne kouhápu'ikoti ya kixoku itúkeovo ápeyea há'i pôreupo Itukó'oviti kuteâti kúxone. ⁴⁴ Enepora mopôî ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne íríp'u'ikovo, ákanemo ipíxa. Kutí koetímo póte muvake-muvaké koetímo —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeuhiko hó'eke yóko'lo ne faríxeuhiko, kamoáne neko exetínati apêti íhokovo, exó kixoanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus. ⁴⁶ Yane opósi'ixinoanehiko kixoku iká'akea ne Jesus, itea koati pikoti xanéhiko vo'oku aínovo inixoâti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Jesus.

22

Exetínati apêti íhokovo koeku áyui nâti kasátuxo xé'a
Lk 14.15-24

¹ Aúkopovo ne Jesus koyúhoyea exetínati apêti íhokovo. Hara kôe:

² —Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye nâti itúkoti hána'iti ayuúti kasátuxo xé'a. ³ Ápe ahínoehiko ne nâti páhoe iháxihikoponea ne húpiuhiko oránake ne ayuúti. Itea ákohiko he'énka ne húpiuhiko. ⁴ Yane pahúkone po'íhiko ahínoe neko nâti koane kíxea: “Hara íxepana ne nzúpiuhiko: ‘Ngoúsokoane uhá koéti ne nikokónoti nókone áyui. Ngoépekone vûi koane kínati xe'exa váka. Usóne uhá koéti. Kiná'akanenoe ayuúti ke índukeino nje'éxa kasátuxotine' íxeahikomo” kixoane.

⁵ —Itea eneponeko hupíútihiko, ako itúkeake yúho ne hupixoâti. Pihóne óyonokuke ne po'ínu. Kene po'ínu, po'i itúkovo yuíxovo. ⁶ Kene po'ínuhiko, namúkoa ne ahinoétihiko hupixóponoati, íkoitoponoa kotíveti ina koepékoahikomaka. ⁷ Yane yupihovó koe ímaikeovo neko nâti. Pahuko húndaruna koépekexoponea uhá koéti neko xâne koepékexoati ahínoe koane oró'okeama pítiwokonahiko. ⁸ Ina kíxo po'i ahínoehiko: “Usóne uhá koeti nókone ra áyui, itea ako omótokea hupíxeokono nekóyohiko. ⁹ Pihénoekopo ya none ovokúti xoko koati vékoku xanéhiko. Hipíxapanamo ne uhá koeti koékuti xâne tekópone” kixoanehiko.

10 —Ina pihohíko ne ahinoêti ya none ovokúti. Ho'úxoá uhá koêti ne xâne tokópone, xâne únati koánemaka váhere pahukoâti píhea ayuítike. Yane puhí puhí kôe neko ovokúti ya êno hupíuti. 11 Ina urúkovo neko nâti xapákuke ne húpíuhiko noíxoponea ne xâne ovoti xe'o mêsa. Ya xapákuke neko êno xâne, ápe hóyeno noíxone ákoti oko'ípovo kuteâti nókone ko'ípovoyea yonoti xapa áyui koyénoti. 12 Ina kixôa nâti: “Iníngoné, na kíxoaye yúrukivo yáye ákoti yoko'ípova ne nêkone ke'ípovoyi xapa áyui kasátuxoti?”

—Yane yunu-yunú kixóvone neko hóyeno. 13 Ina kixôa nâti ne ahínoehiko: “Iké'akinoe hêve rá'a koane vô'u ina kiriká xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane.

14 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Êno xâne iháxiuti, itea ako axú'ina ne koati noivókoetihiko —koéne.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mk 12.13-17; Lk 20.20-26

15 Ipuhíkopeane farízeuhiko xapákuke ne xanéhiko, ho'úxovonehiko oposíkoti kixoku iyupaxó kíxea Jesus épemo'ikea, kaha'áinoati pahúkeovo ya kixoku yumópea. 16 Yane pahúkoane farízeu ne íhikauhiko koánemaka xanena Êrodi xoko Jesus. Hara kixóponoahiko:

—Íhikaxotí, véxoá ítúkivo koati ponóvoti koane yíxivoa ne kaná'uti kixovókuti íhíkexoati ne páhoenoví Itukó'oviti. Ako yokómomoyi payásoko ne xâne vo'oku kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. 17 Ná'íkopo kó'inoaye iséneunoa ra koekúti? Yimápavi yará'a: Pahúkovi Ponóvoti Kíxovókuti hó'e úti poréxea úti ne kóperaxovike Sêza, enepone nâti ya Róma exoti koeku úti? áko'o ákoyea —kíxoanehiko.

18 Itea exó kíxea Jesus ne váhere isóneuhiko. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe kehá'atinoe mbahúkeovo ya yumómbope? Koati ítínoe ítúkoheovoti! 19 Yéxakana ne tiúketi kóperau nâti.

Yane omínoanehiko póhuti pe'u tiúketi. 20 Ina kôe ne Jesus:

—Kutí'ikopo ítukoa nône yoko íha ová ra tiúketi?

Ina yumopâhiko:

21 —Sêza.

Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi, konokoâtimaka ítíki —kíxovokoxoane.

22 Kamoánehiko neko yuho Jesus, yupíhova iyúpaxeova unáko ne yumópepe. Yane kurí kíxoane épemo'ikea koane pihópeahiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukepeaxomo ne ivokóvoti

Mk 12.18-27; Lk 20.27-40

23 Koati énomone yaneko káxe, ahí'okovo Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépukepeaxomo ne ivokóvoti. Hara kixóhiko Jesus:

24 —Íhikaxotí, hara kôe yútoe Muíse: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti ítúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuike ne maka avané'e xe'éxainoamaka, kutí ákoepepe xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe Muíse. 25 Yoko ya xapákuke úti, ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. Kurí kíxoane neko yêno xoko átípo. 26 Kúteanemaka koêku ne po'ínu, ivókovone ákotimaka xe'éxainoa ne sêno. Ina keno'óko ne mopó'ape, kúteanemaka koêku.

Yane ehane uhá koe ívohikeovo neko seti koêti. 27 Ivokóvone uhá koêti

neko kopo'ínukokoti, yane ivókovomaka ne sêno. ²⁸ Yane kuteâti koêku, eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kuti'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko ne seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti? vo'oku heú koéhiko kóyenoeya ne sêno —kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâhiko Jesus:

—Koati pahukóvotinoe iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ³⁰ Vo'oku enepomo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ³¹ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku? Énomone neko koêti: ³² “Undi Itukó'oviti kuvónvone Ábraum, kuvónvemaka Izáki yoko Njáko” koêti. Yanê'e, hainá'ikopo kuvónvone ivokóvotinoe ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvónvone xâne iyukóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³³ Kamoáne xanéhiko neko yuho Jesus, yupíhova iháyu'ikea ne ihíkavoti íhikaxone.

*Koati nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti
Mk 12.28-34; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4*

³⁴ Yane ho'úxovonehiko ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse exoânehiko ákoyea íta sadúseuhiko kótéyoeka ne Jesus. ³⁵ Yoko ápe póhuti farízeuya ihíkaxoti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse oposí'okovoti Jesus, kaha'ainoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxo:

³⁶ —Ihikaxotí, kuti itukóvovo koâti nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse?

³⁷ Ina yumopâ Jesus:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae.” ³⁸ Énomone itukóvovo koati hána'iti nokonéti ya uhá koêti páhoenokono xâne itúkea. ³⁹ Kene ne pi'ape, po'ínumaka kuteâti, harâ'amaka: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépvovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne.” ⁴⁰ Vo'oku enepora pi'âtihiko páhoenokono xâne itúkea, koeku ikána'uxea xâne ya xokóyoke, koatímaka itukoâti uhá koêti ne po'ínuhiko páhoenokono itúkea yútoeke Muíse koánemaka yútoeke porófetahiko —kíxovokoxoane Jesus.

*Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya
Mk 12.35-37; Lk 20.41-44*

⁴¹ Koeku ho'uxo-ho'uxó kó'inoa farízeuhiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

⁴² —Na kó'eye iséneunoanoé ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? Kuti itukoa ámoripono? —kíxovokoxoane.

—Ámoripono Ndávi —koénehiko.

⁴³ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo koeti “Unaém” kixínoa Ndávi, koyúhota ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti? Vo'oku hara ko'éepo: ⁴⁴ “Hara kíxo Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ⁴⁵ Koati “Unaém” kixoâti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

⁴⁶Yoko ako ápahuina xâne itoâti yumópea, epó'oxo ukeátine neko káxe, ákone mapikóvati épemo'ikea ne Jesus.

23

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne evo éskiriba

Mk 12.38-39; Lk 11.43-46; 20.45-46

¹Ina kixovókoxoá Jesus neko íhikauhiko koáne neko êno xâne hokoâti:

²—Enepoíhikone éskiriba yoko farízeu, koati ahukoâti íhikaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ³Ítikaikopo koane héka ne uhá koeti íhikaxeopike, itea hákonoe íhemákova ne kixoku itúkeovo, vo'oku upánini íhikaxo, itea ako kalíhuina itúkea kuteâti ne íhikaxone. ⁴Kutí koe ika'ákoti êno ínati inonéti ikoínoxoti po'ínuhiko xâne (ákoti itâ xâne koínoyeya), itea ako kalíhuina yónea ísóne koínoyeya póhuti kali koekúti yane íkoinoxoke po'ínuhiko. ⁵Enepoíhikone farízeu yoko éskiriba, itúkinoake uhá koêti ne ítukehiko, hane kahá'a éxokeovo po'ínuhiko xâne. Énomone kapáya'ikinoa ne íhaku yutoéti ukeâti emó'uke Ítukó'oviti, iká'aehiko ya inúkuke itukovo takíkuke, kaha'âti noíxeokono. Énomonemaka kapáya'ikinoa ne iyóyonevo hevékuke ípovo, kaha'âti ápeyeya koyuhoâti itúkeovo teyonéti. ⁶Koáne ya xapa ayuúti yoko ya íhikaxovokuke hó'e, yómotíhikomaka ívátakea xoko ívatákokuti ya nonekútike xoko ívatákoku koati payásotíhiko. ⁷Enepo yuhoíkono, koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka éxeokono itúkeovo teyonéti. Koati áhatimaka "íhikaxoti" kíxeokono. ⁸Kene ítínoe, ako yusíka "íhikaxoti" kíxikono, vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti íhikaxopitínoe, kene aínonoe íti kopo'ínukokoti. ⁹Poéhaxo ne Yá'a, enepone Ítukó'oviti íhae vanúke. Hákoikopo kepayásoko po'ínuhiko xâne yara poké'e, kutí kixeâti Ítukó'oviti, enepone Yá'a íhae vanúke. ¹⁰Epó'oxo ákomaka yusíka "ínuxínoviti" kíxeopi po'í xâne, vo'oku poéhane Mésiya, enepone páhove Ítukó'oviti koíteovo xâne itukóva. ¹¹Itea hanemo itukóvo koati payásoti xepákukenoe, enepone usó koyéti itúkeovo ovoxe po'ínuhiko. ¹²Enepoíhikone kapayásokopovoti, koteyókokonotimo. Kene ne ákoti kapayásakapapu, énomonemo kahaná'íkoko —kíxovokoxoane Jesus.

Saya'íkono ne ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne

Mk 12.40; Lk 11.39-42, 52; 20.47

¹³—Koati kotívetimo kêku ítínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí koe yexexíti páhapetea natíxoku Íhae Vanúke. Ákonoe yúrukapa koane itopó kíxeamaka ne po'ínuhiko xâne kaha'âti úrukeova.

(¹⁴—Koati kotívetimo kêku ítínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, itea ínipoño kíxeaku ne senóhiko ívokóvoti íma, kutí koe hí'ixíti óvoku. Yane vo'oku ké'umoki ítíki orásau, kutí koe ítínoe koati ponóvoti. Itea énomone kutí'ino yupihóvotimo tivéko ipíheponikonoke ya po'ínuhiko xâne.)

¹⁵—Koati kotívetimo kêku ítínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Ako malíka yénoku íhikexoponi póhuti koxe'u xâne, keha'aínoati hókea ne hékone. Muhíkova terú'uxi úne ya mar, koane píhi po'íke poké'e, usó kéyene. Yoko apé yehónoe, ínamá'axo yupihóvo évokeovo ya ítíke koane motókea yonópea ípíhóponovokutike vo'oku hokópea kixeku ítíkivo.

¹⁶—Koati kotívetimo kêku ítínoe kutí koeti xâne komítiti ínuxínoti po'ínuhiko xâne, vo'oku hara kénoe: "Haina koati yuhóti itukovo ya íháke hána'iti

imokóvokuti, enepone témpulu, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke ôro ovâti ne témpulu hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénœe. ¹⁷ Itínoe ákoti isóneu koane kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ôro yane sasá'iko témpulu, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti koyuhóvoti ya iháke témpulu? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne témpulu itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne ôro ovâti. ¹⁸ Haramaka kénœe: “Haina koati yuhôti itukovo ya iháke áta, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti témpuluke, koyúhoyea ne xâne. Ako koêku enepo hákotimo kousókokono ne yuhôti kuteâti. Poéhane itukápu ya iháke íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti neko áta hainápo, konókoti itúkeokono ne yuhôti” kénœemaka. ¹⁹ Itínoe kutí koeti komítiti, pó'itinopikopo sasá'iko ne áta yane íparaxokonoke Itukó'oviti ovâti, keyúhoinoake ákoyea koêku enepo hákoti kousókokono yuhôti koyuhóvoti ya iháke áta? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati vo'ókuke ne áta itúkinovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti ne íparaxokonoke ovâti. ²⁰ Énomone ngixínopinoe: Enepone koyuhoâti ya iháke áta, koatine áta yoko uhá koeti ovâti ne áta koyúhoyea ya iháke. ²¹ Koáne enepone koyuhoâti ya iháke hána'iti imokóvokuti, koatine sasá'iti péti yoko Itukó'oviti, enepone Únae, koyúhoyea ya iháke. ²² Koáne enepone koyuhoâti ya iháke vanúke, koatine iháke ivátakoku Itukó'oviti natíxea koyúhoyea yoko ihákemaka Itukó'oviti, enepone ivatákoati.

²³ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Kaná'uti ápeyea íparaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti ítikeyo peréxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunœe neónœe xe'ókuke yóvoku kuteâti otélam yoko ereva ndúse koane kómiyum, peréxomaka ndízimu ya koêkuti yé'akeye yêho. Itea enepone koâti nékone itíki yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone itíki ponóvoti, koane itíkivo seánati, yoko kívivo Itukó'oviti, ákonœe itíka. Yoko énomone itukóvovo koati nékone itíki ákotimaka kurí ixêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ²⁴ Itínoe kutí koeti komítiti inuxínoti po'ínuhiko xâne. Kutí kénœemaka xâne yuixóvoti veyópea kálíhunœe hikê irinó'ekeovati ekáke ya koeku ákoyea itíkoake ne koâti hána'iti koekúti kuteâti itóvoku kámelu irinó'ekovati. Huirí kíxea nê'e, ako itíkoake.

²⁵ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Koati kutí ketínoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénœenoeye koeku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu yoko kehá'ayi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí kixévoti xâne hu'uxeâti ítukeyo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ²⁶ Itínoe farízeu, koati kutí ketínoe komítiti. Kuteâti koeku kónœeka sasá'ieya kúveuke ne enovópeti kipo'íkokono, énomonemaka koénœe kónœeka sasá'ieya iséneu inúxotike motovâti sasá'ieyamaka heú koeti kixeku itíkivo.

²⁷ —Koati kotívetimo kêku itínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kutí kénœe katátumbana ivokóvoti hóhopu koyêti homóxeovo, uh'ékoti xoko noixoâti, itea ya opékuke ainovo ope ivokóvoti ovâ yoko imuyúkoti. ²⁸ Énomonemaka kénœenoeye noixópi po'ínuhiko xâne, kutí kénœe ponóvoti, itea enepone iséneu, ainovo semekénovo'iti yoko ákoti tópi kó'iyevovoku vahérévokoti ovâ —kíxovokoxoane Jesus.

*Kotíveti kixókonokumo ne ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko
Lk 11.47-51*

²⁹ —Koati kotívetimo kêku ítínoe éskiriba yoko farízeu, ikítixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, vo'oku kéxepuko katátumbana porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koane keúhe'ekinoa katátumbana neko xâne ponóvoti kixoku ítúkeovo ivokóvotine. ³⁰ Ina kenôe: “Eneponi itukapu kaxena voxúnoekene vápeyea, ákoni vaxéna nekôyohiko koepéko porófetahiko mekúke” kêne. ³¹ Yane yíúho, koati keyuhópovoti ítíkivo ámoripono koepékoati ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke. ³² Koeku kó'iyeaneye, keúkapanaikopo ne váhere itukéti túriu ne yoxúnoekene. ³³ Itínoe kuti koeti koéxoe! Itínoemaka ámoripono xâne kuti koeti koâti ipúhokovoti koéxoe! Ákonemo yoxéne ítivoa ne ipihoponope Itukó'oviti. ³⁴ Yane apétimo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mbáhoe xepákukeno, koane hóyeno ko'éxoneti yoko ihíxaxoti emo'u Itukó'oviti, itea apétimo képeu xapákuke. Kene po'ínuhiko, kiruhúxoatimo. Kene po'ínuhiko, yihípóke'exoatimo he'úxinovokuke hé'e koane hekó'ixoatimoemo ya koêkuti pitivóko óvohikoku váherexea ítikeinoa. ³⁵ Itea kó'inokenemoye, motovâti ítúkeovo youúkekenoe yóno itina uhá koêti neko xâne ponóvoti kixoku ítúkeovo, koépeuhiko yoxúnoekene ukeâti kaxénake koépekeokonoku Ámbeu, enepone ponóvoti kixoku ítúkeovo, tukú koeti kaxénake koépekeokonoku Nzakâriya, xé'a Mbarâkiya, képeunoe ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. ³⁶ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Vo'ókukehiko ra koekúti, óukekemo ra xanéhiko apêti kó'oyene yonómo uhá koêti ra koekúti —kíxovokoxoane Jesus.

Iyô Jesus vo'oku íhae Njeruzálem
Lk 13.34-35

³⁷ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku ítínoe íhae Njeruzálem. Áinovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Áinovonoemaka iti koépekenati ovoxe Itukó'oviti páhoe xepákukeno, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapî'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, ene ngahá'amaka ngíxeopineye, itea ákonoe yakáha'a. ³⁸ Yara kuteâti kêkunoe, ákonemo ovâti ra yóvoku, kurí kixokónotimo. ³⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikumo: “Viháyu'ika rakene keno'ókoti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

24

Koyuhôa Jesus uké'exeekonomo ne hána'iti imokóvokuti
Mk 13.1-2; Lk 21.5-6

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koeku pihópea, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko, ina so'ixínoahiko uhá koêti ne koexépoeti ítuke ne hána'iti imokóvokuti koáne oveâti xe'ókuke ipixoâti.

² Ina kixovókoaxa Jesus:

—Neíxoaneno koeku uhá koeti râ'a? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ápahuina mopô páredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeokono —kíxovokoxoane.

Turi kotíveti koekúti
Mk 13.3-13; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Yoko hane ivátaheixo ne Jesus óukeke neko kali mopô iháxoneti Olívera. Yane ahí'okovahiko íhikau. Koati ainóvotinehiko ákoti po'í xâne xapákuke. Ina kixohíko Jesus:

—Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekúti kixínevíkemeku, yoko itukóvotimoye koekúti hoénaxovo ne kaxena itíkopi vokumo náti, yoko uké'eyeakumakamo ra kúveu mêum —koénéhiko.

⁴Ina kixovókoخوا Jesus:

—Yokóhiyanavonoe maka hákone aupú'ikopiti. ⁵Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke ikó'Itukexoti ínza. “Undi Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetímó. Epó'oxo enómo xâne ítone aúpu'ikea. ⁶Koane yeyekóxotimo ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti, koane kemitímakamo po'ínuhiko eyekoúti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, itea hákonoemo kenóko'i. Konókoti kó'iyeanemoye, itea haina hunókokumo ra mêum nê'e. ⁷Vo'oku inúxotike apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'i poké'e. Koane apêtihi kokumo náti isukókoti. Enómakamo hímakati yara kúveu mêum, koane ákomo tópi óvoku iyuyóti poké'e. ⁸Enepora koekútihiho, koati turí'ikonemo hána'iti tiveko koekúti.

⁹—Ikeítaponokonotinoemo kotíveti, koane apêtimo koépeuti xepákukenoe, epó'oxo yupihóvatimo púveopinoe ne xanéhiko ya uhá koeti koékuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum vo'oku itíkivo hokónuti. ¹⁰Yaneko káxehiko, enómo kuríkoti hókeonu, koane enómo xâne itukóheovoti, kuríkotihikomo po'ínuhiko hokónuti xoko xanéhiko puváti. Enómakamo puvokókoti. ¹¹Enómo xâne koyúhoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u itea akána'uhiko, koane enómo xâne ítone aúpu'ikea. ¹²Epó'oxo vo'oku yupihevomo ukóponea ne vaherévokoti, yupihovó koetímó xâne hokónuti isomókoti ákoyea omótovokoko okóvo. ¹³Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. ¹⁴Yoko koyúhóvotimo ya uhá koeti kúveu mêum ra inámati ihíkavovoti koyúhoti koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, motováti kámea xanéhiko ya uhá koeti koékuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Yane simóvotinemo hunókoku ra mêum —kíxovokoxoane Jesus.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mk 13.14-23; Lk 21.20-24

¹⁵Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo neixánenoe ne êno váhere koekúti yane óvoku koati sasá'iti kixovókuti, koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati, kuteáti koeku yuhóke porofeta Ndáníye koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke, hara ngôe vo'ókuke: (Yoko koékuti yuhókoati rá'a, apásika éxea koeku kixó'ekone.) ¹⁶Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa kali mopô. ¹⁷Kene koékuti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koékuti apeínoati, itea aká'ikaneye okóho'i. ¹⁸Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'i ípovo óvokuke. ¹⁹Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaikoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ²⁰Yépemaikoponoe Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati, áko'o ya sáputu ápeyeamo ra koekútihiho, ²¹vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tivéko ne koekútihiho ákoti ápeyeaku kuteáti iná turixóvo ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteáti tivéko ra koekúti. ²²Yoko eneponi kaxu'ikenexakana neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiho ne noívokeo Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, énomonemo ákoino káxu'ikenexakana.

²³—Yane enepomo áva kixópitinoe: “Hará'a ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne”, áko'o “Anéko yáko” ixekána, hákonoemo kitipôa. ²⁴Vo'oku enómo xâne koyúhoti itúkeovo Mésiya, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhoti emó'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti

akaná'u. Itúkotihihikomo êno hána'itinoe iyupánevoti yoko koekútihiho ákoti noíxeokonoku. Muhíkovoamo ne koati noívokoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, mani koimaitimo íteokono vo'ókuke. ²⁵ Neixapuikopo, vo'oku endó'okopitinoene tumúneke símeovomo neko káxe.

²⁶ —Énomone ngxínopinoo: Áva kixópitinoe: “Harakóxono ne Mésiya ya mêm ákoti apêti” ixâpi, hákonoe pihinêa. Koáne, “Harakóno he'onóvoti kúveuke ovokúti” áva kixópiti, hákonoeo kitipôa. ²⁷ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhá kíxea kóuhapu'ikea vanúke ukeâti úkeaku ihâroti tukú koêti ya xoko onómekovoku káxe, énomonemo koéneye iyúseyea ne ngáyukopovope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Ina itukúinoamaka íhokoake ne kíxone. Hara kôe:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo varutútuhiho —kíxovokoxoane.*

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mk 13.24-27; Lk 21.25-28; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati ikénepokemo ne kotíveti koekútihiho ngxínopikenoe yaneko káxehiko, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetínemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhapu'i. Irihíkovotimo ne hékere. Koáne ne po'ínuhiko koekúti apêti ya vanúkeke, itohínekexotimakamo. ³⁰ Yane apé koetínemo vanúkeke hoénaxovope nzeópope, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Iyókexotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêm, koane noixóponutinemo ngena'ákapa xapákuke kapási ya vanúke. Xané ngxíopotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iu. ³¹ Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke óxea êno hónoti emo'u torombéta. Yane ho'uxópatihikomo ánju ne noívongoe, enepohikone koati njanéna koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêm, omopátihihikomo vanúkeke —kíxovokoxoane Jesus.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve fígu

Mk 13.28-31; Lk 21.29-33

³² Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve fígu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane tûti, yéxoanenoe yé'exoepovone kaxena kevópope úko. ³³ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe uhá koêti ra koekúti ngxínopikemeku, yexoâtinemo yé'exoovone kaxéna. ³⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone xanéhíko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávoyea kaúsakapu uhá koêti ra koekúti ngxínopikenoe ápeyeamo. ³⁵ Uké'etimo ra vanúke koánemaka ra poké'e, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kíxone Jesus

Mk 13.32-37; Lk 12.35-40; 17.26-36; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³⁶ —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekútihiho, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, muhíkovamaka úndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³⁷ Yoko kuteâti koeku yaneko kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye enepo

* **24:28** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa íhíxaxovatihiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Kuteâti koeku ho'úxinovohiko ivokóvoti ne varutútu, ákoti apasíka etó'okoati, énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus enepo aukápapu Vúnae. Vexoâtimo ákotimo apasíka etó'okoviti.

simapúne kaxena aúngopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³⁸ Vo'oku yaneko mekúke tumúneke ápepe neko êno koiníkoti, poéhane níkea, énoyeovo koane kâsatuxea yuíxovo neko xanéhiko tukú koeti yaneko káxe urúkované Nôe neko hána'iti vatéke. ³⁹ Ákohiko iyúkinapa isóneu xanéhiko neko koekúti imókone apê neko koiníkoti. Yane heú kíxoane koupa'ixeahiko. Énomonemakamo koéneye ne ngáyukopovo yara kúveu mêum, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ⁴⁰ Yaneko káxe, apêtimo pi'âti xâne ya mêum. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu, iríkovokunemo. ⁴¹ Koane apêtimo pi'âti sêno kaha'ínokokoti itútukeya. Poéhamo veyopókonoti, kene po'ínu iríkovokunemo. ⁴² Usokó yákoyenoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxanoe kaxena nzeópope, undi Yúnae. ⁴³ Itíkinanoe iséneu rà'a: Eneponi exâ hóyeno únae ovokúti símeamo oméxoti koane ókoku símope, maní kuxó kixóxoati. Ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁴ Énomonemaka kónokino usó kéyeyi, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo ngáyukopeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti
Lk 12.41-48

⁴⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Itíkina iséneu koêku ne ahinoêti koati yuixóvoti itukexeokonoke koane ponóvoti isóneu ítukeke, enepone ípíhinoake pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe motovâti kóunakinoa nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴⁶ Koati únati koêku ne ahinoêti kuteâti, enepone inú'epo pátarauxa kíxeaneye ko'ítukeya aukápapu. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyonino uhá koeti apéinoati. ⁴⁸ Itea enepo itukápu váhere ne ahinoêti, epó'oxo akoémaka isóneu: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ⁴⁹ ina turixápu yehépoke'exe ne po'ínuhiko ahinoêti ha'íne, koane yuixápu níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naíxapu nê'e. ⁵⁰ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya óra ákoyeakumaka éxa káyukopeovokumo. ⁵¹ Yane koati kotívetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iy-onópatimo xoko iyónopaku ne xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko. Koáne enómo iyókexoti koane ngarútutukexea ôe vo'oku hána'iti tiveko koêku ya xoko iyónopokonokuhiko.

25

Ihikauvoti apêti íhokovo keêku ne yehi koeti ârunoe

¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone natíxea Íhae Vanúke xapa xâne, hane koéneye yehí koeti ârunoe, ainóvoti omoti íhaku yukúna kouhupu'íkope okotúmonexoponoti koyénotimo. ² Ápe singu koeti xapákukehiko ákoti isóneu. Kene ne po'i singu koêti, ainovo ko'isóneuti. ³ Enepohikone ákoti isóneu, omo íhaku yukúna, itea ako amína po'i hô'o ne yukúna. ⁴ Kene ne ko'isóneutihiko, ápe po'i hô'o ne yukúna ómone xané kixoâti ne íhaku yukúna. ⁵ Koeku ko'ókoriyea seópea ne kúxoixopone, uhékene íxépa koane imókeahiko.

⁶ —Ya kuku yóti, apé koene emo'u vaúkoti: “Harakénepo ne kuxopóneti. Yakátumanexapanoe” koe yúho.

⁷ —Yane heú koene íyuhikeovo neko ârunoe, ina ihúxoá ne yukúna. ⁸ Enepone ârunoehiko ákoti isóneu, ákone áhupa írúmene yukúna. Ina kixohíko ârunoe

ko'isóneutihiko: “Peréxavi kalihú koeti ho'o yikúna, vo'oku kahá'ane ípukeovo ra yukuna úti” koénehiko.

⁹ —Ina yumopâ ârunoehiko ko'isóneuti: “Ako yusíka, mará'inamo heú vákoe kónokinovovi. Pihé'evonoe xoko kavaneâti, venéxapana” kíxoanehiko.

¹⁰ —Koáne, pihónehiko vanéxoponea. Itea koeku píheahiko, seópone ne koyénoti kúxoixoponehiko. Yane enepohikone usokó koyêti, xané kixópanehiko ne koyénoti úsa'ixopeovo xoko áyui kasátuxoti. Yane exéxopovone ne pahapéti.

¹¹ —Kali xu'ikénene, aúkopovohiko neko ârunoe ákoti isóneu. Ina vaukóhiko: “Unaém, Unaém, míhe'akinavea ra pahapéti” koénehiko.

¹² —Ina yumopâ inu'íxinoati kúveuke ovokúti:

—“Koati ngxópitinoe ákoyea énjapi.”

¹³ Ina kixovókoxa Jesus:

—Usokó yákoynoe, itíkapu iyukóvoti isóneu vo'oku ako yéxa itukóvotimoye kaxéna koane orána ne aúngopovope —koéne.

Ihíkavoti apêti ihokovoke koeku mopo'âti ahinoêti
Lk 19.11-27

¹⁴ Ina koepómaka ne Jesus:

—Enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, hanemaka koéneye hóyeno yonoti po'íke poké'e. Tumúneke píhea, iháxihiko ahínoe porexoâti kóyoninoa apeínoati óvokuke. ¹⁵ Ina poréxo po'i ahínoe, singu koeti pe'u tiúketi. Yoko póhutihiko pê'u, êno ovâti. Kene ne po'ínu ahínoe, pí'a pê'u námoe. Kene po'ínu, poéha pê'u. Hara exôa poréxokonoke póhutihiko ahínoe kuteâti kixoku ahúkoko ya itukétike. Yane pihóne neko pátarauxa. ¹⁶ Eneponeko ahinoêti namúkoti singu koeti pe'u tiúketi, ehá'axo namúkoa, pihóne oposíkoati kíxoaku kohíyakea neko tiúketi. Yane ápene ehópo po'i singu koeti pê'u. ¹⁷ Kúteanemaka koêku neko namúkoti pi'âti pê'u, ítoamaka po'i pi'âti pê'u ehópo. ¹⁸ Itea eneponeko namúkoti póhuti pê'u, pihóne kehókoponea uhôro iyónoaku hé'onea neko tiúketina pátarauxa.

¹⁹ —Xu'ikénene, ina kayukópovo pátarauxa epemópatihiko kíxoaku neko tiúketi. ²⁰ Ina ahi'ókovo pátarauxa neko namúkoti singu koeti pe'u tiúketi. Yane poréxopane po'i singu koeti pê'u tiúketi êho, koane kíxea: “Unaém, singu koé'epopo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i singu koeti pê'u enjó'inopi” kíxoane.

²¹ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, kó'oyene mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²² —Yane ina ahi'ókovo neko ahinoêti namúkoti pi'âti pe'u tiúketi. Hara kôe: “Unaém, pí'apepo pe'u tiúketi peréxonuke. Kó'oyene anéyepo po'i pi'âti pê'u enjó'inopi” kíxoane.

²³ —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti yuixóvoti ítuke. Koeku kó'iyeaneye ítike yane kali mboréxopike, mborexópitinemo yéxi koeku koati xu'ínatiya. Yókopone, kaha'iné íxepanu ya elókeyea ongóvo” kíxoane.

²⁴ —Koati hunókokuke, simóne ne namúkoti póhuti pe'u tiúketi. Hara koéne: “Unaém, enjoâti itíkivo hóyeno ákoti omotóva íkómohixeokono. Iti xâne itíxoti upánini ákoyea neóne. Ápemaka yêho upánini ákoyea nêa. ²⁵ Koati mbikoâti ingó'itukexea ne tîketina, ene njé'oninoa ne pénenú. Hará'apo kó'oyene” kíxoane.

26 —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti ákoti yuixápu ítuke. Yéxoanini indúkeovo xâne itíxoti xoko ákoyeaku nóne, koane ápeyea ênjo xoko ákoyeaku ngurika ake nónem. 27 Mani konokoâti ípihi bánkuke ne ndíúketina motovâti ikó'itukexeokono. Yane koeku nzeópea kó'oyene mani ihiyákotine” kíxoane.

28 —Ina kixôa únae tíúketi ne po'ínuhiko ahínoe: “Viyápinoe tíúketina nê'e. Hane peréxapa apêti yehí koeti pê'u. 29 Vo'oku uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Yanê'e, yupihovó koetíneoxomo êho. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke veyopeôkonoatimo. 30 Kene ne ahínoe ákoti yuixápu ítuke, kiríkanoe xapa êno hahákuti, óvokumo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku êno tiveko koêku” kíxoane pátarauxa —kôe éxetina Jesus.

*Yonópokumo póhutihiko xâne hunókokuke ra mêum
Ap 20.11-12*

31 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo aungápapune, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, exákanane indúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti náti, anjenápanemaka uhá koeti ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxé Itukó'oviti, ínamo ivandákapa xoko ivándakoku nandíxea koeku indúkeovo hána'iti náti. 32 Yane ho'uxóvotimo uhá koeti xâne nonénguke ukeâti póhutihiko poké'e, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Ínamo nzaxakéxapa ne xanéhiko kuteâti kíxoaku koyónoti su'úso háxakexopea ne su'úso yoko váxikita. 33 Haramo injíkopahiko ne njanéna, enepohikone ínzokoke su'úso, énjopeke xoko óvokumo ne ngahána'iu. Kene ne ínzokoke váxikitahiko, lombékukemo injíkopahiko. 34 Yane ínamo injâ ne ovotíhiko énjopeke yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti náti: “Kiná'akapa, itínoe itúkinokemo únati ne Nzá'a. Yúrukápapa ra natíxoku Itukó'oviti kouñaenopine ukeâti iná apê ra kúveu mêum. 35 Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, peréxonunoe nînga. Epékonu úne, peréxonunoemaka úne. Koeku úngea po'i poké'e, peréxonu óngea yóvokuke. 36 Akô'o ímbovo, peréxonunoemaka ímbovo. Nga'aríne, kétarakonunoe. Óvom íka'ákovokutike, neíxopononu” ngxoâtihi komo.

37 —Yane ínamo íxânu ne ponóvoti kixoku ítúkeovo: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati ina porexópi uti nikokónoti? Ná'ayemaka poréxeopi uti úne epékopi? 38 Ná'aye poréxeopimaka uti yóki vóvokuke yukêa po'i poké'e? Ná'aye noíxeopi úti ákoyeaku ípevo, ina porexópi uti ípevo? 39 Ná'ayemaka noíxeopi úti ké'arineyi yoko íké'akivo ina noíxóponopi úti?”

40 —Ínamo injâ yaneko exákanane indúkeovo koati hána'iti náti: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Heú koeti apê ítikeino ra kálíhunoe hokónuti, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, koati undímaka kixéneye.”

41 —Ínamakamo injâ ne ovoti lombékuke: “Yahíkuxipununoe, itínoe imbíhophononemo. Yenápanoe ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukevoku kousokinokonoake ne Ndeápu yoko uhá koeti ndémoniuhiko ovóxe. 42 Vo'oku yaneko épekeonuku hímakati, ákonoe peréxanu nînga. Epékonu úne, ákonoe peréxanu úne. 43 Koeku úngea po'i poké'e, ákonoe peréxanu óngea yóvokuke. Akô'o ímbovo, ákonoe peréxanu ímbovo. Nga'aríne koane óvom íka'ákovokutike, ákonoe neíxapananu” ngxoâtimó.

44 —Ínamo ixanúhiko: “Unaém, ná'aye noíxeopi úti épekeopi hímakati, áko'ó epékopi úne? Ná'ayemaka noíxeopi úti yukíti po'i poké'e, itukovo ákoti ípevo, áko'ó itukovo ke'aríneti itukovo íke'ákovoti, ákoti katarákapi úti?”

45 —Yane ínamo injáhiko: “Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Heú koeti akô'ó ketaráka ne koati kálíhunoé hokónuti, koati undínemaka kixéneye” ngixóatihikomo.

46 —Yane yonópohikomo ipihóponovokutike nekôyo ákotinemo hunókoku. Kene ne ponóvoti kixoku itúkeovo, ákonemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti — kixovokoxoane Jesus.

26

Oposíkokonone kixoku koépekeono ne Jesus

Mk 14.1-2; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

¹ Uke'éxoane Jesus íhikaxea uhá koéti ra íhíkavoti íhikaxone, hara kixovokoxo íhikauhiko:

² —Yéxoanoo pí'ayeane káxe ávoti simóvotinemo kaxena kóyuipe úti, enepone Páskoa. Yane nguri'ókokonotinemo xanéhiko kuruhúxonutimo, undi íhae vanúke íkútipasikoponovoti xáne —kixovokoxoane.

³ Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu, ho'úxovonehiko yane óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti koéhati Kaífa. ⁴ Yane opósikonehiko isóneu kixókumo omé kíxeahiko Jesus iká'akea koane koépeka. ⁵ Hara koéhiko:

—Itea ako yusíka itúkeovo xapa ayuúti mará'inamo ímaikexapu ra xanéhiko — koénehiko.

Jesus ya Mbétanea

Mk 14.3-9; Xu 12.1-8

⁶ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere arinéti iháxoneti lépara. ⁷ Yane ahí'okovane sêno omoti íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôí iháxoneti alabásturu. Yoko puhí kôa êno kohépi xêru iháxoneti báusamu. Ina ovopú'iko Jesus yane xêru koeku vatá kóyeyea xe'ókuke mêsa. ⁸ Noixoâne íhikauhiko Jesus, êno poé'ainoahiko isóneu neko sêno. Hara koéhiko:

—Na koeti évokinovo ra êno kohépi xêru? ⁹ Mani êno tiúketi ovâti akavánevo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i —koénehiko.

¹⁰ Yoko kámeane Jesus neko yúho. Yane hara kixovokoxoa:

—Na koeti ikétivexinoanoo koêku ra sêno? Koati únati koekúti ítukeinonu.

¹¹ Vo'oku kóyekunemo xepákukenoé ne xáne ákoti apeínoati. Kene úndi, ákomo ángoyeneye xepákukenoé. ¹² Koeku óvo'okeonoo ra xêru, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo múyom engaxápune. ¹³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ya uhá koeti kúveu mêm, koêkutimo koyúhovoku ra inámati íhíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xáne ra sêno —kixovokoxoane.

Oposíkoane Njúda kixookumo kuríkea ne Jesus xoko puváti

Mk 14.10-11; Lk 22.3-6

¹⁴ Yanê'e, ápe póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone koéhati Njúda Iskarióti, pihóti yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Hara kôe yuhópoinoo:

¹⁵ —Namo yé'aye peréxonuke nguri'ákapeanoo ne Jesus? —kixovokoxoane.

Yane poréxoanehiko tirinta koeti pe'u tiûketi péhu. ¹⁶ Ukeátine neko káxe, opósi'ixoane Njûda kíxoaku kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti
Mk 14.12-16; Lk 22.7-13

¹⁷ Yaneko inúxoti káxe xapa áyui jûdeu hó'eke, níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, ahí'okovo Jesus ne íhikauhiko koane kíxea:

—Na kehá'a kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? — kíxoanehiko.

¹⁸ Ina yumopâ Jesus:

—Píhe pitivókoke xoko xâne ngixínopike. Hara íxepana: “Pahukó'oviti yáyeke ne Ihíxaxoti. Hara koe páhoenovi koyúhopoinopea úti: ‘Simóvone oránam. Yóvokukemo óvom níngéa xapa ayuíti, úndi yoko ínzikauhiko’ íxeamo” —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Koane itúkoahiko ne páhoenoa Jesus. Yane kóusokoanehiko neko níkámo xapa áyui Páskoá.

Exókooa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti
Mk 14.17-21; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

²⁰ Hahaméne yanekóyoke, ivátakone ne Jesus xe'o mêsa, koáne neko nduse koeti íhikau xánena. ²¹ Koeku níkeahiko, hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati emó'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoe itúkoheovoti koeku hókeonu, yoko kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

²² Yane yupihovó koénehiko ikáxu'iyéa okóvo koane turíxeovonehiko pohú pohu kó'iyéa kíxea Jesus:

—Unaém, undíperameamo?

²³ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepone xané kixónuti yendémekea utókuke, énomone itúkoheovoti koeku hókeonu nê'e, kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²⁴ Koati kaná'uti ngoépekeokonomo kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêm —koéne.

²⁵ Yane ina kôe ne Njûda, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti:

—Ihíxaxotí, undíperameamo?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapu'ikoa itúkeovomo íti —kíxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoá
Mk 14.22-26; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

²⁶ Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoa ne pâum, ina porekéxoamaka íhikau koane kíxovokoxea:

—Víyanoé, níkeanoé. Enepora pâum, mûyom kixó'eko —kíxovokoxoane.

²⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti koane ikoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoane íhikau koane kíxovokoxea:

—Yénapa, heú ketínoe. ²⁸ Vo'oku enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo éno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti motovâti itúyopea pahúnevo. ²⁹ Koati ngixópitinoe: Ukeátine ra káxe kó'oyene ákoyeanemo énoyevangu hô'o ra ha'í úva tukú koetimo neko káxe angahá'inepopinenoe vénoyevomaka inámati ho'o úva ya natíxoku Nzá'a vanúkeke —kíxovokoxoane.

30 Ina imokóvohiko akenéti. Ikénépoke, ina pihohíko oúke kali mopôî iháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Péturu

Mk 14.27-31; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

31 Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Enepyara yóti, hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínoemo kiríkinu kuteâti koeku yuhu Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepekoatimo ne koyónoti su'ûso, yane uhá koetimo itóhineheyea ne óyonone” kôe —kíxovokoxoane Jesus ihókovati ne koyónoti su'ûso.

Zacarias 13.7

32 Ina kixovókoxopakomaka:

—Itea enjepúkapano ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo timúnekenoe ya Ngalíleya.

33 Yane ina kixôa Péturu:

—Yusikotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

34 Ina kixôa Jesus ne Péturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo éneyea tapi'i, mopo'átinemo keyuhu ákoyea yéxanu —kíxoane.

35 Ina kixopâmaka Péturu:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mk 14.32-42; Lk 22.39-46

36 Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Ivétakavonoe yâye koeku indúkoponeako orásaum yâko tumúneke —kíxovokoxoane.

37 Ina ómo Péturu yóko'o neko pi'âti xé'a Nzebêdeu. Yane turíxovone ikáxu'iyea okóvo ne Jesus yoko yupíheovo kotíveyea isóne. 38 Hara kíxoahiko Jesus:

—Yupihovó koéne êno hána'iko ra ikáxu'ine ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavánenoye njokóyoke. Hákonoe iméko koeku kehá'ineyinu —koéne.

39 Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epémoti Itukó'oviti. Hara koe yúho:

—Pai, yáhikuxapinana ra êno hána'iti tiveko ngoêkumo enepo yakahá'a. Itea haináya anjáke itea itúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

40 Yane ina kayukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kíxo Péturu:

—Ákonoe ite ákoyea iméka koeku kehá'ineyinu ya kúveu póhuti kali ôra?

41 Hákonoe iméko, koane itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti hixépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeneo, itea ya oránake mani kénokiku kétíu'ikivoxo, ú'uso koyéneoxo muyá'iyea iséneunoe —kíxoanehiko Jesus.

42 Ina kayukópovamaka itúkoponea orásaum. Hara koépomaka yúho:

—Pai, enepora êno tiveko ngoêkumo, itúkapu konokoâti ákoyea ahíkuxeapunu, ongonókoa véngeako, itúkapuikopo yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

⁴³ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvoti uheko ixépahiko. ⁴⁴ Ina kayukópovomaka itúkoponea orásaum. Yoko mopó'apene ituko orásaum. Kuteáti koeku yúho inúxotike, énomoponemaka koéneye.

⁴⁵ Ina kayukópovomaka xoko íhikauhiko. Hara kíxoahiko:

—Yanéyeikonoe iméki koane yómomiki? Simóvone ne ôra, nguri'ókokonotinememo xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xáne. ⁴⁶ Yexépukanoe, hingá! Kenó'okone ne itúkoheovoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mk 14.43-50; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴⁷ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njúda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati opoíkovoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítau yoko puló'i isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koane po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. ⁴⁸ Yoko enepone hóyeno kurikoti Jesus xoko xanéhiko puváti, ápe emó'uinoa ne xánena tumúneke píheahiko. Hara kíxoa: “Enepone hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenemo” kíxoanehiko. ⁴⁹ Ehá'axo símo ne Njúda, ahí'okovone Jesus koane yúhoikea:

—Únati íhikaxotí —kíxoane, koane siunoné kíxeane. ⁵⁰ Itea hara kíxoa Jesus:

—Iningoné, enepone simíneke, ípiheane kó'oyene, hákone ike'ókorixoa —kíxoane.

Ina ahí'ókovo Jesus ne xanéhiko, yane namúkoanehiko, ina ika'ákoa. ⁵¹ Itea apé koene póhuti yane xáneheixone Jesus hekoti hána'iti pirítau. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke.

⁵² Ina kixôa Jesus:

—Yunákapa ne hána'iti piríteuna. Vo'oku uhá koeti xáne ikoítukexoti hána'iti pirítau isúkea, pirítaumakamo veyópinokono koépekeokono. ⁵³ Íkítixati mani ákoti pahukínanu Nzá'a ákoti yumaxápu ovóxe, enepone ánju íhae vanúke kotíxoponeonu yara ókoku ôra eneponi embemá? ⁵⁴ Itea eneponi akoéneye, ákoni kaúsakapa ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhoti kónokea ngíxeokononeye —kíxoane.

⁵⁵ Yane hara kíxovokoxoa Jesus neko êno xáne:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítau yoko puló'i isukópeti nemúkoponinunoe? Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepo xepákukeneo ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákoneo iké'akanu. ⁵⁶ Itea kó'inokeneye uhá koéti ra koekúthihiko, koati simóvotine kuteáti ne yútoehiko porófeta nóvo ya emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeuhiko

Mk 14.53-65; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.12-14, 19-24

⁵⁷ Yane enepohikone ika'ákoti Jesus, omópanehiko óvokuke Kaífa, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Yoko ho'úxovonemakaya ne éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. ⁵⁸ Kene Péturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kíxoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Yane úrukovone, ina ívatáko xapákuke neko ahinoéthihiko kaha'áti noíxea kixókonokumo ne Jesus. ⁵⁹ Yóko'o neko tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane uhá koéti neko pahúkotihiko xoko koati payásoti

yúhoikovoku jûdeuhiko, opósiko xâne usó koyêti itúkoheyeamo koeku Jesus motovâti koyúhoyea motókeyea koépekeokono. ⁶⁰ Itea ako ínixahiko kuteâti ne âha upánini enó'iyea koyúhoti nonekútike yane yuhoíkovokuti, itukóheyeati koêku. Ehane ápe pi'âti hóyeno koêti:

⁶¹ —Hara koe yúho ra hóyeno: “Motóva ngotóhineyaa ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ngoéxepukopeamaka ya kúveu mopo'âti káxe” kôe —koénehiko.

⁶² Yane exépuko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke. Hara kixo Jesus:

—Ákomo se'íkapa yúho ra xanéhiko koyúhoti ápeyaa váhere ítike?

⁶³ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ina koepómaka ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti:

—Ya iháke koati kaná'uti Itukó'oviti mbahúkopi yimópinu. Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Xe'exa Itukó'oviti?

⁶⁴ Ina kixôa Jesus:

—Koati yépemonuke kouhápu'ikoa indúkeova. Yoko koati ngxópitinoe: Keno'ókoti káxe neixóponutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo ungageâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoape.

⁶⁵ Énomone yanê'e, kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, éxokovo pe yupíheovo ímaikinova neko yuho Jesus, ina kôe:

—Koati itúkovoti Itukó'oviti râ'a. Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoaveati pahúnevo. Kéminoenoe yúho. Koati itúkovoti Itukó'oviti. ⁶⁶ Ná'ikopo kó'inoayenoe iséneu kó'oyene?

Ina yumopâ po'ínuhiko tuti jûdeu:

—Konókoti koépekeokono —koénehiko.

⁶⁷ Yane ápenéhiko apurúnoneati. Kene po'ínuhiko ípúsokoa. Ina apémaka po'ínuhiko isukoâti koeku kó'iyeahiko:

⁶⁸ —Mahí'ipepo iti koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koyuhôa Péturu ákoyea exa Jesus

Mk 14.66-72; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁹ Yoko vaata kóye Péturu meúkeke kíndanake ne ovokúti. Yane apé koéne seno ahinoêti ahi'ókovati. Hara kíxoane:

—Koati itímaka xáneheixone ne Jesus, enepone íhae Ngálíleya.

⁷⁰ Itea hara kíxoa Péturu nonékuke uhá koêti neko xâne:

—Ako énja ne kixene —koéne.

⁷¹ Ina pihôpo xoko vekokúti xe'ókuke pahapéti. Yane apé koéponemaka po'i seno ahinoêti noixoâti. Ina kixôa neko po'ínuhiko xanéya:

—Enepora hóyeno, xáneheixonemaka Jesus, enepone íhae Nazâre —koéne.

⁷² Yane ina koepómaka ne Péturu:

—Ako énja ne hóyeno kixene —koéne.

Yoko ihákemaka Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho ákoyea éxa. ⁷³ Avo áxu'ikene, ina ahi'ókovohikomaka Péturu ne xanéhiko yane óvoheixoku. Hara kíxoahiko:

—Koati kaná'uti itíkivo po'ínumaka xáneheixone ne hóyeno vo'oku íiyuse kóyeyea ya kixeku keyúhoyi —kíxoanehiko.

⁷⁴ Yane ina ikaná'uxoaxo Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara koépomaka: —Ako énja ne kíxenenoe. Ngayumákapunemo, ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

Ehá'axo koyúhoá Pêturu nê'e, éneone tapí'i. ⁷⁵ Yane puyákoponovane okóvo neko yuhó'inoa Jesus, enepone koêti: “Tumúneke éneyea tapí'i, mopo'átinemo keyuho ákoyea yéxanu” koêti.

Ina ipuhíkopea Pêturu neko óvoheixoku. Koati iyôti koeku yupíheovo kotíveyea isóneú.

27

Omokónone Jesus xoko Pilátu *Mk 15.1; Lk 23.1-2; Xu 18.28-32*

¹ Yuponine, ho'úxovone uhá koêti neko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, oposíkinoati isóneú kixókumo koépekea Jesus. ² Yane iká'akonehiko Jesus koane ómea xoko Pilátu, enepone ngovenâdo, kurikoâtihiko xokóyoke.

Koepékopovo Njûda *Át 1.16-19*

³ Yóko'o ne Njûda, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti, noixoâne kousokeanehiko isóneú koépekeamo Jesus, yupihovó koene ikótivexea isóneuke ne ítuke. Úkeane aukópovo xoko tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yane kuríkopa neko tirinta koeti pe'u tiúketi, péhu xokóyokehiko koane kíxovokoxea:

⁴ —Koati hána'iti mbahúnevo, vo'oku ako váhere ítuke ne hóyeno ngurí'okopikeno.

Ina kixoáhiko:

—Keyumákapune. Youúkekemo yóno ne koekúti —kíxoanehiko.

⁵ Ina kurihíkopa Njûda ne tiúketi kúveuke neko hána'iti imokóvokuti. Yane ipúhíkopeanehiko ina kotitínoponovo.

⁶ Yane veyópane tutíhiko sasedóti neko tiúketi koane kó'iyehiko:

—Ako yusíka vípihea ra tiúketi xoko unákovoku tiúketi íparaxeokonoke Itukó'oviti, pôreu xanéhiko, vo'oku itúkeovo ésa'i óvokeovo íti —koénehiko.

⁷ Kousókonehiko isóneúnoa, ina vanéxo itátane poké'e yane tiúketi xoko véyokuhiko móte ne ipôti, itukópatihiko ekóxopoku ivokóvotihiko ákoti itukapu íhae ne poké'exa. ⁸ Énomone kutí'ino iháxeokonoti “Poké'exa Íti” neko itátane poké'e tukú koeti kó'oyene. ⁹ Énomone yanê'e, kousokovone neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, yútoe porofeta Njerémiya, enepone koêti: “Eneponeko tirinta koeti pe'u péhu, ésa'ixeake po'ínuhiko íhae Izaráe neko hóyeno, ¹⁰ énomone veínoa vanéxeahiko itátane poké'e xoko véyokuhiko móte ne ipôti, kuteâti páhoenonu Vúnae kó'iyeaneye” koêti.

Epemó'ikoa Pilátu ne Jesus *Mk 15.2-5; Lk 23.3-5; Xu 18.33-38*

¹¹ Yoko xe'ó kóyene ne Jesus nonékuke Pilátu, enepone ngovenâdo. Ina kixôa Pilátu:

—Ití'oxo natina jûdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhapu'ikoa indúkeova —kíxoane.

12 Yane koyúhoa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke ápeyea váhere ítuke ne Jesus. Kúteanemaka yúho ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, itea ako yumápa Jesus. 13 Ina kixôa Pilátu:

—Ako kéma ra êno yihó'inokono?

14 Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina yumópeake. Koati hána'iti iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mk 15.6-15; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

15 Yóko'o yaneko káxehiko, kaxena áyui jûdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koêkuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. 16 Yaneko káxehiko, ápe iká'aeti koéhati Mbarâba, éxone heú koeti xâne vo'oku váhere ítuke.

17 Koeku ho'uxoké kóyeyea neko xanéhiko, hara kíxovokoxoane Pilátu:

—Kuti kehá'a nguríkopinopeano, Mbarâba? áko'o Jesus, enepone iháxoneti páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone Mésiya kixoneti —kíxovokoxoanehiko.

18 Yoko éxoa Pilátu ímaikinovo Jesus ne tuti jûdeu vo'oku íyokeovahiko xunáko kuti'inoke kurikoâtihiko xokóyoke. 19 Koeku óvoheixea Pilátu yuhoíkovoikutike, apé koene ominoâti yuho yêno. Hara koe yuho páhoenoa:

—Néxipa ne yâha kíxi ra hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, vo'oku yara yóti, ngoítaponovo kotíveti ya njopúneke vo'ókuke ra hóyeno —kôe.

20 Itea enepohikoneko tuti sasedóti yóko'o neko po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu, ítokuxo okóvo xanéhiko épemea itúkeovo Mbarâba kurikópokono koeku koépekeokonono ne Jesus. 21 Ina kixovókoxopamaka Pilátu neko xâne:

—Kuti kehá'a nguríkopea yara pi'âti?

Ina yumopâhiko:

—Hane kiríkapinavi Mbarâba.

22 Ina koepómaka ne Pilátu:

—Kene ra Jesus iháxoneti Mésiya, na ínjaye?

—Kirúhuxa —koénehiko uhá koêti neko xâne.

23 —Kuti'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? —kíxovokoxopanemaka Pilátu.

Itea inamá'axo koxunáko vaúkexea neko xanéhiko kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

24 Noixoâne Pilátu ákoyeanemo íta ípokea isóneuhiko koane yupíheovo ukóponea omoxohí kó'iyea yoko ímaikexeovo neko xanéhiko, yane pahúkone veyóponeokono úne. Ina kipovó'uxovo nonékuke neko xanéhiko koane kó'iyea:

—Hainamo oungeke yóno ítina ra hóyeno (ponóvoti kixoku itúkeovo). Ítíneoemo exâ koêku enepo yakahá'a képeki —kíxovokoxoane Pilátu.

25 Yane hara koéne uhá koêti neko xanéhiko:

—Kayumákapunemo itúkeovo voukeke yóno ítina yoko oukeke xe'éxaxapa úti —koénehiko.

26 Yane kuríkopinanehiko Pilátu neko Mbarâba. Ina pahúko yehépeke'exeokono Jesus yane kurí'okoanehikomaka kurúhuxoponea.

Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus

Mk 15.16-20; Xu 19.2-3

27 Énomone yanê'e, enepohikone húndaruna Pilátu, omopo Jesus óvokuke Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru xoko Jesus. Yakuku-yakukú kíxoanehiko. 28 Yane veyónehiko ípovo Jesus, ina iko'ípovoxoahiko harará'iti ipovóti kuteâti ípovo náti hamá koêti, 29 ínamaka itukínoahiko kôroa. Yoko ainóvoti ka'áveti káva'o tikóti

veínoa úhekexea, ina ipíhea tutíkuke koane itúkinoahikomaka puló'ina, ómo'ixone éxopeke vò'u kuteâti koeku ómo'ixone nâti, hoénaxovope itúkeovo pahúkoti. Yane ina ipuyúkekinoahiko húndaru koemóke'eati koane kó'iyehahiko:

—Íháyu'ikakana ra natina jûdeuhiko —koénehiko koémoke'eyea.

³⁰ Ínamaka apurú'okoahiko koane ipúsopu'ikeahiko yane puló'i ómo'ixone.

³¹ Uke'éxoanehiko komóhiyea, ina veyopeâhiko ne harará'iti hamá koeti ípovoxeakemekuhiko, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko kurúhuxoponea.

Kurúhuxokonone Jesus

Mk 15.21-32; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27

³² Koeku píheahiko kurúhuxoponea Jesus, tokononé koénehiko hóyeno koéhati Símaum, íhae pitivóko koéhati Síreni. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus.

³³ Yane simónehiko ya xoko iháxoneti Ngoúgota. Yoko “óvoku opepú'iti” koéti ne Ngoúgota koéti. ³⁴ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi kosuvá'ikoati, iyuhii kixoti ohonéti. Itea hixopâne Jesus, ako akáha'a. Ákomaka énapa. ³⁵ Yane kurúhuxoanehiko. Ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kuríhohiko inúxotike komomâti itukóvotiye ítukemo póhutihiko kó'iyevoku ípovo Jesus.

³⁶ Yane vaataka kóyenehiko ne húndaru koyonoâti ne kurúhuxone. ³⁷ Ápemaka yutoéti tutíkuke ne kurúhu ípíhohenehiko, koyuhoâti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Jesus rá'a, natina jûdeuhiko” kôe. ³⁸ Yoko ápemaka pí'âti ómevoti, ha'ine Jesus kurúhuxeokono. Poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke.

³⁹ Ápemaka xâne hunoneâti, koemóke'eti Jesus koane kayakákinoati túti. Hara koéhiko:

⁴⁰ —Mahi ketohíneatimo ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane mahi kexépukopatimakamo ya kúveu mopo'âti káxe, keítapapuikopo itikápuxo koati Xe'exa Itukó'oviti, koane yevésekapi ne kurúhu —kíxoanehiko.

⁴¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiriba, enepohíkone ihíxaxoti yútoe Muíse, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Hara koéhiko:

⁴² —Eneporâ'a, koítovopepo po'ínuhiko xâne itea kó'oyene ákone xunáko koítovopeovovo. Hainá'ikopo natina Izaráe? Evésekapeakopo ne kurúhu, ínamo vakutípoa. ⁴³ Hainá'ikopo koati kuvóvoti Itukó'oviti rá'a? Naíxavo úti kahá'ayea koíteova Itukó'oviti kó'oyene, vo'oku koyúhovepo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

⁴⁴ Koánemaka neko ómevoti ha'ine Jesus kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

Koeku Jesus ivokóvone

Mk 15.33-41; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30

⁴⁵ Ukeâti itumúkoti káxe tukú koeti mopo'âti óra ya kiyakáxe, hahamó kôe uhá koeti kúveu mêm. ⁴⁶ Ya kuteâti mopo'átímea óra ya kíyo'i káxe, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe yúho:

—“Eli, Eli, lema sabakitáni?” koéne. Yoko “Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?” koéti neko yúho.

⁴⁷ —Íliya iháxiko nê'e —koéhiko ne po'ínuhiko xâne kamoâti.

⁴⁸ Ina ehakóvo póhuti xapákuke neko xâne veyopónoti esponja kalaká'ikopoinoati xoko víyum-hí koéti, ina ipíhoa kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus iyúkoati. ⁴⁹ Itea ápe po'ínuhiko xapákuke neko xâne koéti:

—Háxoxovo. Vokómomavo koíteovaxomo Íliya —koéhiko.

⁵⁰ Ina apépomaka koati êno hónoti emó'u ne Jesus. Yane ihunokoane ne omíxone kuri'ókopati xoko Itukó'oviti. Yane ivókovone.

⁵¹ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoâti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeâti vanúkeke yonoti poké'eke. Iyúyomaka ne poké'e epó'oxo ítaukexomaka ne mopô. ⁵² Koane imíhe'okopohikomaka ne ekóxovoku kasása'upo Itukó'oviti ivokóvotine, yoko enómaka exepúhikopotiya. ⁵³ Ike exépukopine ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, exépuhikopomaka neko ivokóvoti ukopeâti xoko ekóxovoku, koane úsa'ixovahiko ne Njeruzálem, enepone iháxoneti Sasá'iti Pitivóko, koane êno xâne noixópatihiko.

⁵⁴ Eneponeko tuti húndaru yóko'o neko po'ínuhiko húndaru, ha'íne kóyonoyea Jesus xoko kurúhuxovoku, noixóânehiko iyúyoyea ne poké'e koane ápeyeya uhá koêti neko po'ínuhiko koekúti, yupihovó koénehiko píkea. Hara koéhiko:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéhiko.

⁵⁵ Yoko enómaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Aínovonehiko neko xáneheixone Jesus ukeâti Ngalíleyake ixómotihiko kataráko ya nókoneke. ⁵⁶ Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandálana; koane po'ímaka Mâriya, enepone êno ne kopo'ínukokoti Teáku yoko Yúse; yoko yêno Nzebêdeu.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mk 15.42-47; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁵⁷ Kiyoné'e káxe, símo hóyeno iríku koéhati Yúse íhae pitivóko koéhati Arimáteya. Enepone hóyeno, íhikaumaka Jesus. ⁵⁸ Eneponé'e, pího xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yane pahúkoane Pilátu poréxopeokonoa ne muyo Jesus. ⁵⁹ Veyopáne Yúse, ina aupíxoá ya koati sasá'iti kalísoti ipovóti líyum, ⁶⁰ ina ipíhopenoa kúveuke neko uhôro kehoéti mopoíke âvoti ekoxóvati, ínamaka kohokôroroko êno pú'iti mopô exéxeake ne uhôro. Yane pihópone. ⁶¹ Yoko ápe ne Mariya Mandálana koáne ne po'ínu koéhatimaka Mâriya vataká koyêtihiko nonékuke ne ekóxovoku Jesus.

Húndaruhiko koyonoâti ne ekóxovoku Jesus

⁶² Poéhapoane káxe ikéne, énomone yaneko sâputu, ho'úxovonehiko ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke yóko'o ne farízeuhiko. Ina pihohíko xoko Pilátu. Hara kixóponoahiko:

⁶³ —Puyákoponova vokóvo emó'u neko semékenovo'iti avó'o ivakápu. Hara koé'epopo: “Mopó'amo káxe ike engóxinevo, enjepúkopotinemo” kôe. ⁶⁴ Poéhane pehúki kókoyuse kíxeokono kóyonoyeokono ne ekóxovoku tukú koêti neko mopó'ape káxe, mará'inamo améxapanea íhikauhiko múyo, okóyuhoinoamo xanéhiko itúkeovo exepúkopotine. Yane mani yupihovó koeti váherexea hunókokuke yane inúxoti semékenovo'i —kíxoanehiko.

⁶⁵ Ina kixoáhiko Pilátu:

—Anéye ra húndaruhiko. Pihénenoe. Koêkuti yâha motovâti títiu kóyeyea kóyonoyeokono, itínenoe exá kíxoaku —kíxoanehiko.

⁶⁶ Úkeane pihohíko. Íxíkoahikoya koyonoâti neko ekóxovoku Jesus. Ípíhinoamaka hoénaxope xoko êxe ne ekóxovoku motovâti iyúseyea áva yuhó'ixoati. Yane ôvoheixoanehiko ne húndaru koyonoâti.

28

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti
Mk 16.1-10; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

¹ Evesékone ne sâputu, yuponii koeti lûmingu, pîho Mariya Mandâlena koánemaka ne po'i koéhati Mâriya, noixóponoati ne ekóxokonoku Jesus. ² Yoko apé koéne xúnati iyuyóti poké'e vo'oku símeane ánju ukeâti vanúke, ovoxe Vúnae veyopâti neko mopô, exéxeokonoke ne ekóxokonoku Jesus, ina ivatáko oukeke. ³ Kutí koe uhápu'ine ipixéneneoti neko ánju. Hóhopu kóye ípovo kuteâti koeku hopú'iko imatákoti. ⁴ Yupihovó koene píkea ne koyónotihiko, koane ínayeá honóno'okohiko. Kutí koénehiko ivokóvotine. ⁵ Yane ina kixôa ánju ne senóhiko:

—Hákonoe píke. Énjoa itúkeovo Jesus yopósikopono, eneponeko kuruhúxoneti. ⁶ Áko'one yáyeke nê'e. Exépukopone kuteâti yuhó'inopi yanekôyoke. Yókonoe, yokómomoponoapihi ra ekóxokonoku. ⁷ Yéhakapunoé, yéta'akapana íhikauhiko exépukopeane Únae ukópea xapa ivokóvoti koane inuxó koépea tumúnekehiko ya Ngalíleya. Yákonoye, noixópatihikomo. Koati kaná'uti ra yunzó'inopinoe —kíxoanehiko ánju.

⁸ Úkeane pihopóhiko ehákopeovo ukópea xoko ekóxokonoku Jesus. Koati konóko'itihiko xaneâti êno hána'iti elókeko okóvo koeku ehákeovo éto'okoponea ne íhikauhiko Jesus. ⁹ Yane apé kó'inoane Jesus tumúneke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxoanehiko.

Yane ahí'okovane senóhiko. Ipuyuké kó'inoanemaka koane opóno'ekéa hêve íhayú'ikoati.

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Hákonoe píke, itea íxepana ne ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko, píheamo ya Ngalíleya. Énomonemo noixopeonuhiko —kíxoanehiko.

Namúko tiúketi ésa'i semékekexea ne húndaruhiko

¹¹ Koeku píheako ne senóhiko, ápe xapákuke neko koyónoti ekóxokonoku Jesus aukópovoti pitivókoke éto'okoponea ne tutíhiko sasedóti uhá koéti neko koekúti.

¹² Ina ho'uxóvhiko neko sasedóti koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu. Yane poréxoahiko êno tiúketi ne húndaruhiko koyónoti ekóxovoku Jesus koane kíxeahiko:

¹³ —Yokóyuhanoemo itúkeovo íhikauhiko omexóponea múyo ya yóti koeku imékinoe. ¹⁴ Enepomo eyekáxa ngovenádo ne koekúti, kotixópitimo úti nonékuke. Síkeanemo, vexoátimo kíxoaku úti. Yane ákonoemo yuvópití —kíxoanehiko.

¹⁵ Yane namúkoane koyónotihiko neko tiúketi. Úkeane pihohíko itukoâti kuteâti ne íhikaxokonoke koyúhoyea. Énomone koéneye itóhineyá xapa júdeu oméxoponeokono ne muyo Jesus. Yoko anéyeiko tukú koeti kó'oyene.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mk 16.14-18; Lk 24.36-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹⁶ Úkeane pihohíko ya Ngalíleya neko unze koeti íhikau Jesus xokóyoke neko kali mopô kixínoake Jesus. ¹⁷ Noixónehiko Jesus, ipuyuké kó'inoane íháyu'íkea, itea ápe xapákukehiko ákoti koâti kutípea itúkeovo Jesus. ¹⁸ Ina ahí'ókovahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Mboréxokonoane ne uhá koeti xunakóti ya vanúke koáne ya poké'e.

¹⁹ Pihénenekoopo xapa uhá koeti xáne, koékuti poké'e óvohikoku yara

kúveu mêm. Íhikexahiko hókeonu koane yáhikamaka ya iháke Itukó'oviti Nzá'a, koáne ya inzáke, undi Xe'éxa, yoko ya iháke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Íhikexamaka itúkea uhá koeti mbáhoenopinoe itíki. Yoko anéyemom xikóyokenoe uhá koeti káxe tuku koeti hunókokukemo ra mêm — kíxovokoxoane Jesus.

Hunókokune.

YÚTOE MÁRKU koyúhoti koeku Jesus

Xuaum Márku koéha yutoxoâti ra koyuhópeti. Koati kutípoti Jesus nekôyo, itea áko'o xapákuke neko nduse koeti noívokoe Jesus itúkea ihikau. Ya Átu 12.15 vínixoponea itúkeovo xâneheixone ápostulu Poúlu ne Xuaum Márku.

Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus kuteâti Máteu, Lúka yoko Xuâum, koati énoti yútoe koêku ne ihíkavoti ihikaxovike Jesus koane yúho. Kene ya yútoe Márku, haina ihíkavoti, itea itukéti kouéu Jesus koyúhoinovi, so'ixínoveati itúkeovo ovoxéti ne Jesus kuteâti koeku noíxea úti ya Márku 10.45.

Hane turíxea yútoe ne Márku hoyenóxone Jesus yaneko ahíkoane Xuaum Mbátita inâ turixóvo ne Jesus ko'ítukeyea itúke Itukó'oviti.

Kene Máteu, kixoku koêku inâ ipuhíko ne Jesus yara kúveu mêum ene turíxea ne yútoe.

Kene Lúka, xoko ipúhikope Xuaum Mbátita, enepone inuxínoti Jesus símo yara kúveu mêum turíxeovo ne yútoe.

Kene ne Xuâum, tumúneke ápeyea ra mêum turíxea ne yútoe, exókoveati ápeyea ne Xe'exa Itukó'oviti xoko Há'a tumúneke ápeyea ra mêum, koane itúkeovomaka évekoakune Itukó'oviti itúkea uhá koêti inâ pahukôa ápeyea ne uhá koeti koekúti.

Yuhó Xuaum Mbátita

Mt 3.1-12; Lk 3.1-18; Xu 1.19-28

¹ Hara kôe kixoku koêku inâ turixôa Jesus Kristu, enepone Xe'exa Itukó'oviti koyúhoyea ra inámati ihíkavoti omínovike. ² Koati kuteâti koeku yuhó Itukó'oviti yútoeke Izâiya. Hara kôe: “Mbahukoâtimo tímúneke ne koyuhó'ínonutimo emó'um maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexepikemo xapákuke xâne. ³ Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae itúkea itúke xepákukeno. Kéyusea kixeku itíkivo nonékuke’ koetímó” koe yútoe Izâiya.

⁴ Yoko énomone koéneye yaneko simoné'e ne Xuaum Mbátita yaneko mêum ákoti apêti koyuhó'inoati ne xanéhiko nókone itúkea motovâti áhikexeevo xokóyoke. Koyúhoinoa kónokeahiko ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea motovâti kotúyopinoa Itukó'oviti.

⁵ Heú kôe neko íhae Njúdeya koánemaka íhae Njeruzálem píha kamokénoponoti Xuâum. Yane áhikexoa Xuâum ya huvêo, enepone Njúrdaum, enepo koyuhópohiko pahúnevo. ⁶ Yoko evo'i kámelu itúko ípovo neko Xuâum. Vakamóto itúko hō'e. Vohóho yoko ho'o mópo íhae mêum itúko níka. ⁷ Hara koe yúho xapa xâne:

—Ya ingyénepoke, harakénemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anj'íokeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndokea. ⁸ Kaná'uti ánjikeopinoe ya úne, itea eneporakéne, ahíkotimo xanéhiko ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kene haínati ya úne —kôe.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Lk 3.21-22; Xu 1.32

⁹ Énomone yaneko káxehiko, kenó'okone Jesus ukeâti Nazâre, pitivóko ya Ngalíleya. Yane áhikoane Xuaum Mbátita ya húveona Njôrdaum. ¹⁰ Ehá'axo ipúhikoepa úneke ne Jesus, noixone imíhe'okea vanúke koane evésekea xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí koeti kurúte. ¹¹ Yane apé koene emo'úti inu'ixoti vanúkeke koêti:

—Iti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, perexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koêti.

Hixopâ Satánae íkoroeka ne Jesus

Mt 4.1-11; Lk 4.1-13; Êb 2.18; 4.15

¹² Ikénepoke ne koekúti, iyónoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Jesus ya mêm akoti apêti. ¹³ Koarenta koe káxe óva koane hixóepa Satánae íkoroeka pahunévotike. Yoko poéhane ipúhokovotihiko hó'openo apê yaneko óvoheixoku. Itea káxunakopo Jesus ne ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

Inâ turíxo ítuke ne Jesus ya Ngalíleya

Mt 4.12-22; Lk 4.14-15; 5.1-11

¹⁴ Ika'ákovone Xuaum Mbátita, ina aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya koane koyúhoyea ne inámati íhíkavoti omínoko xâne. ¹⁵ Ká'aye koe yúho:

—Simóvone kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Koati kaxénane turíxeovomo. Ikétivexa iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Yakútipoamaka ra inámati íhíkavoti ínzikaxopikeno —koéne.

¹⁶ Koeku yónea ne Jesus xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya, tokononé koene pi'âti kopo'ínukokoti, Símaum yoko Ándere íxómoti kuríko nómikuxope, koáhati ítúkovokenehiko. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hekánunoe! Hainá'ikomo hêe yíxovonoe, itea indukópopitinenemo íhíkaxoti xâne hókeonu —kíxoanehiko.

¹⁸ Ehá'axo uké'exo koyúhoyea ne Jesus, kurí kixónehiko nómikuxope neko pi'âti, pihónehiko ikéneke Jesus.

¹⁹ Ya kali tumúneke, tokononé koéponemaka po'i pi'âti kopo'ínukokoti, Teáku yoko Xuâum, xé'ahiko Nzebêdeu. Vatékenake óvoheixo íxómoti koyúseopo nómikuxope. ²⁰ Ítaikoane Jesus neko pi'âti hókea. Yane kurí kixónehiko há'a koane ahínoe vatékenake. Pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus ne hóyeno úroevo ndémoniu

Lk 4.31-37

²¹ Úkeane pího pitivóko koéhati Kafanáum ne Jesus yoko íhikauhiko. Yaneko sâputu, pihónehiko ya sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, ina íhikaxo ne Jesus. ²² Enepohikoneko xâne kamokénoati, yupihovó koéhiko íháyu'ikea kixoku íhikaxea, vo'oku koati iyúseoti ítúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti íhikaxone, kene haina kuteâti ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse. ²³ Énomone yan'é, apé koéne hóyeno úroevo ndémoniu kohonókoti emó'u yaneko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Hara kôe:

²⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinovi? Simínetine yuké'exoponivi? Énja itúkiwoa ne sasá'iti páhoe Itukó'oviti —koéne.

²⁵ Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxo:

—Hákone keyúho. Ipíhikapi ra hóyeno! —kíxoane.

²⁶ Ina vaúko ne ndémoniu. Koati xúnati koyúyu'okea ne hóyeno óvoheixoku, yane ipúhikoepane. ²⁷ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kíxeokoko:

—Kutimea kixó'eko? Koatímea inámati ihíkavoti ihikaxo. Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ipúhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Koáne koati ipuhíkopoti ne ndémoniu enepo pahukópa ipúhikopea —kixókokone.

²⁸ Énomonemaka ákoino oríko ákoyea malíka yónoku iha Jesus iháyu'ikeokono ya uhá koeti Ngalíleya vo'ókuke neko ítuke.

Koitóva Jesus ne imose Péturu
Mt 8.14-15; Lk 4.38-39

²⁹ Ipuhíkopeanehiko sinâgoga, enepone ihikaxovoku hó'e jûdeuhiko, xanépoane Jesus ne Símaum yoko Ándere. Ponokó koépeane óvokuke. Ápemaka Teáku koane Xuáum po'i xanépone. ³⁰ Yoko kótuti múyo ne imose Péturu. Ípeke óvoheixo. Ehá'axo símo Jesus, koyúhoinokonoa yuvâti ne imose Péturu. ³¹ Ina pího Jesus xokóyoke, namú kíxéane vò'u. Yane uké'epone neko otuko múyo, exé'epokopone, yane kátarakopo evo Jesus.

Po'ínuhiko koítovone Jesus
Mt 8.16-17; Lk 4.40-41

³² Kahá'atine onómekeovo káxe yanekóyo, omókononehiko xoko Jesus heú koêti neko ka'arínети, koánehikomaka ne xâne úroevo ndémoniu. ³³ Ho'uxo-ho'uxó koénehiko heú koêti neko xâne íhaenehiko neko pitivóko páhapeteake óvoheixoku Jesus. ³⁴ Koati ênoti ka'arínети koítovone Jesus. Yoko ako tópi kó'yieovoku arínehiko. Kópuhikopamaka Jesus ne ndémoniu xoko xâne úroevo. Ákomaka síka Jesus ne ndémoniuhiko koyúhoyea vo'oku éxeahiko itukóvotiye ne Jesus.

Kali ahíkuxovo Jesus itúko orásaum
Lk 4.42-44

³⁵ Yanekóyoke hahá'itiko, exé'epokone ne Jesus ina pího ákoyeakuke apêti. Óvane itúko orásaum. ³⁶ Kene Símaum Péturu yoko ha'ínehiko, ako tópi yónoku oposí'ixopotihiko Jesus. ³⁷ Inixóponoane, ina etó'okoa enó'iyea xâne oposíkoati. ³⁸ Yane hara kíxovokoxoa Jesus:

—Hingá, piháne úti po'íke ipuxóvokuti ákoti ahikâ ra vóvoheixoku maka ongóyuhoinoanemaka emo'u Itukó'oviti. Koáhati énomone nzimíno —koéne.

³⁹ Yane úkeane ukopóno ya uhá koeti ípuxovoku xâne ya Ngalíleya koyuhoâti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne inámati ihíkavoti íhikaxone, koánemaka kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara
Mt 8.1-4; Lk 5.12-16

⁴⁰ Ina ahi'ókovo Jesus ne hóyeno yúvone koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Ipuyüké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Yakahá'a, motóva keítivonu yara arínem —kíxoane.

⁴¹ Noixoâne Jesus, yupíhova kóseanyea ina sipo'ókoo koane kíxea:

—Nghá'a, itévone —kíxoane.

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone neko aríne, unátipone.

⁴³ Ina pahukôa pihópea koane í'ixiko'o kíxoixa:

⁴⁴ —Hako keyuhó'inoa koêkúti xâne ra índukeinopi, itea ponó yákoé yéxokoponiva ne sasedóti inuxínoti xâne hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoenoví yútoe Muíse, yéxokovoqe itúkeovo yunátipotíne —kíxoane.

⁴⁵ Itea koeku pihópea neko hóyeno koane koyúhoepa ne kixókonoku xapa xâne. Koati yupihóvoti kotóhineyea neko koekúti. Énomone ákoino omótova símea ne Jesus ya koékuti pitivóko mani yónoku, vo'oku mani yupíheovo éno xâne ho'uxínovati. Hukínóvoti itúkeovo mêmum ákoti apêti óvoheixo itea kóyeane ákoyea yumáxapu xâne pihinoâti ukeâti pitivóko yoko ipuxóvokutihiko ákoti ahikâ.

2

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo ya Kafanâum *Mt 9.1-8; Lk 5.17-26*

¹ Kali ye'á koe káxe ikénépo, ina aukópovo ne Jesus ya Kafanâum. Ákomaka oríko eyékoxeokono seópeane óvokuke. ² Yupihovó koéponemaka éno xâne simoâti. Simóya meúkeke xe'ókuke páhapetea neko óvoku, ákone okokútiya vo'ókuke neko éno xâne, koane koyúhoinoa Jesus emo'u Itukó'oviti. ³ Ápehikomaka xâne ominoâti hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo. Yoko koaturu kôe neko hóyeno koinoâti. ⁴ Ako omótova ahí'okoponeovohiko Jesus vo'ókuke neko éno xâne. Yane kohínokoahiko ne ramápu'i pêti koati óúkeke ne ókoheixoku Jesus. Énomone évekoahiko neko isayú'ixovoti, ixané kixínoa pouke. ⁵ Noixoâne Jesus itúkeovohiko koati kuvovâti, ina kixôa neko isayú'ixovoti:
—Nje'exá, itúyoponehiko pehúnevo —kíxoane.

⁶ Yoko ápe éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse vataká koyêtiya. Hara koe isóneunoa kamôa: ⁷ “Na koeti kó'inoneye yuhó'inoa ne hóyeno? Koati itúkovoti Itukó'oviti vo'oku ako kotuyôpoti pahunévoti ákoti itukapu Itukó'oviti, pouéhane motovâ kíxeaneye xâne” koene isóneuhiko.

⁸ Exó kíxeane Jesus isóneuhiko ina kixovókoxoa:
—Na koeti kó'inoneye iséneu? ⁹ Kuti itukóvovo ákoti hé'onoke'e ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o “Yexépukapa, viyapa peúke, yenápa” ngíxea. ¹⁰ Itea kó'oyene enjókopitinoe ápeyea njunáko yâye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu mûyo:

¹¹ —Mbahúkopi yexépukopi, viyápa ne peúke, pihépane yóvokuke —kíxoane.

¹² Yane xépu koépone neko hóyeno ákoti ehevákapu mûyo. Omoo kixópone pouke nonékuke neko uhá koeti xâne. Úkeane pihôpo. Éno xâne iyupáxovati koane iháyu'ikea Itukó'oviti vo'ókuke. Hara koéhiko:

—Ako noíxeaku úti kuteâti —koéhiko.

Inâ ihaxíkoa Jesus ne Lévi *Mt 9.9-13; Lk 5.27-32*

¹³ Yane aúkopovonemaka ne Jesus xe'ókuke ne Mar-na Ngalíleya, koane éno xâne pihinoâti. Íhikaxoamaka Jesus uhá koêti neko xâne. ¹⁴ Koeku yónea ne Jesus, noíxone Lévi, xé'a Áfeu, enepone koperáxinoti nâti, vaata koyêti xoko kóperaxoku, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

Yane xepú koéne ne Lévi, pihóne hókea Jesus. ¹⁵ Ikénépoke, ixómoti níko ne Jesus yoko íhikauhiko óvokuke Lévi. Yoko éno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'íneati, enepone yómoti ánu'ukea kóperau, koane enómaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti. Koáhati ênoti xâne kuteâti nekôyohiko hokó'ixoti Jesus.

¹⁶ Enepohikone éskiriba hokoâti ne isóneu farízeu, noixónehiko Jesus ínikea

neko xanéhiko pahukóvoti koáne ne koperáxinotihiko nâti, hara kixo íhikauhiko Jesus:

—Na koeti ínikinoa íhíkaxopiti ne váhere xâne, enepone koperáxinoti nâti koáne ne po'ínuhiko xâne pahukóvoti?

¹⁷ Kameáne Jesus neko yúho, hara kixovokoxoa:

—Enepohikone ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'aríneti konokôa. Haina nzimínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea nzimínoti xâne pahukóvoti —kixovokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Lk 5.33-39

¹⁸ Po'íke káxe jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. Kúteanemaka kixoku itúkeovo farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse. Yane ápe xâne kixopónoti Jesus:

—Jejuá kôe ne íhikauhiko Xuaum Mbátita koáne ne íhikau farízeu. Kene ne íhikeuhiko, na koeti ákoino jejuá ákoe?

¹⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Yusíkoikopo jejuá kó'iyea ne hupíúti áyuíke kasátuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti xapákuke? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ²⁰ Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákuke. Yane ínamo jejuá akôe yaneko káxe —kixovokoxoane Jesus kixopóvoti yane éxetina.

²¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ako veyoti inámati ipovóti itukoâti íhápa'akope yékoteno ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne yékoteno ipovóti —kixovokoxoanemaka, íhókoati inámati ipovóti ne íhikauvoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

²² Ina koe'íkomaka:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo íhiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. Itea konókoti ímeokono inámatike íhaku ne inámati víyum. Yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ovâti —kixovokoxoane, itúkoti po'í íhokoake ne íhikauvoti íhikaxone.

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mt 12.1-8; Lk 6.1-5

²³ Vekoâti evo Jesus ne kali xêne vekoti kavâne ya xapa ítóvope ha'i nonéti. Yoko sâputu nekôyo, káxe sasá'itino jûdeuhiko. Koeku vékeahiko koane véyea ne ha'i nonéti. ²⁴ Ina kixoáhiko farízeu ne Jesus:

—Yokómoma kixóvoku ne íhikeu itúkoti ákoti parexá'avea hó'e úti vitúkea ya sâputu.

²⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koeku ítuke ne Ndávi yaneko epékoa hímakati mekúke yoko ha'ínehiko akó'o véyeakuhiko níka? ²⁶ Úrukova Ndávi neko óvoku Itukó'oviti ya kaxénake Abiáta, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xâne hó'eke yanekôyo, ina níkôa neko pâum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, upánini ako paréxa yútoe Muíse níkeokono. Poéhane sasedótihiko motovâ níkea. Yoko poréxoamaka Ndávi ne ha'ínehiko.

²⁷ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itúkinoake Itukó'oviti ne sâputu, haina itúkoti téyone xâne, itea kaha'aînoati ne xâne unako koeku motovâti ómomikea. ²⁸ Koeku kó'iyeaneye, koati ûndi exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

3

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti *Mt 12.9-14; Lk 6.6-11*

¹ Ina urúkopovamaka Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Yoko ápe hóyenoya timovó'uti. ² Ápehikomaka ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno, vo'oku itúkeovo sâputu yanekóyo. Koati oposi'ixoatihiko évekinooku yuhóhiko itúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa ya sâputu. ³ Yane hara kíxoá Jesus ne hóyeno timovó'uti:

—Yókone yâkeneye —kíxoane.

⁴ Ina kixovókokopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Kuti'ikopo pahúkinovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea ya sâputu? vitúkea únati? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneta? áko'o síkó kíxea úti ivókeovo —kíxovokoxoane.

Itea ako ápahuina yumopâti. ⁵ Ina komomókexoa Jesus xaneâti ímaikinova, koane kotíveyea isóneuke vo'oku tiú'ikohiko omíxone. Ina kixôa neko hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veó'u —kíxoane.

Koane kapáya'akopane, yane unátipone. ⁶ Úkeane pihohíko neko farízeu xoko xanénahiko Êrodi, enepone nâti. Ho'úxovohiko opósikea kixókumo koépekea Jesus.

Koitóva Jesus ne po'ínuhiko ka'aríneta

⁷ Úkeane pihôpo ne Jesus yoko íhikauhiko xe'ókuke neko Mar-na Ngalíleya. Kali êno xâne íhae Ngalíleya hokopâti. Koane ápemaka íhae Njúdeya, ⁸ koane íhae Njeruzálem, yoko íhae Idúmeya noixóponoati, koánemaka íhae poixô'oke húveona Njórdaum, yoko íhaehikomaka poké'e xe'o pítivokona Tíru yoko Sídom. Koati ênoti xâne pihinoâti, vo'oku eyékoxeahiko koêku ne hána'iti iyupánevoti ítuke. ⁹ Ina kixôa Jesus ne íhikauhiko kónokea usó kíxoixinoa kali vatéke okonókovo, puvâti Jesus yupíheovo hitití kíxeokono vo'ókuke neko êno xâne hokó'ixoati. ¹⁰ Koáhatai yupihóvoti êno xâne koítovone Jesus, amátitikinokokoke uhá koêti neko êno ka'aríneta kaha'âti sipókoponea. ¹¹ Koánéhikomaka ne xanéhiko úroevo ndémoniu, noíxo Jesus, ipúyukexeamaka nonékuke koane kóhonokea emó'u kó'iyeahiko:

—Koati iti Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

¹² Itea koati í'ixiko'o kixóixoati Jesus ákoyea okóyuhoa xapa xâne itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti.

Noivókoxo íhikauhiko ne Jesus *Mt 10.1-4; Lk 6.12-16*

¹³ Ina pího ne Jesus oukeke kali mopôti koane iháxihikoa neko koati áha ítúkea íhikau. Yane pihónehiko ne iháxiu xokóyoke. ¹⁴ Nduisé kôe neko hóyeno, noivókoe xáneheixea koane itúkeovo páhoexapa xâne koyúhoponea emó'u. ¹⁵ Yane pôrekexoanemaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroevo. ¹⁶ Hará'ahiko íha neko nduse koeti noivókoe: Símaum, enepone íhaxonemaka Péturu; ¹⁷ koáne ne kopo'ínukokoti, Teáku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu. Enepora pi'âti kopo'ínukokoti, Mboáneje íhaxea Jesus. Yoko “húketi ímainevo kuteâti koeku húkeko puxárara” koeti ne Mboáneje koêti. ¹⁸ Ina keno'ókomaka: Ándere;

Filípi; Mbatulúmeu; Máteu; Túme; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Tádeu; koánemaka Simaum Nzelóti; ¹⁹ yoko Njuda Iskarióti, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoâtimaka xoko xanéhiko puvâti.

Koyuhókono itúkeovo ihakoe Mbezêbu ne Jesus
Mt 12.22-32; Lk 11.14-23; 12.10

²⁰ Ina pihôpo ne Jesus óvokuke, itea kóyeane ho'úxoepovomaka êno xâne xokóyoke. Muhíkova níkea, ákone omótova vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke. ²¹ Eyekóxoane iyénoxapa Jesus kó'iyeaneye, yane pihínoanehiko kaha'âti omópea, vo'oku koyúhoyeokono itúkeovo pepokéxovotine. ²² Yoko ápemaka éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse ukeâti Njeruzálem. Hara koémaka vo'ókuke:

—Eneporâ'a, koati urúkovatine Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu. Énomone porexôa xunáko kópuhikopea ndémoniu urúkovoti xoko xâne —koénehiko.

²³ Yane ina ihaxíkóa Jesus ne xanéhiko ahí'okeovaxo, yane itúkinoa xêti apêti ihikoaxe ne âha ihíkaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Yusíkoikopo itúkeovo Satánae kopúhikopovo xoko xâne úroevo? ²⁴ Itukovo apêti natixókuti óvoku xâne ixómoti okopókoko, uké'etinemo. ²⁵ Koane itukóvomaka apêti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti ixómoti okopókoko, uké'etinemo itúkeovo póhutine óvohikoku. ²⁶ Eneponimaka itukapu Satánae okopópovo, koáne eneponi akapákakamaka ne ovóxehiko, mani uke'éxopokokotihiko. ²⁷ Maní'ikopo motovâti ápeyea urúkeovati óvokuke koati xúnati hóyeno, koane omópea ítukeyo ákoti íka'áka inúxotike? Konokoâti íká'akea inúxotike, ínamo itâ omópea uhá koeti apeínoati óvokuke — kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane ihókopovoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

²⁸ Ina kíxovókoxopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Motóva itúyoepa ne heú koeti kó'iyevoku váhere ítukeyo ne xanéhiko yara kúveu mêm, muhíkovamo ne koémoke'eyeahiko Itukó'oviti. ²⁹ Itea enepone koyúhoti itúkeovo ítukeyo Satánae ne ítukeyo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyoepaku ne pahúnevo. Apê pahunévoti kuteâti, xané kíxopâtimo xâne ivakápune —kíxovokoxoane.

³⁰ Kó'inokeneye yúho ne Jesus vo'oku koyúhoyeokono itúkeovo úroevo ndémoniu.

Símôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku
Mt 12.46-50; Lk 8.19-21; Êb 2.11

³¹ Énomone yané'e, símoane êno ne Jesus yoko ámeno. Meúkeke óvoheixohiko. Yane ápe páhoe ihaxíkoponoti Jesus. ³² Yoko koati êno xâne vataká koyêti yakuku-yakukú kíxoti Jesus. Ina kíxokóno ne Jesus:

—Anêko mémaina yoko pe'ínuhiko meúkeke oposíkoponopiti.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone ênom yoko mbo'ínuhiko, harâ'ahiko —koéne.

³⁴ Yane ina komomâ Jesus ne êno xâne ivatáhihikoti yakuku-yakukú kíxoâti, ina kôe:

—Enephikorâ'a, énomonemaka indúko ênom yoko mbo'ínuhiko. ³⁵ Vo'oku koékuti xâne itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, énomonemaka indúko koati mbo'ínu, mongéxa yoko ênom —koéne ne Jesus.

4

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku xâne nôti
Mt 13.1-9; Lk 8.4-8

¹ Káyukopovomaka Jesus íhikaxea xe'ókuke Mar-na Ngálíleya. Yupihovó koéne êno xâne pihinoâti. Vo'ókuke neko êno xâne, úrukovo kúveuke vatéke ne Jesus ina ivatáko. Koane kali ahíkuxovo yâtike oévoke úne. Kene ne xanéhiko, ôvane yane poké'e xe'ókuke úne. ² Yane êno íhíkavuti íhikaxone Jesus ya xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

³ —Yakámokenonoe. Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. ⁴ Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kenó'okone hó'openo ôti nikohíkopati. ⁵ Kene po'ínuhiko, írihikovo xapákuke mopôdi xoko ákoyeaku axú'ina móte. Koati ákotihiko oríko íhono pea, vo'oku ákoyea axú'ina móte xoko iríkovoku. ⁶ Itea ákomaka oríkoa oró'okea káxe vo'oku ákoyea yónoku poéheve. Yane movohí koéne.

⁷ —Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Yane inuxó koéne payákeyea ne xuve tôpe. Ákone oxéne payákeyea ne nonéti, vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. Yane ako há'i pôreupo vo'ókuke.

⁸ —Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhono pea nê'e. Payakéne, yupihovó koe êno há'i pôreupo. Ápe porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti áke úkeaku. Ina apémaka porexópoti sesenta koêti yoko póhuti séndu ya póhuti úkeaku —koéne íhikaxea.

⁹ Ina koe'íkomaka:

—Koêkuti kamoâti ra yûnzo, ivávaka —kíxovokoxoane.

Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina
Mt 13.10-23; Lk 8.9-15

¹⁰ Pihopónehiko neko êno xâne, ápe po'ínuhiko xâne irikóvoti anavókokoxopovati neko nduse koeti íhikau Jesus. Yane épemo'ikopohiko Jesus koêku ne éxetinameku apêti íhokovoke. ¹¹ Ina kíxovókokoxoa Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne ákoti po'i exoâti koêku neko koekútihiko. Itea xapákuke ra xâne ákoti itukapu xanéna, konókti itúkeovo exetínati apêti íhokovoke veínoam ínzikaxeahiko.

¹² Yane upánini noíxoahiko, itea kutí koe ákoti inixâ. Koane upánini kámoa, itea ákomo éxina isóneu koêku. Yane ákomo aúkapapu njokóyoke, koane ákomo ngatúyapea pahúnevo —kíxovokoxoane.

¹³ Yane hara koé'íkomaka:

—Enepo hákotinoe yexôa kíxó'ekone ra énjentina kó'oyene, ná'ikopomo kíxeaye yéxi ra po'ínuhiko?

¹⁴ —Enepone hóyeno nôti, kíxo'êkoti xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Yoko enepone ake nonéti irihíkovoti xe'ókuke xêne, kíxo'êkoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko Satánae veyopeâti isóneuke ne kámone.

¹⁶ Kúteanemaka koêku ne irihíkovoti xapákuke mopôdi xoko ákoyeaku axú'ina móte. Énomone ne xâne ákoti ika'ákarixapu namúkea ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xaneâtimaka hána'iti elókeko okóvo ¹⁷ itea ako áxu'ikene, itávokeane. Koati kutí koeti nonéti ákoti poéheve, vo'oku enepo simôa kotíveti koekúti, itukovo apêti ikoítopenoati kotíveti vo'oku kutípea ne emo'u Itukó'oviti, yane itávokeatine. ¹⁸ Kene ne po'ínuhiko ake nonéti irihíkovoti xapa tôpe, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti, ¹⁹ itea pepoké kíxoti isóneu vo'oku nókone yara kúveu mêm, koane iyókovoti enó'iyea apeínoati, koane

iyókovoti po'ínuhiko koekúti, yane ákone ukápana ítukeke Itukó'oviti, koane ákomaka únati ítukeino Itukó'oviti. ²⁰ Kene ne irihíkuvoti únatike poké'e, énomone kuteâti ne xâne kamoâti ne emo'u Itukó'oviti koane namukoâti. Yane koati apêti únati ítukeino Itukó'oviti, kuteâti koêku ne ake nonéti porexópoti tirinta koeti há'i ya póhuti úkeaku áke, itukovo sesenta koêti, áko'o itukovo póhuti séndu ya póhuti úkeaku.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku uhapú'iti yúku

Mt 5.14; Lk 8.16-18

²¹ Hara kixovokoxoamaka Jesus:

—Neíxonenoekopomea ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti itukovo imoâti opékuke ípe? Ako kalíhuina, itea koati ihúxinokonoti ímeokono xoko koati ókoku ne yúku motovâti kouhupu'ikea. ²² Koêkuti koekúti he'onónvoti, kóyeanelo kouhupu'ikeokono. Koêkuti he'onónvoti kó'oyene, exókonotimo káxehiko keno'ókoti. ²³ Koêkuti kamoâti ra yúnzo, ivávaka.

²⁴ Ina koe'íkomaka:

—Ítikina iséneu ne yúnzo kémone, vo'oku kuteâti kixeku ítíkivo, énomonemo kixékoneyeye, epó'oxo kuri'úxovotimo aukópinovopiti. ²⁵ Enepone apêti námoe yara yúnzo, kuri'úxovotinoxomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne kali éxoneya, uke'épotinemo —kixovokoxoane.

Éxetina Jesus ihókovoti koeku ake nonéti

²⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Hara koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, kuteâti koeku hóyeno nôti ake nonéti ya isáneke. ²⁷ Itukovo yóti, imókoti ne hóyeno. Yúponiyeano, exepúkotine. Koatine kóye. Yoko anéko ihonoepa koane payákeyea ne nóne itea ako éxa neko hóyeno kixoku koeku ihonea koane payá'iyea. ²⁸ Koati pohúxovoti ihonoepa ne ake nonéti. Inúxotike ihonopo, ina keno'óko há'i. Yane ínamaka itôvo ne há'i. ²⁹ Itovóno, tetukóvotine vo'oku símeovone kaxena veyóvope. Kúteanemakamo koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Éxetina Jesus koeku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Lk 13.18-19

³⁰ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Kutimea koéneye natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne koeku ukóponea? Kutimea itukóvo exetínati motovâti ínzokea? ³¹ Hara koéneye ake nonéti iháxoneti mostarda. Enepo nokóno, koati kalíhuti ya uhá koeti ake nonéti yara kúveu mêm, ³² itea ike nó'íyeokono koane ihonoepa, payá'íne, anu'í kixoahiko ne po'ínuhiko nonéti ya kaváne, koane kali hána'ítinoe káva'o kutí'inoke motovâti ímea môko ne ôti hó'openo xapa káva'o opékuke epêvokopetina tûti —kixovokoxoane.

Koyúhoinoake Jesus ne xêti apêti kixó'ekone

Mt 13.34-35

³³ Koati ênoti po'ínuhiko exetínati kuteâti râ'ha, veínoake Jesus íhoeka ne íhíkavoti íhikaxone. Kuteâti ítone éxea xanéhiko kamokénoati, ene íhikaxo. ³⁴ Poéhane exetínati apêti íhokovo ke veínoa íhikaxea. Itea xapákuke neko nduse koeti íhikau, kouhupu'íkopihoa kixó'ekone ne éxetina enepo ainórovonehiko.

Íxikôa Jesus neko xúnati ihunóvoti

Mt 8.23-27; Lk 8.22-25

³⁵ Yaneko kiyoné'e káxe, hara kixovokoxoa Jesus ne íhikau:

—Pihá'avo úti poixô'oke ra mar —koéne.

³⁶ Ina ikopóvahiko íhikau Jesus neko êno xâne, yane omó kixónehiko Jesus yane vatéke ivátaheixoku íhikaxea ákotine evesékaepa ne vatéke. Yoko ápemaka po'ínuhiko xâne po'íkehiko vatéke hokoâti. ³⁷ Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti koane ovóxoekoovo ne úne, koane úrukeovamaka êno úne ne vatékena kuti'inoke mani yupurírihikovoti. ³⁸ Yoko imókoti ne Jesus terékuke neko vatéke ayátokoke. Ina koyúkoa íhikauhiko koane kíxea:

—Íhikaxotí, ako yónoku iséneu? Inípono kahá'ayeane yúpuririkeovo úti —kíxoanehiko.

³⁹ Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne ihunóvoti. Hara koéne:

—Akáne ra ihunóvoti. Hákone ovoxókovo ra úne —koéne.

Yane okóne ne ihunóvoti, huvemoo koépone ikéne. ⁴⁰ Ina kixovókoxxa Jesus ne íhikau:

—Na koeti itíkinovonoe íreti? Na koeti ákoino kivápunu? —koéne.

⁴¹ Yoko yupihovó koe píkeahiko ina kixokóko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkinova úne yoko ihunóvoti itúkea yúho.

5

Koitóva Jesus neko hóyeno úroevo ndémoniu

Mt 8.28-33; Lk 8.26-34

¹ Taru'úxoane evo Jesus ne Mar-na Ngalíleya, símoane ne poké'exa xanéhiko koéhati njerâzenu. ² Ehá'axo evésekea vatéke ne Jesus, okótumonexoa hóyeno ukeâti pe'áxatike. Yoko úroevo ndémoniu nê'e. ³ Koati óvoheixokune neko hóyeno yane pe'áxatike. Akó'otine ika'ákopeci itoâti enepo ika'ákokono, muhíkova itukovo korénde iká'akeokono. ⁴ Yoko enóne ikáhevexeokono koane ikávo'uxeokono ya koati tiú'iti korénde, itea kóyeane kétokoxea ne iká'akeokonoke. Ákone itoâti neko hóyeno. ⁵ Káxe, yóti véyo vá'uíxea ya pe'áxatike, koane xapa kali mopôí, koánemaka óko'okopeovo ya mopôí. ⁶ Noixóne Jesus, ehákinovane. Yoko avo malíka Jesus. Tokopâne hóyeno, ipuyuké kó'iyeano nonékuke. ⁷ Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixopoinonu? Émbemopi ya íháke Itukó'oviti ákoyea ipíhepananu —kíxoane.

⁸ Yoko kó'inokeneye yúho, hara kixoátimeku Jesus:

—Iti ndemoniú, ipíhikapi ra hóyeno.

⁹ Ina kixopá'ikomaka Jesus:

—Kuti kéha?

—Ákoti Yumaxápu ngoéha vo'oku ákoyea yumáxapu úti —koéne yumópope.

¹⁰ Yane koâti ikoseánaxovoti Jesus ne ndémoniuhiko, epemoâti ákoyea kápuhikapa yaneko poké'e óvoheixoku. ¹¹ Yoko ápe ênoti kúre íxómotihiko níko oúkeke neko kali mopôí xêrerekuke ne óvoheixokuhiko. ¹² Yane hara kixo Jesus neko ndémoniuhiko.

—Koati vepemópití pehúkopivi xapákuke ne kúrehiko, maka vitúkapane vóvoheixoku —koénehiko.

¹³ Yane síkoane Jesus kuteâti épemoake. Ipuhíkopeane neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kúre. Yoko koati ákoti yumaxápu neko kúre kuteâtímea pi'âti míli. Yane heú koéne éhahikeovo, koane íkorono'ekeovo úneke ukeâti oúke mopôí. Heú koéne yúpuririhikeovo.

Kahá'ainoa íhae Njêraza pihópea ne Jesus

Mt 8.34; Lk 8.35-39

14 Enepone koyonoâtihiko neko êno kûre, kohó'ikene koane koyúhopea koêku ne koekúti yane pitivóko, koane xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. Yane noixoponoa xanéhiko neko koekúti. 15 Simoné'ehiko xoko Jesus, noixoanehiko neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniu vatá koyépotine, ko'ipópovotine, koane unatípotine isóneu. Yane pikóne ne xanéhiko. 16 Enepoihikoneko noixoâti ne koekúti, koyúhopa ne noixone koêku ne hóyeno koane koêku ne êno kûre. 17 Yane koyúhoinoa xanéhiko ne Jesus kahá'ainoa ipúhikopea poké'exake. 18 Itea enepone hóyeno ipúhikopeaku neko ndémoniuhiko, noixóne Jesus úrukopeovo vatékenake, épemova xanépea. 19 Itea ako akáha'apoa Jesus. Puhu hara kíxoá:

—Pihépavo yóvokuke xapa iyínoxapa. Yokóyuhopinoa uhá koêti ne kixópiku Itukó'oviti, koane koêku ne hána'iti seánakopi —kíxoane.

20 Yane pihópone neko hóyeno. Koyúhopa uhá koeti koêku ne ítukeinóa Jesus yane úkeaku iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko, koane iyúpaxeova heú koeti xâne kamoâti.

Épemone hóyeno koéhati Njairu

Mt 9.18-19; Lk 8.40-42

21 Yane ivú'ixopomaka vatéke ne Jesus taru'úxopati neko mar. Seopóne poixô'oke, êno xâne pihinoâti. 22 Yane apé koéne hóyeno simôti xoko Jesus koéhati Njaíru. Enepone hóyeno, teyonéti xapa po'íhiko teyonéti ihikaxovokuke hó'e júdeuhiko. Ina ipuyúkexo nonékuke Jesus. 23 Yoko koati koyó'iti ne hóyeno koeku kíxea:

—Kahá'atine ivókeovo inzíne. Yaxénapanu, ípihepainana veô'u tutíkuke maka aúnatipone. Yane ákomo ivákapu —kíxoane.

24 Yane xanépoane Jesus ne Njaíru. Koati ênoti xâne ikéneke koane inúmeokokohiko.

Koitóva Jesus ne ka'arínetai sêno

Mt 9.20-22; Lk 8.43-48

25 Yoko ápe sêno nduse koetíne xoénae ká'arine. Akó'oti áka evésekea aríne. 26 Yoko enóne ixómoyea koítaponovo kotívetai xoko ipixáxoati. Uke'éxotinemaka apeínoati vo'ókuke itea akó'oti koitóvati. Tumúne yóno yupíheovo koêku. 27 Eyekóxoane sêno ítuke ne Jesus, pihóne xapákuke neko êno xâne ikéneke Jesus. Koati akéneke Jesus véko sipóheoponeati ípovo. 28 Vo'oku hara koeti isóneu ne sêno: “Enepomó puhu nzípáheya ípovo, indóvotimo” koêti. 29 Ehá'axo sípoheya, etétukone aríne. Eópova ya muyókuke ítukeovo koati iteóvatine ne aríne. 30 Ehá'axo sípoheokono ípovo ne Jesus, eópamaka ipúhikea xunáko xokóyoke. Yane ná'akene koéne xaneâti noiheya xapákuke neko êno xâne, ina kôe:

—Kuti sipohêa ra ímbovo?

31 Ina yumopá ihikauhiko:

—Ákoikopo neíxa ra êno xâne isú'okovopiti koane inúmeopi yépemovikomaka sipo'ókopiti? —kíxoane.

32 Itea kóyeane noiheya Jesus híyeuke neko êno xâne kaha'âti éxea neko sipóheyaati ípovo. 33 Yoko koati yupihóvoti honónokea múyo neko sêno vo'ókuke neko yuho Jesus, koane hána'iti píkea eopâti ya xokóyoke unátipeane. Yane ina ipuyúkexo nonékuke Jesus, koyuhó'inoati uhá koêti neko koêku. 34 Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, ítévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhepepone iséneu, ítivoane ne yaríne —kíxoane.

Koéxepukopa Jesus ne ivokóvotine ihine Njaíru

Mt 9.23-26; Lk 8.49-56

³⁵ Koeku yúho'ixeako Jesus neko sêno, simó koene xâne ukeâti óvokuke Njaíru, enepone inuxínoti itukéti íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko. Hara kixóponoa: —Ivókovone ihine íti. Hákone perexôa itukéti ne íhikaxoti —kíxoane.

³⁶ Itea ako itúkoake Jesus neko emo'úti. Hara kixo Njaíru:

—Hako píke. Puhu yakútíponu —kíxoane.

³⁷ Yane ako akáha'a Jesus ápeyea po'í pihôti ikéneke. Poéhane Péturu yóko'o ne pi'âti kopo'inukokoti Teáku yoko Xuâum, ene xâne. ³⁸ Simoné'e óvokuke Njaíru, noíxoane Jesus ákoyea tôpi kixóvoku yaíkexea koane íyokexea neko xanéhikoya.

³⁹ Yane úrukovo ne Jesus koane kó'iyea:

—Na koeti ákoino tôpi kixévoku koane ínayea íyeokexonoe? Haina ivokóvoti ra kalivôno, puhu imókoti —koéne.

⁴⁰ Yane koémoke'eyeahiko neko yúho. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea uhá koéti ne po'ínuhiko xâne. Poéhane há'a yoko êno ne kalivôno yóko'omaka neko mopo'âti íhikau xâne xoko imókoku ne kalivôno. ⁴¹ Ina namukêa Jesus vô'u ne kalivôno koane kíxea ya emó'uke:

—“Talítá kumi.” (Yoko “Tenó, mbahúkopi yexépukopi” koéti ne emo'úti.)

⁴² Ehá'axo koyúhoa Jesus, exépukopone ne seno kalivôno koane yonópone. Yoko nduse koetine xoénaena. Koati êno hána'iti iyúpaxeova heú koeti xâne.

⁴³ Yane koati í'ixiko'o kixóíxoati Jesus neko xâne ákoyea okóyuhua neko koekúti.

Ínamaka pahukôa Jesus poréxopeokono níka neko seno kalivôno.

6

Koyúho ne Jesus Nazâreke

Mt 13.53-58; Lk 4.16-30

¹ Ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, pihópone Nazâre, pítivokonake. Xanépoamaka neko íhikauhiko. ² Simovóne sâputu, turíxovone íhikaxea ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e júdeuhiko. Êno xâne kamokénoati koane iyúpaxeovahiko. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Námea úkea ne íhíkavoti íhikaxone koáne ne exóneti éxone? Námaka kixoâtiye éxea itúkea ne iyupánevoti ítuke? ³ Hainá'íkopo ne karapínteru, enepone xé'a Mâriya rá'a? Hainá'íkopo po'ínu Teáku, Yúse, Njúda yoko Símaum? Koáne ne mokéxahiko, hainá'íkopomaka yáye xapákuke úti óvo? —koéhiko.

Koane yupíheovohiko poé'ainoa isóneu. ⁴ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati teyonéti ne xâne koyúhoti emo'u Itukó'oviti. Poéhane poké'exake, ya xapákuke iyénoxapa yoko óvokuke ako teyoâti —Kíxovokoxoane.

⁵ Yoko ako omótova ítúkea iyupánevoti ne Jesus ya xapákuke vo'oku isóneunoahiko, ákoti itukapu koíteovo ákoti axu'ína ka'aríneti enepo ipího vô'u tutúkuke. ⁶ Iyúpaxova Jesus tiú'iko omíxone neko xanéhiko vo'oku ákoyea akútípoa. Itea kóyeane ukóponea ne Jesus po'íke kálihunoé pitivóko xêrenekuke Nazâre íhikaxea po'ínuhiko xâne.

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus

Mt 10.5-15; Lk 9.1-6

⁷ Yane iháxihikoa Jesus neko nduse koeti íhikau, ina pahukôa xapa xâne pi'á pi'a koêti. Poréxoahikomaka xunakóti kópuhikopea ndémoniu xoko xâne úroveo. ⁸ Yoko ako síka Jesus ápeyeahiko ómone koeku píhea. Poéhane puló'ina ómo. Kene kuteáti imóvo, íhaku ípovo, koánemaka ítúketi, ako síka ómea. ⁹ Pahúkoamaka ítúkea perékátana itea ako síka ómea esá'ikovo. ¹⁰ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Enepo áva ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yâvaneya imókonemo ipihíkapi ne pitivóko. ¹¹ Itea enepo áva símeku ákoti akahá'api, ákotimaka akahá'a kámokenoyeopi, ipihíkapihiko, ikétatahevexapapu kirikópoti ipú'ine poké'e ukeáti xoko pirikatana, yexókoatihiko ákoyeane omótokea íkameokono emo'u Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹² Úkeane pihohíko ne íhikau Jesus koyúhoponea xapa xâne kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea. ¹³ Kópuhikopomaka ndémoniu urúkovoti xoko xâne. Enómaka ka'arineti ípihinoke óliu tutíkuke koane koíteovahiko.

Kixoku ivókeovo neko Xuuum Mbátita
Mt 14.1-12; Lk 9.7-9

¹⁴ Yane eyékoxoane Êrodi, enepone nâti, koeku ítuke ne Jesus vo'oku ákoyeane malíka yónoku ne eyekoúti vo'ókuke. Yoko hara koeti yúho po'ínuhiko xâne vo'ókuke:

—Exépukopone ne Xuuum Mbátita ukópea xapa ivokóvoti. Énomone ápeino xunáko nê'e ítúkea ne iyupánevoti ítuke —koénehiko.

¹⁵ Kene po'ínuhiko, haramaka kôe:

—Koati porofeta Íliya nê'e, iyukópovotine.

Ina kenó'óko po'ínuhiko koêti:

—Koati porófeta nê'e kuteáti koêku neko koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti mekúke —koénehiko.

¹⁶ Itea kamoáne Êrodi, hara kôe:

—Koati Xuuum Mbátita ne exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti, enepone mbáhoe tetúnoyeovo —koéne.

¹⁷ Kó'inokeneye isóneu, koati énomone pahukôa namukóponoati ne Xuuum yanekóyoke koane kurikoáti ika'ákovokutike, vo'oku saya'íkoati Xuuum yaneko hu'úxo yeno Filípi, énomea Êrodi iháxoneti Erôdiya. Yoko koati kopo'ínukokoti ne Êrodi yoko Filípi. ¹⁸ Vo'oku hara kíxoa Xuuum yanekóyoke: “Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ako omótova kéyenopi yeno pe'ínu” kixoáti.

¹⁹ Koati yupihóvoti ítúkeovo puvone Erôdiya ne Xuuum Mbátita vo'ókuke, koane kahá'ayea Erôdiya koépekea itea akó'oti itâ. ²⁰ Vo'oku koati teyoáti Êrodi ne Xuuum. Éxoa ítúkeovo koati ponóvoti hóyeno koane sasá'iti, ákoinoke síka koépekeokono. Epó'oxo enepo kamokénoa Êrodi koyúho ne Xuuum, ako exa mani áha ítúkea itea usó kóye kámokenoyea.

²¹ Po'íke káxe ínixoá Erôdiya unátiyeaku ítúkea ne yúmo'ixovone. Koati ikoyúxoti ipúhikope ne Êrodi, kut'inoke ítúkoti êno níkokónoti. Énomonemaka hupíxinoá ne payásotihiko hóyeno pahúkoti natíxokuke, yoko tuti húndaruhiko, yoko po'ínuhiko tutíye ya Ngálíleya. ²² Yane úrukovone ihíne ne Erôdiya híyokéxoti nonékukehiko. Yupihovó koe ínixeá úhe'eeke Êrodi yóko'ohiko neko húpíu. Yane hara kíxoa nâti ne ihínexaka:

—Yépemanu koêkuti yâha kó'oyene vo'oku mborexópeatimo —kíxoane.

²³ Koyúhoamaka iháke Itukó'oviti exókoati ítúkeovo koati kaná'uti ne yúho. Hara kíxoa:

—Muhíkovamo itapána meyá koeti apeínonuti yara nandíxoku, kóyeane mo mboréxeopea ne yépeponuke —kíxoane.

²⁴ Úkeane pího ne árunoe xoko êno. Hara kixóponoa:

—Kutimea émbemapana?

Ina kixôa êno:

—Yépema tuti Xuaum Mbátita —kíxoane.

²⁵ Ênomone yaneko ókoku ôra, kayú koépone éhakoepoovo xokóyoke ne nâti há'axaka, ina kixôa:

—Ngaha'âti ne tuti Xuaum Mbátita kó'oyenene utókuke —kíxoane.

²⁶ Yupihovó koéne ikáxu'iyea okóvo ne nâti. Itea vo'oku koyúhoyeane poréxeamo koékuti épemone, ihákeikomaka Itukó'oviti koyúhoyea, yoko vo'ókukehikomaka ne húpiu kamoâti, ene ákoino akáha'a káyukoepa neko yúho. ²⁷ Yane ako iká'akarixapu, pahúkone koepékoati ne Xuâum. Pahúkoanemaka ómeokono xoko ihínexaka ne tuti Xuâum. Úkeane pího ne húndaru ika'ákovokutike. Yane tetúnoane, ²⁸ ina omopêa tûti utókuke, ina porexóponoa neko árunoe. Yane kuríkopoanoane xoko êno. ²⁹ Ehá'axo eyékoaxo íhikauhiko Xuâum, pihóne veyóponea ne múyo ina ekoxóponoahiko.

*Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne
Mt 14.13-21; Lk 9.10-17; Xu 6.1-14*

³⁰ Yaneko kayukópovohiko xoko Jesus neko páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kixópahiko koyúhopinoa koékute neko ítuke koánemaka kíxoaku íhikaxea.

³¹ Ina kixôa Jesus:

—Yókonenoe, vâmamikapanavo xoko ákoyeaku xâne —kíxoane.

Yoko koati yupihóvati êno xâne xokóyoke. Koeku pihópea po'ínuhiko, koane símea po'ínuhiko. Koatine kóye. Muhíkova níkea ne evo Jesus, ako omótova vo'ókuke neko êno xâne.

³² Yane ivú'ixone vatéke ne evo Jesus yonoti xoko ákoyeaku xâne. Yoko aínovonehiko koeku píhea. ³³ Itea êno xâne noiké'exopati pihoné'ehiko. Exó kíxoahiko itúkeovo evo Jesus. Hukinóvoti éhahikeovohiko huse'ó kixoâti xê'no neko mar, ukeâti uhá koéti neko pitivókohiko. Yane inuxó koéne símohikea tumúneke símea evo Jesus. ³⁴ Evesékeane vatéke ne Jesus, noíxoane neko êno xâne. Yane yupihovó koéne kóseanayea, vo'oku kutí kó'iyeahiko su'úso ákoti koyonoâti. Yane turíxovone íhikaxea. Ako tópi íhikaxoake.

³⁵ Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxo:

—Ako apêti yara nóvoheixoku epó'oxo kiyóne káxe. ³⁶ Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko motovâti vanéxoepa kali níka yátikeneye, koékuti vekópoku xapa ko'óvokuti koane xapa kali ipuxóvokuti —kíxoane.

³⁷ Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Ítínenoe parexá níka.

Ina kixôa íhikauhiko:

—Mani konókoti uti êno tiúketei, ovâti pi'âti séndu káxe ko'ítuke xâne, ínani omótova vanéxinoa uti pâum níkaxeake úti.

³⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum yáyeke? Néixapana —kíxoane.

Exoânehiko yé'akeye, ina etó'okopo Jesus ápeyea singu koeti pâum yoko pi'âti hôe. ³⁹ Yane pahúkoane Jesus ho'uxó ho'uxo kó'iyea ivátahikea ne xanéhiko xapa uhé'ekoti kálihunoe ngaráma. ⁴⁰ Yane heú koéne ivátahikea ho'uxó ho'uxo koéti. Êno ho'úxovoku póhuti séndu, koane enómaka ho'úxovoku

sinkoenta koëti. ⁴¹ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yóko'o ne pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'ókuke ne nikokónoti. Yane ina hono'ékexoa ne pâum koane pôrekexea ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka ne xanéhiko. Yane ínamaka hono'ékexoa Jesus ne pi'âti hôe xapákuke heú koeti xâne. ⁴² Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. ⁴³ Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko pâum yoko hôe haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta. ⁴⁴ Yoko singu koe mili hóyeno nikoâti neko pâum.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne
Mt 14.22-33; Xu 6.15-21

⁴⁵ Koati ikénepoke nekôyo, pahúkopa Jesus ne íhikauhiko ivú'ixopea vatéke, koane inúxopinoa yonópotihiko Mbetâsáida poixô'oke neko mar, koëkuiko pahúkopea Jesus pihópea neko êno xâne. ⁴⁶ Pihopónehiko, ina pího ne Jesus ouke neko kali mopôti itukóponoti orásaum. ⁴⁷ Yaneko yotixóne, kukúkeke mar óvoheixoiko ne vatéke ivú'e neko íhikauhiko. Kene Jesus, óvaikone pôhuxeovo xoko óvoheixoku. ⁴⁸ Noixoâne Jesus ne íhikauhiko kóxuna'ixeovo ívirikea vatékena, koane ákoyea píha tumúne vo'oku ihunóvoti, pihúnoane. Yoko mâturukatane. Yonó koéne inúkuke úne ne Jesus kaha'âti anú'ukeahiko. ⁴⁹ Noixoâne íhikauhiko neko yonoti inúkuke úne, íkutixanehiko ipíkoti. Yane yaíkexonehiko. ⁵⁰ Koati konóko'iti noixoânehiko. Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Aúhepeponenoe iséneu, undíneye, hákonoe píke —kíxovokoxoane.

⁵¹ Ina evesé'uxopa Jesus kúveuke ne vatékena, yane xanepoâtinehiko. Má koépone neko xúnati ihunóvoti. Yupíhova iyúpaxeova íhikauhiko. ⁵² Koáhati akó'otihiko imihé'akina isónue ne po'i iyupánevoti ituke Jesus kohiyákoa neko singu koeti pâum, vo'oku títiu kóyeyeahiko omíxone.

Jesus ya Njenezâre
Mt 14.34-36

⁵³ Taru'úxoane neko mar, enepo simoné'ehiko poké'exa Njenezâre, ikâ'akoane ne vatéke xe'ókuke ne úne. ⁵⁴ Koeku evésekeahiko, exó kixópononehiko Jesus ne xanéhiko. ⁵⁵ Yane éhahikovo ya heú koeti ipuxóvokutihiko yaneko poké'e veyopónoati ne ka'aríneta, ixané kixoâti pouke ómeahiko xoko Jesus, koëkuti eyékoxeakuhiko óvea ne Jesus. ⁵⁶ Koane koëkuti vékoku ne Jesus ya kálihunoe ipuxóvokuti, koáne ya pitivókohiko, yoko xapa ko'óvokuti ya mêum, omínokono ka'aríneta ya none ovokúti, koane épemeokono Jesus yusíkea pohu sipohí kíxeokono heve ípovo. Yoko heú koeti sipóheati, unátipo.

7

Koyúhoa Jesus koëku ne hó'e jûdeuhiko
Mt 15.1-9

¹ Ápe farízeu yoko éskiriba, enepohikone teyonéti hó'eke jûdeu ukeâti Njeruzálem pihôti xoko Jesus. ² Yoko noíxoanehiko ápeyea íhikau Jesus níkôti ákoti haka kíxoku kipóvo'uxeovo po'ínuhiko jûdeu, kuteâti íhikaxoake hó'e.

³ Vo'oku enepohikone farízeu yoko uhá koeti po'ínuhiko jûdeu, koati yuixóvoti íhikaxoake oxúnoekene, ákoinokehiko níka ákotike kókoyuse íxa kipóvo'uxeovo inúxotike. ⁴ Koánemaka enepo ukopêa mérkaduke, ákomaka níka ákotike itukâ ne nókone itúkea hó'eke motovâti kasása'ikopeovo. Êno

po'ínuhiko koekúti kuteâti kókoyuse kíxea kipó'íkea énovope koane kóhokope éka yoko ihakúti ítuke haváva, [muhíkova ipéna].

⁵ Yane hara épemo'iko Jesus ne evo farizeu yoko éskiriba:

—Na koeti ákoino ítúka ihikeuhiko ne ihikauvoti kúreinovike voxúnoekene? Vo'oku níko koéhiko ákoti háká ne kixoku kipóvo'uxeovo úti ya hó'e úti.

⁶ Ina yumopá Jesus:

—Koati tokopóvoti neko yuho porofeta Izâiya mekúke ve'ókukenoe, itínoe ikútixapovoti sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Énomone neko yutoéti koêti:

“Enepora xanéhiko, pohu koyuhó kíxoa téyeonu, itea ako malíkanu isóneuhiko.

⁷ Koati hokohí kixónuti, ihíxaxotihiko ihíkauvoti ainóvoti isoneú kíxone xâne” kôe. *Izâiya 29.13*

⁸ Ako itíkoake ne páhoenopi Itukó'oviti. Ainovó koe kixoku ítúkeovo xâne yara kúveu méum hekónoe —kíxoane.

⁹ Ina kixovókokopamaka Jesus neko evo farizeu yoko éskiriba:

—Koati yahúkotínoe ya kiríki ne ihíkauvoti ukeâti xoko Itukó'oviti motovâti hekópi isoneú kixíneake ne ihíkauvoti. ¹⁰ Vo'oku hara koêti yútoe Muíse, nókone xâne ítúkea: “Tiyánoe yá'a yoko yêno” kôe. Ina koe'íkomaka: “Konókoti koépekeokono ne vaheréxoti yuhó'ino há'a itukovo êno” koémaka. ¹¹ Itea hara koe íhikexínoe: Enepone tiúketi mani huvó'oxope há'a itukovo êno, motóva xâne koyúhoino há'a yoko êno ítúkeovo Koróbaum, tiúketi poréxoke Itukó'oviti. ¹² Yane ákoneikopo okónokoa kátarakea há'a, áko'o itukovo êno.

¹³ Yane ákonemaka ítúkokonoke ne emo'u Itukó'oviti vo'oku isoneú kixíneake ne ihíkauvoti, enepone íhikexoke xanéhiko. Enómaka po'ínuhiko koekúti ítíkenoe kuteâti —kíxovokoxoane Jesus.

Úkeaku vahérévokoti

Mt 15.10-20

¹⁴ Ina ihaxíhikopamaka Jesus neko êno xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Yakámokenonu uhá ketínoe maka yéxanenoé iséneunoa ra yúnzo: ¹⁵ Ako ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'íkea, itea enepone koekúti ipuhíkeati xokóyoke hainápo, énomone ikopíti'íkoa. ¹⁶ [Koêkoti kamoâti ra yúnzo, ivávaka] —kíxovokoxoane.

¹⁷ Pihopeâne Jesus ne xanéhiko, úrukopovo ovokútike. Yane épemo'ikoane íhikauhiko koeku íhokoake ne yuhómeku. ¹⁸ Ina kixovókokoxoa Jesus:

—Ákonoekopomaka yéxa kixó'ekone? Ákoikopo yéxanoe ákoyea ápahuina koekúti urúkovoti xoko xâne motovâti ikópiti'íkea? ¹⁹ Vo'oku ako úrukapu isóneuke, itea okóvoike yónea ina ipuhíkopomaka —kíxovokoxoane.

Ya kuteâti koêku neko yuho Jesus, iyúseo isóneunoa ne uhá koeti kó'iyevoku níkokónoti motó'íyeova níkeokono. ²⁰ Ina kixovókokoxopaimomaka:

—Itea enepone ukeâti xoko xâne hainápo, énomoneoxo ikopíti'íkoa. ²¹ Vo'oku isóneuke xâne úkea ne váherehiko âha ítúkea, kuteâti ikópiti'íkopeovo ya kapínehí kíxea xâne ákoti itukapu koati múxone yoko oméxea koane koépekea. Kúteanemaka ne aúpu'íkea yêno áko'o itukovo íma, kapíneta ákoti itukapu koati múxone. ²² Ina keno'ókomaka ne ixómoyea ípúpakínoa isóneuhiko kahá'áyea írikuxea, koane kahá'áyea váherexea ítúkeino po'í xâne, koane semékekexea. Kúteanemaka koêku ne ákoyea sayá'íkapeapa ne váhere úhepune múyo vo'oku kahá'áyea sêno, koánemaka ne poé'aino isóneuhiko po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeova ítúkeovo, yoko ikópiti'íkea íha po'ínuhiko xâne, koane kapáyasokopeovo, yoko po'ínuhiko kixoku koésayu'íxea ítúkeovo, kuteâti kixoku ítúkeovo xâne ákoti isóneuhiko. ²³ Heú

koêti ra váhere itukeôvoti, aínovo ukeâti isóneuke xâne, yoko énomoneoxo ikopíti'ikoa —kíxovokoxoane.

Sêno ukeâti po'i poké'e

Mt 15.21-28

²⁴ Ipuhíkopeane Jesus neko óvoheixoku, pihóne ya poké'e xe'ókuke ne pitivókohiko koéhati Tíru [yoko Sídom]. Simoáne, ápe ovokútiya úrukovoku. Ako akáha'a ápeyea exoâti símea, itea ako oxéne ákoyea éxakana. ²⁵ Yoko ápe sêno apêti ihíne úroevo ndémoniu. Eyekóxoane sêno símeane Jesus, pihóne xokóyoke. Yane ipuyuké kó'iyeano nonékuke. ²⁶ Yoko haina júdeu ne sêno, koati seno sirufinísea. ²⁷ Ina epêmo Jesus kópuhikopinoa ndémoniu urúkevoti ihíne. Itea hara kíxoa Jesus:

—Konókoti imátaxeovo inúxotike xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti. Vo'oku ako yusíka véyeokono itátane pâum, nika xe'éxaxapa ne koati ko'óvokuti, ina parexákana ne kálíhunoe tamúku.

²⁸ Ina yumopâ neko sêno:

—Kaná'uteoxo Unaém. Itea enepone kálíhunoe tamúku opékuke mêsa, níkoamaka ne ihone nika kalivónohiko.

²⁹ Ina kixopámaka Jesus:

—Vo'ókuke ra yiúho, ipúhíkopeane ndémoniu ne ihine íti. Motóvane pihépi yóvokuke —kíxoane.

³⁰ Yane pihópane neko sêno. Seopóne óvokuke, inú'ikopane ne ihíne tunukúxovoti ípeke. Yoko ipúhíkopeane ndémoniu.

Unatípo neko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea

³¹ Yane ipúhíkopeane Jesus ne xe'o Tíru. Vekó koépo ya Sídom. Tarú'uxopamaka ne poké'e iháxoneti Yehí Koeti Pitivóko koeku yonópea ya Mar-na Ngalíleya. ³² Yane ápe xâne omotíhiko hóyeno mókere ákotimaka panâpu koyúhoyea xoko Jesus. Épemohiko Jesus ípihea vô'u tutíkuke ne hóyeno. ³³ Yane ahikú kíxoa Jesus xoko ákoyeaku koati xâne, ina ipího vô'u kenókuke neko hóyeno. Yane kaláka'ikomaka vô'u ya hô'o ina ipího nenékuke ne hóyeno, ³⁴ ínamaka komómo vanúke xaneâti ínayeá ómixekovo koane “Efáta” kíxea. (Yoko “ímíhe'akapane” koêti neko emo'úti.)

³⁵ Énomone yanê'e, kamópone neko hóyeno. Ákone itopeâti nêne. Ponópovone koyúhoyea.

³⁶ Ina ixikó'okoa Jesus ne xanéhiko ákoyea okóyuhua ne koekúti. Itea koeku í'ixiko'o kíxoixea ákoyea okóyuhohiko, ínamá'axone koyuhohiko.

³⁷ Enepohikone xâne eyekóxoati, yupíhova iyúpaxeova koane kó'iyeahiko:

—Imáko yupíhinovo unako ítuke! Ituko kamópea mókere, koane ítoa ponópea koyúhoyea ne ákoti okoyúho —koénehiko.

8

Pí'ape kohíyako nika êno xâne ne Jesus

Mt 15.32-39

¹ Yaneko káxehiko ho'úxopinovomaka Jesus ne êne xâne. Yoko ako níkokónoti níkáhiko. Yane ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikau, hara kíxovokoxo:

² —Ngóseanane ra xanéhiko vo'oku ákone níkáhiko. Yoko mopó'apene káxe óvoheixohiko njokóyoke kó'oyene. ³ Enepo mbahukápahiko pihópea óvokuke ákoti níka, íkoróhikoatimo hímakati xenékuke. Yoko anéye xapákuke koati ákoti malíka úkeaku.

⁴ Ina kixôa íhikauhiko:

—Ná'ikopomo vínixoponea nikokónoti motovâti koímataxeahiko yara mêmum ákoti apêti?

⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Ná'ikopo yé'aye pâum apêti yâyeke?

—Seti kôe —kíxoane íhikauhiko.

⁶ Yane pahúkoane Jesus ivátahikea poké'eke ne xanéhiko, ina veyôa ne seti koeti pâum, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

Yane honó'ekexoane, ina porekéroa ne íhikauhiko. Koane íhikauhiko, pôrekexoamaka neko xâne. ⁷ Ápemaka kali ye'á koeti kálíhunoe hêe. Yane íkoro'ixinovamaka Jesus xoko Itukó'oviti ina pahukôa neko íhikauhiko pôrekexea ne xanéhiko. ⁸ Heú kôe neko xanéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko itátanehiko nikokónoti haxâti, kopúhikopoikomaka seti koeti sésta. ⁹ Yoko itóponomea koaturu koeti mili hóyeno yanekôyo. Yane ina pahukópa Jesus pihópea neko xanéhiko.

¹⁰ Kene Jesus yoko íhikauhiko, ivu'ixopo vatéke yonópoti poké'e koéhati Ndaumanúta.

Epêmo Jesus iyupánevoti ukeâti vanúke ne farizeuhiko

Mt 12.39; 16.1-4

¹¹ Ápehiko farízeu, enepone teyonéti hó'eke jûdeu, yuhó'ixoponoti Jesus, oposí'okovati. Koati kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope, épeminoake itúkea iyupánevoti hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea ne xunáko.

¹² Yupíhova ikótivexea Jesus isóneuke, xaneâti ínayae ómixekovo ina kôe:

—Na koeti épemino kahá'ayea noíxea iyupánevoti ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti kó'oyene? Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ákomo ápahuina iyupánevoti noíxone índukeinoa —koéne.

¹³ Yane kurí kíxoanehiko Jesus. Ivu'ixopo vatéke, pihópoti poixô'oke neko mar.

Íhokoa Jesus kohiyákopeti ne kixoku itúkeovo farízeu yoko Êrodi

Mt 16.5-12

¹⁴ Yoko notú koene okóvo ómea po'i pâum ne íhikauhiko Jesus. Pohu poéha koxe'u pâum vatékenake, koékune, ako po'ínu. ¹⁵ Ina íhíkaxoa Jesus ne íhikau, hara kixovokoxoa:

—Neíxapunoe, yokóhiyanavao ne kutí koeti kohiyákopeti pâum, ánahixope farízeuhiko yoko Êrodi —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane turíxovone yúho'ixeokoko ne íhikau Jesus vo'ókuke ne yúho. Hara kixókoko:

—Koátímea vo'oku ákoyea pâum vómone kó'inoneye yúho —kixókokohiko.

¹⁷ Yoko exó kíxea Jesus koéku ne isóneuhiko. Hukínóvoti kixovokoxea:

—Na koeti ixómoino yího'ixokoko vo'oku ákoyea pâum yómonenoe? Ávonoe yéxina iséneue? Koane ávomaka yéxanoe koéku ne yúnzo? Imáko tiú'ino iséneunoe! ¹⁸ Ápe yúke itea ako koati ínixi. Ápemaka kíno itea ako koati kémi. Ákonenoe puyákapanapa yokóvo ¹⁹ yé'akeye sésta puhí koeti itátane haxa nikokónoti ítixeponenoe, enepo nzono'ékexoa neko singu koeti pâum xapa singu koeti mili xâne?

Ina kixoáhiko:

—Nduse kôe.

²⁰ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kúteanemaka koêku nzono'ékexoa neko seti koeti pâum xapákuke neko koaturu koeti mili xâne, námaka yé'aye sésta kepúhiupo yane itátane haxa níkokónoti?

Ina yumopâhiko:

—Seti kôe

²¹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kóyeane mea âvoyea yéxinanoé iséneu? —koéne.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Mbetásaida

²² Yane simónehiko ya Mbetásaida, kali ipuxónvokuti. Ina apê xâne omoti hóyeno komítiti xoko Jesus, epemoâtihiko ípihea vô'u tutíkuke neko komítiti.

²³ Yane namú kixeane Jesus vô'u ne hóyeno hirikôa meúeke yane ipuxónvokuti, ina ípiho hô'o ukékuke ne hóyeno koane ípiheamaka vô'u tutíkuke. Yane hara kixoa:

—Ápe koêkuti ínixene?

²⁴ Ina komomâ hóyeno koane turíxeovone ínixopea. Hara kôe:

—Íninjo xanéhiko yonôti, itea kutí kó'inonu xuve tikóti —kixoane.

²⁵ Ina ípihopamaka Jesus ne vô'u ukékuke neko hóyeno. Yane turíxovone unátipea ínixopea. Koati unatípotine, koane ínixopea uhá koêti. ²⁶ Ina pahukôa Jesus ponó koépea óvokuke ákoti vekapâ ne ipuxónvokuti.

Koyuhôa Péturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-20; Lk 9.18-21

²⁷ Yane pihóne Jesus yoko íhikauhiko xapa kálíhunoe ipuxónvokuti ovoti xe'o Sezâreya, enepone pitivóko óvoku Filípi pahúkea. Ya xenékuke, hara kixovokoxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

²⁸ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovone. Kane po'ínuhiko koyúhoa itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovone —kixoane. ²⁹ —Kene itínoe, kuti keyúho indúkeova?

Ina kixôa Péturu:

—Iti Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kixoane.

³⁰ Ina ixikó'okoahiko Jesus ákoyea xâne koyúhoinoake nê'e.

Koyuhôa Jesus ivókevomo yoko ukópeamo xapa ivokóvoti

Mt 16.21-23; Lk 9.22

³¹ Ina turixóvo íhikaxea Jesus ne íhikauhiko. Hara kixovokoxoa:

—Konókotimo yupíheovo ngoítóponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútíponu ne tutíhiko viyéno jûdeu, koánemaka ne payásotíhiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhikaxotíhiko yútoe Muíse, enepohíkone éskiriba. Koepékonutihikomo itea ya mopó'apeke káxe ikéne, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kixovokoxoane.

³² Koati kouhápu'íkinoati Jesus kixókónokumo. Yane ahikú kixoane Péturu, ina kixôa ákoyea yusíka kó'iyeaneye kuteâti koêku ne yúho. ³³ Ina inonéxinova Jesus ne íhikauhiko koane sayá'ikea Péturu. Hara kixoa:

—Yahíkuxipunu Satanaé! Vo'oku haina ukeâti xoko Itukó'oviti ne iséneu, itea koati kuteâti kixoku ko'ísonueya xâne yara kúveu mêum —kixoane.

Nókone kó'iyea ne hokoti Jesus

Mt 16.24-28; Lk 9.23-27

³⁴ Yane itaikoane Jesus neko êno xâne koánemaka ne íhikauhiko ahí'okeovaxo ina kixovókoaxo:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka yuíxeovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum. Konókoti hókeonu ya usó koyêti inonexinovo tiú'iti koekúti, kuteâti koeku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku. Yane kená'akane ingéneke. ³⁵ Vo'oku enepone xâne yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyêti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêum vo'ónguke epó'oxo vo'ókuke ne inámati íhíkavuti yûnzó, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti.

³⁶ Kutí'íkopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ³⁷ Ápeikopomea koekúti yara kúveu mêum motovâti ko'ésa'iyea mani unako koépoku xoko Itukó'oviti?

³⁸ Yoko koêkúti teinónuti koane teinoâti ra emó'um nonékuke xâne kûrivokoeho ákoti opoéha isóneu ikéneke Itukó'oviti, enepohikone vaheréxotimaka kíóxku ítúkeovo, simóvotimo káxe ndeínoakumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápagu enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti ihayú'iuti kuteâti koeku Itukó'oviti Nzá'a, koékumaka xanépeonuhiko sasá'iti ánju, enepone ovóxehiko Itukó'oviti ukeâti vanúke —kíxovokoxoane.

9

¹ Ina kixovókoaxopaikomaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Anéye xepákukenoé ávotimo ivakápu koeku ávoyea naixa xunákomo natíxea Itukó'oviti xapa xâne.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Péturu

Mt 17.1-8; Lk 9.28-36

² Sei koe káxe ikénepo, xánea Jesus ne Péturu, Teáku yoko Xuáum ouke koati hána'iti mopôdi. Aínovonehiko, ako po'i xâne kapákuke, ina ipokóvo koêku ne Jesus nonékukehiko. ³ Enepone ípovo Jesus ú'uhahi kóyene koane hóhopu-hóhopu kóyene. Ako kipóheoti yara kúveu mêum iotâti kohópu'ikea ne kipóhiu kuteâti hopú'iyea neko ípovo. ⁴ Yane apé kó'inoane Íliya yoko Muíse, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke yuhó'ixotihiko Jesus. ⁵ Ina kôe ne Péturu:

—Íhikaxotí, koati únati vápeyea yáye. Poéhane vitúkinopinoe hú koêti mopo'âti kálíhunoe péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse koane poéhamo ítuke Íliya.

⁶ Itea mayane koyuhohí koêti ne Péturu. Akó'oti koati éxea mani yúho vo'oku yupíheovohiko píkea. ⁷ Yane apé koene kapási rama'úxoatihiko koane emo'úti inu'íxoati xapákuke ne kapási. Hara kôe:

—Énomone Nje'éxa râ'a ákoti omotóva ongóvo. Yakámokenoyinoe yúho —koéne.

⁸ Ina noiméxo ne íhikau Jesus xêrerekuke itea áko'oponehiko ne po'i noíxonemeku. Poéhapoane Jesus noíxo.

Yúho Jesus koeku Íliya

Mt 17.9-13

⁹ Koeku ukópea oukeke ne hána'iti mopô, hara kíxoa Jesus ixíko'okeahiko ne íhikauhiko:

—Hákoxovo keyuhoânoe ne neíxone njokóyoke, imókonemo simapúne káxe enjépukeakumo ungópea xapa ivokóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

¹⁰ Koáne, itúkoahiko neko yuhó'inoa Jesus. Ako okóyuhoahiko, itea yúho'ixopokoko kaha'áti éxea kixó'ekone ne yuho Jesus, enepone “enjépukeakumo ungópea xapa ivokóvoti” koéti. ¹¹ Ina kixohíko Jesus neko íhikau:

—Ná'íkopo koeti koyúhoinoa íhíxaxoti yútoe Muíse, enepohikone éskiriba, kónokea itúkeovo Íliya inuxómo símea?

¹² Ina yumopá Jesus:

—Kaná'uteoxo símea ne Íliya inúxotike kóyuseyea uhá koéti. Itea na kó'inoaye iséneu ne emo'u Itukó'oviti koyúhoinoake kónokea enó'iyeamo koítóponeovo kotívoti ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne koane yupíheovomo púveovokono? ¹³ Koati ngxópitinoe símeane ne Íliya, epó'oxo itúkoa xanéhiko uhá koéti ne áha kíxea kuteâtimaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane Jesus.*

Koítova Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu

Mt 17.14-21; Lk 9.37-43

¹⁴ Ya koeku káyukopeovohiko evo Jesus xapákuke neko po'ínuhiko íhikau, noíxonehiko koáti ákoti yumaxápu xâne yakuku-yakukú kixeáti ne íhikauhiko ixómoti yumopókoko, koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíxaxoti yútoe Muíse. ¹⁵ Noíxóne Jesus neko êno xâne, iyúpaxovohiko ina ehahíkinova yúhoikoponea. ¹⁶ Yane hara kíxoa Jesus ne éskiribahiko:

—Na koeti ixómoino yimópokokonoe? —kíxoane.

¹⁷ Yane apé koéne kixoti Jesus xapákuke neko êno xâne:

—Íhíxaxotí, ománde ne nje'éxa xikóyoke. Ako okóyuhovo'oku urúkovati ndémoniu. ¹⁸ Koékuti óvoku enepo komohêa ndémoniu, íkorokoa poké'eke. Yane puvahíxotine páho koane ínayeá ngarútutukexo ôe koane muyá'iyea koxé'u. Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea itea ako íta.

¹⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Ímáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene! Ná'íkopomeamo nzunóko óvonzeixea xepákukene? Ná'íkopomeamo nzuhóko índea ákoyeane yakútíponu? Yámáne yákeneye ne homoêhou —kíxoane.

²⁰ Ina omáhiko xoko Jesus. Ehá'axo noixo Jesus neko homoêhou, ako íyuhixa ndémoniu koyúyu'okea. Yane íkorokovone neko homoêhou poké'eke koane kohókororokoxoevo poké'eke koane puváhixea páho. ²¹ Ina kixôa Jesus há'a ne homoêhou:

—Na yé'ane ye xoénae koéneye ra xi'íxa?

Ina yumopá neko hóyeno:

—Ukeátine kalihá'iko. ²² Enóne kúriukeyea yúku koane kúrino'ekoa úne kaha'áti koépeke. Itea enepo itêa keítivoa, yokóseanavi, hivá'axavi —kíxoane.

²³ Ina kixôa Jesus:

—Yépemonuikomaka índea ngoíteova? Enepone xâne kuvovónuti, uhauhá kôe kouúsokinokonoa —kíxoane.

* **9:13** Enepone “Íliya” koéti, yokómoma xoko Máteu 17.11-13 xoko koyúhovoku itúkeovo Xuaum Mbátita kixó'eko ne Íliya koéti.

²⁴ Yane kóhonorone emó'u ne ha'a homoêhou. Hara kíxoa:

—Nguvónopi, itea kirí'uxinanu ngúveovopeoxo —kíxoane.

²⁵ Noixoâne Jesus éhahikeovo ne xanéhiko xokóyoke, sayá'ikoa ne ndémoniu.

Hara kíxoa:

—Iti ndémoniu mokeréxoti xâne konaé ákoti ikayúhaxa, mbahúkopi ipíhikopi ra homoêhou, koane hákone keyukópinova —kíxoane.

²⁶ Ina vaúko ne ndémoniu xaneâti koati xúnati koyúyu'okea ne homoêhou koeku ipúhikopea. Yane kutí koéne ivokóvotine ne homoêhou ipuhíkopeane ne ndémoniu. Énomone enó'ino xâne “ivókovone nê'e” kíxoâti. ²⁷ Itea namú kíxeane vó'u Jesus huvó'óxoá exépukopea. Yane exépukopone ne homoêhou.

²⁸ Ikénepoke, enepo urúkopovone ovokútike ne evo Jesus, yoko ainóvotinehiko, hara kíxoa íhikauhiko:

—Námea koeti ákoino víta kópuhikopea úti ne ndémoniu?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepora kó'iyevoku ndémoniu, ako kopúhikopati ákoti itukapu ya orásaum [yoko jejuá kó'iyea] —kíxovokoxoane.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo yoko exépukopeamo

Mt 17.22-23; Lk 9.43-45

³⁰ Ina ukopóno ne evo Jesus. Ngalíleyake vekópo, itea akó'oti akahá'a Jesus éxeokono óvoheixoku ³¹ vo'oku kahá'ayea íhikaxeako íhikauhiko. Yane hara kíxovokoxoane:

—Nguri'ókokonotinemo xunako xanéhiko, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, yane ínamo kaepékanuhiko, itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

³² Itea ako éxina isóneu íhikauhiko Jesus neko yúho koane píkoahiko épemo'ikea.

Kixoku itúkeovo ne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti

Mt 18.1-5; Lk 9.46-48

³³ Ina seopámaka evo Jesus ne pítivokona Kafanáum. Koeku seópea óvokuke ina kixovókoaxa Jesus ne íhikauhiko:

—Na koeti yimópinokokonoe xenékuke?

³⁴ Itea ako yumápahiko, yunukú koénehiko vo'oku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke yumópinokokoke xenékuke. ³⁵ Yane ivátakone Jesus koane iháxihikea ne nduse koeti íhikau ahí'okeovaxo, ina kixovókoaxo:

—Enepone kahá'ati itúkeovo koati payásoti ya uhá koêti, konókoti ikálihuxopeovo yoko itúkeovo ovuxe uhá koêti —kíxovokoxoane.

³⁶ Yane ina hiriko kalivóno ne Jesus nonékukehiko koáne nú'uxea koeku kó'iyea:

³⁷ —Itukovo apêti kalivóno kuteâti ra kalivóno yâye njokóyoke, koêkuti itukínoati únati vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koêkuti ikxónutineye, haina únati kixóneye itea enepone Pahukónuti yara kúevu mêum kixóneye —kíxovokoxoane.

Ako omótova ápeyea xâne púvone úti

Lk 9.49-50

³⁸ Ina kixôa Xuâum:

—Íhikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopoti ndémoniu ya ihéke, itea sayá'ikoa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

³⁹ Ina kixôa Jesus:

—Hákonoeni seya'íkoa, vo'oku ako xâne itúkoti iyupánevoti ya inzáke koyúhotimo ákoyea aúnanandi ikénepoke. ⁴⁰ Enepone xâne ákoti akapá'avi, koati huvu'óxovoti nê'e. ⁴¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xâne porexópitinoe enovópeti puhí koeti úne ya inzáke vo'oku itíkivo hokónuti, ákomo kalíhuina évokea námoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti
Mt 18.6-9; Lk 17.1-2

⁴² Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Enepo áva xâne vaheréxoti ítuke, itávokinoko hókeonu ne póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti, yusikóneni iká'akeokono éno pú'iti mopôdi anúkuke tumúneke koésayu'ixea isóneu po'i xâne, ínani kuriná'ekakana úneke ya mar maka hákone koésayu'ixea isóneu. ⁴³ Enepo itukapu veð'u vaherexino ítike, yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Mani unatíne ákoyea poixo'o veð'u yenópi vanúke, yaneko usokó kó'iyea veð'u itea yenópoti ipihóponovokutike xapa yúku ákotinemo ípukeovoku, [⁴⁴ óvokumaka kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁵ Koáne, enepo itukapu hívi váherexino ítike yusikóneni titúki motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne ákoyea poixo'o hívi yenópi vanúke yaneko usokó kó'iyea hívi itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, [⁴⁶ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku.] ⁴⁷ Enepomaka itukapu yúke váherexino ítike, yusikóneni meréki, motovâti ákoyea váherexa ítike. Unatíne yenópi natíxokuke Itukó'oviti ya vanúke ákoti poixo'o yúke, yaneko usokó kó'iyea yúke itea kirikópokonoti ipihóponovokutike, ⁴⁸ óvoku kanêti ixómoti níko muyôti yoko yúku ákotinemo ípukeovoku —kíxovokoane Jesus exókoatihiko kónokea ákoyea iyuhixapapu sayá'ikopeovahiko ne váhere ítuke.

⁴⁹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Vo'oku uhá ketínoe, konókoti víki tiú'ítike koekúti kuteâti koeku tiveko yúku, maka itíkapune kuteâti únati ánahi níkokónoti kuteâti koeku yúki. ⁵⁰ Koati únati koekúti ne yúki itea enepo auké'e taú'íko, ákone oxéne aúkopinokono taú'íko. Hane yákoeneye kuteâti koeku koâti únati yúki kouhékoti xánae, koane aúhepeinokokomaka iséneu ákoti yakapákaka —kíxovokoxoane Jesus.

10

Koeku kuríkoti yêno
Mt 19.1-12; Lk 16.18

¹ Úkeane pího ne Jesus ya Njúdeya poixô'oke húveona Njórdaum. Ho'úxopinovamaka éne xâne. Yane íhikaxoanemaka Jesus kuteâti kixoku itúkeovo ho'úxínova éno xâne. ² Ina ahi'ókovomaka Jesus ne farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koane épemo'ikeahiko, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoahiko:

—Motóva kuríkea yêno ne hóyeno?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ná'íkopo kó'eye páhoe Muíse itúkeokono ya yútoeke?

⁴ Ina yumopâhiko:

—Poréxoa Muíse ápeyea koyuhópeti kotuyôpoti íha itúkeovo koyenókokotihiko motovâti kuríkea yêno ne hóyeno —kíxoanehiko.

⁵ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Yutóxinoake Muíse nê'e vo'oku tiú'ikonoe yomíxone. ⁶ Itea inâ apê ra mêum, itúkoa Itukó'oviti ne pi'âti, hóyeno yoko sêno. ⁷ Énomone kuríkino há'a yoko êno ne koyénoti [motovâti komúxoneyea yêno]. ⁸ Yane koati póhupotine ne pi'âti. Ákonemo apí'a. Koati póhupotine. ⁹ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti poéhapeane ne pi'âti, ako yusika ápeyeya xâne haxakópai —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁰ Koeku seópeahiko óvokuke, épemo'ikopo Jesus ne íhikauhiko koêku ne yuhómeku. ¹¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. ¹² Kúteanemaka xoko sêno kuríkoti íma, enepo oko'ímapo po'i hóyeno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti íma —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti

Mt 19.13-15; Lk 18.15-17

¹³ Yane ápe xâne omotíhiko kalivóno xoko Jesus motovâti ípihea vò'u tutíkuke, itea sayá'ikoa íhikauhiko Jesus. ¹⁴ Noixoâne Jesus, yupíhova ákoyea aúhepe isóneunoa. Hara kíxovokoxo íhikau:

—Síkeane kenó'okea ne kálíhunoe kalivóno njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneyea ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti. ¹⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivóno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina namukoâhiko Jesus neko kalivónohiko, koane ípihea vò'u tutíkuke epemínoati unako koêku xoko Itukó'oviti.

Inámatiko hóyeno iríku

Mt 19.16-30; Lk 18.18-30; 1 Tm 6.6-10; Tk 5.1

¹⁷ Koeku ukóponea ne evo Jesus apé koenê hóyeno ehakínovati. Ipuyuké koéne nonékuke Jesus ina kixôa:

—Íhikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone yíúho keyuhónumeku indúkeovo únati? Vo'oku ako po'i únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ¹⁹ Yéxoa ne páhoenokono xâne itúkea yútoeke Muíse, enepone koêti: “Hako kepéko. Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'yiti yêno. Hako yomêxo. Hákomaka itikóheo koeku po'i xâne. Hako simikíkixino po'i xâne, yoko tiya yá'a koane yêno” koêti —kíxoane Jesus.

²⁰ Ina kôe ne hóyeno:

—Íhikaxotí, heú ngíxoa indúkea nê'e ukeátine ngalivónoxoiko —koéne.

²¹ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus xaneâti ákoyea omótovoa okóvo, ina kixôa:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávaneponea uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apétimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²² Itea ako aúhepea isóneunoa neko yuhó'inokono. Yupihovó kôe isóne'ekeovo koeku pihópea kama'âti neko êno apeínoati.

²³ Ina komomâhiko Jesus ne íhikauhiko koane kíxovokoxea:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —kíxovokoxoane

²⁴ Iyúpaxeova íhikauhiko neko yúho. Yane káyukopinoamaka Jesus kíxovokoxea:

—Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati tiú'itimo yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne [kuvóvoti ênoti apeínoati]. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tópe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne íríku —kíxovokoxoane.

²⁶ Yupihóvó koéneoxo iyúpaxeova ihíkauhiko ne yuho Jesus koane kíxeokoko: —Kuti'ikopomeamo motová itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokone.

²⁷ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus koane kíxovokoxea:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti, vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti itá itúkea ne Itukó'oviti.

²⁸ Ina kixôa Pêteru:

—Kurí kíxoá úti ne uhá koeti koekúti koeku hókeopi úti.

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Ako ápahuina xâne ákoti okotíxo ítukevo vo'ónguke koane vo'ókuke ra inámati ihíkavuti ínzikaxone ákotimo námoepo vo'ókuke. Enepone ákoti okotíxo óvoku, po'ínuhiko, êno, há'a, xe'éxaxapa, áko'o itukovo poké'exa, ³⁰ yupihóvatimo kurí'uxeovo yara koeku kó'oyene kuteâti ne koekúti ákoti okotíxo vo'ónguke. Ênomone kuteâti óvoku, po'ínuhiko, êno, xe'éxaxapa, koane poké'exa. Poéhapoamo séndu anú'ukeamo námoepo yane póhutihiko koekúti ákoti okotíxo, koane apétimakamo kotívoti koekúti vékoku. Yoko káxehiko keno'ókoti, yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³¹ Itea enómo xâne teyonéti koeku kó'oyene, okópotimo ikenétike. Kene ne ákoti apayáso ovoti ikenétike kó'oyene, énomonemo itukóvoxo koati teyonéti —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépukepeamo

Mt 20.17-19; Lk 18.31-34

³² Koeku yóneahiko Njeruzálem, inuxó kôe ne Jesus tumúneke ne ihíkauhiko. Koati iyupáxovati ihíkauhiko. Kene ne po'ínuhiko xâne hokotímaka Jesus, pikóhiko. Ina ahikúxoá Jesus ne ihíkauhiko yane po'ínuhiko xâne. Yane turíxovone kaúhapu'ikinoa ne kixókonokumo. Hara kíxovokoxoa:

³³ —Kó'oyene Njeruzálem vonóne, yoko nguri'ókokonoatinemo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti viyénoxapa hó'eke, koáne ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Koati ngixókonokunemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo pahukáhiko ngoépekeokono, ínamakamo kurí'ákanu xâne ákotihiko itukapu viyénoxapa jûdeu éxoti koeku poké'exa úti. ³⁴ Yane koemóke'enutihikomo, apurú'okonutihikomo, koane yehepóke'exonutihikomakamo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

Épemone Teâku yoko Xuâum

Mt 20.20-28

³⁵ Yane ahí'okovone Jesus ne Teâku yoko Xuâum, enepone xé'ahiko Nzebêdeu. Hara kixóhiko Jesus:

—Ihikaxotí, mani kaha'âti úti peréxivi ne vépemopike kó'oyene.

³⁶ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopi?

³⁷ Ina yumopâhiko:

—Enepomo itikápapune hána'iti ihayú'iuti nâti xoko netíxoku, peréxavimo vivátakea xíririkuke payásoyae úti, póhuti yéxopeke, koane po'ínu lepékuke.

38 Ina kixôa Jesus:

—Ákonoe yéxa koêku ne yépemonuke. Iteâtikopomo víki ne êno kotíveti koekúti véngokuikomo? Iteâtikopomakamo ne êno kotíveti koekúti enepo yána youúkeke kuteâti ngxíókonokumo?

39—Êm, vitoâtimo —koénehiko.

Yane hara kixoa Jesus:

—Vikoâteoxomo kuteâti ne véngokumo, koane youúkekemakamo yóno ne êno kotíveti koekúti kuteâti ngxíókonokumo. 40 Itea enepone ivétaki énjopeke yoko lombékuke, haina ûndi noivókoxo ivatákoatimo, itea hanemo ivátakopa xâne, kóusokinovokene —kíxoane Jesus.

41 Yane ímaikinovo Teâku yoko Xuûm neko po'ínuhiko yehí koeti íhikau Jesus kameánehiko ne épemone. 42 Ina ihaxíhikoa Jesus ne íhikauhiko ahí'okeovaxo. Hara kixovokoxoa:

—Yéxoaneno itúkeovo xâne inixókonoti itúkeovo payásoti pahukô xapa xâne. Koati natínahiko exêa koêku. 43 Itea xepákukeno, ako ákoeneye, koati pó'iti koêku. Koêkuti kahá'ati itúkeovo payásoti xepákuke, konókti usó kóyeya itúkeovo yovóxeno. 44 Koane koêkuti kahá'ati itúkeovo koati teyonéti ya uhá koeti xepákuke, konókti itúkeovo ovóxe ne uhá koeti po'ínuhiko. 45 Vo'oku hainámaka nzimínoti enó'yiea ovónje kouhépekoti ngóyeku, itea nzimínoti indúkeovo ovoxéti yoko ivóngeovo motovâti enó'yiea xâne ngoítovone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko
Mt 20.29-34; Lk 18.35-43

46 Ina pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya pitivóko koéhati Njeríko. Ipuhíkopeanehiko ne pitivóko, koánemaka êno xâne hokó'ixoati, ápe komítiti koéhati Mbatímeu, xé'a Tímeu, vatá koyêti xe'ókuke xêne ixómoti epêmo. 47 Kamoáne nê'e itúkeovo Jesus íhae Nazâre hunonêa, turíxovone vaúkea. Hara koe yúho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —koéne.

48 Êno xâne saya'íkoati, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone kohonóko emó'u kó'yiea:

—Iti ámoripono Ndávi, yokóseananu! —kóyene.

49 Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahukôa iháxikeovo.

Ina pího ihaxíkoponoati neko komítiti. Hara kixóponoa:

—Aúhepepone iséneu. Yexépuka vo'oku iháxikipine —kíxoane.

50 Yane xépu koéne neko komítiti, koane kurí kíxea kápana koeku píhea xoko Jesus. 51 Ina kixôa Jesus:

—Kuti kehá'a indúkinopea?

—Íhikaxotí, ngahá'ati íninjopea.

52 Ina kixôa Jesus:

—Motóvane pihépi. Itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Ênomone yaneko ôra, ínixopone, yane pihóne ikéneke Jesus.

11

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem
Mt 21.1-11; Lk 19.28-40; Xu 12.12-19

¹Ye'éxoane evo Jesus ne Njeruzálem, koáne ne ipuxóvokuti koéhati Mbeteáfaje yoko Mbétanea xêrerekuke kali mopôî iháxoneti Olívera, pahúkoane Jesus ne pi'áti íhikau inúxea tumúneke ²koane kíxeahiko:

—Pihénenoe yane kali ipuxóvokuti timúneke. Ehá'axomo símeaya, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti, ávoti ivú'ixeokonoku. Yane kíxeanoemo ne iká'ó, ínamo yamapá yákeneye. ³Enepomo áva xáne epemó'ikopiti itíkoake, haramo íxea: “Konokoátiko Vúnae rá'a, itea kó'oyenemo pahukópinopeatimo” íxeamo —kíxoane Jesus.

⁴Úkeane pihohíko. Yane ínioxoponoane ne xe'exa njuméntu ika'ó koyêti xêrerekuke pahapéti nonékuke ovokúti. Yane kúxeoponoane. ⁵Yoko xapákuke ne xáne noíxoáti, ápe kixoátihiko:

—Kuti itíkoanoe ne xe'exa juméntu kíxeinoake?

⁶Ina yumopáhiko kuteáti páhoenoa Jesus koyúhoyea. Yane síkoanehiko omópea. ⁷Ompánehiko neko xe'exa njuméntu, ina ramaké'exoa ya kápana, yane ivú'ixoane Jesus. ⁸Éno xáne ikapákinoati kápana xenékuke, koane enómaka ipihinoati tuti exáte oxéneke, tétoehiko ya mêum, kouhé'ekinoati vékoku. ⁹Eneponeko êno xáne tumúneke koane ikéneke, aínovo kohonókoti yúho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháyu'ika ra páhoenovi Vúnae Itukó'oviti.

¹⁰Koati hána'iti seánakovi Itukó'oviti rakéne, enepone natixínovitimo kuteátimaka natíxea voxú'ikene Ndávi. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yákonoye vanúkeke —kóyehiko.

¹¹Simoáne Jesus ne Njeruzálem, pihóne ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Uhá kíxoa Jesus komómoyea, yane káyukopovo ya Mbétanea koánemaka íhikauhiko ikéneke vo'oku hahámeyeano yanekôyo.

Koeku xuve figu ákoti há'i
Mt 21.18-19

¹²Yaneko po'i káxe ipuhíkopeahiko Mbétanea épekoa hímakati ne Jesus. ¹³Avo malíka, noíxone xuve figu ênoti tûti. Ina pihoyá noíxoponea ápeyea há'i. Simoáne, ako ápahuina há'i noíxone. Poéhane êno tûti apê, vo'oku ávoti simápu kaxena kahá'ipe. ¹⁴Ina kôe ne Jesus:

—Ukeátine kó'oyene, ákonemo véyeokonoku há'i rá'a —koéne.

Yoko kámea íhikauhiko neko yúho.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti
Mt 21.12-17; Lk 19.45-48; Xu 2.13-22

¹⁵Yane pihónehiko ne evo Jesus ya Njeruzálem. Yákoxonoye, úrukova Jesus ne témpulu xoko kíndana, yane kópulihikopo xanéhiko kaváneti yoko vanéxotiya. Ina kasa'íríkea mesána neko koperáxoti xanéhiko esa'íkoti tíúketi koánemaka ivátakokuhiko neko kaváneti kurúte. ¹⁶Yane ákonemaka síka Jesus ne xanéhiko apêti ínone vekó kíxea kíndana ne hána'iti imokóvokuti. ¹⁷Ínamaka íhíkaxoahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Koati apêti yutoéti emó'uke Itukó'oviti koéti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkea orásum ne uhá koéti xáne, koékuti óvohikoku yara kúveu mêum” kôe, itea itíkoanoe óvoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

¹⁸Yoko kámeane yúho ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. Yane opósikonehiko kíxoku

koépekea Jesus, itea píkoahiko vo'oku heú kó'iyea xâne iháyu'ikea ne íhíkavoti íhikaxone Jesus.

¹⁹ Hahaméne, ipúhikopeane Jesus yoko íhikauhiko ne pitivóko.

Íhikaxeovike xuve fígu

Mt 21.20-22; Xu 14.13; Tk 1.6

²⁰ Yuponíne koeku vekópea evo Jesus neko xêne, noíxoanehiko movó'oyeane ne xuve fígu. ²¹ Yane puyákoponova okóvo Péturu ne yuho Jesus vo'ókuke, ina kôe:

—Íhikaxotí, enepone xuve fígu keyúhone ákoyeanemo akáha'i, movó'one.

²² Ina kixovókoaxa Jesus:

—Konókoti kívivo Itukó'oviti. ²³ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepo áva pahukoâti ra koati hána'iti mopôî áhikuxeova ne ókoku koane kuríno'ekopeova ne mar, koeku itúkeovo koati kaná'uti kutípea kó'iyeanemoye kuteâti yúho, ákoti amuyá'i isóneu kutípea, itukínokonoatimo. ²⁴ Hukínóvoti ngixeopinoe: Uhá koeti koékuti yépemone ya orásaum, konókoti kitípi itúkinokonoamo, yane itúkinokonoatimo. ²⁵ Enepo itikánœ orásaum, itukovo apêti xâne poé'ainoke iseneú, hákone yunakôa iséneuke ne koekúti, itea kutí íxepane ákoti kixópiku, maka katúyapinapeane Ha'a úti íhae vanúke ne pehúnevo. ²⁶ Itea enepomo yunakânœ iséneuke, hákoti kutí kixêa ákoti kixópiku, ákomakamo katúyapinapea Ha'a úti íhae vanúke ne pehúnevo —kíxovokoxoane.

Epemó'íkokono Jesus úkeaku xunáko

Mt 21.23-27; Lk 20.1-8

²⁷ Úkeane kayukópovo ya Njeruzálem ne evo Jesus. Koeku vékea hána'itike ímokóvokuti ne Jesus, pihínoa tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeuhiko hó'eke, yóko'omaka ne éskiriba, enepohíkone íhíkaxoti yútoe Muíse, koánemaka po'ínuhiko teyonéti xapákume tutíhiko júdeu. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Na úke ne xunakóti itíkike ra koekútihiko? Kuti porexópi kíxineye ne ítike?

²⁹ Ina kixovókoaxa Jesus:

—Anéyemaka émbemopikene. Yimápanu, yane enjókopeatinoemo porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke. Hara émbemopinoe: ³⁰ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e. Yimápanunœ.

³¹ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoanœ ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ³² Kene enepomo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, ákomaka aúnatiya —koénehiko.

Koati pikotihiko kíxoakumo xanéhiko vo'oku heú koe xâne ínixea itúkeovo koati páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum. ³³ Énomone kixínohiko Jesus:

—Ako véxa.

Ina kixovókoaxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeanœ porexónoati indúkea ra koekútihiko índuke —kíxovokoxoane.

12

Íhíkavoti íhókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne

Mt 21.33-46; Lk 20.9-19

¹ Yane turíxovone Jesus koyúhoinoahiko íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Itúkinoá îpi neko nóne ina itúko tángi, kótikovoku ho'o úva itúko víyum, ínamaka koexépuko óvoku koyonó'inoati ne nóne, éyevoti vanúkuke motovâti ákoyea malíka ínixoku. Yane kurí'okoane katarákinoati ne nóne motovâti haxákopea avané'e êho. Yane pihóne po'i poké'e. ² Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, pahúkone ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nóne motovâti veyópoinoa námepo ukeâti ne nóne úva. ³ Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, namú kíxoane neko pahoéti. Yane yehépoke'exoane, ina pahukópa káyukopeovo ákoti omópone. ⁴ Yane káyuko pahúkea po'i ahínoe neko únae kavâne, itea ákoneoxo téya katarákinoatihiko nóne, koane óko'okea túti koane komóhiyea. ⁵ Pahúkopoikomaka po'i ahínoe ne únae kavâne, itea koépekoahiko katarákinoati nóne. Enómaka po'i ahínoe páhoena, itea yehépoke'exoahiko katarákinoati nóne, kene po'ínuhiko, koépekoahiko. ⁶ Yane ápe póhutiko xâne âvoti pahukínahiko. Énomone ne koati xe'éxa ákoti omotóva okóvo. Koati íkenétike íxíkoa pahúkea vo'oku hara koati isóneu: “Teyoâtihihikomo ra nje'éxa” koéti isóneu. ⁷ Itea hara kixókokohiko ne katarákinoati nóne: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko.

⁸—Yane namú kíxoanehiko ina koepékoa. Yane kuríkeane mûyo meúkeke yane kavâne —koéne éxetina.

⁹ Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko kamokénoatihiko:

—Ná'ikopomo kíxoaneye únae nonéti neko katarákinoatihiko ne nóne? Pihinoâtimo, ínamo kaepékexa, yane porexópotimo po'ínuhiko xâne kátarakinoá ne nóne. ¹⁰ Ákoikopo yíhoikikunoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti? Énomone ne koéti:

“Enepono mopôti noívokoxine ítukoti péti, ainovó kôe ítukóvo koati turíxeovoku uhá koeti kuteâti koeku koati inúxoti mopôti turíxeokonoke péti. ¹¹ Koati Vúnae Itukó'oviti kixoáneye. Yoko vínixoa ítúkeovo koati êno ihayú'iuti koekúti ne ítuke” koéti —kíxovokoxoane Jesus ihókopovati ne mopôti noívokoxineta. *Sáramu 118.22-23*

¹² Yane opósi'ixoanehiko tuti jûdeu kixókumo iká'akea Jesus, itea koati pikoti xanéhiko. Yoko exó kíxoanehiko neko tutíye ítúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati. Yane ákone po'i épemo'ikoke Jesus, píhohikopone.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperau nâti

Mt 22.15-22; Lk 20.20-26

¹³ Yane ápe páhoe tuti jûdeu xoko Jesus. Enepohikone páhoe, ainovo farízeuhiko yoko xanénahiko Êrodi, eneponeko nâti. Yoko kahá'atihiko iyupaxó kíxea épemo'ikea Jesus, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁴ Simoné'ehiko xoko Jesus, hara kixóponoa:

—Íhikaxotí, véxoa ítíkovo koati ponóvoti vo'oku ako neívakaxa xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke. Ako yokómomoyi payásoko, itea koati yixóvati ne kaná'uti kixovokuti koane íhikexi ne páhoenoví Itukó'oviti. Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku úti? Pahúkovi Ponóvoti Kíxovókuti hó'e úti poréxea úti? áko'o ákomea okónokoa poréxeokono —kíxoanehiko.

¹⁵ Itea exó kíxea Jesus isóneuhiko ítúkeovo ítúkohevoti. Yane hara kíxovokoxoa:

—Na koeti yopósi'okinovonunoe, keha'aínonuti mbahúkeovo ya yumómpope? Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi, ngaha'áti ngomómoyea —kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane omínoanehiko ne tiúketi. Ina kixovókokoxopa Jesus:

—Kuti'ikopo itukôa nône yoko íha ovâ ra tiúketike?

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

¹⁷ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa. Koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koêkuti páhoenopi konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

Yane yupíhova iyúpaxevahiko unáko ne yumópope Jesus.

Epemó'ikokono Jesus exépukeoxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Lk 20.27-40

¹⁸ Yane ahí'okovomaka Jesus ne sadúseuhiko, enepone koyúhoti ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. Hara kíxoahiko:

¹⁹ —Ihikaxotí, ya yútoe Muíse kúreinovi, hara kôe: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxaino yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínukene, maka avané'e xe'éxaino, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁰ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. ²¹ Enepone sêno ivokóvoti íma, hane koyenópa atípo neko imá'ikene. Ivokóvone nê'e, ákomaka xe'éxaino neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivokóvone ákotimaka xe'éxaino neko sêno. ²² Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenoyea neko sêno, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoati xapákuke. Heú koené'e ívohikeovo, ina ivokóvomaka ne sêno. ²³ Eneponi akaná'u exépuhikopea ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópaxo koati yêno ne sêno xapákukehiko exépuhikapa nekôyo? vo'oku heú kó'iyeahiko kóyenoyea ne sêno —kíxoanehiko.

²⁴ Ina yumopâhiko Jesus:

—Pahúkinovoke iséneunoa ra koekúti, vo'oku ákoyea yéxa koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koánemaka ne xunako Itukó'oviti. ²⁵ Vo'oku enepo exepúhikapane ne ivokóvoti, ákonemo koyénoti koane ko'ímati. Kutí koépotinehikomo ánju íhae vanúke, ovóxehiko Itukó'oviti. ²⁶ Ákoikopo yíhoikiku yútoeke Muíse koêku ne exépuhikopeamo ne ivokóvoti? Énomone yane koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti iruméko ákoti ara'ákapu, xoko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Muíse, enepone koêti: “Undi Itukó'oviti, kuvónone Ábraum, kuvónonemaka Izáki yoko Njáko” koêti. ²⁷ Yane hainá'ikopo kuvónone ivokóvotine ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvónone xâne iyukóvoti. Koati hána'iti pahúkeovo iséneunoa —kíxovokoxoane Jesus.

Koâti nokonéti itúkeokono yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti

Mt 22.34-40; Lk 10.25-28; 1 Xu 5.3; Ap 2.4

²⁸ Yoko ápe éskiribaya, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse ixómoti kamokényea kixoku yúho'ixeokoko. Noixoâne unako yumópope ne Jesus, hara épemoa:

—Kuti itukóvoxo koati nókone xâne itúkea yane uhá koeti páhoenovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone koâti nokonéti ya uhá koêti, énomone ne koêti: “Ítínoe íhae Izarâe, yakámokeno. Poéhane Vúnae Itukó'oviti itukóvo ne koati kaná'uti Itukó'oviti. ³⁰ Heru'ó íxea yomíxone koane iséneu koane xináko ákoyea omótova yokóvo ne Itukó'oviti Yúnae” koêti. ³¹ Kene ne pí'ape, harâ'amaka: “Hako

motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixé'epovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” kôe. Ákone po'ínu páhoenoa Itukó'oviti ne xâne itúkea hána'iti nokonéti itúkeokono yara pi'âti.

³² Ina kixoá'ikomaka éskiriba ne Jesus:

—Íhikaxotí, koati únati yimópope, epó'oxo koati kaná'uti poéhayea ne Itukó'oviti. Ako po'ínu kuteâti, poéhane. ³³ Koane koati kaná'uti kónokea heru'ó kíxea uti vomíxone ákoyea omótova vokóvo, koane heru'ó kíxea uti visóneu koane xunako úti, epó'oxo kaná'utimaka kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, kuteâti kixoku ákoyea kamáxatikapapu úti. Énomoneoxo konokóvo yaneko vikó'iparaxea Itukó'oviti kuteâti hó'openohiko átake yoko po'ínuhiko vomínoake kuteâti —kíxoane.

³⁴ Noixeâne Jesus unáko ne yumópope, hara kíxoae:

—Ákone ahíkapi itíkopivokumo xanena Itukó'oviti —kíxoane.

Yane ákone mapikóvati épemo'ikea Jesus.

Épemo'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya
Mt 22.41-46; Lk 20.41-44

³⁵ Koeku íhikaxea Jesus ya témpulu, hara koe épemo'ikoke xanéhiko:

—Na kó'inoaye iséneu ne éskiribahiko, íhikaxinoke itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ³⁶ Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'iyea koêku mekúke ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko kó'iyekau: “Hara kíxoá Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone imókonemo ipuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkúti okopópiti’ ” kôe. ³⁷ Koati “Únaém” kixoáti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane Jesus.

Yoko koati úhепetinoá xanéhiko kámokenoyea.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko
Mt 23.1-36; Lk 20.45-47

³⁸ Ina koemáka ne Jesus koeku íhikaxea:

—Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone íhikaxoti yútoe Muíse, yómoti hamá kíxea ípovo kahá'ati ínixekono itúkeovo teyonéti. Koane enepo yuhoikokono koeku vékea ya none ovokúti, ahá'axomaka. ³⁹ Koáne ya íhikaxovoku hó'e yoko ya xapa ayuúti, yómotimaka ivátakea xoko ivátakokuti ya nonekúti ke xoko ivátakoku koati payásotihiko. ⁴⁰ Itea inípono kixoku senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hu'uxeáti óvoku. Yane vo'oku kó'umokeahiko itúkea orásaum, kutí koéhiko koati ponóvoti. Itea yupihóvotimo tiveko ipíhoponeokonoke ya po'ínuhiko xâne vo'oku kixoku itúkeovo —kíxovokoxoane.

Koeku tiúketi pôreu sêno ákoti apeínoati
Lk 21.1-4

⁴¹ Koeku vatá kóyeyea ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti, inonexó kóyenoa ne kuríkokonoku tiúketi poreúti. Yoko ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko koeku kuríkea tiúketinaya. Éno xâne íríku kuríkti énoti tiúketiya. ⁴² Ina keno'óko sêno ivokóvoti íma, ákotimaka apeínoati, kuríkóponoti kalí pi'âti pe'u tiúketi ákoti axu'ína ováti. ⁴³ Ina íhaxíhiko íhikau ne Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepora sêno ivokóvoti íma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu yara uhá koeti po'ínuhiko poréxoti. ⁴⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiúketina véyo enepo poréxo. Kene

ra sêno, heú kíxoá poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvónoneiko ya nókoneke —kíxovokoxoane.

13

Koyuhôa Jesus uk'é exeekonomo ne hána'iti imokóvokuti

Mt 24.1-2; Lk 21.5-6

¹ Ipuhíkopeane Jesus ne témpulu, ápe íhikau kixoâti:

—Íhikaxotí, yokómoma êno úhe'ene ra hána'iti pèti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti, koane itóvokuhiko ra mópoina pâredena.

² Ina kixôa Jesus:

—Neíxoá koeku uhá koèti ra hána'itinoe koexépoetihiko ítuke ra pèti koane oveâti xe'ókuke ipixoâti? Ákomo ápahuina mópoina pâredena ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexeekono —kíxoane.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Lk 21.7-19; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

³ Koeku ivátaheixea ne Jesus ouke kali mopôí iháxoneti Olívera, inonexó koépinoa neko hána'iti imokóvokuti. Yane ápe épemo'ikoake evo Péturu, Xuâum, Teâku yoko Ândere. Yoko ainóvotinehiko, ako po'í xâne xokóyoke. Hara kixóhiko Jesus:

⁴ —Yokóyuhoinovea ápepemo ra koekútihiko kixínevikemeku, yoko itukóvotimoye hoénaxovope enepo kausákapune ra uhá koeti koekútihiko kixene.

⁵ Yane turíxoane Jesus koyúhoyea koékumo. Hara kôe:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. ⁶ Vo'oku enómo xâne simôti xepákukenoe iko'ítukexotí ínza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” koetimo. Koane enómo itone aúpu'ikea. ⁷ Enepo yeyekáxanoe ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti koane kemané'emaka po'ínuhiko eyekoûti ápeyea kahá'ati isúkeokoko, hákonoemo kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye itea yanê'e, ávomo simápu hunókoku ra mêum. ⁸ Vo'oku inúxotike apétimo íhae po'í poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'í poké'e. Koane apétihikomakamo nâti isukókoti. Ákomakamo tópi óvoku iyuyôti poké'e koáne hímakati. Enepora koekútihiko, koati turí'ikonemo hána'iti tíveko koekúti.

⁹ —Itea usó yákoyenoe vo'oku yomokónotinoemo yuhoíkovokutike, koane nonékuke pahúkotihiko ya íhikaxovoku hó'e xanéhiko. Yíhipóke'exokonotinoemo, epó'oxo yomokónotinoemo nonékuke ngovenâdohiko, koane nonékuke nâti yepemó'ikokonotimo vo'óngu. Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoyi emó'um nonékukehiko. ¹⁰ Itea inúxotike, enepora inámati íhíkavoti ómonem, konokoâtimo koyúhoyeovo xapa xanéhiko ya uhá koeti poké'e, koèkoti óvohikoku yara kúveu mêum. ¹¹ Enepo yamakánanoene, koane kirikákanane xoko pahúkotihiko, hákomo pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yiúho yimópíke, itea koèkuti éxokópíke Itukó'oviti keyúhoyi yaneko ôra, énomonemo yokóyuhu vo'oku hainamo ukeâti xikóyoke ne yiuhómo, itea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ikoyúhoxopimo. ¹² Apétimakamo xâne kuríkoti koati po'ínuhiko xoko payásotihiko xâne motovâti koépekeahiko. Kúteanemakamo kíxoaku há'a ne xé'a. Apétimakamo isukópoti koati há'a yoko êno. Koati koepékopatimo. ¹³ Yupihóvatimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku itíkivonoe hokónuti. Itea enepone koxuná'ixovoti ingéneke ákoti aukápapu ikéne tukú koeti hunókokuke, énomonemo pihopó vanúkeke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Simapúne ne hána'iti tiveko koekúti

Mt 24.15-28; Lk 21.20-24; 2 Ts 2.3

¹⁴ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Enepo neixânenoe ne êno váhere koekúti xoko ákoyeaku omótova óvea koesáyu'ixoati koane kotohínekexopati ne koati sasá'iti kixovókuti, hara ngôe vo'ókue: (Yoko koêkúti yuhoíkoati râ'a, apásika éxea koêko kixó'ekone.) Enepohikone xâne ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopô. ¹⁵ Kene koêkúti xâne ovoti ómomikokuke ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea koêkúti apeínoati itea aká'ikaneye okóho'iyea. ¹⁶ Kúteanemaka koêku ne ovóheixoti ya mêum, hákone aukópovo veyóponea po'í ípovo óvokuke. ¹⁷ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, senóhiko ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'éxa. ¹⁸ Yépemaikoponeo Itukó'oviti ákoyeamo itúkapu ya xapa kásati ápeyeamo ra koekútihiko. ¹⁹ Vo'oku yaneko káxehiko, koati yupihóvatimo tiveko ne koekútihiko ákoti ápeyeaku ukeáti inâ itukôa Itukó'oviti ra kúveu mêum tukú koeti kó'oyene, epó'oxo ákonemo ápeyeaku kuteáti tivéko ra koekúti. ²⁰ Yoko eneponi kaxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxehiko, ákoni iteóvati. Itea vo'ókukehiko ne noívakoe Itukó'oviti, enepohikone iháxiu itúkeovo xe'éxapone, ákomo káxu'íkenexa Itukó'oviti neko káxehiko.

²¹ —Yane enepomo áva kixópitinoe: “Harâ'a ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne” íxekána, áko'o “Anêko yâko” íxekána, hákonoemo kitipôa, ²² vo'oku enómo koyúhóti itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, itea ákomo akána'u. Yoko enómakamo mahi porófeta koyúhóti emo'u Itukó'oviti, itea aínovomo ákoti akaná'u. Itúkotihikomo iyupánevoti yoko koekútihiko ákoti noíxeokonoku kuteáti. Muhíkovamo ne koati noívakoe Itukó'oviti, enepohikone koati xanéna, kalíhanimo íteekonohiko vo'ókue. ²³ Yokóhiyanavoikoponeo, vo'oku heú ngxioane ngoyúhoinopeanoe tumúneke símeovo neko káxe — kixovokoxoane.

Koêkumo kayukápapu Jesus

Mt 24.29-31; Lk 21.25-28; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pê 3.10; Ap 1.7; 19.11

²⁴ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Yaneko káxehiko ikénepokemo ne kotíviti koekúti ngxínopikeneo, ákonemo parexa uhápu'ine ne káxe, hahakú koetinemo. Koánemaka ne kohê, ákonemo aúhupu'i. ²⁵ Irihíkovotimakamo ne hékere. Koánemaka ne po'ínuhiko apêti ya vanúkeke, itohínekexotimo. ²⁶ Yane noixóponutinemo xanéhiko ngena'ákapa xapákuke kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngxíópotinemo êno hána'iti njunáko koane únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iyuti. ²⁷ Yane ínamo mbahuhíka ovónje, enepohikone ánju íhae vanúke ho'úxopea ne noívongoe, enepohikone koati njanéna, koêkutimo óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêum —koéne.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Lk 21.29-33

²⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ivévakaikopo koêku ra xuve figu koáne ne ihíkavoti ínzokoake. Enepo inamápone ne káva'o koane túti, yéxoaneno yé'exopeovone kaxena kevópope úko. ²⁹ Kúteanemaka koêku enepo neixânenoe ra koekútihiko ngxínopikemeku, yexoátinoemo yé'exeovone kaxéna. ³⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea

kausakapu uhá koèti ra koekúti ngixínopike ápeyeamo. ³¹ Uké'etimo ra poké'e koánemaka ra vanúke, itea enepora emó'um, ákomo uké'eyeaku.

Kaxéna yoko orána ápepemo ne kixone Jesus

Mt 24.36-44; 1 Ts 5.2; 2 Pê 3.3

³² —Enepone kaxéna yoko orána ápepemo ne koekútihiko, ako exoâti itukóvotimoye, muhíkova ne ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti, muhíkovamaka úndi, undi Xe'exa Itukó'oviti. Poéhane Nzá'a exôa. ³³ Usokó yákoeyepone. Itikapumaka iyukóvoti isóneu, (koane itíkamaka orásum) vo'oku ákoyea yéxanoe ápepemo. ³⁴ Hara koéneye, kuteâti koeku hóyeno yonoti po'i poké'e. Tumúneke ipúhikea óvoku, poréxoá ne ahínoe éxea koêku ne ítukevo, koane itúkinoa hó'exeake ne póhutihiko ahínoe. Ínamaka pahukôa ne koyónoti pahapéti ixómoyea nóimexopa. ³⁵ Hukínóvoti ngíxeopinoo: Usokó yákoeyepone. Itikapumaka iyukóvoti isóneu, vo'oku ako yéxa itukóvotimoye káxe nzeópope, undi kuteâti únae ovokúti seópotine, ítúkeovomo ya kiyakáxe, áko'o ya kuku yóti, áko'o ítúkeovomo ené'ixapune tapí'i, áko'o ítúkeovomo yaponii koèti nzeópemo. ³⁶ Énomone yákoeneye maka enepo seopó angôe, hákone inu'ingopopi kuteâti koeku xâne imókoti. ³⁷ Enepora yunzó'ipopinoe, kúteanemaka yunzó'ino uhá koeti xâne: Hako kutí kê imokoo koyèti, itea ítikapu iyukóvoti isóneu —kíxovokoxoane Jesus.

14

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Lk 22.1-2; Xu 11.45-53

¹ Yoko pi'aiko káxe ávoti ya kaxena áyui júdeu hó'eke iháxoneti Páskoa, níkeakuhikomaka páum ákoti kohiyákoati. Yoko enepohikone tuti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, yóko'omaka ne éskiribahiko ihíxaxoti yútoe Muíse, ixómotine oposí'ixo kixoku omé kíxea Jesus iká'akea koane koépekea. ² Hara kixókokonehiko:

—Itéa ako yusíka ítúkeovo xapa ayuítí mará'inamo ímaikexapu xanéhiko —kixókokone.

Jesus ya Mbétanea

Mt 26.6-13; Xu 12.1-8

³ Yoko Mbétanea óvoheixo ne Jesus óvokuke Símaum, eneponeko unatípeati koati váhere arinéti iháxoneti lépara. Koeku ixómoyea nîko ne Jesus, simóne sêno omoti íhaku xêru ítukéti ya hopú'iti mopôí iháxoneti alabásturu. Yoko enepone ómone, puhí koa xêru iháxoneti nârdú, ákoti ánahi, yupihóvotimaka hepíko. Katatákoane sêno neko íhaku xêru, ina ovopú'iko Jesus. ⁴ Xapákuke neko xanéhikoya, ápe poe'ainoati isóneu. Hara kixókoko:

—Na koeti évokinoa ne êno kohépiti xêru? ⁵ Yusikóneni kaványeovo, ínani parekékaxana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i, vo'oku mani anu'úkoti námoe xâne ko'ítuketi ovâti yehí koeti kohé neko ésa'i —kixókokone.

⁶ Ina kôe ne Jesus:

—Síkeane ra sêno. Na koeti ikétivexinoanoe koêku? Koati únati koekúti ítukeinonu, ⁷ vo'oku kóyekunemo xepákukenoe ne xâne ákoti apeínoati, yoko koèkúti kehá'ayiku hivó'oxinoe, motóva. Kene úndi, ákomo ángoyeneye xepákukenoe. ⁸ Enepora sêno, koati itukínonuti kali ítóponone ítúkea. Kixínonukeneye ra sêno, koati inúxinonoatine ne kixókonokumo múyom engaxápune. ⁹ Koati emo'úti ra yunzó'ipopinoe: Ya uhá koeti kúveu mêm,

koêkutimo koyúhovoku ra inámati íhíkavoti ínzikaxone, koyuhókonotimakamo ítukeinonu ra sêno, puyákoponeovakemo okóvo xâne ra sêno —kíxovokoxoane.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mt 26.14-16; Lk 22.3-6

¹⁰ Yoko enepone Njûda Iskarióti, póhuti yane nduse koeti íhíkau Jesus, píhóne yúho'ixoponea neko tutíhiko sasedóti inuxínóti jûdeu hó'eke, kahá'ati kuríkea Jesus xokóyokehiko. ¹¹ Yupihovó koéne elókeyea okóvo neko tutíhiko jûdeu kamoánehiko neko yuhó'inoa Njûda, koane koyúhoinoanehiko poréxeamo tíüketi. Yane kúxoixoane Njûda unátiyeaku káxe motovâti kuríkea Jesus xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayuíti

Mt 26.17-19; Lk 22.7-14

¹² Koati inúxoti káxe xapa áyui jûdeu yanekóyoke yaneko níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakuhikomaka kali xe'exa su'úso, ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya Páskoá. Yaneko káxe, hara kixo Jesus ne íhíkauhiko:

—Na kehá'a vónea kóyuseoponea úti ne vóvokumo níkea úti xapa ayuíti? —kíxoanehiko.

¹³ Yane ina pahukôa Jesus ne pi'âti íhíkau. Hara kíxoá:

—Píhe pitivókoke. Tekópotimo hóyeno koinoti póte puhí koati úne.

¹⁴ Hekápamo, ínamo íxêa ne únae ovokúti xoko úrukopovoku: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo níngea xapa áyui Páskoá, úndi yoko ínzikauhiko? kixópi íhíkaxoti?” íxeamo. ¹⁵ Yane exókopitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mêsa yoko pánguhiko. Usó koyêtime uhá koetíya. Énomonemo keúsakinavi níkamó utíya —kíxoanehiko.

¹⁶ Úkeane pího neko pi'âti íhíkau Jesus ya pitivóko. Yoko uhá koeti neko yuhó'inoa Jesus, aínovo tokopóvoti. Yane kóúsokoanehiko neko níkamó xapa áyui Páskoá.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kuríkoâtimo xapa xanéhiko puvâti

Mt 26.20-25; Lk 22.21-23; Xu 13.21-30

¹⁷ Hahaméne, ina pího Jesus koáne ne nduse koeti íhíkau. ¹⁸ Koeku óvea xe'ókuke mêsa níkotíhiko, hara kíxovokoxoa Jesus neko íhíkau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Anéye póhuti xepákukenoé iníkonuti itúhoheovoti koeku hókeonu, enepone kuríkónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane ikáxu'inehiko okóvo ne íhíkau kameáne yúho. Yane pohú pohu koénehiko kíxea Jesus:

—Undíperameamo? —koénehiko

²⁰ Ina kixovókokoxa Jesus:

—Koati anéyeti xepákuke, itínoe nduse koeti ínzikau. Énomonemo ne xané kixónuti yendémekea pâum utókuke. ²¹ Koati kaná'uti ngoépekeokonono kuteâti koeku yutóxeovo ya emó'uke Itukó'oviti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea koati kotívetimo koêku ne kuríkónutimo xoko xanéhiko puvónuti. Yusikóneni ákoyea ipúhika yara kúveu mêm —kíxovokoxoane.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoá

Mt 26.26-30; Lk 22.15-20; 1 Ko 11.23-25

²² Koeku níkeahiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porekéxoamaka íhíkau koane kíxovokoxea:

—Víyanoe. Enepora pâum, mûyom kixó'eko.

²³ Yane ina namukôa ne enovópeti koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Yane pôrekexoamaka íhikau. Heú koéhiko énoyeova. ²⁴ Ina kixovókokoxopamaka:

—Enepora víyum, hane kixó'eko indína ovokínovotimo éno xâne, ésa'i (inámati) kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ákonemo énoyeovangu hô'o ra ha'i úva túkú koetímó yaneko káxe enambápunemaka inámati ho'o úva natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

²⁶ Ina imokóvohiko akenéti. Ikénepoke, pihónehiko oúke kali mopôi iháxoneti Olívera.

Koyuhó'inoa Jesus koêkumo ne Simaum Péturu

Mt 26.31-35; Lk 22.31-34; Xu 13.36-38

²⁷ Ina kixovókokoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Hána'itimo poé'ayeanoe iséneunonu, koane uhá ketínomo kiríkinu, kuteâti koêku ne yuhu ítukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Ngoepékoatimo ne koyónoti su'úso, yane uhá koetímó itóhineheyeya ne óyonone” koêti —kíxovokoxoane Jesus, ihókovati ne koyónoti su'úso.

Zacarias 13.7

²⁸ Ina kixovókokoxopamaka:

—Itea enjepúkapané ungópea xapa ivokóvoti, inuxó ngoépotimo timúneke ya Ngalíleya.

²⁹ Yane ina kixôa Péturu:

—Yusíkotimo poé'ayea isóneunopi ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koane kuríkeopihiko, itea ûndi, ákomo kalíhuina nguríkea nzókeopi.

³⁰ Ina kixôa Jesus ne Péturu:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi: Kó'oyene yara yóti tumúnekemo pí'ayea éneo tapí'i, mopo'átinemo keyuho ákoyeya yéxanu —kíxoane.

³¹ Itea inamá'axo koyuhôa Péturu ítúkeovo koâti kaná'uti ákoyeamo kuríka. Hara kôe:

—Ákomo kalíhuina ngoyúhoyea ákoyea énjapi, muhíkova okonókovo xané ngíxeopi képekikono —kíxoane.

Kúteanemaka koeku yúho ne po'ínuhiko íhikau Jesus.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Lk 22.39-46

³² Yane pihóne evo Jesus ya xoko omómikokuti iháxoneti Njetisémani. Simoánehiko, ina kixovókokoxo íhikau:

—Ívétakavonoe yáyeke koeku indúkoponea orásum —kíxoane.

³³ Poéhane Péturu, Teáku yoko Xuáum ómo. Yane turíxovone yupíheovo ikáxu'iyea okóvo ne Jesus koane eópeamaka hána'iti tiveko isóneu. ³⁴ Ina kixohíko xánena:

—Yupihovó koéne éno hána'iti ikáxu'iyea ongóvo, kutí koe tiveko pevóti. Yavânenoye, hákonoe imêko —koéne.

³⁵ Kali ahikú koéne ne Jesus, yane ipúyukexo xaneâti ísu'okea nône poké'eke epêmo Itukó'oviti áhikuxopinoa ne éno tiveko koêkumo enepo akahá'a. ³⁶ Hara koe yúho:

—Pai, ako tiú'iti koekúti ya xikóyoke. Yáhikuxapinana ra éno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjáke, itea ítúkapu yahá'inonu kousókovo ya njokóyoke —koéne.

³⁷ Ina kayukópovomaka xokóyoke neko mopo'âti. Inu'í kixópane imókeahiko. Ina kixo Péturu:

—Imékoti Simaúm? Ako ite ákoyea imóka ya kúveu póhuti kali ôra?

³⁸ Hákonoe imóko, koane itika orásaum maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke. Vo'oku ya iséneuke, usó kéyeno, itea ya oránake mani kénokiku kétii'ikivoxo, ú'uso koyéneo xoyáy'iyea iséneu —kíxoanehiko Jesus.

³⁹ Yane káyukopovonemaka itúkoponea orásaum. Kuteâti koeku yúho inúxotike, énomone koéponemakaye yúho. ⁴⁰ Yane káyukopovonemaka xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanemaka ímohikea. Koáhati yupihóvatinehiko êno uheko íxépa. Yane ákonehiko exa kixoku yúho.

⁴¹ Ina kayukópinovahikomaka Jesus. Yoko mopó'apene káyukopinova. Hara kixoahiko:

—Yanéyeikonoe imóki koane yómomiki? Yápeneno imóki! Simóvone ne ôra, nguri'ókokonootinemo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xáne. ⁴² Yexépukanie! Hingá, kenó'okone ne itúkohevoti ingéneke, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxoane.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Lk 22.47-53; Xu 18.3-12

⁴³ Izómoiko koyúho ne Jesus, simóne Njúda, póhuti yane nduse koeti íhikau. Yoko koati ênoti xánena omotíhiko hána'itinoe pirítai yoko pulô'i, isukópeti. Aínovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse, yoko po'ínuhiko payásoti xapa tuti júdeu. ⁴⁴ Yoko enepone itúkohevoti ikéneke Jesus, enepone kurikóti Jesus xoko xanéhiko puváti, ápe emó'uino ne xánenahiko tumúneke piheahiko. Hara kixoa: “Enepone hóyeno nziúnoneumo, énomonemo nê'e. Iké'akanenoemo. Usó íxeixane ahúkoti koyonoâti koeku omópea” koéne.

⁴⁵ Ehá'axo símo ne Njúda, ahí'okovone Jesus. “Íhikaxóti” kixoane. Yane siunoné kixone Jesus yúhoikea. ⁴⁶ Yane namúkonehiko Jesus, ínamaka ika'ákoa. ⁴⁷ Yane apé koene póhuti ya xapákuke íhikau Jesus hekoti hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínotihiko júdeu hó'eke. ⁴⁸ Ina kixóda Jesus neko xanéhiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítai yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinunoe? ⁴⁹ Uhá koeti káxe, koati óvonzeixokunepo xepákukeneo ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, yoko ákone iké'akanu. Itea kó'inokeneye, koati konokoâti kóusokeovo kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti mekúke —kíxovokoxoane.

⁵⁰ Yane kurí kixone Jesus ne íhikauhiko, kohó'ikene.

⁵¹ Yoko ápe homoêhou hokoâti ne Jesus. Poéhana lénso aú'okovo, ako po'ínu ípovo. Apé koéne namukoâti kaha'âti iká'akea. ⁵² Yane kurí kixoane neko aú'o, mahupí koéne kohó'iyea.

Omokóno Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeuhiko

Mt 26.57-68; Lk 22.54-55, 63-71; Xu 18.13-14, 19-24

⁵³ Ina omohiko Jesus xokóyoke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Yane ho'úxovone uhá koéti ne tutíhiko sasedóti yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke tuti júdeu, koánemaka ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. ⁵⁴ Kene Péturu, ákone malíka kixoku hókea Jesus. Tukú kixoa kíndanake óvoku koati payásoti ya uhá koeti sasedóti. Vatá kóyene xapákuke ahinoéthiko xe'ókuke yúku, onokóvoti. ⁵⁵ Enepohekone tuti sasedóti

koane uhá koêti neko pahúkotihiho xoko koati payásoti yúhoikovoku jûdeu, opósikohiko xâne koyúhoti ápeyea pahúnevo ne Jesus, motovâti koyúhoyea tutíhiko motókeyea koépekeokono ne Jesus, itea ako ínixahiko kuteâti ne âha. ⁵⁶ Koati êno itukóheyeati koêku ne Jesus, itea iyúseo ákoyea akána'u vo'oku ákoyea akútikoko ne yúho.

⁵⁷ Ina exepúhiko po'ínu itukóheotimaka koeku Jesus. Hara kôe yuhóhiko:

⁵⁸—Kámoa úti ra hóyeno kó'iyea: “Ngotohíneatimo ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koéxepoe xâne, ínamakamo ngaexépukapa pô'i ya kúveu mopo'âti káxe ákoti itukapu xâne koexépukopa” kôe —koénehiko.

⁵⁹ Itea muhíkova nekôyohiko, ako akútikoko yúho.

⁶⁰ Ina exepúko nonékuke xanéhiko ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, ina kíxo Jesus:

—Ákomo se'íkupa yúho ra xanéhiko koyúhoti ápeyea váhere íti?e?

⁶¹ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus. Ako ápahuina emó'u. Yane ina káyukópamaka koati payásoti sasedóti épemo'ikea Jesus. Hara kíxoá:

—Énomone íti ne Mésiya, páhoé Itukó'oviti koíteovo xâne? Koatí'ikopo iti Xe'éxa ne êno hána'iti ihayú'iuti Itukó'oviti?

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Ûndi. Epó'oxo neixónutimo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, vatá ngoyépotimo éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti. Neixónutimo ungageâne vanúke koeku evénzekopea xapa kapásihiko —kíxoane.

⁶³ Énomone yanê'e kávarerekexopone ípovo muyókuke ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, éxokovo pe yupíheovo ímaiheovo vo'oku yuho Jesus, ina kôe:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoeati pahúnevo rá'a. ⁶⁴ Kéminoenoe yúho. Koati itúkovi Itukó'oviti. Na kó'inoaye iséneunoe kó'oyene? —kíxovokoxoane.

Heú koéhiko neko tuti jûdeu ínixea kónokea koépekeokono ne Jesus.

⁶⁵ Yane ápenehiko apurú'okoti Jesus, koane ikanóneati koeku isúkeahiko xaneâti kíxeahiko:

—Mahí'ipepo iti koati porófeta, íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

Koánemaka neko koyónotihiko, isúkoamaka.

Koyuhôa Péturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.69-75; Lk 22.56-62; Xu 18.15-18, 25-27

⁶⁶ Yoko ako alú'aka Péturu kúveuke ne ovokúti vanúkeke xoko iyónokonoku Jesus. Óvoheixoane kíndanake ne ovokúti. Yane ina pihinôa sêno, ahínoe neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. ⁶⁷ Noixoâne sêno ne Péturu íxómoti onokóvo, pono-ponó kixínoane úke ina kixôa:

—Koati ítimaka xâneheixone ne Jesus íhae Nazâre.

⁶⁸ Itea hara kíxoá Péturu:

—Ako énja ne kíxene. Koati ákoti enjá ne yíúho —kíxoane.

Ina ipuhíkopea Péturu ne óvoheixoku. Hara yonópo xoko vekokúti xe'o pahapêti. Énomone yanê'e, éneone tapí'i. ⁶⁹ Noixópomaka Péturu neko sêno, hara koépomaka yúho nonékuke neko xanéhikoya:

—Enepora hóyeno, po'ínunemaka íhikau nê'e —koéne.

⁷⁰ Itea káyukópomaka koyúhoyea Péturu ákoyea éxa. Avo áxu'ikene ina kixópomaka Péturu neko xanéhikoya:

—Koati kaná'uti itíkivo po'i xáneheixone ne hóyeno, vo'oku itímaka íhae Ngálíleya —kíxoane.

⁷¹ Itea ikána'uxoane Pêturu koyúhoyea ákoyea éxa. Hara kixópamaka:

—Ako énja ne hóyeno kíxenenoe. Ngayumákapunemo ipihápananu Itukó'oviti enepo nzemekékexinapinoe —koéne.

⁷² Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneoponemaka ne tapí'i. Yoko pí'apene éneo. Yane puyákoponovane okóvo Pêturu neko yuhó'inoa Jesus, enepone koéti: “Tumúneke pí'ayea éneo tapí'i, mopo'átinemo keyuho ákoyea yéxanu” koéti.

Itukópino vo isóneu ne Pêturu, ákone íta ne éno tiveko isóneu, yane íyone.

15

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Lk 23.1-5; Xu 18.28-38

¹ Yuponíne, ho'úxovone neko tutíhiko sasedóti inuxínóti júdeu hó'eke, koáne ne po'ínuhiko payásoti xapa tutíhiko júdeu, koánemaka ne éskiribahiko ihíkaxoti yútoe Muíse, yoko uhá koeti ha'ínehiko yane koati payásoti yúhoikovoku júdeu. Yane iká'akonehiko Jesus, ina omáhiko xoko Pilátu, kurikoátihiko xokóyoke.

² Ina kixóva Pilátu ne Jesus:

—Ití'oxo natina júdeu?

Ina yumopá Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhupu'ikoa indúkeova —kíxoane.

³ Yane koyúhoane tutíhiko sasedóti inuxínóti júdeu hó'eke enó'iyea ítuke Jesus ákoti aunáti. ⁴ Ina kixopámaka Pilátu ne Jesus:

—Ako yúhu? Ako kéma yuhóhiko ra koyúhóti enó'iyea váhere ítike?

⁵ Itea yunu-yunú koéne ne Jesus, ako yumápa, kutí'inoke yupihóvati iyúpaxeova Pilátu.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Lk 23.13-25; Xu 18.39-19.16

⁶ Ya kaxénake neko áyui júdeuhiko, kóyekune kuríkopea póhuti iká'aeti ne Pilátu, koékuti épemone xanéhiko kuríkopeokono. ⁷ Yoko ápe hóyeno koéhati Mbarába híyeuke neko ika'áhikovoti yanekóyo, vo'oku ápeyeya koépeu yaneko koturíhiko xáne okopóhiko nâti yanekóyoke. ⁸ Ina pího neko éno xáne xoko Pilátu epemóponoati kuríkopea póhuti iká'aeti kuteáti kixoku itúkeovo ya kaxena ayuítu. ⁹ Ina kixovókoxoa Pilátu:

—Kehá'anoe nguríkopea ra netína, itínoe júdeu? —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yoko éxoa Pilátu itúkeovo imaíkinovoti Jesus ne tutíhiko sasedóti vo'oku iyókeovati xunáko, kutí'inoke kurikoáti xokóyoke. ¹¹ Yoko enepone tutíhiko sasedóti, ítokuxea okóvo neko xanéhiko kahá'ayea itúkeovo Mbarába épemohiko kuríkopeokono. ¹² Ina kixovókoxopamaka Pilátu neko xanéhiko:

—Kene ra iháxoneti netína, itínoe júdeu, namo ínjoye?

¹³ —Kirúhuxa! —koénehiko yúho vaúkexea.

¹⁴ Ina kixovókoxopamaka Pilátu:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo rá'a? —koéne.

Itea inamá'axone koxunáko yúho vaúkexea kónokea kurúhuxeokono ne Jesus.

¹⁵ Vo'oku kahá'ayea iyúni'ikea xanéhiko ne Pilátu, kuríkopinonehiko ne Mbarába, ina pahúko yehépoke'exeokono Jesus. Yane kurí'okoanemaka neko xanéhiko kurúhuxoponea.

*Koemóke'ea húndaruhiko ne Jesus**Mt 27.27-31; Xu 19.2-3*

¹⁶ Ina ómo Jesus ne húndaruhiko kúveuke neko óvoku Pilátu, enepone óvokumaka natíxea. Yane heú kíxoane ho'úxea ne po'ínuhiko húndaru ¹⁷ ina itukínohiko Jesus harará'iti ipovóti hamá koeti poké'eke, kuteáti ípovo náti, ínamaka itukínoahiko kôroa, itea ainóvoti ka'áveti káva'o tikóti veínoa úhekexea, ina ípíheahiko tutíkuke ¹⁸ itúkovotihiko teyoáti. Yane hara koéhiko:

—Íháyú'ikakana ra natina júdeuhiko! —koénehiko koémoke'eyea,

¹⁹ koane ipúsopu'ikeahiko ya pulô'i, koane ápuru'okeahiko, ina ipuyúkexeahikomaka nonékuke itúkovotihiko iháyú'ikoati. ²⁰ Uke'éxoanehiko komóhiyeya, ina veyopeáhiko ne harará'iti ípovoxeakemeku, ina itukópinoamaka ne koati ípovo. Úkeane omáhiko meúkeke kurúhuxoponea.

*Kuruhúxokonone Jesus**Mt 27.32-44; Lk 23.26-43; Xu 19.17-27*

²¹ Yoko ápe hóyeno koéhati Símaum íhae Síreni ukopeáti mêum, vekopâtimaka neko xêne. Yoko ha'a Alíxandere yoko Rúfu neko hóyeno. Énomone íkoinoxohiko kurúhuna Jesus.

²² Yane ísimonehiko Jesus ya xoko iháxoneti Ngoúgota. Yoko “Óvoku Opepú'iti” koéti ne Ngoúgota. ²³ Ina porexóhiko Jesus víyum apêti ánahi iháxoneti míra, enepone iyuhii kixoti ohonéti, itea ako énapa Jesus. ²⁴ Yane kurúhuxoanehiko, ínamaka haxakéxokokoahiko ne ípovo Jesus. Yoko kurikohiko inúxotike komomáti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ²⁵ Yoko nóvene óra kuruhúxoahiko. ²⁶ Tutíkuke kurúhuna Jesus ápe yutoéti koyuhoáti kurúhuxinokonoke. Hara kôe neko yutoéti: “Natina júdeuhiko râ'a” kôe.

²⁷ Ápemaka pi'áti ómevoti, ha'íne Jesus kurúhuxeokono, poéha éxopeke, poéhamaka lopékuke. (²⁸ Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, eneponeko koéti: “Kutí kixókono váhere xâne ákoti aunáti ítuke” koéti.)

²⁹ Enepohikoneko xâne hunoneáti, koémoke'e Jesus koane kayákakinoa tûti. Hara koéhiko:

—Mahi ketohíneatimo ne hána'iti imokóvokuti koane mahi kexépu kopatimakamo ya kúveu mopo'áti káxe! ³⁰ Keítapapuikopo, koane yevésekapí ne kurúhu —kíxoanehiko.

³¹ Kúteanemaka kíxoaku tutíhiko sasedóti koémoke'eyea, koánemaka ne éskiribahiko, enepone ihíkaxoti yútoe Muíse. Hara kixókokokohiko:

—Eneporá'a, koítovopepo po'íhiko xâne itea ákone xunáko koítopeovo.

³² Mahi koati Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, natínamaka Izarâel Evésekapéakopo ne kurúhu motováti noíxea úti, ínamo vakutípoa —koénehiko.

Koánemaka neko ha'íne kurúhuxeokono, koémoke'eamaka.

*Koeku Jesus ivokóvone**Mt 27.45-56; Lk 23.44-49; Xu 19.28-30*

³³ Itumúkone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêum tukú koeti mopo'áti óra ya kiyakáxe. ³⁴ Itopónone mopo'áti óra, koati kohonókoti emó'u ne Jesus. Hara koe hónoti yúho vaúkea ya emó'uke:

—Eloí, Eloí, lama sabakitáni? —koéne.

Yoko hara koéti neko yúho: “Unaém, Unaém, na koeti kurí kixínenu?” koéti.

³⁵ Xapákuke neko xanéhiko kamoáti, ápe koéti:

—Yokómomapihi koêku, Íliya iháxiko —koéhiko.

³⁶ Ina apê pòhuti xapákuke neko xâne ehakòvoti, kalaká'ikoponoti esponja xoko viyum-hí koèti, ina ipíhoá kirípuhike étakati ipíhoati pahákuke Jesus, iyúkoati. Ina kòe:

—Vokómomavo veyópeaxomo Íliya —koéne.

³⁷ Ina apépomaka koati êno hónoti emo'u Jesus. Yane íhunokoane ne omíxone, ivókovone.

³⁸ Yoko énomone yaneko ókoku ôra, ívarereo neko êno kopópoti váhere haxakoáti kúveu neko hána'iti imokóvokuti. Koati kukúkeke ívarereo ukeáti vanúkeke yonoti poké'eke.

³⁹ Enepone tuti húndaru xe'ó koyèti nonékuke kurúhuna Jesus, noixoâne kixoku ivókeovo ne Jesus, hara kòe:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ra hóyeno —koéne.

⁴⁰ Ápemaka senóhikoya ákoti malíka okínoaku ixómoyea komóma. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mariya Mandálana; yoko po'ímaka koéhati Mâriya, enepone eno Yúse yoko Teáku. Yoko énomone ne Teáku nihí'iti yane po'i koéhati Teáku. Ina apémaka Salúme.

⁴¹ Enepohikora sêno, aínovo xanéheixoti Jesus ovo'íko ya Ngalíleya koane huvo'óxoatine ya nókone. Enómaka po'ínuhiko sêno xaneáti ne Jesus koeku yónea Njeruzálem.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Lk 23.50-56; Xu 19.38-42

⁴² Kiyoné'e káxe, koeku itúkeovo kóyuseovopene júdeuhiko vo'oku áyui, koáne ye'ékotinemaka úrukeovo ne sâputu, ⁴³ ápe hóyeno koéhati Yúse íhae Arimáteya, hóyeno koati teyonéti ya xapákuke tutíyehiko koatíke payásoti yúhoikovoku júdeu. Yoko koati kuxoíxoati nê'e símeovo ne kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yane kóxunakovo píhea xoko Pilátu, epemóponoati yusíkea veyópea muyo Jesus kuruhúke. ⁴⁴ Iyúpaxova Pilátu neko eyékou ivókeovone Jesus, ina ihaxíkoa neko tuti húndaru epemó'ikoati itúkeovo koati kaná'uti ivókeovone. ⁴⁵ Exoâne xoko tuti húndaru kaná'uyea ivókeovone ne Jesus, yane síkoane neko Yúse veyópea muyo Jesus. ⁴⁶ Úkeane pího veyóponea kuruhúke. Ina aupíxoá ya kalísoti ipovóti vaneu, enepone iháxoneti líyumu, iyonoáti xoko uhôro kehoéti mopoíke. Yane ínamaka kohokòroroko mopôí exéxeake ne uhôro. ⁴⁷ Yoko noíke'eheixoa Mariya Mandálana iyónokonoku neko muyo Jesus, koánemaka Mâriya, eno Yúse.

16

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Lk 24.1-12; Xu 20.1-10

¹ Evesékone sâputu, pihóne Mariya Mandálana; yóko'omaka ne po'i koéhati Mâriya, enepone eno Teáku; koánemaka po'i sêno iháxoneti Salúme vanéxoponea kohépiti xêru óvo'okopemo Jesus. ² Koati yuponii koèti lúmingu ínati ipuhíko káxe, pihónehiko xoko ekóxokonoku Jesus. ³ Ina kixokókohiko: —Kutimo veyinó'ovea ne mopôí exexoáti ne uhôro? —kixókokohiko.

⁴ Simoánehiko, noíxoane ahíkuxeekonone neko mopôí. Yoko koati yupihóvati pu'íko. ⁵ Urúkovanehiko neko ekóxokonoku Jesus, tokononé koene kutí koeti homoêhou hóhopu koyèti ípovo, vatá koyèti ya éxopeke. Yupihovó koéne kónoko'iyeahiko ne sêno xaneáti hána'iti píkea. ⁶ Ina kòe neko yuhó'ixoati:

—Hákonoe kenóko'i. Koati Jesus íhae Nazâre yopósikopononoe, eneponeko kuruhúxokonoti, itea exépukopone nê'e, áko'one yâyeke. Yokómomapihi ra ekóxokonoku. ⁷Kó'oyene yéta'akapana ne íhikauhiko yoko Péturu inuxó koépeamo ne Jesus timúnekenoe ya Ngalíleya. Yâkonoye neixópatinoemo kuteâti koeku yuhó'inopi yanekôyo —kíxoanehiko.

⁸Yane ípúhikopeane senóhiko neko ekóxokonoku Jesus. Koati ehakópovotihiko pihópea vo'oku yupíheovo píkea koane koyó'ikeyea. Ako éto'oeopo koéku neko noíxone vo'oku píkeahiko.

Exókopovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Xu 20.11-18

⁹Koati yuponii koêti ya lûmingu, exépukopo ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Mariya Mandâlena itukóvo inúxoti éxokopovoke inâ exepúkopo. Énomone neko Mâriya koítovone Jesus, enepone kopúhikopeaku seti koeti ndémoniu. ¹⁰Yane pihóne Mâriya éto'okoponeahiko neko ha'íneheixone Jesus ixómoti isoné'ekovo koane íyoyea. ¹¹Itea ako akútípoahiko kameáne yúho exépukopeane koane noíxopea.

Exókopovo Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Lk 24.13-49; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

¹²Ikénepoke, kópoe'akopovo ne Jesus, koane éxokopovo po'i pi'âti kutipoâti yonotíhiko ya mêum. ¹³Yane pihóne neko pi'âti éto'okoponea neko po'ínuhiko íhikau Jesus, itea ákomaka akútípokonohiko yúho.

¹⁴Ikénepoke ina exókopovamaka Jesus neko unze koeti íhikau koeku ixómoyea níkhohiko xe'ókuke mēsa. Sayá'ikoa Jesus vo'oku ákoyea akútípoahiko koane vo'oku tiú'iyea omíxone yaneko ákoyeakuhiko akútípoa yúho neko noixópati exepúkopone. ¹⁵Ina kixovókoxoamaka Jesus:

—Pihénoe yara uhá koeti kúveu mêum. Yokóyuhoinoa uhá koeti xâne ra inámati íhíkavoti omínombike. ¹⁶Uhá koeti xâne kutipoâti, koane ahíkovoti ya inzáke, énomonemo pihopô vanúkeke xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti akútípoa, yonópotimo ipihóponovokutike. ¹⁷Enepone kutipoâti, harâ'a ra iyupánevoti ítukemo, hoénaxovepe njunáko xokóyoke. Ya inzáke, kopúhikopotimo ndémoniu urúkovoti xoko xâne, koane koyúhotimo inámatihiko yuhôti ákoti itukapu yúho. ¹⁸Motovátimo namúkea koéxoe koane énoyeovo ekâti koépekoti, kuteâti vénenu, itea ákomo yuvâti. Koane ipíhahiko vó'u tutúkuke ka'aríneti, itóvotihikomo —kíxovokoxoane Jesus.

Pihópone Jesus vanúkeke

Lk 24.50-53; Át 1.9-11

¹⁹Uke'éxoane Vúnae Jesus yúho'ixea neko íhikauhiko, pihópone vanúkeke. Ivátakopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti. ²⁰Yane pihónehiko neko íhikau koyúhoponea koeku Jesus ya uhá koeti yónokuhiko. Yoko huvó'oxoamaka Vúnae, kouhápu'ikeati kaná'uko ne yúho yane iyupánevoti poréxoake itúkea.

Hunókokune.

YÚTOE LÚKA koyúhoti koeku Jesus

Lúka koéha yutoxoáti ra koyuhópeti. Énomonemaka yutoxôa ne koyúhope Átu. Xoko Kolósensi 4.4 vínixea itúkeovo ndútu neko Lúka. Enepone po'ínuhiko yutóxoti koeku Jesus, enepone Máteu, Márku yoko Xuâum, ainovo jûdeu. Poéhane Lúka ako itukápu jûdeu xapákuke. Teófilu koéha ne hóyeno pahúkinoake Lúka ne yútoe. Hainámaka jûdeu nê'e.

Yane yútoe, koyúhoa Lúka koêku ne Jesus ukeâti inâ apê yara kúveu mêum tukú koeti pihópone vanúkeke. Kene ya Átu, yutóxoa itone itúkea neko ápostulunahiko Jesus vo'ókuke ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyokehiko, ike pihópine Jesus ya vanúkeke.

Enepone Máteu yoko Lúka, ainovo yutoxínoveati íha ne oxúnoekene Jesus xoko turi yútoe. Yane yútoe Máteu, hane koukeovo xoko Yúse, há'axeovoke Jesus yonópoti tukú koeti xoko Ábraum, koati turi jûdeu, exókoveati yanê'e motókeyea itúkeovo natina jûdeu ne Jesus. Ene itúkinovo tukú koeti xoko Ábraum ne íha oxúnoekene Jesus ya yútoe Máteu. Kene Lúka, xoko iyénoxapa Máriya, enepone eno Jesus koukea éxokovea íha oxúnoekene Jesus tukú koeti xoko Ádaum, enepone inúxoti xâne yara kúveu mêum. Itúkinovo xoko Ádaum koukea Lúka ne yútoe, koati exókoviti itúkeovo uhá koeti xâne yara kúveu mêum simíno ne Jesus koíteova, kene haina pohúneti jûdeuhiko. Énomonemaka so'ixóvoxo, íhaxopinovake Jesus ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

So'íxinoveamaka Lúka yara yútoe kóseanayea Jesus ne xâne ka'aríneta, koane xâne kixeóvovoti ákoti itúkokonoke, koane xâne ákoti apeínoati, koánemaka xâne puvonéti kuteâti neko koperáxinotihiko nâti, yoko xâne íhae Samâriya, koane xâne pahúkóvoti, yoko senóhiko.

¹ Enóné xâne itúkoti xunáko kókoyuse kíxea yutóxea koêku ra koekútihiko kousókovotine xapákuke úti yaneko káxehiko pihotíne. ² Enepone yútoehiko, hane koyúhoinoví, noíxone ne xanéhiko noixoáti ra koekútihiko ukeâti inâ turixóvo, enepohikone koyuhótimaka ra emo'u Vúnae. ³ Ngoánemaka, íninjoa unáko yundóxinopea ra koekúti Teofilú, iti hána'iti teyonéti xapákuke úti. Yoko enóné ngóxuna'ixeovo ombósikea uha-uhá ngíxea énjea koêku ra koekútihiko ukeátine inâ turixóvo, koane kókoyuse ngíxoá yundóxinopea ukeâti túri tukú koeti hunókoku, ⁴ maka yéxaneoxo itúkeovo koati kaná'uti ne íhikauvoti íhikexokonoke.

Koêku Nzakâriya yoko Izâbe

⁵ Yaneko káxehiko itukóvoiko nâti ne Êrodi ya poké'exa Njúdeya, ápe hóyeno koéhati Nzakâriya. Enepone hóyeno, sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke itukóvoye. Yoko ápe íháxakokuhiko ne sasedóti, vo'oku ahe'ó ahe'o kíxeokoko ítukeke. Enepone íháxakoku Nzakâriya, xoko ítuke Ámbiya óvo. Izâbe koéha yêno neko Nzakâriya. Yoko iyénoxapamaka sasedóti neko yêno. ⁶ Koati ponóvoti kixoku itúkevohiko nonékuke Itukó'oviti neko pi'âti. Koati itukoátihiko heú koêti ne yutoxóvoti Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, koane heú koêti ne páhoenoví Itukó'oviti vitúkea, ⁷ itea ako ápahuina xe'éxa. Akó'oti okoxé'exa neko Izâbe. Yoko koati yekotíxotinehikomaka neko pi'âti.

Inâ koyuhóvo ipúhikeamo Xuauum Mbátita

⁸ Po'íke káxe, ixómoti ko'itúke sasá'iti ítuke Itukó'oviti ne Nzakâriya, vo'oku símeovone kaxena ko'ítukepe. Yoko kuríkohiko ne sasedóti inúxotike, ⁹ kuteâti kíxoakuhiko ítúkea motovâti éxea ítukóvotiye xapákuke urúkovatimo ne sasá'iti iháxakoku kúveu ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu, ítúkoponea ne ítúkotiiriya. Yoko xoko Nzakâriya íríkovo ne kúrehiko kutí'inoke urúkovati oró'okoponea ne ísensu kixonéti, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone éno úheti ihópune oró'ókokono. ¹⁰ Kene ne xanéhiko, ôvane meúkeke ítúkotihiho orásaum koêku oró'okea ísensu ne Nzakâriya. ¹¹ Yane apé kó'inoane ánju, ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Xe'ó kó'ieane éxopeke oró'okovoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹² Noixoâne Nzakâriya, kónoko'i. Yupihovó koe píkea. ¹³ Yane hara kíxoá ánju:

—Hako píke Nzakariyá, vo'oku kámoane Itukó'oviti ne yorásauna. Apêtimo xí'íxa, hóyeno kalivóno, xoko yíno Izâbe. Xuáum íheximo. ¹⁴ Hána'itimo elókeko yokóvo, koane hána'itimo úhepeko iséneu vo'ókuke. Enómakamo xâne elokeâti okóvo ipuhíkane. ¹⁵ Koati hána'itimo teyonéti ítukeke Vúnae. Ákomo énapu víyum koane koêkuti kó'ieovoku ekâti, epó'oxo ukeátinemo okóvoike éno, xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁶ Koane enómo xâne xapákuke íhae Izarâe ponopóvoti hókea Itukó'oviti, Únae, vo'ókuke nè'e. ¹⁷ Énomonemo inuxíno Vúnae, koane xúnatimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kuteâti koêku xoko íliya, eneponeko koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone kutí'inomo ponopóvoti kíxoku hókea Itukó'oviti ne xanéhiko kó'oyene, kuteâti koêku pónoovo hókea oxúnoekene mekúke. Énomonemakamo kutí'ino koyúseopoti kíxoku ítúkeovo ne xâne ákotihiho ítukâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koane hokopâtimo ne xêne hókone xanéhiko ponóvoti isóneu. Yanê'e, usó koyêtimo ne xanéhiko kutípea emo'u Vúnae simané'e xapákuke —kíxoane ánju.

¹⁸ Ina kíxôa Nzakâriya:

—Namo ngíxoaye énjea ítúkeovo kaná'uti? Vo'oku yéngotixone, koane yupíhohonemaka hóvenoxea ne múnjone —koéne.

¹⁹ Ina kíxôa ánju:

—Undi Ngabíríye, undi ovóheixoti xoko Itukó'oviti ngxú'ixeati koêkuti kovóxenuku. Énomone pahukónu yúnzo'ixoponeopi koane ngoyúhopoinopea ra únati eyekoúti. ²⁰ Itea vo'oku ákoyea yakútipoa ra yúnzo, ukeátine kó'oyene, ákonemo ite keyúhoyi. Ákonemo ipúhika yemó'u tukú koetímo yaneko káxe kausákapune ra koekúti ngxínopike. Yoko kousókovotimo simapúne koati kaxéna —kíxoane ánju neko Nzakâriya.

²¹ Yoko kohíxopovane xanéhiko ne Nzakâriya koane iyúpaxeovahiko yupíheovo xu'íkeneyea kúveuke ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti. ²² Ipuhíkopone, ákone ita koyúhoyea. Yane exó kíxoane xanéhiko ápeyea noíxone ukeâti xoko Itukó'oviti kúveuke neko sasá'iti iháxakoku témpulu. Vó'u veínoane Nzakâriya éxokea ne xanéhiko áha koyúhoyea koêku ákoyea ita koyúhoyea.

²³ Evesékone kaxéna ne Nzakâriya ítúkea ítuke nonékuke Itukó'oviti, pihópone óvokuke. ²⁴ Ehane íhaiko ne Izâbe, yêno. Kúveu singu koeti kohê, óvoheixoane Izâbe óvokuke, ákone ipúhika. Hara kôe:

²⁵ —Koati hána'iti seánakonu Vúnae. Kó'oyene, ákonemo noixó ínjakana —koéne.

Koêku etó'okoa ánju ne Mâriya ítúkevomo eno Jesus

²⁶ Sei koené'e kóhea ne Izâbe íhaíkea, pahúkópamaka Itukó'oviti ne ovóxe íhae vanúke, enepone Ngabiríye. Pahúkoa ya pitivóko koéhati Nazâre ya poké'exa Ngálíleya. ²⁷ Xoko inámatiko árunoe ávoti oko'íma pahúkokono. Yoko hoénaxoane hóyeno koéhati Yúse itúkeovomo yêno neko árunoe. Enepone Yúse, koati ámoripono Ndávi, enepone hána'iti náti mekúke. Mâriya koéha neko árunoe yenómo. ²⁸ Urúkovane ánju neko ovokúti xoko óvoheixoku ne Mâriya, hara kixoa:

—Aéloke yokóvo. Koati únati kêku. Anéye ne Vúnae xikóyoke —kíxoane.

²⁹ Itea koyó'i ne Mâriya kameáne yúho. Akó'oti exína isóneue kixínoakeneye ánju emó'uinoa. Yane opósikoane ya isóneuke kixó'ekone neko yúho. ³⁰ Ina kixôa ánju:

—Hako píke Mariyá. Koati únati isóneunopi Itukó'oviti. ³¹ Iheíkotimo, koane kexe'exatimo hóyeno kalivôno. Jesus íheximo. ³² Koati hána'itimo teyonéti nê'e. Íhaxeokonotimo Xe'éxa ne koati Payásoti ya uhá koéti. Porexoátimo Vúnae Itukó'oviti itúkeovo koati hána'iti náti kuteâti koêku Ndávi, enepone oxú'ikene. ³³ Ákomo hunókoku itúkeovo natina amósenopono Njáko. Koati ákotimo hunókoku natíxea —kíxoane ánju ne Mâriya.

³⁴ Ina kixôa Mâriya:

—Namo kixó'oye ngoêku? Undí'iko árunoe, avo yúho'ixeonuku hóyeno —kíxoane.

³⁵ Ina kixôa ánju:

—Evesékotimo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xikóyoke. Koati xúnatimo xikóyoke xunáko ne Vúnae, enepone koati Payásoti ya uhá koéti. Énomonemo porexópi kexé'exayi, kutí'inokemo íháxokonoti Xe'exa Itukó'oviti ne sasá'iti kalivôno ipuhíkotimo. ³⁶ Kene enepone iyíno, Izâbe, apêtimakamo xe'éxa koêku hóvenoxeane, hóyenomo kalivôno. Sei koene kóhea yoko koyúhokono ákoyea okóxe'exa. ³⁷ Kó'inokeneye, vo'oku ako koekúti ákoti itá itúkea ne Itukó'oviti yane uhá koeti yúho itúkeamo —kíxoane.

³⁸ Ina kixôa Mâriya:

—Usó ngóye, koékuti isóneunonu Itukó'oviti. Kaúsakapunemo njokóyoke kuteâti ra yihó'inonu —kíxoane.

Yane pihópeane neko ánju.

Xo'opêpoinoa Mâriya ne Izâbe

³⁹ Yaneko káxehiko, kouókovo ne Mâriya. Éhakovo píhea ya pitivóko ovoti xapa mopôí poké'exake Njúdeya. ⁴⁰ Simoné'eya, úrukovone óvokuke Nzakáriya koane yúhoíkea Izâbe. ⁴¹ Ehá'axo kámoa Izâbe ne emo'u Mâriya yuhoíkoane, ehévokovo ne kalivôno okóvoike Izâbe. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Izâbe ⁴² ina kohonóko emó'u koyúhoyea. Hara kôe:

—Koati yupihóvoti unako kêku ya uhá koeti po'ínuhiko sêno. Koánemakamo ne xi'íxa, koati únatimo koêku ya uhá koeti po'ínuhiko kalivôno. ⁴³ Ako omóndokea síminu, iti eno Únaem. ⁴⁴ Vo'oku ehá'axo ngámoa ne yemó'u yihoikonumeku, ehévokovo ne kalivôno ongóvoike, yupihóvoti elókeyea okóvo. ⁴⁵ Koati únati kêku, iti kutipoâti ne yuhó'inopi Vúnae vo'oku kousókovotinemo ne yuhó'inopi —kíxoane Izâbe.

Akene Mâriya

⁴⁶ Ina kôe ne Mâriya:

—Koati yupihóvoti ngahána'ikea ra Itukó'oviti, Únaem. ⁴⁷ Koâti hána'iti elókeko ongóvo vo'oku Itukó'oviti, enepone Koitóvonuti, ⁴⁸ vo'oku puyákeovonu okóvo, undi kixeóvovoti ovóxe. Ukeátine kó'oyene, inixoâtinemo uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ngoêku, ⁴⁹ vo'oku koati hána'iti itúkeinonu Itukó'oviti, enepone Xúnati ya uhá koêti. Koati sasá'iti ne íha. ⁵⁰ Ako hunókoku seánakoa ne uhá koeti teyoâti. Enepone seánako, anêkomaka oúkeke xe'éxaxapa yoko ámoripono xâne kutipoâti. ⁵¹ Kouátata'ixoa Itukó'oviti ne hána'iti xunáko. Íkorokoa ne inixópovoti itúkeovo payásoti, ixané kixópa ne áha itúkea. ⁵² Íkorokoamaka ne payásotihiko yane itúkeovo hána'iti pahúkoti. Hane kapáyasokopo xâne ákoti xunáko koane ákoti apayáso. ⁵³ Poréxopamaka êno únatinoe koekúti ne xâne kutí koeti épeu hímakati. Kene ne iríku, veyópea apeínoati. ⁵⁴ Huvó'oxovi, uti íhae Izarâe, uti ovóxe, kuteâtímaka yuhó'ino voxúnoekene itúkeamo ya seánakovike. ⁵⁵ Ênomone neko yuhôti ákotinemo uké'eyeaku, yuhó'ino Ábraum koánemaka ne uhá koeti ámoripono. Ênomone itúko ne Itukó'oviti kuteâti yuhó'ino voxúnoekene mekúke —koéne ne Mâriya.

⁵⁶ Yoko mopó'a kohé ovóponoa Mâriya xoko Izâbe. Yane pihópone óvokuke.

Koêku Xuâum Mbátita iná ipuhíko

⁵⁷ Simovóne kaxena ipúhikope xe'éxa ne Izâbe, hóyeno kalivôno koxé'ixa. ⁵⁸ Enepone múxonehiko evo Izâbe oveâti xêrerekuke óvoku, koánemaka ne iyénoxapa, eyékoxoane koêku ne hána'iti seánakoa Vúnae, koane huvó'oxoponeahiko ya hána'iti elókeko okóvo. ⁵⁹ Oitú koené'e kaxéna ne kalivôno, sirkunsidá kíxoanehiko. Yoko kahá'ane xanéhiko íhaxopea íha há'a, ⁶⁰ itea hara kíxoahiko êno ne kalivôno:

—Ákomo kalíhuina koéhapea íha há'a râ'a. Xuâum koéhamo —kíxoane.

⁶¹ Ina kixokóno:

—Ita ako ápahuina iyíno koehâti ne íhâe —kixókonone.

⁶² Ina epemó'ikeahiko há'a ahá'inoa koéhaye ne kalivôno. Vô'u veínoahiko épemo'ikea. ⁶³ Yane épemone kali tâpoa ne Nzakâriya, yutóxoku. Hara koe yútoe: “Xuâum koéha râ'a” koéne. Yoko heú koe xâne iyúpaxeova neko koekúti.

⁶⁴ Ehá'axo yutóxoaxo Nzakâriya, koyúhópone, ákone itopeâti nêne. Koyúhópone koane íháy'u'ikopea Itukó'oviti. ⁶⁵ Yupihovó koéhiko píkea heú koêti neko xâne ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku. Koane tumúne yóno itóhineyeva neko koekúti xapáku ne ko'óvokuti ovâti neko poké'e xapa mopô'i ya Njúdeya. ⁶⁶ Êno itúkinoa isóneuhá koeti xâne kamoâti, koane kó'iyeahiko:

—Kutímeamo itúkovo ra kalivôno apayá'inane? —koéhiko.

Yoko koati apêti xunako Vúnae xokóyoke ne kalivôno.

Ihayú'iko Itukó'oviti ne Nzakâriya

⁶⁷ Enepone Nzakâriya, há'a ne kalivôno, koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yane turíxovone koyúhoyeva koekúti ávoti simâpu kaxéna. Hara kôe:

⁶⁸ —Viháyu'ika ne Vúnae Itukó'oviti, kuvóvone íhae Izarâe, vo'oku simóne huvó'oxoponeovi, uti xanéna, koane veyópeovi ya vónvoheixea opékuke xunako vanáne. ⁶⁹ Pahúkinovine koati xúnati Koitóvoviti ukeâti xapa amósenopono Ndávi, enepone ovuxe Itukó'oviti mekúke, ⁷⁰ kuteâtímaka neko koati yuhôti, yuho Itukó'oviti mekúke pahúkeamo, enepo evékinovea xoko sasá'itihiko ovóxe koyuhópoinoati emó'u xapa xâne. ⁷¹ Kó'inokeneye motovâti koíteovovi ya vanánehiko, yoko ya xunáko ne uhá koeti puvo'óviti. ⁷² Koati koseánati

ne voxúnoekene, koane puyákoaponovamaka okóvo kousokea neko sasá'iti yuhó'inoa mekúke. ⁷³ Énomone neko koati yuhóti, yuhó'ino voxú'ikene Ábraum ⁷⁴ víteovamo ne vanáne, koane hókeamo uti Itukó'oviti ákoti píkone úti, ⁷⁵ koèkumaka sasá'iyea yoko póneovo kixoku vitúkeovo nonékuke ya uhá koeti kaxena úti yara kúveu mêm. ⁷⁶ Kene íti kalivónó, ihéxikonotimo páhoe Itukó'oviti, enepone koati Payásoti ya uhá koèti, koyúhoinoa emó'u. Vo'oku itínemo inuxínoa ne Vúnae, mihi'ókinoatimo oxéne itúkea ítuke xapákuke xáne. ⁷⁷ Yexókoatimo ne xanena úti koíteovamo Itukó'oviti koane kotúyopinóa pahúnevo, ⁷⁸ vo'oku koati yupihóvoti itúkeovo seánati ne Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke isíminovitinemo hána'iti kouhápu'ikoviti íhae vanúke, ⁷⁹ maka kaúhupu'ikanemo ne ovoti hahákutike, enepohikone kutí koeti ákau pevóti hoenáxovotine yonópeamo ipihóponovokutike, koane évekavinemaka xoko xéne óvoku unako koeku úti ya ikéneke Itukó'oviti —koéne Nzakáriya.

⁸⁰ Yoko tumúne yóno payá'iyea neko kalivóno koane ukóponea éxea Itukó'oviti. Ehane óvoheixo mêm ákoti apèti tukú koeti simovóne kaxena éxokeovo xanéhiko íhae Izaráe.

2

Koèku iná ipuhíko Jesu

Mt 1.18-25

¹ Yaneko káxehiko, ápe yúho neko koati payásoti nâti, enepone Seza Augústu, koyúhoti kónokea yutóxoponea íha ne uhá koeti xáne natíxokuke, motovâti kayúmakexeokono ye'akeye xáne apèti yaneko uhá koeti poké'e óvoku natíxea.

² Yaneko inúxoti yutóxopono íha ne xanéhiko, Síreniu itukóvo ngoenâdo ya poké'exa Sírea. ³ Uhá koèti neko xanéhiko, kónoko yutóxoponea íha xoko pitivóko koati úkeaku oxúnoekene.

⁴ Yane pihónemaka Yúse ukeâti Nazâre, pitivóko ya poké'exa Ngalíleya. Hane yóno Mbélem, pitivóko ya Njúdeya, enepone pítivokona Ndávi, nâti mekúke. Yonínoake Yúse vo'oku itúkeovo ámoripono Ndávi. ⁵ Pího yutóxoponea íha koánemaka íha Mâriya, yéno. Yoko íhaíkotine ne Mâriya. ⁶ Koèku óveahiko ya Mbélem, simóvone kaxena koxé'exayea. ⁷ Hóyeno kalivóno koxé'exa, koati inúxoti xe'éxa. Ina aupíxoaxa ya ipovóti, yane tunukú kíxoane kúveuke kúxu, vo'oku itúkeovo xoko níxaxokonoku hó'openo okóhiko. Akó'oti iníxa imókoku xoko ókoku yonóti vo'ókuke neko éno xáne yonóti yanekóyoke.

⁸ Yaneko mêm xe'ókuke neko pitivóko, ápe koyónotihiko su'úso herú kixoti yóti kóyonoyea su'úsona. ⁹ Yaneko yóti, apé kó'inoanehiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti. Koati éno uhé'ekoti uhapú'iti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikoatihiko neko koyónoti su'úso. Éno píkeahiko vo'ókuke. ¹⁰ Ina kixôa ánju:

—Hákonoe píke. Nzimínopike omínombinoe koati únati eyekoúti kutí'inoke apétimo éno hána'iti elókeko okóvo ne uhá koeti xáne. ¹¹ Kó'oyene ya pítivokonake Ndávi ipúhikinopineneo ne Koítovoti. Énomone ne Mésiya, Yúnae. ¹² Hanemo yéxi: Tokononé ketínoemo kalivóno aupí koyèti ipovóti, tunukú koyèti kúveuke kúxu —kíxoanehiko ánju.

¹³ Yane apé koéne xokóyoke neko ánju ákoti yumaxápu po'ínuhiko ánju íhae vanúke íhayú'ikoti Itukó'oviti. Hara koéhiko:

14 —Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke. Kene yâye yara poké'e, itúkapu kásati omixóneti yoko úhepeti isoneúti apé xapákuke xâne kahá'ainoakehiko Itukó'oviti únati —koénehiko.

15 Úkeane pihopóhiko neko ánju vanúkeke. Ina kixokóko ne koyónotihiko su'úso:

—Hingá, píha úti ya Mbélem. Naíxapanavo úti ne koekúti yuhó'inoi Vúnae. 16 Yane ehakovó koénehiko píhea. Ehane ínixopono Mâriya yoko Yúse, koánemaka ne kalivôno tunukú koyêti kúxuke. 17 Yane ina turixóvo koyúhoepa kuteâti koêku yuhó'inoahiko ánju vo'ókuke ne kalivôno. 18 Uhá koeti eyekóxoati neko koekúti, iyúpaxeova yúho neko koyónoti su'úso. 19 Kene Mâriya, uha-uhá kíxoá unákea isóneuke neko emo'úti, koane êno itúkinoá isóneu. 20 Ina pihôpo neko koyónotihiko su'úso, ihayú'ikoti Itukó'oviti koane imokó'ikoati vo'oku uhá koêti neko noíxone yoko kámone. Yoko koati tokopóvoti uhá koêti neko yuhó'inoá ánju.

Itukínokono íha ne Jesus

21 Itopónone oitu koeti káxe ike ipúhikine ne kalivôno, simóvone kaxena sirkunsidá kíxeokono. Yane itúkinokonomaka íha. Jesus íhaxeokono kuteâti íhaxeake ánju yanekóyoke tumúneke íhaíkea Mâriya.

Omokóno Jesus hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem

22 Yoko yanekóyoke, itóponone yé'akeye káxe nókone kúxea ne Mâriya yoko Yúse motovâti kasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti ike ipúhikine xe'éxa, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse itúkea. Yane ómahiko ne xe'éxa ya Njeruzálem, kuri'ókopati Vúnae 23 kuteâti koêku nókone itúkea vo'ókuke ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Vúnae, enepone koêti: “Uhá koeti xuvé'eti xe'exa xâne, konókoti kuri'okopeokono Vúnae” koêti. 24 Énomone pihínohiko ómea ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti koêku páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, enepone koyúhoti kónokea ómea pí'âti kiríu, áko'o itukovo pí'âti kálíhunoe xe'exa kurúte.

Akene Simêum

25 Yoko ápe hóyeno ya Njeruzálem koéhati Simêum. Koati ponóvoti neko hóyeno yoko teyotímaka Itukó'oviti, koane kuxoíxotimaka símea ne koitóvoti xâne íhae Izarâe. Koati apêtimaka xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. 26 Yoko éxokoane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ávoyeamo ivákapu koêku ávoyea naíxa ne Mésiya, enepone páhoe Vúnae Itukó'oviti koíteovo xâne. 27 Énomone yanekóyo, éxokoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Simêum kónokea píhea yane hána'iti imokóvokuti. Koane pihóneya. Yoko koati yónokumaka ne há'a yoko eno Jesus omâti ne xe'éxa, itúkóponoati kuteâti neko páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti ya emó'uke Itukó'oviti. 28 Yaneko simoánehiko há'a yoko eno Jesus, simónemaka ne Simêum, ina namukóá neko kalivôno. Koeku nú'uxea, koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Hara kôe:

29 —Kó'oyene Unaém, úhepetinemo inzóneu ivóngeovo vo'oku yéxokonoane ra kixínenuke yanekóyo. 30 Vo'oku noínjoane ya ungéku ra péhoe yara kúveu mêmum koíteovo xâne. 31 Keúsokoa ne koekúti nonékuke uhá koeti xâne. 32 Enepora kalivôno, kouhápu'ikinotimo po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, kutí'inokemo imihé'okoti isóneu. Kene úti, uti xenéna, enómo ihayú'ikoviti vo'ókuke —koéne neko Simêum.

³³ Enepone há'a yoko êno ne Jesus, yupíhova iyúpaxeova neko yuhu Simêum vo'ókuke ne xe'éxa. ³⁴ Ina epemínoahiko Simêum unako koêku xoko Itukó'oviti. Yane hara kixómaka Mâriya, êno ne kalivôno:

—Enepora kalivôno, koati pahoéti xapákuke úti íkorokea koane koéxepukopea ênoti xâne ya Izarâe. Koati hoénaxovopemaka ko'ítukeyeane Itukó'oviti xapákuke úti, itea enómo xâne okopâti. ³⁵ Yoko enómo hána'iti tiveko iséneu vo'ókuke. Kutí koetimo tiveko tetúkine heú'iti pirítai yomíxoneke. Yoko enómo xâne kouhápu'ikeekonoti oveâti isóneuke vo'ókuke ra kalivôno —kíxoane Simêum.

Ikoró'ixinovomaka Itukó'oviti ne Ána

³⁶ Yoko ápemaka sêno koéhati Ána koyúhote koekúti éxokoake Itukó'oviti ávoti simápu kaxéna. Eneponeko sêno, ihine hóyeno koéhati Fanúe, ámoriponomaka Áze, po'ínu iháxakoku xanena Izarâe. Hóvenoene neko sêno. Puhu seti koe xoénae ko'íma, yane ivókovone íma. ³⁷ Enepora sêno ivokóvoti íma, oitentai koaturu koéne xoénaena. Yoko kóyekune ya témpuluke. Yóti, káxe véyo ixómoyea ituko orásaum koane jejuá kó'ieya, yuixóvoti ikóseanaxeovo Itukó'oviti. ³⁸ Énomone yaneko ókoku óra omokónone Jesus hána'itike imokóvokuti, simómaka ne Ána ikoró'ixoponovoti xoko Itukó'oviti, koane koyúhoyeamaka koêku ne kalivôno xoko uhá koeti xâne kuxoíxoati ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xanéhiko ya Njeruzálem.

Pího Jesus ya Nazâre

³⁹ Itukoâne evo Yúse yoko Mâriya uhá koêti ne nókone itúkea yane yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Vúnae, ina aukópovo Ngalíleyake yonópoti Nazâre, enepone pítivokona.

⁴⁰ Yoko tumúne yóno payá'ieya ne kalivôno koane xuná'ieya múyo, koane itúkeovomaka ko'isóneuti. Yoko koati êno itípanevo vo'oku seánako Itukó'oviti oukeke.

Pího Jesus ya hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem

⁴¹ Heú koeti xoénae píhea há'a yoko êno ne Jesus ya Njeruzálem xapa áyui júdeu hó'eke iháxoneti Páskoá. ⁴² Itopónone nduse koeti xoénaena ne Jesus, xáneane há'a yoko êno ya Njeruzálem xapa ayuítí, kuteâti itúkeovo kixóvokuhiko yónea. ⁴³ Uke'éne ne ayuítí, pihóponehiko óvokuke, itea óvane Jesus ya Njeruzálem ákoti exá há'a yoko êno. ⁴⁴ Ikútixatihiko apépoti xapákuke xanépone koeku pihópeahiko. Poehâne káxe yóneahiko, ina oposíkoa há'a yoko êno xapákuke ne iyénoxapa yoko éxonehiko. ⁴⁵ Ako'óne inixápana, aukopovo ya Njeruzálem oposíkoponoati. ⁴⁶ Mopó'apeke káxe ikéne, ina inixóponoa hána'itike imokóvokuti, vatá koyéti xapákuke ne ihíkaxoti xanéhiko hó'eke. Ixomo kamokénoahiko Jesus koane épemo'ikeahiko. ⁴⁷ Heú koêti neko xanéhiko kamokénoati, yupíhova iyúpaxeova kó'exoneyea ne Jesus koane itúkeovo koati tokopóvoti ne yumópope. ⁴⁸ Iyúpaxavamaka há'a yoko êno noixoâne. Hara kíxoa êno:

—Nje'exá, na koeti kixínevinye? Yupíhovane koyó'ieya úti, úndi yoko yá'a koeku ixómoyea vopósi'ixopopi.

⁴⁹ Ina kixóa Jesus:

—Na koeti pipókexino iséneu yopósi'ixopinonu? Ákoikopo yéxa itúkeovo óvokuke Nzá'a óvonzeixo? —kíxoane.

⁵⁰ Itea ako éxina isóneuhá'a yoko êno neko yumópeake.

⁵¹ Yane xanépoanehiko Jesus ya Nazâre. Koati kutípoti há'a yoko êno, koêkuti yuhó'inoa. Enepone eno Jesus, heú kíxoa unákea isóneuke neko koekútihiko.

⁵² Yoko tumúne yóno kuri'uxeovo éxone Jesus koane payá'iyea yoko enó'iyea itípanevo nonékuke Itukó'oviti koane xapa xanéhiko.

3

Iná turixôa Xuuum Mbátita ne ítúke

Mt 3.1-12; Mk 1.1-8; Xu 1.19-28

¹ Yanekôyoke, itóponone kinze koeti xoénae natíxea ne Tiberiu Sêza, enepone koati payásoti náti ya Róma. Kene Ponsiu Pilátu itukóvo ngovenâdo ya Njúdeya. Kene ya Ngalíleya, Êrodi pahukóya. Kene ya Itúreya yoko Taroníti, Filípi, po'ínu Êrodi pahukô. Kene ya Ambíleni, Lísanea itukóvo pahúkotiya. ² Kene Ána yoko Kaífa itukóvo koati payásoti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke yanekôyoke. Koati énomone yaneko káxehiko, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Xuuum Mbátita, xé'a Nzakâriya, koeku óvoheixea ya mêum ákoti apêti. ³ Yane heú kíxoa Xuuum yónea ne poké'e xe'ókuke ne huvêo, enepone Njórdaum, koyuhó'inoati ne xanéhiko kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koánemaka kuríkopea, motovâti kotúyopea Itukó'oviti ne pahúnevo, ina yusíka áhikeovo xokóyoke. ⁴ Énomone kuteâtímaka koeku yutóxeovo emó'uke Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya mekúke, xoko kó'iyekau:

“Énomonemo ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati. Haramo koe yúho: ‘Míhi'akinanoe oxéne ne Vúnae ítúkea ítúke xepákukeneo. Kéyuseapa ne kixeku itíkivo nonékuke’ koêti. ⁵ Hanemo koéneye kuteâti koeku xêne kounákopokono enepo pura'úxopokono ne uhoróxotiya. Koati kuteâtímaka koêku ikútípu'ikopokono ne vanuké'exoti koane ponopókono ne xêne ínati ikáyukexo, enepo pura'úxokono koane ikútípu'ikopokonomaka ne uhoróxotiya. ⁶ Yoko noixoâtimo uhá koeti xâne kíxoaku Itukó'oviti koíteovo xâne” kôe yútoe Izâiya. *Izâiya 40.3-5*

Koeku yuho Xuuum Mbátita

⁷ Hara kíxovokoxoa Xuuum neko êno xâne pihinoâtihiko, enepohikone epemóponoati áhikea:

—Itínoe ámoripono xâne kutí koeti koâti ipúhokovoti koéxoe, ikitixati ítívoatimo ne ipíhohonopemo Itukó'oviti pohúneta vo'oku yáhikivo njokóyoke? Ako kalíhuina. ⁸ Konókoti itíkinoe únati motovâti iyúseyea itíkivonoe ikótivexoati isóneuke ne pahúnevo koane kurikópatímaka. “Úti ámoripono Ábraum,” hákonoe koe iséneupinovo, pe'okoâti itíkivo aha Itukó'oviti vo'ókuke. Vo'oku eneponi itukápu énomone kahá'a ne Itukó'oviti, mani pahukoâti ítúkopeovo ámoripono Ábraum ra itátanehiko mopô. ⁹ Kuteâti koêku ne povôti usó koyêtine tetúkea tikótihiko ukeâti poéheveke, enepohikone uhá koeti ákoti paréxa únati há'i, ina kurikókono yúkuke, énomonemakamo kíxoaneye Itukó'oviti ne uhá koeti xâne váhere kixoku ítúkeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Ina kíxôa xanéhiko ne Xuuum:

—Kutí'ikopo kónoko vítúkea?

¹¹ Ina yumopá Xuuum:

—Koêkuti apêti pi'âti kápana, paréxa póhuti ne xâne ákoti ítúke. Kúteanemaka koêku ne apêti níka, paréxamaka xâne épeu hímakati —koéne.

12 Ápemaka koperáxinotihiko nâti simôti xoko Xuâum, enepohikone yómoti ánu'ukea kóperau. Hara kixóponoamaka:

—Íhikaxotí, kuti kónoko vitúkea?

13 Ina kixoáhiko Xuâum:

—Opoehane yé'akeye péhoenokono képeraxi, ene képeraxa. Hákone yanú'ukoa —kíxoanehiko.

14 Ápemaka húndaruhiko kixoâti:

—Kene úti, kuti kónoko vitúkea?

Ina yumopâamaka Xuâum:

—Hako vaheréxo ítikeínoa ne xanéhiko. Hákomaka itikóheyi koêku ne koêkúti xâne. Aúhepeinoamaka iséneu ne yé'akeye tiûketi némoenoé —kíxoanehiko.

Koyuhôa Xuaum Mbátita ítúkeovo koitóvoviti ne Jesus

Mt 3.11-12; Mk 1.7-8; Xu 1.19-28

15 Yoko enepohikoneko xâne, koati ainóvoti kuxoíxoatine símea ne páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ká'aye koéhiko isóneuno Xuâum: “Énomonemea ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi? áko'o pó'itimea” koe isóneunoahiko. 16 Ina kixoáhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikeopinóe ya úne iháke Itukó'oviti, itea keno'ókotinemo koati hána'iti teyonéti ya undíke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeínoa imo perékatana, ako omóndokea. Énomonemo ahíko xanéhiko haínati ya úne itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko kutí koetimo otuko yúku ne xunáko kasása'ikea. 17 Hanemo koéneye, xâne omó'ixoti kasasá'ikopeti kuteâti ápa vo'ókuke. Kuteâti kixókonoku nonéti, enepone tiríku kasasá'ikovo, énomonemakamo kixóneye xanéhiko nê'e. Kuteâtimaka koeku ípíhopeokono há'i íhakuke, énomonemakamo kixóneye xâne únati kixoku ítúkeovo nê'e. Kene ne xâne ákoti aunáti, enepohikone kutí koeti ike kasasá'ikine tiríku, kurikoâtimo yúkuke ákotinemo ípukevokú —kíxovokoxoane Xuâum.

18 Énomone koéneye yuho Xuaum Mbátita. Koane ákomaka tópi po'ínuhiko enékope xanéhiko koêku koyúhoinoa ne inámati íhíkavoviti íhae xoko Itukó'oviti.

19 Ina saya'íkoamaka Xuâum ne Êrodi, enepone hána'iti pahúkoti ya Ngálíleya, vo'oku kóyenoepa yeno koati po'ínu, sêno koéhati Erôdiya. Haina póhutine, itea vo'ókumaka po'ínuhiko váhere ítuke. 20 Yane inamá'axo kuri'úxovo váhere ítuke ne Êrodi vo'oku kuríkeane Xuâum ika'ákovokutike.

Koeku ahíko Jesus ne Xuaum Mbátita

Mt 3.13-17; Mk 1.9-11

21 Uke'éxoane Xuâum áhikea uhá koêti neko xâne, ina ahíkomaka Jesus. Koeku ítúkea orásaum ne Jesus, mihe'ó koéne ne vanúke 22 koane evésekea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke kutí koeti kurúte. Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúkeke koêti:

—Íti Nje'éxa koati ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo —koéne.

Oxúnoekenehiko Jesus

Mt 1.1-17

23 Enepone Jesus, itopónone kuteâti tirinta koetine xoénaena, ina turixôa ítúkea ne ítukexeake Itukó'oviti. Yoko ya isóneunoake xanéhiko, koati xé'a Yûse nê'e. Hará'ahiko íha oxúnoekene.

Enepone ôxu, Éli koéha. 24 Kene Éli, xé'a Matâti.

Enepone Matâti, xé'a Lévi.

Kene Lévi, xé'a Meúki.

Kene Meúki, xé'a Njanâi.

Kene Njanâi, xé'a Yûse.

²⁵ Enepone Yûse, xé'a Matátiya.

Kene Matátiya, Ámu itukôa xé'a.

Kene Ámu, Nâum itukôa xé'a.

Kene Nâum, Êzli itukôa xé'a.

Kene Êzli, Nâgai itukôa xé'a.

²⁶ Kene Nâgai, Mâte itukôa xé'a.

Kene Mâte, Matátiya itukôa xé'a.

Kene Matátiya, Semêi itukôa xé'a.

Enepone Semêi, Yûse itukôa xé'a.

Kene ne Yûse, Njôda itukôa xé'a.

²⁷ Kene Njôda, Njoánam itukôa xé'a.

Kene Njoánam, Rêza itukôa xé'a.

Kene Rêza, Nzorobâbe itukôa xé'a.

Kene Nzorobâbe, Salatíye itukôa xé'a.

Kene Salatíye, Nêri itukôa xé'a.

²⁸ Kene Nêri, Meúki itukôa xé'a.

Kene Meúki, Âdi itukôa xé'a.

Kene Âdi, Kôzam itukôa xé'a.

Kene Kôzam, Eumâdam itukôa xé'a.

Kene Eumâdam, Êr itukôa xé'a.

²⁹ Kene Êr, Njozûe itukôa xé'a.

Kene Njozûe, Eliêze itukôa xé'a.

Kene Eliêze, Njôrim itukôa xé'a.

Kene Njôrim, Matâti itukôa xé'a.

Kene Matâti, Lévi itukôa xé'a.

³⁰ Kene Lévi, Simêum, xé'a Njúda, itukôa xé'a.

Kene Njúda, Yûse, xé'a Njónam itukôa xé'a.

Kene Njónam, Eliyáki itukôa xé'a.

³¹ Kene Eliyáki, Melêa itukôa xé'a.

Kene Melêa, Mêna itukôa xé'a.

Kene Mêna, Matâta, xé'a Nátam, itukôa xé'a.

Kene Nátam, Ndávi, xé'a Njése itukôa xé'a.

³² Kene Njése, Ôbedi, xé'a Mbôa, itukôa xé'a.

Kene Mbôa, Sála itukôa xé'a.

Kene Sála, Nâsom itukôa xé'a.

³³ Enepone Nâsom, Aminâdabi itukôa xé'a.

Kene Aminâdabi, Ândimi, xé'a Ârni, itukôa xé'a.

Enepone Ârni, Êzorom, xé'a Pêre, itukôa xé'a.

Kene Pêre, Njúda itukôa xé'a.

³⁴ Kene Njúda, Njáko, xé'a Izáki, itukôa xé'a.

Kene Izáki, Âbraum, xé'a Têra, itukôa xé'a.

Kene Têra, Náko itukôa xé'a.

³⁵ Kene Náko, Serûki, xé'a Rágau, itukôa xé'a.

Kene Rágau, Faléki, xé'a Êbe, itukôa xé'a.

Kene Êbe, Sála itukôa xé'a.

³⁶ Kene Sála, Káinam, xé'a Arafáxadi itukôa xé'a.

Kene Arafáxadi, Sem, xé'a Nôe, itukôa xé'a.

Kene Nôe, Laméki itukôa xé'a.

³⁷ Kene Laméki, Metuzálem, xé'a Enóki, itukôa xé'a.

Kene Enóki, Njaréti, xé'a Maléleu, itukôa xé'a.

Kene Maléleu, Káinam itukôa xé'a.

³⁸ Enepone Káinam, Ênu itukôa xé'a.

Kene Ênu, Sėti itukôa xé'a.

Kene Sėti, Âdaum itukôa xé'a.

Kene Âdaum, Itukó'oviti itukôa xé'a.

4

Hixopâ Ndeâpu íkorokea ne Jesus pahunévotike

Mt 4.1-11; Mk 1.12-13

¹ Yupihovó koéne êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Jesus ukopeâne húveona Njórdaum. Yane ómane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya mêmum ákoti apêti. ² Koarenta koe káxe óva koane hixópea Ndeâpu íkorokea pahunévotike. Ákomaka nika ne Jesus koeku óvoheixeaya. Ikénepoke koarenta koeti káxe ákoyea nika, yane épekoane hímakati. ³ Yane hara kíxoá Ndeâpu:

—Enepo itikápuxo koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, pehúka sá'iri'okopeovo pâum ra mopô.

⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Haina póhutine nikokónoti koxunáko xâne” kôe.

⁵ Ínamaka ómo Jesus ne Ndeâpu vanúke'exekuke ne mopô. Yane hú kíxoane éxokea uhá koeti pahúko ku payásotihiko yara kúveu mêmum. ⁶ Ina kixôa Ndeâpu:

—Mboréxopeatimo itúkeovo íti exêa koêku uhá koêti ra natixókutihiko, koane ítikenemo uhá koêti ne úhe'ene. Yane itimo hána'iti ihayú'iuti vo'ókuke. Vo'oku mboréxokonoane uhá koêti rá'a, yoko koêkutimo ánja mboréxea, mboréxoátimo. ⁷ Poéhane ípiyikexi nonénguke kuti kixénuti Itukó'oviti, yane ítikenemo uhá koêti —kíxoane.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ópohane Yúnae Itukó'oviti ípiyikexina. Poéhane motová kíxeokononeye” kôe —kíxoane.

⁹ Yane omone Jesus ne Ndeâpu ya Njeruzálem xoko koati kirípuhike ne hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Enepo itikápuxo Xe'exa Itukó'oviti, kepúhaka papu poké'eke, ¹⁰ vo'oku hara kôe ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti:

“Pahukoátimo Itukó'oviti ne ánjuhiko, enepone ovóxe íhae vanúke, kátarakeopi.

¹¹ Énomonemo namukópopi ya vô'u maka hákone okó'okovo hívi ya mopô” kôe. *Sáramu 91.11-12*

¹² Ina kixôa Jesus:

—Haramaka kôe po'i yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Hako yoposí'okova ne Yúnae Itukó'oviti” koémaka.

¹³ Uke'éxoane Ndeâpu hixópea ne Jesus ya uhá koeti kó'iyevokuku hixópeake, yane kali ahíkuxopeovaike kuxotí'iko káxe unátiyeakumo kíxoaku ítea íkorokea pahunévotike.

Iná turíxo ítuke ne Jesus Ngalíleyake

Mt 4.12-17; Mk 1.14-15

¹⁴ Ikénepoke, ina aukópovo ne Jesus Ngalíleyake. Koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Yoko hi'imé koéne xâne eyekóxeati unako ítuke yaneko poké'e. ¹⁵ Íhikaxomaka ne Jesus ya sinâgogahiko, enepone íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, koane uhá kó'iyea xâne iháyu'ikea.

Pího Jesus ya Nazâre
Mt 13.53-58; Mk 6.1-6

¹⁶ Úkeane pího ne Jesus ya Nazâre, pitivóko éxokexeaku. Ya sâputu, pihóne ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko kuteâti kixóvoku. Yane ina exepúko yúhoikea emo'u Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko ápe porexoâti ne koyuhópeti, óvoku yútoe porofeta Izâiya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Mihe'ókoane Jesus, ina inixóponoa xoko kó'iyeku ne yutoéti:

¹⁸ “Anéye njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, enepone hazakónuti ngoyúhoinoa xâne ákoti apeínoati ra inámati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti. Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena íteovo xunako vaherévokoti ne xanéhiko kutí koeti ákau váhere kixovókuti. Pahúkonumaka mboréxea ínixopea ne xâne komítiti, koane ngayápahikopea koêku ne xâne kutí koeti koínoti éno ínati koekúti vo'oku tiú'iko kóyeku. ¹⁹ Pahúkonumaka ngoyúhoyea símeovone kaxena kouhpu'ikeovo hána'iti seánakoa Vúnae ne xanéhiko” koéti. *Izâiya 61.1-2*

²⁰ Uke'éxoa yúhoikea, yane exéxopane Jesus ne koyuhópeti, koane poréxopea ne xâne unakópati, ina ivatákopomaka ne Jesus. Yoko uhá koéti neko xanéhikoya, komomo-komomó kixoixoane. ²¹ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepora emo'u Itukó'oviti yuké'eu kémokenoyi, simóvone kíxone kó'oyene —kíxovokoxoane.

²² Yoko uhá koéti neko kamokénoti, ínixeahiko úhe'ekea neko yuho Jesus. Koati iyupáxovatihiko éxea koyúhoyea emo'útihiko yupihóvoti unáko kuteâti neko yúho. Hara kixókoko:

—Hainá'ikopo xé'a Yúse rá'a?

²³ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Koati kaná'uti keyúhoinoamo ra kixonéti koéti: “Iti ipixáxoti, keítapapu” koéti. Koane: “Ítíkinaveamaka yara pitivóko peyá'yiyu uhá koéti ne ítike veyékoune ítiki ya Kafanáum” kixénutimo. ²⁴ Koati endó'okopitinoe koêku: Ako ápahuina porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti ivavákokonoti xapa xâne úkeakuke. ²⁵ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Éno sêno ivokóvoti íma ya Izarâe yanekóyoke ya kaxénake Íliya. Énomone yaneko ákoyeaku kêva úko ya kúveu mopo'âti xoénae sei koeti kohê. Yoko enómaka hímakati ya uhá koéti neko poké'e yanekóyoke. ²⁶ Itea haina xoko ivokóvoti íma ya poké'exake Izarâe pahúkoko ne Íliya. Hane pahúkoko xoko sêno ákoti itupapu jûdeu, sêno ivokóvoti íma ya Sarépita poké'exake Sídom. ²⁷ Enómaka xâne ya poké'exa Izarâe ya kaxénake porofeta Ílizeu yúvone koati koímaiti arinéti, enepone lépara kixonéti, itea ako ápahuina xapákuke koítovone ne porófeta. Poéhane Námam, hóyeno ákotimaka itupapu jûdeu íhae poké'exa Sírea koítovo —kíxovokoxoane Jesus.

²⁸ Yane yupihovó koene ímaikinovo Jesus ne uhá koéti neko jûdeu kameâti yúho yané íhikaxovokuke hó'e. ²⁹ Xépuku koéponehiko, ina kopúhikopohiko Jesus meúkeke yane pitivóko xoko koati vanúke'exeakuke yane kali mopô, óvoku ne pitivóko. Ina kaha'áhiko amátitikea poké'eke koukeâti koati vanúke'exeakuke ne mopô, ³⁰ itea huvokó kixópa Jesus neko xanéhiko. Yane pihópeane.

*Koitóva Jesus ne hóyeno úroevo ndémoniu**Mk 1.21-28*

³¹ Ina piho ne Jesus ya Kafanâum, po'i pitivóko ya Ngálíleya. Ya sâputu, ihikaxotine xanéhiko ihikaxovokuke hó'e. ³² Yupíhova iháyu'ikea xanéhiko ne kixoku ihikaxea. Koati iyúseoti itúkeovo úkeakune xokóyoke ne hána'iti exóneti ihikaxone. ³³ Yoko ápe hóyeno úroevo ndémoniu yane ihikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ina kohonóko emó'u kó'iyea:

³⁴ —Jesus, íhae Nazâre, na koeti yího'ixopoinivi? Simínetine yuké'exoponivi? Énjoa itíkivoa ne Sasá'iti Páhoe Itukó'oviti —kíxoane.

³⁵ Ina saya'íkoa Jesus neko ndémoniu. Hara kíxoa:

—Hákone keyúho, ipíhikapi ra hóyeno —kíxoane.

Yane íkorokoane ndémoniu neko hóyeno poké'eke xapákuke uhá koeti neko xâne, ina ipuhíkopea ákoti aka'áka. ³⁶ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti koane kíxeokoko:

—Namea kixotí'iyie koêku enepo koyúho rá'a? Koati apêti hána'iti xunáko pahúkea ndémoniu ipuhíkopea xoko xâne úroevo, koane kutípeahiko emó'u —kíxókokone.

³⁷ Yane xapákuke neko pitivókohiko ákoti ahikápu, hi'imé koene xâne eyékoxea unáko ítuke ne Jesus.

*Koitóva Jesus imose Péturu**Mt 8.14-17; Mk 1.29-34*

³⁸ Ipuhíkopeane Jesus ne ihikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo óvokuke Simaum Péturu. Yoko ka'aríneta imóse ne Símaum, yupihóvoti xunako otuko mûyo. Ina epemóhiko Jesus huvó'oxea. ³⁹ Simeáne xêrerekuke ipéna, pahúkoane uké'epa ne otuko mûyo. Koá'axo, uké'epone neko êno otuko mûyo. Yane exépu kopone neko sêno koane kátarakopea evo Jesus.

*Éno po'ínuhiko ka'aríneta koítovone Jesus**Mt 8.16, 17; Mk 1.32-34*

⁴⁰ Koêku kahá'ayeane onómekeovo káxe yanekóyoke, heú koetíhiko neko xâne apêti ka'aríneta óvokuke, koêkuti kó'iyevoku ne aríne, ómahiko xoko Jesus, koane koíteova Jesus koeku ípihea vó'u tutíkuke. ⁴¹ Enómaka xâne úroevo ndémoniu koítovone. Koêku ipuhíkopeahiko ne ndémoniu, koane koyúhoyea ya koati hónotike emo'úti:

—Iti koati Xe'exa Itukó'oviti —koéhiko.

Itea sayá'íkoa Jesus, pahukoâtihiko ákoyea okóyuhu vo'oku éxeahiko itúkeovo Mésiya, enepone Páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

*Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Jesus**Mk 1.35-39*

⁴² Yuponíne ipuhíkopeane Jesus neko pitivóko, hane yóno xoko ákoyeaku apêti. Yane opósi'ixoane xanéhiko. Inixóponoane, ákone síkahiko pihópea. ⁴³ Itea hara kixovokoxoa Jesus:

—Ngónokomaka ngoyúhopena xoko po'ínuhiko pitivóko ra inámata ihíkavoti koyúhoti kixoku koêku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koati énomone mbahúkinokono yara kúveu mêm —kíxoane.

⁴⁴ Énomone kíxoaneye koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne Jesus ya ihikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ya poké'exa Njúdeya.

5

Inúxotihiko íhikau Jesus iháxiu hókea
Mt 4.18-22; Mk 1.16-20

¹ Po'i káxe, hane óvo ne Jesus xe'ókuke Mar-na Njenezâre. Yoko ákone yónoku ahíkuxeovo ne Jesus vo'ókuke neko êno xâne xokóyoke kahá'atihiko kámea emo'u Itukó'oviti. ² Ina noíxo pi'âti vatéke ne Jesus xe'ókuke ne úne. Áko'ohiko vatékenake ne numíkuxoti, únae neko vatéke. Koati evesékopotine, kipo'íkopotine númikuxope. ³ Yane vesenekú koane Jesus neko po'i vatéke, ítuke Símaum, ina epemôa kali ahíkuxea upénoyeakuke úne. Vatá kóyene ne Jesus vatékeke íhikaxea neko êno xâne.

⁴ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ina kíxo Símaum:

—Yahíkuxa upénoyeakuke ra vatéke, ínamo kiriná'eka ne nímikuxope — kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Símaum:

—Íhikaxotí, herú kíxo úti yóti ko'ítukeyea úti, itea ako ápahuina vêho. Itea vo'oku pehúkinu, ngurinó'ekoati ra núminguxope, indukoâti ra péhoenonu — kíxoane.

⁶ Ina kurinó'ekoa Pêturu yoko ha'ínehiko ne númikuxope. Yane yupihovó koene êno hêe êho. Kalíhanini ekétokexea ne númikuxope. ⁷ Ina oenékoa ne ha'ínehiko ovoti po'íke vatéke epemoâti huvó'oxoponea. Yane pihínoanehiko. Puhí-puhí kíxo neko pi'âti vatékenahiko. Kalíhanini yúpuririkeovohiko vo'ókuke. ⁸ Noixoâne Símaum Pêturu neko koekúti, ipuyuké koéne nonékuke Jesus koane kíxea:

—Unaém, yahíkuxipunu vo'oku undi xâne pahukóvoti —kíxoane.

⁹ Koati iyupáxovati Símaum yoko uhá koeti ha'íne neko koekúti, noixoânehiko ne êno hêe ítóponehiko. ¹⁰ Koane Teâku yoko Xuâum, xé'a Nzebêdeu, ha'íne Símaum yane itúkovo, iyúpaxovamaka. Ina kíxôa Jesus ne Símaum:

—Hako píke. Hainá'ikomo hêe yíxovonoe, itea indukópopininoemo íhikaxoti xâne hókeonu —kíxoane.

¹¹ Mikukópanehiko ne vatékena movó'iyekuke, kurí kixone uhá koeti ítukevo, yane pihónehiko ikéneke Jesus.

Koitóva Jesus neko yúvone lépara
Mt 8.1-4; Mk 1.40-45

¹² Ápe pitívoko símoku ne Jesus yanekôyo, tokópeaku hóyeno yúvone lépara herú kixeâti koxé'u. Simoné'e neko hóyeno xoko Jesus, ipúyukexea nonékuke koane ísu'okea nône poké'eke, ikoseânaxovati. Hara kixo Jesus:

—Unaém, enepo yakahá'a keítivonu, motóva —kíxoane.

¹³ Ina sipo'ókoa Jesus koane kíxea:

—Ngahá'a, sesá'ipine ra yaríne —kíxoane.

Ehá'axo koyúhoa Jesus, má koépone ne aríne. ¹⁴ Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea éto'oe. Hara kíxo:

—Yéxakapanapa ne sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke. Yamína iké'iparaxoke Itukó'oviti kuteâti páhoe Muíse yútoeke, yéxokovo pe itúkeovo yunatípotine —kíxoane.

¹⁵ Itea inamá'axone itohíneo xapa xâne koêku neko ítuke Jesus, kutí'inoko pihinoâti ênoti xâne kámokenoponea koane íteovahiko ne aríne. ¹⁶ Itea ápe ahíkuxeovaku Jesus ne xanéhiko motovâti itúkoponea orásaum ya mêum ákoti apêti.

Koitóva Jesus ne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo

Mt 9.1-8; Mk 2.1-12

¹⁷ Po'ike káxe ixómoti ihíkaxo ne Jesus. Yoko ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koánemaka ne ihíkaxotihiko yútoe Muíse vataká koyétiya. Ako tópi pitivóko úkohikeaku ya uhá koeti ipuxóvokuti ya Ngalíleya, koáne ya Njúdeya, koánemaka ya pítivokona Njeruzálem. Koati hána'iti ne xunako Vúnae Itukó'oviti xoko Jesus kutí'inoke koitóvoti ne ka'arínethihiko. ¹⁸ Yane kenó'okone hóyenhiko omoti po'i hóyeno isayú'ixovoti ákoti ehevákapu múyo. Ixané kíxeahiko pouke ómea, koane opósikeahiko kíxoaku ómea ne isayú'ixovoti nonékuke Jesus, ¹⁹ itea akó'oti évekoaku vo'ókuke neko éno xâne. Hukinóvoti alú'okeyhiko ouke péti, ina kohinókinohiko évekoaku koévesekea. Ixané kíxéane ne pouke koévesekea xoko kohínokinoahiko téya ne péti nonékuke Jesus xapákuke neko éno xâne. ²⁰ Noixoâne Jesus itúkeovo koati kuvovátihiko, ina kixôa ne isayú'ixovoti:

—Hoyenó, itúyopone pehúnevo —kíxoane.

²¹ Ina kixokókohiko ne éskiriba ihíkaxoti yútoe Muíse koáne ne farízeuhiko:

—Kuti íkutixapovo ra hóyeno? Koati itúkuvoti Itukó'oviti nê'e, vo'oku poéhane Itukó'oviti motová kotúyopea pahunévoti —kixókókohiko.

²² Itea éxea Jesus isóneuhiko, hukinóvoti kíxovokoxea:

—Na koeti kixíneanenoeye ne iséneu? ²³ Kuti itukóvovo ákoti hé'onoke'e, ngíxea ra isayú'ixovoti: “Itúyopone pehúnevo?” áko'o, “Yexépukapa, yenápa” ngíxea. ²⁴ Itea kó'oyene, yexoátinenoemo ápeyea njunáko yáye yara poké'e ngotúyopea pahunévoti, undi ihæ vanúke íkútipasikoponovoti xâne —koéne.

Ina kixôa Jesus ne isayú'ixovoti:

—Mbahúkopi yexépukopi, viyápa ne peúke, pihépa yóvokuke —kíxoane.

²⁵ Koati énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone neko hóyeno nonékuke neko xanéhiko, ina veyopá ne pouke tunúkuheixovokumeku, yane pihópone óvokuke koane iháyu'ikopea Itukó'oviti. ²⁶ Yupíhovahiko iyúpaxeova uhá koeti xâne noixoâti, koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti vo'ókuke. Éno hána'iti píkeahiko koane kó'iyea:

—Imáko koéku ra hána'iti iyupánevoti noíxone úti kó'oyene —koénehiko.

Inâ ihaxíkoka Jesus ne Lévi

Mt 9.9; Mk 2.13, 14

²⁷ Yanê'e, koéku ukóponea ne Jesus, ápe hóyeno noíxone, koperáxinoti nâti, vaata koyéti xoko kóperaxoku. Lévi koéha. Ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

²⁸ Yane xepú koéne Lévi. Kurí kíxoane uhá koêti neko itúkovo, yane pihóne hókea Jesus.

Iníkoka Jesus ne xanéhiko pahukóvoti

Mt 9.10-13; Mk 2.15-17

²⁹ Ina itúko éno hána'iti níxaxóvoti ne Lévi óvokuke. Éno po'ínuhiko koperáxinoti nâti kaha'ineati mesáke, koánemaka po'ínuhiko xâne húpiu. ³⁰ Yane enepohikone farízeu koánemaka ne éskiribahiko hokotímaka isóneu evo farízeu, kapáhakivona ne íhikauhiko Jesus. Hara kíxovokoxeahiko:

—Na koeti ínikineanoe ne koperáxinoti nâti yoko xâne pahukóvoti?

³¹ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Enepohikone xâne ákoti yuvâti, ako okónoko ipixáxoati. Poéhane ka'arínethi konokôa. ³² Haina nzmínoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, itea hane nzmíno

xâne pahúkóvoti maka ikátivexane isóneuke ne pahúnevo koane kuríkoepa — kíkoxokoxoane.

Koyuhôa Jesus nókone kó'iyea ne xâne enepo jejuá kôe

Mt 9.14-17; Mk 2.18-22

³³ Inamaka apê xanéhiko kixoti Jesus:

—Enepohikone íhikau Xuaum Mbátita koánemaka ne íhikauhiko farízeu, kóyekune jejuá kó'iyea koane itúkea orásaum. Kene íhikeuhiko, anéko níkeahiko —kíxoanehiko.

³⁴ Ina kixoáhiko Jesus:

—Yusíkoikopomea pehúki jejuá kó'iyea ne húpiu kasátuxoti koêkuiko ápeyea ne koyénoti xapákuke? ³⁵ Itea simóvotimo káxe veyópeokonokumo ne koyénoti xapákukehiko. Hainápo, jejuá koetímo yaneko káxe —kíxoanehiko Jesus, kixopóvoti yane éxetina.

³⁶ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ako xâne veyoti inámati ipovóti itukoáti ihápa'akope xoko kúxoti ipovóti, vo'oku mani koukóponoati ívarereoku ne kúxotine ipovóti —kíkoxokoxoanemaka, íhókoati inámati ipovóti ne íhíkavoti íhikaxone ákoti akutêa ne kúxoti hó'e xâne.

³⁷ Ina kixovókokoxopaimomaka Jesus:

—Ákomaka yusíka unákeovo inámati víyum ya yékoteno íhaku, itukéti ya vakamóto, mará'inamo ívarerea ne yékoteno íhaku enepo íhiyáka ne inámati víyum. Yane mani evókovoti ne víyum koánemaka ne íhaku. ³⁸ Itea konókoti ímeokono inámátike íhaku ne inámati víyum, (yane ako évakapu ne íhaku koáne ne ováti). ³⁹ Itea ako ápahuina xâne kaha'áti ne inámaticu víyum uke'éxoane énoyeova ne kúxoti víyum, vo'oku hara koe isóneunoa: “Koati únateoxo ne kúxoti víyum” koéne isóneu —kíkoxokoxoanemaka Jesus, exókoatihiko itúkeovo koati pó'iti koêku ne inámati íhíkavoti ítuke yane kúxoti íhíkavoti.

6

Jesus exêa koêku ne sâputu, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko

Mt 12.1-8; Mk 2.23-28

¹ Koati sâputu yanekôyoke vékeahiko evo Jesus kali xêne vekoti kavâne ya kaxena itóvope ha'i nonéti. Koêku vékeahiko koane marékea ha'i tiríku ne íhikauhiko, koane xokéxea, níkoátihiko. ² Yane ápe farízeuhiko, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse kixoáti:

—Na koeti itíkinonoe koekúti ákoti parexá'avea hó'e úti yútoeke Muíse vitúkea ya sâputu?

³ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoikopo yíhoikiku ya emó'uke Itukó'oviti koêku ítuke Ndávi mekúke yaneko epékoa hímakati koánemaka ha'ínehiko? ⁴ Énomone yaneko úrukeovaku Ndávi neko óvoku Itukó'oviti enepo veyôa neko páum ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yane níkoa, koane poréxeamaka ne ha'ínehiko upánini ákoyea paréxa yútoe Muíse níkeokono, vo'oku poéhane sasedótihiko inuxínoti xanéhiko hó'eke motovâ níkea.

⁵ Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Koati undíne exêa koêku ne sâputu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.

Koitóva Jesus ne hóyeno timovó'uti

Mt 12.9-14; Mk 3.1-6

⁶ Po'íke sâputu, úrukova Jesus ne sinâgoga, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko, yane íhikaxone. Yoko ápe hóyenoya timó'iti poixo'o vô'u éxopeke.

⁷ Ápemaka êskiribahiko yoko farízeuhiko ixómoti ivokó'oko Jesus koíteovamo neko hóyeno ya sâputu, oposí'ixoti évekinokaku yúho itúkeovo pahukóvoti ne Jesus enepo kaitápa. ⁸ Ítea exó kíxea Jesus isóneunoahiko. Yane hara kíxoa ne hóyeno timó'iti poixo'o vô'u:

—Yexépuka, xe'ó yákoé nonekútike —kíxoane.

Yane exépukone ne hóyeno. Xe'ó koéne nonekútike. ⁹ Ina kixovókoxxoa Jesus neko êskiriba yoko farízeu:

—Na kó'inoaye iséneu? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea únati ya sâputu? áko'o vitúkea váhere, koíteovo uti ka'aríneti? áko'o síkó kíxea útí ivókeovo —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus uhá koêti neko xâne apêtiya. Ina kíxôa ne hóyeno:

—Kepáya'akapa ne veô'u —kíxoane.

Koáne, kapáya'akopane ne vô'u. Yane unátipone. ¹¹ Yupihovó koénehiko ímaikexeovo neko êskiribahiko koane yúho'ixekoko, oposíkoti kixókumo ítea íkorokea Jesus ya yumópope.

Noivókoxxo íhikauhiko ne Jesus

Mt 10.1-4; Mk 3.13-19

¹² Yaneko káxehiko, pího Jesus oukeke kali mopôí itukóponoti orásaum. Herú kixo yóti yúho'ixea Itukó'oviti. ¹³ Yuponíne, íháxikoanehiko neko xâne hokoáti. Yane noivokoxone nduse koêti xapákuke. Yoko ápostulu íhaxeamaka Jesus neko nduse koeti noivokoe. ¹⁴ Hará'ahiko íha: Símaum, eneponeko íhaxopone Pêturu; yoko Ándere, po'ínu Símaum; koane Teáku; Xuâum; Filípi yoko Mbatulúmeu. ¹⁵ Ina apémaka Máteu; Túme; Teáku, enepone xé'a Áfeu; yoko Símaum Nzelóti; ¹⁶ koane Njúda, enepone xé'a Teáku; yoko Njúda Iskarióti, eneponeko itúkoheovoti koeku hókea Jesus kurikoáti xapa xanéhiko puvâti.

Po'ínuhiko koítovone Jesus

Mt 4.23-25

¹⁷ Evesékoxxeane kali mopôí ne Jesus, xané kixópa íhikauhiko. Hane óko xoko kutípu'iyekokoku ne poké'e xoko óvoheixoku êno po'ínuhiko xâne hokó'ixoati. Koati êno xâne ukeáti uhá koeti Njúdeya yoko Njeruzálem, koánemaka Tíru yoko Sídom, enepone pitivókohiko ovoti xe'o mar. ¹⁸ Simínotihiko kámokenoponea Jesus yoko épemea koíteova ya arínehiko. Ápe xâne úroevo ndémioniu koítovonemaka Jesus. ¹⁹ Uhá koêti neko êno xâne, ainovo kaha'áti sipó'okoponeahiko Jesus vo'oku ápeyeva xunáko ipuhíkeati xokóyoke koítóvati uhá koêti neko ka'arínatihiko.

Koeku xâne koati únati koêku nonekuke Vínae

Mt 5.1-12

²⁰ Ina komomâ Jesus ne íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa:

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti ákoti apeínoati, vo'oku yenópotimo xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke.

²¹ —Koati únati kêku, itínoe hokónuti épau hímakati yara koêku kó'oyene, vo'oku ákomo konokínovopiti káxehiko keno'ókoti.

—Koati únati kêku, itínoe hokónuti iyôti koêku kó'oyene, vo'oku eloképotimo yokóvo káxehiko keno'ókoti.

22 —Koati únatinoe kêku pivakána, koane kepúhikapakana xapákuke xâne kírivokoevo, koane itukáheakana kêku, koane yokoyúhokononoma itíkivo ákoti aunáti vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. 23 Aélokenoe yokóvo simapúne káxe kíkikononeye. Yupihovó ákoe elókeyea yokóvo, vo'oku koati hána'itimo némoepo vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko koati kíxoakunehikomaka yoxúnoekene púveahiko neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke.

24 —Itea koati kotívetimo kêku, itínoe íríku yuixóvoti kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, vo'oku koékuikonemo ne úhepeko kéyeku yáye yara kúveu mêum.

25 —Koati kotívetimo kêku, itínoe kuti koeti xâne imatáxovotine ákoti nókone, vo'oku keno'ókoti káxe, kuti ketímo épeu hímakati. Koati hána'itimo ikénoko'ixivo.

—Koati kotívetimo kêku, itínoe ekóvoti, yuixóvoti kouhepekea kóyeku yáye yara kúveu mêum, vo'oku keno'ókoti káxe iyeínótinoemo hána'iti tivenko kékumo.

26 —Koati kotívetimo kêku, itínoe ínixone uhá koeti po'ínuhiko xâne yánavokoevo itíkivo únati, vo'oku énomone kíxoaneye yoxúnoekene iháyu'ikea ne porófetahiko ákoti itukapu koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti mekúke — kíxovokoxoane Jesus.

Ako omótova itúkoponea ésa'i ne váhere itukeinokono

Mt 5.38-48; Lk 23.34; Át 7.60; Rm 12.14

27 Ina kíxovókokoxopaikomaka Jesus:

—Hara ngxópínoe, itínoe kamokénonuti: Hákonoe motová yokóvo ne xâne itukínopiti váhere. Itíkina únati ne xâne puvópiti. 28 Yépemina Itukó'oviti unako koêku ne hupará'ikopiti. Itíkinamaka orásaum ne itukóheoti kêku. 29 Áva ipusóhovoxopiti, síkeanemaka ipúsokea poixô'oke. Koane áva hu'uxópiti keápana, síkeane omópeamaka ripíno. 30 Heú koeti epemópiti ítikeye, peréxa. Koane áva veyoti ítikeye, hako hí'ixópa. 31 Kuteáti kehá'ayi unáko kíxópiku ne xanéhiko, énonememaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne kírivokoevo.

32 —Enepo itukapu póhutine xâne ákoti omotóvopi okóvo ako omótovo yokóvo, apétikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne váhere kíxoku itúkeovo, ákomaka omótova okóvo ne po'ínuhiko xâne ákotimaka omotóva okóvo. 33 Itukapu póhutine xâne itukínopiti únati itúkopino únati, apétikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti ítoa kíxeaneye. 34 Koane itukapu póhutine ívexo ne xâne yéxone poréxopeopimo ívexoake, apétikopomo némoepo xoko Itukó'oviti vo'ókuke? Muhíkova xâne pahukóvoti, ívaxomaka po'ínuhiko xâne pahukóvoti koêku éxea poréxopeamo ívaxoake. 35 Itea hara ngxópínoe, hako motová yokóvo ne xâne puvópiti, koane itíkina únati. Ívexamaka ákoti kíxâ poréxopeopeamo ne ívexoake, yane koati hána'itimo ne íperapomo xoko Itukó'oviti, koane itínoemo koati xe'éxaxapa Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koêti. Vo'oku muhíkova ne xâne ákoti íkará'ixapu xokóyoke, koánemaka ne koati váhere xâne, kóseana Itukó'oviti. 36 Itúkapuikopo seánati kuteáti koêku ne Yá'a íhae vanúke.

Ako yusíka vitúkeovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne

Mt 7.1-5; Rm 2.1-3

37 —Hákonoe itíkovo xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeáti itúkeovo pahukóvoti enepo hákoti yexôa koêku, vo'oku kúteanemakamo kíxékonoku. Hákomaka keyuhôa kónokea ipihoponeokono ne xâne ákoti koati yéxi koêku, vo'oku kúteanemakamo kíxékonoku. Koane hákomaka yunakôa iséneuke ne

váhere ítukeinopi po'ínuhiko xâne, itea kutí íxea ákoti váherexeaku ítukeinopi. Yane kúteanemakamo kixékonoku.

³⁸ —U'uso yákoye peréxi nókone po'ínuhiko xâne, vo'oku kúteanemakamo kixékonoku. Hanemo koéneye némoepo, kuteâti koêku ísahikea ovâti ne xáku vo'oku ákoyeane yónokuya, enepo yupihóvone yutútukeokono kopuhíkokono, vo'oku kuteâti kixeaku ne po'íhiko xâne, kúteanemakamo kixékonoku — kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Ina itukínoahikomaka íhokoake ne âha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ako yusíka hiríkea komítiti ne po'í komítiti vo'oku enepo hirikâ, uhá koetímó ne pi'âti íkorono'ekeovo uhorókuke. ⁴⁰ Enepone íhíkaxovoti, haina énomone payasó ya íhíkaxoati. Itea uhá koeti íhíkaxovoti, itukovo koati únati íhíkaxeokono, kutipasí koetímó íhíkaxoati.

⁴¹ —Na koeti yíxinova kemómoyi ne kutí koeti kalíhuti koekúti yonoti ukékuke po'ínu xâne koêku ákoyea ínixepa ne kutí koeti koati hána'iti ítátane tikóti yonoti yukékuke? ⁴² —Na kixeaye yéxoki po'í xâne pahúnevo koêku ákoyea ínixepa ne pehúnevo? Mani kutí keti xâne ákoti eapâ ne hána'iti ítátane tikóti yoneâti ukéku, itea kóyeane kíxea ne po'ínu: “Mbo'inú, veyámbinapeavo ne kali koekúti yonoti yukékuke” kixoâti. Itínoe ikútixapovoti sasá'iti yane po'ínuhiko xâne, viyápavo inúxotike ne kutí koeti hána'iti ítátane tikóti yonoti yukékuke maka sásasa ákoyepone ínixi, ínamo omotóva viyópi ne kutí koeti kali koekúti yonoti ukékuke ne pe'ínu —kíxovokoxoane Jesus.

Kixoku ítúkeovo éxeokono ne xâne
Mt 7.16-20; 12.33-35

⁴³ Ina kixovókokopaikomaka Jesus:

—Ako únati xuve tikóti poréxoti váhere há'i. Kúteanemaka koêku ne xuve tikóti ákoti aunáti, ákomaka parexa únati há'i. ⁴⁴ Uhá koeti xuve tikóti, hane éxeokono há'i pôreu. Vo'oku ako veyákana fígu xuvékuke topekóxe. Koane ákomaka veyákana úva ya xuvékuke ka'áveti nonéti xapa úhiti. ⁴⁵ Enepone únati xâne, áinovo únatinoe koyúho vo'ókuke ne únatinoe koekúti unakóvoti isóneuke. Kene ne váhere xâne, áinovo ákoti aunáti koyúho vo'ókuke ne váhere koekúti unakóvoti isóneuke.

Pi'âti kó'iyevovoku poéheve péti
Mt 7.24-27

⁴⁶ —Na koeti “Unaém, Unaém” kixínenunoe koêku ákoyea itíka ne mbáhoenopínoe itíki? ⁴⁷ Uhá koetíhiko ne xâne simónuti koane kamokénoati ra emó'um yoko itukoâti, ⁴⁸ hane koéneye hóyeno itúkoti péti, upénoti kehókea inúxotike imókone itopóno mopôdi, ímoaku poéheve ne péti. Uséxoane ne péti, keno'ókone êno koiníkoti. Yane kayakakoane ne péti, itea ako íkaraka vo'oku kókoyuse kixeokono ítúkeokono. ⁴⁹ Itea enepone xâne kamokénoati ra emó'um ákoti itukâ, hane koéneye xâne itúkoti péti ákoti itukína poéheve inúxotike. Pohu ouke poké'e ímoa. Keno'óko êno koiníkoti huvêo kayakákoati ne péti, ako oríko íkorokea. Yane heu-heú kôe ítáhineyea ne péti —koéne.

7

Koitóva Jesus neko ahínoe tuti húndaru íhae Róma
Mt 8.5-13

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoinoa xanéhiko neko uhá koeti íhikaxeake, ina aukópovo ya Kafanáum. ² Yoko ápe tuti húndaru íhae Róma yane pitivóko apéti ahínoe ka'aríneti. Koati énotine koêku ne ahínoe, kahá'atine ivókeovo. Yoko

yupíhova ákoyea omótova okóvo tuti húndaru neko ahínoe. ³ Eyekóxoane tuti húndaru koeku ítuke Jesus, pahúkone tutíhiko júdeu xoko Jesus épemopoinoa xanépea óvokuke koíteova ne ahínoe. ⁴ Simohíko neko pahoéti xoko Jesus, hopeno-hopenó kíxoa éhakeovo píhea. Hara kíxoa:

—Enepone hóyeno pahukó'oviti, koati motokeâti hivó'oxoponi, ⁵ vo'oku koati ínikone viyénoxapa júdeu, koane ítúkinovi víhikaxovoku hó'e úti — kíxoanehiko.

⁶ Yane xanépoanehiko Jesus. Ye'éxeane óvoku, pahúkoa tuti húndaru ne ínikonehiko kíxópoinoa Jesus:

—Unaém, mbuvâti mboréxeopi itukéti. Ako yomótokea yúrukivo kalíke óvongu. ⁷ Énomonemaka ákoino mbíha xikóyoke ininjôâti ákoyea omóndokea yúnzo'ixoponeopi, iti hána'iti teyonéti. Puhu pahú íxea unátipea ne anzínoe yákokene xoko yóvoheixoku, yane unatípotinemo. ⁸ Vo'oku undímaka hóyeno konókoti ítúkea páhoenonu payásoti ya undíke. Koane ápe húndaru konókoti ítúkea mbáhoenoa. Poéhane kónoko “Píhe” ngíxea, yane pihotíne. Kene po'ínu “Kiná'aka” ngixôa, keno'ókotine. Koane “Hara ítíka” ngixôa ne anzínoe, ítúkoa ne mbáhoenoa ítúkea —koéne emó'u neko tuti húndaru páhoe xoko Jesus.

⁹ Kamoáne Jesus neko emó'uinoa, yupíhova iháyu'ikea neko hóyeno. Ina sa'írí'okinova ne xanéhiko hokoâti koáne kíxovokoxea:

—Ako noínjeaku xâne koati kuvovónuti kuteâti ra hóyeno, muhíkova xapákuke viyénoxapa íhae Izarâe —koéne.

¹⁰ Yane káyukopovonehiko neko pahoéti óvokuke tuti húndaru, yoko inú'ikopane unátipeane neko ahinoéti.

Koexépukopa Jesus xé'a ne sêno ivokóvoti íma ya Nâim

¹¹ Ikénépoke, pihóne Jesus ya kali pitivóko koéhati Nâim, koane íhikauhiko xánea. Enómaka po'i xâne hokó'ixoati. ¹² Ye'éxeane páhapetea ne pitivóko, apé koéne xanéhiko ipuhíkeati, ekoxóponoti xé'a sêno ivokóvotine íma. Yoko ako po'ínu xe'éxa neko sêno, poéhane nekóyo. Éno xâne íhae ne pitivóko xaneâti neko sêno. ¹³ Noixoâne Vúnae éno ne ivokóvoti, yupihovó koéne kóseanayea.

—Hako iyêo —kíxoane Jesus.

¹⁴ Ina ahí'ókovaxo Jesus ne kóinoyeokonoke, koane ípihea vô'uya. Yane xe'okó koénehiko neko koinoâti. Ina kíxôa Jesus neko ivokóvoti:

—Hemenó, mbahúkopi yexépukopi —kíxoane.

¹⁵ Yane vatá koépone neko ivokóvoti, koane turíxoepovone koyúhoyea. Ina kíxôa Jesus neko sêno:

—Anéyepo ra xí'a —kíxoane.

¹⁶ Yupihovó koene píkea uhá koéti neko xâne koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Anéye koati teyonéti porófeta xapákuke úti. Koati simotíne ne Itukó'oviti xapákuke úti kóseanayevovi, uti xanéna —koéhiko.

¹⁷ Enepora koekúti, ítuke Jesus, ako malíka yónoku eyékoxeokono ya uhá koeti poké'exa Njúdeya, koánemaka ya ipuxóvokutihiko ákoti ahiká.

Ápe páhoe Xuuum Mbátita xoko Jesus

Mt 11.2-19

¹⁸ Ápehiko íhikau Xuuum Mbátita koyuhópinoti Xuâum uhá koéti neko ítukevo Jesus. Yane iháxikoane Xuâum pi'âti íhikau, ¹⁹ ina pahukoâmaka xoko Vúnae épemoponea ítúkeova ne Mésiya, kúxone xâne símeamo, áko'o kónokeako kúxea po'ínu. ²⁰ Simoné'ehiko neko pi'âti xoko Jesus, hara kíxoa:

—Xuaum Mbátita pahukó'ovi vépemponeopi itúkeovo îti ne kúxone îti símeamo, áko'o kónokea kúxeako uti po'ínu —kíxoane.

²¹ Énomone yaneko ókoku ôra, êno ka'arineti koítovone Jesus koane xâne yúvone koati kotíveti arinêti yoko xâne úroevo ndémoniu. Enómaka komítiti koítovone. ²² Ina kixôa Jesus ne páhoe Xuâum:

—Yaúkrapu xoko Xuâum. Yéta'akapa koêku ra neíxone koáne ra kémone, ínixopeanehiko ne komítiti, yonópeanehiko ne mohéveu, koane unátipeanehikomaka ne xâne yúvone lépara. Yéta'akapamaka kamópeane ne mókere, yoko iyúkopeovone ne ivokóvoti, koane koyúhoyeovone ne inámati ihíkavoti ituke Itukó'oviti xapa xâne ákoti apeínoati. ²³ Yoko koati únati koêku ne xâne ákoti opoé'ainonu isóneu —kíxoanehiko.

Thayú'ikoa Jesus ne Xuaum Mbátita

²⁴ Pihopónéhiko neko páhoe Xuâum xoko Jesus, turíxovone Jesus koyúhoino xanéhiko koeku Xuâum. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo pihenôe neíxoponi Xuâum ya mêum ákoti apêti, kuti'ikopo kixónoe neíxi? Xâne muyá'iti kuteâti koêku hí'e kayákae ihunóvoti? Ako kalíhuina.

²⁵ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Hóyeno yupihóvoti úhe'ekea ípovo? Ako kalíhuina kó'iyeaneye kó'ípovoyea nê'e. Vo'oku xâne únatinoe kó'ípovoyea, enepone apêtimaka uhá koeti kó'iyevokua únatinoe koekúti ya xokóyoke, poéhane óvokuke nâti óvo. ²⁶ Kutí'ikopoya ne neíxopono? Porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti? Êm, koati porófeta nê'e, yoko koati ngxópitinoe yupíheovo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya po'ínuhiko porófeta. ²⁷ Vo'oku hara koe yuhu Itukó'oviti emó'uke vo'ókuke neko neíxoponone:

“Mbahukoâtimo timúneke ne koyuhó'inonuti emó'um, maka míhe'akinapine yoxéne itíki índukexeopike xapákuke xâne” kôe. *Malaquias 3.1*

²⁸ —Koati ngxópitinoe: Xapákuke xâne yara kúveu mêum, ako teyonéti ya Xuâum. Itea upánini itúkeovo koati hána'iti teyonéti ne Xuâum yáye yara kúveu mêum, koati yupihóvotimo anú'ukea itúkeovo teyonéti ya Xuâum ne xanéhiko ya natíxokuke Itukó'oviti, muhíkova ne koati ákoti apayáso xapákuke —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

²⁹ Uhá koêti neko kameâti yúho, muhíkinova ne koperáxinotihiko nâti, éxokopovo ínixea itúkeovo koati ponóvoti ne yuhu Itukó'oviti vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo, koane áhikeovo xoko Xuâum. ³⁰ Itea enepohikoneko farízeu, yuixóvoti hókea yútoe Muíse, yóko'o ne ihíkaxoti júdeuhiko ya hó'eke, ako áhikapu xoko Xuâum vo'oku ákoyea akáha'a ne mani ahá'inoa Itukó'oviti.

³¹ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Kutimea motóvo ínzokea ra xanéhiko apêti yara káxehiko kó'oyene? Kutimea koéneye? ³² Hara ínzokoa kalivónohiko vataká koyêti ya none ovokúti ákoti ínixone unáko apê po'ínuhiko kalivóno kaha'âti ikómohixea. Yane hara kixókonohiko: “Voxone oxokénati, móhikena elóketi okóvo, itea ákonoe yakáha'a kemóhiyi. Yane vimókovonemaka akene imokó'yikoti ivokóvoti, itea ákomaka yakáha'a” —kixókonone.

³³ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko xâne:

Énomonemaka kénenoeye, vo'oku simóne Xuaum Mbátita yuixóvoti jejuá kó'iyea yoko ákoyea énapu víyum, itea ako ínixeanoe unáko. “Úroevo ndémoniu nê'e” kíxeanoe. ³⁴ Ina nzímo xepákukenoe iníngoti xâne, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, itea ákomaka ínixeanoe unáko. Hara kôe iséneunonu: “Koati nípati yoko énovokenati víyum ne hóyeno, koane yómoti aínavokoxeovo

koperáxinoti nâti yoko po'ínuhiko xâne pahukóvoti” kixénunoo. ³⁵ Itea enepone koati kaná'uti exóneti, kóyeane mo iyúseyea kó'iyeaneye vo'oku kixoku itúkeovo ne xâne hokoâti —kixovokoxoane Jesus.

Ovohévexoa sêno ne Jesus

³⁶ Ápe farízeu itaíkoti Jesus njántaxoponea óvokuke. Simoné'e Jesus óvokuke, ivátakone xe'o mêsa. ³⁷ Yane apé koene sêno íhae neko pitivóko yupihóvati éxeokono ákoyea aúnnati kixoku itúkeovo. Eyekóxone níkóponea Jesus óvokuke farízeu, omó kixone íhaku xêru, itukéti ya hopú'iti mopôí íháxoneti alabásturu, puhí koatí'iko ovâti. ³⁸ Simoné'e neko sêno, akéneke Jesus véko ahí'okeova íxómoyea íyo koeku kaláka'ikea heve Jesus, koane kíhuhevexoea ya híyeu túti, yoko siúnoneyea hêve, koánemaka óvohevexea xêru ómone. ³⁹ Noixoâne farízeu, enepone itaíkoti Jesus, hara koe isóneneo: “Eneponi itukápuxo porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ra hóyeno, mani exoâti itukóvotiye ra sêno isú'okovati itúkeovo ákoti aunnati kixoku itúkeovo” kôe isóneu. ⁴⁰ Ina kixôa Jesus neko farízeu:

—Simaúm, anéye ánja ngoyúhoinopea.

—Yokóyuhookopo ihikaxotí —kíxoane Símaum.

⁴¹ Ina kixôa Jesus:

—Ápe pí'âti hóyeno orevéxoti po'í hóyeno, poéha orevéxoati singu koeti séndu pe'u tiúketi, kene ne po'ínu, sinkoénta koe pe'u tiúketi orévexoake. ⁴² Itea ákone tiúketina ne orevéxoatihiko mani poréxopeake. Yane koyúhoinoane hóyeno iváxoati ne tiúketi ákoyeane okónokoa poréxopea neko orévexoake. Yane pí'âti orevéxoti, kutimo itukóvo yupihóvati ákoyea omótova okóvo ne hóyeno iváxoati tiúketi? —kíxoane Jesus.

⁴³ Ina kixôa Símaum:

—Ya inzóneneke, hanemea ako omotóvaxo okóvo xu'ínati oréveu —kíxoane.

—Koati únati yimópope —kíxoane Jesus.

⁴⁴ Ina inonéxinova Jesus ne sêno. Yane hara kixo Símaum, kaha'âti kóuhapu'ikinoa kixó'ekone ne xêti ítukeinoake:

—Neíxoane ra sêno? Kó'oyene koêku úrungeova ra kúveu yóvoku, ako kali peréxanu úne ngipóhevexovope, kuteâti kixóvoku xâne xo'opeínokoko. Kene ra sêno, ho'óúke veínoa kipóhevexeonu yoko kíhuhevexopeonu ya híyeu túti.

⁴⁵ Koeku nzímea yâyeke, ákomaka sínaneanu. Kene ra sêno, ukeátine inâ urúngovo kúveu yóvoku, ako áka siúnoneyea njêve. ⁴⁶ Ákomaka yáhipu'ikanu óliu inâ nzímo yóvokuke. Kene ra sêno, xêru veínoa óvohevexeonu. ⁴⁷ Énomone ngxínopi: Enepora sêno, sasá'ipeane ne êno pahúnevo. Koati yupihóvati ákoyea omótovonu okóvo. Itea koseánakono xâne ákoti koati pahúnevo, kúteanemaka kalíhuyea ne ákoyea omótova okóvo ne xâne koseánati —kíxoane.

⁴⁸ Ina kixôa'ikomaka Jesus neko sêno:

—Sesá'ipine ne pehúnevo, ngotúyopinopeane.

⁴⁹ Yane hara kixó'okoko neko ha'ínehiko ya xe'o mêsa:

—Kutimea itukóvove rá'a? Muhíkova pahunévoti koyúhoa kasása'ikopea.

⁵⁰ Ina kixopâmaka Jesus ne sêno:

—Itévone vo'oku kívivonu. Aúhepepene iséneu koêku pihépi —kíxoane.

¹ Yane pihóne Jesus xapa uhá koeti pitivókohiko koane ipuxóvokutihiko koyuhoáti ne inámati ihíkavoti, enepone kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. Koane xáneheixoane ne nduse koeti íhikau. ² Ápemaka senóhiko úroevone ndémoniu, koítovone Jesus, xanéheixopatine, yoko po'ínuhiko sêno koítovone ya aríne. Xapákuke neko senóhiko, ápe Mâriya koéhatimaka Mandâlena, eneponeko kópuhikopeake Jesus seti koeti ndémoniu. ³ Ápemaka Xuâna, yeno Kûza, hóyeno ko'ítúkeinoti Êrodi, enepone nâti. Ápemaka Sûzana, koane enómaka po'ínuhiko sêno iko'ítukexoti apeínoati, huvó'oxope evo Jesus ya nókone.

Éxetina Jesus apêti íhokoake koeku nôti
Mt 13.1-9; Mk 4.1-9

⁴ Yupíhovo êno xâne pihinoáti ne Jesus. Ho'uxo-ho'uxó kó'inoahiko ukeáti po'íkehiko pitivóko. Ina itukínoahiko Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

⁵—Ápe hóyeno nopónoti ake nonéti. Koeku kásahikea, ápe irihíkovoti xe'ókuke xêne. Yane kapásikexokono, ínamaka keno'óko hó'openo ôti nikopâti. ⁶ Kene po'ínuhiko, írihikovo xoko enó'iyeku mopô. Ihonópone, movohí koéne vo'oku ákoyea alákahe ne móte írihikovoku. ⁷ Koane ápemaka irihíkovoti xapa tôpe. Xané kíxoane tôpe payákeyea ne nonéti. Yane ákone oxéne payákeyea ne nonéti vo'oku huruvokó kó'iyea tôpe. ⁸ Ina apémaka irihíkovoti únatike poké'e. Koati únati íhonoape nê'e. Poréxopo póhuti séndu há'i ne póhuti áke —kíxovokoxoane.

Ina kohonókoxo emó'u ne Jesus kó'iyea:

—Koêkuti kamoáti ra yúnzo, ivávaka —koéne.

Kouhápu'ikopa Jesus koêku ne éxetina
Mt 13.10-23; Mk 4.10-20

⁹ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Kuti kixó'eko ne yéxetina?

¹⁰ Ina yumopâ Jesus:

—Koati itínoe porexókono éxea koêku ne koekúti ákoti po'i exoáti, koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, itea ya xapákuke po'ínuhiko xâne, konókoti ítúkeovo exetinati apêti íhokovo ke veinokono íhikaxeokono. Yane enepo naixâ, kuti koetimo ákoti inixâ, koane enepo kamâ, ákomo éxina isóne kixó'ekone.

¹¹—Hara koe kixó'ekone ra énjatina: Enepone ake nonéti, emo'u Itukó'oviti kixó'eko. ¹² Enepone irihíkovoti xe'ókuke xêne, kixó'ekoti xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, ina keno'óko ne Ndeâpu veyopeáti ne emo'u Itukó'oviti isóneuke, puinoáti koíteova Itukó'oviti eneponi akutipoxo. ¹³ Kene enepone irihíkovoti xapákuke mopô, énomone kuteáti xâne ivavákoati ne emo'u Itukó'oviti koeku kámea, xanéátimaka háná'iti elókeko okóvo. Itea vo'oku kuti kó'iyea nonéti ákoti poéheve, ako áxu'ikene hókea, yane itavókeatine enepo simôa tiú'iti koekúti híxópeokonoke. ¹⁴ Kene enepone irihíkovoti xapa tôpe, hane kixó'eko xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti, itea koêku xu'íkeneyea, turíxovone pepókexea isóne vo'oku nókone yara kúveu mêum, koane íyokeovomaka po'ínuhiko koekúti, yane ako únati ítukeino Itukó'oviti. ¹⁵ Kene enepone irihíkovoti únatike poké'e, énomone kuteáti xâne itípakovoti isóne, kutipoáti ne emo'u Itukó'oviti enepo kamôa, koane unakoátimaka isóneuke. Yane êno únatinoe ítukeino Itukó'oviti vo'oku ákoyea kamúya'ikapu ikéneke —kíxovokoxoane.

Koêku yúku kouhápu'ikoti
Mt 4.21-25

Ina kixovóko xopaikomaka:

¹⁶ —Ako ihúxoti yúku xovopu'í kixoâti, itukovo imoâti opékuke ípe, itea hane ímoa xoko koati ókoku motovâti noíxea uhápu'ine uhá koeti urúkovati ne ovokúti. ¹⁷ Uhá koeti koekúti puvonéti éxeokono, kourápu'ikokonotimo. Koane uhá koeti kixovókuti he'onó'oeti kó'oyene, exókonotimo koane kouhápu'ikokonotimo.

¹⁸ —Yokóhiyanavonoe, kényusea kémokenoyi ra yûnzó, vo'oku enepone apêti námoeya, kuri'úxovotineoxomo námoe. Kene ne ákoti koati ivávakea, muhíkova ne íkutixane apêti xokóyoke, evókoatimo —kíxovokoxoane Jesus.

Simôa iyénoxapa ne Jesus xoko óvoheixoku
Mt 12.46-50; Mk 3.31-35

¹⁹ Ina símo xoko Jesus ne êno yoko ámeno, itea ako omótova ahí'okoponeovahiko vo'ókuke neko êno xâne kamokénoati. ²⁰ Ina apê kixopónoti Jesus:

—Anêko ne mémaina koane yámeno meúkeke oposíkopiti.

²¹ Ina kôe ne Jesus:

—Enepone xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti yoko itukoâti, énomone indúkumaka ênom yoko mbo'ínuhiko —koéne.

Ixikôa Jesus neko êno xúnati ihunóvoti
Mt 8.23-27; Mk 4.35-41

²² Po'í káxe, úsa'ixovo vatékeke ne Jesus koane íhikauhiko. Hara kíxovokoxoa Jesus:

—Piháne úti poixô'oke ra mar —kíxovokoxoane.

Yane pihónehiko. ²³ Koeku yóneahiko, imókone ne Jesus. Yane kenó'okone êno xúnati ihunóvoti yane mar, koane úrukeova úne kúveuke ne vatékena. Koati koímaiti koêkuhiko. ²⁴ Ina ahí'ókovo Jesus ne íhikauhiko koyúkoati.

—Íhikaxotí, vivohíkóvotinemo —kíxoanehiko.

Iyukóvone ne Jesus, pahúkoa ókea ne xúnati ihunóvoti koáne ne êno xúnati ovósokeovo úne. Yane okóne ne ihunóvoti koáne ne úne, huvemoo koépone ikéne. ²⁵ Ina kíxovóko xoa Jesus ne íhikauhiko:

—Imáko ákoyeanoe kivápunu —koéne.

Yoko yupihóvatihiko iyúpaxeovo koane píkea. Hara kíxókoko:

—Kutimea itukóvoye ra hóyeno? Muhíkova ihunóvoti yoko úne, ôko apê yuhó'inoa —kíxókokonehiko.

Hóyeno íhae Njêraza, úroevo ndémoniu, koítovone Jesus
Mt 8.28-34; Mk 5.1-20

²⁶ Ina ukopóno ne evo Jesus ya poké'e iháxoneti Njêraza, xoko hunókoku poké'ixa Ngalíleya poixô'oke ne mar. ²⁷ Ehá'axo evésekea Jesus ne vatéke, apê koéne hóyeno okotúmonexoati íhae neko pitivóko. Yoko koati úroevo ndémoniu nê'e. Mekutíne ako ituka ípovo, koane ákone ava ovokúti itea pe'áxatike óvoheixone. ²⁸ Noixóne Jesus neko hóyeno, vaúkone. Yane íkorokovone poké'eke nonékuke Jesus, koane kóhonokea emó'u kíxea:

—Jesus, iti Xe'exa Itukó'oviti, iti xe'exa Koati Payásoti ya uhá koêti, na koeti yího'ixinonu? Émbemopi ákoyea ipíhepananu —koéne.

²⁹ Kó'inokeneye yúho, koáhati pahukoâtimeku Jesus ne ndémoniu ipúhikopea xoko hóyeno. Yoko enóne kíxoaku ndémoniu. Enepo ikahévexokono ne hóyeno

koane ikavó'uxokono ya koati tiú'iti korénde, kóyeane kétokexea ne korénde, yane ehakoâtine ndémoniu ya mêum ákoti apêti.

³⁰ Ina kixôa Jesus:

—Kuti kéha?

Ina yumopâ:

—Ákoti yumaxápu ngoéha —koéne.

Kó'inokeneye îha vo'oku ákoyea yumáxapu ndémoniu urúkovati. ³¹ Yane épemonehiko Jesus neko ndémoniuhiko ákoyea pahúkapa yane êno upénoti uhôro inati haháku.

³² Yoko ouke neko mopôî, xêrerekuke ne óvoheixokuhiko, ápe ênoti kûre ixómotihiko níko. Ênomone épemo ne ndémoniuhiko yonópea xapákuke maka itúkapane óvoheixopoku. Yane síkoane Jesus. ³³ Ipuhíhikopeane ndémoniuhiko neko hóyeno, ponokó koépone xapákuke neko êno kûre. Yane heú koéne neko kûre éhahikeovo koane íkorono'ekeovohiko ya mar. Heú koéne yúpuririhikeovo ukeâti ouke ne mopôî.

³⁴ Noixoâne koyónotihiko kûre neko koekúti, heú koe kohó'iyea koane koyúhopea ne koekúti yaneko pitivóko yoko xapákuke neko ko'óvokuti yane mêum vekópoku. ³⁵ Yane noixoponoamaka xanéhiko neko koekúti. Simoné'ehiko xoko Jesus, noixoane neko hóyeno ipúhikopeakumeku ndémoniuhiko. Yoko ko'ipóvopotine koane unatípotine isóneu, vatá koyépotinemaka nonékuke Jesus. Yane yupihovó koéne píkeahiko vo'ókuke. ³⁶ Enephikoneko xâne noixoâti ne koekúti, koyúhoinoa ne po'i xâne simôti kixoku koêku unátipinoke neko hóyeno. ³⁷ Yane enepohikone uhá koeti ko'óvokuti ya Njêraza koane xe'ókuke, épemohiko Jesus ipúhikopea xapákuke. Koáhati yupihóvatihiko píkea. Yane úrukopovane evo Jesus ne vateke, ukópeane pihôpo. ³⁸ Kene ne hóyeno ipúhikopeaku ne ndémoniuhiko, épemovo xanépea Jesus. Itea pohu hara kixoa Jesus:

³⁹ —Yaúkapapu yóvokuke. Yokóyuhopinoa iyínoxapa ne uhá koeti ítukeinopi Itukó'oviti —kíxoane.

Yane pihópone ne hóyeno. Heú kixoa yónea neko pitivóko koyuhó'inoati uhá koeti xâne neko ítukeinoa Jesus.

Koitóvo sêno yoko ihine Njâiru ne Jesus

Mt 9.18-26; Mk 5.21-43

⁴⁰ Aukópovone Jesus poixô'oke neko mar, yupihovó koéne elókepea okóvo uhá koêti neko xanéhiko kuxoíxopati seópea. ⁴¹ Yane apé koéne hóyeno koéhati Njâiru simôti xoko Jesus. Enepone hóyeno, koati exoti koêku ne koekúti ya íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko. Ipúyukexo nonékuke Jesus, epemoâti xanépea óvokuke ⁴² vo'oku ápeyea ihíne nduse koetine xoénaena ka'aríneti, kahá'atine ivókeovo. Yoko ako po'i xe'éxa, poéhane neko kali ihíne.

Koêku yónea ne Jesus koane enó'iyea xâne hokoâti, xaneâtimaka inúmeokoko. ⁴³ Yoko ápe sêno nduse koetine xoénae ká'arine ákoti áka evésekea aríne. Enepone sêno, koati uke'éxotine apeínoati xoko ipixáxotihiko, itea akó'oti koitóvati. ⁴⁴ Akéneke Jesus véko neko sêno sipóheoponeati heve ípovo. Ehá'axo sípoheyea, etétukone aríne. ⁴⁵ Ina kôe ne Jesus:

—Kuti sipohêo ímbovo? —koéne.

Itea ako ápahuina “Úndi” kixoâti.

Ina kixôa Péturu (yoko po'ínuhiko íhikau):

—Íhikaxotí, koati ênoti xâne isú'okovopiti koane inumópiti, (yépemovikomaka ápeyea sipóheoti ípevo) —kíxoane.

⁴⁶ Itea kóyeane neko isóneu Jesus. Hara koépomaka:

—Ako yusika ákoyea sipóheoponoti ímbovo, vo'oku eómba ipúhikea njunáko njokóyoke —koéne.

⁴⁷ Noixoâne sêno ákoyea íta hé'ono'uxea ne koêku, ina ahi'ókovocho Jesus xaneâti ínayeá honóno'oko. Ipuyuké koéne poké'eke nonékuke Jesus, koane koyúhoyea nonékuke uhá koêti neko xâne kutí'inoke sipóheoponoti híyeu ípovo Jesus, koane koyúhoyea íteovane ne aríne ya oráke. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Nje'exá, itévone vo'oku kívivonu. Pihépane, aúhepepone iséneu —kíxoane.

⁴⁹ Ixómoiko koyúho ne Jesus, simóne xâne ukeâti óvokuke Njaíru, enepone éxoti koeku íhikaxovoku hó'e jûdeu. Hara kixo Njaíru:

—Ívókovone ihine íti. Hákone perexôa itukéti ne íhíkaxoti —kíxoane.

⁵⁰ Kameáne Jesus yúho, hara kixo Njaíru:

—Hako píke, kívápunu, itóvotimo ne ihine íti —kíxoane.

⁵¹ Simoné'e óvokuke Njaíru, ako síka Jesus ápeyea urúkovati ákoti itukapu Péturu, Xuâum, Teâku, koánemaka há'a yoko êno ne kalivóno ivokóvoti. ⁵² Yoko yupíhovahiko iyokexea uhá koêti neko xâne, koane ipúsokeahiko xá'a. Ina kixovókoxoa Jesus:

—Hákonoe iyêo, vo'oku haina ivokóvoti ra kalivóno, pohu imókoti —koéne.

⁵³ Itea koémoke'ea xanéhiko kameáne neko yúho, exoâti itúkeovo ivokóvotine ne kalivóno. ⁵⁴ Yane namú kíxeane Jesus vò'u ina kohonóko emó'u kíxea:

—Tenó, yexépuropa —kíxoane.

⁵⁵ Yane aúkopovone omíxone, exépuropone. Ina pahukôa Jesus poréxopeokono nîka. ⁵⁶ Yupíhova iyúpaxeova há'a yoko êno ne kalivóno. Ina ixikó'okoa Jesus ákoyea okóyuhoinoa po'ínuhiko xâne neko koekúti.

9

Ítukevohiko ne nduse koeti íhikau Jesus *Mt 10.5-15; Mk 6.7-13*

¹ Ina ihaxíhikoa Jesus neko nduse koeti íhikau. Yane pôrekexoanehiko xunakóti pahúkea uhá koeti ndémoniu ipúhikopea xoko xâne úroevo, koane koíteovo xâne ka'aríneti. ² Ínamaka pahukôa koyúhoyea kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovo ka'arínetihiko. ³ Hara kixovokoxoa:

—Hákonoe itíko yómone koeku píhi. Hako yómo piló'ina yoko íhaku ípevo. Hákomaka yómo imévo itukovo tiúketi. Muhíkova yesá'ikovepe, hako yomá.

⁴ Itukovo apêti ko'óvokuti porexópiti yóki óvokuke, yávanemoya tukú koetímo neko káxe ipihíkapine ne pitivóko. ⁵ Áva pitivóko símeku hákoti kaha'ápi xanéhikoya, enepo ipihíkapine ne pitivóko, ikétatahevexapapumo, kirikópoti ipú'ine poké'e ukeâti xoko piríkatana, yexókoati ákoyeanemo omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti —kixovokoxoane Jesus neko íhikau.

⁶ Úkeane pihohíko. Heú kíxoa vékea ne ipuxóvokutihiko koane koyúhoyea ne ínámati íhíkavoti omínovike Jesus, koánemaka koíteovo xanéhiko ka'aríneti ya uhá koeti vékoku.

Êrodi yoko Xuaum Mbátita *Mt 14.1-12; Mk 6.14-29*

⁷ Yoko eyékoxoane Êrodi, enepone nâti, uhá koêti neko koekúti, itea ako éxina isóneu vo'oku ápeyea koyuhoâti itúkeovo Xuaum Mbátita exepúkopone ukópea

xapa ivokóvoti. ⁸ Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo Íliya ne exepúkopone, enepone porófeta mekúke. Ina apémaka po'ínuhiko xâne koyuhoâti itúkeovo kúxoti porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke exepúkopone. ⁹ Itea hara kôe neko Êrodi:

—Haina Xuaum Mbátita nê'e, vo'oku mbahúkoanepepo tetúnoyeokono nekôyo. Kutí'ikopomea itukóvoye ra hóyeno ngámoheixeake koeku ítuke? —koéne.

Yoko yupíhova yúmo'ixeova Êrodi noíxea Jesus.

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne

Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Xu 6.1-14

¹⁰ Aukópovonehiko neko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, heú kíxoa koyúhopinohiko Jesus koéku neko ítuke. Ina xanêa Jesus neko íhikauhiko ya kali pitivóko koéhati Mbetásaida. Yoko ainôvotinehiko, ako po'i xánena. ¹¹ Itea exoâne xanéhiko yónoku ne Jesus, hókoanehikoya, yoko ivávakoahiko Jesus. Koyúhoinoahikomaka kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne, koane koíteovahiko ne ka'aríneti xapákuke.

¹² Kiyoné'e káxe, ahí'okovone Jesus neko nduse koeti íhikau koane kíxeahiko:

—Mani únati pehukápavo pihópea ra xanéhiko, motovâti ínixea imókoku koane nika ya xapa kali ipuxónokuti, vekópokuhiko, koane xapa ko'óvokuti ya mêum xêrerekuke ipuxónokutihiko, vo'oku ako apêti yara vóvoheixoku —kíxoanehiko.

¹³ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Itínenoe parexâ nika.

Ina kixopâmaka íhikauhiko:

—Ako apeínoviti ákoti itukapu singu koeti pâum yoko pi'âti hôe. Má'aina itukapu úti vanexópoinoa níkokónoti ra êno xâne, hainápo —kíxoanehiko.

¹⁴ Yoko itópono kuteâti singu koeti míli neko hóyeno apêtiya. Ina kixovókoxxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Pehúka ivátahikea ne xâne. Ho'uxó ho'uxo íxeanoe, sinkoentá sinkoenta koeti ho'úxovoku —kíxovokoxoane.

¹⁵ Ina pahukoâhiko íhikau Jesus ivátahikea neko xâne. ¹⁶ Ina veyôa Jesus neko singu koeti pâum yoko pi'âti hôe, ina komômo vanúke ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne níkokónoti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa ne íhikauhiko pôrekexea neko xâne. ¹⁷ Uhá koéhiko níkea koane imátaxeovohiko. Ina itixópa íhikauhiko Jesus neko haxâti, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta neko itátanehiko haxa níkokónoti.

Koyuhôa Péturu itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovovi ne Jesus

Mt 16.13-19; Mk 8.27-29

¹⁸ Yoko pohúxovoti ne Jesus itúkea orásaum yanekóyoke. Áko'ohiko neko êno xâne xokóyoke. Poéhane íhikauhiko kahá'ine. Yane ina kixovókoxxoa Jesus neko íhikau:

—Kutimea íkutixanu ra xanéhiko?

¹⁹ Ina yumopâ íhikauhiko:

—Ápe koyúhoti itíkivo Xuaum Mbátita iyukópovone. Kene po'ínuhiko, koyúhoa itíkivo Íliya iyukópovotine. Ina apémaka po'ínuhiko koyuhoâti itíkivo porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke iyukópovotine —kíxoane.

²⁰ —Kene itínoe, kuti keyúhonoé indúkeova?

Ina kixôa Péturu:

—Iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoane.

Koyuhôa Jesus ivókeovomo koane ukópeamo xapa ivokóvoti
Mt 16.20-28; Mk 8.30-9.1

²¹ Ina ixikó'okoahiko Jesus ne íhikau ákoyea ápahuina xâne koyúhoinoake nê'e.
²² Ina kixovókoxopaikomaka:

—Konókoti yupíheovo ngoítóponeovo kotíveti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Ákomo akútíponu ne tutíhiko viyéno júdeu, koáne ne payásotihiko sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke, yóko'o ne íhíxatohiko yútoe Muíse, enepohikone éskiriba. Koepékonutihikomo, itea ya mopó'apeke káxe, enjepúkopotinemo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

²³ Ina kixovókoxopaikomaka Jesus uhá koèti neko xâne hokoáti:

—Enepone kahá'ati hókeonu, ako yusíka itúkeovo kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêmum yuíxovo. Konókoti hókeonu ya usó koyèti ínonexinovo tiú'iti koekúti itukovo káxe, kuteáti koèku xâne koinópoti kurúhuna iyonókonone xoko kurúhuxokonoku, yane kená'akane ingéneke. ²⁴ Vo'oku enepone xâne yuíxóvoti kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêmum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne usó koyèti évokea úhepeko kóyeku yara kúveu mêmum vo'ónguke, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ²⁵ Kutí'íkopo itópoino xâne usó kó'iyea apeínoati yara kúveu mêmum itea evókoti mani unako koépoku xoko Itukó'oviti? ²⁶ Yoko koèkúti xâne teinónuti, koane teinoáti ra emó'um, simóvotimo káxe ndeínoakumakamo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Koati énomonemakamo ngíxoaneyehiko yaneko káxe ngayukápapu, enepo naixápakananemaka indúkeovo hána'iti íhayú'íuti, anjenáponemaka éno njunáko, koane xunako Nzá'a, yoko xunako sasá'itihiko ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeáti vanúke. ²⁷ Koati emo'úti ra yunzó'ínopinoo: Anéye xepákukenoé ávotimo ívakápu tumúneke noíxea natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoanehiko.

Ipokóvo koeku Jesus nonékuke evo Péturu
Mt 17.1-13; Mk 9.2-8

²⁸ Kuteáti póhuti sêmana ikénepoke neko yuho Jesus, xánae Jesus ne Péturu, Xuáum, yoko Teáku oúke hána'iti mopôí itukóponoti orásaum. ²⁹ Koeku itúkea orásaum ne Jesus, koane ípokeovo koèku ne nône. Hóhopu-hóhopu kóyenemaka ne ípovo, koane ínayeamaka uháhi híyeu. ³⁰ Yane apé koéne pi'áti hóyeno yuhó'ixoati. Énomone neko Muíse yoko Íliya, enepohikone koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke. ³¹ Yoko ainovo koéne uhápu'ine íhae vanúke apé xokóyoke neko pi'áti. Hane koyúhoinokoko kixókumo ivókeovo ne Jesus kausáka ne ahá'inoa Itukó'oviti ya Njeruzálem. ³² Kene Péturu koánemaka ne pi'áti há'íne, yupihovó koénehiko uheko íxépa. Koèku kahá'ayea káharoyea íxépa, iyukovó koéponehiko. Yane noíxone éno uhápu'ine Jesus, koánemaka neko pi'áti hóyeno yuhó'ixoati. ³³ Yane ahíkuxopeovone Jesus neko pi'áti hóyeno yuhó'ixoati. Ina kixôa Péturu ne Jesus:

—Íhíxaxotí, koati unati vápeyea yáye. Poéhane vitúkinopinoo hú koèti mopó'áti kálíhunoo péti. Poéhamo ítike, koane poéhamo ítuke Muíse, koane poéhamo ítuke Íliya —kíxoane.

Itea mayane koyuhohí koèti ne Péturu. Akó'oti koati éxea mani yúho. ³⁴ Íxómoiko koyúho ne Péturu, apé koéne kapási rama'úxoatihiko. Yane yupihovó koéne píkea ne íhíkauhiko Jesus rama'úxoanehiko kapási. ³⁵ Yane apé koéne emo'úti inu'íxoti xapa kapási. Hara kôe:

—Énomone nje'éxa râ'a, noívangoe itúkeovo mbáhoe xapa xâne. Yakámokenoyi yúho —koéne.

³⁶ Okoné'e neko emo'úti, pohú kóyepone ne Jesus. Áko'oponehiko neko yuhó'ixoati. Itea ako éto'oe ne evo Péturu yanekóyoke. Ako ápahuina xâne koyúhoinoake neko noíxonehiko.

Koitóva Jesus ne homoêhou úroevo ndémoniu
Mt 17.14-21; Mk 9.14-29

³⁷ Poéha káxe ikénépoke, enepo evesékopeane evo Jesus neko hána'iti mopô, yupíhova êno xâne okotúmonexopati. ³⁸ Xapákuke neko êno xâne, apé koéne hóyeno vaúkoti Jesus. Hara kíxoá:

—Íhikaxotí, yokóseanau, neixapainanu njé'a, vo'oku poéhane nê'e, ako po'ínu. ³⁹ Yoko kóyekutine úrukeova ndémoniu. Enepo urúkova, apé koétine yaíkea, yane ikorókoatine poké'eke xaneâti êno xunáko koyúyu'okea, koane puváhixeamaka páho. Koati okó'okoati, koane ôriti kuríkoepa enepo kixóánye.

⁴⁰ Émbemoane ne íhikeuhiko kópuhikopea, itea ako íta kíxeaneye —kíxoane.

⁴¹ Ina kôe ne Jesus:

—Ímáko itúkinovo tiú'iti kutípea ra xanéhiko yara káxehiko kó'oyene, koane váherehiko. Ná'ikopomeamo hunóko óvonzeixea xepáku? Ná'ikopomeamo nzunóko índa ákoyeanoe yakútíponu? Yáma yákeneye ne xi'íxa —kíxoane Jesus neko hóyeno.

⁴² Koéku píhea ne homoêhou, íkorokoane ndémoniu poké'eke koane koyúyu'okea. Ina pahukôa Jesus ipúhikopea ne ndémoniu, koane koíteova neko homoêhou. Ina kixêa há'a:

—Anéyepo ra xi'íxa —kíxoane.

⁴³ Yane yupíhovo iháyu'íkea hána'iti xunako Itukó'oviti uhá koéti neko xâne.

Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo
Mt 17.22-23; Mk 9.30-32

Ya koéku yupíheovo iyúpaxeova xanéhiko, koane iháyu'íkehiko uhá koéti neko ítuke Jesus, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhikau:

⁴⁴ —Yunákanoe iséneuke ra yunzó'inopi kó'oyene: Yé'exovone ngurí'okeokonokumo xunákoke xanéhiko yara kúveu mêm, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Itea ako éxina isóneuhiko kíxone neko yuho Jesus. Koati he'onínovati ne koekúti ákoinoke éxa koéku. Yoko pikotíhikomaka épemo'íkea Jesus koéku neko yúho.

Kixoku itúkeovo ne xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti
Mt 18.1-5; Mk 9.33-37; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁴⁶ Yane turíxovone okópeokoko ne íhikauhiko Jesus koéku kahá'ayea éxea itukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. ⁴⁷ Yoko exó kíxeanee Jesus koéku ne isóneuhiko, yane namú kixone kalivôno ina imôa xêrerekuke. ⁴⁸ Yane hara kíxovokoxo íhikau:

—Koékuti itukínoati únati ra kalivôno vo'ónguke, undímaka kixóneye. Yoko koékuti kixónutineye, koati kixoâtinemakaye ne Pahukónuti yara kúveu mêm. Kó'inokeneye yunzó'inopinoo, vo'oku enepone ákoti kapayásakapu, enepone koati ikalíhuxopovoti xepákukenoe, énomone itukóvoxo ne koati payásoti —kíxovokoxoane Jesus.

*Ako omótova ápeyea xâne púvone úti**Mk 9.38-40*

⁴⁹ Ina kixôa Xuâum:

—Ihikaxotí, ápe hóyeno noíxone úti kopúhikopotí ndémoniu ya ihéke, itea sayá'ikoa úti vo'oku ákoyea itúkapu xáneheixone úti.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Hákonoe seya'ikoa, vo'oku enepone ákoti akapápinoe, koati huvo'óxopiti nê'e —kíxoane.

Púvahiko íhae Samâriya ne Jesus

⁵¹ Koeku yé'exeovene kaxena pihópea Jesus ya vanúke, kousohone isóneu nê'e píhae Njeruzálem. Yoko ako itoâti kátavokopea isóneu ákoyea píha. ⁵² Ina pahúko inuxínoatihiko. Pihónehiko neko páhoe xoko kali ipuxóvokuti ya Samâriya oposíkopinoati ókokumoya. ⁵³ Itea simoné'e evo Jesus, ákone akáha'ainoa ko'óvokuti ókeaya, vo'oku iyúseyea kousokeane isóneu yónea Njeruzálem.

⁵⁴ Enepone pí'âti íhikau Jesus, Teâku yoko Xuâum, noixoâne, hara koe yúho:

—Unaém, kehá'a víháxíkea yúku íhae vanúke uke'éxoati ra xanéhiko? —kíxoanehiko.

⁵⁵ Ina sa'irí'okinova Jesus saya'íkoatihiko. (Hara kíxoa:

—Hako kixené'eye yíúho. Ákonoe yéxa úkeaku ne iséneu. ⁵⁶ Vo'oku haina nzimínoti ungé'exoponea xâne, itea nzimínoti ngoíteova, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne —kíxoanehiko.)

Yane pihónehiko po'íke ipuxóvokuti.

*Koeku apê kahá'ati hókea Jesus**Mt 8.18-22*

⁵⁷ Ya xenékuke koêku yóneahiko, ápe hóyeno kixoti Jesus:

—Nzokópiti koêkutimo yénoku.

⁵⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepone úkoe, ápe úhorona, koáne ne hó'openohiko ôti, ápe môko. Kene úndi, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne, ako óvongu yonómboku ómomingea yara kúveu mêum —kíxoane.

⁵⁹ Ina kíxoámaka Jesus ne po'i hóyeno:

—Kiná'aka ingéneke.

Ina kixopâ hóyeno:

—Unaém, sikénuvo engóxeakomo nzá'a inúxotike ivakápune, ínamo nzakâpi.

⁶⁰ Itea hara kíxoa Jesus:

—Síkeane ne kutí koeti ivokóvotínehiko ákoti yuixápu ítuke Itukó'oviti ekóxoapeamo ne ivokóvoti. Kene íti, yokóyuhoponoa kixoku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane.

⁶¹ Ina kixôa po'i hóyeno:

—Nzokópítimo Unaém, itea sikénuvo aúngoepoovo óvonguke íngoponeovo iyénonjapa inúxotike.

⁶² Ina kixôa Jesus:

—Enepone xâne apêti itukéti túriu, ina itavókea isóneu ne ítuke, hane koéneye xâne varereôti poké'e enepo na'akénexovo. Yane ákone aúnnati koêku. Xâne kuteâti, ako omótokea ítúkeovo ko'ítúkeinoti Itukó'oviti koukóponoati ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne —kíxoane Jesus.

10

Ítukexeake Jesus neko setenta koeti ihikau páhoe

¹Yane ápe po'i setenta koeti noívokoe Jesus. Pi'á pi'a kíxoa pahúkea inúxinoa ya uhá koeti pitivóko vékokuikomo, koáne ya uhá koeti po'i yónoku. ²Yoko hara kíxovokoxoa pahukoáne:

—Koati hána'iti ra itukéti kuteáti koêku kaváne ainóvoti itóvotine ha'i nonéti ovâti, itea ako axú'inahiko ra ko'ituketi. Yépemanoekopo Itukó'oviti, Únae ra itukéti, pahúkea po'ínuhiko ko'itúkeati. ³Pihéneoe. Kutí koe mbahúkoti kálíhunoe xe'exa su'úso ya xapa yovíre koeku mbahúkeopinoe. ⁴Hákonoe yómo íhaku tiúketi. Hákomaka yómo sékolana, íhaku ípevo, koane piríkatana. Hákonoe ke'umókovo xenékuke yího'ixi xâne. ⁵Enepone inúxoti ovokúti símeku, koêkuti yukóponoku, hara íxeanoe ne ko'óvokutiya: “Embemínopitinoe Itukó'oviti unako kêku” íxeanoe. ⁶Enepo áva xâne ne ovokúti usó koyêti kíxeokononeye kuteáti yépeminoake Itukó'oviti, itukínoatimo Itukó'oviti ne yépeminoake. Kene hakò'o, aukópínovopitimo kuteáti yépeminoake neko xâne. ⁷Yávane yane ovokúti peréxokonoku yóki. Koêkuti níkokónoti koane ekâti pónepike ne ko'óvokuti, nemúka vo'oku koati motokeáti ápeyea námoe ne xâne ko'ítuketi. Hako ixomo ipé'ixovo ya po'íkehiko ovokúti.

⁸—Koêkuti pitivóko símeku, koeku poréxeopi xanéhikoya yóki xapákuke, níkea koêkuti níkokónoti pónepike. ⁹Enepo áva ka'arínetiya, keítapanoe. Ínamaka íxêa ne xanéhikoya: “Simóvone kaxena natíxea ne Itukó'oviti xepákukenoe” íxea. ¹⁰Kene ya koêkuti pitivóko símeku, enepo hákoti kaha'ápihoe xanéhikoya, hara íxepanoemo koeku vikópi none ovokúti ipihíkapi xapákuke: ¹¹“Muhíkova ipú'ine poké'e yara pitivóko ovoti perékatanake úti, vikátata'ikopane, véxokeopikeneoe ákoyeane yomótokea íkemikonoa ne emo'u Itukó'oviti. Itea ivévakanoe râ'a: Yé'exovone kaxena natíxeakumo ne Itukó'oviti xapa xâne yara kúveu mêm” íxeamo.

¹²Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko páhoe:

—Koati enjókopitinoe kíxókonokumo ne ákoti akahá'apinoe. Simapúne kaxena ipíhoponope ne Itukó'oviti, muhíkova ne koati váhere xâne mekúke íhae Sódoma, ákomo itápanea tiveko ipíhoponeokonoke ne xanéhiko puvópiti íhae neko pitivóko —kíxovokoxoane Jesus.

*Koeku pitivóko óvohikoku xâne ákoti akutipó Jesus**Mt 11.20-24*

¹³Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati kotívetimo kêku, itínoe íhae Korâzim, keánemaka itínoe íhae Mbetâsáida. Enepone Tíru yoko Sídom, koati pítivokona xâne ákoti êxa Itukó'oviti, itea eneponi itukapu xapákuke indúkoa ne iyupánevoti índuke xepákuke, mani mekutíne kuríkopohiko váherevoko. Mani ko'ipóvotihiko ko'ixéhiti xáku, koane mani purapú'íkopovotihiko pôu, koáneni ivátahíkea xapa pôu, éxokovope yupíheovo ikótívexea isóneuke ne êno pahúnevohiko. ¹⁴Simapúne kaxena ipíhoponope Itukó'oviti, iyuhí kíxokónotimo tiveko ipíhoponeokono ne íhae Tíru yoko íhae Sídom ya itíke. ¹⁵Kene itínoe íhae Kafanâm, itínoe po'okoáti yupíheovomo kahána'íkeokono ya po'ínuhiko xâne, kirikókonotinoemo ipíhóponovokutike —koéne.

¹⁶Ina kixovóko íhikauhiko:

—Enepone xâne usó koyêti kámokenoyea yîúho, undímaka kámokeno. Kene enepone puvópiti, undímaka púvo. Koáne enepone puvónuti, hane púvo ne Pahukónuti yara kúveu mêmum —koéne.

Seopóhiko xoko Jesus ne setenta koeti páhoe

¹⁷Ukopeânehiko xoko pahúkonoku neko setenta koeti páhoe Jesus, yupihovó koénehiko elókepea okóvo. Hara kixópohiko Jesus:

—Unaém, muhíkova ndémoniuhiko itúkea yuho úti pahukôa úti ya ihéke ipúhikoepa xoko xâne úroevo —kíxoanehiko.

¹⁸Ina kixovókoxoa Jesus:

—Noínjoa ne Satánae kutí koeti ipixéneneoti irikónvoti ukeâti vanúkeke.

¹⁹Mboréxopinenoeyé yókonuki koéxoe yoko pitánae, koane ákomo kixópiku. Mboréxopinenoemaka xunakóti anu'úkoti uhá koeti xunako Satánae, vanáne. Ákomo ápahuina koekúti itoti váherexea ítukeinopi. ²⁰Itea hako itukovo vo'oku itúkea yîúho ne ndémoniuhiko elókeinoke yokóvo, itea hane itíka elókeinoke yokóvo yutóxeovone íhe xoko Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane Jesus.

Hána'iti elókeko okóvo ne Jesus
Mt 11.25-27; 13.16-17

²¹Énomone yaneko ókoku ôra, yupihovó koéne elókeyea okóvo ne Jesus vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Hara kôe:

—Aínapo yákoe Pai, iti Únae vanúke koane poké'e, vo'oku ákoyea itúkapu hána'itinoe ko'éxoneti yoko hána'itinoe íhíkaxovoti yara kúveu mêmum yéxokoa ra koekúti, itea itúkeovo xâne ákotihiko apayáso nonékuke po'ínuhiko keúhapu'íkinoe ra koekútihiho. Koati énomone kíxea Pai, vo'oku ínixi unáko kó'iyeaneye —koéne.

²²Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kurí'okoponoane Nzá'a ne uhá koeti koekúti. Ako exónuti, undi Xe'exa Itukó'oviti, ákoti itukapu Nzá'a, poéhane exónu. Koane ákomaka exoâti ne Nzá'a ákoti itukapu úndi, undi Xe'exa, yoko koêkuti xâne ânja énjokea —koéne.

²³Ina inonéxinova Jesus ne íhíkauhiko. Hara kíxovokoxoa, motovâti ákoyea káma po'i xâne:

—Koati únati kêku, itínoe noixoâti ne koekúti neíxonenoeyé kó'oyene. ²⁴Koati ngixópitinoe enó'iyea porófeta koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka nâtihiho mani kaha'âti noíxea kuteâti ne neíxonenoeyé, itea ako naíxa. Mani kaha'âtimaka kámea kuteâti ne kémonenoeyé, itea ako káma —kíxovokoxoane Jesus.

Únati hóyeno íhae Samâriya

²⁵Apé koene hóyeno íhíkaxoti yútoe Muíse exepúkoti, oposí'okovoti Jesus, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. Hara kíxoa:

—Íhíkaxotí, kuti ngónoko indúkea motovâti ápeinonu inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti?

²⁶Ina yumopâ Jesus:

—Ná'ikopo kó'eye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Na kíxeye keúrapu'iki enepo íhíkexo?

²⁷Ina yumopâ hóyeno:

—“Heru'ó íxea yomíxone koane xináko koane iséneu ákoyea omótova yokóvo ne Yúnae Itukó'oviti.” Hara po'ínu: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko

xâne. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” —koéne.

²⁸ Ina kixôa Jesus:

—Koati tokopóvoti ne yimópope. Énomone itíka motovâti itéponi ne inámati apéyeati ákotinemo hunóokoku xoko Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹ Yane vo'oku kahá'ayea ápeyeya pó'onexeevoke neko hóyeno, hara kixópomaka Jesus:

—Kuti'ikopo itukóvovoxo xâne nóngone ákoyea omótova ongóvo?

³⁰ Ina yumopâ Jesus itukínoati íhokoake:

—Ápe hóyeno ukeâti Njeruzálem yonoti Njeríko. Ya xenékuke namúkoane ómevotihiko. Véyeane uhá koeti apeínoati, ina yehepóke'exoa, êno óko'okea. Kalíhanani koépekeahiko kurikoâne. ³¹ Yane apé koene sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke vekoâtimaka neko xêne. Tavó kó'iyeano noixôa neko okó'okovoti. ³² Yane apé koénemaka po'i hóyeno vekoâtimaka neko xêne. Énomone levíta itúkoti ítuke Itukó'oviti ya hána'iti imokóvokuti. Kúteanemaka kíxoaku, tavó kó'iyeanemaka noixoâne. ³³ Yane kenó'okone hóyeno ákoti itukapu júdeu íhae Samâriya, vekoâtimaka neko xêne. Tokononé koáne neko hóyeno okó'okovoti. Yane yupihovó koéne kóseanayea. ³⁴ Pihínoane koane ipíxaxeane óko'onevo ipíhinoati óliu yoko víyum. Ina ivú'ixopamaka péyo, iyonoâti xoko pénsaum koane katarákoati. ³⁵ Yaneko po'ípone káxe, ina porêxo únae pénsaum pí'âti pe'u tíuketi, ina kixôa: “Kétaraka ra hóyeno. Enepomo anu'úka ésa'i ra mbónepike kétarakike, kóyeane mo boréxopeopi aungápapu” kíxoane.

³⁶ Ina kixoa'íkomaka Jesus neko hóyeno íhíkaxoti yútoe Muíse:

—Ya xapákuke ra mopo'âti, kuti ínixe itúkeovoxo ákoti omótova okóvo neko hóyeno isoéti?

³⁷ Ina yumopâ hóyeno:

—Énomone neko koseánati.

Ina kixôa Jesus:

—Pihé'evo, énomonemaka íxeaneye kuteâti ítuke neko hóyeno —kíxoane.

Márta yoko Mâriya

³⁸ Koêku yónea ne Jesus yoko íhíkauhiko, símo xoko kali ipuxóvokuti. Ápe senóya koéhati Márta, itaíkoti Jesus ókea óvokuke. ³⁹ Enepone sêno, ápe po'ínu koéhati Mâriya. Yane vata-vatá kixóvone Mâriya poké'eke nonékuke Jesus ivavákoati ne íhíkavoti íhíkau. ⁴⁰ Kene Márta, koati pepokéxoti isóneu vo'oku enó'iyea ítuke ya kúveu óvoku. Ina ahi'ókovo Jesus, hara kíxoa:

—Unaém, ako kó'inopiku kurí kíxeonu ne mbo'ínu mbóhuxeovo indúkea heú koêti ra itukéti? Pehúka huvó'oxeonu —kíxoane.

⁴¹ Ina yumopâ Vúnae:

—Martá, imáko ké'iyivoku. Koati pepoké kixeti iséneu, koane êno yónoku iséneu, ⁴² itea poéhaxo ne koekúti koâti nokonéti. Noívoxoxoa Mâriya ne koâti únati ya uhá koêti, yoko ákomo veyopeâti —kíxoane Jesus.

11

Íhíkaxovi Jesus vitúkea orásaum

Mt 6.9-15; 7.7-11; Mk 11.24; Lk 18.1; 1 Ts 5.17

¹ Po'íke káxe, ápe óvoheixoku oráxea ne Jesus. Uke'éxone itúkea orásaum ápe íhíkau kixoâti:

—Unaém, íhikexavimaka vitúkea orásaum kuteâti kíxoaku Xuaum Mbátita íhikaxea ne íhikauhiko.

² Ina íhikaxoahiko Jesus. Hara kíxovokoxoa:

—Enepo itikánœe orásaum, hara yáko: “Pai, émbemopi téyeamo sasá'iti íhe ne uhá koeti xâne, koane ukóponeamo ne netíxi yara poké'e xapákuke xâne. ³Peréxavi nika úti itukovo káxe. ⁴Ketúyapa pahúnevo úti koêkumaka kóseanayea úti ne po'ínuhiko xâne vahéréxinoviti ítuke, kutí kixoâti uti ákoti pahukápu. Hako sike'évi víkorokeovo pahunévotike” yákoenoe —kíxovokoxoane.

⁵ Ina itukínoamaka Jesus íhokoake ne íhikauvoti íhikaxone. Hara kôe:

—Ínani áva xepákuke pihôti óvokuke ínikone ya kuku yóti kixopónoati: “Iníngoné, yokóseanano, ívexanu mopo'âti koxe'u pâum, ⁶ vo'oku ínati simónu íníngone xo'opeínonuti, yoko akó'oti níngaxeake” kíxóponea.

⁷ —Ínani akôe kúveuke óvoku: “Hákone tiri'ókoponovonu. Enjéxopane páhapetea ra óvongu. Ndunúkuxopovone, koánemaka uhá koeti nje'éxaxapa. Ákone omótova enjépukeinopi” ínani akôe.

⁸ —Koati ngixópitinoe, enepo hákoti exepúkinoa poréxoponea ne uhá koeti nókone vo'oku itúkeovo ínikone, itea vo'oku ákoyea káyunuka nekóyo épemo'ixea, kóyeane mo exépukeinóa poréxoponea.

Konókoti kutípea úti yumópeovimo Itukó'oviti vitúko orásaum

Mt 7.7-11

⁹ Hukínóvoti ngíxeopinoe: Yépema ne Itukó'oviti, vo'oku porexópeatimo. Yapásika nékone xokóyoke, vo'oku itepónoatimo. Hane yákoenemakaye xâne ipusókoti pahapéti, yane imihé'okinopitimo. ¹⁰ Vo'oku uhá koeti epémoti, poréxokonoa ne épemone. Koáne ne xâne oposíkoti itóponea konokínovati, ítóponea. Koáne ne xâne kutí koeti ipusókoti pahapéti, mihe'ókinokonoatimo.

¹¹ Itínoe apéti xe'éxa, (maní'íkopomea perexoâti mopôdi ne xí'íxa epemápi pâum?) Manímea koéxoe peréxoa epemápi hôe? ¹² Koáneni epemápi kopútoe tapí'i, manímea perexoâti pitánae kotíveti yutôko? Ako kalíhuina. ¹³ Muhíkova ítínoe mapini xâne pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti, itea kóyeane peréxi únatinoe koekúti ne xí'íxa. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, koati porexóatimo Sasá'iti Omíxone ne epemoâti —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhókono itúkeovo íhakoe Mbezêbu ne Jesus

Mt 12.22-30; Mk 3.20-27

¹⁴ Po'i káxe, kópuhikopo ndémoniu ne Jesus xoko hóyeno úroevo. Yoko akó'otine okoyúho neko hóyeno vo'ókuke ne ndémoniu. Ipuhíkopeane ndémoniu, koyúhophone neko hóyeno. Enepohikoneko éno xâne noixoâti, yupihovó koe iyúpaxeoava. ¹⁵ Itea ápe xâne xapákuke koêti:

—Koati Mbezêbu, enepone pahúkoti uhá koeti ndémoniu, porexôa ra hóyeno kópuhikopea ndémoniu —koénehiko.

¹⁶ Kene po'ínuhiko xâne, épemohiko Jesus itúkea iyupánevoti, hoénaxovepe itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea xunáko, oposí'okovatihiko, kaha'aínoati pahúkeovo ya yumópope. ¹⁷ Exó kíxea Jesus isóneuhiko, énomone kíxínoahiko:

—Uhá koeti natixókuti, óvoku xâne ixómoti okopókoko, itohíneotimo xanéhikoya, ákonemo ovâti. Kúteanemakamo koêku ne ko'óvokutihiko ovoti póhutike ovokúti. Itukovo ixómoti okopókoko, uké'etimo itúkeovo póhutimo óvohikoku. ¹⁸ Kúteanemaka koêku xoko Satánae yoko ovóxehiko, vo'oku eneponi ixomo akapákaka, mani uke'éxopokokotihiko. Kó'inokeneye ra yunzó'inopinoe, koáhati keyuhoátinoe itúkeovo xunáko Mbezêbu ngópuhikopea ndémoniuhiko.

¹⁹ Eneponi itukapu xunákoke Mbezêbu ngópuhikoepa ndémoniuhiko kuteâti iséneunonu, ná'íkopo kó'inoaye iséneu ne he'ínehiko ya hé'eke kopúhikopotimaka ndémoniu? Ako kalíhuina kó'inoaneyeyi yího kuteâti ra yihó'inonu. Koati énomonehikomo kouhápu'iko itúkeovo pahukóvoti ne iséneunonu. ²⁰ Koêku itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti ngópuhikoepa ndémoniuhiko, koati iyúseoti símeovone kaxena natíxea Itukó'oviti xepákukenoe.

²¹ —Noíxo íxeanoe ne koati xúnati hóyeno usó kixoíxoti sa'íkovo, kohiyánati óvoku yoko uhá koeti apeínoati. Ako itoâti véyeya ítukevo. ²² Itea enepo símo koati xúnatiya, ítoa omópea sa'íkovo, enepone ihuinovoke. Yane omópea uhá koeti apeínoati koane háxakexea xapa ha'íne —kíxovokoxoane Jesus, ihókoati xúnati hóyeno ne Satánae, koane kixopóvoti itúkeovo xunané'e ya Satánae.

²³ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Enepone ákoti huva'áxanu, koati okopónuti. Koane enepone ákoti itukapu nza'íne índukeke, itopó kíxoa ukóponea ne itukéti índuke —kíxovokoxoane.

Koêku ne ndémoniu aukópova ne xâne ipúhikoepaku

Mt 12.43-45

²⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepo ipuhikoepa xâne úrovo ne ndémoniu, píhoheo ya mêum ákoti apêti oposíkoti ókoku, itea ako ínixapana. Yane hara kôe: “Aungópovotiko xoko imbúhikoepaku” kôe. ²⁵ Yane aukopovane, yoko inú'ikapane sásasa koyépotine koane êno úhe'ene vo'oku ákoyea inú'epoya. ²⁶ Ina itaikopono po'i seti koeti ndémoniu itúkoti xanépone. Yoko ainovo koati váhere yane inúxoti. Ina urúhikopovo xokóyoke neko hóyeno. Yane yupihovó koéne váherexea koépoku neko hóyeno yane inúxoti koêku —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhu sêno ihayú'ikoti eno Jesus

²⁷ Koêku íxómoyea koyúho ne Jesus, apé koéne sêno xapákuke neko êno xâne kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koâti únati koêku ne sêno koxe'éxapiti koane ohíkopiti ya xêne —koéne.

²⁸ Ina kôe ne Jesus:

—Hane itukóvoxo koati motokeâti “únati koêku” kíxeokono, xâne kamokénoati ne emo'u Itukó'oviti koane itukoâti ne páhoenoa —koéne.

Hoénaxekonoke Njóna

Mt 12.38-42

²⁹ Hara koe Jesus koêku ho'uxo-ho'uxó kó'iyea ne êno xâne xokóyoke:

—Koati váhere ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti, épemoikomaka iyupánevoti, hoénaxovope itúkeovo xoko Itukó'oviti úkea njunáko. Itea ákomo ápahuina iyupánevoti noíxonemo, ákoti itukapu kuteâti koêku xoko Njóna mekúke. ³⁰ Vo'oku kuteâti koêku Njóna itúkeovo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke neko íhae Nínivi mekúke, énomonemakamo ngoéneye, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Undímakamo hoénaxovope xunako Itukó'oviti xapákuke ra xanéhiko apêti yara káxehiko símokune úti.

³¹ Simapúne kaxena yúhoikopeakumo Itukó'oviti ne xanéhiko, enepone seno nâti mekúke íhae poké'e koéhati Sába, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene. Xepúkotimo neko sêno, exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku yupíheovo ákoyea malíka úkeaku neko sêno kámokenoponea ne êno hána'iti kó'exoneyea ne Salúmaum. Yoko anéyene koati payásoti ya Salúmaum, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho. ³² Koánemaka ne íhaehiko Nínivi, hanekóxonomo xapákuke ne xanéhiko apêti kó'oyene yaneko

káxe yuhaikapa Itukó'oviti ne xanéhiko. Exepúkotimo neko íhaehiko Nínivi exókoatimo pahúnevo ra xanéhiko apêti kó'oyene, vo'oku enepone íhae Nínivi, kamón'e yuho Njóna koyúhohi emó'u Itukó'oviti mekúke, ikótivexoa isóneuke ne váherevoko koane kuríkophahiko. Yoko anéyene kó'oyene koati payásoti ya Njóna, enepora yuhó'ixopitinoe, itea ako itúkokonoke yúho.

Koêku yúku kouhápu'ikopeti

Mt 5.15; 6.22-23

³³ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ihúxoti yúku kouhápu'ikope he'onó kixoâti xoko ákoyeaku iyúsea. Ákomaka xovopu'í íxa ya sésta, itea hane ímoa xoko koati imókonoku kouhápu'ikopeti motovâti ínixe koêkuti urúkovati ne ovokúti. ³⁴ Kuteâti koêku yúku kouhápu'ikopeti, énomone koéneye ne yúke kexé'uke. Itukovo únati ne yúke, uhapú'itike yóvoheixo. Kene hákoti unâti ne yúke, hahákutikemo yóvoheixo. ³⁵ Yokómoma koêku ne mani uhapú'iti xikóyoke, enepone mani kouhápu'ikoti iséneu, mará'inamo itúkapu hahákutike imópi. ³⁶ Enepo itukapu ainóvoti uhapú'iti apê xikóyoke, ákoti óvaku kali hahakú koyêtiya, ainóvotimo uhapú'itike yóvoheixo kuteâti koêku kouhápu'ikopeti koati xúnati uhápu'iyea kouhápu'ikopiti —kíxovokoxoane Jesus.

Koyúhoinoa Jesus pahúnevo ne farízeuhiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

³⁷ Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeu itaíkoati níkóponea óvokuke. Urúkovane Jesus óvokuke ne farízeu, ivátakone xe'o mēsa. ³⁸ Yoko iyúpaxova farízeu noixôa ákoyea háka Jesus ne kixoku kipóvo'uxeovo farízeuhiko tumúneke níkea. ³⁹ Ina kixôa Vúnae Jesus neko farízeu:

—Itínoe farízeu, kutí kénoe xâne kókoyuse kixoíxoti kipó'ikea enovópeti yoko úto meúkeke, itea kúveuke koati ênoti ihómuyo. Énomone kénenoye koêku itúkeovo ainóvoti váhere koekúti ovâ ne iséneu, koane usó kéyeyi yaúpu'iki po'ínuhiko xâne, kutí koeti hi'ixíti itukevo motovâti kirí'uxi apeínopiti. ⁴⁰ Itínoe xâne ákoti isóne. Haina póhutine koekútihiho noíxone po'ínuhiko xâne ivávako ne Itukó'oviti, itea koati ivavákotimaka ovoti isóneuke xâne. ⁴¹ Itúkapuikopo ovoti iséneuke iké'iparaxo Itukó'oviti, yane sasá'itimo uhá koeti kixeku itúkivo. ⁴² Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu. Kaná'uti ápeyea íperaxoke Itukó'oviti, hexakínoati póhuti yane uhá koeti yehí koeti itíkevo peréxo ndízimu. Muhíkinova ne kálíhunoé neóne xe'o yóvoku kuteâti otélam yoko áruta koane po'ínuhiko neóne kuteâti, peréxomaka ndízimu ya koekuti yé'akeye yêho. Itea enepone itíki ponóvoti koekúti koane ákoyea omótovo yokovo Itukó'oviti, ákonoe itíka. Yoko énomone itúkóvovo koâti nékone itíki, ákotimaka kurí íxêa itíki ne po'ínuhiko koekúti. ⁴³ Koati kotívetimo kêku, itínoe farízeu, vo'oku iti yómoti ivátakea xoko ivatákokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhikexovokuke hé'e. Epó'oxo enepo yihoíkoko koêku víki ya none ovokúti, koati yáhatimaka yéxikono itúkivo teyonéti. ⁴⁴ Koati kotívetimo kêku, itínoe kutí koeti poké'e ekóxonokono ivokóvoti, ákoti iyusêa ápeyea ekoxóvatiya. Vekôa xâne oúkeke, ako éxa ápeyea imuyúkoti opékuke —kíxovokoxoane Jesus.

Exókooa Jesus pahúnevo ne éskiribahiko

⁴⁵ Ina kixo Jesus ne po'í ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse:

—Íhikaxotí, koêku kíxineye yihó'inoa ne farízeuhiko, kotívetinovimaka, uti íhikaxoti yútoe Muíse.

⁴⁶ Yane hara kíxoa Jesus:

—Keáne itínoe ihíkaxoti yútoe Muíse, kotívetimakamo kêku. Vo'oku yane ênoti ihíkavoti ihikexone, kutí koe ikeínoxoti po'ínuhiko xâne êno ínati koekúti ákoti itá koínoyeya. Ákomaka kalíhuina yónea iséneu keínoyi póhuti kali koekúti yane ikeínoxike po'ínuhiko xâne. ⁴⁷ Koati kotívetimo kêku, vo'oku kéképuki katátumbana porófeta, enepohikone koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke, koépeu yoxúnoekene. ⁴⁸ Yane kixeku itúkivo, koati keyuhópovoti kutipasí kó'iyeya iséneu ne isóneu yoxúnoekene vo'oku kíxoaku ne porófetahiko. Koati énomonehiko koepékoa, ina kino'ókonoe kexépukinoati katátumbana ne koépeuhiko, kutipasí keâti ne váhere ítuke yoxúnoekene. ⁴⁹ Énomone kó'ino ne Itukó'oviti yane hána'iti kó'exoneyeya xoko kó'iyekau: “Mbahukínoatihikomo porófeta koyúhote emó'um xapákuke, koánemakamo ápostulu, po'i mbáhoenoa, itea koepékotihikomo po'ínuhiko mbáhoe, koane ikóitoponoatimo kotíveti ne po'ínuhiko” kôe. ⁵⁰ Énomone kutí'inoke yoneâtimo oukeke ra xanéhiko apêti kó'oyene ne itina heú koeti porófetahiko koépeuti ukeátine iná turixóvo ra mêm, ⁵¹ ukeâti kaxénake koépekeokonoku Ámbeu tukú koeti kaxena koépekeokonoku Nzakâriya, enepone koépeuti ukeâti ne hána'iti imokóvokuti yonoti xoko áta yane kíndanake hána'iti imokóvokuti. Aungópaticama ngíxeopinoe: Oúke ra xanéhiko apêti kó'oyene yóneamo itina uhá koetihiko neko koépeuti.

⁵² —Koati kotívetimo kêku, itínoe ihíkaxoati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku itínoe kutí koeti omó'ixoati ne xáve poréxoti xâne éxea ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, itea ako iké'itukexa, epó'oxo itopó kíxea ne po'ínuhiko xâne kaha'âti éxea —kíxovokoxoane Jesus.

⁵³ Ipuhíkopeane Jesus, koati imaíkinovati éskiribahiko yoko farízeuhiko, koane opósi'okeovahiko ya épemo'ikeake. Ako tópi kíxoaku yuhó'inoahiko, kaha'aínoti Jesus pahúkeovo ya yumópope. ⁵⁴ Koati kuxoâtihiko ápeyemo koêkuti yuhu Jesus kutí'inoke motovâti koyúhoyeahiko ítúkeovo pahukóvoti.

12

Po'ínuhiko ihikaxovike Jesus *Mt 10.26-31*

¹ Yoko koati yupihóvotine êno xâne ho'uxo-ho'uxó koetíne koane ókonuhevekexekoko. Yane turixovone íhikaxea ne Jesus. Íhikauhiko ínuxo íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Neíxipa ne kutí koeti kohiyákopeti páum, ánahixope farízeuhiko, ákoti oríko ukóponea xapa po'ínuhiko xâne, enepone kutí kó'iyeya koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne koeku enó'iyeya ítuke ákoti aunáti.

² —Ako kixovókuti pikonéti éxeokono kó'oyene ákotimo kaurápu'ikakana. Koánemaka ne he'onó'oeti kó'oyene, kóyeanemo urápu'iyeya. ³ Vo'oku uhá koeti he'onó'ú kíxene keyúhoyi, kóyeanemo kouápu'ikeokono xapa xâne. Koánemaka ne koekúti hahaa kíxene keyúhoyi kúveuke yóvoku, kohonókokonotimo koyúhoyeokono, kutí'inokemo exoâti uhá koeti xâne.

⁴ —Itínoe íningone, hara ngixópinoe kó'oyene: Hákonoe píke xâne motovâti koépekeopi, vo'oku poéhane kexé'u ítú koépeke, yane ákone xunáko ítúkea po'i koekúti. ⁵ Itea énjakapivo nékone tíyi, énomone ne Itukó'oviti apêti xunáko koépekeopi koane iyónopeopi ipihóponovokutike. Ngáyukoa ngíxeopinoe: Itúkapu énomone tíyo.

6 —Ákoikopo akávanevo singu koeti kálíhunoe hó'openo ôti ya kali pi'âti pe'u tiûketi ákoti axu'ína ovâti? Itea ako kalíhuina ápeyea xapákuke nê'e ákoti exêa koêku Itukó'oviti. 7 Muhíkova híyeu tiûti, éxoa Itukó'oviti yé'akeye. Hákoikopo píke, vo'oku itíneneo yupihóvo itóponone nonékuke Itukó'oviti yane ênoti hó'openo ôti —kíxovokoxoane.

Koêku teinôa xâne koyúhoyea hókea Jesus koáne akô'o teinâ
Mt 10.32-33; 12.32; 10.19-20; 2 Tm 1.8

8 Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus:

—Koati ngxópitinoe: Uhá koeti xâne koyuhoâti nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo hokónuti, kúteanemakamo ngxóaku nê'e nonékuke ánuhiko ya vanúkeke. Ngoyuhoâtimakamo itúkeovo hokónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. 9 Itea enepone koyuhoâti nonékuke xanéhiko ákoyea itúkapu hokónuti, ngoyuhópatimakamo nonékuke ánuhiko vanúkeke ákoyea itúkapu hokónuti.

10 —Áva xâne vaheréxinonuti emó'u, apêtikomo oxéne itúyoepa pahúnevo. Itea enepone xâne koyuhoâti itúkeovo váhere ne ítuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákonemo itúyoepaku ne pahúnevo.

11 —Enepo yamakánanoe yihoikikono ya íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane nonékuke pahúkotihipiko yoko po'ínuhiko payásoti tuti xanéhiko, hako pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópíke koane koêkumo ne yiúho, 12 vo'oku yaneko ôra, íhíkaxopitinoemo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti nékonemo keyúhoyi nonékukehiko —kíxovokoxoane Jesus.

Ako yusíka ixómoyea ipúpakinoa visóneu kahá'ayeá úti vírikuxea

13 Yane apé koéne hóyeno xapákuke neko êno xâne kixoti Jesus:

—Íhikaxoti, pehúka ne mbo'ínu haxákeana ne apeínoati kúreinovike haíkene úti —kíxoane.

14 Ina kixôa Jesus:

—Hoyenó, undí'ikopo yúhoikovoku xâne? Haina indúkovo ke nzaxákeokokoa ne xâne kúreinoa haíkene —kíxoane.

15 Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko êno xâne kamokénoati:

—Yokóhiyanavao ne uhá koeti kó'íyeovoku koekúti íyekovo ke, enepohikone mani ixómoinoke ipúpakinoa iséneu keha'âti kuri'uxeovo apeínopiti, vo'oku haina énomone ápeino ne xâne yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

16 Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno iríku, ênoti pôreu ha'i nóne isáneke. 17 Ina koe isóneupinovo: “Námeamo ngxoaneye ra êno ha'i nónem? Vo'oku ákone iyónoangu”. 18 Ina koepómaka isóneupinovo: “Énjoa ngxóakumo. Ngatahíneatimo ra unákovoku ha'i nónem, ínamo indukápa koati hána'itiya. Énomonemo unángo ra ha'i nónem, koáne ra uhá koeti apeínonuti. 19 Yane ínamo angôe: Êno apeínonuti ngouánae. Ákomo malíka yónoku. Kó'oyene, poéhane ómomingea, níngea, énoyeovom yoko elókeyea ongóno, ngoetímó.” 20 Itea hara kíxoa Itukó'oviti: “Íti koati ákoti isóneu. Kó'oyene yara yóti, ivekóvotinemo. Kutí'ikopomo itópinopi uhá koeti ne apeínopiti yúnahiu?” kíxoa Itukó'oviti —kôe éxetina Jesus.

21 Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Koati énomone koéneye ne xâne yuixóvoteoxo kuri'uxea apeínoati yara kúveu mêum, itea ako apeínoati xoko Itukó'oviti —koéne.

*Kuvóvoti Itukó'oviti**Mt 6.25-34*

²² Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikauhiko:

—Énomone ngixínopinoe ákoyea ixomo ipúpakina iséneu kixékumo kèku itukovo káxe, ukínopikumo níke, koane nókone kexé'u, yoko kixékumo iké'ipovoxopivo. ²³ Vo'oku enepone kéyeku itukovo káxe, haina pohúneti níki, koane hainámaka pohúneti iké'ipovoxopivo yápeino. ²⁴ Ivévakapihi ne hó'openohiko ôti. Ako nâ, koane ako ítixeaku ha'i nóne. Ákomaka unákoku níka, koane ákomaka óvoku ítixoku êno nikokónoti, itea kóyeane poréxea Itukó'oviti níka. Ákoikopo yéxa itúkeovo itínoe yupihóvo itóponone yane hó'openohiko ôti? ²⁵ Ako ápahuina ya xepákukenoé itotimo koukoponea kaxena ávoyeani ivákapu, yusíkoti yupiheovo kahá'ayeá koukoponea. ²⁶ Neíxoaneikopo, koêku ákoyea ite itíki kalíhuti koekúti, ná'ikopo koeti ixómoino yónoheixoá iséneu ne po'ínuhiko koekúti? ²⁷ Ivévakapihimaka koêku payá'iyea ne koati uhé'ekoti hûu ne itunoévoti ya mêum, enepone iháxoneti humanévoti. Ako hûka kuteâti xâne, koane ákomaka ixúxuka, itea koati ngixópitinoe: Muhíkova neko uhá koeti uhé'ene nâti Salúmaum, enepone hána'iti iríku mekúke, ako itápana uhé'ene hûu ne itunoévotihiko íhae mêum. ²⁸ Katarákoapo Itukó'oviti ne itunoévoti íhae mêum, mapini póhutine kó'oyene ápeyeya, ihârotike oro'ókokonotinememo yúkuke, ínapomo hako katarákopi Itukó'oviti, itínoe xâne ôriti kúveova. ²⁹ Hákonoeokopo ixomo yonóheixoá iséneu úkeakumo ne níke koane yéka. Hákomaka kenóko'inoe vo'ókuke ra koekúti. ³⁰ Vo'oku koati énomone yónoheixo isóna xâne ákoti éxa Itukó'oviti ya uhá koeti óvohikoku yara kúveu mêum. Yoko éxoá Yá'a íhae vanúke kénokinoe uhá koêti ra koekúti. ³¹ Inúxotike ya uhá koêti, hane itíka yónoheixoku iséneu ítuke Itukó'oviti, yane kousókinopeatimo Itukó'oviti ne po'ínuhiko nékone —kíxovokoxoane Jesus.

*Koêku ne kaná'uti íríkuxea xâne**Mt 6.19-21; 1 Pê 1.4*

³² Ina kixovókoxopaikomaka Jesus neko íhikauhiko:

—Itínoe hókónuti, itínoe kutí ngíxone kálíhunoe su'úso ákoti axu'ína ikéneke koyonoâti, hákonoe pike, vo'oku koati ahá'inopinoe Yá'a íhae vanúke itíkivo xanéna koane yenópi vanúke natíxokuke. ³³ Enepone apeínopiti, yakávanea, koane pêrekexamaka xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apétimo íhaku títetina ákotinememo ipúpa'ixeaku, koane enómakamo apeínopiti ákoti uké'eyeaku vanúkeke xoko ákoyeaku itápana ómevoti, koane xoko ákoyeakumaka kálíhunoe hó'openo níkhéati. ³⁴ Vo'oku koêkuti yunákoaku ne apeínopiti, itukapu vanúkeke, áko'o itukapu poké'eke, énomonemakamo yónoheixo iséneu —kíxovokoxoane.

³⁵ Ina koe'íkomaka Jesus:

—Itíkapu xâne usó koyêti kuteâti koêku xâne iyukovó koyêti, ko'ipovó kixoiótimaka ípovo, koane ihuvé koyêtimaka yukúna aukápapu kúxoixopone. ³⁶ Kutí yákoyenoé ahinoêti ixómoti noimé'exopa seópope pátarauxa ukopeâti áyuike kasátuxoti. Seopóne pátarauxa, enepo ipusókopo pahapéti, usó kóyepone ahínoe míhe'okopinoá. ³⁷ Koati únatimo koêku ne ahinoêtihiko inú'epo pátarauxa ixómoti noimé'exopa. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Itukovó koetimmo koati pátarauxa silo'íxopomo ípovo ko'ítukeyeya. Yane kavátahikoatimakamo neko ahínoe xe'o mēsa omínoâti níka. ³⁸ Yusíkoti itúkeovo ya kuku yóti, áko'o ya mâturukata seópea ne pátarauxa, koati únatimo koêku neko ahínoe inú'epo ixómoti noimé'exopa. ³⁹ Koati endó'okopitinoe koékumo: Eneponi exâ únáe

ovokúti orana símope ne ómevoti, mani koyonoâti ne óvoku, ákoni síka úrukeova ne óvoku. ⁴⁰ Keánenomemaka, neímexa ne aúngopovopemo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, vo'oku ya koati ákoyeakumo kixápanu, énomonemo aúngopeovo —kíxovokoxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku únati yoko váhere ahinoêti

Mt 24.45-51

⁴¹ Ina kixôa Péturu ne Jesus:

—Unaém, enepora yéxetina apêti íhokovoke, koati utíne itíkino? áko'o uhá koetímaka xâne —kíxoane.

⁴² Ina kixôa Jesus itukínoati po'i íhokoake:

—Kutí'ikopomea itukóvo kuteâti ne ahinoêti koati yuixóvoti ítukexeokonoke, koane ponóvoti isóneu ítukeke? Énomone neko poréxoakemaka pátarauxa éxea koêku ne po'ínuhiko ahínoe, motovâti koušokinoa nókone koatíke kaxénaxeokonoke. ⁴³ Koati únatimo koêku ne ahinoêti inú'epomo pátarauxa kíxaneye ko'ítukeya aukápanu. ⁴⁴ Koati endó'okopitinoe koêkumo: Kuri'ó kixoâtimo pátarauxa kóyoninoa uhá koeti apeínoati. ⁴⁵ Itea enepo akôe isóneu ne ahinoêti: “Yupíhovane xu'íkeneyea ne mbátarauxa” akôe, ina turixápu yehépoke'exe ne po'ínuhiko ahinoêti, ha'íne, koane yuíxeovo níkea, énoyeovo yoko kohíhiyea, naixapu nê'e. ⁴⁶ Vo'oku seopó koetimo pátarauxa ya káxe koati ákoyeaku kuxápa, koáne ya ôra ákoyeakumaka éxa káyukopeovomo. Yanê'e, koati kotítetimo kíxoaku pátarauxa ipihápana. Iyonópatimo xoko iyónopoku xâne ákoti akutípo.

⁴⁷ —Enepone ahinoêti exoâti ne ahá'inoa pátarauxa, itea ákoti usó akóye kousokea, ákotimaka itukêa ne áha, koatimo xúnati yehépoke'exeokono ipihápanakana. ⁴⁸ Itea enepone ákoti exâ ne ahá'inoa pátarauxa, yusíkoti váherexea ítuke koane motókeyea xu'ínayea ipihoponeokono, itea ákomo áxuna kíxoakumo pátarauxa yehépoke'exe ipihápana. Vo'oku enepone xâne énoti pónekonoke, konokoâti enó'iyeamaka únatinoe koekúti ítuke, pôreupo vo'oku enó'iyea pónekonoke. Kúteanemaka koêku ne xâne xu'ínati ípara, koati konokoâti enó'iyea pôreupo anu'úkupati ne yé'akeye pónekonoke —kíxoane.

Xâne okopókokoti vo'oku Jesus

Mt 10.34-36

⁴⁹ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone nzímea yara kúveu mêum, ínzkoka yúku oro'ókoti, yoko ehá'ani turíxeovone kó'iyeaneye. ⁵⁰ Itea anéyeiko kotíveti koekúti véngokuikomo. Koati konokoâti itúkeovo oúngekemo yóno ne éno tiveko koekúti, epó'oxo koati hána'ítine tiveko inzóneu koêku ávovea ndarú'uxa. ⁵¹ Íkítixatinoe nzímínoti motó'iyeva úhepeyea isóneunokoko ne xâne yara kúveu mêum? Ákomo ákoyene. Koati endó'okopitinoe koêku: Apêtimo okopókokoti vo'ónguke. ⁵² Ukeátine kó'oyene, itukovo apêti singu koeti ko'óvokuti ya póhutike ovokúti, mopó'amo okopâti ne po'i pí'âti, itukovo pí'âti okopâtimo ne po'i mopó'âti vo'ónguke. ⁵³ Kúteanemakamo koeku hóyeno yoko xé'a. Okopâtimo hóyeno ne xé'a, áko'o itukovo xé'a okopâmo ne há'a vo'ónguke. Kúteanemakamo koeku sêno yoko ihíne. Okopâtimo sêno ne ihíne, áko'o itukovo ihíne okopómo éno vo'ónguke. Kúteanemaka koeku sêno yoko sinéna vo'ónguke, okopâtimo sêno ne sinéna, áko'o itukovo sinéna okopâ ne imóse vo'ónguke —kíxovokoxoane Jesus.

Hoénaxovope yé'exeovone hunókoku ra mêum

Mt 16.2-3

⁵⁴ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko êno xâne:

—Enepo neixónoe kapási ukeâti kíyo'i káxe, “Úko rakéne” kénœe. Koáne, kevo'oxo. ⁵⁵ Koáne enepo sa'irí'okovo ne ihunóvoti, neixoátinoe ne úkeaku, “Kotúpotinemo” kénœemaka. Koá'axo, kotúpo. ⁵⁶ Itínoe ikútixapovoti koati ko'éxoneti, é'exo kíxeanoe koêku ra mêum koáne ra vanúke, koêku kahá'ayea kévea koane kotú'iyea, itea inípono ákoyea yéxa itukóvotiye ra káxehiko símokune úti. ⁵⁷ Manímaka konókoti yéxinoe péni iséneunoa ra koekútihiko! —kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁸ Ina koe'íkomaka:

—Itukovo apêti évotikopike po'i xâne, ina omôpi yuhoíkovokutike, ya koêkuiko yéni, tumúneke sími yuhoíkovokutike, yapásika kíxeaku unátipinokoko iséneu, maka hákone iyonópi nonékuke ne pahúkoti yuhoíkovokutike, vo'oku mani kurikópiti nê'e xoko pulísea. Kene ne pulísea, mani kurikópiti ika'ákovokutike. ⁵⁹ Enepo akoéneye, koati ngxópiti ákoyeamo ipíhikapi koêku ákoyea peréxapa uhá koêti ne yoréveu —kíxovokoxoane Jesus, exókoatihiko kónokea épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo tumúneke seópea nonékuke.

13

Konókoti kuríkopea úti ne váhere vítuke

¹ Koati énomone yaneko koyúhoyeaku Jesus, apé koéne xanéhiko simoâti, koyuhó'inoati koêku ne íhaehiko Ngalíleya, koépeu Pilátu, itúkeovo isúkotihiho hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, yaneko koepékokonone. ² Ina kixoáhiko Jesus:

—Íkítixatinoemea koati yupihóvoti váherevoko ya po'ínuhiko xâne íhae Ngalíleya nekôyohiko vo'oku kixókonokuhiko koépekeokono? ³ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati ngxópitinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákotimaka kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke. ⁴ Kene neko dizoitu koeti ivokóvoti ya Silôe íkoro'uxovone neko éyevoti péti vanúkeke koexépoeti, pe'okoátinoemea itúkeovo koati yupihóvati váherevoko ya uhá koeti po'ínuhiko xâne íhae Njeruzálem? ⁵ Koati ngoyuhó'inoatinoe: Enepomo hákoti iketívexoa iséneuke ne pehúnevo, koane hákoti kirikópa, koati kotívetimakamo kixékonoku ya hunókokuke —kíxoanehiko Jesus.

Koeku xuve figu ákoti há'i

⁶ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

—Ápe hóyeno apêti xuve figu xapákuke xuve úva nóne. Po'i káxe opósikoponea há'i yane xúve itea ako êho. ⁷ Yane ina kixôa neko koyonínoati ne nóne: “Mopó'ane xoénae ixomo ombósi'ixoponea há'i rá'a, itea anéyeiko ávovea ênjo. Titúkane kó'oyene, vo'oku ovohí koâti ra poké'e koêku ákoyea pôreu” kíxoane. ⁸ Ina yumopâ ahínoe: “Síkeavone yara xoénae. Imbanó'ekoatikomo, ínamo imbíhina katamú'ikoati. ⁹ Yane enepo paréxa há'i, únatimo. Kene hákotimo, pehúkanemo tetúkeovo” kíxoane —koéne éxetina.

Sêno ka'arínate koítovone Jesus

¹⁰ Ya sâputu, káxe koati sasá'iti xoko evo jûdeu, ixómoti íhíkaxo ne Jesus ya íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko. ¹¹ Yane simóne sêno ka'arínati. Dizoitu koetíne xoénae ixomo iká'arinexoa ndémoniu. Yupíhovone itipu'í kó'iyea vo'ókuke, ákone ita ponópeovo. ¹² Noixoâne Jesus, íháxikoane ina kixôa:

—Senó, ítivoane ra yaríne —kíxoane.

¹³ Yane ípiho vô'u Jesus muyókuke. Ehá'axo kíxoaney, ponópovone koxé'u neko sêno. Yane yupihovó koéne iháyu'ikea Itukó'oviti neko sêno. ¹⁴ Itea ímaikovo ne inuxínoti itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, vo'oku koíteova Jesus ne sêno ya sâputu. Hara kôe:

—Anéye sei koeti káxe motovâti ko'ítukeyea ne xâne. Énomone síminoe ítivoa ne yaríne, kene ako yusíka itúkeovo ya sâputu, káxe koati sasá'iti hó'êke úti —koéne.

¹⁵ Ina kôe ne Vúnae:

—Ítínoe ikútixapovoti koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne, ákonikopo kíxeapanaoe ne píyo vûi, itukovo píyo juméntu xoko ómomikoku íyikoponi úne ya sâputu?

¹⁶ Ina keno'óko ra sêno, koati ámoripono Ábraum iká'arinexone Satánae dizoitu koétine xoénae. Ná'ikopo koeti ákoino omótova íteova ya aríne ya sâputu. —kíxovokoxoane.

¹⁷ Uke'éxone koyúhoyea Jesus, teyo koénehiko neko uhá koeti okopâti, itea yupíhova elókeyea okóvo ne po'ínuhiko jûdeu vo'ókuke uhá koéti neko ihayú'iuti ítuke Jesus.

Éxetina Jesus koêku ukóponea ne ake nonéti koéhati mostarda

Mt 13.31-32; Mk 4.30-32

¹⁸ Háramaka koe íhikaxea ne Jesus:

—Kutimea koéneye ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? Kutimea ínzokoa? ¹⁹ Hara koéneye kalíhuti ake nonéti, enepone íháxoneti mostarda enepo nôa hóyeno ya isáneke. Ihonópone, paya'ínemaka, itúkovone xuve tikóti. Yane itúkotine môko ne hó'openo ôti káva'oke —koéne.

Éxetina Jesus koêku ne kohiyákopeti pâum

Mt 13.33

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Kutimea ínzokoa kíxoku ukóponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne? ²¹ Hane koéneye kohiyákopeti pâum veínoake sêno ánahíxea mopo'âti íhíxopeti tíríku. Ehane heú kíxoa kohíyakea ne tíríku —koéne.

Koeku kalíkuti pahapéti

Mt 7.13-14; 7.21-23

²² Koêku yónea ya Njeruzálem ne Jesus, koane íhikaxea emo'u Itukó'oviti yane pitivókohiko yoko ipuxóvokutihiko vékoku. ²³ Yane ápe xâne kíxoti Jesus:

—Unaém, ákomeamo axú'ina ne xâne koítovone Itukó'oviti yonopâti xokóyoke?

²⁴ Ina yumopâ Jesus, itukínoati íhokoake.

—Kéxuna'ixapunoe víki ne kutí koeti kalíkuti pahapéti. Koati ngxópitinoe: Enómo kaha'âti vékea ítea ákomo íta —kíxoane.

²⁵ Ina itukínoamaka po'i xêti, íhokopovoke, koane íhokoake ne xâne ákotimo urúkapapa ne natíxoku Itukó'oviti vanúkeke. Hara kôe:

—Exepúka ne únae ovokúti, exexápáne ne pahapéti, itukapu meúkeke yovó'ikonoe íxómoyea ípísoko pahapéti ké'iyi: “Unaém, míhi'akinavea ne pahapéti” ké'iyi, yane haramo kíxópi: “Hainánoe iti ovónje” kíxópitinoemo.

²⁶ Ínamo íxeánoe: “Kahá'inepípevo úti xe'o mēsa óvoku níkokónoti yoko ekâti yanekóyoke, koane koati vípuxovokuke íhikexopepo” kíxeátimo. ²⁷ Itea haramo koépomaka yuhó'inopinooe únae ne ovokúti: “Ako énjapinoe. Yahíkuxipunu, ítínoe itúkoti váhere” kíxópitinoemo. ²⁸ Yane neixoâtinemo ne Ábraum, Izáki koane Njáko ya natíxokuke Itukó'oviti, koánemaka uhá koetíhiko ne páhoe Itukó'oviti

koyúhoyea emó'u mekúke, itea kirikókonotinemo meúkeke yane natíxokuke Itukó'oviti. Yoko enómo iyókexoti yoko ngarutútukexoti ôe vo'oku hána'iti tiveko koeku xâne xoko yenópoku. ²⁹ Enómo xâne ivatákopotimo xe'ókuke mêsa ya natíxoku Itukó'oviti ukeâti ya uhá koêti ra kúveu mêum, xoko úkeaku ihâroti, yoko xoko íyeu kíyo'i káxe, koane xoko úkeaku kásati, yoko xoko úkeaku ihunóvoti. ³⁰ Apêtimo xâne ákoti apayáso ovoti ikenétike koêku kó'oyene itukóvotimo koâti teyonéti ya po'ínuhiko xâne yaneko káxe. Kene xapákuke ne teyonéti koêku kó'oyene, apêtimo okópoti koati ikenétike —koene Jesus.

Ako omótova okóvo Jesus ne íhae Njeruzálem
Mt 23.37-39

³¹ Koêkuiko koyúhoyea ne Jesus, ápe farízeuhiko kixopónoati:

—Hákone yovóheixo yáye. Ipíhikapi rá'a, vo'oku kahá'ati koépekeopi ne Êrodi —kíxoanehiko.

³² Itea hara kíxo Jesus yumópeahiko:

—Yéta'akapana ne Êrodi, enepone kutí koeti éxeako úkoe, ngópuhikopeakomo ndémoniu xoko xâne úroevo, yoko ngoíteovoikomo ka'arínetai kó'oyene yoko ihârotike. Yane mopó'apeke káxe, unzéxotinemo índuke. ³³ Ngonókotiko ungóponea ya po'íkehiko pitivóko kó'oyene, koane ihârotike, yoko po'íke ihâroti, motovâti nzímea Njeruzálem, vo'oku ákomo po'í koépekokonoku porófeta koyúhota emó'u Itukó'oviti, ákoti itukapu ya Njeruzálem.

³⁴ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Imáko ké'iyivoku, itínoe íhae Njeruzálem. Aínovonoe iti xâne yómoti koépekea porófeta koyúhota emó'u Itukó'oviti. Aínovonoemaka iti koépekenati ovuxe Itukó'oviti páhoe xepákukenoe, hipokoâti ya mopô. Kuteâti kíxoaku tapí'i ho'úxea ne xe'éxaxapa opékuke kêvi, mani ngaha'âtimaka ngíxeopineye kuteâti, itea ákonoe yakáha'a. ³⁵ Yara kuteâti kékunoe, ákonemo ovâti ra yóvokunoe. Koati emó'úti ra yunzó'inopinoo: Ukeátine kó'oyene, ákonenoemo neíxapanu tukú koeti yaneko káxe ké'iyikunoemo: “Viháyu'ika ne páhoenovi Vúnae Itukó'oviti, enepone keno'ókoti ya iháke Itukó'oviti” yakoénoe —koéne ne Jesus.

14

Koitóvo ka'arínetai ne Jesus

¹ Po'íke sâputu, pího Jesus níkoponea óvokuke farízeu. Yoko koati teyonéti neko hóyeno xapákuke po'ínuhiko farízeu. Enepone xanéhikoya, koati komómoti Jesus. ² Ápemaka hóyenoya momo'ópixoti. Koati nonékuke Jesus óvoheixo. ³ Ina kixovókoxxoa Jesus ne júdeuhiko ihíxaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne farízeuhiko:

—Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, poréxovi koíteovo uti xâne ya sâputu? áko'o ako paréxavea —kíxovokoxoane.

⁴ Itea yunuku-yunukú koénehiko. Ina namu'ókoa Jesus neko hóyeno, yane koítovane, ina porexôa pihópea. ⁵ Ina kixovókoxxopamaka Jesus neko xâne:

—Ínani áva xi'íxa, áko'o vuina íti ikoróno'ekovoti ikokúti. Yusíkotini itúkeovo ya sâputu, ákonikopo yéhaka viyópi? —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ákohiko éxa kíxoaku yumópea.

Kahaná'ikokonotimo ne xâne ákoti kapayásakapapu
Lk 22.26-27; Fp 2.3; 1 Pê 5.5

⁷ Koêku ixómoyea komóma Jesus ne hupiúti

⁸—Enepo iteíakana níképoni xoko áyui kasátuxoti, hako neivókoxo ivétakoku ovoti xêrerekuke kasátuxoti, vo'oku enepo síma koati payásoti ya itíke, ⁹ yane simópitimo ne itaíkopiti, enepone itaíkoatimaka ne po'í simôti, epemópitimo ípekivo motovâti ivátakea ne po'í simôti. Yane hána'itimo tíyapana koêku vatahí képi po'íke.

¹⁰—Itea enepo áva itaíkopiti, hane yéna ivétakoponi xoko ivatákokutihiko ákoti itukapu ivátakoku payásoti. Yane enepo pihínápi ne itaíkopiti, haramo kixópi: “Iningoné, hara ivétakapana nonekútike xêrerekuke ne kasátuxoti” kixópitimo. Yane kuteáti kixópiku, koati kapayásokopitimo nonekuke uhá koeti po'ínuhiko itá'iuti.

¹¹—Vo'oku koteyókokonotimo ne uhá koeti kapayásokopovoti. Kene ne ákoti kapayásakapapu, kahaná'ikokonotimo —koéne.

¹² Ina kixoa'ikomaka Jesus ne itaíkoati:

—Enepo áva íte'iu yóvokuke arámusakoponea, áko'o jántaxoponea, hako itukovo ínikenehiko íteiko, itukovo pe'ínuhiko, áko'o itukovo iyínoxapa. Hákomaka íteiko míxone xêrerekuke yóvoku áva íríkuhiko xapákuke. Vo'oku íxeáneye, itaíkopopitimakamo níképoni óvokuke. Yane koati nemukópatinemo ésa'i ne itíkinoa únati ne po'í xâne. ¹³ Itea enepo yokoyûi, hanemo íteika xâne ákoti apeínoati, koáne ne apêti isáyunevo poixo'o múyo, koáne ne mohéveu yoko komítitihiko. ¹⁴ Yane koati únatimo kêku, vo'oku ákoyea oxéne ne íte'iu poréxopeopi ésa'i únati ítekiinoa. Itea koati apêtimo némoepo yaneko kaxe exérukopeakomo ukópea xapa ivokóvoti ne kasása'iuvo Itukó'oviti, enepohikone ponóvoti kixoku itúkeovo —kíxoane Jesus.

Éxetina Jesus koeku hóyeno kóyuiti

Mt 22.1-10

¹⁵ Yoko ápe ha'ine Jesus xe'ókuke mêsa kameáti neko yúho. Yane hara kixo Jesus:

—Koati únatimo koêku ne xâne apêti xapa níkaxóvoti ya natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxoane.

¹⁶ Ina itúko xêti ne Jesus. Hara kôe:

—Ápe hóyeno itúkoti hána'iti níkaxóvoti, ênoti húpiu. ¹⁷ Simovóne orána neko níkaxóvoti, pahúkone ahínoe kixóponea neko húpiuhiko yusíkea píheanehiko vo'oku usó'iyeané uhá koêti.

¹⁸—Itea póhutihiko neko hupiúti, aínovo apêti pó'onexeovoke. Hara kíxo inúxoti yumopâti: “Apêti poké'e inámati váneum. Koati ngonokoátiko noínjoponea. Yokóseanano, yéta'akapinanamo ne pétarauxa ákoyeanemo omótova mbíheá” kíxoane.

¹⁹—Ina kixoa po'ínu: “Apêti singu koeti vûi ka'apénékokoti, váneum, yoko ngonokoátiko nzixópea. Yokóseanano, yéta'akapinanamo ne pétarauxa ákoyeanemo omótova mbíheá” kíxoanemaka.

²⁰—Ina koemáka ne po'ínu: “Ínati ngoyêno. Ako omótova mbíheá” kôe.

²¹—Aukópovo ne ahinoêti xoko pátarauxa, heú kíxo koyúhopinoa uhá koêti neko kokuéti. Yane yupíhova ímaíkinovo xanéhiko húpiu neko únáe ovokúti. Ina kixo ahínoe: “Yéhakapu, píhêne ya uhá koeti none ovokúti ya pítivokona úti, ya koékuti xe'o ovokúti vékoku xâne. Víyahikapana ne xâne ákoti apeínoati koáne ne isáyú'ixovoti poixo'o múyo, yóko'o ne komítiti, koáne ne mohéveu” kíxoane.

²² —Koane pihóne. Ikénepoke, hara kíxoa ahínoe: “Unaém, indúkoane ne péhoenonu, itea anéyeiko ivatákokuti” kíxoane.

²³ —Ina kíxôa pátarauxa: “Yéhaka víki ya none ovokúti koáne ya kálíhunoe xêne. Koèkuti tekópone, pehúka yâkeneye maka ipúhikane ra óvongu.

²⁴ Koati ngixópitinoe: Ákomo ápahuina xâne xapákuke neko inúxotihiko nzúpiu mboréxeakemo níkea ra níkokónoti ngoúseune” koéne —koe éxetina Jesus.

Nókone kó'iyea isóneu ne kahá'ati hókea Jesus

Mt 10.37-38; Lk 9.23-24; Xu 12.26

²⁵ Yoko yupíhova éno xâne hokó'ixoti Jesus koèku yónea. Ina inonéxinova Jesus, hara kíxovokoxoa:

²⁶ —Uhá koèti xâne kahá'ati hókeonu, konókoti itúkeovo úndi ako omótovoxo okóvo ya uhá koèti, ínati yusíko itúkeovo ínzikau. Ako yusíka itúkeovo há'a, éno, yéno, xe'éxaxapa, itukovo po'ínuhiko ako omótovoxo okóvo ya undíke, muhíkovamaka unako koèku yara kúveu mêm. ²⁷ Koáne enepone xâne ákoti usó akóye koitoponeovo kotíveti koèku hókeonu, ákotimaka akahá'a kutí kíxeovo xâne koínoti kurúhuna iyonókono xoko kurúhuxokonokumo, ako yusíka itúkeovo hokónuti. ²⁸ Konókoti itúkinoa isóneu xâne inúxotike íteamo hókeonu, áko'o ákoyea, kuteáti koèku áva xepákukenoe kahá'ati koéxepukea éyevoti péti vanúkeke. Ako yusíka itukó kíxea, ákoti itukína isóneu yé'akemoye ésa'i ováti inúxotike. Konókoti ivátakinoa okóvovea yé'akemoye ésa'i inúxotike, noixoáti motó'iyevamo ne tiúketina. ²⁹ Vo'oku eneponi uke'é akôe tiúketina, póhutikone poéheve úsexo, ákotineni omotóva úsexea háxa, yane mani koemóke'eati uhá koeti xâne noixoáti ³⁰ koáneni kíxeokono: “Enepone hóyeno, pohu turí kixo ítuke, ako úsexa” mani kíxokónoti.

³¹ —Kúteanemaka koèku xoko náti. Ákoni pihó ákoe okótumonexea po'i náti, anáne, kaha'áti okópea ákoti ivatáka inúxotike, itukínoati isóneu íteamo ya yehi koeti mili húndaruna ne keno'ókinoati okópea omoti vinti koeti mili húndaruna. ³² Vo'oku eneponi inixá ákoyeamo íta, ya koèku ávovea malíka ne anáne, mani apêtimo páhoe xokóyoke epemóponoati nókone itúkea motováti ákoyea isukókoti.

³³ —Keáneoemaka, uhá koeti xepákukenoe kahá'ati hókeonu ákoti usó akóye kuríkea uhá koeti ítukevo, ákomo omótova hókeonu —kíxovokoxoane.

Koeku yúki ákotine uhéko

Mt 5.13; Mk 9.50

³⁴ —Koati únati koekúti ne yúki, itea enepo auk'é taú'íko, ákonemo oxéne aúkopinokonoa. ³⁵ Yane ákone itúkovo. Muhíkova eneponi kurikákana poké'eke xoko nonéti, koaneni anahíxakana isiko hó'openo, ákoni itúkovo. Poéhane kuríkeokono. Koèkuti kamoáti ra yúnzo, ivávaka —kíxovokoxoane Jesus neko xanéhiko.

15

Kóseana Jesus ne xâne pahukóvoti

Mt 18.12-14

¹ Yoko éno koperáxinoti náti, enepone ánu'ukenati kóperau, koane enómaka xâne pahukóvoti pihóti xoko Jesus, kamokénoponoati. ² Yane kapáhakinovohiko koeku Jesus ne farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, koáne ne ihíxaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko. Hara kíxókoko:

—Imáko ra hóyeno anahíxovoti xâne pahukóvoti koane iníkoatihikomaka —kíxókokone.

Ihíkavoti ihókovoti koeku moyóniti su'úso

³ Ina itukínoahiko Jesus íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kíxovokoxoa:

⁴ —Ínani áva hóyeno xepákukenoe apêti póhuti séndu su'úsona. Kavú'íxa póhutiya, ákonikopomea kurí íxahiko ne noventai nove koêti ya xoko óvoku kóyonoyea ya mêm, koeku opósikoponea neko moyóniti tukú koeti inixápana?

⁵ Yane inixápanane, mani yupihovó koeti elókepea okóvo. Mani imó kixopâti povókuke omópea. ⁶ Yane seapáne óvokuke, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko xêrerekuke óvoku ínani íxá: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo, vo'oku íninjopane ne nzu'úsona ivu'íxoti” ákoni íxa?

⁷ —Koati ngxópitinoe kó'iyeanemakaye ne êno elokékoti okovóti ya vanúkeke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku itúkeovo, koane epémoti Itukó'oviti kotúyopinoa. Enoné'e elokékoti okovóti vo'ókuke neko póhuti koxe'u xâne yane noventai nove koeti ponóvoti kixoku itúkeovo ákoti okonóko épemea Itukó'oviti kotúyopinoa pahúnevo —koéne.

Ihíkavoti ihókovoti koeku tiúketi kovú'e sêno

⁸ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ínani áva sêno apêti yehí koeti pe'u tiúketina. Kavú'íxa póhuti yane yehí koêti, ákonikopomea íhuxa yukúna, ina kókoyuse íxâ kaúha'ixea uhá koêti ne kúveu óvoku oposkopati tukú koeti ínixoponea? ⁹ Inixápanane, mani ho'úxoti ínikonehiko yoko ko'óvokutihiko oveâti xêrerekuke óvoku, ínani íxâhiko: “Hivá'axapananu ya elókeko ongóvo vo'oku íninjopane ne po'i pe'u ndiúketina ngovú'emeku” ákonikopomea ákoe?

¹⁰ —Koati ngxópitinoe: Énomonemaka koéneye elókeko okóvo ne ánju, enepohikone ovoxe Itukó'oviti ya vanúke enepo apê póhuti pahukóvoti ikotívexoati isóneuke ne váhere kixoku itúkeovo koane epémotimaka Itukó'oviti kotúyopinoa —koéne.

Ipuhíkeati óvoku há'a ákoti kayúsea kixoku itúkeovo

¹¹ Ina koe'íkomaka íhikaxea Jesus:

—Ápe hóyeno pi'âti xé'a. ¹² Po'íke káxe, hara kixo há'a ne nihí'iti xé'a: “Pai, mani ngaha'âtime peréxinoa ne íkinonuke yane apeínopiti” kíxoane.

—Yane haxákoane há'a apeínoati neko pi'âti xe'éxa. ¹³ Avo áxu'ikene, kaúnakovo neko homoêhou. Yane ómane uhá koêti ne apeínoati. Úkeane pího po'íke poké'e ákoti malíka. Heu-heú kíxoa komóhiyea neko tiúketina. Koékuti áha kíxeova, itúkoa. Koati vaheréxoti kixoku itúkeovo.

¹⁴ —Uke'éxoane heú koêti neko tiúketina, kenó'okone êno hímakati yaneko poké'e. Yane turíxovone ikónoko'ixeovo neko homoêhou. Épekoanemaka hímakati. ¹⁵ Úkeane pího xoko hóyeno íhae neko poké'e oposikoponoti itukétiya. Yane pahúkoane hóyeno óyonokuke kátarakinoa kuréna. ¹⁶ Yâkoxonoye, íyokovane níkea neko nika kûre. Koáhati ákoti porexoâti níka. ¹⁷ Ina itukópinovo isóneuke neko homoêhou. Hara koe isóneupinovo: “Enepohikone ko'itúkeinoti nzá'a, aínovo koati únatihiko níka. Inímbono yâye ngoitóponovoti kotíveti ya hímakati. ¹⁸ Ngaúnakapapuvo, mbihópotine xoko nzá'a kó'oyene. Ká'aye ngxopâtimo: ‘Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékeke íhae Vanúke koane nenékeke. ¹⁹ Ákone omóndokea indúkeovo xi'íxa. Kutí íxepanune yahínoe' ngxopâtimo” koéne isóneupinovo. ²⁰ Yane kóúnakopovone neko homoêhou ina pihôpo xoko há'a.

—Avo malíkapa, ínixopane há'a yâkeneye koane yupíheovo kóseanayea. Ina ehakóvo okótumonexoepa koáne opóno'ekopea. ²¹ Ina kíxo há'a neko homoêhou: “Pai, koati undi ákoti aunáti kixoku itúkeovo nonékuke Íhae Vanúke koane nenékuke. Ákone omóndokea indúkeovo xi'íxa” kíxoane.

²² —Yane hara kixo ahínoehiko neko há'a: “Yéhakapunoe, yámáne ne koati únati ipovóti, itíkapina ra nje'éxa. Itíkapinamaka horóxona yoko hapátuna. ²³ Viyápananemaka ne koati kínati xe'exa váka koane isíkanoe. Vokóyui, aélokenemaka vokóvo ²⁴ vo'oku kutí koetine ivokóvoti ra nje'éxa, itea iyúkopovone. Kutí koe ivu'íxoti, itea íninjopane” kíxoane.

—Yane turíxovonehiko kóyuiyeya.

²⁵ —Yoko mêum óvoheixo ne xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno. Ye'éxopone óvoku há'a, kamone êno emo'u oxokénati yoko hiyokéxotihiko. ²⁶ Ina ihaxíko ahínoe há'a epemoáti kó'inokeneye ne koekúti.

²⁷ —Yane hara kíxoane ahinoéti yumopá: “Seópotine yâti. Yoko kóyuiti ne yá'a. Pahúkomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa váka vo'oku ákoyea yuvâti ne yâti koeku seópea xokóyoke” kíxoane.

²⁸ —Yane yupihovó koene ímaikeovo xuvé'eti xe'éxa neko hóyeno kamôa. Ako akáha'a úrukopeovo ovokúti ke xoko ayuítí. Ina ipuhíkino há'a oposíkoati kóuhepekopea isóneu. ²⁹ Itea hara kixo há'a neko hóyeno: “Pai, enóne xoénae ngo'ítukeinopi. Ako anú'ungeaku yemó'u koane koékuti péhoenonu, indúkoa. Itea muhíkova kali xe'exa vâxíkita, ako peréxinoaku motovâti ngóyuiyeya xapa íningone. ³⁰ Itea koeku seópea ne xi'íxa, enepone heú kixoti uké'exea apeínopiti yâtikeneye xapa mohíti sêno, ainovó koe énomone itíkino ayuítí. Pehúkoakomaka isúkeovo ne koati kínati xe'exa vakana úti!” kíxoane.

³¹ —Ina kixôa há'a: “Nje'exá, koati yóvokune yâye njokóyoke. Heú koeti apeínonuti, itikenemaka. ³² Yoko koati konokoáti kóyuiyeya úti koane elókeyea vokóvo vo'oku enepora yâti, kutí koe ivokóvotine, itea iyúkopovone. Kutí koémaka ivu'íxoti, itea íninjopane” kíxoane há'a —kôe éxetina Jesus.

16

Ihíkavoti ihókovoti koeku hóyeno koyónoti itukevo pátarauxa

¹ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhíkau:

—Ápe hóyeno íríku apêti ahínoe exeáti koêku ne uhá koeti itukevo. Ina apê koyuhópinoati yupíheovo évokéovo ya apeínoati vo'oku itúkeovo aúpu'ikenati ne exeáti koêku ne ítuke. ² Yane pahúkoane íríku iháxikeovo neko ahínoe ina kixôa: “Kaná'uti ra eyéngou ve'óku? Konókoti yéxokinu kixoku koêku ne ítekienu, vo'oku ákone omótova yóvi ra itukéti” kíxoane.

³ —Ina koe isóneu neko hóyeno: “Namo ángoeneye kó'oyene? Pahúkoponune ra mbátarauxa. Ako inda indúkea ínati itukéti kuteáti ngo'ítukeyeya kavâne. Koane ndêyo indúkeovo épemokenati. ⁴ Énjoane ngíxoaku kó'oyene, maka mbahukápakananane aváne íningone usó koyéti óngea óvokuke, ínzuinovokemo káxehiko keno'ókoti” koéne isóneu.

⁵ —Yane heú kixôa iháxihikea neko orevéxeti pátarauxa. Ina kixôa neko ínxoti simoáti: “Na yé'aye yorévexoake ne mbátarauxa?”

⁶ —Ina yumopá: “Poéha séndu korótina azeite” kíxoane.

—“Hará'a ne koyuhópeti yutóxovoku yé'akeye ne yoréveu. Ivétaka hú koéti, yitaxa sinkoenta koéti” kíxoane.

⁷ —Ina kixoámaka ne po'i orevéxoti: “Kene íti, na yé'aye yoréveu?”

—“Poéha mili xákuna tiríku” —kíxoane.

—“Harâ'a ne koyuhópeti óvoku yoréveu. Yitáxapa oitu koeti séndu” —kíxoane.

⁸ —Upánini ákoyea opónovo ítuke neko hóyeno, itea kóyeane iháyu'ikea pátarauxa vo'oku éxea kixoku ítúkea isóneu.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepohikone xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti, ya xapákuke ne xâne kuteâtihiko, yupihóvone éxea kixoku ítúkea isóneu yane hokotíhiko Itukó'oviti ya ítukeke. ⁹ Koati ngxópitinoe: Enepone tiúketi, koati kixovókuti íhaene yáye yara kúveu mêmum, itea konókoti yéxi iké'itukexi ya únatike, maka enepo simapúne hunókoku kaxena yápeyi yara kúveu mêmum, usokó ákoepone íhinovokemo káxehiko keno'ókoti. Énomone neko únatinoe koekúti kuxópitimo ya xoko yenópoku ákotinemo uké'eyeaku. ¹⁰ Enepone xâne motovâti kúveovokono pónea ítuke ya ákotike axu'ína, koati motovâtimaka kúveovokono ya xu'ínatike. Kene enepone ákoti oponóvo ítuke ya ákotike axu'ína, ákomakamo opónovo ítuke ya xu'ínatike. ¹¹ Enepo hákoti motóvo kívivokono unátiyea kixeku iké'itukexi tiúketi, kixovókuti íhae yáye yara kúveu mêmum, namo kíxoaye peréxikonoa ne koati kaná'uti apeínoviti íhae xoko Itukó'oviti? ¹² Kene hákoti motóvo kívivokono péni ítike koeku iké'itukexi ítukevo po'i xâne, namo kíxoaye peréxikonoa koati ítikevomo?

¹³ —Ako ahinoêti motovâti pi'á kíxea pátarauxa. Vo'oku koêkumo ivávakea ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu, áko'o itukovo yuíxovoxo ítukexeake ne po'ínu, yane ákomo ítúkoake ne po'ínu. Kúteanemaka koeku ákoyea yusíka yíxivo ítuke Itukó'oviti koeku yíxivo kirí'uxi títetina —kíxovokoxoane Jesus.

Po'ínuhiko ihíkavoti ítuke Jesus
Mt 11.12-13; 5.31-32; Mk 10.11-12

¹⁴ Yoko vo'oku ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina ne farízeuhiko, yupíhova koémoke'eyea neko yuho Jesus kamoánehiko. ¹⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Kutí kénœ koati ponóvoti ya nonékuke po'ínuhiko xâne, itea éxoa Itukó'oviti koêku ne iséneu. Enepone ínixone xâne ítúkeovo yupihóvoti unáko, kótirina Itukó'oviti.

¹⁶ —Tukú koeti kaxena Xuaum Mbátita, hane apê Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúve. Ukeátine kaxena Xuâum, turíxovone koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti, enepone kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, yoko êno xâne koati xúnati yúmo'ixeovo ítúkopeovo xanena Itukó'oviti koane yonópea natíxokuke. ¹⁷ Ako'óneni oríko uké'eyea ra vanúke yoko poké'e yane veyópeovo póhuti kali telépu'i xapákuke ne létarana emo'úti yane Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse.

Koeku kuríkoti yêno
Mt 19.9-12; Mk 10.10-12

¹⁸ —Enepone kuríkoti yêno ina okoyénopomaka po'i sêno, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikoati ne inúxoti yêno. Kúteanemaka koêku ne koyenópati ne sêno kúre íma, ya xoko Itukó'oviti koati aupú'ikeatimaka inúxoti íma ne sêno —kíxovokoxoane Jesus.

Iríku yoko Lâsaru

¹⁹ Ina koe'íkomaka Jesus koeku íhikaxea:

—Ápe hóyeno iríku ainóvoti koati kohépiti ipovóti kalísoti híyeu itúko ípovo. Yupíhovo úhepeko kóyeku koane unako níkea itukovo káxe. ²⁰ Ina apémaka hóyeno koéhati Lásaru ákoti apeínoati. Enepone hóyeno, épemokenati. Êno ulaláketi muyókuke. Hane óvoheixo, páhapeteake óvoku neko iríku ²¹ kuxoixoti irihíkuvoti íhone níkokónoti ukeâti mesánake neko iríku. Koane ápe tamúkühiko ixómoti timarúkexea ne ulaláketi muyókuke. ²² Po'í káxe, ivókovone neko épemokenati, yane omópáne ánjuhiko, enepone ovuxe Itukó'oviti vanúkeke, omopâti xoko Âbraum, yonópoku kasása'upó Itukó'oviti. Yane ivókovonemaka ne iríku, ina ekoxókono. ²³ Ipihóponovokutike yonópo neko iríku, koane yupíheovo koítoponeovo kotívetiya. Ina noíméxo ákotike malíka, yane noíxone Âbraum yoko Lásaru ya xokóyoke. ²⁴ Ina vaúko Âbraum neko iríku. Hara kíxoa: “Pai, yokóseanau. Pehúkinana ne Lásaru kaláka'ikea kirípuhi vò'u ina pehukâ njokóyoke motovâti íkasaxea nênem, vo'oku yupíhovone ngoítoponeovo kotíveti yara óvonzeixoku xapákuke ra yúku” kíxoane.

²⁵ —Ina yumopâ Âbraum: “Nje'exá, puyákapanapa yokóvo enó'iyea apeínopiti koane unako kékú yovo'íko ya kúveu mêm. Kene Lásaru, kotíveti kóyeku yanekóyo, itea kó'oyene uhépépotine koépoku koeku itúkeovoiko íti koítóponovo kotíveti. ²⁶ Haina póhutine nê'e, itea anéyemaka êno koímaiti uhôro ínati haháku haxakoâti ra óvonzeixoku yane yóvoheixoku. Enepone ovoti njokóyoke kahá'ati yonópea xikóyoke, ako omótova. Kúteanemaka koéku ne ovoti xoko yóvoku, ákomaka omótova kenó'okopea yâkeneye” kíxoane.

²⁷ —Ina kôe ne iríku: “Pai, yokóseanau, pehúkinana ne Lásaru óvokuke nzá'a, ²⁸ vo'oku harakóxonai singu koeti mbo'ínu. Pehúka koyúhopoinoa koéku yâye mará'inamo yanámapaka yâye xokóyoke ra êno kotíveti koekúti enepo ivakápuhiko” kíxoane.

²⁹ —Ina yumopâ Âbraum: “Anêko yútoe Muíse koánemaka yútoe porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Ene akámokenohiko” kíxoane.

³⁰ —Itea hara kixópoikomaka Âbraum ne iríku: “Pai, ákomaka akámokenoyea yúho nekóyo, itea eneponi áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti pihinoâti, mani ikotívexoati isóneuke ne pahúnevo koane kuríkoepa” kíxoane.

³¹ —Ina yumopâ Âbraum: “Enepo hákoti kamokéno yuho Muíse yútoeke koane yuho porófetahiko, ákonimaka akútipo muhíkovani áva exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti” kíxoane Âbraum —kôe éxetina Jesus.

17

Koímaiti pôreu ne váhere kixovókuti

Mt 18.6-7, 21-22; Mk 9.42; Rm 1.32; 2 Pê 2.1-2, 18

¹ Ina kixovókoxoa Jesus ne íhikau:

—Koati kóyekutinemo ápeyeya koekúti kopoe'akoti isóneu xâne kutí'inoke itavókeati hókeonu, itea koati kotívetimo koéku ne xâne kixotíneye po'ínu. ² Tumúneke kíxeaneye, yusikóneni iká'akeokono koati pú'iti mopôí anúkuke ínani kuriná'ekakana úneke ya mar yaneko kópoe'akea isóneu póhuti xapákuke ra kálíhunoe kutipónuti koane kátavokopeahiko hókeonu —kíxovokoxoane.

Nókone vitúkea apê váhere ítukeinovike ne po'ínu úti

³ —Yokóhiyanavonoe. Enepo vahéréxa ítukeinopi ne pe'ínu xoko Itukó'oviti, yéxaka pahúnevo. Enepo ikatívexapa isóneuke ne váhere ítukeinopi, hákone yunakôa iséneuke. Kutí íxepáne ákoti váherexeaku ítuke. ⁴ Yusíkoti seti

kó'iyea váherexo ítukeinopi ya kúveu póhuti káxe, koane enepo seti akoémaka kixóponeopi: “Kotíveti inzóneuke ngíxeopineye, hako kixênu” íxapánapi, hákone yunakôa iséneuke ne váhere ítukeinopi. Kutí íxepane ákoti váherexeaku ítuke — koéne Jesus.

Koêku ne kúveovo uti Itukó'oviti

⁵ Ina kíxo Vúnae neko íhikau, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne:

—Unaém, kirí'uxinavi kúveovoepoxo úti.

⁶ Ina kixovókoxxoa Vúnae:

—Eneponi akutêa kali ítóvoku ake ha'i mostarda ne kívivonu, mani motovâti pehúki ne xuve figu póhuxeovo marékopeovo koane nópeovo ya kuku mar, yane mani itukoâti kuteâti ne yemó'uino.

⁷ —Eneponi áva xepákukenoe apêti ahínoe ko'ítúkeinoati isáneke, áko'o itukovo koyonínoati vakána, ina seôpo ne ahínoe ukopeâti mêum, námeamo kíxoaye yuhó'inoa pátarauxa? “Yahí'akapa ra mêsa, níké'evo” kixoâttimeamo?

⁸ Ako kalíhuina, itea haramo kíxo pátarauxa: “Keúnakinanu níkokónoti mesáke, silé'ixa taki ripíno, yíxapu nóngone mesákuke, níkokónoti koane ênga koeku níngae. Unge'êxane níngae, ínamo yahe'ákanu” kixoâtimo. ⁹ Konókotikopomeamo íkoro'ixinova pátarauxa enepo uséxa ahínoe ítúkea uhá koeti páhoenoa ítúkea? Ako kalíhuina. ¹⁰ Kúteanemaka kêku, ítínoe ínzikau. Enepo itikâ ne uhá koeti péhoenokono itíki, yusikóne ké'iyi: “Ako omóndokea inzáy'u'ikeokono, vo'oku pohúneti indúkoti mbáhoenokono indúkea” ké'iyi iséneuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóva Jesus ne yehí koeti yúvone lépara

¹¹ Koeku píhea ya Njeruzálem ne Jesus, hane véko xêne hunoneâti ne hunókoku émeuxa Samâriya yoko hunókoku émeuxa Ngalíleya. ¹² Koeku símea xoko kali ípuxóvokuti, ápe yehí koeti hóyeno ítôkopovati. Áinovone yúvone koati koímaiti arinêti, enepone lépara kixonêti. ¹³ Ako koati malíkea okínoakuhiko vaúkea koane kó'iyea:

—Jesus, íhíxaxoti, yokóseanavi —kíxoanehiko.

¹⁴ Noixoâne Jesus, hara kíxovokoxoa:

—Pihénoe, yéxakapanapa ne sasedótihiko inuxínoti xâne hó'eke —koéne.

Úkeane pihohíko. Koeku píheahiko, koane uké'epea aríne. ¹⁵ Xapákuke neko yehí koêti, ápe póhuti kayú koépoti noixóne unátipea. Koati hónoti emó'u íháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁶ Ipuyüké koéne poké'eke nonékuke Jesus koane íkoro'ixinova. Yoko íhae Samâriya nekôyo. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo yehí ákoe ne hóyeno ítóvoti? Náhiko ne nové koêti? ¹⁸ Ako ápahuina xapákukehiko kayukóvoti íháyu'ikopea Itukó'oviti ákoti itukápa ra hóyeno ákoti itukapu xanena úti, uti jûdeu? —koéne.

¹⁹ Ina kixôa Jesus neko hóyeno:

—Yexépukapa, píhêpane, ítévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

Koêkumo xanéhiko ye'êxapune káyukopovope Jesus

Mt 24.23-28; 24.37-41

²⁰ Yoko ápehiko farízeu epémoti Jesus símeovokumo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ina kixoáhiko Jesus:

—Eneponi natíxea Itukó'oviti xapa xâne, haina koekúti motovâti ínixeokono.

²¹ Ákomo koêti vo'ókuke: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” ákomo koêti. Vo'oku

enepone natíxea Itukó'oviti xapa xâne, koati isóneuke xâne óvo —kíxoanehiko Jesus.

²² Ina koe'íkoma:

—Simóvotimo káxe yupíhevoku kehá'ayi neixinunoe xoko nandíxoku, muhíkova itukápu ya kúveu póhuti káxe, vo'oku tivékomo ne koekútihiko, itea ákomo omótova neixinunoe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²³ Yane apêtimo kixópitinoe: “Anéyene,” áko'o “Harakónone” kixópitinoemo, itea hákonoemo píhe ikéneke. Hákonoemo hekôa. ²⁴ Vo'oku kuteâti koeku ipixéneneoti uhapu'i-uhapu'í kíxea vanúke ukeâtime po'i poixô'o vanúke tukú koêti ya xoko po'i poixô'o, énomonemakamo koéneye aúngopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁵ Itea inúxotike, konókotikomo ngoítóponeovo kotíveti koane púveonu ra xanéhiko apêti yara koeku kó'oyene. ²⁶ Kuteâti koeku kaxénake Nôe, énomonemakamo koéneye simapúne kaxena aúngopovo. ²⁷ Poéhane níkea, énoyeovo, koane kâsatuxea, ene yuíxovo ne xanéhiko tukú koêti yaneko káxe urúkovane Nôe neko hána'iti vatéke. Yane kenó'okone neko éno koiníkoti, koane heú kíxea kóupa'íxea neko xanéhiko. ²⁸ Kúteanemaka koeku yaneko kaxénake Lô, vo'oku hara yuíxovo neko xanéhiko, níkea yoko énoyeovo, vanéxea yoko kaványeya, koane nó'iyea yoko koéxepukea óvoku. ²⁹ Itea yaneko káxe ipuhíkeane Lô ne Sódoma, kenó'okone irúmene yúku ukeâti vanúke xaneti énoxofere koxunákeati otúko. Yane heú kíxo kóupa'íxea neko xanéhiko. ³⁰ Énomonemakamo koéneye aúngopovo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³¹ Yaneko káxe, koêkuti ovoti omómikokutike ouke pêno, hákone urúkopovo kúveu óvoku veyóponea ítukevo. Kúteanemaka koêku ne ovoti mêum, aká'ikaneye okóho'i. Hákone aukópovo veyóponea ítukevo óvokuke. ³² Puyákapanapa yokóvo koêku ne yeno Lô. ³³ Koêkuti xâne yuíxóvoti kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókoatimo ne mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuíxápu kóuhepekea kóyeku yara kúveu mêum, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti. ³⁴ Koati ngxópitinoe ápeyeamo pi'âti imókoti ya póhutike ípe yaneko yóti. Poéhamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁵ Koane apêtimo pi'âti sêno kaha'ínekokoti ítútukeya. Poéhamakamo veyopókonoti kene po'ínu, iríkovokunemo. ³⁶ (Koáne, apêtimakamo pi'âti xâne ya mêum. Veyopókonotimo póhuti kene ne po'ínu, iríkovokunemo) —koéne.

³⁷ Ina kíxo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, ná'ikopomo óvo ne koekúti kíxene? —koénehiko.

Ina kixovókopamaka Jesus:

—Koêkutimo óvoku ne ivokóvoti, énomonemakamo ho'úxovo ne varutútuhiho —kíxovokoxoane, itukínoati íhokoake ne aúkopovopemo.*

18

Kixoku vépemea Itukó'oviti

1 Ina itúko xêti ne Jesus apêti íhokoake ne áha íhikaxea kouhápu'ikoti kónokea ítúkea orásaum ne xâne, koane ákoyea kamúya'ika isóneu. Hara kôe:

* **17:37** Enepone kixó'ekone yuho Jesus vo'oku varutútu, ako tópi isóneunoa íhíxavotihiko ra Bíbilea. Hara póhuti isoneúti vo'ókuke: Enepe apê ivokóvoti, ako apásika etó'okoati ne varutútu. Ako oríko ho'úxinovahiko. Énomonemakamo koéneye úti, uti kutípoti Jesus. Enepe aukáparu Vúnae, vexoátimo. Ákomo apásika ápeyeya etó'okoviti.

2—Ápe pitivóko óvoku hóyeno yúhoikovoku xâne. Enepone hóyeno, ako teya Itukó'oviti koane ákomaka xâne téyone. 3 Ápemaka sêno ivokóvoti îma yaneko pitivóko. Yoko kóyekune neko sêno kíxoixoponea neko hóyeno: “Yokótixonu vo'oku vaheréxoti itukeinonu” kíxoixoponoa.

4—Itea kali êno ákoyea itúkoake hóyeno neko sêno. Ehane kôe isóneupinovo neko hóyeno: “Kaná'uti ákoyea ndeya Itukó'oviti, koane ákoyeamaka ndeya xâne, 5 itea vo'oku ákoyea káyunukanu ra sêno, indukinoatimo ra épemo'ixonuke, mará'inamo hako óko turí'okeovonu” koe isóneupinovo.

6 Ina koe'íkomaka Vúnae:

—Itíkina iséneu yúho ne hóyeno, yúhoikovoku xâne. Haina hóyeno itípakovoti, itea kóyeane koyúhoyea huvó'oxeamo ne sêno. 7 Kene Itukó'oviti, ákoikopomo huvá'axa ne xanéna, enepone noívokekoe epemó'ixoati kotíxea káxe, yóti upánini kutí kó'iyeamo koati ko'okóriti yumópea? 8 Koati ngxópitinoe: Ákomo iká'akarixa Itukó'oviti huvó'oxeahiko. Itea apétiperameamo xâne inú'embo kuvovónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, enepomo aungápapu yara kúveu mêum? —kíxovokoxoane.

Nókone kó'iyea ne xâne enepo kotuyópea Itukó'oviti ne pahúnevo

9 Ina itukópinoamaka Jesus po'i xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea vo'ókuke ne xâne kuvovópovoti, enepohikone inixópovoti itúkeovo koati sasá'iti ya po'ínuhiko xâne. Hara kôe:

10—Ápe pi'âti hóyeno itukóponoti orásaum ya témpulu. Poéha farízeu, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, kene po'ínu, koperáxinoti nâti. 11 Eneponeko farízeu, xe'ó koéne itúkea orásaum itea ako itápana Itukó'oviti ne orásauna. Ainovó kôe énomone yuhó'ixopovo. Hara kôe orásauna: “Hána'iti íngoro'ixeovo, iti Itukó'oviti vo'oku ákoyea angútea po'ínuhiko xâne, enepohikone ómevoti, koane ákoti oponóvo itúke, koánemaka xâne aupú'ikoti yêno kapíneti po'i sêno. Hainámaka undi váhere xâne kuteâti ne koperáxinoti nâti, enepone ánu'ukenati kóperau. 12 Pí'a jejuá ngôe ya sêmana, koane mboréxomaka ndízimu, póhuti ya uhá koeti yehí koeti námoem” koéne. 13 Itea enepone koperáxinoti nâti, xe'ó kôe ákotike malíka. Ako mapíkapu komómoyea vanúke. Puhu ípúsokone xâ'a koane kó'iyea: “Iti Itukó'oviti, yokóseanau, undi xâne pahukóvoti” kôe.

14 Ina kíxovókoxoamaka Jesus neko xâne kamokénoati:

—Koati ngxópitinoe: Enepora hóyeno, énomone sasa'ípo nonékuke Itukó'oviti koeku pihópea, kene haina neko po'ínu. Yoko uhá koeti kapayásokopovoti, koteyókokonotimo, itea enepone ákoti kapayásakapu, énomonemo kahaná'íkokono —kíxovokoxoane Jesus.

Epemínoa Jesus ne kalivónohiko unako koêku xoko Itukó'oviti

Mt 19.13-15; Mk 10.13-16

15 Ina apê xâne omínoâtihiikomaka kalivóno ne Jesus motovâti ípiha vò'u tutúkuke. Itea noixoâne íhikauhiko, sayá'ikoa. 16 Ina ihaxíkoa Jesus neko kalivóno ahí'okeovaxo, ina kíxo íhikauhiko:

—Síkeane kenó'okea ne kalivónohiko njokóyoke. Hako seya'ikoa, vo'oku kuteâti koeku usó kóyeyea kenó'okinonu râ'a, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne xâne yonópoti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. 17 Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Enepone ákoti akahá'a íkutipasikeovo kalivóno ya usó kóyeyea kenó'okinonu, ákomo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke —kíxovokoxoane.

*Inámatiko hóyeno iríku**Mt 19.16-30; Mk 10.17-31*

¹⁸ Ápe koati payásoti hóyeno yuhó'ixoponoti Jesus. Hara kíxoa:

—Íhikaxotí, iti koati únati. Kutimea ngónoko indúkea motovâti ómbea xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku?

¹⁹ Ina kixôa Jesus:

—Yéxoakopomea kixó'ekone ne yíúho keyuhónumeke indúkeovo únati? Vo'oku ako po'ínu únati ákoti itukapu Itukó'oviti. ²⁰ Yéxoa ne páhoenokono xâne itúkea yútoeke Muíse, enepone koêti: “Hako yaupú'iko po'í xâne kepiné'iyiti yêno. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako itikóheo koêku po'ínuhiko xâne, koane tiya yá'a yoko yêno” koêti.

²¹ Ina kôe ne hóyeno:

—Ukeátine ngalivónoxoiko, heú ngíxoa indúkea nê'e —koéne.

²² Kameáne Jesus yúho, ina kixopámaka:

—Poéhaiko koekúti nékone itíki. Yakávanea uhá koêti ne apeínopiti, ina perekéxa xâne ákoti apeínoati ne ésa'i. Yane apêtimo apeínopiti vanúkeke, ina kina'áka ingéneke hékinu —kíxoane.

²³ Kamoáne hóyeno neko yuho Jesus, yupihovó koéne isóne'ekeovo. Koati kama'áti neko êno apeínoati. ²⁴ Noixóâne Jesus isóne'ekeovo, hara kôe:

—Imáko itúkinovo tiú'iti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku. ²⁵ Ako'óneni oríko vékea kámelu xoko kali ihínone tôpe uhe'ókopeti, yane yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne iríku —koéne.

²⁶ Ina koehíko neko kamoâti:

—Yane kuteâti koeku yúho, kutí'ikopomeamo motovâ itúkeovo koítovone Itukó'oviti koane yonópea xokóyoke? —kixókokonehiko.

²⁷ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Enepone ínixone xâne itúkeovo yupihóvoti tiú'iko, ako átiu'i xoko Itukó'oviti.

²⁸ Yane hara kixo Jesus ne Péturu:

—Kurí kixo uti vóvoku koeku hókeopi úti.

²⁹ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Ako ápahuina xâne ákotimo námoepeo yane ákoyea okótixo ítukevo vo'oku kahá'ayea koukoponea natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Vo'oku enepone ákoti okotíxo kuteâti óvoku, yêno, po'ínuhiko, há'a, êno, áko'o itukovo xe'éxaxapa, ³⁰ koati yupihovó koetimo námoepeo yara koeku kó'oyene, koane keno'ókoti káxe yonópotimo xoko Itukó'oviti ákotine hunókoku —kíxovokoxoane.

*Koyuhópamaka Jesus ivókeovomo koane exépkopeamo**Mt 20.17-19; Mk 10.32-34*

³¹ Yane ahikú kíxoa Jesus ne nduse koeti íhikau koane kíxovokoxea:

—Kó'oyene Njeruzálem vonóne. Simané'e utíya, kousókovotinemo uhá koêti ne yutoxóvoti yútoeke porófetahiko vo'ónguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ³² Ngurí'ókokonotinemo xanéhiko ákoti itukapu viyénoxapa júdeu, enepohikone éxoti koeku poké'exa úti.

Koemóke'enutihikomo, komohínutihikomo, koane apurú'okonutihikomo. ³³ Ike yehépoke'exinenuhikomo, ínamo kaepékanu itea mopó'apeke káxe ikénepo, enjepúkopotimo ungópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Jesus.

³⁴ Itea ako éxina isóneú ihikauhiko Jesus neko yúho. Koati ákoti itapána isóneú éxea koêku, ákoinoke iyúseina kixó'ekone ne yúho.

*Koitóva Jesus ne komítiti íhae Njeríko
Mt 20.29-34; Mk 10.46-52*

³⁵ Ye'éxoane Jesus ne pítivokona Njeríko, ápe hóyeno komítiti vaata koyèti xe'ókuke xêne íxómoti epêmo. ³⁶ Kameáne emó'u ne êno xâne hunoneâti, ina epemó'íko xanéhiko itukóvotiye neko ínati vélakai. ³⁷ Ina kixokóno itúkeovo Jesus íhae Nazàre ne hunonêa. ³⁸ Yane vaúkone ne komítiti. Hara koe yũho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —koéne.

³⁹ Itea sayá'ikoa xanéhiko inuxó koeti tumúneke Jesus, pahukoâti kóyunukeovo, itea inamá'axone vaúko. Hara koe yũho vaúkea:

—Jesus, ámoripono Ndávi, yokóseananu! —kóye.

⁴⁰ Yane xe'ó kó'inoane Jesus, ina pahúko omínokonoa ne komítiti xokóyoke. Simoné'e xokóyoke, hara kíxoa Jesus:

⁴¹ —Kuti kehá'a indúkinopea?

—Unaém, ngahá'ati íninjopea —kíxoane.

⁴² Ina kíxoá'ikomaka Jesus:

—Ínixepane, itévone vo'oku kívivonu —kíxoane.

⁴³ Koati énomone yaneko ókoku ôra, ínixopone. Yane pihóne ikéneke Jesus, koane íháyu'ikea Itukó'oviti. Koane uhá koèti neko xâne noixoâti, íháyu'ikonehikomaka Itukó'oviti.

19

Hóyeno koéhati Nzákeu, koperáxinoti nâti

¹ Simoné'e ne Jesus ya Njeríko, úrukova neko pítivóko. ² Yoko ápe hóyenoa ênoti apeínoati koéhati Nzákeu, tutúmaka koperáxinotihiko nâti. ³ Eneponeko hóyeno, koati oposí'ixoti kixoku noíxea Jesus, itea akó'oti itâ noíxea. Koáhati ênoti xâne ikéneke Jesus, ínamaka itukovo kali karápe ne Nzákeu. ⁴ Yane ehákovone tumúneke, ina alu'óko tikótike koéhati síkomoro, motovâti noíxea vo'oku koati vékokunemo ne Jesus opékuke neko tikóti. ⁵ Ehá'axo símo ne Jesus opékuke, komomo vanúke ina kôe:

—Nzakeú, yéhaka yevésekepi, vo'oku ngonókoti óngea yóvokuke kó'oyene —kíxoane.

⁶ Yane hú koéne evésekepea ne Nzákeu, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'oku xanépeamo Jesus óvokuke. ⁷ Itea uhá koèti neko xâne noixoâti, turíxovone poé'ainoa isóneu koane koyúhoyea itúkeovo xoko hóyeno ákoti aunáti ítuke, ánu'ukenati kóperau, okómo ne Jesus.

⁸ Koeku xe'ó kóyoyea nonékuke Vúnae ne Nzákeu, hara kôe:

—Unaém, usó ngóyene mbôrekexea meyá koeti apeínonuti ne xâne ákotihiko apeínoati. Epó'oxo koékuti omé'oem, mborexópatimo koaturu koèti yane póhutihiko oménjeake —kíxoane.

⁹ Ina kôe ne Jesus:

—Kó'oyene sasá'ipone ya pahúnevo ra ko'óvokuti. Koáhati ámoriponomaka Ábraum rá'a. ¹⁰ Yoko koati énomone nzimíno ombósikoponea yoko ngóiteova ne xâne pahukóvoti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —koéne.

*Yehí koeti ahinoèti namúkoti póhuti pe'u tiúketi xoko pátarauxa
Mt 25.14-30*

11 Koeku kámokenoyea xanéhiko, itúkinoa Jesus xêti apêti íhokoake ne âha íhikaxea, vo'oku yé'exeanehiko Njeruzálem yoko ikútixane xanéhiko itúkeovo simóvotine kaxena natíxea ne Jesus yane pitivóko. 12 Hara kôe éxetina:

—Ápe hóyeno koati teyonéti yonoti poké'e ákoti malíka. Pihínoti poréxeokonomo itúkeovo natína neko xanéhikoya xoko úkeaku, ínani aukápapu natíxea. 13 Tumúneke píhea, iháxihiko yehí koeti ahínoe, ina porekéxoa póhuti pe'u tiúketi ôro ne póhutihiko ahínoe. Ina kixóáhiko: “Kehíyakinana ra tiúketi maka kuri'uxapune nzeâpa” kixoanehiko.

14 —Itea enepohikoneko xâne xoko úkeaku neko hóyeno, yupíhova púvea. Pihoné'e yâtikeneye neko hóyeno, ápe páhoe neko xanéhiko xoko yónoku ne hóyeno koyúhoponea ákoyea akáha'ainoahiko itúkeovo natína.

15 —Porexókonone neko hóyeno itúkeovo natínahiko, ike seópine xapákuke, pahúkoane iháxihikeovo neko ahínoe, enepohikoneko pôrekeu tiúketi tumúneke píhea. Kahá'a éxea kíxeaku tiúketina ne póhutihiko. 16 Yane símeane nonékuke ne inúxoti ahínoe. Hara kixóa: “Unaém, enepone póhuti pe'u tiúketi pénenu, anéyepo po'i yehí koeti kuteâti” kixoane.

17 —Ina kixôa pátarauxa: “Mbiú koe ítike. Iti koati únati ahinoêti. Koeku yíxivoaxo ne ítike yane kali mbónepike, itínemo exea koêku ne yehí koeti pitivóko yara nandíxoku” kixoane.

18 —Ina ahi'ókova po'i ahínoe. Hara kixóa: “Unaém, enepone póhuti pe'u tiúketi pénenu, anéyepo po'i singu koeti kuteâti” kixoane.

19 —Ina kixôa pátarauxa: “Mborexópitimo yéxi koeku singu koeti pitivóko ya nandíxokuke” kixoane.

20 —Ina ahi'ókovamaka po'i ahínoe. Hara kixóa: “Unaém, harâ'apo ra póhuti pe'u tikitina pénenuke. Ú'una ngíxoixinopea koane á'au'pu'i ngíxoa ya léhu, 21 vo'oku koati mbikópiti. Koáhati iti hóyeno ákoti omotóva ikómohixeokono. Upánini ákoyea neóku, itea kóyeané ápeyeya yêho. Koane iti itíxoti upánini ákoyea neóne” koéne.

22 —Ina kixôa pátarauxa: “Koati iti váhere ahinoêti. Ya kixeku keyúhoyi, koati yexókovoti itíkivo motokeâti imbíhoponeopi. Yéxoa indúkeovo xâne ákoti omotóva ikómohixeokono. Yéxoamaka ápeyeya ênjo upánini ákoyea nóngu, koánemaka índixea upánini ákoyea nónem. 23 Ná'ikopo koeti ákoino ípihea ne ndiúketina bánkuke? Yane koeku nzeópea, mani ihiyákotine ne ndiúketina” kixoane.

24 —Ina kixóá'ikomaka únae tiúketi ne po'ínuhiko huvo'óxoati: “Viyápi ne póhuti pe'u tiúketi xokóyoke. Peréxapa ne apêti yehí koêti” kixoane.

25 —Ina kixóáhiko huvo'óxoati: “Itea anêkone yehí koeti ítuke nê'e.”

26 —Ina kixóáhiko pátarauxa: “Koati ngixópitinoe: Uhá koeti xâne xu'ínati êho, kuri'úxinokonoatimo. Itea enepone ákoti axu'ína êho, muhíkova ne kali apêti xokóyoke, veyepêokonoatimo. 27 Kene ne xâne puvónuti, enepohikone ákoti akahá'a indúkeovo natína, yáma yâkeneye. Képekexa yâye nonénguke kó'oyene” koéne neko nâti —kíxovokoxoane Jesus, íhókopovati ne nâti púvone xanéhiko natíxea xapákuke.

*Thayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem
Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Xu 12.12-19*

28 Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, inuxó koéne tumúneke íhikauhiko yonotíya Njeruzálem. 29 Koeku yé'exeané ipuxóvokutihiko koéhati Mbeteáfaje yoko

Mbétanea, xêrerekuke kali mopôî iháxoneti Olívera, pahúkoa Jesus ne pi'âti íhikau ³⁰ koane kíxeamaka:

—Pihéneoe yane ipuxónokuti tumúneke úti. Ehá'axomo símea, inixéponotinoemo xe'exa njuméntu ika'ó koyêti ávoti ivú'ixeokonoku. Kíxeanoemo, ínamo yamapâ yákeneye. ³¹ Enepomo áva epemó'íkopiti itíkoake kíxeinoakeneo, haramo íxea: “Konokoâtiko Vúnae rá'a” íxeamo —kíxoanehiko Jesus.

³² Úkeane pihohíko neko páhoe. Yane ínixoponoane kuteâti koeku yuhó'inoa Jesus. ³³ Koeku kúxeyeahiko ne xe'exa njuméntu, hara kíxoane únaehiko:

—Kuti itíkoa kíxeinoakeneo?

Ina yumopâhiko:

³⁴ —Konokoâtiko Vúnae —kíxoanehiko.

³⁵ Yane omópanehiko neko xe'exa njuméntu. Ina ramaké'exoahiko ya kápana, yane ina huvó'óhohiko Jesus ivú'íxea. ³⁶ Koêkuti vékoku ne Jesus koane ikápakinoa xanéhiko kápana kouhé'ekinoati vékoku. ³⁷ Ye'éxone Njeruzálem, koeku evésekeahiko yane poke'éxoti ya kali mópoina Olívera, elókehiko okóvo uhá koêti neko êno xâne hokó'ixoati koane kóhonokea emó'u iháyu'íkea Itukó'oviti vo'ókuke ne êno iyupánevoti ítuke Jesus noíxonehiko. ³⁸ Hara kóyehiko vaúkexea:

—Viháyu'íka rakene nâti páhoenovi Vúnae Itukó'oviti kousokinokonoke xanéhiko úhepeko kóyeku ya vanúkeke. Koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti yâkonoye vanúkeke —koéhiko.

³⁹ Yoko xapákuke neko êno xâne, ápe farízeuhiko kixoti Jesus:

—Íhikaxotí, pehúka kóyunuhikeovo ne xanéhiko hokópiti.

⁴⁰ Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Koati ngixópitinoe vaúkexeahikomo ne mopôî enepomo kayunúhikapu ra xanéhiko —kíxovokoxoane.

⁴¹ Koeku yé'exeeane Jesus ne Njeruzálem, koane turíxeovone íyoyea noixoâne ne pitivóko. ⁴² Hara koe yúho vo'ókuke ne xanéhiko ovâti ne pitivóko:

—Ehá'ani yéxinoe kó'oyene ne mani nékone, motovâti ápeyeya koati únati kêku ikéneke Itukó'oviti. Itea ako ímíhe'aka iséneu motovâti yéxi. ⁴³ Koati simóvotimo káxehiko enó'iyekumo kixópiku yanáne. Yakukú kixópitinenoemo uhôro, kéhoe xe'ókuke ne pitivóko, hé'oninovopiku koeku okópeopinoe. Ákomo itévokunoe.

⁴⁴ Ákomo ikénexeake ne pitivóko, koánemaka ne uhá koeti ko'óvokutihikoya. Heú kixokónotimo kotóhinekexeokono mópoina ra pétihiko, vo'oku ákoyeanoe yéxa símeovone kaxéna mani koíteovopiku Itukó'oviti —koéne ne Jesus.

Kopúhikopa Jesus ne kavánetihiko ya hána'iti imokóvokuti

Mt 21.12-17; Mk 11.15-19; Xu 2.13-22

⁴⁵ Ikénepoke, ina urúkoa Jesus ne hána'iti imokóvokuti xoko kíndana, yane kópuhíhikopo xâne kavánetiya. ⁴⁶ Ina kíxovókoaxoa:

—Hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Enepora imokóvokuti óvongu, iháxeokonotimo óvoku itúkoti orásaum” kôe. Itea itíkoaneneo ho'úxovoku ómevotihiko —kíxovokoxoane.

Íhikaxo ne Jesus hána'itike imokóvokuti

Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

⁴⁷ Yoko uhá koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Enepo-hikone tuti sasedóti, inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne íhikaxoti yútoe Muíse, enepone éskiribahiko, koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti xapákuke jûdeuhiko, opósi'ixonehiko kixoku koépekea Jesus, ⁴⁸ itea akó'oti iníxínahiko kíxoaku

koépekea, vo'oku enepone uhá koeti xanéhiko, yupíhovo kámokenoyea Jesus. Koati hána'iti ivávakea.

20

Epemó'ikokono Jesus úkeaku xunáko
Mt 21.23-27; Mk 11.27-33

¹ Po'íke káxe ya koeku íhikaxea ne Jesus témpuluke koane koyúhoyea ne inámata íhikauvoti, íhikaxone xapa xanéhiko, símoamaka tutíhiko sasedóti in-uxínoti júdeuhiko hó'eke, koáne ne éskiribahiko íhikaxoti yútoe Muíse, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tutíhiko júdeu. ² Hara kixóhiko Jesus:

—Na úkea ne xunakóti itíkike ra koekútíhiko? Kuti porexópea kíxineye ne ítike? —kíxoanehiko.

³ Ina yumopâ Jesus:

—Anéyemaka émbemopikenoé inúxotike, yimápanumo. ⁴ Kuti porexôa ne Xuaum Mbátita áhikea? Íhae Vanúke? áko'o xâne yara poké'e —kíxovokoxoane.

⁵ Ina kixokókohiko:

—Enepomo vokoyúhoa itúkeovo Íhae Vanúke pahukôa, “Ná'ikopo koeti ákoino yakútipoanoe ne Xuâum?” kixo'óvitimo. ⁶ Koáne enepo vokoyúhoa itúkeovo xâne yara poké'e pahukôa, koepékovitimo ra xanéhiko hepókeovi ya mopôí, vo'oku heú koe xâne kutípea itúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u ne Xuâum —kíxókokonehiko.

⁷ Enomone kixínohiko Jesus ákoyea éxa. ⁸ Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Ákoikopomaka ongóyuhoinopeanoe porexónoati indúkea ra koekútíhiko índuke —kíxovokoxoane.

Íhikauvoti íhókovoti váhere xâne katarákinoati nóne ne únae kavâne
Mt 21.33-46; Mk 12.1-12

⁹ Yane turíxovone Jesus itúkea íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Ápe hóyeno nôti êno xuve úva. Yane kuri'okoane ko'ítuketihiko kavâne kátarakinoa ne nóne, motovâti haxákoepa avané'e êho. Yane pihóne po'íke poké'e neko únae, koane kó'umokeovo óveaya. ¹⁰ Simovóne kaxena veyóvope ha'i nonéti, ina pahúko ahínoe xokóyoke ne katarákinoati ne nóne, motovâti veyópoína námoepo, pôreu ne nóne úva. Itea enepohikoneko katarákinoati nóne, yehépoke'exoa neko pahóeti xapákuke, ina pahukópa káyukopeovo ákoti omópone. ¹¹ Yane pahúkopomaka po'i ahínoe neko únae kavâne, itea yehépoke'exoahikomaka katarákinoati ne nóne. Êno komóhiyeya, ina pahukópamaka káyukopeovo ákoti omópone. ¹² Ina pahukópoikomaka po'i ahínoe neko únae kavâne. Mopó'apene páhoe, itea óko'okoamaka katarákinoati nóne, ina kopúhikopamaka. ¹³ Yane ina kôe neko únae nonéti: “Namea ínjaneye kó'oyene? Yusikóne mbahúkea ra njé'a ákoti omotóva ongóvo. Ávaina téyahiko” koéne.

¹⁴ —Itea noixeânehiko xe'éxa, hara kixókokonehiko ne katarákoti nonéti: “Eneporâ'a, koati ítukenemo ra poké'e ivakápune há'a. Hingá, kaépeka úti maka vitúkapeane ne mani ítuke, íkuinoake há'a ivakápu” kixókokonehiko. ¹⁵ Yane kópuhikopeanehiko meúkeke yane kavâne, ínahiko koepékoa —koe éxetina.

Ina kixovókokoxopamaka Jesus neko kamokénoati:

—Ná'ikopomo kíxoaneya únae nonéti neko katarákinoatihiko nóne? ¹⁶ Pihinoátimo, ínamo kaepékexa. Yane kurikópatimo xoko po'ínuhiko xâne ne nóne motovâti kátarakinoa —kíxovokoxoane.

Kamoáne xanéhiko neko éxetina Jesus, hara koéhiko:

—Ákomo paréxa Itukó'oviti kó'iyeaneye kuteâti ne yîûho —koénehiko.

¹⁷ Yane pono-ponó kixínoane úke Jesus, ina kixovókoxopamaka:

—Kutí'ikopo kixó'eko ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti?

“Enepone mopô, noífovokoxine itúkotihiho péti, ainovó koe itukóvo koati turíxeovoku uhá koéti, kuteâti koêku koati inúxoti mopô turíxeokonoke péti” kôe ne yutoéti —kíxoane Jesus, ihókopovati ne mopô noífovokoxineti.

Sâamu 118.22

¹⁸ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko xanéhiko:

—Enepora mopô ngixínopike, uhá koeti xâne ikoró'uxovati, kutí koetímo póte enepo itatáko. Kene ne xâne irípu'ikovo, ákonemo ipíxa, kutí koetímo póte movake-movaké kixonéti —kíxovokoxoane.

Epemó'ikokono Jesus koeku isóneunoa ne kóperaú nâti

Mt 22.15-22; Mk 12.13-17

¹⁹ Koati énomone yaneko ôra, enepohikone éskiriba ihíkaxoti yútoe Muíse, yóko'o ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kahá'ane iká'akea Jesus vo'oku exó kíxeanehiko itúkeovo énomonehiko kíxo Jesus yane exetínati, itea koati pikoti xanéhiko. ²⁰ Yane turíxovonehiko ivóko'oixea Jesus ya uhá koeti ítuke. Ina apémaka hóyehohiko poréxoke tiúketi koékumo épemo'ikoponea Jesus, koane ítukoheovohikomaka xâne itípakovoti. Hane opósikohiko iyupaxó kíxea Jesus, kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti ápeyea évotikoake namúkea koane kurí'okeamo ngovenâdo, maka iká'akanehiko. ²¹ Ina kíxo Jesus neko pahoéti:

—Ihíkaxoti, véxoa itúkeovo koati ponóvoti ne yîûho koane kixeku ihikexi. Ya xikóyoke, kutíkokone uhá koeti xâne. Ako yokómomoyi payásoko koékuti xâne, itea kutíkokone uhá koeti xâne xikóyoke, koane koati ihíkexoti ne kaná'uti ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti. ²² Ná'ikopo kó'inoaye iséneu ne kóperaxovike Sêza, enepone payásoti nâti ya Róma éxoti koeku úti? Pahúkovi Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti poréxea úti? áko'o ákomea okónokoa —kíxoanehiko.

²³ Itea exó kíxoane Jesus itúkeovohiko oposí'okovati, kaha'aínoatihikomaka pahúkeovo ya yumópope, yane hara kíxovokoxoa:

²⁴ —Yamínanunoe póhuti pe'u tiúketi. Kutí'ikopo itukôa nône yoko íha ovâ ra tiúketike? —koéne ne Jesus.

Ina yumopâhiko:

—Sêza.

²⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepone ítuke nâti, peréxapa, koáhati ítukene. Kúteanemaka koêku xoko Itukó'oviti, koékuti páhoenopi, konokoâtimaka itíki —kíxovokoxoane.

²⁶ Ako itáhiko kóteyokea Jesus ya koékuti yumópope nonékuke ne xanéhiko, koane yupíhova iyúpaxeovahiko unáko neko yumópope Jesus. Yane yunukú koénehiko.

Epemó'ikokono Jesus exépukeaxomo ne ivokóvoti

Mt 22.23-33; Mk 12.18-27; 1 Ko 15.12-57; 1 Ts 4.16-17

²⁷ Yane ina ahí'ókovomaka Jesus ne sadúsehiko, enepone koyúhote ákoyeamo exépuhikapa ne ivokóvoti. ²⁸ Hara kixóhiko Jesus:

—Ihíkaxoti, hara kôe yútoe Muíse kúreínovi: “Enepo ivakápu hóyeno ákoti apáhuina xe'éxainoa ne yêno, konokoâti itúkeovo po'ínu ne ivokóvoti koyenópea yêno ne po'ínuikene, maka enepo avané'e xe'éxainoa, kutí ákoepone xe'éxa ne ivokóvotine” koe yútoe. ²⁹ Yoko ápe nóvo seti koeti hóyeno

kopo'ínukokoti. Kóyenone neko xuvé'eti. Ivokóvone, ako ápahuina xe'éxa. ³⁰ Enepone yêno, hane koyenópa atipo imá'ikene. Ivokóvone neko hóyeno, ákomaka xe'éxainoa neko sêno. Kúteanemaka koêku ne mopó'ape, ivokóvone ákotimaka xe'éxainoa neko sêno. ³¹ Eneponeko seti koeti hóyeno kopo'ínukokoti, heú koéhiko kóyenoyea neko sêno, koane heú koéhiko ívohikeovo, itea ako ápahuina ikoxé'exaxoti xapákuke. ³² Ina ivokóvomaka ne sêno. ³³ Eneponi akaná'u exépuhikoepa ne ivokóvoti, kutí'ikoponi itukópxo koati yêno ne sêno xapákukehiko neko seti koeti ivokóvoti? Vo'oku heú kó'iyea kóyenoyeahiko neko sêno —koénehiko.

³⁴ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Kóyenhiko ra hóyeno yara kúveu mêum. Koáne ne senóhiko, ko'imahikomaka, ³⁵ itea enepohikone xâne ínixone Itukó'oviti motókeyea ópea xokóyoke káxehiko keno'ókoti xapa exépuhikopepe ne ivokóvoti, ákonemo okóyeno, koane ákonemo okó'imahiko. ³⁶ Yane ákonemo ívahikapu, vo'oku kutí koépotinemo ánuhiko ya vanúke, enepone ovóxehiko Itukó'oviti. Koatíponehikomo xe'éxaxapa Itukó'oviti, koane aínopovonehikomo xâne exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti. ³⁷ Yoko enepone exépuhikopeamo ne ivokóvoti, koyúhoa Muíse koêku nê'e ya yútoeke xoko koyúhoyeaku koêku ne kali xuve tikóti ixómoti íruméko ákoti ara'ákapu, enepo koyúho itúkeovo kutípone Ábraum, koane kutíponemaka Izáki yoko Njáko ne Vúnae Itukó'oviti. ³⁸ Yane hainá'ikopo kuvóvone ivokóvotihiko ne Itukó'oviti, ínapo “Ábraum-kene” akôe, itea koati kuvóvone xâne iyukóvoti, vo'oku ya xoko Itukó'oviti, ákone aúke'e ne xâne —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Ina apê éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse kixoti Jesus:

—Íhíkaxotí, koati únati yimópepe —koénehiko.

⁴⁰ Yanê'e, ákone mapikóvoti épemo'ikea ne Jesus.

Epemó'ikoa Jesus ne xanéhiko koêku ne Mésiya

Mt 22.41-46; Mk 12.35-37

⁴¹ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Ná'ikopo koeti koyúhoinokono itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne? ⁴² Vo'oku koati teyonéti voxú'ikene Ndávi koyuhó'iyea koêku ya koyúhopeke Sáramu xoko kó'iyeku: “Hara kíxxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjepeke xoko ivátakoku koati ngapáyasokone ⁴³ ímókonemo ípuyúkexa nenékuke ne uhá koeti koêkúti okopópití’” kôe. ⁴⁴ Koati “Unaém” kixoáti Ndávi. Ápeikopo oxéne itúkeovo ámoripono Ndávi ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus váherexea kixoku itúkeovo ne éskiribahiko

Mt 23.1-36; Mk 12.38-40

⁴⁵ Koeku uhá kó'iyea xâne kámokenoyea, hara kíxovokoxoa Jesus ne íhíkau:

⁴⁶ —Yokóhiyanavao ne éskiribahiko, enepone íhíkaxoti yútoe Muíse. Aínovo yómoti hamá kíxxea ípovo kahá'ati ínixekono itúkeovo koati teyonéti. Koane enepo yuhókokono koeku vékea ya none ovokúti, koati ahá'axomaka. Aínovomaka yómotihiko ivátakea xoko ivátakokuti ya nonekútike xoko ivátakoku koati payásotihiko ya íhíkaxovokuke hó'e, koánemaka ya xapa ayúti. ⁴⁷ Itea ínípono kixoku senóhiko ivokóvoti íma, kutí koe hu'uxeáti óvoku. Yane vo'oku kó'umokea itúkea orásaum, kutí koe koati ponóvoti. Itea vo'oku kixoku itúkeovo yupihóvotimo tivéko ípíhóponeokono ya po'ínuhiko xâne —kíxovokoxoane Jesus.

21

Koeku tiüketi pôreu sêno ákoti apeínoati
Mk 12.41-44

¹ Ixómoti komomâ Jesus ne xanéhiko, yane noíxone iríkuhiko kuríkoti tiüketina íhakuke poreúti yane hána'iti imokóvokuti. ² Ínamaka noíxo sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati kurikóponoti kali pi'âti pe'u tiüketi ákoti axu'ina ovâti. ³ Ina kôe ne Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepora sêno ivokóvoti îma, ákotimaka apeínoati, énomone xu'inâ pôreu ya uhá koêti. ⁴ Vo'oku enepone po'ínuhiko poréxoti, xoko haxa tiüketina véyo enepo poréxo. Kene ra sêno, heú kíxoa poréxea ne kali apeínoati, enepone mani kuvóvoneiko ya nókoneke —koéne.

Koyuhôa Jesus uké'exeekonomo ne hána'iti imokóvokuti
Mt 24.1-2; Mk 13.1-2

⁵ Ápehiko koyuhó'iyeti koêku ne témpulu, ihayú'ikeati úhe'ene pâredena, enepone ainóvoti uhé'ekotinoe mopôti yoko po'ínuhiko kouhe'ekovo, pôreu xanéhiko. ⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Neíxoanoe koêku rà'a? Simóvotimo káxe ákoyeakunemo ápahuina mópoina pâredena rà'a ákoti katahínekexakana. Heu-heú koetimo kotóhinekexekono —kíxoanehiko.

Turi kotíveti koekúti

Mt 24.3-14; Mk 13.3-13; 1 Pê 1.6-7; 2.19; 3.14; 4.12

⁷ Yan'é, hara kíxoa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, namo ápeya ra koekútihiko kixínevike? Kutimo itukóvo heónaxovo enepomo kausákapune ra koekútihiko?

⁸ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Yokóhiyanavonoe, maka hákone aupú'ikopiti. Vo'oku enómo xâne simôti xepákuke iko'ítukexoti ínza. “Undi páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Simóvone kaxéna” koetimo. Hákonoe hekôa. ⁹ Enepo yeyekáxanoe ápeyeane ákoti tópi óvoku isukókoti yoko okopókoti, hákonoe kenóko'i, vo'oku konókoti kó'iyeanemoye inúxotike, itea ávomo simápu hunókoku ra mêum.

¹⁰ Ina kixovókoaxoipakomaka:

—Apêtimo íhae po'i poké'e isukóponoti xanéhiko íhae po'íke poké'e. Koane apêtihikomakamo nâti isukókoti. ¹¹ Ákomakamo tópi óvoku xúnatinoe iyuyôti poké'e, koane hímakati, koane váherehiko arinéti omótokenati. Apêtimo koímaitinoe koekúti koane êno hána'itinoe iyupánevoti ya vanúke.

¹² —Tumúneke ápeyeahiko uhá koêti ra koekútihiko, ikeítaponokonotinoe kotíveti, koane ike'ákonotinoe. Yomokónotinoemakamo íhikaxovokuke hó'e xanena úti yíhoikono nonékuke teyonétiya, koane kirikókonotinoe ika'ákovokutike. Yane yomokónotimakamo nonékuke nâti yoko ngovenâdohiko vo'oku itíkivonoe hokónuti. ¹³ Kixínekonokenemoye motovâti keyúhoinonu nonékukehiko, keyuhó'inoati koêku ra kitípone. ¹⁴ Ukeátine kó'oyene, keúsakapuneno maka hákone pipokéxinoa iséneu ne kixékumo yimópi simapúne neko káxe. ¹⁵ Vo'oku undínemo porexópi yimópikemo, koane mborexópitinoe exóneti ukeáti njokóyoke ákoinokemo ápahuina itópiti xapákukehiko, koane ákoinokemakamo ita okópea yíúho. ¹⁶ Muhíkova koati yá'a yoko yêno, kurikópopitinoe ika'ákovokutike. Kúteanemakamo kixópiku pe'ínuhiko, yoko po'ímaka iyínoxapa koane ínikenehiko. Apêtimakamo koépeuti xepákukeno vo'ókuke. ¹⁷ Yúpihovó koetimo púveopi uhá koeti xâne vo'oku

itíkivo hokónuti. ¹⁸ Itea muhíkova kali póhuti híyeu tiúti, ákomo síka Itukó'oviti évokeovo. ¹⁹ Epó'oxo yane ákoyea yaúkapapu ikíni, yixóvoti kéxuna'ixivo ingéne, itévotinoemo —kíxovokoxoane.

Ayakúkakanane Njeruzálem

Mt 24.15-21; Mk 13.14-19

²⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepomo neixánenoe êno húndaru yakukú kixoti Njeruzálem, yexoátinemo itúkeovo simóvotine kaxena katáhineyeokono. ²¹ Yane enepohikone ovotíya Njúdeya, okóho'inehiko xapa hána'itinoe mopôdi. Kene enepohikone ovâti ne kúveu pitivóko, ipúhikapeahiko. Kene ne ovotíhiko ya mêum, hákone aukópovo pitivókoke. ²² Vo'oku yaneko káxehiko, koatimo kaxena ipíhophoneokonoku ovâti ne pitivóko, kousokeovokumakamo uhá koeti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke. ²³ Hanemo kixovóhiko yaneko káxe, sêno ihaíkoti yoko ohíkotiko xe'exa, vo'oku koati hána'itimo tivéko ne koekútihiko yara poké'exa úti, koane kotívetimo ipíhophoneokonoke ra xanéhiko. ²⁴ Enómo koépeuti ya hána'iti pirítai xapákukehiko. Kene po'ínuhiko, ika'ákokonotimo, iyonópokonotimo ya uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêum. Yoko ihaehiko po'i poké'e payasómo ya Njeruzálem tukú koetímo simapúne kaxena hunókoku payásoyea ne xanéhikoya ákoti itukapu júdeu —kíxovokoxoane.

Koékumo kayukápu Jesus

Mt 24.29-31; Mk 13.24-27; 1 Ts 4.15; 2 Ts 1.7; 2 Pé 3.10; Ap 1.7

²⁵ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Apêtihikomo iyupánevoti noixóneti xoko káxe, koane xoko kohê, yoko xapa hékerehiko. Epó'oxo yara kúveu mêum, pepoké koetínemo isóneú xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku. Ákomo éxinahiko isóneú enó'inoke hónoti emo'u úne ya mar yoko xúnati ovóxokeovo ne úne. ²⁶ Apêtimo xâne ikorókovoti poké'eke vo'oku hána'iti píkea, yupihóvati yónea isóneú koékuiukomo ra kúveu mêum. Vo'oku itohínekexotimo ne heú koeti apêti ya vanúke. ²⁷ Yane naixóponutinemo xanéhiko ngena'ákapane híyeu kapási, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Xané ngxíópotinemo njunáko koane êno únje'ene koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. ²⁸ Enepo turixápune ápeyehiko ra koekúti, aélokenoene yokóvo koane kéxepuka tiúti, vo'oku ye'ekóvotinemo kaxena yovópikumo xoko Itukó'oviti, enepone Koitóvopiti —kíxovokoxoane.

Ihíkavoti ihókovoti koeku xuve figu

Mt 24.32-35; Mk 13.28-31

²⁹ Ina itukínoahikomaka Jesus xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxea. Hara kôe:

—Yokómomapihi koêku ne xuve figu koane uhá koeti xuve tikóti.

³⁰ Neixánenoe turíxeovo íhonopea inámati túti, yanê'e yexoátinemo ye'exopeovone kaxena kevópope úko. ³¹ Kúteanemaka koêku enepo neixánenoe ra koekútihiko ngxínopike, yanê'e yexoátinenoemo ye'exevone kaxena pihópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xanéna. ³² Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe: Enepone xanéhiko apêtimo yaneko káxehiko, ákomo ivákapu koeku ávovea kausakapapu uhá koêti ra koekúti ngxínopike ápeyeamo. ³³ Uké'etimo ra vanúke koáne ra poké'e, itea ákomo uké'eyeaku ra emo'um. ³⁴ Yokóhiyanavo mará'inamo isáyu'ixapu iséneú enepo itukápu ayuúti yíxovo, koane xúnati ekáti, koánemaka koekúti kuteáti nékone yara kúveu mêum. Yokóhiyanavo mará'inamo iyupaxó íxapinoe rakene káxe, yakúteamo hó'openo namukókonoti

ya noko'óti. ³⁵ Vo'oku itopónotimo uhá koeti xâne yara kúveu mêum ra káxe ngxínopikenoe. ³⁶ Usokó yákoyenoe ya uhá koeti óra. Itíkanoemaka orásaum maka ítipane uhá koèti ra váhere koekúti keno'ókotikomo, koane motovátimaka sípi nonénguke, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

³⁷ Heú koeti káxe íhikaxo ne Jesus yane hána'iti imokóvokuti. Kene ya yóti pihópotine ya ouke kali mopô, enepone iháxoneti Olívera. ³⁸ Itukovo mâturukata, pihótine xanéhiko hána'itike imokóvokuti kamokénoponoti Jesus.

22

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Xu 11.45-53

¹ Yoko yanekóyoke, ákone ahikapu kaxena áyui jûdeu hó'eke, enepone iháxoneti Páskoa níkeakuhiko pâum ákoti kohiyákoati. ² Enepohikone tuti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse, íxómotine itukínoa isóneu ne kixókumo koépekea Jesus he'onó'ú koetíke vo'oku píkeahiko isóneunoa xanéhiko.

Oposíkoane Njûda kíxoakumo kuríkea ne Jesus xoko puvâti

Mt 26.14-16; Mk 14.10-11

³ Yoko úrukovane Satánae ne Njûda, enepone iháxonetimaka Iskarióti, póhuti xapákuke ne nduse koeti íhikau Jesus. ⁴ Yane pihóne ne Njûda xoko tutíhiko sasedóti yoko xoko tutíhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yuhó'ixoponoati, kaha'áti ápeyea oxéne kuríkea ne Jesus xokóyokehiko. ⁵ Yane yupihovó koéne elókeya okóvo neko tutíyehiko, koane itúkinoa yúho, koati yuhóti poréxeamo tíúketi vo'ókuke. ⁶ Ínixoa Njûda unáko nê'e. Yane kúxoixone káxe ákoyeakumo koati xâne xoko Jesus motovâti kuríkea xokóyokehiko.

Pahukôa Jesus kóyuseyeovo níkokuhikomo xapa ayúiti

Mt 26.17-25; Mk 14.12-21; Xu 13.21-30

⁷ Yoko simóvotine kaxena áyui ne jûdeuhiko hó'eke, enepone níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, kaxena isúkeakumaka kali xe'exa su'ûso, níka ya Páskoa. ⁸ Ina pahukôa Jesus ne Péturu yoko Xuâum koane kíxeahiko:

—Píhe, keúsakapainavea ne nikamo úti xapa áyui Páskoa.

⁹ Ina kixohíko Jesus neko pí'áti:

—Na kehá'aikopo kóyuseoponea úti?

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ehá'axomo siménoe pitivóko, tekópotimo hóyeno koínoti póte puhí koati úne. Hekápamo ne hóyeno xokóyoke ne ovokúti úrukopovokumo ¹¹ ínamo ixêa ne únae ovokúti: “Na óvo ne kúveu ovokúti óvongumo nínga xapa áyui Páskoa, úndi yoko ínzikauhiko? kixópi Íhíkaxoti” íxeamo. ¹² Yane exókopitinoemo koati hána'iti kúveu ovokúti vanúkeke apêti mēsa yoko pánguhiko. Usó koyétine uhá koetíya. Énomonemo keúsakinavi nikamo utíya —kíxoanehiko.

¹³ Úkeane pihohíko ya pitivóko. Yoko uhá koèti neko yuhó'inoa Jesus, áinovo tokopóvoti. Yane kóusokoanehiko neko níkámo xapa áyui Páskoa.

Níko ne evo Jesus xapa áyui Páskoa

Mt 26.26-30; Mk 14.22-26; 1 Ko 11.23-25

¹⁴ Simovónne orána, ahí'okovane Jesus ne mēsa, koánemaka ne íhikauhiko, enepohikone ápostulu páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne. ¹⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati yupihóvati ngahá'ayea ngahá'ineyeopinoe níngea yara Páskoa tumúneke ngoítóponeovomo kotíveti. ¹⁶ Yoko endó'okopitinoe ákoyeanemo íningeopiku xapa Páskoa imókonemo kausákapu koati kixó'ekone ya natíxokuke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁷ Yane ina namukôa Jesus ne enovópeti apêti ekâtiya koane íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. Ina kôe:

—Nemúkanoe. Kalihú kalihu íxenoé yénoyivoa, uhá ketínoe. ¹⁸ Koati ngixópitinoe ákoyeanemo énoyeovangu hó'o ra ha'i úva ukeátine kó'oyene tukú koeti seapánehiko heú koêti ne xanena Itukó'oviti vanúkeke xoko natíxoku —kíxovokoxoane.

¹⁹ Yane veyone pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoanemaka, ina porekéroa íhikau koane kíxovokoxea:

—Enepora pâum, múyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoyenenoeye níki, puyákóponeovakemo yokóvo ne índukeinopi —kíxovokoxoane.

²⁰ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kíxovokoxea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoemo indína. ²¹ Itea anéye xapákuke úti xe'ókuke ra mēsa ne ítúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti. ²² Koati kaná'uti ngoépekeekonomo, kuteâti koeku isóneunonu Itukó'oviti, itea koati kotívetimo koêku ne kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxovokoxoane.

²³ Yane turíxovone ne íhikau Jesus épemo'ikeokoko, kaha'âtihiko éxea ítukóvotiye xapákuke ne ítúkoheovoti koeku hókea Jesus.

Kixoku ítúkeovo ne xâne koati payásoti nonékuke Itukó'oviti
Mt 20.25; Tk 4.6

²⁴ Yane turíxovone kali enó'iyea yumópeokoko ne íhikauhiko Jesus, kaha'âti éxeahiko ítukóvotiye ne koati payásoti xapákuke. ²⁵ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koatíhiko nâti pahúkô xapa xâne yara kúveu mēum. Koane enepohikone pahúkoti, uhé'ekinoati kíxeokono ítúkeovo apêti xunáko kousochino nókone xanéhiko. ²⁶ Itea ako ákoeneye xepákukenoé, koati pó'iti koêku. Vo'oku enepone koâti payásoti xepákukenoé, konókoti kutí kixópeovo xâne yupihóvoti ákoyea apáyaso. Kene ne inuxínopiti, konókoti kutí kixópeovo ovoxe po'ínuhiko xâne. ²⁷ Kutí'ikopo payasó'inopi, enepone ivatákoti xe'ókuke mēsa? áko'o enepone ominoâti níka. Hainá'ikopo ne ivatákoti xe'ókuke mēsa? Itea hara ngoéneye xepákukenoé, ovoxéti. ²⁸ Itínoe ítukóvo koati kaha'ínenuti ya uhá koeti kotíveti koekúti véngoku ákoti kurikánu. ²⁹ Kuteâti poréxeonu Nzá'a nandíxeamo, mborexópitinoemakamo netíxi ³⁰ motovátimo kehá'ineyinu ya xe'o mēsa, óvoku níkokónoti yoko ekâti ya nandíxokuke, koane ivetákotimo xoko ivátakokuhiko pahúkoti nandíxokuke, yihoíkopati ne nduse koeti íháxakexoku xanena Izarâe, neixoâti unátiyēa, áko'o ákoyea aúmati ne ítuke —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoa Jesus koékumo ne Simaum Péturu
Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Xu 13.36-38

³¹ Ina kixo'íkomaka Péturu ne Jesus:

—Simaúm, imáko ké'iyivoku. Ítoane Satánae ne yúmo'ixovone híxópeopinoe. Yoko ákomo íyuhixapinoe. Hanemo koéneye kixópiku kuteâti koeku ákoyea íyuhixakana koyúyukexeokono ne vekoti komukéxopetike enepo komukéxokono.

³² Itea émbeminopine Itukó'oviti ákoyea kirika kívivonu Simaum. Koane enepo

yaukápapune njokóyoke, kékunakapimo isóneu ne pe'ínuhiko ingéneke —kíxoane Jesus.

³³ Ina kixôa Pêturu:

—Unaém, usó ngóye xané ngíxeopi iké'akivo koánemaka ngoépekeokono okonókovo.

³⁴ Itea hara kíxoa Jesus:

—Koâti endó'okopiti kêkumo Peturú. Kó'oyene, tumúnekemo éneyea tapî'i, mopo'âtinemo keyúho ákoyea yéxanu —kíxoane.

³⁵ Ina kixovókoxoamaka Jesus ne íhikau:

—Ápeikopo konokínovopitinoe yaneko mbahukópi keyúhoyi emó'um yâtikeneye, yaneko ákoyeaku yama íhaku tîketina koane íhaku ípevo yoko piríkatana?

Ina yumopâhiko:

—Ako nókone úti.

³⁶ Ina kixovókoxopakomaka Jesus:

—Kó'oyene, enepone apêti íhaku tiúketina yoko íhaku ípovo, áma xokóyoke. Yoko enepone ákoti hána'iti pirítauna, yusikóne kaváneyea kápana itúka ésa'i vanéxeake ne hána'iti pirítauna. ³⁷ Vo'oku koati endó'okopitinoe kónokea kóusokeovo njokóyoke neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Kutí kixókono váhere kixoku itúkeovo” koéti. Vo'oku oránane kóusokeovo ne emo'úti koyúhoti ngxókonokumo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa íhikauhiko:

—Unaém, anéyene pí'âti hána'iti pirítau.

Ina kixoáhikomaka Jesus:

—Motóvane —kíxoane.

Koeku Jesus koitóponovo kotíveti ya Njetisémani

Mt 26.36-46; Mk 14.32-42

³⁹ Yane pihóne ne Jesus xoko kali mopôiháxoneti Olívera, koane íhikau xáneahiko. Yoko kóyekune Jesus yóneya. ⁴⁰ Simoné'ehiko xoko áha óvea, hara kíxoa Jesus ne íhikauhiko:

—Itíkanoe orásaum, maka hákone ikerókovo enepo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke —kíxoane.

⁴¹ Yane kali ahikuu koéne ne Jesus, kuteâtimea tirinta koeti méturu kíxoaku ne íhikau, ina ipuyúkeexo epémoti Itukó'oviti. Hara koéne:

⁴² —Pai, enepo itúkapu yahá'inonu, yáhikuxapinana ra éno hána'iti tiveko ngoêkumo, itea haináya anjâke, itea itúkapu yahá'inonu kousókovomo ya njokóyoke —koéne.

(⁴³ Yane apé kó'inoane ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, koxunákoponeati isóneu. ⁴⁴ Koeku yupíheovo éno tiveko isóneu ne Jesus, inamá'axoneoxo itúko xunáko ya orásauake. Yoko eneponeko yonúko, kutí koéne pú'itinoe itomíxexoti íti irihíkovoti poké'eke.)

⁴⁵ Uke'éxone itúkea orásaum, exépukopone, ina aukópovo xoko íhikauhiko. Inu'í kixópanehiko imókea vo'oku yupíheovo ikáxu'iyeahiko okóvo. ⁴⁶ Ina kixoáhiko Jesus:

—Na koeti imékinonoe? Yexépuka, itíkanoe orásaum maka hákone ikerókovo simâpi tiú'iti koekúti híxépikonoke —kíxoanehiko.

Ika'ákokonone Jesus

Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Xu 18.3-11

⁴⁷ Ixómoiko koyûho ne Jesus, símohikoane êno xâne. Yoko hane inuxínoahiko Njûda, póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus. Énomone ahi'ókovo Jesus kaha'âti siunoné kíxea yúhoikea. ⁴⁸ Yane hara kíxoa Jesus:

—Njudá, imáko itúkinovo ya ítikoheyivo sínoneyinu kirí'okinu xanéhiko puvónuti, undi íhae vanúke ikítipasikoponovoti xâne!

⁴⁹ Ina kíxo Jesus neko íhikauhiko oveâti xêrerekuke noixoâne neko koekúti:

—Unaém, visúkanehiko ya hána'iti pirítau? —koénehiko.

⁵⁰ Yoko apé koéne póhuti xapákuke ne íhikau Jesus, hú kixoti tetúkenoxea ahínoe koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke. Maturú kíxea kêno éxopeke. ⁵¹ Itea sayá'ikoa Jesus. Hara kíxoa:

—Ápene. Hákone kixeáneye —kíxoane.

Ina itukópinoa kêno, yane unátipone. ⁵² Ina kixôa Jesus ne tutíhiko inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne tuti xanéhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu íka'ákoponoatihiko:

—Undí'ikopo koati koyuvôrixovoti ísukenati omó kixínekenoe hána'iti pirítau yoko pulô'i, isukópeti nemúkoponinu? ⁵³ Uhá koeti káxe, óvonzeixokunepopo xepákukeneo ya hána'itike imokóvokuti inzíkaxoti, itea ákonoe iké'akanu. Kó'oyene simóvotine orana iké'akinu yoko oránanemaka xuná'iyea váhere ítukeinonu Satánae —kíxovokoxoane.

⁵⁴ Ina íka'áko'hiko Jesus, omâtihiko óvokuke koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, ina usá'ixoahiko ovokútike. Kene Pêturu, ákone malíka kíxoaku hókea.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-75; Mk 14.53-54; 14.66-72; Xu 18.12-18, 25-27

⁵⁵ Ina oxokúxohiko yúku kukúkeke kíndana ne ovokúti. Yane ivátahikone onokóvotihiko. Koane Pêturu, ivátakoponomaka xapákuke. ⁵⁶ Yane apé koene seno ahinoêti, noixoti Pêturu vaata koyêti xe'ókuke yúku onokóvoti. Pono-ponó kixínoane úke sêno, ina kôe:

—Koati xáneheixonemaka Jesus ra hóyeno —koéne.

⁵⁷ Itea hara kíxoa Pêturu:

—Senó, ako énja ne hóyeno kíxene —koéne yúho yumopâ.

⁵⁸ Avo áxu'ikene, apé koéponemaka po'i noixoâti. Hara kíxoa:

—Koati ítímake po'ínu xanéheixone ne hóyeno —kíxoane.

Ina yumopâ Pêturu:

—Hoyenó, haina undi xáneheixone nê'e —kíxoane.

⁵⁹ Poéhamea ôra ikénepoke, apé koéponemaka po'i koêti:

—Eneporâ'a, koati kaná'uti ítúkeovo xáneheixone ne hóyeno, vo'oku koati íhaemaka Ngalíleya râ'a —koéne.

⁶⁰ Ina kixôa Pêturu:

—Hoyenó, ako énja ne kíxene —koéne.

Avo uké'exa koyúhoyea ne Pêturu, éneone tapí'i. ⁶¹ Ina na'akénexova Vúnae ne Pêturu, komomo-komomó kíxoane. Énomone yanê'e, puyákoPONOVANE okóvo Pêturu neko yuhó'inoa Vúnae yaneko kixôa: “Kó'oyene tumúnekemo éneyea tapí'i, mopo'átinemo keyuho ákoyea yéxanu” kixôa. ⁶² Yane ipúhikopeane Pêturu ne óvoheixoku. Koati iyôti vo'oku yupíheovo kotíveyea isóne.

Koemóke'ekono ne Jesus

Mt 26.67-68; Mk 14.65

⁶³ Enepohekoneko hóyeno koyónoti Jesus, ixómonehiko koemóke'ea koane isúkeahiko ⁶⁴ yoko ikauké kíxoanehiko, ínamaka kíxôa:

—Mahí'ipepo iti porófeta. Íhexaikopo itukóvotiye ra isukópiti —kíxoanehiko.

⁶⁵ Yoko enómaka po'i yuhó'inoahiko koemóke'eati.

Yuhoíkotonone Jesus nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeu
Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Xu 18.19-24

⁶⁶ Ehá'axo yúponi, ho'úxovonehiko uhá koeti payásoti hóyeno xapákuke tuti júdeu, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke koánemaka ne éskiribahiko íhíkaxoti yútoe Muíse. Ina omokóno ne Jesus xoko ho'úxovokuhiko, enepone koati payásoti yúhoikovoku júdeu. Ina kíxohíko Jesus:

⁶⁷ —Itukápuxo íti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, yokóyuhoinovea itíkivoaxo —kíxoanehiko.

Ina yumopâ Jesus:

—Enepo ongoyúhoa indúkeova, ákonoemo yakútiponu. ⁶⁸ Koane em-bemápineo iséneunoa, ákonoemo yimápanu. ⁶⁹ Ukeátine kó'oyene, hanemo ivándakopone, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, éxopeke Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti —kíxovokoxoane Jesus.

⁷⁰ Ina kíxoáhiko uhá koêti neko tutíyehiko:

—Ítí'ikopo Xe'exa Itukó'oviti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhahu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁷¹ Ina koehíko:

—Ákone vokónoko po'i koyuhó'inoveati pahúnevo rá'a. Koati kameátine uti yúho koyuhómeku itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti —koénehiko.

23

Omokóno Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Xu 18.28-38

¹ Yane heú koéne exépuhikea neko ho'uxóvotihiko, ina omohíko Jesus xoko Pilátu. ² Yane turíxovone koyúhoyeahiko ákoyea aúnnati ítuke Jesus. Hara koéhiko:

—Enepora hóyeno, vinú'ikoa koésayu'ixea isóneu xanena úti, koane íhíkaxea xanéhiko ákoyea parexa kóperau koati payásoti natina úti, enepone Sêza. Koyúhomaka itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane itúkeovomaka náti —kíxoanehiko.

³ Ina kíxôa Pilátu ne Jesus:

—Ítí'oxo natina júdeuhiko?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kouhahu'ikoa indúkeova —kíxoane.

⁴ Ina kíxovókoaxo Pilátu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, yóko'o neko éno xâne ho'uxóvotiya:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁵ Itea inamá'axone koyuhôa tutíhiko júdeu ápeyea váhere ítuke. Hara koéhiko:

—Koati koturíkexoti xanéhiko rá'a. Íhíkaxoti ya uhá koeti Njúdeya, ukeâti turíxeovoku poké'exa Ngalíleya tukú kíxoane yâye —koénehiko.

⁶ Kameáne Pilátu ne yuhóhiko, ina epêmo itúkeovo íhae Ngalíleya ne Jesus.

⁷ Exoâne itúkeovo ukeâti xoko íháxakoku poké'e natíxoku Êrodi, pahúkone Jesus xokóyoke. Yoko koati Njeruzálem óvo ne Êrodi yaneko káxehiko.

Omokóno Jesus xoko Êrodi

⁸ Yupíhova elókeyea okóvo ne Êrodi noíxo Jesus. Koáhati mekutíne kahá'a noíxea vo'oku enó'iyeané kámea koyuhó'iyeani koêku ne ítuke, koane kúxoamaka noíxea itúkea iyupánevoti. ⁹ Yupíhovo êno épemo'ikoake Êrodi, itea ako ápahuina yumópeake Jesus. ¹⁰ Enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'o ne êskiribahikoya ihíkaxoti yútoe Muíse, inamá'axo kohonóko emó'u koyúhoyea ápeyeya váhere ítuke ne Jesus. ¹¹ Yane komohí kixo Jesus ne Êrodi yoko uhá koeti húndarunahiko, koane koémoke'eyeahikomaka, itukínoati kuteâti ípovo náti koati kalísoti híyeu, hamá koêti poké'eke. Yane ina pahukópa Êrodi xoko Pilátu. ¹² Énomone yaneko káxe, unátipinokokone isóneu ne Êrodi yoko Pilátu. Yoko koati ka'anánekokoti neko pi'âti yanekôyo.

Pahukókono Jesus kurúhuxeokono

Mt 27.15-26; Mk 15.6-15; Xu 18.39-19.16

¹³ Ina ho'uxôa Pilátu ne tutíhiko sasedóti, yóko'o ne po'ínuhiko payásoti xapa tuti jûdeu, koánemaka ne xanéhiko. ¹⁴ Ina kixovókoxxoa Pilátu:

—Enepora hóyeno yómone njokóyoke, keyúhoanoé itúkeovo kopové'akexoti isóneu xanéhiko. Émbemo'ikoane nenékukenoé, itea ako íninja ápeyeya pahúnevo ra hóyeno kuteâti ne yéivotikoake. ¹⁵ Kúteanemaka Êrodi, ákomaka ínixeá pahúnevo. Hukínóvoti pahúkopeamaka yáyeke xoko úti. Koati iyúseoti ákoyea pahúnevo ra hóyeno mani évotikinokonoke koépekeokono. ¹⁶ Mbahukoâtikopo yehépoke'exeokono, ínamo ngurikápa —kíxovokoxoane Pilátu.

(¹⁷ Yoko koati konokoâti Pilátu kuríkopea póhuti iká'aeti kaxénake neko áyui jûdeuhiko.) ¹⁸ Itea vaúkexone uhá koêti neko xâne. Hara koe yúho vaúkexea:

—Enepora hóyeno, konókoti koépekeokono. Hane kiríkapiñavi Mbarâba —koénehiko.

¹⁹ Yoko ika'ákovokutike óvo ne Mbarâba vo'oku kóturíhikea xanéhiko yane pitívoko yaneko okopókono náti, koane vo'oku ápeyeya koépeu. ²⁰ Yoko koati kahá'ati kuríkopea Jesus neko Pilátu. Énomone káyukopinoahikomaka ne yúho ²¹ itea inamá'axone kohonóko yúho neko xanéhiko vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

²² Ina kixovókoxxopamaka Pilátu. Yoko mopó'apene káyukinoá neko yúho:

—Kutí'ikopo itúko pahúnevo ra hóyeno? Koati ákoti ininjêa váhere ítuke mani évotikinokonoke koépekeokono. Mbahukoâtimo yehépoke'exeokono ínamo ngurikápa —kíxovokoxoane.

²³ Itea inamá'axohiko kohonóko vaúkexea épemea kurúhuxeokonono Jesus. Ehane ítoahiko ne áha vo'ókuke neko êno hónoti vaúkexea. ²⁴ Yane itúkinoane Pilátu ne épemonehiko. ²⁵ Kuríkopinoá ne épemone kuríkopeokono, enepone ovoti ika'ákovokutike vo'oku kóturíhikea xanéhiko, koane vo'oku ápeyeya koépeu. Kene Jesus, kuríkoane xokóyokehiko, motovâti itúkea ne áha kíxeahiko.

Kurúhuxeokonone Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Xu 19.17-27

²⁶ Yaneko omonéhiko Jesus, ápe hóyeno koéhati Símaum ukopeâti mêm. Enepone hóyeno, íhae pitívoko iháxoneti Síreni. Yanê'e, ípíhónehiko kurúhu povókuke Símaum ne húndaru koane pahúkea oko'ikené kíxea Jesus koínoinoa.

²⁷ Koati yupihovó koeti êno xâne hokoâti. Ápemaka senóhiko xapákuke ixómoti iyókexo koane ipúsokopea xâ'a, kotiveâti neko kixókonoku Jesus. ²⁸ Ina komomá Jesus neko senóhiko, hara kíxovokoxoa:

—Itínoe sêno íhae Njeruzálem, hákonoe iyéinonu itea itínenoe iyápinapu yoko xi'íxaxapa. ²⁹ Vo'oku simóvotimo káxe kó'iyekuneye xanéhiko: “Koati únati koêku ne senóhiko ákoti koxé'exayeau, ákotimaka xe'éxa óhiu” koetimo. ³⁰ Vo'ókuke ne hána'itimo tiveko koekúti yaneko káxehiko, ká'aye koetimo xanéhiko: “Ehá'ani íkoro'uxeovovi ne hána'iti mopô. Ehá'ani koépekexevovi” koetimo. ³¹ Ako kuxákana oró'okeovo ne tikóti tonó'otiko, poéhane movó'oti oro'ókovo. Koeku ngíxeokononeye kó'oyene, undi ákoti évotikokonoke, kuti koe koeku kurikókono ne tonó'oti tikóti yúkuke. Ná'ikopomeamo kó'eye tiveko kixókonoku ne koati motokeâti ipíhoponeokono, enepohikone kuti koeti movó'oti tikóti kurêti yúkuke? —kíxovokoxoane Jesus.

³² Yoko ápemaka po'i pi'âti hóyeno koati ákoti aunáti ítuke, ixánexokonoke Jesus kurúhuxeokono.

³³ Simonéhiko ya xoko iháxoneti “Opepú'iti”, kurúhuxonehiko Jesus, koánemaka neko pi'âti hóyeno ákoti aunáti ítuke. Poéha éxopeke Jesus, poéhamaka lopékuke.

³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Pai, hako ipihéponoa ra xanéhiko vo'oku ako éxa ne ítukeinonuhiko —kixone há'a.

Yane haxákokoahiko húndaru neko ípovo Jesus. Ina kurikóhiko, komomâti itukóvotimoye ípovo Jesus námoe póhutihiko. ³⁵ Yoko ixomo komomâ xanéhiko heú koêti neko koekúti hiko, koane ixomo koemóke'e Jesus ne tutíyehiko. Hara koéhiko:

—Koítovopepo po'i xâne rá'a. Kaítapapuikopo itukápuxo koati Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —koénehiko.

³⁶ Koémoke'eamaka húndaruhiko. Ina ahi'ókovahikomaka ominoâti víyum ákoti koati unátiyeya ³⁷ koane kíxehiko:

—Itikápuxo natina júdeuhiko, keítapapu —kíxoanehiko.

³⁸ Yoko ápe yutoéti tutíkuke kurúhuna Jesus (yutoxóvoti ya emó'uke ngerêku, koane emó'uke rómanu, yoko emó'uke júdeu). Hara kôe: “Natina júdeuhiko rá'a” kôe.

Koêku ne pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xêrerekuke Jesus

³⁹ Ápe póhuti koemóke'etimaka Jesus yane pi'âti ákoti aunáti ítuke kuruhúxokonoti xêrerekuke Jesus. Hara kíxo:

—Mahi iti Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Keítapapuikopo, ínamo keítapuvimaka —kíxoane.

⁴⁰ Itea hara kíxo po'i kuruhúxokonoti saya'íkoati:

—Muhíkova koeku kirúhuxikono, ako tiya Itukó'oviti? ⁴¹ Koati ponóvoti kíxeokononeye úti, vo'oku koati motokeâti namúkoepa úti ésa'i ne váhere vítuke. Kene ako váhere ítuke rá'a —kíxoane.

⁴² Ina kixo'íkomaka Jesus nekóyo:

—Enepo yurúkapapu netíxokuke, puyákapunumo yokóvo —kíxoane.

⁴³ Ina yumopá Jesus:

—Koati emó'úti ra yunzó'inopi: Keha'íneponutinemo kó'oyene ya xoko uhé'ekoti yonópoku ómomikopea ne kasása'iupo Itukó'oviti —kíxoane.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Xu 19.28-30

⁴⁴ Yoko ye'ékotine itúmukea káxe yanekóyo. Énomone yanê'e ípukovone káxe, hahámone uhá koeti kúveu mêum tukú koeti mopo'âti óra ya kiyakáxe. ⁴⁵ Yoko

ívarereone kukúkeke neko êno kopópoti váhere haxakeâti kúveu ne hána'iti imokóvokuti. ⁴⁶ Yane ápene koati êno hónoti emo'u Jesus koêti:

—Pai, nguríkopa ra omínjone xikóyoke —koéne.

Uke'éhoane koyúhoyea nê'e, ihunokoane ne omíxone, ivókovone. ⁴⁷ Noixoâne tuti húndaru neko koekútihiko, iháyu'iko Itukó'oviti koane kó'iyea:

—Koati kaná'uteoxo itúkeovo ponóvoti ra hóyeno —koéne.

⁴⁸ Enepone êno opoíkovoti xâne ho'uxóvotiya komomóponoati neko koekúti, noixoânehiko nê'e, píhohikopone. Hána'iti ikáxu'iyeahiko okóvo koane ipúsokopea xâ'a. ⁴⁹ Yoko heú koetihiko neko ínikone Jesus, koánemaka ne senóhiko hokoâti ukeâtihiko Ngalíleya, kali ako malíka okínoakuhiko komómoyea neko koekútihiko.

Koeku Jesus ekoxókonone

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Xu 19.38-42

⁵⁰ Yoko ápe hóyeno koêhati Yúse, koati teyonéti xapákuke neko po'ínuhiko pahúkoti yane koati payásoti yúhoikovoku júdeu. Enepone hóyeno, koati itipakovoti koane koati ponóvoti kixoku itúkeovo. ⁵¹ Hane úkea pítivóko iháxoneti Arimáteya, po'i pítivokona júdeuhiko. Yoko ako ínixa Yúse póneovo isóneu yoko ítuke ha'ínehiko yaneko yuhoíkokonone Jesus. Koati kuxoíxotinemaka símeovo kaxena natíxea Itukó'oviti xapa xâne neko hóyeno. ⁵² Yane pihóne Yúse xoko Pilátu epemóponoati yusíkea veyópea ne muyo Jesus kuruhúke. ⁵³ Porexókonone, yane veyóponoane xoko kurúhuxokonoku, ina aupíoxa ya hána'iti ipovóti líyum. Yane iyónoane xoko uhôro kehoéti mopoíke, ávoti ekoxóvati. ⁵⁴ Yoko koati úrukovepe sâputu, kousokovopene júdeuhiko vo'oku áyui.

⁵⁵ Enepohikoneko sêno xánena Jesus ukeâti Ngalíleya, hokó kixo Yúse ivokó'okoponoti ekóxokonoku Jesus koane kixókonoku ne mýyo ipíhokonone uhorókuke. ⁵⁶ Yane pihópone kóyuseopeahiko xêru yoko óliu, óvo'okopemo muyo Jesus.

Yaneko sâputu, ómomikoponehiko kuteâti páhoenoa yútoe Muíse.

24

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-10; Mk 16.1-8; Xu 20.1-10

¹ Hahá'itiko yaneko lúmingu, pihóne ne senóhiko xoko ekóxokonoku Jesus, ominoâtihiko neko xêru kousokinoake. ² Simoânehiko, inú'ikoane neko mopô'i exexoâti ne uhôro ahíkuxeokonone. ³ Urúkovanehiko neko ekóxokonoku, ákone inú'ikaya ne muyo Vúnae Jesus. ⁴ Ákohiko éxina isóneu neko koekúti kó'inokeneye. Yane apé kó'inoane pí'âti kuti koeti hóyeno hóhopu koyéti ípovo. ⁵ Yupihovó koéne píkea neko senóhiko vo'ókuke, koane puniniké kó'iyeahiko. Ina koehiko neko pí'âti noíxone:

—Na koeti yopósikinoa xapa ivokóvoti ne iyukópovotine? ⁶ Áko'one yâye nê'e, exépukopone. Puyákapanapanoe yokóvo neko yuhó'inopi yovo'íko ya Ngalíleya ⁷ yaneko kíxeopikunoe: “Ngonókotimo ngurí'okeokono xâne váhere kixoku itúkeovo, koane ngurúhuxeokono, yoko enjépukopeamo ya mopó'apeke káxe ikénepe, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne” kixópinoepepo —koénehiko neko pí'âti.

⁸ Yanê'e, puyákoponovane okóvo senóhiko neko yuho Jesus. ⁹ Ukopeânehiko xoko ekóxokonoku Jesus, koyúhopinoane neko unze koeti íhikau Jesus,

koánemaka ne po'ihiko xâne ovâti xapákuke, uhá koêti neko koekútihiko. ¹⁰ Yoko hara íha neko senóhiko koyuhópati ne koekútihiko: Mariya Mandálena; Njuâna; yoko po'i koéhatimaka Máriya, enepone eno Teáku. Ápemaka po'ínuhiko sêno xánena, koyuhópatimaka xapákuke neko unze koeti ápostulu kaná'uyea neko koekúti. ¹¹ Itea ako akútipeahiko ápostulu neko yúho. Kutí kó'inoa koyuhóheoti. ¹² Yane xepú koene Péturu ehakóvo xoko ekóxokonoku Jesus. Simoáne, ina yupunínikovo, yane ákone noíxoneya ákoti itukápa neko ipovóti líyum, aúpi. Yane pihópone óvokuke koane iyúpaxeova neko koekúti.

Pi'âti kutípoti Jesus oxéneke Emâu

Mk 16.12-13

¹³ Énomoikone yaneko káxe, ápe pi'âti kutípoti Jesus yonoti kali ipuxóvokuti iháxoneti Emâu. Hanêkomea kuteâti yehí koeti kílomituru kixoku Njeruzálem. ¹⁴ Koeku yóneahiko, koane itúkea xêti uhá koêti neko koekútihiko. ¹⁵ Ya koeku ixómoyea yúho'ixokoko koane koyúhoinokoko isóneunoa, apé koene Jesus ahi'ókovatihiko koane xanee kíxeahiko. ¹⁶ Itea kutí koe apêti itopeâtihiko úke neko pi'âti, ákoinoke éxapana. ¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Kutí'oxoya ne itikonoe yónoku iséneu ixómoinoke yího'ixokoko koeku yéni? —kíxoane.

Xe'okó koénehiko neko pi'âti, koati ikaxú'itihiko okóvo. ¹⁸ Ina kixôa póhuti yane pi'âti koéhati Keleópa:

—Poéhaneikopomea íti itukóvo ovâti ne Njeruzálem ákoti exâ koêku ne koekútihiko apêti yara káxehiko pihotíne? —kíxoane.

¹⁹ —Kuti itukóvo koekúti? —koéne.

Ina yumopâhiko:

—Enepone uhá koeti kixókonoku ne Jesus íhae Nazâre, hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, koati hána'itimaka xunáko iyúseoti ya ítuke, koáne ya koyúhoyeake nonékuke Itukó'oviti, koane nonékuke uhá koeti xâne. ²⁰ Itea enepone tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, yóko'o ne po'ihiko pahúkoti xapákuke úti, pahúkoa koépekeokono nekóyo koane kurúhuxeokono.

²¹ Yoko énomone kúxo úti ítúkeovo mani koitóvoviti, uti íhae Izarâe. Haina póhutine nê'e itea kó'oyene, koati mopo'ápoatine káxe ikéne neko koekútihiko.

²² Ápemaka senóhiko ha'íneheixone úti, viyúpaxeovake ne yuhópinovi ukopêa xoko ekóxokonoku Jesus ya yuponii koêti. ²³ Ákonehi inú'ika ne muyo Jesus ya. Yane káyuhikopovone, koyuhópati ápeyeahiko ovoxe Itukó'oviti noíxone, enepone ánjuhiko íhae vanúke, etó'okoati exépukopeane ne Jesus. ²⁴ Yane pihómaka po'ínuhiko ha'íne úti xoko ekóxokonoku Jesus. Noíxoanehiko itúkeovo koati kaná'tuti yúho ne senóhiko itea ako naíxahiko Jesus —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixôa Jesus neko pi'âti:

—Imáko itíkinovonoe xâne ákoti isóneu koane ôriti kutípea uhá koêti ne yuho porófetahiko emó'uke Itukó'oviti. ²⁶ Koati konókotipepo koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, motovâtimaka yupíheovo kahána'ikopeokono. —kíxoanehiko.

²⁷ Yanê'e, xoko yútoe Muíse kouúkea kouhupu'ikinoa uhá koêti ne yu-toéti emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyeatí koêku, koáne xoko heú koeti yútoe porófetahiko.

²⁸ Ye'éxoanehiko ne kali ipuxóvokuti yonópokuhiko, ítukovo ukopónotiko ne Jesus. ²⁹ Itea ako akáha'ainoa pi'âti xánena itávokea. Hara kíxoahiko:

—Yavá'avoneye xoko úti vo'oku kiyóne káxe, kahá'ane yotíxea —kíxoanehiko.

Yane xanépoane Jesus motovâti ókea xokóyokehiko. ³⁰ Ya koeku ivátakeahiko xe'ókuke mēsa nikitúhiko, veyo pâum ne Jesus, ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. Yane honó'ekexoane ne pâum, ina porexôa neko pi'âti. ³¹ Yane imihe'okonehiko isóneu koane éxoponoane, itea má koépeane Jesus. ³² Ina kixokókohiko neko pi'âti:

—Énomoneikopo yupíhinovo úhepeyea kámokenoyea úti koane elókeyea vokóvo yâkeneye xenékuke, koeku yúho'ixeovi koane kou'rapu'ikinovea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti —kixókoko.

³³ Énomone yaneko ókoku ôra, exépukoponehiko neko pi'âti, kayuké koéponehiko ya Njeruzálem. Inú'ikoako ho'úxeovo neko unze koeti íhikau Jesus koánemaka neko po'ínuhiko xâne xokóyoke. ³⁴ Ina kixokóno neko pi'âti simôti:

—Exépukopone Vúnae. Kou'tata'ixopinovone Símaum —kixókónone.

³⁵ Yané'e, koyúhoamaka neko pi'âti ne kixoku koéku ya xenékuke, koane kôeku exóponoanehiko ne Vúnae yaneko hono'ékexone pâum.

Exókopova Jesus neko íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Xu 20.19-23; Át 1.6-8

³⁶ Avo uké'exa koyúhoyeahiko neko koekúti, apé koéne Jesus xapákuke. Hara kíxo:

—Aúhepeponoe iséneu.

³⁷ Itea kónoko'i neko íhikauhiko koane yupihovó koéhiko píkea. Ikútixati koipíhapati. ³⁸ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Na koeti pepókexinonoe iséneu? Na koeti ákoionoe yakútipoa iséneuke itúkeovo úndi? ³⁹ Yokómoma ra vô'um koáne ra njêve itúkeovo koati úndi. Sipé'akanu motovâti yéxixo kaná'uyea. Vo'oku eneponi itukapu undi koipíhapati, ákoni múyom koane ômbe kuteâti koéku neíxinu kó'oyene —kíxovokoxoane.

⁴⁰ Koyuhoâne nê'e, ina exókooa ne vô'u koane hêve. ⁴¹ Koati yupihóvoti elókekohiko okóvo neko íhikau, itea vo'oku kóyeyeane ávovea koâti kutípeahiko, koane vo'oku iyúpaxeovahiko neko koekúti, hara kíxovokoxopamaka Jesus:

—Ápe níkokónoti yâye? —koéne.

⁴² Ina porexoâhiko itátane orópeuti hôe (yoko itátane íhaku ho'o mópo).

⁴³ Yane níkoane nonékukehiko. ⁴⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepora koekúti, énomone ne yunzó'inopinoe ovónzeixoiko xepákuke kónokea kousokeovo uhá koeti ngixókonokumo yutoxóvoti Ponóvotike Kíxovókuti yútoe Muíse, koánemaka yútoeke porófetahiko, yoko ya Sâramu —kíxovokoxoane.

⁴⁵ Yane míhe'okinoa Jesus isóneuhiko éxea kixó'ekone neko yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ⁴⁶ Hara kíxovokoxopamaka:

—Énomone kôe emó'uke Itukó'oviti kónokea koítoponeovo kotíveti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane exépukopeamo ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ikénepo. ⁴⁷ Koyúhoamaka kónokea koyúhoyeovomo xapa xanéhiko itúyoameo pahunévoti ya íháke nê'e. Énomone ne xanéhiko ikotívexoati isóneuke ne váherevoko, koane kurikópati. Koyúhoamaka itúkeovo turixévoti ya Njeruzálem koyúhoyeovomo ne íhikavoti yonoti xapa uhá koeti xâne, koékuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁴⁸ Itínenoe itúkovo koyuhoâti ra kaná'uti koekúti neíxoneno. ⁴⁹ Koane mbahukínopatinenoemo ne kixínopike Nzá'a yanekóyoke poréxeopeanoemo. Yavá'avonenoye yara

pitivóko tukú koeti símeopikumo ne xunakóti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Pihopóne Jesus ya vanúke

Mk 16.19-20; Át 1.9-11

⁵⁰ Ina omâ Jesus ne íhikauhiko ya Mbétanea, koane koéxepukea vò'u koeku épeminoahiko unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ⁵¹ Koêkuiko épeminoahiko, turíxovone ahíkuxopeova, pihópotine ya vanúke. ⁵² Ina ihayú'ikopa íhikauhiko koane káyuhikopeovo ya Njeruzálem. Koati hána'iti elókekohiko okóvo. ⁵³ Yoko kóyekunehiko yane hána'iti imokóvokuti iháyú'ikeahiko Itukó'oviti.

Hunókokune.

YÚTOE XUÂUM koyúhoti koeku Jesus

Enepora koyuhópeti, hara yutoxôa íhikau Jesus koéhati Xuâum, po'ínu Teáku. Numíkuxoti itúko itúkovo ke ne Xuâum yoko Teáku. Ápemaka po'i Xuâum, enepone iháxoneti Mbátita ahíxexoti xâne mekúke, itea enepone'e, pó'iti yara Xuâum yutoxoâti rá'a.

Enepone inúxoti mopo'âti koyuhópeti ya Novo Testamento, enepone yútoe Máteu, Márku yoko Lúka, êno xêti kutikókotiya, koyúhoti koeku Jesus koane itúke yara kúveu mêum. Itea xoko yútoe Xuâum, êno po'i ihíkavoti íhikaxovike Jesus akó'oti yane po'ínuhiko mopo'âti koyuhópeti.

Enepora 4 koeti koyuhópeti, Máteu, Márku, Lúka yoko Xuâum, ainovo apêti koati âha éxokeovi koêku Jesus. Xoko yútoe Máteu, hane kouhupu'ikovoya itúkeovo nâti ne Jesus. Kene xoko Márku, kouhupu'ikovo itúkeovo ovoxe Itukó'oviti. Kene xoko Lúka itúkeovo ikútipasikoponovoti, uti xâne yara kúveu mêum, ene kouhupu'ikovoya. Kene ya yútoe Xuâum kouhupu'ikovo itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, kuteâti koêku noíxea úti xoko kapitulu 20 vesikulu 31.

Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti ne Xe'exa Itukó'oviti Kol 2.9-10; Êb 1.2; 1 Xu 5.20; Ap 1.17

¹ Tumúneke ápeyea ra mêum, ápene ne Évekoaku Itukó'oviti Kouhápu'ikinovoti, enepone Xe'exa. Ukeátinekene ápeyea xoko Itukó'oviti neko Xe'exa, epó'oxo koati póhutinehiko nê'e. ² Koati óvoheixokune xoko Itukó'oviti nê'e, ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêum. ³ Epó'oxo xoko Xe'exa évekoa Itukó'oviti itúkea ne uhá koeti itúke inâ itukôa. Ako ápahuina apêti ákoti itukapu énomone kousóko. ⁴ Énomonemaka itukóvo úkeaku ne inâmapoti apéyeati ákotonimo hunóko. Yoko vo'oku itúkeova, énomone kouhápu'iko xâne yara kúveu mêum. ⁵ Anéyeiko kouhápu'ikea ovoti hahákutike nê'e, koane ako íta hahákuti ípukea.

⁶ Ápe hóyeno páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Xuaum Mbátita koéha. ⁷ Pahúkinokonoke nê'e motovâti koyúhoyea koêku neko Kouhápu'ikoti xâne ukeâti xoko Itukó'oviti, maka akútipaone uhá koeti xâne nê'e vo'oku yuho Xuâum. ⁸ Haina Xuâum itukóva ne Kouhápu'ikoti xâne, itea simínoke koyuhóponeati koêku nekóyo. ⁹ Koati kaná'uti Kouhápu'ikoti xâne ne ngíxone, enepone simôti yara kúveu mêum kouhápu'ikea uhá koeti xâne. ¹⁰ Símo yara kúveu mêum nê'e, yoko énomone kousókoa ne uhá koeti apêti, itea ako éxa xanéhiko itukóvotiye. ¹¹ Koati xanéna simíno, itea ako itúkeake xanéna emó'u. ¹² Itea uhá koeti koêkuti namukeâti emó'u, énomone poréxo itúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Énomone neko xâne koati kutipoâti. ¹³ Yoko enepone itúkopeovohiko xe'éxapone Itukó'oviti ne kutipoâti, haina kuteâti koeku ipúhikea xe'exa xâne yara kúveu mêum. Ákomaka akútea koêku kahâ'a koxé'exayea ne xâne. Hainámaka vo'oku ahá'inoa koyénoti itea koati ahá'inoa Itukó'oviti.

¹⁴ Enepone Évekoaku Itukó'oviti Kouhápu'ikinovoti, uti xâne, íkutipasikoponovoti. Koati opónoti xapákuke úti. Yoko ainovo kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yoko seánako Itukó'oviti apê xokóyoke.

Noíxoane úti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'uti, poéhane motovâ itúkeova neko koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, ákoti po'ínu.

¹⁵ Hara koe yúho ne Xuaum Mbátita xapa xâne yanekôyoke koyuhó'iyeani koeku nekôyo:

—Énomone ngíxone râ'a enepo ngoyúho yanekôyo ápeyeano hóyeno keno'ókoti ingénepoke koati teyonéti ya undíke, epó'oxo inuxóne ápe ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nê'e —kôe.

¹⁶ Ukeâti neko êno únatinoe koekúti apêti xokóyoke yoko itípanevo ákoti hunókoku, ápene íparaxeovike, uhá koeti úti. Iko'ipará iko'ipara kíxoixovi.

¹⁷ Vo'oku xoko Muíse évekinovea Itukó'oviti ne páhoenovi vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe, itea xoko Jesus Kristu évekinovea ne hána'iti seánakovi koáne ne uhá koeti kaná'uti kixovókuti ukeâti xokóyoke. ¹⁸ Ako ápahuina xâne noíxoti Itukó'oviti, itea enepone Xe'éxa, ákoti po'ínu, enepone koati kuteátine Itukó'oviti, Há'a, énomone kouhápu'ikinovi koeku Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa Xuaum Mbátita neko pahoéti xokóyoke

Mt 3.1; Mk 1.1; Lk 3.2-3

¹⁹ Yoko ápe páhoe payásotihiko júdeu ya Njeruzálem xoko Xuaum Mbátita. Enepone pahoétihiko, aínovo sasedóti, inuxinoti júdeu hó'eke, yoko levíta, enepohikone huvo'óxoti sasedóti hiko ítukeke. Hara kixóponohiko Xuâum:

—Kuti íti?

²⁰ Ina exókova Xuâum. Ako hé'ana'uxinapa. Hara kíxoahiko:

—Haina úndi ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne —kíxoanehiko.

²¹ Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Kutí'ikopo íti? Itímea Íliya, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke?

—Áko'o —kíxoanehiko Xuâum.

Ina koepóhikomaka:

—Ití'ikopomea neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, kúxone úti símeamo? Yane hara kixópahikomaka Xuâum:

—Haina úndi nê'e.

²² Ina kixopâmaka pahoétihiko:

—Yokóyuhoinoveakopo itukóvotiye íti motovâti ápeyeano yuhópinoá úti ne pahukó'oviti. Kutí'ikopo keyúhoinovi itukóvotiye íti?

²³ Ina yumopâ Xuâum:

—“Énomone úndi ne kohonókoti emó'u ya mêum ákoti apêti xapa xâne kamokénoponoati, enepone koéti: Kéyuseapa ne kixeku itíkivo, perexoáti oxéne ne Vúnae ítúkea ítuke xepákukenoé” koéti —kíxoanehiko Xuâum, kuteâti koeku yútoeke porófeta Izâiya mekúke. *Izâiya 40.3*

²⁴ Yóko'o neko pahoétihiko epemó'ikoponoti Xuâum, aínovo farízeu, enepohikone yuixóvoti hókea yútoe Muíse.

²⁵ Ina kixo'íkohikomaka Xuâum:

—Ná'ikopo koeti yáhikino xâne iháke Itukó'oviti enepo hákoti itukovo iti Mésiya, simóya Íliya, simóyamaka neko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti, enepone kúxone úti símeamo?

²⁶ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Kaná'uti ánjikea ya úne, itea anêkone xapa xâne kírivokoevo ávoti yexâ.

²⁷ Harakénemo ingénepoke. Muhíkova anjí'okeova ngúxeinoa imo perékatana, ako omóndokea —kíxoane.

28 Yoko yaneko ápeyeaku neko koekútihiko, hane óvoheixo ne Xuâum poixô'oke húveona Njórdaum ya Mbétanea xoko áhikoku.

*Íhokokono xe'exa su'ûso ne Jesus, ikó'iparaxeokonoke Itukó'oviti
Mt 3.11; Mk 1.10; Lk 3.22*

29 Poéha káxe ikénepo, noíxoane Xuâum ne Jesus keno'ókinoati, ina kôe:
—Yokómomanoe rakene páhoenovi Itukó'oviti kotúyoepa pahúnevo xâne yara kúveu mêum, kuteátimaka koeku xe'exa su'ûso isoéti, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyoepa pahunévoti.

30 Énomone ngíxone rá'a yaneko ngoyuhó'inopeanoe ápeyeamo keno'ókoti ingénepoke koati teyonéti ya undíke, vo'oku tumúneke ámbeyea, ápene nè'e.
31 Muhíkova ûndi, ako énja itukóvotiye yanekóyoke, itea nzmínoti ánjikea ya úne maka éxane íhae Izarâe itukóvotiye —koéne.

*Koyúho ne Xuaum Mbátita xapa xâne
Mt 3.13-17; Mk 1.9-11; Lk 3.21-22*

32 Ina koyuhoá'ikomaka Xuâum koêku ne noíxone yanekóyoke. Hara kôe:
—Noínjoane ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ukeáti vanúke kutí koeti kurúte evésekoati xokóyoke rakene hóyeno. Yoko ovo'ó koáne, ákone ipúhikapea.
33 Avo énja itukóvotiye yanekóyoke, itea hara kixónu Itukó'oviti, enepone pahukónuti ánjikea ya úne: “Neixoátimo ne Sasá'iti Omínjone evéseka xoko hóyeno, epó'oxo ákonemo ipúhikapea. Énomonemo ahíko xâne haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omínjone kuteáti yunzó'inopi” kixónu Itukó'oviti. 34 Yoko koati noínjoáti yanekóyoke. Hukínóvoti ngoyúhoyea itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti rakene hóyeno —kíxoanehiko Xuâum.

Inúxotihiko hokoáti ra Jesus

35 Poéhapoa káxe ikéne, kahá'inepoane Xuâum ne pi'áti íhikauhiko. 36 Yane noíke'exonehiko Jesus yátike, ina kôe ne Xuâum:

—Yokómomanoe ratike páhoenovi Itukó'oviti. Koati kuteáti xe'exa su'ûso isoéti nè'e, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motováti itúyoepa pahunévoti —koéne.

37 Úkeanehiko hokópo Jesus neko pi'áti íhikau Xuâum kameáne neko yúho.
38 Ina na'akénexovo ne Jesus koane noíxea neko pi'áti keno'ókoti ikéneke. Yane hara kíxoa:

—Kuti kehá'anoe?

Ina kixoáhiko:

—Na yóvo Rabí? —kíxoanehiko. (Yoko ihíkaxoti koéti ne Râbi koéti.)

39 Ina yumopâ Jesus:

—Kiná'aka ingéneke, neíxapana óvongu —kíxoanehiko.

Yane xanépoane komomóponeati óvoku. Óvanehiko óvokuke yaneko káxe vo'oku yé'exeoovone koáturu óra ya kiyakáxe.

40 Yoko Ándere, po'ínu Simaum Péturu itukóvo póhuti yane pi'áti hokópoti Jesus yaneko kámeaku Xuâum koyuhó'iyeeati koêku. 41 Inúxotike, opósikoponoa Ándere ne Símaum, enepone koati po'ínu. Inixóponoane, hara kíxoa:

—Vínixoponoane ne Mésiya —kíxoane. (Yoko enepone Mésiya koéti, kuteátine Kristu koéti, enepone páhoé Itukó'oviti koíteovo xâne koéti.)

42 Úkeane omâ Ándere neko koati po'ínu xoko Jesus. Noixoâne Jesus ne Símaum, hara kíxoa:

—Iti Símaum, xé'a Xuâum. Séfa kéhaponemo —kíxoane Jesus. (Yoko enepone Séfa yoko Péturu koéti, póhutine kixó'ekone. Aínovo kixó'ékoti mopóí.)

Ihaxíko Filípi yoko Natanâe ne Jesus

⁴³ Poéhapoa káxe ikéne, kousovovone Jesus yóneamo ya Ngalíleya. Yane tokópone Filípi, ina kixôa Jesus:

—Kiná'aka ingéneke —kíxoane.

⁴⁴ Yoko pitivóko koéhati Mbetâsáida úkea ne Filípi, úkeakumaka Ándere yoko Péturu. ⁴⁵ Ina oposíko Filípi ne Natanâe. Inixóponoane, hara kíxo:

—Tokópone úti ne hóyeno kíxone Muíse ya Ponóvotike Kixovókuti yútoeke, enepone kíxonemaka ne po'ínuhiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énomone ne Jesus íhae Nazâre, xé'a Yúse.

⁴⁶ Ina kixôa Natanâe:

—Na kixoâtiye ápeyea únati koekúti ukeâti Nazâre?

Itea hara kíxoane Filípi:

—Hingá, naíxapana úti —kíxoane.

⁴⁷ Noixoâne Jesus yé'exeane ne Natanâe, hara kôe vo'ókuke:

—Yokómoma rakene hóyeno. Koati itípakovoti izaraelíta nê'e. Ákomaka ítukaheapu. Koati ponóvoti ne uhá koeti kixoku itúkeovo —koéne.

⁴⁸ Ina kixôa Natanâe:

—Na yéxinu?

—Tumúneke íhaxikoponeopi Filípi, noínjopine xoko yóvoheixoku opékuke ne xuve figu —kíxoane Jesus.

⁴⁹ Ina kixôa Natanâe:

—Íhikaxotí, iti Xe'exa Itukó'oviti. Iti natina úti, uti íhae Izaráe —kíxoane.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Vo'oku ngoyúhoinopi noínjeopi opékuke ne xuve figu, ene kutí'inoke ki-tipónuti? Koati neixotikomo koekúti hána'iti yarâ'a —kíxoane.

⁵¹ Ina kixoá'ikomaka:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Neixoâtimo ne vanúke imíhe'okea, koánemaka ne ánuhiko íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti koeku ahíkuxeovonumo yána vanúke koane evésekinonumo, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne —kíxoanehiko Jesus.

2

Koeku Jesus hupixókono yónea ya áyui kasâtuxoti

¹ Pí'apoane káxe ikéne, ápe áyui kasâtuxoti ya Kána, kali ipuxóvokuti ya Ngalíleya. Yoko ápe eno Jesus yane ayuítike. ² Hupíxokonomaka ne Jesus yoko íhikauhiko. ³ Ehane uké'e ne ekâti. Yane hara kixo Jesus ne éno:

—Yokómoma, ákone víyum.

⁴ Ina kixôa Jesus:

—Ako apásika keyúhoinonu índukemo. Avo simápu kaxena énjokeakumo njunáko xapa xâne —kíxoane.

⁵ Ina kixôa eno Jesus neko ovoxétiya:

—Ítíka uhá koêti ne páhoenopinoo itíki —kíxoane.

⁶ Yoko ápe sei koeti íhaku úneya, itukéti ya mopô, ímoaku jûdeuhiko ne úne kasása'ikovo pe ya hó'eke. Enepone íhaku úne, áinovo motovâti óvea kuteâti oitenta koeti líturu, áko'o póhuti séndu líturu úne.

⁷ Ina kixoáhiko Jesus neko ovoxéti:

—Kepúhikexanoe ra íhaku úne —kíxoanehiko.

Koáne, puhí-puhí kíxoanehiko. ⁸ Ina kixopâhikomaka Jesus:

—Kó'oyene, heúkanoe, yámame xoko exeâti koêku ra ayuítí —kíxoanehiko.

Koâne, itúkeanehiko yûho. ⁹ Yane énovane éxoti koeku ayuítu neko víyum sa'iri'oe poti. Yoko ako éxea úkeaku. Poéhane neko ovoxéti haukóponoati ne úne exôa. Enepo hixopâne ne víyum ina ihaxíkoa neko hóyeno kasátuxoti. ¹⁰ Hara kíxoa:

—Koati kixóvoku uhá koeti xâne kópuhíkea ne koati únati víyum ya inúxotíke enepo koyúti. Má'aina enoné'e énoyeovo ne xâne, ínati kopúhíkokono ne víyum ákoti koati unátíyeya. Kene íti, koati pé'itinovo, vo'oku ínati kepúhíkoa ne koati únati víyum —kíxoane.

¹¹ Énomone kôe iná turixóvo ne Jesus itúkea iyupánevoti koeku óvea ya Kána, ya Ngálíleyake, exókovoti itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti. Yane kutípoane íhíkauhíko.

¹² Ikénepoke, ukóponone ne Jesus ya pitivóko koéhati Kafanáum. Hane xâne ámeno yoko éno koánemaka íhíkauhíko. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Kopúhíkopa Jesus ne kavánatihiko ya hána'iti imokóvokuti
Mt 21.12-13; Mk 11.15-17; Lk 19.45-46

¹³ Yane kôyoke yé'exovone áyui evo jûdeu ya hó'eke, enepone íhaxonehíko Páskoa. Yane pihónemaka ne Jesus ya Njeruzálem. ¹⁴ Simoné'e témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti, meúkeke xoko kíndana péti inú'iko xâne kaváneti túru, su'úso yoko kurúte, koánemaka xâne vatá koyéti koperáxoti xanéhíko esa'íkoti tiúketina. ¹⁵ Ina véyo máreso ne Jesus itúkoti ikátakoke. Yane uhá kíxoa kópuhíhíkopea neko xâne kaváneti yaneko óvoheixoku, koánemaka ne su'usóhíko yoko túru. Kásahíkoomaka poké'eke neko tiúketina ne esa'íkoti tiúketi, koane kasá'iríkeamaka mesána. ¹⁶ Ina kixôa Jesus neko xanéhíko kaváneti kurúte:

—Heú íxepa kípuihíkopi yarâ'a. Hako itikôa kavanékuti ra imokóvokuti, óvoku Nzá'a —kíxovokoxoane.

¹⁷ Yane puyákovane okóvo íhíkau Jesus neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Kuteáti koeku xunako yúku xoko oró'oe, énomonemaka koéneye njokóyoke ne ngotíxea ra yóvoku” koéti.

¹⁸ Ina kíxo Jesus ne tutíhíko jûdeu:

—Kutimo itukóvo iyupánevoti itíkinovíke motovâti véxea tokópeovo kíxineye kuteâti ne ítikemeku?

¹⁹ Ina kixovókoaxoa Jesus:

—Enepora sasá'iti óvoku Itukó'oviti, yusíkotimo ketáhineyi, itea kóyeaenemo ngoéxepukopea ya kúveu mopo'âti káxe.

²⁰ Ina kixopámaka jûdeuhíko:

—Koaréntai sei koe xoénae ómone ra sasá'iti óvoku Itukó'oviti ina úso. Inípono yemó'u kéxepukopimo ya kúveu mopo'âti káxe —kíxoanehíko.

²¹ Itea enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti kíxone Jesus yara yûho, koati múyo kixópo, kene haina péti kíxo. ²² Exepúkopone ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, puyákoponeova okóvo íhíkauhíko neko yûho vo'ókuke. Yoko kutípoanehíko ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti yóko'o neko emo'u Jesus.

Heú kixo éxea isóneu xâne ne Jesus.

²³ Koeku óvoheixeako Jesus ya Njeruzálem ya kaxénake áyui Páskoa, éno xâne kutípoâti vo'oku noíxeahíko ne iyupánevoti ítuke. ²⁴ Itea ako akútípoa Jesus ikána'uxeahíko kutípea, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneu neko xâne. ²⁵ Ako apásika ápeyeya xâne etó'okoati koêku ne xanéhíko yara kúveu mêum, vo'oku heú kíxea Jesus éxea isóneuhíko.

3

Jesus yoko Nikôdemu

¹ Ápe hóyeno koéhati Nikôdemu, koati teyonéti xapákuke tuti jûdeu. Yoko farizeumaka nekôyo. Énomone ne koati yuixóvoti hókea yútoe Muíse.

² Eneponeko hóyeno, pího ya yóti noíxoponea Jesus. Hara kixóponoa:

—Ihikaxoti, véxoa itúkeovo iti hána'iti ihikaxoti páhoenovi Itukó'oviti, vo'oku enepone iyupánevoti ítiike, ako íta xâne itúkea ákoti Itukó'oviti xokóyoke —kíxoane.

³ Ina kixôa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepomo hákoti inamápo ne xâne, ákomo omótova noíxopea natíxoku Itukó'oviti.

⁴ Ina kixôa Nikôdemu:

—Na kíxoaye inámapeako ne yékoteno xâne? Ápeikopo oxéne aúkopeovo okóvoike éno motovâti inámapeakomaka? —kíxoane.

⁵ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Koêkuti ákoti asasá'ipo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo omótova yonópea natíxokuke Itukó'oviti.

⁶ Koati pó'iti koêku ne kalivôno ipuhíkea xoko éno, koane pó'itimaka koêku ne xâne iko'inamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo iyipáxova ra emó'uinombinoe kónokea inémapi, itínoe xâne yara kúveu mêum. ⁸ Noixó íxea ne ihunóvoti. Koêkuti kahá'ayeaku ihúneovo, ihúnovo. Kémi emó'u, itea ako yéxa koati úkeaku, koánemaka yonópoku. Énomonemaka koéneye xoko uhá koeti xâne iko'inamakopa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxoane.

⁹ Ina kixopâmaka Nikôdemu:

—Na kixoâtiye koêku?

¹⁰ Yane hara kíxoa Jesus:

—Inípono itíkivo ihikaxoti xanena úti, uti íhae Izarâe! Yusíkoikopo ákoyea yéxa koêku ra kixovókuti? ¹¹ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Enepone véxone, énomone koyúho úti. Koane enepone noíxone úti, énomonemaka koyúho úti itúkeovo koati kaná'uti noíxone vúke, itea ako kali yakútipaoane. ¹² Koeku ákoyea yakútiponunoe enepo ngoyuhôa koêku ra kixovókuti yara kúveu mêum, ná'ikópomo kíxeaye kítipinu ongoyúhoinopea koêku ra kixovókuti vanúkeke?

¹³ Ako noixóponoati rakoxo vanúke ákoti itúkápa ne ukeâtiya. Yoko enepone íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, énomone ra yuhó'ixopiti. ¹⁴ Kuteâti koeku mekúke enepo koexépukoa Muíse neko okovo koéxoe ya tikótike yaneko mêum ákoti ovâti, motovâti íteovo neko xanéhiko ohónoe koéxoe, énomonemaka ngónoko ngíxeokononeye ya tikótike, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ¹⁵ motovâti ápeinoa inámapoiti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti ne uhá koeti koêkuti xâne kutipónuti —kíxoane Jesus.

¹⁶ Vo'oku yupíheovo ákoyea omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne yara kúveu mêum, énomone pahúkinoa ne Xe'éxa, ákoti po'ínu, ivókinovahiko, maka hákone yonôpo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne kutipoâti, itea itúkapune xoko Itukó'oviti yonópohiko ákotinemo hunókoku. ¹⁷ Pahúkinoake Itukó'oviti ne Xe'éxa yara kúveu mêum, haina ipíhopenope xâne nê'e, itea énomone kutí'inoke itóvotihiko. ¹⁸ Enepone kutipoâti ne Xe'éxa Itukó'oviti, ákomo ipíhapanakana. Itea enepone ákoti akutípoa, koati hoenáxovotine yonópeamo ipíhóponovokutike, vo'oku ákoyea akutípoa ne Xe'éxa Itukó'oviti, poéhane itukóvo xe'éxa ákoti po'ínu. ¹⁹ Hara kutí'inoke ipihóponokonotimo. Simóne yara kúveu

mêum ne Kouhâpu'ikoti xâne, itea unatí'inoane xanéhiko óvoheixea hahákutike yaneko kouhâpu'ikeekonohiko. Koáhati ainóvoti váhere ne ítuke. ²⁰ Yoko uhá koeti ítúkoti váhere, koati puvâti ne uhapú'iti, ako ahí'akapa, puvâti éxeokono ne váhere ítuke. ²¹ Itea enepone xâne hokoâti ne kaná'uti kixovókuti, hane kahá'a óvoheixea uhapú'itike, motovâti iyúseyea kixoku ítuke ítúkeovo hokoti Itukó'oviti.

Yuhó Xuuum Mbátita koeku Jesus

²² Úkeane pího ne Jesus yoko íhikauhiko ya poké'exa Njúdeya. Óvanehikoya, koane áhikexea xanéhiko ne Jesus. ²³ Ahíkotimaka ne Xuuum Mbátita ya Énom xe'ókuke Sâlim. Koáhati óvoku éno úne, koane éno xâne pihinoâti áhikeovo. ²⁴ Yoko ávoti ika'ákapu ne Xuâum yanekóyo.

²⁵ Po'íke káxe ápe íhikauhiko Xuâum yoko hóyeno jûdeu yumopókokoti vo'oku kixoku kasása'ikeovo xâne ya hó'eke. ²⁶ Ina kixopónohiko Xuâum:

—Íhikaxotí, eneponeko hóyeno simópiti yovo'íko poixó'oke húveona Njórdaum, enepone kíxene ítúkeovo kúxone úti símeamo, áhikexonemaka nê'e. Yoko yupihovó koe éno xâne pihinoâti.

²⁷ Ina yumopâhiko Xuâum:

—Enepone ítone ítúkea ne hóyeno, ákoni ákoeneye eneponi hákoti porexôa Itukó'oviti kíxaneye ne ítuke. ²⁸ Kemónupepo yanekóyo enepo ngoyuhôa ákoyea ítúkapu úndi ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. “Úndi pohúneti inuxinoati koane koyuhó'inoati” ngoé'epepo. ²⁹ Xapa kasátuxoti, enepone hóyeno kaha'íneati ne noívana, énomone ne koyénoti. Kene ínikone ne koyénoti, anêko ayuúitike, koati hána'iti elókeyea okóvo kamokénoyeati yúho ne koyénoti. Ngúteanemaka ya ngóyeku, elóketi ongóvo koeku ítúkeovo énomone pihíno xanéhiko. ³⁰ Inamá'axone motokêa mboké'exekono koeku ítúkeovo énomone ukopónoxo ítúkeovo hána'iti teyonéti —kíxoanehiko Xuâum.

Koêku ne ukeâti vanúke

³¹ Enepone ukeâti vanúke, koati teyonéti ya uhá koêti. Kene ne ipuhíkeati yâye yara kúveu mêum, koati íhaene yâye, koane kixovókuti yara kúveu mêum koyúho, vo'oku hana'íneoxo ne ukeâti vanúke. ³² Enepone noíxoneya yoko kámoneya, énomone koyúho, itea ako koati kutipeâti emó'u. ³³ Itea enepone xâne kutipeâti yúho, koati exókovoti kutípeamaka ítúkeovo kaná'uti ne Itukó'oviti. ³⁴ Vo'oku koati emo'u Itukó'oviti koyúho neko páhoe, koane ako íyuhixa Itukó'oviti poréxea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea. ³⁵ Ako omótova okóvo Itukó'oviti ne Xe'éxa. Énomone poréxo éxea koêku ne uhá koeti koekúti. ³⁶ Hukínóvoti ngó'iyea: Koêkuti kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, anêko xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Itea koêkuti kotíú'ikovoti ákoyea akáha'a kutípea, ákomo naíxa ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. Koati hoenáxovotine ítúkeovo ípíhophononemo Itukó'oviti nê'e.

4

Tokópo seno samarítana ne Jesus

¹ Yoko éxoane Jesus eyékoexane evo farízeu koêku ne ítuke ítúkeovo énomone yupihóvone íhikau koane áhiu ya Xuuum Mbátita. ² (Itea haina Jesus ne ahíxexo xanéhiko. Koati íhikauhiko ne ahíxexo.) ³ Énomone yaneko exoâne Jesus nê'e, ipúhikopeane Njúdeya, ina aukópovo ya Ngalíleya. ⁴ Koeku káyukopeovo ya Ngalíleya, kónoko vekópeamaka poké'exake evo samarítanu.

⁵ Koeku vékea Jesus neko poké'e, simóne ya Síka, pítiwokona evo samarítanu. Yoko ako ahíka ne poké'e pónéake Njáko ne xe'a, enepone Yúse, yaneko mekúke. ⁶ Énomonemaka óvo íkoku Njáko. Momíne ne Jesus vo'oku yónea, ina ivatáko xe'ókuke ne ikokúti. Yoko ye'éxotine itúmukea káxe yanekóyo.

⁷ Yan'é, kenó'okone sêno íhae ne pitivóko ikopónoti úne. Ina kixôa Jesus: —Yokóseananu, peréxanu úne —kíxoane.

⁸ Yoko áko'o neko íhikauhiko, pihó'iko pitivóko vanexóponoti nikokónoti.

⁹ Ina kíxo Jesus neko seno samarítana:

—Iti jûdeu, na koeti yépeminonu úne, undi sêno íhae Samâriya? —kíxoane. (Kó'inokeneye yúho, iyupáxovati neko yuhó'ixoati vo'oku púvea jûdeuhiko ne íhae Samâriya.)

¹⁰ Ina kixôa Jesus:

—Eneponi yêxâ ne mani pónepike Itukó'oviti, epó'oxo itukóvotiye ra epemópitú úne, mani itíne epemónu, koane mani mborexópeati ne úne porexópitimo inémapi.

¹¹ Ina kixôa sêno:

—Ako mbêritina heúkike ra úne, yoko koati upénoti ra ikokúti. Ná'ikopomo kíxeaye peréxinoa ne úne kíxene, enepone poréxoti xâne inámapea? ¹² Koati teyonéti neko voxú'ikene Njáko porexó'oveati ra ikokúti. Énovane ra úne koánemaka xe'éxaxapa yoko peyóxapa. Ití'ikopo koati teyonéti yaneko voxú'ikene motó'inovake peréxinu koati únati úne yarâ'a?

¹³ Ina yumopâ Jesus:

—Koékuti enovâti ra úne ukeâti ra ikokúti, kóyeanelo épekopeako úne. ¹⁴ Itea enepone enovâti ra úne mbôreu, koati eopâtimo kuteâti koeku xâne ákotinemo épekeaku úne, vo'oku enepone mbóneake, porexoâti inámati ápéyeati ákotinemo hunókoku. Kutí koetimo uke úne vo'eroo vo'ero koyêti ákoti ítikeovoku ya xokóyoke —kíxoane.

¹⁵ Ina kôe neko sêno:

—Peréxanaikopo ne úne kíxene maka hákone epékonu úne epó'oxo maka hákone ngayuíxovo íngea úne.

¹⁶ Ina kixôa Jesus:

—Íhéxikapanaikopo íme, ínamakamo yaukápapu yâye.

¹⁷ —Ako ímam —koéne ne sêno yumopâ.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Koati kaná'uteoxo ne yúho ákoyea íme, ¹⁸ vo'oku singu koéne íme, ina keno'óko ne hóyeno ovoti xikóyoke kó'oyene, hainámaka íme. Koati kaná'uteoxo ne yúho.

¹⁹ Ina kôe neko sêno:

—Kutí'inonu iti porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. ²⁰ Yâye ya Samâriya ouke ra kali mopôti yóno voxúnoekene íháyu'ikoponea Itukó'oviti, uti samarítanu. Kene itínoe jûdeu, keyúhoanoe poéhayeane ya Njeruzálem yusíkea íháyu'ikoponea Itukó'oviti ne xanéhiko.

²¹ Ina kixôa Jesus:

—Senó, koati motovâti kitípi yunzó'inopi símeovone kaxéna ákoyeakunemo itúkapu yâye oukeke ra mopôti, simóya yákonoye ya Njeruzálem yóno xanéhiko íháyu'ikoponea Itukó'oviti, Ha'a úti. ²² Itínoe samarítanu, ákonoé yexa íhéyu'iu. Kene úti, uti jûdeu, koati vexoâti vo'oku xapákuke úti, uti jûdeu úkea ne Koitóvoti xâne. ²³ Yé'exovone káxe ápéyeakumo koati kaná'uti íháyu'ikeokono Ha'a úti íhae vanúke, epó'oxo turíxovone koeku kó'oyene. Enepone koati

kaná'uti iháyu'ikeokono Itukó'oviti, konókoti ikána'uxeokono koeku itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne vekínoa. Yoko énomonemaka kahá'ainoa Ha'a úti íhae vanúke kíxaneyey ne xâne. ²⁴ Enepone Itukó'oviti, ako múyo, koane ako inixoâti. Hukínóvoti kónokea itúkeovo ya inámapotike isóneu xâne iháyu'ikea, ikaná'uxoati iháyu'ikea.

²⁵ Ina kixôa sêno:

—Énjoa kenó'okeamo ne Mésiya koéhatimaka Kristu, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Enepo simané'e, kouhápu'ikinoveatimo uhá koêti —kíxoane.

²⁶ —Undíne ne kíxene, undi yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

²⁷ Énomone yanê'e, apeké koépone neko íhikau Jesus. Iyúpaxovahiko vo'oku yúho'íxea Jesus neko sêno. Itea ako épemea áha xokóyoke kuti'inoke yuhó'ixoati.

²⁸ Kene ne sêno, kamoáne neko yuhó'inoa Jesus, kuri kixone pótena, ina kayukópovo ya pitivóko. Urúkopovane ne pitivóko, ká'aye kíxovokoxoa ne ko'óvokutiya:

²⁹ —Hingá, neíxapananeo ne hóyeno heu-heú kixoti koyúhoinonu ngoêku. Haináperamea ne Mésiya? —kíxovokoxoane.

³⁰ Úkeane ipuhíkea pitivóko neko êno xâne noixóponoti Jesus.

³¹ Yoko koeku káyukopeovoiko pitivókoke ne sêno, hara kixo Jesus ne íhikauhiko:

—Unaém, níké'evo.

³² Itea hara kíxovokoxoa Jesus:

—Anéye nikokónoti nînga ákoti yexá itukóvotiye —kíxovokoxoane.

³³ Kameáne íhikauhiko ne yúho, hara kixókoko:

—Ápenemea ominoâti nîka? —kixókokone.

³⁴ Ina kixôa Jesus:

—Hara indúko nînga, indúkea áha ne Pahukónuti yara kúveu mêum, yoko ngousexea ne itukéti pónenu indúkea. ³⁵ Ká'aye kéyeno yara símoku úti kó'oyene, “Koaturu koé'iko kohê ávoti, ínamo simâpu kaxena ítixovope ha'i nonéti” kéyeno. Itea koati ngxópitinoe: Neímexa ratíke. Enepone xanéhiko, aínovo kuti koeti kavâne óvoku ha'i nonéti usó koyêtine ítixopinokono Itukó'oviti. ³⁶ Enepone ítixoâti, ápene êho ko'ítukeya koeku kó'oyene, koane ákomo évakapu ne ítixone vo'oku hanekónomo xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku óvea xokóyoke. Hukínóvoti xané kíxeokoko elókeyea okóvo ne noâti koánemaka ne ítixoâti. ³⁷ Koati kaná'uti ne kixonéti koêti: “Ápe noâti ina keno'óko po'ínuhiko ítixoâti” koêti. ³⁸ Mbahúkopinoe ítixi upánini ako itúkapu ítínoe nôa. Ápe koati turixoâti ne itukéti, kene ítínoe ihuínova ne ko'ítukeine —kíxovokoxoane Jesus neko íhikau.

³⁹ Êno samarítanu íhae neko pitivóko kutípoti Jesus vo'oku yúho neko sêno, enepo etó'okoahiko heu-heú kíxea Jesus koyúhoinoa koêku. ⁴⁰ Yaneko noíxoponeaku Jesus ne samarítanuhiko, ítaikoa óveako xapákuke. Yane pí'a káxe ókoa Jesus xapákuke.

⁴¹ Enómaka po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus kameáne yúho. ⁴² Hara koe yuhó'inoahiko neko sêno:

—Haina vo'oku yemó'u kutípinoa úti, itea koati vo'ókuke ne emo'u Jesus, kámonene úti xokóyoke, epó'oxo véxoaneoxo itúkeovo koati énomone ne Koítóvoti xanéhiko yara kúveu mêum —kíxoanehiko.

Kounátikopa Jesus xe'éxa ne ko'ítúkeinoti nâti

⁴³ Evesékone neko pi'âti káxe ókea xapákuke, úkeane aukópovo ne Jesus ya Ngalíleya. ⁴⁴ Kó'inokeneye, koati kuteâti neko yuho Jesus, vo'oku énomone koyuhôa koêku ne porófeta koyúhóti emo'u Itukó'oviti, ákoyea teyoâti koatíke poké'exa. ⁴⁵ Énomone yaneko káyukopeovoku ne Jesus ya Ngalíleya, ivávakopa xanéhiko, vo'oku noíxeahiko uhá koeti kixoku ítuke ya Njeruzálem ya kaxénake ayúti, yónokumaka neko xanéhiko.

⁴⁶ Úkeane kayukópovomaka ne Jesus yane kali pitivóko koéhati Kána ya Ngalíleya, xoko óvoku sá'iri'okopea úne ya víyum yanekóyoke. Yoko ápe hóyenoya ko'ítúkeinoti nâti. Enepone hóyeno, ápe xé'a ka'arineti ya Kafanâum.

⁴⁷ Eyekóxoane neko hóyeno seópeane Jesus ya Ngalíleya ukópea Njúdeya, pihóne opósikoponea. Inixóponoane, ina epemôa xanépea motovâti kouátatikopino ne xé'a, vo'oku kahá'atine ivókeovo. ⁴⁸ Ina kixôa Jesus:

—Enepo hákoti neixónoe hána'iti iyupánevoti índuke, hoénaxovoje njunáko, ákomo kalíhuina kitípinu —koéne.

⁴⁹ Ina koe'ikomaka neko hóyeno:

—Yokóseanenu, yaxénaponu kó'oyene tumúneke ivókeovo ne njé'a —kíxoane.

⁵⁰ Ina kixôa Jesus:

—Yaúkapapu yóvokuke. Unátipone ne xi'íxa, ákomo ivákapu —kíxoane.

Koáne, pihópone neko hóyeno. Koati kutipoâti neko emó'uinoa Jesus.

⁵¹ Koeku pihópea koane kenó'okea ahínoehiko yákeneye okótumonexoponea. Tokopánehiko xenékuke, éto'okoane unátipeane ne xé'a.

⁵² Ina epemôa ókokune ôra yusíkopo neko xé'a.

Yane hara kíxoane ahínoehiko:

—Kiyakáxeke ya póhuti ôra etétukea ne otuko múyo —koénehiko.

⁵³ Puyaa kixóponovane okóvo neko hóyeno ítúkeovo énomone ne ôra koyúhoinoaku Jesus unátipeane xé'a. Yane kutíponehiko Jesus ne hóyeno, koánemaka yêno, yoko uhá koeti oveâti óvokuke.

⁵⁴ Yoko enepora iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovoje xunáko, pí'apene koeku seópea ya Ngalíleya ukopeâti Njúdeya.

5

Koitóvo hóyeno ákoti yána ne Jesus

¹ Ikénepoke neko koekúti, simóvone kaxena áyui júdeu ya hó'eke. Úkeane pího ne Jesus ya Njeruzálem. ² Yoko ápe kali tángiya iháxoneti Mbétesda ya emó'uke júdeu. Xe'ókuke pahapéti iháxoneti Vekoku Su'úso óvo neko tángi. Yoko ápe singu koeti kálíhunoe ngárpaum xe'ókuke neko tángi. ³ Énomone óvoheixo êno xâne ka'arineti. Ápe komítitiya, koane mohéveu, koane isayú'ixovoti ákoti ehévákapu múyo. (⁴ Aínovo kuxoíxoti ovóxokeovo neko úne. Vo'oku ápe evésekeaku ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ovoxókoati neko úne. Yoko koékuti inuxó koeti kúrino'ekeova ne tángi koeku ovóxokeovo ne úne, énomone itovô ya aríne, koékuti kó'iyevovoku arinéti yuvâti.) ⁵ Xapákuke neko ka'arineti, ápe hóyeno tiríntai oitu koetíne xoénae ká'arine. ⁶ Noixoâne Jesus ya xoko tunúkuheixovoku, hara kíxoa:

—Kehá'a ítivoa ne yaríne? —kíxoane.

Yoko éxoane mekú'iyane ká'arine. ⁷ Ina yumopâ ne ka'arineti:

—Unaém, akó'oti ípíhonuti úneke enepo ovoxókovo ne úne. Koeku ngahá'ayea úrungeova, ápe inuxó koeti úrukeovo ya undíke.

⁸ Ina kixôa Jesus:

—Yexépukapa, viyápa ne peúke, yenápa —kíxoane.

⁹ Koati énomone yanê'e, itóvone neko hóyeno. Yane veyópone pouke, yonópone. Yoko sâputu yanekóyo, káxe koati sasá'itino jûdeuhiko. ¹⁰ Hukínóvoti ápeyea tutíhiko jûdeu kixoâti neko hóyeno unatípotine:

—Sâputu rakéne. Mani ákoti yusíka keínopi ra peúke kó'oyene.

¹¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Itea pahukónu enjépukepa ne koitóvonuti koane veyómbea mboúke yoko yonómbea.

¹² Ina kixopâmaka tutíhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo itukóvoye neko pahukópiti kíxineye? —kíxoanehiko.

¹³ Itea eneponeko hóyeno unatípotine, ako éxa itukóvotiye neko koitóvati vo'ókuke neko éno xanéya, yoko kûrivokoxopovane Jesus neko xanéhiko.

¹⁴ Avo áxu'ikene, tokópopanemaka Jesus neko hóyeno yane hána'iti imokóvokuti, ina kixôa:

—Koati itévotine. Hákone pehukóvo mará'inamo yuvápapi arinéti yupihóvoti váherexea yane inúxoti yuvópiti —kíxoane.

¹⁵ Úkeane aukópovo neko hóyeno xoko tutíhiko jûdeu, etó'okoponoati itúkeovo Jesus koitóva. ¹⁶ Yane turíxovone okópea Jesus neko tutíyehiko, vo'oku ápeyea po'ínuhiko ítuke Jesus kuteâti, kouseumaka ya sâputu. ¹⁷ Ina kixôa Jesus neko tutíhiko jûdeu:

—Ánéye ko'ítukeyea ne Nzá'a tukú koeti kó'oyene, ngoánemaka —kíxovokoxoane.

¹⁸ Vo'ókuke neko yuhu Jesus, inamá'axo oposíkoa tutíhiko jûdeu koépeka. Vo'oku haina pohúneti itúkoti itukéti, kuteâti koíteovo xâne ya sâputu, itea vo'ókukemaka koyúhoyea itúkeovo Itukó'oviti itúko há'a. Yoko koati "Itúkovoti kuteátine Itukó'oviti nê'e" koêti isóneunoa tutíhiko jûdeu.

Úkeaku ne xunako Jesus

¹⁹ Ina kixovókokoa Jesus neko xanéhiko:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunákoke. Poéhane noínjone itúkea Nzá'a, ene indúko. Kuteâti kixoku itúkeovo ne Nzá'a, énomonemaka indúko. ²⁰ Éxokonoa Nzá'a uhá koeti koêku ne ítuke vo'oku ákoyea omótoyonu okóvo, undi Xe'éxa. Epó'oxo exókonutimo po'ínuhiko koekúti índukeikomo koâti hána'iti yane pihotíne Índuke, kutí'inoke hána'itimo iyípaixivoa. ²¹ Kuteâti kíxoaku Nzá'a kóyukoepa ivokóvoti porexoâti inámapea, kúteanemakamo ngíxoaku ingó'inamakopea koêkuti xâne ânja ngíxeaneye. ²² Hainamo Nzá'a exókopa yonópokumo ne xanéhiko, itea undímo exókopa yonópokumo, ²³ maka teyánune uhá koeti xâne kuteâti kixoku téyehiko Nzá'a. Enepone ákoti teyânu, ákomaka teya Nzá'a, enepone Pahukónuti yâyeke.

²⁴ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Koêkuti kamoâti ra emo'um epó'oxo kutipoâti ne Pahukónuti yara kúveu mêum, ápene xokóyoke ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo ipíhapanakana. Ipúhikopeane xêne yonópoti ip-ihóponovokutike. Koati vekopâti ne xêne yonópoti xoko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²⁵ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Yé'exovone ne káxe kámeakumo emo'um ne xanéhiko kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, yoko turíxovone yara koeku kó'oyene. Koêkuti mihe'ókinoati kéno ne emo'um, undi Xe'exa Itukó'oviti, apétimo inámati apéyeati xokóyoke

ákotinemu hunókoku. ²⁶ Kuteâti itúkeovo xoko Nzá'a úkea inámapoti apéyeati ákotinemu hunókoku, poréxonona Nzá'a itúkeovo njokóyokemaka úkea nê'e, undi Xe'exa. ²⁷ Poréxonumaka énjokopeamo yonópoku ne xanéhiko hunókokuke ra mêum, vo'oku undíne ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne.

²⁸—Hákonoe iyipáxova rá'a, vo'oku harakénemo káxe kámeakumo emó'um ne uhá koeti ivokóvotine xoko ekóxopokonoku, yoko exepúhikopotinemu kamáne. ²⁹ Enepohikone únati kixoku itúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea xoko Itukó'oviti. Kene ne váherehiko kixoku itúkeovo, exepúhikopinotimo yonópea ipihóponovokutike.

³⁰ Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Ako ápahuina koekúti índone indúkea ya njunákoke. Enepo enjákapane yonópokumu ne xanéhiko, hane nzóko kuteâti ngámone xoko Nzá'a. Énomone kutí'ino koati ponóvoti ne ngíxoakumu enepo enjákapane yonópokumu ne xanéhiko, vo'oku ako ambásika indúkea ánja, itea ahá'inonu Itukó'oviti, enepone Pahukónuti yara kúveu mêum, ene indúko.

³¹—Eneponi itukápuxo póhutine úndi ixomo koyuhópovo itúkeovoxo ne kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti, ákoni okónoko kutípeokono ne yúnzo. ³² Itea ápe po'i koyuhónuti indúkeova, yoko énja itúkeovo koati kaná'uti ne yúho vo'ónguke. ³³ Pehúkonoe epemó'ikoponoti Xuaum Mbátita, yoko koati koyuhó'inopeati ngoèku kaná'uyeoxo indúkeova. ³⁴ Ako ongónoko xâne koyúhoti indúkeovo kaná'uti itea ngoyúhoinopeakenoe ra koekúti, ngaha'aínopiti itíkivonoe ngoítovone.

³⁵—Kuteâti koeku ihúveti lámpada kouhupu'ikea, énomone koéneye ne Xu-aum Mbátita. Epó'oxo ápe ye'aa koeti káxe usó kéyeyiku keúhepekivo yane uhapú'iti omínoke xâne. ³⁶ Itea anéye koekúti koyuhónuti, hána'iti yane koyúhoyeonuke Xuâum. Énomone ra itukéti pónenu Nzá'a indúkea. Enepora koekútihiko índuke, énomonemaka koyuhónu pahúkeonu yáyeke ne Itukó'oviti Nzá'a. ³⁷ Koati Nzá'a koyuhónu indúkeovo kaná'uti páhoe, itea ako kémiku emó'u nê'e. Ákomaka neíxiku, ³⁸ epó'oxo áko'omaka ne emó'u xikóyokenoe vo'oku ákoyea yakútiponu, undi páhoe. ³⁹ Koati ihíkexovatinoe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti pe'okoâti itéponimo ne apéyeati ákotinemu hunókoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. Yoko ainovó koe úndi koyúho neko yutoéti. ⁴⁰ Itea kóyeane ákoyea yakáha'a kitípinu, undi mani kutí'inoke apêti xikóyokenoe ne inámapoti apéyeati ákotinemu hunókoku.

⁴¹—Haina ngahá'ati ihayú'ikonuti xapa xâne yara kúveu mêum ngixínopikeneye. ⁴² Kene pó'iti iséneu, vo'oku énja áko'oyea xikóyokenoe ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. ⁴³ Iháke Nzá'a nzímea, itea ákonoe yakútiponu. Enepo kena'áka po'i xâne ákoti itukapu páhoe Nzá'a, itukapu isóneupinovo hóko, énomoneoxomo kitípo. ⁴⁴ Na kixoâtiye kitípinu? Koáhati itínoe oposikoti itúkeovo kapáyasokone xanéhiko yara poké'e ya koékuni yopósi'ixi itíkivo kapáyasokone ne kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'i kuteâti. ⁴⁵ Hako kalihú'ina ápeyea iséneuke ngoyúhoyeamo nonékuke Nzá'a ákoyea aúmati ne íteke. Koati Muíse koyuhópinomo nonékuke, enepone kivóvone. ⁴⁶ Vo'oku eneponi akaná'uxo kitípinoe Muíse, manímaka kitipónuti. Koáhati úndi koyúho nê'e. ⁴⁷ Itea koeku ákoyea yakútipoa yútoe nekóyo, ná'íkopomo kíxeaye kitípi yúnzo? —kíxovokoxoane Jesus.

6

Kohiyákoa Jesus nika neko êno xâne
Mt 14.13-21; Mk 6.30-44; Lk 9.10-17

¹ Ikénepoke, ina taru'úxopamaka evo Jesus neko mar-na Ngalíleya, iháxonetimaka mar-na Tibêriyade. ² Yupíhova êno xâne hokó'ixoati, vo'oku noíxea ne hána'itihiko iyupánevoti ítuke koiótovo ka'arinetihiko. ³ Ina pího ne Jesus ouke kali mopô, ivátakoane. Íhikauhiko xâne. ⁴ Yoko yé'exovone kaxena Páscoa, áyui jûdeuhiko hó'eke. ⁵ Ina noiméxo ne Jesus, yane noíxone êno xâne keno'ókinoati. Ina kíxo Filípi:

—Námeamo vanéxea uti pâum, mani nika ra êno xâne?

⁶ Itea hixópoti Filípi kó'inokeneye yûho, vo'oku éxoane Jesus kíxoakumo. ⁷ Ina yumopâ Filípi:

—Mani konókoti uti ênoti tiûketi kuteâti pi'âti séndu pe'u tiûketi, itea kóyeane ni ákoyea víta'uxa —kíxoane.

⁸ Apé koene yuho po'i íhikau Jesus koéhati Ándere, po'inu Símaum Péturu. Hara kôe:

⁹—Anêko hóyeno kalivôno apêti singu koeti paúna, ítuke sévada, yoko pi'âti kálíhunoe hôe. Itea kutimo itópono nonékuke ra êno xâne?

¹⁰ Ina kixoáhiko Jesus:

—Pehúkaikopo ivátahikea ne xâne.

Yoko ápe uhé'ekoti kálíhunoe ngaráma yane ivátahikoku. Kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno neko êno xâne.

¹¹ Yane véyoane Jesus ne pâum. Uke'éxone íkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti vo'ókuke, ina pahukôa pôrekexeovo ne xanéhiko. Kúteanemaka kíxoaku ne hôe. Yane ítoponovohiko neko xâne, koêkuti yé'akeye âha níkea. ¹² Imatáxovonehiko, ina kixôa Jesus ne íhikauhiko:

—Ítixepa ne itátanehiko, hâxa ra nikokónoti, mará'inamo évakapu —kíxoanehiko.

¹³ Ina itixópahiko neko itátane, kopúhikopoikomaka nduse koeti sésta, hâxa neko níkotíhiko ukeâti neko singu koeti kali pâum ítuke sévada.

¹⁴ Enepohikoneko noixoâti ne hána'iti iyupánevoti ítuke Jesus, hara koéhiko:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo yara kúveu mêmum râ'a —koénehiko.

¹⁵ Yoko éxeane Jesus isóneuhiko, kahá'ayea matitipenó kixópeahiko omópea, kaha'âtihiko itúkea natína. Itea Jesus, ako akahá'a. Yane pohú koéne káyukopeovo ouke neko mopô.

Koeku Jesus yóno inúkuke úne
Mt 14.22-33; Mk 6.45-52

¹⁶ Yaneko hahaméne, píhohikopo neko íhikau Jesus xe'ókuke ne mar.

¹⁷ Ivú'ixopohiko vatéke yonópotihiko poixô'oke, íyeukepo pítivokona Kafanáum. Yoko yotíxone, avo seápa Jesus xapákuke. ¹⁸ Yane turíxovone ovóxoakeovo ne úne vo'oku xúnati ihunóvoti. ¹⁹ Itoné'e vatékexeahiko kuteâti singu koetímea, áko'o sei koetímea kilomíturu, apé koéne noíxonehiko inúkuke úne yoneâti íyeuke vatékene. Yane yupihovó koene píkeahiko. Yoko koati Jesus noíxohiko. ²⁰ Ina kixovókoxoa Jesus:

—Hákonoe píke, undíneye —kíxovokoxoane.

²¹ Yane úhepepone isóneuhiko koeku úrukeova Jesus kúveuke vatéke. Énomone yané'e, hú koéne símea xoko yónokuhiko.

Íhokovo kuteâti koeku nikokónoti ne Jesus

²² Yaneko po'ípone káxe, enepohikoneko xâne irikóvoti poixô'oke mar, ivávakoaka ákoyea axénapoa Jesus neko íhikauhiko yaneko ivú'e. Ivávakoamaka ákoyea po'ínu ivú'eti ivú'epo Jesus. ²³ Yanê'e, símo po'ínuhiko vatéke ukeâti pítivokona Tibêriyade. Enepone símoku, ako ahíka neko óvoheixoku níkeahiko páum ike ikoro'ixinevo Jesus xoko Itukó'oviti. ²⁴ Noixôa xanéhiko áko'oyea Jesus-ya koane íhikauhiko, yane ivu'í kíxoanehiko neko vatéke simôti, pihotínehiko ya Kafanáum oposíkoponoti Jesus.

²⁵ Itopónoane ya poixô'oke mar, hara kíxoahiko:

—Íhikaxotí, ná'aye sími yâyeke?

²⁶ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Haina vo'ókuke ne iyupánevoti neíxonenoa indúkea yopósikinonu, itea koati vo'ókuke ne nikokónoti níke koimátaxopitinoe. ²⁷ Hako itukovo nikokónoti ákoti oríko uké'eyea kékuna'ixinovo, itea hane kékuna'ixinapu nikokónoti ákoti auké'e, enepone omínoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko énomone ne nikokónoti mbónepikenoa, undi íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne. Anéye ítukeinonuke Itukó'oviti Nzá'a, exókoti xâne indúkeova ne ngxínopike —kíxoane Jesus.

²⁸ Ina kixôa xanéhiko:

—Kutí'ikopo kónoko vitúkea motovâti vitúkea ahá'inovi Itukó'oviti?

²⁹ Ina yumopâ Jesus:

—Hara ahá'inopi Itukó'oviti kitípinu, undi páho.

³⁰ Ina kixopâmaka xanéhiko:

—Namo kó'eye iyupánevoti íti, hoénaxovepe xináko, motovâti noíxea úti koane kutípeopi úti? Kutí'ikopomo itíkoiko? ³¹ Yane kôyo, níkoa voxúnoekene neko mána yaneko mêm ákoti apêti, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Porexó xanéhiko nikokónoti ukeâti vanúke” koêti.

³² Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Haina Muíse porexópeanoa ne nikokónoti íhae vanúke, itea enepone koati kaná'uti nikokónoti ukeâti vanúke, Nzá'a porexópeanoa. ³³ Vo'oku enepone nikokónoti poréxopike Itukó'oviti, énomone ra ukeâti vanúke iko'ínamakopoti xâne yara kúveu mêm.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Unaém, peréxaveakopo uhá koeti káxe ne nikokónoti kíkene.

³⁵ Ina kixovókoaxopamaka Jesus:

—Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêm inámapea. Enepone simôti njokóyoke, kutí ngxoátimo kuteâti xâne itopónovoti níka ákotinemo épekeaku hímakati. Koane kutí koetimoo xâne itopónovoti énoyeevo úne ákotinemo épekeaku úne. ³⁶ Itea ngoyúhoinopeanenoa ákoyea yakútíponu upánini neíxonu. ³⁷ Uhá koeti koêkuti xâne pónenu Nzá'a kutípeonu, énomonemo simonû. Yoko enepone xâne simónuti, ákomo kalíhuina nguríka. ³⁸ Vanúke úngea. Haina nzimínoti indúkea ânja, itea nzimínoti indúkea ahá'inonu ne Pahukónuti yara kúveu mêm. ³⁹ Yoko hara ahá'inonu ne Pahukónuti yâyeke ákoyea ápahuina évoem xapákuke ne uhá koeti xâne poréxonuke kutípeonu. Yoko ngoexépkopatíhikomo enepo simapúne hunókoku ra mêm. ⁴⁰ Vo'oku koati ahá'inoahiko Nzá'a ápeinoa inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ne uhá koeti noixónuti koane kutipónuti, undi Xe'éxa. Yoko ngoexépkopatíhikomo simapúne hunókoku ra mêm —kíxovokoaxoane Jesus.

Turixóvone poé'ainoa isóneu jûdeuhiko ne Jesus

⁴¹ Yane kapáhakinova jûdeuhiko ne Jesus vo'ókuke neko yûho itúkeovo nikokónoti ukeâti vanúke. ⁴² Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Eneporâ'a, hainá'ikopo Jesus xé'a Yûse? Hainá'ikopomaka véxone ne há'a yoko êno? Ná'ikopo koeti koyúhoino kó'oyene itúkeovo ukeâti vanúke? — kixókokohiko.

⁴³ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Hákonoe kepahákinova ra yûnzo. ⁴⁴ Ako ápahuina xâne motovâti símeonu enepo hákotimo itukovo ísimonuke Nzá'a, enepone Pahukónuti yâye, epó'oxo ngoxépukopatihikomo simapúne hunókoku ra mêum. ⁴⁵ Hara kôe ne yútoe porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke: “Íhíkaxotimo heú koeti xâne ne Itukó'oviti” kôe. Hukínovoti itúkeovo simónuti ne uhá koeti xâne poréxonuke Nzá'a kámea koane éxe koêku ne íhíkavoti íhae xokóyoke. ⁴⁶ Ako xâne noixôâti ne Nzá'a. Poéhane úndi noixôa, undi íhae xokóyoke. ⁴⁷ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepone kutipónuti, ápeinoane ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁴⁸ Undíne itukóvo ne nikokónoti poréxoti xâne yara kúveu mêum inámapea. ⁴⁹ Enepone yoxúnoekene, níkoa neko mána yane mêum ákoti apêti, itea kóyeane ívohikeovo. ⁵⁰ Kene ne nikokónoti ngxínopikenoe, énomone ne evesékeati vanúke porexoâti ne uhá koeti xâne nikoâti ákoyea uké'eva pevóti. ⁵¹ Undíne itukóvo ne nikokónoti evesékeati vanúke apéyeati xâne inámapea. Koêkuti nikoâti, apêtímo inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku. Yoko enepora nikokónoti mboréxoake ne xanéhiko yara kúveu mêum motovâti ingó'inamakopea, énomone ra mûyom —kíxovokoxoane Jesus.

⁵² Koati okopókokoti isóneunoo jûdeuhikoya. Hara kixókoko:

—Namo kíxoaye níkaxeovi nau mûyo ra hóyeno?

⁵³ Ina kixovókoxxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepomo hákoti kutí kixêa nikokónoti ra mûyom, koane hákoti kutí kixêa ekâti ra indína, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, áko'omo xikóyokenoe ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁵⁴ Itea koêkuti kutí kixoâti nikokónoti ra nau mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, énomonemo apê ya xokóyoke ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku, koane ngoxépukopatímo enepo simapúne hunókoku ra mêum. ⁵⁵ Vo'oku kuteâti koeku koati únati nikokónoti yoko ekâti, énomonemaka koéneye ra mûyom yoko indína. ⁵⁶ Koêkuti xâne kutí kixoâti nikokónoti ra mûyom, koane koêkuti kutí kixoâti ekâti ra indína, inámapotike apéyeati ukeâti ya njokóyoke óvoheixo, yoko anêngomaka xokóyoke. ⁵⁷ Kuteâti koeku itúkeovo úkeaku uhá koeti apéyeati ne Nzá'a, enepone Pahukónuti yâyeke, epó'oxo kuteâtimaka ínzuinovo xunako Nzá'a ya uhá koeti ngxokoku indúkeovo, énomonemakamo ngoéneye indúkeovomo ukínoaku ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku ítuke ne xâne kutí kixónuti nikokónoti. ⁵⁸ Anéye ra nikokónoti evesékeati vanúke. Yoko yupíhova ákoyea malíke'eka neko nikokónoti, nika yoxúnoekene. Vo'oku enepohíkonê'e, níkoa yanekóyoke, itea kóyeane ívohikeovo. Itea koêkuti xâne nikoâti ra nikokónoti ngxínopikenoe, apeínoatímo apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

⁵⁹ Yoko sinâgogake, enepone íhíkaxovoku hó'e jûdeu, óvoheixo ne Jesus ya Kafanáum íxómoti íhíkaxo enepo koyuhôa ra koekútíhiko.

Poe'ainoa isóneu xanéhiko ne yuho Jesus

⁶⁰ Kamoánehiko neko yûho Jesus, êno xâne xapákuke neko hokoâti koêti: —Tiú'iti emo'úti yûho rá'a. Kutí'ikopomo itôa kámokenoyea? —kíxoanehiko.

⁶¹ Yoko exó kíxeane Jesus isóneuhiko ákoti koyuhó'inoati. Éxo kapáhakino neko yuhómeku. Hukínóvoti kíxeahiko:

—Koati poe'ánoati iséneu ne yunzómeku, haína? ⁶² Ná'ikopomeamo kó'eye iséneunonu, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, enepo neixánu aúngopeovo xoko úngeaku, enepone óvonzeixoku inúxotike? ⁶³ Koati isoneúti ke véko inámapea ne xâne, kene haina nautíke ngíxo. Enepora yunzó'inopinoe, énomone iko'ínamakopo xâne, porexoátimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁴ Itea kóyeane ápeyea ákoti akutíponu xepákukeno —kíxovokoxoane Jesus.

Yoko éxoane Jesus ukeâti inâ apê hokoâti, itukóvotiye ne ákoti akutípoa xapákuke neko xâne, koane itukóvotiye ne itúkoheovoti koeku hókea, enepone kurikóatikomo xoko xanéhiko puvâti. ⁶⁵ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Énomone ngixínopikenoemeku ákoyea ápahuina simónuti, enepo hákoti itukovo Nzá'a porexôa símeonu —kíxovokoxoane.

⁶⁶ Vo'ókuke neko yuhu Jesus, êno xâne xapákuke neko hokoâti kurikópati hókea. Ákone axénaheixahiko. ⁶⁷ Ina kixovókokoxa Jesus neko nduse koeti íhikau: —Kene itínoe, kehá'amaka kiriki hékinu?

⁶⁸ Ina yumopâ Simaum Pêturu:

—Unaém, kutí'ikoponi hakápa úti? Poéhane xikóyoke kámea uti emo'úti poréxoti xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. ⁶⁹ Kutípopi úti, epó'oxo véxoa itúkeovo íti ne Sasá'iti Páhoenovi Itukó'oviti —kíxoane.

⁷⁰ Ina kixovókokoxa Jesus:

—Koáhati úndi noivókokopinnoe, itínoe nduse koêti, itea kóyeane ápeyea póhuti xepákukeno koati ovoxe Ndeápu —kíxovokoxoane Jesus.

⁷¹ Yoko Njúda kíxo, enepone xé'a Simaum Iskarióti, vo'oku énomone itukóvo neko kurikotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti. Yoko koatímaka po'ínu íhikau Jesus nê'e xapákuke neko nduse koêti.

7

Muhíkinova ámeno ne Jesus, ako akútípoa itúkeovo páhoe Itukó'oviti

¹ Ikénepoke ra koekútihiko, ehákoa Jesus ne pitivókohiko ya Ngalíleya. Opósikoa ákoyeane píhaheixa ya Njúdeya, vo'oku ápeyea tutíhiko júdeu oposí'ixoati kíxoaku koépeke. ² Yoko ákone ahíkapu kaxena áyui júdeu ya hó'eke iháxoneti áyui Tabenáku.

³ Ina kíxo Jesus ne ámeno:

—Hákone yovóheixo yáyeke. Píhe ya Njúdeya motovâti noíxeamaka ítikeyo ne hokópitiya. ⁴ Vo'oku enepone kahá'ati ipúhíkea íha xapákuke xâne, ako yusíka he'onó kíxea ko'ítukeyea. Koeku itíki itukéti kuteâti ne ítikeye, yéxakapu uhá koeti xanéhiko —koénehiko.

⁵ Muhíkinova neko ámeno Jesus, ako akútípoa itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti.

⁶ Ina kíxoáhiko Jesus:

—Avo simápu kaxena mbíhe. Kene itínoe, koékuti kehá'ayiku píhi, motóva píhi. ⁷ Ako omótova púveopinnoe ne xanéhiko yara kúveu mêm. Kene úndi, puvónuhiko vo'oku ngaúhupu'ikinoa váherevoko. ⁸ Pihéneenoe ayuútikeye, itea avo mbíha vo'oku avo simápu kaxena mbíhe —kíxoanehiko Jesus.

⁹ Koyuhoâne Jesus nê'e, ôvaikone ya Ngalíleya.

Pihon'é Jesus xapa áyui jûdeu iháxoneti Tabenáku

¹⁰ Ikénepoke pihine ne ámeno Jesus ayúitike, pihónemaka ne Jesus. Mayane he'onó koeti pihea puvâti noíxeokono. ¹¹ Yoko oposí'ixotine Jesus ne tutíhiko jûdeu apêti ayúitike.

—Námea nê'e? —kixókokohiko.

¹² Ako tôpi koeku yûho neko êno xâne vo'ókuke. Hara kôe po'ínuhiko:

—Ítípakovoti ne hóyeno.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Áko'o, koati aupú'ikoti xanéhiko nê'e —koéhiko.

¹³ Itea he'onó'ú koeti koyúhoyeahiko vo'oku píkea tutíhiko jûdeu.

¹⁴ Yoko simotíne kûku ne ayúiti, enepone póhuti sêmana yónoku. Yane pihóné ne Jesus íhikaxea ya témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. ¹⁵ Iyúpaxova tutíhiko jûdeu. Hara koe yûho vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, ako íhikauvo. Ná'ikopo kíxoaye éxea uhá koêti ra koekúti?

¹⁶ Ina kixovókoaxa Jesus:

—Enepora íhikauvoti ínzikaxone, haina ukeâti ya njokóyoke. Koati ukeâti xokóyoke ne Pahukónuti ngoyúhoyea emó'u. ¹⁷ Enepone kahá'ati itúkea aha Itukó'oviti, exoâtimo koêku ra íhikauvoti itúkeovo koati ukeâti ya xokóyoke, áko'o itúkeovo njokóyoke úkea.

¹⁸ —Enepone xâne koyúhoti isoneú kíxone, koati oposí'ixoti iháyu'ikeokono, itea enepone oposikoti iháyu'ikea ne pahukoâti, énomone kana'ú yûho, koane ako semékekexa yûho nê'e. ¹⁹ Koati Muíse porexópeano ra Ponóvoti Kixovókuti, haína? Itea ako ápahuina xâne xepákuke itukoâti. Na koeti yopósikino képekinu? —kíxovokoxoane.

²⁰ Ina yumopâ xanéhiko:

—Koatímea urúkovopiti ndémoniu koesáyu'ixoti iséneu, ikítixinake apêti kahá'ati koépekeopi —kíxoanehiko.

²¹ Ina kixovókoaxa Jesus:

—Poéha iyupánevoti índuke, yane heú kénœ iyúpaxivoa. ²² Koeku itúkeovo páhoenopinoe yútoe Muíse sirkunsidá kíxi hóyeno kalivôno, muhíkova itukovo ya sâputu iríkeovo kónokea sirkunsidá kíxi, kóyeane itíkinoe. Yoko haina ukeâti xoko Muíse nê'e, itea koati ukeâti xoko voxúnoekene, enepone turi viyénoxapa. ²³ Koeku sirkunsidá kíxi kalivôno ya sâputu motovâti kousokeovo neko páhoenopi Muíse itíki, ná'ikopo koeti ímeikinovonu koeku ngoíteovo hóyeno ya sâputu, mborexoâti heú kó'iyea unátipea ákotine yuvâti? ²⁴ Hako keyuhôa itúkeovo pahukóvoti ne ínixene itúkeovo ákoti aunâti, hákoti yexôa koêku. Konókoti yopósiki póneovoxo iséneunœa inúxotike tumúneke keyúhoyi —kíxovokoxoane Jesus.

Ako tôpi kó'inoaku isóneu jûdeuhiko ne Jesus

²⁵ Yane ápe íhaehiko Njeruzálem koêti:

—Haina énomone opósiuti koépekeokono râ'a? ²⁶ Yokómoma, koati anéyetine xapákuke xanéhiko yoko ákone saya'íkoati. Hainámea kutipóâtine inuxínovitihiko itúkeova ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne?

²⁷ Itea koati vexoâti úkeaku râ'a. Enepomo síma ne Mésiya, ákomo exeâti úkeaku —kixókokonehiko.

²⁸ Koeku íhikaxea Jesus yane témpulu, kóhonoko emó'u kó'iyea:

—Ikítixatinoe yexónuti koane yexoâtimaka ne úngeaku? Haina nzimínoti indúkoponea ânja, itea enepone Pahukónuti nzímea, koati kaná'uti nê'e yoko

ákonoe yéxa. ²⁹ Poéhane ûndi exôa, vo'oku itúkeovo úngeakune xokóyoke, yoko énomonemaka pahukónu nzímea —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Yanè'e, mani ika'ákoti Jesus ne tutíhiko jûdeu, itea ako kíxoakuhiko vo'oku ávoyea simápu kaxena namúkeekono ne Jesus. ³¹ Itea kóyeano enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko êno opoíkovoti xâne kamokénoati. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Enepo simané'e ne Mésiya, enepone iyupánevoti ítukemo, anu'úkoatiperameamo xunáko ítuke rá hóyeno? Koati énomone nê'e —koéhiko.

Pahukókono ika'ákonoti Jesus

³² Kameáne farízeuhiko kixoku koeku yúho ne xanéhiko vo'oku Jesus, ina pahukôa neko koyónotihiko hána'iti imokóvokuti iká'akoponea Jesus. Yoko kaha'iné kixómaka farízeu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke pahúkea neko ika'ákonoti Jesus.

³³ Ina kôe ne Jesus:

—Ákonemo ánju'ikene xepákukenoe, yane mbihópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yâye yara kúveu mêm. ³⁴ Yoposíkonutinoemo, itea ákonemo ínixepanano. Koáne, ako omótova yéni xoko yonómboku.

³⁵ Ina kixokóko ne tutíhiko jûdeu:

—Ná'íkopomeamo yonópo rá'a ákoinokenemo vínixapana? Yonópotiperameamo xapákuke viyénoxapa kurivókokoxopovoti xâne po'íkehiko poké'e motovâti íhikaxeamaka xâne ákoti itukapu viyéno jûdeu? ³⁶ Kutí'oxomea kíxo enepo koyuhómeku: “Yoposíkonutinoemo, itea ákomo ínixepanano” koáne “Ako omótova yéni xoko yonómboku” koeméku? —kixókokonehiko.

Íhokova Jesus ne uke úne vo'eroo vo'ero koyêti

³⁷ Yaneko káxe hunókoku ne ayuíti, enepone koati teyonéti káxe, xe'ó koéne ne Jesus kóhonoeka emó'u koyúhoyea xapa xâne. Hara kíxovokoxoa:

—Enepone xâne eopâti kuteâti eópone ne épeu úne, kená'akapane njokóyoke maka ítapanapune yane mbóneakemo, kuteâti koeku xâne itopónovoti ya úne. ³⁸ Koêkuti kutipónuti, haramo koéneye xokóyoke ne mbóneake porexoâti inámapea, koati êno hunôti úne ákoti áka, kuteâtimaka koyúhoyeovo emó'uke Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

³⁹ Yoko koati koyuhó'iyeani Jesus koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, námoemo ne kutípohihiko Jesus. Vo'oku avo pahúkakana nê'e ya koeku ávoyea pihápa vanúke ne Jesus, koeku ávoyea itúkapumaka hána'iti ihayú'iyutiya.

⁴⁰ Xapákuke neko êno xâne kamokénoyeati emó'u, ápehiko koêti:

—Koati énomone porófeta kúxone úti símeamo rá'a.

⁴¹ Ina koehíkomaka po'ínu:

—Koati énomone Mésiya rá'a, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

Ina apémaka po'ínuhiko koêti:

—Yusíkoikopo itúkeovo ukeâti Ngalíleya ne Mésiya? ⁴² Ákoikopo okóyuhua emo'u Itukó'oviti koêku ne Mésiya itúkeovomo ámoripono Ndávi, enepone teyonéti natina viyénoxapa mekúke? Ákoikopomaka okóyuhua itúkeovo Mbélem, úkeakumaka Ndávi, ípúhikomo? —kixókokonehiko.

⁴³ Yane koati haxakeôvokokoti ne xanéhiko vo'oku Jesus. ⁴⁴ Yoko xapákuke neko xâne, ápe kaha'âti iká'akea, itea akó'oti kíxoakuhiko.

Kayuhíkopovo xoko tutíyehiko ne pahoéti mani ika'ákonoti Jesus

⁴⁵ Yane kayuké koépone ne koyónoti hána'iti imokóvokuti xokóyoke ne tutihiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koáne xoko farîzeuhiko.

Ina kixôa pahukoâtihiko:

—Na koeti ákoino yamápanoe?

⁴⁶ Ina yumopâhiko:

—Ako po'i xâne itopónoati unako koyúhoyea ne hóyeno.

⁴⁷ Ina kixôa farîzeuhiko:

—Hainámaka aupú'ikopitinenoe ne hóyeno? ⁴⁸ Ako kutipoâti nê'e xapákuke úti, uti pahúkotiuhiko yoko uti farîzeu. ⁴⁹ Kene ne xanehí koêti hokoâtine, enepohikone ákoti exâ ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, kayumákapunehiko. Poéhane ipíhoponeokonohikomo nê'e —kíxoanehiko.

⁵⁰ Yoko eneponeko Nikôdemu noixóponoti Jesus yanekôyo, koati póhuti xapákuke neko farîzeuhiko. Hara kixovokoxo po'ínuhiko:

⁵¹ —Yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti, yusíkoikopo tumuné kó'iyea koyúhoyeovo kónokea ipíhoponeokono ne xâne koeku ávoyea paréxakana koyúhoyea? koeku ákoyeamaka vakámokenoyea koêku ne ítuke? —kíxovokoxoane.

⁵² Ina yumopâ po'ínuhiko farîzeu:

—Iti'ikopomaka íhae Ngalíleya, ketíxinoake? Íhikexapa ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, yane neixoâtimo ákoyea ápahuina porófeta koyúhotei emo'u Itukó'oviti ukeâti Ngalíleya —kíxoanehiko.

(⁵³ Yane píhohikopone óvokuke póhutihiko neko xâne.

8

Sêno pahukóvoti

¹ Kene Jesus, hane yonópo xoko kali mopôi iháxoneti Olívera. ² Yuponíne ina kayukópovo hána'itike imokóvokuti ya Njeruzálem, koane píhínoa uhá koeti xâne. Yane ivítakone Jesus koane íhikaxea xanéhiko. ³ Yoko ápe sêno ómonehiko éskiriba yoko farîzeu xoko Jesus. Inu'íkokonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu íma neko sêno. Enepohikone omâti, pahúkoa xe'ó kó'iyea nonékuke uhá koêti neko xâne. ⁴ Ina kixohíko Jesus:

—Íhikaxotí, enepora sêno, koati inu'íkokonoti kapíneyea hóyeno ákoti itukapu íma. ⁵ Yutóxovo Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse kónokea hepókeokono ya mopô, kuteâti ra sêno, imókone ivakápu. Kene íti, na kó'eye yíúho vo'ókuke? —kíxoanehiko.

⁶ Itea kó'inokeneye yuhóhiko, koati oposi'okovoti Jesus, kaha'aínoatihiko pahúkeovo ya yumópope motovâti koyúhoyeahiko ítúkeovo pahukóvoti. Yane ina yupunínikovo ne Jesus yutóxea poké'eke ya vô'u. ⁷ Vo'oku ákoyea káyunuka farîzeuhiko kaha'aínoati yumópea, yane exépukopone ne Jesus. Ká'aye kíxovokoxoa:

—Enepone ákoti pahúnevo xepákukeneoe, énomone inuxâ hepókea ra sêno —kíxovokoxoane.

⁸ Yane yupunínikopovonemaka yutóxea poké'eke. ⁹ Kameánehiko neko yúho, pohú pohnu koépone píhohikoepa, inixópovotihiko ítúkeovo pahukóvoti. Enepone yékotenhiko xapákuke inuxópo. Ehane póhuxovo ne sêno xoko óvoheixoku nonékuke Jesus. ¹⁰ Yane xe'oo koépone ne Jesus. Noixoâne áko'oyeane neko po'íhiko xâne koane póhuxeovo ne sêno nonékuke, hara kíxoane:

—Senó, náhiko ne isímopiti yâye koyúhotei ápeyeva váhere ítike? Ákone inixoâti kónokea hipókikono?

11 —Áko'one Unaém —koéne.

Ina kixôa Jesus:

—Ngúteanemaka. Ákomaka njepákapi. Pihépane, itea hákone yaukôa itíki ne váhere ítike —kíxoane.)

Jesus itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum

12 Ina kixovókoxoakomaka Jesus neko xanéhiko:

—Undíne itukóvo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Enepone hokónuti, ákomo ávaheixa hahákutike itea kouhápu'ikokonotimo uhá koeti kóyeku, vo'oku ápeyeane ne inámati apéyeati xokóyoke ákotinemo hunókoku —kíxovokoxoane.

13 Ina poe'aínoa isóneu farízeu koane kíxeahiko:

—Koati itíne koyuhópovo itíkivo kouhápu'ikoti xâne yara kúveu mêum. Ako omótova kutípeokono ne yíúho —kíxoane.

14 Ina kixopâhiko Jesus:

—Yusíkoti itúkeovo úndi koyuhópovo itúkeova kuteâti ra yûnzó, itea kóyeane itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó vo'oku énjóa ne úngeaku koáne ne yonómboku. Kene itínoe, ako yéxa ne úngeaku simóya ne yonómboku. 15 Enepone iséneunoa ne koekúti, pohu isoneú kíxenenoe, ako takápapu. Kene úndi, ako ínjaneye xâne kuteâti ne iséneunonu. 16 Itea enepo ngoyúho koêkuti ínijnone vo'ókuke ra xâne, koati kaná'uti ra yûnzó, vo'oku haina mbohúxinovati koeku kó'inoaneye inzóneu, itea énomonemaka koéneye isóneunoa ne Pahukónuti nzímea yáye. 17 Yoko yane Ponóvoti Kixovókuti yúteo Muíse hé'e, yutóxovomaka kónokea kutípeokono yuhôti koeku pí'ayea noixoâti koane koyuhó'ijyeati koêku. 18 Ngoyúhoane ne ngoêku. Koane Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yáyeke, koyúhonumaka —kíxovokoxoane Jesus.

19 Ina kixoáhiko jûdeu:

—Na óvo ne yá'a?

Ina yumopâ Jesus:

—Ákonoe yéxanu. Simóya ne Nzá'a, ákomaka yéxa. Eneponi yexánu, manímaka yexoâti ne Nzá'a —kíxovokoxoane Jesus.

20 Enepo koyuhoâne Jesus ra koekútihiko, hána'itike imokónovokuti ya Njeruzálem óvo, ya xoko kuríkokonoku tiúketi íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ako ika'ákoti Jesus vo'oku ávoveya simápu kaxena namúkeokono.

Itukóvotiye ne Jesus

21 Ya po'íkemaka, hara kíxovokoxoa Jesus ne jûdeuhiko:

—Mbihopeópitinenemo. Yoposíkoponnutimo, itea yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo vo'oku ako omótova yenópi xoko yonómboku.

22 Ina kixokóko ne jûdeuhiko:

—Kahá'atiperamea koépékoapeovo kutí'inoke koyuhoâti ákoyeamo omótova vonópea xoko yonópokumo?

23 Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Koati itínoe íhae yáye yara poké'e. Kene undi, vanúke úngea. Itínoe íhae ra kúveu mêum, kene haina undi íhae yáye. 24 Hukínóvoti ngíxeopínoe yévokivomo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtinoemo ivekápu, vo'oku enepo hákoti kitiipónu indúkeovo énomone ne ngixínopike, yevókovotimo ya pehúnevo. Koati xané kixepoâtimo ivékivo —kíxovokoxoane Jesus.

25 Ina kixoáhiko jûdeu:

—Kutí'ikopo íti?

Ina yumopâhiko Jesus:

—Énomone kuteâti ngixínopike ukeâti inâ ndurixóvo ínzikaxea. ²⁶ Mani êno yúnzo ve'ókuke, mani enjókopitinoe pehúnevo. Itea enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, koati kaná'uti nê'e, kuti'inoke ngoyuhoâti xapákuke xâne yara kúveu mêum ne ngámone xokóyoke —kíxovokoxoane.

²⁷ Itea enepohikoneko xâne, ako éxa itúkeovo Há'a íhae vanúke kixínoahiko Jesus. ²⁸ Hukínóvoti kíxovokoxeamaka Jesus:

—Enepo kexépukanune tikóti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne, ínamo yexâ indúkeovo énomone ne ngixínopike, koane yexoâtinenoemo yanê'e ákoyea itúkapu isoneú ngíxone nzóko, itea itúkeovo póhutine íhikaxeonuke Nzá'a ne ngoyúho. ²⁹ Yoko enepone Pahukónuti nzímea yâyeke, anéye njokóyoke. Ako kurí íxanu mbóhuxeovo, vo'oku kóyekune indúkea koekútihiko íko'élokexati okóvo —kíxovokoxoane Jesus.

³⁰ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, êno xâne kutipoâti.

Yuhó Jesus koeku iteóvati ne pahúnevo yoko ovóheixotiko

³¹ Ina kixovókochoa Jesus neko júdeuhiko kutipoâti:

—Enepomo hákoti itevóki ra íhíkavovoti yunzó'inopinioe, itimo koati kaná'uti hokónuti ³² epó'oxo yexoâtimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, yane itívoatimo ne kotíveti kéyeku.

³³ Ina kixôa júdeuhiko:

—Uti ámoriponoiko Ábraum. Ako vitúkeovoku akaúti. Ná'ikopo koeti "Ítívoatinemo ne kotíveti kéyeku" kixínevi?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinioe, ivévaka: Uhá koeti xâne ovóheixoti pahunévotike, koati ákau váhere kixovókuti. ³⁵ Yoko enepone akaúti, ápe hunókoku óvoheixa óvokuke únae. Haina kóyekutine xokóyoke. Itea enepone xé'a ne únae, koati ákoti hunókoku óvoheixeaya. ³⁶ Koeku itúkeovo úndi koitóvopinioe, undi Xe'exa Itukó'oviti, koati itévatine. ³⁷ Énjaa itúkivonoe koati ámoriponoiko Ábraum, itea kóyeane kehá'ayi képekinu vo'oku ákoyea yakáha'a ne ínzikaxepike. ³⁸ Enepohikone kixovókuti noínjone itúkea Nzá'a, énomone ngoyúho. Kene itínoe, hane itíko, neíxone itúkea yá'a.

³⁹ Ina kixopâmaka júdeuhiko:

—Ábraum vitúko ha'a úti.

Itea hara kíxovokoxo Jesus:

—Itukápuxo Ábraum itíkonoe yá'a, hékaikopo kixoku itúkeovo ne Ábraum.

⁴⁰ Itea koati yoposíkoti képekinu, undi koyuhó'inopeati ne kaná'uti kixovókuti ngámone xoko Itukó'oviti. Ako ákoeneye kixoku itúkeovo Ábraum. ⁴¹ Koati kixoku itúkeovo ne yá'a hekóponoe.

Ina kixopâhikomaka júdeu:

—Haina uti apení koêti ákoti há'a. Poéhaxo ne Ha'a úti, énomone ne Itukó'oviti.

⁴² Ina kixovókochoamaka Jesus:

—Eneponi itukápuxo yá'a nê'e, mani koati ákoti omotóvonu yokóvo, vo'oku koati úngeakune xokóyoke koeku nzímea yâyeke. Yoko hainámaka isoneú ngíxone nzímea itea énomone pahukónu yâyeke. ⁴³ Énjakapivo ákoinoke yexa yúnzo? Vo'oku koati mokerexó keyítinoe. ⁴⁴ Itínoe koati hokoti Ndeápu. Énomone itíko yá'a. Yoko ukeátinekene, koati koépekenati nê'e.

Ako káxuhevekapu nê'e kaná'utike kixovókuti vo'oku akó'oti ne kaná'uti kixovókuti xokóyoke. Enepo semekékexo, motókea kíxeaneye vo'oku koati kixóvokune. Koati semékenovo'iti nê'e. Koatímaka poéheve ne uhá koeti semekénovo'iti. ⁴⁵ Vo'oku ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomone ákoino yakútíponu. ⁴⁶ Ápeikopo xepákukenoé motovâti koyúhoyea ápeyea mbahúnevo? Koeku itúkeovo kaná'uti ra yûnzo, ná'ikopo koeti ákoino yakútíponu? ⁴⁷ Enepone xâne hokoti Itukó'oviti, usó kóye kámokenoyea emó'u. Kene ákoinokenoe yakámokenonu, koati vo'oku ákoyea itíkapunoe hokoti Itukó'oviti —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhu Jesus koeku Ábraum

⁴⁸ Ina kixoá'ikomaka jûdeuhiko:

—Koati tokopóvoti visóneunopi itíkivo samaritanu, úroevo ndémoniu, isáyu'ixinovoke iséneu.

⁴⁹ Yane hara kíxovokoxopamaka Jesus:

—Haina undi úroevo ndémoniu. Koati ngahaná'ikoti iha Nzá'a, kene yíxovonoe kémoke'eyinu. ⁵⁰ Haina ombosíkoti inzáyú'ikeokono, itea ápe kaha'aínonoati yoko énomone ponovô isóneunoa ra koekúti. ⁵¹ Koati emo'úti ra yunzó'ínopinoo, ivévaka: Enepone xâne hokoâti ra yûnzo, ákomo uké'exa pevóti.

⁵² Ina kixopámaka jûdeuhiko:

—Kó'oyene véxoaneoxo itíkivo isayú'ixovoti isóneu, úroevo ndémoniu. Ivókovone Ábraum, koánemaka ne porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, keyúhoikomaka ákoyeamo uké'exa pevóti ne xâne itukoâti ne yiúho. ⁵³ Ití'ikopo teyonéti ya voxú'ikene Ábraum? Ivókovo nê'e, koánemaka ne porófetahiko. Kutí'ikopo íkitixapovo?

⁵⁴ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Eneponi itukapu úndi ihayú'ikopovo, ákoni itúkovo ke ne inzáyú'ikeokono, itea koati Nzá'a porexónu indúkeovo ihayú'iuti, eneponi keyúhonenoe itúkeovo Itukó'oviti Yúnae. ⁵⁵ Itea ákonoe yéxa nê'e. Undíne exôa. Eneponi ongoyúhoa ákoyea énja, mani kutipasí ngoépitinoe indúkeovo semékenovo'iti. Itea énja nê'e, epó'oxo koati indukeâti yúho. ⁵⁶ Elókea okóvo yoxú'ikene Ábraum noíxeamo ngaxéna. Yoko noixoane, koane hána'iti elókeyea okóvo vo'ókuke —kíxovokoxoane.

⁵⁷ Ina kixopámaka jûdeuhiko:

—Avo itépana sinkoenta koeti xénaena, keyúhoikomaka neíxi Ábraum?

⁵⁸ Ina yumopáhiko Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'ínopinoo, ivévaka: Tumúneke ápeyea Ábraum, ámbene —kíxovokoxoane.

⁵⁹ Énomone yanê'e, namú kixone mopôdi ne jûdeuhiko kahá'ati koépekea Jesus, itea ipúhikopea Jesus neko hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem ákoti noiké'exopati.

9

Koitóva Jesus ne komiti'iyeatinekene

¹ Koeku yónea ne Jesus, noíxone hóyeno komiti'iyeatinekene. ² Ina kixôa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, itúkinovo ke komiti'iyeatinekene râ'a vo'ókumea pahúnevo? áko'o vo'ókumea pahúnevo há'a yoko éno.

3 Ina yumopâ Jesus:

—Haina vo'oku pahúnevo, koane hainámaka vo'oku pahúnevo há'a yoko êno komítino ra hóyeno, itea maka iyúseane ne xunako Itukó'oviti ya xokóyoke.

4 Konókoti vitúkea ítuke ne Pahukónuti yâyeke koêkuiko ápeyea kaxena úti, vo'oku simóvotimo hunókoku ne ko'ítukeyea úti, kuteâti koêku enepo yotixóne.

5 Koêkuiko óveam ra kúveu mêum, úndi kouhápu'iko xâne yara kúveu mêum — kixovokoxoane Jesus.

6 Uke'éxone koyúhoyea, ina apurúko poké'eke, kalaká'ikoti móte ya hô'o. Ina veyôa ne móte kaláka'iu, kihu'íkoa ukékuke neko komítiti **7** ina kixôa:

—Kípeukeapanapu tánginake Silôe —kíxoane. (Yoko “pahoéti” koêti ne Silôe koêti.)

Ina pího neko komítiti kípoukeoponeovo. Yane ínixopone aukópovo.

8 Enepohekoneko múxone oveâti xêrerekuke óvoku, koánemaka ne po'ínuhiko xâne noixóheixoati ixómoyea épemo, hara kixókoko:

—Haina rá'a ne komítiti ixómoti ivatá'ixo yómoti épemea? —kixókokonehiko.

9 Ina apê xâne xapákukehiko koêti:

—Énomone nê'e —kixoâti.

Itea hara kôe po'ínuhiko:

—Pó'iti, pohu akó'oti pahuíxa nê'e —koéhiko.

Ina kôe neko unatípeatine komítiyea:

—Énomoneoxo úndi.

10 Ina kixôa xanéhiko:

—Ná'ikopo kixévotiye ínixepinoke?

11 Ina yumopâ:

—Ápe hóyeno koéhati Jesus kalaká'ikoti móte ipíhoati ungékuke. Yane pahúkonune ngípoukeoponeovo xoko tángi, enepone víhaxone Silôe. Úngeane mbího ngípoukeoponeovo, yane íninjopone —kixovokoxoane.

12 Ina kixopâ'ikomaka xanéhiko:

—Ná'ikopo ne hóyeno?

—Ako énja —koéne yumopâhiko.

Epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno

13 Yane ina omokóno neko hóyeno unatípeatine komítiyea xoko farízeuhiko.

14 Yoko sâputu nekóyo, káxe koati sasá'itino evo jûdeu kalaká'iko móte ne Jesus ya hô'o, enepo koitóva neko hóyeno. **15** Ina epemó'ikoa farízeuhiko neko hóyeno kixóvoku ínixopinoke.

Hara kixovokoxoa hóyeno:

—Áhiukeonu móte ne hóyeno ina ngipóúkeoponovo. Kó'oyene íninjopone —kixovokoxoane.

16 Énomone ápeino po'ínuhiko farízeu koêti:

—Hainá'ikopo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno vo'oku ako teya sâputu —koénehiko.

Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Na kíxoaye ítúkeovo hóyeno pahukóvoti itukô haná'iti iyupánevoti kuteâti rá'a? —koénehiko.

Énomone kutí'ino okopókokoti neko farízeuhiko. **17** Ina kayukópahikomaka épemo'ikea ne hóyeno unatípotine. Hara kixópahikomaka:

—Kene íti, na kó'inoaye iséneu koeku koíteovopi?

Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'inonu páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeti emó'u —koéne yumópopo.

¹⁸Yoko ako akútipoa tutíhiko jûdeu itúkeovoxo komítí'iyeatinekene inixópotine. Énomone iháxikinoahiko há'a yoko êno. ¹⁹Yane ina epemó'ikoahiko tuti jûdeu. Hara kíxoahiko:

—Énomone xí'a râ'a keyúhonenoe itúkeovo komítí'iyeatinekene? Na kixóvotiye ínixopinoko?

²⁰Ina yumopâ há'a yoko êno neko hóyeno:

—Véxoa itúkeovo xe'exa úti râ'a, koane itúkeovo komítí'iyeatinekene ²¹itea ako véxa ínixopinokene, koane ako véxa koitóvati. Yépema'ika, vo'oku úsotine. Énomonemo koyuhó'inoepa koêku —kíxovokoxoane.

²²Yoko kó'inokeneye yúho neko há'a yoko êno, koati pikoti isóneunoa tutíhiko jûdeuya. Vo'oku koyuhoâtine tutíyehiko yanekóyoke kópuhikopeekonomo ya íhikaxovoku hó'e ne koêkuti koyuhoâti itúkeova Jesus ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. ²³Énomone koyúhoinoa há'a yoko êno neko hóyeno itúkeovo úsotine ne xé'a, koane kónokea itúkeovo énomone épemo'ikohiko koêku.

²⁴Ina ihaxíkopamaka farízeuhiko neko hóyeno unatípeatine komítíyeya. Yoko pí'apene iháxikoahiko. Hara kíxoa:

—Yokóyuhua iháke Itukó'oviti itúkeovo koati kaná'utimo ne yihó'inovi. Véxoa itúkeovo koati pahukóvoti neko hóyeno.

²⁵Ina kixôa hóyeno:

—Itúkeovo pahukóvoti, ako énja. Poéhane éngo ngomítíyeya nóvo, itea kó'oyene íninjopone —kíxovokoxoane.

²⁶Ina aukópamaka farízeuhiko kíxea:

—Na kixó'oye koíteovopi? Na kíxoaye poréxeopi ínixepi?

²⁷Ina yumopâ hóyeno:

—Ngoyúhoinopeanenomeku, itea ákonoe yakútiponu. Na koeti kehá'ainonoe ngáyukopeakomaka? Keha'átinoemea itíkívomaka íhikau ne hóyeno? —kíxovokoxoane.

²⁸Yane oríxoane farízeuhiko. Hara kíxoahiko:

—Ítine itukóvo íhikau nê'e. Kene uti íhikau Muíse. ²⁹Véxone yúho'íxea Itukó'oviti, poéhane Muíse. Kene ne hóyeno kíxene, muhíkova úkeaku ako véxa —kíxoanehiko.

³⁰Ina yumopâ neko hóyeno:

—Kouhé'exovoti ákoyea yéxanoe úkeaku, itea íninjopone vo'ókuke. ³¹Véxoa ákoyea yumapa xâne pahukóvoti ne Itukó'oviti, itea hane yumópo, teyoâti yoko itukeâti áha. ³²Ukeátine inâ apê ra kúveu mêm, ako kámeaku xâne ápeyeya koitóvoti komítí'iyeatinekene. ³³Eneponi hákoti itukovo páhoe Itukó'oviti neko hóyeno, ákoni ítone itúkea —kíxovokoxoane.

³⁴Ina kixopâamaka farízeuhiko:

—Ínípono itúkeovo iti xâne pahukóvoti ukeátinekene inâ yapê xoko mémaina, kehá'aikomaka íhikexivi? —kíxoanehiko.

Yane kópuhikeanehiko ho'úxinovoku hó'e.

Koêku ne po'ínuhiko xâne kutí koeti komítiti ikútixapovoti ponóvoti

³⁵Yoko eyékoxoane Jesus kixókonoku ne hóyeno koítovone. Itopónoane, hara kíxoa:

—Kítípoa ne íhae vanúke ikútípasikoponovoti xâne?

³⁶Ina yumopâ hóyeno:

—Kutí'ikopo nê'e motovâti ngutípea Unaém? —koéne.

37 —Énomone ra neíxone kó'oyene, enepora yuhó'ixopiti —kíxoane Jesus.

38 —Ngutípopi Unaém —koéne neko hóyeno, xaneâti ipúyukexea nonékuke ihayú'ikoati.

39 Ina kixoá'ikomaka Jesus:

—Nzimínoke yara kúveu mêmum maka ínixapane ne komítiti, koane itúkapuneoxomaka komítiti ne po'okoâti itúkeovo iníxoti. Énomone ngouhupu'iko, nzimínoke yara kúveu mêmum —kíxoane.

40 Yoko ápe farízeuhikoya kamokénoyeati yúho. Ina kixohíko Jesus:

—Hainámea keyuhoâti vitúkeovomaka komítiti?

41 Ina yumopâhiko Jesus:

—Eneponi itikápuxonoe komítiti, ákoni pehúnevo. Itea koeku íkitixapivonoe koati iníxoti koane exoâtimaka koêku ne kixovókutihiko, énomone kutí'ino anéyetiko pehúnevo —kíxoanehiko Jesus.

10

Íhokova Jesus ne koati únati koyónoti su'úso ya éxetina

1 Ina kixovókoxoa Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone kovésé'uxeovati ipi kúrapena ne su'úso ákoti vekêa páhapeteake, koati ómevoti koane hú'uxokenati nê'e. ² Itea enepone vekeâti páhapeteake, énomone koati koyonoâti ne su'úso. ³ Yane enepone koyónoti pahapéti, míhe'okinoa porexoâti úrukeovo. Yoko éxoa su'úso emó'u ne únae. Koati íha veínoa únae íhaxea póhutihiko su'úsona, ina kopúhikoa meúkeke. ⁴ Enepo kopúhikoane uhá koêti ne su'úsona, inúxinoahiko. Yane pihotínehiko ikéneke. Koáhati exeâtihiko emó'u. ⁵ Ako hokohí íxa xâne ákoti itukapu únae. Kohó'iyeahiko vo'oku ákoyea éxea emó'u —koéne Jesus.

⁶ Itúkinoa Jesus xanéhiko ra xêti apêti íhokoake ne áha íhikaxeahiko, itea ako éxinahiko isóneu kixó'ekone.

⁷ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Enepone páhapetea kúrapena su'úso, undíne itukóva. ⁸ Uhá koeti simôti tumúneke nzímea, hane koéneye ómevoti yoko hú'uxokenati. Itea enepohikone kutí koeti su'úso, ako itúkeake ne yúho. ⁹ Undíne itukóvo ne koati kaná'uti pahapéti. Enepone vekónuti, ngoitóvatimo. Epó'oxo kuteâti koeku su'úso únati kátarakeovo, ipuhíkeati kúrapena níxaxoponeovo yoko urúkopovatimaka, énomonemakamo koéneye ne kutipónuti. ¹⁰ Koati simínoti oméxea ne ómevoti, koane koépekea yoko kotóhineyaa. Kene úndi, nzimínoti motovâti yupíheovo unáko koêku, omínoânimaka inámata apéyeati ákotinemo hunókoku.

¹¹ —Hara ngoéneye koati únati koyónoti su'úso usó koyêti ivókinova ne su'úsona. ¹² Enepone ahinoêti koyónoti su'úso, póhutine tiúketi itúkinoa ne itukéti, haina únae nê'e, koane hainámaka ituke ne su'úso. Enepo noíxo yovíre keno'ókinoati, kohó'iyea, kurí kixôati ne óyonone. Yane ísukexoa yovíre neko su'úso kotóhíneatine. ¹³ Kohó'inoke nê'e, vo'oku itúkeovo tiúketi kahá'a kóyoninoake ne su'úso, kene haina kaha'ainoati unako koêku ne óyonone. ¹⁴ Kene úndi, hara ngoéneye koati únati koyónoti su'úso. Énjoa ne óyononem koane éxonuhikomaka, ¹⁵ kuteâti koeku véxeokoko, úndi yoko Nzá'a. Yoko usó ngóye ivónginova ne óyononem. ¹⁶ Apêtimo po'ínuhiko óyononem ákoti itukapu íhae yâye. Ngonokoâtimakamo nzo'úxoepa xapákuke rá'a. Ivavákoatihikomo

ra yûnzó. Yane póhutiponemo ne uhá koeti óyononem, epó'oxo mboéhanemo xapákuke ngoyonoâti.

¹⁷ —Hara ákoinoke omótovonu okóvo Nzá'a, vo'oku ivónginovamo ne óyononem, ínamakamo enjepúkapa. ¹⁸ Hainamo apêti uke'éxoati ra omínjone. Undínemo ihúnokoa kurikópati xoko Itukó'oviti. Ápe njunáko ínzunokea koane inzáxikopea. Yoko Nzá'a porexónu ngíxeaneye —kíxovokoxoane Jesus.

¹⁹ Vo'ókuke neko yuho Jesus, aúkopovomaka okópeokoko ne jûdeuhiko. ²⁰ Êno xâne xapákuke koêti:

—Úroevo ndémoniu nê'e. Koati pepokéxovoti. Na koeti kémokenoinoa?

²¹ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Ako ákoeneye yuho úroevo ndémoniu râ'a. Koítovoikopo komítiti ne ndémoniu? —koéhiko.

Epemó'ikokono Jesus xapa ayúti iháxoneti Dedikásaum

²² Ya Njeruzálem yanekóyoke, koati kaxena kóyuipe jûdeuhiko hó'eke. Ênomone ne áyuí ihaxonehiko Dedikásaum. Yoko kaxena kásati yanekóyoke. ²³ Hane véko ne Jesus varándanake ne hána'iti imokóvokuti ya Njeruzálem, enepone iháxoneti Varándana Salúmaum. ²⁴ Yane ayákukoane jûdeuhiko. Hara kixóhiko Jesus:

—Námoye keyúhoyi itukóvotiye íti? Itukápuxo íti ne Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi, hákone hí'onó'uxivovi —kíxoanehiko.

²⁵ Ina kixovókoaxo Jesus:

—Ngoyúhoinopeanenoe, itea ákonoe yakutíponu. Enepora itukéti índuke ya iháke Nzá'a, énomone exókopinoe indúkeovo koati páhoe. ²⁶ Itea ákonoe yakutíponu vo'oku hainánoe íti óyononem. ²⁷ Enepone óyononem, ivávako yûnzó. Énjoanehiko, koane hokóponuhiko. ²⁸ Mboréxoahiko inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo yanapa ipihóponovokutike, epó'oxo ákomo hu'uxóponoati. ²⁹ Enepone Nzá'a porexónoati, xunané'e ya uhá koêti. Ako itoâti hú'uxopea xokóyoke. ³⁰ Koati póhutine úti, úndi yoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

³¹ Yane veyó kixone mopôti ne jûdeuhiko, mani hepókoti Jesus, kaha'âtihiko koépekea kuteâti mani kíxoaku yanekóyoke. ³² Ina kixovókoaxo Jesus:

—Êno únatinoe itukéti índuke xepákukenoe, páhoenonu Nzá'a indúkea. Ênomoneikopo kehá'aino hipókinu vo'ókuke?

³³ Ina yumopá jûdeuhiko:

—Haina únati itukéti hepókinopike úti, itea koati vo'oku ákoyea tiya Itukó'oviti, iti xâne kuteâti úti ítikovoti Itukó'oviti —kíxoanehiko jûdeu.

³⁴ Ina kixovókoaxopamaka Jesus:

—Hainá'ikopo yutoxóvoti yane yutoéti hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ne koêti: “Ngoé'epepo, itínoemaka kuteâti úndi, undi Itukó'oviti” koêti? ³⁵ Itukovo “Itínoe kuteâti úndi, undi Itukó'oviti” kixoâti Itukó'oviti neko xâne iyónoku yúho mekúke, yoko ako omótova pahúkeovo ne emo'u Itukó'oviti, ³⁶ ná'ikopo koeti “Ítikovoti Itukó'oviti” kixínenunoe, vo'oku ngoyúhoyea indúkeovo Xe'exa Itukó'oviti? Koáhati undi noífovokoe itúkea sasá'iti itúke, koane undímaka páhoe yara kúveu mêm. ³⁷ Eneponi hákoti indukôa itukéti kuteâti itúke ne Nzá'a, ákoni okónokoa kitípinunoe. ³⁸ Itea koeku indúkea kuteâti itúke Nzá'a, yusíkoti ákoyea yakutíponu itea vo'ókuke ra itukéti índuke, mani konokoâti kitípinu. Yane mani yexínoati iséneu itúkeovo póhutine úti, úndi

yoko Nzá'a, koeku ápeyea ne Nzá'a njokóyoke, koêkumaka ámbeyea xokóyoke —kíxovokoxoane Jesus.

³⁹ Yane kahá'apoaemaka jûdeuhiko iká'akea, itea itópeovamaka Jesus.

⁴⁰ Ina kayukópovomaka yónea ne Jesus poixô'oke huvêo, enepone Njôrdaum, xoko óvoheixoku Xuuum Mbátita áhikexea xâne yanekôyoke inâ turixóvo áhikea. Yane óvane Jesus-ya. ⁴¹ Yoko koati êno xâne pihinoâti. Hara koe yuhóhiko vo'ókuke:

—Ako iyupánevoti ítuke ne Xuaum Mbátita kuteâti ítuke râ'a, itea uhá koeti yuhu Xuâum vo'ókuke ra hóyeno, aínovo koati kaná'uti —koénehiko.

⁴² Yoko ako yumáxapu kutípoti Jesus xapákuke neko xâne.

11

Iyokóvo ne koéhati Lâsarú

¹ Ápe hóyeno ka'aríneti koéhati Lâsarú, íhae kali ipuxónokuti iháxoneti Mbétanea, óvokumaka Mâriya yoko Márta, mokéxahiko. ² Enepone Mâriya, mokéxa ne ka'aríneti, énomone neko ovohévexoti Jesus xêru koane kihuhévexopati ya híyeu túti. ³ Enepone mokéxahiko Lâsarú, ápe páhoe xoko Jesus. Hara kixóponoa:

—Unaém, ka'aríneti ne ínikene, enepone ákoti omotóva yokóvo —kíxoane.

⁴ Eyekóxoane Jesus, hara koéne:

—Enepone arinéti, hainamo koepékoati itea iháyu'ikeokonokemo xunako Itukó'oviti vo'ókuke, epó'oxo inzáyu'ikeokonokemakamo, undi Xe'exa Itukó'oviti —koéne.

⁵ Yoko koati ákoti omotóva okóvo Jesus ne Mâriya yoko po'ínu, enepone Márta, koánemaka Lâsarú, áyo. ⁶ Ikénepoke eyékokinea Jesus ká'arineyea ne Lâsarú, pí'apokomaka káxe óvoheixoa ne óvoheixoku. ⁷ Yane hara kíxovokoxoa Jesus néko íhikauhiko:

—Hingá, vaúkapapu ya Njúdeya.

⁸ Ina kixôa íhikauhiko:

—Íhikaxotí, koati ávoti axu'íkenepo ike kahá'ayea koépekeopi ya mopôí ne evo jûdeuya, keyúhoikomaka yaúkopivoya?

⁹ Ina yumopá Jesus, itukínoati íhixovo:

—Nduse ákoikopo ákoe ne ôra ya káxe? Itukovo yoneâti káxe ne xâne, ako ikaxáhevexoati. Koáhati iníxoti vo'oku uhápu'ine ne kauhápu'ikoati ra kúveu mêm. ¹⁰ Itea itukovo yoneâti yóti ne xâne, ikáxahevexovo vo'oku ákoyeane kouhápu'ikoti xokóyoke —koéne.

¹¹ Ina kixovókokoxopaikomaka:

—Imókone neko vínikone Lâsarú itea mbihinoâti, ngoyúkoponoati.

¹² Ina kixoáhiko íhikau:

—Unaém, enepo itukapu imókoti, ákoneikopomea yuvâti —kíxoanehiko.

¹³ Yoko “ívókovone” koéti neko yuhu Jesus. Itea ikútixati íhikauhiko koati imókoti. ¹⁴ Ina kauhápu'ikinoa Jesus koêku. Hara kíxovokoxoa:

—Ívókovone Lâsarú. ¹⁵ Epó'oxo elóke ongóvo ángo'oyea xokóyoke maka yakútiponunenoe. Hingayá, naíxapana úti.

¹⁶ Ina kixovókokoxo ha'ínehiko ne Túme, enepone íhautimaka Hapáparu:

—Hingá, maka xané víxane koépekeokono —koéne.

Jesus itukóvo koexékupoti ívokóvoti

¹⁷ Koeku símea ne Jesus ya Mbétanea, itone koaturu koeti káxe ike ekóxinevo ne Lásaru. ¹⁸ Yoko mopó'amea kílomituru kíxoaku Mbétanea ne Njeruzálem. ¹⁹ Koati ênoti jûdeu óvokuke Mâriya yoko Márta kouhépekoponeati isóneu ike ivókinevo âyo. ²⁰ Eyekóxoane Márta kenó'okea ne Jesus, pihóne okótumonexea. Kene Mâriya, ôvane óvokuke. ²¹ Tokopóne Jesus ne Márta, hara kíxoaxo: —Unaém, eneponi yáva yâye, ákoni ivákapu ne âyom. ²² Itea enepo yepêma Itukó'oviti kó'oyene, ênjoa poréxeopeamo ne yépemoake.

²³ Ina kixôa Jesus:

—Iyukópovotimo ne yâyo.

²⁴ Yane hara kixópamaka Márta:

—Ênjoa iyúkopeovomo simapúne exépukopope xanéhiko yaneko auké'ene ra kúveu mêum.

²⁵ Ina kixôa Jesus:

—Undíne itukóvo koexépukopoti ivokóvoti, mborexópatimaka inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone kutipónuti, yusíkoti ivókeovone itea kóyeane mo iyúkopeovo. ²⁶ Heú koeti kutipónuti inamápoti ya njokóyoke, ákomo uké'exa pevóti. Kítípoa ra yûnzo?

²⁷ —Êm Unaém, ngutípoa —kíxoane Márta. —Ngutípoane itúkeovo îti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovovi. Iti Xe'exa Itukó'oviti kúxone îti símeamo yara kúveu mêum —kíxoane.

Koeku Jesus iyô

²⁸ Uke'éxone koyúhoyea ne Márta, ina ihaxíkopo no Mâriya, enepone po'ínu, motovâti ákoyea po'í kamoâti. Hara kíxoaxo:

—Simóne ne Ihíkaxoti. Îti iháxico —kíxoane.

²⁹ Kamoáne Mâriya, xepú koéne, pihóne xokóyoke. ³⁰ Yoko avo úrukapa Jesus ne kali ipuxóvokuti, óvoheixoakone xoko tokópeaku Márta. ³¹ Enepohíkoneko jûdeu ovóheixeati óvokuke ne evo Mâriya kouhépekoponeati isóneu, noixoâne exépukoa, hokó kíxoane, ikutíxatihiko, iyóponoti xoko ekóxononoku âyo.

³² Simoáne Mâriya ne Jesus ya xoko óvoheixoku, ipuyuké kó'iyeano nonékuke koane kíxea:

—Unaém, eneponi yáva yâyeke, ákoni ivákapu ne âyom —kíxoane.

³³ Noixoâne Jesus íyoyea koánehikomaka neko jûdeu hokoâti, yupihovó koéne kotíveyea isóneuke xanêâti hána'iti kóseanayea. ³⁴ Ina kôe ne Jesus:

—Ná'ikopo yekóxoano?

Ina yumopâhiko:

—Yókone Unaém, neíxapana —kíxoanehiko.

³⁵ Yane íyone ne Jesus.

³⁶ Ina kôe ne jûdeuhiko:

—Neíxo koêku? Koati yupihóvati ákoyea omótova okóvo nê'e —koénehiko.

³⁷ Itea ápe po'ínuhiko koêti:

—Koítovopepo komítiti rá'a. Manímea apêti kíxoaku motovâti ákoyeani ivákapu neko Lásaru —koénehiko.

Koexépukopa Jesus neko Lásaru

³⁸ Yupihovó koéneoxomaka kotíveyea isóneuke Jesus. Úkeane pího xoko ekóxononoku Lásaru, kali hána'iti uhôro kehoéti mopoíke. Yoko ápe pú'iti mopôdi exéxeokonoke. ³⁹ Ina pahukôa Jesus veyópeokono ne mopôdi. Itea hara kíxoaxo Márta, mokéxa neko ivokóvoti:

—Unaém, xúnatine ihópune, vo'oku koáturuxopene káxe kó'oyene ike ekóxinevo.

⁴⁰ Ina kixôa Jesus:

—Ákoikopo ínjapimeku neíximo xunako Itukó'oviti enepo yakútípo yúnzo? —kíxoane.

⁴¹ Ina veyopókono neko mopô. Yane hara kôe ne Jesus koeku komómoyea vanúke:

—Pai, aínapo yákoé vo'oku kéminu. ⁴² Énjoa kéyeyikune kéminu, itea kó'inokeneye yúnzo kó'oyene vo'ókuke ra êno xâne yâyeke, maka akútiponune itúkeovo íti pahukónu nzímea yara kúveu mêum —koéne.

⁴³ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, kóhonokoxo emó'u kó'iyea:

—Lâsaru, ipíhikapa meúkeke! —koéne.

⁴⁴ Yane iyúkopovo ne ivokóvoti, ipúhikopone meúkeke koane ínayea aú'okexovo hêve yoko vô'u, koane aunoné kó'iyea ya léhu. Ina pahukôa Jesus kúxe'okopeokono motovâti yonópea.

Oposíkokonone kixoku koépekeokono ne Jesus

Mt 26.1-5; Mk 14.1-2; Lk 22.1-2

⁴⁵ Xapákuke neko júdeu noixóponoti Mâriya óvokuke, êno kutípoti Jesus noixeâne ítuke. ⁴⁶ Itea pihóne po'ínuhiko júdeu xoko farízeuhiko éto'okoponea koêku ne ítuke Jesus. ⁴⁷ Yane ho'úxohiko koati payásoti yúhoikovoku júdeuhiko ne tuti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, yóko'o ne farízeuhiko. Ina koehíko:

—Namo víxaneyé? Koati ênoti iyupánevoti ítuke ne hóyeno! ⁴⁸ Enepomo sikáne úti, kutipóâtimo heú koeti xâne. Yane keno'ókotimo ne payásoti ya utíke íhae Róma uke'éxootimo ra sasá'iti péti vimókovoku, koánemakamo ra poké'exa úti —koénehiko.

⁴⁹ Yoko ápe Kaífa xapákukehiko. Énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke yaneko xoénae. Hara koe yúho xapákuke:

—Ako yéxonenoel! ⁵⁰ Ako kali iséneunoa ra koekúti! Unatíneoxo ápeyea póhuti hóyeno ivokínovati ra xanéhiko ya koékuni itúkeovo poké'exa úti uke'éxokono koane uhá koeti xanéhiko yara poké'exake úti ivokóvo —kíxoanehiko.

⁵¹ Yoko enepone yúho, haina ukeâti xokóyokene, itea vo'oku itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti yaneko xoénae, poréxoá Itukó'oviti koyúhoinoa koêku ne ávoti simâpu kaxéna, koyuhoâti ivókinovamo Jesus ne xâne yane poké'exa júdeu. ⁵² Yoko haina pohúneti xanéhiko poké'exake júdeuhiko ivókinovomo, itea ivokínovotimaka ho'úxopea uhá koeti xe'éxaxapamo Itukó'oviti, koêkúti óvohikoku, itukópatihiko póhutipone ikéneke.

⁵³ Ukeátine neko káxe, kóusokone isóneuno Jesus ne tutíhiko júdeu koépekeamo. ⁵⁴ Hukínóvotipo ákoyeane íhikaxa ne Jesus xapa júdeuhiko. Pihópone kalíke pitivóko koéhati Efarâim xe'o mêum ákoti apêti. Énomone óvoheixo koánemaka íhikauhiko.

⁵⁵ Yoko yé'exovone Páskoa yanekôyoke, áyui júdeu ya hó'eke. Hukínóvoti enó'iyea xâne ukeâti neko óvoheixoku Jesus yonotíhiko Njeruzálem tumúneke kaxena áyui, motovâti kasása'ikeovo kuteâti koeku páhoenoa hó'e ítúkea. ⁵⁶ Enepohikone xâne ya Njeruzálem, opósi'ixohiko Jesus. Koeku óveahiko yane hána'iti imokóvokuti, hara kixókoko vo'ókuke:

—Na kó'inoaye iséneu, keno'ókotiperameamo? áko'o ákoperameamo kená'aka ayuítike —kixókohiko.

⁵⁷ Yoko pahúkoane farízeuhiko yoko tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, kónokea koyúhoyea óvoheixoku Jesus áva xâne noixoâti, motovâti iká'akoponeahiko.

12

Jesus ya Mbétanea Mt 26.6-13; Mk 14.3-9

¹ Sei koé'iko káxe âvoti tumúneke neko áyui jûdeu hó'eke koéhati Páskoa, pîho Jesus ya Mbétanea, óvokuke Lâsaru, enepone ivokóvoti koéxepoepo. ² Itúkohiko êno níkokónoti vo'oku símea Jesus. Márta itukóvo kaunákoti mêsa. Kene Lâsaru, kahá'ine Jesus yoko po'ínuhiko xâne xe'o mêsa. ³ Yane ápe xêru yupihóvoti hepiko, ainóvoti nârdú ákoti ánahi véyone Mâriya. Yoko puhí koeti íhakuke neko xêru. Ina ovohévexo Jesus koane kíhuhevexopea ya híyeu tûti. Yupihovó koéne uheko ihópune ne xêru ya uhá koeti kúveu neko ovokúti. ⁴ Ina kôe ne Juda Iskarióti, po'ínu íhikau Jesus, enepone itúkohevovoti koeku hókea Jesus, enepone kurikoátimakamo xoko xanéhiko puvâti:

⁵ —Mani êno tiúketai ovâti ra xêru akavánevo, kuteâti námoe xâne ko'ítuketai ovâti yehí koeti kohê. Na koeti ákoino akavánevo, ínani parekékakana xanéhiko ákoti apeínoati ne ésa'i? —koéne.

⁶ Kó'inokeneye yúho, haina vo'oku yónea okóvo ne xâne ákoti apeínoati, itea vo'oku itúkeovo koyónoti tiúketina evo Jesus, yoko kóyekune véyeya apê tiúketai urúkuvoti íhakuke.

⁷ Ina yumopâ Jesus:

—Síkeane ra sêno. Unákinoake ne xêru motovâti kíxeonuneye, inúxoatine ne kixókonokumo ngoxé'u engaxápune. ⁸ Kóyekunemo xepákukenoe ne xâne ákoti apeínoati, itea ákomo ángoyeneye xepákukenoe —kíxoane.

Itúko isóneu ne tuti jûdeu koépeka Lâsaru

⁹ Yupihovó koe êno xâne xapákuke jûdeu eyekóxoati símeane ne Jesus ya Mbétanea. Úkeane noixóponoahiko. Haina pohúneti vo'oku Jesus pihínohiko, itea noixóponotimaka Lâsaru, eneponeko ivokóvoti koéxepoepo Jesus. ¹⁰ Yoko kóusokonehiko isóneu ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke koépekeamaka Lâsaru ¹¹ vo'oku koati ênoti jûdeu hokópoti Jesus vo'oku Lâsaru.

Ihayú'ikokono Jesus urúkovo ya Njeruzálem Mt 21.1-11; Mk 11.1-11; Lk 19.28-40

¹² Poéha káxe ikénepoke, eyékokonehiko kenó'okea Jesus ya Njeruzálem neko êno xâne komomóponoti áyui Páskoa. ¹³ Ina veyohíko tuti exáte, yane pihónehiko okótumonexea Jesus xaneâti vaúkexeahiko. Hara koéhiko yúho vaúkexea:

—Koati hána'iti ihayú'iuti rakéne. Viháy'uika ra páhoenoví Vúnae Itukó'oviti. Énomone ra natína úti, uti izaraelíta —koénehiko.

¹⁴ Yoko ísimokono xe'exa njuméntu xoko Jesus, ina ivu'íxoá kuteâti koêku ne kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

¹⁵ “Hákonoe píke, itínoe íhae Njeruzálem, vo'oku harakéne netínanoe ivu'íxoti xe'exa juméntu” koêti. *Zacarias 9.9*

¹⁶ Yoko avo éxa íhikauhiko Jesus kixó'ekone neko yutoéti yaneko káxe, itea itukópovone hána'iti ihayú'iuti ne Jesus ya xoko Itukó'oviti ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, yane puyákovanehiko okóvo íhikau neko kúxotihiko

yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyuhó'iyeeati koêku, koane exó kixóponea tokópeovoxo.

¹⁷ Enepohikoneko êno xâne noíxoti Jesus koéxepukopea Lâsaru ukópea xapa ivokóvoti, koyúhopane neko noíxone xapákuke xanéhiko. ¹⁸ Énomonemaka okótumonexino Jesus neko êno xâne vo'oku eyékoxea koêku neko hána'iti iyupánevoti ítuke. ¹⁹ Ina kixokókohiko ne farizeu:

—Yokómomapihinoe, ákomo víta vo'oku heu-heú koéne xâne xokóyoke — kixókokonehiko.

Kahâ'a noíxea Jesus ne ngerêkuhiko

²⁰ Xapákuke neko xanéhiko ihayú'ikoponoti Itukó'oviti xapa ayuúti hó'eke, ápemaka xâne ákoti itukapu jûdeu, enepone ngerêkuhiko. ²¹ Énomone yuhó'ixopono Filípi íhae pitivóko iháxoneti Mbetâsaida ya Ngalíleya, koyuhó'inoatihiko kahá'ayea noíxea Jesus. ²² Pihóne ne Filípi éto'okoponea Ándere. Yane pihóne neko pi'áti éto'okoponeamaka Jesus. ²³ Ina kixoáhiko Jesús:

—Simóvone kaxena indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. ²⁴ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Enepone ake nonéti, kuteáti ake tiríku, enepo hákoti irikópovo poké'eke, hákotimaka ekoxópokono, kôyeane kóyeku. Itea enepo ekaxápakana, enópomo há'i pôreu. ²⁵ Koêkuti xâne ákoti omotóvo okovo kouhepekea kóyeku yara kúveu mêum, evókotimo mani unako koépoku xoko Itukó'oviti. Itea enepone xâne ákoti yuixápu ne mani unako kóyeku yara kúveu mêum, énomonemo unatí koépoku xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ²⁶ Enepo áva xâne kahá'ati ítúkea índukexeake, konókoti hókeonu. Yoko koêkutimo vêngoku, énomonemakamo véko. Epó'oxo áva xâne ítúkoti índukexeake, kahaná'ikoatimo Nzá'a —kíxoanehiko Jesús.

Koyuhôa Jesus koêku ne ivókovope

²⁷ Ina koé'íkumaka:

—Koati hána'iti tívoko inzóneu. Náameamo ángoeneye? “Keítapunu yara ôra nzímokune” ínjamea ne Nzá'a? Itea ako omótova vo'oku koati énomone nzimíno yara kúveu mêum. ²⁸ Pai, kehána'ika ra íhe —koéne.

Énomone yanê'e, apé koéne emo'úti inu'íxoti vanúke. Hara kôe:

—Ngahána'ikoane, epó'oxo ngahaná'ikopatimakamo kó'oyene —koéne.

²⁹ Yoko enepohikoneko êno xâne ho'uxóvotiya, kamoánehiko neko emo'úti, koyúhoahiko ítúkeovo xururúkoti. Kene po'ínuhiko, hara kôe:

—Koati ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti yuhó'ixoa —koénehiko.

³⁰ Ina kourápu'ikinoahiko Jesus koêku. Hara kôe:

—Haina vo'ónguke itea ve'ókukenoe ápeino ne emo'úti. ³¹ Simóvone kaxena kouíhapu'ikeokonoku ipíhóponeokonomo ne xâne yara kúveu mêum vo'oku váhere kixoku ítúkeovo, koane veyopókonotinemo ne Satánae ítúkeovo pahúkoti yara kúveu mêum. ³² Kene úndi, enepo ngaexépukakanane ungeáti poké'e, inzímotimo uhá koeti kó'iyeeovoku xâne njokóyoke —koéne.

³³ Kó'inokeneye ne yúho, exókoati kixókumo koêku ivakápu.

³⁴ Ina kixôa xanéhiko:

—Enepone véxene ya yútoeke porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, ákomo ivákapa ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne. Ná'íkopo koeti keyúhoino kónokea koéxepukeokono ukeáti poké'eke ne íhae vanúke ikútipasikoponovoti, uti xâne? Kutíyaikopomea nê'e? —kíxoanehiko.

35 Ina yumopâhiko Jesus:

—Ákonemo áxu'ikene yâye xepákukeno ne kouhápu'ikoti xâne. Víkaikopo uhapú'itike koêkuiko ápeyea xepákuke maka hákone simôpi hahákuti. Vo'oku koêkuti yonôti xapa hahákuti, ako exa yónoku. **36** Koeku ápeyeako xepákukeno ne kouhápu'ikoti, yakútipoano e motovâti itíkopivo kouhápu'ikotimaka po'ínuhiko xâne —kíxovokoxoane Jesus.

Uke'éxone koyúhoyea ne Jesus, ipúhikopeane xapákuke. Yane ákone kúrivakaxapa.

Ako akútipo Jesus ne júdeuhiko

37 Upánini enó'iyea iyupánevoti ítuke Jesus, hoénaxovo xunáko xapákuke neko xâne, kóyeane ákoyeahiko akútipoa. **38** Kó'inokeneye, koati tokopóvoti neko yútoe porofeta Izâiya mekúke, enepone koêti:

“Unaém, ako kutipoâti ra yemó'u koyúhone úti. Ako iyukínovati isóneu ne hána'iti xináko kèpuhiu xapákuke” koêti. *Izâiya 53.1*

39 Ene ákoino omótova kutípeahiko, kuteâtimaka koeku kó'iyea po'íke yútoe Izâiya, enepone koêti:

40 “Poréxo Itukó'oviti ákoyea itópoinoake komómoyea ya úke. Poréxoamaka kótiu'ikea omíxone ákoinoke itópoinoake noíxea ya úke. Énomonemaka ákoino éxina isóneu koêku, koane énomonemaka ákoino aúkapapu xoko Itukó'oviti. Koati ákoinokemakamo kaítapa Itukó'oviti” kôe. *Izâiya 6.10*

41 Kó'inokeneye yuho Izâiya, vo'oku noíxeane yanekôyoke itúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Jesus, koane koyúhoyea koêku.

42 Kóyeane enó'iyea kutípoti Jesus xapákuke neko tutíhiko júdeu, itea he'onon'ú kixóvohiko hókea vo'oku píkea éxea farízeuhiko. Koati pikotíhiko kópuhikeokono íhikaxovokute hó'e eneponi exâ farízeuhiko. **43** Koáhati ainóvoti oposí'ixoti úhepeyea isóneunoa xanéhiko ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti kahá'ahiko úhepeyea isóneunoa.

Koyuhôa Jesus kixókonokumo ne xâne ákoti akútipoa

44 Ina kohonóko emó'u ne Jesus. Hara kôe:

—Koêkuti xâne kutipónuti, haina póhutine úndi kutípo, itea hane kutípoxo enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum. **45** Koane koêkuti noixónuti, koati noixoâtimaka neko Pahukónuti nzímea yâyeke. **46** Nzimínoti ngóuhapu'ikea xâne yara kúveu mêum, maka hákone ovóheixo hahákutike ne póhutihiko kutipónuti. **47** Enepo áva kamoâti ra yúnzo ákotimaka ituká, haina úndi pahukoámo ípíhoponeokono, vo'oku haina nzimínoti mbahúkoape xâne ípíhóponovokutike, itea nzimínoti ngoíteova. **48** Enepone ákoti akahá'anu, ákotimaka akutipo yúnzo, anêko exókoati yonópeamo ípíhóponovokutike. Enepone íhíkavoti yúnzo, énomonemo exókoa yonópeamo ípíhóponovokutike simapúne hunókoku ra mêum.

49—Haina ukeâti njokóyoke ra yúnzo, itea koati Nzá'a, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum, exókono nóngone ngoyúhoyea koane nóngone ngóuhapu'ikea xapa xâne. **50** Enepone páhoenonu ngoyúhoyea, énja itúkeovo énomone porexô xâne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku. Yoko enepora yúnzo, koati kuteâti páhoenonu Nzá'a ngoyúhoyea.

¹Yanekôyoke, koati tumúneke Páskoa, enepone áyui jûdeuhiko hó'eke. Éxoane Jesus símeovone kaxena ipúhikoepa yara kúveu mêum koane káyukopeovo xoko Há'a. Yoko enepone ákoyea omótova okóvo Jesus neko hokoâitihiko yara kúveu mêum, tukú kíxoa yaneko pihopóne. ²Énomone yanekôyo, nikotihiko evo Jesus xapa Páskoa. Yoko tumúneke nê'e, ípihoane Ndeâpu isóneuke Juda Iskarióti, xé'a Símaum, kuríkeamo Jesus xoko xanéhiko puvâti. ³Éxoamaka Jesus ápeyea xunáko, póneake Há'a, oukeke uhá koeti koekúti, koane éxoamaka itúkeovo úkeakune xoko Itukó'oviti yoko káyukopeovonemo xokóyoke. ⁴Ya koeku níkeakohiko, exépucone ne Jesus, ina kurikôa ne hamá koeti ípovo oveâti oukeke ne po'í ípovo. Yane ina véyo váhere ika'ákoa no'ékuke, ⁵ínamaka véyo úne koane kóhokeane mbásiyake. Yane turíxovone kipóhevekexea íhikau koane kíhuhevekexopea yane váhere iká'ae no'ékuke.

⁶Ina kixôa Símaum Péturu ahí'ókovane Jesus:

—Unaém, itínemo kipohévexonu?

⁷Ina yumopá Jesus:

—Avo yéxina iséneu ra índuke kó'oyene, itea yexoâtimo tumúneke.

⁸Ina kixoa'íkomaka Péturu:

—Ákomo kalíhuina kipéhevexinu.

Itea hara kixópa Jesus:

—Enepomo hákoti ngipohévexopi, ákonemo omótova hékinu.

⁹Yane hara kixópanemaka Péturu:

—Unaém, hákoikopo poehâne njêve itea kipé'ikamaka ra vô'um koane ndúti.

¹⁰Yane hara kixópamaka Jesus:

—Enepone xâne ahíkovotine, sasá'ipone. Poéhane hêve kopití'ipo koêkuiko ixómoyea yónokexo, kónokinoke kipóhevexeovo. Kene háxa, uhá koene sasá'ipea. Énomonemaka kénenoye koeku itíkivo ngasása'iupone. Itea ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ípotine —kíxoane.

¹¹Vo'oku éxoane Jesus itukóvotiye ne itúkoheovoti xapákuke ne hokoâti, enepone kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti. Énomone kó'ino: “Ako heú yákoenoe itúkeovo sasa'ípotine” kó'ino.

¹²Uke'éxoane Jesus kipóhevekexea ne íhikau, yane itúkopane ne hamá koeti ípovo ina aukópovo xe'oku mêsa. Hara kíxovokoxo íhikau:

—Yéxoaneno koêku ne índukeinopi? ¹³Íhexinunoé Ihíxaxoti koane Yúnae. Yoko koati tokopóvoti ne yíúho vo'oku kaná'uteoxo índúkeova. ¹⁴Koeku íngutipasikeovo ovoxéti ngipóhevexepinoe, undi Yúnae yoko Ihíxaxopiti, yusikómamaka kíxikokoneye. ¹⁵Vo'oku koati indúkínopitinoe hékone motovâti itíkímaka kuteâti ra índukeinopinoe. ¹⁶Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévakanoe: Haina ahinoêti payasô yane pátarauxa. Koane hainámaka pahoéti payasô yane pahukoâti. ¹⁷Koeku yéxinoe ra koekúti, koati únatimo kêku enepo itiká.

¹⁸—Enepora yunzómeku, haina uhá ketínoe ngíxo, vo'oku é'exo ngíxoixoane ne noívongoeponehiko. Kó'inokeneye, koati tokopóvoti kíxone ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti mekúke xoko kó'iyeaku: “Enepone ixómoti iníkonu, ainovó koe énomone vahehéxinonu ítuke” koéti. ¹⁹Éndo'okinopikenoe kó'oyene maka enepo avan'é ne koekúti, yakútípoanenoe índúkeova ne ngixínopike. ²⁰Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Koêkutimo ivavákoati ne mbáhoe, undímakamo ivávako. Epó'oxo koêkutimo ivavákonuti, koati ivavákoati ne Pahukónuti nzímea yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

Exókoa Jesus itukóvotiye ne kurikoâtimo xoko xanéhiko puvâti

Mt 26.20-25; Mk 14.17-21; Lk 22.21-23

²¹ Uke'éhoane Jesus koyúhoyea, yupihovó koéne kotíveyea isóneu ina kixovóxoko íhikau:

—Koati emo'úti ra yunzó'inopinoe, ivévaka: Anéye póhuti xepákuke ítúkoheovoti koeku hókeonu, enepone kurikónutimo xoko xanéhiko puvónuti —kíxovokoxoane.

²² Yane noinoneké kixókokone ne íhikauhiko, akó'oti hapiké'eka itukóvotimoye xapákukehiko. ²³ Yoko ápe póhuti íhikau Jesus xêrerekuke, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus. ²⁴ Vô'u veínoa Simaum Pêturu éxokea nê'e kahá'ainoa épemo'ikea Jesus itukóvotiye ne kíxone. ²⁵ Yane hara kixo Jesus neko íhikau isu'oo koyeâti xa'ákuke:

—Unaém, kutíyane ne kíxe?

²⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Énomonemo ne mbôreu itátane pâum ngaláka'iu utókuke —kíxoane.

Yane veyone itátane pâum ne Jesus, ina kalaká'ikoa utókuke, ina poréxo Njûda, xé'a Simaum Iskarióti. ²⁷ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum, úrukovane Satánae. Yane hara kíxoa Jesus:

—Yéhaka itíki ne ítikemo —kíxoane.

²⁸ Yoko ako ápahuina xapákuke neko ovoti xe'o mêsa exínoati isóneu kó'inokeneye neko yuho Jesus. ²⁹ Vo'oku ítúkeovo Njûda koyonínoa tiúketinahiko, ápehiko ikutíxati pahukoâti Jesus ne Njûda vanéxoponea nókone vo'oku ayuíti, áko'o ítúkeovomea pahukoâti pôrekexoponea tiúketi xoko xâne ákoti apeínoati.

³⁰ Ehá'axo namúkoa Njûda neko itátane pâum, ipúhikopeane xapákuke. Yoko yótine yanekôyo.

Inámati koekúti páhoenovi Jesus vitúkea

³¹ Ipuhíkopeane Njûda xapákuke, ina kixovóxoxoa Jesus ne íhikau:

—Oránane éxeokono indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi íhae vanúke ikútipasikoponovoti xâne. Epó'oxo vo'ónguke, iyúsetinmakamo ítúkeovo hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti. ³² Koeku ngoúhupu'ikea ítúkeovo koati hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati Itukó'ovitimo kouhápu'iko indúkeovomaka hána'iti ihayú'iuti. Yoko kouhápu'ikoatimo kó'oyene. ³³ Itínoe kuti ngxíxone kálíhunoe nje'éxaxapa, ákonemo ánju'ikene xepákukene. Yoposikonutinoemo itea kuteâti yunzó'inoe ne jûdeuhiko yanekôyo vo'oku yonómboku, kúteanemaka ne yunzó'inopinoe kó'oyene: Enepora yonómboku, avo omótova yenópi kó'oyene.

³⁴ Anéye inámati mbáhoenopinoe itíki: Hako motovókoko yokóvo. Kuteâti ngxípiku ákoyea omótovopinoe ongóvo, énomonemaka íxekakaneye. ³⁵ Yane heú koetímo xâne éxea ítíkivo ínzikau, enepo hákoti motovókoko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Koyuhó'inoe Jesus koékumo ne Simaum Pêturu

Mt 26.31-35; Mk 14.27-31; Lk 22.31-34

³⁶ Ina kixo Jesus ne Simaum Pêturu:

—Ná'ikopo yenópo Unaém?

Ina yumopâ Jesus:

—Avo omótova yéni xoko yonómboku yara koeku kó'oyene, itea áxu'ikenevo ínamo omotóva hékinuya.

³⁷ Ina kixopámaka Pêturu:

—Unaém, na koeti ákoino omótova nzókeopi yara koeku kó'oyene? Okonókovo, usó ngóye ngoépekeokono ve'ókuke.

³⁸ Ina kixopâmaka Jesus:

—Usó kéyeexo képekikono vo'óngu? Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Tumúnekemo éneyea ne tapí'i, mopo'âtinemo keyuho ákoyea yéxanu —kíxoane.

14

Jesus itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti

¹ Ina kixopâmaka Jesus ne íhikauhiko:

—Hákonoe aina kixe iséneu. Koeku kívivo Itukó'oviti, kivápunumaka. ² Ako yumáxapu iháxakoku kúveu ne óvoku Nzá'a. Eneponi hákoti koené'eye, ákoni injapineye. Koati ngounákopinopitinoemo yóvokuya. ³ Mbihapáne, enepo ngausákapinapineno yóvoku, ínamo ngayukápapu veyómboneopinnoe, maka enepone ómboku, itúkapunemaka yópoku. ⁴ Yoko yéxoanenoe ne xêne yonopâti.

⁵ Ina kixôa Túme:

—Unaém, ako véxa ne yenópoku. Ná'ikopo kixoâtiye véxea ne xêne yonopâti?

⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Undíne itukóvo xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. Undíнемaka itukóvo poéheve ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Undíнемaka itukóvo úkeaku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Ákomo simoâti ne Nzá'a enepomo hákoti itukovo njokóyoke véko. ⁷ Eneponi yexánuxo, manímaka yexoâti ne Nzá'a. Itea ukeâti ne kó'oyene, yexoâtinemo koane neíxoanenoe —koéne.

⁸ Ina kixôa Filípi:

—Unaém, yéxakavea ne Yá'a, yane úhepetinemo visóneu.

⁹ Ina kixopâmaka Jesus:

—Filípí, enóne óveam xepákukenoe, itea kóyeakone ávovea yéxanu? Enepone noixónuti, noixoanemaka ne Nzá'a. Na koeti: “Yéxakavea ne Yá'a” ké'ino? ¹⁰ Ako yakútípoa anéyeya Nzá'a njokóyoke koánemaka undi xokóyoke? Enepora yunzó'inopinnoe, haina ukeâti njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone anéyeti njokóyoke. Énomone itukóva ne itukéti índuke. ¹¹ Yakútípoa anéyeya Nzá'a njokóyoke, koánemaka undi xokóyoke. Enepo hákotinnoe kitipóa ra yúnzo, konokoâtiko kitípinu vo'ókuke ne iyupánevoti índuke, neíxoneno. ¹² Koati emo'úti ra yunzó'inopinnoe, ivévaka: Enepone kutipónuti, itúkotimo itukéti kuteâti ne índuke, epó'oxo anu'úkotimo hána'iko índuke ne ituke vo'oku aúngopevonemo xoko Nzá'a. ¹³ Uhá koeti koêkuti yépemone ya inzáke, indukínopeatinoemo, maka iháyu'ikakanane Nzá'a vo'oku índukeinopimo. ¹⁴ Enepo áva yépemone ya inzáke, indukínopeatimo —kíxovokoxoane.

Koyuhôa Jesus pahúkeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

¹⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Enepo hákotinnoe motovónu yokóvo, itikoâtinemo ne mbáhoenopi. ¹⁶ Embemínopitinoemo Nzá'a pahúkinopi po'i Koxunákopiti ingéneke ukeâti ya xokóyoke, ákotinemo ahíkuxeovopiku. ¹⁷ Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kauhápu'ikotimo ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Enepone xâne yara kúveu mêum ákoti éxa Itukó'oviti, ako omótova namúkea vo'oku ákoyea náixa, koane ákoyeahikomaka éxa. Itea yéxoanoe, vo'oku ápeyea xikóyoke koane ovo'ó koépitinoemo.

18 —Ákomo kurí ínjapinoe kuteâti koeku moyénoti. Kóyeane mo ngáyukopinovopinoe. ¹⁹ Ákone ahíkapu ákoyeakunemo naíxanu ra xanéhiko yara kúveu mêm, itea neixóponutikomo. Epó'oxo vo'oku ámbepakomo, keánenomakamo. ²⁰ Yaneko káxe, yexoâtinenoemo ápeyea ne Nzá'a njokóyoke, koane yápeyinoe njokóyoke, ngoánemaka xikóyokenoe.

²¹ —Enepone xâne exoâti ne mbáhoenoa itúkea koane itukoâti, koati énomone ako omótovonu okóvo. Yoko enepone xâne ákoti omótovonu okóvo, ákomakamo omótova okóvo Nzá'a. Ngoánemaka, ákomakamo omótova ongóvo, koane ngoutáta'ixinovatimo —kíxovokoxoane Jesus.

²² Ina kixôa Njûda, itea haína neko Njuda Iskarióti:

—Namo kixoâtiye itúkeovo póhutine úti keútata'ixinovo, ákotimaka keutáta'ixinapa ne xanéhiko yara kúveu mêm?

²³ Ina yumopá Jesus:

—Enepone xâne ákoti omótovonu okóvo, itukoâtimo ne mbáhoenoa itúkea, yane ákomo omótova okóvo Nzá'a. Vitukoâtimo vóvoheixoku xokóyoke.

²⁴ Enepone xâne puvónuti, ako ituka yúnzo nê'e. Yoko enepora emó'um kémone kó'oyene, haina ukeâti njokóyoke itea xoko Nzá'a úkea, enepone Pahukónuti nzímea yara kúveu mêm.

²⁵ —Ngoyúhoinopeanenoe ra koekúti kó'oyene koêkuiko ámbeyea xepákukenoe, ²⁶ itea enepone Koxunákopitinoe ingyéneke, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoemo Nzá'a itúkea índuke xepákukenoe, énomonemo ihíkaxopinoe uhá koeti koekúti, yoko huvo'óxopitinoemakamo puyákoponeova yokóvo ne uhá koeti yunzó'inopi.

²⁷ —Mboréxopinoe hána'iti úhepeko asako yomíxone ákoti pepakéxapu iséneu, kuteâti koeku úhepeko asako omínjone ákoti pepakéxapu inzóneu. Enepone mbónepike, haina kuteâti pónepike ra kúveu mêm. Hákonoe aina kixe iséneu, koane hákonoe píke. ²⁸ Kémoanenoe ne yunzó'inopimeku mbihópeanemo, koane ngáyukopeovokomo ngahá'inepeopi. Enepo itikápxonoe ákoti omótovonu okóvo, mani elokeâti yokóvo koeku aúngopeovomo xoko Nzá'a, vo'oku énomone payasô ya undíke. ²⁹ Éndo'okinopikenoe kó'oyene koeku ávovea simápu kaxéna, maka simapúne, yakútipoane. ³⁰ Ákonemo áxu'ikene yúnzo'ixeopinoe vo'oku oránane ko'ítukeyea ne Satánae, enepone pahúkoti yara kúveu mêm. Yoko ako xunáko oúngeke nê'e, ³¹ itea kó'inokenemoye ne véngoku, motovâti éxea xanéhiko yara kúveu mêm ákoyea omótova ongóvo ne Nzá'a yoko indúkea ne páhoenonu. Hingá, pihápene úti —kíxovokoxoane.

15

Éxetina Jesus ihókovoti koeku xuve úva

¹ Ina kixovókoxoakomaka Jesus ne íhikau:

—Hara ngoéneye koati únati xuve úva, kene Nzá'a itukóvo katarákoati.

² Uhá koeti káva'oya ákoti parêxa há'i, tetúkoa Nzá'a. Kene uhá koeti káva'ororéxoti há'i, kasása'ikoa motovâti xu'ínayexo há'i pôreu. ³ Koati sesa'ipotine vo'oku emó'um ngoyúhoinopikeneno. ⁴ Kuteâti koeku káva'o xoko xúve, énomonemaka kónoko ké'iyineye njokóyoke. Yane ngoánemakamoye ya xikóyoke. Kuteâti ákoyea parexa há'i ne káva'o haxá koyeâti xúve, keánenomakamo enepo íhexákinu.

⁵ —Undíne itukóvo ne xuve úva, kene itínoe ne káva'ohiko. Enepone xâne koetíneye njokóyoke kuteâti koeku kávo'o xoko xúve, epó'oxo ngoánemakaye

xokóyoke, enómo há'i pôreu. Vo'oku hákoti ûndi xikóyoke, ákomo ítene ítiki. ⁶ Enepone xâne haxá koyeônuti, hanemo kixókononeye kuteâti kixókonoku káva'o ne tikóti tetoéti. Enepo movo'íne, ítixokonohiko ina kurikókono yúkuke oro'ókokonoti. ⁷ Itea enepo yakoéneye njokóyoke kuteâti koeku káva'o xoko xúve, epó'oxo enepo aváheixa iséneuke ne emó'um, motovátimo yépemi koêkuti yâha yépemi, yane kousókinovopitinoemo. ⁸ Yoko hane kutí'inoke ihayú'ikokonotimo ne Nzá'a enó'iyemo únatinoe ítike, epó'oxo koati ítinoemo ínzikau. ⁹ Kuteâti koeku ákoyea omótoyonu okóvo Nzá'a, énomonemaka koéneye ákoyea omótoyopinoe ongóvo. Hako yahikúxivoa ne ákoyea omótoyopinoe ongóvo. ¹⁰ Enepo itikânoe ne mbáhoenopi ítiki, yovóheixotimo ya ákoyea omótoyopinoe ongóvo, kuteâtimaka ngíxoaku indúkea ne páhoenonu Nzá'a koane óvonzeixea ya ákoyea omótoyonu okóvo.

¹¹ —Ngoyúhoinopeakenoe rá'a, ngaha'âti ápeya xikóyokenoe kuteâti ne eómbone, enepone úhepeko inzóneu, epó'oxo ngaha'âtimaka yupihovó kó'iyea nê'e xikóyoke. ¹² Hara mbáhoenopinoe ítiki: Hákonoe motovókoko yokóvo kuteâtimaka ngixópikunoe ákoyea omótoyopi ongóvo. ¹³ Enepone ivokínovoti ínikonehiko, ako po'i seanákoti anu'úkoati. ¹⁴ Ítinoemo koati íningone enepomo itikâ ne mbáhoenopi ítiki. ¹⁵ Ákonemo ínzaxeapinoe ovoxéti, vo'oku ako éxa ovoxéti ítukemo ne únae. Itea “íningone” ngixópinene vo'oku énjokeopea ne uhá koeti ngámone xoko Nzá'a. ¹⁶ Hainánoe íti noivókokoxonu, itea undíne noivókokoxopinoe koane mbahúkopinoe ítiki índuke xapa xâne, ngaha'aínopitinoe enó'iyea únati ítike ákotinemo hunókoku. Yane uhá koeti koêkutimo yépmone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ¹⁷ Hara mbáhoenopinoe, ákoyea omótoyokoko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Koitóponovotimo kotíveti ne kutípoti Jesus

¹⁸ Ina kixovókokoxopaikomaka Jesus neko íhikau:

—Enepo puvapínoe ne xâne yara kúveu mêum ákoti éxa Itukó'oviti, puyákapanapa yokóvo ítúkeovo ûndi púvo inúxoti ya ítike. ¹⁹ Eneponi yakutípaseahiko neko xâne, ákonihiko omótoyopinoe okóvo. Itea vo'oku ákoyea yakutípasea, koane vo'oku ítíki vonoe noivongoepeone xapákukehiko, énomone puvínopinoe. ²⁰ Puyákapanapa yokóvo neko emó'uinombinoe yanekóyoke ngoyuhó'inopi ákoyea apáyaso ne ovoxéti yane únae. Koeku íngoitoponeokono kotíveti, kúteanemakoma kixékonoku. Koêkumaka kutípeokono emó'um, kutípókonotimakamo ne yemó'u. ²¹ Itukínopeatinoemo uhá koéti ra koekúti vo'oku ítíki vonoe ínzikau, epó'oxo vo'oku ákoyea éxahiko ne Pahukónuti yara kúveu mêum. ²² Eneponi hákoti nzímo xapákuke, koane hákoti ngoyuhó'inoe emó'um, mani apéti pó'onexeovo yara koekúti, koane ákoni pahúnevo. Itea kó'oyene, ákone pó'onevohiko. ²³ Koêkuti xâne puvónuti, koati puvótímaka Nzá'a. ²⁴ Eneponi hákoti indúko koekútihiko xapákuke kuteâti ne itukéti índuke, ákoni pahúnevo yara koekúti. Itea kó'oyene, haina pohúneti noixoâti neko koekútihiko índuke, itea koati puvónuti koane puvómaka Nzá'a. ²⁵ Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti hó'e, enepone koéti: “Puvónuhiko ákoti évotikonuke” koéti.

²⁶ —Itea simané'e ne mbáhoenopimo ukeâti xoko Nzá'a, enepone Kox-unákoati ne kutipónuti íngeneke, ngixínopikene, énomonemo koyuhónu. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²⁷ Keánenomemaka, keyuhónutimakamo, vo'oku ukeátinekene inâ ndurixóvo ínzikaxea, xéneheixonune.

16

¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus neko íhikau:

—Enepo kó'inokeneye yunzó'inopi maka hákone kopoé'ako iséneu ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo. ² Vo'oku kepúhikikonotinoemo íhikaxovoku hó'e xanéhiko, koane simóvotimo káxe pó'okeakumo itúkevo koati itúkoti ítuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne koepékopiti, ítínoe hokónuti. ³ Itea kixínoakenemoye vo'oku ákoyea exa Nzá'a, koane vo'oku ákoyeamaka éxanu. ⁴ Éndo'okopineno kó'oyene koêkumo ne koekúti maka simapúne kaxéna, puyákanapanapaneno yokóvo éndo'okeopine. Ávoinoke énda'akapi yanekôyoke inâ hekonúnoe, vo'oku ámbeyeako xepákuke. ⁵ Itea kó'oyene, mbihópotinemo xokóyoke ne Pahukónuti yara kúveu mêum. Yoko ako ápahuina xepákuke epemónuti yonóboku. ⁶ Itea vo'ókuke ra yunzó'inopinoo, yupíhovo ikáxu'iyea yokóvo.

Itúkovo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

⁷ —Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo: Unatínemo xikóyoke mbihópeane, vo'oku enepo hákotimo mbihópo, ákomo simápinoe ne Koxunákopitinoe ingéneke íhae xoko Itukó'oviti. Itea enepo mbihápa, mbahukínopeatinemo. ⁸ Enepo simané'e, isukeátimo isóneu ne xanéhiko yara kúveu mêum. Exókoatimo itúkeovo pahukóvoti, koane kónokea sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti, koane ápeyeamakamo kaxena ipihóponopeti. ⁹ Exókoatihikomo itúkeovo pahukóvoti vo'oku ákoyea akútiponuhiko. ¹⁰ Exókoatihikomo kónokea sasá'ipea vo'oku mbihópeane xoko Nzá'a. Yane ákonemo neíxanunoo. ¹¹ Exókoatihikomo ápeyeamo kaxena ipihóponopeti vo'oku kousokovone ipihoponeokonokemo ne Satánae, enepone pahúkoti xanéhiko yara kúveu mêum.

¹² —Enó'íko ánja ngoyúhoinopeano, itea ákoni itea kémi ongoyúhoinopeano kó'oyene. ¹³ Enepo simané'e ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kouhápu'ikoati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, énomonemo mihe'óko iséneu yéxi koeku uhá koêti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Vo'oku ákomo itúkapu isoneú kixone koyúho, itea enepone uhá koeti kámone xoko Itukó'oviti, énomonemo koyúho, epó'oxo koyuhó'inopeatinoemakamo koêku ne koekútihiko keno'ókotikomo. ¹⁴ Kahaná'íkonutimo nê'e vo'oku veyoátimo ne apêti njokóyoke ínamo okoyúhopinopeano. ¹⁵ Uhá koeti ítuke Nzá'a, koatímaka índuke. Énomone ngixínopinooemeku véyeamo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne íhikauvoti apêti njokóyoke, ínamo okoyúhopinopeano.

Ikaxúneti okovóti yoko elokékoti okovóti

¹⁶ —Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoo, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo —kíxovokoxoane Jesus neko íhikau.

¹⁷ Yane ápe xepákuke neko íhikauhiko kixokókoti:

—Kutimea kixó'eko ne yuhó'inovimeku, enepone koêti: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoo, itea ákomo áxu'ikene neixóponutikomakamo” koêti? yóko'o ne “Mbihópotinemo xoko Nzá'a” koêti. ¹⁸ Kutimea kixo ne yuhómeku “Yé'exovone” koêti? Ako véxina visóneu —kixókokonehiko.

¹⁹ Yoko éxoane Jesus kahá'ayeahiko épemo'ikea vo'ókuke ne yúho. Hukínóvoti kíxea:

—Enepone yunzómeku: “Yé'exovone ákoyeakunemo neíxanunoo, itea ákomo áxu'ikene, neixóponutikomakamo” ngoémeku, haina yepemó'íkokotinoe vo'ókuke? ²⁰ Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Iyeótinoemo, koati kotívetimo iséneu itea elóketimo okóvo ne xâne yara kúveu mêum ákoti

êxa Itukó'oviti. Ikaxu'itinoemo yokóvo, itea enepone ikáxu'ine yokóvo, sa'iri'okopovotimo ya hána'iti elókeko yokóvo. ²¹ Noixó íxea ne sêno ye'éxovotine ipúhikopé xe'éxa. Ikáxu'i okóvo vo'oku símeovone koitoponovope kotíveti. Itea ipuhíkone ne xe'éxa, ákone puyákapanapa okóvo ne êno tiveko koêku. Poêhane êno hána'iti elókeko okóvo apê vo'oku ipúhikeane xe'éxa yara kúveu mêum. ²² Ênomonemakamo koéneye ikáxu'iyea yokóvo kó'oyene, itea kóyeane moínjiopeopikoneo. Yane yupihovó koetínemo elókeko yokóvo. Yoko ákonemo itoâti veyópea.

²³ —Simapúne neko káxe, ákonemo yépemonuke. Koati emo'úti ra yunzó'inopinoo, ivévaka: Áva yépemone xoko Nzá'a ya inzáke, porexópeatimo. ²⁴ Tukú koeti kó'oyene, avo yépemone ya inzáke. Yépemano, vo'oku perexókonoatimo, maka yupihovó ákoene elókeko yokóvo —kíxovokoxoane Jesus.

Yuhó Jesus ikopóvo íhikauhiko

²⁵ Ina kixovókoxopamaka Jesus ne íhikau:

—Enepora yunzó'inopinoemeku, ako ponó injinapea. Koati apêti ínzokinopeake. Itea harakénemo káxe ákoyeakunemo ingá'itukexa kuteâti ínzokinopeakemeku vo'oku ponó ngxioâtimo ngoyúhoinopeano koêku ne Nzá'a. ²⁶ Yaneko káxe, yepémotimo Nzá'a ya inzáke. Ákonemo itúkapu undíne epemínopinoo. ²⁷ Kó'inokenemoye vo'oku ákoyea omótovopinoo okóvo ne Nzá'a koeku ákoyea omótovonu yokóvo, koane vo'oku kitípi itúkeovo úngeakune xokóyoke. ²⁸ Xoko Nzá'a úngea koeku nzímea yara kúveu mêum. Kó'oyene ímbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, koane mbihópotinemo xoko Nzá'a —kíxovokoxoane.

²⁹ Ina kixó'a íhikauhiko:

—Kó'oyene, ínateoxo uhapú'inovi ne yiúho. Ákone itúkapu apêtike íhekoake.

³⁰ Kó'oyene, iyúseone yéxi uhá koeti koekúti. Ákone apásika epemó'ikopiti koêku. Ênomone kutípinopi úti itúkivo koati ukeâti xoko Itukó'oviti —kíxoanehiko íhikau.

³¹ Ina kixovókoxopamaka Jesus:

—Kitípoaneoxo kó'oyene? ³² Harakéne ôra, yoko koati simóvotine kó'oyene itéhineyimo, péhutinoe yenópotimo yóvokuke. Kuri kixénutinoemo mbóhuxeovo. Itea haina mbohúxovoti vo'oku anéye Nzá'a njokóyoke. ³³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopi, ngaha'aínopitinoe úhepeyeya isénu ingéneke. Kene yara kúveu mêum, vikotínoemo kotíveti koekúti, itea hákonoe píke vo'oku undíne itôa uhá koeti koekúti yara kúveu mêum —kíxovokoxoane.

17

Itúko orásaum ne Jesus

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea ra koekútihiko, ina komômo vanúke. Hara kôe:

—Pai, simóvone ôra. Keúhupu'ika indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, undi Xí'íxa, motovátimaka íhéyu'ikikonomo vo'ónguke. ² Koáhati úndi peréxo éxea koeku uhá koeti xâne motovâti mboréxea apéyeati ákotinemo hunókoku xoko uhá koeti xâne pénuu kutípeonu. ³ Yoko enepone apéyeati ákotinemo hunókoku, énomone ne éxeopihiko itúkeovo póhutine íti itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti, ákoti po'ínu, koane éxeonumaka, undi Jesus Kristu, péhoe yara kúveu mêum. ⁴ Ngahána'ikopine koeku óveam yara kúveu mêum, ngousókoati ne itukéti péhoenonu indúkea. ⁵ Kó'oyene Pai, kuteâti koeku indúkeovo hána'iti ihayú'iuti

yanekôyoke ovo'íngo xikóyoke, tumúneke ápeyea ra mêum, peréxapanumaka ngó'iyeaneye koeku nzeópea xikóyoke.

6 —Éxopine ra hóyenohiko pénenu kutípeonu yara kúveu mêum, vo'oku ngoyúhoyeopi xapákuke. Aínovone ítike. Ítine porexónoa yoko kutípoanehiko ne yemó'u. 7 Kó'oyene, éxoanehiko kaná'uyexo itúkeovo ukeâti ya xikóyoke ne uhá koeti peréxonuke kutípeonu, 8 vo'oku ngoyúhoinoahiko yemó'u, námoem xikóyoke, yoko kutípoanehiko. Koati exoâtihiko itúkeovo xikóyoke úngea, epó'oxo kutípoahiko itúkeovo íti pahukónu yáyeke.

9 —Koati énomonehiko émbeminopi. Kene haína ne xâne ákoti exápi yara kúveu mêum émbemino, itea koati embemínoati ra xanéhiko pénenu kutípeonu vo'oku itúkeovo ítikenehiko. 10 Uhá koeti índuke, ítikenemaka. Yoko uhá koeti ítike, índukenemaka, epó'oxo koati ngahaná'ikokonoti vo'ókukehiko rá'a. 11 Kó'oyene imbuhíkopeatinemo ra kúveu mêum, itea enepohikorá'a, óvokuiikonemo yáye yara kúveu mêum koeku mbihópeane xikóyoke. Íti sasá'iti Nzá'a, ítine okoyóninonoahiko ya xinákoke ne hóyenohiko pénenu kutípeonu, motovâti poéhapea vikéneke kuteâtimaka koeku poéhayeane úti. 12 Koeku ámbeyea xapákuke ne pénenu kutípeonu, undíne koyonôa ya xinákoke. Ngóyonoa maka hákone ikorókovo váhereke. Énomone ákoino ápahuina yonópoti ipihóponovokutike xapákuke, ákoti itukápa neko póhuti itúkoheovoti koeku hókeonu, enepone motovâti pahúkopeekonoya. Kó'inokeneye, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya yemó'uke. 13 Kó'oyene, mbihópotinemo xikóyoke, itea kó'inokeneye ra yúnzo kó'oyene koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, motovâti yupíheovo hána'iko úhepeko isónue ne ínzikauhiko, kuteâtimaka koeku ne úhepeko ínzóneu. 14 Ngoyúhoinoanehiko yemó'u, yoko itúkovone púvonehiko xâne ákoti exápi yara kúveu mêum vo'oku ákoyea akútípaseahiko, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko neko xâne. 15 Pai, haina embemópiti viyópi yara kúveu mêum ne kutipónutihiko, itea embemópiti kéyonoyihiko motovâti ákoyea íkarakapu váhereke, 16 vo'oku ako akútípaseahiko ne xâne yara kúveu mêum ákoti exápi, kuteâtimaka ákoyea angútípaseahiko. 17 Peréxahiko ne kutipónuti itúkeovo haxakínovoti ítike ya koeku hókeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xikóyoke. Yoko yemó'u itukóvo ne kaná'uti kixovókuti. 18 Kuteâti pehúkinu yara kúveu mêum, mbahúkoamaka ra ínzikauhiko yara kúveu mêum. 19 Koati vo'ókukehiko, nzaxákinovo indúkea yahá'inonu motovâtimakamo itúkeovo haxakínovatihiko itúkea ne yahá'inoa.

20 —Haina póhutinehiko rá'a émbemino, itea émbeminoamaka ne kutipónutikomo, ehóponomo yuhóhiko rá'a, 21 motovâti poéhapeanehiko vikéneke. Kuteâti koeku ítíkivo póhutine njokóyoke Pai, koánemaka úndi xikóyoke, émbeminoamaka ne kutipónutihiko poéhapeamo xoko úti, motovâtimo kutípea xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo íti pahukónu yáyeke. 22 Kuteâti peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti, mboréxoanemaka ne ínzikauhiko kó'iyeaneye, motovâti poéhapeanehiko vikéneke kuteâti koeku poéhayeane úti Pai, 23 koeku ámbeyea xokóyokehiko, keánemaka njokóyoke. Yane ákomo íhaxakexeakaka, itea uha-uhá koetímo poéhapeanehiko vikéneke, kut'inokemo exoâti xanéhiko ákoti exápi yara kúveu mêum itúkeovo íti pahukónu yáyeke, koane exoâtimakamo ákoyea omótovahiko yokóvo kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo.

24 —Pai, ngahá'ainoahiko ne pénenu kutípeonu óveahikomo njokóyoke, maka naíxanehiko peréxinu indúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Koáhati ákoti omótovonu

yokóvo ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra kúveu mêum. ²⁵ Pai, koati ponóvoti ne kixeku itíkivo. Ako éxapi ne xanéhiko yuixóvati ra kixovókuti yara kúveu mêum. Undíne exópi, koáne éxoamaka ra kutipónutihiko itúkeovo íti pahukónu yáyeke. ²⁶ Énjokoanehiko itukóvotiye ne íti, epó'oxo káxehiko keno'ókoti, kóyeakonemo énjekehiko, maka aváne xokóyokehiko ne hána'iti ákoyea omótovo yokovo xáne, kuteâti ákoyea omótovonu yokóvo, epó'oxo maka ovo'ó ángoanehiko —koe orásauna Jesus.

18

Koeku Jesus namukókono ya Njetisémani
Mt 26.47-56; Mk 14.43-50; Lk 22.47-53

¹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea neko koekútihiko, pihóne poixó'oke ne kali nótuvaka koéhati Sêdorum. Íhikauhiko xáne. Yoko ápe kali njârdim-ya. Énomone yóno ne Jesus yoko íhikauhiko. ² Kene Njûda, enepone itúkoheovoti koeku hókea Jesus, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti, éxoá óvoku neko njârdim, vo'oku kóyekune yónea Jesus-ya koane íhikauhiko. ³ Úkeane pího ne Njûda yane njârdim porexókonoane ne húndaruhiko xané'eyea, koánemaka ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti. Yoko enepone xánenahiko, áinovo páhoe tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko farízeuhiko, enepone koati yuixóvoti hókea yútoe Muise. Ako tópihiko kaúhupu'ikope oxéne ómonehiko, yoko isukópeti. ⁴ Yoko koati exoâti Jesus uhá koêti ne kixókonokumo, yane inuxó koene épemea itúkovokehiko. Hara kixovokoxoa:

—Kuti yopósikonoe?

⁵ Ina yumopâhiko:

—Jesus vopósiko, enepone íhae Nazâre.

—Undíneye —koéne ne Jesus.

Yoko ápe Njûda xapákuke, enepone kuríkoti Jesus xoko xanéhiko puvâti.

⁶ Ehá'axo “undíneye” kó'iyea ne Jesus, aúkopovohiko ikéne neko xanéhiko, xaneâtimaka íkorohikeovo poké'eke. ⁷ Ina kayukópaikomaka Jesus kixovokoxea:

—Kuti'oxonoe yopósiko?

Ina yumopâhiko:

—Jesus íhae Nazâre.

⁸ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Ngixópinepepomeku itúkeovo ûndi ne yopósiunoe. Ya koeku itúkeovo ûndi yopósikonoe, síkeaneikopo ra nza'ínehiko pihópea —kixovokoxoane.

⁹ Kó'inokeneye emó'u, motovâti kousokea neko yúho yanekóyoke, enepone koêti: “Pai, ako ápahuina évoem yane pénenu kutípeonu” koêti.

¹⁰ Énomone yanê'e, hé kixoane Simaum Pêturu ne hána'iti pirítauna. Maturukenó kixone ahínoe koati payásoti ya uhá koeti inuxínoti jûdeu hó'eke. Koati éxopeke kêno neko ahinoêti koéhati Maúku etetúko.

¹¹ Itea hara kixoa Jesus ne Pêturu:

—Hako kixeáneye. Keúnakapa mótokike ne hána'iti piríteuna. Íkítixati ákotimo vengâ ne kotíveti koekúti évekonokumo Nzá'a? —kixoane.

Jesus nonékuke Ána

¹² Yane namúkone Jesus ne húndaruhiko, koánemaka neko koati pahúkoti xapa húndaruhiko, koáne ne jûdeuhiko koyónoti hána'iti imokóvokuti, ina ika'ákohiko Jesus. ¹³ Ponó kixoanehiko xoko Ána inúxotike, enepone imóxuko

Kaífa. Yoko Kaífa, énomone neko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yaneko xoénae. ¹⁴ Yoko énomone ne Kaífa kixovókoxo ne pahúkotihiho xapa jûdeu yanekóyoke motókeyea ápeyea póhuti hóyeno ivokínovati ne xanéhiko.

Koyuhôa Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.57-58; 26.69-70; Mk 14.53-54; 14.66-72; Lk 22.54-57

¹⁵ Yane pihóne ikéneke Jesus ne Simaum Pêturu, koánemaka ne po'i íhikau Jesus. Vo'oku itúkeovo éxone ne koati payásoti sasedóti neko po'i íhikau Jesus, xánena Simaum Pêturu, énomone úrukinova kíndanake óvoku neko koati payásoti sasedóti ikéneke Jesus. ¹⁶ Kene Pêturu, óvane meúeke xe'ókuke pahapéti. Ina ipuhíkopomaka neko po'i íhikau Jesus, éxone ne koati payásoti sasedóti, ina epêmo árunoe koyonoâti ne pahapéti yusíkea úrukeovomaka ne Pêturu. Yan'é, úrukovone Pêturu ikéneke. ¹⁷ Yane hara kixo Pêturu neko seno ahinoêti koyónoti pahapéti:

—Haina íti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina úndi —kíxoane Pêturu.

¹⁸ Yoko ókokuxonehiko yúku neko ahinoêti, koánehiko ne koyónoti hána'iti imokóvokuti, itúkotihiho onókovoku, vo'oku itúkeovo kásati yanekóyo. Yane onókoponovonemaka Pêturu xapákuke.

Koeku Jesus nonékuke ne koati payásoti sasedóti

Mt 26.59-66; Mk 14.55-64; Lk 22.66-71

¹⁹ Yane épemo'iko Jesus ne koati payásoti sasedóti koêku neko íhikauhiko yoko koêku ne íhíkavoti íhikaxone. ²⁰ Ina yumopâ Jesus:

—Uhá koeti inzíkaxo, xapákuke xâne óvom. Koati hána'itike imokóvokuti indúko inzíkaxoku, áko'o itukovo íhikaxovokuke hó'e xanéhiko, ho'úxovoku heú koeti jûdeu. Ako íhíkavoti njé'ono'oe. ²¹ Na koeti yépemo'ikinonu? Hane yépema'ikahiko kamokénonuti, vo'oku é'exo kíxoahiko neko yúnzo ínzikaxoake —kíxoane.

²² Koyuhoâne Jesus nê'e, ápe póhuti xapákuke neko koyónotihiho hána'iti imokóvokuti ipusókoti Jesus. Hara kíxo:

—Énomone kixókono yumópeokono ne koati payásoti sasedóti?

²³ Ina kixôa Jesus:

—Áva mbahúnevo, yéxakanaikopo. Kene hakô'o, ná'ikopo koeti isíkinonu? —kíxoane.

²⁴ Ina pahúkópamaka Ána xoko Kaífa, enepone koati payásoti sasedóti. Yoko ina ikávo'uxovo ne Jesus píhea.

Koyuhópamaka Pêturu ákoyea exa Jesus

Mt 26.71-75; Mk 14.69-72; Lk 22.58-62

²⁵ Yoko ixómoiko onokóvo ne Simaum Pêturu, apé kôe po'i kixopâti:

—Haina íti po'ímaka íhikau ne hóyeno?

—Haina úndi —koéne.

²⁶ Yane apé koénemaka ahínoe koati payásoti sasedóti, iyéno neko mótorukeake keno Pêturu. Hara kôe:

—Hainámeku íti noínjo njârdim-ke kehá'ineyi ne hóyeno?

²⁷ —Haina úndi —kixópanemaka Pêturu.

Ehá'axo koyúhoa Pêturu nê'e, éneone tapí'i.

Omokónone Jesus xoko Pilátu

Mt 27.1-14; Mk 15.1-5; Lk 23.1-5

²⁸ Yane ukopeâne óvokuke Kaífa, omópohiko Jesus xoko óvoku nâti, enepone óvokumaka natíxea. Yoko yuponii koetíne. Ako úrukaphiko tuti jûdeu pikoti ákoyea paréxakanahiko níkea xapa áyui Páskoa eneponi ikapítí'ikapu, anahíxapani neko xâne ákoti itukapu jûdeu. ²⁹ Yane ipúhikinoa Pilátu yúho'ixoponeahiko. Hara kíxovokoxoa:

—Kuti itukóvo váhere ítuke ra hóyeno yomínoakenoe yâye?

³⁰ Ina yumopâ tutíhiko jûdeu:

—Ikítixatini vomâti yâyeke ra hóyeno eneponi hákoti vévotikoake?

³¹ Ina kixovókokopamaka Pilátu:

—Yamápaikoponoe. Itínenoe exâ kíxoaku, koêkuti ínixene kuteâti páhoenopi hé'e.

Ina yumopâ jûdeuhiko:

—Itea haina úti motovâ koépekea xâne kuteâti mani nókone kíxea úti, páhoenovi ho'e úti kuteâti nókone kíxeokono ra hóyeno —kíxoanehiko.

³² Yoko kó'inokeneye, motovâti kóusokeovo neko yuho Jesus koyúho yanekóyo kixoku ivókeovomo.

³³ Ina urúkopovomaka ovokútike ne Pilátu. Yane iháxikone Jesus, ina kixôa:

—Ití'oxo natina jûdeuhiko?

³⁴ Ina yumopâ Jesus:

—Koati ukeâti iséneuke kehá'ayi yéxi? áko'o kémone xapákuke xanéhiko koyuhoâti indúkeova, kutí'inoke yepemó'ikonuti —kíxoane.

³⁵ Ina yumopâ Pilátu:

—Haina undi jûdeu. Ako kalíhuina yúnjeovo koekúti kuteâti. Koati iyínoxapa jûdeu yoko tutíhiko sasedóti kurikóponopi njokóyoke. Kutí'ikopo itíko pehúnevo?

³⁶ Ina yumopâ Jesus:

—Enepone nandíxea, haina kuteâti koeku natíxea xâne yara kúveu mêum. Eneponi akoéneye, mani kotixónuti ne ovoti njêrerekuke huvo'óxonuti nandíxea, maka hákoneni kixonúneye jûdeuhiko kuteâti ra kixónuku. Itea enepone nandíxea, haina kuteâti natíxea xâne yâye yara kúveu mêum.

³⁷ Ina kixôa Pilátu:

—Ití'ikopo nâti?

Ina yumopâ Jesus:

—Enepone yépemonuke, kaúhupu'ikoa indúkeova. Énomone imbúhikino yara kúveu mêum. Énomonemaka nzimíno yâyeke, motovâti ngoyúhoyea koêku ne kaná'uti kíxovókuti. Yoko uhá koeti xâne kutipoâti ra kaná'uti kíxovókuti, énomone kutipôa ra emó'um —kíxoane Jesus.

³⁸ Ina kixôa Pilátu:

—Kuti'ikopo itukóvoye ne kaná'uti kíxovókuti? —kíxoane.

Pahukókono kurúhuxeokono ne Jesus

Mt 27.15-31; Mk 15.6-20; Lk 23.13-25

Koyuhoâne Pilátu nê'e, ina aukópovomaka xoko jûdeuhiko meúkeke. Hara kíxovokoxoa:

—Ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno. ³⁹ Itea heú koeti xoénae ya xaxena yáyuinoe, kóyekune yépeminu nguríkopea póhuti iká'aeti. Kehá'aikopo nguríkopea ra netínanoe, ítínoe jûdeu? —kíxovokoxoa.

⁴⁰ Itea heú koénehiko vaúkeoxeamaka. Hara koe yúho vaúkexea:

—Ako vakáha'a kuríkopeokono nê'e. Hane kiríkapa, Mbarâba —koénehiko yúho.

Yoko enepone Mbarâba, koati apêti váhere ítuke iká'akinokonoke.

19

¹ Yane pahúkoane Pilátu yehépoke'exeokono ne Jesus, ² ínamaka uhekéxinoa húndaruhiko ka'áveti káva'o tikóti itúkínoati kôroana ne Jesus, ina ipíhea tutítuke. Itúkínoamaka harará'iti ípovo hamá koeti, kuteâti ípovo nâti, ³ koane ahí'okeovahiko koémoke'eyea. Hara koéhiko:

—Iháyu'ikakana ra natína jûdeu! —koéhiko, koánemaka ipúsononeyehiko.

⁴ Yane ipúhikopinoamaka Pilátu neko jûdeuhiko meúkeke, ina kixovókokoxoa:

—Ngopúhikinopeati ra hóyeno maka yéxanenoé ákoyea ápahuina íninjone váhere ítuke —kíxovokoxoane.

⁵ Yane ipúhikopinoamaka Jesus. Yoko ápe ne uhékeuti káva'o ka'áveti tikóti tutítuke, kôroana, koáne ne harará'iti ípovo. Ina kixovókokoxoa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'apo ra hóyeno —kíxovokoxoane.

⁶ Itea ehá'axo noixo Jesus ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yóko'o ne koyónotihiko hána'iti imokóvokuti, vaúkexonehiko. Hara koe yúho vaúkexea:

—Kirúhuxa! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókokoxoa Pilátu:

—Ítínenoe kuruhúxa vo'oku ako ápahuina íninjone váhere ítuke ra hóyeno.

⁷ Ina kixôa jûdeuhiko:

—Ápe Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. Kuteâti íhikaxeovike hó'e úti, konókoti koépekeokono ra hóyeno, vo'oku koati itúkóvoti Xe'exa Itukó'oviti —kíxoanehiko.

⁸ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, yupihovó koéneo píkea. ⁹ Ina urúkopovomaka ovokútike, enepone óvokumaka natíxea, ina epemó'iko Jesus úkeaku, itea ako yumápa Jesus. ¹⁰ Ina kixôa Pilátu:

—Ako yimápanu? Ako yéxa ápeyeya njunáko mbahúkea kiríkopikono, áko'o kirúhuxikono?

¹¹ Ina yumopâ Jesus:

—Ákoni xináko kíxinuneye eneponi hákoti itukovo Itukó'oviti porexópea. Énomone itúkinovo koati hána'iti pahúnevo ne xâne kurikónuti xikóyoke —kíxoane.

¹² Ukeâti neko ókoku ôra, opósikoa Pilátu kíxoaku kuríkopea ne Jesus, itea koati vaikéxotine ne jûdeuhiko. Hara koe yúho vaúkexea:

—Enepo kirikápa ra hóyeno, hainá'ikopo íti ínikone koati payásoti natina úti, enepone Sêza, vo'oku uhá koeti xâne koyúhote itúkeovo nâti, koati okópote Sêza nê'e —koénehiko vaúkexea.

¹³ Kameáne Pilátu neko yuhóhiko, ina ómo Jesus meúkeke, ínamaka ivatáko yuhoíkovokutike xoko iháxoneti “Pavímentu”. Kene ya ebaraíku, emó'u jûdeuhiko, Ngâbata koéha. ¹⁴ Yoko poéhaiko káxe ávoti tumúneke Pásko, enepone áyui jûdeu ya hó'eke. Ye'éxovotinemaka itumúkoti káxe yanekóyoke. Ina kixôa Pilátu neko jûdeuhiko:

—Harâ'a ra netínanoe —koéne.

¹⁵ Itea hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Képeka! Képeka! Kirúhuxa! —kóyehiko.

Ina kixovókokoxoa Pilátu:

—Keha'aínonutinoe mbahúkea kurúhuxeokono netínanoe?

Ina yumopâ tutíhiko sasedóti:

—Ako po'í natina úti ákoti itukapu Sêza —koénehiko.

16 Yane kurí'okoane Pilátu neko xâne motovâti kurúhuxeahiko.

Kuruhúkoxono ne Jesus

Mt 27.32-44; Mk 15.21-32; Lk 23.26-43

17 Úkeane omohíko Jesus, koinó kixoti kurúhuna yonoti xokóyoke ne iháxoneti “Opepú’iti”. Kene ya yuho júdeu, Ngoûgota koêha.

18 Ênomone kurúhuxokono Jesus yoko po’i pi’âti hóyeno xêrerekuke. Enepone kurúhuna Jesus, kukúkeke óvo. 19 Yoko ápe yútoe Pilátu ixupáxovoti tutúkuke ne kurúhuna Jesus. Hara kôe ne yutoétiya: “Jesus íhae Nazâre, natina júdeuhiko” kôe. 20 Êno júdeu yuhoíkoati neko yutoéti, vo’oku ákoyea ahika pitivóko neko kurúhuxokonoku Jesus. Yuhóke júdeuhiko yutóxeovo, koáne ya yuhóke rómanu, yoko ya yuhókemaka ngerêku. 21 Ina kixohíko Pilátu ne tutúhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó’eke:

—Hako “natina júdeu” kixêa ne yítoe, itea hara ákoe, “Koyuhoâne râ’a itúkeovo natina júdeu” ákoe.

22 Ina yumopâ Pilátu:

—Enepone yúndoe, usóne. Ákonemo ípakapu —kíxovokoxoane.

23 Kuruhúkone Jesus neko húndaruhiko, haxákokoahiko ípovo ya koaturu koêti. Póhutihiko húndaru, poéha íparaya. Ina apémaka po’ínu ípovo Jesus hamá koêti, ikó’itukeu opékuke po’i ípovo. Yoko ako úhe’o nê’e, herupí kôa. 24 Yane hara kixókoko ne húndaruhiko:

—Yusikóne ákoyea kávarerea úti râ’a, itea kuríkavo úti komomâti úti itukoâtimo —kíxókokone.

Kó’inokeneye, koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó’uke Itukó’oviti, enepone koêti:

“Haxákokoa ne ímbovo, ina kurikóhiko, komomâti itukoâtimo ne po’i ímbovo” koêti. *Sáramu 22.18*

Yoko koati énomone kixínoaneye húndaruhiko.

25 Hevékuke ne kurúhu, ápe eno Jesus; yoko po’i êno; koánemaka Mâriya, enepone yeno Kolópa; yókomaka Mariya Mandálena. 26 Noixoâne Jesus neko êno, yóko’omaka ne po’i íhikau ákoti omotóva okóvo xêrerekuke, hara kixo êno:

—Kutí íxepane xi’íxa râ’a —kíxoane.

27 Kúteanemaka yuhó’inoa Jesus neko íhikau:

—Kutí íxepane mémaina —kíxoane.

Ukeátine yaneko káxe, omópone Mâriya neko íhikau Jesus óvokuke katarákopati.

Koeku Jesus ivokóvone

Mt 27.45-56; Mk 15.33-41; Lk 23.44-49

28 Exoâne Jesus kousokeovone uhá koêti ne nókone kousokeovo xokóyoke, hara koéne:

—Epékonuti úne —koéne.

Yane koati tokopóvoti neko kúxoti yutoéti ya emó’uke Itukó’oviti koyuhoâti kó’iyeanemoye.

29 Yoko ápe íhaku ekâtiya puhí koati víyum-hí koêti. Ina apê kalaká’ikoponoti esponja yane víyum, ika’ákoa kirípuhike mayane étakati iháxoneti isôpo, ina ipíhoa pahákuke Jesus, iyúkoati. 30 Enovâne Jesus neko víyum, hara kôe:

—Únzexone uhá koeti nóngone indúkea —koéne.

Yane nonoo koéne, íhunokoane ne omíxone, ivókovone.

Yuvorókea húndaru xêrere ne Jesus

³¹ Yoko puvâti jûdeuhiko óvoheixeamo kuruhúke ya sâputu ne kurúhuxonehiko vo'oku itúkeovo kóyuseovopene áyui, koáne vo'oku itúkeovo koati téyonehiko neko sâputu ye'ékotine úrukeovo. Ene épeminohiko Pilátu pahúkea kehokeâti pukúna neko kuruhúxovotihiko, hopenóxoati ivókeovohiko motovâti veyópeovo kuruhúke tumúneke ne ayuítu. ³² Yane pihónehiko ne húndaru kéhokexoponea pukúna ha'ínehiko Jesus kurúhuxeokono, enepone inúxoti koánemaka ne po'ínu. ³³ Itea koeku símea xoko Jesus, noixoâne ivókeovone, ákone kíxoaku. ³⁴ Itea ápe póhuti húndaru yuvorókeati xêrere ya suíke. Yane ipúhikone íti yoko úne.

³⁵ Enepone noixoâti ra koekúti, énomonemaka koyuhópa yarâ'a. Yoko koati kaná'uti ne yúho. Éxoá yutoxínoati rá'a itúkeovo koati kaná'uti yúho, kutí'inoke motovátimaka kitípinoe. ³⁶ Enepo kixínokonokeneye Jesus, koati kousókovoti neko kúxoti yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Ákomo ápahuina ôpe ekehókoti” koéti. ³⁷ Koane hara koémaka po'íke: “Noixoâtimo ne yúvoroe” koémaka.

Ekoxókonone Jesus

Mt 27.57-61; Mk 15.42-47; Lk 23.50-56

³⁸ Ikénepoke neko koekútihiko, pihóne xoko Pilátu ne Yúse, enepone íhae pitivóko koéhati Arimáteya epemóponoati yúsikea veyópea muyo Jesus kuruhúke. Yoko koati íhikaumaka Jesus neko Yúse, itea he'onó'ú koéti itúkeova vo'oku píkea po'ínuhiko jûdeu. Poréxoá Pilátu itúkea kuteâti épemone. Yane pihóne ne Yúse veyóponea muyo Jesus kuruhúke. ³⁹ Yoko Nikódemu xáne, enepone yuhó'ixoponoti Jesus ya yóti yanekóyoke. Ápe éno xêru, alôe anahíxovoti míra, ómone ne Nikódemu, óvo'okope Jesus. Yoko ináko neko xêru, anêko kuteâti tirintai sinku koeti kílu ovâti. ⁴⁰ Yane veyóponehiko muyo Jesus kuruhúke, ina aupíxoahiko ya ipovóti ovóheovoti xêru, kuteâti kíxoaku jûdeuhiko enepo apê ivokóvoti xapákuke. ⁴¹ Yoko yaneko óvoku Jesus kurúhuxeokono, ápe njârdim. Ápemaka uhôro kehoéti mopoíke, inámatiko ekóxokonoku ivokóvoti ávoti ekoxóvati. ⁴² Énomone iyónopahiko neko muyo Jesus vo'oku ákoyea ahíka, koane iyóvotinehiko okóvo vo'oku itúkeovo kóyuseovopene jûdeuhiko vo'oku áyui.

20

Koeku Jesus exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti

Mt 28.1-8; Mk 16.1-8; Lk 24.1-12

¹ Yaneko yúponipe lúmingu hahá'iko, pihóne ne Mariya Mandâlena xoko ekóxokonoku Jesus. Simonéya, noíxoane ahíkuxeokonone neko mopôi exexoâti ne uhôro yane ekóxokonoku Jesus. ² Yane ehákopovo xoko Simaum Péturu, koánemaka xokóyoke neko po'í íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus. Hara kixóponoa:

—Veyópokonone muyo Vúnae yane ekóxokonoku. Ako véxa iyónopokonoku — kíxoane Mâriya.

³ Úkeane pího ne Péturu koánemaka neko po'í íhikau Jesus xoko ekóxokonoku. ⁴ Xané kixókokohiko ehákeovo neko pi'âti, itea xuxapáneoxo ya Péturu neko po'í íhikau Jesus. Inuxó koéne nê'e símeaya. ⁵ Ina yupunínikovo komomâ kúveuke. Tokononé koane úke ne ipovóti Ílyum, itea ako úrukapu uhorókuke. ⁶ Oko'ikené kíxoane Simaum Péturu símea, yane urukú koáne. Noíxoane ne ipovótiya, ⁷ koánemaka neko léhu aúnone Jesus, itea haxá kóye óvoku, ako ánahixapa neko po'ínuhiko ipovóti aúpi. ⁸ Yane úrukovanemaka po'í íhikau Jesus, enepone inuxó

koeti símeaya. Noixoâne, kutípoane exépukopeane Jesus. ⁹ Yoko tukú koêti neko ókoku ôra, avo éxinahiko isóneu neko yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koyúhóti kónokea exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ¹⁰ Yane káyuhikopovone neko pi'âti íhikau Jesus óvokuke.

Kautáta'ixopinovo Mariya Mandâlena ne Jesus

Mt 28.9-10; Mk 16.9-11

¹¹ Koeku pihópea neko pi'âti, óvaikone ne Mâriya ixómoyea íyo xe'ókuke ne uhôro ekóxokonoku Jesus. Koeku íyoyea koane yupúninikeovo komómoyea kúveuke. ¹² Yane tokononé koane úke ne pi'âti ánju íhae vanúke, ovuxe Itukó'oviti, ainóvoti hopú'iti ípovo. Vataká kóye xoko óvine muyo Jesus, poéha tutíkuke, poéhamaka hevékuke. ¹³ Ina kixohíko Mâriya:

—Senó, na koeti íyeino?

Ina yumopâ Mâriya:

—Omopókonotine mûyo ne Únaem. Akó'oti enjà iyónopokonoku —kíxoane.

¹⁴ Uke'éxoane Mâriya koyúhoyea nê'e, ina na akénexovone. Yane noíxone Jesus xe'ó koyéti itea ako éxapana. ¹⁵ Ina kixôa Jesus:

—Senó, na koeti íyeino? Kuti yopósiko?

Yoko ikútixati Mâriya koyonoâti ne njârdim. Hukínóvoti kíxea:

—Unaém, itukapu íti veyopêa mûyo, yokóyuhoinonoa iméponoaku maka veyámbanane —kíxoane.

¹⁶ Yane ina iháxoá Jesus:

—Mariyá —kíxoane.

Ná'akene koéne ne Mâriya, ina kíxo Jesus ya emó'uke júdeu:

—Raboní! —kíxoane. (Yoko “ihíkaxoti” koêti ne rabóni koêti.)

¹⁷ Ina kixôa Jesus:

—Hako nemu'ókunu, vo'oku ávoyea mbihápa xoko Nzá'a, itea píhe xoko ínzikauhiko, enepone kutí ngíxone mbo'ínuhiko. Yéta'akapanahiko mbihópeanemo xoko Itukó'oviti Nzá'a yoko Yá'anoemaka, enepone Únaem yoko Yúnaemaka —kíxoane.

¹⁸ Yane ponó koépone ne Mariya Mandâlena xoko íhikauhiko Jesus.

—Noínjopane ne Vúnae —kíxovokoxoane.

Ina koyuhópinoahikomaka neko yuho Jesus.

Kautáta'ixopinova Jesus ne íhikauhiko

Mt 28.16-20; Mk 16.14-18; Lk 24.36-49

¹⁹ Énomone yaneko lúmingu ya kíyo'i káxe, exexo'íkené koyépoti neko íhikauhiko Jesus yane ovokúti óvoheixoku, vo'oku píkea tutíhiko júdeu. Yane apé koene Jesus xapákuke.

—Aúhepeponoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁰ Yuhoíkoane, ina exókoa ne vó'u koáne ne xêrere. Yupihovó koépone elókepea okóvo ne íhikauhiko noixópane ne Vúnae. ²¹ Ina kixovókokopamaka Jesus:

—Aúhepeponoe iséneu. Kuteâti kixónuku Nzá'a pahúkeonu yara kúveu mêm, émonemaka ngixópineye —kíxovokoxoane.

²² Uke'éxoane koyúhoyea nê'e, ina api'ókexoahiko koane kíxovokoxopeamaka:

—Nemúkanoe ra Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²³ Enepone xâne yéxokoake ítúyopea pahúnevo koeku kutípeonu, koati ituyôpotinemo pahúnevo. Kene ne xâne yéxokoake ákoyea ítúyapa pahúnevo vo'oku ákoyea akútíponu, koati ákotimo veyapápu pahúnevo nê'e —kíxovokoxoane.

Jesus yoko Túme

²⁴Yoko póhuti yane nduse koeti íhikau Jesus, enepone Túme íhauti Hapáparu, áko'o yaneko apé koepóne Jesus xapákukehiko. ²⁵Ina kixo Túme ne po'ínuhiko íhikau Jesus:

—Noíxopane úti ne Vúnael!

Yane hara koe Túme:

—Enepomo hákoti noinjêa ne ike perêku vo'ókuke, koane hákotimo mbirukôa, koane hákotimakamo imbiho vô'um xêrerekuke, ákomo kalíhuina ngutípea —koéne.

²⁶Poéhapoane lúmingu ikénepoke, ho'uxoké koyépotihikomaka ne íhikau Jesus, koánemaka ne Túme xapákuke, exexo'ikené koyêtihiko. Yane apé koéponemaka Jesus xapákuke.

—Aúhepeponenoe iséneu —kíxovokoxoane.

²⁷Yane tumuné koéne kixo Túme:

—Piríka ra vô'um maka neíxane koêku, koane ípiheamaka ra veô'u njêrereke. Hákone itikovo xâne ákoti akutípo, itea itíkapu kutípoti —kíxoane.

²⁸Ina kixôa Túme:

—Iti Únaem, íti ne koati kaná'uti Itukó'oviti —kíxoane.

²⁹Ina kixopámaka Jesus:

—Koati kitipónuti vo'oku neíxinu, itea enepone xâne kutipónuti ákoti naixánu, koati únatimo koêku nê'e —kíxoane.

Yutóxinovoke ra koyuhópeti

³⁰Koati kaná'uti enó'iyea po'ínuhiko iyupánevoti ítuke Jesus, noíxone íhikauhiko ákoti yutaxápu yara koyuhópetike. ³¹Itea kutí'inoke yutoxóvoti rá'a, koati kaha'aínopiti kitípinoe Jesus ítúkeovaxo ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, enepone koati kaná'uti Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo vo'oku kitípi, ike'íparaxokonotimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

21*Kautáta'ixopinova Jesus ne seti koeti íhikau*

¹Ikénepoke neko koekúti, kautáta'ixopinovamaka Jesus neko íhikauhiko xe'ókuke ne mar, enepone koéhati Tibêriyade. Hara kôe kixoku koêku.

²Kaha'iné kíxoixokoko ne Simaum Pêтуру; Túme, enepone íhauti Hapáparu; Natanâe ukeâti Kána, pitivóko ya Ngálíleya; koánemaka neko xe'ahiko Nzebêdeu; yoko po'í pi'âti íhikau Jesus. ³Ina kixo ha'ínehiko ne Simaum Pêтуру:

—Numínguxotiko.

Ina kixohíko Simaum Pêтуру ne ha'ínehiko:

—Pihotímaka úti ikínike —koénehiko.

Úkeane pihohíko. Ivu'í kixone kali hána'iti vatékena numíkuxoponoti, itea ako ápahuina êho yaneko yóti. ⁴Yuponíne, ápene Jesus xe'ókuke neko úne, itea ako éxapana íhikauhiko. ⁵Ina kixovókokoxa Jesus:

—Ápenoe yêho?

—Áko'o —koénehiko.

⁶Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

—Kiríka éxopeke vetékena ne nímikuxope. Apêtimo yehóya —kíxovokoxoane.

Yane ítúkeanehiko ne yuhó'inoa. Yane ákone íta míkúkoepa ne nómikuxope vo'oku yupíheovo êno hoéya. ⁷Ina kixo Simaum Pêтуру ne po'ínu íhikau Jesus, enepone ákoti omotóva okóvo Jesus:

—Vúnae nê'e! —kíxoane.

Kamoáne Simaum Pêтуру itúkeovo Vúnae, itúkopone ípovo. Koáhati veyoâti koeku númikuxea, yane kurino'é koene úne araukotine. ⁸ Itea ivu'í kixopo vatékene ne po'ínuhiko íhikau koáne mikúkopea ne númikuxope puhí koeti hôe, koáhati ákoti ahiká ne poké'e xe'ókuke neko úne, kuteátimea póhuti séndu méтуру kixoaku. ⁹ Evesékopeanehiko vatékene xe'ókuke neko úne, noíxonehiko uahá'hixoti xorómonikeya koane hôe oúkeke. Yoko ápemaka pâum. ¹⁰ Ina kôe ne Jesus:

—Yamínanane kalihú koêti ne hôe némoenoemeku —koéne.

¹¹ Yane úrukopova Simaum Pêтуру ne vatéke ina mikukópa movó'itike ne númikuxope puhí-puhí koati hána'itinoe hôe. Ápe póhuti séndu sinkoentai terei koeti hôe ovâti ne númikuxope, itea kóyeane ákoyea ekétakexa upánini ákoyea yumáxapu. ¹² Ina kixovókoxoa Jesus:

—Yókone, níké'evonoe —kíxovokoxoane.

Yoko ako ápahuina xapákuke neko íhikauhiko mapikóvati épemo'ikea itukóvotiye, vo'oku éxeanehiko itúkeovo Vúnae. ¹³ Yane veyóponoa Jesus ne pâum ina porekéoahiko. Kúteanemaka kixoaku ne hôe.

¹⁴ Yoko mopó'apene kaútata'ixopinova Jesus ne íhikauhiko ike exépukopine ukópea xapa ívokóvoti.

Jesus yoko Pêтуру

¹⁵ Uke'éxonehiko níkea, ina kixôa Jesus ne Simaum Pêтуру:

—Simaúm, xe'a Xuâum, itíne yupihóvo ákoyea omótovonu okóvo yara po'ínuhiko?

Ina yumopâ Pêтуру:

—Êm Unaém, yéxoa ákoyea omótovopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepone kutí ngíxone inámatiko su'úso konókoti katarákoati —kíxoane.

¹⁶ Yane káyukoa Jesus yuhó'inoa, yoko pí'apene. Hara kixoa:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótovonu yokóvo?

Ina yumopâ Pêтуру:

—Êm Unaém, yéxoa ákoyea omótovopi ongóvo —kíxoane.

—Kétarakaikopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti, enepone kutí ngíxone su'úso konókoti inuxínoati —kíxoane Jesus.

¹⁷ Ina kixopâ'ikomaka Jesus:

—Simaúm, xe'a Xuâum, ako omótovonu yokóvo? —kixópanemaka, yoko mopó'apene épemo'ikoa.

Yane isone'ekóvo koéne ne Pêтуру vo'oku mopó'ayeane épemo'ikoa Jesus ákoyea omótova okóvo. Ina yumopâ Pêтуру:

—Unaém, yéxoa uhá koeti koekúti. Yéxoa ákoyea omótovopi ongóvo.

Ina kixopâmaka Jesus:

—Yokóyonoakopo ne ngátarae, enepohikone hokónuti. ¹⁸ Koati emo'úti ra yunzó'inopi, ivévaka: Itikóvoiko homoêhou, itíne exópo koêku. Keunákovo nóvo, itíkone heô'e, yane pihetíne ya koêkuti yâha yéni. Itea yikatíxane, yeherúkotimo veô'u, itea po'ímo xâne itukínopi ikéno'e iyonópiti xokóyoke ne ákoti yakahá'a —kíxoane.

¹⁹ Yoko kó'inokeneye yúho ne Jesus, exókoti Pêтуру kixókumo ivókeovo, kutí'inokemo kahaná'ikokonoti Itukó'oviti. Ikénepoke neko yúho, “Hekánu” kixóponemaka Pêтуру ne Jesus.

²⁰ Ina na'akénexovo ne Pêturu, yane noíxone po'i íhikau Jesus hokoâti, ákoti omotóva okóvo Jesus. Énomonemaka neko isú'okovoti xa'a Jesus nikohíko, yaneko epemó'ikoamaka itukóvotiye neko itúkoheovoti, enepone kuríkotimo Jesus xoko xanéhiko puvâti. ²¹ Noixoâne Pêturu nekôyo, hara kixo Jesus:

—Kene râ'a, namo kó'eye?

²² Ina yumopâ Jesus:

—Enepo angahá'a ákoyeamo ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovope, undíne exôa koêku. Kene îti, hara yíxapu hékinu —kíxoane.

²³ Hukínóvoti itáhineheyeane neko yuhôti xapákuke neko kutípohihiko Jesus ákoyeamo ivákapu neko íhikau. Itea ako okóyuhua Jesus ákoyeamo ivákapu. Puhu “Angahá'a ákoyeamo ivákapu râ'a tukú koeti ngáyukopovope, undíne exôa koêku” puhu koêti.

²⁴ Yoko koati undíne ra íhikau Jesus noixoâti, koyuhoâti, koane yutoxoâti uhá koêti ra koekútihiho. Epó'oxo véxoa itúkeovo kaná'uti emo'úti râ'a.

²⁵ Enó'iko po'ínuhiko koekúti ítuke Jesus. Eneponi uha-uhá akôe yutóxeovo pohú puhu koêti, kutí'inonu ákoni omótova êno koyuhópeti ya uhá koêti ra kúveu mêm.

Hunókokune.

ÁTU

Yútoe Lúka koeku ítuke ne ápostuluhiko, enepone páhoe Jesus

Enepora koyuhópeti koéhati Átu, Lúka yutoxôa. Ápe ne inúxoti yútoe Lúka koyúhoti koeku Jesus koáne ne inámati ihíkavoti omínovike enepo símo ne Jesus yara kúveu mêum. Kene yara Átu, yutóxoá Lúka koêku neko ihikauhiko Jesus ya Njeruzálem kúxoixeahiko evésekeamo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, enepone porexoátimo xunakóti koyúhoyea xapa xâne ne inámati ihíkavoti omone Jesus. Yoko áko'one ne Jesus yara poké'e, pihópone vanúkeke. Anêko xoko kapitulu 2 koyuhó'iyeyati koêku enepo iná eveséko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'iyea ne kutípotihiko Jesus.

Enepone inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, tumúne yóno ukóponea yanekóyoke vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke ne kutípotihiko Jesus. Inúxotike, ya Njeruzálem óvo koyúhoyeovo, ina ukopóno xapa íhae Samáriya. Yanê'e ukópone xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu. Vo'oku haina pohúneta júdeu simíno ne Jesus, itea simínotimaka uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

Yoko “Atos dos Apóstolos” íhaxeokono ne yútoe Lúka ya purútuyeye vo'oku so'íxeovo uhé'ekotinoe kixoku ítúkeovo ne ihikauhiko Jesus ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti koíteovo ka'aríneta. Éxokovimaka kixoku íteova xâne ne xunako Satánae motovâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

Tûri

1 Xoko inúxoti koyuhópeti yúndoenopi Teofilú, uhá ngíxoane ngayúmakinopea koêku ne turi ítuke Jesus, koánemaka ne ihíkavoti ihikaxoke xanéhiko
 2 tukú koêti yaneko káxe aukópovone ne Jesus ya vanúkeke. Yoko tumúneke pihópea, koyúhoinoane ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ítúkeakemo ne hóyenhiko noívokoe, enepohikone ápostulu, páhoe koyúhoyea emó'u.
 3 Énomonehikomaka koutata'ixopinovo exepúkopone ukópea xapa ivokóvoti ikénepoke koítoponeovo kotíveta ya kuruhúke. Ako tópi kíxoaku koutata'ixopinova, exókoati kaná'uko ne exépukopeane, ákoinoke ápahuina xâne motovâti koyúhoyea ákoyea akána'u. Vo'oku kúveu koarenta koeti káxe, koutata'ixopinova Jesus neko ihikauhiko, koane koyúhoinoa koêku ne kixoku natíxea Itukó'oviti xapa xâne.
 4 Yaneko kaha'íneakohiko Jesus ne íhikau, íxiko'okohiko ákoyea ípúhikeahiko Njeruzálem koane kúxoixeaxo ne páhoenoamo Ha'a úti íhae vanúke, kuteâti yuho Itukó'oviti, enepone koati emo'úti nóvo ápeyeamo.
 5 Ina kixovókokoxopamaka Jesus:

Énomonemaka kuteâti yunzó'inopinoo yanekóyoke. Vo'oku koati kaná'uti ítúkeovo úne áhikea xâne ne Xuáum, itea harakene káxe epó'oxo yé'exovone, yahíkokonotinoemo haínata ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

Pihópo Jesus vanúkeke

Mk 16.19; Lk 24.50-51

6 Koeku ho'úxeovohiko neko íhikau, hara kixóhiko Jesus:

—Unaém, énomonemeamo yara koeku kó'oyene peréximo ítúkeovo úti, uti íhae Izarâe, pahukópo yara poké'exa úti? —kíxoanehiko.

7 Ina yumopâ Jesus:

—Ako okónokoa yéxinoe ápeyeakumo ne koekúti kuteâti, koane kaxénaxeakemo Yá'a íhae vanúke, vo'oku poéhane exôa koéku ápepemo. ⁸ Itea nemukoâtimo xunakóti enepo evesékane xikóyokenoe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yane keyuhoâtinoemo xapa xâne kaná'uko ra koekúti néixoneno ne Itukóyoke. Keyuhoâtinoemo yáye ya Njeruzálem, koane ya uhá koeti Njúdeya yoko Samâriya, koánemaka ya uhá koêti ra kúveu mêm —kíxovokoxoane.

⁹ Uke'éxoane Jesus koyúhoyea nê'e, yane pihópone vanúkeke koeku ixómoyea komóma íhikauhiko. Yane koomomo kíxoixoahiko tukú koeti onómekopeovo xapa kapási. Ehane ako ínixahiko. ¹⁰ Koeku pono-ponó kíxoixea úke ne íhikauhiko vanúke koeku pihópea Jesus, apé koene pi'âti kutí koeti hóyeno, hóhopu koyétihiko ípovo xérerekuke neko íhikauhiko Jesus.

11 Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe hóyeno íhae Ngalíleya, na koeti ixómoino kemomo vanúke? Enepone Jesus, neíke'euponoe kó'oyene pihópea vanúkeke, aukópovotimo kuteâti kíxeaku neíke'exopi —kíxovokoxoane.

Íhikauhiko Jesus ya Njeruzálem

¹² Énomone yanê'e, aúhikopovone ya Njeruzálem ne íhikau Jesus ukopeâti xoko kali mopôí iháxoneti Olívera. Enepone mopôí, ako ahika Njeruzálem, kuteâti póhuti kílomituru kíxoaku. ¹³ Seopóne pitivókoke, ina alu'ókopo sôparatuke yane ovokúti óvoku. Harâ'a íháhiko neko ho'uxóvoti: Péturu; Xuâum; Teâku; Ándere; Filípi; Túme; Mbatulúmeu; Máteu; Teâku, enepone xé'a Áfeu; Símaum iháxoneti Nzelóti; yoko Njûda, enepone xé'a Teâku. ¹⁴ Yoko póhutine yónoku isóneuhiko yúixeovo itúkea orásaum ho'uxoké koêti, koánemaka ne senóhikoya. Yoko ápe Mâriya, eno Jesus xapákuke neko senóhiko, koane ápemaka ne ameno Jesus.

Noivókokoxono Mátiya

¹⁵ Yaneko káxehiko exépuko ne Péturu koyúhoyea nonékuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Yoko ítópono kuteâti séntui vinti koeti xâne neko ho'uxóvotihiko. Ina kíxovókokoxo Péturu:

¹⁶ —Ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati konokoâti tokópeovo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koeku Njûda, enepone inuxínoti íka'ákotihiko Jesus. Énomone neko yuhu Ndávi mekúke, kouhapu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti tumúneke símeovo kaxéna. ¹⁷ Vo'oku enepone Njûda, koati ha'íne úti ikéneke Jesus yanekóyoke. Itúkoamaka kuteâti ne vítuke —kíxovokoxoane.

¹⁸ (Yoko ápe poké'e vaneúti yane tiúketi námoe Njûda, ésa'i kuríkea Jesus xoko xanéhiko puvâti. Énomone óvo koépekopeovo ne Njûda kopuhókopovo. Pixeké koe hûra íkorókovu. Homuxó koe ásurupi poké'eke. ¹⁹ Eyékokoxoahiko uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem neko koekúti. Énomone kutí'inoke íháxokonoti Asêudama neko poké'e ya emó'ukehiko. Yoko “Poké'e óvokovoku íti” koêti neko emo'úti.)

20 Ina koe'íkomaka ne Péturu:

—Koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti ya Sâramu, enepone koêti: “Itúkupu ovokú'ikeneti neko óvoku, epó'oxo hákonemo ko'óvokutiya” kôe. *Sâramu 69.25*

Ina koemáka:

“Enepone itukéti ítuke, paréxakana po'i xâne ahe'ókopati” koêti. *Sâramu 109.8*

21 —Konókoti ápeyea po'i ha'ine úti ahe'ókopati. Yusikóne noívokoxea úti xapákuke ra xanéheixoviti apé'iko Vúnae Jesus xapákuke úti, 22 ukeátine yaneko kaxena áhikea Xuaum Mbátita, tukú koéti neko káxe noíke'exopeaku úti pihópea vanúkeke. Énomonemo kaha'ínevi koyúhoyea úti xapa xáne exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane.

23 Ina noívokoxokono pi'áti hóyeno. Enepone inúxoti, Yúse koéha. Mbarasápa íhaxeokonomaka. Yoko Njústu itukóvo po'i íhaxeokonokemaka. Ina keno'óko koéhati Mátiya. 24 Yane itúkohiko orásaum uhá koéti neko kutípoti Jesus. Hara koe épemone xoko Itukó'oviti:

—Unaém, iti éxoti isóneu uhá koeti xáne, yéxakavea ne neívokoe yara pi'áti hóyeno, 25 motovátimo áhe'okopea Njúda koane kahá'ineyeovi yara itukéti pénevi vitúkea, uti péhoe koyúhoyea yemó'u. Vo'oku kuríkopane Njúda ra itukéti. Kó'oyene pihópone xoko ímetokenaxoake yonópea —koe orásauna.

26 Ina kurikóhiko, noixoáti iríkovoku ne noívokoxope. Xoko Mátiya iríkovu. Yane itúkopovone ha'ínehiko ne unze koeti ápostulu.

2

Eyesékone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

Át 4.31

1 Simoné'e ne kaxena áyui júdeuhiko ya hó'eke, enepone iháxoneti Pentekósti, poéhane ho'úxovokuhiko uhá koéti neko hokoti Jesus. 2 Yane apé koéne kutí koeti emo'u xúnati ihunóvoti ukeáti vanúke. Uha-uhá kíxoa kúveu neko ovokúti óvoheixoku. 3 Yane apé koénemaka kutí koeti kálihunoe irúmene yúku kuteáti koeku nenéti, yoneáti tutíkuke póhutihiko koxé'u neko xáne. Koati ovo'ó koatíne. 4 Yane koáti xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko neko xáne, koane turíxeovone koyúhoyeahiko inámati yuhôti ákoti itukapu éxone, kuteáti kíxoaku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ikó'iparaxea póhutihiko koyúhoyea.

5 Yoko ápe ya Njeruzálem júdeuhiko teyoti Itukó'oviti ukeáti uhá koeti po'íkehiko poké'e yara kúveu mêm. 6 Ho'úxinova êno xáne neko emo'úti kamoánéhiko, itea akó'oti exínahiko isóneu, vo'oku kamotíhiko koyúhovi ya emó'uke póhutihiko neko xáne. 7 Yupíhova ákoyea éxina isóneu xanéhiko koane iyúpaxeova neko koekúti, ina kixokóko:

—Hainá'ikopo ainóvoti íhae Ngálíleya ra koyuhókexo? 8 Ná'ikopo koeti kamínoa úti koyúhoyea ya vemó'uke, enepone yuho póhutihiko úti xoko vúkeaku? 9 Koati anéyeti íhae Pátea, yoko Mèdeá, koane íhaemaka Élaum, yoko Mezopotámíya koane Njúdeya. Ina apémaka ukeáti Kapadósea, Póntu, yoko Ázea, 10 Ápemaka íhae Firíjea, Páfílea, Ejítu, Lípea yoko poké'e oveáti xe'ókuke ne Síreni, yoko íhaemaka Róma. Aínovone ko'óvokuti yáye. 11 Vanéye, uti júdeu, koane anéyemaka po'ínuhiko xáne ikútípasikovoviti hokopáti ne hó'e úti. Anéyemaka íhae Keréta yoko íhae Árabéa. Ná'ikopo kixóvotiye kamínoake póhutihiko úti ya vemó'uke koyuhoáti koéku ne hána'itinoe ítuke Itukó'oviti? —kixókokone.

12 Koati yupihóvati iyúpaxeovahiko. Akó'oti exína isóneu kó'inokeneye. Hara kixókokohiko:

—Kutímea kixó'eko râ'a? —koéhiko.

13 Itea apemaka po'ínuhiko xáne koemóke'eati, koyuhoáti itúkeovo kohihíketai, kó'inokeneye neko yúhu.

Koyũho ne Pêturu nonékuke xanéhiko

¹⁴ Ina exepũko ne Pêturu yóko'omaka ne unzé koeti ápostulu. Ina kohonóko emó'u koyúhoyea ne Pêturu. Hara kôe:

—Itĩnoe iyénonjapa jũdeu, keánemaka uhá ketĩnoe íhae Njeruzálem, konókoti yéxi koeku rá'a. Ivévaka ra yũnzó: ¹⁵ Haina kohihiketi úti kuteáti iséneunovinoe, vo'oku nóveiko ôra ya yupóniti rakéne. ¹⁶ Itea enepora koekúti, énomone ne kixone yuho porofeta Njôe koyúho emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke, enepone koéti:

¹⁷ “Yaneko káxehiko tumúnekemo uké'eyea ra mêum, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea ne uhá koeti xâne” koe Itukó'oviti.

Ina koe'íkomaka:

“Koyuhoátimo xi'íxaxapa, hóyeno yoko sêno, koekúti ngoúhupu'ikinoake. Enepone ínámátiko xâne xepákukenoe, apêtimo noĩxone ukeáti njokóyoke. Kene ne yékotenohiko, yunzoikoatimo ya hopúneke.

¹⁸ Koánemaka xapákuke ovónje, hóyeno yoko sêno, mbahúkotimo Sasá'iti Omínjone ovo'ó kó'iyea yaneko káxehiko, ínamo okoyúhohiko emó'um. ¹⁹ Apêtimakamo iyupánevoti índuke ya vanúke koánemaka yara poké'e, hoénaxovope njunáko, íti, irúmene yúku yoko ênoti kuríhoe. ²⁰ Ipukováotimo ne káxe. Kene ne kohê, kutí koetimo harára'iyea íti koati tumúneke símeovo neko hána'iti teyonéti káxe yúhoikopeakumo Itukó'oviti ra xanéhiko yara kúveu mêum vo'oku kixoku itúkeovo. ²¹ Itea itóvotimo ne uhá koeti xâne ikoseánaxovoti Itukó'oviti” koe yútoe. *Njôe 2.28-32*

²² —Itĩnoe hóyeno íhae Izaráe, yakámokenonu. Enepone Jesus íhae Nazáre, koati hóyeno éxokopikenoe Itukó'oviti itúkeovo ukeáti ya xokóyoke vo'ókuke ne iyupánevoti itúke, koane vo'ókumaka ne koekúti ákoti po'í itoáti itúkea xepákukenoe, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. Koati Itukó'oviti ko'itúke xokóyoke, itúkinoake Jesus neko hána'iti iyupánevoti xepákuke. Yoko koati yexoátinoe kaná'uyea ra koekúti. ²³ Itea kóyeane képekinoe nekóyo. Koati xâne ákoti panápu itúke kuruhúxinopeanoe. Itea yaneko kiri'ókonoanoe, koati kousókovoti isóneunoa Itukó'oviti ukeátinekeneye, enepone heú kixoáti éxea ne koekúti tumúneke ápeyee. ²⁴ Enepone képeunoe, koéxepukopa Itukó'oviti yaneko uke'éxinoa xunako pevóti. Koáhati akó'oti omotóva óvoheixea pevótike ne Jesus, ²⁵ kuteátimaka koêku ya yútoeke Ndávi enepo koyuhó'iyea koêku mekúke. Énomone ne koéti:

“Kóyekune ne Únaem njokóyoke. Anéye njêrerekuke koxunákonuti, ákoinoke íngarakapu. ²⁶ Énomone elókeino ongóvo. Énomonemaka ipúhikino mbahákuke ne hána'iti elókeko ongóvo. Koane énomonemaka ngúxoixino enjépukopeamo ongópea xapa ivokóvoti. ²⁷ Vo'oku ákomo kurí íxenu xapa ivokóvoti, íti Únaem, koane ákomo síkea uké'eyea ra mýum xoko engóxovoku, undi Sasá'iti Yovóxe. ²⁸ Hara yévekonu xêne yonópoti xoko apéyeati ákotinemo hunókoku xikóyoke. Koati ákotinemo hunókoku ne elókeko ongóvo enepo angahá'inepopine” kôe yútoeke Ndávi. *Sáramu 16.8-11*

²⁹ Ina kixoá'íkomaka Pêturu:

—Itĩnoe iyénonjapa, ngaúhupu'ikinapeavo koêku ne Ndávi, eneponeko teyonéti voxú'íkene ivokóvoti koane ekoxóvoti mekúke. Yoko anéyeiko ne ekóxovoku tukú koeti kó'oyene yara poké'exa úti. ³⁰ Koati porófeta ne Ndávi koyúhoti koekúti noĩxone xoko Itukó'oviti ávoti simápu kaxéna. Epó'oxo

éxoamaka yanekôyoke ápeyeamo póhuti ámoripono natíxotimo xapa xanena úti, kuteâti koeku yuhó'inoa Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Yoko itúkinoa Itukó'oviti koati yuhôti, exókoati ákoyeamo aúkapa ikéne neko emó'uino. ³¹ Koati vo'oku ínixe Ndávi koekúti yanekôyoke ávoti simâpu kaxéna, énomone koyúhoinoa ya yútoeke exépukopeamo ne Mésiya ukópea xapa ivokóvoti enepo koyúho ákoyeamo kurí íxa Itukó'oviti ne ovóxe ya xapa ivokóvoti, koane ákoyeamo aúke'e ne múyo. ³² Yoko enepora Jesus, énomone ne koéxepoepo Itukó'oviti. Noínjopa, koane noíxopamaka uhá koeti nza'ínehiko. ³³ Kó'oyene hanekóxopone éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokopone Itukó'oviti. Yoko koušokinokonoane Jesus neko yuho Há'a yanekôyoke, enepo itúko koati emo'úti pahúkinoveamo ne Sasá'iti Omíxone. Énomone ra neíxoneno, koane kémoneno kó'oyene. ³⁴ Énomone kíxo yútoe Ndávi. Vo'oku haina Ndávi okopóno vanúkeke yanekôyoke, itea énomone yutoxínovea ra emo'úti koêti: “Hara kíxoa Itukó'oviti ne Únaem: ‘Ívétakapa énjopeke ³⁵ tukú koeti simapúne kaxena mboréxepikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá koêti, ínamo ipuyúxexa nenékuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti’ ” kôe. ³⁶ Ngahá'a ú'uhapu'i ngixínopeano, uhá ketínoe íhae Izarâe, motovâti ákoyea oxéne ákoyea yakútipoa ne yunzó'inopi itúkeovo Jesus, enepone képeu, poréxovike Itukó'oviti itúkeovo Vúnae koane Mésiya, enepone páhoe koíteovovi —kíxovokoxoane Péturu.

Ahíkovo mopo'âti mili xâne ya iháke Jesus

³⁷ Koeku kámea yuho Péturu neko xanéhiko, yupíhova ikótivexea isóneuke. Ina kixohíko Péturu yoko po'ínuhiko ápostulu:

—Ítínoe víyénoxapa, na vákoeneye?

³⁸ Ina yumopâ Péturu:

—Konokoâti ikétivexinoe iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Konókotimaka yáhikivo ya iháke Jesus Kristu, motovâti kotúyopinopea ne pehúnevo, péhutinoe. Yane ínamo nemukâ ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó kó'iyepinoe. ³⁹ Koáhati itínoe kíxo ne Itukó'oviti koyuhôa yanekôyo ápeyeamo koušokinoake ne yúho. Koane koati xi'íxaxapa kixómaka, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ákoti maliká'avi, koêkuti iháxiupomo Vúnae Itukó'oviti xapákuke —kíxovokoxoane Péturu.

⁴⁰ Enómaka po'í yúho kuteâti, koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti, koane enekoâtihiko. Ina kixovókokoxopamaka:

—Hako kitipásea ne xanéhiko apêti koeku kó'oyene, enepohikone váhere kixoku itúkeovo yonópotimo ipihóponovokutike —kíxovokoxoane.

⁴¹ Enepohikone xâne kutipeâti yúho, áhikovohiko ya iháke Jesus. Yaneko káxe koati kurí úxovoti ne xâne kutípoti Jesus. Kalíhanini itóponea mopo'âti mili xâne neko inámati ahiúti yanekôyoke.

Kixoku itúkeovo ne inúxotihiko hokópoti Jesus

⁴² Enepohikone kutípoti Jesus, koati yuixóvati ne ihíkauvoti íhikaxoake ápostuluhiko, koane ainovo póhutine yónoku isóneuhiko ikéneke Vúnae ákoti ihaxákexeakaka. Kóyekunemaka ho'úxinovohiko níkea pámu, puyákoponeovoke okovo ivókinovovi Jesus, koane itúkeamaka orásaum. ⁴³ Koati hána'iti téyee Itukó'oviti póhutihiko neko xâne. Enómaka iyupánevoti ítuke ápostuluhiko, koane po'ínuhiko ítone itúkea kuteâti, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke.

⁴⁴ Kaha'iné kixókokohiko neko kutípoti Jesus. Ákomaka kamáxatikaka. Póhutihiko, kutí kíxoa ítukemaka po'ínuhiko neko apeínoati. ⁴⁵ Kaváneahikomaka

ne poké'exa yoko po'i apeínoati, ina poreké'xoa ésa'i ne apêti nókone xapákuke. ⁴⁶ Uhá koeti káxe, kutikokó koe yónoku isóneu ikéneke Vúnae koeku ho'úxeovo témpuluke, enepone hána'iti imokóvokuti. Kene ya óvokukehiko, ho'úxinovo níkea pãum, puyákoponeovo okovo ivókinovovi Vúnae. Koane enepo nikohíko, koati elóketi okóvo, koane póhutine yu'óxoku isóneuhiko ítuuke Vúnae ⁴⁷ xaneáti iháyu'ikeamaka Itukó'oviti. Ínixoa uhá koeti xâne unako koêku neko kutípoti Jesus. Yoko uhá koeti káxe, kuri'uxinoa Vúnae po'ínuhiko xâne, enepohikone koítovone ya pahúnevo koeku kutípea.

3

Koitóvokono ne hóyeno mohéveu

¹ Yane pihóne ne Pêturu yoko Xuâum hána'itike imokóvokuti ya mopo'áti óra ya kiyakáxe, orana itúkopehiko orásaum ne júdeuhiko. ² Yoko ápe hóyeno omeátinekene itúkeovo mohéveu. Heú koeti káxe ómeokono neko hóyeno xêrerekuke pahapêti iháxoneti “Uhé'ekoti”, enepone pahapetea kándana ne hána'iti imokóvokuti, motováti épemea tiúketi xanéhiko urúkovotiya. ³ Noixoâne hóyeno úrukeovomo ne Pêturu yoko Xuâum, épemoane tiúketi. ⁴ Yane pono-ponó kixínoane úke Pêturu yoko Xuâum, ina kixôa Pêturu:

—Yokómomovi.

⁵ Ina komomâ hóyeno. Koati kuxoáti ápeyea póneake evo Pêturu. ⁶ Ina kixôa Pêturu:

—Ako ndiúketina, itea enepone apêti njokóyoke, énomone mboréxopi: Ya iháke Jesus Kristu íhae Nazãre, yexépuropa yenápa —kíxoane.

⁷ Ina namukêa vó'u éxopeke neko hóyeno huvo'óxoa exépukopea. Énomone yaneko ókoku óra, xunápone anu hêve, koane hêve. ⁸ Xépu koépone ne hóyeno, yane turíxovone yonópea. Xané kixone evo Pêturu úrukeova ne hána'iti imokóvokuti. Koati talakíxovoti koane iháyu'ikea Itukó'oviti neko hóyeno. ⁹ Noíxoa uhá koeti xanéhiko koeku yonópea koane iháyu'ikea Itukó'oviti. ¹⁰ Exó kixóponoanehiko itúkeova neko épemokenati ivatáheixoti xoko pahapêti iháxoneti “Uhé'ekoti” nonékuke ne hána'iti imokóvokuti. Koati hána'iti iyúpaxeovahiko, koane ako éxinahiko isóneu kó'inokeneye.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Pêturu hána'itike imokóvokuti

¹¹ Ako kurika Pêturu yoko Xuâum neko hóyeno. Noixoâne xanéhiko neko koekúti, uhá kôe éhahikinovo evo Pêturu xoko óvoheixoku yane varánda iháxoneti varándana Salúmaum. Koati ákoti exínahiko isóneu neko koekúti.

¹² Noixoâne Pêturu ne éno xâne keno'ókinoatíhiko, ina kôe:

—Ítínoe iyénonjapa íhae Izaráe, na koeti iyípaxinova ra koekúti? Na koeti ínainonoe kemómovi kutí'iyea koati xunako úti, áko'o sasá'iko úti veínokono yonópinoke ra hóyeno? ¹³ Koati Itukó'oviti, enepone Unae voxúnoekene Ábraum, Izákí yoko Njáko, kahaná'iko Jesus, enepone sasá'iti ovóxe, kirí'oenoemaka payásotíhiko pahúkoti, yaneko keyuhôa nonékuke Pilátu ákoyea yakáha'a itúkeovo netínanoe. Yoko mani úsotine isóneu Pilátu kuríkopea.

¹⁴ Itea ítínenoe ako akahá'a neko Sasá'iti koane Ponóvoti páhoenoví Itukó'oviti. Ya koêkuni itúkeovo énomone yépemo kuríkopeokono, itukovó koe koépekenati yépemone. ¹⁵ Ítínenoe koepékoa ne Porexó'oviti vápeyea. Itea koéxepukopa Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. Yoko noíxopa úti yaneko exepúkopone, epó'oxo koati koyuhoáti úti xapa xâne kaná'uko ne noíxone úti. ¹⁶ Koati vo'oku íha Jesus, epó'oxo vo'oku kúveova hóyeno, ene kutí'ino unatípoti rà'a, kuteáti

koeku neíxi kó'oyene koane yéxi. Ngoé'epexo, koati vo'oku kúveovo Jesus unátipinoke nenékuke, uhá ketínoe.

17—Itínoe mbo'ínuhiko, énjoa kíxineye Jesus vo'oku ákoyea koati yéxi koêku ne ítike. Kúteanemaka koêku ne natina úti. 18 Itea kó'inokeneye, koati kousókoati Itukó'oviti ne yúho, enepone ipuhíkeati pahákuke uhá koeti porófetahiko koyúhóti emo'u Itukó'oviti xapa xáne mekúke. Koyúhoa nekóyohiko kónokea koítóponeovo kotíveti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xáne.

19 Énomone ngíxínopinoe kónokea ínixepivo itíkivo pahukóvoti koane ípeki iséneu koane kíxeku itíkivo motováti sasá'ipea pehúnevo 20 ínamo parexápi Vúnae Itukó'oviti úhepepa iséneu ikéneke, epó'oxo pahukínopeatinoemo ne Mésiya, enepone Jesus, noívokoepinoe Itukó'oviti itúkeovo koitóvoviti, uti xáne. 21 Eneponé'e, koati konókoti pihópea vanúkeke imókonemo simápu kaxena ikó'inamakopeovo uhá koeti koekúti, kuteátimaka koêku neko yúho Itukó'oviti ya xokóyoke ne porófetahiko, enepone sasá'iti ovóxe koyuhó'iyeti emó'u xapa xáne mekúke. 22 Yoko enepone Muíse, koati koyuhó'iyeti koêku mekúke ya yútoeke. Énomone ne koêti: “Xapákuke viyénoxapa, apêtimo po'í hóyeno kuteáti úndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyeti emó'u xapa xáne. Uhá koeti kémone xokóyoke, konokoátimo itíki. 23 Kene uhá koêti xáne ákoti akutípoa, koepékokonotimo. Yane áko'onemo xapákuke xanena úti” koe yúho. 24 Haina póhutine Muíse koyuhóa koêku ra káxehiko símokune úti, itea koyúhoamaka uhá koeti po'ínuhiko porófeta ukeáti kaxénake Samúe.

25 Itínoe iyénonjapa, yaínovone namukópati kíxone neko yútoe porófetahiko. Enepone yúho Itukó'oviti xoko voxúnoekene, itínoemaka kíxo. Énomone neko yuhó'ino Ábraum enepo kíxóa Itukó'oviti itúkeovomo vo'ókuke ne ámoriponomo ápeyeamo unako koêku ne uhá koeti koêkúti kó'iyevoku xáne yara kúveu mêm.

26 Yaneko koéxepukopeaku Itukó'oviti neko Sasá'iti Ovóxe, pahúkinopeanoe inúxotike, kaha'ainopiti unátiyea kéku ya koeku kírikopinoe váhere kíxeku itíkivo —kíxovokoxoane Pêtur.

4

Ika'ákovone Pêtur yoko Xuâum

1 Ixómoiko koyuhó'inoa evo Pêtur neko xanéhiko, simóne inuxínotihiko júdeu hó'eke, koáne ne tuti húndaruhiko koyonoáti neko hána'iti imokóvokuti, yóko'omaka ne evo sadúseu, enepohikone júdeu ákoti akutípo exépuhíkopea ivokóvoti. 2 Yoko koati yupihóvatihiko ákoyea aúhepe isóneuno evo Pêtur vo'oku íhikaxea xanéhiko koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti koeku koyúhoinoahiko exépukopea Jesus. 3 Yane iká'akonehiko evo Pêtur koane kuríkoanehikomaka íka'ákovokutike tukú koêti yuponíne, vo'oku koati kiyotíne káxe yanekóyo. 4 Itea éno kutípoti yúho Pêtur xapákuke neko xáne kamokénoati. Kalíhanini itóponea singu koeti mili hóyeno uhá koêti neko kutipoáti.

Pêtur yoko Xuâum nonékuke koati payásoti yúhoikovoku júdeuhiko

5 Yuponíne, ho'úxovone ya Njeruzálem ne payásotihiko júdeu, yóko'o ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu, koáne ne éskiriba, enepohikone íhíkaxoti yútoe Muíse. 6 Ápemaka Ána, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane Kaífa, yoko Xuâum, Alíxandere, koane uhá koeti iyénoxapa neko koati payásoti sasedóti. 7 Ina omokóno ne Pêtur

yoko Xuâum nonékuke uhá koêti neko payásotihiko, motovâti épemo'ikeokono. Hara kixókono:

—Na úkea xináko itíki ra ítike? áko'o kuti pahukópi itíki?

⁸ Yoko koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Pêтуру. Hara kixovokoxoa:

—Ítínoe payásoti xapákuke úti, koane ítínoe po'íhiko pahúkoti xapákuke úti, ⁹ koati vo'oku koíteovokono hóyeno ka'aríneti, kutí'inoke yomónutinoe yâye yuhoíkovokutike, yepemó'ikonuti, úndi yóko'o ra nza'íne, keha'âti yéxi kixókono koíteovokono. ¹⁰ Ngahá'a yéxi koêku, uhá ketínoe yâye, koánemaka uhá koêti ne íhae Izarâe, íteovone ra hóyeno nenékúeno vo'oku xunako Jesus Kristu íhae Nazâre, eneponeko képeunoe, enepone koéxepoepomaka Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Enepora Jesus, koati pivóatínoe, kuteâti koeku mopôî noífovokoxine ítúkoti péti. Ítea enepone pivonenoe, ainovó koe énomone ítúkóvoxo koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti. ¹² Epó'oxo ako ápahuina motovâti koíteovovi ákoti itukapu Jesus. Vo'oku ako po'í íhâe pónevike Itukó'oviti xapákuke iha xâne ya uhá koeti kúveu mêum, porexó'oviti víteovo ya pahúnevo úti, ákoti itukapu iha Jesus — kixovokoxoane.

¹³ Noixoâne pahúkoti hiko ákoyea pícone koyúhoyea ne Pêтуру yoko Xuâum, koane ákoyea ítúkapu xâne payásoti koane hainá'iyeamaka hóyeno ênoti íhikaavo, yupíhova iyúpaxevahiko koane ivávakea ítúkeovo ha'íneheixone Jesus yanekóyo. ¹⁴ Noixoâne tutíhiko jûdeu neko hóyeno ítóvotíne xêrerekuke evo Pêтуру, ako vekínoaku emó'u okópea. ¹⁵ Ina pahukópohiko evo Pêтуру ípúhikopea yuhoíkovokuti, ina kixokókohiko:

¹⁶ —Na víxaye ra hóyenhohiko? Vo'oku éxoane uhá koeti ko'óvokuti yara Njeruzálem koêku ne hána'iti iyupánevoti ítúke. Ako oxéne koyúhoyea úti ákoyea akána'u. ¹⁷ Poéhaneikopo vípíkea maka hákone yupíhovo ítáhíneyea ra koekúti xapákuke xanéhiko, koane maka hákone koyuhó'iyea koêku ne Jesus xapa xanéhiko —kixókokonehiko.

¹⁸ Ina íhaxíkópohiko Pêтуру yoko Xuâum koane kíxea:

—Hákonenoe keyuhôa koane hákone íhíkexo koeku Jesus.

¹⁹ Ina yumopâ Pêтуру yoko Xuâum:

—Ítíkina iséneu pónevokoku ra koekúti nonékuke Itukó'oviti ítúkeovo ítínoe kónoko kutípea úti, áko'o ítúkeovo Itukó'oviti. ²⁰ Na kíxoaye ákoyea vokóyuhua ne noíxone úti koáne ne kámone úti? Koati konokoâti koyúhoyea úti —koénehiko.

²¹ Ápemaka po'í yuhó'ino evo Pêтуру ne pahúkoti hiko kahá'ati ípíkea. Yane koyúhoinoamaka kíxoakuhikomo okoyúhopomaka koeku Jesus. Yane kuríkopanehiko. Akó'oti inixâhiko oxéne ípíhoponea vo'ókuke ne xanéhiko. Koáhati ainóvoti íhayú'íkoti Itukó'oviti vo'oku ítúke evo Pêтуру koitóva neko hóyeno. ²² Yoko anú'ukone koarenta koeti xoénaena ne hóyeno iyupaxó kó'inoke xanéhiko vo'oku kixókono koíteovokono.

Itúko orásaum ne kutípoti Jesus

²³ Kuríkópokonone evo Pêтуру yoko Xuâum, hane yonópo xapa po'ínuhiko kutípoti Jesus. Éto'okopahiko uhá koeti yuhó'inoa tutíhiko sasedóti in-uxínoti xanéhiko hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke jûdeu. ²⁴ Kamoné'ehiko yuho evo Pêтуру, kutíkokó kôe isóneu uhá koetíhiko yúho'íxea Itukó'oviti ya orásaum. Hara koe yúho:

—Íti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, ítíne pahukôa apé kó'iyea ne vanúke, koáne ra poké'e, koane uhá koeti ovâti. Ítínemaka pahukôa ápeyea

úne ya mar koane uhá koeti ovâti. ²⁵ Itímaka itukôa yûho ipuhíkeati pahákuke ne yovóxe mekúke, enepone voxú'ikene Ndávi, yaneko ikoyúhoxoa Sasá'iti Yomíxone. Énomone ne koêti:

“Na koeti ímaikexinovo ne xanéhiko ákoti êxa Itukó'oviti? Na koeti kenó'okino isóneuke kahá'aye okópea ne ákoti itâ okópea? ²⁶ Ho'úxovonehiko ne nâti yara kúveu mêum koánemaka ne po'ínuhiko pahúkoti, ho'úxinovotihiko okópea Vúnae Itukó'oviti yoko Noívoke, enepone Páhoe koíteovo xâne yara kúveu mêum” kôe. *Sâramu 2.1-2*

²⁷ —Yoko koati kaná'uti kó'iyeane, vo'oku yara pítivokona úti, ho'úxovonepepo xâne okópea Sasá'iti Yovóxe, Jesus, enepone Neívoke koane Péhoe koíteovo xâne yara kúveu mêum. Énomone neko Êrodi yoko Ponsiu Pilátu xaneâti ne xanena úti, uti íhae Izaráe, yóko'omaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu íhae Izaráe. ²⁸ Ho'úxinova ípiha tumúne ne isóneu, itea enepone uhá koeti ítuke, ainovó koeti koati kousókoati ne ovoti iséneuke ukeátinekene, iti Itukó'oviti. Koati koekúti kousókovoti ya xináko. ²⁹ Kó'oyene Unaém, yokómoma kixoku ípíkeovihiko. Peréxavi vitúkeovo koati ákoti pikone koyúhoyea uti yemó'u, uti yovóxe. ³⁰ Iké'itukexa xináko keítivoa ne ka'arineti, koáne ya iháke sasá'iti Yovóxe Jesus, itika iyupánevoti koane po'ínuhiko koekúti ákoti itoâti ítuke, hoénaxove ne hána'iti xináko —koénehiko ya orásaum.

³¹ Uke'éxone ítúke orásaum, iyúyo neko ho'úxovoku. Koáhati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko póhutihiko koxé'u. Koane ákohiko píka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti.

Kixoku ítúkeovo neko kutípoti Jesus

³² Uhá koêti neko êno xâne kutípoti Jesus, poéhane yónoku isóneu, koane kutikokó koe áha itóponea ikéneke Vúnae. Ako ápahuina kamá'ati ítúkevo xapákuke, koane kutí kíxeahiko ítúkenemaka po'ínuhiko. ³³ Koati ênoti xunako Itukó'oviti xokóyoke ne ápostuluhiko koyúhoyea xapa xâne koêku exépukopea ne Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Koane koati hána'itimaka itipánevoti ukeâti xoko Itukó'oviti oúkeke póhutihiko koxé'u neko xâne. ³⁴ Ako ápahuina ikonóko'ikovoti xapákuke vo'oku enepohikone apêti poké'ixa, itukovo po'í óvokuhiko, kavane ítúkevo. ³⁵ Kene ne tiúketi ésa'i vâne, kuríkopoona xoko ápostuluhiko. Ina porekéxoahiko ne ikonóko'ixovoti xapákuke. Yoko nókone póhutihiko koxé'u exôa námoe.

Pôreu Mbaranâbe

³⁶ Xapákuke neko xâne, ápe hóyeno koéhati Yúse. Itúkinoa ápostuluhiko yonópoku íha. Mbaranâbe íhaxopeahiko. Yoko “kotiú'ikoti okovo po'ínuhiko” koêti neko yonópoku íha. Enepone hóyeno, hane itukóvo levíta íhae Xípere.

³⁷ Ápe poké'ixa vâne, ina kuríkopoona ne tiúketi, ésa'i ne vâne, xoko ápostuluhiko.

5

Anáníya yoko Sáfira

¹ Ápe hóyeno koéhati Anáníya kavánetimaka poké'ixa. Sáfira koéha yêno, há'íne yaneko kavaneâne ne poké'ixa. ² Itea véyoa Anáníya poixo'o ésa'i neko poké'ixa, ítúkoti koúnae. Kutikokó koéhiko isóneu neko hóyeno koane yêno véyea poixô'o neko tiúketi. Kene háxa, kuríkopoona xoko ápostuluhiko ítúkoati heú kixoâti kuríkopea ésa'i neko vâne. ³ Ina kixôa Péturu:

—Ananiyá, na koeti sikovó ké'ino Satánae ípihea semekénovo'iti iséneuke? Koati itíkoheinovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku he'ono'ú kíxi víyi poixo'o ésa'i ne peké'exa! ⁴Avó'o yakavánae ne peké'exa, koati ítikene. Koane koeku keványei, ítekihone ne tiúketi ésa'i. Ákoni okónoko ítikivo herú kixepoáti kiríkopi. Na koeti ápeino iséneuke kíxineye? Koati Itukó'oviti váherexino ítike koeku simíkikixi, kene haina xáne kixéneye —kíxoane.

⁵ Kamoáne Anániya neko emo'u Péturu, íkorokovone poké'eke, yane ivókovone. Yupihovó koe píkeahiko uhá koeti kamoáti neko koekúti. ⁶Yane kenó'okone homoêhouhiko ramápu'ikea ina ekoxóponoahiko.

⁷ Kalíhanini itóponea mopo'áti ôra ikénepo, simónemaka yêno ne Anániya. Yoko ako éxea koêku neko íma. ⁸Ina kixôa Péturu neko sêno:

—Koati yé'akeneoxoye ésa'i keványei ne peké'exa, íti yoko íme?

Ina yumopâ sêno:

—Énomone koati yé'akeneye.

⁹Ina kixoa'ikomaka Péturu:

—Na koeti kutipasí ké'inoa ne íme kehá'ayi yopósi'okivo Sasá'iti Omíxone Vúnae? Harakénepo ra homoêhouhiko ekoxóponoati ne íme. Kó'oyene ití'ikomo kixónehikoye —kíxoane.

¹⁰ Koati énomone yaneko ôra, íkorokovone poké'eke neko sêno nonékuke Péturu, ivókovone. Ina urúkopovomaka neko homoêhouhiko, inú'ikopanemaka neko sêno ivokóvotine. Yane ekóxoponoanemaka xêrerekuke íma. ¹¹Yupihovó koe píkea heú koêti neko kutípoti Jesus koánehikomaka uhá koeti eyekóxoati neko koekúti.

¹² Êno iyupánevoti ítuke ne ápostuluhiko xapákuke neko xanéhiko, ákoti po'í itukoáti kuteáti, éxokovope xunako Itukó'oviti xapákukehiko. Yoko íxómotihiko ho'uxóvo yane hána'iti imokóvokuti xoko varánda íháxoneti varándana Salúmaum. Yoko kutikokó koe isóneu ikéneke Jesus neko uhá koeti kutipoáti. ¹³Kene po'ínuhiko xáne ákoti itukápa ne ha'ínehiko, píkoa ánavokoxeova neko kutípotihiko Jesus. Itea kóyeane téyeahiko koane ínixea itúkeovo itípakovotihiko. ¹⁴Yoko inamá'axo kuri'úxovo neko êno xáne hokópoti Vúnae Jesus. Koati êno xáne, hóyeno koánemaka sêno, ho'uxínovati ne ítuke Vúnae. ¹⁵Ápemaka xáne ka'aríneti omonétihiko ya none ovokúti, ixané kixókonomaka ipéna, áko'o itukovo pouke, kuxoáti itóponeameamo yúkurea Péturu koeku vékea motovâti koíteovokonohiko ya aríne. ¹⁶Enómaka xáne ukeáti po'ínuhiko pitivóko ákoti ahíka Njeruzálem, omotíhiko ka'aríneti yoko xáne úroveo ndémoniu. Heú koéhiko koíteovokono.

Ika'ákokono ápostuluhiko

¹⁷Yanê'e, eneponeko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koane uhá koeti ha'ínehiko, ímaikinovo ápostuluhiko vo'oku íyokevohiko ne ítone itúkea. Yoko aínovohiko sadúseu neko imaíkinovati. ¹⁸Yane namúkohiko evo ápostulu, ina kurikôa íka'ákovokutike. ¹⁹Itea yaneko yóti, símoa ánjuna Vúnae, mihe'ókopoinoati páhapetae íka'ákovokuti, ina omopâ meúkeke koane kixeahiko:

²⁰—Pihépanoe. Hane yenápa hána'itike imokóvokuti. Yokóyuhopoinoa xanéhiko uhá koeti koêku ra inámapoti apéyeati ukeáti xoko Jesus —kíxoane.

²¹Kameánehiko neko emó'u, pihóponehiko. Ehá'axo yúponi, úrukopovanehiko neko hána'iti imokóvokuti. Yane ôvane íhikaxoepamaka.

Yoko simoné'e yuhoíkovokutike ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, koáne ne ha'ínehiko, yane ho'úxoane uhá koêti neko tutíyehiko ovâti ne koati payásoti yúhoíkovoku jûdeu, ina pahúkóhiko veyopónoati ne ápostulu ika'ákovokutike. ²² Itea simoné'e ika'ákovokutike ne húndaruhiko, páhoehiko veyóponea ne evo Péturu, áko'onehikoya ne opósiu. Yane kayú koéponehiko xoko pahukoâtihiko. ²³ Hara kíxovokoxopa:

—Simo úti ya ika'ákovokuti, títiu kóye exéxeovo páhapetea. Koáne ne koyónoti, ápehiko pahapétike, itea mihe'ókoane úti, ákone apêtiya —kíxovokoxopane.

²⁴ Enepone tuti húndaru koyónoti hána'iti imokóvoti, yóko'omaka ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeuhiko hó'eke, kameánehiko yuhópo, ákone éxina isóneue koêku ne ápostuluhiko áko'oinokenehikoya. ²⁵ Yane apé koéne eyékokoxoponoati. Hara koe yúho:

—Enephikone hóyeno iké'aenoe, harakóxoponehikomaka hána'itike imokóvokuti íhikaxopotinemaka xanéhikoya —koéne.

²⁶ Yane pihónehiko ne húndaru koyonoâti ne hána'iti imokóvokuti, koánemaka ne payásoti húndaru inuxínoati, ina veyopónoa ne ápostuluhiko, itea itupa'ii kíxoahiko. Koáhati pikotíhiko hepókeokono, enepone vaheréxina ituke, vo'oku itúkeovo kotíxone xanéhiko ne evo ápostulu. ²⁷ Ina omáhiko húndaru nonékuke uhá koêti neko pahúkotihiko ovâti ne koati payásoti yúhoíkovoku jûdeu. Ina kíxohíko ápostulu ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke:

²⁸ —Pahúkopinepepo úti ákoyeane íhikexa koeku Jesus, itea inamá'axoneoxo ketahíneano ra íhikauvoti xapa ko'óvokuti yáye yara Njeruzálem. Haina póhutine, itea ípe'okoveamaka itúkeovo úti koepékoa ne hóyeno —kíxoanehiko.

²⁹ Ina yumopâ Péturu koáne ne po'ínuhiko ápostulu:

—Yusikóne vitúkea páhoenoví Itukó'oviti yaneko vitúkea páhoenoví xâne.

³⁰ Enepone Itukó'oviti, kutípone voxúnoekene, koéxepukopo Jesus, enepone képeunoe ya kuruhúke. ³¹ Kapáyasokopamaka Itukó'oviti ya xunákoke, itukópáti natina úti yoko koitóvoviti, maka enepone viyéno íhae Izarâe, ikátivexane isóneuke ne pahúnevo, koane kuríkanemaka, koane katúyapinanemaka Itukó'oviti ne pahúnevo. ³² Koati koyuhoâti úti xapa xâne kaná'uko ne koekúti noíxone úti, koane koati kouhápu'ikoatimaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone poréxoake Itukó'oviti ne xâne itukeâti emó'u —kíxovokoxoane evo Péturu.

³³ Kamoáne pahúkotihiko xapa jûdeu yúho ne ápostuluhiko, yupihovó koéne ímaikinova koane kahá'ayeamaka koépekeahiko.

Yuhu Ngamaliye

³⁴ Itea ápe hóyeno koéháti Ngamaliye exepúkoti xapákuke neko pahúkotihiko. Yoko farízeu neko hóyeno, íhikaxotimaka yútoe Muíse, epó'oxo koati téyone uhá koeti xâne. Ina pahúko kopúhikoati ne ápostuluhiko meúkeke koeku koyúhoyea.

³⁵ Ina kôe:

—Itínoe iyénonjapa íhae Izarâe, neíxipa ne yâha itíkinoano ra hóyenhiko.

³⁶ Vo'oku ya káxehiko pihotíne, ápe hóyeno koéháti Teúda, itúkuvoti payásoti, ho'úxoti koaturu séntu koeti xâne. Itea koépekokono neko hóyeno. Yane heú koéne itáhineyeya ne hokoâti. Ákone koyuhoâti, uké'eyeane. ³⁷ Ikénepoke, ápemaka po'í hóyeno koéháti Njúda, íhae Ngálíleya, ya kaxénake kayúmakexovepe xanéhiko. Enómaka xâne hokoâti, itea koépekokonomaka, koane heú koémaka itáhineyeya neko hokoâti. ³⁸ Énomone ngxínopinooe kó'oyene: Kiríki veó'u ra

hóyehohiko. Síkeanehiko, vo'oku enepo itukapu isóneuke xâne úkea ne yúho koane ítuke, uke'é koetímakamo. ³⁹ Itea enepo itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti, ákonoemo ítea yuké'exi. Neixapunoe, mará'inamo itúkapu Itukó'oviti yokópo — kíxovokoxoane.

Yane heú koe ínixeá unátíyee neko yuho Ngamaliye. ⁴⁰ Ina ihaxíkopamaka ne ápostuluhiko. Yane yehépoke'exoahiko, ina ixikó'okoa ákoyeane okóyuhu koeku Jesus, yane kuríkopanehiko. ⁴¹ Ipuhíkopeane ápostuluhiko ne yuhoíkovokuti, yupihovó koe elókeyea okóvo vo'oku ínixeá Itukó'oviti itúkeovo itoátihiko koítoponeovo kotíveti vo'oku iha Jesus kutí'inoke porexoâti vékeahiko. ⁴² Uhá koeti káxe yane hána'iti imokóvokuti, koánemaka ya ovokúti ya ovokúti, ákone áka íhikaxeahiko koane koyúhoyea koeku Jesus, enepone Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne.

6

Inâ turixóvo ápeyee ndeákinu

¹ Énomone yaneko káxehiko, tumúne yóno kuri'uxeovo xâne hokópoti Jesus. Itea enepohikone koyúhotei emo'u ngerêku kutípoti Jesus, kapáhakovo koane poé'ainoa isóneu ne kutípotihiko Jesus koyúhotei emo'u júdeu, vo'oku uhá koeti káxe koeku pôrekexeokono nókone ne po'ínuhiko ivokóvoti íma xapákuke neko kutípotihiko Jesus, ákone puyakóvoti okóvo nókone ne senóhiko koyúhotei emo'u ngerêku ivokóvoti íma. ² Yane ho'úxoane ndusé koeti íhikau Jesus uhá koeti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus vo'ókúke ne koekúti, ina kíxovókoaxoane.

—Ako yusíka kurí kíxea koyúhoyea úti ra emo'u Itukó'oviti xapa xâne motovâti yuíxeova úti koêku ne huvó'oxeokonoke xâne apêti nókone. ³ Neívakaxaikopo seti koeti hóyeno xepákukeno, itínoe po'ínu úti xoko Vúnae. Konókoti itúkeovo hóyeno teyonéti, koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, koane éxotimaka itúkea isóneu, motovâti poré'okea úti ra itukéti. ⁴ Kene úti, uti ápostulu, hara yuíxovomo úti vitúkea orásum koane koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xanéhiko — kíxovokoxoane.

⁵ Ínixoa uhá koeti kutípoti Jesus unáko neko isóneu ápostuluhiko. Ina noivókoxo Etévaum, hóyeno koati kuvóvoti Itukó'oviti koane koati xúnatimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. Noívoxohikomaka Filípi; Porókoru; Nikáno; Tímaum; Pármene; yoko Mikúlau, eneponeko íhae Antiokíya hokópoti hó'e júdeu yanekóyoke. ⁶ Ina omáhiko nonékúke ápostuluhiko itukínoa orásum koane ípihea vó'u tutíkúke haxakínoati ítuke Itukó'oviti yanekóyoke.

⁷ Tumúne yóno ukóponea ne emo'u Itukó'oviti. Kene ya Njeruzálem, koati kuri'úxovoti yé'akeneye ne xâne hokópoti Jesus. Ákomaka yumáxapu sasedóti, enepone inuxínoti júdeu hó'eke, kutipoâti ne íhíkavoti koyúhotei koeku Jesus.

Omokóno Etévaum nonékúke koati payásoti yúhoikovoku júdeu

⁸ Eneponeko Etévaum, koati iyúseoti ne hána'iti seánako yoko xunako Itukó'oviti xokóyoke koeku itúkea iyupánevoti xapákuke ne xanéhiko koánemaka po'ínuhiko koekúti, hoénaxovope ne hána'iti xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁹ Itea ápe íhikaxovoku hó'e júdeuhiko íháxoneti “Íhikaxovoku xâne iteóvoti itúkeovo akaúti”. Ako tópi úkohikeaku neko xanéhiko yonóheixoati. Ápe ukeâti Síreni yoko Alíxandiriya, Silísea yoko Ázea. Koati okópoti Etévaum nekóyohiko. ¹⁰ Itea enepone hána'iti exóneti, poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Etévaum, yupihovó kôe anú'ukea éxone ne xanéhiko okopâti.

¹¹ Yane noixoânehiko ákoyea íta, poréxonehiko tiúketi hóyenhiko usó koyêti itúkoheyea koeku Etévaum. Hara koe yuhóhiko itúkoheyea koêku:

—Kámoa úti ra hóyeno váherexino yuho Muíse koánemaka Itukó'oviti — koénehiko.

¹² Vo'ókuke neko yuhóhiko, ímaikexovo ne xanéhikoya, koánemaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu yóko'o ne éskiriba, enepohikone ihíkaxoti yútoe Muíse. Ina namukóponohiko Etévaum, iyonoâti xoko koati payásoti yúhoikovoku júdeu. ¹³ Simonéhikoya, ina pahukôa neko hóyenhiko itúkoheyea koeku Etévaum nonekútike. Hara koe yuhóhiko itúkoheyea koêku:

—Eneporâ'a, ako âka váherexinoa emó'u ne hána'iti imokóvokuti, enepone sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koánemaka ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

¹⁴ Vo'oku kámoa úti koyúhoyea kotóhinekexopeamo óvoku Itukó'oviti ne hóyeno koéhati Jesus íhae Nazáre, koane ípokeamo kixoku vitúkeovo, enepone páhoenoví Muíse vitúkea ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe —koénehiko.

¹⁵ Yoko uhá koêti neko ivatáhikoti kúveuke neko yuhoikovokuti, pono-ponó kixínonehiko úke Etévaum noixeâtihiko ne nône kutí kó'iyeanne none ánju.

7

Yuhó Etévaum

¹ Ina kixo Etévaum ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'êke:

—Kaná'utimea ne yuhóhiko koêku ne ítike?

² Ina yumopâ Etévaum:

—Ítínoe mbo'ínu, keáne ítínoe teyonéti xapákuke úti, yakámokenonu. Enepone hána'iti ihayú'iyuti Itukó'oviti, kaútata'ixinovo voxú'íkene Ábraum yaneko ovo'íko Mezopotámiya tumúneke ípokeopeovo ya Áram. ³ Hara kixoá Itukó'oviti: "Ípíhiki peké'êxa koáne ya xapa iyínoxapa. Hara yenápa poké'ê énjokopikemo" kixoane. ⁴ Yane ipúhikopeane Ábraum ne poké'êxa kaúdeu yonópoti Áram. Ivokóvone há'a, ina iseópa Itukó'oviti yara poké'ê vóvoku kótóyene. ⁵ Itea avo poké'êxa Ábraum yara poké'ê, muhíkova kalihú koeti itátane. Yane koyúhoínoa Itukó'oviti poréxeamo uhá koêti neko poké'ê, koane itúkeovomakamo ítuke amósenopono ikénepoke, upánini ávovea xe'êxa yanekóyo.

⁶ Ina koyuhó'inoakomaka Itukó'oviti koêkumo ne amósenopono ovó kó'iyeamo poké'ê ákoti itukapu ítuke, koane itúkeovomo kaútiya, yoko komóhiyeokonomo kúveu koaturu séntu koeti xoénae.

⁷ —Ina kixoá'ikomaka Itukó'oviti: "Imbihóponoatimo ne xanéhiko itukoâtimo ákau ne yamósenopono. Ikénepoke, ínamo ipuhíkapea neko poké'ê. Yane itukoâtimo ne mbáhoenoa ítúkea yáye yara poké'ê" kixoane Itukó'oviti ne Ábraum. ⁸ Yane pahúkoane Itukó'oviti sirkunsidá kó'iyea ne Ábraum, koánemaka xe'êxa, yoko uhá koeti hóyeno xapákuke amósenoponomo, hoénaxovo itúkevohiko xanena Itukó'oviti. Ehane ápe Izáki, xé'a Ábraum. Oitú koené'e káxe ike ipúhikine, sirkunsidá kixoane Ábraum. Paya'íne Izáki, ápe xe'êxa koéhati Njáko. Kene xe'êxaxapa Njáko, énomone neko ndusé koeti hóyeno, turi viyénoxapa.

⁹ —Enepohikonekóyo, kavánehiko Yúse, enepone áti, xoko íhae Ejítu. Kixínoakeneye, ahuxúkinovati okóvo neko áti vo'oku íyokeova kixoaku há'a kátarakea. Itea ako kurí íxa Itukó'oviti ne Yúse. ¹⁰ Koítova ya uhá koeti kotíveti kixókonoku. Poréxoamaka hána'iti itipánevoti koane exóneti nonékuke Farão,

natina Ejítu, eneponeko poréxoti Yúse itúkeovo pahúkoti ya poké'exa Ejítu. Poréxoamaka éxea koéku ne uhá koeti apêti óvokuke. ¹¹ Ehane ápe êno hímakati ya uhá koeti poké'exa Ejítu. Enómaka kotíveti koekúti ya poké'exa Kanâm. Ákone nika neko voxúnoekeneya. ¹² Eyekóxoane Njáko ápeyea êno níkokónoti ya Ejítu, pahúkoane neko xe'éxaxapa, enepohikoneko voxúnoekene, píheaya. Yoko inúxotikone pahúkoaya. ¹³ Ya pí'apeke pihóhiko, ina etó'okoa Yúse itúkeovo koati po'ínu. Yane éxoane Farão neko iyénoxapa Yúse. ¹⁴ Pahúkoa Yúse neko po'ínuhiko veyóponea ne há'a, eneponeko Njáko, koane uhá koeti iyénoxapa. Yoko seténtai sinku koe uhá koêti neko iyénoxapa. ¹⁵ Yane ípokopovone Njáko ya Ejítu. Énomone ivókopovo, koánemaka neko voxúnoekene. ¹⁶ Itea omópokonohiko múyo ya Síkem ekóxoponeokono xoko uhôro kehoéti mopoíke, enepone váneu Ábraum xoko xe'éxaxapa Ému mekúke —kíxovokoxoane Etévaum.

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Ye'éxovone kaxena kousoke Itukó'oviti neko koati emo'úti ákoti aukápapu, yuhó'ino Ábraum nóvo, yupihovó koéne ukóponea neko viyénoxapa ya poké'exa Ejítu. ¹⁸ Enoné'e xoénae ike ivóki-nevo Yúse, ehane úrukovo po'í pahúkoti. Yoko ako exa Yúse nekóyo. ¹⁹ Eneponeko náti, koati ahúkoti ya aupú'ikeati. Komohí kixo voxúnoekene, koane íkoitoponoahiko kotíveti. Pahúkomaka voxúnoekene kúrihikea neko inámatiko xe'éxa, kaha'aínoati ívohikeovo. ²⁰ Énomone yaneko káxehiko, ipúhikone Muíse. Yoko yupíhova itúkeovo koati exóketi kalivóno. Kúveu mopo'áti kohê, itoa êno yoko há'a hé'onea óvokuke. ²¹ Ikénepoke enepo iyonôa huveóke, ipokôa hé'onoaku, ínixopa ihine Farão. Yane omópane óvokuke koexókekopati. Kutí kixópane koati xe'éxa. ²² Yoko aínovo exóneti ya Ejítu íhikaxokono neko Muíse. Koati hána'iti teyonéti nê'e, ênoti xunáko ya koyúhoyeake koáne ya uhá koeti ituke.

²³ —Koarénta koené'e xoénaena neko Muíse, kenó'okone isónেকে kaha'áyea noíxoponea iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. ²⁴ Yaneko noíxoponeaku, ápe hóyeno íhae Ejítu isúkoti izaraelíta ákoti évotikoake. Noixoáne Muíse, ina kotixôa neko izaraelíta vahéréxinokonoti ituke. Itúkopinoa ésa'i, koépekoa neko íhae Ejítu. ²⁵ Yoko ikútixati Muíse exoátimo iyénoxapa itúkeovo páhoe Itukó'oviti koíteovahiko. Manírapo ako éxahiko kó'iyeaneye. ²⁶ Yaneko po'ípone káxe, noíxoanemaka Muíse ne iyénoxapa isukókoti. Ina kaha'â haxákea. Hara kíxoahiko: “Ítínoe hóyeno, koati kepo'ínukokoti. Na koeti isíkinokoko?” kíxoanehiko.

²⁷ —Itea enepone hóyeno isúkoti po'ínu, okopo Muíse. Hara kíxoa: “Ínípono íti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itúkivo yúhoikovoku úti. ²⁸ Hainá'íkopomea kehá'ati képekinu kuteáti kíxeaku ne íhae Ejítu kiyakáxeke?” kíxoane. ²⁹ Kameáne Muíse neko yúho, oméxovone. Kohó'ine ya poké'e koéhati Midíyam. Koeku óveaya, ápene pí'áti xe'éxa, hóyeno kalivóno.

³⁰ —Ikénepoke óvea koarénta koeti xoénae yaneko poké'e, koútata'ixinova ánju íhae vanúke xapákuke írúmene yúku, xoko kali xuve tikóti írumékoti. Yoko hane óvo poké'e ákoti ováti, xêrerekuke neko hána'iti mopôí koéhati Sinâi. ³¹ Koati hána'iti iyúpaxeova Muíse noixoáne neko koekúti, ina ahi'ókovoxo ivóko'okoponea. Yane ápe koéne emo'u Vúnae kixoáti: ³² “Undi Itukó'oviti, kutípone yoxúnoekene Ábraum, Izáki yoko Njáko” kíxoane. Yoko hána'iti píkea Muíse, koane honónokea múyo. Ako íta komómoyea. ³³ Ina kixoá'íkomaka Vúnae Itukó'oviti: “Víya ne píríkatana, vo'oku koati sasá'iti ra poké'e yókonukoku. ³⁴ Koati noinjoáti koítoponeovo kotíveti ne njanéna ya poké'exa Ejítu, koane

ngameâitihiko varú'inevo koeku koítóponeovohiko kotíveti. Énomone evénzekino ngoítóponeovahiko. Kó'oyene, keúsakapu, vo'oku mbahukópiti ya Ejítu” kíxoane Itukó'oviti.

³⁵ —Yoko énomone ne Muíse, púvone iyénoxapa itúkeovo yúhoikovoku. Hara-pepo kixókono: “Inípono íti kehá'ati kepáyasokinovovi, kehá'atimaka itíkivo yúhoikovoku úti” kixókono. Énomonemaka ne Muíse, páhoe Itukó'oviti itúkeovo túti yoko koitóvati yaneko koutáta'ixinova ánju xoko xuve tikóti.

³⁶ Koati Muíse inuxópino viyénoxapa ipuhíkopea Ejítu. Kúveu koarénta koeti xoénae, éno iyupánevoti itúke yoko pó'ínuhiko koekúti, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. Aínovone itone itúkea ya koeku óvea poké'exa Ejítu, koáne yane mar iháxoneti Hararáno'evoti, koánemaka yaneko mêmum ákoti apêtiya.

³⁷ Koati Muíse itukoa yúho rá'a, yuhó'ino xanena úti, uti íhae Izarâe. Hara kôe: “Xapákuke viyénoxapa, apêtimo pó'i hóyeno kuteâti úndi, noívokoemo Itukó'oviti itúkeovo porófeta koyuhó'iyeeati emó'u xapa xâne” kôe. ³⁸ Koatímaka Muíse opónoa neko mêmum ákoti apêti xapákuke neko éno xâne ho'uxóvoti, koane xokóyoke ne ánju yuhó'ixoati oúkeke neko hána'iti mopôdi, enepone Sinâi, koane xapa voxúnoekene. Koatímaka Muíse namukôa neko yuhóti apêti xunáko ikó'inamakopeovi, enepone yuho Itukó'oviti, koane énomonemaka koyuhópinovea.

³⁹ —Itea ako akáha'a itúkea yuho Muíse neko voxúnoekene. Koati puvâitihiko, koáne ya isóneuke aúkopovohiko ya poké'exa Ejítu. ⁴⁰ Hara kixóhiko Áraum yanekóyo: “Itíkinavi okovo hokonéti, kuvóvonemo úti, motovâti inúxinovi. Vo'oku enepone inuxópinoviti vipuhíkopea poké'exa Ejítu, ákone véxea koêku” kíxoanehiko. ⁴¹ Énomone yaneko káxehiko, itúkone okovo xe'exa váka ne xanéhiko, ina isukínoahiko hó'openo itukínoati ikó'iparaxoake. Ínamaka koyuíhiko, elóketihiko okóvo vo'ókuke neko kixovókuti itúke vò'u. ⁴² Vo'ókuke ne kixóvokuhiko, ahíkuxopeova Itukó'oviti. Sikó kíxoane píhoheya ikéneke pó'i ho'éti, enepone heú koeti hékerehiko ya vanúke, kuteâti koêku ne yútoe porófeta emó'uke Itukó'oviti. Énomone ne koêti:

“Ítínoe íhae Izarâe, koeku yóvoheixi neko mêmum ákoti apêti kúveu koarenta koeti xoénae, undí'ikopomea képekino hó'openo itíkoti iké'iparaxonuke? Ako kalíhuina. ⁴³ Kéxepukonoemaka kali péti, ipó ipo kixonéti, óvoku ihéyu'iki hékone koéhati Molóki, yoko okovo hékere koéhati Réfam, ainóvoti itikenoe ya veó'u. Vo'oku kurí kixépinu, hekópoti koekúti kuteâti, mbahukópovitinoemo ya poké'e ákoti malíka yátikeneye ya Mbabílonea” kôe ne yútoe porófeta —kíxovokoxoane Etévaum. *Amós 5.25-27*

⁴⁴ Ina koe'íkomaka:

—Koati apêti óvoku Itukó'oviti xapákuke voxúnoekene. Énomone neko tabenáku, ipó ipo kixonéti koeku yónoheyea xanéhiko yaneko mêmum ákoti apêti. Enepone tabenáku, itúkoa Muíse kuteâti páhoenoa Itukó'oviti itúkea, kuteâti neko éxokoake Itukó'oviti inúxotike, kaha'áinoti Muíse íkutipasikea neko íkomumuxoake. ⁴⁵ Enepone óvoku Itukó'oviti, ápenemaka ya kaxénake Njózúe. Ípohikoane voxúnoekene, koinoâti enepó itukópane poké'exa neko émeuxa xanéhiko kópuhiu Itukó'oviti. Yoko ápeikomaka neko péti xapákuke viyénoxapaikene tukú koeti kaxena Ndávi. ⁴⁶ Enepone Ndávi, koati hóyeno kóseanane Itukó'oviti. Épemo Itukó'oviti, enepone kuvóvonemaka voxú'ikene

Njáko, yusíkea itúkinoa óvoku. ⁴⁷ Itea Salúmaum, xé'a Ndávi, itukóvo koexépukoati neko hána'iti imokóvokuti, óvoku Itukó'oviti.

⁴⁸ —Itea ako ava ovokúti, koéxepoe xâne, ne Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koèti, kuteâtimaka koêku ne yútoe porófeta mekúke, enepora koèti:

⁴⁹ “Vanúke indúko óvongu nandíxea. Kene ra poké'e, kutí ngíoxa ómomikoku njêve' koe Vúnae Itukó'oviti. ‘Kutí'ikopomo itukóvo ovokúti mani ítikeinonunoe? Manímea apèti ómomingoku ítikeinonu? ⁵⁰ Hainá'ikopo ùndi itukôa uhá koèti ra koekúti apèti?’ ” kôe yútoe porófeta — kíxovokoxoane Etévaum. *Izâiya*

66.1-2

⁵¹ Ina kixovókokoxopaikomaka Etévaum neko tutíhiko júdeu:

—Itínoe xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoti akutípo. Iti xâne exexeáti isóneu yoko kèno ne emo'u Itukó'oviti! Kéyekune kètiu'ikinoe yomíxone yokopâti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kuteâti kixoku itúkeovo neko yoxúnoekene. ⁵² Ako ápahuina porófeta ákoti itukapu íkoitoponone kotíveti yoxúnoekene. Enepohikoné'e, koépekexomaka ovoxe Itukó'oviti koyuhoâti nóvo kenó'okeamo neko koati Ponóvoti Páhoe Itukó'oviti, enepone váherexinokemaka ítike koane képekeunoemaka, ⁵³ ítínoe namukoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, omínopike ánjuhiko, enepone ovóxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, itea ako ítika —kíxovokoxoane.

Kixoku ivókeovo ne Etévaum

⁵⁴ Kamoné'e yuho Etévaum neko tutíhiko júdeu, yupihovó koéneexo ímaikinovahiko koane ngarútutukexea ôe. ⁵⁵ Itea koati xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko Etévaum. Yane pono-ponó kixone úke vanúkeke neko Etévaum koane noíxea êno uhé'ekoti uhapú'iti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka Jesus éxopeke Itukó'oviti, ⁵⁶ ina kôe:

—Koati imihé'okionnuti ra vanúke. Noínjopane ne Íhae Vanúke ikútipasikoponovoti xâne, xe'ó koyèti éxopeke Itukó'oviti xoko óvoku kapáyasokone Itukó'oviti —koéne.

⁵⁷ Yane vaúkexo neko okópoti Etévaum. Exexó kixónehiko kèno ya vô'u koane uhá kó'iyea éhahikeovo namúkoponea Etévaum. ⁵⁸ Yane káhakoane meúkeke yane pitívoko, ina hepokoâhiko ya mopô. Enepohikone koyúhote ákoyea aúnnati ítike Etévaum, veyópohiko kápana muyókuke, ina kurikoâhiko xoko homoêhou koéhati Saúlu ⁵⁹ koeku hepókea Etévaum. Kene Etévaum, Jesus vaúko ya orásaum-ke. Ha koe yúho vaúkea:

—Unaém, nemúkapa ra omínjone —koéne.

⁶⁰ Yane ipuyuké koéne, koane kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Unaém, hako ipihéponoahiko vo'ókuke ra váhere ítukeinonu —koéne. Yane ivókovone.

8

¹ Yoko ínixoamaka Saúlu unáko koépekeokono ne Etévaum.

Koeku iná puvokóno ne kutípotihiko Jesus

Yaneko káxe, turíxovone ápeyea íkoitoponoati kotíveti ne kutípotihiko Jesus ya Njeruzálem. Yane ítóhineone uhá koèti neko kutípoti Jesus ya po'íke ipuxóvokutihiko ya Njúdeya koánemaka ya Samâriya. Poéhane ápostuluhiko ako itahínehea. ² Yoko ápe hóyehohiko teyoti Itukó'oviti ekoxóponoati neko Etévaum, íkotívexoatihiko isóneuke ne koekúti. Yupihovó kôe íyokexeahiko vo'ókuke.

³ Kene neko Saûlu, koati vaheřéxinoati ítuke ne kutípotihiko Jesus, kaha'âti uké'exea. Koêkuti ovokúti úrukovoku nê'e, koeku inú'ikea hokoti Jesus-ya, káhakoa meúkeke, hóyeno koánemaka sêno, omopâtihiko ika'ákovokutike.

Koyûho emo'u Itukó'oviti ne Filípi xapa íhae Samâriya

⁴ Kene neko kutípoti Jesus itohíneheoti, koyúhohiko emo'u Itukó'oviti koêkuti vékokuhiko. ⁵ Yoko Filípi, Samâriya yóno koane koyúhoyea koeku Kristu. ⁶ Koyuhóne Filípi xapa xâne, yupíhova ivávakeokono neko yûho. Koáhati noixeâti xanéhiko neko ítuke, hoénaxovope xunako Itukó'oviti xokóyoke. ⁷ Êno xâne úroevo ndémoniu koítovone Filípi. Koati kohonókoti emó'u vaúkea ne ndémoniuhiko koeku ipúhikoepa. Enómaka xâne isayú'ixovoti ákoti ehevákapu ndúyo, koane mohéveu, koítovone Filípi. ⁸ Koati hána'iti elókeyea okóvo ne xanéhiko yane pitivóko vo'ókuke.

Koixómoneti koéhati Símaum

⁹ Yoko yaneko pitivóko, ápe hóyeno koixómoneti koéhati Símaum. Ítoa íkutipea xanéhiko ya Samâriya ítúkeovo hána'iti ko'éxoneti, aupú'ikoati yane ítuke. ¹⁰ Heú koe xâne ivavákea yûho, kúteane xâne payásoti yoko ákoti apayáso. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Enepora hóyeno, koati ovâti hána'iti xunako Itukó'oviti, íhaxinokonoke “Hána'iti Xunakóti” —koénehiko.

¹¹ Ivávakinokonoke neko Símaum vo'oku mekú'iyeané ítúkovo koixómoneti ítúkoti iyupánevoti, aupú'ikoati ne xanéhiko yane ítuke. ¹² Itea kutipoâne xanéhiko ne yuho Filípi koyuhó'inoane koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne koánemaka koeku Jesus Kristu, áhikovonehiko ya íháke Jesus, hóyeno koánemaka sêno. ¹³ Muhíkova neko Símaum, kutípoanemaka. Yane áhikokonone. Koêkuti yónoku Filípi, pihómaka ne Símaum ikéneke. Ako íríka. Koati hána'iti iyúpaxeovo ítuke Filípi, enepone êno hána'iti iyupánevoti ítuke, hoénaxovope ne xunako Itukó'oviti xokóyoke.

¹⁴ Eyékoxoanemaka ápostuluhiko ya Njeruzálem namúkeane emo'u Itukó'oviti ne íhae Samâriya. Yane pahúkinoahiko Péturu yoko Xuâum. ¹⁵ Simoné'e evo Péturu xapákuke, ítúkinoá orásum maka namúkanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ¹⁶ vo'oku ávovea evésekapá xokóyokehiko. Pohúneti ahíkovotínehiko ya íháke Vúnae Jesus. ¹⁷ Yane ípíhone vô'u evo Péturu tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

¹⁸ Noixoâne Símaum namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ípihea vô'u evo ápostulu tutíkuke neko xâne, yane kahá'ane poréxea tiúketi evo Péturu. ¹⁹ Hara kíxoá:

—Peréxanu xunakóti kuteâti xináko, motovâti namúkea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne koêkuti ímbihone vô'um tutíkuke —kíxoane.

²⁰ Ina kíxoá Péturu:

—Koati metokeâti yenópi ipihóponovokutike xané kíxepoâti ne tíketina. Inípono íti, ikítixati vanêti ne íparaxeovike Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone!

²¹ Ákomo kalíhuina ítíkivo ha'íne úti yara ítukéti, vo'oku ako panápu iséneu nonékuke Itukó'oviti. ²² Konókotiko ikétivexi iséneuke ne pehúnevo koane kiríkopi. Yépema Vúnae kóseanayeopi. Ávaina avá'avo oxéne ítúyoepa ne váhere iséneu. ²³ Koati ininjoâti yupíheovo kotíveya iséneuke ne ákoyea ítea ítiki kuteâti ra índuke. Ika'ó kíxópi ne váhere iséneu koeku yupíheovo íyekivoa ítiki kuteâti ne índuke —kíxoane.

²⁴ Ina kíxo Péturu ne Símaum:

—Yépeminanuikopo Vúnae Itukó'oviti maka hákone yóno oúngeke kuteâti ne yihó'inonumeku —kíxoane.

²⁵ Uke'éxoane evo Péturu koyúhoyea emo'u Vúnae xapákuke neko xâne, aúkopovohiko Njeruzálem xoko vekópoku. Êno kálíhunoe ípuxovoku samarítanu koyúhoakumaka ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus koeku pihópeahiko.

Tokôpo hóyeno íhae Etiópea ne Filípi

²⁶ Kene Filípi ápe ánjuna Vúnae kíxoâti:

—Keúsakapu, píhe ya íyeu úkeaku kásati. Hane víka xêne taru'úxoti mêmum ákoti apêti, enepone ukeâti Njeruzálem yonoti Ngâza —kíxoane.

Úkeane pího ne Filípi. ²⁷ Yoko ápe hóyeno íhae po'í poké'e koéhati Etiópea vekoâti neko xêne. Eunúku itukóvoye neko hóyeno, koane koati payásoti ko'itúkeinoti sêno koéhati Kandáse, natina Etiópea. Ênomonemaka exôa koêku ne tiúketi ya natíxokuke Kandáse. Yoko ukopeâti Njeruzálem neko hóyeno, yónoku iháyu'ikoponea Itukó'oviti. ²⁸ Vataa koépo karósanake ixómoti yuhoíkopo emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya. ²⁹ Ina kíxo Filípi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Yahí'akapa rakene karósa, yaxénapo —kíxoane.

³⁰ Ina ehakínova Filípi. Koeku ahí'okeova, koane kámea ne hóyeno yúhoikea emo'u Itukó'oviti yútoeke porofeta Izâiya, ina kíxôa Filípi:

—Yéxoa kíxó'ekone ne yího'iu?

³¹ Ina yumopâ neko hóyeno:

—Namo ngíxoaye énjea hákotimo kourápu'ikinonoati? —kíxoane.

Yane itaikone Filípi evésenekuyea ne ívú'e ívátakea xêrerekuke. ³² Yoko eneponeko yúho'iu emó'uke Itukó'oviti, énomone ne koêti:

“Kutí kíxókono su'úso omonéti xoko koépekokonoku. Kuteâti koeku ákoyea yaíka ne kali xe'exa su'úso enepo vate'íkokono, énomonemaka koéneye ákoyea yúho rá'a. ³³ Yaneko yupíheovoku kíxókonoku, ako ápahuina xâne ponoâti ne itukeinoa. Ápeikopo itoâti kayúmaka váherevoko ne xanéhiko kûrivokoevo? Vo'oku koépekeokono, áko'one yara poké'e” koêti. *Izâiya 53.7-8*

³⁴ Ina kíxo Filípi neko hóyeno:

—Émbemopi keûrapu'ikinonoa kíxone ra porófeta. Kíxopóvotimea? áko'o po'ínu xâne kíxómea —koéne.

³⁵ Ina kouhápu'ikinoa Filípi kíxone. Koati koukeâti yútoeke porófeta koyúhoinoa koeku Jesus.

³⁶ Ehánehiko itópono óvoku úne koeku yónea. Ina kôe neko hóyeno:

—Anéye úne. Motóvanemea ánjikeovo ya iháke Jesus? áko'o ápemea itopónuti.

(³⁷ Ina kíxôa Filípi:

—Enepo heru'ó íxêa yomíxone kitípi ne Vúnae, motóva yáhikivo ya iháke kó'oyene.

Ina kíxôa neko hóyeno:

—Ngutípoa itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus Kristu —koéne.)

³⁸ Ina pahukôa íxíkeovo ne ívú'e. Pihóne úneke neko pi'âti. Yane áhikoane Filípi.

³⁹ Ípuhíkopeanehiko úne, má kíxópane Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Filípi.

Ákone naíke'exapa áhiu. Yane ukópononemaka neko hóyeno. Yoko koati hána'iti elókeyea okóvo koeku vekópea neko xêne. ⁴⁰ Kene Filípi, ápe koépone ya

pitivóko koéhati Azôtu. Koêkuti vekópoku yâtikeneye, koyúhopinoa emo'u Itukó'oviti ne xanéhikoya. Koatine kóye; tukú kixópa seôpo ya Sezâreya.

9

Hokôpo Jesus ne Saûlu

Át 22.6-16; 26.12-18

1 Yoko koati ixómotiko oposí'ixoa Saûlu kíxoaku koépekexea ne kutípotihiko Vúnae Jesus. Koati kaha'âti uké'exeá. Énomone pihíno xoko koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke ² epemóponoati koyuhópeti yonoti xoko inuxínotihiko itukéti íhikaxovokuke hó'e júdeu ya pitivóko iháxoneti Ndamásku. Enepone koyuhópeti veyóponone, poréxoa iká'akea koêkuti kó'iyevokuku ínixoponone, hóyeno koánemaka sêno, hokoâti ne íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, koane omópea ika'ákovokutike ya Njeruzálem. ³ Úkeane pího ne Saûlu. Koeku yé'exeane Ndamásku, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikoati. ⁴ Yane íkorokovone Saûlu poké'eke. Ápemaka emo'úti kámone kixoâti:

—Saulú, imáko ké'iyivokuku. Na koeti váherexino ítikeinou?

⁵ Ina yumopâ Saûlu:

—Kuti íti Unaém?

—Undi Jesus, enepone váherexinoke ítike. ⁶ Yexépukapa, yúrukapa ne pitivóko, ínamo yexákakana ne nékone itíki —kíxoane.

⁷ Kene xánena Saûlu, xe'okó koéne, yunukú koéne. Kámoahiko neko emo'úti itea akó'oti inixâ neko koyúhoti. ⁸ Ina exepúkoepa poké'e neko Saûlu. Kahâ'a míhe'okopea úke, ákone ínixa. Yane ápene namukeâti vô'u hirikoâti tukú koeti Ndamásku. ⁹ Mopó'a káxe ako ínixa. Ákomaka nîka, koane ákomaka énapu úne.

Noixópono Saûlu ne Anániya

¹⁰ Yoko ápe hóyeno ya Ndamásku kutípoti Jesus, koéhati Anániya. Yúho'ixoa Vúnae ya kuti koeti hopúne.

—Ananiyá —kíxoane.

Ina yumopâ Anániya:

—Usó ngóye koêkuti kevoxenuku Unaém.

Ina kixopámaka Vúnae:

¹¹ —Keúsakapuikopo, píhe ya xoko rúva iháxoneti Ponóvoti, óvokuke hóyeno koéhati Njúda. Yapásikamo hóyeno koéhati Saûlu íhae Társu. Yara koeku kó'oyene, ixómoti itúko orásaum. ¹² Mboréxoane ya kuti koeti hopúne ínixepopi yurúkovoti óvokuke, ípiheti ved'u tutíkuke motovâti ínixopea —kíxoane Vúnae.

¹³ Ina yumopâ Anániya:

—Unaém, enóne xâne koyuhó'inoato koêku ne hóyeno. Koati vahéréxinoati ítuke ne xanéhiko kesása'ipunone ya Njeruzálem. ¹⁴ Epó'oxo koeku símea yáyeke, ápe koyuhópeti ómone, ukeâti xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti xanéhiko hó'eke, porexoâti iká'akea uhá koeti kutipópiti.

¹⁵ Ina kixó'a Vúnae:

—Píhe, vo'oku koati noívangoe itúkeovo ko'itúkeinouuti ne hóyeno. Koyúhotimo emó'um ya xapa xâne ákoti itukapu júdeu, koáne ya nonékukehiko nâti, koánemaka xapa íhae Izaráe. ¹⁶ Epó'oxo enjókoatimo kónokea yupíheovo koítoponeovo kotíveti índukeke —kíxoane.

¹⁷ Yane pihóne Anániya óvokuke Njúda. Urúkovone ovokútike, ípíhone vô'u tutíkuke Saûlu xaneâti kíxea:

—Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae. Koati Vúnae pahúkonu yâyeke, enepone Jesus kautáta'ixinovopiti xenékuke xoko víkoku kino'óko yâkeneye. Pahúkinonuke yâye maka ínixepane, koane áxunaneoxomaka ne Sasá'iti Omíxone xikóyoke — kíxoane.

¹⁸ Énomone yaneko ókoku ôra, apé koéne koekúti irihíkopolvoti ukopeâti ukékuke ne Saúlu kutí koeti xo'orópiti. Yane ínixopone, ina exepúkopo, yane áhikovone ya iháke Jesus. ¹⁹ Ike níkópea, xunápone koxé'u.

Koyúho koeku Jesus ne Saúlu ya Ndamásku

Ápe kali ye'á koetí'iyé káxe óveako ne Saúlu ya Ndamásku kaha'íneatihiko ne kutípoti Jesus. ²⁰ Énomone yanê'e, turíxovone ne Saúlu koyúhoyea koeku Jesus ya Ndamásku ya íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko, koyuhoâti itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus. ²¹ Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti kamoâti. Hara koéhiko vo'ókuke:

—Hainá'íkopo énomone ne koepékexoti kutípoti Jesus ya Njeruzálem? Hainá'íkopomaka maní simínoké yâye iká'akoponea yoko omópea iká'ae xoko tutíhiko sasedóti inuxínóti xâne hó'êke úti ya Njeruzálem? —koénehiko.

²² Itea inamá'axo ukopóno itúkeovo éxoti koyúhoyea koeku Jesus ne Saúlu. Enepohíkonoko júdeu ko'óvokuti ya Ndamásku, ákone éxina isóneu kixoku yumópea Saúlu. Koáhati kouhápu'ikoati Saúlu itúkeovo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, ne Jesus.

²³ Xu'ikénene, ina ho'uxóvo ne júdeuhiko oposíkinoati isóneu ne Saúlu kixokumo koépekea. ²⁴ Itea eyékoxxa Saúlu neko isóneunokono. Yoko káxe, yóti veyónehiko neko okopâti kóyonoyea páhapetea ne pitivóko kaha'âtihiko koépekea. ²⁵ Itea ya yóti, íkoho'ixo Saúlu neko íhikauhiko, kopúhíkopatihiko meúkeke yane pitivóko, evékopati oukeke ne ípi ya hána'iti sésta.

Saúlu ya Njeruzálem

²⁶ Yane hane yonópo ne Saúlu Njeruzálem. Seopóneya, kahá'a ánavokoxopeova ne kutípotihiko Jesus, itea uhá kôe píkeahiko. Akó'oti akutípoahiko itúkeovo hokópotine Jesus. ²⁷ Itea óma Mbaranábe ne Saúlu xapákuke neko íhikau Jesus. Ina koyuhó'inoahiko koéku ne Saúlu xenékuke noíxea Vúnae, koane ápeyeamaka yuhó'inoa Vúnae. Koyúhoinoahikomaka ákoyea píhone ne Saúlu enepo koyúho koeku Jesus ya Ndamásku. ²⁸ Yane kahá'inepoane Saúlu ne kutípotihiko Jesus koékuti yónokuhiko ya Njeruzálem, koane ako píka Saúlu koyúhoyea koéku ne Vúnae. ²⁹ Koyúhomaka koeku Jesus xapákuke ne júdeuhiko koyúhoti emo'u ngeréku. Koati yumopâtihiko Saúlu. Yane opósíkonéhiko kixókumo koépekea Saúlu. ³⁰ Eyekóxoane po'ínuhiko kutípoti Jesus ápeyea kaha'âti koépekea ne Saúlu, ómanehiko ya Sezâreya. Ikénepoke ina iyonópamaka ya Társu.

³¹ Yoko ú'uhepe kóyehiko neko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya, yoko Ngalíleya koánemaka ya Samâriya. Ákone okopâti. Tumúne yóno kóxuna'ixeovohiko ikéneke Vúnae koane ukóponea itúkevohiko teyoti Itukó'oviti, vo'oku huvó'oxea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koane kurí'uxeovomaka yé'akeye ne kutípoti Jesus xapákuke.

Koítóvo hóyeno koéhati Éneya ne Péturu

³² Kene Péturu, ako tópi pitivóko vékoku. Po'íke káxe, vekóponoamaka xapákuke ne kasása'iuo Jesus ya pitivóko koéhati Lída. ³³ Énomone tokópea

hóyeno koéhati Éneya. Enepone hóyeno, oitu koene xoénae óvoheixo ípeke, vo'oku itúkeovo isayú'ixovoti mûyo ákoti ehevákapu. ³⁴ Ina kixôa Péturu:

—Eneyá, yexépuropa; koítovopine Jesus Kristu. Keúnakapa ne peúke — kixóane.

Énomone yaneko ókoku ôra, xépu koépone Éneya. ³⁵ Noíxoahá uhá koeti ko'óvokuti ya Lída yoko Sârona neko koítovone Péturu, koane enó'iyea hokópoti Vúnae Jesus vo'ókuke.

Koeku Ndórka exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti

³⁶ Ya pítivokona Njópi, ápe sêno kutípoti Jesus. Tabíta koéha. Enepora ihâe, enepo sa'irí'okopovo ya emó'uke ngerêku, Ndórka koêti. Enepone sêno, é'exo kixóixokono vo'oku únati kixoku itúkeovo, koane vo'oku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. ³⁷ Yaneko káxehiko, ká'arinene neko sêno. Ehane ivókovo. Ahíkopokonone ne mûyo, ina omopókono ya kúveu ovokúti sôparatuke. ³⁸ Yoko enepone pi'âti pítivóko, Lída yoko Njópi, ako ahíkaka. Eyekóxoane kutípotihiko Jesus ápeyea ne Péturu ya Lída, pahúkohiko pi'âti hóyeno xokóyoke épemoponea xanépea ya Njópi hú koêti. ³⁹ Koáne, xanépoanehiko Péturu. Simon'é, ina omâhiko sôparatuke xoko imópokonoku muyo Ndórka. Heú koéhiko neko sêno ivokóvoti íma ayákukuyea Péturu koane íyokexea, exókoatihiko ne híxo yoko po'i ípovo úhe'oenoahiko Ndórka koeku ápeyeako. ⁴⁰ Ina pahúkôa Péturu ipúhíhíkopea meúkeke heú koêti neko xanéhiko. Yane ipuyuké koéne épemea Itukó'oviti xaneâti inonéxinova ne ivokóvoti koane kó'iyea:

—Tabítá, yexépuropa! —koéne.

Ina mihe'óko úke neko sêno. Yane noíxone Péturu, ina ivatákopo ípeke. ⁴¹ Yane namúkea vó'u Péturu huvo'óxoati exépukopea, ina ihaxíhíkôa Péturu ne senóhiko ivokóvoti íma koánemaka ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. “Harâ'apo” kixovokoxoane.

⁴² Yoko eyékokoxokono neko koekúti ya uhá koeti Njópi. Êno kutípoti Vúnae vo'ókuke. ⁴³ Êno káxe óvoheixea Péturu ya Njópi óvokuke eyoti vakamóto, hóyeno koéhati Símaum.

10

Koeku hóyeno koéhati Kôrneliu pahúkoti húndaruhiko

¹ Ápe hóyeno ko'óvokuti ya Sezâreya koéhati Kôrneliu. Itáleanu itukóvoye neko hóyeno. Yoko pahúkoti póhuti séndu húndaru itúkovo, ainóvoti ítuke iháxakoku húndaru iháxoneti “Itáleanu”. ² Koati teyoti Itukó'oviti neko hóyeno, koane yuixóvoti itúkea ponóvoti nonékuke. Kúteanemaka koéku ne uhá koêti ya óvokuke. Enómaka huvó'oxea ne ákoti apeínoati, koane kóyekunemaka itúkea orásaum.

³ Po'i káxe ya kuteâti mopo'âti ôra ya kiyakáxe, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Kôrneliu ya kutí koeti hopúne, itea ako imáka, iyukovó koyêti. Noixo ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ahí'ókovati.

⁴ —Korneliú —kixóane ánju.

Pono-pono kixínoane úke Kôrneliu koane yupíheovo píkea.

—Kutíya unaém? —kixóane.

Ina kixôa ánju:

—Ako inátapa okóvo Itukó'oviti ne kixeku itíki orásaum, koánemaka ne kixeku ixómoyea huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. ⁵ Kó'oyene, pehuka yovóxe ya Njópi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Péturu. ⁶ Hane óko

óvokuke po'ímaka koéhati Símaum, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'ókuke mar óvo neko óvoku —kíxoane ánju.

⁷ Ehá'axo pihópo ne ánju, iháxikone pi'áti ahínoe ne Kòrneliu. Ina apémaka po'i húndaru iháxiu. Eneponé'e, koati huvo'óxoati ya óvokuke koane teyotímaka Itukó'oviti. ⁸ Ina koyuhó'inoahiko Kòrneliu uhá koéti neko yuhó'ino a ánju. Yane pahúkoanehiko ya Njópi.

Noíxone Péturu ya kutí koetike hopúne

⁹ Yaneke po'ípone káxe ya koeku vékea xéne yonoti Njópi neko páhoehiko Kòrneliu, koane yé'exe neko pitivóko, énomone yaneko óra, pihóne ne Péturu omómikokutike oúke péti itukóponoti orásaum. Yoko itumúkotine káxe yanekóyo. ¹⁰ Koati epékoatine hímakati ne Péturu, itea koêkuiko ixómoyea kóusokinokonoa ne níka, apé koéne éxokoake Itukó'oviti ya kutí koeti hopúne itea ako imáka, iyukovó koyéti. ¹¹ Hara noíxo vanúke imihé'okinoati. Yane ápene kutí koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kíxeokono koaturu koeti kèno koévesekeokono ukeáti vanúke. ¹² Kúveuke, ápe hó'openo, heú koeti kó'iyevoku apéti koaturu koeti hêve, koánemaka ne há koeti poké'eke yoneáti húra, yókomaka hó'openo ôti. ¹³ Ina apê emo'úti kámone Péturu. Hara kôe:

—Yexépuka Peturú. Képeka koékuti yarâ'a ínamo níkéa —koéne.

¹⁴ Itea hara kíxópa Péturu:

—Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngeaku kuteátihiko rà'a ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e úti níkeokono —kíxoane.

¹⁵ Ina apépomaka emo'úti kixoti Péturu:

—Enepora kasása'iuo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i —kíxoane.

¹⁶ Mopó'a koéneye, ina omopókono vanúkeke neko kutí koeti ramápu'i ípe.

Símo xoko Péturu ne páhoe Kòrneliu

¹⁷ Kene ne hóyenhiko páhoe Kòrneliu, épemonehiko óvoku Símaum. Koeku ixómoyea itúkinoá isóneu Péturu kixó'ekone neko koekúti éxokoake Itukó'oviti, xe'ókó kóyene neko pahoéti pahapétike. ¹⁸ Ina ihaxíkohiko ko'óvokuti, epe-moátihiko ápeyea hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Péturu okoátiya. ¹⁹ Yoko ya koêkuiko ixómoyea itúkinoá isóneu Péturu kixó'ekone neko noíxone éxokoake Itukó'oviti, hara kíxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Simóne pi'áti hóyeno oposikopiti. ²⁰ Yexépuka, yevésekina ínamo yaxenápoa. Hako poe'aínoa iséneu vo'oku undíne pahukoâhiko yâkeneye —kíxoane.

²¹ Yane evésekinonehiko Péturu koane kíxeahiko:

—Undíne ne yopósiupono. Na koeti simínenoe?

²² Ina yumopâhiko:

—Úti páhoe hóyeno koéhati Kòrneliu, kali payásoti húndaru. Enepone hóyeno, koati ponóvoti ítuke koane teyotímaka Itukó'oviti. Ínixoa heú koeti júdeu itúkeovo itípakovoti. Ápe ánju íhae vanúke, sasá'iti ovoxe Itukó'oviti pahukoáti iháxikeopi óvokuke motovâti kámokenoyea yemó'u —kíxoanehiko páhoe Kòrneliu.

Xanépoa Péturu ne ihaxíkonoati

²³ Yane ítaikoane Péturu neko hóyenhiko úrukeovo ovokútike koane imókeakone yaneko yóti. Yuponíne, koúnakovone ne Péturu ina xanepoâhiko. Ápemaka po'ínuhiko kutípote Jesus íhae Njópi xaneáti. ²⁴ Yaneke po'ípone káxe, simónehiko ya Sezâreya. Yoko ho'úxoanehiko Kòrneliu ne iyénoxapa yoko po'i húpiu, enepohikone koati ínikone, kuxotínehiko Péturu. ²⁵ Ehá'axo mani

ûrukovo ne Pêturu, îtokopovane Kôrneliu koane ipuyuké kó'iyeanne nonékuke kuti kixoâti Itukó'oviti. ²⁶ Itea pahúkoa Pêturu exépukepea. Hara kíxoá:

—Undímaka xâne kuteátine îti. Yexépukepe! —kíxoane.

²⁷ Koeku yúho'ixea Pêturu, koánemaka ûrukeovo ovokútike. Tokononé koene êno xanéya ho'uxoké koyêti kuxoíxoati. ²⁸ Ina kixovókoxxoa Pêturu:

—Yéxoanoe indúkeovo jûdeu koane ákoyea sikákana jûdeu ánavokoxeovo xâne ákoti itukapu jûdeu. Muhíkova vahí'okeova, ako paréxakana ûti. Itea éxokonoa Itukó'oviti ákoyea omótova ngíxeaneye koékuti xâne. Ako yusíka kuti ngíxea ákoti asasá'i koane ákoyea aínangaxapa. ²⁹ Ênomone ákoino mitatahí ángoe enepo pehúko ihaxíkopononuti. Kó'oyene yéta'akanu ihéxikinonuke —kíxoane.

³⁰ Ina kixôa Kôrneliu:

—Mopó'apoane káxe ikéne, yunzó'ixoti Itukó'oviti óvonguke koené'ekene ya mopo'âti ôra ya kiyakáxe, orana vitúkope orásum. Yane apé kó'inonune kuti koeti hóyeno koati ú'uha koyêti ípovo. ³¹ Ina kixônu: “Korneliú, kámoa Itukó'oviti ne yorásauna. Ako inátapa okóvo ne kíxeaku hivó'oxi ne xâne ákoti apeínoati. ³² Kó'oyene pehuka yonoti Njôpi iháxikoponea hóyeno koéhati Símaum yonópoti îha Pêturu. Xoko po'ímaka hóyeno koéhati Símaum óko, hóyeno eyoti vakamóto. Xe'o mar óvo neko óvoku” kixónune. ³³ Yane ákone ingá'akarixa mbahúkea ihaxíkoponopiti. Aínapo yákoé kino'óko. Kó'oyene ho'uxoké kóye ûti ya nonékuke Itukó'oviti. Usokó kóye kámokenoyea ûti uhá koêti ne páhoenopi Vúnae keyúhoinovea —kíxoane Kôrneliu.

Koeku yuhó'inoa Pêturu ne Kôrneliu

³⁴ Ina kixovókoxxoa Pêturu:

—Kó'oyene ênjoaneexo ákoyea naívakaxa xâne ne Itukó'oviti. Kutíkokone uhá koeti xâne nonékuke. ³⁵ Epó'oxo ya koékuti poké'e óvohikoku xâne yara kúveu mêum, úhpeti isóneunoo Itukó'oviti ne xâne teyoâti koane ponoátimaka ne kixoku ítúkeovo. ³⁶ Yéxoanoe koêku ne ihíkavوتي páho Itukó'oviti xapa íhae Izarâe, enepone inámati ihíkavوتي omínoti xâne unako koêku ikéneke Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu, Únae uhá koeti xâne. ³⁷ Yéxoanoe herumó kó'iyeanne Njúdeya ra ihíkavوتي turixeo'voti ya Ngalíleya, ikénepoke kaxena Xu-aum Mbátita koyúhoyea xapa xâne koane áhikexea iháke Itukó'oviti. ³⁸ Ênomone ne ihíkavوتي koyúhoti koeku Jesus íhae Nazâre, enepone poréxoake Itukó'oviti hána'iti xunáko koáne yupíheovo xuná'iyea ne Sasá'iti Omíxone xokóyoke. Ako tôpi vékoku ne Jesus ítúkoti únati vo'oku ápeyea Itukó'oviti xokóyoke. Koítovomaka kixeo'voti xâne íkoitoponone kotíveti Ndeápu. ³⁹ Noínjoa ungékuke, koane noíxoamaka nza'ínehiko uhá koêti neko ítúke Jesus ya Njeruzálem, koánemaka ya uhá koeti poké'exa ûti, uti jûdeu. Ênomonemaka koepékokono, ikokókonoti kuruhúke. ⁴⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe ike ivóki-nevo. Poréxoamaka Itukó'oviti noíxoapeokono ikéneke exépukopine. ⁴¹ Haina uhá koeti xâne noíxópati, vo'oku tumúneke ápepe ne koékúti, ápe xâne noívokeo Itukó'oviti noíxoapeamo. Ênomone ûndi yoko nza'ínehiko, uti kaha'íneati ne Jesus xe'o mésa óvoku níkokónoti yoko ekâti ikénepoke exépukopine ukópea xapa ivokóvoti. ⁴² Ina pahukó'ovimaka koyúhoyea uti emó'u xapa xâne, koane véxoake xanéhiko ítúkeovo ênomone noívoxxo ne Itukó'oviti éxokopeamo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane xâne iyukóvotiko koánemaka ne ivokóvotine. ⁴³ Ênomonemaka koyúho ne heú koeti porófeta, enepohikone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, exókoviti ítúkeovo

ya iháke Jesus kotúyoepovomo pahúnevo ne póhutihiko koxé'u xâne kutipoâti —kíxovokoxoane Péturu.

Namukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu

⁴⁴ Ixómoiko koyúho ne Péturu, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke uhá koêti neko kamokénoti emo'u Péturu. ⁴⁵ Enepoihikoneko jûdeu kutípoti Jesus xánena Péturu, yupíhova iyúpaxeovo vo'oku ikó'iparaxeokononemaka xâne ákoti itukapu jûdeu ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁴⁶ Kámea evo jûdeu ne yúho enepo koyúho po'ínuhiko yuhóti ákoti itukapu éxone koane iháyu'ikea Itukó'oviti. Ina kôe ne Péturu:

⁴⁷ —Ápeikopo motovâti itópea áhikeovo râ'a ya iháke Jesus? Vo'oku aínovonehiko namúkotine Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kuteâti koêku yanekóyoke inâ namukôa úti, uti jûdeu.

⁴⁸ Yane pahúkoane Péturu áhikeovohiko ya iháke Jesus Kristu. Ina itaíko Péturu neko xanéhiko ávoveya pihápa, kaha'aínoatihiko óveako xapákuke kali ye'á koetí'iyé káxe.

11

Koyuhópo koeku ituke ne Péturu

¹ Ehane eyékoaxa ápostuluhiko yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus ya uhá koeti Njúdeya kutípeanemaka emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ² Itea seopóne Péturu ya Njeruzálem, poé'ainoa isóneu po'ínuhiko jûdeu hokoti Jesus, inixoâti ákoyea yusíka aínavokoxeovo xâne ákoti sirkunsidá akôe. Hara kixóhiko Péturu:

³ —Imáko kékú yúrukoponivo óvokuke xanéhiko ákoti sirkunsidá akôe, keha'íneatimaka níki! —kíxoanehiko.

⁴ Yane heú kíxoa kayúmakopinoa Péturu kixoku koêku. Hara kíxovokoxoa:

⁵ —Ixómoti indúko orásaum yanekóyoke ya pítivokona Njópi, apé kôe éxokonuke Itukó'oviti ya kutí koeti njopúne, itea iyukovó ngoyêti. Noinjo koekúti kuti koeti hána'iti ramápu'i ípe ika'oké kíxeókonoti koaturu koeti kênovevokónonuti ukeâti vanúke. Ako ahíkapananu ókoku. ⁶ Ina ngomomâ'axo kúveuke. Yane noinjone hó'openoya. Ápe apêti koaturu koeti hêve, yoko ipúhokovoti, yoko há koeti poké'eke yoneâti hûra, koánemaka hó'openo ôti. ⁷ Yane ngamone emo'úti kixónuti: “Yexépuka Peturú. Képeka koêkuti yarâ'a, inamo níkéa” kixónune. ⁸ Ina ngxíôa: “Ako kalíhuina Unaém, vo'oku ako níngéaku kuteâtihiko râ'a, koekúti ákoti asasá'i nenékuke, ákotimaka parexâ hó'e úti níkeokono” ngxíxoane. ⁹ Ina apépomaka ne emo'úti inu'ixoti vanúkeke kixónuti: “Enepora kasása'iupo Itukó'oviti, hako keyuhôa itúkeovo ákoti asasá'i” kixónune.

Yoko pí'apene yanê'e. ¹⁰ Mopó'a koéneye ina omopókono uhá koêti vanúkeke.

¹¹ —Énomone yaneko ókoku ôra, simóne mopo'âti hóyeno pahoêti ukeâti Sezâreya oposíkopononuti yaneko ovokúti óngoku. ¹² Ina exókonoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ngónokea njanépeahiko ákoti opoé'ainoa inzóneu. Enepora sei koeti po'ínu úti xoko Jesus apêti njokóyoke kó'oyene, aínovone njánenamaka. Heú koe úti vúrukeova óvokuke ne Kórneliu. ¹³ Yane koyúhoinovine noíxea ánju, ovuxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, ne'ó koyêti nonékuke ya óvokuke. Hara kíxoa ánju: “Itika péhoe ya Njópi ihaxíkoponoti hóyeno koéhati Símaum, yonópoti íha Péturu. ¹⁴ Énomonemo koyuhó'inopi kixeku ítivoamo ne pehúnevo, koánemaka uhá koêti ne íhae yóvokuke” kíxoane. ¹⁵ Ndurixóvone

ngoyúhoinoahiko, evésecone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti oukekehiko kuteâti koeku inúxotike xoko úti, uti júdeu. ¹⁶ Yane puyákoponovane ongóvo neko yuho Vúnae yaneko kixó'óvi: “Kaná'uti itúkeovo úne áhikea xanéhiko ne Xuâum, itea yahíkokonotinoemo, haínati ya úne, itea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti” kixó'óvi. ¹⁷ Koeku kíxeaneye Itukó'oviti ne ákoti itukapu júdeu, iko'íparaxoatimaka kuteâti poréxovike koeku kutípea úti ne Vúnae Jesus, yúsíkoikopo poé'ainoa inzóneu? Eneponi angóneye, mani ongópoti Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁸ Kamoánehiko neko yuho Péturu, úhepeponehiko isóneu koane iháyu'ikeahiko Itukó'oviti. Hara koéhiko:

—Poréxoamaka Itukó'oviti ne ákoti itukapu júdeu ikótivexea isóneuke ne pahúvone koane kuríkopea, kutí'inoke apeínoatihiko ne inámapoti apéyeati ákotineemo hunóko xoko Itukó'oviti —koéhiko.

Inâ turixóvo íhaxeokono hokoti Kristu ne kutípotihiko Jesus

¹⁹ Ako tópi itóhineheoko neko kutípotihiko Jesus vo'oku ápeyea ikoítoponoati kotíveti ikénepoke koépekeokono ne Etévaum. Ápe yonoti tukú koeti Fenísea, Xípere yoko Antiokíya. Koékuti vékokuhiko, koane koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Itea poéhane júdeuhiko koyúhoinoa. ²⁰ Kene po'ínuhiko íhae Xípere yoko Síreni, hane yóno Antiokíya, koyuhoâtimaka xapákuke xâne ákoti itukapu júdeu ne inámati íhíkavoti omínovike Vúnae Jesus. ²¹ Yoko êno xunako Vúnae xokóyokehiko kutí'inoke ênoti xâne kutípoâti ne íhíkavoti koane hokópoti Vúnae.

²² Enepehikone hokópoti Jesus ho'uxínovoti ítuke Vúnae ya Njeruzálem, eyékoxoane neko koekúti. Yane pahúkohiko Mbaranâbe ya Antiokíya. ²³ Simoné'e ne Mbaranâbeya, yupihovó koe elókeyea okóvo, noixoâti ne seánako Itukó'oviti oukekehiko neko xâne, koane enékeahikomaka uhá koêti neko xâne kónokea kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. ²⁴ Yoko koati únati xâne ne Mbaranâbe, koane xúnati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke, yoko hána'itimaka kúveovo Itukó'oviti. Koati ênoti xâne hokópoti Vúnae yanekôyoke.

²⁵ Yane pihóne Mbaranâbe ya pitivóko íháxoneti Társu oposíkoponoti Saúlu.

²⁶ Inixóponoane, ina omâ ya Antiokíya. Kúveu póhuti xoénae, kóyekune ho'úxeovohiko yane imokóvokuti, koane yupihova êno xâne íhikau. Koati ya Antiokíya turíxeovo íhaxeokono hokoti Kristu neko kutípotihiko Jesus.

Koyúho Ágabú ápeyeamo êno hímakati

²⁷ Yaneko káxehiko, ápehiko porófeta íhae Njeruzálem yonoti Antiokíya.

²⁸ Ápe koéhati Ágabú xapákuke exepúkoti koyúhoyea ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ápeyeamo êno hímakati ya uhá koeti kúveu mêm. Yoko kaxénake Kalaútiu, enepone koati payásoti nâti, ápeyea nê'e.

²⁹ Enepehikoneko kutípoti Jesus ya Antiokíya, kóusokonehiko isóneu pahúkeamo kali huvó'oxeakehiko neko kutípoti Jesus ya Njúdeya. Yé'akeye apeínoati exôa pôreu póhutihiko. ³⁰ Yane pahúkoane ne huvó'oxopehiko xoko Mbaranâbe yoko Saúlu omínoahiko xapákuke neko inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti ya po'íke imokóvokutihiko.

12

Koépeko Teâku ne Êrodi ina ika'ákomaka Péturu

¹ Yaneko káxehiko pahúkoa Êrodi, enepone nâti, iká'akeokono ne po'ínuhiko kutípoti Jesus. Koati kaha'âti íkoitoponeahiko kotíveti. ² Pahúkonemaka koépekeokono Teáku, po'ínu Xuâum, ya hána'iti piritau. ³ Noixoâne Êrodi ínixeá jûdeuhiko unátíyee ne ítuke, pahúkonemaka ika'ákoti Pêturu ya xapa kaxena áyui jûdeuhiko hó'eke, enepo níkohíko pâum ákoti kohiyákoati. ⁴ Namukónehiko Pêturu, ina kurikôa ika'ákovokutike xoko dizései koeti húndaru koyonoâti. Koaturú koaturu kôe koyonoâti, koane ahe'ó ahe'ó kixókoko. Yoko isóneu ne Êrodi ómeani Pêturu nonékuke xanéhiko ikénépoke ne ayuíti, enepone iháxoneti Páskoa, motovâti koépekea.

⁵ Koeku óvoheixea ika'ákovokutike ne Pêturu, ákonehiko áka itúkinoá orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus íxómoti ho'uxínovo ítuke Itukó'oviti. ⁶ Yaneko yóti, koâti tumúneke ne káxe mani iháxikeaku Êrodi ne Pêturu nonékuke xanéhiko koépekeokono, ú'uhepe kóye imókea ne Pêturu upánini ika'ó kóye ya pi'âti korénde kukúkeke pi'âti húndaru. Ina apé'ikomaka po'i koyonoâti páhapeteake ne ika'ákovokuti. ⁷ Yane apé koéne ánju íhae vanúke, ovuxe Vúnae, simoâti ne Pêturu. Uhapu'í kixoane neko ika'ákovokuti. Ina yurôko xêrere Pêturu koyúkoati. Hara kíxoa:

—Yéhakapu yexépuki —kíxoane.

Énomone yanê'e, ikúxeopone neko korénde ikávo'u. ⁸ Ina kixoá'ikomaka ánju:

—Keúnakapapu, itíkapa ne piríkatana —kíxoane.

Koáne, itúkopane Pêturu. Ina kixopâmaka ánju:

—Itíkapamaka keápana ínamo hekapánu —kíxoane.

⁹ Yane ipúhikopeane ika'ákovokuti ne Pêturu. Hokó kixópone ánju, itea ako koati éxea itúkeovoxo kaná'uti neko koêku, áko'o áko'oyea. Kutí kó'inoá hopúne. ¹⁰ Anu'úkopanehiko neko inúxoti ókoku koyónoti, koáne ne pi'ape, ina itopónoa ne pahapéti haváva urúkopovoti kúveu pitivóko. Seopâne, imíhe'okone ne pahapéti ákoti mihe'ókoati. Ipuhíkopeanehiko, vekópone ya none ovokúti. Kali tumúneke, pohú koépone ne Pêturu, pihópone ne ánju. ¹¹ Ina kôe isóneu ne Pêturu noixoâne itúkeovo kaná'uti neko koêku: “Énjoane itúkeovo kaná'uti pahúkínonu Vúnae ánjuna koíteovonu ya mani kixónuku Êrodi yoko ya mani uhá koeti kúxone jûdeuhiko kíxeonu” koéne isóneu.

¹² Ina itúko isóneu ne Pêturu kixóvokumo, yane pihóne óvokuke Mâriya, eno Xuâum. Énomone neko Xuâum yonópoti íha Márku. Énomone ho'úxovo êno xâne itúkinoáti orásaum. ¹³ Simoné'e ne Pêturu pahapétike nonékuke ovokúti, ina ihapápako vó'u. Yane ipúhiko ovoxéti koéhati Rôdi noixóponoati itukóvotiye. ¹⁴ Exó kixóponoa árunoe itúkeovo emo'u Pêturu, itea ya koêkuni míhe'okinoá pahapéti motovâti úrukeovo, kayú koépone ehákopeovo éto'okoponea po'ínuhiko itúkeovo Pêturu. Koati yupihóvotine elókeyea okóvo neko árunoe. ¹⁵ Ina kixoáhiko éto'oe:

—Koati iti pepokéxovoti! —kíxoanehiko.

Itea inamá'axo koyuhôa árunoe itúkeovo kaná'uti. Ina kixopâhikomaka:

—Ávaina koípihapatina Pêturu nê'e —kíxoanehiko.

¹⁶ Kene Pêturu, óvaikone meúkeke íxómoyea ihápapako vó'u. Ehane míhe'okinoahiko. Noixoânehiko itúkeovo koati Pêturu, hána'iti iyúpaxevahiko. ¹⁷ Ina koexépuko vó'u ne Pêturu pahukoâti kóyunuhikeovo. Yane kayúmákoponehiko kixoaku Vúnae veyópea ya ika'ákovokutike. Ina koemáka hunókokuke:

—Yokóyuhopinoamaka Teáku yoko po'ínuhiko úti xoko Jesus —koéne.

Yane pihópone po'íke ovokúti.

¹⁸ Yuponíne, koyó'ikene neko húndaruhiko. Akó'oti exéa koèku ne Pêturu. ¹⁹ Pahukoâne Êrodi oposíkoponoati, ákone ínixapanahiko. Yane épemo'ikoane Êrodi ne húndaruhiko koyonoâti kixoku koèku, ina pahukôa Êrodi koépekekonohiko. Ikénepoke neko koekúti, pího ne Êrodi Sezâreyake ukeâti Njúdeya. Kali ye'á koe káxe óveaya.

Ivokóvo Êrodi

²⁰ Yanekôyoke koati imaíkinovati Êrodi ne xanéhiko íhae Tíru yoko íhae Sídom. Enephikone xâne íhae neko pitivókohiko, kutikokó koéne isóneu noíxoponea Êrodi, iyuní'ikoponoati, kaha'aínoati unátipea isóneunoahiko, vo'oku itúkeovo poké'exa Êrodi úkea níkáhiko ne íhae Tíru yoko Sídom. Inúxotike, yúho'ixoponohiko koati payásoti ko'itúkeinoti nâti koéhati Mbalástu, enepone éxoti uhá koeti koekúti óvokuke Êrodi. Énomone porexôa úrukeovohiko xoko nâti yúho'ixoponeahiko. ²¹ Yane ápe káxe íxíkoaku Êrodi símeahiko nonékuke. Yaneko káxe, itúkone koati uhé'ekoti ípovo ne Êrodi, iyóyonevo koeku itúkeovo nâti. Yane ivátakone xoko ivátakoku natíxea, ina koyúho. ²² Ina kohonóko emó'u neko xanéhiko iháyú'ikoati. Hara kôe yúho iyúni'ikeakehiko:

—Koati kuteâti yuho íhae vanúke rá'a. Hainá'ikopo yuho xâne! —koénehiko.

²³ Énomone yaneko ókoku ôra, ápe ánjuna Vúnae ipihóponoti Êrodi vo'oku ínixea unáko neko iháyú'ikeekonoke. Yoko poéhane Itukó'oviti motokêa kíxeekononeye iháyú'ikeekono. Ápe kanêti nikeâti múyo, ivókovane Êrodi vo'ókuke.

²⁴ Kene ne emo'u Itukó'oviti, inamá'axone ukopóno.

²⁵ Enepone Mbaranâbe yoko Poúlu, uséxonehiko ítuke ya Njeruzálem, káyukopovohiko ya Antiokíya. Xuâum xanépo, enepone iháxonetimaka Márku.

13

Perekáxopono ne Mbaranâbe yoko Poúlu ya po'íke poké'e

¹ Ápéhiko porófeta yoko ihíkaxoti ya xapákuke kutípoti Jesus yane imokóvokuti ya Antiokíya. Ká'aye koéhahiko: Mbaranâbe, Simeum Níje, Lúsiu íhae Síreni, Saúlu, yoko Manâem, enepone koéxokeu ha'a Êrodi, ha'ínemaka Êrodi itukóvoikohiko kalivóno. ² Po'íke káxe koeku ho'úxinovohiko ítuke Vúnae, koane jejuá kó'iyeahiko oposíkoti xunako Itukó'oviti, hara kíxoahiko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti:

—Hexákinana ne Mbaranâbe yoko Saúlu ítúkeahiko ne itukéti inzáxikinoake —kíxoane.

³ Koékuiiko jejuá kó'iyeahiko yoko itúkea orásaum, ípíhonehiko vô'u tutúkuke Mbaranâbe yoko Saúlu, koane pahúkeahiko ítúkea ne páhoenoa Vúnae ítúkea.

Koixómoneti koéhati Élima

⁴ Yaneko pahukoâne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne Mbaranâbe yoko Saúlu, pihónehiko ya pitivóko koéhati Seleúsiya. Énomone namúkea hána'iti vatéke yonoti kali poké'e koéhati Xípere kukúke úne. ⁵ Simoné'e ya pitivóko koéhati Salámina, koyúhonehiko emo'u Itukó'oviti ya sinágoa, enepone fhikaxovoku hó'e júdeuhiko. Yoko Xuaum Márku huvo'óxoahiko. ⁶ Taru'úxoanehiko heú koéti neko kali poké'e, yane simóne pitivóko koéhati Páfu. Énomone tokópeahiko júdeu koixómoneti, itoti ítúkea iyupánevoti, itea haináya xunákoke Itukó'oviti.

Mbarjézu koéha. ⁷ Hane óvo xoko hóyeno koéhati Sésiu Poûlu, ngovenâdo yaneko kali poké'e. Yoko koati hóyeno ko'isónéuti neko ngovenâdo. Iháxiko Mbaranâbe yoko Saûlu nê'e, vo'oku kahá'ayea kámokenoyea emo'u Itukó'oviti.

⁸ Itea okópa koixómoneti ne Mbaranâbe yoko Saûlu. Yoko Élima koéhamaka neko koixómoneti sa'irí'okopovo íha ya emó'uke ngerêku. Ako akáha'aino ngovenâdo kutípea emo'u Itukó'oviti. ⁹ Yane pono-ponó kixínoane úke Saûlu, enepone iháxonetimaka Poûlu. Yoko koati xúnati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke koeku sayá'ikea. Hara kíxoa:

¹⁰—Koati iti xe'exa Ndeâpu. Ainovó koe semekénovo'iti yoko váhere koekúti ovô xikóyoke. Iti ka'anáneti uhá koeti únati koekúti. Namo hunóko képoe'aki ne ponóvoti íhíkavoti íhikaxovike Vúnae? ¹¹ Kó'oyene ipihóponopitinemo Vúnae, kemítitinemo. Ákonemo ínixe ra uhápu'ine káxe yara ye'á koeti káxe —kíxoane Poûlu.

Enomone yaneko ókoku ôra, apé koéne kopúvahiyea úke neko hóyeno. Ehane ako ínixa. Yakukuhii kóyene oposíkoti hirikoâti. ¹² Noixoâne ngovenâdo neko koekúti, kutípoaneoxo. Yúpihovó koe íháyu'ikea ne íhíkavoti ítuke Vúnae.

Aukópovo Xuaum Márku ya Njeruzálem

¹³ Ukeâti Páfu, namúkone hána'iti vatéke ne Poûlu yoko xánenahiko. Hane yonóhiko pitivóko koéhati Pêrji ya Páfilea. Kene Xuaum Márku, káyukopovone ya Njeruzálem, kurí kixone evo Poûlu. ¹⁴ Ukeánehiko Pêrji, pihónehiko ya Antiokíya, pitivóko ovoti Písiteake. Ya sáputu pihónehiko ya íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko. Urúkovanehiko, ina ivatáhiko. ¹⁵ Usoné'e yúhoikeokono ne emo'u Itukó'oviti yútoeke Muíse yoko yútoeke porófeta, ina epemôa tutíyehikoya ápeyee emó'u ne evo Poûlu. Hara kíxoa ítaikea:

—Ítínoe viyénoxapa íhae Izaráe, enepo áva yemó'u yenékike ra xanéhiko, yokóyuhoa kó'oyene —kíxoanehiko.

Yuhu Poûlu ya Antiokíya, pitivóko ya Písitea

¹⁶ Yane exépukone Poûlu, ina koexépukinoa vô'u pahukoâti yunukú kó'iyee. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe iyénonjapa íhae Izaráe, koane ítínoe ákoti itukapu júdeu teyotímaka Itukó'oviti, yakámokenonu. ¹⁷ Koati Itukó'oviti, Únae xanena úti, uti íhae Izaráe, noivóxoxo voxúnoekene. Énomonemaka porexôa yúpiheovo ukóponeahiko yaneko óveaku poké'exake Ejítu, ina veyohíkopamaka ya hána'iti xunáko. ¹⁸ Ako ímaxapahiko Itukó'oviti upánini ako aúnnati ne kixoku ítúkeovo kúveu koarenta koeti xoénae koeku óvea yaneko poké'e ákoti apêti. ¹⁹ Yoko uké'exinoa Itukó'oviti seti koeti kó'iyeeovoku xâne ya poké'exa Kanâm, ina iko'íparaxea poké'exa ne voxúnoekene. ²⁰ Yoko uhá koêti neko vékokuhiko tukú koeti iko'íparaxoa neko poké'e, koaturu sentu sinkoenta koeti xoénae ómo. Ikénepoke, ina ítúkinoa Itukó'oviti neko voxúnoekene inuxínoatihiko, yúhoikovoku tukú koeti kaxénake porófeta Samûe, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²¹ Yane épemonehiko Itukó'oviti ítúkinoa natína. Koáne, ítúkinoa Itukó'oviti kuteâti áha. Poréxoa Sâu, xé'a KÍ, ámoripono Mbejámi, ítúkeovo natína kúveu koarenta koeti xoénae. ²² Veyopâne Itukó'oviti ne Sâu ítúkeovo nâti, ípíhone Ndávi. Yoko hara koe Itukó'oviti vo'ókuke: “Enepone Ndávi, xé'a Njése, íninjoa ítúkeovo hóyeno hokoâti ne ngxokú ngo'ísoneuyee, ítukoâtimo uhá koêti ne anjá'inoa” kôe. ²³ Koati xapa amósenopono Ndávi úkea ne Jesus, enepone koitóvoviti, páhoe Itukó'oviti Izaráeke, kuteâti koeku yuhu Itukó'oviti mekúke kó'iyeanemoye. ²⁴ Itea inúxotike, tumúneke símea

ne Jesus, sîmo Xuaum Mbátita koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne íhae Izaráe, koyúhóti kónokea ikótivexea isónেকে ne pahúnevo yoko kuríkoepa, koane áhikeovo. ²⁵ Yoko yaneko kóusokeaku ítuke neko Xuáum, ha kôe: “Haina ûndi ne íkitixanuke. Keno'ókotimo ingénepoke ne koati tey-onéti ya uhá koéti. Muhíkova anjí'okeova ngúxeino a imo perékataana, ako omóndokea” kôe. ²⁶ Itínoe iyénonjapa, ámoripono voxú'ikene Ábraum, yoko ítínoe ákoti itukapu jûdeu teyotímaka Itukó'oviti, koati utíne koyúhoinokono ra íhíkavóti koyúhóti koeku víteova ne pahúnevo úti. ²⁷ Itea enepohikoneko ko'óvokuti ya Njeruzálem yóko'o neko tutíhiko, ako éxa itukóvotiye ne Jesus. Ákomaka éxa nekóyohiko kixó'ekone ne íhikaxovike porófetahiko yuhoíkóvoti heú koeti sâputu íhikaxovokuke hó'e. Yoko enepo koepékohiko Jesus, koati kousókoatihiko ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti. ²⁸ Upánini ákoyea ápahuina pahúnevo ne Jesus mani évotikokonoke koépekeokono, kóyeane épemeahiko Pilátu pahúkea koepékoati. ²⁹ Usoné'e ítukeinoahiko, yoko énomone neko uhá koeti yutoxóvotíne emó'uke Itukó'oviti mekúke kixókonokumo Jesus, ina veyopókono ne muyo Jesus kuruhúke, ina ekoxókono. ³⁰ Itea koéxepukopa Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti. ³¹ Ápemaka xáneheixone Jesus yaneko ukéa Ngalíleya yóno Njeruzálem, íxómoti noixópa ike exépukopine kúveu ênoti káxe. Énomonemaka koyuhópo koeku noixone xokóyoke xapa xanéhiko yara koeku kó'oyene —kíxovokoxoane Poúlu.

³² Ina koepómaka:

—Hara koyúhoinopinóe úti inámata íhíkavóti koeku Jesus, enepone kixínoake Itukó'oviti neko voxúnoekene mekúke ápeyeamo. ³³ Kousokinoveane Itukó'oviti ne emó'uino, uti ámoripono. Koéxepukopo Jesus koukópeati xapa ivokóvoti, kuteátimaka koéku ne yutoéti yane pí'ape Sâramu, enepone koéti:

“Iti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a” koéti.

Sâramu 2.7

³⁴—Koéxepukopinoake Itukó'oviti koukópeati xapa ivokóvoti, koati porexoáti ákoyeanemo ivákapu, kuteátimaka koeku po'i yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koéti:

“Ngousókinopeatinoemo ra yunzó'ino Ndávi, enepone sasá'iti emó'um ákoti aukápapu ikéne” kôe.

Izáia 55.3

³⁵ Énomone kó'inomaka po'i yuhóti ya Sâramu koéti:

“Ákomo síkea uké'eyeane múyo ne Sasá'iti Yovóxe xoko ekóxokonoku” kôe.

Sâramu 16.10

³⁶—Yoko enepo uséxoane Ndávi ne uhá koeti ahá'ino a Itukó'oviti ítúkea ya kaxénake, ivókovopepo. Pihópone kuteáti koeku oxúnoekene, koane óvane múyo yane ekóxopokonoku. Uké'eponé yanekóyo. ³⁷ Itea enepone koéxepoepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, ako ávaheixa xoko ekóxokonoku, ako aúke'eyeane muyóya. ³⁸ Itínoe iyénonjapa, ivéka'akanoe ra yuhó'inopi úti ítúkeovo xoko Jesus kotúyopeokono pahúnévoti. ³⁹ Koati vo'ókuke Jesus sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoáti, sasá'ipeati uhá koéti neko koekúti ákoti oxéne sasá'ipea koeku hókea ne Ponóvoti Kixóvokuti yútoe Muíse. ⁴⁰ Neíxapunoe mará'inamo ítúkapu ítínoe kixo ne yútoe porófeta, enepone koéti:

⁴¹ “Itínoe émoketi, hána'itimo kénoko'iyi. Má koetímo yomíxone. Vo'oku apétimo índuke ya kexénake ákotimo yakutípoa muhíkovamo keuhápu'ikinakana” kôe —kíxovokoxoane Poúlu.

Habacuque 1.5

⁴² Yane ipúhikopeane Poúlu yoko Mbaranâbe neko ihikaxovoku hó'e jûdeuhiko. Koeku ipúhikopea, itaikoamaka xanéhiko káyukopinoamaka neko yúho yaneko keno'ókoti sâputu. ⁴³ Pihopóne ne Poúlu yoko Mbaranâbe, êno jûdeu hokopâti, koánemaka po'ínuhiko teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu jûdeu hokopâtimaka ne hó'e jûdeu. Koyúhoinoahiko evo Poúlu, kotiú'ikeati isóneu, kaha'aínoatihiko ákoyea itávake ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti.

⁴⁴ Poéha sâputu ikéne, kalíhanini uhá kó'yie ne ko'óvokuti yane pitivóko kámokenoponea emo'u Itukó'oviti. ⁴⁵ Itea noixoâne jûdeuhiko neko êno xâne, yupihovó koe ahúxukinovo okovo vo'oku íyokeovo ivávakeokono ne evo Poúlu. Ina turixóvo ne jûdeuhiko koémoke'eyea, koane koyúhoyea ákoyea akána'u neko yuho Poúlu. ⁴⁶ Itea ako kalíhuina píkea ne Poúlu yoko Mbaranâbe. Hara kíxovokoxoa:

—Konókotí itúkeovo itínoe jûdeu inuxô íkameokonoa ra emo'u Itukó'oviti. Itea koeku ákoyea yakáha'a, inixépovotinoe ákoyea yomótokea ko'íparayea ne inámapoti apéyeani ákotinemo hunóko, koyuhópoinoatinemo úti ne xâne ákoti itukapu jûdeu. ⁴⁷ Vo'oku hara koe páhoenonu ne Vúnae, úndi yoko nza'íne:

“Íti indúko kouhápu'ikoati ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, motovâti iyúseyea ya uhá koeti kúveu mêum ne kixoku íteova xâne ya pahúnevo”
kôe —kíxovokoxoane evo Poúlu. *Izâiya 49.6*

⁴⁸ Kamoné'e yuho Poúlu neko ákoti itukapu jûdeu, yupihovó koe elókeyea okóvo koane iháyu'ikeahiko ne emo'u Vúnae. Yoko kutipo emo'u Itukó'oviti ne heú koeti xâne hoenáxovotine yonópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunóko.

⁴⁹ Pihóne itóhineyeani emo'u Vúnae ya uhá koeti neko poké'e. ⁵⁰ Itea enepohikone jûdeu, itoa koésayu'ixea isóneu senóhiko koati teyonéti, teyotímaka Itukó'oviti, yoko isóneu pahúkotihiko yane pitivóko, kutí'inoke okópotihiko Poúlu yoko Mbaranâbe. Koati okopâti, ina kopúhikopahikomaka yaneko poké'ixa. ⁵¹ Itea ikátatahevexopovo ne evo Poúlu, kurikópoti ipú'ine poké'e oveâti hevékuke, exókoatihiko itúkeovo xâne ákoti omotókea íkameokono emo'u Itukó'oviti. Yane ukópononehiko pitivóko koéhati Íkoniu. ⁵² Kene neko hokópoti Jesus ya Antiokíya, koati hána'iti elókeyeahiko okóvo ikéneke Itukó'oviti, koane êno xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke.

14

Yóno ya Íkoniu ne Poúlu yoko Mbaranâbe

¹ Ya Íkoniu, koyúhopono ihikaxovokuke hó'e jûdeuhiko ne Poúlu yoko Mbaranâbe. Vo'ókuke neko kixoku koyúhoyea, yupihovó kôe êno xâne kutípoti Vúnae, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. ² Enepohikone jûdeu ákoti akutipó yuho Poúlu, kopúhiko tuti xâne ákoti itukapu jûdeu, ihíkaxoati okópea Poúlu. ³ Itea kóyeani xu'íkeneyea ne evo Poúlu yaneko pitivóko, koane ako kalíhuina píkea koyúhoyea emo'u Vúnae. Poréxoa Itukó'oviti itúkea iyupánevoti koane koekúti ákoti po'í itoâti itúkea, kouhápu'ikoati yane ítuke itúkeovo koati kaná'uti ne yuhôti koêku ne hána'iti seánakoa. ⁴ Yané'e, haxákevokoko ne xanéhiko yane pitivóko. Ápe kotíxoti jûdeuhiko puvoti Poúlu, ina apê kotíxoti evo Poúlu. ⁵ Yane ho'úxovone ne jûdeuhiko, yóko'o ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, koánemaka ne tutíyehiko okópea evo Poúlu. Koati kahá'ati váherexea ítukeino Poúlu yoko Mbaranâbe, koane koépeka, hepokoâti ya mopô. ⁶ Eyekóxoane Poúlu yoko Mbaranâbe, kohó'ine xoko pitivókohiko iháxoneti Lístara yoko Ndêrbe ya Líkauneake, koánemaka xoko

po'ínuhiko pitivóko ákoti ahikâ. ⁷Énomone koyúhoyeamaka ne inámati ihíkavuti koeku Jesus.

Ya Lístara koítovokono hóyeno ákoti yána isayú'ixovoti hêve

⁸ Ya Lístara, ápe hóyeno ákoti yána. Poéhane ivátaixea itúkovo, vo'oku omeátinekene ákoyea ehévekapu ne hêve. Ako lévekexeaku. ⁹ Enepone hóyeno, ixomo kamókéno Poúlu koyúhoyea. Yane pono-ponó kixínoane úke Poúlu koane noíxea itúkeovo kutípoti ápeyea xunako Itukó'oviti, motó'inovake koíteovokono. ¹⁰ Ina kohonóko emó'u ne Poúlu kíxea:

—Yexépuka! Xe'ó yákoel! —kíxoane.

Énomone yanê'e, xépu koépone neko hóyeno koane yonópea. ¹¹ Noixoâne xanéhiko neko ítone Poúlu itúkea, hara koe emó'u vaúkexeahiko ya emó'uke:

—Simó'ovinehiko ra íhae vanúke ikútipasikovovitihiko, uti xâne yara poké'e —koénehiko.

¹² Ina itúkínohiko evo Poúlu iha hó'ehiko. Njúpite íhaxea Mbaranâbe. Kene Poúlu, vo'oku itúkeovo énomone ixomo koyuhô, Mérkuriu íhaxea. ¹³ Yoko nonékuke páhapetea ne pitivóko, ápe hána'iti péti imóko'ikokonoku ne Njúpite. Enepone sasedóti inuxínoti xâne hó'eke, kaha'a iháyu'ikea evo Poúlu. Hukínóvoti ómea vûi páhapeteake ne pitivóko koane iyoyónevoti itunoévoti ikó'iparaxoke evo Poúlu. Mani isukoâti ne vûi itúkoti ikó'iparaxoke Poúlu yoko Mbaranâbe kuteâti kixoko Njúpite hó'e. Yoko kutipasí koémaka isóneu xanéhiko ho'uxóvotiya. ¹⁴ Exoâne ápostuluhiko, enepone Mbaranâbe yoko Poúlu, áha ne xanéhiko itúkinoa, kávararekexo ípovo muyókuke, éxokovope yupíheovo ikótivexea isóneuke neko koekúti, ina ehakóvo xokóyoke neko xanéhiko. Hara kíxovokoxoa:

¹⁵ —Ítínoe hóyeno, ná koeti kixíneaney? Utímaka xâne kiteátinenoe. Enepone yeópone iséneuke, kúteanemaka veópone. Hara simíno úti koyúhoyea úti ra inámati ihíkavuti koyúhóti koeku Jesus, maka kiríkapanenoe ra koekúti hékone ákoti itóponone, koane hekápanemaka ra koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone pahukoâti apé kó'iyea ne vanúke, koáne ra poké'e, koánemaka ne úne ya mar yoko uhá koeti ovátihiko. ¹⁶ Yaneko káxehiko pihôti, síkoa Itukó'oviti pihohí kó'iyea ne uhá koeti xâne ikéneke koékuti áha hókea. ¹⁷ Itea kóyeane ápeyea koekúti, ítuke vo'u Itukó'oviti, kouhápu'ikinoati ne xanéhiko yara poké'e itukóvotiye ne Itukó'oviti. Énomone ne uhá koeti únati ítuke kuteâti koeku pahúkinopinoe úko ukeâti vanúke, koane itúkinopinoe kaxena itóvope ha'í nonéti, koane poréxeopine níkokónoti motovâti imétaxivo, koánemaka elókeko yokóvo —kíxovokoxoane Poúlu.

¹⁸ Upánini koéneye yuho Poúlu yoko Mbaranâbe, kalíhanini ákoyea íta sayá'ikea neko ákoti yumaxápu xâne kaha'átihiko oró'okinoa hó'openo maní ikó'iparaxoake. ¹⁹ Yoko ápe júdeuhiko íhae Antiokíya yoko íhaemaka Íkoniu kopuhíkoponeati tûti neko xanéhiko, ihíkaxoati okópea Poúlu koane hepókea ya mopô. Yane hepókoanehiko, ina kahakôa meúkeke ya pitivóko po'okoâti ivókeovone. ²⁰ Itea yakukú kixo Poúlu ne kutípohiko Jesus, yane exépukopone ne Poúlu, ina urúkópovamaka ne pitivóko. Poéha káxe ikénepoke, pihópone Poúlu ya pitivóko koéhati Ndêrbe. Mbaranâbe xanépo.

Kayukópovo evo Poúlu ya Antiokíya, pitivóko ya Sírea

²¹ Koyuhoâne evo Poúlu ne inámati ihíkavuti koeku Jesus ya Ndêrbe, éno xâne hokópoti Jesus. Ina kayukópovamaka evo Poúlu neko pitivókohiko okóponoku inúxotike, enepone Lístara, Íkoniu yoko Antiokíya. ²² Yákonoye,

kótiu'ikeahiko isóneu ne hokoti Jesus, enekoâti kóxuna'ixeovohiko ikéneke Vúnae koane ákoyea aúkapapu ikéne. Éxokoahikomaka enó'iyea kotíveti koekúti nókone vékea úti tumúneke seópea úti natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke. ²³ Ina itukínomaka póhutihiko imokóvokuti inuxínoati ne itukéti. Ikénepoke, ina itukínoahiko orásaum koane jejuá kó'iyea, epémoti xunako Itukó'oviti oúkeke, ina kuri'ókoahikomaka Itukó'oviti, enepone kutíponehiko, epemoâti huvó'oxea.

²⁴ Ina ukopóno ne evo Poúlu. Poké'e koéhati Písita tarú'uxohiko yonoti Páfíleake. ²⁵ Yane koyúhonehiko emo'u Itukó'oviti ya Pêrji. Ikénepoke, ina yonôpo Átalea. ²⁶ Ukopeâne Átalea, namúkopo hána'iti vatéke kayukópovoti Antiokíya ya Sírea, úkeakuhiko inâ pahúkókono yátikeneye enepo inâ epemínokonomaka seánakoa Itukó'oviti yane itukéti úseune kó'oyene.

²⁷ Seopónehiko, enepo ho'uxóvonebaka ne kutípotehiko Jesus imokóvokutike, koyúhopinoa evo Poúlu uhá koeti kíxoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke, koane kíxoakumaka Itukó'oviti míhe'okinoa ne ákoti itukapu júdeu oxene kutípea. ²⁸ Kali éno ókea evo Poúlu xapákuke neko kutípotehiko Jesus.

15

Apê ho'uxóvoti ya Njeruzálem

¹ Ápéhiko xâne ukeâti Njúdeya ihíxaxoponoati neko ákoti itukapu júdeu kutípotehiko Jesus. Hara kíxoa ihíxaxea:

—Enepo hákotinoemo sirkunsidá kê itikoâti kexé'uke ne hoénaxovope itíkivo xanena Itukó'oviti, kuteâti ihíxaxovike yútoe Muíse, ákomo oxéne sesá'ipi ya pehúnevo —koe ihíxaxea.

² Éno poé'ainoa isóneu Poúlu yoko Mbaranâbe yúho neko ukeâti Njúdeya, koane kali xúnati yumópeokoko vo'ókuke. Ina kousókohiko isóneu ne kutípote Jesus kónokea yónea ne evo Poúlu ya Njeruzálem koánemaka ne po'ínuhiko noivókoeti xapákuke, motovâti épemo'ikoponeahiko ápostulu, enepohikoneko xáneheixone Jesus, isóneunoa yóko'omaka isóneunoa po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya. ³ Enepohikoneko xâne ho'uxínovoti ítuke Vúnae pahúkoti evo Poúlu yónea Njeruzálem, kali xanee kíxoahiko oxéneke. Yane pihóne ne evo Poúlu. Hane vekóhiko poké'exa Fenísea yoko Samâriya. Koékuti vékoku xapákuke ne kutípote Jesus, éyekoxoa ápeyea hokópote Jesus xapákuke xâne ákoti itukapu júdeu. Uhá koêti neko kutípote Jesus kamoâti, yupíhova elókeyea okóvo.

⁴ Enepo simohíko ya Njeruzálem, enepohikone kutípote Jesus-ya koánemaka ne ápostuluhiko, yóko'omaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Vúnae, elókea okóvo símea ne evo Poúlu. Ina koyuhó'inoa Poúlu yoko ha'ínehiko heú koêti kíxoaku Itukó'oviti ikó'itukexea ya ítukeke. ⁵ Itea ápe farízeu, enepone yuixóvoti hókea yútoe Muíse, kutípotehiko Jesus anavókovoti ne po'ínuhiko ho'uxóvotiya. Ina koyuhoâhiko kónokea sirkunsidá kó'iyea ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu koane kónokea yuixeovo hókea yútoe Muíse.

⁶ Yane ho'úxovone ne ápostuluhiko koánemaka ne po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti oposíkoti póneovoku isóneunoa ne koekúti. ⁷ Enoné'e yúho'ixeokoko vo'óku, ina exepúko ne Péturu. Hara kíxovokoxoa:

—Ítínoe mbo'ínu xoko Jesus, yéxoanoe mekú'iyeano noivokoxonu Itukó'oviti xapákuke úti ngoyúhoyea ne inámata ihíkauvoti koyúhote koeku Jesus xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, motovâti kámea yoko kutípea. ⁸ Itukó'oviti enepone éxoti isóneu uhá koeti xâne, énomone exókovi koêku yaneko pahúkôa ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyea ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu,

kuteâtimaka kixó'oviku yanekôyo, uti jûdeu. ⁹ Ako ápahuina ínixone Itukó'oviti poé'ayea úti, uti jûdeu, yane xâne ákoti itukapu jûdeu. Kasása'ikopamaka Itukó'oviti nekóyohiko yane pahúnevo vo'oku kutípea, kuteâtimaka kixó'oviku. ¹⁰ Ná'íkopo koeti kehá'ainonoe yopósi'okivo Itukó'oviti koeku kehá'ainoa ne xâne ákoti itukapu jûdeu hokópotine Jesus itúkea kixovókuti ákoti vitâ vitúkea, ákotimaka itâ voxúnoekene? Yara kêku, kutí kôe ikeínoxoatihiko koati inati koekúti ákoti itoâti kóinoeya. ¹¹ Koati kutipoâti úti itúkeovo vo'oku seánakovi Vúnae Jesus vitínovoke ya pahúnevo úti. Yoko énomone kutí'inoke itóvotimaka ya pahúnevo ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

Koeku isóneunoa Teáku

¹² Énomone yanê'e, kóyunukovone neko heú koeti xâne ho'uxóvoti. Ina kamokénohiko Mbaranâbe yoko Poúlu koyuhó'iyeeati koêku ne éno iyupánevoti poréxoake Itukó'oviti itúkea xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu, koane po'ínuhiko koekúti ákoti po'í itukoâti kuteâti. ¹³ Uke'éxonehiko koyúhoyea, hara kíxovokoxoa Teáku:

—Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, itívaka ra yúnzo. ¹⁴ Kámoanemeku úti ne Simaum Péturu koyuhó'iyea koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti ne ákoti itukapu jûdeu hokópea, motovâti itúkea xanéna. ¹⁵ Yoko koati énomonemaka koéneye yútoe porófetahiko, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, xoko kó'iyeku:

¹⁶ “Ikénépoke ra koekúti, aungóvotimo ngoéxepukopeamo ne kúxoti natíxoku Ndávi, enepone kutí koeti ovokúti itohíneotine. Enepone kixovókuti uké'etine yara koeku kó'oyene, ingo'ínamakopatimo. ¹⁷ Yane oposíkonutimo uhá koeti po'ínuhiko xâne, enepone uhá koetimo kó'iyevoku xâne ákoti itukapu jûdeu ikoseânaxovonuti. ¹⁸ Énomone kôe ne Itukó'oviti, enepone koughápu'ikoati ra koekúti mekúke” koe yútoe porófeta. *Amós 9.11-12*

¹⁹ Ina kixovókoxopamaka Teáku:

—Kuteâti koêku ra yuho porófeta, íninjoa unáko ákoyea aina víxa ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu hokópotine Itukó'oviti. ²⁰ Yusikóne pohu yutóxinoa uti koyuhópeti koyuhó'inoati úti ákoyea yusíka níkea níkokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti yoko íti. ²¹ Vo'oku koati énomone koéneye ne ihíkavoti yútoeke Muíse. Yoko ukeátinekene, kóyekune ápeyeya koyuhoâti ya uhá koeti pitívoko enepo yuhoíkokono ne yutoéti ya sáputu, ho'úxovope víyéno jûdeu íhikaxovokuke hó'e.

Yutoéti yonoti xapa xanéhiko ákoti itukapu jûdeu kutípoti Jesus

²² Yanê'e, enepohikoneko ápostulu yóko'o ne po'ínuhiko inuxínoti itúke Itukó'oviti ya Njeruzálem, koánemaka uhá koéti ne po'ínuhiko kutípoti Jesus ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti, ínixoa unáko noívoxoaxa hóyehohiko xapákuke, páhoemo xanépea Poúlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enepone noívoxae, énomone ne Njúda, iháxonetimaka Mbarasâpa; yókomaka Síla. Aínovo koati teyonéti xapákuke neko kutípoti Jesus. ²³ Énomone ominâna ne yútoe. Yoko hara kôe ne koyuhópeti ómone:

“Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, itínoe ákoti itukapu jûdeu ya Antiokíya, Sírea yoko Silísea, yúhoikopinoe úti, uti ápostulu yoko inuxínoti itúke Itukó'oviti yáye, uti pe'ínu xoko Vúnae.

24 “Véxoa ápeyea xâne ukeâti xapákuke ûti, ákoti itukapu páhoe ûti, kopoe'akoponoti iséneu ya kixoku íhikaxea emo'u Itukó'oviti. 25 Kutikokó kó'inoa visóneu kónokea noíwokoxea uti hóyeno, páhoe ûti xepákukenoe xanépea ra pi'âti hóyeno ákoti omotóva vokóvo, enepone Mbaranâbe yoko Poûlu, 26 hóyenhiko koi'toponovoti kotíveti, mani koépeutimaka vo'oku itúkea ítuke Vúnae Jesus Kristu. 27 Pahúkinopimaka uti Njûda yoko Síla. Énomonemo koyuhó'inopeano ra koekúti simapíne. 28 Koati inixoâti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka ûti ákoyea yusíka kuri'uxinopea uti po'i nékone ítiki ákoti itukápa ne koati nokonéti, enepora páhoenopi ûti ítiki. 29 Harâ'ahiko: ákoyea nike níkokónoti íparaxeokonoke sánduhiko, koane ákoyea nike íti koane nau hó'openo kotitínoeti, koane ákoyeamaka yakápinea xâne ákoti itukapu koati míxone. Koati únatimo yokohíyanavao ra koekúti kixínopike ûti yarâ'a. Koékuikone yuhó'inopi ûti” kôe ne yútoehiko.

Yuhó'ioa íhae Antiokíya ne koyuhópeti

30 Úkeane pího neko pahoéti ya Antiokíya. Simoné'eya, ina ho'uxôa heú koéti neko kutípoti Jesus, yane poréxoane neko koyuhópeti ómone. 31 Yuhó'ioanehiko, koati yupihóvo koeti elókeyeahiko okóvo vo'oku koati kouhépekopeati isóneu. 32 Enepone Njûda yoko Síla, koatímaka porófeta koyúhóti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Kouhepekoma isóneu kutípotihiko Jesus neko pi'âti vo'oku kixoku enékea, koane kóxunakoamaka ikéneke Vúnae. 33 Kali ôvane xapákuke. Yane poréxoanehiko kutípoti Jesus aúkopeovo xapa pahukoâti kaha'aínoatimaka unako koéku yaneko pihópeaku. (34 Itea ínixoá Síla unáko óvakeoneya.)

35 Óvaikone Poûlu yoko Mbaranâbe ya Antiokíya. Enómaka po'ínuhiko ha'íne íhíkaxoati koane koyuhóati ne emo'u Vúnaeya.

Haxakeôvokokone Poûlu yoko Mbaranâbe

36 Ikénepoke, hara kíxoa Poûlu ne Mbaranâbe: —Vaúkapapu noíxoponea po'ínu ûti xoko Jesus ya uhá koeti pitivóko vékokune koyúhoyea ûti emo'u Vúnae yanékôyo, maka véxane kóyekuhiko — kíxoane.

37 Yoko kahá'ainoa Mbaranâbe ne Xuâum íháxonetimaka Márku xané'íyee. 38 Itea ínixoá Poûlu ákoyea yusíka kó'iyeaneye vo'oku yanékôyoke ya Páfílea, kurí kíxoa ne itukéti aukópovoti ikéne. Ákone axéna ya itukétike. 39 Koati yupihóvati ákoyea akútíkoko isóneunoa Poûlu yoko Mbaranâbe, kutí'inoke haxakeôvokokoti vo'ókuke. Pihóne Mbaranâbe Xípereke ya hána'iti vatéke. Márku xáne. 40 Kene Poûlu, Síla noíwokoxo. Úkeane pihohíko neko pi'âti itukínoane orásaum po'ínuhiko kutípoti Jesus, epemínoati seánako Itukó'oviti. 41 Hane vekóhiko poké'exa Sírea yoko Silísea huvó'óxoati ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko ímokóvokuti kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae.

16

Xanáe Timóti ne Poûlu yoko Síla

1 Ehane símo ne evo Poûlu ya pitivókohiko koéhati Ndérbe yoko Lístara. Ápe kutípoti Jesus-ya koéhati Timóti, xé'a seno jûdeu kutípotimaka Jesus. Kene há'a, ngeréku. 2 Enepone Timóti, ínixoá kutípotihiko Jesus ya Lístara yoko Íkoniu itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke Vúnae. 3 Yane kahá'ainoa Poûlu xané'íyee. Énomone sirkunsidá kixínoa ínúxotike, pikoti poé'ainoa isóneu

jûdeuhiko, enepohikone ko'óvokuti yane pitivóko koane xe'ókuke, enepo hákoti sirkunsidá kixôa, vo'oku heú koe xâne éxea ákoyea itukapu jûdeu ne ha'a Timóti. ⁴ Úkeane pihohíko. Koêkuti pitivóko vékoku, éxokoa evo Poûlu ne kutípotihiko Jesus yútoe neko ápostuluhiko yoko po'ínuhiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti ya Njeruzálem, maka hákanehiko neko koekúti ínixone evo ápostulu kónokea hókeokono. ⁵ Énomone kutí'inoke koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti ne kutípotihiko Jesus xoko póhutihiko imokóvokuti. Koane káxe, káxe kurí'uxeovo yé'akeye xâne kutípoti Jesus.

Noíxone Poûlu ya kutí koeti hopúne koeku óvea Torôadi

⁶ Heú kíxoá yónea evo Poûlu ya poké'e koéhati Firíjea-Ngalásea vo'oku ávoyea síka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóneahiko Ázea koyúhoponea emo'u Itukó'ovitiya. ⁷ Ye'éxonehiko poké'exa Mísea, mani yonotúhiko íyeu Mbítinea, itea ávomaka síka Sasá'iti Omíxone Jesus yóneaya. ⁸ Yane tarú'uxonehiko Mísea koane símea ya pitivóko koéhati Torôadi. ⁹ Yane ko yóti koeku óvea yane pitivóko, ápe éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu ya kutí koeti hopúne. Hara noíxo, hóyeno íhae Masédonea xe'ó koyèti ihaxíkoati. Hara kíxoá: “Kíná'aka yâkeneye ya Masédonea, hiva'axapanavi” koéne. ¹⁰ Ehá'axo ápe neko éxokoake Itukó'oviti ne Poûlu, kousokovone úti vóneaya, vexoâti ítúkeovo Itukó'oviti ihaxíkovi koyúhoponea úti ne inámati ihákuvoti koyúhote koeku Jesus xapákuke ne íhae Masédonea.

Hokôpo Jesus ne sêno koéhati Lítea ya Filípu

¹¹ Vipuhíkeane Torôadi ya hána'iti vatéke, ponó koene uti Samotarásiya. Po'ípone káxe ina vitopóno pitivóko koéhati Neápuli. ¹² Ukeâti Neápuli, Filípu vóno. Enepone pitivóko, koati hána'iti, epó'oxo koati exóneti yane po'ínuhiko pitivóko ya Masédonea. Kutí koe kixoku koêku ya Róma yane pitivóko vo'oku ítúkeovo ne ponóvoti kixovókuti ya Róma hokokónoya. Énomone vóko kali ye'á koeti káxe. ¹³ Simovóne sâputu, vipúhíka ne pitivóko vonoti xe'o huvévo vo'oku hara koeti visóneu: “Anêkomea ho'úxovoku xâne ítúkea orásum” koeti visóneu. Simoné'e utíya, ina vivatáko koane yúhoikea úti ne senóhiko ho'uxóvotine, koane koyúhoinoa úti ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁴ Xapákuke neko senóhiko kamokénoviti, ápe koéhati Lítea, íhae pitivóko iháxoneti Tiyâtira. Ká'aye ítúkovo neko sêno, kaváneti koati únati ipovóti kalísoti híyeu. Koatímaka teyoti Itukó'oviti neko sêno. Míhe'okea isóneu Itukó'oviti kutípea neko yuhu Poûlu. ¹⁵ Ina ahíkovomaka iháke Jesus, koane uhá koeti xâne íhae óvokuke. Ike áhikinevo hara kixó'ovi:

—Itukapu kitipoáteoxo indúkeovo hokópote Jesus, yaxénaponuikopo óvonguke. Koati yókokunemo njokóyoke —koéne yuhó'inovi.

Éno íta'ixeovi, ehane xanépoa úti.

Koitóvokono árunoe vekoti kovóti

¹⁶ Po'íke káxe koeku vónea ho'úxovokuke xâne ítúkea orásum, ítokopovovi árunoe exoti vékea kovóti vo'oku ítúkeovo úroevo ndémoniu. Éno íríkuxea ne hóyenehiko kovoxeâti neko árunoe. ¹⁷ Koêkuti vékoku ne Poûlu koánemaka úti, hokó'ovi neko árunoe koane vá'uixea. Hara koe yúho vá'uixea:

—Enepora hóyenehiko, aínovo ovóxehiko Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koèti. Epó'oxo simínoké koyúhoinopinoo kixeku ítivoa ne pehúnevo —kóye.

¹⁸ Koati ênoti káxe kóyeyeaneye. Ehane ímaxova Poûlu. Na'akené kó'inoane, ina kixôa neko ndémoniu:

—Ya iháke Jesus Kristu mbahúkopi ipíhikopi ra ârunoe —kíxoane.

Koati énomone yaneko ókoku ôra ipúhikoapeane ndémoniu neko ârunoe.

Yehépóke'exokono ne Poûlu yoko Síla

¹⁹ Noixoâne hóyehihiko kovoxeâti neko ârunoe ákoyeanemo namúkope tiúketi vo'ókuke, namúkonehiko Poûlu yoko Síla, ina kahakôa parásake nonékuke ne pahúkotihipiko yane pitivóko. ²⁰ Isímoane nonékuke neko exeâti koêku ne koekútihiko yane pitivóko, hara koéhiko:

—Enepohikora hóyeno jûdeu, koati kopoé'akoti isóneu xanéhiko yara pítivokona úti, ²¹ ihíkaxoti kixovókuti ákoti omotóva kutípea úti, ákotimaka omotóva hókea úti vo'oku uti rómanu —koéhiko.

²² Yane kutikokó koe isóneu ímaikinovo evo Poûlu neko êno ho'uxóvoti xâne. Ina véyo ípovo evo Poûlu neko pahúkotihipiko koane pahúkea yehépoke'exeokono ya itátane tikóti. ²³ Enoné'e yehépoke'exeokono, ina kurikókono ika'ákovokutike. Koati ixikó'okokonoti ne éxoti koeku iká'aeti kókohiyana kíxoixea motovâti ákoyea itápuhiko. ²⁴ Kamoáne éxoti koeku iká'aeti neko emó'uinokono, ina ómo evo Poûlu xoko koati tiú'iyeau iká'akeokono xâne, ínamaka ikahévexoa. Títíu kíxea héve ya koati êno ínati tâpoa. ²⁵ Xu'ikénene, kuteâti kuku yóti, ixómonehiko itúko orásum ne Poûlu yoko Síla xoko iká'akokonoku, koane imóko'ixeovohiko ihayú'ikoti Itukó'oviti. Yoko kámokenoane po'ínuhiko iká'aeti. ²⁶ Yane apé koéne xúnati iyuyóti poké'e koyuyoâti neko ika'ákovokuti ukeâti poéheveke. Uhá koe imíhe'okea páhapetea neko ika'ákovokuti vo'ókuke, epó'oxo heú koe ikúxeyea neko korénde, iká'ómo iká'aetihiko.

Hokôpo Jesus neko éxoti koeku iká'aetihiko

²⁷ Yane iyukovó koéne neko éxoti koeku iká'aetihiko. Noixoâne mihe'oké kó'iyeané neko pahapétihiko, hé kixone hána'iti pirítauna, mani koepékopovoti. Ikutíxati kohó'itinehiko neko iká'aeti óyonone. ²⁸ Itea vaúkoa Poûlu. Hara kíxoa:

—Hako kixevóneye! Vanéye, uhá koeti úti, uti iká'aeti —kíxoane.

²⁹ Ina pahúko ihuxeokono yúku neko éxoti koeku iká'aetihiko. Yane éhakovo úrukeovo xoko óvoheixoku Poûlu yoko Síla, ina ipuyúkexea nonékuke xaneâti ínayea honónoko mûyo. ³⁰ Yane ina kopúhikopo evo Poûlu meúkeke. Hara kíxoa:

—Unaém, kuti ngónoko motovâti indeova ne mbahúnevo?

³¹ Ina yumopâ evo Poûlu:

—Yakútipo Vúnae Jesus. Énomonemo koitóvopi ya pehúnevo, koánemaka uhá koeti xâne íhae yóvokuke —kíxoane.

³² Yane koyúhoinoane evo Poûlu emo'u Itukó'oviti neko hóyeno, koáne ne uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³³ Énomone yaneko ôra ya yóti, kátarakopone evo Poûlu neko éxoti koeku iká'aetihiko, kipo'íkopinoati óko'onevo ike yehépoke'exinekono. Ikénepoke, áhikovo neko hóyeno ya iháke Jesus koánemaka uhá koeti xâne íhae óvokuke. ³⁴ Ina ómo evo Poûlu óvokuke porexoâti nîka. Êno elókeyea okóvo neko hóyeno koánemaka uhá koeti íhae óvokuke vo'oku kutípeanehiko Itukó'oviti.

Koeku yuhó'inoa tutíyehiko ne evo Poûlu

³⁵ Yuponíne, pahúkone pulísea ne tutíyehiko xokóyoke ne éxoti koeku iká'aetihiko, pahukoâti kuríkopea evo Poûlu.

³⁶ Ina kíxo evo Poûlu neko exoti koeku iká'aeti koyonoâti:

—Pahúkonu tutíyehiko nguríkopeopinoo. Motóvane pihépi, ákonemo yuvópitinoe —kíxoane.

³⁷ Ina yumopâ Poúlu:

—Ako yúhaikakana úti motovâti éxeokono ápeyea pahúnevo úti, itea kóyeane pahúkeovihiko yehépoke'exeokono úti parásake nonékuke uhá koeti xâne, ina kurikó'ovi ika'ákovokutike. Ako omótova kíxeokononeye úti, uti ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma. Inípono kahá'ayeahiko pahúkea kuríkoponeokono úti kó'oyene he'onó'ú koéti ákoti exoâti. Ako yusíka kó'iyeaneye. Kena'ákanehiko kuríkopeovi —kíxoane Poúlu.

³⁸ Ina aukópovo neko pulísea xokóyoke ne tutíyehiko koane éto'okopeahiko yuho Poúlu. Kamoáne tutíyehiko neko yuhó'inoa pulísea, yupihovó koéne píkea exoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea evo Poúlu.

³⁹ Yane pihóne neko tutíyehiko xoko evo Poúlu. Hara kíxoahiko:

—Hako kixe'évi. Pahúkovo úti —kíxoanehiko.

Ina kurikópohiko evo Poúlu koane épemo'ixeahiko ipúhikopea neko pitivóko.

⁴⁰ Ipuhíkopeane ika'ákovokuti, pihóponehiko óvokuke Lítea. Noixópo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne evo Poúlu, kóxunakopea isóneu, ínahiko pihôpo.

17

Poúlu yoko Síla ya Tesálonika

¹ Vekoáne Poúlu yoko Síla ne pitivókohiko koéhati Ánfilipi yoko Apólonea, yane simónéhiko ya Tesálonika. Yane ko pitivóko ápe sinágoaga, íhikaxovoku hó'e júdeuhiko. ² Koati kixóvokune ne Poúlu koêkuti yónoku opósikea ne júdeuhiko. Hukínóvoti píhea sinágoage. Mopó'a sáputu yónoheixoa Poúlu, koyuhó'inoati koéku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti. ³ Koúrupu'ikinoa Poúlu koéku neko yutoéti, koyuhó'inoati kónokea koítóponeovo kotívoti ne Mésiya, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne, koane kónokeamaka ivókeovo yoko exépukopea ukópea xapa ivokóvoti. Haramaka kíxovokoxoa:

—Enepone Jesus ngixínopikeneo, énomone itukóvo Mésiya, páhoe Itukó'oviti koíteovovi —kíxovokoxoane.

⁴ Xapákuke neko júdeuhiko, ápe itukínoati isóneu neko yuho Poúlu koáne kutipoâti. Yane kahá'ineponehiko Poúlu yoko Síla. Xapákuke ne xâne teyoti Itukó'oviti ákoti itukapu júdeu, enómaka kutipeâti yúho, koánemaka senóhiko teyonéti yane pitivóko.

⁵ Itea ahúxukinovo okovo evo Poúlu neko júdeuhiko ákoti akutipo Jesus. Koáhati iyókovatihiko kíxoaku xanéhiko ivávakea evo Poúlu. Hukínóvoti itaikoponea koyuvórixovoti hóyenohiko xané'iyea. Ina koturíhikopono xanéhiko yaneko pitivóko, kopuhíkeati túti, íhíkaxoati okópea evo Poúlu. Yane pihónéhiko óvokuke Njázaum, kahá'atihiko veyóponea evo Poúlu koane káhakea meúkeke nonékuke neko xanéhiko. ⁶ Itea ako inú'ika. Yane namúkohiko Njázaum koane po'ínuhiko kutípoti Jesus, ina kahakoâhiko nonékuke ne pahúkoti yane pitivóko. Yane hara kíxoahiko:

—Simó'ovinemaka ne hóyenohiko yómoti koésayu'ixea isóneu xanéhiko ya uhá koeti kúveu méum. ⁷ Poréxoa Njázaum ókea óvokuke. Enepohikone hóyeno, ainovo okópoti yuho Sêza, natina úti vo'oku koyúhoyea ápeyea po'í nâti koéhati Jesus —kíxoanehiko.

⁸ Kameáne xanéhiko koánemaka ne pahúkotihiko yane pitivóko neko yúho, ako aúhepe isóneu. ⁹ Itea kóyeane kuríkopeahiko Njázaum yoko ha'ínehiko. Itea

tumúneke yusíkea pihópea, kónoko poréxea tiúketi. Yoko enepo hákoti po'i évotikokonoke ikénepoke, mani kayukópinokonoati neko tiúketi.

Pího Poúlu yoko Síla ya Mbêreya

¹⁰ Énomone yaneko yóti pahúkoa po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poúlu yoko Síla ya Mbêreya. Simoné'eya, pihóne íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko. ¹¹ Yoko unatíne isóneu ne íhae Mbêreya yane íhae Tesálonika. Koati ivavákoateoxo neko yuho evo Poúlu. Koane heú koeti káxe íhikaxova ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, noixoáti kó'iyeanoxoye, kuteáti neko kámone xoko Poúlu. ¹² Énomone enó'ino xâne xapákuke kutipoáti neko yuho evo Poúlu. Ápe senóhiko ngerêku teyonéti kutipeáti yúho, koánemaka kali xu'ínati hóyeno ngerêkumaka. ¹³ Itea enepo-hikone júdeu íhae Tesálonika ákoti akutipo Jesus, ehá'axo éxoá símeane Poúlu ya Mbêreya koyuhoáti ne emo'u Itukó'ovitiya, pihónehiko kopuhíkoponeati tûti ne xanéhiko yane pitivóko, íhíkaxoatihiko okópea evo Poúlu. ¹⁴ Yane hú kíxoane kutípotihiko Jesus pahúkea ne Poúlu po'íke pitivóko xe'ókuke mar. Itea óvaikone Síla yoko Timóti ya Mbêreya. ¹⁵ Yoko ápe xánenahiko Poúlu koyonoáti, kurikóponoatihiko tukú koeti pitivóko koéhati Átena. Ina aukópovohiko xoko úkeaku, omópotihiko emo'u Poúlu páhoepino Síla yoko Timóti ákoyea iká'akarixapu píhea xokóyoke.

Koyúho ne Poúlu ya Átena

¹⁶ Ya Átena, koeku kúxoíxea Poúlu símea ne Síla yoko Timóti, yupíhova ikótivexea isóneuke vo'oku enó'iyea sándu, kuvónone neko xanéhiko yane pitivóko. ¹⁷ Énomone pihíno xoko íhikaxovoku hó'e júdeuhiko koyuhóponoati ne emo'u Itukó'oviti xapákuke ne júdeuya koánemaka ne ngerêkuhiko teyoti Itukó'oviti ho'uxóvotimakaya. Kúteanemaka kixoku koyúhoino po'ínuhiko xâne ya parásake itukovo káxe, koêkuti tokópone.

¹⁸ Yoko ápe xâne áhati esá'ikeokoko isoneúti kuteáti ápeinoko xâne yara kúveu mêm koane póneovoku hó'e xâne. Xapákukehiko nekóyo, ápe xâne hokotíhiko isóneu hóyeno koéhati Épikuru. Ina apémaka po'ínuhiko xâne hokoti po'í isoneúti íháxoneti éstoiku, po'í hó'e xâne. Xapákuke nekóyohiko, ápe kahá'ati yumópea Poúlu. Hara kixókokohiko vo'ókuke:

—Kútea koyuhóheiti rá'a. Kutímea itukóvoye ne kíxone? —kixókoko.

Ina koehíko po'ínu:

—Po'ímea kó'iyevovoku hó'e xâne koyúho.

Yoko kó'inokeneye yúho vo'oku itúkeovo Jesus koane exépukopea ukópea xapa ivokóvoti koyúho ne Poúlu. ¹⁹ Ina omohíko Poúlu Areópague, ho'úxovoku pahúkotihiko yane pitivóko, kaha'átihiko éxea koêku ne inámati íhíkavoti íhikau Poúlu. Yane hara kíxoá xanéhiko:

²⁰ —Koati p'ó'iti ne íhíkavoti yomínovike. Ako kámeaku úti kuteáti. Kahá'a úti véxea koêku —kíxoanehiko.

²¹ Yoko koati kixóvokune ne xanéhiko íhae Átena koánemaka ne po'ínuhiko xâne ko'óvokutimakaya íhae po'íhiko pitivóko, ako po'í yuíxovonehiko ákoti itukapu koyúhoyea koane kámokenoyea inámati isoneúti.

²² Ina exepúko ne Poúlu nonékuke neko xanéhiko yane ho'úxovoku pahúkotihiko. Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe ko'óvokuti ya Átena, noínjoa ya uhá koeti koekúti itíkivonoe xâne koati yuíxóvoti hó'e. ²³ Vo'oku koêkuti véngoku yara kúveu pitivóko, noínjoa ápeya sasá'iti kixovókuti kéxepohenohiko hé'e. Yoko xapákuke kéxepohiko,

ápe pòhutiya apèti yutoéti koèti: “Eneporâ'a, ítuke ra ho'éti ákoti vexâ” koèti. Enepora ákoti yexâ, énomone ngoyúhoinopinoe kó'oyene. ²⁴ Itukó'oviti, enepone itukoâti ra mêm yoko uhá koeti ovâti, únæ ra vanúke yoko poké'e, ako ava péti koéxepoe xâne. ²⁵ Ákomaka nókone mani ítukeinoake xâne. Koáhati énomone porexó'ovi vápeyea koane vómixekuyeovo, koane kousokinovimaka uhá koeti po'ínu nókone úti. ²⁶ Enepone inúxoti hóyeno ítuke, énomone úkea uhá koeti po'ínuhiko xâne póneake Itukó'oviti óvea ra uhá koeti kúveu mêm. Yoko mekúke ítúkinoahiko Itukó'oviti kaxena ápepemo koane émeuxa óvohikoku, ²⁷ motovâti opósikeahiko Itukó'oviti koane ítóponea éxea yane opósikea ahí'okeova, upánini ako ahíka Itukó'oviti ne pòhuti koxe'u xâne. ²⁸ Koati xokóyoke úkea vómixekuyeovo koane vehévokeovo. Énomonemaka úkea vápeyea, kuteâtímaka koeku kó'iyea yútoeke po'ínuhiko hóyeno xepákukeno, enepone éxoti yutóxea poéziya, vo'oku hara kôe: “Utímaka xe'éxaxapa Íhæ Vanúke” koe yútoe. ²⁹ Koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ako yusíka ápeyea visóneunoa ne Itukó'oviti ítúkeovo kuteâti itukéti ya ôro, péhu koánemaka mopô, ítuke vo'u xâne, kuteâti isóneunoa itukoâti. ³⁰ Ako kíxoaku Itukó'oviti ne xâne koetíneye isóneunoa mekúke avô'o exá koêku, itea kó'oyene éxokoane Itukó'oviti ne heú koeti xâne, koêkuti óvohikoku yara kúveu mêm, kónokea ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kurikopea. ³¹ Vo'oku ítúkinoane Itukó'oviti kaxena yúhoikopeakumo ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku ítúkeovo. Yoko koati ponóvotimo ítuke yaneko káxe yuhaikapavine neko noívkoe Itukó'oviti yúhoikopeovimo, enepone éxokoke uhá koeti xâne ítúkeovo noívkoe yaneko koexépukopa ukópea xapa ivokóvoti —kíxovokoxoane Poúlu.

Ako akútikoko isóneuno yuho Poúlu ne íhæ Átena

³² Kamoáne xanéhiko neko yuho Poúlu koêku ne exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti, ápe koemóke'ati. Itea hara koe po'ínuhiko:

—Kahá'a úti keyúhopinoveamakamo ra koekúti po'íke káxe —kíxoanehiko.

³³ Yane pihópeane Poúlu. ³⁴ Itea ápehiko xâne kaha'ínepoati, kutipeâti yúho. Xapákuke ne kutipôâti, ápe koéhati Ndiunísíu, hóyeno teyonéti xapákuke po'ínuhiko payásoti ya Areópagu. Ina apémaka sêno koéhati Ndámari, koánemaka po'ínuhiko xâne.

18

Poúlu ya Koríntu

¹ Ikénepoke neko koekúti, ipúhikopeane Átena ne Poúlu. Hara yonópo pitivóko koéhati Koríntu. ² Énomone tokópea hóyeno júdeu koéhati Ákila, íhæ Póntu. Enepone hóyeno, avo áxu'ikenepo seópine ukópea Róma ya Ítalea, vo'oku ápeyea nâti koéhati Kalaútiu ya Róma pahuhíkopoti ipúhikopea uhá koeti júdeu yaneko pitivóko. Xané kixópomaka yêno koéhati Pirísíla. Ina yuhó'ixoponoahiko Poúlu. ³ Yane ókeane Poúlu óvokuke vo'oku ítúkeovo kutikókotine ítúkovoke. Koáhati ítúkotihiho itukéti, kalí péti ipó ipo kixonéti. ⁴ Yoko uhá koeti sâputu koyúhotine koeku Jesus ne Poúlu sinâgogake, enepone íhikaxovoku hó'e júdeuhiko, kaha'aínoati ne evo júdeu koáne ne ngerêkühiko kutípea ne íhikavoti íhikaxone.

Koyúho koeku Jesus ne Poúlu

⁵ Simoné'e Síla yoko Timóti ukeâti Masêdonea, íxíkoako Poúlu ne po'i ítuke motovâti ítúkeovo pòhutine koyúhoyea emo'u Itukó'oviti yuíxovo, exókoati neko

jûdeuhiko itúkeovo Jesus ne Mésiya, enepone páhøe Itukó'oviti koíteovo xâne. ⁶ Itea okópohiko Poûlu neko jûdeuhiko koane koémoke'eyea. Ina ikatátaheopo ípovo ne Poûlu muyókuke exókoati ákoyeane omótokea íkameokonohiko emo'u Itukó'oviti. Hara kíxovokoxoa:

—Keyumákapunemo enepo itukapu ipihóponovokutike yenóponoe. Hainamo oúngeke yóno ne ipíheponikonomo. Ukeátine kó'oyene, ngoyuhó'inoatinemo emo'u Itukó'oviti ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu —kíxovokoxoane.

⁷ Ipuhíkøpeane neko íhikaxovoku hó'e jûdeuhiko, hane yonópo ne Poûlu óvokuke hóyeno koéhati Tísiu Njústu, hóyeno koati teyoti Itukó'oviti. Yoko xêrerekuke íhikaxovoku hó'e jûdeu óvo. ⁸ Enepone hóyeno koéhati Kiríspu inuxínoati ne itukéti yane íhikaxovoku hó'e jûdeu, kutipo Vúnae koane uhá koeti íhae óvokuke. Enómaka po'ínuhiko xâne íhae Koríntu kutipoáti ne emo'u Itukó'oviti kamoáne, koane áhikovohiko ya íháke Vúnae.

⁹ Yaneke yóti, ápe éxokoake Vúnae ne Poûlu ya kutí koetíke hopúne. Hara kíxoa:

—Hako píke, itea yákoyeneye keyúhoyinu. Hako keyunúkovo ¹⁰ vo'oku anéyem xikóyoke. Ákomo itoti itúkinopi váhere, vo'oku koati ênoti xâne kutipónutine yara pitivóko —kíxoane.

¹¹ Yoko poéha xoénae sei koe kohê óva Poûlu xapákuke íhíkaxoati emo'u Itukó'oviti yane pitivóko.

Omokóno Poûlu xoko Ngáliu

¹² Itukóvone pahúkoti ne Ngáliu ya Ákaya, ho'úxovo neko jûdeuhiko okópoti Poûlu. Ina omá yuhoíkovokutike nonékuke Ngáliu. ¹³ Hara kõe yuhóhiko:

—Enepora hóyeno, koati ahúkoti itokúxoti okovo xanéhiko, yoko kopoe'akeatimaka kixoku hókeahiko Itukó'oviti ya ákoti íhíkaxavea Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse —koénehiko.

¹⁴ Ehá'axo mani koyúho ne Poûlu, hara kíxovokoxoa Ngáliu ne jûdeuhiko:

—Ítínoe jûdeu, eneponi itukapu ákoti aunáti ítuke ra hóyeno, áko'o itukápuni koati váhere koekúti kuteáti koepékoti ítúko, hainápo mani usó ngoyèti ngámea yíuhónoe. ¹⁵ Itea koeku itúkeovo yuhôti, yoko íháe hokonéti, yoko koekúti ya Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse hé'e, ítínenoe exêa koêku. Ako angáha'a énjea koêku ra koekúti kuteáti —kíxovokoxoane.

¹⁶ Ina kopúhikøpahiko Ngáliu yane yuhoíkovokuti. ¹⁷ Yane enepone xanéhiko ho'uxóvotiya, namúkone hóyeno koéhati Sósteni, tutíye ya ho'úxinovokuke hó'e jûdeu, ina yehepóke'exoa nonékuke yuhoíkovokuti. Itea ako itúkoake Ngáliu neko koekúti.

Kayukópovone Poûlu ya Antiokíya

¹⁸ Kene Poûlu enó'íko káxe óvea ya Koríntu. Ehane íkopova ne kutípohiko Jesus. Yane namúkopone hána'iti vatéke yonópoti Síreake. Hane xanépo Pírísila yoko Ákila. Yoko tumúneke ipúhíkøpea Sénkereya, kaúlalapu'íkovo ne Poûlu, éxokovope kousokeamo emó'u xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Simohíko ya pitivóko koéhati Éfezu, óvane Pírísila yoko Ákila. Ina ukopóno ne Poûlu, yonoti íhikaxovokuke hó'e jûdeuhiko koyúhopoina emo'u Itukó'oviti. ²⁰ Yane kahá'ainohiko Poûlu óvea kalí ye'á koeti káxe, itea ako akáha'a Poûlu. ²¹ Ina kíxovókoxoa Poûlu íkopóva:

—Itukapu ahá'inonu Itukó'oviti, aungópinovopitikomo yáye —kíxovokoxoane.

Yane namú kíxópone ivú'e, ipúhíkøpeane Éfezu. ²² Simoné'e ya Sezâreya, evésekeane neko ivú'e. Yane ukóponone ya Njeruzálem noixóponoati ne

kutípotihiko Jesus-ya. Yane pihópone ya Antiokía. ²³ Kali ôkoane Poûluya, ina ukopónopomaka. Hane véko ya poké'exa Ngalásea inúxotike, ina ukopóno poké'exa Firíjea koxunákoati ikéneke Vúnae ne uhá koeti kutípoti Jesus-ya.

Ápolu ya Éfezu

²⁴ Énomone yaneko káxehiko, símo ya Éfezu hóyeno jûdeu íhae Alíxandriya. Ápolu koéha. Enepone hóyeno é'exo kíxoa ne emo'u Itukó'oviti koane koati ahúkoti koyuhoâti. ²⁵ Éxoamaka koêku ne ihíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone ihíkavoti koeku Vúnae. Yoko enepo koyúho neko Ápolu, koati heru'ó kixoâti omíxone íhikaxea koane koati tokopóvoteoxo ne yúho koeku Jesus. Itea poéhane ihíkavoti koeku Jesus, íhikaxone Xuaum Mbátita yaneko ahíkexo xâne, ene éxo. ²⁶ Yane turíxovone koyúhoyea ákoti píkone ya íhikaxovoku hó'e jûdeu. Yoko kámoa Ákila koane Pirísila. Uke'éxone koyúhoyea ne Ápolu, ina itaíkoa evo Ákila xanépea óvokuke koane íhikaxeahiko po'ínuhiko koekúti nókone éxea koêku ne kaná'uti xêne íhikaxovike Itukó'oviti. ²⁷ Yane kahá'ane yónea poké'exa Ákaya ne Ápolu, ina huvu'óxoa po'ínuhiko kutípoti Jesus yutoxínoati koyuhópeti ómonemo yonoti xoko kutípotihiko Jesus ya Ákaya, epemoâtihiko kátarakea koeku símea Ápolu xapákuke. Simoné'eya, enepohikone xâne kutípoti Jesus vo'ókuke ne hána'iti seánako Vúnae oukeke, êno huvó'oxeokono ikéneke Vúnae vo'oku ítuke Ápolu xapákuke. ²⁸ Yoko koati ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kíxoíxinoati Ápolu ne jûdeuhiko, enepo koyúho íhikaxovokuke hó'e ítúkeovo Mésiya ne Jesus, enepone páhoes Itukó'oviti koíteova, exókoati ya emó'uke Itukó'oviti kó'iyeaneye.

19

Poûlu ya Éfezu

¹ Koeku óvea ne Ápolu ya Koríntu, hane ayákukoponovo ne Poûlu vanúke'exeaku neko poké'e, hañnati xe'o mar, ina símo ya Éfezu. Yoko ápe xanéhiko tokóponeya kutipoâti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ² Ina epemó'ikoa Poûlu namúkeanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku kutípea. Yane hara kíxópahiko:

—Muhíkinova ápeyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ako kámeaku úti koyuhoâti —koénehiko.

³ Ina kíxovókokoxopamaka Poûlu:

—Ná'ikopo kíxé'eyenoe yáhikikono?

Ina yumopâhiko:

—Kuteâti páhoenoví Xuaum Mbátita.

⁴ Ina kíxovókokoxopamaka Poûlu:

—Enepone áhikeovo ne xâne xoko Xuâum, énomone vo'oku ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea koane kutípea neko keno'ókoti ikénepoke, enepone Jesus —kíxovokoxoane.

⁵ Kamoánehiko neko yuho Poûlu, áhikovonehiko ya íháke Vúnae Jesus. ⁶ Ina ipíhoa Poûlu vó'u tutíkuke neko xâne, yane namúkoanehiko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ina turixóvo koyúhoyeahiko inámati yuhóti ákoti itukapu éxone, ikó'iparaxoake Itukó'oviti koyúhoyea, koane koyúhohikomaka koekúti éxokoake Itukó'oviti. ⁷ Yoko enepohikoneko hóyeno koetíneye, anêko kuteâti ndusé koêti.

Poûlu ya íhikaxoku Tîranu

⁸ Kúveu mopo'âti kohê, kóyekune ne Poûlu yane íhikaxovokuke hó'e jûdeu koyúhoyea koeku Jesus. Koati ákoti píkone koyúhoyea xapákuke neko xâne, exókoati ponóvoku ne íhíkavoti koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aînoati kutípeahiko. ⁹ Itea ápe xâne tiú'iti omíxone xapákuke, ákoti akutípoa ne yuhu Poûlu, koyuhoâti xapa xanéhiko ákoyea aúinati neko íhíkavoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. Yane ipúhikopeane Poûlu xapákuke. Xanépoamaka neko kutípotihiko Jesus. Yane turixoponemaka íhikaxea ne Poûlu uhá koeti káxe íhikaxokuke hóyeno koéhati Tîranu. ¹⁰ Pí'a xoénae íhikaxoya, kutí'inoke kamotíhiko emo'u Vúnae ne uhá koeti ko'óvokuti ya poké'exa Ázea, jûdeuhiko koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa.

Xé'ahiko hóyeno koéhati Séva

¹¹ Yoko poréxoá Itukó'oviti ne Poûlu itúkea koati êno hána'iti iyupánevoti. ¹² Muhíkova kuteâti léhuna Poûlu, áko'o itukovo ramá'o, omokóno xoko xâne ka'arínetai, yane koati itóvoti ne ka'arínetai koeku sípoheyeya, koane ipúhikopeamaka ne ndémoniuhiko xoko xâne úroevo. ¹³ Ápemaka jûdeuhiko ákoti tópi yónoku, kopúhikopotí ndémoniu xapa xâne. Ina kahá'a ikó'itukexea íha Vúnae Jesus kópuhikopea ndémoniu kuteâti kíxoaku Poûlu. Hara kixóhiko ndémoniu neko hóyenhiko:

—Ya íháke Jesus, enepone koyúhone Poûlu, mbahúkopi ipíhikopi ne xâne yúroevo —kíxoanehiko.

¹⁴ Yoko seti kôe ne hóyeno kixotíneye ítuke. Aínovo xe'éxaxapa jûdeu koéhati Séva, tuti uhá koeti sasedótí inuxínoti jûdeu hó'eke. ¹⁵ Itea hara kíxovokoxoa ndémoniu mani áha kópuhikopeahiko:

—Énjoa ne Jesus koánemaka itukóvotiye ne Poûlu, itea kuti itínoe? — kíxovokoxoane.

¹⁶ Yane enepone hóyeno úroevo ndémoniu, kovése'uxovanehiko. Koati yupihóvati xunáko, ákoinoke ítahiko sa'íkeova. Êno kíxoakuhiko. Mahupí koépo ne hóyenhiko kohó'ipea neko ovokúti óvoheixoku, koane êno óko'onevohiko. ¹⁷ Enepone uhá koeti ko'óvokuti ya Éfezu, jûdeu koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, yupíhovo píkea eyekóxoá neko koekúti. Êno íhayú'ikoati ne íha Vúnae Jesus vo'ókuke. ¹⁸ Enómaka xâne kutípoteine Jesus exepúkoti nonékuke po'ínuhiko xâne, koyuhópoti váhere ítuke yanekóyoke. ¹⁹ Enómaka koixómoneti kuríkoti itúkovoake, itixoátimaka ne koyúhopehiko íhikaxovope itúkea ítuke. Ina oro'ókoahiko nonékuke uhá koêti. Itukínoahiko yé'akeye tiúketi ovâti neko koyuhópetihiko, pó'okoahiko itóponea kuteâti sinkoenta koeti mili pe'u tiúketi. Koati yupihovó koe êno tiúketi ovâti. ²⁰ Énomone koéneye yupíheovo ítóhineyeya koane ukóponea ne emo'u Vúnae yanekóyoke.

Koturíhikovo xâne ya Éfezu

²¹ Ikénépokehiko na koekúti, kóusokone isóneu ne Poûlu yónea Njeruzálem, koane vekópea poké'exa Masêdonea yoko Ákaya. Haramaka koeti isóneu: “Ikénépoke yóneam Njeruzálem, ngónokomaka yóneam Róma” koêti isóneu.

²² Yane pahúkone Timóti yoko Erástu yóneahiko Masêdonea. Enepone pi'âti, koati huvo'óxoti Poûlu ya ítukeke Vúnae. Kene Poûlu, óvaikone ya poké'exa Ázea kali ye'á koeti káxe.

23 Énomone yaneko káxehiko, êno koturíhikovoti ya Éfezu vo'ókuke ne ihíkavvoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti. 24 Ápe hóyeno koéhati Ndeméturu, ko'ítuketi péhu. Enepone itúkovoke, énomone itúkea kali iyoyónevoti, okovo péti, óvoku sándu iháxoneti Ndeána, kuvónone xanéhiko. Koati ênoti tiúketai námone enepo kavanêa ne ítuke. Kúteanemaka koêku ne po'ínuhiko ko'ítúkeati. 25 Ina ho'uxôa Ndeméturu neko po'ínuhiko ko'ítúkeati ne kuteâti ítuke. Hara kíxovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, yéxoanoe itúkeovo ukínoviku apeínoviti ra ko'ítukeyea úti rá'a. 26 Neíxoaneno koane kémoane koeku ítuke ne hóyeno koéhati Poúlu, enó'iyeano xâne ítone kutípea yúho koane kátavokea ya hó'e úti. Yoko haina póhutine yáye Éfzuke, itea kalíhanini ya heú koeti poké'exa Ázea kíxeaneye. Koyúhoa ákoyea akána'u ne hó'e úti koeku itúkeovo ítuke vo'u xâne. 27 Haina póhutine itukéti vitúkovo koimaí ákoyeane itúkokonoke, itea koímaitimaka ákoyeane itúkokonoke ne hána'iti imokóvokuti ítuke sándu kuvónone úti, enepone hána'iti teyonéti Ndeána. Koímaiteoxo uké'eyea itúkeovo hána'iti teyonéti nê'e, hó'e ne heú koeti íhae Ázea koáne ne heú koeti xâne yara kúveu mêmum —koéne.

28 Kamoáne xanéhiko neko yuho Ndeméturu, yupihovó koéne ímaikexeo, ina turixóvo vaúkexea:

—Hána'iti teyonéti ne Ndeána, hó'e úti, uti íhae Éfezu —koénehiko yúho vaúkexea.

29 Ehané koyó'i uhá koéti neko ko'óvokuti yane pitivóko ákoti koáti éxea koêku. Éhahikovo xoko ho'uxóvokuti iháxoneti teáturu, koane namúkeahiko pí'áti hóyeno íhae Masédonea koéhati Ngáyu yoko Aristáku, ha'ine Poúlu. Káhakoa tukú koeti teáturuke. 30 Kahá'amaka úrukeova Poúlu xapákuke neko êno xâne, itea ako síka po'ínuhiko kutípoti Jesus. 31 Ápemaka pahúkotihiho yane poké'e, ínikone Poúlu, pahukínoatimaka yúho ákoyea píha xapákuke neko xanéhiko. 32 Yoko pó'iti koeku yúho po'ínuhiko neko xâne, koánemaka po'ínuhiko. Koati ákoti tópi koêku yuhóhiko vaúkexea. Kalíhani uhá kó'iyea ákoyea éxina isóneu kó'inokeneye ne koekúti. 33 Enepone júdeuhikoya, veyo hóyeno koéhati Alíxandere xapákuke neko êno xâne, ina pahukôa píhea nonekútike koyúhoinoahiko. Yane koéxepukinoane vó'u Alíxandere, kaha'aínoati kóyunuhikeovo neko xâne motovâti koyúhoyea. 34 Itea exoâne po'ínuhiko xâne itúkeovo júdeu ne Alíxandere, heú koéne turíxevovo vaúkexea. Yoko kutikokó koe yúho vaúkexea kúveu pí'áti ôra. Hara kóyehiko:

—Koati hána'iti teyonéti ne Ndeána, hókone úti, uti íhae Éfezu —kóyehiko.

35 Yoko ápe pahúkoti yane pitivóko, yutoxínoti náti, itoti kóyunukea neko xanéhiko. Hara kíxovokoxoa kóyunuhikinovoke:

—Itínoe hóyeno íhae Éfezu, enepora pítivokona úti, hí'imé koe xâne exoâti itúkeovo utíne katarákoa ne hána'iti imokóvokuti óvoku Ndeána, enepone hána'iti teyonéti hó'e úti, koane utímaka katarákoa ne mopô, irikóvoti ukeâti vanúkeke, enepone okovóxinoviti Ndeána. 36 Yoko ako motovâti koyúhoyea ákoyea akána'u. Yusikóneikopo kényunukivo. Hako hú kixêa ne ítike. Itúkinanoe isénu koékumo inúxotike. 37 Vo'oku enepohikora hóyeno yómome yáye, ako kaésayu'ixa hána'iti imokóvokuti óvoku hó'e úti. Ákomaka ókoemoke'e Ndeána, hó'e úti. 38 Enepo áva xâne ínixone Ndeméturu yoko ha'ínehiko poé'ayea ítuke, ápe koati kaxena yúhoikeokonoku xâne epó'oxo anêko pahúkotihihoya. Yusikóneikopo itúkeovo énomone iyónoa. 39 Ava'ávo po'ínu koekúti yahánoe keyúhoyi vo'ókuke, ápe koati kaxena ho'úxinovaku xanéhiko ne koekúti kuteâti.

40 Koati koímaiti ápeyea koyúhoti vokópea pahúkotihipiko vo'oku kóturihikeovo xanéhiko kó'oyene. Enepomo vihaxíkakana yuhoíkovokutike, ákomo yuho úti sa'íkeovake úti vo'ókuke ra êno koturihikovoti —kíxovokoxoane

41 Uke'éxone koyúhoyea, ina pahukôa pihópea ne xanéhiko.

20

Pího Poúlu ya Masêdonea koáne ya Ákaya

1 Koyunúhikovone neko koturihikovoti, pahúkoane Poúlu iháxikoponeovo ne kutípotihiko Jesus. Simohíkone xokóyoke, kouhepekoepa Poúlu isóneuhiko, ina ikópovamaka. Yane pihóne poké'exake Masêdonea. 2 Heú kíxoa vékea neko poké'e noixoponea ne kutípotihiko Vúnae koane káxunakea ikéneke Vúnae yane êno enékeake. Yane pihóne Ákayake. 3 Mopó'a kohê ovo Ákaya. Usó koyépone yónea Sírea ya hána'iti vatéke, eyékokone koeku jûdeuhiko kahá'ayea koépekea. Yane káyukopovo ya Masêdonea. 4 Yoko hara íha ne xanépotihiko Poúlu (tukú koeti Ázea): Sópaturu íhae Mbêreya, xé'a Píru, koane Aristáku yoko Sékundu íhae Tesálonika; yoko Ngáyu íhae Ndêrbe. Ina apémaka Timóti yoko pi'áti íhae Ázea, enepone Tíkiku yoko Torófimu. 5 Enepohikorâ'a, inuxó koe tumúneke úti kuxo'óviti ya Torôadi. 6 Ikénepoke áyu jûdeuhiko ya hó'eke níkeaku pâum ákoti kohiyákoati, vivú'ixopone hána'iti vatéke vukopeáti Filípu. Singu koe káxe ikénepo, tokópanehiko úti neko kuxo'óviti ya Torôadi. Poéha kúveu lúmingu vókoaya.

Poúlu ya Torôadi

7 Yane inúxoti káxe ya sêmana, ho'úxinovo níkea uti pâum, puyákoponovope vokóvo ivókinovovi Jesus. Koeku itúkeovo pihópopenemo Poúlu yaneko po'í káxe, ixomo koyúho nê'e, enekoáti ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Tukú kíxoa kuku yóti koyúhoyea. 8 Koati ênoti íhaku yúku ihuxoké koyéti yane kúveu péti vanúkeke ho'úxovoku úti. 9 Yoko ápe homoêhou koéhati Eútiku vatá koyéti njánelake. Ehane ítoa ixépa neko homoêhou koeku kó'umokea koyúhoyea ne Poúlu. Koati imókoti neko homoêhou. Yane íkorokovone ukeáti njánelake. Mopó'apeke ovokúti ya vanúkeke úkea. Eherúkoponokono ne homoêhou, uké'ene omíxone, ivókovone. 10 Ina evesékinoa Poúlu, yane yupúninikinovane, ina xovokúxovo oukeke ne homoêhou xaneáti kó'iyea:

—Hákonoe kenóko'i. Aúkopovone omíxone. Iyúkopovone —koéne.

11 Yane alú'okoponemaka ne evo Poúlu kúveuke ne péti, ina hono'ékexoane ne pâum, puyákoponovope okóvo ivókinovovi Jesus, ina níkôa. Enópoikomaka yuhó'inoahiko Poúlu. Tukú kíxoa uhapú'ine káxe, yane pihópone. 12 Kene ne homoêhou, xanépa kutípoti Jesus, yoko ákone yuváti. Yupihovó kôe úhepepa isóneuhiko vo'ókuke.

Ipuhíkopeane Torôadi ne Poúlu

13 Ina namukópono uti hána'iti vatéke vonoti Áso, tokópeakunemo uti Poúlu kuteáti yuho úti yanekôyoke, vo'oku itúkeovo héve yónea ne Poúlu tukú koeti Áso. 14 Tokopó'ovine Poúlu ya Áso, ina ivu'ixopomaka vivú'e vonoti pitivóko koéhati Mitíleni. 15 Yaneko po'ípone káxe, vukopeâne Mitíleni, ina hunonêo uti kali poké'e koéhati Kíyo kukúkeke úne. Poéha káxe ikéne, vitópono Sâmú. Poéhapoakomaka káxe ikénepo, ina símo utíya Milêtu. 16 Yoko tumúneke símea úti, koukone isóneu ne Poúlu ákoyeamo áka ya Éfezu. Akó'oti akaha'a

xu'íkeneyea ya poké'exa Ázea. Koáhati iyóvotine okóvo símea ya Njeruzálem, enepo omotóva, tumúne ne áyui júdeu ya hó'eke, enepone Pentekósti.

Poûlu ya Milêtu simôa inuxínoti ítuke Itukó'oviti ukeâti Éfezu

17 Koeku vókea ya Milêtu, pahúkoa Poûlu iháxikoponeovo ne inuxínotihiko itukéti imokóvokutike ya Éfezu. 18 Simoánehiko, hara kíxovokoxoa Poûlu:

—É'exo kíxeanoe ne ngxokoku indúkeovo xepákukenoe ukeâti inâ urúngovo poké'exa Ázea tukú koeti kó'oyene. 19 Yéxoanoe ne ngxokoku ngo'ítukeino Vúnae ákoyea ngapáyasakapu, koane enó'iyea írhihikeovo nzo'oúke, koane enó'iyea kotíveti koekúti ndokópone vo'ókuke ne isóneunonu júdeu kahá'atihiko koépekeonu. 20 Yéxoamaka ákoyea kuríinja ngoyúhoinopinoe uhá koeti nékone kémi motovâti keúkaponivo ikéneke Vúnae, koane ínzikaxeopinoe imokóvokutike koánemaka ya yóvokukenoe. 21 Ngoyúhoinoa emo'u Itukó'oviti ne júdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ngoyuhó'inoati kónokea ikótívexea isóneuke ne pahúnevo nonékuke Itukó'oviti, koane kuríkopeamaka, yoko kúveovomaka Vúnae Jesus (Kristu). 22 Kó'oyene koati eombâti ngónokea yóneam Njeruzálem. Ako énja ngxókónokumoya. 23 Poéhane éngo ne kouhupu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ingá'akeokonomo yoko ápeyeamo kotíveti koekúti kuxónuti ya uhá koeti pitivóko véngokuikomo. 24 Itea ya uhá koeti koekúti, usó ngóye ngoítoponeovo kotíveti yoko ivóngeovo okonókovo. Poéhane ngahá'ayea únzexea ne itukéti ítukexeonuke Vúnae Jesus, enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhote koèku ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti.

25 —Kó'oyene énja ákoyeanemo neíxanu, itínoe ngoyúhoinoke kixoku koeku natíxea ne Itukó'oviti xapa xâne. 26 Énomone ngxínopinoe ákoyea ítúkapu oúngkemoyóno áva yonópoti ipihóponovokutike xepákukenoe. 27 Vo'oku heuheú ngxoxa ngoyúhoinopeanoe ne isóneunovi Itukó'oviti. 28 Yokóhiyanavo, itínoe inuxínoti ítuke Itukó'oviti. Yokóhiyanamaka ne uhá koeti yíxovone ítukeke Itukó'oviti, enepohikone kutí koeti su'úso konókoti katarákoati, pónepikemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti iníxinoa ikéneke Vúnae. Koati kaha'aínopitinoe Vúnae hivó'oxi ne ho'uxínovoti ítuke pónea kixoku hókea, vo'oku aínovone poréxopinoke ésa'i ítúyoepa pahúnevo yaneko ovokóvo itína kuruhúke. 29 Enepo mbihapáne, énja símeopimo kutí koeti ipúhokovotihiko yovíre, enepohikone xâne ákoti okoseána ne ínzau su'úso, yóyonone. 30 Muhíkova xepákukenoe, exepúkótimo hóyehohiko poe'á kixoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, kahá'atihiko ítúkeovo énomone hokópo ne po'ínu úti kutípoti Jesus. 31 Énomone ngxínopinoe: Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne po'ínu úti. Itíkapunoe xâne iyukóvoti isóneu. Hako inotóva yokóvo ámbeyea xepákukenoe kúveu mopo'áti xoénae. Káxe, yóti ixómoyea enéngopi, péhutinoe, koane ápe írhihikeovoku nzo'oúke ve'ókukeneo.

32 —Kó'oyene hane nguvínovopinoe Itukó'oviti yoko emó'u, enepone koyuhó'inoviti hána'iti seánakovi. Ápemaka xunáko neko emó'úti kótiu'ikeopinoe ikéneke Vúnae, koane ímotokenaxeopinoe nemúkopi koánaenovi Vúnae yakahá'inepoane ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'ípu. 33 Ako ápahuina xâne iyóngevoke tiúketina koane uhé'ekotinoe ípuvo. 34 Yéxoapeponoe ngo'ítukeyea indúkoti ésa'i nóngone koánemaka nókone nza'ínehiko. 35 Ya uhá koeti koekúti, énjokopineneo kónokea ko'ítukeyea úti motovâti huvó'oxea uti xâne apêti nókone, puyakóponovati vokóvo ne emo'u Vúnae Jesus enepo kôe: “Haina

xâne iko'íparaxokonoti, itea xâne huvo'óxoti po'ínu ya nókone yupihóvomo unako koêku" kôe —kíxovokoxoane Poûlu.

³⁶ Uke'éxone koyúhoyea nê'e, ipuyuké koéne itúkea orásaum koánemaka uhá koêti neko inuxínoti ituke Itukó'oviti simoâti. ³⁷ Koati êno hána'iti ikáxu'iyea okóvo uhá koêti, koane íyoyea, koane opóno'ekeahiko Poûlu, yoko siúnoneyea ikópóvati, exókoati hána'iko ne ákoyea omotóva okóvo. ³⁸ Hane ikótivexo isóneukehiko yuho Poûlu ákoyeanemo naíxahiko. Ina xanepoâhiko tukú koeti xoko hána'iti vatéke ivú'epo.

21

Yóno Njeruzálem ne Poûlu

¹ Vuké'exone víkopevahiko neko inuxínoti ituke Itukó'oviti, yane namúkopone uti hána'iti vatéke, pihópone úti. Ponó koépone úti ya kali poké'e koéhati Kó ovoti kukúkeke úne. Poéhapoa káxe ikénepo, simóne úti ya Rôdi, ina vukopónomaka ya pitivóko koéhati Pátara, ² vitóponoku po'í hána'iti vatéke yonoti Fenísea. Énomone vivú'ixopo. Vúkeane pihôpo úti. ³ Iyuseône Xípere yâtike lopékuke úti, hunóneopane úti vonoti íyeuke Sírea. Ina símo uti pitivóko koéhati Tîru, kuríkoku ínone ne vivú'e. ⁴ Yane pitivóko, vopósiko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Vinixóponoa, poéha sêmana vókoa xapákukehiko. Vo'ókuke ne kouhupu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêku ne kíxókónokumo Poûlu, íxíko'okohiko Poûlu ákoyea pîha ya Njeruzálem. ⁵ Itea simovóne káxe pihópope úti, kousokovone úti ina vukopóno. Yoko heú kôe neko po'ínu úti xoko Jesus píhea kuríkoponeovi, xané kixotíhiko yêno koane xe'éxaxapa. Tukú kíxoa vipuhíkopeane ne pitivóko. Yákonoye xe'ókuke ne úne, vipúyukexo vitúkoti orásaum. ⁶ Víkopóvanehiko, vivú'ixopa ne hána'iti vatéke. Yane káyhikopovone óvokuke ne po'ínuhiko úti kuríkóponoviti.

Poûlu ya Sezâreya

⁷ Vukeáne Tîru, pîho úti ya Tolêmaida. Yaneko pitivóko, ápe po'ínu úti xoko Jesus noíxoponone úti. Poéha káxe vókoa xapákuke. ⁸ Yaneko po'ípone káxe, vipúhíkopea xapákuke vonoti Sezâreya. Simoné'e utíya, pihóne úti xoko Filípi, enepone koyuhópónoati xapa xanéhiko ne inámati ihíkavuti omínovike Jesus. Yoko enepone Filípi, énomone póhuti xapákuke neko seti koeti ndeákinu noivókoeti yanekóyoke. Vókoane ya xokóyoke. ⁹ Yoko ápe koaturu koeti ihíne, ainóvoti ávoti oko'íma, koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹⁰ Kali ye'á koeti káxe ike símine úti xoko Filípi, ápe hóyeno koéhati Ágabu simo'óviti ukeâti Njúdeya. Koati porófeta ne hóyeno koyúhotimaka koekúti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. ¹¹ Simoné'e xapákuke úti, ina véyo ho'e Poûlu. Yane ikáhevexopeova koane ikávo'uxopeova, koane kó'iyea:

—Hara koe kouhupu'ikinonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: Kuteâti ngixópovoku, énomonemo kíxoaneye júdeuhiko ya Njeruzálem únae ra ho'êti, ínamakamo kurikâ xoko xâne ákoti itukapu júdeu, enepone payásoti ya utíke —koéne.

¹² Kamoáne úti ne yuho Ágabu, uti ha'ine Poûlu koánemaka neko po'ínuhiko íhae Sezâreya, êno yuhó'inoa úti ne Poûlu ákoyea pîha Njeruzálem. ¹³ Itea hara kíxó'ovi Poûlu:

—Na koeti íyeinonoe kehá'ati kemúya'iki inzóneu? Haina póhutine ingá'akeovo, itea usó ngóyemaka ivóngeoovo ya Njeruzálem okonókovo vo'oku íha Vúnae Jesus —kíxó'ovine.

¹⁴ Noixoâne úti ákoyea víta vípokea isóneu, sikó kíxoane úti kuteâti isóneunoa, koane kíxea úti:

—Kaúsakapuikopo ahá'inopi Itukó'oviti —kíxoane úti.

¹⁵ Ikénepoke, kousokopovone úti ina vukopóno ya Njeruzálem. ¹⁶ Ápemaka po'ínu úti xoko Jesus íhae Sezâreya xane'éviti iyonó'oviti xoko Menáso, kúxoti kutípoti Jesus íhae Xípere, vo'oku itúkeovo vókokunemo óvokuke.

Poûlu ya Njeruzálem

¹⁷ Símo úti ya Njeruzálem, elókea okóvo símea úti ne po'ínu úti xoko Jesus. ¹⁸ Yane ko po'ípone káxe, xané'evi Poûlu xoko Teáku. Ina ho'uxóvomaka uhá koêti neko inuxínoti ítuke Itukó'ovitiya. ¹⁹ Yúhoikoanehiko Poûlu, yane uha-uhá kíxoa koyúhoinoa kíxoaku Itukó'oviti ikó'ítukexea ya ítukeke xapákuke xanéhiko ákoti itukapu júdeu. ²⁰ Kamoánehiko neko yuho Poûlu, iháyu'ikohiko Itukó'oviti ina kixohíko Poûlu:

—Iti po'ínu úti xoko Vúnae, yéxoapepo enó'iyeeane mili xâne kutípoti Jesus xapákuke viyénoxapa júdeu, yoko ainóvoti koâti yuixóvati ne Ponóvoti Kixovókuti yútoenovi Muíse. ²¹ Hara koe eyékoxeopikehiko íhikexi uhá koeti júdeu ovâti xapákuke ne xâne ákoti itukapu júdeu kuríkea hókea yútoe Muíse. Mahi keyuhó'inoatihikomaka kónokea kuríkea sirkunsidá kíxea xé'ahiko, koane kuríkeamaka ítúkea kuteâti hókone ne voxúnoekene, uti júdeu, enepone yutoxóvoti yútoeke Muíse. ²² Kó'oyene, namo víxaye maka éxane ákoyea akána'u ne eyékouhiko? Vo'oku eyekóxoatihikomoko sími. ²³ Mani únati itiká ra visóneunopi. Anéye koaturu koeti hóyeno xapákuke úti ítúkoti purumésa xoko Itukó'oviti. ²⁴ Yaxénahiko. Yákoenemakaye kuteâti nókone ítúkea kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepone nókone ítúkea kaúlalapu'ikeovo koeku ítúkea purumésa, itíne parexêa ésa'i kíxeovoneyehiko koane kíxivonemakaye. Yane exoátimo uhá koeti xâne ákoyea akána'u ne eyékou ve'ókuke, itea ítúkeovo itikoâteoxo ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁵ Kene ne po'ínuhiko úti kutípotimaka Jesus ákoti itukapu júdeu, pahúkinoane uti visóneunoa ákoyea yusíka níkea níkokónoti ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteâti koeku ákoyea yusíka níkea nau hó'openo kotitínoeti. Pahúkinoamaka úti ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone —kíxónehiko Poûlu.

²⁶ Yane xánae Poûlu neko koaturu koeti hóyeno yaneko po'ípone káxe. Xané kixókokohiko kasása'ikeovo nonékuke Itukó'oviti, ina urúhikova ne hána'iti imokóvokuti, etó'okoponoati ne tuti imokóvokuti itukóvotiye káxe evésekeamo nókone kúxeako motovâti ómeahiko ikó'iparaxope Itukó'oviti, kuteâti koeku nókone ítúkea koeku ápeyeya porómesana xoko Itukó'oviti.

Ika'ákokono ne Poûlu

²⁷ Ye'ekóne uke'éyee neko seti koeti káxe, nókone kúxoixeahiko neko ítúkotihiho porómesana, ápe po'ínuhiko júdeu ukeâti Ázea noíxoti Poûlu ya témpuluke. Enepohíkoneko júdeu, ítoa ítokuxea okovo uhá koêti ne po'ínuhiko xanéya okópeahiko Poûlu koane namúkeahiko. ²⁸ Hara koe yuhóhiko vaúkexea:

—Itínoe izaraelíta, hiva'axavi. Enepora hóyeno, koati énomone íhíkaxo xanéhiko ya uhá koeti ipuxóvokuti okópea xanena úti, koane okópea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane púvea ra hána'iti imokóvokuti, enepora témpulu. Háina póhutine, itea muhíkova úrukoa témpuluke ne xâne ákoti itukapu júdeu, ikopítí'ikoati ra sasá'iti péti —kíxoanehiko.

²⁹ Kó'inokeneye yúho vo'oku noíxeane Torófimu, íhae Éfezu xané'iyee Poûlu yane kúveu pitivóko. Yoko ikútixati urúkoatine Poûlu témpuluke. ³⁰ Ehane

ímaikexovo uhá koeti ovâti ne pitivóko, koane omoxohí koéne xanéhikoya. Ina namukóhiko Poûlu, kahakôa meúke yane témpulu, yane exéxopokononehiko páhapetea ne hána'iti imokóvokuti. ³¹ Mani koepékotihiko Poûlu, itea enepone tuti húndaru pahúkoti uhá koeti húndaru íhae Róma ovâti ne pitivóko, eyékoxoá enó'iyea koéku ne uhá koeti ko'óvokuti ya Njeruzálem. ³² Yane ho'úxoá neko po'ínuhiko tuti húndaru koánemaka ne húndaruhiko páhoe, ina ehahíkovo xapákuke xanéhiko. Noixoâne xanéhiko kenó'okea êno húndaru yóko'omaka ne koati payásoti tuti húndaru, kurí kixónehiko isúkea Poûlu. ³³ Ina pihinôa tuti húndaru koane namúkea Poûlu, ina pahukôa iká'akeokono ya pi'âti korénde. Ina kaha'â tuti húndaru éxea itukóvotiye ne iká'ae, koáne ne váhere ítuke.

³⁴ Ako tôpi kixoku vaúkexea ne xanéhiko yumopâ. Pó'iti koeku yúho po'ínuhiko koánemaka po'ínuhiko. Koáhati yupihóvati koéku ne xanéhiko vaúkexea. Vo'oku ákoyea iyúsea yuvâti, ina pahukôa tuti húndaru omópeokono ne Poûlu xoko óvohikoku húndaru. ³⁵ Seopânehiko xokóyoke ne hu'okókuti yonoâti, kónokoa húndaruhiko éherukea ne Poûlu vo'oku yupíheovo ímaikexinova xanéhiko. ³⁶ Hara koéhiko yúho vaúkexea neko xanéhiko:

—Képeka! Képeka! —kóyehiko.

³⁷ Ehá'axo mani úrukua húndaruhiko xoko óvohikoku, hara kixo tuti húndaru ne Poûlu:

—Motóva yúnzo'ixepipi?

Ina kixôa tuti húndaru:

—Yéxoikopomaka keyúhoyi emo'u ngerêku? ³⁸ Hainá'ikopo îti neko íhae Ejítu koturíkoti xanéhiko yanekóyoke, eneponeko omoti koaturu koeti mili hóyeno, ainóvoti ísukenatihiko, ya mêum ákoti apêti?

³⁹ Ina kixôa Poûlu:

—Undi jûdeu íhae Társu, hána'iti pitivóko ya Silísea. Embemópiti peréxinu ngoyúhoinoa ra xanéhiko —kíxoane.

⁴⁰ Porexókonone koyúhoyea ne Poûlu, xe'ó koéne yane hu'okókuti, ina koexépukeinoá vò'u neko xanéhiko kaha'aínoati kóyunuhikeovo. Koáne, yunu-yunú koénehiko. Yane ina koyúho ne Poûlu ya emó'uke ebaraíku, yuho jûdeuhiko. Hara kíxovokoxoa:

22

Koyuhôa Poûlu ákoyea váhere ítuke

¹ —Ítínoe mbo'ínu, keánemaka itínoe teyonéti xapákuke úti, uti jûdeu, yakámokenoanoé ra yúnzo, maka yéxanenoé ákoyea váhere índuke —kíxovokoxoane Poûlu.

² Kamoáne xanéhiko itúkeovo emó'uke ebaraíku koyúho ne Poûlu, inamá'axoneoxo koyunúhikovo. Ina koepómaka ne Poûlu:

³ —Undi jûdeu. Hane imbúhikea inâ ambê yara kúveu mêum Társu, pitivóko ya Silísea, itea mbayá'iyekune yâye yara pitivóko. Undi íhikau Ngamalíye. Uha-uhá kíxoa íhikaxeonoa ne íhíkavoti yútoeke Muíse, hó'e voxúnoekene. Koâti yuinjóvoti nzókea Itukó'oviti kuteâti kíxeakunoe héki kó'oyene. ⁴ Undi áhati íkoitoponea kotíveti xâne hokoâti ra íhíkavoti íhauiti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, ngaha'âti ungé'exea. Koêkuti xâne hokoâti, hóyeno koánemaka sêno, ingá'akoa koane nguríkoamaka ika'ákovokutike. ⁵ Éxoa koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xanena úti hó'eke itúkeovo kaná'uti ra yúnzo, koane éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti xapákuke viyénoxapa, vo'oku énomonehiko itukínonu koyuhópeti ómonem ya Ndamásku xapákuke po'ínu úti,

uti jûdeu, motovâti veyómbonea ne hokotíhiko Jesus-ya, koane omómbea ya Njeruzálem ika'ó koêti ya korénde motovâti ipíhóponeokonohiko.

Koyúho kixoku koêku inâ hokôpo Jesus ne Poúlu

Át 9.1-19; 26.12-18

⁶—Yanekôyoke koeku véngea ne xêne yonoti Ndamásku, ako'óne anjikâ ne pitivóko, ye'ékonomaka itúmukea káxe, apé koéne koati xúnati uhapú'iti ukeâti vanúke kouhápu'ikonuti. ⁷ Yane íngorokovone poké'eke koane ngámea emo'úti kixónuti: “Saulú, imáko ké'yivoku. Na koeti ixómoino váherexo ítikeinonu?”

⁸—Ina ngxîða: “Kuti íti Unaém?”

—“Undi Jesus íhae Nazâre, enepone váherexinoke ítike” kixónune.

⁹—Yoko noíxoá njánena ne uhapú'iti, itea akó'oti kamá neko yuhó'ixonuti.

¹⁰ Ina ngxopâmaká: “Unaém, kuti indúka?”

—“Yexépukapa, yûrukapa ne pitivóko yénoku, ínamo yexákakana uhá koêti ne nékone itíki” kixónune.

¹¹ —Vo'oku ikómítixeonu neko êno xúnati uhapú'iti noínjone, namú kixópohiko vò'um ne njánena hiríkeonu, isímonuti ya Ndamásku. ¹² Yoko ápe hóyenoya teyoti Itukó'oviti koéhati Anániya, itúkotimaka páhoenovi yútoe Muíse vitúkea. Enepone hóyeno, koati téyonemaka uhá koeti viyénoxapa jûdeu ovâti neko pitivóko. ¹³ Opósikopononu ne hóyeno. Simón'e ne njokóyoke, koeku ahí'okeovonu, hara kixónu: “Saulú, iti mbo'ínu xoko Vúnae Jesus, ínixepane” kixónune.

—Énomone yaneko ókoku ôra, íninjopone. Ina ngomomâ ne Anániya, ¹⁴ yane hara kixóponumaka: “Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene mekúne, énomone noivókokoxopi yéxi ahá'inopi, koane néxi neko Sasá'iti Páhoenovi, koane kémi yúho koeku yúho'ixeopi. ¹⁵ Vo'oku itínemo koyuhôa xapákuke uhá koeti xâne ne neixone koane kémone xokóyoke. ¹⁶ Kutí'ikopo kixó'iko kó'oyene? Yexépuka, yáhikapu iháke Vúnae motovâti sasá'ipea pehúnevo” kixónune — kixovokoxoane.

Ítukexeake Itukó'oviti ne Poúlu

¹⁷ Ina koe'íkomaka:

—Yane aúngopovone ya Njeruzálem. Koeku indúkea orásaum ya hána'itike imokóvokuti, ápe kouhápu'ikinonuke Itukó'oviti ya kuti koeti njopúne, itea iyukovó ngoyêti. ¹⁸ Noínjoa ne Vúnae, enepone yuhó'ixonuti. Ká'aye kixónu: “Yéhakapu ipíhíkopi ra pitivóko, vo'oku ákomo akútípoa xanéhiko yáye ne yúho vo'ónguke” kixónune.

¹⁹ —Ina ngxîða: “Unaém, koati exoâtihiko ra ngxívoku ixómoyea mbího íhikaxovokuke hó'e úti, uti jûdeu, íngá'akea yoko yenjépoke'exea ne kutípítihiko. ²⁰ Yaneko koépekeokonoku Etévaum, enepone koyúhoti yemó'u xapa xâne, ámbemakaya ininjoâti unáko koépekeokonu. Muhíkova ngóyoninoa kápanahiko neko koepékoati” ngxíxoane.

²¹ —Itea hara kixónune Vúnae: “Ipíhíkapi ra pitivóko, vo'oku mbahukópitimo ákotike malíka xapákuke ne xâne ákoti itukapu jûdeu” kixónune — kixovokoxoane Poúlu.

Iteôva Poúlu ne mani yehépoke'exekono

²² Koati kamokénoti Poúlu neko xanéhiko tukú koeti koyúho “mbahukópitimo xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu” koêti. Yane turíxovonehiko vaúkexea. Ká'aye koéhiko yúho vaúkexea:

—Konókoti koépekeokono hóyeno kuteâti râ'a. Ákone omótova óvea ra kúveu mēum! —koénehiko.

²³ Koeku vaúkexeahiko neko jûdeu koane kóhupikeamaka kápana vanúkeke koane kuríkea marípa vanúkeke vo'oku yupíheovo ímaikinovo Poúlu.

²⁴ Enepone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru, pahúkoa úrukeahiko ne Poúlu xoko óvohikoku ne húndaru. Pahúkoamaka yehépóke'exoati maka enepo epemá'ikakana, okóyuhone váhere ítuke évotikokonoke, kóturihikinovokemaka ne jûdeuhiko. ²⁵ Itea koékuiko itúkinokono iká'ó, hara kíxoa Poúlu neko pahúkoti póhuti sendu húndaru xe'ó koyêtiya:

—Yusíkoikopo yehépóke'exeokono xâne koeku âvoyea iyúsea ápeyea váhere ítuke? Koáhati undi xâne ovóheixoti opékuke xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma, enepone kotíxoti xanéna —kíxoane.

²⁶ Kamoáne húndaru neko yuhu Poúlu, úkeane kixopónoa ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Hara kíxoa:

—Neíxipa ne ítike! Vo'oku koati apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea ne hóyeno —kíxoane.

²⁷ Yane hara kixópono Poúlu ne pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Kaná'uti ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeopi?

—Êm, koati kaná'uti —kíxoane Poúlu.

²⁸ Ina kixoa'ikomaka tuti uhá koeti húndaru:

—Koati êno tiúketi mbôreu, ésa'i koyuhópeti nóngone véyeam, kutí'inoke apêti xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxeonu.

Ina kixôa Poúlu:

—Pó'iti ngoêku, vo'oku ukeátinekene inâ ambê, énomone ngoéneye vo'oku énomonemaka koéneye nzá'a —kíxoane Poúlu.

²⁹ Énomone yaneko ôra, ahíkuxopeovo Poúlu neko húndaruhiko mani yehépóke'exoati vo'oku kahá'ainoa koyúhoyea itukóvotiye ne váhere ítuke. Enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, exoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea Poúlu, kali koyó'ikenemaka vo'oku pahúkeameku Poúlu iká'akeokono. Yoko ako yusíka kíxeokononeye koeku âvoyea iyúsea ítúkeovo pahukóvoti.

Poúlu nonékuke ne koati payásoti yúhoikovoku jûdeu

³⁰ Poéhapoane káxe ikéne, pahúkoa pahúkoti uhá koeti húndaru veyópeokono ne korénde iká'akeokonoke Poúlu. Yane vo'oku kahá'ayea éxeaxo puínoake jûdeuhiko, pahuko ho'úxeovo ne tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke yoko uhá koêti neko pahúkoti hiko yane koati payásoti yúhoikovoku jûdeuhiko. Ina pahukómaka veyopónoati ne Poúlu koane ísimeamaka nonékukehiko.

23

¹ Yane pono-ponó kixínoane úke Poúlu ne pahúkoti hiko yuhoikovokutike koane kixovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, koati kaná'uti mbónea ngixoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti ákoti indúkaheapu tukú koeti kó'oyene —koéne.

² Kamoné'e yuhu Poúlu ne Anániya, enepone koati payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, pahúkone hóyenhokio ovoti xêrerekuke Poúlu ípúsopahoxea. ³ Ina kixôa Poúlu ne Anániya:

—Okopópitimo Itukó'oviti, iti kutí koeti xâne sásasa koyêti nonékuke po'ínuhiko xâne, itea ainovó koe itíkoheovoti. Inípono, iti ivatákoti yara yuhoikovokuti yúhoikeonu, mani konókoti héki ne yutoéti Ponóvotike

Kixovókuti yútoe Muíse koeku yíhoikinu, pehúkoikomaka inzúkeokono, koekúti ákoti síká ne Ponóvoti Kixovókuti itúkeokono —kíxoane.

⁴ Ina kixóhiko Poúlu neko xáne oveáti xêrerekuke:

—Imáko ákoino tiya váherexinoa yíúho ne noívokoe Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti xáne ikéneke Itukó'oviti!

⁵ Ina yumopá Poúlu:

—Hako kixênu, itínoe iyénonjapa. Akó'oti enjá itúkeova ne koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, ínapo hako ngixoáneye, vo'oku ápe yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koéti: “Hako vaheréxinoa yíúho ne payásoti xapákuke xenéna” kôe —kíxoanehiko Poúlu.

⁶ Yoko koati exoáti Poúlu pí'ayeá iháxakoku hó'e ne júdeuhiko yane yuhókovokuti, farízeu yoko sadúseu. Énomone kóhonokino yúho yanekóyoke kixovokoxea:

—Itínoe iyénonjapa izaraelíta, undi farízeu. Undímaka xé'a farízeu. Koati yunzoíkokonoti kó'oyene vo'oku ngutípea exépukopeamo ne ivokóvoti —kíxovokoxoane.

⁷ Ehá'axo koyuhu itúkeovo farízeu ne Poúlu, turíxovone yumópeokokohiko ne farízeu yoko sadúseu, yane haxákeovokokonehiko. ⁸ Vo'oku ako akútípoa sadúseuhiko ápeyea exepúkopeati ukopeáti xapa ivokóvoti. Muhíkova ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, ako akútípoahiko ápeyea. Ya isóneukehiko, koati uké'etine ne xáne ivokóvone, ako yonópoku. Kene ne farízeuhiko, uhá kôe kutípea ápeyea ánju, koane yonópoku xáne ivokóvone. ⁹ Ina turixóvo yupíhevo yumópeokokohiko neko xáne. Yane apé koéne éskiribahiko, enepohikone ihíxaxoti yútoe Muíse, exepúhikoti koyúhoyea. Yoko farízeumaka neko ihíxaxotihiko yútoe Muíse. Koati kotíxotihiko Poúlu. Hara kixovokoxo xanéhiko:

—Ako ápahuina váhere ítuke ra hóyeno vínixone. Ávaina ánju yuhó'ixoá, áko'o anékomea po'i kó'iyevoku yuhó'ixoati ákoti inixákana, kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti —kíxovokoxoane.

¹⁰ Yane vo'oku yupíhevo okópeokokohiko neko júdeu, píkoa pahúkoti uhá koeti húndaru mítakexekonomo ne Poúlu híyeuke. Hukínóvoti pahúkea ihaxíkoponoati neko po'ínuhiko húndaru kenó'okea veyóponea Poúlu koane omópea xoko óvohikoku húndaru.

¹¹ Yaneko yóti, apé kôe ne Vúnae xêrerekuke Poúlu yuhó'ixoati. Ká'aye kixoá:

—Hako píke. Kuteáti koeku keyúhoyi ngoêku yáye yara Njeruzálem, énomonemakamo kixeaneye keyúhoinonu pítivokonake Róma —kíxoane.

Mani koepékokono Poúlu

¹² Yuponíne ho'úxovone ne júdeuhiko, ina itúko koati yuhóti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkopeekonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enápu koékuti kó'iyevoku ekáti ya koeku ávovea kaepeka Poúlu.

¹³ Yoko anú'uko koarenta koeti hóyeno ne kixotíneye yúho. ¹⁴ Yane pihónehiko koyúhoponea isóneu xoko tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeuhiko hó'eke yoko po'ínuhiko pahúkoti xapákuke júdeu. Hara kixóponoa:

—Vítúkone koati yuhóti ya iháke Itukó'oviti vepemóvoti pahúkopeekonomo úti ipihóponokutike enepo níka úti koeku ávovea kaepeka úti Poúlu. ¹⁵ Kó'oyene, itínoe, koánemaka uhá kôe ne pahúkotihiko yane koati payásoti yúhoikovoku úti, pehúkanoe yemó'uko xokóyoke ne pahúkoti uhá koeti húndaru, yepemoáti pahúkinopinoo Poúlu vo'oku kehá'ayínoe yépemo'ikiko, ítíkuvoti kehá'ati yéxi po'ínuhiko koekúti vo'ókuke. Itea koékumo kenó'okea ne Poúlu, usó koyétimo koépeka úti xenékuke tumúneke símea yáye —kíxovokoxoane.

16 Itea eyékoخوا xé'a mokeda Poûlu neko isóneunokono eúko. Úkeane pího xoko Poûlu ya xoko óvohikoku húndaru. Urúkovone, ina etó'oko Poûlu uhá koeti kámone. 17 Yane iháxikoane Poûlu ne pahúkoti póhuti sendu húndaru koane kíxea:

—Yáma ra homoêhou xoko pahúkoti uhá koeti húndaru. Anéye áha koyúhoínoa —kíxoane.

18 Koáne, evékoane xokóyoke. Yane hara kixo pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Enepone iká'aeti Poûlu, iháxikonu epemónuti evéngéa ra homoêhou xikóyoke vo'oku ápeyea áha koyúhoínoapea —kíxoane.

19 Yane namúkone vo'u homoêhou ne pahúkoti uhá koeti húndaru. Kali ahíkuxoa motovâti ákoyea po'i kamoâti, ina epemó'ikoa áha koyúhoínoa. 20 Yane hara kíxoane homoêhou:

—Kóusokone isóneu ne júdeuhiko épemeopi pehúki Poûlu yuhoíkovokutike ihârotike nonékuke ne júdeu pahúkotiya. Itúkovotihikomo kahá'ati éxea po'ínu koekúti xokóyoke. 21 Itea hako kitipôa, vo'oku xapákuke neko hóyehohiko, anêko itúkoti koati yuhôti ya iháke Itukó'oviti epemóvoti pahúkeekonomo ipihóponovokutike enepo níka koane enâpu koêkuti kó'iyevokoku ekâti koeku ávoyea kaepeka Poûlu. Anú'uko koarenta koeti hóyeno kixotíneye yúho. Usokó kóyenehiko koépekea. Poéhane yemó'u pehúki Poûlu yónea yuhoíkovokuti kuxónehiko.

22 Yane ina kixôa pahúkoti uhá koeti húndaru:

—Hako keyuhó'inoa koêkuti xâne yéto'okinu —kíxoane.

Yane pahúkoane pihópea.

Pahukókono ne Poûlu xoko ngovenâdo koéhati Fêli

23 Yane enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, iháxiko po'i pi'âti húndaru ainóvoti pahúkoti póhutihiko sendu húndaru. Hara kíxea:

—Usó ixe pi'âti sendu húndaru, yoko po'i setenta koetihiko ivu'íxoti kámo, koánemaka po'i pi'âti sendu húndaru omoti suíke yonotíhiko Sezâreya. Usó íxeixa uhá koeti motovâti ipíhiki ukeâti nove ôra óno ya yóti. 24 Keúsakane kámohiko ivú'emo evo Poûlu. Kétiu'ika kéyonoyi yomâti xokóyoke ne ngovenâdo, enepone Fêli —kíxoane pahúkoti uhá koeti húndaru.

25 Ina yutoxómaka koyuhópeti yonoti xoko Fêli. Hara koe yútoe:

26 “Mbahúkinopi yúndoe, iti Fêli, iti hána'iti teyonéti ngovenâdo. Yúnzoikopi, undi Kalautiu Lízea.

27 “Enepora hóyeno mbáhoenopi, iká'akoa júdeuhiko. Mani koepékoatine indopónoa, úndi yoko uhá koeti húndaru mbáhoe. Itea enjoâne ápeyea xunáko ne ponóvoti kixovókuti ya Róma kotíxea ne hóyeno, ngoítovane.

28 Yane vo'oku ngahá'ayea énjeja évotikoake júdeuhiko, mbahúkoane ómeokono ne hóyeno yuhoíkovokutike nonékuke ne pahúkotihiko xapa júdeu yane koati payásoti yúhoikovoku. 29 Hukínóvoti énjeja itúkeovo koekúti ya Ponóvotike Kixovókuti hó'e puínokono, itea haina koekúti mani kutí'inoke koepékokonoti. Muhíkova iká'akeokono, ako omótova. 30 Eyengóxoane ápeyemo he'onó koyéti xenékuke usó koyétihiko koépekea Poûlu, ombósikoane hú ngíxea mbahúkea xikóyoke. Mbahúkoamaka neko puvâti píheamaka koyúhoponea puínoake xikóyoke. Koékune yúndoe” koéne yútoenoa.

31 Yane itúkoa húndaruhiko ne páhoenokono. Ya yóti omóhiko Poûlu yaneko pitivóko koéhati Antipátiride. 32 Yaneko po'ípone káxe, aúkopovohiko po'ínuhiko húndaru xoko úkeaku. Poéhane ne húndaruhiko ivu'íxoti kámo ukopóno ómea Poûlu. 33 Simoné'ehiko ya Sezâreya, poréxoanehiko neko koyuhópeti xokóyoke

ne ngovenâdo koane kuríkeamaka Poûlu xokóyoke. ³⁴ Yuhoíkoane ngovenâdo neko koyuhópeti, ina epêmo Poûlu itukóvotiye poké'e úkeaku xapákuke neko poké'ehiko ítuke Róma. Exoâne itúkeovo íhae Silísea, hara kixo Poûlu:

³⁵—Enepo simahíka ne puvópiti, ínamo angamókeno yiúho —kíxoane.

Ina pahukôa ómeokono ne Poûlu ika'ákovokutike ya óvokuke nâti, enepone Êrodi, óvokumaka natíxea.

24

Koyúho ne tutíhiko júdeu évotikoke Poûlu nonékuke Fêli

¹ Singu koe káxe ikénepo, símo Sezâreya ne Anániya, enepone koâti payásoti ya uhá koeti sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke. Ápemaka po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti júdeu, yoko hóyeno koéhati Tétulu, ahúkoti ya koyuhó'iyeatike. Aínovone koyúhóti évotikoke Poûlu nonékuke Fêli, enepone ngovenâdo. ² Ihaxíkoko nonékútike ne Poûlu, koyúhone ne Tétulu évotikoake júdeuhiko. Hara kixo Fêli:

—Íti koati hána'iti teyonéti xapákuke úti. Aínapo yáko yexôa kíxeku netíxi xapákuke úti ákoinoke isukókoti koane ákoinoke aúke'e úhepeko kóyeku úti yara poké'exa úti. Enómaka ítene ítiki poké'exake úti. Koane vo'ókuke ne inámati isoneúti ípíhene, énomone kutí'inoke yusikópotine koeku úti, uti júdeu. ³ Koati iyúseoti kó'iyeaneye ya uhá koeti kixé'eviku koáne ya uhá koeti ípuxovoku iyénonjapa júdeu, epó'oxo ákomo hunóko ne víkoro'ixinovopi vo'ókuke. ⁴ Itea ákomo ngá'umaka ra yúnzo mará'inamo ngámamikapi. Embemópiti kémokenoyinu koeku kalihú ngíxea emó'um vo'oku iti hóyeno seánati. ⁵ Véxoa itúkeovo áhati kópoe'akea isóneu xanéhiko ra hóyeno yuhoíkovoti nenékuke. Koêkuti óvoku ítóhineya ne júdeuhiko ya uhá koêti ra kúveu mêum, koati koturíhikoati. Énomonemaka inuxínoa ne xanéhiko poe'âti hókone, enepone iháxoneti nazârenu. ⁶ Ákomaka téya ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti. Mani apêti úroeya ákoti parexá Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti úrukeova. Yane namúkoane úti. Mani yuhoíkovoti ne hóyeno nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e úti. ⁷ Itea énomone yaneko mani vika'ákoa, kenó'okinovi Lízea, tuti uhá koeti húndaru, mikukóponoati xoko úti. Koati xúnati hú'uxopevea. ⁸ Pahúkoamaka Lízea símeahiko yáye xikóyoke ne koyúhóti ápeyea váhere ítuke ra hóyeno. Enepo yepemá'ika rá'a, kemoâtimo xokóyoke uhá koêti ne koekúti yuhó'inopi úti kó'oyene, vévotikoake —kíxoane Tétulu.

⁹ Kúteanemaka koeku yúho po'ínuhiko júdeu. Aínovomaka koyuhoâti itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye.

Sa'ikóva Poûlu yúho ne puvâti

¹⁰ Ina koexépuko vó'u neko ngovenâdo porexoâti ne Poûlu koyúhoyea. Yane hara kixo Fêli ne Poûlu:

—Énjoa enó'iyeané xoénae ítíkivo yúhoikovoku úti, uti júdeu. Énomone kutí'inoke úhepeti inzóneu nzímea nenékuke nza'íkeova ne yunzó'inokono. ¹¹ Motóva éxeokono itúkeovo kaná'uti ra yúnzo ákoyea anú'uka nduse koeti káxe ike nezépine ya Njeruzálem, yónongu inzáyú'ikoponea Itukó'oviti. Motóvamaka éxeokono kaná'uko ra yúnzo ¹² ákoyeamaka angapa yuho xanéhiko ya hána'iti imokóvokuti, inu'íkonu ne júdeuhiko. Ákomaka íngatuxa isoneu xanéhiko okópea koêkuti xâne, yusíkoti itúkeovo íhikaxovokuke hó'e júdeuhiko, áko'o ya kúveu pitivóko. ¹³ Akó'otimaka oxene kouhupu'ikeokono kaná'uko ne yuhómeku ápeyea váhere índuke. ¹⁴ Itea koati ngoyuhó'inopiti nzókea ra íhikauvoti

íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, enepone koyúhonetemekuhiko itúkeovo poe'âti hokonéti. Énomone koéneye nzókea Itukó'oviti, enepone hó'emaka voxúnoekene, uti jûdeu. Ngutípoa uhá koêti ne yutoéti yara Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muise, yoko uhá koeti yútoe porófetahiko, enepone koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. ¹⁵ Ápemaka ngúxoixone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovomo, kuteâtimaka kúxonehiko râ'a. Énomone exépukopeamo ne ivokóvoti, enepohikone únati kixoku itúkeovo koánemaka ne pahukóvotihiko. ¹⁶ Énomone ngóxuna'ixinovo, ngaha'âti mbónea ngxoku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti koane nonékuke uhá koeti xâne ákoti indúkaheapu.

¹⁷ —Kali enóne ike imbúhikine Njeruzálem ina aungópovoya, omombínoti iyénonjapa jûdeu kali huvó'oxeokonoke ya nókoneke, koane indúkotimaka ingó'iparaxoke Itukó'oviti. ¹⁸ Énomone indúko ya hána'itike imokóvokuti noixónu ne jûdeuhiko íhae Ázea. Yoko ngoúsokoane ne nóngone indúkea ngasása'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti inúxotike. Epó'oxo ako ho'uxóvoti xâne ya njokóyoke, koane ákomaka okopókokoti. ¹⁹ Enepohikone jûdeu íhae Ázea, mani konokoâti símea nenékuke koyúhoponea évotikonuke eneponi áva índuke ínixonehiko ákoyea aúnati, ²⁰ áko'o itukovo ra jûdeu yâyeke, énomonehiko okoyúhoa áva váhere índuke, ínixone pahúkotihiko xapa jûdeu yaneko yunzoíkokono nonékukehiko yane koati payásoti yúhoikovoku. ²¹ Poéhanemea itukapu vo'ókuke neko hónoti yúnzo yuhoíkovokutike nonékukehiko évondikokono. Vo'oku hara koeti yúnzo yanekóyo: “Anéyem kó'oyene yúnzoikeokono nenékukenoé vo'oku ngutípea exépukopeamo ne ivokóvoti” ngôe —kíxoane Poûlu ne Fêli.

²² Yane vo'oku éxea Fêli koêku ne ihákaupoti íhauti Kaná'uti Xêne yonópoti xoko Itukó'oviti, íxíkopa po'i káxe épemo'ikeokono ne Poûlu. Ina kixóa Fêli ne Poûlu:

—Enepo síma Lízea, enepone pahúkoti uhá koeti húndaru, ínamo ongoyúho kixékonokumo —kíxoane.

²³ Yane pahúkoa Fêli ne exoti koeku póhuti séndu húndaru itúkinoá koyonoâti ne Poûlu. Pahúkoamaka iyuhii kíxeokono ne Poûlu koane ákoyea itápa simínoa ínikonehiko kousókinoponoati nókone.

Poûlu nonékuke Fêli yoko Ndurúsila

²⁴ Avo áxu'ikene ikénepoke, aúkopovo ne Fêli xaneti yêno, seno jûdeu koéhati Ndurúsila. Yane pahúkoa Fêli iháxikoponoati ne Poûlu. Yane kámokenoyea yúho koyuhó'inoá Poûlu koêku ne kutípea Kristu Jesus. ²⁵ Koati koyuhó'inoati Poûlu kónokea pónea kixoku itúkeovo ne xâne, koane éxea sayá'ikopeovo, koane kónokeamaka seópea nonékuke Itukó'oviti yúhoikopeokonomo vo'oku kixoku itúkeovo. Yane yupíhova píkea Fêli. Hara kixo Poûlu:

—Motóva pihépi kó'oyene. Koêkutimo káxe motó'iyevaku, ínamakamo inzaxíkapi —kíxoane.

²⁶ Yoko koati kuxoâtimaka Fêli ápeyemo tiúketi póneake Poûlu, ésa'i kuríkopea. Énomonemaka kali enó'ino iháxi'ixea Poûlu yúho'ixea.

²⁷ Pí'a xoénae ikéne, ápe ahe'ókopati ne Fêli, hóyeno koéhati Posiu Féstu. Vo'oku kaha'ayea Fêli iyúni'ikea jûdeuhiko, ene ákoino kuríkapa Poûlu. Síkoane óvoheixea ika'ákovokutike.

1 Mopó'a káxe ike itúkopiwevo pahúkoti ne Féstu yane poké'e, pihóne Njeruzálem ukeâti Sezâreya. 2 Simoné'eya, ina pihinôa tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yoko po'ínuhiko payásoti jûdeu koyúhupoinoa évotikoke Poûlu, 3 koane épemo'ixeahiko itúkinoá áha pahúkoepa Poûlu Njeruzálem-ke. Yoko ápe isóneu nekôyohiko kousokeamo koepékoti Poûlu xenékuke épeminoakehiko. 4 Ina kixovókoxxoa Féstu:

—Sezâreya iká'akokono ne hóyeno. Ákomo ánju'ikene yâye, yonómbokunemakamoya. 5 Koêkuti kahá'ati píhea ya xepákukenoe, axénaponu, maka enepo áva váhere ítuke ne hóyeno, yokóyuhoponoane —kíxovokoxoane.

6 Itopónone kuteâti oitu, áko'o yehí koeti káxe óvea ne Féstu xapákuke, ina aukópovo ya Sezâreya. Yaneko po'ípone káxe, ivátakone ne Féstu xoko óvoku pahúkoti yuhoíkovokutike, yane ina pahúko veyóponeokono Poûlu. 7 Simoné'e Poûlu, yakukú kíxoane jûdeuhiko, enepohikone ukeâti Njeruzálem, koyuhoâti enó'iyea koati váhere ítuke, itea ako veínoake kouhapu'ikea itúkeovo koati kaná'uti ne yúho. 8 Ina kôe ne Poûlu sa'ikóva:

—Haina ongopâti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'e jûdeuhiko. Ákomaka váherexina índuke ne hána'iti imokóvokuti, koane ako angapa Sêza, enepone koati payásoti natina úti —koéne.

9 Ina kíxo Poûlu ne Féstu kaha'âti iyúni'ikea ne jûdeuhiko:

—Kehá'aikopo píhi ya Njeruzálem yíhoikokono njokóyoke vo'ókuke ra koekútihiko?

10 Ina kixóá Poûlu:

—Xoko Sêza, natina úti ya Róma, émbemovo yúnzoikeokono. Énomone motókeyea yúnzoikeokono. Ako váhere índukeinoke jûdeuhiko. Yéxoapepo kó'iyeaneye. 11 Eneponi áva ákoti aunáti índuke, itukapu apêti koati hána'iti mbahúnevo évondikokonoke ngoépekeokono, mani usó ngoyêti ngoépekeokono. Itea koeku ákoyea akána'u ne yuhóhiko vo'óngu, ako yusíka iyúni'ikeekonohiko ne jûdeu ngurí'okeokonohiko. Émbemovo yúnzoikeokono xoko Sêza —kíxoane.

12 Yuhó'ixoane Féstu neko hóyenhiko huvo'óxoati yoko enekoâti ya natíxoku, ina kíxo Poûlu

—Kehá'ápo itúkeovo xoko Sêza yíhoikokono, énomonemo yéno —kíxoane.

Símo Agirípa yoko Mbereníse xoko Féstu

13 Kali ye'á koeti káxe ikéne, ina símo ya Sezâreya ne náti iháxoneti Agirípa. Yoko Mbereníse xáne. Koati yuhoíkoponotihiko Féstu koeku itúkeovo inámati ngovenádo. 14 Koeku ókeya kali ye'á koeti káxe, koyúhoinoa Féstu koêku ne Poûlu. Hara kíxoá:

—Anéye hóyeno iká'ae Fêli. Óvaikone ika'ákovokutike ipuhíkopeane Fêli itúkeovo ngovenádo. 15 Yaneko mbiheaku ya Njeruzálem, enepone tutíhiko sasedóti inuxínoti jûdeu hó'eke, yóko'omaka ne po'ínuhiko teyonéti xapákuke tuti jûdeuya, koyúhoinonoa ne évotikoke Poûlu. Épemonuhikomaka mbahúkea koépekeokono. 16 Ina ngixóáhiko ákoyea víxaneye, uti íhae Róma. Ako pahuka uti koépekeokono ne koêkuti kó'iyeevoku xáne koeku ávovea síma xanéhiko yuhoíkovokutike koyúhoyea évotikoake, koane kónokeamaka ápeyee ne yuhoíkoviati xapákuke maka omótovane sa'íkeova ne yuhó'inokono. 17 Koati énomone yaneko símeakuhiko yâye njokóyoke, ako ingá'akarixa. Itea yaneko po'ípone káxe, ivándakone xoko óvoku pahúkoti yane yuhoíkovokutike, koane mbahúkoane ómeokono ne hóyeno. 18 Ina koyuhóhiko évotikoake, itea ako ápahuina váhere ítuke ne hóyeno kuteâti mbó'okone koyúhoyeahikomo. 19 Koati

koekúti vo'oku hó'e okópinoahiko, ínapoxo vo'oku hóyeno ivokóvotine koéhati Jesus, koyúhone Poúlu itúkeovo ukopeáti xapa ivokóvoti. ²⁰ Akó'oti enjína inzóneu mani ngixoku ngóyuseopea ra koekúti. Yane émbemoa ne hóyeno kaha'ayea yónea ya Njeruzálem yúhoikoponeokonoya vo'ókuke ra koekútihiko évotikokonoke. ²¹ Itea kaha'a óvoheixeaneye motováti itúkeovo xoko Sêza yúhoikoponeokono. Yane mbahúkoa iká'akeovoiko tukú koeti mbahuká xoko Sêza —kíxoane.

²² Ina kíxo Féstu ne Agirípa:

—Mani ngaha'átimaka ngámea yúho ne hóyeno —kíxoane.

—Kemoátimo ihârotike —kíxoane Féstu.

Yuhó'inoa Féstu ne Agirípa yoko xánena

²³ Yaneko po'ípone káxe, úrukovone yuhoikovokutike ne Agirípa yoko Mbereníse. Koati iyoyókovotihiko, koane éno teyonéti xánena, enepohikone payásoti húndaru pahúkoti po'ínuhiko húndaru yoko payásotihiko hóyeno yane pitívoko. Yane pahúkoane Féstu veyóponeokono ne Poúlu. ²⁴ Ina kixôa Féstu neko xanéhiko ho'uxóvotiya:

—Iti náti Agirípa, yoko uhá ketínoe apéti yáyeke, enepora hóyeno neíxone, koati énomone simínonu uhá koeti júdeuhiko íhae yáye, koánemaka ukeáti Njeruzálem, koyúhoti kónokea koépekeokono. ²⁵ Itea akó'oti íninjone évotikokonoke mani koépekinokonoke. Yoko vo'oku épemeovo yúhoikeokono xoko Sêza, natina úti, ngoúsokone inzóneu mbahúkeaya. ²⁶ Itea akó'oti énja mani koeku yúndoe, mbáhoe xoko náti, “Éha kôe pahúnevo rá'a” koéti. Énomone omínoam yáye nenékukeno, ínapoxo nenékuke, iti náti Agirípa, maka enepo epemá'ikakanane, aváne koekúti motováti yundóxea vo'ókuke. ²⁷ Vo'oku íninjoa ákoyea aúnati mbahúkea iká'aeti enepo hákotimaka yúndoe koyuhoáti évotikokonoke ne hóyeno —kíxovokoxoane Féstu.

26

Yuhó Poúlu nonékuke Agirípa

¹ Ina kíxo Poúlu ne Agirípa:

—Motóvane se'íkivoa yúho ne puvópitihiko —kíxoane.

Yane koéxepukone vó'u ne Poúlu koane turíxeovone sa'íkeova yúho ne puváti.

Hara kôe:

² —Koati úhepeti inzóneu kó'oyene koeku mboréxeokono nzímea nenékuke, iti náti Agirípa, motováti nza'íkeova uhá koéti ne yuhó júdeuhiko puvónuti.

³ Ínapoxo koeku yéxi uhá koeti kixoku itúkeovo ne júdeuhiko, koánemaka ne koekútihiko ákoti akutíkoko isóneunoa yumópinokokoke. Énomone émbeminopi kévesekimo kémokenoyi ra yúnzo.

⁴ —Enepora ngóyeku ya xapákuke iyénonjapa xoko úngeaku koánemaka ya Njeruzálem ukeátine indukóvoiko kalivóno tukú koeti kó'oyene, heú koe júdeu éxeahiko ngoêku. ⁵ Koati kaná'uti éxeonuhiko ukeátinekene ngalivónoxoiko. Yoko eneponi akahá'ahiko, mani motováti koyúhoyea ngoêku vo'oku indúkeovo farízeu, enepone koati hokoáti ra hó'e úti, uti júdeu. ⁶ Kó'oyene koati vo'oku ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokevomo, yúnzoikinokono. Énomone neko koati emo'úti yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene ápeyeamo.

⁷ Énomonemaka kúxoixo ne nduse koeti iháxakoku viyénoxapa, uti júdeu. Káxe, yóti kóxuna'ixovoxo ikéneke Itukó'oviti, kaha'áti itóponeamaka. Koati vo'ókuke ra ngúxone xoko Itukó'oviti, énjone kousokeovo, ene koyúhoino ne júdeuhiko

indúkeovo váhere. ⁸Námea koeti ínixinoa xâne xepákukenoen itúkeovo koati tiú'iti koéxepukopea Itukó'oviti ne ivokóvoti?

⁹—Yanekôyoke, íninjoamaka ngónokea xuná'iyexao ongópea ne hokotíhiko Jesus íhae Nazáre. ¹⁰Énomone indúko ya Njeruzálem. Namungóne koyuhópeti, yútoe tutíhiko sasedóti inuxínoti júdeu hó'eke, koyúhoti indúkeovo páhoe, êno kasása'iupeo Jesus ingá'ae. Enepo koyuhókono kixókónokumo, ámbemaka xapákuke neko xâne koyuhoâti kónokea koépekeokonohiko. ¹¹Enómaka váhere indukeinoa ya uhá koeti íhikaxovoku hó'e júdeu. Muhíkova mbahúkoa váherexinoa yúho ne Kristu. Koane vo'oku yupíheovo mbúveahiko, ako malíka yónongu ya pitivókohiko ya po'i poké'e nzopenókexoati.

¹²—Énomonemaka ngahá'a indúkea yanekôyo, mbihínoke ya Ndamásku omondi koyuhópeti itúkeinou tutíhiko sasedóti inuxínoviti hó'eke úti, uti júdeu. Enepone koyuhópeti, koati koyúhoti indúkeovo páhoehiko indúkea ne itukéti. ¹³Koeku véngea neko xêne, yoko itumúkotine káxe yanekôyo, apé koéne noínjone, êno xúnati uhapú'iti ukeâti vanúkeke anuúkoti uhapú'ine káxe. Úhapu'i koéne njêrerekuke koane xêrerekuke njánena. ¹⁴Heú koe úti víkorohikeovo poké'eke. Ina ngámo emo'úti kixónuti ya yuhóke úti, uti júdeu: “Saulú, imáko k'é'iyivoku. Na koeti váherexino itíkeinonu? Koati itíne okó'okopovo kuteâti kixópovoku vûi óko'okoepo enepo ixômo akasúrako heú'iti kiri haváva veínokonoke hokúxeokonó” kixónune. ¹⁵Ina ngixôa: “Kuti íti Unaém?” Ina yumopónu Vúnae: “Undi Jesus, enepone váherexinoke ítike. ¹⁶Yexépukapa, xe'ó yákoepo! Ngoútata'ixinovopine kó'oyene vo'oku indukópitinemo ovónje. Keyuhó'inoatoimo xâne ne neíxone njokóyoke kó'oyene, koáne ne íngomumuxeopikeikomo. ¹⁷Ngóitóvopitimo ya áha kíxeopi ne júdeuhiko, koánemaka yane áha kíxeopi ne xanéhiko ákoti itukapu júdeu ya xoko mbahúkopikumo keyúhoyi emó'um. ¹⁸Yanê'e, imihé'okotimo isóneuhiko koane ipuhíkopeatihikomo hahákutike yonópoti uhapú'ítike. Itêôvatimo ne xunako Satánae hokópotimo Itukó'oviti. Ituyôpotinemo pahúnevo, koane itukópovotimo xanena Itukó'oviti, xaneâtimaka ne po'ínuhiko xâne sasa'ípotine vo'oku kutípeonúhiko” kixónune Jesus.

¹⁹—Yoko enepone páhoenonu Jesus indúkea yaneko koútata'ixinovonuku xenékuke, énomone indúko, iti náti Agirípa. ²⁰Inúxotike, ngoyúhoinoa ne íhae Ndamásku, koánemaka ne íhae Njeruzálem, yóko'omaka ne íhae uhá koeti poké'exa Njúdeya. Yane ngoyúhoinoamaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, enjókotíhiko kónokea ikótívexea isóneuke ne pahúnevo yoko kuríkoepa, koane hokópea Itukó'oviti, yoko itúkea únatinoo koekúti kuteâti motókeya itúkea ne xâne inámapoti kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. ²¹Vo'oku kó'iyeaneye ne yúnzo xapákuke xâne, énomone namúkinonu ne júdeuhiko koeku óveam ya hána'iti imokóvokuti ina kaha'áhiko koépekeonu. ²²Itea vo'oku huvó'oxeonu Itukó'oviti, anéyeingo tukú koeti kó'oyene, ngoyuhó'iyeyati emó'u xapa uhá koeti xâne, kúteanemaka xapákuke ne ákoti apayáso koánemaka xapa payásotíhiko. Ako po'i yúnzo ákoti itukápa neko koyúhone porófetahiko koánemaka Muíse ápeyeamo. ²³Énomone ne kónokea koítóponeovo kotíveti ne Kristu, koane itúkeovo énomone inuxó exépukopo ukópea xapa ivokóvoti, motovâti kouhupu'ikea víyénoxapa júdeu, koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu.

²⁴ Koêkuiiko koyúhoyea ne Poûlu ixómoti sa'íkova ne yuho puvâti, kóhonokone emó'u ne Féstu tetú kixeâti yúho. Hara kíxoa:

—Pipókexovone vo'oku enó'iyea íhikexivo Poulu.

²⁵ Ina yumopâ Poûlu:

—Iti koati hána'iti teyonéti Festú, itea ako ángoeneye kuteâti iséneunonu. Haina undi pepokéxovoti. Ako kalíhuina! Itea enepora yúnzo, aínovo koati kaná'uti emo'úti. Haina yuho xáne pepokéxovoti ra yúnzo. ²⁶ Éxoapepo nâti Agirípa uhá koêti ra koekúti. Ako ongónokoa ámbiku'ixea ongóvo yúnzo'ixea, enjooâti ákoyea ápahuina koekúti yara yúnzo ákoti exâ. Vo'oku ako he'onó ákoe itúkeokono ra koekúti. ²⁷ Iti nâti Agirípa, ako ongónokoa émbemeopi kitípi itúkeovo kaná'uti ne yuho porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke. Énjoa kitípi —kíxoane Poûlu.

²⁸ Ina kixôa Agirípa:

—Íkítixati iténutimo nzokópea Kristu yara kalihú koeti emo'úti kuteâti yemó'uinonu?

²⁹ Ina yumopâ Poûlu:

—Yusíkoti itúkeovo yara kalihú koeti ngoyúhoyea, áko'o ya umó'iyea, itea ehá'ani kutipasí ké'iyinu ya uhá koeti koekúti, ákoti itukápu ya ingá'akeovo. Haina póhutine íti, itea ehá'animaka kó'iyeaneye ra uhá koeti po'ínuhiko kamokénonuti kó'oyene —kíxoane Poûlu.

Mani kurikópovotine ne Poûlu

³⁰ Yane exépkone nâti, koánemaka ne Fêli, enepone ngovenâdo, yoko Mberenise, koánemaka uhá koeti neko ha'íne ivatáhikotiya.

³¹ Ahikúxopeovonehiko Poûlu, ina exókoko isóneu. Hara koéhiko:

—Ako ituke ra hóyeno mani koépekinokonoke. Muhíkova iká'akeokono, ákomaka évotikinokonoke —koénehiko.

³² Ina kixôa Agirípa ne Féstu:

—Mani kurikópovotine ne hóyeno eneponi hákoti epemóvo yúhoikeokono xoko Sêza —kíxoane.

27

Pahukókono ne Poûlu ya Róma

¹ Usoné'e visóneunokono vóneamo Ítalea ya hána'iti vatéke, kuríkokonone ne Poûlu koánemaka ne po'ínuhiko iká'aeti xoko hóyeno koéhati Njúliu, kali payásoti húndaru pahúkoti póhuti séndu húndaru. Enepone hóyeno, hane úkea xoko iháxakoku teyonéti húndaru iháxoneti “Húndaruna Sêza”. ² Yane namúkone uti hána'iti vatéke íhae pitivóko koéhati Andaramítii. Yoko koati usó koyêtime yónea ne ivú'eti íyeuke pitivókohiko ya poké'exa Ázea ya xe'o mar. Yane pihóne úti. Hane xáne úti Aristáku, íhae Tesálonika, pitivóko ya Masêdonea. ³ Po'ípone káxe, simóne úti ya pitivóko koéhati Sídom. Kóseana Poûlu ne Njúliu. Síkoa noíxoponea ínikonehiko motovâti kóusokinohiko Poûlu nókone. ⁴ Vukeáne Sídom, hane véko úti íyeu norte ya kali poké'e iháxoneti Xípere kukúkeke úne. Akó'oti síká ihunóvoti vékea vivú'e xoko mani vékoku úti. ⁵ Hunoneâne úti ne Silísea yoko Páfilea, ina símo úti ya Míra, pitivóko ya Lísea. ⁶ Yaneko pitivóko, ínixopono po'i vivú'e ne pahukoâti ne húndaruhiko omo'óviti. Enepone vivú'epo, hane úkea Alíxandiriya. Kene Ítalea yóno. Yane pahúkovine ne pahúkoti húndaruhiko vivú'ixea.

⁷ Kali êno káxe he'oo kóyeyea vivú'e koane tiú'iti píhea tumúne, ina hunonêo uti pitivóko koéhati Kinídu. Koati okotumoné kixoti uti ihunóvoti ákoinoke omótova ponó kó'iyea úti xoko mani vékoku úti. Yanê'e vayákukoponovo poixô'oke kali poké'e koéhati Keréta xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti. Hane véko úti hunókokuke émeuxa Keréta, enepone iháxoneti Sáumona. ⁸ He'oo kóye húse'okea uti Keréta tukú koeti pitivóko koéhati Únati Ókokuhiko Ivú'eti. Yoko ako ahika po'i pitivóko koéhati Láseyá nê'e.

Koímaiti koane tiú'iti yoneáti

⁹ Vo'oku ko'ókoriyena ne vónea koane enó'iyeyane káxe vévoe, simóvone kaxena tiú'ipe yoneáti ya hána'iti vatéke. Koáhati pihotíne ne áyui júdeuhiko hó'eke, enepone irikóvoti xapa kásati. Yane enékoa Poúlu ne po'ínuhiko úti. ¹⁰ Hara kixovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, íninja tiú'iyeamo vónea koane koímaitimo. Enómakamo evónevoti, haina póhutine ya xoko vivú'e koane ínone, itea enómo koeku úti, póhutihiko úti —kixovokoxoane.

¹¹ Itea enepone pahúkotí húndaruhiko, hane kuvóvoxo isóneunoa únae ivú'eti, koánemaka ne iyonoáti ne hána'iti vatéke. Ako koati itúkoke yuho Poúlu. ¹² Yoko enepone ókoku vivú'e, haina koati únati okokúti ya xapa kaxena kásati yoko ihunóvoti. Énomone xu'ínaino ha'íne úti inixoáti kónokea vukóponea, kahá'atihiko itóponea pitivóko koéhati Feníse motováti vókeaya xapa kásati. Enepone Feníse, po'i ókoku ivú'eti yane kali poké'e koéhati Keréta. Yoko pi'á kôe inonxinovoku úkeaku ihároti. Ápe xoko úkeaku kótuti koánemaka xoko úkeaku kásati.

¹³ Yane turíxovone ápeyaa ihunóvoti he'oo koyêti ihúneovo íhae úkeaku kásati. Yoko ikutíxatihiko itopónoatimo neko áha yónea, énomone veyópoinoahiko neko ínati haváva ixikoáti ne vivú'e. Úkeane pího úti. Huse'oo kíxoa vivú'e ne poké'exa Keréta ákoti koati ahíkea. ¹⁴ Avo áxu'ikene vónea, kenó'okone êno xúnati ihunóvoti iháxoneti “Nordeste” ukeáti íyeu Keréta. ¹⁵ Yane koati xúnati amátitikea vivú'e. Ákone víta vévekea xoko mani vâha vékea úti vo'oku xunáko ne ihunóvoti. Énomone sikó kixínoa úti ya koékuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁶ Yane hane véko úti xoko ákoyeaku áxuna ihunóvoti poixô'oke ya kali poké'e koéhati Kalaúda kukúke úne. Énomone veyópea úti ne kali vatéke híre ne vivú'e. Êno víkó'okorixea ina vitopâ vúrukea vivú'eke. ¹⁷ Vurúkoane, ina ika'ákexoa ahinoêtihiko ya mâreso kotíú'ikoati, puváti itóhineyaa. Vo'oku píkeahikomaka ómeovimo ihunóvoti ya koéhati Siríte, óvoku êno harîri, ene poké'exinoanehiko ne kayápaehiko ihunóvoti iyonoáti ne vivú'e. Yane sikó kíxoanehiko ne vivú'e ya koékuti iyónoaku ihunóvoti. ¹⁸ Yupíhovo kixó'oviku ne êno xúnati ihunóvoti. Yane ko po'ípone káxe, kúrihikoanehiko ínone ne vivú'e oévoke úne motováti yapáhiyaa. ¹⁹ Yane mopó'apeke káxe, vánahixovane ne ahinoêtihiko huvo'óxoati úti kúrihikea oévoke úne ne po'ínu ípovo vivú'e.

²⁰ Kali ápe káxe ákoyeane naíxa uti káxe koane hékerekhiko. Ina apémaka neko êno xúnati ihunóvoti xánena úko ito'óviti. Yane ákone kúxa úti víteovomo.

²¹ Yoko enotíne káxe ákoyeane níka ne uhá koeti ivu'íxoati ne ivú'eti. Yane exépukone Poúlu xapákuke uhá koêti, ina kixovokoxoa:

—Itínoe hóyeno, mani konokoáti kitípinunoo yaneko ngoyuhó'inopinoo ákoyea yusíka vipúhikea Keréta. Yane áko'oni ra koímaiti koeku úti kó'oyene koáne ra êno vévonevo. ²² Itea kó'oyene injíko'okopinoo ákoyeaneo píke, vo'oku ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke úti. Poéhanemo ra vivú'e evóko.

²³ Kó'inokeneye ra yunzó'inopinoo, vo'oku yara yóti simónu ánju, ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke. Yoko énomone nzóko ne Itukó'oviti. Koati undi ovóxe. ²⁴ Hara kixónu ánju páhoenonu: “Poulú, hako píke. Koati konokoâti sími xoko Sêza, enepone koati payásoti náti. Epó'oxo ya hána'iti seánakopi Itukó'oviti, ákomo ápahuina ivokóvoti xapákuke ne xéna yara ivi'e” kixónune. ²⁵ Hákonoeokopo píke itínoe hóyeno, vo'oku koati ngutípoti Itukó'oviti kousokeamo kuteâti ne yuhó'inonu. ²⁶ Itea vamatítikokonotikomo xoko kali poké'e kukúke úne —kíxovokoxoane Poúlu.

²⁷ Itopónone pí'âti kúveu lúmingu ákoyea íyuhixavi ne xúnati ihunóvoti koane ákoyea tópi iyónoviku yane mar koéhati Andiriyátiku, pó'okoa ahinoêtihiko yane vivú'e ákoyeane vahika poké'e. Yoko kukúnemea yóti yanekôyo. ²⁸ Ina kurinó'ekohiko máreso apêti ko'inákoati kirípuhike, ihíxoati upénoko neko úne. Yane éxoanehiko itúkeovo tirintai sei koeti méturu upénoko. Ya kali tumúneke, íhixopahikomaka. Yane itóponoiko vinti seti koeti méturu. ²⁹ Vo'oku píkeahiko ínumeamo mopôí ne vivú'e, kurínó'ekinohiko koaturu koeti ínati haváva ya terékuke ne vivú'e motovâti ókea koáne ákoyeane píha tumúne. Yane épemone hó'e póhutihiko neko xâne ákoyeanemo iká'akarixapu yúponiyea. ³⁰ Enepohikone ahinoêtihiko yane vivú'e, kahá'ane ínixe oxéne kohó'iyea. Hukinóvoti koévesekahiko úneke ne kali vatéke, enepone ípíhone kúveuke vivú'e yanekôyo. Koati itúkovotihiko kahá'ati itúkinoa pó'ínuhiko haváva ixikoâtimaka ne vivú'e ya nonekútike. ³¹ Yane hara kíxovokoxoa Poúlu ne pahúkoti húndaruhiko koáne ne húndaruhiko páhoe:

—Enepomo hákoti óvo kúveuke vivú'e ne ahinoêtihiko, ákomo itépunoe —kíxovokoxoane.

³² Yane tetúkoane húndaruhiko ne máreso itopâti neko kali vatéke. Sikó kíxoane íríkeovo úneke.

³³ Kaha'áne yúponiyea, pahúkoa Poúlu uhá koêti neko xâne níkea. Hara kíxovokoxoa:

—Katoze koene káxe íxómoyea kíxoixinoe ákoti nikenôe tukú koeti kó'oyene.

³⁴ Koati mbahukópiti níki vo'oku koxunákopitinoemo. Yoko péhutinoe, muhíkova póhuti kali híyeu tíuti ákomo évakapu —kíxovokoxoane Poúlu.

³⁵ Uke'éxoa Poúlu koyúhoyea nê'e, veyone páum, ina ikoró'ixinovo Itukó'oviti nonékuke uhá koêti, ina hono'ékexoa koane níkea. ³⁶ Yane úhepepone isóneu uhá koêti neko xâne, ínamaka nikohíko. ³⁷ Yoko duzentu setentai sei koe úti kúveuke neko hána'iti vatéke. ³⁸ Uke'éxonehiko níkea, kúrihikoane úneke ne tíriku, ínone vivú'e motovâtimaka yapáhiyea ne hána'iti vatéke.

³⁹ Yuponíne, ako éxapana poké'e símoku úti neko ahinoêtihiko. Itea noixoânehiko apéyae tâki neko úne koane enó'iyea haríri xe'ókuke, ina yuhó'ixokoko ópískoti kíxoaku iyónea vivú'eya. ⁴⁰ Ina tetukoâhiko ne máresoana ínati haváva ixikoâti ne vivú'e. Yane kuríkoane oévoke úne. Kúxeopamaka ne avekópeti, enepone iyonoâti ne vivú'e koêkuti âha iyónea. Ínamaka koexépuropa ne kayápaeti oveâti nonékuke ne vivú'e motovâti iyóneovi ihunóvoti íyeuke xê'o ne úne. ⁴¹ Itea vitopónoane ne ho'úxopovoku êno haríri oévoke úne, yúhurukovone none vivú'e xapa haríri, itópokonone. Yoko turíxovone itátakexea ne ivú'eti terékuke vo'oku yupíheovo xunáko ovóxokeovo ne úne.

⁴² Yane ínixoana húndaruhiko kónokea koépekexea ne iká'aeti, puvâtihiko âraukea koane kohó'iyea. ⁴³ Itea vo'oku kahá'ayea koíteovo Poúlu ne koati payásoti húndaru, ako síka koépekeekonohiko. Yane pahúkoa ne xanéhiko éxoti âraukea

inuxó kó'iyeahiko kurínó'ekovo úneke motovâti itóponea movó'iyeku poké'e.
 44 Kene ne po'ínuhiko xâne, pahúkókono namúkea tâpoa, áko'o itátakexine vivú'e
 motovâti íteovohiko. Énomone koéneye uhá kó'iyea itóponea movó'iyeku.

28

Kali poké'e koéhati Maúta kukúke úne

1 Vitopóvane neko poké'e, ina vexôa itúkeovo Maúta koéha. 2 Koati únati kátarakeovi ne ko'óvokutiya. Óxokuxinovi yúku vo'ókuke ne úko yoko kásati. 3 Ápemaka kali noku xelêke, ítixone Poúlu, kûremaka yúkuke. Yane apé koene koéxoe koho'íyeani otuko yúku. Ikokó koéne vo'ókuke Poúlu. 4 Noixoâne ko'óvokutihiko íkekeovo vo'ókuke Poúlu, hara kixókókohiko:

—Koatímea koepékoti ra hóyeno. Íteova ne mani yúpuririkeovo, itea kó'oyene ípihóponokonotine kuteâti motókeyea kíxeokono —kixókókonehiko.

5 Itea ikátatavo'uxovo ne Poúlu, kurikoâti ne koéxoe yúkuke. Yane ako yuvâti. 6 Yoko kúxoane ko'óvokutihiko momó'oxeamo ne vô'u, áko'o hú kó'iyeamo ivókeovo. Xu'ikénene, noixoânehiko ákoyea yuvâti, ípokone isóneunoa. Yane koyuhoâtihiko itúkeovo íhae vanúke ne Poúlu.

7 Yoko xêrerekuke neko nóvoheixoku, ápe émeuxa hóyeno koéhati Pûbiliu, enepone pahúkoti yane kali poké'e. Poréxovi ne hóyeno vókea óvokuke kúveu mopo'âti káxe. Koati únati kátarakeovi. 8 Yoko ka'aríneta há'a ne Pûbiliu. Ípeke óvo, yuvâti xúnati ihoréketi yoko êno otuko mûyo. Ina noixóponoa Poúlu, yane itúkinoane orásaum koane ípihone vô'u tutúkuke koitóvati. 9 Ikénepoke, heú koe símohíkea ne po'i ka'aríneta yane kali poké'e koane koíteovahiko Poúlu. 10 Koati ênoti íparaxeovike nekóyohiko. Simovóne kaxena pihópea úti, ípihoahiko xoko vivú'e ne uhá koeti nókone úti koékumo vónea.

Ukopóno ne evo Poúlu yonoti Róma

11 Ya hunókókuke ne mopo'âti kohê vókea yane kali poké'e, namúkopone uti po'i ivú'eti íhae pitivóko koéhati Alíxandiriya. Yoko ókokunemaka yaneko poké'e xapa kaxena kásati. “Hapáparu” íhaxeokono neko hána'iti vatéke, hokópoti íha pí'âti ípunéti, mahi hapáparu, hókone po'ínhiko xâne. 12 Simoné'e úti pitivóko koéhati Sirákusa, mopó'a káxe vókoaya, 13 ina vukopónomaka. Yane simóne uti pitivóko koéhati Rêxiu. Poéhapoako káxe ikéne, turíxovone ihúneovo ihunóvoti ukeâti úkeaku kásati. Pí'a káxe vómone ina símo úti pitivóko koéhati Potêyoli. 14 Yane pitivóko, tokópone uti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Épemovihiko vókea xokóyoke kúveu póhuti sêmana. Koáne, vókoaneyá. Koatine kóye imókone vitopóno pítivokona Róma. 15 Yoko eyékoxoane po'ínuhiko úti kutípoti Jesus ya Róma kenó'okeamo úti. Énomone pihíno okótumonexeevi ya ípuxónovokutihiko koéhati Parásana Ápiu yoko Mopo'âti Kavanékuti. Noixoânehiko Poúlu, íkoro'ixinovo Itukó'oviti koane úhepeponeoxo isóneu vo'ókukehiko.

Poúlu ya Róma

16 Simoné'e úti ya Róma, poréxokono ne Poúlu ápeyea koati óvoku koane éxoepa koêku. Itea kóyeane ápeyeamaka húndaruya koyonoâti.

17 Mopó'a káxe ike símine úti, ítaikoa Poúlu ne payásoti jûdeu íhae Róma simínoa. Hara kixovokoxoa simonéhikoya:

—Ítínoe iyénonjapa jûdeu, ako váhere índukeinoá ne viyénoxapa jûdeu. Ákomaka angápa ne kixoku itúkeovo ne voxúnoekene kûreinovike. Itea kóyeane

ingá'akeokono ya Njeruzálem, koane ngurí'okeokono íhae Róma. ¹⁸ Uke'éxone épemo'ikeonuhiko íhae Róma koêku ra índuke, kahá'ahiko kuríkopeonu, in-ixoâtihiho ákoyea váhere índuke mani ngoépekinokonoke. ¹⁹ Itea ako kaha'á íxa viyéno jûdeuhiko nguríkopeokono. Énomone kutí'ino ngonokoâti émbemeovo yúnzoikeovo xoko koati payásoti natina úti, enepone Sêza. Kene haina nzimínoti yâye vo'oku ápeyea váhere ítukehiko ne iyénonjapa jûdeu ánja ngoyúhoyea nonékuke náti. ²⁰ Inzáxikinopikenoé yâye, ngaha'âti noínjeopi yoko yúnzo'ixeopinoe. Koati vo'ókuke ne kúxoixone úti, uti íhae Izaráe, véxone kousokeovomo, ingá'akinovo yara korénde —kíxovokoxoane.

²¹ Ina kixoáhiho jûdeu iháxiu:

—Ako ápahuina koyuhópeti simo'óviti ukeâti Njúdeya koyuhó'inoviti kêku. Ákomaka viyéno simo'óviti koyuhópoinoviti ápeyea váhere ítike. ²² Itea kóyeane kahá'ayea kámokenoyea uti iséneu, vo'oku véxoane itúkeovo koati puvonéti ya uhá koeti poké'e ra ho'éti hékone —kíxoanehiko.

Koyúho emo'u Itukó'oviti ne Poúlu ya Róma

²³ Yoko hoénaxohiko káxe ho'úxovopemo. Simovóne neko káxe, éno simóti xoko Poúlu óvokuke. Ukeâti yuponí koéti, tukú kíxoa yóti koyúhoinoahiko Poúlu koeku natíxea Itukó'oviti xapa xâne, kaha'aínoati kutípea Jesus. Hane veínoa ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koánemaka ne yútoe porófetahiko koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke. ²⁴ Ápe ítonehiko Poúlu kutípea vo'oku yuhó'inoa. Kene po'ínuhiko, ako akútípa.

²⁵ Koeku yumópeokoko ne jûdeuhiko yaneko pihópeaku, hara kíxovokoxoa Poúlu tumúneke pihópeahiko:

—Koati tokopóvoti yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti mekúke vo'oku yoxúnoekene. Énomone ne yúho xoko porofeta Izâiya, ²⁶ enepone koéti:

“Yokóyuhopoinoa ra xanéhiko. Hara íxeahiko: ‘Kemoâtinoemo, itea ákomo kalíhuina yéxinoa iséneu ne kémone. Neixoâtimo, itea ákomo kalíhuina iyúseinopi koêku ne neíxone.’ ²⁷ Vo'oku títiu kóyeyea omíxone ra xanéhiko, exexó kixóhiko kêno koane úke. Yane ako ínixone koane kámone. Ákomaka éxina isóneu koêku. Yane ákomaka aúkapapu njokóyoke, koane ákomaka ngaítapahiko” kôe. *Izâiya 6.9-10*

²⁸ Ina kixovókokoxopamaka Poúlu:

—Ivévaka itúkeovo xapa xâne ákoti itukapu jûdeu omókonomo ra ihíkavoti koyúhóti kixoku koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti, uti xâne. Yoko ivavákoatihikomo nê'e —kíxovokoxoane.

(²⁹ Uke'éxone koyúhoyea ne Poúlu, pihóponehiko ne jûdeu. Yoko kali xúnati yumópeokokohiko koeku pihópea vo'oku kámone.)

Pí'a xoénae iká'akovo ne Poúlu

³⁰ Pí'a xoénae óva Poúlu neko ovokúti alúkaxone, koane ú'uso kóye ivávakea uhá koeti xâne noixóponoati. ³¹ Ako píkone ne Poúlu, koane ákomaka itopâti koyúhoyea koêku ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Ákomaka itopâti íhikaxea ne ihíkavoti koyúhóti koeku Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

RÓMANU

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Róma

Yaneko yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, pítivokona Koríntu óvo. Ápe isóneu noíxoponea ne hokotíhiko Jesus ya pítivokona Róma, maka káxunakanehiko ikéneke Itukó'oviti. Itea tumúneke píheaya, kuríkopoñoiko tiúketi ya Njeruzálem, huvó'oxeokonoke ne kutípotihiko Jesus yane pítivóko, páhoenoa íhae Masédonea. Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti, kouhápu'ikinoati ne hána'iti isóneunovi Itukó'oviti, uti xâne yara poké'e, yaneko pahukínovi Xe'éxa ivókinovovi. Éxokoamaka Poûlu ne íhae Róma ápeyea isóneu xo'ópeinoahiko.

Xapákuke ne jûdeu hokoti Jesus nóvo, ápe koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'yiea ne xâne inúxotike, ina yusíka hokópea Jesus. Éxokoa Poûlu ya yútoeke ákoyea ákoeneye. Éxokoamaka itúkeovo vo'oku kúveovo uti Kristu ponópinovoke úti nonékuke Itukó'oviti, kutí'inokemakamo vonopâti natíxokuke vanúkeke, kene haina vo'oku vitúkea páhoenovovi yútoe Muíse. Yokómomapihi ne yutoéti inuxínoati ne Ngálata, yútoemaka Poûlu, vo'oku kouhápu'ikinovimaka koéku ne sirkunsidá koéti.

Anéye iháxakexoku kápituluhiko ya koyúhope Rómanu:

1.1 yonoti 1.15: turi yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Róma

1.16 yonoti 3.20: pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne, jûdeu koánemaka ákoti itukápa

3.21 yonoti 4.25: koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo úti vo'oku kúveovo uti Kristu yoko ítukeinovi ya kuruhúke, kene haína vo'oku sirkunsidá kó'yiea úti, itukovo vo'oku hókea uti yútoe Muíse.

5.1 yonoti 8.39: vinamápone xoko Kristu

9.1 yonoti 11.36: kotíxoponoa Poûlu ákoyea axú'ina hokoti Kristu xapákuke jûdeu, itea éxoa símeovoikomo káxe hokópeahikomo.

12.1 yonoti 15.13: ahá'inoa Itukó'oviti itúkea ne hokoti Jesus

15.14 yonoti 16.27: íkopovo Poûlu

Turi yútoe

¹ Yundóxinopinove, undi Poûlu, undi ovoxe Jesus Kristu. Koati undi iháxiu Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne. Haxákonumaka Itukó'oviti indúkeovo koyuhoâti ra inámati ihíkavovoti itúke. ² Yoko enepora inámati ihíkavovoti ukeâti xokóyoke, koyúhoane Itukó'oviti mekúke ápeyeamo. Anêko sasá'itike emó'u xoko yútoe porófeta, enepohikone koyúhoti emó'u Itukó'oviti mekúke ³ koyuhoâti koéku ne Xe'exa Itukó'oviti. Yoko enepo ikútipasikoponovovi ne Xe'exa Itukó'oviti yaneko símeaku yara kúveu mêm, xapa ámoripono Ndávi, teyonéti nâti mekúke, úkea. ⁴ Koati hána'iti kouhápu'ikeokono itúkeovovo Xe'exa Itukó'oviti ne Vúnae Jesus Kristu, yaneko exépukopeaku ukópea xapa ivokóvoti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Koati vo'oku itúke Jesus kóseanayeonu Itukó'oviti, porexónuti indúkeovo ápostulu ya iháke. Koane poréxonumaka ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, enepone uhá koeti ákoti itukapu jûdeu, motovâti kúveovo Xe'exa Itukó'oviti koane hokópeamaka. ⁶ Yoko yanêkomaka xapákuke neko po'ínuhiko kuvovâti, itínoe iháxiupu Itukó'oviti hokópea Jesus Kristu. ⁷ Enepora koyuhópeti, mbahúkinoane ne uhá koeti xâne ya pítivokona Róma ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, itínoe iháxiupomaka

Itukó'oviti itúkeovo kasása'iuo. Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka úhepetike isoneûti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Vúnae ne Poûlu vo'ókuke ne kutípoti Jesus ya Róma

⁸ Inúxotike, ya iháke Jesus Kristu, íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvóvone, ve'ókuke, uhá ketínoe. Vo'oku ya uhá koeti kúveu mêum, anêko koyuhoâti kixeku kitípinenoe Kristu. ⁹ Yoko Itukó'oviti, enepone nguri'okovo, enepone heru'ó ngíxonemaka omínjone indúkea ítukexeonuke, ngoyuhoâti ra inámati ihíkavoti omínovike Xe'éxa, éxoa itúkeovo koati kaná'uti ákoyea ânga indúkinopinooe orásaum. ¹⁰ Kóyekune émbemea Itukó'oviti míhe'okinonumo onjéne noínjoponeopi yara koeku kó'oyene, itupapu ahá'inonu. ¹¹ Koati yupihóvotine ngahá'ayea noínjoponeopinooe, motovâti omínombi unako kèku ikéneke Itukó'oviti, kutí'inokemo kexunákovoti ikéneke Vúnae koeku nzímea xepákuke. ¹² Hara ngíxo, mani ngahá'ayea kutikokó kó'iyea kóxunakeovo úti ikéneke, koeku ámbeyea xepákukenoe, ngoxunákovoti ikéneke Kristu vo'oku kixeku kívivo Vúnae, koèkumaka kèxunakivo vo'oku ngixoku ngúveova. ¹³ Ngahá'amaka yéxi, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enó'iyea ngahá'ayea mbiha xepákuke, itea tukú koeti kó'oyene, ako tópi itopónuti. Mani ngaha'âti ápeyamaka eho ngo'ítukeino Vúnae xepákukenoe, kuteâti koeku ápeyaa xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itupapu jûdeu po'íke ongóponoku. ¹⁴ Vo'oku koati apêti ítukexeonuke Itukó'oviti, nóngone indúkea. Énomone ne ngoyúhoyea emó'u xapákuke uhá koeti xâne. Haina pohúneti xapa xâne hána'iti ihíkaxovoti kuteâti ne ngerêkukihiko, itea koánemaka xapa xâne ákoti akutêa. Hainámaka pohúneti xapa xâne ko'éxoneti, itea koánemaka xapa xâne ákoti éxone. ¹⁵ Énomone ú'uso ngóyeyino ngoyúhoyeamaka ne inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti xepákuke, itínoe íhae Róma. ¹⁶ Ako ndeina ngoyúhoyea ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, vo'oku koati xunako Itukó'oviti nê'e koíteovo xâne ya pahúnevo, koèkuti kutipoâti. Énomone koéneye xapákuke jûdeu inúxotike, koánemaka xapákuke po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. ¹⁷ Vo'oku yane inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, kouhupu'ikovo ponópeovi Itukó'oviti nonékuke koeku kúveova úti. Yoko ukeâti túri tukú koeti hunókokuke, konókoti kúveova úti, kuteâtimaka koeku yutókexovo emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti, itopónoatimo ne inámati apéyeeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti” kôe.

Koati váhere kixoku itúkeovo ne uhá koeti xâne

¹⁸ Itea xoko Itukó'oviti vanúkeke úkea ipihoponeokonokemo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum ákoti teyâ ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koánehikomaka ne xâne vaheréxoti kixoku itúkeovo, enepohikone itopâtimaka ne po'ínuhiko xâne éxea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku itúkeovo. ¹⁹ Kó'inokeneye, vo'oku enepone kixóvoku Itukó'oviti motovâti éxeokono xapa xâne, ú'uhapu'í kóye vo'oku kouhupu'ikinoanehiko Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêum. ²⁰ Enepone kixóvoku Itukó'oviti ákoti inixoâti, kuteâti ákoyea uké'eyeaku xunáko, koane itúkeova ne hána'iti teyonéti Itukó'oviti, koati iyúseoti ukeâtine inâ apê ra mêum, vo'ókuke ne uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti. Énomone ákoino pó'onexeevoke xanéhiko nonékuke Itukó'oviti. ²¹ Éxoahiko ápeyaa Itukó'oviti, itea ako téyahiko, kuteâti mani nókone kixeeokono koeku itúkeova ne koati kaná'uti

Itukó'oviti. Ákomaka íkara'ixinapahiko, itea hahakú koénehiko isóneu vo'oku ainovo koekúti ákoti itóponone ovêa isóneuke. ²² Vo'oku íkutixapeovohiko ko'éxoneti, énomone itúkinovo xâne ákoti isóneu. ²³ Ya koêkuni kahána'ikea ne êno hána'iti iháyú'iu ti Itukó'oviti ákoti hunókoku, ainovó koene ipunéti, okovo xâne vekotimo pevótike iháyú'iko, yoko ipunéti okovo hó'openo ôti, koane okovo po'ínuhiko hó'openo koaturu koeti hêve, yoko hó'openo há koêti poké'eke yoneâti hûra. ²⁴ Vo'oku kixóvokuhiko, síkoane Itukó'oviti koésayu'ixopeovohiko yane itúkea váhere áha itúkea, koane ikópiti'ikopeokoko, koane kóteyokeokoko múyo yane váhere kixókokokuhiko. ²⁵ Koati kurikoâtihiko hókea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, hokópoti kixovókuti ákoti akaná'u. Ainovó koe koéxokeu Itukó'oviti hokópohiko, koane énomone iháyú'iko ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti iháyú'iko, poéhane itukóvo pahúkoti apé kó'iyea uhá koeti koekúti, poéhanemaka motokêa iháyú'ikeokono ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoyeneye.

²⁶ Vo'oku kó'iyeaneye kixoku itúkeovo ne xanéhiko yara kúveu mêum, síkó kixoane Itukó'oviti itúkea váhere úhepune múyo, koeku koésayu'ixeahiko kixoku itúkeovo ikoyénoxopovokokoti. Vo'oku muhíkinova ne senóhiko xapákuke, ya koêkuni itúkeovo hóyeno ko'íma, kuteâti kixoku itúkeovo uhá koeti ko'ímati, kópoe'akoa ne kixoku itúkevohiko, íko'ímamaxopovotine po'i sêno. ²⁷ Kúteanemaka kixoku itúkeovo ne hóyenhiko. Enepone kóyeneaya sêno kuteâti kixoku itúkeovo uhá koeti koyénoti, kurí kixoanehiko. Ainovó koéne po'i hóyeno oyókopone, koane kóyenoapeokokohiko. Koati yupihóvotine ikópiti'ikopeokoko koeku ikóyeno xopeovokoko. Yoko koati motokeâti nekóyohiko namúkopea koxé'ukene ne ehopo ítuke, ésa'i ne váhere kixoku itúkeovo.

²⁸ Enepone xanéhiko yara kúveu mêum, vo'oku ínixeá ákoyea itúkovo ke ne éxea Itukó'oviti, síkó kixoane Itukó'oviti hókea ne váhere isóneu, koane itúkea koekúti mani ákoti omotóva itúkeokono. ²⁹ Ainovo xâne itúkoti hiko uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti, vaheréxinoatimaka ítuke ne po'ínuhiko xâne. Koatíhikomaka ipupákinoti isóneu kahá'ayea tiúketi, koane áhatimaka váherexea ítuke yoko poé'aino isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku iyókeova ítukevo. Koatíhikomaka koépekenati, koane áhatimaka okópea po'ínuhiko xâne, koane semékekexea. Koati úhepetinoahikomaka itúkea váhere, koane itúkea xêti po'ínuhiko xâne itukóheyeati koêku, ³⁰ koane ikópiti'ikeamaka íha. Koatíhikomaka puvoti Itukó'oviti, koane kapayásokinovokokoti. Koati íkutixapovotihikomaka únati ya po'ínuhiko xâne, koane áhati iháyú'ikopeovo. Ákomaka tópi kixoku isóneu kahá'ayea itúkea váhere. Ákohikomaka akútipó há'a yoko êno. ³¹ Ainovohikomaka xâne ákoti isóneu. Ákomaka kaúsaka emó'u enepo apê yúho. Ako ápahuina xâne ítupa'ikonehiko, muhíkinova koati êno yoko há'a. Koati ákoti xâne kóseanane. ³² Upánini exo yuho Itukó'oviti motókeyea yonópea ipihóponovokutike ne xâne koetíneye ítuke, itea kóyeane váherexeahiko ítuke. Haina póhutine, itea ínixeahikomaka unáko ne po'ínuhiko xâne koetíneye kixoku itúkeovo.

2

Aínovo pahukóvoti, júdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

¹ Énomone ngó'ino: Iti húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeâti ákoyea aúnnati, neixapu. Yusíkoti itíkivo ákoti apayáso, áko'o koati teyonéti, kóyeane ákoyeamo pé'onexivoke nonékuke Itukó'oviti. Vo'oku koeku kó'iyeaneye iséneuno

po'ínuhiko xâne, koati kixepóvoti, koati keyuhópovotimaka ákoyea yaúnati vo'oku ápemaka ítike kuteáti ne ínixene ákoyea aúnati xoko po'ínuhiko xâne. ² Véxoa itúkeovo koati ponóvoti ne Itukó'oviti enepomo ipihápana xâne va-heréxoti kixoku itúkeovo. ³ Koeku ínixi ákoyea aúnati ne xâne koetíneye pahúnevo, ápeikopo oxéne ítivoamo ne ipíhponope Itukó'oviti koeku itúkimaka koekútihiho kuteáti? ⁴ Áko'o, kó'inokenemeaye iséneuno po'ínuhiko xâne vo'oku ákoyea itúkoake ne éno hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákoti imákinapu xâne koane ákoti imáxapuvi. Ákoikopo yéxa itúkeovo koseánapiti Itukó'oviti vo'oku kaha'ainopi ikétivexi iséneuke koane kiríkopi váhere kixeku itúkivo? ⁵ Itea koeku itúkivo xâne koati tiú'iti omíxone koane ákoyeamaka ikétivexa iséneuke ne váhere ítike, inamá'axone kuri'úxovo ne metókeinoko ipíheponikonomo yaneko káxe simapúne ipíhponope Itukó'oviti, enepo kauhápu'ikakanane ne koati ponóvoti kíxoako ipíhponone ne xâne pahukóvoti. ⁶ Vo'oku hane exóa kíxoakomo Itukó'oviti yuhaíkapane ne póhutihiko xâne, enepone kixoku itúkeovo yáye yara poké'e. ⁷ Porexóatimo Itukó'oviti ne inámati apéyati ákotinemo hunóko xoko xâne ixómotihiko koxuná'ixovo itúkea únati, enepohikone kaha'átimaka itóponea ne éno yupihóvoti unako koépokumo ya xoko Itukó'oviti yoko kahána'ikeekonomo ya xokóyoke ákotinemo uké'eyeaku. ⁸ Itea enepohikone xâne póhutine unako koéku yuíxovo, ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane áhatimaka váherexea kixoku itúkeovo, kotívetimo kíxoako Itukó'oviti ipihápananehiko. ⁹ Koati kotívetimo koéku epó'oxo koati hána'itimo tiveko kixókonoku ne uhá koeti xâne itúkoti váhere. Énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne. ¹⁰ Itea enepohikone xâne itúkoti únati, yupihóvotimo unako koépoku xoko Itukó'oviti, koane kahaná'ikokonotimo ya xokóyoke, yoko hána'itimakamo úhepeko isóneu ukeáti xoko Vúnae. Koati énomonemo koéneye inúxotike xapa júdeu, koánemaka xapa uhá koeti po'i kó'iyevoku xâne, ¹¹ vo'oku nonékuke Itukó'oviti kutúkokone uhá koeti xâne.

¹² Yané'e, uhá koeti xâne itúkoti váhere ákoti exá koéku ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ákomakamo veínakana neko yutoéti yúhoikopeokono, pahukápakakanane ipihóponovokutike. Kene uhá koeti xâne itúkoti váhere exoáti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti, koati énomonemo veínokono yuhaíkapakanane. ¹³ Vo'oku haina xâne póhúneti kamokenó kixoáti ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponopóvo nonékuke Itukó'oviti, itea koati xâne itukoáti ne ponopóvo nonékuke. ¹⁴ Enepone po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, ákoti exá ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo eopáhiko ya xokóyoke kónokea pónea kixoku itúkeovo, kuteátimaka koéku ne páhoenokono xâne itúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, yusíkoti ákoyea éxa neko yútoe Muíse, itea kóyeane kuti kó'iyea apéti xokóyoke, vo'oku eópea ya xokóyoke kónokea pónea kixoku itúkeovo. ¹⁵ Yane enepone isóneu ápeya ponóvoti koekúti nókone itúkea, kuti kó'inoa ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Iyúseo kó'iyeaneye vo'ókuke neko isóneu kónokea pónea kixoku itúkeovo. Epó'oxo éxoa ya xokóyokene enepo pahukóvo koánemaka tokopóvo ítuke. ¹⁶ Yoko énomonemakamo koéneye yaneko káxe enepo parexâne Itukó'oviti ne Kristu Jesus éxokoepa yonópoku ne xanéhiko vo'oku kixoku itúkevohiko, koánemaka vo'oku kixoku ko'ísonueya ákoti po'i exoáti, kuteátimaka koéku yane inámati ihíkavoti ukeáti xoko Itukó'oviti ngoyúhone xapa xâne.

Ako pó'onexeovoke ne júdeuhiko nonékuke Itukó'oviti

17 Itínoe jûdeu, koati kixoâtinoe itúkeovo vo'oku hé'e, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápeinoke sesá'iko nonékuke Itukó'oviti. Koatímaka yéyexovope ne héki Itukó'oviti, 18 koane yéxi ahá'inopi Itukó'oviti, koánemaka ne koati únatinoe kixovókuti íhikaxopike ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. 19 Koatímaka inixépovoti itíkivonoe hirikoâti ponóvotike xêne ne xâne kutí koeti komítiti, koane keuhápu'ikoti xâne ovoti hahákutike. 20 Itínoemaka íhikaxoati emó'u Itukó'oviti ne xâne ákoti éxoneya, koane ne inámatiko xâne, vo'oku ápeyea xepákuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, poéheve ne exóneti koáne ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. 21 Iti íhikaxoti po'ínuhiko xâne, mani kenokoâti íhikexopivoa inúxotike ne íhíkavoti íhikexone. Iti íhikaxoti po'ínuhiko xâne ákoyea améxa, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? 22 Keyúhoinomaka po'ínuhiko xâne ákoyea yusíka kapíneyea xâne ákoti itukapu koati múxone. Kene íti, hainá'ikopomea itíkoti kuteâti nê'e? Koati ketirínateoxo ne hokonéti, itúke vo'u xâne ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Itea peréxomea Itukó'oviti nékone peréxi? áko'o kutí koe yoméxoti mani kírepino Itukó'oviti. 23 Iti itukoâti éyexovope yéxi ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopomea itíne kutí'inoke koyuhókonoti ákoyea aúnati ne itúke Itukó'oviti vo'oku ápeyea váhere íti ákoti haká ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea? 24 Énomonemaka kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, koêti:

“Vo'oku váhere ítikenoe, koémoke'ekono ne iha Itukó'oviti xapákuke ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu” koêti.

25 Enepone hénaxovope itíkivo xanena Itukó'oviti yane sirkunsidá ké'iyi, itínoe jûdeu, koati apêti itópoinopike enepo itikâ ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea yane yútoe Muíse. Itea enepo hákoti itikôa, ákone itópoinopike sirkunsidá ké'iyi, epó'oxo kutí ketímo xâne ákoti sirkunsidá akôe, enepohikone ákoti ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti koxé'uke. 26 Kene ne xâne ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, enepo itukâ kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, hainá'ikopo kutipasí koâti ne xâne apêti hoénaxovope koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti, enepone sirkunsidá koêti? Hainára koéneye. 27 Epó'oxo enepohikone xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotihiko sirkunsidá akôe, itukovo énomonehiko itukôa kuteâti ne yutoéti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane koati kouhápu'ikotihiko itíkivo pahukóvoti, itínoe jûdeu. Vo'oku upánini ápeyea hé'e, enepone yútoe Muíse, koane upánini itíkivo xâne sirkunsidá koêti, itea kóyeane itíkivo pahukóvoti vo'oku ákoyea itíka neko páhoenopi itíki yútoeke Muíse. 28 Vo'oku enepone koati kaná'uti itúkeovo jûdeu ne xâne, haína koxé'uke óva. Koáne ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, hainámaka mótokike óva. 29 Itea enepone itúkeovo koati kaná'uti jûdeu ne xâne, hane exôa oveâti isóneuke. Kúteanemaka koêku ne koati kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne xâne, koati isóneukemaka óva, koekúti itúkinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene haina koxé'uke óvo ne hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti kuteâti koêku yane yútoe Muíse. Yoko enepone xâne koetíneye ne sirkunsidá kó'iyea, Itukó'oviti koyuhó'iyeamo unako koêku kene haina xoko xâne yara kúveu mêum úkea ne íháyu'ikeokono.

3

1 Koeku kó'iyeaneye, unatíneikopomea koeku jûdeu ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea itópoinoake sirkunsidá kó'iyeahiko? koetímeamo isóneu po'i xâne. 2 Êm, koati hána'iti itópoinoake, koane ákomaka tópi koeku kó'inokeneye.

Vo'oku énomonehiko itukóvo inúxoti íkamoake Itukó'oviti emó'u. ³ Kene ne júdeuhiko ákoti akutípoa? Hainámea vo'oku ákoyea akútípoahiko, ákoinoke oxéne kousokeovo neko yuhó'inoahiko Itukó'oviti? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. ⁴ Ako kalíhuina. Yusíkoti itúkeovo semékenovo'iti ne uhá koeti xâne, itea ako ákoeneye ne Itukó'oviti. Koati kaná'uti ne yúho, kuteátimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Maka iyúseane itíkivo koati ponóvoti ya uhá koeti yúho, koane aúrapu'inemaka itúkeovo koati sasá'iti ne ítike enepo áva inixoáti poé'ayea ne itíkivo” koêti. *Sáramu 51.4*

⁵ Itea itukovo vo'oku pahúnevo úti inamá'axoinoke urapú'i itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, namo koéneikopoye? Ákonimeaa itúkapu koati pahukóvoti ne Itukó'oviti enepo ipihápanavi? (Yoko enepora yúnzo, koati kuteáti ko'isoneyea úti, uti xâne ákoti ponóvoti isóneu.) ⁶ Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Eneponi akoéneye, ákoni oxéne yúhoikopeovimo ne Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo.

⁷ Itukovo inamá'axoti iyusêo itípanevo Itukó'oviti koane itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti vo'oku nzemékekexea, yusíkoikopo ipíhopeneonu vo'ókuke? koetímeamo isóneunoa po'i xâne. ⁸ Eneponi akoéneye, mani motovâti kó'iyea úti: “Vitúkaikopo váhere maka iyúseaneoxo sasá'iko ne Itukó'oviti” mani koêti úti. Yoko koati énomone koéneye yúho ne itukóheotihiko ngoêku, koyúhóti kó'iyeaneye ne yúnzo xapa xâne. Enepohikone xâne koetíneye yúho, koati motokeátimo ne kixókonoku ipihápananehiko Itukó'oviti.

Pahukóvoti ne uhá koeti xâne nonékuke Itukó'oviti

⁹ Ná'ikopomo kó'eye visóneunoa rá'a? Utí'ikopo unatí koêku, uti júdeu, ya po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu? Ako kalíhuina, vo'oku énjokopeaneno yara yúndoe itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne, júdeuhiko koánemaka xâne ákoti itukápa, ¹⁰ kuteátimaka kó'iyea ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Ako xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye nonékuke. ¹¹ Ákomaka xâne iyukínovati isóneu ne kaná'uti kixovókuti. Ákomaka oposíkoati ahí'okeova ne Itukó'oviti. ¹² Itávohikone uhá koêti. Uhá koénehikomaka koésayu'ixopeovo. Ako xâne únati ítuke nonékuke Itukó'oviti. Ako ápahuina xâne koetíneye ítuke nonékuke.” *Sáramu 14.1-3*

¹³ “Enepone emó'u ipuhíkeati pahákukehiko, aínovo ákoti aunáti, kuteáti koeku hehé'iyea ihópune imuyúkoti ukeáti ekóxovokuke enepo imihé'oko. Koatíhiko semékenovo'iti yoko aúpu'ikenati. Enepone yuhóhiko, kutí koe vénenuna koati ipúhokovoti koéxoe.” *Sáramu 5.9; 140.3*

¹⁴ “Koatíhikomaka íhakenati, epó'oxo aínovo koati kotívoti emo'úti koyúho.” *Sáramu 10.7*

¹⁵ “Kene hêve, ú'uso kóyemaka píhea xoko motovâti óko'okea koane koépekea. ¹⁶ Koékuti vékoku, poéhane koésayu'ixea koeku po'ínuhiko xâne koane omínoa kotívoti koekúti. ¹⁷ Ákohiko exa óvoheixea kásatike isoneúti. Poéhane ipúhonevo yoko púvea po'i xâne éxo.” *Izâiya 59.7-8*

¹⁸ “Ákohikomaka teya Itukó'oviti” kôe. *Sáramu 36.1*

¹⁹ Yoko uhá koêti ne yutoéti ovâti ne Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, véxoa itúkeovo xâne hokoáti neko yutoéti kíxo. Ákoikopo ápahuina xâne apêti pó'onexeovo ke nonékuke neko yutoéti. Aínovo koati motokeáti ipíhopenekonono. ²⁰ Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponóvoti nonékuke

Itukó'oviti vo'oku ítone itúkea, koeku hókea neko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti, vo'oku énomone exóko xâne itúkeovo pahukóvotihiko.

Vo'oku kúveovo uti Kristu, koítovovi Itukó'oviti yane pahúnevo úti

²¹ Itea kouhupu'ikoane Itukó'oviti kíxoaku ponópea ne xanéhiko, ákoti itukapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Yoko koyúhoamaka Muíse koane po'ínuhiko porófeta mekúke koêku ra koekúti ya yútoekéhiko. ²² Énomone ne kíxoaku Itukó'oviti ponópea ne xâne nonékuke vo'oku kúveovohiko Jesus Kristu. Yoko énomone koéneye xoko uhá koeti koékuti xâne kuvováti, vo'oku ako poé'aku xâne nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone uhá koéti. ²³ Koati pahukóvoti ne uhá koeti xâne koane kónokea ne éno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti xokóyoke. ²⁴ Itea poréxoa Itukó'oviti ponópeovo ne xâne nonékuke ya hána'iti seánakoa, ákotimaka ésa'ixoake, vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus koíteovovi ya pahúnevo úti. ²⁵ Koati Kristu itukóvo noífovokoe Itukó'oviti óvokeovo itína kuruhúke, koane poréxopea ésa'í itúyopea pahúnevo úti. Yoko poéhane kutípea úti konokóvo. Kixínoakeneye Itukó'oviti, koati kouhápu'ikoati pónoene ne kixoku itúkeovo yaneko koseána xanéhiko pahukóvoti yanekóyoke enepo akó'o íphápana. ²⁶ Kene kó'oyene vo'ókumaka ítukeinovi Kristu, kouhupu'ikoamaka pónoene ne kixoku itúkeovo. Énomone kutí'inoke iyúseoti itúkeovo koati ponóvoti, koane itúkeovo énomonemaka ponopâ ne xanéhiko kuvóvoti Jesus.

²⁷ Ápeikopo oxene xâne iháy'u'ikopeovo nonékuke Itukó'oviti? Ako kalíhuina. Koatímea vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse kó'inokeneye? Áko'o, hána vo'ókuke nê'e, itea koati vo'ókuke po'í Ponóvoti Kixovókuti, enepone kixó'oviku Itukó'oviti ponopó'oviti vo'oku kúveovo uti Kristu. ²⁸ Noíxoaneikopo úti itúkeovo vo'oku kúveovo Kristu ne xâne ponópínovo nonékuke Itukó'oviti, kene hána vo'oku itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁹ Enepone Itukó'oviti, poéhanemea júdeuhiko itukoa kuvóvone? Hainá'íkopomaka kuvóvone po'ínumaka xâne ákoti itukapu júdeu? Hainára, koatímaka kuvóvone xanéhiko ákoti itukapu júdeu. ³⁰ Vo'oku ako apí'a ne Itukó'oviti. Poéhaxo, yoko énomone ponopâ ne júdeuhiko, enepohikone sirkunsidá koéti vo'oku kúveova. Énomonemaka ponopâ ne po'ínumaka xâne ákoti itukapu júdeu, enepohikone ákoti sirkunsidá akôe, koékumaka itúkeovo kuvováti. ³¹ Ávaina hako inixôa po'ínuhiko xâne kutí kó'iyea ákotine itúkovo ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku koyúhoyea úti kónokea itúkeovo Kristu kuvóvo úti. Ako kalíhuina! Itea vo'oku kúveovo uti Kristu, koati énomone kutí'inoke vikaná'uxoati vitúkea páhoenovi vitúkea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

4

Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ponínovo ne Âbraum

¹ Enepone voxú'ikene Âbraum, uti júdeu, ná'ikopo kó'eye yuho úti vo'oku itóponone ikéneke Itukó'oviti? ² Eneponi itukapu vo'oku kixoku itúkeovo ponínovo ne Âbraum, mani apéti oxéne iháy'u'ikopeovo, itea ako ákoeneye nonékuke Itukó'oviti. ³ Vo'oku hara kôe ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: "Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Âbraum ínixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke" kôe. ⁴ Enepone xâne ko'ítuketi, koati apéti námoepo. Haina ípara ne námoepo, itea koati konokoáti namúkea ne ésa'í kó'ítukeya. ⁵ Kene enepone

xâne ákoti oko'ítuke itea kuvóvoti Itukó'oviti, poéthane motovâ ponópea xâne pahukóvoti, énomone ínixo Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke vo'oku kúveova. ⁶ Yoko énomonemaka koéneye yuho Ndávi mekúke enepo koyuhôa itúkeovo koati únati koêku ne xâne ínixone Itukó'oviti ponópeovo nonékuke ákoti itukapu vo'oku ítone itúkea. ⁷ Yoko énomone ne emo'úti koêti:

“Koati únati koêku ne xâne ituyópotine váhere ítuke, enepohikomakane sasa'ípotine pahúnevo. ⁸ Koati únati koêku ne xâne ínixone Itukó'oviti ákoyeane okónoko ipíhóponeokono vo'oku pahúnevo” koêti. *Sáramu*
32.1-2

⁹ Enepone xâne únati koeku nonékuke Itukó'oviti, kutíyaneikopo? Poéhanemea júdeu, enepohikone sirkunsidá koêti apêti hoénaxovope koxé'uke itúkeovo xanena Itukó'oviti? áko'o, po'ímaka xâne ákoti itukapu júdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe. Vo'oku ínati ngoyuhoámeku koêku ra yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêti: “Vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Ábraum, ínixinoake Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke” koêti. ¹⁰ Ná'ikopo kíxóvoye ne Ábraum inixôa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke? Sirkunsidá koéne yanekóyoke? áko'o ávo. Koati énomone yaneko káxehiko avô'o ne sirkunsidá kó'iyea xâne. Koati ávoti sirkunsidá akôe ne Ábraum yanekóyoke. ¹¹ Enepo sirkunsidá kó'inoke ne Ábraum ikénepoke, koati hoénaxovope itúkeovone ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova. Enepone kúveovo Itukó'oviti inuxô ina sirkunsidá kôe. Énomone koéneye motovâti itúkeovo Ábraum itukóvo turi uhá koeti po'inuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, upánini ákoyeahiko sirkunsidá ákoé, motovâtimaka ínixeokonohiko itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ¹² Koáne énomonemaka itukóvo úkeaku ne xâne sirkunsidá koêti. Itea enepohikone sirkunsidá koêti ngíxone, haína ne xâne pohúneti apêti koxé'uke hoénaxovope itúkeovo xanena Itukó'oviti, itea enepone koati kaná'uti sirkunsidá koêti, énomone ne xâne kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti kíxoaku Ábraum kúveova yaneko avô'o sirkunsidá akôe. Yoko koati kaná'uti itúkeovo ha'a úti ne Ábraum koeku kúveovomaka uti Itukó'oviti.

Vo'oku kúveova Ábraum, énomone kóúsokinoa Itukó'oviti yuhó'inoa

¹³ Haina vo'oku hókeahiko Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse ne Ábraum yoko amósenopono, itúkinoa Itukó'oviti ne yúho, enepone koati yuhóti ákoti aukáparu ikéne ko'íparayeamo uhá koeti koekúti yara kúveu mêum. Itea koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti koane ínixeokono ponóvoko nonékuke kó'inokene. ¹⁴ Enepone xâne kíxone Itukó'oviti enepo koyuhôa ápeyemo ípara, eneponi itukapu xâne ihuínovoti ponópeovo nonékuke vo'oku hókea ne Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itúkapu vo'oku kúveovo Itukó'oviti kóúsokinokono yuhó'inoa, koane ákoni itúkapu xunako yuho Itukó'oviti kóúsokinoa. Énomone neko yúho ákoti aukáparu ikéne. ¹⁵ Enepone Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, exoko xâne pahúnevo koane kóuhapu'ikinoa kónokea ipíhóponeokono vo'ókuke. Vo'oku koeku ákoyea páhoenokono xâne ítúkea kuteâti ne páhoenovi Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, ákomaka oxéne pahúkeovo ne xâne.

¹⁶ Énomone kónokino itúkeovo ukeâti kúveovo uti Itukó'oviti kóúsokeovo xoko úti neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Ábraum mekúke, motovâti itúkeovomaka ya seánakovike Itukó'oviti kóúsokeovo, koane motovâtimaka ákoyea oxéne ákoyeamo kaúsakapu neko yúho xapákuke uhá koeti amósenoponomo Ábraum.

Haina póhutine neko amósenoponomo jûdeuhiko, enepone hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea koánemaka neko kuvóvoti Itukó'oviti kuteâti Âbraum mekúke, vo'oku koati énomone ne ha'a uhá koeti úti, uti kuvóvoti Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko énomonemaka kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti vo'oku Âbraum, enepone koêti: “Mborexópitimo itíkivo úkeaku ákoti yumaxápu kó'ieovoku xâne” koêti. Yoko hane koyuhó'inoa, Itukó'oviti, kuvóvone Âbraum, enepone koexépu kopoti ivokóvotihiko, enepone pahúkotimaka apé kó'ieya koekútihiko akó'oti yanekóyo. ¹⁸ Upánini kutí koe ákoti oxéne kousokeovo neko yuhó'inokono, itea koâti kutipoâti Âbraum kousokeovomo ne kúxoixone. Énomone itúkinovo úkeaku ákoti yumaxápu kó'ieovoku xâne ne Âbraum, kuteâti yuhó'inoa Itukó'oviti, enepone koêti: “Énomonemo koéneye ákoyea yumáxapu ne yamósenoponomo” koêti. ¹⁹ Yoko komomópovo ne Âbraum, noíxoane ákoyeane xunako koxé'u, koane yé'ekéane póhuti séndu xoénaena, koane hóvenoxeane ne Sâra, enepone yêno, itea kóyeane ákoyea kamúya'ika isóneu kúveovo Itukó'oviti. ²⁰ “Kaná'utiperameamo?” ako ákoe isóneunoa neko yuhó'inoa Itukó'oviti. Haina ákoti akutípoa, itea vo'oku kúveovo Itukó'oviti, inamá'axo koxuná'ixovo ikéneke koane iháyu'ikeamaka Itukó'oviti. ²¹ Koati exoâti Âbraum ápeyea xunako Itukó'oviti kousokea neko yuhó'inoa. ²² Yoko vo'oku kúveova Âbraum, ínioxá Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ²³ Enepone “ínioxá Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti” koêti, haina póhutine Âbraum kíxo, ²⁴ itea koati utímaka kíxo, uti kuvóvoti Itukó'oviti, enepone koexépu kopoti Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ²⁵ Koati ivokínovovoti ne Jesus kuruhúke vo'oku váherevoko úti, koane exépu kopopo ukópea xapa ivokóvoti motovâti ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti.

5

Ponópovone úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova úti

¹ Koeku ponópeovone úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveova úti, úhepepone isóneunovi Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. ² Koati Kristu isíminovea ne hána'iti seánakóvi Itukó'oviti koeku kúveova úti. Yoko títiu kóye úti ikéneke, koane hána'itimaka elókeyea vokóvo vo'oku kúxoixone úti véxone kousokeovomo, enepone kahá'inepeamo uti Itukó'oviti ya itúkeovo hána'iti iháyú'iti. ³ Haina póhutine nê'e, itea muhíkova ne kotíveti koekúti vékoku úti, elókeamaka vokóvo, vexoâti itúkeovo énomone porexó'ovi ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koane ákoyea vaúkapapu vikéne ya hókea uti Vúnae. ⁴ Kene enepone ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koane ákoyea vaúkapapu vikéne, énomonemakamo kutí'inoke vitukóvoti xâne exoâteoxo vékea ne uhá koeti vékoku. Kene enepone vitúkeovo exoâti vékea ne uhá koeti vékoku, énomonemo kutí'inoke apêti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti véxone kousokeovomo. ⁵ Kene enepone ápeyea kúxoixone úti xoko Itukó'oviti kuteâti nê'e, ákomo kuxohí víxa vo'oku ovo'ó kó'ieovi ne páhoenovoti Itukó'oviti, enepone Sasá'iti Omíxone uha-uhá kixoâti visóneuke ne éno hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti.

⁶ Vo'oku yaneko vitukóvoiko xâne muyá'iti isóneu ákoti xunáko itúkea únati, enepo simovóne koati kaxénaxeake Itukó'oviti, ivókinovovi Kristu, uti váhere xâne. ⁷ Muhíkinova ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, ôriti ápeyea xâne ivokínovoti. Énimeá ápeyea xâne koxunákovoti ivókinovo xâne koati itípakovoti. ⁸ Itea éxokovea Itukó'oviti kaná'ueya ne ákoyea omótovovi okóvo vo'oku

ivókinovovi Kristu yaneko vitukóvoiko xâne pahukóvoti. ⁹ Kó'oyene, koeku ponópeovone úti nonékuke vo'oku óvokinovovi itína ne Kristu ya kuruhúke, koatímaka vo'oku Kristu víteovamakamo ne ipíhophonopemo Itukó'oviti ipihápana xanéhiko. ¹⁰ Vo'oku uti xâne haxá koyeáti Itukó'oviti yanekóyoke vo'oku váhere vítuke. Itea koeku kó'iyeaneyeiko úti, unátipinovi isóneú Itukó'oviti vo'oku ivókinovovi Xe'éxa kuruhúke. Kó'oyene koeku unátipinovine isóneú Itukó'oviti, inamá'axonemo iyusêo vonópeamo xokóyoke vo'oku exépukopeane ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ¹¹ Yoko haina póhutine nê'e, itea hanemaka vitúko hána'iti elókeko vokóvo, Itukó'oviti yoko kixó'oviku ya xoko Vúnae Jesus Kristu, enepone kutí'inoke unátipotine isóneunovi Itukó'oviti.

Ako akútea omínovike Ádaum ne omínovike Kristu

¹² Kuteáti itúkeovo vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno turíxinovo pahunévoti yara kúveu mêm, epó'oxo kuteáti turíxeovomaka pevóti yara kúveu mêm vo'oku pahunévoti, énomonemaka itópoinoa pevóti ne uhá koeti xâne, vo'oku uhá kó'iyea itúkeovo pahukóvoti. ¹³ Yoko tumúneke ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ápene ne pahunévoti yara kúveu mêm. Itea yanekóyoke, ako ipihóponoati ne xâne pahukóvoti vo'oku ávovea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse saya'íkoti xâne itúkea váhere. ¹⁴ Itea kóyeane ápeyea pôreu ne pahunévoti. Énomone ne pevóti. Vo'oku ukeátine kaxena Ádaum tukú koeti kaxena Muíse, uhá koene xâne ivókeovo, muhíkova ne xâne ákoti akutêa pahúnevo Ádaum.

Yoko enepone Ádaum, koati exókoviti koeku po'i xâne, enepone koyúhone emo'u Itukó'oviti símeamo yara kúveu mêm, enepone Jesus Kristu. ¹⁵ Itea koati pó'iti koeku pôreu ne pahúnevo Ádaum koáne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ákotimaka ésa'ixinoveake. Kaná'uti itóponea uhá koeti xâne ne pevóti vo'oku pahúnevo neko inúxoti hóyeno, itea koati yupihóvoti xunáko ne hána'iti seánako Itukó'oviti itóponea koati énoti xâne yane hána'iti íparaxeovike ukeáti kóseanyeovi po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu. ¹⁶ Koane enepone hána'iti íparaxeovike Itukó'oviti, yupihovó koénemaka xunáko yane pahúnevo neko inúxoti hóyeno. Vo'oku kaná'uti motókeyea ipíhophonookono ne xâne vo'ókuke neko póhuti pahunévoti, itea kó'oyene koeku yupíheovo xu'ínayea pahúnevo xâne, simó'ovi ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ponopó'oviti nonékuke. ¹⁷ Koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itópoinoake pevóti ne uhá koeti xâne, inamá'axonemo itukóvo vo'oku kixó'oviku po'i hóyeno, enepone Jesus Kristu, kahá'inepinoakemo úti natíxea natíxokuke ákotinemo hunókoku, uti xâne iyónoaku Itukó'oviti ne éno hána'iti seánako, uti ikó'íparaxoakemaka ponópea nonékuke.

¹⁸ Vo'oku kuteáti koeku itóponea uhá koeti xâne ne póhuti pahunévoti, enepone pahúnevo neko inúxoti hóyeno, motókeinoke ipíhophonookonohiko, kúteanemaka koeku itóponea uhá koeti xâne ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku póhuti ponóvoti itukéti, enepone kixó'oviku Jesus ivókinovovi, porexó'oviti ponópeovo úti nonékuke yoko vonópea xokóyoke ákotinemo hunókoku. ¹⁹ Yoko kuteátimaka koeku itúkeovo vo'ókuke neko póhuti hóyeno koane pahúnevo itúkinovo pahukóvoti ne ákoti yumaxápu xâne, kúteanemaka koeku itúkeovo vo'oku koévesekea ahá'inoá Itukó'oviti ne po'i hóyeno, enepone Jesus, ákoinokemakamo yumaxápu xâne ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti.

²⁰ Ápeinoke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kouhápu'ikoati ne éno pahunévoti ixómoti kuri'úxovo. Itea upánini kó'iyeaneye ne pahunévoti,

koati inamá'axoti ukopónomaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ²¹ Yane kuteâti koeku itúkeovo itopónoti uhá koeti xâne ne pahunévoti ominó'oviti pevóti, kúteanemaka koeku itóponeovi ne seánakovi Itukó'oviti koane ponópeovi nonékuke, motovâti ákoyea hunókoku vópea xoko Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Vúnae Jesus Kristu.

6

Koitovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti vo'oku ákoyea omótovovi okóvo

¹ Yane namo koéneye? Yusíkoikopo vóvoheixea pahunévotike motovâti inamá'axoyea kuri'úxinovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti? ² Ako kalíhuina! Nonékuke ne pahunévoti, kutí koene uti ivokóvoti koeku ákoyeane xunáko xoko úti. Ákoikopo yusíka vóvoheixea pahunévotike. ³ Koati yexoâti koêku ne váhikeovo, uhá koeti úti ahíkovoti ya iháke Kristu Jesus, itúkeovo kixó'èkoti xaneâtime úti ne Kristu ya ivókeovo. ⁴ Koeku kó'iyeaneye, koatímaka xané kixóâti úti ekóxeovo yaneko ivokóvo koeku váhikeovo ya iháke, motovâtimaka vinámapea ikéneke ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kuteâti koeku inámapea ne Kristu yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti vo'ókuke ne êno hána'iti ihayú'iuti xunako Há'a xokóyoke.

⁵ Vo'oku koeku kutí kó'iyea xané kixóâti úti ne Kristu ya ivókeovo, poéhapoanemaka úti xoko Kristu koeku exépukopea ukópea xapa ivokóvoti. ⁶ Véxoaanemaka uké'exeokono ne kúxoti kixoku vitúkeovo ákoti aunáti. Kutí koéne kuruhúxovotinemaka nê'e yaneko ivokóvo ne Kristu kuruhúke, motovâti uké'epea itúkeovo ikó'itukeu váhere kixovókuti ne muyo úti, koane motovâtimaka uké'exeokono itúkeovo xunako pahunévoti exô koeku úti. ⁷ Vo'oku enepone xâne ivokóvotine, koati iteóvatine ne xunako pahunévoti. ⁸ Koeku kutí kó'iyea vivokóvotine yaneko ivokóvo ne Kristu, kutípoamaka úti vinámapeane xokóyoke. ⁹ Yoko véxoa ákoyeanemo ivákapu ne Kristu koeku ukópea xapa ivokóvoti, vo'oku ákoyeane xunako pevóti xokóyoke. ¹⁰ Enepone ivókeovo ne Kristu, koati uke'éxopoti xunako pahunévoti. Yoko koati úsotine neko ítuke yanekóyoke, ákonemo okónokoa káyukea. Kene ne ápeyea kó'oyene ike exépukopine ukópea xapa ivokóvoti, koati kuri'ókopovotine Itukó'oviti. ¹¹ Énomonemaka yákoeneye. Kutí íxea ivokóvotine neko kúxoti kixévoku ákoti aunáti. Kene ne yápeyi kó'oyene, kuri'ó yákoé Itukó'oviti koeku héki Kristu Jesus.

¹² Ákoneikopo yusíka itúkeovo váhere kixovókuti pahukô xikóyoke, kutí'inoke mani itíkotinoe váhere úhepune miúyo. ¹³ Hákonemaka ike'ítukexoa ne iháxakexoku miúyo itíki váhere koekúti, itea kirí'akapapu Itukó'oviti koeku itíkivo inámapoti xokóyoke, vo'oku iti kutí koeti xâne exepúkopeatine ukópea xapa ivokóvoti. Kene ne miúyo, póhutihiko iháxakexoku, heú íxepinamaka Itukó'oviti motovâti itúkeovo ikó'itukeu ya únatike. ¹⁴ Hainá'ikomo pahunévoti exô kêku. Vo'oku koati seánakovi Itukó'oviti exô kêku, kene hainá'ikomo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

Konokoâti kuri'okopeova úti ne Itukó'oviti

¹⁵ Ná'íkopomo koéneye? Koeku hainá'iyean Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti itea itúkeovo seánakovi Itukó'oviti, "Ákoikopo yuvâti pahúkeovo úti!" koetímeeamo isóneunoa po'í xâne. Itea ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopo yéxa itúkeovo kirí'okovo exô kêku? Itukovo kirí'ókovoti itíki váhere kixovókuti, koatíne váhere kixovókuti exô kêku yoko iyenópokonotimo ipihóponovokutike

vo'ókuke. Kene itukovo kiri'ókovoti Itukó'oviti itíki ahá'inopi, hanemo itukóvo pôreu xikóyoke, ponóvoti kixeku itíkivo. ¹⁷ Itea aínapo ákoe Itukó'oviti vo'oku upánini itúkeovo váhere kixovókuti exô kêku yanekóyoke, kó'oyene herú kixene iséneu kitípi ne ihúkauvoti ihikexokonoke. ¹⁸ Kó'oyene koeku ítivoa ne váhere kixovókuti, itíponenoe ovoxe Itukó'oviti koati ponóvoti kixoku ítúkeovo. ¹⁹ Anéye inzokoake ra koekúti, vo'oku mani óriti yéxi koêku ya hákoti ngixoáneye. Kuteâti itíkivo kutí koeti akaúti yanekóyoke koeku yixivo itíki váhere úhepune miúyo, koane ípihi tumúne ne váhere ítike vo'oku ítúkeovo váhere kixovókuti exô kêku, kó'oyene kirí'akapu Itukó'oviti motovâti péni kixeku itíkivo koane itíkivo xâne koati sasá'iti nonékuke.

²⁰ Vo'oku yanekóyoke, enepo itukóvoiko váhere kixovókuti exô kêku, koati ákoti panápu kixeku itíkivo. ²¹ Kene ne pôreu koeku ké'iyineye, poéhane koekúti ominópitinoe tíyapana kó'oyene. Vo'oku ya hunókokuke, koati iyonópotimo xâne ipihóponovokutike. ²² Itea kó'oyene koeku ítivoa ne pehúnevo, itíponenoe ovoxe Itukó'oviti yoko pó'itipone pôreu xikóyoke. Énomone ne sesá'ipi nonékuke Itukó'oviti, yoko hunókokuke itepónoatinoemo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ²³ Vo'oku hara pôreupo ne pahunévoti, iyónopea xâne ipihóponovokutike. Itea enepone koati hána'iti íparaxeovike Itukó'oviti vo'oku ítúkeinovi Vúnae Jesus Kristu ákoti ésa'ixinoveake, énomone ne vópeamo xokóyoke ákotinemo hunókoku.

7

Íhokoa Poúlu koeku sêno ko'ímati ne ihúkauvoti ihikaxone

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati é'exo kixeâti ne ponóvoti kixovókuti nokonéti hókeekono yara kúveu mêm. Koati iyúseoti ápeyea xunáko nê'e xoko xâne koeku ápeyeako ne xâne yara kúveu mêm. ² Noixó íxea ne sêno ko'ímati. Nonékuke ne yutoéti ponóvotike kixovókuti, enepone sêno ko'ímati, koati koetínemoye ítúkeova tukú koeti ivakápune ne íma. Itea ivakápune íma, koati hunókokunemo xunáko neko yutoéti xokóyoke, enepone koyuhoâti ítúkeovo ko'ímati. ³ Yane enepo oko'ímapo po'í hóyeno koeku ávovea ivákapu ne íma, inixókonotimo ítúkeovo aupú'ikoti íma. Itea enepo ivakápune ne íma, koati iteóvatimo ne yutoéti koyuhoâti ítúkeovo ko'ímati, epó'oxo enepo oko'ímapo, ákonemo yuvâti. ⁴ Keánenomaka, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe ivekóvotine yaneko ivokínovovi ne Kristu ya kuruhúke, motovâti ápeyea inámapoti yúnae. Énomone neko Xe'exa Itukó'oviti, enepone exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti, motovâtimaka enó'iyea únati kixoku vitúkeovo nonékuke Itukó'oviti. ⁵ Vo'oku enepo hokoá'iko úti ne vâha kíxeova úti, kutí koéneoxo inamá'axoti koyúkokono ne váhere vâha vitúkea, vo'ókuke ne vípikokonoke vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, ina vitúko váhere. Kene pôreupo, énomone kúxea úti vonópea ipihóponovokutike. ⁶ Itea kó'oyene, víteovane xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti iyónopeovi ipihóponovokutike, vo'oku yaneko ivokínovovi Kristu, kutí koe vivokóvotinemaka, ákoinokene xunáko xoko úti neko éxoti koeku úti nóvo. Kó'oyene, motópvane hókea úti ne Itukó'oviti ya inámatike koépoku úti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, kene háina ya kúxoti kixovókuti kuteâti koêku yaneko yutoéti Ponóvotike Kixovókuti.

Koêku ne pahunévoti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse

⁷ Ná'ikopomo koéneye? Hainá'ikopomea koati váhere ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Itea koati kaná'uti ákoyeani énja ápeyea mbahúnevo eneponi hákoti exókonoa neko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ákoni énja itúkeovo pahunévoti ne víyokeovo ítukevo po'í xáne kaha'áti úti vitúkopea, eneponi hákoti ne yutoéti ya Ponóvotike Kixovókuti, enepone koéti: “Hako iyékovo ítukevo po'í xáne” koéti. ⁸ Koeku ápeyea ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkonuti indúkea váhere, kutí koéneo xo inamá'axoti koyúkoko no ne váhere ánja indúkea, kutí'inoke kuri'úxovoti ákoti tópi kó'iyevoku po'ínuhiko váhere ánja indúkea. Vo'oku eneponi hákoti ne Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, ákonimaka pahúnevo úti. ⁹ Yanekóyoke, avô'o enjá ne Ponóvoti Kixovókuti, ú'uhepe ngóye. Itea enjóâne ne ípikovike Itukó'oviti, yane ú'uso kóyene ne váhere ánja indúkea. Yane uké'ene ne úhepeko ngóyeko koane iyúseono mondókeya yonómbea ipihóponovokutike. ¹⁰ Enepone páhoenokono úti vitúkea yane Ponóvoti Kixovókuti, mani kutí'inoke kouhé'ekokonoti vápeyea yara kúveu mêm, itea ya hunókokuke, ainovó koe énomone iyonópo xáne ipihóponovokutike. ¹¹ Koati hána'iti pahúkeovo inzóneu. Ngó'inokeneye vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti ipíkoviti vitúkea váhere, kutí koéneo xo koati énomone kuri'úxo ne ánja indúkea ne koekútihiko ímbikovo. Yane kutí koe énomonemaka koepékonu koeku kouhupu'ikeamaka mondókeya yonómbea ipihóponovokutike vo'oku mbahúnevo.

¹² Iyúseo itúkeovo koati sasá'iti ne Ponóvoti Kixovókuti. Koati sasá'iti koane ponóvoti yoko únati ne páhoenovi Itukó'oviti ováti. ¹³ Yusíkoikopo ípokeovo neko únati kixovókuti ya koekúti iyonóponuti ipihóponovokutike? Ako kalíhuina. Koatine mbahúnevo iyonóponu ipihóponovokutike. Itea koati únati koekúti, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ene veínokono kouhupu'ikeovo ne mbahúnevo. Yanê'e koati kouhápu'ikokonoti koéku ne pahunévoti itúkeovo koekúti yupihóvoti váherexea vo'ókuke neko yutoéti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea.

P'ía isoneúti okopókoti ya isóneuke xáne

¹⁴ Véxoaxo itúkeovo sasá'iti kixovókuti ukeáti xoko Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Kene úndi, ako nzasá'iko. Koeku ákoyeamaka njunáko indúkea únati, kutí koe ngavanévoti indúkeovo ovoxe váhere kixovókuti.

¹⁵ Ákomaka énja ngó'inokeneye, vo'oku enepone koáti ánja indúkea, ákone indúka. Ainovó koe koekúti íninjone yupiheovo ákoyea aúnati, ákotimaka anghá'a indúka ne indúko. ¹⁶ Koeku indúkea ne koekútihiko ákoti anghá'a indúkea, koati ninjóati itúkeovo únati ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti.

¹⁷ Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikopo úndi kaha'á váherexea ítuke, itea koati vo'oku ákoyea kuríkanu ne váhere kixovókuti ú'uso koyéti njokóyoke, ene kó'inokeneye ne ngxokú indúkeovo. ¹⁸ Énja ákoyea ápahuina únati koekúti ya njokóyoke, hane ngíxo, enepone kúxoti ngxóvoku avô'o ainámambo. Vo'oku anéye njokóyoke ngahá'áyea indúkea únati, itea akó'oti njunáko indúkea. ¹⁹ Enepone únati koekúti ánja indúkea, ako indúka nê'e. Ainovó koe koekúti ákoti aunáti, mbúvone indúkea, ne indúko. ²⁰ Koeku indúkea ne ákoti anghá'a indúkea, hainá'iko úndi itúkôa, itea enepone váhere kixovókuti ovóheixoti njokóyoke, ene kixonúneye indúkinoake ne váhere koekúti.

²¹ Yanê'e, koeku ngahá'áyea indúkea únati, ako njunáko, vo'oku ako kuríkanu xunáko ne váhere kixovókuti ú'uso koyéti njokóyoke. ²² Ya inzóneuke, uhé'ekinonuti indúkea páhoenovi Itukó'oviti. ²³ Itea enepone úsotine

ngixoku indúkeovo, anêko po'i exeâti koêku okopâti neko mani ânja indúkea. Énomone ne váhere kixovókuti éxoti ngoêku, enepone kutí kixónutimaka akaúti indópínokonoke indúkea únati. ²⁴ Undi koati yupihóvoti tiú'iko kóyeku nóvo. Kutí'ikopo motovâ koíteovonu yane indúkeovo xâne pahukóvoti, koati motokeâti yonópea ipihóponovokutike? ²⁵ Aínapo ákoe Itukó'oviti vo'oku Vúnae Jesusu Kristu koitóvonuti. Iyúseoneikopo ngoêku. Ya inzóneuke, undi kuri'ókovoti Itukó'oviti ngaha'âti indúkea ne sasá'iti kixovókuti páhoenovi vitúkea, itea enepone kúxoti ngixóvoku koane ânja indúkea, koati xunako váhere kixovókuti pahukóya.

8

Kixoku itúkeovo ne xâne kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

¹ Kó'oyene, ákonemo ipíhapana Itukó'oviti ne xâne kuvóvoti Kristu Jesusu. ² Vo'oku ápe po'i xunakóti, énomone ne xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti poréxoti xâne inámapa koeku kúveovo Kristu Jesusu. Koati énomone poréxonu ínđeova xunáko ne váhere kixovókuti mani kutí'inoke yonómboti ipihóponovokutike. ³ Vo'oku enepone ákoti omotóva itúkinovea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vo'oku vitúkeovo xâne muyá'iti koane ákotimaka xunáko sayá'ikeova ne váhere kixovókuti, itúkinovea Itukó'oviti yaneko pahukínovi Xe'éxa íkutipasikoponeovovi, uti xâne pahukóvoti, motovâti kotúyopinovi pahúnevo úti. Énomone yanekóyoke, poréxopa Itukó'oviti ésa'i ne kotúyoveo pahúnevo úti iyonópa muyókuke Xe'éxa. ⁴ Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti kousokeovo xoko úti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koeku ákoyeane itúkapu váhere váha kíxeova úti hóko úti, itea itúkeovo ahá'inovike ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti hóko úti. ⁵ Vo'oku enepone xâne hokotí'iko váhere áha kíxeova, koati yónoheixokumaka isóneú ne koekúti kuteâti. Itea enepone xâne vekoti ahá'inoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koati sasá'iti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti yónoheixo isóneú. ⁶ Yoko enepone hókea uti koékuti váhere váha kíxeova úti, hane itukóvo póreupo, iyónopeovi ipihóponovokutike. Itea enepone vékea uti ahá'inovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxovi inámati koépoku úti ákoti hunókoku, koane hána'iti úhepeko visóneú ikéneke Itukó'oviti. ⁷ Énomone ngó'ino: Enepone hókea úti ne váhere váha kíxeova úti, vokópea Itukó'oviti itukóvo póreupo. Vo'oku koené'eye úti, haina páhoenovi Itukó'oviti emó'uke exó koeku úti, koane ákomaka oxéne itúkeovo énomone kutípo úti. ⁸ Ákoikopo oxéne ikó'elokexea okovo Itukó'oviti ne xâne hokoti váhere áha kíxeova.

⁹ Hainá'ikonoe iti xâne hokoti váhere áha kíxeova, itea koati ahá'inopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti vikónoe, itukapu koati kaná'uti ovo'ó kó'iyepi nê'e. Yoko koêkuti xâne ákoti Sasá'iti Omíxone Kristu xokóyoke, haina xanena Kristu nê'e. ¹⁰ Itea koeku kaná'uya ovo'ó kó'iyepinoe ne Kristu, upánini vékeakomo pevótike ne kexé'u vo'oku itúkeovo ésa'i pahunévoti, uti xâne pahukóvoti, itea kóyeanekomo ápeyea yápeyinoe ákotinemo hunókoku ya xoko Itukó'oviti, vo'oku itínoe ponopóvotine nonékuke. ¹¹ Vo'oku enepone Koexépukopoti Jesusu ukópea xapa ivokóvoti, itukapu ovo'ó koépitinoe Sasá'iti Omíxone nê'e, enepone Koexépukopoti Vúnae, koexépukopotimakamo kexé'u vekotí'ikomo pevótike. Yoko xunáko ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó koépitinoe veínoamo kíxeopineye.

¹² Koeku kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hainá'iko vâha kíxeova úti kónoko hókea úti. Hainá'iko énomone exô koeku úti. ¹³ Vo'oku itukapu hekoâti ne vâhere yâha kíxivoano, koati vikoâtiko ne xêne yonópoti ipihóponovokutike. Itea itukapu yuke'éxopoti vâhere kixeku itíkivo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne yápeyi xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku uhá koeti xâne ihuínovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxokea vékoka, koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁵ Yoko enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe, ako kutí íxapi akaúti vo'oku ako évekapinoe xoko píki ipíheponikonomo, kuteâti kèku yanekôyoke, itea koati itukópopitinoe xe'éxapone Itukó'oviti kutí'inoke "Pai, iti Nzá'a" kixoâti úti ne Itukó'oviti. ¹⁶ Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo visóneu exókoviti kaná'uyeaxo vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko koeku vitúkeovo xe'éxaxapa Itukó'oviti, apétimo éno únatinoe koekúti íkuinovike Itukó'oviti seapâne úti xokóyoke. Xané kixopâtimo úti ne Kristu vitúkeovo únae uhá koeti ítukevo Itukó'oviti. Enepo vekâ úti ne tiú'iti koekúti yâye kuteâtimaka vékea Kristu, kaha'iné kixopâtimakamo úti ne Kristu ya itúkeovo hána'iti ihayú'iti.

Koati hána'itimo ne unako koeku úti xoko Kristu káxehiko keno'ókoti

¹⁸ Yoko ya undíke, koati enjoâti koèku ne koítoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene kutí kó'iyeamo koati kalíhuti koekúti ákoti tivéko ya nonékuke neko éno unákomo koépoku úti xoko Itukó'oviti enepo vitukápapune éno hána'iti ihayú'iti xokóyoke. ¹⁹ Yoko uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti vanúkeke koane poké'eke, kutí koe kohixóvatinehikomaka símeovo neko káxe exákakanane neko inámati koépokomo ne xe'éxaxapa Itukó'oviti ya xokóyoke. ²⁰ Vo'oku enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, isáyu'ixovone, koane po'é'apoane yane inúxoti koèku inâ itukôa Itukó'oviti. Itea haina énomonehiko koesáyu'ixopovo, itea koati Itukó'oviti kixoáneye urúkovone ne pahúnévoti yara kúveu mêm. ²¹ Itea ixané kíxoamaka Itukó'oviti kúxeokono ápeyea hunókoku kó'iyeaneye, motovâti koíteovokono nekóyohiko ya óvoheixa isáyunevoke, kuteâtimakomo koépoku ne xe'éxaxapa Itukó'oviti itapánane neko éno yupihóvoti unákomo koépoku xoko Itukó'oviti. ²² Vo'oku tukú koeti kó'oyene, enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, véxoa kutí kó'iyea varu'íkovotihiko, kahá'ati íteova ne isáyunevo koane inámape, eopâti kuteâti eópone ne sêno simovóné kaxena ipúhikope xe'éxa. ²³ Yoko haina póhutine nekóyohiko koené'eye eópone, itea koánemaka úti, uti ovo'ó koèku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone inúxoti námoe úti xoko Itukó'oviti kíxo'êkinoviti kouésexínoveamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko yuhó'inovi. Kutí kôe koati ínatinaka vómexekuyeovo koeku yupíheovo íyeovone vokóvo ípokeovo koeku úti, iseápavine Itukó'oviti xokóyoke, uti xe'éxapone, ika'ínamakapanemaka koxe'u úti. ²⁴ Yoko koítovovine Itukó'oviti ya pahúnevo úti motovâti ápeyea kúxoixone úti xokóyoke, véxonemaka kousokeovomo. Kene enepone koekúti noixóneti koeku kó'oyene, hainá'iko kuxonétiko. Vo'oku eneponi vinixá kó'oyene, ákoni kúxaixa úti. ²⁵ Itea enepo kuxá úti ne koekúti ákoti vinixá, koati vimoâti ákotike vimáxapa ne kúxoixea úti.

Huvó'oxovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti enepo vitúko orásaum

²⁶ Huvó'oxovimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koeku ákoyea xunako úti. Vo'oku ako véxa ne mani ponóvoti kíxoaku yúho'ixea úti ne Itukó'oviti enepo vitúko orásaum, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti epemínovi. Epó'oxo enepone kíxoaku heru'ó kíxea omíxone épeminovi nê'e, ako emo'úti

yuhóke úti, uti xâne, motovâti kayúmakopinovi koêku. ²⁷ Yoko enepone Itukó'oviti, enepone heú kixoti éxea isóneu xâne, éxoamaka koeku isóneu ne Sasá'iti Omíxone, vo'oku koatíke ahá'inovi Itukó'oviti véko épemino kasása'iupo Itukó'oviti. ²⁸ Véxoa ikó'itukexea Itukó'oviti ya únatike ne uhá koeti koekúti tokópone úti, uti ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, útíma iháxiu hókea kuteâti koêku ne isóneunovi. ²⁹ Vo'oku enepohikone xâne, éxone Itukó'oviti mekúke itúkeovomo xe'éxaxapa, énomonemaka hoénaxo ukeátinekene kutipasí kó'iyea kixóvoku Kristu, enepone Xe'éxa, maka itúkapune Kristu xuve'é xapákuke ákoti yumaxápu po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti. ³⁰ Yoko enepohikone noívokeo Itukó'oviti ukeátinekene kó'iyeaneye ikéneke, koati énomonemaka iháxiko hókea. Yoko enepone iháxiupo hókea, énomonemaka ponópo nonékuke. Yoko enepone ponópone nonékuke, énomonemaka poréxo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti kaha'ínepotimo vanúkeke.

Éxokovi Itukó'oviti itúkeovo kaná'uti ne ákoyea omótovovi okóvo

³¹ Koeku kó'iyeaneye ra koekútihiko, ná'ikopomo koéneye? Koeku itúkeovo Itukó'oviti kotixó'ovi, ápeikopo oxene koésayu'ixevovi ne xâne okopó'oviti? ³² Koeku ákoyea akáma'ayeovea Itukó'oviti ne Xe'éxa, koane pahúkea ivókinovovi, uhá koeti úti, ákoikopomo kaúsakinavi uhá koeti po'ínuhiko koekúti ya hána'iti seánakovike? ³³ Ápeikopomaka motovâti koyúhoyea itúkeovo pahúkóvoti ne noívokeo Itukó'oviti? Koáhati Itukó'oviti ponopáhiko. ³⁴ Koane ápeikopo motovâti iyónopeahiko ipihóponovokutike? Koáhati Kristu Jesus ivokínova, exepúkopinomatimaka ukópea xapa ivokóvoti. Énomonemaka ivatákopo éxopeke Itukó'oviti xoko ivátakoku kapáyasokone Itukó'oviti epemínoviti. ³⁵ Iyúseaneikopo ákoyea motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Kristu, muhíkinova koati tiú'iti koekúti, koane hána'iti tíveko visóneu, yoko víkoitoponeokono kotíveti, koane hímakati yoko ákoyeane vípovo, koane símeovi koati koímaiti koekúti, muhíkovamaka kaepékakana úti. ³⁶ Yoko énomone kuteátimaka koeku emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Vo'oku hókeopi úti, Unaém, koati vinonéxinovoti pevóti heú koeti káxe. Kutí koe uti su'úso iyonókonoti xoko isúkokonoku” kôe. *Sáramu 44.22*

³⁷ Itea yara uhá koeti koekúti kuteâti, vítoa uhá koeti vo'oku Kristu, enepone ákoti omótóvovi okóvo. ³⁸ Yoko koati enjoâti ákoyea ápahuina koekúti motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Muhíkinova pevóti, koánemaka koekúti tokópone úti koeku vápeyea yara kúveu mêm, koánemaka ánjuhiko yoko po'ínuhiko payásoti ákoti inixákana vanúkeke, áko'o híyeu vanúke koêkúti pahúkoku. Kúteanemaka koêku ne kixovókuti apêti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, ako omótova haxákopeovi Kristu. Kúteanemaka ne po'ínuhiko xunakóti apêti híyeu ra vanúke kuteâti ne xunakóti itoâti koyúyoyea ra poké'e. ³⁹ Koánemaka xoko hána'iko yonoti vanúke ukeâti poké'e, yoko xoko ákoyea malíka hunókoku opéku ra poké'e, ákomaka kixovókutiya itoâti haxákopeovi Kristu. Koane ákomaka ápahuina po'i koekúti apêti, motovâti haxákopeovea ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti ya xoko Vúnae Kristu Jesus.

9

Koeku isóneunova Poûlu ne júdeuhiko ákoti akutipó Jesus

¹ Enepora yúnzo, undi hokoti Kristu, koati kaná'uti, ako nzemékekexa. Énjoa ákoyea índukaheapu. Koáhati anéyetimaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti

njokóyoke yuhó'ixoti inzóneu, kouhápu'ikoatimaka itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó ² enepo ngoyûho enó'iyea ikáxu'iyea ongóvo, koane yupiheovo tiveko inzóneu ákoti áka. ³ Vo'oku maní usó ngoyêti itúkeovo ûndi pahukópokono ipihóponovokutike, haxá ngoyeâti ne Kristu, eneponi omotóva ngoíteova ne mbo'ínuhiko vo'ókuke, enepone iyénonjapa íhae Izarâe. ⁴ Koatíhiko izaraelíta, xanena Itukó'oviti nekóyohiko. Énomonemaka itúkopo Itukó'oviti xe'éaxapa. Ipúhiko mekúke ne êno úhe'ene itípanevo Itukó'oviti xapákukehiko. Énomonehikomaka itúkinoa Itukó'oviti ne yûho ápeyeamo únati kíxoakumo enepo itukáhiko ne páhoenoa itúkea. Poréxoamaka Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti hó'ehiko, enepone yutóxovoku ne yehí koeti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. Íhikaxoamaka Itukó'oviti koeku nókone ne imokóvokuti imóko'ikoaku, koane nókone kó'iyeahiko koeku itúkeovo xanéna hokoâti. Yoko itúkinoamaka Itukó'oviti ne koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, exókoati unako kíxoakumo. ⁵ Ainóvotimaka koati iyénoxapa neko inúxotihiko noíwokoe Itukó'oviti, turi jûdeu, iná turixóvo ápeyea xanena Itukó'oviti. Koane koatíhikomaka oxúnoekene Kristu, enepone páhoe Itukó'oviti koíteovo xâne yaneko ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Énomonemaka exôa koêku ne uhá koeti xâne, koane koatímaka kaná'uti Itukó'oviti nê'e, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

⁶ Hákoikopo vikutíxa ákotine kausákapu ne emo'u Itukó'oviti. Vo'oku haina uhá koeti xâne íhae Izarâe itukóvovo koati kaná'uti izaraelíta, enepone koati kaná'uti xanena Itukó'oviti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'oku ápeyea itína Âbraum xokóyoke itúkinovo koati kaná'uti amósenopono Âbraum. Vo'oku hara kíxoa Itukó'oviti ne Âbraum mekúke: “Poéhane xoko Izáki vekómo ne kaná'uti yamósenoponomo” kíxoa. ⁸ Enepone yutoéti, koati kixó'êkoti hainá'iyekopo uhá koeti neko amósenopono Âbraum itukóvovo ne koati kaná'uti xe'éaxapone Itukó'oviti. Poéhane itukóvovo ne xâne ukeâti xoko xe'éxa Âbraum, enepone kixínoake Itukó'oviti ápeyeamo ênoti xoénae tumúneke ápepe. ⁹ Vo'oku yaneko itukínoa Itukó'oviti ne Âbraum koati yuhôti ápeyeamo xe'éxa xoko yêno, hara kíxoa: “Xoénae keno'ókoti akoéponekeneye, enjókopitimo njunáko. Koxe'exatinemo ne yíno Sâra” kíxoane.

¹⁰ Hainámaka póhutine xoko Sâra kó'iyeaneye, itea koánemaka xoko Rebéka enepo ihaiko yanekóyoke. Yoko xoko póhuti hóyeno, eneponeko voxú'ikene Izáki, úkea neko pi'âti kalivóno. ¹¹ Vo'oku avô'o ipuhíka neko xe'éxa, hapáparu, koane avô'omaka itukáhiko únati koane váhere, ápe yuhó'inoa Itukó'oviti ne Rebéka vo'ókuke neko pi'âti xe'éxa. Yoko kó'inokeneye, motovâti ápeyea neko noíwokoe Itukó'oviti kuteâti mekú'iyeanee isóneunoo Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Kene haina noivókoxinokonoti vo'oku ítone itúkea, itea koati vo'oku áha kó'iyea ne ihaxíkoati noíwokoxinokonoke. ¹² Vo'oku kó'iyeaneye, hara kixókono ne Rebéka tumúneke ápeyea neko xe'éxa, hapáparu: “Enepone xuvé'eti xí'íxa, koatimo ovóxe ne atípo” kixókono. ¹³ Yoko koati tokopóvoti neko yuho Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti: “Ako omótovovo ongóvo ne Njáko. Kene Ezâu, yupíhova ákoyea íninja unáko” kôe.

¹⁴ Ná'ikopomo koéneye? Haina kutí koeti ákoti oponóvo ítuke ne Itukó'oviti? Ako kalíhuina! ¹⁵ Vo'oku hara kíxoamaka Itukó'oviti ne Muíse yanekóyoke: “Ngoseánatimo ne ânja ngóseanayea, koane indúpa'ikoatimo ne ânja ngíxeaneye” kôe. ¹⁶ Iyúseoneikopo ákoyea itúkapu aha xâne exôa, koane hainámaka vo'oku

kóxuna'ixeovo itóponea, itea koati aha Itukó'oviti kóseanayea kixínokononeye ne xâne. ¹⁷ Koati énomone koéneye, vo'oku hara kixo Farão ne Itukó'oviti ya emó'uke: “Mboréxinopike itíkivo nâti motovâti énjokea njunáko ya ngixoku índukeinopi, epó'oxo motovâtimaka ákoyeamo malíka yónoku iháyú'ikeekono ínza xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêum vo'oku ngixópiku” kôe. ¹⁸ Iyúseoneikopo kóseanayea Itukó'oviti ne koati áha kóseanayea. Kene síkoane tíú'iyea omíxone ne ínixone kónokea kó'iyeaneye.

Pí'a kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti: ipihóponoti yoko koseánati

¹⁹ Ínani ixênu: “Yusíkoikopo koyúhoyea Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne xâne vo'oku kixoku itúkeovo? Koêkuti isóneunoa Itukó'oviti, énomone kónoko itúkea ne xanéhiko, haína?” kixénutimeamo. ²⁰ Inípono iséneu, iti koetíneye yúho, keha'áti ípe'oki Itukó'oviti! Énomone kuteáti koeku itukeôvoti, koêkuti ítuke vo'u xâne eneponi epemâ ne itukoâti kixínoakeneye itúkea. ²¹ Koatíne ipôti exôa kixoaku ne ípune, haína? Yane enepo akaha'a ípoyea yane póhuti itátane móte koati kalísoti koane uhé'ekoti ipunéti, koáne ya háxa ne móte koemó kíxea po'í ípune ákoti kauhé'eka, ákoikopomaka omótova kíxeaneye?

²² Ná'ikopomo koéneye visóneuno Itukó'oviti koeku kahá'ayea éxokeovi kaxena ípihoponope koane hána'iti xunáko? Yusíkoikopo poé'ayea visóneu vo'oku kixoaku Itukó'oviti neko xanéhiko motokeáti yonópa ípihóponovokutike? upánini ko'ókoriyexa kíxeaneye Itukó'oviti koane yupíheovo ákoyea malíka yónoku ne ákoyea ímaxapahiko. Yoko enepohikonê'e, koati kuti koeti ipunéti ákoti aunáti kotóhineopone ipoâti. ²³ Enepone ko'ókoriyea ípihoponeokono neko xâne, kó'inokeneye motovâti éxokea Itukó'oviti ne éno hána'iti iháyú'iuti itípanevo xapa xanéhiko kuti koeti únatinoe ípune, enepohikone iyónoakumaka Itukó'oviti ne hána'iti seánako. Énomone neko kousókoakemaka Itukó'oviti ne éno unako koépoku ya xokóyoke kuteáti isóneunoa mekúke. ²⁴ Yoko énomone úti, uti iháxiupo Itukó'oviti hókea. Haina póhutine júdeuhiko itea koánemaka po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, ²⁵ kuteátimaka koêku ne emo'u Itukó'oviti xoko yútoe Ôzeyea, enepone koêti:

“Indukópatinehikomo njanéna neko xanéhiko ákoti itukapu njanéna nóvo, koane ákonemo omótopova ongóvo ne xanéhiko ákoti ongoseána nóvo” kôe. *Ôzeyea 2.23*

²⁶ “Yoko énomone yaneko óvoku xanéhiko kixínoake Itukó'oviti nóvo ákoyea itúkapu xanéna, iháxopokonotínemo xe'éxapone ne koati kaná'uti Itukó'oviti” kôe. *Ôzeyea 1.10*

²⁷ Itea vo'ókuke ne íhaehiko Izarâe, hara kôe Izâiya emó'uke Itukó'oviti: “Upánini ákoyea yumáxapu ne izaraelíta kuteáti koeku ákoyea yumáxapu íyeu haríri ya xe'o mar, kóyeane itúkeovomo ákoti axu'ína haxa xanéya koítovonemo ne Itukó'oviti. ²⁸ Vo'oku kousókoatinemo Vúnae Itukó'oviti ne yúho, enepone koyúhone yanekóyoke itúkeamo yara uhá koeti kúveu mêum. Ákonemo iká'akarixapu kousokea, koane heu-heú kixoátimo kousokea neko yúho” kôe. *Izâiya 10.22-23*

²⁹ Énomonemaka kuteáti koêku ya yútoeke Izâiya, enepone koêti: “Enepone Itukó'oviti apéti xunáko pahúkea uhá koêti, eneponi parexá heú kíxeokono úti uké'exeokono ákoti itóvoti enepo vipihóponokono yanekóyoke, mani kutipasi koeti uti kixókonoku íhae Sódoma, koane íhae Ngómora” kôe. *Izâiya 1.9*

Púva íhae Izarâe ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus

³⁰ Ná'ikopomo koéneye? Énjakapivonoe koêku: Enepohikone ákoti itukapu jûdeu, upánini ákoyeahiko yána isóneu yanekôyoke kónokea ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, itea ainovó koe énomonehiko ponopóvone vo'oku kúveovohiko Kristu. ³¹ Kene ne jûdeuhiko, enepone ixómoti koxuná'ixovo itúkea ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, oposí'ixoti kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, enomonehiko ako itapána ne áha. ³² Namea koeti'iyee? Vo'oku ákoyea itúkapu kúveovo Itukó'oviti ihuínovo, itea koati itúkea únatinoe itukéti ihuínovo. Yane itopó kixókono vo'ókuke ne mopôî kixonéti itopó kixoti xâne, ³³ kuteâtimaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti:

“Xapákuke njanéna ya Síyaum, injíkoa ne ínzokone mopôî. Enepora mopôî, ápe itopó kíxone, koane ápemaka íkoro. Itea enepone kuvovâti, ákomo kuvovohí íxa” kôe.

Izâiya 28.16

10

Púva jûdeuhiko ne mani kixoku ponópeovo nonékuke Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepone koâti anjá'inoe ne iyénonjapa jûdeu, kutí'inokemaka embemínoati Itukó'oviti ya orásaum, énomone koíteovahikomo Itukó'oviti yoko iyónopeamo xokóyoke. ² Koati endó'okopitinoe heru'ó kíxeahiko omíxone hókea Itukó'oviti, itea ako éxahiko ne mani ponóvoti kíxoaku hókea. ³ Vo'oku ákoyeahiko éxa kónokea itúkeovo Itukó'oviti ponopô xâne, koati kox-unákovotihiko itúkeovo énomone ponopóvohiko nonékuke Itukó'oviti. Yane ákohiko itúkoake ne mani kíxoaku Itukó'oviti ponópeahiko. ⁴ Vo'oku enepone yúmo'ixovone xanéhiko hokoâti ra Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone mani itóponone koeku hókea, koati Kristu kousókinoo, ponopâti ne uhá koeti xâne kutipoâti.

Kahá'a Itukó'oviti koíteovo uhá koeti xâne ya pahúnevo

⁵ Hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke ne xanéhiko kahá'ati ínixeocono itúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hókeahiko ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea: “Mani konókoti heu-heú kíxea itúkea páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti itúkea, ínani itapána ne inámati apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti” kôe. ⁶ Itea enepone ponópeovo xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku kúveovo Xe'éxa, hara koe Muíse yútoeke vo'ókuke: “Hako 'Kuti'ikoponi akapána vanúke?” hako koe iséneu” kôe Muíse (kutí'iyee mani konókoti ápeyee xâne veyopónoti Kristu vanúkeke). ⁷ Ínamaka kôe: “Hako 'Kuti'ikoponi akapána ya xapa ivokóvoti?” hákomaka kê” koémaka, (kutí'iyee mani konókoti ápeyee xâne veyopónoti Kristu kouxópeati xapa ivokóvoti). ⁸ Itea hara kôe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke: “Enepone ihíkavoti, koati ákoti ahikápi. Pehákuke óvo, koane iséneuke óvo” kôe. Yoko énomone ra ihíkavoti koyúhoti kónokea kutípea uti Kristu, enepone koyúhone úti xapa xâne. ⁹ Enepo yokoyúhoa nonékuke xâne itúkeovo Yúnae ne Jesus, koane heru'ó ixêa iséneu kitípi koéxepukopea Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, itívoatimo ne pehúnevo. ¹⁰ Koati vo'oku heru'ó kíxea isóneu xâne kutípea, ene ponópinovo nonékuke Itukó'oviti. Koáne enepone koyúhoyea xâne itúkeovo Únae ne Jesus, énomonemaka kutí'inoke iteóvati ne pahúnevo. ¹¹ Yoko haramaka kôe ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke: “Uhá koeti kutipoâti, ákomo kuvovohí íxa” kôe. ¹² Vo'oku nonékuke Itukó'oviti, ako poé'aku ne jûdeu ya ákoti itukápa, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke. Koáhati énomone itukóvo Únae ne uhá koeti xâne, koane yupíhova hána'iko

ne seánako oukeke uhá koeti ikoseânaxovati. ¹³ Énomonemaka kuteâti koeku kó'iyea ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Uhá koeti ikoseânaxovoti Vúnae Itukó'oviti, iteôvatimo ne pahúnevo” kôe.

¹⁴ Itea namo kíxoaye ápeyea ikoseânaxovati enepo hákoti xâne kuvovâti? Koane namo kíxoaye ápeyea kuvovâti enepo hákoti kameâti koêku? Námakamo kíxoaye ápeyea kamoâti, enepo hákoti xâne koyuhópinoati? ¹⁵ Koane namo kíxoaye ápeyea koyuhópinoati, enepomo hákoti pahoéti koyúhopinoahiko? Koati kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Imáko úhe'ekino koêku ne pihôti xapákuke xanéhiko koyuhópinoati ne únatinoe koekúti íhae xoko Itukó'oviti!” kôe.

¹⁶ Itea haina uhá koeti xâne kutípeamo ne inámati ihíkavuti íhae xoko Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku yútoe Izâiya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Unaém, ako kutipoâti ne yúnzo ngoyúho yemó'u xapákuke xâne” koêti.

¹⁷ Iyúseoneikopo kónokea víkameokonoa koêku ne Kristu motovâti kúveova úti. Kene motovâti víkameokono koeku Kristu, konokoâti ápeyea koyuhó'inoeati ne emó'u.

¹⁸ Itea anéye émbemopikeno: Ávoikopomea káma júdeuhiko? Ako kalíhuina kó'iyeaney! Kámoanepepo, kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti:

“Herumó kixone kúveu méum ne koyuhó'iyeeati koêku. Itóhineheone neko yúho ya uhá koeti poké'e yara kúveu méum” koêti. *Sâramu 19.4*

¹⁹ Aúngopovomaka ngíxeopinoo: Ákoikopomea itápana íhae Izarâe ra ihíkavuti? Ako kalíhuina kó'iyeaney, vo'oku hara koe yútoeke Muíse, yuhó'inoa Itukó'oviti ne íhae Izarâe:

“Iyékovatinoemo koêku ne po'ínuhiko xâne vo'oku ngíxoakumo, enepohikone ákoti itukapu noívongoe kuteâti itínoe, xâne ínixenemaka ákoyeahiko isóneu. Imaíngopitinoemo vo'oku únati ngíxoakumo” koe yútoe Muíse. *Deuteronômio 32.21*

²⁰ Ápemaka po'í yútoe Izâiya koati kouhápu'ikoati, enepone yuho Itukó'oviti koêti:

“Enepohikone xâne ákoti apasíka éxeonu nóvo, ainovó koe énomonehiko itukóvo exónuti kó'oyene. Epó'oxo ne ákoti ikaseânaxapunu nóvo, énomone ngóútata'ixinovo kó'oyene” kôe. *Izâiya 65.1*

²¹ Kene ne íhae Izarâe, hara koe yuho Itukó'oviti yútoeke Izâiya vo'ókuke: “Heú koeti káxe índá'ixeahiko ahí'okeovonu, itea ako sikápuhiko. Aínovo xâne ákoti akahá'a itúkea mbáhoenoa, ákotimaka kêno” kôe. *Izâiya 65.2*

11

Seánakoamo Itukó'oviti ne íhae Izarâe

¹ Koeku kó'iyeaney, hara koe émbemopikeno: Kutí kó'inopinoo puvátine Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone izaraelíta? Ako kalíhuina! Vo'oku undímaka izaraelíta. Undímaka ámoripono Ábraum xoko Mbejámi, po'í iháxakoku izaraelíta. ² Ako púva Itukó'oviti ne xanéna, enepohikone mékutine noívokoxoa. Vo'oku koati yexoátinoe koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhote koeku Íliya mekúke, yaneko kaphákinovo Itukó'oviti vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko íhae Izarâe. Énomone ra koêti: ³ “Unaém, koépekexonehiko porófeta, péhoe koyúhoyea yemó'u. Kotóhinekexoanemaka ne átahiko, enepohikone imókonoku íperaxokonoke. Poéhaikone úndi kutipópi. Yoko oposíkotinemaka koépekeonuhiko” kôe. ⁴ Yanê'e, na kíxoaye yumópea

Itukó'oviti? Hara kíxoá: “Ako péhuxapu. Ápeiko seti koeti mili xâne hokónuti ákoti ipúyukexeaku nonékuke sándu, enepone Mbâa, hó'e ne xanéhiko” kixópa Itukó'oviti. ⁵ Kúteanemaka koeku kó'oyene. Ápeiko xapákuke ne júdeu kali háxa ne kutipoâtihiko kuteâtimaka nekóyohiko, noívokoe Itukó'oviti vo'oku seánakoa. ⁶ Koeku itúkeovo vo'oku seánakoa Itukó'oviti, hainá'ikopo vo'oku únatinoe itukéti itone itúkeahiko noívokoxinoake Itukó'oviti. Eneponi akoéneye, ákoni itúkapu vo'oku seánakoa Itukó'oviti.

⁷ Ná'ikopo koéneye? Énjakapivonoe koêku: Enepone opósi'ixonehiko íhae Izarâe, âha itóponea ikéneke Itukó'oviti, ako itápana. Hane itopónoa haxa xanéhiko, enepohikone noívokoeti. Kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, sikoane Itukó'oviti tiú'iyea omíxone, ⁸ kuteâtimaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Sikó kíxoane Itukó'oviti ya ákoyeahiko iyúkapu isóneu. Koane sikó kíxoanemaka kutí kó'iyea komítiti yoko mókere tukú koeti kó'oyene” kôe. ⁹ Hara koémaka neko Ndávi yútoeke vo'ókukehiko:

“Enepone kóyuyieahiko hó'eke, ya koékuni itúkeovo únati koekúti kuteâti isóneunoa, itúkapu énomone kouhápu'ikea pahúnevo, kutí'inokemo pahukókonoti ipihóponovokutike. ¹⁰ Epó'oxo itúkapunehikomaka kutí koeti komítiti, koane kutí koeti xâne keyo-keyó koetíne opékuke êno ínati ínone, ákotinemo íteovaku ne inakóti” kôe. *Sáramu 69.22-23*

¹¹ Koeku kó'iyeaneye, hara koe émbemopikeneo: Koêku itávokea ne júdeuhiko, ákoneama omótova káyukopeovo kaná'utike kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye! Vo'oku koeku itávokeahiko, imíhe'okinoane oxéne ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, itúkeovomaka koítovone Itukó'oviti ya pahúnevo. Kó'inokeneye, motovâti íyokeovahiko júdeu koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, vo'oku kíxoaku Itukó'oviti. ¹² Yoko koeku itúkeovo pahúnevo júdeuhiko, kutí'inoke apêti oxéne ponópeovo nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane koeku itúkeovo vo'oku itávokeahiko ne júdeu, kutí'inoke itopónoati hána'iti seánako Itukó'oviti ne uhá koeti xâne ákoti itukapu júdeu, yupihóvotineoxomo unako koêku neko xanéhiko ákoti itukapu júdeu, kayukápapunehiko ne júdeu xoko Itukó'oviti.

Kotúyopa Itukó'oviti pahúnevo ne ákoti itukapu júdeu

¹³ Kó'oyene ití'ikonoe yúnzo'ixo, itínoe ákoti itukapu júdeu. Vo'oku undi ápostulu, páhoé Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xepákukenoe, yoko koati éyenjovope ra hána'iti itukéti ítukexeonuke. ¹⁴ Koeku kó'iyeaneye índuke, ávaina áva ênjo xapákuke iyénonjapa júdeu, enepomea iyákapahiko unako koêku ne po'ínuhiko xâne íngamoake ra íhikauvoti ínzikaxone, iteápahikomaka ne pahúnevo vo'ókuke. ¹⁵ Yoko koeku ahí'okeovone Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum ákoti itukapu júdeu, vo'oku sikó kíxoane Itukó'oviti ne júdeuhiko ahíkuxeova, ná'ikopomo kó'eye yaneko káxe kayukápapunehiko ne júdeu xoko Itukó'oviti? Koati yupihóvotineoxomo unako koêku ne uhá koeti xâne, kuteâti koeku apê exepúkopeati ukópea xapa ivokóvoti. ¹⁶ Vo'oku koeku itúkeovo sasá'iti neko júdeuhiko, noívokoe Itukó'oviti mekúke, koati sasá'itimakamo ne amósenopono ya hunókoke. Koêkumaka itúkeovo sasá'iti nonékuke Itukó'oviti túri ne júdeuhiko nóvoke, enepone koati poéheve, kúteanemakamo ne uhá koeti káva'ohiko. ¹⁷ Hane koénehikoye xuve azeitona koati katáraeti. Itea tétukexekonone po'ínuhiko káva'o. Kene itínoe ákoti itukapu júdeu, kutí kénoe xuve azeitona ihonohí koeti hoíkuke ákoti katarákoati, ina ipíhopokono ne káva'ohiko xuvékuke ne koati katáraeti xuve azeitona.

Yanê'e, koatíke poéheve koane xuvéku ne koati katâraeti xúve úkea xináko. ¹⁸ Hákonoeokopo kepáyásokopinova neko káva'ohiko tetukéxokonoti. Kena'áka iséneuke kepáyásokinova, hara puyákapanapu yokóvo: Haina xikóyokenoe úkea xunáko ne poéheve, itea koati xoko poéheve úkea xinákonoe.

¹⁹ Ínanimeamo yakoénoe: "Itea tétukexinokonoke ne po'ínuhiko káva'o, motovâti itúkeovo utíne ipíhopokono xuvékuke xokóyoke ne tetúkinevo káva'o" ketínoemeamo. ²⁰ Kaná'uti, itea koati vo'oku ákoyeahiko akútipo tetúkinokonoke. Kene itínoe, koati vo'oku kitípi Vúnae títiu kèyeinoke ikéneke. Hákonoeokopo kepáyásokovo, itea yokóhiyanavonoe. ²¹ Ako'ópo okoseâna Itukó'oviti ne koati katâraeti xúve, enepone tetúkopeakene kávo'ohiko, ínapomo hako kixópikunoe Itukó'oviti enepomo hákoti kitípôa. ²² Itikinaikopo iséneu koêku itúkeovo koati seánati ne Itukó'oviti koánemaka ákoti omotóva ikómohixeokono. Vo'oku kíxoaku Itukó'oviti ne íkorókovoti pahunévotike, iyúseo ákoyea omótova ikómohixeokono. Kene itínoe, koati hána'iti ne seánakopi Itukó'oviti. Yoko kóyekuikonemakamo ne seánakopi koeku ákoyea yahíkuxapipa. Itea enepomo yahikúxipa, tetú kixópitinoemakamo, kuteâtímaka kíxoaku ne káva'ohiko tétone yanékóyoke. ²³ Kene ne júdeuhiko, enepohikone tetoéti káva'o, enepo kurikápahiko ákoyea akútipo, imopâtimo Itukó'oviti xoko xúve tetúkeaku, vo'oku ápe xunáko kíxeaneye. ²⁴ Koeku kutí kè'iyinoe tetoéti káva'o xuve azeitona íhae hôi ipíhonetí xuvékuke azeitona koati katâraeti, koekúti tíú'iti itúkeokono, ínapoxomo hako oríko ípíhlopeokono xoko koati xúve úkeaku ne tetoéti káva'ohiko.

Kóseana Itukó'oviti ne uhá koeti xâne

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti kouhápu'ikovotíne kó'oyene, enepone ákoti exákana mekúke, mará'inamo íkitixa póhutíne iséneunoa ne koekúti ponovô. Enepone títiu kóyeyea omíxone ne xanéhiko íhae Izarâe, haina uhá koeti íhae Izarâe koetíneye, epó'oxo apêtimo hunókoku neko kixóvoku enepo kausákapumo yé'akemoye xâne ákoti itukapu júdeu itukópovotimo xanena Itukó'oviti. ²⁶ Yane itéovotimo pahúnevo ne uhá koeti xâne íhae Izarâe kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

"Síyaum úkeamo ne Koitóvoti xâne. Énomonemo kotuyôpínoa váhere kixoku itúkeovo ne uhá koeti amósenopono Njáko. ²⁷ Yanê'e, kousókovotinemo yunzó'inoa ne njanéna enepomo unge'éxapínanehiko pahúnevo" kôe. *Izáiya 59.20,21; 27.9*

²⁸ Enepone púvea júdeuhiko ne inámati ihíkavotí koyúhote koeku Kristu, koati ve'ókuke kó'inokeneye, itínoe ákoti itukapu júdeu, motovâti yahí'okivoxo Itukó'oviti. Itea vo'oku oxúnoekene nekôyohiko, enepohikone koati íteovoku ne júdeu, koane noívokeo Itukó'oviti itúkeovo xanéna mekúke, ene ákoino omótovahiko okóvo Itukó'oviti. ²⁹ Vo'oku ako ípakapu isóne ne Itukó'oviti enepo apê íparaxoke xâne, koane apê noívokeo. ³⁰ Yoko kuteâti koeku itúkivonoe xâne ákoti akutípo Itukó'oviti nóvo, itea kó'oyene itóponopinene ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti vo'oku itávokopea ahá'inoa Itukó'oviti ne júdeuhiko, ³¹ énomonemaka koéneye ne ákoyea akútípo hiko ne júdeu kó'oyene. Yoko kó'inokeneye motovâtimakamo itópone ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti káxehiko keno'ókoti, kuteâti kixópikunoe Itukó'oviti koeku kó'oyene. ³² Vo'oku síko kíxoa Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti xâne motovâti itópone uhá koeti xâne ne hána'iti seánakoa.

Koati motokeâti iháyu'ikeokono ne Itukó'oviti

³³ Imáko ákoino hunókoku unako ko'ísoneuyea yoko kó'exoneyee ne Itukó'oviti! Ako xâne itopónoati isóneu éxea kixoku itúkea isóneu ne Itukó'oviti. Ákomaka itopónoati isóneu éxea kixoku ko'ítukeya. ³⁴ Yoko énomone kuteâtímaka ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako xâne itopónoati éxea koeku oveâti isóneuke ne Vúnae. Koane ákomaka motovâti enékea. ³⁵ Ákomaka xâne inuxó kixoti ikó'iparaxea Itukó'oviti kuti'inoke mani konokoâti Itukó'oviti poréxopea íparaxoake” kôe. *Izâiya 40.13; Jó 41.11*

³⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti apêti, koati Itukó'oviti pahukôa ápeyee. Aínovo koati itúke pe'u vô'u. Aínovomaka itukínokonoti itúkeovo ikó'itukeu Itukó'oviti. Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

12

Inámopoti koépoku úti ikéneke Kristu

¹ Koêkuiokopo kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, injíko'okopinoo kuri'ó ké'iyi Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti seánakovi. Hane yákoeneye kuteâti koêku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti mekúke ya átake, motovâti heú kó'iyee miúyo itúkeovo koati sasá'iti ikó'itukeu. Yane koatímo únatinoo ne iké'iparaxoake. Yoko énomonemaka motókea ké'iyineye koeku héki. ² Hako kitipásea kixoku itúkeovo ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti, enepohikone kírivokoevo yara káxehiko símokune úti, itea konókoti inámapea kíxeku itíkivo koeku itúkeovo Itukó'oviti ikó'inamakopo iséneu. Yane yexoâtimo víki ne koati únati ahá'inopi Itukó'oviti, enepone ínixone unátiyee, ákotímaka apáhuina óvaku ákoti aunáti. ³ Vo'ókuke ne hána'iti seánakonú Itukó'oviti, hara koe yunzó'inopinoo: Hako kepayásokovo iséneuke, itea péna ne iséneupinovo, neixóâti ikéna'uxi iké'itukexi ne ikó'iparaxopike Itukó'oviti, kuteâti isóneunopi Itukó'oviti koeku kívivoa. ⁴ Vo'oku kuteâti koeku enó'iyee iháxakexoku ne muyo úti koane ákoyee akútikoko itúkovo ne póhutihiko iháxakexoku, ⁵ énomonemaka koéneye poéhapeane úti ikéneke Kristu. Kutí koe uti póhuti koxe'úti upánini ako yumáxapu úti, koane póhutihiko úti, kutí koémaka uti iháxakoku muyo Kristu. ⁶ Itea ako akútikoko ne vípara póhutihiko úti, enepone pónevike Itukó'oviti véxea vitúkea itukeke ya hána'iti seánakovi. Itukapu koyúhoyea kóuhapu'iunovi Itukó'oviti ne ko'ípara úti, vokóyuhoakopo, kuteâti ínixone Itukó'oviti unáko ikó'iparaxeovi koeku kúveova úti. ⁷ Itukapu huvó'oxea po'ínu xâne ya nókoneke ko'ípara uti, yuíxapaikopo úti vitúkea nê'e. Itukapu apêti ko'ipârati íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákoikopo koemo kixôa. ⁸ Kene koêkúti ko'ipârati kóxunakea po'i xâne ikéneke Vúnae, káxunakapuikopo itúkea ákoti kurí íxá. Kene áva ko'ipârati poréxea tiúketina itúkeke Itukó'oviti, konókoti ákoyee okótixoponoa ne apeínoati, koane ákoyee íhixa itóvoku ne pôreu. Kene áva ko'ipârati inúxino itúke Itukó'oviti, konókoti ívávakea itúkea ne itukéti. Kene áva ko'ipârati kóseanayee po'ínuhiko xâne, itúka ya elókeke okóvo.

⁹ Ikéna'uxanoe ne ákoyee omótovokoko yokóvo. Yupihovó íxea pívinoo ne váhere kixovókuti. Hane itíka únatinoo koekúti. ¹⁰ Hako kalihú kixéa ne ákoyee omótovokoko yokóvo, itea kutí íxekaka koati kopo'ínukokoti ákoti omótovokoko okóvo. Ya koêkuni inuxó kó'iyee itúkeovo unako kêku yíxovonoo, itúkapu unako koeku po'i xâne yóno iséneu. ¹¹ Konókoti ú'uso kéyeyi itukétike ákoti yahuléke. Konókotímaka heru'ó kíxinoe yomíxone ke'ítukeino Vúnae. ¹² Aélokenoo yokóvo vo'oku kíxoixone xoko Itukó'oviti, yéxone kóusokeovomo. Hako kemuyá'iko

iséneu vo'ókuke ne tiú'iti koekúti tekóponenoe. Hákonoe maká kurí kíxe itíki orásaum. ¹³ Koane hivá'axanoe ne kasása'iupo Itukó'oviti ya nókoneke. Usó yákoymaká kétarakinoe koèkuti xáne simóti yóvókuke.

¹⁴ Yépe minamaka Itukó'oviti unako koèku ne ákoti aunáti itukeinopi. Yépe mina únati, kene hako yupakínoa váherexea koèku. ¹⁵ Aélokenoe yokóvo xapákuke xáne elóketi okóvo. Kene áva iyóti, íyeamaka xokóyoke. ¹⁶ Ópoehane iséneunoe ikéneke Vúnae ákoti yakapákaka. Hákonoe maká kepayásokovo. Usó yákoymaká ke'ínikoneyinoe xáne ákoti apayáso. Hákonoe itukóvo koe íti inixópo vo itúkeovo ko'éxoneti.

¹⁷ Hákonoe maká keyukópinoá váhere ne xáne vaheréxoti itukeinopi. Kéxuna'ixapunoe itíki únati koekúti, enepone ínixone uhá koeti xáne itúkeovo únati. ¹⁸ Hákonoe sikovó kè, itea koèkuti nékone itíki, énomone itíkanoe motováti itúkeovo kásatike isoneúti yóvoheixo xapákuke uhá koeti xáne, ákotimaka yakapákaka. ¹⁹ Hako itikópinoá ésa'i ne váhere kixékono ku, ítínoe ákoti omotóva ongóvo. Síkeane itúkeovo Itukó'oviti itukópinoá ésa'i, vo'oku hara kôe emó'uke:

“Undínemo porexópinoeá. Undínemo itukópinoá yésa'i” koe Vúnae Itukó'oviti. ²⁰ Ya koèkuni itíkópinoá yésa'i, enepo epéka hímakati ne puvópiti, peréxa níka. Koane epéka úne, peréxamaka. Vo'oku enepo íxeáneye, yupihovó koetimo téyapana, kuteáti koèku mani yupíheovo eópone eneponi kiripú'ika uha há'ixoti xorómonike. ²¹ Hako síkèa itúkeovo váhere itopí, itea ítíne itá ne váhere itikópinoáti únati ne vaheréxinopiti itúke.

13

Konokoáti téyea úti ne pahúkoti hiko

¹ Konokoáti uhá koeti xáne téyea ne pahúkoti hiko ya poké'exake, koane itúkea ne páhoenokono itúkea. Vo'oku ako ápahuina pahúkoti ákoti itukapu Itukó'oviti porexóá pahúkea. Koèkuti pahúkoti apêti, áinovo ípíhone Itukó'oviti. ² Yanê'e, koèkuti xáne okopáti ne pahúkoti hiko, enepohikone ípíhone Itukó'oviti, koati okópoti mani isóneunovi Itukó'oviti, epó'oxo koati epemópinovoti ípíhopenekonomo vo'ókuke. ³ Vo'oku hainámaka itúkeovo pícone xáne ponóvoti kixoku itúkeovo ápeinoke ne pahúkoti hiko, itea poéhane xáne itúkoti váhere, énomonehiko motová píkea nê'e. Yakahá'a ákoyea píkea ne pahúkoti hiko, konókoti ákoyea itika váhere. Yane ihayú'ikopiti hiko. ⁴ Vo'oku enepohikonê'e, koati itúkoti itukexeake Itukó'oviti, motováti unátiyea kèku. Motóvaikopo píki enepo itíka váhere, vo'oku êno xunáko nekóyohiko ípíhopenea xáne pahukóvoti. Yoko koati itúkoti hiko ahá'inoá Itukó'oviti koeku ípíhopenea xáne itúkoti váhere, itukópinoáti hiko ésa'i ne váhere itúke. ⁵ Konókoti kopo tíyinoe ne pahúkoti hiko, koane itíki ne páhoenopi. Hainámaka póhutine vo'oku ápeyea xunáko ípíhopeneopi, kónokinoke tíyinoe, itea koánemaka vo'oku yéxi iséneuke itúkeovo nékone itíki koane vo'oku motókeyeamaka kutípekonohiko.

⁶ Énomone maká kónokino peréxinoe ímpostu, kóperau pahúkoti hiko. Vo'oku koeku yúixeovohiko itúkea itúke, koati itúkoti hiko itukexeake Itukó'oviti.

⁷ Peréxaikoponoe ne uhá koeti nékone peréxi. Enepo áva kóperau náti nékone peréxi, peréxa. Enepo áva po'ínuhikomaka nékone peréxi, peréxamaka. Koane enepo áva nékone tíyinoe, tíya. Koánemaka áva motokeáti ihéyu'iki, ihéyu'ika.

⁸ Koèkuti kó'íyeovoku yoréveu, nékone peréxopinoe, yuké'exa peréxopi. Poéhane ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xáne itukóvo koekúti nékonenoe peréxopi ákotinemo hunókoku kónokea peréxopi. Vo'oku enepone

xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati uhá kixoâti itúkea ne páhoenoví Itukó'oviti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁹ Vo'oku hara kôe ne yutoétiya: “Hako yaupú'iko po'i xâne kepiné'i yiti múxone. Hako kepéko. Hako yomêxo. Hako poe'áinoá iséneu po'ínuhiko xâne iyékivoati ítukevo” kôe. Uhá koeti rá'a, koánemaka po'ínuhiko páhoenokono xâne ítúkea kuteâti, koati kousókovoti yara emo'úti koêti: “Hako motová yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne” kôe. ¹⁰ Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, ako váherexa ítukeinoá. Yane koati iyúseoti ítúkeovo ne ákoyea omótovokoko vokóvo kousókoaxo uhá koêti ne páhoenoví Itukó'oviti yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

¹¹ Énomone yákoenenoe, vo'oku yéxoá ítukóvotiye ra káxehiko símokune úti ítúkeovo oránane iyúkeovo iséneu. Vo'oku enepone kaxena pihópea úti xoko natíxoku Itukó'oviti vanúkeke, ako'ónexo ahiká'avi yara koeku kó'oyene yaneko iná kutipoa úti ne Vúnae. ¹² Kuteâti koeku yóti píheane uké'eyea, koane kenó'o keane uhápu'iyea káxe, énomonemaka koéneye ye'ékeovine. Kuríkapaikopo úti vitúkea kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne ovóheixoti hahákutike. Usó víxaixaneikopomaka uhá koêti ne sa'íkeovake úti ne xunako vahérévokoti kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne ovóheixoti uhapú'itike. ¹³ Konókoti pónea uti kixoku vitúkeovo, kuteâti ítúke xâne ovóheixoti uhapú'itike. Hako vitukovo xâne áhati yetorehí kó'iyea xapa ayúiti, koane kohíhikenati, koane kapínekenati xâne ákoti ítukapu koati múxone. Hákomaka vitukóvo xâne sikovó koeti ítúkea ne váhere úhepune múyo. Hákomaka vorixókoko, koane hákomaka vimaí'ixinovo po'ínuhiko xâne vo'oku víyokeovo ítukevo. ¹⁴ Itea konókoti ítúkeovo Vúnae Jesus Kristu iyusêo xikóyokenoe ya uhá koeti kixeku ítíkivo. Hákone yoposíko oxene ítíki kúxoti yáha ítíki, enepone váhere úhepune miúyo yáha ítíki yanekóyo avó'oyéxa Itukó'oviti.

14

Nókone kó'iyea visóneuno xâne áinati ínixo ítúkeovo pahunévoti

¹ Hako pivôa símea imékovokuke ne po'ínu úti xoko Jesus áinati ínixo ítúkeovo pahunévoti, koane hako ixomo yimopókoko vo'ókuke koekútihiho ínixone ítúkeovo pahukóvoti. ² Vo'oku ápe xâne ínixoâti yusíkea níkeokono koêkúti kó'iyevoku níkokónoti. Ina apê xâne áinati kóhiyanavo, ínixoâti unáko níkea póhutine kuteâti níkokónoti íhae kaváne ákoti ítukapu nau hó'openo. ³ Enepone níkoti heú koeti kó'iyevoku níkokónoti, ako yusíka púvea ne xâne ákoti akoéneye isóneunoá. Kúteanemaka ne áinati kóhiyanavo, ákomaka yusíka koyúhoyea ákoyea aúnnati ítúke ne po'i xâne níkoti heú koeti koekúti. Vo'oku enepone xâne níkoâti ne ákoti níká po'ínuhiko xâne, ako ópoe'ainoa isóneuo Itukó'oviti. ⁴ Iti koyúhóti ákoyea aúnnati ne po'i xâne, kutí'íkopo íkitixapovo? Haina yovóxe nê'e; pó'iti ítúkoâti ovóxe. Poéhane koati únáe exôa tokópeovoxo ítúke áko'o ákoyea takápapu. Itea ponóvotimo ítúke, vo'oku xunako Itukó'oviti Únae oukeke huvó'óxoati, kutí'inokemo tokopóvoti.

⁵ Ápe xâne ínixoâti ápeyeka káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe. Kene po'ínuhiko xâne, ínixoá kutíkokoyeane ne uhá koeti káxe. Koati konokoâti póhutihiko xâne hókea isóneunoake, ákoti hokohí íxa isóneunoa po'ínu xâne. ⁶ Enepone xâne ínixoâti ápeyeka káxe koati sasá'iti ya po'ínuhiko káxe teyínoake, koati kahá'ati pónea kixoku ítúkeovo nonékuke Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne ínixoâti yusíkea níkea koêkúti kó'iyevoku níkokónoti, kó'inokenemakaye

isóneu, koati kahá'ati pónea kixoku itúkeovo nonékuke Itukó'oviti, vo'oku íkoro'ixinovo Itukó'oviti enepo níkôa. Koánemaka ne xâne inixoâti ápeyea ákoti yusíka níkea, kó'inokeneye isóneu vo'oku kahá'atimaka pónea kixoku itúkeovo nonékuke Itukó'oviti, koane kóyeaneemaka itúkeovo xâne íkoró'ixovoti xoko Itukó'oviti. ⁷ Vo'oku ako ápahuina xâne xapákuke úti motovâti éxopea koêku yara kúveu mêmum pohúxinovati, kutí'iyea ákoti Vúnae exeâti koêku. Kúteanemaka koêku vivakápu. ⁸ Itukovo vapêtiko yara kúveu mêmum, hane vápeino vitúkeovo ovoxe Vúnae Itukó'oviti. Kúteanemaka ne vivókeovo, kóyeane vitúkeovo ovoxe Vúnae seapáne úti xokóyoke. Yusíkoti vápeyeako yara pok'é'e, áko'o vivókevone, kóyeane vitúkeovo ovóxe. ⁹ Yoko koati énomone kutí'inoke ivokóvoti ne Kristu, koane énomonemaka kutí'inoke exepúkopotí, motovâti itúkeovo Únae uhá koeti xâne, enepohikone ivokóvotíne, koánemaka ne ávoti ivakápu. ¹⁰ Ná'ikopo koeti ínixinea itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti xoko Jesus? Námaka koeti íkitixapínovo yupihóvoti yéxone yane pe'ínu? Vo'oku konókotimo yumópea Itukó'oviti ne uhá koeti xâne yaneko káxe yuhaíkapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹¹ Yoko énomone kuteâti koêku ne yuhu Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Hara koe Vúnae: ‘Kuteâti kaná'uko ne ámbeyea, koati kaná'utimaka ipúyukexeamo nonénguke ne uhá koeti kó'iyevovoku xâne. Koane íhayú'ikonutimo ne uhá koeti xâne, undi Itukó'oviti’ ” kôe. *Izáiya 45.23*

¹² Yane iyúseo kónokeamo yumópea Itukó'oviti ne póhutihiko úti yaneko káxe yuhaíkapavine.

Vokóhiyanavo mará'inamo víkaraka po'ínu úti hokoti Jesus

¹³ Hákonéikopo vinixôa itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu úti áinati kóhiyanavo. Ya koêkuni kó'iyeaneye, keúsaka iséneu ákoyeamo ápahuina ítíke íkorókoti po'ínu úti ikéneke Vúnae, itukovo iyonoâti ya pahunévotíke. ¹⁴ Ya undíke, énjaa ákoyea ápahuina níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Itukó'oviti. Koati eombâti inzóneuke, koeku nzókea Vúnae Jesus, tokópeovoxo inzóneunoa. Itea enepone xâne inixoâti ikópiti'ikeokonono enepo níká, yane koati kopítí'itinoa. ¹⁵ Enepo inixâ pe'ínu xoko Kristu ákoyea aúnnati níki níkokónoti, ínixone ákoyea yusíka níkeokono, na kíxeaye ákoyea omótova yokóvo, enepo ípíhea tumúne níki? Hako íkeróko po'ínu úti vo'oku níkokónoti. Koáhati ívókinovokemaka Kristu nê'e. ¹⁶ Enepone ínixene itúkeovo únati, hákoikopo itukovo énomone poé'aino isóneunopi po'ínuhiko xâne, inixoâti ákoyea aúnnati ne ítíke. ¹⁷ Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina yuíxeovo úti sasá'iyea, áko'o ákoyea asása'i ne níkokónoti koane ekâti, itea hara konokóvo pónea uti kixoku vitúkeovo, koane úhepeyea visóneu ikéneke Vúnae ákoti vakapákaka, koane elókeyeamaka vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁸ Yoko enepone xâne koetíneye hókea Kristu, úhpetínoa isóneu Itukó'oviti, koane inixeâtimakamo po'ínuhiko xâne unáko koêku.

¹⁹ Vapásíkaikopo vitúkea koekútíhiko porexó'oviti ákoyea vakápakaka yoko ákoyea puvákaka úti, enepone koekútíhiko porexó'ovitimaka koukoponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ²⁰ Hako kesáyu'ixo ítúke Itukó'oviti vo'oku níkokónoti. Kaná'uti ákoyea níkokónoti motovâti ikópiti'ikeovi ikéneke Vúnae enepo níkôa úti; itea kóyeane ákoyea aúnnati níkeokono, itukapu énomone kutí'inoke íkorókovoti po'ínu xâne pahunévotíke. ²¹ Unatíne ákoyea níke koêkuti kó'iyevovoku nau hó'openo, koane ákoyea yénapu víyum, koane ákoyea itíka po'í koekúti, enepo itukapu íkerókoti po'ínu úti pahunévotíke vo'ókuke,

(áko'o itukapu kemuyá'ikiti isóneu, áko'o itukapu kurikópoti hókea Itukó'oviti vo'ókuke). ²² Koêkuti ínixene ikéneke Vúnae, kuteâti koekúti ínixene motó'ieyeva níki, áko'o ákoyea omótova níki, konókoti xuná'iyea iséneunoa nonékuke Itukó'oviti. Yoko koati únati koêku ne xâne itukoâti ne ínixone unátiyeya ikéneke Vúnae, ákoti api'áxa isóneunoa, xaneâtimaka xuná'iyea isóneu ákoyea itúkapu pahukóvoti. ²³ Kene enepone xâne ákoti koati éxinoa isóneu, pikoâti itúkeovomea koati ákoti omotóva níkeokono, yane enepo níkôa, koati pahukóvoti, vo'oku haina kutipoâti itúkeovo ahá'inoa Itukó'oviti níkínoake. Yoko uhá koeti kixoku vitúkeovo ákoti itukapu ukeâti kutípea úti itúkeovo ahá'inovi Itukó'oviti vitúkea, koati pahukóvoti nê'e.

15

Nókone kó'iyeya úti xoko po'ínu úti aínati kóhiyanavo

¹ Uti xúnati isóneu ikéneke Vúnae, ako yusíka inuxó kíxea uti vitúkea vínixone unátiyeya, itea konókoti huvó'oxea úti ne xâne ávoti koati xunáko isóneu, aínati kóhiyanavo, koane ako yusíka vímaxeova ne kixóvoku. ² Konokoâti póhutihiko úti vitúkea koekúti omínoâti unako koêku ne po'ínu úti, enepone ínixone unátiyeya ne po'ínuhiko úti, motovâti kóxunakeahiko úti ikéneke Kristu. ³ Vo'oku énomone koéneye ne Kristu ákoyea ituka áha kíxeova, itea hara itúko, kuteâti koêku emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Enepone ihákeopike puvópitihiko, oúngeke yonópo” kôe. ⁴ Vo'oku uhá koeti yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti mekúke, koati yutoxínovoti íhikaxeovi, motovâtimaka ápeyeya hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo. Yoko koati emo'u Itukó'oviti úkea nê'e, koeku poréxeovi ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koékumaka kouhépekopea visóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁵ Yoko Itukó'oviti, enepone poréxoti xâne ítea uhá koeti koekúti xaneâti ákoyea kamúya'ika isóneu, enepone kouhépekopotimaka visóneu ikéneke, itúkapu énomone parexápi poéhapeane iséneu ikéneke, ákoti yakapákaka, kuteâtimaka ahá'inopi Kristu Jesus, ⁶ motovâti uhá k'é'iyi ihéyu'iki Itukó'oviti, enepone Ha'a Vúnae Jesus Kristu, kutí'iyeya itínoe póhutipone koxe'úti koane kutí'iyeamaka póhutine ne yemó'u.

⁷ Hákoikopo pivokóko, itea kuteâti kixó'oviku Kristu, énomonemaka ákoeneye kixékokoku, motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti ve'ókuke. ⁸ Vo'oku koati ngxílopitínoe itúkeovo oxove Itukó'oviti ne Kristu xapákuke ne júdeu, enepohikone sirkunsidá koêti, motovâti éxokoponea Kristu kaná'uko neko yuhu Itukó'oviti nóvoke, koane kousokoponea neko kúxoti yuhu Itukó'oviti xoko oxúnoekene nekóyohiko. ⁹ Haina póhutine nê'e, itea motovâtimaka iháyu'ikea Itukó'oviti ne ákoti itukapu júdeu, vo'ókuke ne hána'iti seánakoa Itukó'oviti. Énomone kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

“Énomone kutí'inoke inzayú'ikopitimo xapákuke ne xanéhiko ákoti itukapu júdeu. Ngahaná'ikopitimakamo imangá'ika hána'iko ne íhe” kôe. *Sáramu 18.49*

¹⁰ Ina koe'íkomaka po'íke:

“Aélokenenoe yokóvo, itínoe xâne ákoti itukapu júdeu, xané kixeâti elókeyeamaka okóvo ne xanena Itukó'oviti” koémaka. *Deuteronomio 32.43*

¹¹ Ina koepó'ikomaka po'íke:

“Théyu'ika Vúnae, itínoe ákoti itukapu júdeu, uhá ketínoe. Konókoti kapáya'ikeamaka íha Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevoku xâne” kôe. *Sáramu 117.1*

¹² Ina koemáka Izáiya yútoeke:

“Apêtimo ámoripono Njése keno'ókoti natíxoponea xapa xâne ákoti itukapu jûdeu. Énomonemo itukóvo hána'iti kúxonehiko neko xâne koíteovamo”
kôe. *Izâiya 11.10*

¹³ Yoko Itukó'oviti, enepone porexó'oviti ápeyea hána'iti kúxoixone úti xokóyoke, véxone kousokeovomo, énomonemo kuri'úxinapinoexo hána'iti elókeko yokóvo ikéneke, koane hána'iti úhepeko iséneu koeku kívivoa, maka heru'ó íxeane yomíxone kíxoixi kousokeovo ne kíxone xokóyoke, ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe.

¹⁴ Ya undíke, énja itíkivonoe xâne koati itípakovoti, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Énjoamaka heú kíxi yéxi kaná'uko ra ihíkavvoti hó'e úti, koane itíkivomaka ahúkoti enekókoti ikéneke Itukó'oviti. ¹⁵ Itea kóyeane ákoyea ámbiku'ixa ongóvo ngíxeaneye ra yúndoenopi upánini yéxoanoe ra koekútihiko, vo'oku koati ngaha'aínopitinoe ákoyea inátapa yokóvo ne ihíkavvoti yéxone. Énomone ngixínoaneye ya yúndoenopinoe, vo'ókuke ra hána'iti seánakonnu Itukó'oviti, ¹⁶ kutí'inokemaka indukópovoti ovoxe Kristu Jesus xapa xâne ákoti itukapu jûdeu, indukoâti ne sasá'iti itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavvoti íhae xokóyoke. Yoko énomone indúko, maka ínixane Itukó'oviti unáko ne ingó'iparaxoake. Énomone ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu íngamoake ne emo'u Itukó'oviti koeku itúkeovohiko kasása'iupone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁷ Enepora itukéti pónenu Itukó'oviti indúkea, énomone indúko hána'iti elókeko ongóvo ikéneke Kristu Jesus. ¹⁸ Yoko ákomo itukéti ákoti ambikú'ixina ongóvo ngoyúhoyea koêku, ákoti itukápu ne kouéseune Kristu ya njokóyoke, enepone ísimea xokóyoke ne ákoti itukapu jûdeu vo'oku yúnzo yoko índuke xapákuke, ¹⁹ koánemaka vo'ókuke ne hoénaxovope xunako Itukó'oviti njokóyoke yóko'o ne iyupánevoti índuke, koánemaka vo'ókuke ne hána'iti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati énomone koéneye tukú ngíxea Ílireake ngotóhineyea ne inámati ihíkavvoti omínovike Kristu, ungeâti Njeruzálem koáne ne pitivókohiko xêrerekuke. ²⁰ Koati ngixóvokune ngóxuna'ixeovo ngoyúhoyea ne inámati ihíkavvoti omínovike Kristu xoko ávoveaku koyuhoâti, mbuvâti kutí ngó'iyea xâne koexépukoti péti oukeke túriune po'ínu xâne. ²¹ Vo'oku hara koéneye índuke kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku:

“Enepohikone ákoti eyékoxeaku koêku nè'e, iyusé'inoatimo. Koáne enepohikone ákoti kámeaku koêku nóvo, exeâtimo koêku”
Izâiya 52.15

Kahá'a Poùlu yónea Róma

²² Koati vo'ókukeiko ra índuke, ene ávoino omótova noínjoponeopinoe, itea éno yúmo'injeova. ²³ Kó'oyene, koeku únzexeane índuke yara poké'hiko ngixínopikenoe yâye, epó'oxo koeku mekú'iyeanee ngaha'a noínjoponeopinoe, ²⁴ anéye inzóneu véngea xepákuke enepo mbiha Espanha. Ngúxoá indóponeopinoemo koeku yóneam. Yanè'e, ngúxoamaka motó'iyeeva hivó'oxinunoe motovâti ungóponea ya Espanha ike kali óvinem xepákukenoe koeku úhepepeamo inzóneu. ²⁵ Itea kó'oyene, yonondí'ikomo Njeruzálem motovâti nzuvó'oxoponea ne kasása'iupohiko Itukó'ovitiya. ²⁶ Vo'oku enepohikone po'ínu úti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu, enepohikone ovoti Masêdonea yoko Ákaya, ínixoahiko unátiyea ítxeia huvó'oxeake ne ákoti apeínoati xapákuke neko kasása'iupo Itukó'oviti ya Njeruzálem. ²⁷ Koati úkeakune isóneuke kahá'ayea huvó'oxea. Yoko motókeahiko kíxeaneye vo'oku itúkeovo

xapa jûdeu úkea ne kaná'uti ihíkavoti kámonehiko, kutí'inoke apêti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. Yanê'e, koati motokeâtihiromaka huvó'oxea ne jûdeuhiko ya nókoneke. ²⁸ Enepo unzáxane ra itukéti nguríkopoinoa ovotihiko Njúdeya ne páhoenoa po'ínuhiko úti, enepone huvó'oxeake ngixínopikenoe, vekó ngoetímo xepákuke koêkumo mbíhea ya Espanha. ²⁹ Enepo nzimané'e xepákuke, énjoa enó'iyeamo únatinoe koekúti ukeâti xoko Kristu íparaxeovikemo ya hána'iti seánakovike. ³⁰ Vo'ókuke ra Vúnae Jesus Kristu, koánemaka ne ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, émbemopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kékuna'ixivoxo yépemo'ixinonu Itukó'oviti ya orásaum, ³¹ maka índeapane ne xâne puvoti Vúnae ya Njúdeya, koane ínixanemaka kasása'iupohiko Itukó'oviti ya Njeruzálem unáko ne nzimínoke xapákuke. ³² Koáne enepo parexánu Itukó'oviti nzímeopinoe, itúkapu ya elokékotike okovóti nzímeamo xepákuke, motovâti kali ómomingea, koane úhepeyea inzóneu xepákukeno. ³³ Itúkapu Itukó'oviti, enepone úkeaku úhepeti isoneúti ovó xepákukeno. Énomoneoxo ákoeneye.

16

Íkopovope Poúlu

¹ Anéye anjá'inopinoe enepo simâpi Fêbi, mokexa úti ya xoko Jesus ko'ítuketi ítukeke Vúnae imokóvokutike ya Sénkereya. ² Enepo simané'e xepákukeno, kutí íxea pe'ínu ikéneke Vúnae, kuteâti motókeyea kíxeokononeye ne kasása'iupo Itukó'oviti. Epó'oxo hivá'axanoemo ya koêkuti nókone itúkea vo'oku koati ênoti xáne huvó'oe né'e. Koane enómaka huvó'oxeonu.

³ Mbahúkinoa yúnzo inángurukeova ne Pirísila yoko Ákila, enepone ko'ítúkeinotimaka Vúnae Jesus Kristu kuteâti úndi. ⁴ Enepone pi'âti, ínonexinovo koâti koímaiti koekúti yanekôyoke oposíko koíteovonu ya koati koímaiti mani ngixókonoku. Hána'iti íngoroixinovahiko. Yoko haina póhutine úndi, itea íkoro'ixinovahikomaka uhá koêti ne kutípoti Kristu ya imokóvokutihiko xapákuke ne ákoti itúkapu jûdeu. ⁵ Yíhaikinana ne po'ínu úti ho'uxínovoti ítuke Vúnae óvokuke Pirísila yoko Ákila, koánemaka íningone Epênetu, enepone inúxoti kutípoti Kristu ya Ázea, ⁶ koánemaka Mâriya, enepone yuixóvoteoxo unako kékunoe, koxuná'ixovoti ko'ítukeyea ítuke Vúnae xepákuke. ⁷ Mbahúkomaka yúnzo inángurukeovo Ándoroniku yoko Njúnea, iyénom jûdeu, nza'ínemaka íka'ákovokutike yanekôyo. Koati teyonéti xapákuke ápostuluhiko ne pi'âti, epó'oxo inuxónemaka hokopo Jesus ya undíke.

⁸ Yíhaikinanu Ampilíyatu, enepone koati íningone ákoti omótova ongóvo ya xoko Vúnae. ⁹ Yíhaikinanimaka Úrubanu, enepone ko'ítúkeinoti Kristu kuteâtimaka úti, koánemaka Estáki, po'í íningone ákoti omótova ongóvo.

¹⁰ Yíhaikinanimaka Ápeli, enepone exókovoti ítúkeovo koati kaná'uti hókoti Kristu, koánemaka uhá koeti óvokuke Aristóbulu, ¹¹ koánemaka Eródiaum, iyénom jûdeu, yoko uhá koeti kutípoti Vúnae óvokuke Násizu.

¹² Yíhaikinanimaka ne pi'âti sêno Tirífena yoko Tirífosa, ko'ítuketimaka ítuke Vúnae, koánemaka Perésiti, mokexa úti ákoti omótova ongóvo, yupihóvotimaka ko'ítukeino Vúnae, ¹³ koánemaka Rúfu, teyonéti ovoxe Vúnae, yoko êno, enepone kutí ngíxonemaka ênom. ¹⁴ Yíhaikinanimaka Azíkiritu, Felegónte, Êremi, Pátoropa, Êrema yoko uhá koeti po'ínu úti ha'ínehiko nekôyo ho'uxínovo ítuke Itukó'oviti.

¹⁵ Yíhaikinanimaka Fílogo yoko Njúlea, koánemaka Nêreu yoko mokéxa,

koánemaka Olímpa yoko uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti ha'ínehiko ho'uxínovo ítuke Vúnae.

¹⁶ Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoko úti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovotihiko ítuke Vúnae yâye xoko póhutihiko ho'úxovoku.

¹⁷ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopimaka kéhianayivoa ne xâne yómoti háxakexea po'ínu úti yoko kátavokeamaka ya hókea Itukó'oviti, vo'oku kixoku ítúkeovo ákoti aunáti, enepohikone ihíkaxotimaka koekúti ákoti itukápa ne ihíkavoti ihikexokonoke. Yahíkuxipa ne xâne kuteâti, ¹⁸ vo'oku haina Vúnae Kristu hóko, itea koati áha kíxeova ne hóko. Koatímaka ahúkoti nê'e ya kouhe'ekea yúho koane itúkoheya iháyu'ikea xanéhiko kutí'inoke itoâti aúpu'ikea ne kixeóvovoti xâne ákoti koati éxea koêku. ¹⁹ Énomone yákoyenoeye kéhianayivoa, vo'oku hi'imé koe xâne éxea ítíkivonoe hokoâti ne kaná'uti kixovókuti ítuke Vúnae. Énomone kutí'ino ike'élókekotinoe ongóvo. Ngahá'ainopinoe ítíkivo xâne éxoti ítúkea únatinoe koekúti. Itea ya ítíki váhere, kutí yákoé xâne ákoti éxone. ²⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti, uke'éxotimo xunako Satánae ya ákotinemo axu'íkene xáxe. Yane kutí koetímoe kepasípu'íkopoti Satánae. Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

²¹ Yúhoikopinoe ne Timóti, nza'íne ítukeke Vúnae, koane Lúsiu, Njázauum yoko Sosípaturu, iyénonjapa júdeu.

²² Yúnzoikopinoemaka ya iháke Vúnae, undi Tésíu, undi yutoxoâti ra yuho Poúlu, páhoenopinoe.

²³ Yúhoikopinoemaka Ngáyu, óngeake óvokuke, koane uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus ho'uxínovoti ítuke Vúnae yâye. Yúhoikopinoemaka Erástu, enepone éxoti koeku tíúketi kopêrauti yara pítivóko, koánemaka Koátu, po'ínu úti xoko Jesus. (²⁴ Itúkapu seánakopike Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, uhá ketínoe. Énomoneoxo ákoeneye.)

Hunókoku yuho Poúlu yonoti xapa íhae Róma

²⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti, enepone apêti xunáko kóxunakeopinoe ya ikéneke, kuteâtimaka kó'iyeya yane inámati ihíkavoti poréxonuke ngoyúhoyea. Énomone ne ihíkavoti koeku Jesus Kristu ngoyúhone xapa xâne, enepone kouhupu'iune Itukó'oviti kó'oyene, ákoti exákana mekúke vo'oku ítúkeovo uná koyêti xokóyoke ukeátinekene tumúneke ápeyeya ra mêum.

²⁶ Itea kouhupu'íkokonone yane yútoeke porófetahiko yutoxóvoti nóvoke. Yoko koati Itukó'oviti, enepone ákoti túri koane ákoti hunókoku, pahukóá kouhupu'ikeovo, motovâti uhá kó'iyeya xâne kutípea koane hókea, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum.

²⁷ Enepone Vúnae, poéhane itukóva ne koati kaná'uti Itukó'oviti yupihóvoti hána'iko kó'exoneyeya, ítúkapu énomone ihayú'íkokono ákotinemo hunókoku, vo'oku ítúkeinovi Jesus Kristu. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

1 KORÍNTIU

Inúxoti yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Koríntu

Poûlu turixóá ne imokóvokuti ya Koríntu yaneko koyuhópoino emó'u Itukó'oviti neko xanéhiko ováti neko pitivóko. Yoko poéha xoénae meýá kôe óponea xapákuke yanekóyoke, kuteâti koeku noíxea úti ya Átu 18.1-18.

Yutóxinoake Poûlu ra koyuhópeti vo'oku pahúnevo po'ínuhiko xâne kutípoti Jesus yaneko imokóvokuti ya Koríntu, koane vo'oku háxakexeovokomaka. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyea, motováti ho'úxopeovohiko, kuteâti koeku nókone kó'iyea ne koati kaná'uti xanena Itukó'oviti.

Yoko tumúneke pahúkino Poûlu ne yútoe, ápe koyuhópeti yútoe íhae Koríntu, páhoe xoko Poûlu. Yane koyuhópeti, épemohiko Poûlu kó'inoaku isóne ne koekútihiko, áha éxeahiko. Enepone épemoake, yumópa Poûlu ya kapitulu 7. Kene ya kapitulu 12 yonoti 14, koyúhoinoamaka Poûlu ápeyea íparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne póhutihiko kutípoti Jesus, éxone itúkea ítukeke Itukó'oviti. Ya kapitulu 13, anéko yúho koéku ne koati kaná'uti seanákoti. Kene ya kapitulu 15, éxokoa Poûlu itúkeovo kaná'uteoxo exépukopea ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koane vexépukopeamakamo, uti kutipoâti, vo'oku inuxó kó'inovi Jesus exépukopea.

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi iháxiupo Jesus, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti. Anéyemaka njokóyoke ne Sósteni, po'ínu úti xoko Jesus. ² Pahúkinopeanoe úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya pítivokonake Koríntu, itínoe kasása'iupo Kristu Jesus, koane iháxiupomaka Itukó'oviti itúkeovo sasá'iti nonékuke, xané kixeâti ne uhá koeti po'ínuhiko úti, koékuti óvohikoku ikóseanaxeovo Vúnae Jesus Kristu, Únaehiko koane Vúnae.

³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, koánemaka úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Seánakoa Itukó'oviti ne íhae Koríntu

⁴ Kóyekune íngoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, vo'oku hána'iti seánakopi xoko Kristu Jesus. ⁵ Vo'oku koeku héki Jesus, yupihovó koe iké'iparaxikono ikéneke ya uhá koeti koekúti, kuteâti itíkivo koati exoâti koyúhoyea emó'u, koane heú kíxi yéxi kaná'uko ra ihíkavoti hékone. ⁶ Koati kitipoâtinoo ne ihíkavoti koeku Jesus, koane títiu kéye ikéne. ⁷ Énomone ákoino ápahuina íparáti konokóvotiko xepákuke yane póneake Itukó'oviti ne xanéna éxea itúkea ítukeke. Énomone kénenoe ye ya koékuiko kíxoixopinoe aúkopovope Vúnae Jesus Kristu. ⁸ Yoko énomonemo koxunákopinoe tukú koeti hunókokuke, motováti itíkivo xâne ákoti koyuhoâti ápeyea óvaku pahúnevo yaneko káxe aukápapu Vúnae Jesus Kristu. ⁹ Koati motováti kúveovokono kíxeopineye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe poéhayeane iséne xoko Xe'éxa, enepone Vúnae Jesus Kristu.

Ítiko'okono ne hokotíhiko Jesus vo'oku ixómoyea haxákevovokoko

¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, injíko'okopinoe ya iháke Vúnae Jesus Kristu ákoyea ópoe'ainokoko yiúho, koane ákoyeamaka héxakexipukoko. Konókoti kutikókó ké'iyinoe ikéneke Vúnae, koane poéhayanemaka yónoku iséne yoko yáha itíki ítukeke. ¹¹ Kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku éto'okonu xâne ukeâti óvokuke

Kolôe ápeyea puvokókoti xepákukeno. ¹² Hara ngíxo, vo'oku ápeyea xepákuke ixómoti koyê: “Undi hokoti Poúlu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Undi hokoti Ápolu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Péturu nzóko” kóye. Ina apémaka koyúhote itúkeovo hokoti Kristu. ¹³ Yusikoikopomea háxakexeevo ne Kristu? Undi'ikopo kuruhúxinovopinoe? Inzákeikopomea yáhihikono? Ako kalíhuina!

¹⁴ Íngoro'ixinovo Itukó'oviti vo'oku ákoyea ánjju xepákukeno. Poéhane Kiríspu yoko Ngáyu ánjiko. ¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, ako xâne motovâti koyúhoyea áhikeovo ya inzáke. ¹⁶ Ápepini Étefana koane uhá koeti ovâti óvokuke, ánjjumaka nê'e. Ava po'ínu, ákone énjapana. Kutí'ionu koékune nekôyohiko. ¹⁷ Vo'oku haina ánjikea xâne pahúkinonu Kristu, itea ngoyúhoyea ne inámata ihíkavoti omínovike, ene pahúkinonu. Hainámaka ingo'ítukexoti exóneti ikó'itukeu xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêm, mará'inamo akútea énomone kutí'inoke itóvoti ne xanéhiko. Eneponi akoéneye yúnzo, mani kutí ngixoaâti ákoti itúkoveke ne ivókinovovi Kristu ya kuruhúke koíteovo xâne.

Kristu itukóvo xunako Itukó'oviti koíteovo xâne

¹⁸ Enepone yuhu úti vo'oku ivókinovovi Kristu ya kuruhúke, ya xapa xâne yonópohihikomo ipihóponovokutike, kutí kó'inoahiko hókone xâne ákoti aunáti isóneu. Itea xoko úti, uti koítovone Itukó'oviti, koati hána'iti xunako Itukó'oviti nê'e. ¹⁹ Yoko énomemaka koéneye ne yuhu Itukó'oviti ya emó'uke, enepone koêti:

“Unge'éxeatimo éxone ne hána'itihiko ko'éxoneti. Kúteanemakamo ngíxoaku ko'ísoneuyea ne hána'itinoe ko'isóneuti” kôe. *Izâiya 29.14*

²⁰ Koeku kó'iyeaneye, ná'ikopohiko ne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêm? Ná'ikopohikomaka ne hána'iti ihíxaxoti koánemaka ne ahúkoti ya koyúhoyea? Ako'onehiko nê'e, vo'oku enepone kó'exoneya ne xâne yara kúveu mêm, sá'iri'okopane Itukó'oviti ya koekúti ákoti itóponone.

²¹ Ya hána'iti ko'ísoneuyea Itukó'oviti, haina vo'ókuke ne éxone xanéhiko yara kúveu mêm, kutí'inoke itopónotihiko éxea Itukó'oviti. Itea ínixoa Itukó'oviti unáko itúkeovo ya koyúhoyeevo emó'u, itínovoke ya pahúnevo ne xanéhiko kutipoâti, upánini ínixea po'ínuhiko xâne itúkeovo kixovókuti hókone xanéhiko ákoti isóneu.

²² Vo'oku poéhane noíxea iyupánevoti kahá'a ne júdeuhiko. Kene ne ngerêkuhiko, poéhane itóponea hána'iti exóneti, ene kahá'a. ²³ Itea hane koyúho úti xapa xâne Kristu yoko ivókinovovi kuruhúke. Enepora ihíkavoti íkoroko júdeuhiko, koane ínixoa ngerêkuhiko itúkeovo hókone xâne ákoti aunáti isóneu. ²⁴ Itea xapákuke ne xâne iháxiupo Itukó'oviti hókea, enepone júdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu, koati Kristu koyúho úti, enepone hána'iti xunako Itukó'oviti koíteovovi, évekoakumaka Itukó'oviti kouhupu'ikea ne hána'iti kó'exoneya. ²⁵ Vo'oku enepone itukeinovovi Itukó'oviti xoko Kristu, ínixone po'ínuhiko xâne itúkeovo hókone xâne ákoti isóneu, koati hána'iti anú'ukea kó'exoneya ne xâne yara kúveu mêm. Koáne enepone koekúti ínixonehikomaka itúkeovo muyá'iko Itukó'oviti, énomone yupihóvo anú'ukea xunako xâne.

²⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yokómomapihi kêkunoe iná ihaxíkopi Itukó'oviti héki. Vo'oku ako axú'ina xâne hána'iti ihíxaxovoti, koane payásotihiko xepákukeno, koane xe'exa iríku kalísoti kixoku koéxokexeeokono. ²⁷ Itea hane noívokoxo ne Itukó'oviti xâne ínixone po'ínuhiko xâne yara kúveu mêm itúkeovo ákoti isóneu, motovâti kóteyokeokono ne xâne hána'iti ko'isóneuti. Koáne,

motovâti kóteyokeamaka payásotihiko yara kúveu mêmum, noívokoxoa Itukó'oviti ne xâne ínixonone po'ínuhiko yara kúveu mêmum ákoyea xunáko. ²⁸ Kene ne inixóneti ákoyea itúkokonoke, koane puvonéti, yóko'o ne koâti yupihóvoti kalíhuyea, enepohikone kutí koeti akó'oti, énomonemaka noívokoxo Itukó'oviti íkorohikea ne yupihóvoti xunáko, uke'éxopeati xunáko yoko itúkeovo tey-onéti. ²⁹ Kixínoakeneye Itukó'oviti maka hákone oxéne iháyui'ikopeovo ne xâne nonékuke. ³⁰ Kene ítínoe, yainovone kasása'iupo Itukó'oviti vo'oku ítúkeinovi Kristu Jesus. Énomonemaka poréxo ne Itukó'oviti itúkeovo úkeaku kó'exoneyea úti koane kutí'inoke ponopóvoti úti yoko sasa'ípoti úti nonékuke. Énomonemaka kutí'inoke viteóvati ne pahúnevo úti, ³¹ maka akúteane koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Enepone kahá'ati ápeyea iháyui'u ya xokóyoke, itúkapu ítúkeinoa Vúnae iháyui'iko” kôe.

2

Koeku yuho Poûlu koyúho ítúke Itukó'oviti xapa xâne

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, yaneko ngoyuhópoinopeano ra ihíkavuti ukeâti xoko Itukó'oviti, haina kalísotínoe emó'úti ôriti éxeokono veínoam, koane hainámaka kuteâti koyúhoyea hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêmum veínombínoe ngoyúhoyea. ² Vo'oku ngoúsokone inzóneu yanekóyoke ákoyeamo po'í énjokopike, ákoti itúkapu koeku Jesus Kristu yoko ivókinovovi ya kuruhúke. ³ Yaneko ámbeyeku xepákukeneo, yupíhovo eómbea kutí ngó'iyea xâne ákoti xunáko. Vo'oku ina njonóno'oko, koane hána'iti mbíkea, ininjoâti ákoyea índa indúkea ne itukéti. ⁴ Enepone ngxoku ngoyúhoyea, koánemaka ne ihíkavuti ngoyúhoinopikeneo, ako akútea yuho hána'iti ko'éxoneti ahúkoti koyúhoyea, itea koati iyúseoti ápeyea njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koánemaka xunáko. ⁵ Kó'inokeneye ngoyúhoyea, motovâti ákoyea itúkapu vo'oku hána'iti exóneti ítúke xâne yara kúveu mêmum kitípino Jesus, itea itúkapune vo'oku xunako Itukó'oviti.

Koêku ne kaná'uti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti

⁶ Itea kóyeane koyúhoyea úti koati hána'iti exóneti xapákuke xâne koukóponovoti ikéneke Itukó'oviti, enepohikone xâne úsotíne ikéneke. Yoko ako akútea exóneti kuteâti itóponone xâne éxea yara kúveu mêmum. Hainámaka kuteâti éxone ne koati payásotihiko xâne yara kúveu mêmum, xâne ákotimo oríko uké'eyea xunáko. ⁷ Itea hara koyúho úti hána'iti exóneti ukeâti xoko Itukó'oviti ákoti exoâti mekúke, itea kouhápu'ikovotíne kó'oyene. Énomone ne úsotíne isóneuke Itukó'oviti ukeátíneke tumúneke ápeyea ra mêmum, kaha'aínoviti vitúkeovo hána'iti iháyui'iuti nonékuke. ⁸ Yoko enepone hána'iti exóneti ngxínopikeneo, ako ápahuina xâne xapákuke ne payásotihiko yara kúveu mêmum iyúkinovati isóneue éxea koêku. Eneponi exáhiko, ákoni kurúhuxa ne koati éno hána'iti iháyui'iuti Vúnae. ⁹ Yoko koati kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako xâne noixoâti, ako kamoâti, ákomaka xâne itopónoati isóneue éxea koêku ne koekútihiko kousoakinoake Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti” kôe. *Izâiya 64.4*

¹⁰ Itea kouhápu'ikinovea Itukó'oviti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone ovo'ó koe'éviti. Vo'oku ako ápahuina koekúti ákoti exâ ne Sasá'iti Omíxone. Simóya ne hána'iti isoneútihiko ya xoko Itukó'oviti ákoti po'í exoâti, éxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹¹ Kene xapákuke úti, uti xâne yara kúveu mêmum, ako ápahuina éxoti

isóneu po'i xâne. Poéhane únae ne isoneúti exôa. Kúteanemaka koêku ákoyea éxoti isóneu Itukó'oviti ákoti itukapu Sasá'iti Omíxone. ¹² Yoko haina exóneti íhae ra kúveu mêmum ko'ípara úti, itea koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ko'ípara úti, motovâti véxea koeku uhá koêti ne ikó'iparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seána'kovi.

¹³ Énomonemaka koyúho úti xapa xâne. Yoko enepone yuho úti, haina íhikaxovike xâne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêmum, itea íhikaxovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Koati xapákuke xâne ovo'ó koékumaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kouhupu'ikea úti ne kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinovike nê'e. ¹⁴ Enepone xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti, ako namúka ne íhíkavoti ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kutí kó'inoa hó'e xâne ákoti isóneu. Koati ákoti exína isóneu, vo'oku áko'oyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke kourápu'ikinoati. ¹⁵ Kene ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ínixa ponóvoku ne uhá koeti koekúti. Itea xapákuke xâne ákoti akoéneye, ako ápahuina motovâti pónea isóneunoa ne xâne kuri'ókovati ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁶ Yoko énomone kuteâtímaka koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ako itopónoti éxea isóneu Itukó'oviti. Ákomaka motovâti enékea” kôe. *Izâiya* 40.13

Itea anéye ne isóneu Kristu xoko úti, uti kutipoâti.

3

Ovóxehiko Itukó'oviti

¹ Kene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati metokeâti kutí ngíxeopínoe yunzó'ixoti xâne ákoti kuri'ákapa ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Ngónoko kutí ngíxeopíkonoe yuhó'ixoti xâne hokotí'iko koêkuti áha kíxeova, koane kuteâti kalivôno ávoti koati éxone ikéneke Kristu. ² Enepone ngixoku ínzikaxeopínoe yanekóyoke, hane ínzokoa kuteâti koeku leite níkaxeokonoke ne inámatiko kalivôno ávoti íta níkea xúnati níkokónoti. Vo'oku eneponi akutéa koati níkokónoti, nika úsotíne xâne, ákoni íteanoe. Yoko anéyeiko ávóyeya ítea, vo'oku itínoe xâne hokotí'iko koêkuti áha kíxeova. ³ Koeku ápeyeya xâne xepákukenoe ixómoti iyókovo ítuvevo po'ínuhiko xâne koane poé'ainoa isóneu vo'ókuke, koane koeku ápeyemaka xâne ixómoti orixókoko, hainá'ikopo itínoe xâne hokoti koêkuti áha kíxeova? Enepone kixeku itíkivonoe, ákoikopomaka kutí ákoe kixóvoku xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁴ Koeku ápeyeya xepákukenoe ixómoti koyê: “Undi hokoti Poúlu” koyêti. Kene po'ínuhiko: “Undi hokoti Ápolu” koyêti, ákoikopomea iyúsea itíkivonoe kutí koeti xâne ákoti ainámapo xoko Itukó'oviti?

⁵ Kutí'ikopo íkitixavi, úndi yoko Ápolu? Pohúneteoxo uti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'iyeyati emó'u, enepone kitíponenenoe. Yoko póhutihiko ovóxe, anêko ítukexeake Itukó'oviti. ⁶ Kutí koe undi noâti ne emo'u Itukó'oviti koeku ngoyúhoyea xepákukenoe. Ina keno'óko Ápolu ingénepoke ixómoti ovo'íkoa. Itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti. ⁷ Iyúseoneikopo ákoyea itúkapu vo'oku noâti, koane vo'oku ovo'íkoati kutí'inoke apêti êho, itea poéhane Itukó'oviti porexôa ukóponea ne itukéti. ⁸ Enepone noâti koáne ne ovo'íkoati, kutíkokone nonékeke Itukó'oviti. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, apêtímo námoepo. Hanemo exôa koêku ne námoepo, kixoku ko'ítukeyeya. ⁹ Vo'oku uti kaha'íneati ne Itukó'oviti ya ítukeye. Kene kutí koe itínoe isane Itukó'oviti. Kutí kénomemaka péti koéxepoe Itukó'oviti.

¹⁰ Ya hána'iti seánakonu Itukó'oviti, poréxonu inúnjinoa yoko indúkinoa poéheve ne itukéti, kuteáti koeku koexépuvoti péti mbiú kixoáti itúkea ítuke. Ina keno'óko koukóponoati ne itukéti ndúriu. Yoko póhutihiko ko'ítuketi, konókoti kóhiyanaya kixoku ko'ítukeya. ¹¹ Vo'oku ako yusíka ípiheokono po'i poéheve ákoti itukapu koukopono ne turiútime. Yoko enepone poéheve ne itukéti ngíxone, énomone ne Jesus Kristu. ¹² Xapákuke koukóponoati ne itukéti, anéko mbiú kixoáti ko'ítukeya kuteáti koeku xáne iko'ítukexoti únatinoe koekúti kuteáti ôro, péhu yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopôî yane koéxepoe. Ina apémaka kuteáti xáne veinoáti koekúti ákoti koati unátiyea, kuteáti tikóti, hí'e yoko tuti exáte. ¹³ Yoko póhutihiko ko'ítúkeinoti Itukó'oviti, urapú'itinemo kixoku ko'ítukeya yaneko káxe aukápapu ne Vúnae Jesus Kristu. Yúkumo veínokono kouhupu'ikeokono kixoku ko'ítukeya ne póhutihiko xáne. Énomonemo kouhápu'ikoa ítúkeovo kuteáti xáne veinoáti hí'e ne ko'ítukeya, áko'o ítúkeovo kuteáti xáne veinoáti ôro. ¹⁴ Enepone kixoku ko'ítukeya ne póhutihiko xáne koukóponoti ítuke Itukó'oviti oukeke ne poéheve, enepo akutêa kixovókuti ákoti itâ yúku oró'okea, apêtímo námoepo xoko Vúnae. ¹⁵ Itea enepo akutêa kixovókuti oro'ókovoti, hána'itimo évonevo, itea kóyeaenemo koíteova Itukó'oviti neko xáne, upánini kuti koetimo huvokó kixópoti yúku íteovomo. ¹⁶ Ákoikopo yéxanoe itíkivo sasá'iti óvoku Itukó'oviti koane ítúkeovo ovo'ó koépitinoe ne Sasá'iti Omíxone? ¹⁷ Enepo áva xáne kotohíneati ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti, ítukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne ítuke, vo'oku koati sasá'iti ne óvoku Itukó'oviti. Yoko koati itínoe ne sasá'iti óvoku Itukó'oviti ngíxone.

Haina exóneti íhae xapa xáne yara kúveu mêum koitóvoti

¹⁸ Hákoikopo yaupú'ikopovo. Koêkuti xáne xepákuke inixópovoti ítúkeovo koati ko'éxoneti xapa xanéhiko yara kúveu mêum, haina énomone ne koati kaná'uti exóneti nonékuke Itukó'oviti. Motováti itóponea xáne ne kaná'uti exóneti, konókoti usó kóyeya ínixeokono ítúkeovo ákoti isóneu ya nonékuke xanéhiko yara kúveu mêum. ¹⁹ Vo'oku enepone exóneti, opósiu xanéhiko yara kúveu mêum, ako ítúkoake Itukó'oviti, kuteátimaka kó'íyea ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Enepone hána'iti ko'éxoneti xapa xáne yara kúveu mêum, koati éxone veyópioa Itukó'oviti íkorokopea” kôe. ²⁰ Epó'oxo hara koémaka po'íke: “Éxoa Itukó'oviti oveáti isóneuke ne hána'iti ko'éxoneti yara kúveu mêum, ítúkeovo ainóvoti isoneúti ákoti ítúkovoke” kôe. ²¹ Hákoikopo íheyú'iko koêkuti xáne keyuhoáti ítúkeovo énomone hekónoe. Vo'oku uhá koeti koekúti, ainovo pónepike Itukó'oviti ²² yusíkoti ítúkeovo úndi, undi Poúlu, áko'o Ápolu, áko'o Péturu. Kúteanemaka koeku uhá koeti ováti ra kúveu mêum, koáne ne yápeyiko yara kúveu mêum, koáne ne pihépi xoko Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku ne koekútihiko apêti kó'oyene, koánemaka koekúti keno'ókotikomo ikénepoke. Aínovone pónepike Vúnae. ²³ Yoko Kristu ítiko Yúnae. Kene Itukó'oviti, enepone payásoti ya uhá koêti, énomone ítúko Únae ne Kristu.

4

Koêku ne páhoehiko Kristu koyuhó'íyeati emó'u

¹ Konokoáti éxea xanéhiko vitúkeovo pohúneti ovoxe Kristu, úndi yoko po'ínuhiko ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. Kovóxevi Itukó'oviti koyúhoyea úti xapa xáne ne ihíkavoti íhae xokóyoke, ákoti exákana mekúke. ² Yoko póhutihiko ovoxéti, konókoti ítúkeovo kuvovóneti úsexeamo ne páhoenokono

itúkea. ³ Yusíkoti iníxinoe kó'iyeaneye ne ngo'ítukeino Itukó'oviti, áko'o ákoyea ákoeneye, yusikotimaka itúkeovo po'ínuhiko xâne koené'eye isóneunonu, ako mbepákexina inzóneu nè'e. Muhíkova inzóneupinovo, ákomaka nguvápa nè'e. ⁴ Kaná'uti ákoyea ápahuina váhere koekúti njé'onone inzóneuke, itea kóyeane ákoyea ongóyuhu tokópeovoxo uhá koeti índuke, vo'oku poéhane Itukó'oviti motová koyúhoyea tokópeovoxo, áko'o ákoyea. ⁵ Hákoikopo itikóno xâne húketi isóneuno po'ínuhiko xâne, inixeáti ákoyea aúnnati itúke koeku ákoyea koati yéxi koéku, vo'oku haina kaxénane yúhoikopeokono xâne. Itea aukápapune ne Vúnae, ínamo kauhápu'ika ne koekútihiho itukókonoti hahákutike, ákoti po'i exoáti yara koeku kó'oyene, koane énomonemakamo kauhápu'ikoa itukóvotiye ne isoneútihiho oveáti isóneuke ne póhutihiko xâne. Yane ihayú'ikoatimo Itukó'oviti ne póhutihiko xâne kuteáti motókeyea iháyu'ikeokono.

Saya'ikoa Poúlu ne íhae Koríntu

⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, enepora koati ánja énjokeopinoe yara yúndoe, ínzokoa ngxokoku indúkeovo koánemaka kixoku itúkeovo Ápolu, motováti itúkeovo koeku úti kauhápu'ikinopea kixó'ekone ne yutoéti koéti: “Konókti itúkeovo yutoéti emó'uke Itukó'oviti hokokóno, enepone ixikó'okoviti ákoyea kapáyasaka úti ne po'i xâne koeku ákoyea vitúkoake ne po'ínuhiko” koéti. ⁷ Hainá'ikopo kehá'ati íkitixapivo únati ya po'ínuhiko xâne? áko'o ápeikopomea yéxone itíki ákoti itukapu pónepike Itukó'oviti. Ako kalíhuina. Yoko itukovo ke'ipáratu, ná'ikopo koeti kepáyasokinovo kutí'iyea itepónoati ya xinákoke?

⁸ Inípono iséneupinovo kutí ké'iyi ákotine nókone ikéneke Itukó'oviti, inixépvoti itéponine uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, koane itéponinemaka itíkivo nâti ya xoko Kristu! Yoko ako'ópo vinixárapu, úndi yoko po'ínuhiko ápostulu! Ehá'ani netíxixo kuteáti iséneupinovo, motovátimaka kahá'ineyeopi úti xoko Kristu, úndi yoko nza'íne ítukeye Itukó'oviti. ⁹ Itea ya undíke, énjoa itúkeovo Itukó'oviti porexó'ovi vitúkeovo okoti koati ikenétike ya uhá koeti xâne, uti ápostulu, uti páhoe koyúhoyea emó'u. Kutí koe uti iká'aeti iyonókonoti xoko koépekokonoku, koeku komómoponea uhá koeti xâne oveáti ra kúveu mêm, koánemaka ánju íhae vanúke, enepohikone ovoxe Itukó'oviti.

¹⁰ Vo'oku hókea uti Kristu, uti ápostulu, koati uti xâne inixóneti ákoyea isóneu. Kene inípono itínoe, koati inixépvoti itíkivo ko'éxoneti ikéneke Kristu! Utímaka xâne inixóneti ákoyea itóponone koane ákoyea xunáko, uti ápostulu. Itea inípenonoe, koati inixépvoti itíkivo hána'iti itóponone ikéneke Kristu koane éno xináko, íkitixapovotimaka koati teyonéti! Kene úti, uti puvonéti.

¹¹ Enepora úti, uti ápostulu, tukú koeti kó'oyene, uti épeu hímakati koane úne. Ye'ékonemaka ipúpa'ixea vípovo. Utímaka yehepóke'exokuti. Ákomaka koati vóvoku. ¹² Vivókoponovomaka ko'ítukeyea úti, vitúkoti ésa'i nókone úti. Enepo vihakókono, ako vitúkapina ésa'i ne íhakó'oviti, itea vépeminoa unako koéku xoko Itukó'oviti. Enepo vikoítaponokono kotívoti, vítoa tarú'uxea uhá koéti. ¹³ Enepo apé itukóheoti koeku úti, itupa'ii kíxoa yumópea úti, voposíkoti unátipinokoko visóneu. Tukú koeti kó'oyene, ya isóneunovi xanéhiko ákoti éxa Itukó'oviti, uti kuteáti sipurákineti, uti ápostulu. Uti kutí koeti koekúti kuréti yupihóvoti kótirinayeokono.

Enékoa Poúlu ne íhae Koríntu

¹⁴ Haina ngahá'ati ngóteyokeopinoe ngxínopikeneeye yara yúndoe, itea enengópiti vo'oku kutí ngxópinoe koati nje'éxaxapa ákoti omotóva ongóvo.

¹⁵ Yusíkoti yupíheovo enó'iyea ihíxapóti ikéneke Kristu, itea poéhaxo ne

itukópitinoe xe'éxaxapa. Yoko énomone ra yuhó'ixopiti, vo'oku undíne koyuhó'inopi koeku Kristu Jesus enepo inâ kitipôa. ¹⁶ Injiko'okopinoekopo héki ngixoku nzókea Itukó'oviti. ¹⁷ Énomonemaka kuti'ino mbahukínopitinoe Timóti, enepone po'ínu úti xoko Jesus, enepone kuti ngíxonemaka nje'éxa ákoti omotóva ongóvo. Koati kuvovóneti nê'e, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae, koane huvo'óxopitinoemo puyákoponeova yokóvo ne ngixoku nzókea Kristu Jesus, kuteátimaka inzikaxea ya uhá koeti yónongu ya póhutihiko imokóvokuti nzmíoku.

¹⁸ Anêko xâne kapayásokopovoti xepákukenoe po'okoâtihiko ákoyeamo nañjapanapinoe. ¹⁹ Itea ákomo áxu'ikene, noinjóponopitinoemo enepo itukapu ahá'inonu Itukó'oviti. Yane enjoâtimo ápeyea xunáko neko kapayásokopovoti itúkeaxo kuteáti neko yúho, áko'o itúkeovo pohúneti koyuhóheoti ákoti xunáko itúkea. ²⁰ Vo'oku enepone vitúkeovo xanena Itukó'oviti yonópoti natíxokuke, haina pohúneti koyúhoyea úti, itea konókoti ipúhikea xunako Itukó'oviti ya kixoku vitúkeovo. ²¹ Kutí'ikopo kehá'anoe? nzímea xepákuke orínjeopimo? áko'o itupa'ii ngíxeopimo kuteáti koeku xâne ákoti omotóvopinoe okóvo.

5

Koeku xâne kutípoti Jesus koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo

¹ Koati apêti koyuhópitinoe ápeyea xâne xepákukenoe ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Yoko enepora ákoyea káyusea kixoku itúkeovo, koati yupihóvoti koêku, ákotimaka kámeaku úti kuteáti, muhíkova xapa xâne ákoti éxa Itukó'oviti. Hane ngíxo vo'oku ápeyea ixómoti kapíne énoxaka. ² Yoko inípenonoe, uhepee kóye iséneu! Ako kalihuina ikétivexinoe iséneuke ne váhere koekúti xepákuke. Mani kenokoâtinoo ikétivexi, motovâti kópuhikeokono xepákuke ne yupihóvoti váherexea ítuke. ³ Kaná'uti ángo'oyea yáko xepákuke, itea ya isoneútike, kóyeane kuti kó'iyea ambêti xepákuke. Epó'oxo ngoyuhó'inopitine inzóneunoo kuti'iyea ambêti ya: Koati pahukóvoti ne kixotíneye ítuke. ⁴ Hara ngixópinoe ya iháke Vúnae Jesus: Enepo he'uxínapa ra koekúti, kuti koetímakamo ambêti xepákuke, koane apêtimakamo xunako Vúnae Jesus yóuke. ⁵ Yane képuhika xepákuke ne ákoti ikatívéxa isóneuke ne váhere ítuke. Kirí'akamaka Satánae komóhiyeya múyo, motovâtimo eópea itúkeovoxo koati pahukóvoti koane kóyuseopeovomo, motovâtimaka ápepeamo xapákuke ne kasása'iupo Itukó'oviti yaneko káxe aukápapu Vúnae.

⁶ Ako aúnnati ne iséneupinovonoe, ikítixapovoti xâne koati únati kóyeku ikéneke Vúnae ákoti konokínovopitinoe. Ákoikopo yéxa koêku ne pahunévoti itúkeovo kuteáti kalihú koeti kohiyákopeti pâum heú kíxea kohiyákea ánahi? ⁷ Kiríkapaikopo ne uhá koeti kúxoti kixeku itíkivo, enepone kuti koeti kohiyákopeti xepákuke, motovâti itíkivo inámati masa ákoti kohiyákoati. Yoko énomone kénenoeye koeku itúyoepa ne pehúnevo. Vo'oku enepone Páskoá, usóne kixó'ekone xoko úti koeku ivókinovovi Kristu, enepone kuti kixonéti kali xe'éxa su'úso koépeuti ya Páskoá, ésa'i itúyoepa pahunévoti. ⁸ Vokóyuineikopo kuteáti koêku ya kaxena Páskoá. Itea enepone kixoku kóyuiyeya úti, ako yusíka itúkeovo ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone kuti koeti kohiyákopeti. Énomone ne váherexea vítukeino po'ínu úti yoko po'ímaka váhere vítuke. Itea hara vítuka kixoku kóyuiyeya úti, vitúkeovo xâne ákoti semekékexa, koane pónea uti kixoku vitúkeovo. Énomone akútea ne osó'iuti pâum ákoti kohiyákoati, koyuípeti ya áyuí Páskoá.

⁹ Ya po'íke yúndoenopi yanekôyo, mbahúkopinoe ákoyea yánahixapa ne xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone. ¹⁰ Itea haína xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti ne ngíxo, enepohikone kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne xâne ixómoti ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina, yóko'o ne ómevoti, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Vo'oku eneponi itukápahiko ne xâne yara kúveu mêmum ákoti êxa Itukó'oviti ne ngíxo, mani konokoâti ipihikopi ra kúveu mêmum motovâti ákoyeani yánavakaxapa. ¹¹ Itea hane itukóvo ne xâne ngixínopikeno e ákoyea yánavakaxapa, enepone koyúhoti itúkeovo po'ínu úti ya xoko Jesus, itea kóyeane váherexea kixoku itúkeovo. Énomone ne kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koáne ne ixómoti ipupákino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. Énomonemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko, koáne ne váherexokenati yuhó'ino po'ínu xâne, koánemaka ne kohíhikenati, yóko'omaka ne ómevoti. Xâne koetúneye kixoku itúkeovo koyúhoti hókea Jesus, muhíkova íniki hako kalihú'ina.

¹² Hainá'ikopo xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Jesus ngónoko énjokea itúkeovo pahukóvoti koane nzayá'ikea. Itea enepone po'ínu úti xoko Jesus, hainápo koati konokoâti yéxoki itúkeovo pahukóvoti koane seyá'iki. ¹³ Kene enepone xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Vúnae, Itukó'ovitimo exôa kíxoaku nê'e. Képuhikapaikopono e ya xepákuke ne vahéréxoti ítuke.

6

Nókone kó'iyea apê évotikokoke ne kutípotihiko Jesus

¹ Enepo apê yévatikokoke, ákonoemea tíyapana yómikoko yuhoíkovokutike nonékuke xâne ákoti asasá'i ítuke nonékuke Itukó'oviti? Na koeti ákoino yámano e nonékuke po'ínu úti, kasása'iuvo Itukó'oviti, motovâti enékeokono? ² Ákoikopo yéxano e itúkeovomo úti, uti kasása'iuvo Itukó'oviti yuhoíkopamo ne xanéhiko yara kúveu mêmum vo'oku kixoku itúkeovo? Koeku itúkeovomo énomone yíhoikopo, na kíxeaye ákoyea yéxano e kíxeaku ne kalihuti koekúti xepákuke? ³ Ákoikopomaka yéxa itúkeovo utímaka yuhoíkopamo ne ánjuhiko íhae vanúke, enepohikone ovóxe Itukó'oviti, vo'oku kixoku itúkeovohiko? Ínapomo hako yexoáno e kíxeaku kíxekuxi ne kálíhunoe koekútihiko kuteâti tokópone úti itukovo káxe. ⁴ Itea enepo apê koekúti kuteâti, hane iyénoano e xoko xâne ákoti itukapu xanena Itukó'oviti, enepohikone ákoti yána égerejake. ⁵ Ákoikopo ápahuina xâne ko'isóneuti xepákukenoe motovâti enékeopino, itínoe kutípoti Jesus? Metókeano e nepo kateyákapi ra yúnzo! ⁶ Ya koékuni yómi ne koekúti xapa xanena Itukó'oviti ya égerejake, ponó kixékokono e yuhoíkovokutike enepo apê kixékokoku, yomokókoti nonékuke xâne ákoti akutipo Itukó'oviti.

⁷ Póhutine ápeyea kixékokokunoe, iyúseo ápeyeako hána'iti nékone ikéneke Jesus. Mani unatíne sikovó ké'iyi apê vahéréxinopiti ítuke. Manímaka unatíne yévkovo vo'ókuke. ⁸ Itea ya koékuni ké'iyineye, ainovó koe itínoe vahéréxinoa ítuke ne po'i xâne. Ainovó koe itínoemaka koesáyu'ixo koeku po'ínu xâne. Yoko inípono itúkeovo koati pe'ínuhiko xoko Jesus ne kíxeneye. ⁹ Ákoikopomea yéxa ákoyeamo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke ne xâne vahéréxoti ítuke? Hákonoe yaupú'ikopovo yará'a, vo'oku ákomo pihápaya ne xâne koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo, kapíneti ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne xâne kuvóvoti sánduhiko. Áko'omakamoya ne xâne aupú'ikoti múxone, kapíneti múxone po'i xâne. Kúteanemaka koékuni ne hóyeno senoxóvoti, koánemaka

ne hóyeno ikoyénoxovoti po'ínu hóyeno. ¹⁰ Áko'omakamoya ne ómevotihiko yoko xâne ipupákinoti isóneu kaha'áyea enó'iyea tiúketina, koane kohíhikenati. Kúteanemaka koeku xâne yómoti váherexino emó'u po'ínuhiko xâne, yoko xâne yómoti hú'uxea ítukevo po'i xâne. Ákomo yanápahiko natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke kuteáti nê'e. ¹¹ Yoko ápe nóvo koetíneye kixoku ítúkeovo xepákuke. Itea kó'oyene, ítínoe kasasá'iuti, ítínoemaka haxakínovoti Itukó'oviti ítúkeovo xanéna, koane penópovone nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítukeinoví Vúnae Jesus Kristu koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Iháyu'ikeokonoke Itukó'oviti ra koxe'u úti

¹² Koêkuti íninjone unátíyeya indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'ovi unako koeku úti. Kaná'uti motó'iyevoya indúkea koêkuti íninjone unáko indúkea, itea kóyeyane ngóhiyanayeovo, mará'inamo áyanzikapa indúkea, hákonemo indóa nguríkea. ¹³ Enepone níkokónoti, ápeino vo'oku íhaku nika úti. Kene enepone íhaku nika úti, ápeinomaka vo'oku níkokónoti. Itea apétimo hunóko nê'e, vo'oku koêkutimo káxe, uke'éxoatimo Itukó'oviti ne koekútihiko kuteáti. Itea pó'iti koeku ne muyo úti. Haina apeínoti kapinehí kíxea úti ákoti itukapu koati múxone úti, itea hane ápeino ítúkeovo iháyu'ikovo Vúnae, yoko ovo'ó kó'iyevimaka Vúnae. ¹⁴ Itukó'oviti, enepone koexépukopati ne Vúnae Jesus ukópea xapa ívokóvoti, koexépukopatimakamo ra koxe'u úti ya xunákoke.

¹⁵ Ákoikopo yéxa ítúkeovo ítuke Kristu ne miúyo? Maní'ikopomea motovâti iyóneam ne ítuke Kristu xoko senohí koêti, mborexoâti ikó'itukexea senohí koêti? Ako kalíhuina! ¹⁶ Ákoikopomaka yéxa ítúkeovo póhutipone múyo ne hóyeno xoko mohíti sêno enepo yuhó'ixoa? Koati kaná'uti kó'iyeaneyeyo, vo'oku hara kôe emo'u Itukó'oviti: “Póhutipone múyo ne pi'áti” kôe. ¹⁷ Kene koêkuti kuri'ókovoti Vúnae Jesus, koati póhutiponemaka xokóyoke.

¹⁸ Yahíkuxipa ne pahunévoti kuteáti nê'e, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune múyo vo'oku íxómoyea kaha'a sêno. Vo'oku uhá koeti koêkuti po'i kó'iyevovoku pahúnevo xâne, haina muyókuke ítúkeokono ne pahúnevo. Itea enepone xâne ákoti sayá'ikapeapa ítúkea kuteáti, koati muyóne ítúkino váhere. ¹⁹ Ákoikopomaka yéxa koeku miúyo ítúkeovo óvoku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ovo'ó koépitinoe, páhoenopimaka Itukó'oviti? Hainá'iko ítínoe exópo koêku, itea énomone exo kêku. ²⁰ Vo'oku kohépiti ne yésa'i pôreupó Jesus. Yusikóneikopo ítúkeovo iháyu'ikovo Itukó'oviti ne miúyo.

7

Yuhó'inoa Poúlu ne íhae Koríntu vo'oku kazaméntu

¹ Kuteáti neko yépemonukenoe yítoeke, hara koe inzóneunoa: Enepone ákoyea okóyeno ne hóyeno, únati nê'e, haina váhere. ² Itea vo'oku ú'uso kóyeyea ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne úhepune múyo vo'oku íxómoyea kaha'a sêno, unatíne ápeyeya koati yêno ne póhutihiko hóyeno koánemaka íma ne póhutihiko sêno. ³ Enepone koyénoti, ako yusíka ákoyea ítúkina úhepune múyo ne yêno, vo'oku koati kó'ímainokene ne sêno. Koánemaka ne sêno, ákomaka yusíka ákoyea ítúkina úhepune múyo ne íma. ⁴ Vo'oku enepone ko'ímati, ako yusíka poéhayeane akahá'a, ina ítúkina áha ne íma, itea kaha'áyea íma exoámaka. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno apêti yêno, haina poéhayeane akahá'a exóa, itea kaha'áyea yêno exoámaka. ⁵ Hako kema'âyikokoa nê'e, poéhane itukapu kutikokó koinoâti iséneu ákoyea ítúka ya kúveu ye'á koeti káxe, vo'oku kehá'ayi yíxivoxo

itiki orásau, itínoe pi'âti. Itea hákomaka yupihovó kixeánoe kéxu'ikenexi, mará'inamo hixápapi Satánae, enepo hako'óne itêa ne ákoyeanoe itika.

6 Enepora yúnzo, pohúneti enjókopitinoe inzóneunoa, kene haina páhoenopi Itukó'oviti ké'yineye. **7** Ya inzóneunoake, maní únateoxo akutêa ngoêku ákoyea yênom ne uhá koeti hóyeno. Itea anêko kíxoaku Itukó'oviti ne póhutihiko xâne. Yoko ako akútikoko koeku uhá koeti xâne. Pó'iti koeku po'ínuhiko koánemaka po'ínuhiko.

8 Kene ya xoko ávoti múxone yoko xoko ivokóvoti múxone, íninja unátieya kóyeyane kuteâti ngoêku. **9** Itea enepo hakó'o itoâhiko, unatíne opósikea múxone yaneko ixómoyea kóxuna'ixovo ítukeovo itoâti.

10 Kene xoko apêtine múxone, anéye páhoenoa Vúnae itúkea, kene haina pohúneti inzóneunoa. Énomone ne ákoyea yusíka kuríkea íma ne ko'ímatine. **11** Itea itukovo kurikoâtine, konókoti póhuxeovo ákoti oko'ímapo, áko'o aúkopeovo xoko íma. Kúteanemaka koêku ne hóyeno koyénoti, ako yusíka kuríkea yêno.

12 Kene ya xoko po'ínuhiko, ako yuhu Vúnae Jesus vo'ókuke, itea hara kôe inzóneunoa: Enepone po'ínu úti xoko Jesus apêti yêno ákoti akutipó Jesus, ako yusíka kuríkea itukapu úhepeti isóneu yêno óvoheixea xokóyoke. **13** Kene ne sêno apêti íma ákoti akutipó Jesus, ákomaka yusíka kuríkea, koeku úhepeyeya isóneu íma óvoheixea xokóyoke. **14** Vo'oku xoko sêno kutípotine Jesus apêti íma ávoti háka Jesus, haina koekúti ákoti asasá'i xoko Itukó'oviti ne ítúkeovo komuxónekokoti, ínapo okonóko kotóhineopea ítúkeovo komuxónekokoti. Koati sasá'iti, vo'ókuke ne yêno kutípoti Jesus. Kúteanemaka koêku xoko hóyeno kutípotine Jesus apêti yêno ávoti háka Jesus, kóyeane ítúkeovo sasá'iti xoko Itukó'oviti ne ítúkeovo komuxónekokoti, vo'ókuke ne hóyeno kutípoti Jesus. Enepo hákoti koené'eye, ákoni asasá'i ne xi'íxaxapa, itínoe apêti múxone ávoti háka Vúnae. Itea koati kaná'uti ítúkeovo ainóvoti sasá'iti ne xi'íxaxapa. **15** Kene xâne ákoti akutipó Jesus, enepo hákoti kahá'a óvoheixea xoko múxone kutípoti Jesus, unatíne pihópea. Koené'eye, ákone okónokoa po'ínu úti xoko Jesus, áko'o mokexa úti ísu'okeovoiko múxone, vo'oku iháxikinopikeneno Itukó'oviti héki, kaha'aínopiti yóvoheixi kásatike isoneúti. **16** Vo'oku ako yéxa, itínoe sêno, ítimo ne íme hokópea Jesus enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke. Kúteanemaka koêku itínoe hóyeno, ako yéxa ítimo ne yíno hokópea enepo yakamá'a óvoheixea xikóyoke.

17 Enepone póneake Itukó'oviti kó'yiea ne póhutihiko xâne inâ ihaxíkoa hokópea, énomoikone ákoeneye péhutinoe. Koati énomone koéneye mbáhoeno xanéhiko ya uhá koeti koékuti imokóvokuti yónongu. **18** Enepo áva xâne xepákuve sirkunsidá koetine tumúneke iháxikea Itukó'oviti, hako yonôa isóneu ípokeovo, únatine kuteâti kóyeku. Kúteanemaka koêku enepo áva xâne ákoti sirkunsidá akôe tumúneke iháxikea Itukó'oviti, únatine kuteâti kóyeku. Hako yonôa isóneu. **19** Vo'oku enepone sirkunsidá kó'yiea xâne, koáne ne ákoyea sirkunsidá ákoe, ako itópoinovike nê'e. Itea hane konokóvoxo xoko úti vitúkea páhoenovi Itukó'oviti. **20** Póhutihiko xâne, ákoyeneye kuteâti koêku inâ ihaxíkoa Itukó'oviti hokópea. **21** Itukovo iti akaúti inâ ihaxíkopi Itukó'oviti, hako yonôa iséneu vo'ókuke. Itea imihé'aka yoxéne ítivoa ne itíkivo akaúti, únatimakaya. **22** Vo'oku enepone akaúti iháxiu Vúnae hokópea, koati itóvotine xoko Vúnae, koeku ákoyeano itúkapu ákau váhere kixovókuti. Kene enepone xâne ákoti itukapu akaúti inâ ihaxíkoa Vúnae hokópea, ovóxepone Kristu

kó'oyene. ²³ Koati porexópovotine ésa'i ne keítivokononoe. Ákoikopo yusíka ítúkeovo xâne yara kúveu mêum exêa kêku, kutí'iyea ítínoe ákau. ²⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteâti kêku inâ ihaxíkopi Itukó'oviti hekópi péhutinoe, énomoikone yákoene ikéneke Itukó'oviti.

Enékeokonoke ne âvoti múxone vo'oku kaxena kotíveti koekúti

²⁵ Kene ne ârunoehiko âvoti îma, ako yuho Vúnae Jesus koêku râ'a ya páhoenovike vitúkea. Itea ngoyuhó'inopeatinoe inzóneunoa, undi xâne motokeâti kúveovokono isóneunoa vo'oku seánakonu Itukó'oviti. ²⁶ Íninjoa unátíyeya kóyeyekone kóyeku ne xâne, ákoti apasíka múxone, vo'oku tiú'tine ra káxehiko símokune ûti. ²⁷ Itea itukapu apêtine yîno, hako kirikôa. Kene itukapu âvoti yîno, hako yoposíko kéyenoyi. ²⁸ Itea enepo yokoyéno, ákomo pehúkapu. Koánemaka ne ârunoe, enepo oko'îma, ákomo pahúkapu. Itea kóyeanemo enó'iyea tiú'ti koekúti vékokuhiko ne komuxónekokoti. Yoko mani anjá'inopinoe ákoyea víka tiú'titike koekúti.

²⁹ Koati ngxópitinoe, ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ákoyeanemo axú'ina kaxena úti motó'iyevokú ko'ítukeino uti Vúnae. Konókotikopo kutí kó'iyea ákoti múxone ne apêti yêno, motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae. ³⁰ Hainámaka póhutinehiko nê'e ngxó, itea kúteanemaka ne ikaxú'tihiko okóvo. Hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoe ákoti aikáxu'i okóvo. Koánemaka ne xâne elóketi okóvo, hako itukovo énomone yónoheixo isóneu, itea kutí ákoemaka ákotihiko aelóke okóvo. Kúteanemaka ne vanéxotihiko, hako itukovo váneu yónoheixo okóvo, itea kutí ákoe ákotihiko váneu. ³¹ Epó'oxo koekúti kixovókuti yara kúveu mêum víkó'itukeu, hako itukóvo énomone yuíxovoxo úti, itea kutí ákoe ákotimaka itukapu víkó'itukeu. Vo'oku enepora uhá koeti noíxone úti yara kúveu mêum, ákomo oríko uké'eyea.

³² Yoko enepora koâti anjá'inopinoe, énomone ákoyea ixomo ipúpakina iséneu ne kixovókuti yara kúveu mêum. Vo'oku enepone ákoti múxone, koati apêti oxéne yuíxovoxo ítukexeake Vúnae, oposí'ixoti kixoku ikó'elokexea okovo Vúnae. ³³ Itea enepone apêtine yêno, koati kixovókuti yara kúveu mêum yónoheixo isóneu, koeku opósi'ixea kixoku ikó'elokexea okovo yêno. ³⁴ Énomone pi'á kó'ino yónoheixoku isóneu.

Kene ne sêno ivokóvoti îma, koánemaka ne âvoti îma, koati motovâti yuíxeovo ítukexeake Vúnae, koane kuri'okeovo Vúnae, herú kixoti isóneu koane múyo ítúkeovo sasá'ti ikó'itukeu Vúnae. Itea enepone ko'ímati, koati kixovókuti yara kúveu mêum yónoheixo isóneu, vo'oku opósi'ixea ikó'elokexea okovo îma.

³⁵ Ngixínopikeneeye, ngahá'ati nzuvó'oxeopinoe, kene haina ngahá'ati indópeopi. Koati ngaha'aínopiti péni kixeku ítíkivo. Ngahá'amaka nzuvó'oxeopinoe ítíkivo haxakínovoti ítuke Vúnae, ákoti po'i yónoku iséneu.

³⁶ Kene ne homoêhou kahá'ati ítúkea kuteâti ne yunzómeku, itea puvâti ítúkeovo tiú'titino noívana enepo hákoti okoyénoa, vo'oku pihínone anú'ukea kuteâti ye'akeye xoénaena mani ko'ímaya, epó'oxo inixá homoêhou kónokea koéveseeka neko inúxoti yuhó'inoa, koane akahá'aiko kóyenoyea, ako koêku. Motóva kóyenoyea, ákomo pahúkapu. ³⁷ Itea enepo áva isóneuke homoêhou ákoyeanemo okóyenoa, epó'oxo inixá ákoyea okónokoa ómea tumúne ne kóyenoyea, koane inixámaka íteamo ne kixóvoku póhuxeovo, ako yuvâti koeku usó'iyeané isóneu ákoyeanemo okóyenoa ne noívana. Únatimo akoéneye. ³⁸ Yane,

enepone koyenoâti ne noívana, únati koêku. Kene ne ákotine okoyénoa, unatíneoxo koêku.*

³⁹ Enepeone sêno ko'ímati, koeku ávovea ivákapu îma, ako yusíka kuríkea îma. Itea enepo ivákapu îma, motóva ko'ímapea po'i hóyeno, koêkúti áha. Itea konókoti itúkeovo hóyeno kutípoti Vúnae. ⁴⁰ Yoko kóyeane inzóneunoa unatíyeamo koêku enepo hákoti ko'ímápo. Koati ininjoâtimaka itúkeovo xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti úkea inzóneunoa ra koekúti.

8

Koeku nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko

¹ Kó'oyene, ngoyuhoâtiko koêku ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. Uhá koeti úti, vínixoa póneovo visóneunoa ne koekúti. Itea enepone vínixea póneovo visóneunoa, kapáyasokeovo xâne poréxo. Itea enepone kixoku vitúkeovo poréxoti po'ínuhiko xâne kóokoponeovo ikéneke Itukó'oviti, énomone ne ákoyea omótovokoko vokóvo. ² Enepeone xâne inixoâti póneovo isóneunoa ne kixovókúti, kóyeane ákoyea itápana heú kíxea éxea ne mani nókone éxea. ³ Kene ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, koati éxone Itukó'oviti nê'e.

⁴ Kó'oyene, kuteâti ne nikokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, véxoa ákoyea itúkapu kaná'uti kixovókúti ne sándu. Vo'oku poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, ako po'ínu. ⁵ Kaná'uti ápeyea kixovókúti ya vanúkeke koánemaka ya poké'eke, hókone xanéhiko, ákoti itúkapa ne kaná'uti Itukó'oviti, vo'oku éno hokonéti kuteâti. Yoko enepohikone xâne hokoâti, "Itukó'oviti" kíxoa íhaxea, koane "Únae" kíxoamaka. ⁶ Itea xoko úti, poéhaxo ne koati kaná'uti Itukó'oviti, Há'a úti, enepone pahukoâti apé kó'iyea ne uhá koeti koekúti. Kene vitúkeovo ovóxe, énomone vápeino. Poéhaxomaka ne Vúnae, enepone Jesus Kristu. Énomone évekoa Itukó'oviti itúkea uhá koeti koekúti. Énomonemaka úkea vápeyea.

⁷ Itea ako uhá ákoe xâne exoâti ra kixovókúti véxone. Vo'oku ápe xâne ênoti xoénae kúveovo sánduhiko. Yoko enepone nikokónoti ikó'iparaxokonoke sándu, tukú koeti kó'oyene enepo níkoa, kutí kó'inoa pahukóvoti, vo'oku itúkeovo ikó'iparaxokonoke sándu inúxotike. Yane vo'oku ákoyea itápana pónea isóneunoa, koati eópoti itúkeovo pahukóvoti enepo níkoa, koane ikópiti'ikopovo vo'ókuke.

⁸ Itea haina nikokónoti exoâmo sasá'iyea úti nonékuke Itukó'oviti. Koêkúti koêku, enepo níká úti, áko'o ákoyea níka úti, ako vévkapu, koane ákomaka itópoinovike nonékuke Itukó'oviti.

⁹ Itea enepone ínixineo motó'iyeeva níkeokono uhá koeti koekúti, koane enepone níki koekúti kuteâti, neíxapu mará'inamo késayu'ixa po'ínu xâne ákoti akoéneye isóneunoa, enepone aínati kóhiyanavo. ¹⁰ Vo'oku itukovo apêti xâne noixópiti imókovokuke xâne kuvóvoti sánduhiko, keha'íneatihiko níki, iti ko'éxoneti ya ítukeke Itukó'oviti, ákoikopomo ínixa po'ínuhiko xâne aínati kóhiyanavo yusíkeamaka níkea nikokónoti kuteâti, upánini ínixea ya isóneuke

* **7:38** Ako iyúsea koêku ya emó'uke ngerêku itúkeovo so'íxoti noívuna ne árunoe, áko'o há'a ne árunoe. Aínovo motovâti. Énomone ákoino akútíkoko koêku ya uhá koeti Bíbilea. Ya po'íke Bíbilea hara kôe: " 36 Itea itukovo apêti inixoâti ákoyeamo aúnati xoko ihíne anú'ukea yé'akeye xoénaena mani ko'ímape, yoko inixá há'a ra árunoe kahá'ayea ko'ímaya, motóva ikó'imaxea akahá'a. Haina pahukóvoti oko'íma. 37 Itea itukovo itoâti ihíne ákoyea okó'ima, epó'oxo enepo hákoti úsotine yuhóti ikó'imaxeekonomo, koane atíu'ixo isóneú há'a unatíyeya kíxeaneye ákoyea iká'imaxa ihíne, koati únatimo koêku akoéneye ítuke. 38 Yanê'e, enepone iko'imaxoti ihíne, únati ítuke. Kene enepone ákoti ika'imaxa, unatíneoxo ítuke."

ákoyea aúnnati? ¹¹ Yane enepone itíkivo ko'éxoneti ítukeke Itukó'oviti, koati énomonemo ikoróko pe'ínu ikéneke Jesus, enepone aínati kóhyanavo. Yoko koatimaka xâne ivókinovoke Kristu nê'e. ¹² Koeku kó'iyeaneye pehúnevo yokó'okiti isóneú ne po'ínu úti aínati kóhyanavo, koatine Kristu váherexino ítike. ¹³ Énomone ngó'ino: Itukápuikopo vo'oku níngéa nau hó'openo íngorokino mbo'ínu, ákonemo níngéaku nê'e, maka hákone íngorókoa.

9

Púva ítúkeovo avaha xâne íkamone emo'u Itukó'oviti ne Poúlu

¹ Koati kaná'uti motó'iyeeva indúkea koekúti íninjone unátiyeya, haína? Hainára koéneye. Kúteanemaka koêku kaná'uyéaxo indúkeovo ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne. Koane kaná'utimaka noínjea Vúnae Jesus ya ungékuke. Yoko kaná'utimaka itíkivonoe eho ngo'ítukeino Vúnae. ² Yusíkoti ínixeá po'ínuhiko xâne ákoyea indúkapu ápostulu, itea koati kaná'uti indúkeova xepákukenoe. Enepone kitípi yúnzo koeku Jesus, koati énomone koyuhónu kaná'uyea indúkeovo ápostulu. ³ Énomonemaka indúku yumómbeake ne xâne koemóke'enuti, koyúhota ákoyea indúkapu ápostulu.

⁴ Koati motokeáti ko'íparayea úti níkokónoti yoko vêka, úndi yoko nza'ínehiko, koeku vomínopinoo emo'u Itukó'oviti, haína? Hainára koéneye. ⁵ Koatímaka motokeáti ápeyee sêno kutípoti Jesus, yeno úti, motovátimaka xané'iyeevó koêkúti vónoku, kuteáti koeku Péturu koáne ne po'íhiko ápostulu yoko ámeno Jesus. ⁶ Áko'o, xapákuke ne koyúhotihiko emo'u Itukó'oviti, kutí'inopinoo poéhanemaa úndi yoko Mbaranábe konokó ko'ítukeyee vitúkeea ésa'i níka úti? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. ⁷ Noixó íxea húndaruhiko. Ako ápahuina húndaru pahoéti xapa isukókoti konókoti poréxoepa ésa'i nókone. Kúteanemaka koêku ne xâne nôti. Ako ápahuina xâne noti xuve úva, ákoti níká ne ha'i nóne. Ákomaka ápahuina xâne apêti óyonone, kuteáti vakána, ákoti arekêa léitena ne óyonone.

⁸ Enepora ínzokoake, pohúnetimee isoneú ngíxone kuteáti kíxoku ítúkea isóneú ne xanéhiko yara kúveú mêm? áko'o anékomea yútoe Muíse kuteáti yane Ponóvoti Kixovókuti emó'uke Itukó'oviti. ⁹ Haináramaka kôe yútoeke Muíse. Énomone ne koéti: “Hako ike'áki páho ne vúí enepo huva'áxapi ókonuheinopea ne ítóvotíne ha'i tíríku” kôe. Poéhaneíkopomea vúí yóno isóneú Itukó'oviti kó'inokeneye yúho? ¹⁰ áko'o utímaka kíxo kó'inokeneye ne yutoéti. Koati iyúseoti ítúkeovo utímaka kíxo ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti. Noixó íxeamaka xâne varereóti poké'exa. Itúkinoake ne itukéti, koati kuxoíxoati ápeyeeamo ého. Kúteanemaka koêku ne veyoti íhae isáne. Konókoti ítúkeovo kuxoáti ápeyeeamo ého kutí'inoke itukoáti ne itukéti. ¹¹ Koeku ítúkeovo emo'u Itukó'oviti nô úti xepákukenoe, ákoníkopomea omótova kúxea úti keúsokinovi nókone úti? ¹² Koeku keúsokínoa nókone ne po'ínuhiko koyúhota emo'u Itukó'oviti simópitinoo, ínapoxo hako motokêa kíxeokononoye úti.

Itea ako vakáha'a vitúkeovo yávahanoe. Vítoa uhá koéti ne tíú'iti koekúti vékoku úti, kaha'áti úti ákoyea vitápapínoe kitípi ne ínámati íhíkavoti vomínopíke koyúhota koeku Kristu. ¹³ Yoko yéxoanenoe koêku ne ko'ítuketi sasá'iti ítuke Itukó'oviti ya témpuluke, ítúkeovo énomonemaka ukínoa námoe. Koáne ne inuxínóti hiko itukéti omáti átake ne ikó'íparaxokonoke Itukó'oviti, koati xoko íparáti átake ukínoamaka níka. ¹⁴ Kúteanemaka koêku yuho Vúnae vo'ókuke ne koyuhoáti ne ínámati íhíkavoti ukeáti xokóyoke. Pahúkoamaka Vúnae ítúkeovo vo'oku koyúhoyea emó'u ápeínoa námoe, koúsokovope nókone.

15 Itea tukú koeti kó'oyene, upánini motókea ápeyea námoem, undíne ako akahá'a. Yoko haina vo'oku ngahá'ayeane, yundóxinopinoo kó'oyene. Ehá'ani ivóngeovo yaneko kó'iyeaneye, vo'oku koati éyenjovope ne ákoyea indúkapu yávahanoé itúkeke Itukó'oviti. 16 Enepone ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus, ako omóndokea inzáyú'ikeokono vo'ókuke. Koáhati undí pahoéti itúkea ne itukéti. Yane koati ngonokóati indúkapu. Mani mondokeátimaka imbíhopenokono eneponi hákoti ngoyuhôa. 17 Kene eneponi itukapu ukeâti inzóneuke usó ngóyeyea indúkea ne itukéti kutí'inoke indukóati, ákoti indukápu pahoéti, hainápo mani motovâti ngúxea ápeyea námoem vo'ókuke. Itea koeku indúkeovo pahoéti, koati apéti nzó'exeokonoke, mbáhoenokono indúkea. 18 Koeku kó'iyeaneye, kutimea indúka námoembomo? Hará'a, hána'iti úhepeko inzóneu vo'oku ákoyea énzá'ixeake ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus, koane ákoyeamaka indúkapu yávahanoé, koeku ákoyea itúkapu itínoe kousókinonoo ne nóngone, upánini mondókeyea ngóusokinokonoa koeku ngoyúhoinopinoo emo'u Itukó'oviti.

19 Koeku ákoyea porexónuti námoem, yane índeevo itúkeovo po'inuhiko xâne exô ngoêku. Itea kóyeanee indúkeovo ovoxe uhá koeti xâne, motovâti xu'inayeaxo xâne índone hokópea Jesus. 20 Xapa júdeuhiko, íngutipasikeova ne kixoku itúkeovo, ngaha'âti índea hokópea Jesus. Kúteanemaka ngoêku xapa xâne yuixóvatihiko hókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka, motovâti hokópea Jesus vo'ókuke, upánini ákoyea itúkapu xunako Ponóvoti Kixovókuti exô ngoêku. 21 Kene xapákuke xâne ákoti haká ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, íngutipasikovamaka. Itea haina ngoéti ákoyea ponóvoti kixovókuti nóngone indúkea nonékuke Itukó'oviti. Kóyeanee ápeyea vo'ókuke ne páhoenoví Kristu vitúkea, enepone nzókone. Íngutipasikinovake ne xanéhiko, koati ngaha'aínoati hokópea Jesus. 22 Xapákuke kutípoti Jesus aínati kóhiyanavo, po'okoâti itúkeovo pahunévoti ne koekúti kóhiyanavoke, ákomaka indúka ne íkutixane pahunévoti, motovâti índea hokópea Kristu. Íngutipasikinovake ne uhá koeti xâne, motovâti ápeyea koítovone Kristu xapákuke, êngo ya uha-uhá ngíxea íngutipasikeovo kixóvokuhiko xâne.

23 Ngixínovokeneye vo'ókuke ne inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Kristu, maka ngaúkapanane xapa xanéhiko ne únatinoe koekúti omínovike. 24 Hane ínzokinopeanoé ra koekúti, kurikotihiko kaxunákovoti ya xoko ehákovoku enepo ehahíkovone. Yoko yéxoanoé itúkeovo ehahíkovoti ne uhá koéti, itea poéhaxo ne itóti xapákuke. Poéhaxomaka omopâti ne iparáti. Kuteâti kóxunakeovo nekóyohiko, kóxunakapuikopomaka ikéneke Kristu, motovâti itéponi ípera xoko Itukó'oviti. 25 Heú koeti kuteâti nekóyohiko ahúkoti éhahikeovo, kóxunakovo itúkea uhá koeti nókone itúkea motovâti itóponea ne iparáti. Yoko koati koekúti ákoti oríko uké'eyea kahá'a itóponeahiko. Itea enepone kóxuna'ixinovoke úti, koati vo'oku iparáti ákotinemo uké'eyeaku. 26 Koeku kó'iyeaneye, ngóxuna'ixovomaka, kuteâti koéku ne ehahíkovoti. Yoko pono-ponó ngoéne xoko nóngone indóponea. Kutí koémaka xapa isukókoti óvom koeku ixómoyea ngóxuna'ixovo. Yoko haina koxunakovohí ngoéti. Ako angútea xâne ka'apéneti yúkurea isúkeokoko. 27 Koati ákoti iyunzixapapu nzayá'ikoepo. Kutí ngixópovo imbíhóponovoti yane yupíheovo ngóxuna'ixeovo indúkea ne itukéti, maka enepo ongoyúhoinoane emo'u Itukó'oviti ne po'inuhiko xâne, hákone ainovó koe úndi inixókono ákoyea omótokea itúkeovo ovoxe Itukó'oviti.

10

Vípíkeokonoke kixoku itúkeovo ne izaraelíta yaneko inuxópinoava Muíse

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, itíkinanoe iséneu kixoku itúkeovohiko ne oxúnoekene iyénonjapa júdeu yaneko inuxópinoahiko Muíse. Uhá koe inúxopinoahiko kapási, koane uhá koéhikomaka tarú'uxea neko mar iháxoneti Hararáno'evoti. ² Kuteâti koeku ahiúti kó'oyene ya iháke Vúnae, énomonemaka koéneye heú koêti neko voxúnoekene ikéneke Muíse, vo'ókuke ne kapási inuxínoatihiko, koane vo'oku tarú'uxeamaka neko mar. ³ Uhá koéhikomaka níkea neko níkokónoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ⁴ Uhá koéhikomaka énoyeova neko úne poréxoakehiko Itukó'oviti ukeâti mopoíke. Yoko enepone koati kaná'uti úkeaku êka, enepone mopôï kixonéti apêti xapákuke koeku yónea, énomone ne Kristu. ⁵ Itea upánini kó'iyeaneye, kóyeane ákoyea axú'ina ínixone Itukó'oviti unátiyea koêku ya xapákuke neko xâne. Énomone ívohikinovo yaneko mêmum ákoti apêti.

⁶ Enepone koekútihiho, aínovo koati ipíkovihi, kaha'aínovihi ákoyea víyakapa ne váhere kixovókuti kuteâti íyokeovahiho. ⁷ Hákomaka ikítipasikova ne kixoku itúkeovo yaneko kuvôvo sánduhiko, kuteâti koeku koyúhoinovea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Ívátahiko, ina turixóvo níkeahiko koane énoyeovo, ina exepúkohikomaka, koane híyokexea" kôe. ⁸ Hákomaka vitukóvo xâne itúkoti váhere úhepune mûyo, kapíneti ákoti itukapu múxone, kuteâti kixóvoku nekóyohiko ívohíkovo vinti trei koeti mili xâne ya póhuti káxe. ⁹ Hákomaka ixomo vitúko váhere, voposí'okovoti Itukó'oviti kuteâti kixoku itúkeovo neko xanéhiko mekúke, kutí'inoke koepékokonoti po'ínuhiko yaneko ohonókexoa koéxoe. ¹⁰ Hákomaka ixomo kepahákovo kuteâti kixóvokuhiko, kutí'inokemaka koepékexoponoti ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke.

¹¹ Kó'inokeneye ne uhá koeti kixóvokuhiko, motovâti vípíkeokono vo'ókuke. Yutóxinovokemaka emó'uke Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, uti xâne apêti yara káxehiko yé'exeovokune hunókoku ra mêmum.

¹² Énomone ngó'ino: Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koati xúnati isóneu ikéneke Vúnae, naixapu mará'inama íkarakapu. ¹³ Enepone tiú'iti koekúti víkokunoe, koati vékokunemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne. Itea koati kuvovóneti ne Itukó'oviti, vo'oku ákomo paréxa anú'ukea xináko ne tiú'iti koekúti simópitinoe, itea exókopitinoemo kixeku ítivoa, motovâti terú'uxi.

¹⁴ Énomone ngxínopinove, itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako itukóvo sánduhiko kivóvo. ¹⁵ Itínoe yónoku ra yúndoe, koati itínoe xâne éxoti ikó'itukexea isóneu. Itíkinaikopo iséneu ra yunzó'inopinove, motovâti yéxi nékone itíki vo'ókuke. ¹⁶ Hane ngxíxo: Enepora enovópeti, óvoku ekâti, víkoro'ixinovoke Vúnae, puyakóponovati vokóvo ne ivókinovovi, koati venóyeovati vo'oku poéhapeane visóneu xoko Kristu ákoti vihaxákea, vo'oku óvokinovovi itína kuruhúke, haína? Hainâra. Kúteanemaka koêku ne páum, honó'ekeu úti, níkínoake úti vo'oku poéhapeane ne visóneu xoko Kristu vo'oku ivókinovovi kuruhúke, haína? Hainâra. ¹⁷ Vo'oku poéhayeane ne páum, uti póhutipone ikéneke Vúnae, kuteâti koeku póhuti koxe'úti, upánini ákoyea yumáxapu úti. Koáhati póhutike koxe'u páum úkea nika uhá koeti úti.

¹⁸ Itíkinaikopo iséneu koêku ne xanena Izaráe: Enepone itúkoti itúke Itukó'oviti, níkoâtimaka ne nau hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake, koati exókovoti itúkeovo póhutine isóneu xoko Itukó'oviti, únae ne áta. Énomone koéneye koeku níkea, haína? Hainâra koéneye. ¹⁹ Koeku ngxíxepineye,

pé'okoamea ngahá'ayea ngíxeopinoe itúkeovo sasá'iti kixovókuti ne sánduhiko, áko'o itúkeovo sasá'iti ne ikó'iparaxokonoke sándu. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye ánja! ²⁰ Koati ngixópitinoe itúkeovo ndémoniuhiko yúho'ixo ne xanéhiko enepo omíno sánduhiko ikó'iparaxoake. Kene haina Itukó'oviti omínoahiko. Yoko ako angáha'ainopinoe yího'ixi ndémoniuhiko. ²¹ Na kíxoaye motó'iyeeva yénoyivoa ne ekáti, puyákoponeovoke yokóvo ne ivókinovovi Vúnae, koêkumaka yího'ixinoe kixovókuti ituke ndémoniuhiko? Námaka kíxeye motó'iyeeva níki ne pâum, puyákoponeovake yokóvo ne ítukeinovi Vúnae, koêkumaka yího'ixi kixovókuti ituke ndémoniuhiko? ²² áko'o, kixínoakeneye úti kaha'átimee úti vopósi'okeovo Vúnae, po'okoátimee úti vitúkeovo xúnati ya Vúnae, po'okoátimaka úti víteovamo ne mani ipíhoponeovi.

Konókoti kóhiyanayeokoko úti

²³ Koêkuti íninjone unátiyee indúkea, motóva indúkea. Kaná'uti nê'e, itea haina uhá koeti koekúti porexó'oviti unako koeku úti. Koêkuti íninjone unátiyee, kaná'uti motó'iyeeva indúkea, itea haina uhá koeti koekúti poréxeovimaka kóokoponeovo úti ikéneke Kristu. ²⁴ Hako poehâne unako kêku yíxovo, itea konókoti kehá'ainoamaka unako koêku ne po'ínuhiko xâne.

²⁵ Koêkuti níkokónoti yâha víyi ya xapa kavânetihiko, motóva níkinoo. Ako apásika yépemo'iki úkeaku, pivoâti itúkeovo koekúti kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁶ Vo'oku enepora kúveu mêmum yoko uhá koeti ovâti, koati ítuke Vúnae.

²⁷ Enepo áva xâne ákoti itukapu po'ínu úti xoko Jesus itaíkopitinoe óvokuke níképoni, píhe yakaha'a píhi, koane níkea koêkuti yâha níki yane níkokónoti apêti mesákuke. Ako apásika yépemi úkeaku, pivoâti itúkeovo kéhianavoke ákoyea omótova níkeokono. ²⁸ Itea enepo áva kixópiti: “Íparaxokonoke sándu rá'a” kixópiti, hako níkéa, kehíyanati ne xâne etó'okopiti, koánemaka vo'ókuke ne isoneúti ákoyea yusíka níkeokono. ²⁹ Yoko enepone isoneúti ngíxone ákoyea omótova níkeokono, haina iséneunoano, itea koati vo'oku kó'iyeaneye isóneunoa po'í xâne.

Ínameamo akôe iséneu: “Itea namea koeti kónokino itúkeovo isóneunoa po'ínu xâne exôa yúsíka níngea, áko'o ákoyea nínga? ³⁰ Vo'oku itukovo ingoró'ixinovatine Itukó'oviti ne níkokónoti, yusíkoikopo váherexinonu isóneu po'ínu xâne koeku íngoro'ixinovane Itukó'oviti?” ketímeamo.

³¹ Itea hara ngixópinoe: Uhá koeti ítikevo, itukovo níkêti, áko'o yorékoti, áko'o itukovo ítíkoti koêkuti po'ínu koekúti, ítika uhá koêti motovâti iháyu'ikeokono Itukó'oviti. ³² Hako itukovo íti íkorokinovo ne po'ínu xâne pahunévotike, yusíkoti itúkeovo júdeuhiko, áko'o xâne ákoti itukapu júdeu, áko'o po'ínu úti xoko Kristu ho'uxínovoti ituke Vúnae. ³³ Yoko ya uhá koeti koekúti, énomone ngixóvoneye ngóxuna'ixeovo xapa uhá koeti xâne, ombosíkoti ákoyea ítukapu unako ngoêku yuínjovo, itea itúkeovo unako koeku po'ínuhiko xâne ombósiko, motovâti enó'iyee xâne yonópotimo xoko Itukó'oviti vo'ókuke.

11

¹ Hara hekánoe ngixoku indúkeovo kuteâtimaka nzókea kixoku itúkeovo ne Kristu.

Kixó'ekone ítúkea ramánone ne senóhiko imokóvokutike ya Koríntu

² Inzáyu'ikopinoe vo'oku kóyekuneyea puyákeovonu yokóvo, koane koati hekoátinoe ne ihíkavoti ínzikaxeopike, enepone hókonemaka ne kutípitiuhiko

Kristu inúxoti ya utíke. ³ Itea anéyeiko po'i anjá'inopi yéxi, harâ'a: Kristu itukovo tuti uhá koeti hóyeno. Kene ne hóyeno, sêno itukoa tûti. Kene Kristu, Itukó'oviti kotûti.

⁴ Yanê'e, enepo apê hóyeno ramanoné koêti itúkea orásaum, áko'o koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ya imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'óku ne ramánone. ⁵ Kene enepo apê sêno ákoti ramánone koeku itúkea orásaum, itukovo koeku koyúhoyea emo'u Itukó'oviti imokóvokutike, koati koteyókopovone vo'oku ákoyea ramánone. Vo'oku sêno ákoti ramánone, mani kúteane koêku eneponi kaulálapu'ikapu. ⁶ Yanê'e, yusikóneikopo ulalapu'í kó'iyea, enepo hákoti kahâ'a itúkea ramánone. Itea enepo teiná ne vaté'ikeovo áko'o kouálalapu'ikopeovo, yusikóne itúkea ramánone. ⁷ Kene ne hóyenhiko, ako omótova ápeyea ramánone, vo'oku kuteâti koeku Itukó'oviti itúkeovo hána'iti iháyú'iuti apêti xunáko oukeke uhá koêti, énomonemaka koéneye pónekonoke ne hóyenhiko kó'iyea yara kúveu mêm. Kene ne sêno, pó'iti pónekonoke kó'iyea ya hóyeno, yoko koati iháyú'ikinokonoke koeku kó'iyeaneye. ⁸ Hainámaka xoko sêno úkea neko inúxoti hóyeno, itea enepone inúxoti sêno, koati úkeakune xoko hóyeno. ⁹ Epó'oxo hainámaka sêno itúkinokono ne hóyeno, itea koati vo'oku hóyeno itúkinokono ne sêno. ¹⁰ Epó'oxo vo'oku ánuhiko ivokó'oixoviti, ene kónokinomaka ikó'itukexea ramánone ne sêno, éxokovope itúkeovo hóyeno itúko tûti. ¹¹ Itea ya ikéneke Vúnae, kutíkokone kónokeokoko ne hóyeno yoko sêno. ¹² Iyúseo kó'iyeaneye, vo'oku kuteâti koeku itúkeovo xoko hóyeno úkea neko inúxoti sêno, aínopovone ipuhíkeati xoko sêno ne hóyeno. Kene turi uhá koêti, énomone Itukó'oviti.

¹³ Yapásika yéxi póneovoku ra koekúti. Ya iséneunoake, ako yuvâti enepo itûka orásaum ne senóhiko imokóvokutike ákoti ramánone? ¹⁴ Noixó íxea rà'a: Koati inixoâti uhá koeti xâne poe'ayea koêku ne hóyeno úhiti tûti. ¹⁵ Itea koati iháyú'ikeokonoke sêno ne hána'iyea tûti. Poréxinokonoake sêno kó'iyeaneye ne híyeu tûti, koati kutí koeti ramápu'i uso'íyeatinekene. ¹⁶ Enepo áva okopâti ra yúnzo, koati ngxópitinoe ákoyea itúkapu kixóvoku ne senóhiko xapákuke úti ákoyea ituka ramánone. Kúteanemaka koêku xapákuke po'ínu úti ho'uxínovoti ituke Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko êgereja.

Koêku ne puyákoponeovake vokóvo ne ivókinovovi Jesus

¹⁷ Kuteâti koêku ra ânja yundóxinopinooe kó'oyene, ako inzáyu'ikapinoe vo'oku enepo he'uxínovo itúke Itukó'oviti, mani únati pòreu, itea ainovó koe énomone kutí'inoke kuri'úxovoti pahunévoti xepákunenoe. ¹⁸ Inúxotike, eyéngxopinooe ápeyea haxakeôvokokoti xepákuke enepo he'uxínovo itúke Itukó'oviti. Koane ngahá'atine ngutípea. ¹⁹ Yoko kutí koe ákoti po'i oxéne yéxinoe itukóvotiye xâne xepákuke motovâti inúxinopi ákoti itukapu ya héxakexivokoko. ²⁰ Enepo he'uxínovanoe ne páum yoko ekâti, haina ivókinovovi Vúnae he'uxínovo puyákoponeovo yokóvo. ²¹ Vo'oku inuxó koe níki péhutinoe, ákoti kix-akáka. Yanê'e, ápe xâne xepákuke ákoti koati níkea, kene po'ínuhiko kohíhine. ²² Inípono, kutí kénoe ákoti yóvoku motovâti énomoye yóvo níki koane yénoyivo! Áko'o, inuxó ké'inoke níki ákoti kixakákanoe, pivóâtimea ne pe'ínuhiko hokotímaka itúke Itukó'oviti, áko'o keha'âtimea kétéyoki ne ákoti apeínoati. Yara kuteâti kixeku itíkivo, metókeanoe inzáyu'ikeopi? Ako kalíhuina!

²³ Enepone ihíkavoti námoem xoko Vúnae, énomonemaka ínzikaxopinooe yanekóyo. Harâ'a: Yaneko yóti tumúneke kuri'okeokonone xanéhiko puvâti

veyo pâum ne Vúnae Jesus, ²⁴ ina ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti, yane ina hono'ékexoa koane kó'iyea:

—Enepora pâum, mûyom kixó'eko, ésa'imo ngoíteovopinoe. Yákoyenenoeye níki puyakóponovati yokóvo ne índukeinopinoe —koéne.

²⁵ Uke'éxone njántaxeahiko, ina namukôa Jesus ne enovópeti kuteâtimaka kíxoaku ne pâum, koánemaka kó'iyea:

—Enepora ekâti yara enovópetike, hane kixó'eko inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti vo'oku óvokinovopinoe indína. Yákoyenenoeye yénoyivoa puyákoponeovake yokóvo ne índukeinopinoe uhá koetímo yénoyivoaku —koéne.

²⁶ Vo'oku uhá koetímo níkikunoe ra pâum koane yénoyivoakumo ra ekâti, yexókoati kaná'uko ivókinovovi Vúnae tukú koetímo aukápapu.

²⁷ Énomone motókeino ipíhoponeokono ne xâne níko kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti teyâ kixó'ekone ne muyo Jesus, koánemaka ne itína yaneko ivokínovovi. ²⁸ Konókotikopo komómopeovo ne póhutihiko xâne tumúneke níkea ne pâum koane énoyeova ne ekâti. ²⁹ Vo'oku koêkuti xâne níko kixoâti ne pâum, koane enovó kixoâti ne ekâti ákoti teyâ ne kixó'ekone, koati epemópinovoti ipíhoponeokonomo. ³⁰ Énomone enó'ino xâne ákoti okomoíke koane ka'aríneti xepákukeno. Kene po'ínuhiko, ívohikovone vo'ókuke. ³¹ Vo'oku eneponi vokomómopovo inúxotike, noíxoti uti ápeyea pahúnevo úti motovâti kóyuseopeovo úti, ákoni apásika sayá'ikeovi ne Itukó'oviti. ³² Itea éxokovi pahúnevo úti ne Itukó'oviti koane évekovi kotívotike koekúti maka hákone pahukópokono úti ipihóponovokutike, kuteâti kixókonokumo ne po'ínuhiko xâne yara kúveu mêm.

³³ Koeku kó'iyeaneye, itínoe mbo'ínu xoko Kristu, kixákakanoekopo, hako inuxó kê níki enepo he'uxápu puyákoponeova yokóvo ne ivókinovovi Vúnae.

³⁴ Enepo áva xâne épeu hímakati xepákukeno, yusikóne koímataxeovo óvokuke inúxotike tumúneke píhea êgereja, maka hákone motókeinoke sayá'ikeekonomo enepo he'uxínapanoe ne pâum yoko ekâti. Kene ne po'ínuhiko koekúti ánja ngoúraru'ikinopinoe, ngoyuhó'inopeatimo nzimané'e xepákukeno.

12

Véxone vitúkea ítukeke Vúnae, pónevike Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kó'oyene ngoyuhoâtiko koêku ne vípara xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone véxone vitúkea ítukeke Vúnae, ngaha'âti yéxi koêku. ² Yéxoponaoe kêku nóvo avó'o yêxa Itukó'oviti pihohí ké'iyi ikéneke sánduhiko ákoti yumapápi, kuvovohí kixeátinoe. ³ Énomone ngahá'aino yéxinoe ákoyeamo ápahuina xâne ihákoti Jesus, koeku ítukeovo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea. Koane ákomaka xâne motovâti íhaxea Jesus únae enepo hákoti itukóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ya xokóyoke.

⁴ Ako tópi kó'iyevoku exóneti íparaxeovike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, véxone vitúkea ítukeke Itukó'oviti, itea poéhaxo ne porexó'oveati. Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Kúteanemaka koeku ákoyea tópi ítukexeoivike ne Itukó'oviti, itea poéhaxo ne Vúnae. ⁶ Ákomaka tópi kíxoaku úti vikó'itukexea ne vípara, itea poéhaxo ne Itukó'oviti, enepone ko'ítukei xoko uhá koeti úti, enepone kousókoatimaka uhá koeti ne ítukéti. ⁷ Enepone véxone vitúkea póhutihiko úti ítukeke Vúnae, pónevike Sasá'iti Omíxone, ikó'iparaxinoveake motovâti kóukoponeokoko úti ikéneke Itukó'oviti. ⁸ Vo'oku ápe xâne éxoti

koyúhoyea xapa xâne ne exóneti íhae xoko Itukó'oviti, ikó'iparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ikó'iparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti éxea kouhupu'ikino po'ínuhiko xâne isoneûti íhae xoko Itukó'oviti. ⁹ Kene po'ínuhiko xâne, ikó'iparaxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovo hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti. Koatímaka énomopone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ikó'iparaxo po'ínuhiko xâne xunakóti koíteovo ka'arinetihiko. ¹⁰ Kene po'ínuhiko, itúkea iyupánevoti ko'íparahiko. Ina apémaka ne ko'ípàrati koyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxokoake Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea úkeaku ne yuhôti, itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti, áko'o itúkeovo pó'iti úkeaku. Ina apémaka ne xâne ko'ípàrati éxea koyúhoyea inámati yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Kene po'ínuhiko, ko'ípara éxea kouřapu'ikopea kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ¹¹ Itea poéhaxo ne ko'itúkeati uhá koêti ra koekúti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Pohú pohu kíxoa pórekexea póhutihiko kuteâti ínixone unátiyea ikó'iparaxea.

Kutí koe póhutipone koxe'úti ne kutípohitihiko Kristu

¹² Yoko kuteâti koxe'u úti poéhayea, itea kóyeane enó'iyea iháxakexoku, yoko kuteâtimaka itúkeovo póhuti koxe'úti itukôa uhá koêti ne iháxakexoku, énomonemaka koéneye úti ikéneke Kristu. ¹³ Vo'oku poéhaxo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone kasasá'ikopoti uhá koeti úti, porexó'ovitimaka vitúkeovo kuteâti póhutipone muyôti ikéneke Vúnae, yusíkotini vitúkeovo jûdeu, áko'o ákoyea vitúkapa, yusíkotimaka vitúkeovo akaúti, áko'o ákoyea vitúkapa. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti, enepone kuti koeti koati unati úne vítoponovope, enepone yupihóvoti kouhepekeovi.

¹⁴ Yoko hainámaka póhutine kó'iyevoku yoko póhutine itúkovoake ne muyo úti, itea êno iháxakexoku, koane ako akútikoko itúkovoake ne póhutihiko. ¹⁵ Nánimeá ákoeye enepo akahá'a haxákeovo muyo úti ne heve úti vo'oku ákoyea itúkapu vo'úti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane ni itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁶ Nánimeá ákoeye akahá'amaka haxákeovo muyo úti ne keno úti vo'oku ákoyea itúkapu ukéti? Yusíkotini kahá'ayea, itea kóyeane ni itúkeovo poixo'o muyo úti. ¹⁷ Itukápuni ainovó koeti ukéti ne muyo úti, ákoni omótova kámea úti. Koáneni ainovó akôe kenôti, ákoni omótova voméhoyea. ¹⁸ Itea pahúkoa Itukó'oviti ápeyea koxe'uke úti ne póhutihiko iháxakexoku kuteâti ínixone unátiyea. ¹⁹ Eneponi akutíkoko ne uhá koeti iháxakexoku muyo úti, ákoni itúkapu muyôti yanê'e. ²⁰ Kaná'uti ákoyea tópi iháxakexoku muyo úti, itea kóyeane poéhayeane ne muyo úti.

²¹ Nánimaka ákoeye eneponi “Ako ongónokopi” ixâ vúke ne vo'u úti? Koáneni “Ako ongónokopi” ixâ tuti úti ne heve úti? ²² Itea ya koékuni kó'iyeaneye, enepohikone iháxakexoku muyo úti vínixone ákoyea itápána unako koêku po'ínuhiko, kóyeane kónokea úti. ²³ Koáne ne iháxakexoku muyo úti ákoti úhene, koati katarákoati úti. Koáne ne teínoké úti noíxeokono, vitúkinoá rama'úxoati. Yane, inamá'axone kouhé'ekoa úti. ²⁴ Itea enepone iháxakexoku muyo úti ákoti teinâ úti noíxeokono, ako apásika kíxeaneye úti. Yoko enepone kíxoaku Itukó'oviti itúkea ne muyo úti, kixínoakeneye porexoâti yupíheovo kátarakeovo ne iháxakexoku muyo úti ákoti itápána unako koêku ne po'ínuhiko iháxakexoku. ²⁵ Kixínoakeneye Itukó'oviti, maka hákone pihí'íkoko ya kónokeovohiko, kaha'aínoatihiko koukoponeokoko yane kixoku itúkeovo ne póhutihiko, ya koeku kutikokó kó'iyeahiko kátarakeokoko. ²⁶ Yane, atiú'i koêku

ne póhuti xapákuke, eópamaka uhá koeti po'ínuhiko kuteâti eópone nê'e. Koane kauhé'ekakana póhutiya, kutí koémaka kíxeokononeye uhá koeti po'ínuhiko.

²⁷ Itínoe póhutipone kutí'iyea itínoe muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. Yoko péhutinoe, hane kéneye kuteâti iháxakexoku mûyo.

²⁸ Kúteanemaka koêku ya xapákuke uhá koeti kutípoti Jesu, enepone ho'uxínovati ne ítuke: Inúxotike, koúsokoa Itukó'oviti neko inúxotihiko noíyokoe Kristu, páhoe koyúhoyea emó'u, enepone ápostuluhiko. Ikénepoke nekôyo, koúsokoamaka Itukó'oviti ne porófetahiko, enepohikone koyúhote éxokoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne. Kene ikénepoke nekôyohiko, koúsokoamaka Itukó'oviti ne ihíkaxeati emó'u. Ina keno'ókoma ne itúkoti hiko iyupánevoti, koáne ne koitóvotihiko ka'aríneti, yóko'omaka ne éxoti huvó'oxea po'ínuhiko, koánemaka ne éxoti inúxino itukéti, yóko'o ne ko'ipáreti koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. ²⁹ Ako ainová ákoe ápostulu. Ákomaka ainová ákoe porófeta, itukovo ihíkaxoti emó'u Itukó'oviti, itukovo itúkoti iyupánevoti. ³⁰ Ákomaka uhá ákoe itúkeovo ko'ipáreti éxea koíteovo ka'aríneti, itukovo ko'ipáreti koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, itukovo ko'ipáreti koúrapi'ikino po'ínuhiko xâne kixó'ekone ne yuhôti kuteâti. ³¹ Kéxuna'ixapuikopo yopósiki xoko Itukó'oviti ne koati únatinoe iparáti íparaxeovike.

Yoko enepone koati únateoxo ya uhá koêti, énomone ne ngoyúhoínopikenomo kó'oyene.

13

Seanákoti

¹ Mani motovâti énjea ngoyúhoyea uhá koêti ne yuhôti koyúhone xâne yara uhá koeti kúveu mêum, koánemaka ne yuho ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke, enepone ánjuhiko, itea eneponi hákoti indukovo seánati, mani kutí ngoeti koati hónoti emó'u tóhe ixukovohí koêti, itukovo koati hónoti emó'u pé'utinone haváva ixukohí kixonéti. ² Yusíkotinimaka ngo'íparayea ngoyúhoyea xapa xâne koekútihiko éxokonuke Itukó'oviti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni itóponone nê'e. Koane eneponi enjá uhá koeti kixovókuti yupihóvoti hé'oneovo, ákoti po'i xâne exoâti, koane uhá koeti exóneti apêti, itea eneponi hákoti indukovo seánati, ákoni itópoinonuke. Kúteanemaka koeku eneponi indukupu hána'iti kuvóvoti Itukó'oviti kutí'inoe mani itúkoti emó'um ne koati hána'iti mopô, eneponi mbahuká ahíkuxeova ne ókoku, ákoni itóponone nê'e eneponi hákotimaka indukovo seánati. ³ Yusíkotinimaka heú ngíxea mbôrekexea índukevo ne ákoti apeínoati, koane usó ngóyeyea oró'onginovo po'i xâne yúkuke, anje'ókopati motovâti iteovo, itea eneponi hákoti itukovo vo'oku índukeovo seánati, ákoni itópoinonuke.

⁴ Enepone kaná'uti seanákoti, enepone koati kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, hará'a: Koati ákoti vímauvo, váhatimaka vitúkino únati po'ínuhiko xâne. Ákomaka ópoe'ainoa visóneue ne koêkuti xâne vo'oku víyokeova ne unako koêku. Ákomaka viháyu'ikapapu. Ákomaka kapáyasakinapa úti ne po'ínuhiko xâne. ⁵ Utímaka xâne koyúseoti kixoku itúkeovo. Ákomaka ópoe hane unako koeku úti vopósi'ixo, itea vopósi'ixinoamaka unako koêku ne po'ínuhiko úti. Ákomaka í'maikovo vákoe, koane ákomaka vunáka visóneuke ne koêkuti kotivé'eviti. ⁶ Ákomaka aélokea vokóvo pahúnevo ne po'ínuhiko xâne, itea elókea vokóvo ne ponóvoti kixovókuti. ⁷ Ako vímaxapa ne uhá koeti tiú'iti

koekúti tokópone úti. Poéhanemaka únati koekúti vupákinoa ne po'ínuhiko xâne. Ákomaka vímaxapa kúxoixea úti kóusokeovo ne kúxoixone úti, koane vítoa tarú'uxea úti uhá koeti koekúti.

⁸ Ákomo uké'eyeaku ne ákoyea omótovokoko vokóvo. Itea enepone koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti éxokovike Itukó'oviti, apêtimo hunókoku nê'e. Koánemaka ne koyúhoyea uti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, apêtimakamo hunókoku nê'e. Kúteanemaka koêku ne kó'exoneyea úti koekúti yara kúveu mêmum, simotímo káxe áko'oyeakunemo nê'e. ⁹ Enepone véxone kó'oyene, ako apáya'ina, vo'oku êno po'ínuhiko koekúti ákoti vexâ. Kúteanemaka ne koyúhoyea uti xapa xâne ne éxokovike Itukó'oviti, enómaka po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoti vexâ. ¹⁰ Itea simapúne ne káxe iyúseopeakumo uhá koêti, yanê'e hunókokunemo ápeyea poixô'o ákoti vexâ.

¹¹ Noixó íxea râ'a: Enepo indukóvoiko kalivôno, enepone ngoyúhoyea koane eómbone yoko ngxixoku ngo'ísonueyeya, áinovo kuteâti ítúkeovo kalivôno. Itea mbaya'íne, ákone angútea ítúkeovo kalivôno. ¹² Vo'oku yara koeku kó'oyene, kutí koe komomâti úti noixeôvoketike ákoti koati unátiyeya. Itea simapúne neko káxe, kutí koetímo enepo noinoné kixó'ekoko úti ákoti itopâti. Yara koeku kó'oyene, ápe ákoti enjâ, itea yaneko káxe, heú ngxioâtimo énjeja, kuteâti koeku heú kíxea éxea ngxixoku indúkeovo ne Itukó'oviti.

¹³ Anéyeko ra kúveovo úti, yóko'o ra kúxoixea úti ne véxone kóusokeovomo, koánemaka ra ákoyea omótovokoko vokóvo. Itea enepone koâti únati ya uhá koêti, énomone ne ákoyea omótovokoko vokóvo.

14

Unati'oxo véxea koyúhoyea uti emo'u Itukó'oviti xapa xâne

¹ Itíkapiukoponeo ákoti omotóvokoko okóvo, koane yépemamaka Itukó'oviti ikó'iparaxepinoe yéxone itíki ítúkeke, ínapoxo ne keyúhoyi xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinopike Itukó'oviti. ² Vo'oku enepone koyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, haina xâne yúho'ixo, itea koati Itukó'oviti yúho'ixo, vo'oku ako xâne exeâti yúho. Koáhati koyúhoyi kaná'uti kixó'ekone poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyúhoyea ákoti exoâti kixó'ekone. ³ Itea enepone xâne koyúhoyi ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, koati xâne yúho'ixo. Yoko enepone'ê, kóukoponea xâne ikéneke Itukó'oviti ítúko, koane enékeahiko yoko kóuhepekea isóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁴ Kene xâne koyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ihuipinovane ne koyuhoâti. Itea enepone koyúhoyi xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, porexo uhá koeti po'ínuhiko xâne ya imokóvokutike kóukoponeovo ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Ehá'ani uhá ké'iyi peréxikono keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepone koâti anjá'ínopinoe, énomone keyúhoyi xapa xâne ihíkavoti kóuhapu'ikinopike Itukó'oviti. Vo'oku enepone koyúhoyi ihíkavoti kóuhapu'ikinoake Itukó'oviti, yupihóvone unátiyeya ípara yane kó'iparayea koyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea enepo áva exoâti koyúhopinoa po'ínuhiko xâne ya imokóvokuti kixó'ekone ne yuhôti kuteâti, hainápo únatimo, maka uhá ákone xâne imokóvokutike ukóponea ikéneke Itukó'oviti vo'ókuke. ⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, itukovo nzmíndi xepákuke ngoyuhópoinopiti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ákoni itópoinopike. Má'aina itukapu ihíkavoti kóuhapu'ikinonuke Itukó'oviti ngoyúhopoinopinoe, hainápo mani apêti itópoinopike. Kúteanemaka

koèku áva po'i exóneti ukeâti xokóyoke omínombikenoe, áko'o itukovo po'i kouhupu'ikinonuke Itukó'oviti, áko'o itukovo kaná'uti kixovókuti nókone uti véxea hó'eke úti.

⁷ Noixó íxea ne huxôe kuteâti étakati, áko'o ára ákoti okoyúho, itea oxôvo, ápe emó'u. Kene eneponi opoéha koèku ne híyue emó'u, ákoni iyúsea óxokena, haina? Hainâra koéneye. ⁸ Kúteanemaka koèku ne huxo húndaru, enepone kornéta kixonéti. Enepo hákotimo koyúseokono óxeovo, enepo ihaxíka húndaru xapa isukókoti, ákomo éxa húndaru itúkeovo ihaxíkokonoti. ⁹ Énomonemakamo kénenoeye. Enepo hákoti keyúho emo'úti éxone po'ínuhiko úti, yanê'e namo kíxoaye éxeahiko yíúho? Kutí ketímo xâne koyuhóheoti. ¹⁰ Ako yumáxapu kó'iyevoku yuhôti yara kúveu mêm yoko aínovo koati iyúseoti kíxone. ¹¹ Itea enepo hákoti enjôa yúho ne yuhó'ixonuti, kutí ngoinoâti íhae po'i poké'e, pó'iti emo'úti yúho, epó'oxo kutí koetímakamo íhae po'i poké'e ne yuhó'ixonuti, pó'itimaka emo'úti koyúho. ¹² Kúteanemaka koèku yane kehá'ayi ápeyeya ikó'iparaxeopike Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, yéxone itíki itukeke Itukó'oviti. Yusikóne yopósiki inúxotike ya uhá koèti ne iparáti koukóponoatimo ikéneke Itukó'oviti ne po'ínuhiko xâne égerejake.

¹³ Yanê'e, enepone koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, yusikóne épemea Itukó'oviti poréxamaka éxea kixó'ekone, motovâti kourapu'ikinoa ne po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Vo'oku itukovo indúkoti orásaum ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke, itea ako íta inzóneu éxea koèku. ¹⁵ Ná'ikopomo ángoeye? Indúkotimo orásaum koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yuhó'ixo Itukó'oviti ya njokóyoke ákoti indâ énjea kixó'ekone ya inzóneuke, koane yunzó'ixotimakamo Itukó'oviti ya exoâtike inzóneu. Kúteanemaka koèku imongóvo. Imongóvotimo koeku itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti imokóvo ya njokóyoke ákoti indâ énjea kixó'ekone ya inzóneuke, koane imongóvotimakamo ya exoâtike inzóneu. ¹⁶ Itukovo iheyú'ikoti Itukó'oviti koeku itúkeovo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koyuhô ya xikóyoke, keyúhoti emo'úti ákoti exoâti kixó'ekone, namo kíxoaye "Amém, énomone ákoeneye" kó'iyea ne xâne xepákuke ákoti ípara kuteâti, enepo yuke'éxa íkero'ixivo xoko Itukó'oviti? Koáhati ákotimo exâ ne yíúho. ¹⁷ Kaná'uti mbiú kíxi íkero'ixivo xoko Itukó'oviti, itea akó'oti hupa'áxa po'ínuhiko xâne, vo'oku ákoyea éxa ne yemó'u. ¹⁸ Koati ingoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'oku ngo'iparayea ngoyúhoyea po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti, epó'oxo xunané'e njokóyoke yane uhá ketínoe. ¹⁹ Itea ya imokóvokutike, yusikóne ngoyúhoyea kali singu koeti emo'úti ya exoâtike inzóneu motovâti ínzikaxea po'ínuhiko xâne, yane ákoyea yumáxapu yúnzo ya po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone.

²⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hako kutí kenôe kalivôno ya kixeku itíki iséneu. Itea ya váhereke kixovókuti, hainápo kutipasí yáko koati inámatiko kalivôno ávoti éxoneya. Kene ya kixeku itíki iséneu, kutí yákoé úsotine xâne éxotine kixoku pónea isóneu. ²¹ Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, ha kôe yuho Itukó'oviti:

"Hanemo veínoam yúnzo'ixea ra xanéhiko íhae yáye enepomo ingaítapanahiko kotíveti, xanéhiko íhae po'i poké'e koyúhoti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti itukapu éxone xanéhiko íhae yáye, itea kóyeané akóyeano akútíponuhiko" kôe Vúnae. *Izâiya 28.11-12*

²² Yane iyusé kóyeyekopo itúkeovo hoénaxovo xunako Itukó'oviti ne koyuhó'iyeani po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Itea haina

hoenáxovopeti xoko xâne kutípoti Itukó'oviti. Koati hoenáxovope xunako ipíhohonope Itukó'oviti xoko xanéhiko ákoti akutípea emó'u. Kene ne yuho xâne koyúhóti ihíkavóti kouháp'u'ikinoake Itukó'oviti, koati koukópónoti xanéhiko kutípoti emo'u Itukó'oviti, kene haina vo'oku xâne ákoti akutípo Itukó'oviti ápeino nê'e. ²³ Itukapu he'uxínovotinoe ítuke Itukó'oviti ina tirixápunoé keyúhoyi po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukenoe, itukovo xâne ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, koyuhópitinoemo itíkivo pepokéxovoti. ²⁴ Itea enepo yokoyúhonoé ihíhauvóti kouháp'u'ikinopike Itukó'oviti, ina urúkapu xâne ákoti itukapu íhae xepákukenoe, itukovo ákoti éxa emo'u Itukó'oviti, yu'oxeâtimo isóneue emo'u Itukó'oviti, koane inixópvotimo ítúkeovo pahukóvoti vo'oku yíuhonoé. ²⁵ Kouhápu'ikinokonoatimo ne isoneúti oveâti isóneuke ákoti po'i exoâti. Yane ipuyúxotimo iháyu'ikea Itukó'oviti, koane koyuhoâtimo ítúkeovo koati kaná'uti ápeyea Itukó'oviti xepákukenoe.

Konókoti kóyuseyeovo ítúkeovo ne uhá koeti xâne ya imokóvokutike

²⁶ Ná'ikopomo koéneye, ítínoe mbo'ínu xoko Jesus? Enepo he'uxínovonoé ítuke Itukó'oviti, ápe po'ínu úti imokóvoti. Kene po'i xâne, anêho ihíkavóti hó'eke úti áha íhikaxea. Ina apémaka xâne koyúhóti ihíkavóti kouháp'u'ikinoake Itukó'oviti. Ina keno'óko po'ínu koyúhóti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone. Ina apémaka kouhápu'ikoati kixó'ekone neko yuhôti. Uhá koeti nê'e, ítúkapuikopo koukóponea po'ínuhiko úti ikéneke Itukó'oviti ítúkinokono. ²⁷ Kene enepo áva xâne xepákuke koyúhóti po'i kó'iyevoku yuhôti ákoti exoâti kixó'ekone, ako yusíka anú'ukea pi'âti, áko'o mopo'âti koyuhoâti kuteâti nê'e. Epó'oxo konókoti ahe'ó ahe'o kixeokoko ne koyuhoâti. Ako yusíka xane-xané kixeokoko koyúhoye ne uhá koêti ya póhuti pího. Koane konókotimaka ápeyea koyuhópati kixó'ekone neko yuhôti. ²⁸ Kene enepo hákoti xâne ko'ipâрати éxea koyúhopea ne kixó'ekone, yusikóne yunú kóyeyea kúveuke imokóvokuti ne xâne mani koyúhóti po'i kó'iyevoku yuhôti kuteâti. Yusikóne ítúkea orásaum ya isóneuke yuhó'ixoti Itukó'oviti ákoti kahanáka emó'u. ²⁹ Kene ne koyúhóti ihíkavóti kouháp'u'ikinoake Itukó'oviti, ópohane pi'âti, áko'o mopo'âti koyúhóti, koékune. Kene ne po'ínuhiko xâne égerejake, apásikahiko éxea úkeaku ne yuhôti ítúkeovoxo ukeâti xoko Itukó'oviti áko'o ákoyea. ³⁰ Enepo áva po'ínu úti vatá koyêtiya simó koati kouháp'u'ikinoake Itukó'oviti, nókone koyúhoyea xapa xâne, konókoti kóyunukeovo ne inúxoti koyúhóti motovâti koyúhoyea ne pô'i. ³¹ Vo'oku motóva heú ké'iyi keyúhoyinoé kouháp'u'ikinopike Itukó'oviti, ahe'ó ahe'o kixekókoti, motovâti heú ké'iyi ápeyea inámati yéxone xoko Itukó'oviti, koane motovâtimaka kékuna'ixikoko ikéneke Itukó'oviti. ³² Yoko koati motovâti sayá'ikopeovo ne xâne koyúhóti emo'u Itukó'oviti. Ape xunáko koyúhoyea koane kóyunukeovo. ³³ Vo'oku haina ahá'inovi Itukó'oviti ákoyea úxepaka koeku úti ya imokóvokutike, itea kahá'a kóyuseyeovo vitúkeovoya.

Kúteanemaka koêku ya uhá koeti imokóvokuti xapa kasása'iupo Itukó'oviti, ³⁴ konókoti yunukú kóyeyea ne senóhiko imokóvokutike. Ako yusíka koyúhoyea. Konókoti ítúkeovo kutípoti kuteâti koeku íhikaxeovi ne Ponóvoti Kixovókoti yútoe Muíse. ³⁵ Itukovo kaha'âti éxea koêku ne ihíkavóti, épema'íka íma seâpa óvokuke, vo'oku mani hána'iti téyapana enepo okoyúhohiko imokóvokutike.

³⁶ Poé'ainoamea iséneue ra yúnzo pe'okoâti yéxi ponóvoku ra koekúti ya undíke? áko'o íkitíxatimeá koati úkeaku ne kaná'uti kixovókuti emó'uke Itukó'oviti xepákukenoe, koane poéhayeane ítínoe ápeino ne emo'u Itukó'oviti.

³⁷ Enepone xâne inixópovoti itúkeovo koyúhoti ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapa xâne, koáne ne xâne inixópovoti itúkeovo kuri'ókovoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, exoátimo itúkeovo koati páhoenopi Vúnae ra yúndoenopinoo. ³⁸ Itea enepone xâne ákoti itúkoake ra yúndoe, enomónemo ako itúkokonoke nê'e.

³⁹ Énomone ngxínopi, itinoo mbo'ínu xoko Jesus, yusíkea itúkeovo keyúhoyi ihíkavoti kouhupu'ikinopike Itukó'oviti keyúhoyi xapa xanéhiko, kehá'axo ke'íparayi. Kene ne xâne koyúhoti po'i kó'iyeevoku yuhôti ákoti exoáti kixó'ekone, hako seya'íkoa. ⁴⁰ Itea uhá koeti itukéti ya imokóvokuti, konókoti kóyuseyeovo koane póneovo koêku.

15

Kixó'ekone exépukepa Jesus ukópea xapa ivokóvoti

¹ Itinoo mbo'ínu xoko Kristu, ngahá'ainopinoo puyákoponeova yokóvo ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus ngoyúhoinopike, enepone kitíponenoo yoko hékone tukú koeti kó'oyene. ² Énomonemaka porexópi yenópimo xoko Itukó'oviti, enepo hákotimo kirikóda héki ne ínzikaxopike kuteáti koeku héki iná nemukoánoe. Kene hákoti koen'é'eye, koati itukohí kixeáti héki inúxotike.

³ Enepone ihíkavoti éxokonuke Itukó'oviti, enepone koati nokonéti kutípeokono ya hó'eke úti, enepone ínzikaxopikenoemaka yanekóyo, énomone ne koéti: Ivókinovovi Kristu porexópoti ésa'i pahúnevo úti, kuteátimaka kó'iyea yane yutoéti emó'uke Itukó'oviti, ⁴ koane ekóxokonomaka, itea exépukepa ukópea xapa ivokóvoti ya mopó'apeke káxe, kuteátimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti. ⁵ Éxokopovomaka Péturu, koáne ikénepoke éxokopovomaka po'ínuhiko íhikau, eneponeko nduse koéti. ⁶ Ikénepoke, ápemaka po'ínuhiko úti xoko Vúnae noixópatimaka ya póhutike pího. Yoko anú'uko singu koeti séndu nekóyohiko. Xapákuke neko noixópati, enoné'e apétiko, itea ívohikovone po'ínuhiko. ⁷ Yane noixónamaka Teáku. Ina noixónamaka uhá koeti ápostulu, enepohikone páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u xapa xâne.

⁸ Yane koati ikenétike, ínamaka exókopovonu, undi ákoti kuxoáti kó'iyeaneye kuteáti koeku kalivóno veó koéti ipúhikea. ⁹ Vo'oku undi koati yupihóvoti ákoyea itóponone xapákuke ne po'ínuhiko ápostulu. Ako omóndokea ínzaxeokono ápostulu vo'oku éno íngoitoponeahiko kotívoti ne ho'uxínovoti ítuke Jesus nóvo, ngahá'áti ungé'exe. ¹⁰ Itea enepora ngoépoku kó'oyene, koati vo'ókuke ne hána'iti seánakonu Itukó'oviti njokóyoke. Yoko ako porehí íxana ra hána'iti seánakonu. Ápe pôreupo, vo'oku undine yupihóvo ko'ítukeyea ya uhá koeti po'ínuhiko ápostulu, páhoe Vúnae koyúhoyea emó'u. Itea haina úndi kixopóvoneye. Koatíne hána'iti seánako Itukó'oviti ko'ítúke ya njokóyoke. ¹¹ Ákomaka yuváti itúkeovo úndi perekáxo, áko'o itúkeovo po'ínuhiko ápostulu, koati énomone koyúho uhá koeti úti, yoko énomonemaka kitíponoo.

Kaná'uti exépukepamo ne xanéhiko ukópea xapa ivokóvoti

¹² Koeku koyúhoyea úti xapa xâne kaná'uyea exépukepa ne Jesus ukópea xapa ivokóvoti, ná'ikopo koeti ápeino xâne xepákukenoo koyuhoáti ákoyeamo exépukepa ne ivokóvoti? ¹³ Eneponi akoéneikopoye ákoyeamo exépukepa ne ivokóvoti, ákonikopomaka akána'u exépukepa ne Kristu. ¹⁴ Kene eneponi hákoti kaná'u exépukepa ne Kristu, ákonikopo itóponone ne koyúhoyea úti koeku Jesus, epó'oxo ákonimaka itópoipike kitípi. ¹⁵ Koane enepone koyúhoino uti Itukó'oviti, maní ainóvotikopomaka yuhôti semekékexoti, koeku koyúhoyea úti

itúkeovo koéxepoepo Itukó'oviti ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Yoko ákoni íxaneye Itukó'oviti eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti. ¹⁶ Koáne, eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, ákoni akána'u exépukopea ne Kristu. ¹⁷ Eneponi akaná'umaka ákoyea exépukapa ne Kristu, ákonikopo itópoinopike kitípinoe, koane mani pahunévotike yóvoheixoiko ákotine yasasá'ipi ne pehúnevo. ¹⁸ Haina póhutine nê'e, itea enepone ivohíkovotine kutípoti Kristu, mani evókovotine yonópotihiko ipihóponovokutike. ¹⁹ Eneponi itukápuikopo póhutine yara kúveu mêmum ápeyea kúxone úti xoko Kristu, mani uti koáti kixeóvovoti ya uhá koeti xâne yara kúveu mêmum.

²⁰ Itea koati kaná'uteoxo exépukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati énomone itukóvo inúxoti exepúkopotipi ya uhá koeti ivokóvoti exepúhikopotimo. ²¹ Vo'oku kuteáti koeku turíxeovo ápeyea ivokóvoti yara kúveu mêmum vo'oku póhuti hóyeno, énomonemaka koéneye ápeyea exepúkopotimo ukopeáti xapa ivokóvoti vo'oku po'i hóyeno. ²² Kuteáti itúkeovo vo'oku Ádaum ivókinovo ne uhá koeti xâne, énomonemaka koéneye itúkeovo xoko Kristu exépukopeamakamo ne uhá koeti xâne. ²³ Ápe ne koati inúxoti, ina keno'óko ne po'ínuhiko ikénepoke. Kristu inuxô exépukopo ukópea xapa ivokóvoti. Ikénepoke, ina keno'ókomaka ne kutipoáti. Exepúhikopotimakamo nê'e aukápapu Kristu. ²⁴ Yane kousókovotinemoo uhá koéti, koane uke'éxeatinemo Kristu xunáko ne tutíyehiko koékuti pahúkoku, enepone uhá koeti pahúkoti ákoti inixákana híyev vanúke, koánemaka ne inixóneti yara poké'e, yóko'omaka ne koékuti po'íhiko xunákti apéti. Ínamo kuri'ákapa Itukó'oviti, Há'a, ne natíxoku. ²⁵ Vo'oku konókoti itúkeovo Kristu natixô imókonemo apayáso ya uhá koéti, uke'éxapeanemaka xunáko ne uhá koeti anáne. ²⁶ Yoko enepone vanáne uke'éxokonotimo koati ikenétike, énomone ne pevóti. ²⁷ Vo'oku hara kôe emó'uke Itukó'oviti: “Poréxoa Itukó'oviti ne Kristu payásoyeva ya uhá koéti”. Enepo koyúho itúkeovo Kristu payasô ya uhá koéti, iyúseo ákoyea itúkapu kixoti payásoyeamo ya Itukó'oviti, enepone porexoáti kó'iyeaneyeva. ²⁸ Yoko enepo apayásone Kristu ya uhá koéti, kuri'ókopovatinemo ne Há'a, enepone porexoáti kó'iyeaneyeva oúkeke uhá koéti, maka itúkapune Itukó'oviti payasô oúkeke uhá koeti koekúti.

Koati kaná'uti koéxepukopeakonomo muyo úti

²⁹ Kó'oyene hara ngxípinoe: Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo kó'eye ne xâne ahíkovoti hó'eke úti ya iháke xâne ivokóvotine? Eneponi hákoti exepúkopo ne ivokóvoti, nánikopo koeti áhikinovohiko ya iháke? ³⁰ Kene úti, nánikopomaka koeti ixómoino kóxuna'ixovo úti vónonxinovo tiú'ti koekúti ákoti kayunúkavi? ³¹ Káxe, káxe ínonenjinovo pevóti. Koati kaná'uti nê'e, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kuteátimaka kaná'uyeva itíkivonoe éyenjovope ikéneke Kristu Jesus, enepone Vúnae. ³² Eneponi yupíheovo ngóxuna'ixeovo índea ne éno kotíveti koekúti ya pítivokonake Éfezu, kutí koe ongópoti éno ipúhokovoti hó'openo. Itea eneponi hákoti ngúxone xoko Itukó'oviti énjone kousokeovomo, kutínikopo itópoinonu ixómoyeva ngóxuna'ixovo? Eneponi hákoti kaná'u exépukopea ne ivokóvoti, yusikónenikopo yuíxeovo níkea úti yoko vénoyeovo vo'oku poéhaneni pevóti kúxoixo úti.

³³ Hákonoe yaupú'ikopovo yará'a: Koékuti yómoti kahá'ineyeva xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koesáyu'ixokonotimakamo kixoku itúkeovo yane kahá'ineyeva. ³⁴ Konókoti iyúkopeovo iséneu kuteáti motókeyeva ké'iyi. Hákonenoe

ixomo pehukóvo, vo'oku ápeyea xâne xepákuke ávoti êxa Itukó'oviti. Yoko metókeano e nepo kateyákapi ra yúnzo.

Inámatimo koépoku muyo úti vexepúkapa vukapêa xapa ivokóvoti

³⁵ Ínani áva koêti: “Namo kixó'oye exépukopea ne ivokóvotine? Namo koépye ne mýo exepúkapanne?” koetímeamo. ³⁶ Koati ákoti iséneu itínoe xâne koetíneye yúho! Hane ínzokoa koeku ake nonéti neóne. Konókti ekóxeokono inúxotike ina ihonópo. ³⁷ Epó'oxo enepo neonôe, koati áke né'iyi kuteâti ake tiríku, áko'o itukovo koêkuti po'i ake nonéti. Kene ako ná'iyekana xúve úsotine. ³⁸ Koati Itukó'oviti itúkinoa kó'iyevokoku ne xuve nonéti, koêkuti ahá'inoa kó'iyea. Póhutihiko ake nonéti, itúkinoa Itukó'oviti kó'iyevokoku ne xúve. Koêkuti kíxoaku Itukó'oviti, énomone koéneye kuteâti ínixone unátiyea.

³⁹ Ako akútikoko kó'iyevokoku ne uhá koeti apêti omíxone yara kúveu mêum. Pó'iti koêku ne koxé'u xâne yane hó'openohiko. Pó'itimaka koeku koxé'u ne hó'openo ôti yane hôe.

⁴⁰ Pó'itimaka koeku koxé'u ne íhaehiko vanúke yane ovâti ra kúveu mêum. Enepone úhe'ene ne íhaehiko vanúke, koati pó'iti ya úhe'enehiko ovâti ra kúveu mêum. ⁴¹ Koati pó'iti úhe'ene ne uhápu'ine káxe yane uhápu'ine kohê. Koane pó'itimaka úhe'ene ne uhápu'ine hékerekhiko. Muhíkova xapákuke ne hékerekhiko, ako akútikoko úhe'ene uhápu'ine koane xunáko.

⁴² Kúteanemakamo koêku exepúhikapane ne ivokóvoti. Kuteâti koeku ake nonéti iná nokóno ákoyea akútea koêku ihonópone, énomonemaka koéneye koxe'u xâne. Pó'iti koêku ekaxápakapanane, yane exepúkapanane. Ekoxókonone mýo ne ivokóvoti, pihínoti imúyukea, itea exepúkapanane, itopónoatinemo ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ekoxókonone, ákone aúhe'eka itea exepúkapanane, yupihovó koetímo úhe'ene. ⁴³ Ekoxókonone, ákone xunáko itea exepúkapanane, yupihovó koetímo xunáko. ⁴⁴ Ekoxókonone, koati muyo xâne yara kúveu mêum itea exepúkapanane, kutipasí koepoâtinemo ne íhaehiko vanúke. Koeku ápeyea muyo xâne yara kúveu mêum, koati kaná'utimaka ápeyea mýo ne íhaehiko vanúke. ⁴⁵ Vo'oku hara kôe ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Eneponeko Ádaum, inúxoti hóyeno, poréxokono ómixekuyeovo” kôe. Kene ne simóti hunókokuke, po'i Ádaum kixonéti, enepone Xe'exa Itukó'oviti, énomone porexókono itúkeovo úkeaku ne inámati apéyeati ákoti hunókoku. ⁴⁶ Yoko haina kuteâti koeku apêti ya vanúkeke ne inuxô, itea hane inuxô kuteâti koêku yáye yara poké'e. Ikénepoke, ina keno'óko kuteâti koêku ya vanúkeke. ⁴⁷ Eneponeko inúxoti Ádaum itukéti ya móte, koati íhaene yáye yara poké'e. Kene ne pí'ape Ádaum kixonéti, koati úkeakune ya vanúke. ⁴⁸ Kuteâti koeku itúkeovo íhae yáye yara kúveu mêum neko inúxoti hóyeno, énomonemaka koéneye ne uhá koeti po'ínuhiko xâne apêti yara kúveu mêum. Koane kuteâti koêku ne hóyeno íhae vanúke, énomonemakamo koéponeye ne po'ínuhiko xâne yonopâtimakamo ne vanúke. ⁴⁹ Kuteâtimaka víkutipasikeova ne inúxoti xâne apêti yara poké'e, konokoâtimakamo víkutipasikeova ne hóyeno íhae vanúke, enepone Kristu.

Poe'ápoatimo mýo ne ávoti ivakápu enepo aukáparu Jesus

⁵⁰ Koati ngixópitinoe, itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákoyeamo kalíhuina yonópea natíxokuke Itukó'oviti ne muyo xâne yara poké'e, enepone ainóvoti naúti yoko íti. Enepora muyo úti kó'oyene vekotí'ikomo pevótike, ákomo kalíhuina yonópea xoko Itukó'oviti xoko ákoyeakunemo aúke'e.

51 Énjakapivonoe kouŕapu'ikinonuke Itukó'oviti, koekúti ávoti exákana yanekôyoke. Ákomo uhá vákoe vivókeovo, itea uhá koépotimo úti ápepeamo inámapoti muyo úti. 52 Koati hú koetímo poé'apea ne muyo úti kuteáti hú kó'iyea ne iromíkeati. Énomonemo koéneye enepo axapápune torombétana Itukó'oviti, enepone oxóvotimo auké'ene ra kúveu mêmum. Axapúne, exepúhikopotinemo ne ivokóvoti, yoko apêtihihikomo inámapotine múyo ákotinemo uké'eyeaku. Yane uhá koetínemo úti poé'apeamaka muyo úti. 53 Vo'oku enepora kixeóvovoti muyo úti vekotí'ikomo pevótike, konókotikomo ápeyea inámati koépoku ákotinemo itâ pevóti. Koane enepora muyo úti kó'oyene apêtimo hunókoku, konókoti poé'apea koêku maka hákone uké'eyeaku. 54 Yaneko káxe ipakápapune koêku ra muyo úti ákoyeakunemo veka pevótike, koane ákoyeakunemo aúke'e, yane tokopóvotinemo ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeaaku:

“Vítóane ra pevóti. Koati hunókokune ne ivokeóvoti!” koêti. *Izâiya 25.8*

55 “Koati ákotine xunáko ne pevóti. Ákone xunáko íkoitoponeokono kotívoti ne xâne vo'ókuke. Koati uké'etine nê'e” kôe. *Ózeya 13.14*

56 Enepone ápeinoke xunako pevóti iyónopea xâne ipihóponovokutike, koati vo'oku itúkeovo pahukóvotihiko. Epó'oxo koati vo'ókuke ne Ponóvoti Kixovókuti, yutóxovoku ne páhoenokono xâne itúkea, iyúseinoke itúkeovo pahukóvoti. 57 Itea aínapo ákoe Itukó'oviti, enepone porexó'oviti vítea xunáko ne pahunévoti koane xunáko ne pevóti vo'oku ítukeinovi Vúnae Jesus Kristu.

58 Énomone ngixínopinoo, itínoe mbo'ínu xoko Kristu ákoti omotóva ongóvo: Kéxuna'ixapu ikéneke Vúnae. Itúkapunoo ákoti motovâti kátavokea yara hó'e úti. Hákomaka momí yakôe ya ítukeke Vúnae, yexoâti ákoyea évakapu ne ke'ítukeino Vúnae.

16

Huvó'oxeake íhae Koríntu ne íhae Njúdeya

1 Kene ne tiúketi hivó'oxikemo ne po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, hane íxeanoo kuteáti yunzó'inoa ne po'ínu úti ya imokóvokutihiko ya Ngalásea. 2 Péhutinoe, hexáka ne yêho tiúketi heú koeti lúmingu. Némoo exoâmo yé'akeye ne héxae itukovo lúmingu. Uná una íxeanoo, maka hákone konôko ítxopeovoiokomaka nzimané'e xepákuke. 3 Enepo nzimanápinoo, mbahukoátimo ne po'ínu úti, koêkuti neívokoemo, motovâti ómea ne tiúketi hivó'oxike ne po'ínuhiko úti ya Njeruzálem, epó'oxo usó ngixinoátimo ne koyuhópeti ómonehiko, kouhápu'ikovoti itúkoponovokeya xapákuke. 4 Koáne enepo okonókovo, njaneátihihikomakamoya.

Áha itúkea ne Poúlu

5 Ungapeâne Masêdonea, vengopópitinoemo vo'oku koati apêti inzóneu ndarú'uxea Masêdonea. 6 Ako tópi koêku kali xu'íkeneyeamo óveam xepákuke. Koímaiti herú ngíxea kaxena kásati xepákuke motovâti hivó'oxinunoo indóponea ne po'ínu yónongumo, nóngonemaka indóponea. 7 Vo'oku yara koeku kó'oyene, ako angáha'a pohu vekó ngó'iyepinoo, itea ngúxo kali nju'íkeneyeamo xepákuke enepo itukapu ahá'inonu Vúnae.

8 Kene óvonguikonemo yâye ya Éfezu tukú koeti kaxena ayuúti, enepone Pentekósti. 9 Vo'oku anéye êno hána'iti itukéti imihé'okionnuti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti, xaneátimaka enó'iyea okopónuti.

Koêku ne Timóti yoko Ápolu

¹⁰ Enepo simapíneoe ne Timóti, yéxaka elókeyea yokóvo símea, maka aúhepene isóneu xepákuke, vo'oku koati ko'itúkeintimaka Vúnae nê'e nguteâtine. ¹¹ Konókotimaka tíyi nê'e, koane hivá'axa motovâti káyukopeovone yâye njokóyoke ákoti yuvâti. Vo'oku nguxopâtimo aúkopeovo, koánemaka ne po'ínuhiko úti xanépone.

¹² Kene ne Ápolu, po'ínu úti xoko Kristu, enóne ngoyúhoinoa yúsíkea xané'eyea ne po'ínuhiko úti noixóponopitinoe, itea ávoxo akáha'a píhea yara koeku kó'oyene. Simapúne unátiyeaku yónea, kóyeane mo itóponeopinoe.

¹³ Yokóhiyanavo, itikapunoe iyukóvoti isóneu. Áxunamaka iséneu ikéneke Vúnae ákoti itevákinoe héki. Hákomaka píke, koane kéxuna'ixapunoe ikéneke Vúnae.

¹⁴ Heú koeti ítikeyo, itíka ya ákoyea omótovokoko yokóvo.

Koêku ne Étefana, Futunátu yoko Ákaeku

¹⁵ Kó'oyene anéye anjá'inopinoe, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yéxoanoe itúkeovo inúxotihiko hokópoti Jesus ya Ákaya ne Étefana yoko uhá koeti xâne óvokuke, koane itúkeovomaka kuri'ókovotihiko Vúnae huvó'oxea kasása'ipohiko Kristu.

¹⁶ Ngahá'ainopinoe tíyi nekôyohiko koane ákoyea kepáyasakinapa. Énomonemaka yákoyeneye xapákuke uhá koeti po'ínuhiko ko'ítuketi itúke Itukó'oviti kuteâti nê'e, enepone ha'ínehiko úti itúkeke Itukó'oviti.

¹⁷ Koati elóketi ongóvo koeku símeonu evo Étefana, koane Futunátu yoko Ákaeku, vo'oku êno huvó'oxeonu koeku itúkinonu kuteâti mani itikeinonu eneponi yáva yáyeke. ¹⁸ Koati kouhépekopotihiko inzóneu koánemaka iséneu. Motókea itúkeovo koati teyonéti xapákuke úti ne xâne kuteâti.

Íkopovope Poúlu

¹⁹ Yúhoikopinoe ne po'ínu úti ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti íhae ra poké'exa Ázea. Koati ênoti inákurukeovopi ya ikéneke Vúnae ne Ákila yoko Pirísila, koánemaka ne ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti óvokuke. ²⁰ Yúhoikopinoemaka heú koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus yáyeke.

Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoko úti, imeâti sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²¹ Enepora yúndoenopinoe kó'oyene inángurukeovopike, koati yútoe vò'um, undi Poúlu.

²² Koati konokóati ákoyea omótova vokóvo ne Vúnae Jesus. Koêkuti xâne ákoti akoéneye isóneunoa, motókea yonópeamo ipihóponovokutike.

“Ehá'ani ákoyeane ahíkapu aúkopovope ne Vúnae Jesus” ngôe.

²³ Itúkapu hána'ítike seánakovi Vúnae Jesus yóvoheixonoe.

²⁴ Uhá ngixópinoe mbahúkinopi ákoyea omótovopi ongóvo, uti kopo'ínukokoti ikéneke Kristu Jesus.

Hunókokune.

2 KORÍNTIU

Pí'ape yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Koríntu

Ikénépoke yutóxinea Poûlu ne 1 Koríntiu, ápemaka po'i yútoeno kutípoti Jesus yaneko pitivóko, itea ako iríkapu ya Bîblea. Xapákuke ne íhae Koríntu yanekôyo, ápe xâne ikaxú'iti okóvo namukôa neko koyuhópeti, ikotívexoati ne pahunévoti. Itea ápemaka po'ínuhiko xanéya okópoti Poûlu koyuhoâti ákoyea itúkapu koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu nê'e, koane ákoyeamaka yusíka sayá'íkea xâne pahukóvoti ya imokóvokutike. Yaneko yutóxinoa Poûlu, éxokovo itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu, hainá'íyeya kuteâti ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápu páhoe Kristu itúkóvotihiko ápostulu. Koyúhoamaka Poûlu koêku ne koati kaná'uti hokoti Jesus, koane koeku vinámapea vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu.

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu, undi ápostulu páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyenemaka njokóyope ne Timóti, po'ínu úti xoko Jesus. Pahúkinopeanoe úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya pítivokonake Koríntu, koane paúkinoamaka úti ne uhá koeti po'ínu kasása'iupo Itukó'oviti ya uhá koeti Ákaya.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixovo xoko Itukó'oviti ne Poûlu

³ Iháyu'ikakana ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, úkeaku uhá koeti seanákoti, úkeakumaka uhá koeti isoneúti kouhépekopoti isóneu xâne. ⁴ Koati énomone kouhépekopo visóneu ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku úti, motovâti kouhépekopeamaka uti isóneu ne po'ínuhiko xâne ya koêkúti kó'íyevokou kotíveti koekúti tokópone. Enepone veínovike Itukó'oviti kouhépekopea visóneu, énomonemaka veínoa úti kouhépekopea isóneu ne po'ínuhiko xâne. ⁵ Vo'oku koati ákoti yumaxápu tiú'iti koekúti tokópone úti, kuteâtimaka vékoku ne Kristu yanekóyoke. Yoko kuteâti itóvoku hána'iko ne tiveko koeku úti, énomonemaka koéneye hána'iko ne kouhépekopeokono visóneu ukeâti xoko Kristu. ⁶ Itukovo koiitóponovoti uti kotíveti ya itukétike, úndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâtimaka hivó'oxikononoe ikéneke Vúnae koane itíkivo koítovone. Itukovo kouhépekopati Itukó'oviti ne inzóneu, koane isóneu ne nza'ínehiko, kó'inokeneye motovâti kó'íyeanemakaye iséneu ikéneke Vúnae, kutí'inokemo iteâti víki ne tiú'iti koekúti ákoti amuyá'í iséneu, kuteâtimaka vítea vékea úti. ⁷ Enepone kúxone úti ké'iyinemoye, haina kuxonetihí koêti, véxoa kousokeovomo. Kene koeku víkinoe kotívetikoe koekúti kuteâti úti, kouhépekopotimakamo iséneu ne Itukó'oviti kuteâtimaka kouhépekopea visóneu ikéneke.

⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'a yéxinoe koêku ne kotíveti koekúti vékoku úti, úndi yoko njánena ya poké'ixa Ázea. Koati yupihóvoti tivéko ne koekúti yonoti vouúkeke. Ákone xunako úti víteovamo. Víkútixa mani vivokóvotinemo. ⁹ Ya xokóyoke úti, mani ákotine vitóvoku, mani vivohíkovotine. Kó'inokeneye, maka hákone kuvovópovo úti, itea itúkapune Itukó'oviti, enepone koexépukopoti ivokóvoti kuvóvo úti. ¹⁰ Énomone koiitóvovi yane éno koímaiti koekúti kahá'ati uké'exevovi. Énomonemaka kúxoixo úti koíteovovikomo ya

káxehiko keno'ókoti, ¹¹ koêkumaka hivó'oxivinoe ya orásaum, yepemínoviti xoko Itukó'oviti motovâti enó'iyeamo xâne xepákukenoe ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne hána'iti kixó'ovikumo Itukó'oviti ya seánakovike, enepo yumapá orásauna ne ákoti yumaxápu po'ínu úti epemínoviti.

Ípoko isóneú ne Poúlu vo'oku mani yónea

¹² Enepone éyenjovope ikéneke Itukó'oviti, énomone énjea sasá'ieya inzóneú ákoti indukáhea ra yûnzó koeku ngó'ieya itúkeovo sasá'iti ne ngxóku indúkeovo ya xapa uhá koeti xâne, ínapoxo xepákukenoe, ákoti indukáheapu. Koati énomone koéneye ngxóku indúkeovo nonékuke Itukó'oviti, hainá'ieya ya exóneti ítuke ra kúveu mêum, itea koati vo'ókuke ne seánakonu Itukó'oviti. ¹³ Ako po'i kixó'ekone ra yúndoenopinoe ákoti itukapu motovâti yéxinoa iséneú yihaíkane. Yoko ngxóxa heú kixinoemo yéxi koêku, ¹⁴ kuteâti tirixivo yéxi koeku úti kó'oyene vitúkeovo yéyexovopemo yaneko káxe aukápu ne Vúnae Jesus Kristu, kuteâtimaka itíkivonoemo yéyexovope, úndi yoko nza'ínehiko yaneko káxe.

¹⁵ Vo'oku énjeaxo kó'ieyaneye iséneúnao ra koekútihiko, ngoúsokone inzóneú tumurí ngó'iyeamo xepákukenoe yanekóyoke, motovâti vengópeopimaka. Yane mani kuri'úxovoti ne unako kêku ikéneke Vúnae omínombikeno. ¹⁶ Kó'inokeneye ne ánja, mani hivó'óxonutinoe ungóponea ya Masédonea, epó'oxo koeku itúkevomaka ánja vengópeopi ungopeâti Masédonea, mani ngaha'âti hivó'oxopinumaka yóneam Njúdeya. ¹⁷ Koeku usó'ieyane inzóneú indúkea nê'e itea ako mbíha, kutí kó'inopinomea ngoyuhóheoti. Enepo apê inzóneú indúkea koekúti, kutí kó'inopinomea pohu isoneú ngxóne, ákoti ambasíka isóneunonu Itukó'oviti, kuteâti koeku xâne “Êm” koêti, upánini ako kaúsaka emó'u. ¹⁸ Itea ako ákoeneye. Kuteâti kaná'ueya itúkeovo kuvovóneti ne Itukó'oviti, motóvamaka kitípi vemó'uinopinoe ákoyea itúkapu “Êm” ngxópitinoe, koeku ápeyaa inzóneú ákoyea ngaévesaka emó'um. ¹⁹ Vo'oku enepone Xe'exa Itukó'oviti, Kristu Jesus, enepone koyúhone úti xepákukenoe, úndi koánemaka Síla yoko Timóti, haina kuteâti koeku xâne “Êm” koeti itea ako kaéveseka emó'u. Koâti kuvovóneti ne Jesus. Koati kuteâti “Êm” koêti, koeku kóusokea uhá koeti páhoenoa Itukó'oviti ítúkea. ²⁰ Vo'oku uhá koeti yuhu Itukó'oviti mekúke koêkumo ne ítuke xapa xâne, enepone koati yuhôti ákoti aukápu ikéne, aínovo kousókovoti xoko Jesus. Aínovo “Êm” koêti xokóyoke. Koati vo'ókumaka ítukeinovi Jesus “Kaná'uteoxo” kó'ino úti, kutí'inokemaka ihayú'ikokonoti Itukó'oviti. ²¹ Yoko enepone koxunákoviti ikéneke Kristu, úndi yoko nza'ínehiko, énomone Itukó'oviti, enepone koxunákovitinomea ikéneke. Énomonemaka noivókovovi vitúkeovo ovóxe, ²² itukínovitimaka hoénaxovope vitúkeovo xanéna yaneko porexó'ovea ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'ieovi, enepone inúxoti pónevike Itukó'oviti kixó'êkinoviti kóusokinoveamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

²³ Ya iháke Itukó'oviti, ngoyúhoinopinoe itúkeovo koati kaná'uti ra yûnzó ávovea aúngapapu ya Koríntu noínjoponeopinoo, vo'oku ákoyea angáha'a ngoikaxu'ikeanoo yokóvo, eneponimeaa ongonókoa nzayá'ikeopinoo. ²⁴ Yoko haina kaha'âti úti kapáyasokinovopinoo úti ya ikéneke Vúnae, úndi yoko nza'ínehiko, kó'inokeneye ne yûnzó, itea koati vo'oku vitúkeovo huvó'óxopitinoe, kaha'aínopiti uti kurí'uxeovo elókeko yokóvo ikéneke Vúnae. Kene yane kívivo Vúnae, koati títiú keyétinoe.

2

1 Koeku kó'iyeaneye, ngoúsokone inzóneu ávoveamo aúngapapu hú koeti xepákuke, koeku ngónokeamea nzayá'ikeopinoo, mbuvâti ngoikaxu'ikea yokóvo. 2 Indukápuikopo koikáxu'ikoti yokóvo, kutí'ikoponi ne iko'élokexopotí ongóvo? Ákoni po'ínu ákoti itukapu itínoe, enepone ngoikaxu'ikeake okóvo. 3 Énomone kutí'inoke yundoxínopitínoe yanekóyoke, maka enepo nzimapíne, hákone ikaxú'i ongóvo ve'ókuke, itínoe mani kutí'inoke elóketi ongóvo. Koati ngutípoâti kutí'iyeamo iséneu ne inzóneu elókeyeamakamo yokóvo, uhá ketínoe, enepo nzimapínoe ya elókekoke ongóvo. 4 Vo'oku yaneko yundoxínopinoo, koati hána'iti ikáxu'iyea ongóvo koane kotíveyea inzóneu. Koati ênoti íyoveam. Yoko haina ombosíkoti ngoikaxu'ikeanoe yokóvo, kó'inokeneye ne yúndoenopi yanekóyo, itea koati ngaha'aínopitínoe yéxi yupíheovo ákoyea omótovopinoo ongóvo.

Yuhu Poúlu vo'ókuke ne pahukóvoti yanekóyoke koyúseopovotíne

5 Enepone xâne ominópitínoe ikáxu'ine yokóvo vo'oku pahúnevo, haina úndi váherexino ítuke. Koati itínoe kixóneye. Itea motovâti ákoyea yupíhapu tíú'iko ra yúnzo vo'ókuke ne kixotíneye ítuke, haina ngoyuhoâti yupíheovo kixópikunoo, itea kóyeanee itóponea uhá ketínoe ne ikaxúneti okovóti vo'ókuke. 6 Yoko motóvaikone ne sayá'ikeekonoke nê'e, koeku enó'iyea xâne xepákuke saya'ikoati. 7 Kó'oyene, ya koêkuni ípíhiko tumúne ne seyá'iki, oránane ákoyeanee ávaheixa iséneuke ne váhere ítuke, kutí kixeâti ákoyea pahúkapu nê'e. Keúhepekapi namaka isóne, mará'inamo yupíhapu ikáxu'iyea okóvo vo'ókuke neko ítuke ákoti aunáti. 8 Énomone ngixínopinoo yúsíka yéxoki ákoyea omótova yokóvo. 9 Énomonemaka yundoxínopinoo yanekóyo, ngahá'ati noínjea itíkivoxo koati itukoâti uhá koeti ne injíko'okopíke. 10 Yoko enepo hákotíne yunakóá iséneuke ne váhere ítuke po'i xâne, ngúteanemaka. Vo'oku enepone xâne kutí ngíxone ákotíne pahúnevo enepo apé pahukóvoti ngíxoneye, koati ve'ókukenoee ngixínokeneye ya nonékuke Kristu, 11 maka hákone ito'óvi Satánae ya éxeako, vo'oku haina ákoti vexâ ápeyee váhere ahá'inoviya.

Ako koati úhepeyee isóne Poúlu koeku ákoyea takapa Títu

12 Yaneko nzimoné'e ya Torôadi ngoyúhoponea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Kristu, míhe'okinonu onjéne ne Vúnae Itukó'oviti indúkea ne itukéti. 13 Itea ako aúhepe inzóneu koeku ákoyea ndakapa Títu, enepone mbo'ínu xoko Jesus. Énomone ungópino poké'exake Masédonea, ike íngopínevohiko po'ínu úti xoko Jesus yane pitívóko.

Vito uhá koeti koekúti ya xunákoke Kristu

14 Itea íngoro'ixinovo Itukó'oviti, enepone porexó'oviti kóyekuneyea vítea uhá koeti koekúti ya koeku kúveovo uti Kristu. Koati úti veínoa Itukó'oviti kotóhíneyea éxeokono koêku ne Kristu ya uhá koeti vékoku úti, kuteâti koeku koati únati xêru ákoyea malíka yónoku ihópune. 15 Vo'oku ya xoko Itukó'oviti, utíne ne kutí koeti koati úheti ihopúnetai kotohíneoti koeku Kristu xapa xâne. Énomone koéneye úti xapákuke xâne kasása'iupone Jesus ya pahúnevo, koánemaka xapákuke xanéhiko evókovoti, yonópotíhíkomo ípíhóponovokutíke. 16 Itea xapákuke ne xâne yonópotímo ípíhóponovokutíke, uti kutí koeti íhopúnetai kixo'êkinoati pevóti. Kene xapa xâne kutípoti Kristu, kutí koe uti úheti íhópune kixo'êkinoati inámatai apéyetai ukeâti xoko Itukó'oviti. Ápeikopo motokeâti itúkea itukéti kuteâti? 17 Haina uti kuteâti po'ínuhiko xâne, enepohíkone pohu itukó kixoti namúkope tíúketi ne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Nonékuke

Itukó'oviti, uti koati ovoxe Kristu ákoti itukáheapu koyúhoyea emó'u. Yoko koati Itukó'oviti pahukó'ovi vitúkea ne itukéti.

3

Koati únati ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti

¹ Kutí kó'inopinoemea kapayásokopovoti úti koeku kó'iyeaneye yútoenopi úti? Konókotikopomea vómea koyuhópeti kuteáti ómone po'ínuhiko xâne? Hane ngíxo véxokopove koeku símeopínoe úti, ítukovo vómone vukopeáti xepákuke vukopóno xapa po'ínuhiko xâne. ² Ako kalíhuina! Enepone koyuhópeti vómone koyuhó'oviti, énomone ítínoe. Kutí koe vomíxoneke yutóxovo. Yoko koati éxone yoko yúho'iu uhá koeti xâne. ³ Koati iyúseoti ítúkeovo yutoéti kouésexone Kristu koeku ko'ítukeyea uti ítúke Itukó'oviti xepákukeno. Hainámaka tinta yutóxeovo, itea koati Sasá'iti Omíxone ne kaná'uti Itukó'oviti yutoxôa. Hainámaka mopóike yutóxovo kuteáti koéku ne Ponóvoti Kixovókuti mekúke, itea koati isóneuke póhutihiko xâne yutóxovo.

⁴ Ya nonékuke Itukó'oviti, véxoaxo kó'iyeaneye ne kixovókuti vo'oku ítúkeinovi Jesusu Kristu. ⁵ Kene haina apéti xunako úti, kutí'inoke vitoáti vitúkea ne itukéti, itea Itukó'oviti koxunákovi vitúkea. ⁶ Énomonemaka kouséxinovi uhá koeti nókone úti ya ikéneke, motováti koyúhoyea úti koéku ne inámati kixovókuti ítúkeinovi Itukó'oviti. Yoko enepora inámati ítúkeinovi, haína yutoéti kuteáti mekúke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse, itea ainóvoti xunako Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ová. Vo'oku enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kouhupu'iko pahúnevo xâne, exókoati motókeyea yonópeahiko ipihóponovokutike. Itea enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, ikó'inamakopovi koane poréxovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

⁷ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yutoxóvoti pe'úkuke mopó, enepone kouhápu'ikoti pahúnevo xâne, exókoatihikomaka motókeyea yonópea ipihóponovokutike, koati éno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke iná porexôa Itukó'oviti kutí'inoke ú'uhapu'i koyéti none Muíse. Koati vo'oku xunako uhápu'iyea, upánini pihínone uké'epea yanekóyoke, ákoinoke íta izaraelítahiko komómoyea ne none Muíse. ⁸ Koeku kó'iyeaneye ne úhe'ene Itukó'oviti yanekóyoke, inamá'axo ipuhíko kó'oyene xokóyoke ne inámati kixovókuti ítúkeinovi, koeku ovo'ó kó'iyeeovi ne Sasá'iti Omíxone. ⁹ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati kixovókuti kouhápu'ikoti pahúnevo xâne, exókoatimaka yonópeamo ipihóponovokutike, itea koeku enó'iyea ipúhikea úhe'ene Itukó'oviti yanekóyoke iná porexókonoa, inamá'axo ítukóvo éno ihayú'iuti koekúti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi Itukó'oviti kó'oyene, enepone poréxoti xâne ponópeovo nonékuke Vúnae. ¹⁰ Énomone ngó'ino: Enepone kixovókuti yaneko mekúke énoti úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke, kutí koéneo koati ákoti úhe'ene nonékuke ne éno hána'iti úhe'ene Itukó'oviti ováti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi kó'oyene. ¹¹ Vo'oku ítukovo apéti éno úhe'ene Itukó'oviti mekúke xokóyoke neko kúxoti kixovókuti uke'épotine kó'oyene, inamá'axo ová úhe'ene Itukó'oviti ne inámati kixovókuti ítúkeinovi kó'oyene, enepone ákotinemo uké'eyeaku.

¹² Koeku kó'iyeaneye ne hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, ákoneoxo píka koyúhoyea úti ne emo'u Itukó'oviti. ¹³ Ako vakútea Muíse mekúke ítúko ramánone, maka hákone noixôa xanéhiko koeku kahá'ayeane uké'epea ne úhe'ene Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁴ Itea kóyeane ákoyea iyúkapuhiko isóne ne evo izaraelíta. Tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkoahiko

ne kúxoti yutoéti emó'uke Itukó'oviti, kutí koe apêtiko ramanónetiya itopâti éxeahiko koêku neko yutoéti. Poéhane kutipóhiko Kristu, ina veyopóvo ne kutí koeti ramánone itopâti éxea koêku. ¹⁵ Itea tukú koeti kó'oyene, enepo yuhoíkovo yútoe Muíse, kóyeane kutí kó'iyea apêtiko ramanónetiya, hahakú kixeátihiho isóneu. ¹⁶ Itea koeku ápeyeya hokópoti Vúnae xapákuke, veyópovone ne kutí koeti ramanóneti itopâti éxea koêku. ¹⁷ Yoko enepone “Vúnae” koêti yâyêe, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Epó'oxo koêkuti xâne ovo'ó koêku ne Sasá'iti Omíxone Vúnae, veyópovone uhá koêti ne itopâti éxea koêku. ¹⁸ Yoko uhá koeti úti, uti kutípoti Jesus, koati kutí koeti uti xâne ákoti ramánone. Yoko kuteáti koeku noixéovoketi enepo itopónoa uhapú'iti koeku ákoyea malíka yónoku uhapu'iyea, énomonemaka koéneye iyúseyea xoko úti ne úhe'ene Vúnae, kutí'inoke noixeátimaka po'ínuhiko xâne ne úhe'ene. Epó'oxo koeku komómoyeexo uti ne úhe'ene Vúnae, tumúne vóno vípokeovo kutipasí kó'iyea uti kixóvoku Vúnae, koane inamá'axo uhapú'i xokóyoke úti ne êno úhe'ene itípanevo. Yoko enepone Vúnae kixo'óvitineye, énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

4

Ako kamúya'ika isóneu ne Poúlu ítukeke Itukó'oviti

¹ Koeku poréxeovea Itukó'oviti ra itukéti ya hána'iti seánakovike, ako kamúya'ika uti visóneu. ² Púva úti uhá koeti koekúti he'onó'ú koeti ítúkeokono, enepone koekúti pikokónoti éxeokono omínoti xâne hána'iti téyapana. Ako vitúkapu xâne aúpu'ikenati, koane ákomaka kaésayu'ixa úti ne emo'u Itukó'oviti, itea yane ponó kíxea koyúhoyea úti ne kaná'uti kixovókuti xapa xâne, véxokovo uhá koeti xâne vitúkeovo ponóvoti nonékuke Itukó'oviti. ³ Itea enepo hákoti iyusêo koêku ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus, koyúhone úti xapa xâne, enepo kutí akôe rama'ú koeti'iko, koati xâne yonópotimo ípihóponovokutike kó'inokeneye. ⁴ Yoko Satánae, enepone pahúkoti koeku kó'oyene yara kúveu mêmum xapa xâne ákoti akutípo Itukó'oviti, énomone ikomítixoa ne xanéhiko maka hákone uhapú'i isóneukehiko ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Kristu, enepone êno hána'iti ihayú'iuti koati kuteátine Itukó'oviti. ⁵ Vo'oku enepo koyúho úti xepákuke, haina koyuhópovoti úti, itea Kristu Jesus koyúho úti, véxókopitinoe ítúkeovo yúnae, koane vitúkeovomaka yovóxe vo'ókuke Jesus. ⁶ Vo'oku enepone Itukó'oviti pahúkoti ápeyeya uhapú'iti xapa hahákuti mekúke, énomone kouhápu'ikomaka visóneu kutí'inoke vinixoâti ne êno hána'iti ihayú'iuti itípanevo Itukó'oviti kouhápu'ikovoti ya xoko Kristu.

Xoko Itukó'oviti úkea xunako Poúlu

⁷ Enepora koekúti yupihóvoti unáko ítukeinovi Itukó'oviti, koati xoko úti óvo. Kutí koe unákeovo ne êno únatinoe koekúti ya póte ipunéti ya móte koeku ítúkeovo xoko úti óvo. Kó'inokeneye, motovâti í'yuse kóyeyea ítúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti ne êno hána'iti xunakóti ákoti itoâti kayúmaka unako koêku, kene haina ukeâti xoko úti. ⁸ Ya uhá koeti vekoku úti, ako káyunukavi kotíveti koekúti, itea ako pepákexapu visóneu vo'ókuke. Ápemaka ákoyeaku véxina visóneu vekínoake úti neko koekúti, itea ako kamúya'ika uti visóneu vo'ókuke. ⁹ Ápemaka víkoitoponeokonoku kotíveti, itea ako kurí íxavi Itukó'oviti. Koati ênoti kixókonoku úti, itea kóyeane ákoyea vuké'exakana. ¹⁰ Kuteáti yupíheovo tívoko kixókonoku Jesus, énomonemaka kixókononeye úti koêkuti vékoku úti,

motovâtímaka iyúseyea ápeyea xoko úti ne inámati apéyeati ukeâti xoko Jesus. ¹¹ Koeku vápeyeako yara kúveu mêum, kóyekune vínonexinovo pevóti vo'oku vitúkeovo ovoxe Jesus. Kó'inokeneye, motovâti iyúseyeamaka ápeyea xoko úti, uti xâne vekotí'ikomo pevótike, ne inámati apéyeati ukeâti xoko Jesus. ¹² Koeku kó'iyeaneye, káxe, káxe vínonexinovo pevóti. Itea kó'inokeneye motovâti ápeyea inámati képokunoe ikéneke Vúnae koeku víkameopi emo'u Itukó'oviti.

¹³ Enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti: “Ngutípoa, ene kutí'inoke ngoyuhoâti” koêti, kúteanemaka koeku visóneu, kutípoamaka úti kuteâti nekóyohiko mekúke. Koane vo'oku kutípea úti, koati koyuhoâti úti, ¹⁴ vexoâti koéxepukopeovimo Itukó'oviti, enepone koéxépukopotímaka Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti, koane íseopeovimo nonékuke xané kixopópitinoemo úti, ya koeku poéhapeane úti xoko Jesus. ¹⁵ Enepora uhá koeti koekúti vékoku úti, kó'inokeneye motovâti hivó'oxikono ikéneke Vúnae, epó'oxo motovâti inamá'axoyea itopóno ênoti xâne ra hána'iti seánakovi Itukó'oviti, koane motovâtímaka inamá'axoyea xu'ína xâne ikoró'ixovoti xoko Itukó'oviti kutí'inoke ihayú'ikokonotimo nê'e.

Pôreupo ne vékea úti tiú'itike koekúti, uti kuvóvoti Vúnae

¹⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu. Yusíkoti yékotixea koxe'u úti, itea kóyeane inámapea visóneu itukovo káxe. ¹⁷ Yoko enepora kalihú koêti koane hú koeti koítoponeovo uti kotíveti yara koeku kó'oyene, énomonemo kutí'inoke apêti êno hána'iti ihayú'iuti koépokumo úti xoko Itukó'oviti, yupihóvotimo unáko ákotinemo uké'eyeaku. Yoko enepone unako koépokumo úti, yupihóvotimo anú'ukea tiú'iko ne kotíveti koekúti vékoku úti yara koeku kó'oyene. ¹⁸ Énomone ákoino yuúxapu uti koekúti motovâti vínixea yara koeku kó'oyene, itea hara yuúxovo úti koekúti ákoti inixákana. Vo'oku enepora koekúti vínixone yara koeku kó'oyene, ákomo oríko uké'eyea. Itea enepone ákoti omotóva vínixea, ákomo hunókoku.

5

¹ Enepora koxe'u úti, enepora kutí koeti peno úti koeku vóvea yara poké'e, enepo itahíneapane, véxoa ápeyeamo áheopo nê'e, ítukeinovi Itukó'oviti ákoti itukapu ítuke vo'u xâne, ákotinemakamo uké'eyeaku ya vanúkeke. ² Énomone varú'ikinovo úti koékuiko vóvea ra kúveu mêum, kaha'âtine úti vitóponea ne inámati koépokumo úti ya vanúkeke, enepone kuti koeti inámati vípovo. ³ Yoko vitukápane, ákomo vakútea xâne mahupí koêti. ⁴ Vo'oku koeku vápeyeako yáyeke, koati kaná'uti kutí kó'iyea uti xâne varu'íkovoti. Koati tiú'itimaka kóyeku úti. Haina kaha'âti uti ákoyeane ne muyo úti, itea koati iyóvotine vokóvo vitóponea ne inámati koépokumo úti xoko Itukó'oviti. Yane uke'ékokonotimo ne kúxoti koeku muyo úti apêti hunókoku vo'ókuke ne inámati koépokumo úti xoko Itukó'oviti, enepone inámati vápeyea ákotinemo hunókoku. ⁵ Koati Itukó'oviti kousókinovea nókone ra inámati koépokumo úti xokóyoke, porexó'oveatine ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyeevi. Yoko énomone ne inúxoti pónevike Itukó'oviti kixo'êkinoviti kousókinoveamakamo ne uhá koeti po'ínuhiko yuhó'inovi.

⁶ Énomone ákoino kamúya'ika uti visóneu, vo'oku ya koeku vápeyeako yara poké'e, véxoa ávoyea simápu kaxena vopeamo xoko Vúnae. ⁷ Yoko enepora kóyeku úti itukovo káxe, énomone kúveovo úti Vúnae, kene haina vihuínovoti koekúti motovâti inixeocono yara koeku kó'oyene. ⁸ Vo'oku véxea kó'iyeaneye, énomone kutí'inoke mani unatí'inoviti kuríkoepa úti ra koxe'u úti, enepora kutí

koeti peno úti yara kúveu mêum, koane pihópea úti xoko Vúnae. ⁹ Énomonemaka kutí'inoke koxuná'ixovoti úti, motovâti vikó'elokexea okovo Vúnae, yusíkoti itúkeovo yâye yara pok'é, áko'o seapáne úti vanúkeke xokóyoke. ¹⁰ Vo'oku konókotimo seópea uhá koeti úti nonékuke Kristu yuhaikapavine vo'oku kixoku vitúkeovo, motovâti namúkopea úti ésa'! ne kixoku vitúkeovo koeku vóvea yara kúveu mêum, yusíkoti itúkeovo únati, áko'o ákoyea aúnati ne vítuke.

Koati heru'ó kixoti omíxone hókea Itukó'oviti ne Poúlu

¹¹ Vo'oku véxea ákoyea ikámahixakana ne Vúnae, vopósi'ixo vítokuxea okovo xanéhiko kutípea ne kaná'uti kixovókuti. É'exo kíxoixovi Itukó'oviti, úndi yoko nza'ínehiko. Ngúxoamaka uhápu'iyea iséneuke vitúkeovoxo koati kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. ¹² Kó'inokeneye ne yúndoenopi, haina voposíkopotimaka véxokeovopinoe vitúkeovo kaná'uti ovoxe Vúnae, itea koati kaha'âti úti ápeyea éyexinovovike yokóvo, maka yéxane kixeku yimópi xanéhiko yupihóvoti ivávakea koekúti iyuseínoti po'ínuhiko xâne ya koékuni itúkeovo itípanevo isóneu ivávako. ¹³ Itukovo koyuhókonoti úti vitúkeovo pepokéxovoti vo'oku yupiheovo kóxuna'ixeovo úti ya ítukeke Itukó'oviti, ako yuvâti. Koati vo'oku Itukó'oviti kó'inokeneye úti. Kene itukovo koyuhókonoti uti vitúkeovo ponóvoti kixoku isóneu, koati ve'ókukenoe kó'inokeneye úti, motovâti unátiyea kékunoe ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yoko koati xúnati xoko úti ne hána'iti ákoyea omótovovi okóvo Kristu kó'inokeneye vítuke, vexoâteoxo ápeyea póhuti hóyeno ivokínovoti uhá koeti xâne. Epó'oxo vo'ókuke, kutí koéne ivokóvoti ne uhá koeti xâne. ¹⁵ Ivókinovo uhá koeti xâne ne Jesus, maka hákone yuixovo áha kixeova ne xâne inámapoti ya xokóyoke, itea ítúkapune Únae kurí'okopovo, enepone ivokínovati koane exepúkopinoati ukópea xapa ivokóvoti.

¹⁶ Yane ukeátine kó'oyene yara tumúneke, ákone ápahuina xâne vínixone unátiyea áko'o ákoyea aúnati pohn vo'oku visóneunoa, uti xâne yara kúveu mêum ákoti oponóvo isóneu. Epó'oxo upánini kó'iyeaneye visóneuno Kristu yanekóyoke, ákone ákoeneye visóneunoa kó'oyene. ¹⁷ Énomone ngó'ino: Koékuti xâne hokópotine Kristu, koati inamápotine. Uké'epone neko kúxoti kixoku itúkeovo, inámapone uhá koeti xokóyoke. ¹⁸ Yoko enepora uhá koeti koekúti inamápotine, aínovo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone kounátikopoviti xokóyoke vo'oku ítukeinovi Kristu. Énomonemaka porexó'ovi koyúhoyea úti emó'u xapa xâne, motovâti kounatikopeovomaka po'ínuhiko xâne xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepora yuho úti xapákuke xâne, hará'a: Kounatikopa Itukó'oviti ne xâne xokóyoke, koane kotúyopinoahiko pahúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu. Énomone ne yuohôti pónevike Itukó'oviti koyúhoyea uti, koyúhoti kixoku kounatikopea xâne xokóyoke.

²⁰ Iyúseoneikopo vitúkeovo páhoe Kristu koyúhoinoa emó'u xapa xâne. Koeku koyúhoyea úti, kutí koe Itukó'oviti ponó kôe xapa xâne ítaikea hókea. “Ya íháke Kristu konókoti keúnatikopivo xoko Itukó'oviti” koe yuho úti xapákuke. ²¹ Enepone Vúnae Jesus ákoti pahúkevovoku, ítúkovone yonópoku pahúnevo úti, motovâti ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti vo'oku hána'iti ítukeinovi.

6

¹ Koeku vitúkeovo huvó'oxoti Itukó'oviti ítukeke, vixíko'okopinoe ákoyea ítúkapu namuhí kixeâti ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ² Vo'oku hara kôe Itukó'oviti emó'uke:

“Ngámoa ne yépeponuke ya káxehiko koati injíkopene ingóseanaxeovokono. Nzuvó'oxopi ya káxehiko koati injíkopene ngoíteovohiko xâne” kôe. *Izâiya 49.8*

Yoko koati kaxénane ikóseanaxeovokono kó'oyene. Koati kaxénanemaka ixíkope Itukó'oviti koíteovohiko xâne.

Usó kóye ne Poûlu koítopeneovo kotíveti vo'oku ko'ítukeino Kristu

³ Ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, kóhiyanavo úti motovâti ákoyea ápahuina koekúti vítuke, kutí'inoke mani koemóke'ekonoti ne ítuke Itukó'oviti. ⁴ Koati vexókovoti ya uhá koeti koekúti, vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti. Véxokovo vitúkeova yane ákoyea kamúya'ika uti visóneu, koáne yane éno kotíveti kixókonoku úti. Kúteanemaka koêku yane vékea úti tiú'itike koekúti vo'oku ápeyea konokínovoti, koánemaka ya hána'itike tiveko visóneu. ⁵ Véxokovomaka vitúkeova yane yehépoke'exekono úti yoko yane viká'akeokono, koánemaka yane vosósokeovi xâne imaíkinovovoti, okópoti vítuke. Véxokovomaka vitúkeovo kaná'uti ovoxe Itukó'oviti yane kixoku vivókoponeovo itukétike, koánemaka yane ákoyeaku vimáka, yuixóvoti uti ítuke Itukó'oviti, koane yane épekeovi hímakati. ⁶ Iyúseomaka vitúkeova yane sasá'iti kixoku vitúkeovo, koane yane véxeamaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane yane ákoyea vímauvo, koánemaka yane vitupa'ikea po'ínuhiko xâne, yóko'omaka vo'oku ápeyea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti. Iyúseomaka vitúkeovo koati kaná'uti páhoe Itukó'oviti yane vikána'uxea ne ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xâne, ⁷ koane yane kaná'uti ihíkavovoti ukeâti xoko Itukó'oviti koyúhone úti xapa xâne, koánemaka vo'oku xunako Itukó'oviti xoko úti. Iyúseomaka vitúkeovo páhoe Itukó'oviti yane póna uti kixoku vitúkeovo. Énomone ne kutí kíxone uti vokópope vanáne koane sa'íkeovake úti, kuteátimaka koeku húndaru yóno xapa isukókoti ómo'ixea isúkope koane sa'íkovo. ⁸ Kúteanemaka koêku iyúseyea vitúkeovo ovoxe Itukó'oviti enepo vinixókono vitúkeovo teyonéti koáne enepo akô'o vitúkokonoke, koánemaka vitúkókono xêti áko'o itukovo viháyú'ikokono. Haina póhutine, itea koánemaka enepo koyuhókono úti vitúkeovo semekékexoti upánini itúkovo koati kaná'uti yuho úti. ⁹ Éno xâne exó'oviti, itea kóyeane kutí kíxeokono uti xâne ákoti itóponone, ákotimaka itúkokonoke. Kóyekune vínonexinovo pevóti itea vanéyeiko. Ápe koítopeneovoku uti kotíveti, itea kóyeane ávovea kaépekakana úti. ¹⁰ Koíkaxu'ikokono vokóvo, itea kóyeane elókeyea vokóvo. Ako tiúketina úti, itea kóyeane enó'iyea xâne írúxuxoti ikéneke Itukó'oviti vo'oku vítuke. Ako apeínoviti, itea koati vítukene ne uhá koeti koekúti.

¹¹ Itínoe po'ínu úti ya pítivokonake Koríntu, enepone heú koeti veópone visóneuke, ako hé'ana'uxeapeanoe úti. Koyúhoinopea úti uhá koeti ne ovoti visóneuke yoko vomíxoneke. ¹² Haina úti poe'ainopinoe isóneu, itea koati itínenoe koetíneye isóneunovi. ¹³ Kuteâti koeku míhe'okinopi uti visóneu, íxepavinemakaye. Yoko itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa kó'inokeneye yunzó'inopi.

Enékoa Poûlu ne kutípoti Jesus kóhiyanayeova ne ákoti akutípo Jesus

¹⁴ Neíxapuikopone, mará'inamo yakútea vûi pihí'íkokoti kángake, enepo itikâ yapéne ne xâne ákoti akutípo Jesus. Na kíxoaye ka'ápeneyea ponóvoti kixoku ítúkeovo ne ákoti panápu ítuke? Námaka kíxoaye kutí'iyeeokoko isóneu ne xâne ovoti uhapú'itike, koáne ne ovoti hahákutike? ¹⁵ Námaka kíxoaye poéhayeane yónoku isóneu ne Kristu yoko Ndeápu? Ápeikopo oxéne kutí'iyeeokoko isóneu xâne hokoti Kristu koáne ne ákoti haká? ¹⁶ Ápeikopomaka oxéne poéhapea koêku ne óvoku iháyú'ikeokono Itukó'oviti koáne ne ivávakokonoku sánduhiko? Vo'oku

utíne itukóvo óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, kuteâti yuhu Itukó'oviti emó'uke xoko kó'iyeku: “Ambêtimo xapákuke. Koati óvonzeixokunemo xapákukehiko. Undínemo kuvóvohiko, undi Itukó'oviti, koane indukóâtihihikomo njanéna” kôe. ¹⁷ Énomonemaka kó'ino emó'u Itukó'oviti: “Ipíhikapinoe xapákuke. Yahíkuxipa” koe Vúnae. “Hako yihó'ixoa ne váhere kixovókuti. Yanê'e, itíponemo nje'éxaxapa. ¹⁸ Undínemo itukóvo yá'a, koane indukópitinoemo nje'éxaxapa” kôe ne Vúnae, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

7

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, vo'oku kó'iyeaneye neko yuhó'inovi Itukó'oviti ítukeinovimo, kuríkapaikopo úti uhá koeti koekúti ikopítí'ikoviti, enepone váhere kixoku vitúkeovo koáne ne váhere kó'íseouyeya úti, koane yuíxapune kóxuna'ixeovo uti vitúkeovo xáne sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane xáne teyoâti.

Elókeinoke okóvo Poúlu

² Míhi'akinavi iséneu, vo'oku ako ápahuina xáne váherexinoke uti vítuke. Ákomaka ápahuina xáne koésayu'iu úti, koane ákomaka ápahuina xáne vukóvoke vo'oku kahá'ayea úti unátíyeya koeku úti. ³ Haina orinjópitinoe kó'inokeneye ra yúndoenopi, vo'oku ngoyúhoinopinooepomeku yupíheovo ákoyea omótovopinooe yokóvo, úndi yoko nza'ínehiko. Énomone ákoinoke iríkapihoe visóneu. Koati ákoti víhaxákeakaka yara koeku kó'oyene koeku vóvea yara kúveu mêm, koánemakamo ikénepoke enepo vipuhíkapeane ra poké'e. ⁴ Koati hána'iti ómomikea inzóneu enjoâti títiú kényeyi ikéneke Itukó'oviti. Itínoemaka hána'iti éyenjovope. Énomone yupíhinovo úhepepea inzóneu, koane énomonemaka kutí'inoke koati hána'iti elókeyea ongóvo ya uhá koeti tiú'iti koekúti vékoku úti.

Itopóno Poúlu ne Títu

⁵ Koeku símea úti ya poké'exa Masédonea, ako hé'akapapu ne kotíveti koekúti tokópone úti, itea inamá'axo kuri'úxovo ne tiú'iti koekúti xokóyoke úti. Éno okopó'oviti, ina keno'ókomaka ne yupíheovo yónea visóneu vo'oku po'ínu úti xoko Jesus. ⁶ Itea Itukó'oviti, enepone kouhépekopoti isóneu xáne ikaxú'iti okóvo, kóuhepekopinovimaka visóneu vo'oku káyukopeovo Títu xoko úti. ⁷ Hainámaka póhutine vo'ókuke nê'e, itea koatímaka ve'ókukenoe úhepepino visóneu, vo'oku koyúhopinovea Títu inékurukivovine, koane ketíxoponivo keíkaxu'iki ongóvo yanekôyo, yoko ú'uso-ú'uso kényeyinoe itíki anjá'inopi. Yane koati kuri'úxovoti elókeko ongóvo vo'ókuke.

⁸ Upánini ngoíkaxu'ikonoe yokóvo vo'oku yúndoenopi yanekôyo, itea kóyeane ákoyea ongótixoponovo yundóxinopi. Kaná'uteoxo ingótivexea inúxotike, vo'oku ínínjea koíkaxu'ikeanoe yokóvo ne yúndoenopi yanekóyoke. Itea hú kôe ne ikáxu'iyea yokóvo, ako á'umo. ⁹ Kó'oyene, elókepone ongóvo. Yoko haina vo'oku ikáxu'iyeanoe yokóvo yanekôyo, itea koati vo'oku omínopi ikétivexi pehúkivo neko ikáxu'iyea yokóvo. Enepone ikétivexi pehúkivo, koati kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti, ákoinoke kaésayu'ixapinoe ne yúndoe. ¹⁰ Vo'oku enepone ikáxu'iyea okovo xáne, nókone kó'iyea nonékuke Itukó'oviti, poréxovi vikótivexea ne váhere vítuke koane kuríkopea úti, motovâti koíteovovi Itukó'oviti ya pahúnevo úti. Yoko enepone ikaxúneti okovóti kuteâti, ako paréxavi tívo'ikeovo úti. Kene ne ikáxu'iyea okovo xáne ákoti éxa Itukó'oviti, ipihóponovokutike iyónopa. ¹¹ Enepone ikáxu'iyea yokóvo koeku ikétivexi pehúnevo, kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti ké'iyi, yokómomapihi pôreu xepákuke: Poréxopinooe kemómopivo

koane ínixinoe ne nékoneiko ikéneke Itukó'oviti. Poréxopinoemaka kehá'ayi yéxokivo itíkivo ponopóvotine kixoku itúkeovo. Koane vo'ókuke, koati íketívexoatimaka iséneuke ápeyea vaHERÉxoti itúke xepákuke. Koati pikeâtimaka itíki váhere, koane koati hána'itimaka inékurukivonu, yexókovoti ya itíki ínzikaxeopike. Poréxopimaka heru'ó kíxi yomíxone penópi ne koekúti ákoti takapápu xepákukenu. Koane vo'ókuke, koati yoposíkoatimaka seyá'iki ne itúkoti váhere xepákuke. Yane uhá koeti kixeku itíkivo, iyúseo penópi iséneu yara koekúti.

¹² Kaná'uti yundóxinopea neko koyuhópeti, itea haina vo'ókuke ne itúkoti váhere, koane hainámaka vo'ókuke ne vaHERÉxinokonoti itúke. Itea yundóxinoake neko koyuhópeti, maka iyúseane kixévokunoe nonékuke Itukó'oviti usó kéyeyi itúkinoe anjá'inopi. ¹³ Énomone úhepepino inzóneu, úndi kuro nza'ínehiko. Haina póhutine nê'e, itea kurí'uxovo elókeko vokóvo vo'oku Títu. Koati kouhépekopovoti isóneu vo'oku únati kíxeaku kétaraki koeku óvea xepákuke. ¹⁴ Yoko enepone yunzó'ino Títu inzayú'ikopitinoe yanekóyoke, ákonoe kéteyakanu vo'ókuke. Kuteâti itúkeovo kaná'uti ne uhá koeti yunzó'inopinoe yanekóyoke, énomonemaka koéneye tokópeovo ne uhá koeti kámone Títu njokóyoke enepo inzayú'ikopinoe. ¹⁵ Yoko inamá'axo kurí'úxovo ákoyea omótopovinoe okóvo ne Títu vo'oku puyákoponeova okóvo usó kéyeyinoe itíki ne yúho, koane vo'oku kíxeakunoe tíyi iná simópi, koane vo'oku ákoyeamaka kepáyasakinapanoe. ¹⁶ Elóke ongóvo vo'oku koati motovâti ngúveovopinoe ya uhá koeti koekúti.

8

Koeku huvó'oxeake íhae Koríntu ne ákoti apeínoati

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, kahá'ainopeanoé úti yéxi koéku ne hána'iti seánako Itukó'oviti oukeke ne kuvóvotihiko Jesus ya poké'exa Masêdonea xapa imokóvokutihiko. ² Vo'oku upánini enó'iyea tiú'iti koekúti tokóponehiko, itea kóyeane yupíheovo elókeyea okóvo, kutí'inoke ítixoâti ne púyaenovo okóvo po'ínuhiko xâne. Koati ákotihiko mitatahí akoéhiko poréxea. Éno ítixone upánini itúkovo koati ákoti apeínoati. ³ Koati ngoyuhó'inoepatinoe ú'uso kóyeyeahiko poréxea ne ítone poréxea. Yoko haina póhutine kuteâti ítone poréxea ne ítixohiko, itea enepone pôreu, ánu'ukoakomaka nê'e. Ákomaka xâne pahukoâti, itea koati unákoke isóneukehiko úkea poréxea. ⁴ Ako áka épemo'ixeovihiko yanekóyo yusíkea pahúkinoa huvó'oxeake ne kasása'uppo Itukó'oviti ya Njúdeya, inixoâtihiko itúkeovo koati seánakoa Itukó'oviti huvó'oxea. ⁵ Yoko enepone poréxehiko, haina póhutine kuteâti kúxone úti poréxeamo, itea inúxotike kurí'okopovohiko Vúnae Jesus, ínamaka heru'ó kixopóvo huvó'oxeovi ya itukétike, itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti. ⁶ Énomone kutí'ino vepemoâti ne Títu kousokea ne itukéti sínakoanoé ne po'ínu úti, enepone túriu Títu xepákukenoe yanekóyo. ⁷ Koati ítínoe xâne yupihóvoti kóxuna'ixeovo ya uhá koeti koekúti, kuteâti ya kívivo Itukó'oviti, koane ya keyúhoyi emó'u, koánemaka ya yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. Kúteanemaka koeku kékuna'ixivo ú'uso kéyeyi ya uhá koeti itukéti, koánemaka ya ákoyea omótovovi yokóvo. Koeku kényineye ya po'ínuhiko koekúti, énomonemaka yákoeneye kékuna'ixivo ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti.

⁸ Haina mbahukópitinoe kónokea peréxi. Itea ngoyuhó'inopitinoe koeku po'ínu úti itúkeovo ú'uso koyéti poréxehiko huvó'oxeake, vo'oku ngaha'ati

kemómopivo, neixoti kaná'uyea ne ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko úti, áko'o ákoyea. ⁹ Yoko yéxoanenoe koêku ne hána'iti seánakopi Vúnae Jesus Kristu. Koati êno hána'iti unako koêku ya vanúkeke, itea ve'ókukenoe, kurí kixo uhá koeti nê'e, motovâti itíkivo iriku nonékuke Itukó'oviti vo'oku itukeinopi. ¹⁰ Anéye inzóneunopinoo yara koekúti, vo'oku ukeâti pihôti xoénae tiríxoanetoe ne itukéti. Koati ítínoe inuxô ítixi hivó'oxike ne po'ínu úti. Haina pohúneti, itea ítínenomemaka inuxô ápeyeya isóneunoo huvó'oxea. ¹¹ Yusikóneikopo keúsokinoe ne itukéti tíriunoe. Kuteâti koeku ú'uso kéyeyi kehá'ayi ítiki ne itukéti inâ tirixôa, énomonemaka yákoynene keúsoki kó'oyene, koêkúti itéponone peréxinoe. ¹² Vo'oku itukovo apêti xâne kaha'âti huvó'oxea, ako kuxákana poréxeokono koekúti ákoti itapána poréxea mani anu'úkoti apeínoati, itea hara paréxa, ítíponone poréxea.

¹³ Haina ombosikoati ngayápahikinoa po'ínuhiko úti koeku itúkeovo ínati xikóyokenoe, yonoâti youúkeke ne kónokea keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti, itea koati voposikoti kutikokó kó'iyea koeku úti, ítínoe íhae Koríntu koánemaka po'ínuhiko úti hivó'oe. ¹⁴ Yara koeku kó'oyene, koeku ákoyea konokínovopitinoe, motóva keúsokinoa nókone ne po'ínuhiko úti. Kene po'íkemo káxe áva nékone, enepone hivó'oeno kó'oyene, motovâti itúkeovo énomone huvó'óxopinoo koeku ákoyea nókone. Yanê'e, kutikokó koetimo koeku uhá koeti úti. ¹⁵ Yoko énomonemaka kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti: "Enepone xu'ínati ítixone, motovó koâ ne nókone. Kene ne ákoti axu'ína ítixone, ákomaka okónokovo, motovó koâ" kôe.

Ítuke Títu yoko ha'ínehiko

¹⁶ Aínapo ákoe Itukó'oviti ipíhoa isóneuke Títu kahá'ayea kóxonakeopinoo ikéneke Vúnae, eopâtímaka kuteâti eómbone ve'ókukenoe. ¹⁷ Vo'oku ú'uso kóye enepo vitaíkoa huvó'oxeovi yara itukéti. Haina póhutine, itea vo'oku ú'uso-ú'uso kóyeyea, kaha'áne noíxoponeopinoo. Koati ukeâti unákoke isóne. ¹⁸ Ápemaka po'ínu úti xoko Jesus, páhoe úti xané'eyea. Enepora po'ínu úti, koati ákoti malíka yónoku iháyú'ikeokono íha xapa kutípohihiko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko, vo'oku kíxoaku ípihea tumúne ne ítuke Itukó'oviti. ¹⁹ Haina póhutine, itea koatímaka noívokoe kutípohihiko Jesus ya imokóvokutihiko yáye xané'iyevimo kurikápana úti ne ítixinokonoke po'ínuhiko úti xoko Jesus. Yoko énomonemo kutí'inoke iháyú'ikokonoti ne Vúnae Jesus, kutí'inokemakamo iyúseoti kahá'ainoa úti unako koêku ne po'ínu úti.

²⁰ Yanê'e, koeku kali xu'ínayea ovâti ne ítixinokonoke po'ínu úti vomínoakemo, ákomo oxéne váherexea yuhó'inokono úti vo'ókuke. ²¹ Koati yonoâti vokóvo, kaha'âti úti iyúseyamo nonékuke Itukó'oviti, koánemaka nonékuke po'ínuhiko xâne pónea úti kixoku vitúkeovo yara koekúti.

²² Anéyemaka po'í páhoe úti yonoti xepákukenoe. Enepora po'ínu úti xoko Vúnae ngíxínopike, enóne noíxea úti itúkeovoxo ú'uso koyêti ya ítukeke Itukó'oviti, koane ako topi koeku kouhupu'ikeokono. Ínapoxo kó'oyene, koati ú'uso koyêti huvó'oxoponeopinoo ikéneke Itukó'oviti, vo'oku inixoâti ítíkivonoe koati kuvvóneti. ²³ Kene Títu, koati nza'íne yara itukéti nê'e, huvó'óxonuti ya uhá koeti ítuke Vúnae xepákuke. Kene ne po'ínuhiko úti ikéneke Jesus xánena Títu, koati páhoe kutípohihiko Jesus ya imokóvokutihiko yáye, koane aínovo kutí'inoke kahaná'ikokonoti íha Kristu. ²⁴ Yéxakaikopo ne hóyehohiko páhoenopinoo úti, ákoyea omótova yokóvo simapíne, maka iyúseinane ne kutípohihiko Jesus ya imokóvokutihiko yáye ítíkivo motokeâti viháyú'ikeopi.

9

Pahukínokono ne kutípotihiko Jesus íhae Njúdeya huvó'oxeokonoke

¹ Ako ongónokoa yundóxiнопeanoe koêku ne hivó'oxope po'ínuhiko úti kutípotimaka Jesus ya Njúdeya. ² Vo'oku énjoa usó kéyeyi hivó'oxi yanekôyoke. Yoko inzáyu'ikopinoe nonékuke po'ínu úti íhae Masêdonea vo'ókuke. “Ukeátine pihôti xoénae usó kóyeyeahiko ne íhae Ákaya” ngíxoahiko enepo ngoyuhó'inoa kékunoe. Epó'oxo vo'oku ú'uso kéyeyinoe peréxi hivó'oxope, enómaka po'ínuhiko xâne kahá'atimaka huvó'oxea.

³ Itea kóyeane mbahúkea ra po'ínuhiko úti xoko Jesus inuxó kó'iyea xepákukeno, maka keúsakane ne hivó'oxike yonoti xoko po'ínuhiko úti, kuteáti koêku yûnzó yanekôyo usokó kéyeyinenoe, maka hákone kuti kôe semekékexoti ne inzáyu'ikeopinoe yanekôyo. ⁴ Vo'oku enepo axenánu íhaehiko Masêdonea, eneponi naixâ ávoyea aúso hivó'oxike ne po'ínu úti, mani teyó koeti úti, ínapoxoni itínoe vo'oku yunzó'inoahiko yanekôyo ngúveovopi ápeyemo ítxene. ⁵ Énomone kutí'ino ininjoáti unátíyeya émbemea po'ínu úti xoko Jesus inuxó kó'ínonu xepákukeno, motováti huvó'oxeopinoe keúsoki ne hivó'oxope, enepone keyúhone peréximo yanekôyo. Yanê'e, usó koyêtinemo nz-imané'e, epó'oxo iyúseotimo ú'uso kéyeyi peréxi ákoti ihíxea itóvoku, ákotimaka pahukópiti. ⁶ Itíkina iséneu Ínzokoake ra koekúti: Enepone xâne ákoti kaxu'ínaka nóne, ákomakamo axú'ina ehópo. Itea enepone kaxu'ínakoati, xu'ínatimakamo ehópo. ⁷ Péhutinoe, hane peréxa kuteáti ínixene iséneuke unátíyeya peréxi. Hako mitatahí kixêa. Hákomaka itukovo vo'oku ápeyema pahukópiti peréxi, itea aéloka yokóvo peréxi, vo'oku ako omótova okóvo Itukó'oviti ne xâne ú'uso koyêti poréxea. ⁸ Yoko koati apêti xunáko ne Itukó'oviti kurí'uxinopinoe uhá koeti únatinoe koekúti. Haina póhutine motováti kóusokeovo uhá koeti nékone, itea motovátimaka yupíheovo anú'ukea nê'e, kutí'inokemo ênoti koekúti motováti iké'itukexi ya uhá koeti únati itukéti. ⁹ Yoko énomonemaka kôe emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Huvó'oxo xâne ákoti apeínoati. Ako mitatahí ákoe pôrekexea. Ákomo uké'eyeaku ne itípanevo nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke” kôe. *Sáramu 112.9*

¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone porexoáti ake nonéti ne xâne nôti, porexínoatimaka níkokónoti ne xâne, énomonemakamo kousókinopi uhá koeti koekúti, enepone nékone iké'itukexi únatike itukéti, koane porexoátimakamo enó'iyea yêho ukeáti ne únati kixeku itíkivo, kuteáti enó'iyeamaka ehópo ne xâne noti únatinoe ake nonéti. ¹¹ Enómo kurí'uxinopea Itukó'oviti ne uhá koeti únatinoe koekúti, maka hákone ihíxea itóvoku peréxoake ne po'ínuhiko xâne. Yane enómo xâne íkoró'ixinovoti Itukó'oviti vo'oku huvó'oxeake úti. ¹² Yanê'e, haina pohúneti keusókinoati nókone ne kasása'upo Itukó'oviti, itea énomonemaka kutí'ino hána'itimo íkoro'ixeovohiko xoko Itukó'oviti. ¹³ Koane íhayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku itíki páhoenopi Kristu, kuteátimaka koêku yane inámati íhíkavoti omínovike. Íhayú'ikotihikomakamo Itukó'oviti vo'oku péhoenohiko, ákoti ihíxea itóvoku, koane vo'oku péhoenohiko ne uhá koeti po'ínuhiko xâne hivó'oeno. ¹⁴ Yanê'e, itukínopitinoehikomo orásum, koane ákomo omótovopihiko okóvo, yoko íkoró'ixinovopitihikomakamo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ne êno hána'iti itípanevo Itukó'oviti youúkeke, exókovoti ya ítikeinoahiko. ¹⁵ Viháyu'ika Itukó'oviti vo'oku hána'iti íparaxeovike pahukínovi Xe'éxa, enepone íparaxeovike ákoti itoáti kayúmakea unako koêku.

10

Éxokovope Poûlu itúkeovo koati kaná'uti páhoe Jesus Kristu

¹ Kuteâti koeku itúkeovo itupa'ikoti koane seánati ne Kristu, énomonemaka koéneye ngxokoku injíko'okeopinoe vo'oku ánja ké'eyi, undi Poûlu, undi koyuhókonoti itúkeovo itupa'ii kixópitinoe enepo ambê xepákukenoe itea enepo akó'o malingápi, mahi ánjati ngapáyasokinovopinoe. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye. ² Koati enjókopeatinoe ne anjá'inopi ké'eyi, maka hákone ingo'itukexoa ne njunáko nzayá'ikeopinoe nzimané'e xepákuke, kuteâti usó ngóyeyea indúkea xapa xâne po'okoâti ákoyea itúkapu xunako Vúnae ingó'itukexo, itea itúkeovo isoneú ngxixone nzóko. ³ Upánini vitúkovu íhae yara kúveu mêmum kuteâti po'ínuhiko xâne, itea haina koekúti yara kúveu mêmum víhuinovo vitúkea ne itukéti. ⁴ Enepohikone veínoake úti kóxuna'ixeovo úti yoko sa'íkeovo úti, haina íhae yáye yara kúveu mêmum, itea koati ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone êno hána'iti xunáko, kutí'inoke vitoâti kotóhineyeya úti ne koati tiú'iti vokópeokonoke ákoti po'i itoâti uké'exopea, koánemaka ne uhá koeti isoneúti okópoti Itukó'oviti. ⁵ Énomone kutí'ino vitoti kotóhineyeamaka uti uhá koeti exóneti, enepone kapáyasokopinovoke xâne, ákoínkemaka akáha'a éxea Itukó'oviti. Énomonemaka kutí'ino vitoâti sá'iri'okea úti uhá koeti koékuti kó'iyevoku isoneúti, maka hákone kapáyasokinovoti Kristu, itea itúkapune Kristu payasó oukeke uhá koéti. ⁶ Yoko usó ngóye nzayá'ikeamaka uhá koeti po'ínu pahukóvoti, enepo penapánenoe uhá koeti kixeku itíkivo.

⁷ Enepora koekúti ngxixinopikenoe, koati í'yuse koyèti koêku, ivévakaikopo. Enepone xâne inixópovoti itúkeovo hokoti Kristu, itúkapinamaka isóneú ra koekútihihiko maka éxane indúkeovomaka ovoxe Kristu kuteátine. ⁸ Yoko ákomo ndéya okonókovo inzáyú'ikopeovoiiko kalihú koéti, koeku ngoyúhoinopeanoe koêku ne xunakóti pónenu Vúnae, motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkoponivo ikéneke, kene haina mborexókonoati ngoésayu'ixinopi. ⁹ Ngó'inokeneye, mbuvâti kutí kó'iyeamo ngahá'ati ímbikeopi yara yúndoe. ¹⁰ Vo'oku hara koeti yuho po'i xâne vo'ónguke: “Yane yútoe, kutí koe xâne konokoâti téyeokono. Kutí koémaka apèti xunáko sayá'ikea xâne, itea enepo síma nè'e xapa xâne, ako xunáko sayá'ikea, koane ako itúkokonoke yúho” koéhiko. ¹¹ Enepone xâne koetíneye isóneunonu, hara ngxíxa: Kuteâti koêku ngxixóvoku yara yúndoenopinoe akó'o malingápi, énomonemakamo koéneye ne ngxokoku indúkeovo nzimané'e xepákuke.

¹² Enepohikone xâne ihayú'ikopovoti, imákoikopo ne êno hána'iti itóponone ya undíke! Ákoni kalíhuina mambíkeova ngoyúhoyea indóponea kuteâti mahi itópononehiko, áko'o indóponea nguti'iyeahiko. Imákoikopomaka itúkevohiko teyonéti ya undíke! Enepohikonekóyo, koeku komómopeokoko, kahá'ati anú'ukeokoko koane ketókeokoko, koati exókovoti itúkeovo xâne ákotihiko isóneú. ¹³ Kene úti, úndi yoko nza'ínehiko, ákomo vanú'uka mani viháyú'ikinokonoke ítukeke Itukó'oviti, itea hane exôa viháyú'ikeekonomo, pónevike Itukó'oviti vitúkea, enepone ahá'inovi vitóponea kutí'inokemaka vitopónopitinoe ya xoko yóvoku. ¹⁴ Haina vanu'úkoti isóneunovi Itukó'oviti koeku vónea xepákukenoe, kuteâti mani koêku eneponi hákoti itukóvo ahá'inovi Itukó'oviti vitóponeopi yaneke símeaku úti xepákuke, vomínópeatinoe ne inamáti ihíkavvoti koyúhohi koeko Kristu. ¹⁵ Hainá'ikopo vitukoâti viháyú'ikovope ne itukéti kóuseu po'ínuhiko xâne ya xoko ákoyeaku imá'avea Itukó'oviti. Hara kúxoixo úti, keúkoponivomo ya kívivo Itukó'oviti, motovâti inamá'axoyea kuri'úxovo

vítone vitúkea ya xepákuke, kuteâti ahá'inovi Itukó'oviti, ákotimaka vanu'úka isóneunovi. ¹⁶ Yanê'e, motovâtimo vitóponea poké'e yâtikeneye ya yóvoku, koane koyúhopoinoa úti ne inámati ihíkavoti koyúhóti koeku Kristu. Koêkumo kó'ieaneyeye, ákomo vokónokoa vitúkea véyexovo ne itukéti úseu po'ínuhiko xâne ko'ítuketi itúke Itukó'oviti. ¹⁷ Yoko enepone kahá'ati ápeyeya iháyu'iu ya xokóyoke, itúkapu itúkeino Vúnae iháyu'iko. ¹⁸ Vo'oku haina xâne iháyu'ikopovoti motokêa iháyu'ikeekono itea hane motokêa, kapáyasokone Itukó'oviti.

11

Éxokovo Poúlu itúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu

¹ Mani ngaha'aïnopitinoe ítiko ne kémokenoyinu, ákoti imaxovó ixeanoe ne inzáyu'ikopeovo, upánini kuti ngôe xâne ákoti isóneu koeku kó'ieaneyeye ra yûnzo. Kali yakámokenonuvonoe. ² Kuteâti koeku yupíheovo kahá'ainopinoe Itukó'oviti itúkeovo póhutine Kristu héko, énomonemaka koéneye inzóneunopinoe. Kuteâti koeku inámatiko árunoe ávoti hóyeno yuhó'ixoati, itea hoenáxokonotine ko'ímayeamo, énomonemaka ngíxoaneyeye nzoénaxeopi itúkeovo póhutine Kristu kirí'okopovo. ³ Itea ngóhiyanapinoe, mbuvâti ápeyeya aupú'ikopiti, kuteâti koeku aupú'iko Éva neko koéxoe mekúke ya éxeako. Ngóhiyanamaka kópoe'akexeokono iséneu itévokopimo ne koati ponóvoti yoko sasá'iti kixeku héki Kristu. ⁴ Vo'oku koeku símeopinoe xâne kopoe'akotihiko íhikaxeopi, koyuhó'inopiti koeku Jesus, ákoti itúkapa kuteâti ne víhikaxopikeno, inípono ákoyea kali ópoe'ainoa iséneu. Koati ú'uhepe ko'inoâti iséneu. Kúteanemaka íhikaxoahiko koêku ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itea ákoti itúkapu kuteâti ne némoe yanekóyo, koane íhikaxoahikomaka koêku ne inámati ihíkavoti mahi íhae xoko Itukó'oviti itea ákoti akutêa ne kitíponenoe yanekóyoke.

⁵ Ya undíke, enepohikone xâne itukóheoti íhikaxea, enepohikone mahi páhoe Itukó'oviti xepákuke, ako kalíhuina ketókeonuhiko. ⁶ Vo'oku upánini ákoyea indúkupu koati ahúkoti ya koyuhó'iyeyati, itea koati undi ahúkoti ya énjea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Ya uhá koeti koekúti, ngóuhapu'ikinopinoe kaná'uyea indúkeova.

⁷ Yanekóyo ngoyuhó'inopea ra inámati ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, ako námoem, koane ako ingálisakapu. Ngixínovokeneye motovâti itúkeovo ítínoe unatí koêku ikéneke Vúnae. Ínixepakomea indúkea váhere koekúti koeku ngíxeovoneye? ⁸ Koeku ngo'ítukeyeya itúke Itukó'oviti xepákuke, hane porexónu námoem kutípotihiko Jesus íhae po'i imokóvokutihiko. Kutí koe unge'éxopinoati apeínoatihiko koeku ápeyeya námoem xokóyoke, motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkuponivo ikéneke Itukó'oviti. ⁹ Yaneko óveangu xepákuke, enepo apê nóngone, ako émbemapinoe keúsokinonoa, mbuvâti indúkeovo yávahano. Itea yaneko simohiko ne po'ínu úti xoko Jesus íhae Masêdona, énomonehiko kousókinonu nóngone. Ya uhá koeti ngoêku tukú koeti kó'oyene, ngóxunakovoneoxo, motovâti ákoyea indúkupu yávahano. Yoko ngíxoixovokunemo káxehiko keno'ókoti maka hákone ingyoyó'ixopinoe. ¹⁰ Epó'oxo kuteâti kaná'uko ápeyeya njokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Kristu, énomonemaka koéneye kaná'uko ra yunzó'inopi kó'oyene, ákoyeamo ápahuina xâne ya uhá koeti Ákaya itoâti ípokea ne ngixóvoku. Koati hána'iti éyenjovope nê'e ákoyea indúkupu yávahano. ¹¹ Namea koeti ngó'inoneye? Vo'ókumea mbúveopinoe? Ako kalíhuina! Éxoa Itukó'oviti ákoyea omótovpinoe ongóvo.

¹² Ngixínovokeneye kó'oyene, koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti, maka enepo iháyú'ikapuhiko ne itukóheoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, hákone oxéne ápeyea iháyú'ikinokonoke kuteâti viháyu'ikinokonoke, undi yoko nza'ínehiko. ¹³ Vo'oku aínovonehiko xâne ákoti itukapu koati kaná'uti ápostulu. Haináhiko páho Jesus koyúhoyea emó'u. Aínovo aupú'ikotihiko, kahá'ati íkutipea xâne itúkeovohiko kó'itúkeinoti Itukó'oviti. Koati itoátimaka kutí kó'iyea ovuxe Kristu ukékuke xanéhiko. ¹⁴ Yoko ako okónokoa viyúpaxeova nê'e, vo'oku koati ahúkotimaka ne Satánae kutí kixópeovo ánju ovóheixoti uhapú'itike. ¹⁵ Yanê'e, koati koêkunemaka ahúkeko ne ovóxehiko Satánae kutí kixópeovomaka xâne koati ponóvoti kixoku itúkeovo. Itea ya hunókokuke, enepone ehópomo, koati kuteâtimo motókeyea kixópeokono.

Koítaponovo kotíveti ne Poûlu vo'oku koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

¹⁶ Ngáyukovo ngó'iyea: Hako ikitíxanu xâne ákoti isóneu, itea akoéneye iséneunonu, ngayumákapunemo. Kalihú ngixotí'ikopo inzáyú'ikopeovo. ¹⁷ Yoko haina páhoenonu Vúnae Jesus ngíxeaneye, epó'oxo koati kutí koeti ákoti inzóneu koeku kó'iyeanemoye ra yúnzo. ¹⁸ Itea koeku enó'iyea xâne iháyú'ikopovoti vo'oku ítone itúkea xunákoke, ngoánemaka, inzayú'ikopovotimakamo. ¹⁹ Koeku ínixepivonoe ítíkivo hána'iti kó'éxoneti éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, iteâtikopomo ákoyea imaxovó íxea kémokenoyi xâne ákoti isóneu. ²⁰ Vo'oku muhíkova ne xâne kahaná'ikopovoti, enepohíkone kutí kixópitinoe ákau, sikovó keánoe. Kúteanemaka kêku apê xâne ukovópitinoe, koane kouhépekopovoti, koêkumaka uké'exeapeínopiti, koane apê aupú'ikopiti, kutí kixópitinoe hó'openo námoe noko'ótike. Inípono iséneu, sikovo-sikovó keánoe. Kúteanemaka koêku apê kapayásokinovopiti, koane vaheréxoti kixópiku, koane apê kutí koeti ípusónoneopiti. ²¹ Imákoikopo vitúkeovo xâne íreti, ûndi yoko nza'ínehiko ákoinoke víta kíxeopineye ûti kuteâti kixópiku nekôyohiko!

Itea koeku ápeyea ákoti teína iháyú'ikopeovo, imbíhoatimakamo inzáyú'ikopeovo upánini kutí koe yuho xâne ákoti isóneu ra yúnzo koeku ngó'iyeaneye. ²² Enepohíkoneko simópitinoe kopoé'akoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti, koati iháyú'ikovopehiko itúkeovo èbereu, enepone koati xanena Itukó'oviti, itea undímaka èbereu nguteâtihiko. Koati éyexovopehikomaka itúkeovo íhae Izarêe, itea undímaka íhae Izarêe. Koati iháyú'ikopovotihiko vo'oku itúkeovo ámoripono Ábraum. Yoko ngúteanemaka. ²³ Inixópovotihikomaka itúkeovo kó'itúkeinoti Kristu, itea yupíhova ngetókeahiko ya indúkeova. Mbúva ngónokea ngíxeaneye ra yúnzo, vo'oku kutí kôe ákoti inzóneu koeku ngó'iyeaneye, itea koati undíne yupíhovo kó'ítukeyea, koane undíneko yupíhovo iká'akeovo ítukeye Kristu yane po'ínuhiko. Koáne ako índa ngayúmakexea ye'akeye yenjépoke'exeokono, evondíkotonoti ngó'ítukeye Kristu. Enónemaka véngea koati koímaiti koekúti. Mani mékutine ngoépekokono. ²⁴ Síngu koe isúkonu ne júdeuhiko. Yoko póhutihiko yehépoke'exonu, trintai novi koe ípihoa njupúnuke. ²⁵ Mopó'amaka inzúkokono ya ítátane tikóti. Poéhamaka maní ngoépekokono yaneko njepokókono ya mopô. Mopó'a yúpuririkovo ne hána'iti vatéke ivú'em. Poéha yóti, poéha káxe óvonzeixo úneke vo'ókuke. ²⁶ Enómaka yóneam, epó'oxo enómaka kóimayea ngoêku vo'oku koiníkoti huveóhiko xoko véngoku, koánemaka vo'oku ómevotihiko. Haina póhutine, itea koímaitimaka ngoêku xapa iyénonjapa júdeu, koánemaka ya xapa po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu. Koímaitimaka ngoêku ya koeku véngea pitívókohiko, koánemaka ya méum ákoti apêti. Kúteanemaka

koêku ya úne mar-ke, koánemaka ya xapa xâne ákoti akaná'u itúkeovo po'ínu úti xoko Kristu. ²⁷ Enónemaka ngo'ítukeyea, koane ivóngoponeovo ya itukétike. Enómaka ákoyea imánga vo'ókuke ne itukéti. Enómaka épekeonu hímakati koane úne. Koane enómaka ákoyea nînga. Ápemaka kónokeovoku vonjí'u koane ímbovo. ²⁸ Haina póhutine uhá koeti nê'e, itea anéyemaka kutí koeti ínati koekúti yonoti oúngeke. Énomone ne yónoheixea ongóvo itukovo káxe vo'ókuke ne po'ínuhiko úti xoko Jesus ya uhá koeti imokóvokutihiko. ²⁹ Enepo apé xâne xapákuke muyá'iti isóneu ikéneke Vúnae, koatímaka eombâti ya njokóyoke. Enepo apé xâne ikorókovoti váhereke, koatímaka yupihóvoti kotíveyea inzóneuke.

³⁰ Itea enepo okonókovo ápeyea inzáyu'iu njokóyoke, koati koekúti exókovoti ákoyea njunáko, enemo indúko inzáyu'iu njokóyoke. ³¹ Yoko Itukó'oviti, poéhane motokêa iháyu'ikeokono ákotinemo hunókoku, enepone Há'amaka Vúnae Jesus Kristu, éxoa ákoyea nzemékekexa. ³² Enepo ovo'íngo pítivokona Ndamásku, eneponeko ngovenâdo yaneko pítivóko íphone Aréta, enepone náti, pahuko ápeyea koyonoâti páhapetea ne pítivóko motovâti iká'akeonu. ³³ Itea hána'iti sésta veínongono ngoévesekopeokono xoko njánela meúkeke yane hána'iti yoko kopópoti ípi xê'o ne pítivóko, kutí'inoke indeôvati yanekóyo.

12

Koúhapu'ikinoake Vúnae ne Poúlu ya kutí koeti hopúne

¹ Ngónokoako inzáyu'ikopeovo motovâti kitípinu indúkeovo koati ovoxe Kristu, upánini ákoyea omótokea ngíxeaneye. Ngoyuhó'inopeatinoe kó'oyene ne noínjone ukeâti xoko Vúnae, koekúti ákoti exoâti yara poké'e, koúhapu'ikinonuke Vúnae ya kutí koeti njopúne. ² Ápe hóyeno énjone kutípoti Kristu. Enepone'e, hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko Itukó'oviti. Yoko katoze koéne xoénae ikénepo. Ako énjaxo koêku, itúkeovo herú kixeókonoti mûyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kixeókonoti okóvo. Poéhane Itukó'oviti exôa. ³ Itea énja píhea ne hóyeno. Yoko kuteâti yunzómeku, ako énja itúkeovo herú kixeókonoti mûyo vanúkeke, áko'o itúkeovo omó kixeókonoti okóvo. Poéhane Itukó'oviti exôa koêku nekóyo. ⁴ Itea hú kixókono ómeokono vanúkeke xoko éno úhepeko koekúti. Koane ápe emo'úti kámoneya ákoti emo'úti ya yuhóke xâne yara poké'e mani veinoake koyúhopea koêku. Ákomaka parexákana koyúhopeokono. Yoko úndi ne hóyeno kixokónotineye. ⁵ Koekúti kuteâti, énomonemo indúko inzáyu'iu njokóyoke. Kene ákomo inzáyu'ikapapu vo'oku koekúti índone indúkea. Poéhane koekúti exókoti ákoyea njunáko, énomonemo indúko éyenjovope. ⁶ Itea yusíkoti inzáyu'ikopeovo, kóyeaneni ákoyea indúkupu koyuhóheoti kuteâti xâne ákoti isóneu, vo'oku mani koati kaná'uti ra yúnzo. Itea ákomo inzáyu'ikapapu vo'oku índone indúkea, mbuvâti ápeyea ikútixanuti hána'iti teyonéti vo'ókuke, ya koékuni itúkeovo vo'oku noixone njokóyoke ya xoko ngxokoku indúkeovo, yoko kámone xoko yúnzo, kutí'inoke koetíneye isóneunonu.

⁷ Epó'oxo vo'ókuke ne éno hána'iti koane uhé'ekoti koekúti éxokonuke Itukó'oviti vanúkeke, mará'inamo yupihovó ángoe ngapáyasokopeovo vo'ókuke, anéye tiú'iti koekúti eómbone, kutí koeti koati kotíveti ohone tópe muyónguke karí'okonuke Satánae, íkoitoponeonuke kotíveti. Itea koati motovâti ákoyea inzáyu'ikapapu, kó'inokeneye. ⁸ Mopó'a émbemo Itukó'oviti veyópinonoa. ⁹ Itea hara kixónu: “Poéhane nzeánakopi yóukeke konokóvo. Vo'oku yane yeópi miyá'iko, énomone iyúseyeaneoxomo njunáko xikóyoke” kixónu. Hukínóvoti

ú'uso ngóyeya indúkea éyenjovope ne ákoyea njunáko, motovâti itúkeovo xunako Kristu iyusêo ya njokóyoke. ¹⁰ Énomone elókeinoke ongóvo koeku eómbea ákoyea njunáko, koánemaka apê vaheréxinonuti ítuke. Kúteanemaka koêku apê nóngone, koane apê ikoítופןonuti kotíveti, koánemaka kotíve inzóneu vo'oku indúkeovo ovoxe Kristu. Vo'oku koeku ákoyea njunáko, inamá'axoneoxo apê xunako Kristu njokóyoke.

Koati yonoâti okóvo Poûlu ne kutípoti Jesus ya Koríntu

¹¹ Kutí koe ákoti inzóneu ya koeku inzáyul'ikopeovo yara yúndoe, itea itínenoe kutí'inoke ngoetíneye. Vo'oku mani itínenoe iháyul'ikonu ya koêkuni inzáyul'ikopeovo. Vo'oku hainá'ikopo ahúkoti ya undíke ne mahi ápostuluhiko xepákuke. Koati kaná'uti kó'iyeaneye upánini ako indóponone. ¹² Enepone índuke, nzoénaxinokonoke indúkeovo koati kaná'uti ápostulu páhoe Kristu, koati inganá'uxoati xepákukeno, ngoxuná'ixovoti indúkea, ákotimaka ngamuyá'ika inzóneu. Koati indúkoti koekúti hoénaxovope ápeyeya xunako Itukó'oviti njokóyoke, koánemaka iyupánevoti, yoko po'i koekúti ya xunáko Itukó'oviti ákoti po'i itoâti ítúkea. ¹³ Ápeikopo koekúti índuke xapa kutípótihiko Kristu ya po'ínuhiko imokóvokuti nzuvó'oe ákoti indukâ xepákukeno? Ako poé'aku ngixoku ngo'ítukeyeya koeku ámbeyeya xepákuke. Poéhanemea itukapu vo'oku ákoyea indúkapu yávaha ya nóngoneke. Imákoikopo ngoêku indúkeovo koati váhere xâne koeku ákoyea mbaréxapinoe itukéti!

¹⁴ Kó'oyene usó ngóyenemaka ngáyukopeovo xepákukeno. Yoko mopó'apenemo yarâ'a. Kóyeanamakamo ákoyea ingáyal'ixapinoe ya nóngone, vo'oku haina mbihínoti úngeova ne apeínopiti, itea koati unako kékunoe ikéneke Itukó'oviti ngahá'a, itínoe kutí ngixone nje'éxaxapa. Noixó íxea kalivôno, vo'oku haina énomone kousókino nókone ne há'a yoko êno, itea énomonehiko kousókino nókone ne xe'éxaxapa. ¹⁵ Koati usó ngoyêti ivóngoponeovo ya itukétike, koane inamá'axonemo ngixovóneye motovâti keúkophonivo ikéneke Itukó'oviti. Itea koeku kuri'uxeovo ákoyea omótovopinoe ongóvo, kútea inamá'axoneoxo ako itíkonuke.

¹⁶ Únatikopo, inixeâtinoemeamo kaná'uyeya ákoyea indúkapu yávaha ya koêkuni nóngone, itea kóyeaneameamo ápeyeya koyúhoti indúkeovo éxeati, koane indéamaka aúmbu'ikeopinoe. ¹⁷ Ínixepakopomea indúkeopi namúnge'exoku vo'ókuke ne xâne mbáhoe xepákuke huvo'óxoponopiti? ¹⁸ Émbemo Títu píhea xepakúke, koane ápemaka po'ínu úti xoko Jesus mbáhoe xané'yeya. Ínixepakopo ítúkeovo namukeôpiti tiúkete ne Títu? Ako kalíhuina! Koáhati póhutine visóneu, úndi yoko Títu. Koáhati póhutinemaka kixoku vitúkeovo.

¹⁹ Kutí'inopinoemea xu'ikénetine ixómoyea ombósiko índokuxeya yokóvo kitípi ákoyea váhere vitúke, úndi yoko nza'ínéhiko, kutí'inoke yundoxínopiti. Itea ako kalíhuina kó'iyeaneye! Enepora yúnzo, koati yuhu ovoxe Kristu, yoko koati nonékuke Itukó'oviti ngoyúhoyeya. Uhá koêti ra índuke, koati ngaha'âti unátiyeya kêku ikéneke Itukó'oviti indúkinoake, itínoe ákoti omotóva ongóvo. ²⁰ Ngóhiyanapinoe ákoyeamo inú'ingapi kuteâti ne anjá'inopi ké'eyi ikéneke Vúnae, enepo nzimané'e xepákuke. Epó'oxo koímaiti kó'iyeanemakaye iséneunonu, ákoyeamo angútea kuteâti koêku kíxoneno njokóyoke, keha'aínonuti índupa'ikea xâne. Ngóhiyanamaka ápeyeya puvokókoti xepákukeno, koane poe'aínoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítukevo. Ngóhiyanamaka ápeyeya imaíkinovokokoti, yoko oposíkoti ketókeokoko, koane

ápeyea vaheréxinokokoti yúho, yoko itúkoti xêti po'ínu, ikópiti'ikeati íha. Haina póhutine, itea koánemaka kapayásokinovokotihiko, yoko ínati yumópokoko. ²¹ Yónoa ongóvo enepo aungápapu xepákuke, parexánu Itukó'oviti ndéyea, enepomo iyâm vo'oku inú'ingopeakomaka êno xâne xepákuke ákoti ikatívexa isóneu ke ne pahúnevo. Énomone kuteâti ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune mývo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópiti'ikopeovohikomaka, itúkoti po'i koekúti kuteâti ákoyea asása'i, koáne ne ákoyeahiko sayá'ikapa isóneu koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo isóneu.

13

Hunókoku yútoe Poúlu yoko enékeake ne íhae Koríntu

¹ Yara koeku mbíheamo xepákuke kó'oyene, mopó'apenemo yarâ'a. Yoko haramo hóko úti kuteâti koeku emó'uke Itukó'oviti: "Enepo áva koyúhóti ápeyea xâne váhere ítuke, konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne koyuhoâti nóixea, ina omotóva kutípeokono" kôe. ² Kuteâti ne yunzó'inopinoe yaneko pí'apeke nzimópi, ngayukoâtime ngoyúhopeamaka kó'oyene. Koeku ákoyea malíngapi kó'oyene, endó'okoati ne xâne pahukóvotihiko yanekóyo, ákoyeamo iyunzixa nzayá'ikea enepo aungápapu xepákuke. Haina póhutine, itea koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko xâne koetíneye ítuke. ³ Énomonemo yéxinoa itúkeovo Kristu koyuhô njokóyoke koeku kehá'ayi néixinoe índuke kouhápu'ikinopiti indúkeovo koati kaná'uti ovoxe Kristu! Yoko haina ákoti xunáko ne Kristu ponópeopinoe, koati êno xunáko kíxeopineye. ⁴ Kaná'uteoxo kutí kó'iyea ákoti xunáko ne Kristu yaneko kuruhúxokono, itea kó'oyene, koati ainóvoti xunako Itukó'oviti ová koeku itúkeovo exepúkoptine. Yoko kuteâti koeku ákoyea xunáko ne Kristu kuruhúxokono, kúteanemaka koeku úti. Itea kuteâtimaka iyúseyea xunáko ne Kristu enepo exepúkopo, énomonemaka koéneye úti vo'oku xunako Itukó'oviti vouúkeke, koeku vitúkeovo póhutipone xoko Kristu. Yane motovâtimo huvó'oxeopinoe úti ikéneke Itukó'oviti.

⁵ Yokómomopovonoe, neixoti itíkivoxo koati kaná'uti kutípiti Kristu, áko'o áko'oyea. Yapásika kíxeaku keúrapu'iki kaná'uyeaxo ne kívivoa. Vo'oku haina ákoti yexá kónokea ovo'ó kó'iyepi ne Jesus Kristu enepo akaná'uxo kitípi. Kene hakó'o, hainá'ikopo iti xanéna. ⁶ Yoko ngúxo yéxinoe ákoyea vákoeneye kuteâti nê'e, undi yoko nza'ínehiko. ⁷ Koati vepemínopitinoe Itukó'oviti ya orásaum-ke ákoyeamo ápahuina váhere ítike. Yoko haina motovâti kouhápu'ikeovo vitúkeovo koati únati ko'itúkeinoti Itukó'oviti, úndi yoko nza'ínehiko, itea koati kaha'aínopitinoe uti itíki únatinoe koekúti, upánini kutí kó'iyea uti pahukóvoti, úndi yoko nza'ínehiko ya ukékuke po'ínuhiko xâne. ⁸ Haina motovâti vokópea ne kaná'uti kixovókuti ápeinoke xunako úti sayá'ikea uti xâne, vo'oku poéhane vípihea tumúne motóvo vitúkea. ⁹ Koati elóketi vokóvo, úndi yoko nza'ínehiko, enepo vakutêa xâne ákoti apayáso koeku ákoyea vokónokoa víkó'itukexea xunako úti sayá'ikeopi, koeku xuná'iyea iséneu ikéneke Vúnae. Yoko énomone vépemo xoko Itukó'oviti ya orásaum-ke, itíkivonoemo koati úsotine koane ákoti konokínovati ikéneke Itukó'oviti. ¹⁰ Kó'inokeneye ra yúndoe koêku ángo'oyea xepákuke, maka enepo nzimané'e híyuke íti, hákone ngonóko ingó'itukexea ne xunakóti poréxonuke Vúnae Jesus nzayá'ikea ne xâne pahukóvoti. Yoko enepone xunakóti pónenuke, koati motovâti nzuvó'oxeopinoe keúkoponivo ikéneke Itukó'oviti, kene haina ngaha'âti ngoésayu'ixeopinoe vo'ókuke.

¹¹ Kó'oyene ingopóvopitine, itínoe mbo'ínu xoko Jesus. Yapási'ixa keúnatikopivo ya uhá koeti kixeku itíkivo. Hákone kutí kê ákoti kemâ ne injíko'okopike. Ópohane yónoku iséneu ikéneke Vúnae. Itúkapu úhепetike isoneûti yóvoheixo ákoti yakapákaka. Yanê'e, Itukó'oviti ovomô xoko péhutinoe. Énomone úkeaku ákoyea omótovokoko okovo xâne, koane úkeakunemaka uhá koeti úhепeti isoneûti. ¹² Yíhaikakanoe, siunoné kixekókoti kuteâti kixókokoku úti yúhoikeokoko úti, imeâtinoe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu. Yúhoikopinoemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti.

¹³⁻¹⁴ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu, yoko hána'itike ákoyea omótovovi okóvo yóvoheixo, uhá ketínoe, xaneâtimaka ne ákoyea haxákeapukoko iséneu ikéneke Itukó'oviti, enepone itukeinopike Sasá'iti Omíxone.

Hunókokune.

NGÂLATA

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Ngalásea

Yanekôyoke ike pihópine ne Vúnae vanúkeke, enepohikoneko kutípoti Jesus, aínovo jûdeu. Aínovomaka xâne sirkunsidá koêti kuteâti páhoenoa Itukó'oviti ne Âbraum yanekôyoke, enepone koati tûri ne jûdeuhiko. (Yíhaikamaka ne yutoéti hunókoke ra Novo Testamento kouhápu'ikoati koêku ne **Sirkunsidá koêti** kixonéti.) Koeku xu'íkeneyea ike pihópine Jesus ya vanúkeke, pihóne ítóhineyea ne inámati ihíkavoti xapákuke xâne ákoti itukapu jûdeu, ákotimaka sirkunsidá akôe.

Enepora yútoe Poûlu yâye, hane yóno xapa xâne hokoti Jesus ákoti itukapu jûdeu ya poké'e iháxoneti Ngalásea. Yoko Poûlu itukóvo ne inúxoti koyuhó'inoatihiko ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus.

Ipuhíkopeane Ngalásea ne Poûlu ukopónoti po'íke pitívókohiko, ápe jûdeuhiko ákoti akutipó yuhu Poûlu pihôti Ngaláseake, koyuhópinoati neko kutípotihiko Jesus ákoyea takápapu ne íhikaxea Poûlu. Koyúhoinoamaka kónokea hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane kónokeamaka sirkunsidá kó'iyeahiko motovâti sasá'ipea nonékuke Itukó'oviti.

Yupíhovo ínixe Poûlu ákoyea aúnati ne kixoku íhikaxea nekôyohiko, vo'oku koeku símea Jesus Kristu yara kúveu mêm ivókinovo xâne koane koiteova ya pahúnevo, ákone apásika sirkunsidá kó'iyea ne xâne. Poéhane itina Jesus ovokóvoti kuruhúke motovâ kasása'ikopea. Énomone yutóxinoa Poûlu ra koyuhópeti, motovâti éxeahiko ne hokópotine Jesus ya Ngalásea ákoyea po'í nókone, ákoti itukapu kúveovo Jesus. Éxokoahikomaka ákoyea itúkapu vo'oku hókeahiko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ovo'ó kó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Jesus.

Ina itukínoa Poûlu íhokoake ne koekúti. Hane íhokoa koêku ne pi'âti xe'exa Âbraum mekúke, enepone Izimâe yoko Izáki. Enepone pi'âti xe'éxa, kixo'ékoti pi'âti kixovókuti ákoti akutíkoko. Enepone Izimâe, xé'a Âbraum xoko ákau yêno, kixo'ékinoviti ítone xâne itúkea xunákoke. Énomone kuteâti ne jûdeuhiko ihíkaxoti itúkeovo vo'oku sirkunsidá kó'iyea ne xâne ponópino nonékuke Itukó'oviti. Kene Izáki, po'í xé'a Âbraum, enepone koyúhoinoake Itukó'oviti ápeyeamo xoko koati yeno Âbraum, upánini ákoyea omótova koxé'exayea nê'e, kixo'ékoti kúveovo uti Itukó'oviti. Énomone kuteâti ne xâne kuvóvoti Jesus koane ítukeinovi kuruhúke motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti.

Kaná'uti sirkunsidá kó'iyea ne Âbraum kuteâti páhoenoa Itukó'oviti itúkea yanekôyoke, itea usóne kúveovo Itukó'oviti inúxotike. Koati kúveovo Itukó'oviti inuxô. Énomone itukóvo koati nokonéti, kene haína ne sirkunsidá kó'iyea xâne kuteâti íhikaxea po'ínuhiko jûdeu.

Tûri ne yútoe Poûlu yuhoíkoti íhae Ngalásea

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi ápostulu, pahoéti xapa xâne koyúhoyea emo'u Itukó'oviti. Haina xâne pahukónu. Hainámaka xoko xâne ukínonu xunakóti indúkeovo pahoéti, itea undi páhoe Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Há'a úti, enepone koexépukopotí Jesus ukópea xapa ivokóvoti. ² Uhá koeti mbo'ínu xoko Jesus, nza'íneheixone yâye, yúhoikopimaka, ítínoe ho'uxínovoti

ítuke Itukó'oviti ya Ngalásea. ³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka úhepetike isoneúti ukeáti xokóyoke.

⁴ Koati kuri'ókopovoti Itukó'oviti ne Jesus yaneko ivokínovovi, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti, motovâti koíteovovi ya xunákoke váhere kixovókuti yara kúveu mêum, kuteáti ahá'inoa Itukó'oviti, Ha'a úti. ⁵ Iháyu'ikakanakopo Itukó'oviti uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Poéhaxo ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus, ako po'ínu

⁶ Yupíhova iyúmbaxeovo kèku itínoe íhae Ngalásea. Ako yoríkonoe itévoki héki Itukó'oviti, enepone noivókokoxopiti ya seánakovike Kristu, hekópoti ihíkavoti itúkohiu xáne, enepone mahi po'í inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ⁷ Yoko haina inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti nê'e. Kó'inokeneye ne yúnzo, koáhati apêti xáne ákoti kayunúkapihoe íhikaxeopi, kahá'atimaka kópoe'akea ne inámati ihíkavoti omínovike Kristu. ⁸ Itea yusíkotini itúkeovo úndi yoko nza'ínehiko, áko'o itúkeovo koati ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeáti vanúke, koyuhó'inopinoe mahi inámati ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti, itea hákoti itukóva kuteáti neko víhikaxopike yanekóyo, itúkapu ipíhophonoe Itukó'oviti ipihóponovokutike nê'e ákoti hunókoku. ⁹ Kuteáti yunzómeku, ngáyukopinopeanenoemaka: Koèkuti koyuhó'inopiti ihíkavoti mahi omínovike Kristu, ákoti itukápa neko víhikaxopikeno yanekóyo, itúkapu ipíhophonoe Itukó'oviti ipihóponovokutike nê'e ákoti hunókoku. ¹⁰ Kutí'inopinoe koati ínixone xanéhiko unátiyea ombósi'ixo indúkea? áko'o ínixone Itukó'oviti unátiyea ne indúko. Ikítixanutinoe indúkoti isóneunonu xáne motovâti úhepeyea isóneunonu? Ako kalíhuina! Eneponi angoéneye, ákoni indúkapu kaná'uti ovoxe Kristu.

Koeku Poúlu inâ noivókokoxono koyúhoyea koeku Jesus

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati enjókopeatinoe ákoyea úkea isóneuke xáne ra inámati ihíkavoti omínovike Jesus, enepone ngoyúhone xapa xáne. ¹² Vo'oku haina xáne kauhápu'ikinonoa. Hainámaka xáne íhikaxonoa, itea Jesus Kristu kauhápu'ikinonoa.

¹³ Yoko yeyékokoxaneno ngixoku indúkeovo yanekóyo nzokoá'iko ne hó'e iyénonjapa júdeu. Koati ingoítopenoati kotíveti ne kutípotehiko Jesus ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti, ngaha'áti ungé'exeahiko. ¹⁴ Xapákuke iyénonjapa júdeu, koati úndi yupihóvo kóukoponeovo ya hó'eke úti. Xapákuke kuteáti yé'akeneye njoénaena hokoátimaka, úndi yupihóvoxo yuíxeovo hókea kixoku itúkeovo ne voxúneokene, uti júdeu.

¹⁵ Yoko tumúneke ámbeyea yara kúveu mêum, noivókokoxonune Itukó'oviti nzókea ya seánakonuke, koane iháxikonu indúkea ítukexeonuke. ¹⁶ Simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti kóutata'ixinonu Xe'éxa, ihaxíkonuti ngoyúhoyea koèku ne Xe'éxa xapa xáne ákoti itúkapu júdeu, ako ápahuina xáne émbemone nóngone indúkea. ¹⁷ Muhíkova neko ápostuluhiko inúxoti ya undíke, páhoehiko Jesus koyúhoyea emó'u xapa xáne yanekóyoke, ákomaka naínjapanahiko ya Njeruzálem. Itea hara yónom Árabea yoko poké'e xe'ókuke, ina aungópovomaka ya Ndamásku. ¹⁸ Mopó'a xoénae ikénepo, ina mbího ya Njeruzálem noinjóponoti Péturu. Pi'a kúveu lúmingu óngoa xokóyoke. ¹⁹ Ako po'í ndokópone xapákuke neko inúxotihiko páhoe Jesus koyúhoyea emó'u ákoti itúkapu Teáku, enepone koati ati Vúnae Jesus.

²⁰ Enepora yúndoenopinoe, iháke Itukó'oviti ngoyúhoyea itúkeovo koati kaná'uti ákoyea nzemékekexinapinoe.

²¹ Ikénepoke, ina mbího ya Sírea yoko Silísea koane poké'ehiko xêrerekuke. ²² Yoko avo éxanuhiko neko kutípoti Kristu ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Njúdeya. Koati ávoti naixánuhiko yanekôyo. ²³ Itea hara koe eyékouhiko vo'ónguke: “Enepone ikoítotonoviti kotíveti yanekôyo, kó'oyene itúkopovone koyuhoáti ra kaná'uti kixovókuti kutípone úti, maní áha uké'exea yanekôyo” koe eyékouhiko vo'óngu. ²⁴ Epó'oxo iháyu'ikohiko Itukó'oviti vo'oku ngoépokune.

2

Éxokoa Poûlu ítuke ne po'ínuhiko inúxoti ko'ítuketi ítuke Jesus

¹ Katoze koe xoénae ikéne, ina aungópovomaka ya Njeruzálem. Mbaranábe njáne yoko Títu. ² Mbihínoke vo'oku kouhapu'ikinonu Itukó'oviti yúsíkea mbíheha. Nzimoné'eya, énjokoa ne po'ínuhiko úti hokoti Jesus koêku ra yúnzu xapákuke xâne ákoti itukapu júdeu. Énomone ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Yâkoxonoye vainóvone, úndi yóko'o ne inixóneti ítúkeovo payásotihiko ya ítukeke Itukó'oviti, énjokoa koêku ne índuke, mbuváti kuti kó'iyea ituketihí koêti ne índukeiko kó'oyene koánemaka ne únzeu yanekôyo, eneponi opoé'ainoahiko isóne ne índuke. ³ Kene ne Títu, njánena, po'ínu úti xoko Jesus, haina xâne sirkunsidá koêti. Koáhati ngerêku nê'e. Yoko enepohikone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Njeruzálem xoko yónongu, aínovo sirkunsidá koêti, itea ako ápahuina xâne xapákuke inixoáti kónokea sirkunsidá kó'iyemaka ne Títu. ⁴ Epó'oxo ákoni koyuhoáti kónokea sirkunsidá kó'iyea, eneponi hákotihiko neko júdeu urukuhí koêti xapákuke úti, ítúkoheovoti po'ínu úti xoko Jesus. Poéhane kahá'ayea ivóko'okoponea unako koeku úti koeku kutípea úti Jesus, koêkumaka víteova tiú'iko ne kixovókuti ya kúxoti hó'e úti. Yane maní kahá'atihiko káyukopeovi yane tiú'iti kóyeku úti xoko inúxoti hó'e úti. ⁵ Itea ako kalíhuina vitúkea ahá'inovi nekôyohiko, mará'inamo hako'óne iyusé'inopinoe ne koati kaná'uti kixovókuti nókone kitípi yane inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus.

⁶ Kene xapákuke neko inixóneti ítúkeovo payásotihiko ítukeke Itukó'oviti ya Njeruzálem, ako ápahuina inixoáti ápeyea óvaku ne ngxokú ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti xapa xâne. Yoko “inixóneti ítúkeovo payásotihiko” ngó'inomeku, vo'oku yusíkoti ítúkeovoxo teyonéti nekôyohiko, itea ya njokóyoke ako xâne payásoti nonékuke Itukó'oviti, vo'oku ako naívakaxa xâne nê'e, kutíkokone uhá koeti nonékuke. ⁷ Enepohikonekôyo, ya koêkuni ínixeá ápeyea óvaku ne ngxokú ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti, exó kíxoanehiko indúkeovo koati páhoe Itukó'oviti xapákuke ne xâne ákoti itukapu júdeu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, kuteátimaka koeku ítúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Péturu xapákuke júdeuhiko koyúhoyea emó'u. ⁸ Kuteáti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti ne Péturu koyúhoyea emó'u xapa júdeu, ngoánemaka xapa xâne ákoti itukapu júdeu. ⁹ Yane exó kíxoanehiko indúkeovo koáti noívkoke Itukó'oviti ko'ítukeya ítuke. Enepone Teáku, Péturu yoko Xuáum, enepone ipíhonetí ítúkeovo koati payásotihiko inuxínoti ítuke Itukó'oviti xapákuke, namúkohiko vó'um, koane vo'u Mbaranábe, exókovitihiko vitúkeovo ha'íne ya ítukeke Itukó'oviti, koane ínixeahikomaka póneovo ítúkeovomo úndi yoko Mbaranábe ko'ítúke xapákuke ne ákoti itukapu júdeu, koeku ítúkeovo énomonehiko ko'ítúke

xapákuke ne jûdeu. ¹⁰ Poéhane ixíko'okeovihiko ákoyea inátapa vokóvo huvó'oxea úti ne xâne ákoti apeínoati. Yoko kóyekune indúkea njunáko ngíxeaneyee.

Sayá'ikoa Poúlu ne Péturu ya Antiokíya

¹¹ Po'íke káxe pîho ne Péturu ya Antiokíya. Simoné'eya, nzayá'ikoa vo'oku koati motokeáti kíxeokononeyee. ¹² Tumúneke símea jûdeuhiko páhoe Teáku, ínikoahiko Péturu ne po'ínuhiko úti xoko Jesus ákoti itukapu jûdeu. Itea simonéhiko neko páhoe Teáku, kurí kíxoane Péturu ínikeahiko, koane ahíkuxopeova, pikoti poé'ainoa isóneu jûdeuhiko simôti, vo'oku ínikeahiko xâne ákoti itukapu jûdeu. ¹³ Kúteanemaka ne po'ínuhiko jûdeu hokoti Jesus, ha'ine Péturu, kutipasí koe Péturu kuríkea ínikeahiko. Muhíkova Mbaranábe, muyá'i isóneu koane hókea kixoku itúkeovo ne po'ínuhiko. ¹⁴ Itea íninjoa ákoyea itúka kuteáti ne páhoenoví kaná'uti kixovókuti yane inámati íhikaxovike Jesus. Énomone ngxíñoa ne Péturu ya nonékuke uhá koêti: “Iti jûdeu, itea hainá'iko ne kúxoti kixovókuti hó'e voxúnoekene héko. Enepone itíkivo, koeku ákoyeane itíka ne kúxoti hókone voxúnoekene, koati kuteátinemaka kixoku itúkeovo ne xanéhiko ákoti itukapu jûdeu. Ná'ikopo koeti itúkinoiko kúxoti kixóvoku úti, uti jûdeu? Énomone ne kurí kíxi íniki ákoti itukapu jûdeu. Koeku kó'iyeaneyee ne itíkivo, koati ihíkexoati ne ákoti itukapu jûdeu kónokeako itúkea kuteáti ne itíkovoke ngíxoane.”

Aínovo pahukóvoti, jûdeuhiko koánemaka ne po'ínuhiko xâne

¹⁵ Kaná'uti vitúkeovo jûdeu hokoti Itukó'oviti ukeátinekene, kene haina uti kuteáti ne xâne ákoti itukapu jûdeu pahukóvotihiko, pó'itihiko hó'e. ¹⁶ Itea kóyeane véxea ákoyea itúkapu vo'oku hókea xâne ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ponópino nonékuke Itukó'oviti, itea koati vo'oku kutípea Kristu Jesus. Koánemaka úti, kutípoa úti ne Kristu Jesus motováti ponópeovo uti nonékuke Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu, kene haina vo'oku vitúkea páhoenoví Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Vo'oku ako ápahuina xâne ponópovoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenoa yútoe Muíse. ¹⁷ Itea koeku kutípea uti Kristu, uti jûdeu, voposíkoti ponóvoko úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke, yane iyúseo vitúkeovomaka xâne pahukóvoti. Koeku kó'iyeaneyee, ínani áva koêti: “Hainá'ikopomea vo'oku Kristu vitúkinovo pahukóvoti kuteáti koêku ne po'ínuhiko xâne ákoti itukapu jûdeu?” Ínani akôe. Ako kalíhuina. ¹⁸ Itea eneponi aungápa ínzikaxopeamaka ne kúxoti kixovókuti ngúrene, hainápo, maní énomone kutí'inoke mbahukóvoti. ¹⁹ Hane ngoéneyee nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuteáti koeku ivokóvoti ákotine kúxone. Énomone ngoéneyee nonékuke vo'oku ákoyeane ngúxa ponópeonu. Ngó'inokeneyee nonékuke, motováti itúkeovo inámati íhikaxevovike Itukó'oviti ámbepino. Yaneko kuruhúxokono ne Kristu, kutí koémaka xané ngxoáti kurúhuxeokono. ²⁰ Kó'oyene ákoneikopo itúkapu úndi exópo koêku itea Kristu, enepone ovo'ó koepónuti, exópone ngoêku. Epó'oxo enepora ngóyeku itukovo káxe, koati nguvóvoti Xe'exa Itukó'oviti, enepone ákoti omotóvonu okóvo, enepone kuri'ókovotimaka Itukó'oviti yaneko ivokínovonu. ²¹ Yoko eneponi omotóva ponópeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yane ákoni itóponone ivókeovo ne Kristu. Itea haina énomone koéneyee inzóneunoa, ínapo indukápu xâne ákoti itúkoake ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Xe'éxa.

3

Kotívea isóneuke Poúlu kixóvoku ne íhae Ngalásea

¹ Itínoe íhae Ngalásea, kutí kénœe xâne ákoti isóneue. Kutí kœe hehexókonotinoe, kutí'inoke itevóhikitinoe ne koati kaná'uti hó'e úti. Vo'oku yanekóyoke, koati keurápu'ikinokonoati koêku ne Jesus Kristu yaneko ivokóvo ya kuruhúke. Kutí koe koati neixoáti ya yukékuke. ² Enepo inâ nemukoánoe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, poréxinopeake Itukó'oviti vo'oku kéxuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse vitúkea? Ako kalíhuina kó'iyeaneye. Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákuke. ³ Imáko itíkinovonoe ákoti isóneue! Inâ kitípo Vúnae, koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti íhinovonoe motovâti penópivo nonékuke Itukó'oviti, haína? Kene kó'oyene, ainovó koe xináko íhipinovone, pe'okoáti itúkeovo vo'oku héki ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse penópinovomo nonékuke Itukó'oviti! ⁴ Yusíkoikopo itúkeovo vekohí keáti ne uhá koeti víkokunoe ikéneke Vúnae? Ako yusíka! ⁵ Enepone Itukó'oviti pahukínopeati ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyepi, enepone itúkotimaka iyupánevoti xepákukene, kixínoakeneye vo'oku kéxuna'ixivo itíki páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse? Ako kalíhuina! Koati iyúseoti itúkeovo vo'oku kívivo Jesus enepo koyuhóvone xepákukene.

⁶ Noixó íxe koeku Ábraum mekúke. Koati kuvóvoti Itukó'oviti nê'e. Énomone ínixinoa Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti nonékuke. ⁷ Konokoátikopo yéxinoe itúkeovo xâne kuvóvoti Itukó'oviti itukóvovo koati kaná'uti amósenopono Ábraum. ⁸ Yoko yutóxovo ya emó'uke Itukó'oviti énoti xoénae tumúneke ápepe, itúkevomo ya kúveovo Kristu ponópeovomo xâne ákoti itukapu júdeu. Yane tumúneke ápepe ra koekúti, éxokokonoa Ábraum koêku ra inámati íhíkavoti koyúhoti kónokea kúveova xâne ne Jesus. Yoko énomone yaneko kixôa Itukó'oviti ne Ábraum: “Ve'ókuke, únatimo koêku ne uhá koeti xâne yara kúveu mêm” kíxoane. ⁹ Énomone kutí'ino apêti unako koeku xâne ikéneke Kristu koeku kúveova, kuteátimaka koeku kúveovo Itukó'oviti neko Ábraum mekúke.

¹⁰ Itea uhá koeti xâne po'okoáti ponópeovomo nonékuke Itukó'oviti vo'oku itúkea páhoenovi yútoe Muíse vitúkea, poéhane ipíhóponeokonomo motóvo kúxea. Vo'oku enepo hákoti itukôa uhá koeti neko yutoéti, haramo kœe kuteáti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Uhá koeti xâne ákoti heú íxâ itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yonópotimo ipihóponovokutike” kœe. ¹¹ Iyúseoneikopo ákoyea ápahuina xâne ponópovoti nonékuke Itukó'oviti vo'oku ítea heú kíxea itúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, vo'oku hara koémaka emo'u Itukó'oviti: “Enepone xâne ponóvoti nonékuke Itukó'oviti, enepone kuvovâti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti” koémaka. ¹² Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina kúveovo uti Itukó'oviti épemo, ítea vitúkea páhoenovi konokóvoya, kuteátimaka kó'iyea emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: “Enepone itukoáti uhá koeti ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, apeínoatimo ne inámati apéyeati ákotinemo hunókoku” kœe.

¹³ Koati Kristu koitóvovi yane mani vipíhóponeokono vo'oku ákoyea víta vitúkea ne páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Koítovovi Kristu yaneko ahe'ókopovi, enepo itukópovo ipíhóponeoneti ya kuruhúke, kuteáti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Ipihópononeti ne uhá koeti xâne ixupáxoneti kuruhúke” kœe. ¹⁴ Kó'inokeneye, motovâti itúkeovo vo'oku Jesus Kristu itóponea unako koêku ne xâne ákoti itukapu júdeu, kuteáti neko unako

koeku Âbraum enepo ponopâ Itukó'oviti mekúke. Ênomonemaka kuti'inoke motovâti namúkea úti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, uti kuvóvoti Kristu, kuteâtimaka koyúhoyea Itukó'oviti yanekóyoke pahúkeamo.

Yútoe Muíse yoko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Âbraum

15 Ítínoe mbo'ínu xoko Vúnae, anéye ínziexoake ra koekúti. Ênomone ne kóyeku úti, uti xâne yara kúveu mêm, enepo vitúko koati emo'úti. Enepo yutoxóvone koyuhópetike ne koati emo'úti, koane vipíhine viháya, yane ákone oxéne vaúkoepa ne yuho úti. Ákone yusíka vípopea, áko'o vípihea po'i yuho utíya. 16 Kúteane koeku yuho Itukó'oviti mekúke, enepone koati úsotine yúho ákoti kayukápapu. Ênomone neko yuhó'ino Âbraum koane ámoriponomo. Yoko amósenopono Âbraum ako ákoe, ínapo itukapu kixoti opofókovoti xâne. Itea ámoriponomo Âbraum kó'inoke, vo'oku koati póhuti xâne ya xapákuke amósenopono kíxo. Yoko énomone ne Kristu. 17 Hara ngahá'a ngaúhupu'ikinopinoo: Koeku ápeyeya yuhó'inoa Itukó'oviti neko Âbraum, koati úsotine yuhóti mekúke, ako yusíka itúkeovo Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ipokôa, vo'oku inuxóne neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne Âbraum. Kene ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koaturu sentu tirinta koe xoénae ikénepo, ina apê. Iyúseaneikopo ákoyea oxéne nekóyo uké'exopea xunáko neko inúxoti yuho Itukó'oviti xoko Âbraum. 18 Enepone únati koépokumo úti, kixínovike Itukó'oviti ikó'iparaxeovimo, enepone itukapu vo'oku vitúkea ne páhoenoví Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkinoa úti, yane ákoni itúkapu vo'oku kaná'uko yuho Itukó'oviti kousokeovomo. Itea enepo inâ koyuhó'ino Âbraum ne Itukó'oviti poréxeamo, ákotimaka ésa'ixeake, koati iyúseoti kousokeovomo vo'oku kaná'uko ne yuho Itukó'oviti.

19 Ínani áva koêti: “Ná'ikopo koeti poréxinovea Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?” Poréxinoveake Itukó'oviti motovâti ákoyea vituka váhere, koeku kúxeokono símea neko ámoripono Âbraum. Ênomone neko kixínoake Itukó'oviti enepo itukínoa neko koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne.

Yoko inâ porexôa Itukó'oviti neko Ponóvoti Kixovókuti, hane évekinoa xoko onóxehiko íhae vanúke, enepone ánuhiko. Ina apémaka xâne, enepone Muíse koyuhópinoati ne xanéhiko.

20 Yane iyúseo ákoyea ponó ákoe xoko Muíse neko Ponóvoti Kixovókuti yuho Itukó'oviti, koeku ápeyeya évekoaku Itukó'oviti mekúke. Kene neko yuhó'ino Âbraum, ponó kôe xokóyoke, vo'oku koati pohúxinovati Itukó'oviti inâ koyuhó'ino Âbraum.

Ápeinoke ne yútoe Muíse

21 “Enepone yuho Itukó'oviti koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne, koyúhote kíxoakumo Itukó'oviti ne xâne kuvovâti, hainá'ikopo okopâti Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse?” koémea iséneu. Ako kalíhuina. Vo'oku enepone áva ponóvoti kixovókoti apêti xunáko poréxeovi inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, yane mani ponopóvoti úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke. 22 Itea koyúhoa emo'u Itukó'oviti itúkeovo pahukóvoti ne uhá koeti úti, uti xâne. Yane motóvaikopo itúkeovo ya kúveovo uti Jesus kousokeovo neko koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti mekúke kíxoakumo ne xâne kuvovâti.

²³ Yaneko avô'o síma Jesus Kristu, koánemaka kaxena kúveova xanéhiko, koati Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse exô koeku úti, uti xâne yara poké'e. Kuteâti koeku xâne kókohiyana kixoiçoneti motovâti ákoyea píhahea, énomonemaka koéneye úti opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kuxoâti úti ne símope Jesus koane kaxena kúveova úti, enepone konókoti kouátata'ixeovomo. ²⁴ Enepone koeku úti nonékuke ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, kutí koe koeku kalivôno namú kixoiçeokonoti vô'u apê hirikoâti. Énomonemaka kixó'ovineye ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse tukú koeti símope Kristu. Kutí koe iyonó'oviti xoko Kristu nê'e, motovâti ponópeovo úti nonékuke Vúnae vo'oku kúveova úti. ²⁵ Itea kó'oyene koeku úrukeovo kaxena kúveovo uti Jesus, ákone itúkapu ne omo'óvitimeku víhuinovoiko, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

²⁶ Kene itíponenoe koati xe'éxapo Itukó'oviti, uhá ketínoe koeku kívivo Kristu Jesus. ²⁷ Vo'oku uhá koeti kasása'iupo Kristu xepákuke, enepohikone ahiúti ya iháke, í'yuse kóye ne kixóvoku Kristu xokóyoke yane inámapoti kixoku itúkeovo. ²⁸ Énomone ákoino poé'aku jûdeu nonékuke Itukó'oviti ya po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Kúteanemaka koeku akaúti yoko ákoti itukápa, koánemaka hóyeno yoko sêno nonékuke Itukó'oviti, vo'oku péhapoanenoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁹ Koeku itíkivonoe xanena Kristu, itínoemaka amósenopono Âbraum, koane itínoemaka kixo ne Itukó'oviti yaneko koyuhó'ino Âbraum mekúke ápeyemo unako koêku ne amósenoponomo.

4

¹ Enepora yunzó'inopinoe, hane koéneye xâne apêti íkuinoakemo há'a. Koêkuiko itúkeovo kalivôno ne xâne, yusíkoti hoénaaxeokonone namúkopeamo neko íkuinoakemo há'a, itea koêkuiko ávoveya namúkapa, ako poé'aku ya ahinoêti ² vo'oku ápeyeya exeâti koêku koane ápemaka koyoniáoati ne námoepomo tukú koeti simápu kaxénaxeake há'a namúkopeakumo. ³ Énomonemaka koéneye úti yanekóyoke, uti xâne yara kúveu mêm, vovóheixoiko opékuke xunako kúxoti kixovókuti hó'e úti. ⁴ Itea simovónoe kaxénaxeake Itukó'oviti, yane pahúkoa neko Xe'éxa yara kúveu mêm ipúhikea xoko sêno kuteâti uhá koeti xâne. Yaneko ipuhíkone yara kúveu mêm, hane exeâ'iko koêku ne xanéhiko Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Simínokoe ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêm motovâti koíteova ne xanéhiko hokoâti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koane poréxea itúkevohiko koati kaná'uti xe'éxapo Itukó'oviti.

⁶ Kene kó'oyene koeku itíkivonoe xe'éxapone Itukó'oviti, pahúkoa Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone Xe'exa ovo'ó kó'iyeopinoe. Énomone kutí'ino "Pai, iti Nzá'a" kixeâti ne Itukó'oviti. ⁷ Hainá'ikonoe iti kuteâti ahinoêti kó'oyene, itea itíponenoe koati xe'éxapone Itukó'oviti. Epó'oxo koeku itíkivo koati xe'éxapo, itikenemaka ne uhá koeti únatinoe koekúti aha Itukó'oviti poréxea ne xe'éxapone.

Yónoa isóneu Poúlu ne íhae Ngálásea

⁸ Yaneko avô'o yexâ ne Itukó'oviti, koati itínoe kuvóvoti ho'éti ákoti itukapu koati kaná'uti Itukó'oviti, kutí kixeâti Itukó'oviti. ⁹ Itea kó'oyene, koeku yéxinenoe Itukó'oviti, áko'o koeku poréxeopineno Itukó'oviti yéxi mani koeti yúnzo, ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo xoko kúxotihiko kixovókuti ákoti xunáko, enepone hó'e xâne nóvo ákotimaka itópoinovike? Ná'ikopo koeti kehá'aino yaúkopivo yóvi opékuke xunako kixovókuti kuteâti? ¹⁰ Yupihovo

yíxivo koekútihiko kuteâti káxehiko mahi sasá'iti, koane kohê, xoénae yoko po'ínuhiko káxe haxaéti. ¹¹ Koati ngohiyánapitinoe. Koímaiti kutí kó'iyea ákotine itópoinopike ne uhá koeti índuke xepákuke. ¹² Itínoe mbó'ínu xoko Vúnae, íkitipasikapunu yane ákoyeane ínzuinapa ne kúxoti kixovókuti nzó'e, vo'oku indúkopovone kuteâti itínoe ákoti itukapu júdeu. Ako váhere ítikeinonu yanekóyoke tukú koeti kó'oyene. ¹³ Yéxoanoe ítúkeovo vo'oku ngá'arineyea yanekóyo onginoke xepákuke inâ ngoyuhó'inopea ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Kristu. ¹⁴ Upánini ítúkovo tiú'itinopinone neko arínem, itea ako yókoemoke'enu, epó'oxo ákomaka pivánu vo'ókuke. Itea ivévakonu kutí'iyea undi ánju, enepone ovoxe Itukó'oviti ukeâti vanúke, áko'o kutí'iyea undi koati Vúnae Kristu Jesus. ¹⁵ Ná'ikopo ne hána'iti elókeko yokóvo, enepone yeópone yanekóyo? Koâti inzayú'ikoti unako iséneunonu yanekóyoke nga'aríne. Mani usokó kéyeyi meréki ne yúpe peréxinoa eneponi omotóva. ¹⁶ Kene kó'oyene, koímaiti mbúveokono vo'oku ngoyúhoinopi kaná'uti koekúti, kuteâti ovópiku ikéneke Vúnae.

¹⁷ Enepohikoneko xâne ihíkaxoponopiti ingénepoke, kutí koe kaha'aínopiti unako kèku iyúni'ikinopikeno, itea pohúneti kahá'ati tetúkea ke'ínikoneyinu, motovâti ítúkeovo énomone hekóponoe. ¹⁸ Haina ngoêti ítúkeovo váhere viyúni'ikeokono. Únati nê'e, itea konókoti ítúkeovo ponóvotike isoneúti, koane hainámaka pohúneti ambê xepákuke. ¹⁹ Itínoe íhae Ngalásea kutí ngxíone nje'éxaxapa, kuteâti koeku sêno koítoponeovo kotíveti enepo ipuhiko xe'éxa, énomopoikonemaka koéponeye eómbone ve'ókukeno, ngaha'âti í'yuse kóyeyea ne kixóvoku Kristu ya xikóyokenoe. ²⁰ Ehá'ani ámbeyea xepákuke kó'oyene motovâti enzá'ikea ngxíoku enéngéopinone, vo'oku yara koeku kó'oyene, ako énja ne mani yunzó'inopinone.

Kixó'ekone éxetina pí'âti sêno, Ága yoko Sâra

²¹ Yakámokenonu, itínoe kahá'ati óvoheixea opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Ákoikopo yéxa koêku ne yutoxóvotiya? ²² Énomone ne yutoéti koyúhote pí'ayea xe'éxa neko Ábraum, xe'éxa xoko Ága, enepone ákau yêno, koane xoko Sâra, koati yêno. ²³ Enepone ápeyea xe'éxa xoko ákau yêno, koati kuteâti koeku ápeyea uhá koeti po'ínuhiko kalivôno yara kúveu méum. Itea enepone xe'éxa Ábraum xoko koati yêno, ápeinoke vo'oku êno xoénae tumúneke ápeyea, koyúhoane Itukó'oviti ápeyeamo. ²⁴ Ápe koati kixó'ekinovike ra kixovókuti. Enepone pí'âti sêno, hane kixó'eko pí'âti kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti. Enepone póhuti sêno yane pí'âti, mópoina Sinâi kixó'eko, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti, enepone kutí kixoti xâne akaúti koeku óvoheixea opékuke xunáko. Énomone kixó'eko ne Ága. ²⁵ Koati kixo'èkoti mópoina Sinâi ya Árabea neko sêno. Hanemaka kixó'eko pítivokona Njeruzálem kó'oyene, koánemaka ne xanéhiko ovâti. Koatíhiko kutí koeti kaúti koeku óvoheixea opékuke xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁶ Itea enepone iháxonetimaka Njeruzálem, pítivokona Itukó'oviti ovoti vanúkeke, ako akútea koeku kaúti. Énomone ne kutí kíxone uti vêno, uti itevâti xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ²⁷ Yoko énomone kuteâtimaka koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke, enepone koêti:

“Aéloke yokóvo, iti ákoti xe'éxa, iti ákotimaka koxé'exayeaaku. Kéhanaka yemó'u elókeyea yokóvo, iti ákoti eópeaku ohone kalivôno. Vo'oku itínemo xu'inâ xe'éxaxapa, iti sêno sikhó kixonéti, yane sêno ko'ímati” kôe. *Izâiya 54.1*

28 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, koati itínoe xe'éxaxapa Itukó'oviti vo'ókuke neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, yuho Itukó'oviti itúkeamo, kuteâti koeku xoko Izáki mekúke. 29 Yoko kuteâti koeku itúkeovo xe'a ákau yeno Ábraum ikoítopenoa kotíveti ne po'i xe'a Ábraum nóvo, enepone ápeinoke vo'ókuke xunáko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, koá'ikonemaka kó'oyene ne xâne ikó'inamaepo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovo íkoitopenone kotíveti ne xâne kuti koeti akaúti opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e. 30 Ná'ikopo kó'eye yuhó'inovi ne emo'u Itukó'oviti vo'ókuke? Hara kôe: “Konókoti kópuhikopeokono ne akaúti koánemaka xe'éxa, vo'oku ako námoepo ne xe'exa akaúti xoko há'a. Haina kuteâti kixóvoku ne po'i xe'exa ákoti itukapu akaúti, enepone apêti námoepo xoko há'a” kôe. 31 Néixoaneikopo itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, haina uti kuti koeti xe'exa akaúti, itea uti xe'exa ákoti itukapu akaúti, koeku víteova xunáko ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse.

5

Poe'aku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yane ítukeinovi Kristu

1 Koítinovovike Kristu motovâti víteova vóvoheixea opékuke xunáko ne kúxoti kixovókuti hó'e xâne mekúke. Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Kristu. Hako yaukópovo yóvoheixi opékuke xunako kixovókuti kuti kixópitinoe akaúti.

2 Ivévaka ra yúnzo, undi Poûlu: Enepo itikâ ne ahá'inopi xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá ké'iyi motovâti koíteovopi Itukó'oviti, yane ákonemo itópinopike ne ítukeinovi Kristu kuruhúke. 3 Aúngopamaka ngó'iyea: Uhá koeti xâne xepákuke itúkoti yuhó'inoa po'ínuhiko xâne koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea, konokoátimaka itúkea ne uhá koeti po'ínuhiko yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoeke Muíse. 4 Itínoe oposíkoti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti koeku itíki ne yutoéti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koati yahikúxopivoati ne Kristu koánemaka ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti ya xoko Kristu. 5 Kene úti, hara itukóvo hána'iti kúxoixone úti véxone kousokeovomo, énomone ne ponópeovo úti nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koeku kúveovo uti Jesus. 6 Yusíkoti sirkunsidá kó'iyea xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe, ako yuvâti. Ako itópinovike nê'e ya ikéneke Kristu Jesus. Itea hara konokóvovo, kúveovo uti Vúnae. Yoko enepone kaná'uti kúveova úti, iyúseo ya ákoyea omótovokoko vokóvo.

7 Nóvo, koati únati héki Jesus, kut'ikopo itopópi ákoinoke opónovo héki ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti? 8 Enepone ípokeovo iséneunoe, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki Kristu. 9 Puyákapanapa yokóvo ra kixonéti koéti: “Enepone kalihú koeti kohiyákopeti, heú kíxoa kohiyakea ne xánena” kôe. 10 Itea ya ikéneke Vúnae, koati nguvovópitinoe kut'iyeamo inzóneu ne iséneu yara koekútihiko. Itea enepone kopoé'akexoti iséneu, ákomo íteapa ne ípihoponeokonomo, yusíkoti itúkeovo payásoti áko'o ákoyea apáyaso.

11 Kene úndi, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, eneponi akaná'u ngoyúhoyea xapa xâne kónokea sirkunsidá kó'iyeahiko, maní'ikopo apêti xâne ikoitopononuti kotíveti vo'ókuke? Eneponi akoéneye yúnzo mberekáxo Jesus yoko ivókinovovi ya kuruhúke, ákoni poe'aínonuti isóneu. 12 Enepohikone koesáyu'ixopitinoe, koyúhoti kónokea sirkunsidá kó'iyea xâne motovâti ponópeovo nonékuke Itukó'oviti, ehá'ani itúkeovo énomoponehiko koesáyu'ixopovo.

13 Kene itínoe mbo'ínu, iháxikinopike Itukó'oviti héki, kaha'aínonpiti ítivoa ne yóvoheixi opékuke xunako kúxoti kixovókuti hé'e. Itea enepone ítivoa, hako

pe'okôa itúkeovo énomone kutí'inoke motovâti itíki koêkuti váhere úhepune miúyo yâha itíki, vo'oku ápeyea oxene sasá'ipea úti ya hána'iti seánakovi Itukó'oviti. Ya koêkuni ké'iyineye, konókoti yíxivo hivó'oxikoko vo'oku ákoyea omótovokoko yokóvo. ¹⁴ Vo'oku enepone póhuti páhoenokono úti vitúkea kousókoati uhá koêti neko po'ínuhiko páhoenoví yútoe Muíse, hará'a: "Hako moutová yokóno ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti kixépvokú ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne po'ínuhiko xâne" kôe. ¹⁵ Itea enepo yakuteánoe kixóvoku hó'openohiko ixómoti aruxúkoko, koane ixómoti okopókoko, neíxapu mará'inamo yuké'exapakaka.

Kúxoti kixoku itúkeovo xâne koane inámapoti koépoku xoko Kristu

¹⁶ Hara ngixópinoe: Konókoti itúkeovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku. Yane ákonemo itúkapu kúxoti kixévoku, enepone váhere yâha kixívova, pahukó xikóyokenoe. ¹⁷ Vo'oku koati pó'iti ne ahá'inovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yane kúxoti vâha kíxeova úti enepo avô'o vainámapo. Koati okopókokoti ne pí'âti. Énomone tiú'ino itíki ne únatinoe koekúti mani yâha itíki. ¹⁸ Itea itukovo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti exô kêku, yane ákone itúkapu opékuke xunako Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse yóvoheixonoe.

¹⁹ Yoko koati iyúseoti koêku ne kúxoti kixóvoku xâne, enepone váhere âha kíxeova. Énomone ne ákoyea sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koánemaka ikópiti'ikeovo itúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i, yoko ákoyea sayá'ikapa isóneu koeku ixómoyea itúkovo énomone yónoheixo isóneu. ²⁰ Ina apémaka ne kúveovo sánduhiko, koane hokéxeokoko, púveokoko, koane okópeokoko. Ina keno'ókómaka ne ákoyea aúhepe isóneu xâne vo'oku ákoyea itápaneá unako koêku ne po'ínuhiko xâne, koane itúkeovo ipúhokovoti, yoko kahá'ayea kapáyasokeovo itúkeovo poéhayeane unatí koêku, koánemaka yumópeokoko, yoko haxákeovokoko. ²¹ Ina apémaka ne ixómoyea poé'ainoa isóneu ne po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo itukevo, yóko'omaka ne kohíhiyea, koane yetorehí kó'iyea xapa ayuíti, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Vo'ókuke ra koekúti, hara ngixópinoe kó'oyene, kuteâtimaka yunzó'inopi yanekôyo: Enepone xâne koetíneye kixoku itúkeovo, ákomo yanapa natíxokuke Itukó'oviti vanúkeke.

²² Itea hara koe pôreu ne ovo'ó kó'iyeevi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti: ákoyea omótovokoko vokóvo, yoko elókeyea vokóvo koane kasá'iyea vomíxone ákoti vakapákaka, yoko vitúkeovo xâne ákoti ímauvo. Ina apémaka ne vitúkeovo seánati yoko itúpakovoti koane koxuná'ixovoti ákoti aukápapu ikéne. ²³ Ina keno'ókómaka vitúkeovo xâne itúpa'ikoti yoko véxeamaka sayá'ikopeovo úti. Koeku kó'iyeaneye kixoku vitúkeovo, ako apásika ápeyea yutoéti kuteâti yútoe Muíse, enepone Ponóvoti Kixovókuti, ipíkoviti vitúkea koekúti kuteâti. ²⁴ Enepone xâne kutípoti Kristu Jesus, kuríkopane ne kúxoti kixoku itúkeovo, enepone ixómoyea kaha'a itúkea váhere úhepune múyo vo'oku kahá'ayea sêno, yoko po'ínuhiko koekúti kuteâti. Kutí koe ixupáxoati kuruhúke motovâti uké'epa xokóyoke, kuteâti koeku enepo ivokóvo ne xâne kuruhúxokonoti. ²⁵ Koeku vitúkeovo xâne óvoku Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, konókoti itúkeovo énomonemaka exô koeku úti ya uhá koeti vitúkovo. ²⁶ Hako vitukovo xâne ihayú'ikopovoti. Hákomaka vimaíko po'ínuhiko xâne. Koane hákomaka poe'aino visóneu koêkuti xâne vo'oku víyokeova itukevo.

6

Konókoti huvó'oxeokoko úti koukoponeovo úti ikéneke Vúnae

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, enepo áva po'ínu úti íkoroe váhere kixovókuti, yéxaka kónokea ponópeovo koane aúkopeovo únátike, itínoe koxuná'ixovoti ikéneke Kristu. Itea itupa'ii íxea ákoti kepayásakinapa, koane yokóhiyanavo vo'oku mani motovâti itúkeovo íti íkorókovomaka váhereke enepomo hixepákana. ² Hivá'axakaka yane tiú'iti koekúti simópitinoe. Yane keusókoinatimemo ne Ponóvoti Kixovókuti páhoenoví Kristu vitúkea. ³ Vo'oku enepone xâne xepákukenoe ikútixapovoti koati teyonéti itea ako akána'u itúkeova, koati aupú'ikopovoti. ⁴ Póhutihiko úti, konókoti komómopea uti vitúke, noíxoti uti unátíyeya, áko'o ákoyea aúnatí. Itukápuxo únati, motóva elókeyea vokóvo vo'ókuke, ákoti vokonókoa komómoyea uti anú'ukea unako koeku ítuke po'íhiko xâne. ⁵ Vo'oku póhutihiko úti, anéye hó'exeovike Itukó'oviti, enepone kutí koeti íkoinexoevike, nókone úti vitúkea.

⁶ Enepone xâne íhikaxokonoti emo'u Itukó'oviti, konókoti huvó'oxea íhikaxoati ya nókoneke, haxakínóati ne únatinoe koekúti ítukevo. ⁷ Hako yaupú'ikopovo yará'a: Ako itoâti aúpu'ikea ne Itukó'oviti. Itukovo ítúkoti váhere ne xâne, váheremakamo ne námoepo xoko Itukó'oviti. Itukovo únati ne ítuke, únatimakamo ne námoepo, kuteátimaka koeku xoko xâne nôti. Enepone ake nonéti nóne, énomone exôa kó'iyevoku ehópo. ⁸ Enepone xâne yuixóvoti ítúkea ahápinovo, yoko váhere áha kíxeova, hanemo ítukóvo námoepo hunókokuke, évokopeovomo. Itea koeku yuixeova xâne ítúkea ahá'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, porexoátimo Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inámapoti apéyeyati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ⁹ Hako vimáxovo vitúkea únati, vo'oku simapúne kaxéna, enepo hákoti imaxovó kixôa úti, apétimo únati námoepo úti. ¹⁰ Ya koékuike apéyeya kaxéna motó'iyevaku vitúkea únati, yusikónaikopo vitúkinoá únati ne uhá koeti xâne, ínapoxo ne po'ínu úti kutípoti Jesus kuteáti úti.

Ikopóvati Poúlu ne íhae Ngálásea

¹¹ Yokómomanoe pu'íko ra létara yara yúndoe, vo'oku ítúkeovo koati yutoe vô'um rá'a. ¹² Koati xâne kahá'atihiko úhepeyeya isóneunoa po'ínuhiko, énomone koyuhó'inopinoo kénoki sirkunsidá k'é'iyi. Koáhati puvoti íkoioponeokonomo kotíveti kuteáti mani kúxone eneponi okoyúhoahiko xapa xâne ítúkeovo pohúneti ítukeinoví Jesus ya kuruhúke koiótovo xâne ya pahúnevo. ¹³ Vo'oku muhíkova neko xâne sirkunsidá koéti, ako ítúka ne po'ínuhiko páhoenaa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ítúkea. Poéhane kahá'ainopinoo sirkunsidá k'é'iyi motovâti kahána'ikeokono koeku éxokea po'ínuhiko xâne ítíkivo íhikau ítikoáti ne ahá'inopi. ¹⁴ Kene úndi, ákomo ápahuina koekúti ngahána'ikinokonoke ákoti itukapu vo'oku ivókinovoví Vúnae Jesus Kristu ya kuruhúke. Koati vo'oku ivókinovoví, ákoino íyoevom yara kúveu mêm. Kutí koe uké'etine ne úhe'ene mêm njokóyoke epó'oxo kutí koémaka angó'oti nonékuke. ¹⁵ Yoko haina sirkunsidá kó'iyeya ne xâne, áko'o ákoyea sirkunsidá ákoe ítúkovo ne hána'iti koekúti, itea hara konokóvovo, vinámapea xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Uhá koeti xâne hokoáti rá'a, ítúkapu úhepetike isoneúti íhae xoko Itukó'oviti, koane hána'itike seánakoa Vúnae óvoheixo. Itúkapu énomonemaka óvoheixo ne uhá koeti xanena Itukó'oviti, enepone koati kaná'uti amósenopono Ábraum.

¹⁷ Ukeâti kó'oyene, koati iyúseoti koêku ra kixovókuti. Ákoneikopo okónokovo po'i yûnzo, vo'oku anéye muyónguke hoénaxovope indúkeovo ovoxe Jesus, enepone ike ókinenu íngoitoponeokono kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u.

¹⁸ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo. Énomone ákoeneye.

Hunókokune.

ÉFEZIU

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Éfezu

Enepora yútoe Poûlu, hara yóno xapa kutípoti Kristu ya pitivóko íháxoneti Éfezu. Anú'uko pi'áti xoénae óvoheixea Poûlu yaneko pitivóko íhikaxea emo'u Itukó'oviti. Hara óvo koyuhoáti xoko Átu 19.10. Yane avo áxu'ikene xoénae ikénepo, yutóxoá Poûlu ra koyuhópeti. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu ya po'íke pitivóko yaneko yutoxóá. Enephikone xáne íhae Éfezu, haina júdeu. Ákomaka éxahiko ne koati kaná'uti Itukó'oviti yanekóyoke. Yane yútoenoa Poûlu, éxokoa ne hána'iti isóneu Itukó'oviti ho'úxoepamo ne uhá koeti ovóxe ovoti vanúkeke, koánemaka ya poké'eke yaneko káxe hoénaxone ho'úxoepakumo.

Yane inúxoti mopo'áti kápítulu, koúrapu'ikoa Poûlu koêku ne hokópoti Jesus itúkeovo póhutipone xoko Vúnae, júdeuhiko koánemaka po'ínuhiko ákoti itukapu júdeu. Koáhati póhutipone nonékuke Itukó'oviti ákotine haxakeâpukoko, vo'oku ítuke Jesus kuruhúke, koánemaka vo'oku ovo'ó kó'iyeya ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

Ya kapitulu 4 yonoti kapitulu 6, koyúhoa Poûlu koêku ne inámati koépoku xáne kutípoti Jesus koeku itúkeovo Jesus kotútihiko. Enepone kalivónohiko, koyúhoinoa Poûlu kónokea kutípea há'a yoko êno. Kene hóyeno yoko yêno, éxokoa kónokea ákoyea omótovokoko okóvo. Kene ahinoêtihiko hokoti Jesus, pahúkoa kutípeahiko pátarauxa, koane pónea kixoku ko'ítukeyea. Yoko aínovonemaka nókone úti véxea yara íhikauvoti, koane nokone uti vitúkea koeku hókea uti Jesus.

¹ Yundóxinopinoe, undi Poûlu. Undi ápostulu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xáne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Yúnzoikopi, itínoe kasása'iuo Itukó'oviti ya pítivokona Éfezu, itínoe koati kuvóvoti Kristu Jesus. ² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Há'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Unako koeku úti ikéneke Itukó'oviti vo'oku ítukeinovi Kristu

³ Viháyu'ikaikopo Itukó'oviti, Há'a koane Únaemaka Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'oviti uhá koeti kó'iyevokua únatinoe koekúti ukeâti vanúkeke xoko Kristu, enepone uhá koeti nókone úti vukóponea ikéneke. ⁴ Tumúneke ápeyea ra mêm, noívokoxovine Itukó'oviti vitúkeovomo sasá'iti nonékuke koeku kutípea uti Kristu, koane vitúkeovomakamo ákoti ovó'oviku kopití'iti. Koane vo'oku ákoyea omótovovi okóvo, ⁵ noívokoxovine yanekóyoke yane koati únati ahá'inovi, kaha'áinoviti vitúkeovomo koati xe'éxapone vo'oku kixó'ovikumo Jesus Kristu. ⁶ Énomone koéneye, maka iyúseane itúkeovo koati motokeâti íháyu'ikeokono ne hána'iti seánakovi, enepone kixó'oviku ya xoko Xe'éxa ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, enepone hána'itimaka íparaxeovike ákoti ésa'i. ⁷ Koatímaka ya xoko Xe'éxa víteova ne pahúnevo úti yaneko ovokínovovi ítína kuruhúke, kotuyópinoviti pahúnevo úti. Yoko eneponeko hána'iko ítukeinovi Kristu, hane koéneye hána'iti seánakovi Itukó'oviti, enepone êno yupihóvoti unáko ⁸ ákoti iyuhíxinavea Itukó'oviti ya hána'iti kó'exoneyea yoko ponónvoko isóneu. ⁹ Kó'oyene, kouhupu'ikinoveane Itukó'oviti neko hána'iti isóneu ákoti exákana mekúke, kuteâti áha ítúkea ya unátikoke isóneunovi, enepone kixó'oviku ya xoko Kristu. ¹⁰ Enepone hána'iti isóneu ákoti exákana nóvo,

énomone koeku Kristu itúkeovo tuti uhá koeti apêti ya vanúke koane yara poké'e. Yoko kousókovotimo simapúne ne kaxénaxeake Itukó'oviti.

¹¹ Koatímaka ya xoko Kristu vitúkopinovo xâne yónoku ne êno únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti. Yoko ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra mêum, kousoakoane Itukó'oviti ne isóneu kó'iyeanemoye, kuteâti koeku ahá'inoa kó'iyea, vo'oku koati énomone kousóko uhá koeti koekúti kuteâti koeku isóneunoa koane âha kó'iyea. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti motovâti itúkeovo vo'oku úti, uti inúxoti ápe kúxone xoko Kristu, iyúseyea itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono îha.

¹³ Yoko koati vo'ókumaka Kristu poréxinopinove Itukó'oviti Sasá'iti Omíxone, hoénaxovope itíkivo koítovone, kuteâtimaka koeku yuho Itukó'oviti nóvo poréxeoveamo. Énomone koéneye pónepi Itukó'oviti yaneko kémiku ne kaná'uti kixovókuti îhae xokóyoke koyuhóvone xepákuke, enepone inámati ihíkavutivi omínovike Jesus, kutí'inoke itívoati ne pehúnevo yaneko kitipoâneneo.

¹⁴ Enepone ápeyea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xoko úti, koati turíne ápeyea xoko úti ne po'ínuhiko únatinoe koekúti kounaenovivi Itukó'oviti. Yoko énomonemaka véxinoa kousokeamo Itukó'oviti ne po'ínuhiko yúho itúkinoveamo yaneko káxe, iseápavine xokóyoke, uti xanéna, kutí'inokemakamo iyúseoti itúkeovo koati êno hána'iti ihayú'iuti ne Itukó'oviti, koati motokeâti kahána'ikeokono îha.

Epemínoa Poúlu ne îhae Éfezu ya orásaum

¹⁵ Koeku kó'iyeaneye, enepo eyengóxo kixoko koeku kívivonoe Vúnae Jesus, koane ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti,

¹⁶ ako ânga íngoroixeovo xoko Itukó'oviti ve'ókukeneo. Kóyekune émbeminopi

xoko Itukó'oviti ya orásaum. ¹⁷ Enepone Itukó'oviti, Únae ne Vúnae Jesus Kristu, enepone Ha'a úti yupihóvoti itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, émbemoa poréxeopinove isoneúti ukeâti ya xokóyoke. Émbemoamaka poréxeopinoemo ínixi inámati koekúti, nékone yéxi koeku héki, kutí'inoke keukóponovoti yéxi Itukó'oviti. ¹⁸ Koane émbemoamaka míhe'okea iséneu, motovâti yéxi koêku ne hána'iti kúxoixone úti xokóyoke, enepone véxone kousokeovomo,

kutí'inokemaka ihaxíkopiti héki. Émbemoamaka éxokeopinove itúkeovo koati yupihóvoti unáko neko kounaeno kasása'iupohiko, ¹⁹ koane émbemoamaka éxokeopinove koêku ne xunáko, itúkeovo koati êno hána'iti xunakóti veínovike huvó'oxeovi, uti kutipoâti.

²⁰ Enepone êno hána'iti xunáko, énomonemaka veínoa Itukó'oviti yanékóyo yaneko koexépukopo Kristu ukópea xapa ivokóvoti, enepo kavátakopamaka ya éxopeke vanúkeke xoko ivátakoku koati hána'iti kapáyasokone. ²¹ Hanekóxono payásoyea oukeke uhá koeti koati payásoti pahúkoti vanúkeke yoko po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke áko'o híyeu vanúke, koánemaka oukeke uhá koeti xâne apêti xunáko pahúkea, koêkuti kó'iyevoku, yoko oukekemaka uhá koeti nâtihiko, koane oukeke uhá koeti po'i îhâe, îha xâne koati hána'iti teyonéti yara koeku kó'oyene koeku ápeyeako ra kúveu mêum, koánemakamo ikénépoke. ²² Poréxopamaka

Itukó'oviti itúkeovo énomone exêa koêku ne uhá koeti koekúti. Énomonemaka poréxo itúkeovo tuti uhá koeti kutipoâti, enepohikone ho'uxínovati ne ítuke, koeku poéhayeane itukóvo únâe ne uhá koeti koekúti. ²³ Yoko enepohikone kutipoâti, ho'uxínovati ne ítuke, koati póhutipone ikéneke kuti koeti muyóti koeku itúkeovo Kristu kotúti. Yoko uhá kíxoa kousokinao Kristu ne nókonehiko, vo'oku koati énomone kousókinao nókone ne uhá koeti koêkuti apêti.

2

Inámápoti kixoku vitúkeovo, uti koítovone Kristu.

¹ Poréxopinoe inámápoti apéyeati ne Itukó'oviti yaneko itikóvoiko kuti koeti xâne ivokóvoti nonékuke vo'oku váhere ítike yoko pehúnevo yanekóyoke. ² Koati pahunévotike yóvoheixonoe nóvo, kuteâti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêmum ákoti háka Itukó'oviti, itíkotinoemaka nóvo ahá'inopi ne natina ndémoniuhiko ya híyeu vanúke, enepone éxotimaka koeku xanéhiko kó'oyene ákoti háka Itukó'oviti. ³ Yoko koati vóvoheixokunemaka yanekóyoke, uhá koeti úti, vitúkoti koékuti váha vitúkea, uti xâne pahukóvoti, vitúkotimaka koékuti pahukóvoti visóneu, váha vitúkea. Vo'ókuke ne kixóvoku úti, mani motokeâti pahúkopeokono úti ipihóponovokutike, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea koati hána'iti ne seánakovi Itukó'oviti vo'oku yupíheovo ákoyea omótovovi okóvo. ⁵ Ya koékuike vitúkeovo kuti koeti ivokóvoti nonékuke, vo'oku váhere kixoku vitúkeovo, poréxopovi inámápoti apéyeati, kuteâtimaka kíxoaku koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Koati vo'ókuke ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti kuti'inoke itívoati ne pehúnevo. ⁶ Kuteâtimaka kíxoaku Itukó'oviti koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti, énomonemaka kixó'ovineye, koane kávatákovimaka natíxokuke vanúkeke koeku poéhapeane úti xoko Kristu Jesus. ⁷ Kixínovikeneye Itukó'oviti, maka iyúseane ya natíxokuke vanúkeke káxehiko keno'ókoti, itúkeovo koati éno hána'iti ihayú'uti ne seánakovi, ákoti kuteâti, vo'ókuke neko únati kixó'oviku ya xoko Kristu Jesus. ⁸ Koati vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti kuti'inoke itívoati ne pehúnevo koeku kívivo Kristu. Yoko haina xikóyokenoe úkea ne ítivoa, itea koati pónepike Itukó'oviti. ⁹ Hainámaka vo'oku ítone itúkea ne xâne, ínapo áva ihayú'ikopovoti vo'oku itóponea ya xunákoke. ¹⁰ Koáhati uti ikó'inamaepo Itukó'oviti vo'oku kixó'oviku Kristu Jesus, motovâti ápeyea únati kixoku vitúkeovo, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti tumúneke vápeyea, enepone ahá'inoi vitúkea kó'oyene.

Poéhápoane ya xoko Kristu ne júdeu koánemaka po'ínuhiko xâne

¹¹ Énomone ngixínopinoe: Puyákapanapa yokóvo ne kékunoe nóvo, itínoe xâne ákoti itukapu júdeu, itínoe iháxoneti ákoti asasá'i vo'oku ákoyea sirkunsidá yákoenoe. Koati íhaxepike júdeuhiko nê'e, enepohikone áhati íhaxopeovohiko sirkunsidá koéti. Itea enepone sirkunsidá kó'iyeahiko, pohu muyókuke óvo, kixovókuti itúkevo xâne yara poké'e. ¹² Koati itínoe xâne ákoti éxa Kristu nóvo. Pé'itínoe yane xanena Itukó'oviti, enepohikone íhae Izaráe. Haina itínoe kixo Itukó'oviti mekúke yaneko koyuhó'ino íhae Izaráe itúkeamo xanéna koane kouókinoamo neko únati koekúti yuhó'inoa itúkeamo. Hainámaka apéti kíxoixonenoe xoko Itukó'oviti nóvo. Koáhati ávoti yexánoe Itukó'oviti yanekóyoke.

¹³ Itea kó'oyene vo'oku itúkeinovi Kristu Jesus, yahí'okopovone Itukó'oviti vo'oku itina Kristu ovokóvoti ya kuruhúke, itínoe ákoti malí'ákapu Itukó'oviti nóvo. ¹⁴ Koati vo'oku Kristu kuti'inoke unatípinokokoti visóneu, itínoe ákoti itukapu júdeu koánemaka uti júdeu. Énomone kuti'inoe póhutipone júdeu yoko po'ínuhiko xâne ákoti itukápa vo'oku uké'exopeane Kristu ne púveokoko, enepone kuti koeti ípi haxakoâti ne júdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukapu júdeu. ¹⁵ Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, koáne ne énoti páhoenovi vitúkea, ákone xunáko voukeke vo'oku uké'exopinovea Jesus yaneko namukópo koxé'uke ésa'i pahúnevo úti ya kuruhúke. Yane ituko inámati koekúti koeku poéhapeane xokóyoke ne xanéhiko haxá koyeókokoti

nóvo, enepone jûdeuhiko yoko xâne ákoti itukápa, kutí'inoke uhépépotine isóneunokoko. ¹⁶ Ahí'okopanehikomaka Itukó'oviti ya póhutipoke koxe'úti ne pi'áti kó'iyevokux xâne, enepone jûdeuhiko koane po'ínuhiko xâne ákoti itukápa. Koati vo'ókuke ítuke Jesus ya kuruhúke kutí'inoke uke'éxopinoati púveokoko. ¹⁷ Simoné'e ne Kristu yara kúveu mêum, omino uhá koeti xâne inámati ihíkavoti porexotu úhepeko isóneu ikéneke Itukó'oviti. Omínopea, itínoe ákoti itukapu jûdeu ákoti malíka Itukó'oviti nóvo, koane omínoamaka ne jûdeuhiko ákoti ahíka Itukó'oviti. ¹⁸ Koati vo'oku ítukeinovi Kristu motó'iyevoa símea nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ne jûdeu, koánemaka ne po'ínuhiko xâne ákoti itukápa, koeku poéhayea ne ovo'ó koe'éviti, enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koeku kó'iyeaneye, hainá'ikonoe iti pó'iti ya xanena Itukó'oviti. Hainámaka kutí keti xâne yonóheoti ákoti poké'exa yonópoku. Itíponenoe yonópoti vanúkeke kuteâtímaka ne po'ínuhiko kasása'iuo Itukó'oviti. Itíponenoe xanena Itukó'oviti kopo'ínukokoti. ²⁰ Itínoemaka kutí koeti péti koéxepoe Itukó'oviti. Kene poéheve ne koexépoeti, énomone neko nduse koeti ihikau Kristu, koánemaka ne po'ínuhiko porófeta, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u. Kene koati turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôî turíxeokonoke péti, énomone ne Kristu Jesus. ²¹ Énomonemaka porexó'ovi kóukoponeovo úti ikéneke, kuteâti koeku ukóponea péti koexépoeti. Yoko póhutihiko úti, uti kutí koeti tixuluya, ainóvoti koati tokopóvoti ókoku, kutí'inoke vukopónoti vitúkeovo koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti, koati haxakínovotimaka Itukó'oviti. ²² Yoko ya koeku héki Kristu, yanêkomakaya, xané kixeti uhá koeti po'ínuhiko kutipóati yane itukéti koéxepoe, motovâti itíkivonoe óvoku Itukó'oviti koeku ovo'ó kó'iyevoi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti.

3

Ítuke Poûlu ya xapa xâne ákoti itukapu jûdeu

¹ Koeku kó'iyeaneye, émbeminopinoe Itukó'oviti, undi Poûlu, undímaka iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emó'u Kristu Jesus xepákuke, itínoe ákoti itukapu jûdeu. ² Yoko énjoa yéxinoe poréxeonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xepákuke ne hána'iti seánakovi. ³ Koati vo'oku kóuhapu'ikinonoa Itukó'oviti énjinoake koêku ne ihíkavoti ávoti exákana mekúke, enepone ngoyúhoinopikemaka yane pihotíne yúndoe. ⁴ Yoko enepo yihaíkanenoe, yexoâtimo poréxeonoa Itukó'oviti énjea ne koekúti ávoti exákana nóvo, enepone kóuhapu'ikovotine kó'oyene xoko Kristu. ⁵ Mekúke tumúneke ra káxehiko símokune úti, ako paréxakana xanéhiko yara kúveu mêum éxea koêku, itea kó'oyene kóuhapu'ikinoane Itukó'oviti neko sasá'iti ápostulu, enepohikoneko inúxoti iháxiu Kristu hókea, páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Kóuhapu'ikinoamaka Itukó'oviti ne po'ínuhiko ovóxe koyuhó'iyeti emó'u, evékinoatihiko xoko Sasá'iti Omíxone. ⁶ Enepone ákoti exákana nóvo, kóuhapu'ikinoakenehiko Itukó'oviti neko ovóxe, énomone itúkeovo itínoe ákoti itukapu jûdeu namukópomakamo unako kíxoaku Itukó'oviti ne jûdeuhiko, kuteâti kixínoake Itukó'oviti itúkeamo mekúke. Koane kóuhapu'ikinoamaka itúkeovo he'uxópovoti ya póhutike koxe'úti, itínoe ákoti itukapu jûdeu xané kixeâti ne jûdeuhiko, koeku itúkeovo Kristu ketútínoe, koane itúkeovo xepákukenoe yonómaka neko koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. Énomone neko yuhó'inoa Itukó'oviti ne xanéna mekúke koêku ne únati kíxoakumo, enepone kóusexinovike vo'oku ítukeinovi Kristu Jesus, kémonenoe yane inámati ihíkavoti omínovike.

7 Yoko koati énomone ngoyúho xapa xâne ne inámati ihíkavoti, kuteâti isóneunonu Itukó'oviti indúkea. Koati ímbara xokóyoke ya hána'iti seánakonu, índone indúkea vo'ókuke ne hána'iti xunako Itukó'oviti ko'ítuketi njokóyoke. 8 Ūndi kixóneye Itukó'oviti, undi yupihóvoti ákoyea omótokea kíxeokononeye ya uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo. Ikó'iparaxonoa Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ákoti itukapu júdeu ne inámati ihíkavoti koyuhoâti koêku ne Kristu, koáne ne êno hána'iti itípanevo yoko seánavoti ákoti itoâti kayúmakea koêku. 9 Poréxonumaka Itukó'oviti ngoúhapu'ikea xapa xâne, koêku ne hána'iti ihíkavoti íhae xokóyoke ákoti exákana mekúke, enepone uná koyêti ya isóneuke Itukó'oviti ukeátinekene. Yoko koati énomone pahúkôa ápeyeya ne uhá koeti koekúti. 10 Poréxonu ngoúhapu'ikea ra kixovókuti kó'oyene, maka iyúseane hána'iko ne kó'exoneyea Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku ko'ítukeya xapákuke ne kutípotihiko Kristu, enepone uhá koeti ho'uxínovoti ítuke. Koati kaha'âti Itukó'oviti iyúseyea xapa uhá koeti payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koánemaka xapa po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke. 11 Yoko énomonemaka itukóvo isóneunoa Itukó'oviti ukeátinekene tumúneke ápeyeya ra mêum. Enepone isóneu, kóúsokoane Itukó'oviti xoko Vúnae Kristu Jesus, 12 poéhane itukóvo motó'inovake yúho'íxea úti Itukó'oviti ákoti pikone úti, vexoâti yumópeovimo. Yoko kó'inokeneye vo'oku kúveua úti. 13 Énomone ngxínopinoo ákoyea kemúya'ika iséneu yane ngoítoponeovo kotífveti koeku omínombinoe emo'u Vúnae. Koati énomone kutí'inoke motovâti elókeyea yokóvo, vo'oku yéxinenoe ne emo'u Itukó'oviti, enepone omínombike.

Po'i orásauna Poúlu epemínoti íhae Éfezu

14 Énomone imbúyukexino nonékuke Ha'a úti íhae vanúke. 15 Yoko anêko íha xoko uhá koeti xe'éxapone, koêkuti óvolhikoku, itukapu vanúkeke, áko'o poké'eke. 16 Émbemo Itukó'oviti vo'oku itúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti hunókoku itípanevo, évekinopinoo xunakóti ya xoko Sasá'iti Omíxone, motovâti itúkeovo koati xúnati ne iséneu ikéneke. 17 Yane motovâtimaka ovo'ó kó'iyepinoo Kristu koeku kívivoa, kutí'inoke kexuhévekotonotimo koane títiu keyétinoemo ya hána'ítike ákoyea omótovovi okóvo Kristu. 18 Yane yexoâtimo, kuteâti koeku uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, itúkeovo koati yupihóvoti hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, koane ákoyea hunókoku në'e, kuteâti koekúti ákoti itoâti íhíxea vakúko, eyékea, hána'iko yoko upénoko. 19 Koane yeopátimo hána'iko ne ákoyea omótovovi okóvo Kristu, itúkeovo yupihóvoti anú'ukea ítone isóneu xâne éxea koêku, kutí'inokemo uha-uhá koetímo ipúhíkea ya xikóyokenoe ne hána'iti itípanevo Itukó'oviti.

20 Koati motovâti itúkea Itukó'oviti koekútihiko yupihóvoti anú'ukea uhá koeti mani vépemoake, koane uhá koeti koêkuti vâha, muhíkova ne isoneú kíxoneiko úti. Yoko kó'inokeneye vo'ókuke ne hána'iti xunáko ko'ítuketi xoko úti. 21 Itúkapuikopo énomone ihayú'ikakana vo'ókuke uhá koeti ne kutípotihiko Jesus ho'uxínovati ne ítuke, koánemaka vo'oku Jesus Kristu. Ákoeneye ya uhá koeti káxehiko ápeyeakumo xanéhiko yara kúveu mêum, koane ikénepoke, ákoti hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

4

Póhutipone ne uhá koeti kuvóvoti Kristu

¹ Vo'oku kó'iyeaneye, hara injíko'okopinoe, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea emo'u Vúnae: Konókoti yéxi yómivo nonékuke Itukó'oviti kuteâti motókeyea kó'iyea ne kasása'iupo Itukó'oviti, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti ihaxíkopi héki. ² Itíkapunoe xâne ákoti kapayásakinapukoko, koane itúpa'ikoti, yoko ákoti ímauvo. Konókotimaka yéxi íti uhá koeti kixónvoku po'ínuhiko úti ákoti imeíkinapa, koèkumaka ákoyea omótovokoko yokóvo. ³ Kéxuna'ixapumaka yíxivo ákoyea héxakexipukoko, koane itíkivo póhutipone ikéneke Kristu, kuteâti poréxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyea ne xâne ikéneke Vúnae. Énomone yákoeneye, koèkumaka itúkeovo úhepetike isoneúti yóvoheixonoe, ákoinoke ópoe'ainokoko iséneu. ⁴ Vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotúti úti. Poéhaxomaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koe'éviti. Poéhaxomaka ne kúxoixone úti ikéneke Vúnae, véxone kousokeovomo, kuteâtimaka ahá'inopi Itukó'oviti, kutí'inoke ihaxíkopi héki. ⁵ Poéhaxomaka ne Vúnae koáne ne koati kaná'uti kúveova úti. Poéhaxomaka ne koati kaná'uti sasá'ipeane úti, kutí'inoke vahíkovoti ya iháke. ⁶ Poéhaxomaka ne Itukó'oviti, Ha'a uhá koeti úti, enepone éxoti koeku uhá koeti úti, enepone ko'ítuketimaka xoko uhá koeti úti, koane ovo'ó koâti ne uhá koeti hokoâti.

⁷ Yoko póhutihiko úti, anéye seánakovi Vúnae, véxone vitúkea itukeke, kuteâti isóneunovi Kristu ikó'iparaxeovi, póhutihiko úti. ⁸ Yoko énomone kó'ino ya emó'uke Itukó'oviti:

“Yaneko pihopóne Kristu vanúkeke, koítovo xanéhiko iká'ae Satánae nóvo, koane ikó'iparaxeoamaka” kôe. *Sáramu 68.18*

⁹ Kutí'ikopomea kixó'eko ne “pihopóne vanúkeke” koêti? Ako po'i kixone ákoti itukapu evésekea inúxotike ukeâti vanúke tukú koeti poké'eke. ¹⁰ Enepone evesékoti, énomoponemaka pihopô yákonoye vanúkeke itúkeovo payásoti oukeke uhá koêti, motovâtimaka itúkeovo énomone kousóko ahá'inoa Itukó'oviti ne uhá koeti koekúti. ¹¹ Koati énomonemaka poréxôa éxone itúkea ne póhutihiko xâne itukeke. Hane porexo po'ínuhiko itúkeovo ápostulu, enepohikone inúxoti páhoe xapa xâne koyúhoyea kaná'uko ne noíxone xokóyoke. Ina apémaka xâne ikó'iparaxoake koyúhoyea xapa xâne ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Ina apémaka po'ínuhiko xâne ko'ipârti koyúhoyea xapa xâne kixoku íteovo ya pahúnevo. Ina apémaka po'i xâne ko'ipârti itúkeovo inuxínoti ituke Itukó'oviti. Kene po'ínuhiko, ihikaxea emo'u Itukó'oviti ko'ipara. ¹² Kixínoakeneye Itukó'oviti maka kaúsakinane nókone ne kasása'iupo, poréxôati ukóponea ikéneke koane itúkeamaka itukexeake motovâti kóxuna'ixeovo ikéneke. Yoko aínovone póhutipone kuteâti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotútilhiko. ¹³ Ehanemo vitapána vitúkeovoxo póhutipone vo'oku kúveovo uti Vúnae, koane vo'oku véxeaxo ne Xe'exa Itukó'oviti, koane vitopónotimakamo vitúkeovo úsotine ikéneke Kristu ákotine ovó'oviku, ákotinemaka konokínovoviti, kuteâtimaka koeku usokó kó'iyea itípanevo Kristu, koane ákoyea ápahuina koekúti konokínovati. ¹⁴ Yane ákonemo vakútea kalivôno ákoti axúna isóneu. Ákonemakamo vakútea koekúti ákoti ináko, ómone ihunóvoti, kuteâti koeku xâne hokohi kixoti koèkuti kó'iyevoku ihíkavoti vekeâti xapákuke. Énomone ne ihíkavoti ukeâti éxeako xâne ahúkoti ya aúpu'ikea po'ínuhiko, yoko ahúkotimaka ya iyónea pahunévatike ne xanéhiko koésayu'iu, ákotihiho iyuseína koésayu'ixeokono. ¹⁵ Itea koeku hókea úti ne kaná'uti kixónvoti íhae xoko Itukó'oviti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo, kaúkapanapumaka úti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, motovâti kutí'iyea uti kixónvoku Kristu, enepone tuti úti. ¹⁶ Koati énomone poréxó'ovi koukóponeovo úti ikéneke, uhá koeti uti

kutipoâti, uti kutí koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. Yoko enepone koxe'u úti, ápe itúkovo ne póhutihiko iháxakexoku koane ekéyokoku yoko kúso, vékoku xunáko, kutí'inoke ehevókovoti koane únati ko'ítukeyea, kutí'inokemaka payá'iti koane ukopónoti. Yoko énomonemaka koéneye úti ikéneke Kristu kóukoponeokoko úti yane véxone vitúkea itúkeke, koékumaka ákoyea omótovokoko vokóvo.

Inámati kixoku vitúkeovo koeku koíteovovi ne Kristu

¹⁷ Koeku kó'iyeaneye, injikó'okopitinoe ya iháke Vúnae ákoyeane yusíka kití'iyi xâne ákoti éxa Itukó'oviti, vo'oku ainóvoti isoneúti ákoti itóponone nonékuke Itukó'oviti ne ko'ísoneu. ¹⁸ Koati hahakú koeti isóneuhiko. Áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxa ne kaná'uti kixóvókuti íhae xokóyoke. Yoko kó'inokeneye vo'oku itúkeovo koati tiú'iti ne omíxone. ¹⁹ Ákonehiko téyapana. Koati sikovó koêti itúkea ne váhere úhepune mýyo. Koati ú'uso-ú'uso koyêti itúkea uhá koeti kó'iyevoku koekúti yupihóvoti ákoyea aúnati. ²⁰ Itea ako ákoeneye neko íhikexokonoke koeku Kristu, ²¹ itukovo koati kaná'uti kémineneo yúho koane íhikexikonone koêku ne kaná'uti kixóvókuti ukeâti xokóyoke. ²² Énomone ne íhíxaxopiti kónokea kiríkopi kúxoti kixeku itíkivo, enepone heu-heú koeti isáyu'ixeovo vo'ókuke ne váhere yáha itíkinoe ixómoti aupú'ikopi. ²³ Konokoâtimaka inámapea iséneu ya uhá koeti kixeku ke'ísoneu. ²⁴ Kuteâti kixóvoku xâne itúkopea sasá'iti ípovo, énomonemaka yákoeneye koeku ápeyea inámati kixépvoku kuteâtimaka kixóvoku Itukó'oviti, enepone porexópeatinoe. Énomone ne koati ponóvoti koane sasá'iti kixeku itíkivo ukeâti hekópi ne kaná'uti kixóvókuti íhae xokóyoke.

²⁵ Konókotikopo kiríkopi simíkikixi. Póhutinoe íti, konokoâti itúkeovo kaná'uti emo'úti ne keyúhoino po'ínuhiko úti, vo'oku uti póhutipone kuteâti koeku koxe'úti ya ikéneke Jesus tuti úti. ²⁶ Enepo áva ímekivoku, hako pehukóvo vo'ókuke. Hako herú kixe káxe íme'ixivo, ítea aká'ikaneye keúnakapa iséneu. ²⁷ Hákomaka perexôa ne Ndeâpu ápeyea vekínopiku. ²⁸ Enepone xâne yómotinovo oméxea, hákone omêxo. Konokoâti ko'ítukeyea, iko'ítukexoati ne vó'u ya únatike itukéti, motovâti ápeyea huvó'oxope po'ínuhiko xâne apêti nókone. ²⁹ Hako keyúho váhere emo'úti. Ópoehane únatinoe emo'úti yokóyuhó, maka ukápanane po'ínuhiko xâne ikéneke Vúnae vo'ókuke, itepónitimo nókone kámea. Yane yominoátime únati koêku ne kamópitihiko. ³⁰ Hako keikáxu'iki okóvo ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone hoénaxeopike Itukó'oviti itíkivo xanéna yaneko káxe koíteovovikumo ya uhá koeti vahérévokoti yara kúveu mêm. ³¹ Hako yunakôa iséneuke ne koékuti kotivépiti. Kiríkapa nê'e, xaneâti ne húketi ímeinevo yoko kotú'iyea ítine. Kúteanemaka koêku ne yorixíkoko yoko ihékikoko, koane uhá koeti váhere ítikeino po'ínuhiko xâne. ³² Ítikapunoé ítipakinovokoti koane koseánakokoti. Hákomaka ímeheixo iséneuke ne ítukeinopi po'i xâne kotivépiti, ítea kutí íxea ákoti ítuke kotivépiti, kuteâtimaka kixópiu Itukó'oviti enepo kotuyópo pehúnevo vo'oku ivókinovovi Kristu.

5

Kixoku itúkeovo ne xâne hokoti Jesus

¹ Hékaikopo kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti vo'oku itínoe xe'éxapone ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. ² Enepone kixeku itíkivo, konokoâti ími ya ákoyea omótovokoko yokóvo, kuteâtimaka ákoyea omótovopinoe okóvo Kristu yaneko

ivokínovovi, enepo itukópovo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahunévoti. Yoko ínixeа Itukó'oviti unako koêku neko ítúke.

³ Kene ne ákoyea sayá'íkapeapa xâne ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, koáne ne ikópiti'ikeovo ítúkoti po'i váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i, koáne ne ixómoyea íyokovo ítúkevo po'ínuhiko xâne, ako yusíka ápeyeа kixeku ítíkivo kuteâti nê'e, vo'oku ítínoe kasása'iupo Itukó'oviti yoko motókea sasá'iyea kixeku ítíkivo vo'ókuke. ⁴ Hako keyúho emo'úti ákoti aunáti. Hákomaka keyúho kuteâti yuho xâne ákoti isóneu. Koáne ya ikémohixi po'ínuhiko xâne, hákomaka kitêa ne xâne ákoti téyapana enepo koyúho, vo'oku ako ítópoinovike koekútihiko kuteâti. Itea hara konokóvo víkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti. ⁵ Koati konokoâti yéxi rà'a: Ákomo ápahuina xâne urúkopovoti natíxokuke Kristu xoko Itukó'oviti vanúkeke koeku ítúkeovo xâne ákoti sayá'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, ítukovo xâne koesáyu'ixopovoti, ítúkoti po'ínuhiko koekúti kuteâti ákoyea asása'i. Kúteanemaka koêku ne xâne poe'ánoti isóneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyokeovo ítúkevo. Vo'oku enepone xâne koetíneye, hane hóko po'ínuhiko koekúti íyoevo, kene haina hokoti Itukó'oviti.

⁶ Hákonoe sikêa ápeyeа aupú'ikopiti enepo áva xâne koyuhoâti ákoyea ákoeneye. Koati vo'oku koekúti kuteâti ípíhophoinoakemo Itukó'oviti ne xâne koetíneye kixoku ítúkeovo, enepohikone ákoti ítukâ ne páhoenovoti Itukó'oviti. ⁷ Hákoikopo kitipásea ne xâne kuteâti nê'e. ⁸ Yoko mekúke, koati ítínoe xâne ovóheixoti hahákutike. Itea kó'oyene koeku hekópi Vúnae, uhapú'itike yóponenoe. Yusikóneikopo iyúseyea ítíkivo xâne ovóheixoti uhapú'itike vo'oku kixeku ítíkivo. ⁹ Vo'oku enepone ovóheixea uhapú'itike, hara pôreupo ítúkeovo ítípakovoti ne xâne koane ponóvoti kixoku ítúkeovo, koane ákoti semekékexa. ¹⁰ Yapásika yéxi ítíki koekúti ínixone Vúnae unátíyеа. ¹¹ Hákonoe kitipáseahiko ne xâne ovóheixoti hahákutike, vo'oku ako únati pôreupo ne kixoku ítúkevohiko. Itea ítíne kauhápu'ikina ítúkeovo pahukóvotihiko. ¹² Vo'oku enepone kixoku ítúkeovo xanéhiko ovoti hahákutike, yupíhovo váherexea. Póhutine koyúhoyea úti koêku, teínoа úti. ¹³ Itea uhá koeti koekúti enepo kouhápu'ikokono, iyúseo ítukóvotiye vo'oku uhá koeti kouhápu'iuti, í'yuse kóye. ¹⁴ Énomone kó'ino ne kixonéti koêti: “Yíkapu ítínoe kutí koeti imókoti. Yexépuкаpi xapákuke ne xâne kutí koeti ivokóvoti, enepohikone evókovoti ya váherevoko, ítínoe xâne kutipasí koâti, yane kouhápu'ikopopitinoemo Kristu” kôe. ¹⁵ Yokóhiyanaikopo kixeku ítíkivo. Hako ikítipasikovo xâne ákoti isóneu, itea ítíkapu kó'isóneuti. ¹⁶ Konókotimaka yéxi kixeku iké'ítukexi kexéna, vo'oku enepora káxehiko símokune úti, koati ápepe váherehiko koekúti. ¹⁷ Hákoikopo ítíkovovo xâne ákoti isóneu, itea yapásika yéxi ahá'inopi Itukó'oviti.

¹⁸ Hako síkovó kêa ítúkeovo xúnati ekâti exô kêku, vo'oku poéhane váhere koekúti omíno xâne nê'e. Itea kirí'akapu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, motovâti ítúkeovo énomone exô kêku. ¹⁹ Kéxunakaka ya keyúhoinokoko sâramuhiko. Iméka'ikamaka Vúnae ya akenéti kahaná'ikeati íha, koane imékapumaka po'ínuhiko akenéti koyúhoti kixóvoko Vúnae. ²⁰ Itúkapu xâne ixómoti ikoró'ixinovo Itukó'oviti, Ha'a úti, ya íháke Vúnae Jesus Kristu. Énomone yákoeneye ya uhá koeti koekúti. ²¹ Hako kepayásokinovokoko, itea usó yákovone ítíki ínixone po'ínu úti unátíyеа, vo'oku ítíkivo xâne teyoti Kristu.

Ahá'inoa Kristu kó'iyеа ne xâne komuxónekokoti

²² Ako yusíka kapáyasokinovo îma ne senóhiko. Konokoâti téyeya. Yane akoéneye, koati exókovotihiko téyeamaka Kristu. ²³ Vo'oku koati tuti sêno ne îma, kuteâtimaka koeku itúkeovo tuti uhá koeti úti ne Kristu, uti kutipoâti, uti póhutipone ikéneke kuteâti koêku koxe'úti. Énomone koéneye úti koeku kotútiyeya uti Kristu, enepone koitóvoviti ya pahúnevo úti. ²⁴ Kuteâti koeku itúkeovo Kristu exó koeku úti, uti kutipoâti, uti ho'uxínovati ne ítuke, énomonemaka kónoko kó'iyeaneye ne sêno xoko îma ya uhá koeti koekúti.

²⁵ Kene itínoe koyénoti, hákonoe motovâ yokóvo ne yîno. Hane ákoeneye, kuteâti kíxoaku Kristu ákoyea omótova okóvo ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke, koeku ivókinova. ²⁶ Kixínovikeneye, uti kutipoâti, motovâti vitúkeovo haxakínovati ne ítuke, uti kasása'iupone koane ahiúti ya iháke vo'oku sasá'iti emó'u. ²⁷ Kixínovikenemakaye, motovâti vitúkeovo êno hána'iti ihayú'iuti ákoti visáyunevo nonékuke, ákotimaka koêkuti ovó'oviku, itukovo po'ínu koekúti kuteâti, motovâti vitúkeovo koati sasá'iti, koane ákotimaka ovó'oviku kopití'iti nonékuke. ²⁸ Kene ne koyénoti, kúteanemaka koêku kónokea ákoyea omótovo okovo yêno. Kuteâti kixópovoku ákoyea kamáxatikapapu nê'e, énomonemaka kónoko kíxeaneye ne yêno. Vo'oku enepone hóyeno kixotíneye yêno, koati ákotimaka kamaxátikapapu. ²⁹ Ako ápahuina xâne pupovópoti. Ako kalíhuina, itea kátarakopovo, kuteâtimaka kíxoaku Kristu ne kutipoâti, enepohikone uhá koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³⁰ Vo'oku uti kuti koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotúti úti. ³¹ Yoko hara kuti'inoke kuríkoti há'a yoko êno ne koyénoti, komúxoneyea yêno. Yanê'e, koati póhutipone ne pi'âti. ³² Enepora poéhapeane ne pi'âti, koati hána'iti isoneúti ovâti ákoti itopónoati éxea koêku. Yoko hara ngixo itúkeovo póhutipone xoko Kristu ne kutipoâti, enepone heú koeti ho'uxínovati ne ítuke. ³³ Yoko itínoemaka kíxo. Hákoikopo motovâ yokóvo ne yîno, póhutinoe îti. Kuteâti kixépovoku ákoyea kemáxatikapapu, énomonemaka íxeaneye ne yîno. Kene ne ko'ímati, konókotimaka téyeya îma.

6

Nókone kó'iyea ne kalivôno koane há'a yoko êno

¹ Yakútiponee yá'a yoko mémaina, itínoe kalivôno, koeku itíkivo kutípoti Vúnae Jesus, vo'oku koati ponóvoti ké'iyineye. ² "Tíya ne yá'a yoko mémaina." Vo'oku xapákuke neko yehí koeti páhoenoví Itukó'oviti vitúkea emó'uke, koati énomone ne inúxoti páhoenoví, koyúhoti vikó'iparaxeokonome vituká. ³ Énomone ra koêti: "Maka aúnatine kêku, epó'oxo maka á'umone yóvi yara kúveu mêmum" koêti. ⁴ Kene itínoe koxe'éxati, hákomaka imeíkoea ne xi'ixaxapa enepo seya'íka. Itea yenéka, seya'íkoati, koane yexókoati nókone kó'iyea kuteâti íhikaxovike Vúnae.

Nókone kó'iyea ne ahinoêti koáne ne pahukoâti

⁵ Kene itínoe ahinoêti, itika uhá koeti páhoenoví itíki ne pétarauxa, koane tíya, pikeâti ákoyea opónovo ne ítike. Hako itukohí kixe ke'ítukeyi, itea kényusea. Enepo akoéneye, koati yexókovoti itúkeovo Kristu ke'ítukeino. ⁶ Hákomaka poehâne kényuseyi ke'ítukeyi koeku komomó kíxoixeopi pétarauxa, keha'âti iháyu'ikeopi, itea heru'ó íxea yomíxone itíki ne ítike kuteâti ahá'inopi Itukó'oviti vo'oku itíkivo ovoxe Kristu. ⁷ Hako mitatahí kê ke'ítukeyi, itea itíka ya unákoke iséneu, yexókovoti itúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti ke'ítukeinoti xâne. ⁸ Ákoeneye ítike, yexoâtimaka ápeyemo námoepo póhutihiko

xâne itúkoti únati, káyukopinoakemo Itukó'oviti, yusíkoti ápeyea pahukoâti ko'ítukeyea, áko'o áko'oyea. ⁹ Keánenoe, itínoe apêti ahínoe, konókoti péni kíxeaku ne yahínoe. Hako vaheréxinoa yiúho keha'añoati píkeopi, vo'oku yéxi ápeyeamaka Yúnae vanúkeke, Únaemaka ne yahínoe. Yoko kitíkokonenoe nonékuke.

Sa'íkevake úti ne Ndeâpu

¹⁰ Tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko po'i injíko'okopikenoe. Itúkapu Yúnae yoko hána'iti xunáko koxunákopinoe. ¹¹ Iké'itukexa ne uhá koeti xunakóti, enepone kutí koeti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti, pónepi Itukó'oviti se'íkivoa ne Ndeâpu, motovâti títiu kéyeyi ákoti ikarákapi nê'e ya koêkuti mani veinopike ya éxeako. ¹² Vo'oku enepora kóxuna'ixeovo úti sa'íkevake úti ne okopó'oviti, haina xâne apêti múyo kuteâti úti vokópo, itea koati vokópoti xunakóti ákoti vinixâ, enepone xunako koati payásotihiko ndémoniu, ovóxehiko Ndeâpu, yoko uhá koeti po'ínuhiko ovóxe koêkuti pahúkoku, enepohíkone pahukoâti ne xanéhiko yara kúveu mêum ovóheixoti hahákutike. Énomonemaka ne xunako ákoti yumaxápu ndémoniuhiko ovóheixoti ya híyeu vanúke itúkoti uhá koeti kó'iyevoku váhere koekúti. ¹³ Iké'itukexaikopo ne uhá koeti pónepike Itukó'oviti, enepone kutí koeti ípovo húndaru, sa'íkovope yóno xapa isukókoti, maka usó ákoe ne se'íkovope enepo simâpu káxehiko kurí'uxeovokuxomo váhere kixovókuti. Enepomo iteáne se'íkivoa uhá koêti ne xunako Ndeâpu okópeopike, títiu keyétimo, koane ákomo itoti íkorokeopi.

¹⁴ Kéxunakapuikopo yane kaná'uti kixovókuti kitípone, enepone kotíú'ikopiti kuteâti koeku hó'e húndaru kótiu'ikea uhá koeti po'i ípovo. Yíxapumaka péni kixeku itíkivo, vo'oku énomone kutí kôe sa'íkovope húndaru íphione xa'ákuke. ¹⁵ Kene kuteâti koeku hapátuna húndaru kóxuhevake, kéxuhevkapumaka yane itíkivo usó koyêti koyúhopoinoa xâne ne inámati ihíkavoti koyúhote koeku Kristu, enepone ominoâti unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ¹⁶ Enepone kívivo Itukó'oviti, itíkamaka se'íkovope, enepone kutí koeti pé'uti haváva, ómo'ixone húndaru, topíkone xuméxeake anáne, maka se'íkapano ne uhá koeti koímaiti veínopike Ndeâpu, enepone kutí koeti koâti koímaiti xuméxeopike nê'e. ¹⁷ Kene ne koíteovopi Kristu ya pehúnevo, kutí íxea xovo'i húndaru, kéhiyanape tiúti, motovâti ákoyea vekínopiku Ndeâpu koésayu'ixea iséne. Kene ne emo'u Itukó'oviti, enepone ikó'itukeu Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti isóneuke xâne, itíkamaka ke'ítukepe, enepone kutí koeti hána'iti pirítauna húndaru. ¹⁸ Énomone yákoeneye, koêkumaka yómi xoko Itukó'oviti ya orásaum ne uhá koeti koekúti, yepemoâti huvó'xeopi. Ya uhá koeti kéyeku, itika orásaum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Hako kutí kê xâne imokoo koyêti, itea itíkavu iyukóvoti isóne, ákotimaka imaxovó ixêa itíkinoe orásaum ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti. ¹⁹ Yépeminanumaka Itukó'oviti, maka enepo ongoyúhoyea emó'u xapa xâne, ongóyuhoeane ákoti mbíkone, koane omótovanemaka ngóuhapu'ikinoe xanéhiko ne ihíkavoti ávoti iyusêa mekúke, kouhápu'ikovotino kó'oyene yane inámati ihíkavoti koyúhote koeku Jesus. ²⁰ Yoko énomone pahúkinonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne ne Jesus, upánini itúkovo íka'ákovokutike óvom kó'oyene. Itíkinanunoe orásaum maka ongóyuhoeane ne emo'u Itukó'oviti ákoti mbíkone kuteâti nóngone indúkea.

Ítuke Tíkiku yoko íkopovope Poúlu yútoeke

²¹ Haramo koyuhó' inopinoe uhá koeti ngóyeku koane índuke, Tíkiku, enepone po'ínu ûti xoko Jesus ákoti omotóva ongóvo. Yoko koati kuvovóneti nê'e yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ²² Mbahúkoa xepákukeno itúkopoinopi yeyékou maka yéxane kóyeku ûti yâye, epó'oxo maka aúhepene iséneu koeku yéxi kóyeku ûti.

²³ Itúkapu úhepetike isoneûti ukeâti xoko Itukó'oviti yóvoheixonoe, itínoe po'ínu ûti xoko Vúnae. Koane itúkapu ákoyeake omótovokoko yokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixomaka, koêkumaka kívivo Vúnae. ²⁴ Itúkapumaka hána'itike seánakovi Itukó'oviti óvoheixo ne uhá koeti xâne ikaná'uxoati ne ákoyea omótovo okóvo Vúnae Jesus Kristu.

Hunókokune.

FILÍPENSI

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Filípu

Enepora koyuhópeti, hara yóno xapa xanena Itukó'oviti ya pitivóko iháxoneti Filípu. Turixoa Poûlu neko égereja yaneko pí'apeke yónoa koyúhopenea emo'u Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Átu 16.12-14. Koati ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yutoxôa ra koyuhópeti. Éxokoa Poûlu neko íhae Filípu enó'iyea tiú'iti koekúti vékoku xâne hokoti Jesus. Yónoa okóvo Poûlu neko inámati kutípotihiko Jesus vo'oku ápeyea xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itúkapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Éxokoa Poûlu nókone kó'iyehiko vo'ókuke ne tiú'iti koekúti vékokuhiko. Haina póhutine, itea koati ikoró'ixinovotimaka íhae Filípu vo'oku páhoenoahiko, huvó'oxeake ya nókone.

Éxokoamaka Poûlu ne íhae Filípu ákoyea omótova okóvo. Koyúhoinoamaka iyúseyea kaná'uko ne hókeahiko Jesus vo'oku kixoku kúveovo Vúnae, koáne vo'oku elókeyea okóvo, koáne vo'oku ákoyea haxákeapukoko, koáne vo'oku itúkeovo tiú'iti ikéneke Jesus. Enékoahikomaka kónokea íkutipasikeovo kixóvoku Kristu ya ákoyea kapáyasakapu, koáne ya itúkea ahá'inoa Itukó'oviti, kuteâtimaka kixoku itúkeovo ne Kristu yaneko ivokóvo kuruhúke, kutí'inokemaka kapayásokopati Itukó'oviti, porexoâti itúkeovo hána'iti ihayú'iyuti ya uhá koêti.

¹ Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu yoko Timóti, uti ovoxe Kristu Jesus. Pahúkinopeano e úti ra koyuhópeti, itínoe íhae Filípu kasása'iupone Kristu Jesus, keánemaka itínoe inuxínoti itukéti ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, yoko itínoe noivókoeti itúkeovo ndeákinu ya imokóvokutike. ² Itúkapu ya hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka ya úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Orásauna Poûlu

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, nguvónone, vo'oku uhá koeti púyaevo ongóvo ve'ókukenoe. ⁴ Uhá koeti indúko orásaum, kóyekune émbeminopinoe Itukó'oviti ya elókekoke ongóvo. ⁵ Íngoroixovo xokóyoke vo'oku kixékunoe hivó'oxinu ngoúkopenea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus, ukeâti inâ kitipoánoe tukú koeti kó'oyene. ⁶ Enepone únati itukéti tûriu Itukó'oviti xepákuke, koati enoâti kóusokeamo tukú koetimo neko káxe aukápapune Kristu Jesus. ⁷ Koati motokeâti kó'inopinoye inzóneu, vo'oku ákoyea nguríkapihoe inzóneuke, yusíkoti itúkeovo ika'ákovokutike óvonzeixo, áko'o koeku énjokea kaná'uko ra inámati ihíkavoti xoko ávoti akutípoa, áko'o koeku nzuvó'oxea po'ínu úti kóxuna'ixeovo hókea, koáhati kutikókotine úti vitúkeovo ko'itúkeinoti Itukó'oviti ya hána'itike seánakovi. ⁸ Éxoa Itukó'oviti kaná'uyea yupíheovo inángurukeovopinoye, koane yupíheovo ákoyea omótovopinoye ongóvo. Yoko enepora kó'iyeaneyea ra inzóneunopinoye, koati ukeâti xoko Kristu Jesus.

⁹ Émbeminopinoemaka Itukó'oviti inamá'axoyeane ukopóno ne ákoyea omótovokoko yokóvo, xaneâtimaka itíkivo koati exoâti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Émbemoamaka yéxi péni iséneuno uhá koeti koekúti, ¹⁰ maka itúkapune kixovókuti yupihóvoti unáko ya uhá koêti ne neivokoxo, epó'oxo itúkapunemaka ponóvoti ákoti óvaku yaneko káxe aukápapu Kristu Jesus, ¹¹ koáne itúkapunemaka ainóvoti únatinoye koekúti itíko vo'oku xunako Jesus

Kristu ya xikóyoke, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti koane kahaná'ikokonotimo ne Itukó'oviti.

Koati ovoxe Kristu ne Poûlu

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ngahá'amaka yéxi itúkeovo vo'ókuke ne uhá koeti tiú'iti ngxókonoku, kutí'inoke ukopónoti ra inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus. ¹³ Yoko koati exoâti húndaru koyonónuti ika'ákavokutike itúkeovo vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu kutí'inoke inga'ákokonoti. Koane éxoamaka ha'ínehiko, enepone uhá koeti húndaru koyónoti ya óvokuke nâti, kó'iyeaneye. Éxoamaka uhá koeti po'ínuhiko xâne yâye. ¹⁴ Epó'oxo vo'ókuke ne ingá'akeovo, inamá'axoneoxo ako pika koyúhoyea emo'u Itukó'oviti ne po'ínuhiko úti xoko Kristu, kalihanini uhá kó'iyea. ¹⁵ Kaná'uti ápeyeva po'ínuhiko koyúhotei koeku Kristu vo'oku kahá'ayea itúkeovo ihayú'iuti ya undíke, oposíkoti enó'iyea hokoâti ya undíke. Itea ápemaka po'ínuhiko koati ponóvoti isóneu koyúhotei koeku Kristu. ¹⁶ Enephokone ponóvoti isóneu, koati itukoâti ne itukéti vo'oku ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, exoâti noívokoxeonu Itukó'oviti énjokea kaná'uko ra inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus xoko ávotihiko akutipoa. ¹⁷ Itea enepohikoneko po'i koyúhotei emo'u Itukó'oviti, koyúhoinoke koeku Kristu, koati kahá'ati kapáyasokeovo, kene haina vo'oku póneovohiko isóneu, po'okoâtihiho kurí'uxeovomo tiveko ngoêku vo'ókuke, koeku óveam ika'ákovokutike.

¹⁸ Yusíkoti kó'iyeaneye, itea ako yuvâti, vo'oku koékuti koeku koyúhoyeovo ne inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus, kóyeane elókeyea ongóvo. Yusíkoti itúkeovo vo'oku kahá'ayeahiko ikótivexea ngoêku, áko'o vo'oku itúkeovo ya ponóvoti isóneu koyúhoyeahiko, kóyeane elókeyea ongóvo. Epó'oxo ákomo hunókokoku ra elókeko ongóvo. ¹⁹ Yoko énja itúkevomo ya koeku itúkinonu orásum, koáne vo'oku huvó'oxeonumaka Sasá'iti Omíxone Jesus Kristu, kutí'inokemo mihe'ókinonoati Itukó'oviti ne onjéne imbúhikopea ra ika'ákovokuti. ²⁰ Enephokone koâti hána'iti yúmo'injovone koane ánja indóponea hará'a, ákoyeamo ápahuina índuke koteyókonutimo nonékuke Itukó'oviti, koane ixómoyeamo ombósiko ngahána'ikea Kristu ya uhá koeti ngxixoku indúkeovo, ákoti apáhuina xâne mbikone. Yoko kuteâti ixómoyea koéneye inzónu tukú koeti kó'oyene, énomonemaka koéneye ombósi'ixone kó'oyene, koêkuiko ámbeyea yara kúveu mêum, koánemakamo ya pevótike. ²¹ Vo'oku hara indúko ámbeyenoke, ngo'ítukeino Kristu. Kene ivangápu, yupihóvotinoxomo unako ngoêku ya xokóyoke. ²² Itea ava'ávo éngo vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti koeku ámbeyeko yara poké'e, yane ákone enja noívongoe. ²³ Koati apêti ne pi'âti koekúti ánja indúkea, ákoínokoe enja noívongoe yane pi'âti. Ngahá'anemaka mbihópea xoko Kristu. Koáhati énomone itukóvoxo koekúti yupihóvoti unáko ya uhá koêti. ²⁴ Itea ve'ókukeneo, énomone kónokino ámbeyeko yara kúveu mêum. ²⁵ Epó'oxo koeku énjea kénokinunoeko, koati enjoâti itúkevomo yâye ovó'ingo. Énja kóyeyeanemo ámbeyeko xepákukenoe, motovâti yukóponi ikéneke Kristu, koane motovâtimakamo elókeyea yokóvo ya kívivo Kristu. ²⁶ Yané'e inamá'axonemo áva kutí'inoke itikónuti yéyexovope koeku ngáyukopeovoikomo xepákuke.

²⁷ Kene enepone koati nokonéti xepákukenoe, énomone kénoki péni kixeku itíkivo, kuteâti nókone kó'iyea úti yane inámati ihíkavoti ihikaxovike Kristu. Yane yusíkoti noínjoponeopinoo, áko'o yusíkoti ángo'oyea xepákukenoe, kóyeanemo énjea títiu kéyeyi ikéneke Kristu, koane poéhayanemo yónoku iséneu

ikéneke. Koane enjoâtimakamo kutikokó ké'iyinoe kékuna'ixivo ípihi tumúne ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus kutípone úti. ²⁸ Hákonoe kalihú'ina píki koêkuti okopópiti, vo'oku énomonemo éxeahiko yonópeamo ípíhóponovokutike. Énomonemakamo yéxi yenópimo xoko Itukó'oviti. Yoko koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea píke. ²⁹ Enepone seánakopi Itukó'oviti, haina póhutine kitípi Kristu, itea koatímaka keítaponivo kotíveti vo'ókuke. ³⁰ Yoko koati kexuná'ixovotinoe ya tiú'itike koekúti ikéneke Kristu, kuteâtimaka neíxonoe njokóyoke yanekóyoke. Yoko énomonemaka yeyékoxonoe kóyeyekone ngoêku.

2

Ixíko'okoa Poúlu ne íhae Filípu kónokea kóseanayeokoko

¹ Enepone koati kaná'uti kixóvoku úti ikéneke Kristu, koati yuixóvoti uti venékeokoko koane kotíú'ikokoti uti visóneu, vo'oku ákoyea omótovokoko vokóvo, haína? Hainá'ikopomaka poéhapeane visóneu xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ákoti ihaxákeakaka visóneu? Hainá'ikopomaka vítpa'ikeokoko yoko kóseanayeokoko úti? Hainára, koati énomone koéneye ne kaná'uti kixóvoku úti ikéneke. ² Émbemopinoe iké'elokexi ongóvo koeku itíkivo xâne póhutine yónoku isóneu ikéneke Vúnae, koane kutikokó ké'iyinoe ya kixeku ákoyea omótovokoko yokóvo, koánemaka ya itíkivo xâne póhutine eópone omíxoneke yoko isóneuke, póhutinemaka yúmo'ixovone itúkea ikéneke Vúnae. ³ Koêkuti itukéti itike, hako itukovo vo'oku poéhayeane unako kêku yíxovo, áko'o vo'oku yopósiki ihéyu'ikikono, itea itíka ya ákotike kepayásakapu. Yoko péhutinoe, konókoti yóna yokóvo unako koêku ne po'ínuhiko xâne. Kene hako itukóvo unako kêku yóna ne iséneu inúxotike. ⁴ Hákomaka poeháne yáha itíki yíxovo, itea usó yákoyemaka ya aha po'ínuhiko xâne itúkea.

Kixoku koeku isóneu Jesus enepo inâ ikútipasikovovi

⁵ Enepone kixoku koêku isóneupinovo ne Kristu Jesus, énomonemaka ákoeneye iséneupinovo. ⁶ Vo'oku koati póhutinehiko ne Jesus yoko Itukó'oviti, itea usó kóye ne Jesus kuríkea itúkeovo koati kuteâti ne Há'a. ⁷ Epó'oxo uha-uhá kíxoá kuríkea neko kixóvoku itúkeovo koati kuteátine Há'a yaneko itukóponovo ovoxéti, enepo ikútipasikoponovo xâne yara kúveu mêum. Koati ikútipasikoponovoti yaneko símeaku. ⁸ Yaneko íhokoponeovoku kixóvoku xâne, yupíhova ikálíhuxopeovo, epó'oxo koe kurí'ó koe Itukó'oviti itúkea ahá'inoa, muhíkova ya ivókeovo kuruhúke. ⁹ Koeku kó'iyeaneye, koati kapayásokopati Itukó'oviti ya uhá koeti po'ínuhiko teyonéti. Poréxopamaka Itukó'oviti itúkeovo teyonéti ne iha Jesus ya uhá koeti po'ínuhiko ihâe ¹⁰ maka uhá ákoene xâne ya vanúke koáne yara poké'e koánemaka ya xapa ivokóvotihiko, ipúyukexino Jesus, ¹¹ koane heú ákoenemaka xâne koyúhoyea nonékuke po'ínuhiko xâne itúkeovo unae uhá koéti ne Jesus Kristu, kutí'inokemo ihayú'ikokonoti Itukó'oviti, Há'a úti.

Kauhápu'ikoti xâne kûrivokoevo ne kutípiti Kristu

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, kuteâti koeku kóyekuneyea kitípinu, yoko haina póhutine yaneko ambê xepákukeno, itea ínapoxo kó'oyene koeku ángo'oyea, ípihea tumúne ne itíki ahá'inopi Itukó'oviti, itínoe koítovone. Énomone itíko, yexókovotimaka itíkivo teyoti Itukó'oviti, pivoâtimaka keíkaxu'iki okóvo. ¹³ Vo'oku koati Itukó'oviti ko'itúke xikóyoke. Énomone porexópi iséneu kehá'ayi itíki itúke, koane énomonemaka koxunákopi keúsoki kuteâti ne únati ahá'inovi.

¹⁴ Koêkuti ítike, ítíka ya ákotike kepahákapu, koáne ya ákotike yarixákaka, ¹⁵ maka ítíkapune xâne ákoti koyuhoáti ápeyea váhere ítuke. Yanê'e, ítímakamo koati sasá'iti xe'éxapone Itukó'oviti ákoti óvaku, ákotimaka ikapítí'ikapu xapa xâne kúrivokoevo, enepohikone ainóvoti ákoti panápu, ákotimaka kayúsea kixoku ítúkeovo. Yanê keuhápu'ikoatihikomo kuteáti kíxoaku hékerekhiko ya vanúke kaúhapu'ikea ováti ra poké'e. ¹⁶ Koeku yéxoki po'ínuhiko xâne ne inámati ihíkavotí poréxoti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, ítínoemo éyenjovope yaneko káxe aukápapu Kristu, vo'oku ítínoe ákoinoke ko'ítukehí ángoe ítukeke Itukó'oviti, koane ítínoemaka kutí'inoke apêti ítóponone ne ngóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti.

¹⁷ Yusíkoti óvokeovo indína enepo ngaepékakana, itea enepomo injakánaneye, kutí koetímó ingó'iparaxoke Itukó'oviti nê'e yoneáti óukeke ne inúxoti ímbaraxoake, enepone ngóxunaneevo ítukeke kutí'inoke kivóvotínoe Itukó'oviti. Epó'oxo enepo injakánaneye, elóketimo ongóvo, koane motóvamaka elókeyea yokóvo. ¹⁸ Aélokenoekopo yokóvo. Ngoánemakamo, kutikokó koetímó ne elókeko vokóvo.

Ha'ínheko Poúlu

¹⁹ Ngúxoá ya xoko Vúnae Jesus ákoyeamo ingáxu'ikenexa mbahúkinopinoo Timóti, motováti kouhépekopeamaka inzóneu enjáne kéyekunoe. ²⁰ Vo'oku ako po'ínu kuteáti isóneu Timóti, ikaná'uxoateoxo yónea okóvo ne unako kékunoe. ²¹ Uhá koeti po'ínuhiko xâne, ainovo yonóheixoati okóvo ne ítukevo. Ako yána okóvo ne ítuke Kristu Jesus. ²² Koati yexoátineno motó'iyeeva kúveovokone ne Timóti, vo'oku kaha'iné kíxeonu ngoyúhoyea ne inámati ihíkavotí ítuke Kristu kuteáti koeku xe'exáti huvó'oxea há'a. ²³ Ehá'axomo enja ngixókonokumo, ngúxoá mbahúkeamo nê'e xepákuke. ²⁴ Ngúxoamaka ya xoko Vúnae ákoyeamo ánju'ikene mbíheá xepákuke.

²⁵ Itea kóyeane íninjea ngónokea mbahúkopinopinoo Epaforodítu, mbo'ínu xoko Jesus, nza'ínemaka ya ítukétike. Eneponê'e, koati ivokóponovoti ko'ítukeya ya ítuke Vúnae. Koatímaka péhoenonu omínonu hivó'oxinuku ya nóngoneke. ²⁶ Mbahukópatimo vo'oku inákurukeovopineno, koane êno tiveko isóneu vo'oku yeyéxoxi ká'arineya. ²⁷ Koati kaná'uti enó'iyea kíxoaku aríne. Kalíhanini ivókeovo vo'ókuke, itea kóseana Itukó'oviti. Haina póhutine nê'e, itea kóseanenumaka, puínónuti yupíheovo ikáxu'iyea ongóvo eneponi ivakápu. ²⁸ Vo'oku ká'arineya yanekóyo, íyovoneoxo ongóvo mbahúkopinopea kó'oyene, maka aélokeneoxo yokóvo neixápa, epó'oxo maka hákone po'í yónoku inzóneu. ²⁹ Aélokenoe yokóvo simápi vo'oku ítúkeovo po'ínu úti xoko Vúnae. Xâne kuteáti, koati konokoáti tíyinoe. ³⁰ Kalíhanini ivókeovo vo'oku yupíheovo kóxuna'ixeovo ya ítukeke Kristu. Yoko usó kóye ivókeovo, motováti huvó'oxeonu ya nóngoneke, koeku ákoyea omótova hivó'oxinu, vo'oku ákoyeanoe melíkanu.

3

Yuho Poúlu koêku ne poe'á kixoti ihíkaxea emo'u Itukó'oviti

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko po'í ánja ngoyúhoinopea: Aélokenoe yokóvo ikéneke Vúnae. Ako ímanjapu ngáyukopinopi yúnzo kuteáti koeku yunzó'ínopi yanekóyo, vo'oku kotíú'ikopitinoemo. ² Neíxipa ne xâne ínzau tamúku, enepohikone ákoti ítukapu kaná'uti ko'ítúkeinoti Itukó'oviti. Enepohikonê'e, koati ihíkaxoti xanéhiko kónokea ápeyea muyókuke hoénaxovope ítúkeovo xanena Itukó'oviti,

enepona sirkunsidá kó'iyea, motovâti koíteova Itukó'oviti. ³ Koati utíneoxo apê muyókuke ne kaná'uti hoénaxovo vitúkeovo xanena Itukó'oviti, uti ihayú'ikoti Itukó'oviti ya xunákoke Sasá'iti Omíxone. Utímaka koati elokeâti okóvo ne ítukeinovi Kristu Jesus, vitukoâti víhuinovoke nê'e, ya koêkuni itúkeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyea ne xâne víhuinovo. ⁴ Eneponi omotóva itúkeovo koekúti kuteâti sirkunsidá kó'iyea víhuinovo, mani êno ínzuinovoke. Koêkuni inixoâti yusíkea íhuinovovo koekúti kuteâti, ínapoxo ûndi eneponi akoéneye. ⁵ Vo'oku oitu koé'iko ngaxéna ike imbúhikine yara kúveu mêum, sirkunsidá ngoéne, kuteâti nókone ngó'iyea, undi izaraelíta, undi ámoripono xanéhiko noívoke Itukó'oviti. Undímaka ámoripono Mbejámi, po'i iháxakoku njanéna íhae Izarâe. Undímaka koati kaná'uti êbereu ákoti ánahi. Yane yuínjeovoxo nzókea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, undi farízeu. ⁶ Yane yupíheovo ngahá'ayea ngotíxea nzó'e, koâti vaheréxinoati índuke ne kutípotihiko Jesus nóvoko, ininjoâti itúkeovo pahukóvotihiko. Yane mbónea ngixoku indúkeovo, kuteâti páhoenovi ne Ponóvoti Kixovókuti vitúkea ya yútoeke Muíse, undi koati sasá'iti ákoti motovâti koyúhoyea ápeyema mbahúnevo. ⁷ Itea enepora uhá koeti íninjone itúkeovo hána'iti ítópoinonuke nóvoko, kutí ngíxoá ákoti itúkovo kó'oyene koeku énjeane Kristu. ⁸ Koati yupihóvoti íninja ákoyea itúkovo ne uhá koeti po'ínuhiko koekúti, nonékuke unáko ne énjea Únaem Kristu Jesus, enepone yupihóvoti anú'ukea unáko ne po'ínuhiko koekúti. Énomone nguríkopihoa ne uhá koeti ínzuinovoke nóvo, koane kutí ngíxoá íhomúyoti yupihóvoti kótirinayeokono, motovâti ápeyema Kristu ya njokóyoke, ⁹ motovâtimaka nzasá'ipea xokóyoke, ákoti itukapu nzasá'iko ínzuinovovo ukeâti indúkea páhoenovi Ponóvoti Kixovókuti vitúkea, itea itúkeovo nzasá'iko ukeâti ngúveovo Kristu ne ínzuinovovo. Énomone ne sasá'iko úti ítukeinovike Itukó'oviti koeku kúveovo uti Kristu. ¹⁰ Ngaha'a ungóponea énjea Kristu, koáne ne hána'iti xunáko exókovoti yaneko exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti. Ngahá'amaka ngahá'ineyema Kristu koeku véngea kotívetike koekúti, kuteâtimaka vékea Kristu yanekóyoke, koane íngutipasikeovamaka yaneko ivokóvo kurúhuke. ¹¹ Yane ya uhá koeti ngixoku ngóxuna'ixeovo, ngúxoá indóponeamo ne yúmo'injovone ámbepea ya xapákuke kutípoti Jesus, exepúkapea ukópea xapa ivokóvoti.

Kóxuna'ixovo Poúlu ikéneke Kristu

¹² Háina ngoêti indóponeane indúkeovo úsotine ikéneke Vúnae ákotine ovónuku, áko'o indúkeovo ponóvoti ákotine mbahukápu, itea anéyeingo ngóxuna'ixeovo motovâti indóponea ne ahá'inonu Kristu Jesus, enepone íháxikinonukemaka nzókea. ¹³ Ítíneo mbo'ínu xoko Jesus, íninja ávoya indápana nê'e, itea hara ngôe: Nguríkoane íngéneke ne koekútihiko pihotíne, koêkumaka íxómoyea ngóxuna'ixovo indóponea ne koekútihiko ovotí'iko ndumúneke. ¹⁴ Mbihotíne xoko ánja indóponea, enepone koâti únati íparaxeonukemo Itukó'oviti, enepone íháxikinonukemaka nzókea Kristu Jesus. ¹⁵ Hukínóvoti ngíxeopinoo: Uhá koeti xapákuke úti úsotine ikéneke Kristu, ákotinemaka óvaku, ákoenemakaye ísóneu. Itukovo pó'iti koeku ne íséneu, kóyeane mo kóuhapu'ikinopeano Itukó'oviti ne nékone ké'iyi. ¹⁶ Yoko kuteâti koeku íhikaxevike ne íhíkavoti hókone úti, vítone vitúkea tukú koeti kó'oyene, énomoneikopo háka úti.

Itúkohevoti ya hókea Kristu

¹⁷ Ítíneo mbo'ínu xoko Kristu, hara hekánoe ngixoku indúkeovo. Yapá'akamaka ne xâne hókeaxo, kuteâti ne neíxone xoko kixoku vitúkeovo, ûndi

yoko Timóti. ¹⁸ Vo'oku êno xâne okopâti ne ihíkavoti koyúhoti ivókinovovi ne Kristu kuruhúke, enepone víhikaxone. Yoko kali êno ngáyu'ixea yanekóyoke ngoyúhoinopeano koêku, koane ngáyukopinopeakomaka kó'oyene. Koati kotívetinonu koeku nekóyohiko. Írihikovo nzo'ouke vo'ókuke. ¹⁹ Yoko ya hunókokuke, koati ipihóponovokutike yonópomo. Poéhane áha kíxeova hokóhiko, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. Enepone koekúti mani teínoko itúkea, koati énomone itúkohiko éyexovope. Poéhane kixovókuti yara kúveu mêmum yónoheixo isóneu. ²⁰ Kene úti, hara yónoheixo visóneu xoko koati kaná'uti poké'exa úti vanúkeke, úkeakumaka Koitóvoviti, enepone Vúnae Jesus Kristu, kúxoixoponemaka úti káyukopeovomo. ²¹ Énomonemo sa'irí'okopa ne kixevóvoti muyo úti, uti xâne yara kúveu mêmum, ya inámati koxe'u úti, yupihóvotinemo unáko kuteátine muyo Kristu. Yoko koati apêti xunáko kíxeovinemoye, vo'oku ápe xunáko natíxea oukeke uhá koeti koekúti ákoti motovâti okópea.

4

Ako tōpi enékeake Poūlu ne íhae Filípu

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus ákoti omotóva ongóvo, yupihóvotinemaka inángurukeova, yákoyenenoeye kuteâti kényeku kékuna'ixivo ikéneke Vúnae. Koati itínoemaka elókeinoko ongóvo, koane itínoemaka ápeinokemo ímbara xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti koati uhé'ekoti kóroa.

² Émbemoa ra Évodea yoko Síntike ákoyeane ópoe'ainokoko isóneu koane kutikokó kó'iyea isóneu ikéneke Vúnae. ³ Émbemopimaka, iti koati kaná'uti nza'íne ya itukeke Itukó'oviti, hivó'oxi ra pi'âti mokexa úti, vo'oku ainovo koxuná'ixovoti huvó'oxeonu ya itukétike yanekóyoke, koeku ngoyúhoyea ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Kuteâti huvó'oxeonu ne Keleménti yoko po'ínuhiko nza'íne, énomonemaka kíxeaneye huvó'oxeonu ne pi'âti sêno. Yoko ainopovone apêti íha koyúhopeke Itukó'oviti, enepone yutóxovoku íha xâne apeínoatine inámati apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti.

⁴ Itikapunoe xâne ixómoti elóke okóvo ikéneke Vúnae. Aúngopomaka ngó'iyea: "Aélokenoe yokóvo."

⁵ Konókoti iyúseyea kixévoku ya nonékuke uhá koeti xâne itíkivo kásati omíxone, ákotimaka itikápu húketi ímainevo, vo'oku yé'exopovone aúkopovope Vúnae. ⁶ Hako pipokéxinoa iséneu ne koêkuti koekúti, itea yáma nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti yáha ya orásaum, yepemoâti kousexinopi nékone, koêkumaka íkero'ixivo xokóyoke. ⁷ Yane enepone hána'iti úhepeko isoneúti úkeâti xoko Itukó'oviti, ákoti itoâti éxea koêku, énomonemo porexópi ákoyea pepákexapu iséneu ikéneke Kristu Jesus.

⁸ Tumúneke únzexea ra yúndoe, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hara motokeâti ímeheixi iséneuke: uhá koeti koati kaná'uti koekúti motovâti koyúhoyeokono itúkeovo únati, koane uhá koeti ponóvoti yoko sasá'iti koekúti, yoko uhá koeti uhé'ekoti koekúti inixóneti itúkeovo koati íhayú'iuti. Enepo itikapu koati únateoxo koane motokeâti íháyu'ikeokono, itúkapu énomone ovóheixo iséneuke. ⁹ Enepone ihíkavoti ínzikaxeopikenoe, enepone némoe, koane kémone, yoko néixone njokóyoke, énomone héka. Yanê'e, Itukó'oviti ovomô xikóyokenoe, enepone úkeaku uhá koeti úhepeti isoneúti koane asako omixóneti.

Íkoro'ixinova Poūlu ne íhae Filípu

¹⁰ Yupíhova elókeyea ongóvo ikéneke Vúnae kó'oyene, vo'oku tiríxopovonemaka pehúkinonu hivó'oxinuke ya nóngoneke, yéxokovope kétarakopinu ike xu'ikeneyeané ákoyea péhoenonu. Yoko kóyekune ápeyea péhoenonu yanekóyoke, itea kali okínoke, akó'oti yoxénenoe hivó'oxinu. ¹¹ Yoko haina vo'ókuke ápeyea nóngone, kó'inokeneye yunzó'inopi, vo'oku éngo'okovane ra ngóyeku. Koékuti ngoêku, ako pepákexapu inzóneu. ¹² Éngo'okovane véngea ne uhá koeti koekúti, yusíkoti itúkeovo ákotike apeínonuti, yusíkoti itúkeovo unátiyeakuke ngoêku. Uhá koeti koékuti vékoku ne xâne, véngoane, kuteâti imandáxovotike koane épekeonuke hímakati. Kúteanemaka ákotike nóngone koane énotike, áinovone véngoku. ¹³ Índoa véngea uhá koeti koekúti ya xunákoke Vúnae, enepone ixómoti koxunákonu. ¹⁴ Itea kóyeane íninja itúkeovo únati, koeku hivó'oxinu ya tiú'itike koekúti véngoku. ¹⁵ Itínoe íhae Filípu, yéxoanemaka koêku enepo iná turixóvo koyúhoyeovo ne inámati ihíkavuti koyúhoti koeku Jesus xepákukenoe, yaneko imbúhikopeaku Masédonea. Yéxoano ákoyea po'i égereja huvó'oxonuti ya nóngoneke, ákoti itukapu itínoe. ¹⁶ Muhíkova ovo'íngo ya Tesálonika, ápenoe péhoenonu. Yoko haina póhuti pího ne kali púyaenovonuke yokóvo ya nóngoneke, itea kényukoano ne péhoenonu. ¹⁷ Yoko haina ngónokea ngo'íparayea yonó'oxo inzóneu, itea hara ngahá'a noínjea kuri'uxeovomo yehópo xoko Itukó'oviti vo'ókuke ra hivó'oxinuke. ¹⁸ Namúngoane ne uhá koeti péhoenonu. Kalíhani ákoyea iyónoangu ne po'ínu. Usó kixínenoa ne nóngone yane péhoenonu xoko Epaforodítu. Yoko enepora púyaenovonunoe yokóvo, kuti kôe úheti ihopúneta itopónoti Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku hó'openo oró'oeti íparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko ínixeá Itukó'oviti unáko nê'e, koane úhепetinoamaka isóneu. ¹⁹ Uhá koeti koékuti nékone, kousókinopeatinoemo Únaem Itukó'oviti. Vo'oku koati ákoti hunókoku ne únatinoe koekúti, yupihóvoti itúkeovo ihayú'iuti, évekinopeakunoe ya xoko Kristu Jesus. ²⁰ Itukapu Itukó'oviti, Ha'a úti, ihayú'íakana ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneye.

Hunókoku yútoe Poílu

²¹ Yúnzoiko póhutihiko kasása'iupo Kristu Jesus yáko. Enepora po'ínu úti xoko Jesus njokóyoke, yúhoikopinoemaka. ²² Kúteanemaka koêku ne uhá koeti kasása'iupo Jesus yáyeke, yúhoikopinoemaka, ínapoxo ne po'ínu úti xoko Vúnae ko'ítuketi ya óvokuke koati payásoti náti, enepone Sêza.

²³ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo. Hunókokune.

KOLÓSENSI

Yútoe Poûlu páhoe xapa kutípoti Jesus íhae Kolósu

Enepone kutípotihiko Jesus yane imokóvokuti ya pítivokona Kolósu, yónoku ra yútoe Poûlu, ápe inixoâti itúkeovo Épafara itukóvo ne inúxoti omínoâti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. Koeku óvea ika'ákovokutike ne Poûlu, eyéxoxo koêku ne hokoti Jesus íhae Kolósu ápeyeya xâne xapákuke ihíkaxoti ihíkavoti ákoti itukapu ukeâti xoko Itukó'oviti. Énomone kutí'inoke yutoxínoati Poûlu neko íhae Kolósu. Koati topikeâti tumúne neko xâne ákoti akaná'u ihíkavoti ihíkaxone. Ixíko'okoahikomaka Poûlu ne íhae Kolósu títiu kóyeyea kúveovo Jesus, kuteâtimaka ihíkaxoake Épafara inúxotike, vo'oku poéthane Jesus motovâ koíteovo xâne, yoko poéhanemaka motovâ kotúyoepa pahunévoti. Éxokoamaka inámapeaxo kixoku itúkeovo ne xâne hokópotine Kristu, koane iyúseyea itúkeovohiko xanena Itukó'oviti koeku ákoyea omótovokoko okóvo.

Turiyútoe

¹ Yundóxinopínoe, undi Poûlu, undi ápostulu, páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâtimaka ahá'inonu Itukó'oviti indúkea. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu úti xoko Jesus. ² Pahúkinopeanoé úti ra koyuhópeti, itínoe ovoti pítivokonake Kolósu, itínoe po'ínu úti xoko Kristu yainóvoti kasása'iupo, koane koati kivovâti.

Itúkapu hána'ítike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yóvoheixonoe, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Itúkinoa orásaum Poûlu ne íhae Kolósu

³ Uhá koeti vitukínopínoe orásaum, kóyekune víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu, ⁴ ukeátine inâ veyekóxopínoe kívivo Kristu Jesus, koánemaka vo'oku ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵ Ké'inokeneye, vo'ókuke ne hána'iti kíxoixone yéxone kousokeovomo, enepone kouánaepi Itukó'oviti vanúkeke. Yoko kémoanenoe koêku nê'e yanekóyoke inâ koyuhóvo xepákukenoé ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inámati ihíkavoti omínovike Jesus. ⁶ Enepone ihíkavoti itopónopitínoe, ukópononemaka xapa uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koane êno êho xapákukehiko, kuteâtimaka ápeyeya xepákukenoé ukeâti inâ kemôa, nepo inâ yexôa kaná'uko ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti. ⁷ Yoko énomone ne ihíkaxeopike Épafara, ha'ine úti ya ítukeke Itukó'oviti ákoti omotóva vokóvo, enepone koati kuvovóneti koane yuixóvoti ko'ítukeino Kristu xepákukenoé. ⁸ Énomonemaka koyuhó'inovi ákoyea omótovovi yokóvo vo'ókuke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitínoe.

⁹ Koeku kó'iyeaneye, énomone kutí'ino vitukínopitínoe orásaum. Ukeátine inâ veyekóxopínoe, ako vâka vépeminopi Itukó'oviti poréxeopínoe hána'iti isoneúti ukeâti ya xokóyoke. Vépemoamaka poréxeopínoemo yéxi kixeku péni iséneu ya uhá koeti koekúti, motovâti uha-uhá kíxi yéxi ahá'inopi. ¹⁰ Yan'ée, enepone kixeku itíkivo, hokoátimo nókone kó'iyea ne xâne kutipoâti ne Vúnae, koane inixoâtimo Vúnae unáko ne kíxeaku héki ya uhá koeti koekúti. Keukóponovotinoemakamo ya itíki uhá koeti kó'iyevokoku únati koekúti, koane yukopónotinoemakamo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Vépeminopimaka

kéxuna'ixivomo ya uhá koeti xunakóti, enepone êno ihayú'uti xunakóti íhae xoko Itukó'oviti, maka hákone kemuyá'iko iséneue ikéneke, koane íteanemaka ne uhá koeti koekúti, ákoti iméxapa, xaneátimaka elókeyea yokóvo, ¹² koêkumaka íkero'ixivo xoko Ha'a úti íhae vanúke, enepone imótokenaxopitinoe nemúkopi kounaenopi vanúkeke. Énomone ne ikó'iparaxokemo kasása'iupohiko yonópotimo natíxokuke uhapú'itike. ¹³ Koítovovi Itukó'oviti ya xunako pahúnévoti yane kúxoti vóvoheixoku hahákutike, koane íseopovi natíxokuke Xe'éxa, enepone ákoti omotóva okóvo. ¹⁴ Yoko koati énomone koitóvovi ne Xe'exa Itukó'oviti, kotuyópinoveati ne pahúnevo úti.

Kixóvoku Kristu yoko ítuke

¹⁵ Enepone Itukó'oviti, ako inixoáti itea heru-herú kíxea Kristu ne kixóvoku, epó'oxo tumúneke ápepe ne uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, ápene ne Kristu. ¹⁶ Koati énomone évekoa Itukó'oviti kousokea uhá koeti koekúti apêti iná itukôa Itukó'oviti, enepone koekútihiko ya vanúke koánemaka poké'eke, yusíkoti ínixeocono áko'o ákoyea inixoáti, yusíkotimaka ítúkeovo koati payásotihiko ánju pahúkoti vanúkeke, áko'o po'ínuhiko teyonéti xapákuke ya koékuti pahúkoku, áko'o uhá koeti koékuti po'ínu payásoti yoko tutíye apêti ya xapákuke, aínovomaka ítuke vo'u Xe'exa Itukó'oviti, epó'oxo itúkinokonokehiko uhá koéti nekôyo motovâti ítúkeovo ikó'ítukeu Xe'exa Itukó'oviti. ¹⁷ Tumúneke ápeyea uhá koeti po'ínuhiko koekúti, ápene ne Xe'exa Itukó'oviti. Epó'oxo koati énomonemaka ákoino itáhinea uhá koeti koekúti apêti. ¹⁸ Énomonemaka itukóvo tuti uhá koeti kutipoáti, enepohikone póhutipone ikéneke kuteáti koeku koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotútihiko. Koati Kristu itukóvomaka úkeaku uhá koeti koekúti. Koati turíxeovokumaka exépukeopea ukópea xapa ivokóvoti nê'e, motovâti ítúkeovo énomone payasô ya uhá koéti. ¹⁹ Xoko Kristu ápeyeamaka ne uhá koeti itípanevo koane úhe'ene Itukó'oviti. Yoko ínixoá Itukó'oviti unáko kó'iyeaneye. ²⁰ Yaneko ovokóvo itina Xe'éxa ya kuruhúke, uké'exopinovea Itukó'oviti ne ákoyea malí'akapa úti vo'oku pahúnevo úti. Koane vo'ókukemaka ítukeinoví Xe'éxa, míhe'okinoane Itukó'oviti oxéne aúkeopeovo xokóyoke ne uhá koeti koekúti, koékuti óvohikoku ya poké'e koánemaka ya vanúkeke.

²¹ Itínoemaka haxakeôvoti Itukó'oviti yanekóyoke, koane yokopâti ya iséneuke vo'oku váhere kixeku itíkivo. ²² Itea kó'oyene uké'exopinopeanenoe Itukó'oviti ne hexákivora. Uké'exopinopeanenoe ya muyókuke Xe'éxa yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne, enepo ivokóvo kuruhúke motovâti itíkopivo xâne koati sasá'iti nonékuke, ákoti óvaku kopítí'iyea, ákotimaka évekinokonoku emó'uinokono ápeyea ítuke ákoti aunáti. ²³ Yoko koati énomone kénenoe ye itukapu koati kaná'uti ípíhi tumúne ne kívivo Vúnae ákoti yaukápapu ikíni, ákotimaka kurí íxêa ne hána'iti kíxoixone, yéxone kousokeovomo, enepone koyuhóvoti yane inámati ihíkavoti omínovike Jesus, kémone yanekóyoke, koane koyuhóvotinemaka xapákuke uhá koeti xâne yara kúveu mêmum. Yoko énomonemaka pahúkonu Itukó'oviti ngoyúhoyea xapa xâne, undi Poúlu.

Koêku ne ítuke Poúlu páhoenoa Itukó'oviti ítúkea

²⁴ Kó'oyene hane indúko elókeko ongóvo ngoítoponeovo kotívoti koeku ngoyúhoinopineneo emo'u Itukó'oviti. Enepone tiú'iti koekúti yonoti oukeke Kristu yanekóyo, kutí'inoke ukopónoti ikéneke Vúnae ne kutipoátihiko, enepohikone kutí koeti muyo Kristu koeku itúkeovo énomone kotútihiko, koati tumúne yóno ngoúsokea ya ngoxé'uke koekúti kuteáti. Énomone ne

koekútihiko ndumúneiko, nókone kousokeovo ve'ókukeneo. ²⁵ Koati vo'ókuke ne kutípotihiko Kristu pahúkinonu Itukó'oviti indúkeovo ovóxe xapákuke, motováti nzuvó'oxeahiko ukóponea ikéneke, koane heú ngíxea ngoúhapu'ikinoahiko emo'u Itukó'oviti. ²⁶ Enepone ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti ákoti kauhápu'ikinakana ne xanéhiko mekúke, kouhápu'ikinoane Itukó'oviti ne kasáa'iuo koeku kó'oyene. ²⁷ Énomonehiko kahá'a kouhápu'ikinoa Itukó'oviti hána'iko ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke, kaha'aínoati éxeahiko itúkeovo koati éno hána'iti koekúti motokeáti iháyu'ikeokono ne kouhápu'iune kó'oyene xapákuke uhá koeti kó'iyevokuxâne. Yoko enepone kouhápu'iune, énomone ne ovo'ó kó'iyepoi Kristu, kutí'inoke apéti koati hána'iti kíxoixonenoe xoko Itukó'oviti, yéxone kousokeovomo. Énomone ne itíkivomo éno hána'iti ihayú'iuti ya xoko Kristu. ²⁸ Koati énomone koyúho úti xapa xâne ne Kristu. Í'ixiko'o kíxoixo uti uhá koeti xâne, koane heú kíxoá úti víhikaxea xanéhiko uhá koeti koêku ra exóneti íhae xoko Itukó'oviti, motováti vísimea uhá koeti nonékuke Itukó'oviti koane motovátimaka usó'iyeahiko ikéneke Kristu, ákotinemaka óvakuhiko. ²⁹ Énomonemaka ivóngopoinovo ngo'ítukeino Kristu. Koati ngxoxaná'ixovoteoxo, ingo'ítukexoati ne uhá koeti xunakóti pónenu Kristu, enepone hána'iti xunáko ko'ítuketi njokóyoke.

2

¹ Ngahá'ainopinoe yéxi yupíheovo ngóxuna'ixeovo ítuकेके Itukó'oviti ve'ókukeneo, koane vo'ókuke ne íhae Laudíseya, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Vúnae ávoti noíxeonuku. ² Ngíxínoakeneye, ngxoxaná'ixovoti itúkétike maka áxunane iséneu ikéneke Vúnae, koáne maka yópohapoaneneo ikéneke koeku ákoyea omótovokoko yokóvo, koane yupíhapunemaka unako kêku ikéneke Vúnae vo'oku heu-heú kíxi yéxi koêku ne kaná'uti kixovókuti hékone. Yane yexoátinoemo heú koeti koêku ne hána'iti ihíkavoti ákoti exákana mekúke kouhápu'iunovine Itukó'oviti. Yoko énomone ne koyúhote koeku Kristu. ³ Enepone uhá koeti exóneti koáne ne isoneúti kouhápu'ikoati koêku ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone kutí koeti éno únatinoe koekúti he'onóneti opékuke poké'e, poéhane xoko Kristu motó'iyeva éxeokono.

⁴ Kó'inokeneye ne yunzó'inopinoe maka hákone íto kátavokeopinoe ne xâne ahúkoti koyúhoyea ihíkavoti ákoti akaná'u. ⁵ Vo'oku upánini ángo'o xepákukeneo, itea hanekóxo inzóneu xepákuke. Kutí koe ambêti ya xepákuke, koane elóke ongóvo noínjea kutikokó ké'iyi ikéneke Vúnae, koane títiu kényeyi ya kívivo Kristu.

Kahá'ainoa Poúlu ne íhae Kolósu unako koêku ikéneke Kristu

⁶ Kuteáti kixeku kívivo Kristu Jesus Vúnae iná hekopá, énomonemaka ákoeneye kívivoa ya uhá koeti kixeku itíkivo. ⁷ Koati Kristu yokópoeheve. Itúkapumaka énomone kutí'inoke yukopónoti koeku kívivoa. Átiu'i héki kuteáti íhikexikono, koane itúkapumaka xâne ixómoti ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti.

⁸ Yokóhiyanavo maka hákone itekóno ya isoneútihiko aúpu'ikenati, enepone hokoti kixoku ko'ísoneuyea xanéhiko yara kúveu mêum, koáne ne po'i kixoku itúkeovo xanéhiko ukeáti xoko oxúnoekene, enepone koati kúxotihiko kixovókuti hokonéti ukeátinekene ákoti itukapu ukeáti xoko Kristu. ⁹ Yoko enepone uhá koeti itúpanevo koane úhe'ene Itukó'oviti, ápemaka xoko Kristu yaneko ikútipasikoponovovi, uti xâne yara kúveu mêum. ¹⁰ Epó'oxo ápenemaka kíkóyokenoe uhá koéti nê'e, kuteáti koeku ápeyeva xoko Kristu. Koati Kristu

payasô ya uhá koeti koati payásotihiko pahúkoti vanúkeke, koáne ya koêkuti po'ínuhiko tutíye ákoti inixákana, koêkuti pahúkoku vanúkeke, áko'o híyeu vanúke.

¹¹ Koeku kitípi Kristu, itínenomemaka koati kaná'uti sirkunsidá koêti. Kene ne sirkunsidá ké'iyinoe, haina kixovókuti ítuke vo'u xáne yara poké'e, itea koati vo'ókuke uké'exopinopea Kristu ne kúxoti kixeku ítíkivo, yaneko ivokínovovi, itukínopeati ne koati kaná'uti sirkunsidá ké'iyi, enepone kaná'uti hoénaxovope ítíkivo xanéna. ¹² Koáhati itínoe kutí koeti xané kixoti Kristu ekóxeokono yaneko yahíkovo iháke, koane kutí koetímaka xané kixepoâti exépukopea ukópea xapa ivokóvoti ya koeku kívivoxo Itukó'oviti, ihínovatimaka ne hána'iti xunáko, enepone koexépukopotí Jesu ukópea xapa ivokóvoti. ¹³ Koati itínoe kutí koeti ivokóvoti nonékuke Itukó'oviti yaneko avô'o katuyápa ne pahúnevo, itea ikó'inamakopopinove Itukó'oviti kuteâtímaka kíxoaku koéxepukopea ne Kristu ukópea xapa ivokóvoti. Yane kotúyopinovi uhá koeti pahúnevo úti. ¹⁴ Veyórovimaka Itukó'oviti ya opékuke xunáko ne yutoéti kouhápu'ikoti vitúkeovo xáne pahúkóvoti, enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, yutóxovoku ákoti yumaxápu páhoenokono úti vitúkea, koyúhotimaka motókeyea ipíhophoneokono ne xáne ákoti heú ixá ítúkea. Heu-heú kíxoa Itukó'oviti uké'exopinovea xunáko nê'e. Kutí kíxoa ixupáxoati kuruhúke. ¹⁵ Énomone yanekóyo ya kuruhúke, itoa Kristu ne koati payásotihiko pahúkoti ákoti inixákana híyeu vanúke, enepone ovóxehiko Satánae yoko po'ínuhiko tutíye xapákuke, koêkuti pahúkokuhiko. Énomone yanekóyoke, uké'exopea Kristu xunáko nekóyohiko, koane nonékuke uhá koeti, kouhápu'ikoa Kristu ítúkeovohiko kóteyokone ákotine xunáko voukeke.

Kixovókuti ákoti ítópoinoke xáne, po'i kó'iyevoku ho'étihiko

¹⁶ Hákoikopo sikêa ápeyea xáne kopoé'akoti iséneu koyúhote ítíkivo pahúkóvoti vo'oku koekúti kuteâti níkokónoti mahi ákoti parexákana níkeokono, áko'o itukovo vo'oku koêkuti kó'iyevoku ekâti. Kúteanemaka koêku itukovo vo'oku káxehiko mahi teyonéti, koane vo'oku po'ínuhiko kaxena ayúti, kuteâti áyui inámatai kohé, koánemaka vo'oku sáputu, káxe ínixonehikomaka kónokea tyeokono sasá'iko. ¹⁷ Vo'oku uhá koeti hó'e xáne mekúke kuteâti, aínovo kixó'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti simóvotine kaxéna yara koeku kó'oyene, enepone koekúti kousókovotine ya xoko Kristu. ¹⁸ Hákomaka sikêa ápeyea xáne koyúhote ítíkivo pahúkóvoti, ikútixapovoti sasá'iti ya ítíke, ikútixapovotihikomaka koati ikalíhuxopovoti nonékuke Itukó'oviti kuteati mani nókone kó'iyeya ya koeku ákoyea mapíkapu ponó kó'iyeya xoko Itukó'oviti, itea ítúkeovo xoko ánjuhiko vekínoa. Mahi apêti éxokoake Itukó'oviti kó'inokeneye kixoku hókea, itea koati kapayásokopovoti nekóyohiko yoko aínovo isoneú kíxone ne ítúkohiko. Kene haina isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti. ¹⁹ Kó'inokeneye isóneuhiko, koati haxá koyeâtihiko Kristu mani túti. Yoko koati xoko tuti úti úkea ne xunakóti yonoâti ne uhá koeti muyo úti vekotíya xoko kuso úti yoko ekéyokoku ne póhutihiko iháxaxexoku, kutí'inoke koukóponovoti muyo úti. Yoko énomonemaka kuteâti koeku úti xoko Kristu, uti kutipoâti, uti kutí koeti mûyo koeku ítúkeovo énomone kotúti úti, kutí'inoke koukóponovoti úti ikéne, kuteâti isóneunovi Itukó'oviti.

Uti xáne inámapoti ikéneke Kristu, inámapotimaka kixoku ítúkeovo

²⁰ Itukovo koati kaná'uti kutí kó'iyeya ivekóvoti yaneko ivokínovovi Kristu, ákoneikopo xunáko xikóyoke ne kúxotihiko kixovókuti hó'e xáne mekúke.

Ná'ikopo koeti kitípasino xanéhiko yara kúveu mêum hekoâtimaka ne kixovókuti hókonehiko? ²¹ Énomone ne ákoti tópi ípikone xâne kuteâti koekúti pikonéti yúho'ixeokono koane níkeokono simóya sipókeokono. ²² Enepone pikonéti kuteâti, aínovo koekúti uke'é koéti enepo iko'ítukexokono. Koati aínóvoti íhíkavoti isoneú kíxone xâne koyuhókoni xapa xâne kónokea itúkeokono. ²³ Enepora koekútihiho, kaná'uti kutí kó'iyea hókone xâne koati kó'éxoneti koane koati yuixóvotimaka hókea hó'e. Kutí koémaka hókone xâne éxoti ikálihuxopeovo nonékuke Itukó'oviti, ákotihikomaka iyuhíxapapu yane koekúti ípikokonoke itúkea, itea ako itópoinoake ne koekútihiho, vo'oku ako xunáko huvó'oxea sayá'ikopeovo itúkea váhere úhepune múyo.

3

¹ Koeku kutí kó'iyea xané kixépotine Kristu exépukeopa ukóepa xapa ivokóvoti, itúkapuikopo koekútihiho ovoti vanúkeke ke'ísoneupone, kixovókutihiho íhae xoko Kristu yane óvoku ivátakea éxopeke Itukó'oviti, ivátakoku koati kapáyasokone Itukó'oviti. ² Itúkapu énomone yónoheixo iséneu ne kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti vanúkeke, kene hako itukóvo kixovókutihiho íhae yáye yara poké'e yónoheixo iséneu. ³ Vo'oku nonékuke ne kúxoti kixeku itíkivo, kutí koe ivekóvoti, koeku ákoyeane xunáko xikóyoke. Enepone koati kaná'uti inémapi, hane óvo xoko Kristu xoko ákoyeane ínixá xâne yara poké'e, koánemaka xoko Itukó'oviti. ⁴ Koeku itúkeovo xoko Kristu vóvoheixo koeku vinámapea ikéneke, enepo exákapapane Kristu ne xanéhiko yara poké'e, kaha'iné kixepoâtinoemakamo ya itúkeovo hána'iti íhayú'uti.

Nókone kó'iyea úti koeku ápeyea inámati vápeyea ikéneke Itukó'oviti

⁵ Kiríkapanekopo ne kúxoti kixeku itíkivo, enepone ákoyea seyá'ikapipa ne úhepune miúyo vo'oku ixómoyea keha'a sêno, koáne ne iképiti'ikivo itíkoti po'í váhere koekúti kuteâti ákoyea asása'i. Kúteanemaka ne sikovó ké'iyi ya isoneúti kuteâti, perexoâti itúkeovo énomone exó kêku, yóko'o ne ákoyea itea seyá'ikopivo koeku itúkeovo énomone ixomo yónoheixo ne iséneu. Kúteanemaka koêku ne kehá'ayi itíki váhere yáha itíki, koáne ne ixómoyea íyekovo ítukevo po'ínuhiko xâne. Vo'oku enepone xâne ixómoti iyókovo ítukevo po'ínuhiko xâne, koati koekútihiho yuixovo ya koékuni itúkeovo Itukó'oviti hóko. ⁶ Yoko koati vo'oku koekútihiho kuteâti ípíhópoinoakemo Itukó'oviti ne xâne koetíneye ítuke, enepohikone ákoti ituká ne páhoenoví vitúkea. ⁷ Yoko koati énomonemaka kénoeoye yanekóyoke.

⁸ Itea kó'oyene, kiríkapa ne uhá koeti koekúti kuteâti ne ípíhonevo, koane kotú'iyea itíne. Kúteanemaka koêku ne váherexea ítekiño po'ínu xâne, yoko íhéki, koánemaka keyúhoyi koekúti ákoti aunáti, kuteâti koyúhoyea xâne ákoti téyapana enepo koyúho. ⁹ Hákonemaka simikíkixinokoko. Koáhati kirikópotine kúxoti kixévoku, xaneâti ne váhere kixeku itíkivo kuteâti koeku xâne kuríkoti kopití'iti ípovo. ¹⁰ Koane itikópatine ne inámati ípevo. Énomone ne inámati kixeku itíkivo ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone ixómoti iko'ínamakopo iséneu ikéneke, motovâti yukóponi itíkivo kuteátine kixoku itúkeovo. Yane yukopónoteoxomo yéxi Itukó'oviti. ¹¹ Koeku kó'iyeaneyé úti ikéneke, ákone poé'aku júdeu yane ákoti itúkapu júdeu. Kúteanemaka koeku xâne sirkunsidá koéti yane ákoti sirkunsidá akôe, yoko xâne ákoti íhíkavou yane kuteâti xâne íhaehiko hói, koane akaúti yane ákoti itukápa. Vo'oku poéhane Kristu itukóvo koati hána'iti nokonéti, yoko énomonemaka ovo'ó kôa ne uhá koeti kutipoâti.

¹² Itínoe noívokoe Itukó'oviti koane kasása'iuponemaka, ákotimaka omotóva okóvo Itukó'oviti, kutí íxeakopo itíkoti inámati ípevo ne késeanayi po'ínuhiko xâne, koane itíkivonoe itípakovoti yoko ákoti kapayásakinapukoko. Énomonemaka yákoeneye itíkivo xâne itúpa'ikoti koane ákotimaka ímauvo. ¹³ Konókoti íti uhá koeti kixóvoku po'ínuhiko úti ákoti imeíkinapukoko. Hákomaka imehéixoa iséneuke áva yéivotikoe po'ínu úti. Kuteáti kixópiku Itukó'oviti enepo kotuyópo pehúnevo, énomonemaka íxekanoe késeanayikoko. ¹⁴ Yoko enepone koati nékone ké'iyi ya uhá koéti, énomone ne ákoyea omótovokoko yokóvo, vo'oku énomone porexó'ovi poéhapeaneoxo úti ikéneke Kristu ákoti vihaxákexeakaka. ¹⁵ Itúkapu kásati isoneúti ákoti pepakéxapu ukeáti xoko Kristu exó kêku ya uhá koeti koekúti. Yoko koati énomone iháxikinopi Itukó'oviti motováti itíkivonoe póhutipone ikéneke, kuteáti koeku póhuti koxe'úti, koeku itúkeovo Kristu kotúti úti. Koane itíkapunoemaka xâne íxómoti ikoró'ixovo xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Uha-uhá ákoe iséneuke ne íhíxaxopike Kristu. Íhíxexikaka koane yenékikakamaka vinoátinoe ne uhá koeti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. Íhéyu'ikamaka Itukó'oviti, imekó'ikoati ya sáramu, koáne ya akenéti kahaná'ikeati íha, koánemaka ya po'ínuhiko akenéti koyúhóti kixóvoku Vúnae. Koane itíkapunoemaka xâne íxómoti ikoró'ixinova. ¹⁷ Yoko uhá koeti ítike, yusíkoti itúkeovo ya keyúhoyi, áko'o ya kixeku itíkivo, itíka ya iháke Vúnae Jesus. Koáne ya ihákemaka íkera'ixinapu Itukó'oviti, Ha'a úti.

Nókone kó'iyea ne hóyeno yoko yêno hokoti Jesus

¹⁸ Itínoe kó'ímáti, hako kepayásokinovo íme itea tíya, vo'oku koati énomone ne nékone ké'iyi ikéneke Vúnae.

¹⁹ Kene itínoe koyénoti, hako motovâ yokóvo ne yîno. Hákomaka aina kíxea.

²⁰ Kene itínoe kalivóno, yakútipo yá'a yoko yêno ya uhá koeti koekúti, vo'oku ínixoa Itukó'oviti unátiyea nê'e.

²¹ Kene itínoe koxe'éxati, hako imeíkoa ne xi'íxaxapa mará'inamo képae'aki isóneu.

²² Itínoe ahinoéti, itíka uhá koéti ne páhoenopi pétaurauxa itíki. Hako poehâne koeku komomó kíxoixeopi kényuseyi ke'ítukeyi, keha'áti ápeyea xâne íhayú'ikopiti, itea itíka ya ponóvotike iséneu, vo'oku itíkivo teyoti Vúnae Jesus.

²³ Uhá koeti koékuti ítike, heru'ó íxea yomíxone itíki, yexókovoti itúkeovo Vúnae peníno ke'ítukeyi, kene haina pohúneti xâne ke'ítukeino, ²⁴ yexoátimaka ápeyeamo némoepo xoko Vúnae, kaúnaepinopinoe, vo'oku koati Vúnae Kristu ke'ítukeino. ²⁵ Enepone xâne itúkoti váhere, koati váheremakamo ne námoepo, ésa'ipo ne váhere ítuke. Yoko ákomo ápahuina xâne pó'ti kixókonoku, vo'oku ako payásoti nonékuke Itukó'oviti, kutíkokone ne uhá koeti xâne nonékuke.

4

¹ Itínoe pataraúxati, konókoti póneovo kíxeaku ne yahínoe ákoti yaupú'ika, yexoáti ápeyeamaka Yúnae vanúkeke, éxoti uhá koeti koekúti.

Po'i enékeake Poúlu ne íhae Kolósu

² Hako kurí kixe itíki orásaum. Hákomaka kutí kê imokoo koyéti, itea konókoti iyúkeovo ne iséneu, koane íkera'ixapu xoko Itukó'oviti.

³ Yépeminavimaka Itukó'oviti, maka míhe'akinavine voxéne koyúhoyea úti xapa xâne ne ihíkavoti koyúhóti koeku Kristu, enepone ákoti exákana mekúke kouhápu'ikovotine kó'oyene. Yoko vo'oku ngoyúhoyea nê'e, énomone

ingá'akinovo. ⁴ Yépevinavimaka ya orásaum, maka éjanemo ngíxoaku ngóuhapu'ikea ra ihíkavoti, kuteáti nóngone indúkea.

⁵ Itikapu xâne éxoti pónea kixoku itúkeovo nonékuke xâne ákoti itikapu po'ínu úti xoko Kristu. Itikapumaka xâne éxoti ikó'itukexea kaxéna ákoti eváka. ⁶ Ya uhá koeti keyúhoyiku, hane ákoeneye itípanevo yíũho, kuteáti nikokónoti koati mbiú koeti yukúna. Koeku kó'ieaneye, yéxotimo kixeku yimópi uhá koeti epemó'ikopiti.

Koeku Tíkiku yoko Ónezimu

⁷ Enepora ngóyeku yáyeke, uhá kixinópeatimo koyúhoepa ne Tíkiku, po'ínu úti xoko Jesus. Enepora hóyeno, koati ákoti omotóva ongóvo, nza'inemaka ya itukeke Itukó'oviti, epó'oxo koati kuvovóneti, yuixóvoti ko'ítukeino Vúnae. ⁸ Mbahukínopeatinemo, maka okóyuhoinopeanenoe ra uhá koeti kóyeku úti yáye, motovátimo úhepepa iséneu. ⁹ Mbahukoátimakamo ne Ónezimu xané'iyea. Eneponê'e, koati mbo'ínu xoko Jesus íhae xepákukeno. Ako omótova ongóvo, koane koati kuvovóneti itukeke Vúnae. Énomonehikomo koyuhó'inopeaneo ra uhá koeti kóyeku úti.

Hunókoku yúho Poúlu

¹⁰ Yúhoikopinoo ra Aristáku, nza'íne ingá'akeovo. Yúhoikopimaka ne Márku, enepone prímana Mbaranábe. Yoko nemúkoanenoe ne yuhó'inopi úti vo'ókuke, vepemópi kataraki enepo simapínoe. ¹¹ Yúhoikopinoemaka ne Njózúe iháxonetimaka Njústu. Enepoihikora mopo'áti, poéhane itukóvo iyénonjapa júdeu huvo'óxonuti ngóukoponea ne natíxea Itukó'oviti xapa xâne. Yoko yupihovahiko huvó'oxeonu.

¹² Pahúkinopinoemaka yúho inákurukeovopi ne Épafara, enepone íhae xepákuke, ovóxemaka Kristu Jesus. Enepone hóyeno, koati yupihóvoti kóxuna'ixeovo épemo'ixinopinoo Itukó'oviti. Ako áka itúkinopinoo orásaum, kaha'aínopiti itíkivomo xâne úsotino, ákotinemaka óvaku ikéneke Vúnae, koane itíkivonoemo xâne kousókoti uhá koeti ahá'inoa Itukó'oviti. ¹³ Eneponê'e, koati ngoyuhó'inopeatinenoe yupíheovo kóxuna'ixeovo ya itukétike, kaha'aínopitinoo unako kêku ikéneke Vúnae. Kúteanemaka ahá'ino íhaehiko Laudíseya yoko íhaemaka Yerápoli. ¹⁴ Yúhoikopinoemaka ne Lúka, enepone ndútu ákoti omotóva vokóvo, koánemaka Ndéma.

¹⁵ Yúnzoikoamaka ne po'ínuhiko úti xoko Vúnae íhae Laudíseya, koánemaka ne Nífa, yóko'omaka ne po'ínuhiko úti ikéneke Vúnae ho'uxínovoti ituke Vúnae ya óvokuke. ¹⁶ Enepo yíhaikapane ra koyuhópeti mbáhoenopinoo, pehúkamakamo yúhoikeovo ya imókovokuke íhaehiko Laudíseya. Koánemaka ne yúndoe mbáhoeno íhaehiko Laudíseya, mbahúkoamaka yúhoikeovo xepákukeno. ¹⁷ “Yíxapa itíki ne itukéti némoe xoko Vúnae, maka keúsakane” íxinenamo ne Ákipu.

Íkopovo yútoe Poúlu

¹⁸ Enepora yúndoe, íngopeovipikenoe, koati yútoe vò'um, undi Poúlu. Puyákapunoo yokóvo koeku itúkeovo ika'ákovokutike óvom. Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae yóvoheixonoe.

Hunókukone.

1 TESALONÍSENSI

Inúxoti yutóxinoa Poûlu ne kutípoti Jesus íhae Tesálonika

Enephókone kutípoti Jesus ya Tesálonika, ainovo eho evo Poûlu yaneko koyuhópoinoahiko emo'u Itukó'oviti. Êno xâne íhae Tesálonika kutipeâti emó'u, itea ápemaka júdeuhiko ákoti akutípo Jesus okópoti Poûlu, kaha'âtihikomaka koépekea. Yane kohó'ine ne Poûlu yoko Síla ya Mbêreya, itea kóyeane píhea júdeuhiko íhae Tesálonika íkoitoponeahiko kotíveti xoko yonópoku evo Poûlu kohó'iyea. Yokómomapihi ne Átu 17.1-13. Ikénepoke, koeku óvea ne Poûlu ya Koríntu, omínoa Timóti eyekoûti, kóyekuhiko neko hokoti Jesus ya Tesálonika.

Yane yutóxinoahiko Poûlu, etó'okoatihiko yupíheovo elókeyea okóvo vo'oku eyékoxea ixómoyea kóxuna'ixovohiko ikéneke Itukó'oviti. Enékoahikomaka ákoyea kamúya'ika isóneu ikéneke Itukó'oviti. Kouhepekeamaka Poûlu isóneuhiko neko ikaxú'iti okóvo, vo'oku iyéno ivokóvotine, kutípotihiko Jesus. Koyúhoinoa Poûlu itúkeovo hána'iti kúxone úti ne aukopovope Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka ákoyea kuríixa kúveovo Itukó'oviti, vo'oku íhaxikeovi Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike vópeamo xokóyoke koeku kutípea úti Jesus Kristu. Kene haina ihaxíkinoviti vonópea ipihóponovokutike.

¹ Yutóxinopinoe úti, undi Poûlu, koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopeanoé úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe koati xanena Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu. Itúkapu hána'ítike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, koánemaka úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

² Kóyekune víkoro'ixinovopinoe xoko Itukó'oviti, uhá ketínoe. Ákomaka vâka vépeminopi Itukó'oviti ya orásaum. ³ Hara puyákoponovo vokóvo nonékuke Itukó'oviti, Ha'a úti, ítenenoe itíki vo'oku hána'iti kíviyoa ne Vúnae, koánemaka ne ívékoponivonoe ítukeke Itukó'oviti vo'oku ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, yóko'omaka ne ákoyea ímexapa kíxeixi ne yéxone kousokeovomo xoko Vúnae Jesus Kristu. ⁴ Ítínoe po'ínu úti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti, véxoa itíkivonoe koati noívokoe Itukó'oviti, ⁵ vo'oku enepo inâ koyuhôa úti xepákuke ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus, haina pohu koyuhó kixoâti úti, itea xané kíxoamaka xunako Itukó'oviti ya xoko Sasá'iti Omíxone. Koati iyúseotimaka itúkeovo kaná'uti ne emo'úti vomínopikenoe. Yéxoanoemaka itúkeovo koati ponóvoti ne kixoku vitúkeovo xepákuke, koane kahá'ainopi úti unako kêku.

⁶ Koati hekoâtinoe ne kixoku vitúkeovo koánemaka ne kixoku itúkeovo Vúnae Jesus. Epó'oxo yaneko kitipoánenoe ne vemó'u, koyuhó'inopi uti koeku Jesus, êno víkinoe tiú'ítike koekúti, itea kóyeane yupíheovo elókeyea yokóvo ukeâti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Ênomone itíkinovonoe motokeâti hókeokono kixoku itúkeovo xapákuke ne uhá koeti po'ínuhiko kutípoti Jesus ya Masêdonea koánemaka ya Ákaya. ⁸ Vo'oku koati xepákuke úkea ukóponea ra emo'u Vúnae ya Masêdonea yoko Ákaya. Haina póhutineya, itea ya xapákuke uhá koeti po'ínuhiko xâne koêkuti óvohikoku, eyékokopinene itúkivo koati kuvóvoti Itukó'oviti. Hukínóvoti ákoyeane okónoko po'í yuhu úti vo'ókue. ⁹ Koati énomonehiko koyuhô koêku inâ simôpi úti, itúkeovo kirikópotineneo kívivo sánduhiko hekópine ra koati kaná'uti Itukó'oviti, úkeaku uhá koeti apéyeati. ¹⁰ Koyúhoahikomaka ixómoyea kíxoixopo aukopovope Xe'exa Itukó'oviti

ukópeamo ya vanúke, enepone Jesus, koéxepoepo Itukó'oviti ukópea xapa ivokóvoti, enepone koiótovovitimakamo ya ipíhohonope Itukó'oviti keno'ókoti káxe.

2

Koeku ituke evo Poûlu ya Tesálonika

¹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, koati neixoátinoe ápeyea êho ne vóvoheixea xepákuke. ² Yéxoanoemaka koêku ne váhere kixókonoku úti, koane váherexea vemó'uinokono koeku nóvea ya Filípu, itea vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ako kali píka koyúhoyea úti xepákuke ne inámati ihíkavuti ukeáti xoko Itukó'oviti, upánini ápe êno okopó'oviti. ³ Enepone emo'úti vomínopikeneo, haina kopoéheveti koekúti ákoti akaná'u. Hainámaka koyuhoáti úti vo'oku ápeyea váhere visóneu kahá'ayea uti vúkeovopinoe. Hainámaka vo'oku kahá'ayea uti váupu'ikeopinoe, ⁴ itea koati vo'oku ínixea Itukó'oviti yusíkea kovóxeyeovi koyúhoyea úti ne inámati ihíkavuti koyúhoti koeku Jesus, énomone kutí'inoke koyuhoáti úti. Yoko haina ínixone xanéhiko unátiyea, vopósiko vitúkea, itea koati voposíkoti vitúkea ínixone Itukó'oviti unátiyea, vo'oku énomone exôa koeku visóneu, itúkeovo ponóvoti áko'o áko'oyea. ⁵ Yéxoanoe koêku enepo koyúho úti xepákuke, ákoyea itúkapu ihayu'ikohí kixópitinoe úti, pohnu kaha'áti úti vítokuxea yokóvo, epó'oxo hainámaka vitúkoti namúkope uti tiúketi koyúhoinoake úti ne emo'u Itukó'oviti xepákukenoe. Éxoamaka Itukó'oviti kaná'uyea ra yúnzo. ⁶ Hainámaka voposíkoti viháyu'ikeokono. Ako kalíhuina kó'iyeaneye koeku nóvea xepákuke, muhíkova koeku nóveamaka xepákuke po'ínuhiko xáne. ⁷ Koeku vitúkeovo páho Kristu koyúhoyea emó'u xepákuke, mani motovâti kúxea úti keúsokinovi nókone úti, itea ya koékuni kó'iyeaneye, itupa'ii kixópinoe úti kuteáti kíxoaku sêno ítupa'ikea ne kálíhunoe xe'éxa. ⁸ Koane vo'oku yupíheovo ákoyea omótovopinoe vokóvo, ako ópohane koyúhoinopeanoe úti ne inámati ihíkavuti íhae xoko Itukó'oviti, itea usó kóyemaka úti vivókoponeovo ya ítukeke Itukó'oviti ve'ókukeneo. Koáhati ákoti omótovopinoe vokóvo.

⁹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, yéxoponoa yupíheovo ko'ítukeyea úti koane vivókoponeovo, vitúkoti ituke Itukó'oviti. Káxe, yóti ko'ítukeyea úti, vitúkoti véyepo nókone úti, motovâti ákoyea itúkapu ínati koekúti xikóyokenoe koeku nóvea xepákuke, koyuhó'inopeati úti ra inámati ihíkavuti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Éxoá Itukó'oviti, koane yéxoanoemaka koeku úti xepákuke, vitúkeovo teyoti Itukó'oviti, koane itúkeovomaka ponóvoti vítuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea váhere vítuke koeku nóvea xepákuke, itínoe kutípoti Vúnae. ¹¹ Yéxoanoemaka koeku venékeopi, póhutinoe kexé'u, itúkeovo kuteáti kíxoaku ha'a kalivóno enékea ne xe'éxaxapa. ¹² Koati énomone kixópineye úti kóxnakeopinoe úti ikéneke Vúnae, koánemaka vixíko'okeopi, maka yéxane kixeku yómivo nonékuke Itukó'oviti, kuteáti metókeyi ké'iyineye nonékuke ne ihaxíkopiti kehá'inepi ya natíxokuke, koane itíkivomaka hána'iti ihayú'iuti ya xokóyoke.

Kixoku koêku ne íhae Tesálonika enepo simôa tiú'iti koekúti

¹³ Hará'amaka po'i koekúti ákoinoke vâka víkoro'ixeovo xoko Itukó'oviti: Enepo inâ kemoânœe ra emo'u Itukó'oviti vomínopike, ako kutí íxea pohnu emo'u xanéhiko yara poké'e, itea koati kitipoátinoe itúkeovo emo'u Itukó'oviti.

Yoko koati kaná'uti itúkeova. Epó'oxo êno xunáko xikóyoke, itínoe kutipoáti. ¹⁴ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu ákoti itukapu júdeu, enepone víkokunoe, kúteanemaka vékoku ne júdeuhiko kutípoti Kristu ya Njúdeya, enepohikone ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti. Vo'oku enepone iyínoxapa ákoti akutípo Jesus, íkoitoponopínoe kotíveti kuteátimaka kíxoaku iyénoxapa nekóyohiko. ¹⁵ Enepohikone ákoti akutípo Jesus ya Njúdeya, haina póhutine Vúnae Jesus koépeko yanekóyo, koánemaka ne porófetahiko koyúhóti emo'u Itukó'oviti, itea váherexinóvimaka itúke, ûndi yoko po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ákomaka iká'elakexa okovo Itukó'oviti, epó'oxo koati okópoti uhá koeti xâne. ¹⁶ Muhíkova vomínoa xâne ákoti itukapu júdeu ne emo'u Itukó'oviti motovâti íteovahiko ne pahúnevo, opósikomaka topíkeovi. Koatine kóye kohíyakeahiko váhere itúke, kutí'inoe kousókovotíne uhá koeti kó'iyeevoku vahérévokoti motovâti itúkeahiko. Yoko kó'oyene, ákone ípíxa, vo'oku yónoane ímainevo Itukó'oviti ouúkeke.

Yónoa isóneu Poúlu ne íhae Tesálonika

¹⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Kristu, avo áxu'íkene ike vipúhíkene xepákuke, itea yupíhóvane vinákurukeovopi. Kaná'uti váko'oyea ya xepákuke, itea harakóxono visóneu xikóyokenoe. Koati êno yúmo'ixeovo káyukopeovo úti noíxoepopínoe úti. ¹⁸ Koati kaha'áti úti vitúkea nê'e, áko'oneoxo ûndi, undi Poúlu. Ápe ngahá'ayeaku mbíheha xepákuke, itea ítóponu Satánae. ¹⁹ Koáhati itínoe kutí'inoe apétimo vípara, kúxoixone úti vitóponeamo xoko Itukó'oviti. Itínoemaka elókeinoe vokóvo. Ve'ókukenoe, apétimo námoepo úti, kutí koeti koati uhé'ekoti kóroana úti ominó'oviti elókeko vokóvo koane úhepeko visóneu nonékuke Vúnae Jesus yaneko káxe aukápapu. ²⁰ Koati kaná'uteoxo itúkeovo itínoe kutí'inoe víhayú'íkokonoti, koane ítínoemaka ápeinoe elókeko vokóvo.

3

Pahúko Timóti ne Poúlu ya xapa íhae Tesálonika

¹ Ako'óne indá ákoyea énja kéyekunoe, íninjoa unátiyeya mbóhuxeovoiko ya Átena ² koeku mbahúkinopea ra Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Koatímaka ko'itúkeinoti Itukó'oviti nê'e, koane kóukóponoati ne inámati ihíkavóti koyúhóti koeku Kristu. Mbahúkinoake huvó'oxoponeopínoe keúkoponivo ya kívivo Itukó'oviti, koane enékoponeopimaka ikéneke Vúnae, ³ motovâti ákoyea ápahuina xâne xepákuke komuyá'íkoti isóneu vo'ókuke ne tiú'iti koekúti simópiti. Vo'oku yéxoanenoé itúkeovo koati vékokune úti nê'e, uti hokoti Kristu. ⁴ Yaneko óveangu xepákuke, ngoyúhoinopeanoepo koítoponeovomo uti kotíveti. Yoko énomoneoxo koéneye, epó'oxo yéxoá kó'iyeaneye. ⁵ Vo'oku tiú'íko ne víkoku, ako'óne índa ákoyeane enja koéku, mbahuko noixóponotí, ngaha'áti énjeja kéyekunoe ikéneke Itukó'oviti, ngohiyánati íteopínoe Satánae, enepone áhati kátavokea isóneu xâne, mbuvátimaka itúkeovo ko'itúkehí koeti úti xepákuke.

⁶ Itea kó'oyene koeku aúkopeovo Timóti ukópea xepákuke, omópinonu únati eyekoúti íxómoyea kívovo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótovokokonoe yokóvo. Koyúhopinonumaka kóyekuneyea puyákeovonu yokóvo koane úhepeyeya iséneunonu. Kúteanemaka iséneunoa ne nza'ínehiko. Koyúhopinóvimaka kehá'ayínoe neíxopivi, kuteátimaka yupíheovone kahá'ayea noíxoepopínoe úti. ⁷ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, upánini enó'iyeya koekúti tiú'itinóvi koane enó'iyeamaka koítoponeovo uti kotíveti yáyeke, úhepepone visóneu vo'oku kívivoxo Itukó'oviti. ⁸ Koati énomone koéneye visóneu kó'oyene koeku véxea íxómoyea kéxuna'ixovonoe ikéneke Vúnae. ⁹ Vo'ókuke ra êno hána'iti elókeko

vokóvo nonékuke Itukó'oviti ve'ókukeneo, ako véxa kíxoaku úti víkoro'ixinovopi xoko Itukó'oviti. ¹⁰ Káxe, yóti véyo úti vépemo'íxea Itukó'oviti. Koati kaha'áti úti noíxoponeopi úti, motováti huvó'oxeopinoe úti enepo ava'ávo kali konokóvotiko ya kixeku héki Vúnae.

Épemiua Poúlu ne íhae Tesálonika xoko Itukó'oviti

¹¹ Itúkapu Itukó'oviti, Ha'a úti, koáne Vúnae Jesus mihe'ókinovimo voxéne káyukopeovoikomo úti xepákuke. ¹² Itúkapumaka Vúnae kuri'úxinopinoe ákoyea omótovokoko yokóvo, itínoe hokoti Kristu, koane énomonemaka porexópi ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínuhiko xáne, kuteáti ákoyeamaka omótovopinoe vokóvo. ¹³ Yane kexuná'ixovotimo ikéneke Vúnae ya itíkivo koati sasá'iti koane ákotimaka pahúnevo nonékuke Ha'a úti, enepo aukárapu ne Vúnae Jesus, axenápanemaka ne uhá koeti kasása'iupu.

4

Kixoku vitúkeovo koati iko'élókexoti okovo Itukó'oviti

¹ Ya tumúneke únzexea ra yúndoe, anéyeiko koáti anjá'inopi, itínoe mbo'ínu xoko Jesus: Injíko'okopinoe ya iháke Vúnae Jesus héki kuteáti koéku ne ínzikaxopike yanekóyoke, motováti iké'elókexi okovo Itukó'oviti. Koati énomoneoxo kéneye ikéneke Vúnae kó'oyene, itea ngaha'ainopitinoe inamá'axoyea kené'eye ikéneke. ² Yoko yéxoane ne páhoenonu Vúnae Jesus ngoyúhoinopinoe, nékone itíki. ³ Hara ahá'ainopinoe Itukó'oviti, itíkivo xáne koati sasá'iti, éxotimaka sayá'ikopeova ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. ⁴ Enepone úhepune miúyo, konókoti yéxi ími sasá'itike. Konókotimaka tíyi ne ahá'inovi Itukó'oviti yara koekúti. ⁵ Ako yusíka ákoyea seyá'ikapipa, mará'inau yakútea xáne ákoti éxa Itukó'oviti. ⁶ Yara koekúti, mbahuko ákoyea vaheréxoti ítukeino po'ínu. Ako yusíka ápeyea aupú'ikoati ne po'ínu úti, kapiné'ijeati yêno, vo'oku koati púvone Vúnae ne koekúti kuteáti. Yoko kuteáti yunzó'inopinoe yanekóyoke enepo ngouhápu'ikinoepa ne koekúti, koati ngxópitinoe ipíhóponeamo Itukó'oviti ne xáne kixoátineye. ⁷ Vo'oku haina ihaxíkinoviti Itukó'oviti vitúkeovo xáne ákoti saya'íkapeapa ne váhere úhepune múyo, itea ihaxíkinoviti vitúkeovo xáne kuri'ókopovati, koane koati sasá'itimaka nonékuke. ⁸ Énomone ngó'ino, enepone xáne ákoti akaha'a ítúkea ne ihíkavoti ínzikaxeopikeneo, haina inzóneu, undi xáne yara poké'e púvo, itea koati puvoti isóneu Itukó'oviti, enepone porexópitinoe Sasá'iti Omíxone.

⁹ Ako apásika ngoyúhoinopeaneo kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo, vo'oku koati Itukó'oviti ihíxaxopi kónokea kíxikokoneye. ¹⁰ Yoko koati kaná'uti ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti po'ínu úti xoko Kristu ya uhá koeti poké'ixa Masédonea. Itea kóyeane enéngeopinoe kénoki keúkuponivo ké'iyineye, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae. ¹¹ Yapási'ixa yóvoheixi úhepetike iséneunokoko ákoti ixomo yarixákaka. Hane yíxapu nékone itíki, koane yokó'ítuke, itíkoti ésa'i nékone kuteáti koeku mbáhoenopi yanekóyo. ¹² Yanê'e, itínoemo teyonéti xapákuke xáne ákoti haká ra hó'e úti, koane ákomo yokónokoa íhinovo po'i xáne koušokinopinoe nékone.

Kixókumo koéku ne ivokóvoti kutípoti Kristu aukárapune Vúnae

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ngahá'ainopeaneo yéxi koéku ne po'ínu úti omómikopotine xoko Itukó'oviti, maka hákone ikaxú'i yokóvo koane hákonemaka kíteva xáne ákoti kúxoixopone xoko Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koeku

kutípea úti ivókeovo ne Jesus yoko exépukeopea ukópea xapa ivokóvoti, kúteanemakamo ne kúxone úti xoko ivokóvotihiko, vo'oku koéxepukeopeamo Itukó'oviti ne omómikopotine xokóyoke. Enepo aukáparu ne Jesus, ix-ánéxopatihikomo Itukó'oviti nê'e.

¹⁵ Yoko hara pahúkonumaka Vúnae ngouhupu'ikinopinoo: Uti ávotimo ivakápu yaneko káxe aukáparu Vúnae, ákomo inuxó vákoopea neko inuxópotinehiko ya utíke. ¹⁶ Vo'oku apétimo emo'u Vúnae pahúkoti ovóxe koane emó'umaka ne koati payásoti ánjuna inuxínoati ne po'ínuhiko ánju, yóko'omaka ne emo'u huxóe páhoe Itukó'oviti óxeovo. Yane keno'ókopotinemoo Vúnae ukópea vanúke, yoko inuxó koépotimo exépuhikopea ne ivokóvotihiko kutípoti Kristu. ¹⁷ Yane hú koépotimakamo vomópeokono xapa kapási ikénekehiko, uti ávoti ivakápu motováti tokópeamo uti Vúnae kukúke vanúke. Yane ákonemo hunókoku vópea xokóyoke. ¹⁸ Énomone ngxínopinoo, kéxunakikakanoo iséneu yara yunzó'inopinoo.

5

Konókoti usó kóyepinoa xâne ne aukópovope Vúnae Jesus

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako okónoko yundóxinoopeano itukóvotimoye káxe, koane ápeyeakumo ra koekútihiko. ² Vo'oku enepone kaxena aukópovope Vúnae, é'exo kíxeanenoo kutí kó'iyeamo koéku enepo símo oméxoti ya yóti ákoti kuxoáti. ³ Enepomo akoéne ra xanéhiko: “Ako yuvo'óviti. Koati únati koeku úti” akoéne, yane apé koetínemo hána'iti tiveko koekúti kuteáti koeku apé kó'iyea ohone xe'éxa ne séno koxe'éxati, enepo simovóno kaxena ipúhikope xe'éxa. Yoko ákomo iteóvati neko káxe.

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, ákone yávaheixanoo hahákutike, ínapomo iyupaxó ixápi neko káxe kuteáti koeku enepo símo ónevoti. ⁵ Koáhati yovóheixotinoe uhapú'itike kuteáti koeku xâne yoneáti káxe. Kene haina vovóheixoti hahákutike kuteáti koeku xâne yoneáti yóti. ⁶ Hákoikopo kutí kôe uti xâne imókoti, kuteáti koeku po'ínuhiko xâne ákoti éxa Itukó'oviti. Itea hara vákoeneye xâne noimee koyêti ixómotimaka iyukóvo isóneu vo'oku ápeyea kúxoixone. ⁷ Enepone xâne imókoti, yóti imókea, koáne hahákutikemaka óvoheixo ne kohíhiti. ⁸ Kene úti, koeku itúkeovo uhapú'itike vóvoheixo, vitúkapuikopo xâne iyukóvoti isóneu. Enepone kúveovo uti Itukó'oviti koane ákoyea omótovokoko vokóvo, énomone vitúka sa'íkovo uti kuteáti koeku ípíhone húndaru xa'ákuke enepo yóno xapa isukókoti. Kene ne hána'iti kúxoixone úti vópeamo xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, énomone vitúkumaka kóhiyanavope visóneu, kuteáti koeku itúkeovo kóhiyanavope tuti húndaru ne xovó'i, ikó'itukeu enepo yóno xapa isukókoti. ⁹ Vo'oku haina ihaxíkinoviti vonópea ípíhóponovokutike ne Itukó'oviti, itea ihaxíkinovike vópea xokóyoke vo'oku ítukeinoviti Vúnae Jesus Kristu, ¹⁰ enepone ivokínovoviti, motováti vóvoheixea xokóyoke, yusíkoti itúkeovo koeku vápeyeako yara poké'e, áko'o ike vívókinevo. ¹¹ Kéxunakikakanoo iséneu, epó'oxo hivá'axakaka keúkoponivo ikéneke Vúnae, kuteáti koéku itíkivo kó'oyene.

Ako tópi enékeake Poúlu ne íhae Tesálonika

¹² Kó'oyene itínoe mbo'ínu xoko Jesus, konokoáti tíyinoe ne ko'ítuketi itúke Itukó'oviti xepákuke, enepone inuxínopitinoe ikéneke Vúnae koane enekópiti. ¹³ Konókoti ákoyea omótovahiko yokóvo, koane tíyanoo vo'ókuke ne ítuke xepákuke, koeku kó'ítukeyea itúke Itukó'oviti. Hákomaka yokopókokonoo, itea

itúkapu úhepekoke iséneunokoko yóvoheixo. ¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone xâne yómoti kapáyasokinovo po'ínuhiko úti, injíko'okopinomaka yenéki ákoyeane ákoeneye. Kéxunakapi isóneu ne xâne kahá'atine komúya'ikea isóneu. Hivá'axamaka ne xâne ákotine xunáko ikéneke Itukó'oviti, koane yokóseana uhá koeti xâne ákoti imaxovó ixêa kixóvoku. ¹⁵ Yokóhiyanavo, maka hákone xâne xepákukenoé itukópinoati ésa'i ne váhere kixókonoku. Konókotimaka kóyekuneyea itúkinokoko únati, itínoe kopo'ínukokoti xoko Vúnae. Koane itúkinamaka únati ne uhá koeti xâne.

¹⁶ Konókotí ixómoyea elóke yokóvo. ¹⁷ Hákomaka kurí kixe itíki orásaum. ¹⁸ Íkera'ixinapa ne Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, vo'oku énomone itukóvo ahá'inopinóe Itukó'oviti ya koeku héki Kristu Jesus.

¹⁹ Hako tepikôa ko'ítukeyea ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²⁰ Hákomaka kutí kixêa ákoti itúkovo ke ne ihíkavoti kouhupu'ikinoake Itukó'oviti ne po'ínu úti.

²¹ Yapásika yéxi itúkeovo koati únati ne uhá koeti ihíkavoti kuteâti, koane itúkeovo ukeâti xoko Itukó'oviti, áko'o áko'oyea. Itukapu únati, hako kirikôa.

²² Yahíkuxipa ne uhá koeti kó'iyevoku váhere kixovókuti.

Orásauna Poúlu vo'ókuke ne íhae Tesálonika

²³ Enepone Itukó'oviti, úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti koane asako omixóneti, itúkapu énomone porexópi kirí'okopivoa ya uhá koeti koekúti, motovâti uha-uhá kó'iyea iséneu, yomíxone, koane kixeku itúkivo ponovó nonékuke, ákoti motovâti koyúhoyea ápeyea óvaku véherevoko yaneko káxe aukápapune Vúnae Jesus Kristu. ²⁴ Yoko koati motovâti kúveovokono kíxeopinéye ne Itukó'oviti, enepone ihaxíkopiti héki.

Hunókoku yútoe Poúlu

²⁵ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, émbemopi itúkinovi orásaum.

²⁶ Yíhaikanoe uhá koeti po'ínu úti xoko Vúnae, siunoné kixeâti kuteâti kixókokoku yúhoikeokoko úti, imeâtinóe sasá'ikoke iséneu vo'oku itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

²⁷ Ya iháke Vúnae injíko'okopinóe yíhoikinoa uhá koeti po'ínu úti xoko Jesus ra koyuhópeti mbáhoenopinóe.

²⁸ Itúkapu hána'ítike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe.

Hunókokune.

2 TESALONÍSSENSI

Pí'ape yutóxinoa **Poûlu ne kutí'**poti **Jesus íhae Tesálonika**

Ikénepoke pahúkea Poûlu neko inúxoti koyuhópeti xoko hokotúhiko Jesus ya Tesálonika, pahúkopiñoamaka ra pí'ape koyúhope. Koati yonoátihiko okovo Poûlu neko kutí'potihiko Jesus, vo'oku ákoyea tópi ihíkavoti itohíneoti xapákuke koyuhoáti koêku ne aukopovope Jesus. Xapákuke neko íhae Tesálonika, ápe koyuhoáti aukopeovone Jesus. Kene po'ínuhiko xâne, koyúhoa itúkeovo ákotine ahikápu aukopovope. Yane ápe xâne ákotine akahá'a ko'ítukeyea vo'ókuke. Puhu ovohí koetíne kuxópotine Jesus. Koyúhoinoa Poûlu ákoyea yusíka kó'iyeaneye.

Ina exókoahikomaka ukóponeaxomo ne váhere kixovókuti tumúneke aukopeovomo Jesus. Koyúhoinoamaka kuri'uxeovoxomo xunako Satánae, koane enó'iyeamo isukókoti yara uhá koeti kúveu mêmum tumúneke káyukopovope Jesus. Kúteanemaka ne xâne okópotihiko Itukó'oviti, kuri'úxovoteoxomo. Itea ya hunókokuke, Itukó'ovitimó itôa ne Satánae, uke'êxéati xunáko. Ixíko'okoahikomaka Poûlu neko kutí'poti Jesus títiu kóyeyea kúveovohiko Itukó'oviti, koane ákoyea háka ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

¹ Yutóxinopinôe úti, undi Poûlu koane Síla yoko Timóti. Pahúkinopea úti ra koyuhópeti, itínoe ho'uxínovoti itúke Itukó'oviti ya Tesálonika, itínoe xanena Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu.

² Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koane úhepekoke isoneúti ukeáti xokóyoke.

Íkoro'ixinovoke ne Poûlu xoko Itukó'oviti

³ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, koati motokeáti ákoyea áka víkoro'ixinovopinôe xoko Itukó'oviti, vo'oku yupíheovo ukóponea ne kívivo Itukó'oviti, koane tumúne yóno kuri'uxeovoxo ákoyea omótovokoko yokóvo. ⁴ Énomone kutí'inoke vihayú'ikopitinôe, vitukópiti véyexovope xapákuke po'ínuhiko kutí'poti Jesus ya po'íkehiko ímokóvokuti, vo'oku kékuna'ixivo ikéneke Vúnae ákoti kemuyá'ika iséneu, koane vo'oku kívivoxo Itukó'oviti upánini enó'iyea kotíveti yoko tíu'iti koekúti víkokunoe, iteáti uhá koéti ákoti imaxovó íxêa. ⁵ Enepone víki kotívetike, iteáti uhá koéti, koati énomonemo kutí'inoke iyúseoti ponóvoku ne kixoakumo Itukó'oviti ne xanéhiko yuhaikapamo vo'oku kixoku itúkeovo. Vo'oku urapú'itimó yaneko káxe itíkivo xanena Itukó'oviti motokeáteoxo yonópea natíxokuke. Yoko énomone kutí'inoke keitópovoti kotíveti kó'oyene vo'oku itíkivo xanéna keukópovoti ne natíxéa xapa xâne. ⁶ Koati ponóvotimo kixoku itúkeovo ne Itukó'oviti, vo'oku ikoítovonoatimo kotíveti ne ikoítovonopitihiko kotíveti, itukópinopiti yésa'i, ⁷ koane kouhépekinopitimó kékú, itínoe ixómoti koitópovono kotíveti kó'oyene. Kúteanemakamo kixó'oviku, úndi yoko nza'ínehiko, enepo kayukápune Vúnae Jesus ukópea vanúke, axenápoanemaka ne koati xúnati ánjunahiko, ⁸ koánemaka irumékoti yúku, ipíhóponeake ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti, yóko'omaka ne xanéhiko ákoti akutípoa ne inámati ihíkavoti koyúhóti koeku Vúnae Jesus. ⁹ Ya xoko pahúkopokonokuhiko, ákomo hunókokoku ikoitovoneokono kotíveti. Ákonemo omótova noíxéa Vúnae koáne ne éno hána'iti ihayú'iuti xunáko ¹⁰ yaneko káxe aukáparu Jesus, enepo ihayú'ikakanamaka koane kahaná'ikakanamaka vo'ókuke

ne kasása'iuipo, enepohikone uhá koeti kutipoâti. Yoko yarakóxonomakamo zapákuehiko vo'oku kitípi ne ihíkavoti vomínopikenoe.

¹¹ Énomonemaka ákoino vâka vitúkinopinoe orásaum, maka huvá'axapine Itukó'oviti yómivo nonékuke kuteâti motókeyea kó'iyeaneye ne xâne iháxiu Itukó'oviti hókea. Vépeminoamaka itúkeovo ya xunákoke keúsokinoe uhá koeti únati koekúti, yâha itíki, koane uhá koeti itukéti yúseumo vo'oku kívivo Itukó'oviti. ¹² Yane ihayú'ikokonotimo ne iha Vúnae Jesus ve'ókuke, epó'oxo ihéyú'ikokonotimakamo vo'oku Vúnae ya xikóyoke, vo'ókuke ne hána'iti seánako Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Kristu youékeke.

2

Koêkumo ne Vâhere Hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae

¹ Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, anéye vixíko'okopikenoe vo'ókuke ne káyukopovope Vúnae Jesus Kristu ha'uxápavine xokóyoke: ² Hako sikovó kê, kutí'inoke mani itokúxokonoti yokóvo ya po'i isoneúti, koane hákomaka pipokéxo iséneu pe'okoâti símeovone kaxena aúkopovope Vúnae, áva xâne koyúhóti ápeyeya kóuhapu'ikinokonoke ukeâti vanúke kó'iyeaneye. Kúteanemaka koêku áva perekáxoati nê'e, áko'o yutoxinopeati kutí'iyea itúkeovo ukeâti xokóyoke úti ne ihíkavoti. ³ Hákonoe síkévo yaúpu'ikikono ya koêkuti veínopikehiko, vo'oku ákomo simápu kaxena aúkopovope ne Vúnae koeku ávoveya ukápanaxo kuríkea hókea Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêm. Konókotimaka koutata'ixeovo neko póhuti hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae itúkeovo ovóxe, enepone í'iyuse koyétimaka yonópeamo ipihóponovokutike ipihoponeokono ákotinemo hunókoku. ⁴ Enepone hóyeno, ápépotimo uhá koeti kó'iyeevoko hó'e xanéhiko, koánemaka uhá koeti kixovókuti sasá'itino xâne. Kapayásokovotimo oukeke uhá koêti, yoko urúkovatimakamo ne hána'iti imokóvokuti, enepone témpulu ya Njeruzálem, ivatákonotimoya, itúkovatimo ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

⁵ Ákonoekopo puyákanapapa yokóvo yanekóyo ovo'íngo xepákukenoe ngoyuhó'inopea ra koekútihiho? ⁶ Epó'oxo yéxoanoe itopátiko neko hóyeno ávoinoke kautata'ixapu, vo'oku konókoti kúxeokono ne káxe ixíkoaku Itukó'oviti ápépe. ⁷ Koati anéyetine koeku kó'oyene ukóponea ne váhere kixovókuti, itea mayane he'onó koyétiko. Poéhane kúxo veyópeovo neko itopátiko yara koeku kó'oyene, ⁸ ínamo kautáta'ixapu neko hóyeno heru'ó koeti kurí'okeovo Satánae itúkeovo ovoxe, enepone koépeumo Vúnae Jesus ya póhuti kali apihí koeti omíxone. Uke'éxopatimo Vúnae kautáta'ixapapu ukapêa vanúke. ⁹ Enepone váhere hóyeno, koatimo ya xunákoke Satánae símea. Koati ainóvoti xunako Satánae ovámo xokóyoke itúkinokemo hána'iti iyupánevoti koane koekúti ákoti po'i itukoâti, itea ainovomo aúpu'ikope xanéhiko. ¹⁰ Ákomo tópi kó'iyeevoku váhere koekúti veínoakemo aúpu'ikea ne xanéhiko yonópotimo ipihóponovokutike, vo'oku púveahiko ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone mani kutí'inoke iteóvati ne pahúnevo eneponi akutípoa. ¹¹ Énomonemaka kutí'ino sikoâtihihokomo Itukó'oviti iteokono yane semekéno'voti. Koati kutipóâteoxohikomo kutí'iyea koati kaná'uti. ¹² Yanê'e pahukópokonotihikomo ipihóponovokutike ne uhá koeti xâne ákoti akutípoa ne kaná'uti kixovókuti, enepohikone kouhépekoti itúkea váhere.

Kíxoaku Poúlu enékea ne íhae Tesálonika kutípoti Jesus

13 Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, ákoti omotóva okóvo Vúnae, koati motokeâti kóyekuneyea víkoroixinovopínoe xoko Itukó'oviti, vo'oku ukeâtinékene tumúneke ápeyea uhá koeti koekúti, noífovokoxopíne Itukó'oviti yenópinoe xokóyoke. Kó'inokeneye vo'oku kasása'ikeopi Sasá'iti Omíxone yaneko kitipôa ne kaná'uti kixovókuti íhae xokóyoke. 14 Yoko íháxikinopíkínoe Itukó'oviti yane inámoti íhíkavoti vomínopike, úndi yoko nza'ínehiko, enepone koyúhóti koeku Jesus, koati kaha'áinopeatínoe kehá'ineyi Vúnae Jesus Kristu yane itúkeovo êno hána'iti íhayú'uti. 15 Koeku kó'iyeaneye, itínoe po'ínu úti xoko Jesus, víxíko'okopínoe kékuna'ixivo ikéneke Vúnae, ákoti kemuyá'ika iséneu. Yíxapumaka ne víhíkaxepíkínoe yanekóyo, yusíkoti itúkeovo koekúti koyúhoinopíkínoe úti koeku vóveako xepákuke, áko'o po'i koekúti yutóenopi úti. 16 Enepone Vúnae Jesus Kristu yoko Itukó'oviti, Ha'a úti, enepone ákoti omotóvovi okóvo, porexó'ovitimaka úhepepa visóneu ákotínemo uké'eyeaku yoko uhé'ekoti kúxone úti yupihóvoti unáko, vo'oku hána'iti seánako vouúeke, 17 itúkapu énomone porexópinoe kékuna'ixivo ikéneke. Itúkapu énomonemaka koxunákopi, motovâti itúkeovo ainóvoti únatinoe koekúti itíko koane keyúho.

3

Epemôa Poúlu ne íhae Tesálonika itúkinóa orásaum

1 Itínoe po'ínu úti xoko Jesus, tumúneke únzexea ra yúndoe, émbemopínoe itíkinovi orásaum, maka ukápananeo ra emo'u Vúnae, epó'oxo íháyu'íkakanemaka xapa po'ínuhiko xáne kuteâti koêku ya xepákukenoe. 2 Koane yépeminavi, maka víteapane ne váherehiko xáne yoko xáne koyuvôrixovoti, vo'oku ako uhá ákoe xáne kutípoti emo'u Itukó'oviti.

3 Motóva kúveovokono ne Vúnae. Koati koxunákopítinoemo nê'e. Ákomo síka ne Ndeâpu íkorokepínoe. 4 Koati motovâti ómomíkea visóneu ikéneke Vúnae ve'ókukénoe, vexoâti yíxivo itíki ne páhoenopi uti itíki. Yoko haina póhutíne yara koeku kó'oyene, ítea koánemakamo ya káxehiko keno'ókoti.

5 Paréxapínoe Vúnae Itukó'oviti yóvoheixi yane hána'iti ákoyea omótovovi okóvo. Énomonemaka huva'áxapínoe kékuna'ixivo ya héki, ákoti yaukápapu ikínike, kuteâtimaka kixoku kóxuna'ixeovo ne Kristu, ákotimaka aukápapu ikéneke.

Íxíko'okoa Poúlu kónokea ko'ítukeyea ne uhá koeti xáne

6 Itínoe po'ínu úti xoko Vúnae Jesus, víxíko'okopínoe ya íháke Vúnae yahúkuxívoa ne uhá koeti xáne omó'ixoti hulékeko, ákoti áha itúkea itukovo káxe, ákotimaka akahá'a hókea ne íhíkavoti víhíkaxopíkínoe. 7 Yoko yéxoanoepépo kixoku vitúkeovo xepákuke. Yéxoamaka itúkeovo nékone héki, vo'oku yaneko vóveaku xepákuke, ako váhuleke. 8 Ákomaka kúxeaka úti poréxeokono nika úti ákoti ésa'i. Itea koati vivokóponovoti ko'ítukeyea úti. Káxe, yóti yupíhovo momí'iyea úti, puvâti úti vitúkeovo yávahanoe. 9 Maní'oxo motovâti kúxea uti keúsokinovínoe nókone úti, ítea koati kahá'ati uti vitúkinopínoe hékone ya kixoku ko'ítukeyea úti. 10 Vo'oku yaneko vóveakuiko xepákukenoe, hara koe páhoenopi úti itíki: “Enepone xáne ákoti akahá'a ko'ítukeyea, hákomaka porexókono nika” koe yuhó'inopi úti.

11 Kó'inokeneye ra vemó'uínopínoe vo'oku ápe xáne etó'okoviti ápeyea hulékéti xáne xepákuke, ákoti oko'ítuke, yómoti í'inuxo kó'iyea xoko itúkovoeko po'ínu xáne, yuixóvoti koekúti ákoti itukapu maní yuixovone. 12 Ya íháke Vúnae Jesus Kristu, sayá'ikoa úti ne xáne koetíneye, koane víxíko'okoa yuixéovo ko'ítukeyea,

ákoti í'inuxo akôe xoko itúkovoqe po'ínuhiko xâne, maka aváne vanéxope nîka. ¹³ Itínoe po'ínu ûti xoko Vúnae, hako imaxovó kixe itúki únati. ¹⁴ Enepo áva xâne ákoti akahá'a itúkea ne vixíko'okopikenoqe yara yútoenopi ûti, hénaxa, epó'oxo yahíkuxipa, maka kátayakakanane. ¹⁵ Itea hako kutí kixêa yanáne. Yenéka, kuteâti koeku venéka po'ínu ûti xoko Vúnae.

Hunókoku yútoe Poûlu koane íkopovoqe

¹⁶ Enepone Vúnae, úkeaku uhá koeti úhepeti isoneûti, itúkapu énomone íxomo porexópinoe úhepeko iséneu ikéneke, ya uhá koeti kéyeku. Itúkapu énomonemaka ovóheixo ya póhutinoe kexé'u.

¹⁷ Enepora yúndoe íngopeovopikenoqe, koati yútoe vò'um, undi Poûlu. Koati koêkune ya uhá koeti hunókoku yúndoe mbáhoe, hoénaxovoqe itúkeovo undíne yutoxôa. Énomone ngíxoaneye nzunókea ra yúndoe.

¹⁸ Itúkapu hána'itike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yóvoheixo, póhutinoe kexé'u.

Hunókokune.

1 TIMÓTI

Inúxoti yutóxinoa Poûlu ne Timóti

Enepora yútoe Poûlu, xoko homoêhou koêhati Timóti yóno. Kutípoa Timóti ne kaná'uti ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus yaneko kamôa xoko Poûlu. Ênomone “nje'êxa” kixínoa Poûlu. Êno xáneheixea Timóti ne Poûlu koeku koyúhoponea emo'u Itukó'oviti xapa xâne. Po'íke káxe, ôvane Timóti ya Éfezu inúxino ítuke Itukó'oviti koeku ukóponea ne Poûlu po'íke pitivóko. Ênomone ôvoheixoiko ne Timóti pahukínoane Poûlu ra koyuhópeti, inúxoti yútoenoa.

Éxokoa Poûlu ne Timóti nókone kó'iyea ne inuxínatihiko ítuke Itukó'oviti ya imokóvokuti, koane nókone ítúkea ne xanena Itukó'oviti. Koyúhoinoamaka Poûlu koêku ne inuxínatihiko xanena Itukó'oviti kónokea okópea ne ihíkavoti ákoti akaná'u, enepone koyúhoti koeku kixovókuti kuteâti ákoyea yusíka níkeokono po'ínuhiko kó'iyevoku nikokónoti, koáne ákoyea yusíka kóyenoyea koane kó'ímeyea ne xâne. Ixíko'okoa Poûlu ne inuxínatihiko imokóvokuti yuíxeovo ítúkea ne itukéti pónekono ítúkea. Ina enekómaka Timóti ítúkeovo xâne motovâti hókeokono kixoku ítúkeovo ya uhá koeti ítuke. Enékovimaka pónea uti kixoku vitúkeovo, uti kutípoti Jesus, koane vitúkeovo xâne kuri'ókovoti Itukó'oviti. Enékovimaka vitúkeovo koati kaná'uti kuvóvoti Itukó'oviti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo yoko kóxuna'ixeovo úti ikéneke Jesus, ákotimaka kapayásakapu úti.

Tûri

¹ Yundóxinopi, ûndi Poûlu, undi ovoxe Kristu Jesus, ngoyuhó'iyeani emó'u xapa xâne, kuteâti páhoenonu indúkea ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, yoko Kristu Jesus, enepone porexó'oviti hána'iti kúxoixone úti ikéneke Itukó'oviti, véxone kousokeovomo. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti koati kaná'uti nje'êxa vo'oku kívivo Jesus yaneko ngoyuhó'inoepa koêku.

Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Kristu Jesus Vúnae, uhá koêti ne únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke. Koane itúkapumaka hána'itike seánakopi yóvoheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Ítukexeake Poûlu ne Timóti ya Éfezu

³ Kuteâti yunzó'inopi yanekóyo koeku yóneam íyeu Masêdonea, ngáyukopoikomaka émbemopeopi yóvoheixikone ya Éfezu. Ngahá'aïnopi seyá'iki ne xâne kopoé'akoti íhíkaxea, maka hákone ihíkaxo ihíkavoti ákoti akaná'u, ⁴ yoko hákonemaka yuíxóvo kuti koeti xetihí koêti, yoko yutoéti ákoti hunókoku kayumákoti íháhiko voxúnoekene ukeátine iná turixóvo viyénoxapa. Enepora koekútihiko yuíxovoke, koati yumópeokoko xâne poréxo, ya koêkuni huvó'oxea ítúkea ítuke Itukó'oviti. Yoko kúveovo Itukó'oviti konokóvo motovâti ítúkeokono ítuke. ⁵ Itea hara kutí'inoke mbahukínopiti yúnzo, ngaha'aïnopiti ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne. Yoko enepone ákoyea omótova yokóvo, konókoti ítúkeovo ukeâti xoko sasa'ípotine iséneu, yexoâtimaka ákoyea ítikaheapu ikéneke Vúnae, koane ikéna'uxixo kívivoa. ⁶ Itea ápe xâne ákotine akoéneye. Pihohí koéne isóneu xoko po'ínuhiko koekúti ákoti ítópoinoake, koekútihiko poréxotimaka xâne íxómoyea yumópokoko. ⁷ Enepohikone xâne, koati kaha'âti ítúkeovo éxoti íhíkaxea ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, itea ako éxa

kixó'ekone ne ihíkavoti ihikaxone, koane ákomaka koati éxea koêku ne yûho vo'ókuke, upánini ya kixoku koyúhoyea kutí koéhiko koati exoâti.

Itúkovo ke ne Ponóvoti Kixovókuti

⁸ Véxoa itúkeovo koati únati koekúti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepo akutípokono. ⁹ Yoko ápeinoke ra Ponóvoti Kixovókuti, haina vo'ókuke xâne únati kixoku itúkeovo, itea vo'ókuke xâne pahukóvoti, koáne ne puvâti ne páhoenovoti Itukó'oviti vitúkea, yóko'o ne ákoti téyone, koánemaka ne vaheréxoti kixoku itúkeovo. Ápeinokemaka nê'e vo'oku xâne ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, yoko xâne ákoti teyâ ne sasá'iti kixovókuti, koáne ne koepékoti há'a yoko êno, yóko'omaka ne koepékoti po'i xâne, ¹⁰ koánemaka vo'oku xâne ákoti sayá'ikapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno, yoko hóyeno koyenópoti po'i hóyeno, koane xâne oméxoti po'i xâne itukoâti ákau. Ápeinokemaka ne Ponóvoti Kixovókuti vo'oku xâne semékenovo'iti, koáne ne itúkóheoti koeku po'ínuhiko, koánemaka vo'oku uhá koeti po'ínuhiko okopâti ne koati ponóvoti ihíkavoti, ¹¹ enepone koyúhoinovike ne inámati ihíkavoti omínovike Jesus. Yoko koati êno hána'iti ihayú'iuti ihíkavoti nê'e ukeâti xoko Itukó'oviti, enepone motokeâti kahána'ikeokono îha. Énomonemaka ne ihíkavoti mbáhoenokono ngoyúhoyea xapa xâne.

Hána'iti elókeko okovo Poûlu vo'oku seánakoa Itukó'oviti

¹² Áinapo ákoe Vúnae Kristu Jesus koxunákonu, enepone inixónutimaka indúkeovo motovâti kúveovokono, kutí'inoke poroxónuti ngo'ítukeino, ¹³ upánini indúkovo yómoti koémoke'eyea Jesus mekúke, ingóitoponoatimaka kotíveti ne xanéna, koane yupihóvati váherexinoahiko índuke. Itea kóyeane kóseanayeonu Itukó'oviti, vo'oku akó'oti enjá indúkeovo pahukóvoti yanekóyoke avô'o nguvâpu Jesus. ¹⁴ Koati yupihóvati kóseanayeonu Vúnae, poroxónuti ngúveova, koane ákoyeamaka omótovo ongóvo po'ínuhiko xâne, kuteâti pónevi Kristu Jesus kó'iyea úti ikéneke. ¹⁵ Enepora emo'úti yutoxóvoti yâye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono: Énomone símeane ne Kristu Jesus yara kúveu mêmum kóiteovo xâne pahukóvoti. Yoko undíne yupihóvoto pahúkeovo ya uhá koêti. ¹⁶ Kóseanainonuke Vúnae, undi yupihóvoti pahúnevo ya uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati kaha'âti kouhupu'ikea koêku ne Jesus Kristu ya njokóyoke, itúkeovo ôriti ímaxeovo kúxoixea xâne kutípea. Koati kaha'âtimaka itúkeonu éxokoke po'ínuhiko xâne ne hána'iti seánakovi, koêkuti yé'akeye kutipótemu, kutí'inoke itopónotihikomo apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁷ Kahána'ikaikopo úti ne Itukó'oviti, natina úti, enepone kóyekutine ápeyea, ákoti tûri koane ákoti uké'eyeaku, ákotimaka inixoâti, poéhanemaka itúkovo koati kaná'uti Itukó'oviti. Itúkapu énomone itúkovo hána'iti teyonéti koane hána'iti ihayú'iuti ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Ákoyeneoxoye.

¹⁸ Hara kôe injíko'okopike Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Jesus: Kéxuna'ixapu itíki ne únati itukéti itukexepike Vúnae, kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru, puyakóponovati yokóvo íxíko'okopike neko yuhó'inopi po'ínu úti, enepone éxokoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itúkeovomo íti itúkôra ra itukéti. ¹⁹ Yákoyeneye kéxuna'ixivo koeku kívivo Itukó'oviti, yexoâtimaka ákoyea itíkaheapu itea itúkeovo ponóvoti ne ítike. Yoko ápe xâne ákotine akoéneye isóneu. Kene kó'oyene, koati hána'itine koésayu'ixeokono koêku vo'ókuke. ²⁰ Xapákukehiko, anêko Imíneu koane Alíxandere. Yoko mboré'okoane Satánae

íkoitoponeokonohiko kotíveti, maka hákone koemóke'ekono ítuke Itukó'oviti vo'oku váhere ítuke.

2

Konókoti itúkea orásaum ne kutípoti Jesus

¹ Inúxoti ya uhá koéti, hara injíko'okopi: Konókoti itíkinoá orásaum ne uhá koeti xâne, yepemínoati seánakoa Itukó'oviti, yepemínoatimaka nókone xaneáti íkero'ixivo xoko Itukó'oviti. ² Itíkinoá orásaum ne nâtihiho koane uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, maka aúnatine koeku úti, koane maka hákone isukókoti yoko okopókokoti, motovâti vitúkeovo teyoti Itukó'oviti koane vitúkeovomaka itípakovoti. ³ Vo'oku Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, ínixoa unáko nê'e, koane koati ponóvotinoá kó'iyeaneye. ⁴ Yoko kahá'ainoa Itukó'oviti ne uhá koeti xâne íteova ne pahúnevo koane kutípea ne kaná'uti kixovókuti ukeáti xokóyoke. ⁵ Vo'oku poéhaxo ne Itukó'oviti, ako po'ínu. Poéhamaka ne Epemínoviti nonékuke Itukó'oviti. Énomone ne Kristu Jesus, enepone ikútipasikoponovoviti, uti xâne. ⁶ Kuri'okopovo Itukó'oviti nê'e enepo ivokóvo kuruhúke, yaneko porexópo ésa'i pahúnevo uhá koeti xâne. Yoko kouhupu'ikovone neko koekúti simovóne kaxénaxeake Itukó'oviti urápu'iyea. ⁷ Énomone noívokoxinonu Vúnae, motovâti ngoyúhoyea koeku nê'e. Énomonemaka pahúkinonu xapa xâne. Yoko koati kaná'uti ra yúnzo, haina nzemekékexoti. Noívokoxinonuke motovâti ínzikaxea ne ákoti itukapu júdeu koéku ne kaná'uti kixovókuti, kutípone úti.

⁸ Ngahá'ainoahiko ne hóyeno, koékuti óvoheixoku, itúkea orásaum, koane ákoyea váhere ítuke vô'u koéxepoeno Itukó'oviti ya orásaum, ákotimaka xâne ímaikinovoke koane ákotimaka púvone.

⁹ Kúteanemaka ne senóhiko, ngahá'ainoamaka kóyuseyeya kixoku ko'ípovoyea, ákoti akutêa senóhiko ákoti téyapana. Konókotimaka itúkevohiko éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Enepone kouhé'ekoati, ako apásika itúkeovo koekúti kuteáti uhé'ekoti ikáhi, koane óro iyóyonevo, yoko po'ínuhiko kohépití iyoyókopopeti, koane ko'ípovoyeamaka koati únati ipovóti. ¹⁰ Itea hane itúka kouhé'ekoati, ponóvoti kixoku itúkeovo, kuteáti motókeyeya itúkea ne senóhiko koyúhoti itúkeovo teyoti Itukó'oviti. ¹¹ Enepo ihíkaxakana senóhiko ne emo'u Itukó'oviti, konókoti yunú kóyeyea, koane téyeya ne ihíkaxoati ákotimaka kapayásakinapa. ¹² Ákomaka nzíka ne senóhiko ihíkaxea koane pahúkea íma. Konókoti éxea yunú kóyeyeahiko. ¹³ Vo'oku Ádaum inuxô itúkeokono, ina itukókono Éva ikénepoke. ¹⁴ Koane hainámaka Ádaum ne aupú'ikokono, itea koatíne sêno aupú'ikokono, íkorókovoti pahunévotike. ¹⁵ Itea kóyeanemo íteovo ohone xe'éxa ne senóhiko enepo okoxé'eya, koane ákomakamo yuváti enepo yuixápu kúveovo Vúnae, koane itukápumaka ákoti emotóto okovo po'ínuhiko xâne, koane itukápumaka sasá'iti nonékuke Itukó'oviti, koane éxotimaka kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti.

3

Nókone kó'iyea ne inuxínoti ítuke Itukó'oviti ihíkaxoti imokóvokutike

¹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yáye, koati kaná'uti koane koati motovâti kúveovokono. Hará'a: Enepone xâne kahá'ati itúkeovo inuxínoti ítuke Itukó'oviti ihíkaxoti ya imokóvokuti, koati únati itukéti kahá'a. ² Itea enepone kaha'áti itúkeova, konókoti itúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uínokono ápeyeya váhere ítuke. Konókotimaka ákoyea apí'a yêno, koane éxea sayá'ikopeovo, yoko éxea

kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti. Konókotimaka itúkeovo únati kixoku itúkeovo, koane konókoti ú'uso kóyeya kátarakea koèkuti simoàti óvokuke. Konókotimaka itúkeovo éxoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti. ³ Ako yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka itúkeovo ísukenati po'i xâne, itea konókoti itúkeovo koati únati koane itúpa'ikoti. Konókotimaka púvea ápeyeya orixókokoti. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁴ Konókotimaka éxea kíxoaku ne íhae óvoku, koane éxea kíxoaku koèxokexea ne xe'éxaxapa, saya'íkoati koane ihíkaxoati itúkeovo teyoti po'i xâne. ⁵ Vo'oku enepone hóyeno ákoti exâ kíxoaku ne íhae óvoku, ákomo kalíhuina éxea inúxino xâne imokóvokutike. ⁶ Ákomaka yusíka itúkeovo inámati kutípoti Jesus, mará'inamo kapáyasakeapa, akúteamo kixókonoku Ndeâpu kapayásokopovo yanekóyoke, kutí'inoke kopúhikopeati Itukó'oviti nonékuke, kuxokónoti káxe ipíhponokonopemo. ⁷ Konókotimaka itúkeovo teyonéti xapákuke xâne ákoti itukapu kutípoti Jesus, maka hákone vekínoaku Ndeâpu íkorokea váhereke, kutí'inoke mani hána'iti teyapana.

Ndeákinu

⁸ Kúteanemaka koèku ne noivókoetihiko itúkeovo ko'ítuketi imokóvokutike, enepone ndeákinu. Konókotimaka itúkeovo teyonéti ákoti itukáheapu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti kumá'am. Ákomaka yusíka ixómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁹ Konókotimaka yuixevahiko hókea ne kaná'uti kixovókuti kutípone úti, enepone ákoti exákana mekúke, kouhapu'ikinovike Itukó'oviti kó'oyene, koane ákoyea ítukaheapu hókea. ¹⁰ Konókotimaka híxopeokono ya ítukeke Itukó'oviti. Enepo itukápu xâne ákoti évekinokonoku emó'uínokono ápeyeva váhere ítuke, motóvane itúkeovo ndeákinu. ¹¹ Kúteanemaka koeku yéno ne ndeákinu. Konókoti itúkeovo teyonéti, ákoti itukapu ítukenati xêti po'ínuhiko xâne. Konókotimaka éxea kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane itúkeovo xâne motovâti kúveovokono ya uhá koeti koekúti. ¹² Enepohikone ndeákinu, ako yusíka pí'ayea yéno. Konókotimaka éxea kíxoaku ne xe'éxaxapa koane íhae óvoku. ¹³ Yoko enepohikone ndeákinu koati únati kixoku ítúkea ítuke Itukó'oviti, itopónotimo itúkeovo koati teyonéti, koane iyúseotimo itúkeovo é'exo kíxoíxoati ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti, motókeinoko koyúhoyea koèku.

¹⁴ Ngúxoá ákoyeamo ánju'ikene noínjopeopi Timotí, itea yundóxinoake ra koekúti, ¹⁵ maka enepo anju'ikene, yéxane nókone kó'iyea úti imokóvokutike, enepone óvoku ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone kotíxovoku koane koukoponovokumaka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁶ Koati hána'iti ne ihíkavoti ákoti exákana mekúke, kouhápu'ikovotine kó'oyene, enepone kutípone úti. Énomone rá'a:

Enepone simoàti ra kúveu mêum, íkutipasikovovi, uti xâne. Kouhapu'ikea sasá'iko ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Noíxoamaka ánjuhiko, enepone ovoxe Itukó'oviti íhae vanúke. Perékaxokono koèku xoko póhutihiko poké'e óvohikoku xanéhiko yara kúveu mêum. Kutípokono yáye yara poké'e, ina pihópo vanúkeke xoko éno hána'iti ihayú'iuti ópoku.

4

1 Ú'urapu'i kíxoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti koêkumo yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêum, ápeyemo xâne kurí kixoti kúveovo Itukó'oviti, hokópoti aúpu'ikenati, páhoe Satánae, koane ihíkavoti ítuke ndémoniuhiko, 2 ihikaxone xâne ákoti oponóvo ítuke, koyúhote ítúkeovo sasá'iti, ihíkaxotimaka koekúti ákoti akaná'u, itea ákone eápapu ítúkeovo pahukóvoti, vo'oku ítúkeovo váhere koekúti ixomo ítúkohiko. 3 Enepohikonê'e, ako síka kóyenoyeahiko koane ko'ímayea ne xâne. Anêkomaka níkokónoti ákoti síkâ níkeekono, koyúhote ítúkeovo pahukóvoti níkokóno. Itea uhá koeti níkokónoti, aínovo poréxovike Itukó'oviti, motovâti níkea úti koeku víkoro'ixinova, uti kutípote Jesus, uti exoátimaka ra kaná'uti kíxovókuti íhae xokóyoke. 4 Vo'oku uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti, aínovo únati, epó'oxo ítukovo vikoró'ixinovatine xoko Itukó'oviti, ako yusíka kutí kíxeokono ákoti aunáti. 5 Koati sasá'iti vo'oku yuho Itukó'oviti emó'uke, koane vo'oku vitúkinoá orásaum.

Nókone kó'iyea ne únati ko'ítúkeinoti Vúnae

6 Enepomo ihíkexa po'ínuhiko úti xoko Jesus ra koekútihiho, itimo koati únati ko'ítúkeinoti Kristu Jesus. Epó'oxo enepora emo'u Itukó'oviti kitípone, enepora únati ihíkavoti hékone, koxunákopitimo ikéneke Vúnae koeku yíxivoa. 7 Itea hako kemokénoa ne xetihí koeti ákoti ítóponone, ihikaxone xâne ákoti hakâ ne kaná'uti ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. Hara yíxapuxo, kékuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti. 8 Vo'oku enepone ixómoyea yuíxovo kóxunakea múyo ne xâne, ako ahíkapu yónoku ne ítópoinoake. Itea enepone yuíxeovo kóxuna'ixeovo ikéneke Itukó'oviti, ákomo hunókoku ne ítópoinoake, vo'oku apétimo yara koeku kó'oyene koánemakamo seápa vanúkeke. 9 Enepora emo'úti yutoxóvoti yáye, koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono. 10 Énomone yupíhinovo kóxuna'ixeovo úti, vívokóponovoti ko'ítukeyeya úti, vo'oku hane kuvóvo úti ne koati kaná'uti Itukó'oviti, enepone usó koyêti koíteovo uhá koeti xâne, áko'oneoxo ne kutipóati.

11 Íxíke'aka, koane ihíkexa xanéhiko ra koekútihiho. 12 Ako yusíka ápeyeya xâne ákoti ítúkópíke pohu vo'oku ítíkivo inámatiko, itea ya xapákuke ne kutípote Jesus, ítíkapu koati motovâti hókeokono kixoku ítúkeovo, ya kixeku keyúhoyi, ya kixeku ítíkivo, koáne ya ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, koánemaka ya kívivo Itukó'oviti yóko'omaka ya sasá'iyea iséneu. 13 Tukú koeti aungápapu xikóyoke, yíxapu yíhoiki emo'u Itukó'oviti xapákuke xâne. Yéxakamaka nókone kó'iyea, koane ihíkexamaka emo'u Itukó'oviti. 14 Iké'ítukexa ne íparaxeopíke Itukó'oviti, yéxone ítíki ítukeke, enepone kouhupu'ikinoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne inuxínoti ítukéti égerejake yanekóyoke, enepo koyuhó'inopi ítukexeopíke Itukó'oviti, enepo ipíhoamaka vó'u titíkuke haxakínopiti ítukeke Itukó'oviti. 15 Yíxapa ra koekútihiho, koane kékuna'ixapu ítíki, maka naíxane uhá koeti xâne ne kixeku keúkuponivo ya ítukeke Itukó'oviti. 16 Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ra ihíkavoti. Ípihea tumúne ra ítukéti vo'oku íxeáneye, hainamo póhutine íti koítovo Itukó'oviti, itea ítóvotimakamo ya pahúnevo ne xanéhiko kamokénopiti.

5

Éxokoa Poúlu ne Timóti nókone kó'iyea enêko xanéhiko

1 Hako kepayásokinovo hóyeno xuvé'eti ya ítíke. Seyá'ika enepo áva pahúnevo, itea kutí íxea yá'a enepo yenekâ. Kene ne homoêhouhiko, kutí íxea

pe'ínuhiko. ² Kutí íxeamaka mémaina ne úsotine senóhiko. Kene ne ârunoehiko, konókoti sasá'íyeya iséneunoa tiyoâti, kutí kixeâtimaka mekéxa.

³ Hivá'axa ne ivokóvotinehiko íma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvo'óxoati. ⁴ Itea enepo áva xe'éxaxapa itukovo amósenoxapa, konókoti itúkeovo énomone katarákopa, vo'oku konókoti itúkeovo íhae óvokuke yúxovo ne xâne inúxotike. Konókotimaka éxea xâne poréxopea ne ítukeyeína há'a yoko éno, itukóvo óxu yoko óse. Vo'oku koati ponóvoti xoko Itukó'oviti nê'e. ⁵ Enepone ivokóvoti íma koati pohúxovoti, ákoti po'i huvo'óxoati, Itukó'oviti kuvóvo, koane kóyekutine itúkea orásaum. Káxe, yóti véyo épemo'íxea Itukó'oviti huvó'oxea. ⁶ Kene ne ivokóvoti íma yuixóvoti itúkea váhere úhepune múyo, kutí koe ivokóvotine upánini ápeyeako yara kúveu mêmum. ⁷ Pehúkaikopo po'ínu úti itúkea ra koekúti yara yúndoenopi, maka hákone évekinokonoku emó'uínokono ápeyeya váhere ítukeye. ⁸ Enepone xâne kutípoti Jesus, itea ákoti kataráka iyéno, ínapoxo ne oveâti kúveu óvoku, koati xâne ákotine itúkoake ne hó'e úti, epó'oxo hana'íne pahúnevo yane xâne ákoti hóko Itukó'oviti.

⁹ Hako yutoxóvo íha ne ivokóvoti íma xapákukehiko ne huvó'oe égereja enepo hákoxovoti itopóno sesenta koeti xoénaena, koane konókoti itúkeovomaka póhutine ko'íma neko imá'íkene. ¹⁰ Konókotimaka itúkeovo sêno únati kixoku itúkeovo, koane únatimaka kixoku koéxokexea xe'éxaxapa, ú'uso koyétimaka katarakea koékuti simoâti óvokuke, koane ú'uso koyéti kutí kixópeovo ovoxéti huvó'oxea ne po'ínuhiko kasása'iupo Jesus. Konókotimaka itúkeovo huvo'óxoti apêti nókone, koane yuixóvoti itúkea uhá koeti únati koekúti.

¹¹ Kene ne inámatiko sêno ivokóvoti íma, hako yitoxí íha xapa iha po'ínuhiko huvó'oeti, vo'oku enepo yupihápu xuná'íyeya kahá'áyeya ko'ímapea, ko'ímápotimo. Yane ákonemo itúka ne inúxoti yúho itúkeovo haxakínovoti ítukeye Kristu. ¹² Koati iyúsetimo itúkeovo pahukóvoti nê'e, vo'oku ákoyeya itúka neko inúxoti yúho ákoyeanemo okó'imapo, koane itúkeovomomo póhutine ítukeye Itukó'oviti yúxovo. ¹³ Haina póhutine itea koeku kó'iyeaneye, turixovomaka óyohikeovo ovohí kó'íyeya koane ákoyeane okó'ituke, koane yónoheyya ya xapa ko'óvokuti. Yoko haina pohúneti ovohí kó'íyeya ákoyeya ítukeye, itea koati itúkotimaka xêti po'ínuhiko xâne, koane oposí'ixoti éxea koeku ítukeye po'i xâne mani ákoti itukapu yuixovone, koukóponotimaka xêti mani ákoti yusíka koyúhoyeokono. ¹⁴ Ngahá'ainoakopo ne inámatihiko sêno, ivokóvoti íma, ko'ímapea koane koéxokexea xe'éxaxapa, yoko itúkeovo únati katarákoti óvoku, maka hákone évekinoaku yuhu puvoti hó'e úti koyúhoyeya ákoyeya aúnnati ne ítukeye. ¹⁵ Vo'oku koati apêti senóhiko, ivokóvoti íma, itavókeatine ra hó'e úti, hokópotine Satánae. ¹⁶ Enepone sêno ivokóvoti íma apêti iyéno, konókoti itúkeovo iyéno huvo'óxo, maka hákone yupihóvo kátarae ne égereja. Yanê'e, koati motovâti itúkeovo senóhiko ivokóvoti íma ákoti po'i katarákoati huvó'oxo ne égereja.

Nókone itúkea kutípohiko Jesus ya xoko inuxínoti imokóvokuti

¹⁷ Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike koati mbiú kixoti ko'ítukeyeya, motókea kurí'uxinokono námoe, koane ínixeokono itúkeovo teyonéti, áko'oneoxo ne ivokóponovoti koyúhoyeya emó'u Itukó'oviti koane íhikaxea. ¹⁸ Yoko énomonemaka kuteâti ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Hako íke'áki páho ne vúti enepo huvu'áxapi ókonuheinopea ne itóvotine ha'í tiríku” kôe, koyúhote koéku ne ko'ítuketi kónokea ápeyeya níka. Ina koe'íkoma: “Koati motokeâti ápeyeya námoe ne ko'ítuketi” koémaka. ¹⁹ Itukovo apêti koyúhote ápeyeya váhere ítukeye ne inuxínoti itukéti imokóvokutike, ako yusíka poéhaya

xâne koyuhoâti. Konókoti pí'ayea, áko'o mopó'ayea xâne noixoâti, koane koyuhoâtimaka itúkeovo koati kaná'uti kó'iyeaneye, ina yusíka kutípeokonoxo. ²⁰ Kene ne po'ínu úti xoko Jesus ovóheixoti pahunévotike, seyá'ika nonékuke uhá koêti ya imokóvokutike, maka pikáne kíxeaneye ítuke ne po'ínuhiko kutípoti Jesus.

²¹ Nonékuke Itukó'oviti yoko Kristu Jesus koánemaka ne sasá'itihiko ánju íhae vanúke, ovoxe Itukó'oviti, injíko'okopi itíki ra koekúti ngixínopike yarâ'a. Ako yusíka seyá'iki po'ínuhiko xâne koeku ketíxi ínikene, itea konókoti kutikokó kíxi seyá'iki uhá koeti xâne pahukóvoti. ²² Hako iyovó kôa yokóvo ípihi veó'u tutíkuke ne xâne keha'âti hexákinoa ítuke Itukó'oviti. Hako kitipásea ne xâne ítúkoti váhere. Yokóhiyanava maka itíkápune xâne koati sasá'iti. ²³ Hako poehâne úne yénovoheixo, itea kalihú íxea yénoyivomaka víyum vo'oku yeópone yokóvoike, vo'oku kayú kayu kóyeyea ne yaríne.

²⁴ Ápe pahúnevo xâne í'yuse koyêti iyonoâti yuhoíkovoikutike. Kene pahúnevo po'ínuhiko xâne, poéhane xu'ikénene ina iyusêo. ²⁵ Kúteanemaka koêku ne únati kixoku itúkeovo ne xâne. Ápe okó'ikeakuneye iyúseo ne únati kixoku itúkeovo. Kene po'ínuhiko, ako aká'ikaneye iyúsea, itea kóyeanemo urápu'iyea.

6

Nókone kó'iyea ne ahinoêti yoko pataraúxati

¹ Uhá koeti kutípoti Jesus apêti pátarauxa, konókoti téyea ne pátarauxa ya uhá koeti koekúti, maka hákone koemóke'ekono iha Itukó'oviti koánemaka ne íhíkavoti hókone úti. ² Kene ne ahinoêti apêti pátarauxa kutípotimaka Jesus, enepone itúkeovo kopo'ínukokoti xoko Jesus ne pí'âti, háina kixó'êkoti ákoyea okónokoa téyea pátarauxa vo'ókuke. Konókoti inamá'axoyea koxuná'ixovo ko'ítukeinoa, vo'oku enepone pátarauxa namukópati ne únati ítukeinoa, koati po'ínu xoko Jesus, koane koati xâne ákoti omotóva okóvo. Íhíkexa ra koekútihiko koane íxíke'aka kónokea ítúkeokono.

Koêku ne koati kaná'uti vírikuxea

³ Enepo áva íhíkaxoti íhíkavoti ákoti itukápa ne ponóvoti íhíkaxevike Vúnae Jesus Kristu, itea ítúkeovo pó'iti yane íhíkavoti koyuhó'inoviti kónokea vitúkeovo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku vitúkeovo, enepone hó'e úti, ⁴ koati kapayásokovoti nê'e, epó'oxo ako éxone. Poéhane kahá'a turíxea yumopókokoti koane okopókokoti vo'oku kixó'ekone ne emo'útihiko. Yoko énomone ápeino xâne kahá'ati anú'ukeokoko, koane opósi'okeovokoko yoko íhákeokoko. Énomonemaka ápeino vaheréxinokokoti isóneu, ⁵ koane orixókokoti. Koati ákoti hunókoku kó'iyeaneye xapa xâne pahukóvoti isóneu, ákotine ne kaná'uti kixovókoti xokóyoke, iníxoâtihiikomaka ítúkeovo únati namúkope tiúketi ne ítúkea ítuke Itukó'oviti. ⁶ Kene kaná'uti írikuxea ne xâne vo'oku ítúkea ítuke Itukó'oviti, itea háina ya tiúketi. Koati vo'oku ákoyea aina íyakapu, koane vo'oku úhepeyeya isóneu ikéneke Itukó'oviti. ⁷ Koáhati ákoti apeínoviti iná vipuhíko yara kúveu mêum, koane ákomakamo ápahuina vomópone vipuhíkapea ra kúveu mêum. ⁸ Koeku ápeyeya nika úti yoko vípovo, yusíkone úhepeyeya visóneu koane ákoyea aina víyakapu. ⁹ Itea enepohíkone xâne kahá'ati írikuxea, ako oríko aúpu'ikeokono koane íkorokeovo váhereke kixovókoti vo'ókuke. Ákomaka oríko íyokeovo koekúti ákoti ítópoinoake, ominoâtimaka hána'iti tiveko koêku. Koati énomone íkorokinovo ne xâne váhereke koane énomone iyónopinokono ipihóponovokutike. ¹⁰ Vo'oku koati turi ákoti tópi kó'iyevoku pahunévoti ne

yupíheovo íyokeovokono ne tiúketi. Yoko koati apêti xâne itavókopeatine ne kúveovo Jesus vo'oku íyokeovo tiúketi, koane koati ihaxíkopinovotimaka êno kotíveti koekúti vo'ókuke.

Enékeake Poúlu ne Timóti

¹¹ Kene íti Timotí, íti koati kaná'uti hokoti Itukó'oviti, yahíkuxipa ne koekúti kuteâti. Yíxapu péni ítike koane itíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo. Yíxapumaka kívivo Itukó'oviti koane ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Itíkapumaka ákoti kurí íxa ítuke, koane itíkapumaka itúpa'ikoti. ¹² Kéxuna'ixapu kuteâti koeku kóxuna'ixeovo húndaru, koeku itíki ne únati itukéti hó'exeopike Vúnae. Yane itepónoatimo ne apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone kutí'inokemaka ihaxíkopiti Itukó'oviti héki. Énomonemaka kutí'ino keyuhoâti nonékuke êno xâne yanekôyoke itíkivo kutípoti Vúnae. ¹³ Nonékuke Itukó'oviti, enepone poréxoti ápeyea ne uhá koeti koekúti, koane nonékuke Kristu Jesus, enepone ákoti píka koyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti nonékuke Pilátu, ¹⁴ mbahúkopi heu-heú kíxi itíki páhoenopi Itukó'oviti, motovâti ákoyea xâne koyúhoti koemó kíxea itíki. Énomone íxea ukeâti kó'oyene tukú koetímó káyukopovope Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati aukópovotimo nê'e simapúne kaxéna. Yane koutáta'ixoatimo Itukó'oviti, poéhanemotokéa íháyu'íkeokono, poéhanemaka itukóvo éxoti koeku uhá koeti koekúti, enepone koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti, únaemaka uhá koeti po'ínuhiko pahúkoti, ¹⁶ poéhanemaka itukóvo úkeaku ne apéyeati ákoti hunókoku. Koáhati êno xúnati uhápu'ine xokóyoke ákoti itoâti ahí'okeova. Ako xâne noixoâti, ákomaka íta xâne komómoyea. Itúkapuneikopo énomone íhayú'íkokono, koane énomone itukóvo koati payásoti pahúkoti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyeoxo.

Koêku ne xâne íríku

¹⁷ Enepone xâne ênoti apeínoati yara koeku kó'oyene, yenéka ákoyea kapáyasakapu vo'oku enó'íyee apeínoati, koane ákoyea kuvápa ne apeínoati, vo'oku ákomo oríko uké'eyea. Itea konókoti itúkeovo Itukó'oviti kuvóvo, enepone ákoti kamaxátikavi, porexó'ovitimaka uhá koeti koekúti vo'oku kahá'ayea ikó'elokexea vokóvo. ¹⁸ Yenékahikomaka itúkea únati, koane itúkeovo íríku nonékuke Itukó'oviti vo'ókuke ne únatinoo ítuke. Yenékamaka ákoyea kamaxatika po'ínuhiko xâne, koane usó kóyeyea huvó'oxea ya nókone, ¹⁹ motovâti ítxiopea apeínoati ákoti uké'eyea, kuvónonemo ya káxehiko keno'ókoti ya xoko Itukó'oviti. Akoéneye, itopónoatimo ne koati kaná'uti apéyeati íhae xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poúlu yonoti xoko Timóti

²⁰ Kene íti Timotí, yokóhiyana ne itukéti pónepike Itukó'oviti itíki. Yokóhiyanapamaka ne yuhotíhí koêti, ákoti itópoinovike, ákotimaka parexá'avi koukóponeovo úti ikéneke Itukó'oviti. Hoko kemokénoa yúho ne okópoti hó'e úti, enepone iháxoneti koati kaná'uti exóneti, itea koati yupihóvoti ákoyea malíke'eka. ²¹ Vo'oku anêko xâne hokoâti nê'e kutí'inoke itavókopeati ne kutípone úti.

Itúkapu seánakopike Itukó'oviti yóvoheixonoe.

Hunókokune.

2 TIMÓTI

Pí'ape yutóxinoa Poûlu ne Timóti

Enepora koyuhópeti, pí'apene páhoe Poûlu yonoti xoko Timóti. Enepo yutoxôa Poûlu ra koyuhópeti, ika'ákovokutike óvoheixo ya Róma, yoko éxoane ákoyeane ahikapu kaxena ivókovo. Énomone kuti'ino ixikó'okoati ne Timóti kóxuna'ixeovo kúveovo Itukó'oviti yoko itúkeovo koati únati húndaruna Jesus Kristu. Ixíko'okoamaka kónokea itúkeovo koati únati inuxínoti itúke Itukó'oviti.

Tûri

¹ Yundóxinopi, undi Poûlu, undi páhoe Kristu Jesus koyúhoyea emó'u xapa xâne, kuteâti ahá'inonumaka Itukó'oviti indúkea motovâti ngoyúhoyea koêku ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone koyúhoinovike Itukó'oviti poréxeovea ya xoko Kristu Jesus. ² Mbahúkinopea ra koyuhópeti Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa ákoti omotóva ongóvo ikéneke Jesus.

Iká'iparaxapi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Kristu Jesus, Vúnae, uhá koêti neko únatinoe koekúti ukeâti xokóyoke, koane itúkapumaka hána'iti seánakopike yóvoheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Íkoro'ixinovo Itukó'oviti ne Poûlu vo'oku Timóti

³ Íngoro'ixovo xoko Itukó'oviti, enepone hókone voxúnoekene, koane nzókonemaka, enjoâti ákoyea indukáheapu koane sasá'ieya inzóneu koeku nzókea. Ako ánga indúkinopi orásau, Timotí. Káxe, yóti púyaixeovopi ongóvo nonékuke Itukó'oviti. ⁴ Puyákoponova ongóvo irihíkovo he'óúke yanekóyo, koane yupíhovane ngahá'ayea noínjopeopi, maka kurí'uxapuneoxo elókeko ongóvo. ⁵ Puyákoponovamaka ongóvo ne kixeku kívivo Itukó'oviti, ákoti itikáheapa kuteâtimaka kíxoaku yóse Loídi kúveova inúxoti ya itíke, koánemaka mémaina Euníse, koane énoamaka kó'ieyaneye ne kívivoa.

Enékoa Poûlu ne Timóti ákoyea kuri íxa itúkea itúke Itukó'oviti

⁶ Enepora injíko'okopike, énomone vo'ókuke ne íparaxeopike Itukó'oviti, yéxone itíki itúkeke, enepone némoe yaneko ímbiheaku vô'um titíkuke nguri'ókopi itúke Vúnae. Iké'itukexa nê'e, hako rera'íkoa. ⁷ Vo'oku ako paréxavi Itukó'oviti vitúkeovo xâne muyá'iti isóneu, itea poréxovi xunakóti, koane ákoyea omótovokoko vokóvo, koane véxea ponea uti visóneu ya uhá koêti koekúti. ⁸ Hákoikopo tinôa keyúhoyi koêku ne Vúnae. Hákomaka tinónu, undi iká'aeti vo'oku itúke Vúnae. Ya xunákoke Itukó'oviti, usó yákoye keítoponivo kotíveti kuteâti úndi, vo'ókuke ra inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus. ⁹ Koáhata Itukó'oviti koitóvovi ya pahúnevo úti. Énomonemaka ihaxíkovi ko'ítukeyea uti sasá'iti itúke. Yoko haina vo'ókuke ápeyea únati vitúkeovo iháxikinovike, itea koati vo'oku itúkeovo aháne iháxikeovi ya hána'iti seánakovi, enepone évekinovike xoko Kristu Jesus, koekúti kousexinovike ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêm, ¹⁰ itea ínati iyuseô'oxo, koeku símea ne Kristu Jesus, enepone Koítóvoviti, yara kúveu mêm. Eneponê'e, haina póhutine xunako pevóti uké'exopinovine, itea omínovimaka inámati vápeyea ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, enepone kouhupu'ikinovikene yane inámati ihíkavoti omínovike. ¹¹ Énomone noívofoxinonu Itukó'oviti, motovâti ngoyúhoyea emó'u koeku indúkeovo páhoe xapa xâne, koane motovâti inzíkaxea emó'u. ¹² Koati

ngoitópovovoti kotíveti vo'oku ngoyúhoyea emó'u itea ako ndeína, vo'oku énja itúkeovo motokeâti kúveovokono ne ngutípone. Yoko énja ápeyea xunáko kóyoninonoa ne nguri'okoake tukú koêti yaneko káxe aukárapu. ¹³ Timotí, itika íhixope póneovo héki Vúnae ne ponóvoti íhíkavvoti kémone njokóyoke, koane yíxapumaka kívivo Itukó'oviti, koánemaka ákoyea omótovo yokovo po'ínuhiko xâne, kuteâtimaka poréxoake Kristu Jesus kó'iyea ne xâne hokoâti. ¹⁴ Yokóhiyana ne koati únati kurí'okopike Itukó'oviti, enepone hó'exeopike, itikoâti ya xunákoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone ovo'ó koe'éviti.

¹⁵ Timotí, énja yéxi kuríkeonu ne uhá koeti po'ínu úti ovâti ra poké'exa Ázea. Xapákuke ne xâne ngíxone, ápe Fixelu yoko Eromójeni. ¹⁶ Kene ne Onezífuru yoko uhá koeti óvokuke, poéhane seánakoa Itukó'oviti oukeke nguvínova, vo'oku êno kóuhepekoepa inzóneu. Ákomaka teínanu koeku óveam ika'ákovokutike. ¹⁷ Yaneko símeaku yáye yara Róma, ako kurika opósi'ixeonu imókone inixópononu. ¹⁸ Poéhane hána'iti seánakoa Vúnae oukeke nguvínova yaneko káxe yuhaikapane Itukó'oviti ne uhá koeti xâne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko é'exo kíxea ya undíke, Timotí, koêku ne êno únati ítukeinonu enepo óvom ya Éfezu.

2

Enékoa Poúlu ne Timóti kóxuna'ixeovo ya ítukeke Itukó'oviti

¹ Kene íti Timotí, iti kutí ngíxone nje'éxa xoko Vúnae, kéxuna'ixapu ya hána'iti seánakovike Kristu Jesus. ² Enepone kémone njokóyoke ngoyúho yanekóyo nonékuke êno xâne, énomonemaka íhíkexa po'ínuhiko hóyeno kuvovóneti, motovâtimaka íhixaxoepa po'ínuhiko xâne.

³ Usó yákoye keitoponivo kotíveti, kuteâti koeku únati húndaruna Kristu Jesus, kuteâtimaka ngoitópovovoti kotíveti. ⁴ Vo'oku koeku itúkea páhoenokono itúkea ne húndaru, ako yuíxapu po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêmum. Poéhane páhoenokono itúkea yuíxovo, motovâti ikó'elokexea okóvo ne pahukoâti. ⁵ Kúteanemaka koêku ne ehakóvoti kahá'ati itea iparáti. Ákomo namúka ne iparáti enepomo hákoti hokôa ne nókone vékea. ⁶ Koánemaka ne ko'ítuketi kavâti, enepone ivokóponovoti ko'ítukeyea isáneke, koati motokeâti ítúkeovo énomone inuxô níkoa ne ha'í nóne. ⁷ Itíkina iséneu kixó'ekone ra yunzó'inopi yoko mihe'ókinopeatimo Vúnae ne iséneu motovâti uhá kixi yéxi koêku.

⁸ Puyákanapapu yokovo Jesus Kristu, enepone exepúkopotí ukópea xapa ivokóvoti, enepone ámoripono Ndávi, natina víyénoxapa mekúke, kuteâtimaka koeku kó'iyea yane inámati íhíkavvoti koyúhoti koeku Jesus, ngoyúhone xapa xâne. ⁹ Yoko inga'ákinovoti vo'oku ngoyúhoyea nê'e, kutí ngixokónoti koati váhere xâne. Itea upánini ndopíkoko ngoyúhoyea, ako itoâti topíkea ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁰ Hara kutí'inoke indoâti uhá koêti, vo'oku nóivokoe Itukó'oviti, ngaha'aínoatihiko ítúkeovo koítovone Kristu Jesus, koane ákoyea hunókoku unako koépoku ya xokóyoke. ¹¹ Enepora emo'úti yutoxóvoti yáye, koati kaná'uti: "Itukovo kaná'uti kutí kó'iyea xané kixoti uti Kristu ivokóvo kuruhúke, yane koati kaná'utimaka kutí kó'iyea uti xané kixoâti exepúkopo. ¹² Enepomo vitá uhá koêti ákoti kamuyá'ika uti visóneu, yane kaha'iné kixopâtimakamo úti ne Kristu natíxea natíxokuke. Itukapu koyúhoti úti ákoyea vexa Kristu, kutí kixóvoti uti ákoti hakâ, simóvotimo káxe koyúhoyeakumakamo Kristu ákoyea éxavi. ¹³ Enepo hákoti vitukóvo kuvovóneti, kóyeane ítúkeova Kristu, vo'oku ako oxéne ítukoheyeovo."

Ixi'ko'okoa Po'ulu ne Timóti ákoyea akámokeno iháukavoti ákoti akaná'u

14 Yokóyuhopino po'ínu úti koêku ra koekúti yunzó'inopi. Hako iy-ihíxoa ixíke'oki uhá koetihiko ya iháke Itukó'oviti ákoyea aríxakakahiko vo'oku kixó'ekone ne emo'útihiko. Vo'oku ako itópoinoake koekúti kuteáti. Poéhane koésayu'ixea kamoáti itúko. 15 Yapásika itíkivo xâne ínixone Itukó'oviti itúkeovo únati ko'itúkeinoati, ákotimaka tinoke, yexoátimaka péni íhikexi ne kaná'uti emo'u Itukó'oviti. 16 Hako kemokénoa ne xâne koyuhóheoti vo'oku ako itópoinovike. Ákomaka paréxavi koukoponeovo úti ikéneke Itukó'oviti. Yoko xâne kixotíneye yúho, áhatimaka kámokenoyea koekúti kuteáti, tumúnemo yóno váherexea ítuke. 17 Enepone yuhóhiko, koésayu'ixo xâne. Kutí koe váhere arinéti ákoti oríko ukóponea muyókuke xâne, kutí'inoke ivokóvoti. Yoko xapákuke ne xâne kuteáti, anêko Imíneu yoko Filétu. 18 Eneponihikone pi'áti, itávokeane ra kaná'uti kixovókuti koyuhoáti itúkeovo pihotíne ne xaxena exepúkopoleti ukópea xapa ivokóvoti ne xâne. Yoko ápe xâne ítone koésayu'ixea kúveovo Vúnae vo'ókuke. 19 Itea enepone ítuke Itukó'oviti, kóyeane títiu kóyeyea ne poéheve. Anêkomaka yútoe Itukó'ovitiya, hoénaxeake ne koati kaná'uti hokoáti. Hara kôe: “Éxoa Vúnae ne xanéna” kôe, koane “Konókoti ahíkuxopeovo váhere ne uhá koeti koyúhotei kúveovo Vúnae” koémaka.

20 Ya koati hána'iti ovokúti, haina póhutine ihakúti itukéti ya ôro yoko péhu apê, itea ápemaka itukéti ya tikóti yoko móte. Anêkomaka xapákuke koati kalísoti koane únatinoe ihakúti. Kene po'ínuhiko, ako úhe'ene. 21 Énonememaka koéneye úti ikéneke Vúnae. Enepone xâne kohiyánavoati ra váhere koekúti ngixínopike, koati kuteátine ne únatinoe ihakúti sasá'itino únáe, koane hána'itimaka itópoinoake, usó koyétimaka ya uhá koeti únati itukéti. 22 Yokóhiyanavo pahunévoti, enepone ákoyea sayá'ikapeapa xâne ne váhere úhepune mûyo, áhati íkorokea inámati xâne. Yíxapu péni kixeku itíkivo, koánemaka kívivo Itukó'oviti, yoko ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Yíxapumaka itúkeovo úhepetike isoneúti yóvoheixo ákoti yakapákaka, kuteátimaka kixoku itúkeovo ne xâne sasá'iti isóneue ikoseânaxovoti Itukó'oviti. 23 Hako kemokénoa ne koyuhóheoti, enepone yuhóti ákoti itóponone, vo'oku yéxoa pôreu. Poéhane okópeokoko xâne poréxo. 24 Kene ne ovoxe Itukó'oviti, ako omótova itúkeovo okópokenati po'í xâne. Konókoti itupa'ii kíxea uhá koeti xâne, koane éxea kíxoaku íhikaxea, ákoti imaxovó ixêa. 25 Konókotimaka éxea kíxoaku enéka ne okopáti, koane itupa'ikea yuhó'inoa, kuxoátimaka ne seánakoa Itukó'oviti oukeke ne okopáti, motováti ikótivexea isóneuke ne pahukóvoti ítuke, koane éxea ne kaná'uti kixovókuti. 26 Haina póhutine, itea yanê'e, ponopóvotimo isóneue, koane iteôvatimo ne veínoake Ndeápu iká'akea, vo'oku koatínovo ákau nê'e itukeáti ahá'inoa.

3

Koêkumo ukóponea vaherévokoti ye'éxapune hunóokoku ra mêum

1 Ngahá'amaka yéxi koêkumo ye'éxapune hunóokoku ra mêum yupihovó kó'iyeamo tiú'iko. 2 Vo'oku haramo koéneye kixóvoku ne xanéhiko: Poéhanemo unako koeku yuíxopovo. Ixómotihikomomo ipupákino isóneue kahá'ayea enó'iyea tiúketina. Áhatihikomakamo iháyu'ikopeovo koane kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákonemo téyonehiko. Émocketinehikomomo koane íhakenatihikonemo. Ákonemo akútipo há'a yoko êno. Ákonemo íkoro'ixinovoke, koane ákonehikomakamo teya Itukó'oviti yoko sasá'itihiko

kixovókuti. ³ Títu koyêtinemo omíxone. Ákonehikomo seána, muhíkova iyéno íhae óvoku. Ákonehikomo itoâti ponópea isóneu imaikapu. Itukóheotimo koeku po'ínuhiko xâne. Ákonemo sayá'ikapeapahiko ne vaherévokoti. Vo'oku ipúhonevo, ákonemo íyuhixa po'ínuhiko xâne. Puvotínehikomo uhá koeti únati koekúti. ⁴ Vaheréxinoatihikomo ítukeino po'í xâne akéneke ákoti évotikoake. Húketinemo ípiheahiko tumúne koêkuti âha itúkea ákotimaka itukína isóneu koêkumo tumúneke. Yupihovó koetínemo kapáyasokeovo. Ákonemo omótova okóno ne kixovókuti yara kúveu mêum ominoâti elókeko okóvo, ya koêkuni itúkeovo Itukó'oviti ako omótovohiko okóvo. ⁵ Áhatinehikomo éxokeovo yónea êgereja, itea ya kixoku itúkeovo, iyúseotimo ákoyea aínamapo xoko Itukó'oviti koane ákoyea xunako Itukó'oviti ya xokóyoke.

Yahúkuxipa ne xâne kuteâti. ⁶ Vo'oku xapákukehiko, ápe hóyeno kopoe'akoti íhikaxea, koyúhoti itúkeovo ovoxe Itukó'oviti, yonotímaka xapa ko'óvokutihiko. Itea ako eápa ko'óvokuti ákoyea itúkapu páhoe Itukó'oviti. Yane ápe senóhiko ákoti oríko íteokono ya íhíkavoti kuteâti. Yoko aínovo sêno ákotimaka yu-maxápu pahúnevo, koane kutí koe ákau ne ákoti tópi kó'iyevoku váhere âha kíxeova. ⁷ Enepone senóhiko, kóyekune ápeyea hílkavoti kámokenone, itea ako itápana isóneu éxea koêku ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁸ Yoko kuteâti kíxoaku Njáni yoko Njámbré okópo Muíse mekúke, énomonemaka kíxoane ne kóyohiko okópea ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Aínovo hóyeno koati pahukóvoti isóneu, ákotinemaka haká ne kaná'uti hó'e úti. ⁹ Itea ákomo ítonehiko itúkea, vo'oku iyuseínótimo uhá koeti xâne itúkevohiko ákoti isóneu, kuteâtimaka koeku iyúseyea mekúke ákoyea aúnati ítuke neko Njáni yoko Njámbré.

Iháyú'iko Timóti ne Poúlu koane enékoamaka

¹⁰ Kene íti Timotí, koati hekoâti ne ínzikaxeopike, yoko ngxoku indúkeovo, koánemaka ne ânja indóponea ikéneke Itukó'oviti. Koati hekoâtimaka ne ngxoku ngúveovo Itukó'oviti, yoko ngxoku ngóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae ákoti amuyá'i inzóneu. Haina póhutine, itea koánemaka ngxoku ákoyea omótovo ongovo po'ínuhiko xâne, koáne ngxoku indúkea ra itukéti, indoâti uhá koêti ákoti aungápu ingéne. ¹¹ Yéxoamaka koêku ne okopónuti, yoko ngxoku ngoítóponeovo kotíveti, kuteâti ngxókonoku yaneko óveangu ya Antiokíya, Íkoniu yoko Lístara. Koati ákoti tópi kó'iyevoku kotíveti koekúti véngoku, itea koítovonu Vúnae ya uhá koêti. ¹² Yoko uhá koeti xâne kahá'ati pónea kixoku itúkeovo ikéneke Kristu Jesus, koitópovonotimo kotíveti. ¹³ Itea enepone xáne vaheréxoti kixoku itúkeovo, koáne ne itúkohevotihiko, tumúnemo yóno váherexea ítuke koane aúpu'ikea, koane itúkevomaka aúpu'iu po'ínuhiko xâne. ¹⁴ Kene íti Timotí, ípihea tumúne héki ne íhíkavoti íhikexokonoke, enepone é'exo kíxene itúkeovo kaná'uti, yexoâtimaka itukóvotiye ne íhíkaxopeati. ¹⁵ Vo'oku ukeátine itikóvoiko kalivôno, yéxoane ne sasá'iti emo'u Itukó'oviti, enepone porexópiti yéxi kixeku ítivo ya puhúnevo koeku kívivo Kristu Jesus. ¹⁶ Yoko uhá koeti yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti, aínovo koati ukeâti isóneuke Itukó'oviti, epó'oxo koati ênoti itópovovike, vo'oku íhikaxovi, koane ípikovi vitúkea váhere. Éxokovimaka pahúnevo úti yoko íhikaxovi kixoku pónea uti vítuke, ¹⁷ motovâti ákoyea pó'onexeovo ne ovoxe Itukó'oviti, itea itúkeovo ímotokenaxeake Itukó'oviti ya uhá koeti únati ítuke.

4

Ixikó'okono Timóti ákoyea áka koyúhoyea emo'u Itukó'oviti

¹ Ya iháke Itukó'oviti, koáne ya iháke Kristu Jesus, enepone exókopatimo yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne ávoti ivakápu, koánemaka ne ivokóvotine, yaneko aukápapune, natixánemaka, ² énomone ya ihákehiko injíko'okopi keyúhoyi emo'u Itukó'oviti. Yusíkoti unátiyeya kaxena koyúhoyeovo, áko'o ákoyea koati unátiyeya, konókoti usó kéyeyi keyúhoyi. Pehúka ponópea ítuke ne xâne pahukóvoti. Konókotimaka seyá'iki koane yenéki. Yokóyuhoinoamaka nókone kó'iyeya, ákoti imaxovó ixêa, xaneátimaka keúhupu'ikinoa koêku ne ihíkauvoti hókone úti. ³ Vo'oku simóvotimo káxe ákoyeakunemo akáha'a xanéhiko kámea ra koati ponóvoti ihíkauvoti. Haramo hokóne, koêkuti úhepune ítúkea, koane ihaxíkotimo xokóyoke ihíxaxotihiko koekúti kuteati áha kámea. ⁴ Vo'oku ákonehikomo akáha'a kámea ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea koyuhóheovoti, énomonemo ivávako.

⁵ Kene íti Timotí, ítíkapu éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Itíkapumaka itoti uhá koeti tíu'iti koekúti simópiti. Yokóyuhoponoamaka xapa xâne ne inámati ihíkauvoti koyúhoti koeku Jesus. Heú íxeamaka ítíki ne itukéti pónepike Itukó'oviti ítíki.

Koyuhôa Poúlu ákoyeane ahíkapu ivókovo

⁶ Kene úndi, énjaoya yé'exeoovone kaxena mbihópope xoko Itukó'oviti. Enepo ngaepékakana, avakápu indína vo'oku indúkea ítuke Itukó'oviti, enepone ivóngeovo, kutí koetímo ominókono ikó'iparaxokonoke ne Itukó'oviti. ⁷ Enepone únati itukéti ítukexeonuke Vúnae, ngóxuna'ixovone indúkea kuteáti koeku kóxuna'ixeovo húndaru. Ngóuxeoane ne ahá'inonu Itukó'oviti indúkea, ákoti kurí injá ne ngúveovo Itukó'oviti. ⁸ Hukínóvoti ápeyeya íparaxeonuke Itukó'oviti kuxopónuti vo'oku póneoovo ngxíoku indúkeovo. Porexónoatimo Itukó'oviti yaneko káxe okomómopane ne kixoku vitúkeovo, uti xâne, noíxoti unátiyeya, áko'o ákoyea aúnnati ne vítuke. Yoko koati ponóvotimo kíxoaku Itukó'oviti ne uhá koeti xâne. Hainamo póhutine úndi ko'ipáramo, itea koánemakamo ne uhá koeti po'ínuhiko xâne kohuxóvatine símeovo kaxena aúkopovo Vúnae.

Ako kuríka Itukó'oviti ne Poúlu yaneko kurikôa ha'ínehiko.

⁹ Yapásika ákoyea yokó'okori kinó'oki njokóyoke. ¹⁰ Vo'oku kurí kixónune ne Ndéma, pihópone ya Tesálonika. Koáhati yupihóvoti ákoyea omótova okóvo ne kixovókuti yara kúveu mêm. Kene Kerésenti pihóne Ngalásea. Kene Títu, Ndamásea yóno. ¹¹ Poéhane Lúka ra njokóyoke. Enepo kina'áka yákeneye, yaxénamo ne Márku, vo'oku koati ininjoáti ítúkeovo únati huvó'óxonuti yara itukétike. ¹² Kene Tikíku, mbahúkoane ya Éfezu. ¹³ Enepo kina'áka, yamínanamone ne ngápána, ngúre ya Torôadi óvokuke Kárpú, koánemaka ne koyuhópetihiko, ínapoxo ne yutoéti yane koati kalísoti koyuhópeti.

¹⁴ Yupíhova váherexea ítukeinonu ne Alíxandere, enepone ko'ítuketi haváva, itea itukópinoatimo Itukó'oviti ésa'i ne váhere ítukeinonuke. ¹⁵ Neíxipa nê'e, vo'oku yupíhova kótíu'ikea omíxone okópea uhá koeti yúnzo yanekóyo.

¹⁶ Yaneke inúxoti yúnzo yuhóikovokutike, enepo ngoyuhóa ákoyea akána'u emó'u ne puvónutihiko, ako ápahuina kotixónuti. Kurí kixónuhiko uhá koéti. Ngúxoa ákoyeamo ítúkapina Itukó'oviti ésa'i ne kuríkeonuhiko. ¹⁷ Itea kóyeane huvó'oxeonu Vúnae, koxunákonuti motováti heú ngíxea ngoyúhoyea emó'u xapa xâne, kutí'inoke kamoáti uhá koeti ákoti ítúkapu júdeu. Énomonemaka

koitónonu ya koati koímaiti kixovókuti, kutí koe indeóvoti paho líyaum. ¹⁸ Koane koitónonutikomakamo ya uhá koeti váhere koekúti, epó'oxo omopónutimo xoko natíxoku vanúkeke ákoyeakunemo yuvónuti. Iháyu'ikakana Itukó'oviti ya uhá koeti káxe ákoti hunókoku. Ákoyeneyexo.

Pahuko inákurukeovo po'ínuhiko kutípoti Jesus ne Poûlu

¹⁹ “Inákurukovopine Poûlu” Íxinenumo Pirísila yoko Ákila, koánemaka uhá koeti óvokuke Onezífuru. ²⁰ Óvane ya Koríntu ne Erástu. Kene Torófigu, ka'aríneta yaneko imbuhíka Milêtu. ²¹ Yéhaka kinó'oki njokóyoke tumúneke kaxena kásati. Yúhoikopi Eûbulo koánemaka Purudénti, yoko Línu, koane Kalaûtea yoko uhá koeti po'ínuhiko úti xoko Jesus yáye.

²² Timotí, itúkapu Vúnae ovóheixo xikóyoke.

Itúkapumaka hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixonoe.

Hunókokune.

TÍTU

Yútoe Poûlu páhoē xoko Títu

Enepora koyuhópeti, xoko homoêhou koéhati Títu, pahúkoa Poûlu. Koati ínikone Poûlu ne Títu, koane ha'ínemaka ya ítukeke Itukó'oviti. Yokómomapihi ne Ngâlata 2.1-3. Tumúneke hokópea Jesus ne Títu, ako exa emó'u Itukó'oviti. Yoko haina júdeu ne Títu. Hane itúko iyénoxapa xâne iháxoneti ngerêku.

Ápe kali ílea koéhati Keréta, óvoku xanéhiko hokópoti Jesus. Énomone ímoa Poûlu ne Títu ko'ítukeyea ítuke Itukó'oviti. Pahúkoa Poûlu kókoyuse kíxoixea ne itukétiya, yoko itúkinoa inuxínoati ne xanéhiko yane imokóvokuti yane Keréta. Éxokoamaka Títu neko inuxínoati ne itukéti nókone kó'iyea. Ixíko'okoa kónokea enékea xanena Itukó'oviti, maka aúnatine kixoku itúkeovo ikéneke Itukó'oviti. Éxokovimaka Poûlu yane yútoeno Títu ákoyea itúkapu ya xunákoke úti víteova ne pahúnevo úti, itea itúkeovo vo'oku hána'iti seánakovi Itukó'oviti xoko Kristu.

¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, undi Poûlu, undi ovoxe Itukó'oviti. Undímaka ápostulu, páhoē Jesus Kristu koyúhoyea emó'u xapa xâne, maka ukápanane ne koati kaná'uti kuveóvoti Itukó'oviti, kuteâti kúveova kasása'iupo, enepohikone noívokoe, koáne, maka ukápanane exoâti ne kaná'uti kixovókuti, enepone hókone xâne teyoti Itukó'oviti, ² enepone porexó'oviti ápeyeva kúxoixone úti xoko Itukó'oviti vópeamo xokóyoke ákotine hunókoku, véxone kóúsokeovomo, kuteâtimaka koyúhoyea Itukó'oviti kó'iyeanemoye tumúneke ápeyeva ra mêm. Yoko ako semékekexa ne Itukó'oviti, koati kaná'uti ne yúho. ³ Simovóne koati kaxéna, kóuhapu'ikokono neko emó'u, enepone ngoyúhone xapa xâne, páhoenonu ngoyúhoyea ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

⁴ Yundóxinopea ra koyuhópeti Titú, iti kutí ngíxone nje'éxa ya xoko Jesus koeku poéhayeane ne kuvóvone úti.

Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvoviti, yovóheixo, koane úhepetike isoneúti ukeâtimaka xokóyoke.

Ítuke Títu ya Keréta

⁵ Nguríkinopike ya Keréta Titú, ngaha'aínopiti kényuseyi ne uhá koeti konokóvotikoya, yoko itúkinoamaka inuxínoati ne itukéti imokóvokutike ya póhutihiko pitivóko, kuteâti yunzón'inoi yanekóyo. ⁶ Enepohikone inuxínoati ne itukéti, konókoti itúkeovo xâne ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyeva váhere ítuke, koane ákoyea api'a yéno. Kene xe'éxaxapa, konókoti itúkeovo hokotimaka Jesus, ákotimaka itukoâti xêti itúkeovo váherehiko, itea itúkeovo kutípotihiko koane teyoti há'a yoko êno.

⁷ Vo'oku enepone inuxínotihiko itukéti ítukeke Itukó'oviti, konókoti itúkeovo ákoti évekinokonoku emó'uinokono ápeyeva váhere ítuke. Ákomaka yusíka itúkeovo kapayásokopovoti koane í'imaikovo koyêti. Koáhati ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti. Ákomaka yusíka énoyeovo kumá'am, áko'o itúkeovo ísukenati. Ákomaka yusíka íxómoyea ipúpakino isóneu kahá'ayea enó'iyea tiúketina. ⁸ Itea konókoti ú'uso kóyeyea kátarakea koêkúti xâne simoâti óvokuke. Konókotimaka yuíxeovo itúkea únati, koane éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti. Konókotimaka itúkeovo ponóvoti ya uhá koeti ítuke, koane itúkeovomaka teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, koane éxeamaka sayá'ikopeovo. ⁹ Konókotimaka hókea ne ihíkavoti íhikaxeovike hó'e úti, enepone motóvoko kúveovokono, koane ákoyea

itávakea nê'e, maka omótovane enékea po'ínuhiko xâne kónokea hókea ne koati ponóvoti ihíkavoti. Konókotimaka éxokea pahúnevo ne xâne koyuhoâti ákoyea opónovo ne ihíkavoti hókone úti.

Enekókono ne Títu vo'oku xâne ihíkaxoti koekúti ákoti akaná'u

¹⁰ Kó'inokeneye nékone itíki, vo'oku êno xâne kapayásokopovoti, itavókeati ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, áko'oneoxo xapákuke ne júdeuhiko. Koati puvoti ápeyea pahukoâti, ina ihíkaxomaka koekúti ákoti itóponone. Koati ainóvoti aúpu'ikenatihiko. ¹¹ Konókoti pahúkeokono kóyunuhikeovo, vo'oku ápeyea ovokúti yónoheixokuhiko íhikaxea, yoko ítoa koésayu'ixea isóneu ne heú koeti ko'óvokutiya koeku íhikaxea koekúti mani ákoti yusíka íhikaxea, itukoâti namúkope tiúketi vo'ókuke. ¹² Xapákuke ne íhaehiko Keréta, ápe koati teyonéti hóyeno póhutine yutóxea kálíhunoé xêti itúkovo. Yoko hara kôe yútoe: “Enepone xanéhiko íhae Keréta, koati kixóvokune itúkeovo semékenovo'iti. Kutí koéhiko ipúhokovoti hó'openo. Aínovomaka huléketi koane nípatihiko” kôe. ¹³ Koati kaná'uteoxo yútoe nekôyo. Hákoikopo iyihíoxa seyá'iki neko xâne, maka opónovone hókea hó'e úti, ¹⁴ koane hákonemaka yuixóva ne ihíkavoti ákoti akaná'u, íhikaxone júdeuhiko, koánemaka neko páhoenokono itúkea íhikaxoake xanéhiko itavókeati ne kaná'uti ihíkavoti íhae xoko Itukó'oviti. ¹⁵ Xoko xâne sasá'iti isóneu, uhá koe sasá'iyea xokóyoke. Kene xokóyoke ne ákoti asasá'i isóneu koáne ne ákoti kutípone, uhá koémaka ákoyea asasá'i xokóyoke, vo'oku koati isayú'ixovoti ne isóneu, koane ákone oxéne éopea itúkeovo pahukóvoti. ¹⁶ Koyuho éxea Itukó'oviti, itea ya kixoku itúkeovo éxokovo ákoyea éxa. Koati yupihóvoti váherexea kixoku itúkeovo. Koatímaka xâne ákotihiko ituká ne páhoenovi Itukó'oviti. Ako ápahuina únati itukéti kuxokónoti yane kixoku itúkeovo.

2

Koêku ne ponóvoti ihíkavoti

¹ Kene íti, Titú, hara íhikaxa kixovókuti íhikaxovike hó'e úti, enepone koati kaná'uti yoko ponóvoti ihíkavoti. ² Íhikaxa ne úsotine hóyenhohiko kónokea éxea sayá'ikopeovo, koane kónokea itúkeovo teyonéti. Konókotimaka éxea kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, yoko ákoyeamaka rará'ika ne kúveovo Itukó'oviti koane xuná'iyeamaka ne ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne, yóko'o ne yuíxeovo hókea Itukó'oviti, ákoti kurí íxá. ³ Kúteanemaka ne úsotine sêno, íhikexamaka kónokea itúkeovo koyúseovoti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, ákotimaka itukapu ítukenati xêti po'ínu. Ákomaka yusíka itúkeovo yómoti xúnati ekáti, itea konokoâti itúkeovo íhíkaxoti únati koekúti. ⁴ Yanê'e, motovâtimo éxokea inámatico sêno ínati ko'íma kónokea ákoyea omótovo okovo íma yoko xe'éxaxapa. ⁵ Íhikexamaka kónokea itúkeovo éxoti kixoku pónea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane kónokea itúkeovo sasá'iti isóneu, yoko éxeamaka kixoku itúkea nókone itúkea kúveu óvoku. Konókotimaka itúkeovo itípakovoti koane teyoti íma, ákoti kapayásakinapa, maka hákone oxéne koémoke'eyeokono emo'u Itukó'oviti vo'oku kixoku itúkeovo.

⁶ Kúteanemaka ne homoêhohiko, yenéka, motovâtimaka itúkeovo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. ⁷ Itikapu motovâti hókeekono kixoku itúkeovo ya uhá koeti koekúti. Enepo íhíkaxa, yéxakapu ákoyea itíkaheapu, yuixóvotimaka itukexeekonoke ákoti okomóhi. ⁸ Enepo yokoyúho, itúkapu emo'úti motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne keyúho, maka hákone évekinopiku

váherexea yuhó'inopi ne koêkuti xâne, epó'oxo maka teyáne ne okopó'oviti vo'oku ákoyea évekinoviku yúho koémoke'eyeovi.

⁹ Kene ya xoko apêti pátarauxa, yéxaka ákoyea omótova kapáyasokinovo pátarauxa. Konókoti itúkeovo kutípoti ya uhá koeti koekúti, motovâti úhepeyea isóneunoa pátarauxa. Ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati. ¹⁰ Hákomaka omêxo, itea éxakapu itúkeovo kuvovóneti ya uhá koeti kixoku itúkeovo, maka ínixane po'ínuhiko xâne, ya uhá koeti koekúti, motókeyea íháyú'ikeokono ne íhkauvoti íhikaxeovike Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti.

Hána'iti seánakovi Kristu

¹¹ Vo'oku urápu'ine ne hána'iti seánakovi Itukó'oviti, ene kutí'inoke motovâti íteova uhá koeti xâne ne pahúnevo. ¹² Enepora hána'iti seánakovi Itukó'oviti, íxíko'okovi kónokea kuríkopea úti ne váhere kixoku vitúkeovo, koánemaka ne íxómoyea yónoheixoa visóneu ne koekútihiko yara kúveu mêm, maka vitúkapune éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti, koane opónovonemaka kixoku vitúkeovo, koane teyánemaka uti Itukó'oviti koeku vápeyea yara kúveu mêm. ¹³ Énomone kónoko kó'iyeaneye úti koeku kúxoixea úti kousokeovo ne kúxone úti, enepone kutí'inoke apêtimo koati únati koeku úti. Énomone ne koútata'ixovope itúkeovo koati hána'iti íhayú'iuti ne êno teyonéti Itukó'oviti koane Kristu Jesus, enepone Koitóvoviti. ¹⁴ Énomone ívokínovovi yanekóyo motovâti koiteovovi ya uhá koeti vahérévokoti, koane kasása'ikopeovi, itukópoviti xanéna koati ú'uso koyêti itúkea únatinoe koekúti.

¹⁵ Yokóyuhua ra koekútihiko. Íxíke'aka koane seyá'ika, yexókovoti ápeyea xunakóti pónepike Itukó'oviti kíxineye. Hako síkêa ápeyea ákoti itúkoake ne yúho.

3

Nókone kó'iyea ne kutípoti Jesus

¹ Íxíke'aka ne xanéhiko kónokea téyea ne tutíyehiko yóko'omaka ne payásotihiko xâne éxoti koeku úti, koane kónokea itúkeovohiko kutipoâti. Usó ákoyemaka itúkea uhá koeti únati itukéti. ² Ako yusíka itúkea xêti po'ínuhiko xâne, koane ákomaka yusíka itúkeovo yumópokenati, itea konókoti itúkeovo itúpa'ikoti, exókovotimaka itúkeovo itípakovoti xoko uhá koeti xâne.

³ Vo'oku utímaka ákoti isóneu yanekóyoke, ákotimaka kutípone, koane pihohí koêti. Kutí koémaka uti ákau vahérévokoti yanekóyoke, ákoti víteovaku ne váhere visóneu koáne ne ákoti tópi kó'iyevoku koati váhere vâha vitúkea. Enepone kóyeku úti itukovo káxe, poéhane vitúkea váhere yoko poé'aino visóneu po'ínuhiko xâne víyókevovati itúkevo, koane púveokono úti yoko púveamaka úti po'ínuhiko xâne. ⁴ Itea enepo simovóne kaxena éxokeovi hána'iti seánakovi ne Itukó'oviti, enepone Koitóvoviti, koane éxokeovi hána'iti ákoyea omótovovi okóvo, uti xâne yara kúveu mêm, ⁵ koítovovine. Haina vo'oku ápeyea ponóvoti vítuke, itea vo'oku itúkeovo koati hána'iti ne seánakovi. Énomone koífinovovi ya xunákoke Sasá'iti Omíxone, enepone kasasá'ikopoviti koane iko'ínamakopoviti. ⁶ Koati porexó'oveati Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone, ákoti akamá'ayeovea, vo'oku ítukeinoví Jesus Kristu, enepone Koitóvoviti. ⁷ Kíxínovikeneye, motovâti vitúkeovo íkó'íparaxone Itukó'oviti ya koeku ponópeovi nonékuke ya hána'iti seánakovike, ko'ípârti úti ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke, enepone hána'iti kúxoixone úti kó'oyene, véxone kousokeovomo.

⁸ Koati motovâti kúveovokono ra ihíkavoti. Ngahá'a kókoyuho kíxeixi ra koekútihiko, maka yuíxapuneoxo itúkea únati ne kutípohiko Itukó'oviti. Enepora koekúti yúndoenopi, koati yupihóvoti unáko, koane koati hána'iti itópoinoke uhá koeti xâne itukoâti. ⁹ Yahíkuxapipa ne xâne ixómoti yumopó'ixokoko vo'oku ihíkavoti ákoti itóponone, kuteâti ne yutoéti kayumákoti iháhiko oxúnoekene júdeuhiko ukeátine inâ turixóvo iyénoxapa. Kúteanemaka koêku ne yumopeôkokoti koane okopeôkokoti vo'ókuke koekútihiko yane Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, vo'oku ako huvá'axavi, koane koati ákoti itópoinovike. ¹⁰ Seyá'ika ne xâne kopoé'akoti isóneu po'ínuhiko xâne kutí'inoke haxakeôvokokotihiko. Yoko enepo hákoti kutípópi api'áne seyá'ikoa, yahíkuxapipamaka. ¹¹ Vo'oku xâne kuteâti nê'e, yéxoane itúkeovo koati pahukóvoti isóneu, koane itúkeovo ovóheixoti pahunévotike, epó'oxo koati iyúseoti motókeyea ipíhoponeokono vo'oku kixoku itúkeovo.

Hunókoku yútoe Poúlu yoko ixíko'okoke Títu

¹² Enepo mbahukâne ne Átema xikóyoke áko'o itukapu Tíkiku, yéhakapumo kinó'oki ya Nikópoli yokótumonexinu, vo'oku ngoúsokoane ne inzóneu óveangonemoya xapa kaxena kásati. ¹³ Hivá'axa ne Nzéna, enepone adevôgadu, koánemaka ne Ápolu, maka hákone konokóvoti xokóyoke. ¹⁴ Kene ra po'ínu úti xoko Jesus yáko, konókoti éxeahiko yuíxeovoxo itúkea únati, motovâti huvó'oxea po'ínuhiko xâne apêti nókone, koane enó'iyea únatinoe koekúti ítone itúkea.

¹⁵ Yúhoikopi ne uhá koeti nza'íne yáye. Yíhaikinanu uhá koeti kutípoti Kristu yáko xikóyoke ákoti omotóvovi okóvo, úndi yoko nza'ínehiko.

Itúkapu hána'itike seánakovi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe.
Hunókokune.

FILÉMOM Yútoe Poûlu páhoe xoko Filémom

Enepora Filémom namukoâti ra koyuhópeti, hóyeno hókoti Jesus ya pitivóko koéhati Kolósu. Enepone hóyeno, koati koxunákoti po'ínuhiko kutípoti Jesus. Ápe ovóxe neko Filémom koéhati Ónezimu omexeóvati. Ako malíka yónoku kohó'iyea. Po'íke káxe, kámoa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti koeku perékaxea Poûlu, yane itúkopovone hokoti Jesus. Yoko ika'ákovokutike óvo ne Poûlu yaneko kamôa Ónezimu ne emo'u Itukó'oviti xokóyoke.

Ínixoa Poûlu kónokea aúkopeovo ne Ónezimu xoko únae. Énomone pahúkinoa Filémom ra koyuhópeti, epemoâti ákoyea ímaikinapu Ónezimu, koane namúkopea koeku káyukopeovo xokóyoke.

Xapákuke xáne ihíkaxoti emo'u Itukó'oviti, ápe po'okoâti itúkeovo póhutine yutóxovope ne koyuhópeti yonoti xoko íhae Kolósu koánemaka ra koyuhópeti yonoti xoko Filémom, vo'oku aínovo kuríkophonone Ónezimu.

¹ Yundóxinopi, undi Poûlu, undi iká'aeti vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. Anéyemaka njokóyoke ne Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Pahúkinopea úti ra koyuhópeti Filemóm, íti ákoti omotóva vokóvo, íti po'í huvo'óxovitimaka yara itukéti itukexevike Vúnae. ² Pahúkinoamaka uti vemó'u ne Áfea, mokexa úti ya xoko Vúnae yók'o'maka ne Ákipu, po'ínu úti, koxuná'ixovoti ítukeye Itukó'oviti kuteâtimaka úti, koánemaka ne uhá koeti ho'uxínovotihiko ítukeye Itukó'oviti yóvokuke.

³ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Vúnae Jesus Kristu yóvoheixonoe, koánemaka ya úhepetike isoneúti ukeâti xokóyoke.

Élóke okovo Poûlu vo'oku kixoku kúveovo Itukó'oviti ne Filémom

⁴ Íngoroixovo xoko Itukó'oviti ve'ókuke Filemóm. Kóyekune puyákeovopi ongóvo indúko orásaum. ⁵ Vo'oku kóyekune eyéngoxeopi ákoyea omótova yokóvo ne uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti, koane itíkivomaka koati kuvóvoti Vúnae Jesus. ⁶ Enepone ákoyea iháxakea iséneu ya visóneu ikéneke Vúnae vo'oku kitípi Jesus kuteâtimaka úti, émbemo Itukó'oviti itúkeovo énomone kutí'inoke inamá'axoti kuri'úxovo yéxi koêku ne uhá koeti únatinoe koekúti ukeâti xoko Itukó'oviti koeku hókea uti Kristu. ⁷ Mbo'inú, koati ike'élóxexoti ongóvo, koane keuhépekopoti inzóneu vo'oku kixeku ákoyea omótovo yokovo po'ínu úti xoko Vúnae. Koáhati keuhépekopoti isóneu po'ínuhiko úti, kasása'iupo Itukó'oviti, vo'oku kíxeaku hivó'oxi.

Épemoa Poûlu ne Filémom kóseanayea Ónezimu

⁸ Koeku kó'iyeaneye úti ikéneke Kristu, ákoni ndéya ponó ngíxea mbahúkeopi itíki koati nokonéti itúkeokono. ⁹ Itea vo'oku ákoyea omótovopi ongóvo, émbemopi itúkeovo ya unákoke iséneu itíki ra anjá'inopi, undi Poûlu, undi yékoteno, undi iká'aetimaka kó'oyene vo'oku ngoyúhoyea koeku Kristu Jesus. ¹⁰ Yoko enepone anjá'inopi itíki, koati vo'oku Ónezimu, enepone kuti ngíxone nje'éxa ikéneke Kristu, enepone índone hokópea Vúnae koeku óvonzeixea ika'ákovokutike. ¹¹ Eneponê'e, énjaa ákoyea itópoinopike yanekóyoke, itea kó'oyene koati apêti itópoinonuke koánemaka itópoinopike.

¹² Kó'oyene mbahukópatimo xikóyoke Filemóm. Yoko kutí koe imaré koti omínjone koeku mbahúkopinopea, vo'oku yupíheovo ákoyea omótova ongóvo. ¹³ Mani ngaha'áti óveakoneye njokóyoke, mani huvo'óxonuti koeku óveango ra ika'ákovokutike, undi evótikokonoti koyúhoyea ra inámati ihíkavuti íhae xoko Itukó'oviti. Kene mani énomonemaka ahe'ókopi koeku ákoyea melíkanu. ¹⁴ Itea mbúva indúkea koêkuti koekúti koeku ávoyea énja iséneunoa. Unatí'inonune itúkeovo ya unátikoke iséneu ápeyea sínakonu, ya koêkuni itúkeovo mitatahí koetúke itúki, yeopâti kónokeamea kó'iyeaneye kuteâti koeku anjá'inoa, itea ákoti koati kehá'ayi kó'iyeaneye.

¹⁵ Yoko mani motovâti itúkeovo ipuhíkopeati ra Ónezimu xikóyoke yara kali ye'á koeti káxe, motovâti aúkopeovo xikóyoke ákoyeakunemo ipúhíkapea ko'ítukeinopi. ¹⁶ Yoko hainá'íkomo pohúneti motovâti ko'ítukeinopi, itea kó'oyene yupihovó koetímo itópoinopike koeku itúkopeovo koati pe'ínu ya xoko Kristu ákoti omótova yokóvo. Koati énomone koéneye inzóneunoa. Inapoxomo motokêa kó'iyeaneye iséneunoa vo'oku ko'ítukeinopi, koánemaka vo'oku itúkeovo pe'ínupone xoko Kristu.

¹⁷ Itukovo inixeâti indúkeovoxo he'íne, ngo'ítuketi itúke Itukó'oviti kuteâtimaka íti, nemúkapaikopo ra Ónezimu. Kutí íxepa úndi ne simô, aukápapune xikóyoke. ¹⁸ Enepo áva itúkeinopi yanekôyo ákoti aunáti, itukovo apêti orévexopike, sikénane, undínemo porexópopea. ¹⁹ Koati yútoe vô'um rá'a, undi Poûlu. Undínemo porexópopea, koêkuti orévexopike. Yoko ako ongónokoa éndo'okeopi ápeyea hána'iti yoréveunu. Koati vo'ónguke, vo'oku emo'u Itukó'oviti kémone njokóyoke, ápeinopi inámati apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti. ²⁰ Iti mbo'ínu xoko Vúnae, ngúxoa itíkimo kuteâti anjá'inopi koeku hókea uti Vúnae Jesus. Yane keuhépekopotimo inzóneu ikéneke Kristu.

²¹ Yundóxinopea ra koyuhópeti, enjoâti itíkimo kuteâti yunzó'inopi. Haina póhutinemo nê'e, itea énja anú'ukeamo émbemopike ne ítikemo. ²² Yokóseanau, keúnakinonumaka imóngoku yóvokuke, vo'oku ngúxoa aúngoepovomo xepákuke koeku yépemo'ixinonu xoko Itukó'oviti.

Hunókoku yútoe Poûlu yonoti xoko Filémom

²³ Yúhoikopi ne Épafara, po'ínu úti xoko Kristu, nza'inemaka yáye ika'ákovokutike, evótikokonotimaka ko'ítukeino Kristu Jesus. ²⁴ Yúhoikopimaka Márku, Aristáku, Ndéma yoko Lúka, po'íhiko nza'íne ítukeke Itukó'oviti.

²⁵ Itúkapu hána'ítike seánakopi Vúnae Jesus Kristu yovóheixo.

Hunókokune.

ÊBEREU

Yutoéti yonoti xapa jûdeuhiko hokópotine Jesus

Enepora koyuhópeti, hara pahúkókono xapákuke ne jûdeu hokópotine Jesus nóvo. Yoko êbereu itukóvomaka po'i ihaxeekonoke ne jûdeuhiko. Ako oxéne véxea yutoxoâti ra koyúhope Êbereu, itea ápe inixoâti itúkeovo yútoe Poúlu.

Êno koítóponeovo kotíveti ne jûdeuhiko hokópotine Jesus nóvo vo'oku ínixa po'ínuhiko jûdeu kuríkeane hókea páhoenoa Itukó'oviti itúkea ya Velho Testamento. Enepone yutoxoâti ne Êbereu, kóhiyana ne hokópotine Jesus, puvâti aúkopeovomo xokóyoke ne kúxoti hó'e, koane itúkeovo énomone ihuipinovo ponópeovohiko nonékuke Itukó'oviti koeku opósikea itúkea.

Enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kouhupu'ikoa itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koane itúkeovo payásoti ya uhá koéti. Payasóneoxo ya ánjuhiko, koánemaka yane uhá koeti ovoxe Itukó'oviti mekúke, kuteâti Muíse yoko Njozúe, koane payasónemaka yane koati payásotihiko sasedóti xapa jûdeu. Kouhupu'ikoamaka koêku ne inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti yaneko ívokínovovi Kristu, itúkeovo koati únati yane kúxoti kixovókuti ítukeinova Itukó'oviti ne xanéhiko mekúke xoko Muíse, enepo inâ porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti. Kúteanemaka koêku ne íparaxoake Kristu ne Itukó'oviti, unatíne yane hó'openohiko koépeuti mekúke, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Ya Êbereu kapitulu 11, koyúhovo koêku ne xâne mekúke koati kuvóvoti Itukó'oviti upánini koítoponovo kotíveti. Yanê'e, enékonomaka neko êbereuhiko hokópotine Jesus kóxuna'ixeovohiko ikéneke, koane ákoyea kamúya'ika isóneu.

Payasóne ne Xe'exa Itukó'oviti ya ánjuhiko íhae vanúke ovoxe Itukó'oviti

¹ Yaneko mekúke, êno yuhó'inoa Itukó'oviti ne voxúnoekene, uti jûdeu. Ákomaka tópi kíxoaku Itukó'oviti yúho'ixeahiko, evékinoati yúho xoko porófetahiko. ² Itea yara káxehiko símokune úti tumúneke uké'eyea ra mêum, xoko Xe'exa vekínovi Itukó'oviti yúho'ixeovi. Koati énomone poréxo Itukó'oviti itúkeovo unae uhá koeti koekúti, enepone évekokumaka xunáko inâ itukôa ra vanúke yoko poké'e koane uhá koeti apêti. ³ Enepone êno hána'iti úhe'ene yoko itípanevo Itukó'oviti, iyúseomaka xoko Kristu. Koati heruherú kixoti Itukó'oviti nê'e. Enepone yúho ne Kristu, koati êno hána'iti xunakóti ovâti, kotiú'ikoti uhá koeti koekúti ovâti ra vanúke koáne ra poké'e ákoinoke itáhinehea. Yoko kousókone ésa'i kotúyoepa pahunévoti nê'e, ivátakopo vanúkeke éxopeke Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koéti.

Ovoxe Itukó'oviti ne ánjuhiko kene Jesus, koati Xe'exa Itukó'oviti

⁴ Yaneko kousókone hána'iti ítukeinovi ne Xe'exa Itukó'oviti, yupihovó koene itúkeovo koati hána'iti teyonéti yane ánjuhiko. Kúteanemaka koêku ne íha, yupíhovamaka itúkeovo koati teyonéti ya íha ánjuhiko. ⁵ Vo'oku enepone Itukó'oviti, ako ápahuina ánjunahiko kíxone:

“Iti koati nje'exa. Kó'oyene indúkovone yá'a” ako kíxone.

Sâramu 2.7

Koáne ya po'íke:

“Undímo itúko há'a, kene énomonemo itukóvo nje'exa” ako ákoe yúho vo'oku ánju.

2 Samuel 7.14

⁶ Koáne yaneko pahukôa Itukó'oviti neko Xe'éxa yara kúveu mêum, enepone apêti tumúneke ápeyea uhá koeti po'ínuhiko koekúti, hara kôe Itukó'oviti vo'ókuke:

“Yáhiko ánju râ'a, kuteâti koeku téyeonuhiko” kôe. *Sâramu 97.7*

⁷ Kene vo'ókuke ne ánjuhiko, haramaka koe emó'uke Itukó'oviti:

“Enepone ánjuhiko, ovóxe, kutipasí kíxoahiko Itukó'oviti ihunóvoti yoko irumékoti yúku” kôe. *Sâramu 104.4*

⁸ Itea vo'ókuke ne Xe'éxa, hara koêti ne yúho:

“Iti Itukó'oviti, ákomo hunókoku netíxi. Koati ponóvoti ne kixeku netíxi. ⁹ Ako omótova yokóvo ne ponóvoti kixovókuti, kene ne váhere kixovókuti, pívoa. Énomone kutí'ino noivókokopiti Yúnae Itukó'oviti, porexópiti koati éno hána'iti elókeko yokóvo ákoti po'ínu eopâti kuteâti” kôe. *Sâramu 45.6-7*

¹⁰ Ina koe'íkoma:

“Unaém, itíne pahukôa apé kó'iyea ra poké'e. Pe'u veô'u itukoâmaka ne vanúke. ¹¹ Apêtimo uké'eyeakuhiko nê'e. Kene íti, ákomo yuké'eyiku. Ipupá'ixotimo ra poké'e yoko vanúke, kuteâti koeku ákoyea oríko ipúpa'ixea ipovóti. ¹² Kuteâti kixókonoku ipovóti itipú'ixokono, énonemakamo kíxeaneye ne vanúke yoko poké'e. Koane kuteâti koeku xâne esa'íko ípovo, kúteanemakamo koeku ípokeovomo nekôyo. Itea ákomo ípekapu, epó'oxo ákomo hunókoku ne yápeyi” kôe. *Sâramu 102.25-27*

¹³ Ákoma ópoeha ánjuna kíxone ne Itukó'oviti:

“Tvétakapa énjopeke tukú koeti simapúne xaxena mboréxeopikumo itíkivo koati payásoti nâti ya uhá koêti, ínamo ipuyúkexa hivíkuke ne uhá koeti koêkuti okopópiti” ako kíxone xapákuke ánju. *Sâramu 110.1*

¹⁴ Kutí'ikopoya ne ánjuhiko? Aínovohiko ovoxe Itukó'oviti. Aínovomaka páhoe Itukó'oviti koyonínoati xanénahiko, enepohikone koítovone yonópótimo vanúkeke káxehiko keno'ókoti.

2

Koati hána'iti kixoku koíteovovi ne Itukó'oviti

¹ Énomoneikopo kónokino kutípeaxo úti, koane títiu kíoyeya úti yane kaná'uti koekúti, kámone úti, maka hákone vitavókea. ² Koeku kaná'uyea ákoyea ipokoâti neko ihíkavoti, kúrepo ne ánjuhiko mekúke, enepone Ponóvoti Kíxovókuti yútoe Muíse, koane koeku ipíhopenekono neko ákoti haká, koáne ne ákoti akuti'poa, kuteâti motókeyea kíxeekononeye, ³ ákoxomo oxéne ákoyea vipíhapanakana, enepomo hákoti vítúkoake ne koati hána'iti kixó'oviku Itukó'oviti, porexó'oviti víteova ne pahúnevo úti. Énomone neko koyúhoinovike Vúnae Jesus, enepone inúxoti koyuhoâti. Yanê'e, enepohikoneko kamoâti xokóyoke, éxokoveamaka kaná'uko neko emó'úti. ⁴ Koánemaka Itukó'oviti, éxokoveamaka itúkeovo koati kaná'uti yúho nekôyohiko, vo'oku poréxea xunáko itúkea koekúti, hoénaxovope itúkevohiko ovóxe, koane koekúti'hiko ákoti po'í itukoâti, enepone ákoti tópi kó'iyevoku iyupánevoti, koane exóneti ikó'iparaxoake Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kutí'inoke apêti éxone itúkea itukeke Itukó'oviti, kuteâtimaka isóneunoa koane ahá'inoa Itukó'oviti itúkea.

Jesus Kristu Koítovoviti

⁵ Enepone natíxoku Itukó'oviti vonópokumo káxehiko keno'ókoti, enepone kixínopike úti kó'oyene, haina ánjuhiko poréxo ne Itukó'oviti itúkevomo

pahúkotiya, ⁶ itea koatimo xâne pahukóya kuteâti koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Kuti'ikopo ínixe xokóyoke ne xâne, iti Itukó'oviti, puyákinovake yokóvo? Kuti'ikopo ínixe xapákuke, kétarakinoake? ⁷ Inâ itikôa ne xanéhiko yara kúveu mêum, kalíha ikélihuxi ya ánjuhiko, perexoâtimaka itúkeovo ihayú'iuti yoko teyonéti. (Koane peréxoamaka éxea koêku ne uhá koeti po'ínuhiko kékokeu yara poké'e.) ⁸ Uhá koeti koekúti itike yara kúveu mêum, peréxoa itúkeovo xâne exêa koêku” kôe. *Sâramu 8.4-6*

Koeku itúkeovo xâne poréxo Itukó'oviti éxea koêku ne uhá koeti koekúti yara kúveu mêum, ako ápahuina koekúti ákoti exêa koêku. Itea yara koeku kó'oyene, avo naíxa úti kó'iyeaneye ne xâne éxeahiko koêku ne uhá koeti koekúti. ⁹ Itea noíxoane úti ne Jesus ikálihuxopeovo ya ánjuhiko, ya ákoti axu'ína káxe, motovâti ivókinovo uhá koeti xâne ya seánakoake Itukó'oviti, motovâtimaka itúkeovo êno hána'iti teyonéti vo'oku tiveko kixókonoku ivokínovovi. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyea uhá koeti koekúti, motovâti itúkeovo ikó'itukeune, koati énomone motokêa ímotokenaxea Jesus, evékoati kotívetike, motovâti itúkeovo itoti tarú'uxeá uhá koeti koekúti, koeku itúkeovo énomone kousókinovi oxene víteova ne pahúnevo úti. Yoko kixínoakeneye Itukó'oviti, koati iseópoti ákoti yumaxápu po'ínuhiko xe'éxapo xokóyoke, xoko êno unako kóyeku vanúkeke.

¹¹ Vo'oku enepone Jesus, enepone kasásá'ikopotí xâne ya pahúnevo, koánemaka ne uhá koeti xâne kasásá'iupo, póhutinehiko Há'a. Énomone ákoino teína Jesus íhaxea koati po'ínu neko kasásá'iupohiko. ¹² Yoko hara koe emó'uke Itukó'oviti vo'ókuke:

“Ngoyuhó'inoatimo itike ne mbo'ínuhiko. Imongó'ikopítimo xapa ho'uxínovoti itike” kôe, koyúhoti koeku yuho Jesus xoko Há'a. *Sâramu 22.22*

¹³ Ina koemáka po'íke, kixotímaka koeku Itukó'oviti:

“Énomonemo nguvóvo” kôe.

Izâiya 8.17

Ina koe'íkomaka:

“Anéyem kó'oyene, yóko'ohiko ne kalivóno poréxonuke Itukó'oviti” kôe. *Izâiya 8.18*

¹⁴ Enepone kalivóno, kíxone, koeku itúkeovo xâne apêti múyo yoko itína, kúteanemaka koeku Jesus enepo ikútípasikoponovo xâne. Ápe múyo kuteâti múyo nekôyohiko, motovâti uké'exopea xunako Ndeâpu, enepone omâti ne pevóti yara kúveu mêum yanekóyoke. Yoko uké'exopane yaneko ivokóvo kuruhúke. ¹⁵ Yan'ête, koítova Jesus ne xanéhiko, enepone uhá koeti kutipasí koeti ákau Satánae koeku ixómoyea pikóhiko ivókeovo. ¹⁶ Koati iyúseoti ákoyea itúkapu ánjuhiko huvó'oxopono ne Xe'exa Itukó'oviti, itea itúkeovo amósenopono Ábraum ne huvó'oxoponone. ¹⁷ Énomoneikopo kónokino eópea Jesus kuteâti veópone, uti po'ínuhiko, ya uhá koeti koekúti, koeku vékea kuteâti vékoku úti. Kó'inokeneye motovâti itúkeovo koati Payásoti Sasedótina úti, koati seánati, motovâtimaka kúveovokono yaneko itúkeaku itúkexeake Itukó'oviti, koane motovâti poréxopea ésa'i pahúnevo xanéhiko. ¹⁸ Yoko vo'oku vékeane êno kotíveti koekúti yanekóyoke, koane vo'oku tarú'uxeane neko kotíveti hixópeokonoke, koati motovâti huvó'oxeamaka ne xâne hixopókonotiko kó'oyene, enepohíkone vekotí'iko kotívetike koekúti.

3

Jesus payasô yane Muíse

¹ Itínoe mbo'ínu kasása'iupone Itukó'oviti, koane iháxiu yonópeamakamo vanúkeke, itúkinapihi iséneu koêku ne Jesus, enepone Ápostulu, páhoie Itukó'oviti koyúhoyea emó'u, koáne ne koati Payásoti Sasedóti ya hó'eke úti. ² Enepone Jesus, koati kuvovóneti, kousókoati ne páhoenoa Itukó'oviti itúkea, enepone noivókoxoati itúkea ne itukéti, kuteâtimaka koeku itúkeovo kuvovóneti ne Muíse ya kousokea ne itukexeake Itukó'oviti ya xapákuke xanena Itukó'oviti. ³ Itea enepone Jesus, koati motokeáti yupíheovo iháyu'ikeokono ya Muíse, kuteáti koeku itúkeovo koexépakoti péti motokêa yupíheovo iháyu'ikeokono yane péti koéxepoe. ⁴ Yoko uhá koeti péti, anêko itukoâti. Itea poéhane Itukó'oviti itukôa ne uhá koeti koekúti. ⁵ Eneponeko Muíse, koati kuvovóneti ya kousokea ne itukexeake Itukó'oviti xapákuke xanena Itukó'oviti. Koati únati ovoxé Itukó'oviti né'e, epó'oxo koeku kó'iyeaneye, koati okovóxinoveati koêku ne koekútihiko koyuhóvotikomo ya káxehiko keno'ókoti. ⁶ Kene Kristu, haina pohúneti ovoxéti kuteáti koeku Muíse kousókoti hó'exeokonoke itúkea óvokuke Itukó'oviti, itea koati heu-heú kixoâti Kristu éxea koêku neko óvoku, vo'oku itúkeovo koati Xe'exa Itukó'oviti. Yoko utíne neko óvoku Itukó'oviti, éxeake koêku ne Kristu, enepo vatiú'i ikéneke, hákotimaka kamuyá'iko uti visóneu kúxoixea úti, tukú koeti hunókokuke, ne véxone kousokeovomo ya xokóyoke.

Kíxoaku úti vitóponea ne koati kaná'uti omómikeati pónévike Itukó'oviti

⁷ Énomone kuteáti koeku yúho ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone koêti: “Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, ⁸ hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovoti Itukó'oviti ya mêm ákoti apéti yaneko kaxénake híxópeokonoku” kôe.

⁹ Ina koemáka ne Itukó'oviti: “Énomone óvoheixo yanekóyo oposí'okovonuhiko ne yoxúnoekene, enepo híxopónuhikomaka, noixoti ngíxoaku ngátarakea kúveu koarenta koeti xoénae. ¹⁰ Vo'oku ákoyea akútíponu neko xanéhiko, ene kutí'ino imaínginovati. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Kóyekunehiko pahúkeovo ne isóneu. Ako akáha'a vékea ne mani évengoaku.’ ¹¹ Énomone indúkino yúnzo, koati yuhôti ákotinemo aukápapu ikéne, yaneko imaínginovaku. Hara ngôe vo'ókuke: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea' ngoéne” kôe ne Itukó'oviti. *Sáramu 95.7-11*

¹² Yokóhiyanavo itínoe mbo'ínu xoko Kristu, maka hákone koené'eye iséneu, kuteáti váhere isóneu neko yoxúnoekene ákoti akahá'a kutípea Itukó'oviti. Neíxapunoe mará'inamo itévaki ne koati kaná'uti Itukó'oviti akutéa iséneu ne isóneuhiko. ¹³ Itea ya koékuni ké'iyineye, kéxunakakanoe ikéneke Kristu, uhá koeti káxe, koeku itúkeovoiko iháxoneti “kó'oyene”, kaxénaiko Itukó'oviti iháxikea xâne hókea. Yákoenenoye, mará'inamo ava xâne tiú'iti omíxone xepákukenoe, aúpu'iu ne váhere kixovókuti. ¹⁴ Vo'oku enepo vikaná'uxaxo ne kúveova úti tukú koeti hunókokuke, kuteáti kíxoaku kúveova úti iná kutipôa úti, kaha'ínepoatimo úti ne Kristu natíxokuke. ¹⁵ Yoko énomonemaka kôe emó'u Itukó'oviti, enepone koêti:

“Enepo kemânoe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone, mará'inamo yakútea neko yoxúnoekene oposí'okovo Itukó'oviti mekúke” koêti.

¹⁶ Kutí'ikopo neko oposí'okovo Itukó'oviti kameáne emó'u? Hainá'ikopo uhá koêti neko xâne veyópone Muíse ukopêa Ejítu? ¹⁷ Kutí'ikopomaka imaíkinovo ne Itukó'oviti kúveu koarenta koeti xoénae? Hainá'ikopo neko

xâne pahúkenavoti, enepohikoneko ivohíkovotimaka yaneko mêmum ákoti apêti? ¹⁸Yoko kutí'ikopomaka neko koyúhoino Itukó'oviti ákoyeanemo seápa yane mani poréxoake ómomikopea, yaneko apê yúho, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne? Ako po'ínu kíxone ákoti itukápa neko xanéhiko ákoti akahá'a itúkea ne emo'u Itukó'oviti yanekôyoke. ¹⁹Noíxoaneikopo úti yuvâti ákoinoke seápahiko yane mani poréxokonoke ómomikopea. Koati vo'oku itúkeovohiko xâne ákoti akutipó.

4

¹Yoko véxoa ápeyea koati yuhôti, yuho Itukó'oviti ákoti aukápapu ikéne, poréxeamo ne xanéna seópea koane ómomikopea xokóyoke, itea neíxapunoe, mará'inamo áva xepákukenoé ákoti seapáya. ²Vo'oku ápe koyuhó'inoventi ne inámati ihíkavoti koyúhohi koeku Jesus, kuteâtímaka koeku koyúhoinokono emo'u Itukó'oviti neko izaraelíta mekúke. Itea koeku íkameokonoahiko, ako itópoinoake vo'oku ákoyea akútipoa. ³Kene úti, uti kutipóati, vitóponoane ne vómomikopea. Yoko énomonemaka kuteâti yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Yaneko imaínginovahiko, induko koati emo'úti ákoti aukápapu ikéne. Hara ngôe: ‘Ákomo kalíhuina seópea yane mani mboréxoake ómomikopea’ ngôe” koéne ne Itukó'oviti. *Sáramu 95.11*

Énomone kôe upánini kousokeovo ukeátine inâ itukôa ra mêmum neko mani ómomikopokuhiko kíxinoake Itukó'oviti poréxeamo. ⁴Koati usotíne vo'oku ápe yutoéti emó'uke Itukó'oviti koêku ne sétixoape káxe. Hara kôe: “Ya sétixoape káxe, ómomiko ne Itukó'oviti yane itúkea uhá koeti itukéti úseu” kôe. ⁵Ina koepómakaya: “Ákomo kalíhuina seópeahiko yane mani mboréxoake ómomikopea” kíxoa Itukó'oviti neko izaraelíta. ⁶Ako seápa neko inúxotihiko kamoâti ne únati ihíkavoti emó'uino Itukó'oviti yaneko mekúke vo'oku ákoyea akútipoa, itea kóyeane ápeyea po'ínuhiko xâne seopâtimo. ⁷Koati kaná'uti kó'iyeaneye, vo'oku ixíkopa Itukó'oviti ya yútoeke Ndávi po'i káxe iháxoneti “kó'oyene”. Yoko enepone yútoe Ndávi, koati ênoti xoénae ikénepoke neko inúxoti yuho Itukó'oviti yaneko mekúke, enepo “kó'oyene” kôe. Énomone ne yutoéti koêti:

“Enepo kemânôe ne emó'uinopi Itukó'oviti kó'oyene, hákonoe ketiú'iki yomíxone ákoyea yakútipoa” koêti.

⁸Yoko eneponi itukapu Njözûe porexôa ne koati kaná'uti ómomikopea xanéhiko, ákoni okóyuhopa Itukó'oviti, ikénepoke kaxéna, ápeyeamo ne po'ínu káxe koati vómomikopeakumo. ⁹Iyúseoneikopo poréxeakomo Itukó'oviti ne xanéna ómomikopea. ¹⁰Yoko enepone xâne itopónoati ne poréxoake Itukó'oviti ómomikopea, koati omómikopeatine ne uhá koeti ítuke, kuteâtímaka koeku ómomikopea Itukó'oviti uséxoane neko uhá koeti ítuke mekúke. ¹¹Káxunakapuikopo úti, motovâti vitóponea ne pónevike Itukó'oviti vómomikopea, maka hákone itavókoti kuteâti koeku neko xanéhiko mekúke, vo'oku ákoyea itúka neko páhoenoa Itukó'oviti.

¹²Vo'oku enepora emo'u Itukó'oviti, koati xúnati koáne itoa ikó'inamakopea xâne. Heu'íneo xó ya hána'iti pirítau pi'âti tetúkope. Muhíkova isoneúti visóneuke ákoti po'i exoâti yoko veópone vomíxoneke, yu'óxo. Kuteâti koeku koati heú'iti pirítau itea tetúkea irókokoku koane itóponea kúveuke opêti, énomonemaka koéneye xunáko ne emo'u Itukó'oviti kouhupu'ikea heú koeti koêku ne visóneu yoko vâha. ¹³Ako he'oneôvati ne Itukó'oviti. Uhá koeti koekúti, iyusé kóye xokóyoke. Uhapu'í kóyemaka ne uhá koeti koekúti

nonékuke. Yoko uhá koeti úti, konokoâtimo yumópea uti Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo yaneko káxe yuhaikapavine.

Kóseanavi Jesus, enepone koati payásoti sasedótina úti

¹⁴ Koeku ápeyea koati payásoti sasedóti oukeke uhá koeti po'ínuhiko sasedóti, enepone Jesus, Xe'exa Itukó'oviti pihópoti vanúkeke, káxunakapuikopo úti kúveova úti. ¹⁵ Vo'oku enepone Jesus, hána'iti sasedótina úti payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti mekúke, koati éxoti kóseanayeovi ya muyá'iko úti, koáne ya uhá koeti vínixone tiú'ieya, vo'oku veko uhá koeti vékoku úti nê'e. Hixópokonmaka ya uhá koeti koekúti, itea ako pahúnevo. ¹⁶ Hákoikopo teinóvo símea úti nonékuke, xoko ivátakoku natíxea, koeku itúkeovo hána'iti koseánaviti motovâti kóseanayeovi koane huvó'oxeovi ya koêkuti kónokeaku úti.

5

Jesus itukóvo sasedótina úti koati payásoti yane sasedóti mekúke

¹ Uhá koeti koati payásoti sasedóti, koati úkeakune xapákuke po'ínuhiko xâne motovâti inúxinoahiko ikéneke Itukó'oviti. Omínoahiko ikó'iparaxoke Itukó'oviti, koane hó'openo koépeu, ésa'i kotúyopinoa Itukó'oviti ne pahúnevohiko. ² Enepone muyá'iko xâne ákoti éxa mani nókone kó'ieya ikéneke Itukó'oviti, koáne ne pihohí koêti itavókeati Itukó'oviti, eópamaka sasedóti kuteâti muyá'iko nekôyohiko, vo'oku koatímaka xâne apêti muyá'iko nonékuke Itukó'oviti ne sasedóti. ³ Énomone kónokino koépeka hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ne sasedóti hiko, motovâti itúyoepa pahúnevo, koánemaka pahúnevo po'ínuhiko xâne. ⁴ Ako xâne noivókokoxopovoti itúkeovo sasedóti, itea Itukó'oviti noivókokoxo, kuteâti koeku noivókokoxo Áraum mekúke.

⁵ Kúteanemaka koeku Kristu, hána énomone kapayásokopovo itúkeovo sasedóti, koati payásoti ya uhá koêti, itea Itukó'oviti kixoáneye, enepone kixoâti:

“Íti koati nje'éxa. Kó'oyene indúkopovone yá'a” kixoâti.

Sáramu 2.7

⁶ Yoko po'íke yutoéti emó'uke Itukó'oviti hara koémaka:

“Ítínemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteâti koêku ne Meukizedéki” kôe.

Sáramu 110.4

⁷ Koeku óponea yara kúveu méum ne Jesus, koati kohonókoti emó'u vo'oku tívoko isóneu enepo itúko orásaum, koane írihikovomaka ho'ouke épemea Itukó'oviti, poéhane motovâ koíteova ya pevóti. Epó'oxo kámoa Itukó'oviti vo'oku itúkeovo koati kuri'ókovati Jesus. ⁸ Yoko upánini itúkovo koati sasá'iti Xe'exa Itukó'oviti nê'e, kóyeane itúkeovo vo'ókuke ne kotívetei koekúti vékoku itúkinovo kutípoti, koane éxotimaka itúkea ahá'inoa Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti. ⁹ Epó'oxo vekoâne Jesus ne uhá koeti kó'ieyovoku koekúti, nókone vékea, yane kousokinovi oxene víteova ne pahúnevo úti, motovâti ákoyea hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kutipoâti, enepohikone itúkoti páhoenovi vitúkea. ¹⁰ Vo'oku noivókokoxo Itukó'oviti yanekóyo itúkeovo koati payásoti ya uhá koeti sasedóti, kuteâtimaka kixoku koeku Meukizedéki mekúke.

Enepone kutípoti Jesus xapákuke júdeuhiko, ôriti ukóponea ikéneke

¹¹ Enó'iko mani yunzó'inopinoe vo'ókuke ra kixovókuti, itea tiú'iti ngóuhapu'ikinopea vo'oku ôritinoe kitípi. ¹² Mani motovâtine itúkeovo itínenoé ihíkaxo po'ínuhiko xâne, vo'oku kalí enó'ieane ike hekópine Kristu, itea kénokoikonoe koyuhópinopeati neko inúxotihiko íhikauvi emó'u Itukó'oviti. Kutí

ké'ikonoe kalivôno ohíkotiko, ya koêkuni itíkivo xâne nikoti koati nikokónoti, nika úsotine xâne. ¹³ Itea uhá koeti xâne ákoti ukapána ikéneke Jesus, enepone kutí koeti kalivôno ohíkotiko, iyúseo ákoyea koati ukóponea yane kaná'uti kixovókuti íhikaxeovike emo'u Itukó'oviti, koane iyúseo kutí kó'iyeeako kalivôno. ¹⁴ Enepone koâti nikokónoti, poéhane úsotine xâne motovâ níkea, koáhati exó'okovatine níkea. Kúteanemaka koêku ne xâne ukopónoti ikéneke Itukó'oviti, koati exoâtinehiko koêku ne únatinoe koekútihiko, koáne ne koekútihiko ákoti aunáti.

6

¹ Hákoneikopo itukovo pohúneti neko inúxotihiko véxone yane ihíkavoti, íhikaxeovike Kristu, vóvoheixo. Itea vukápanane ikéneke Kristu, motovâti vitóponea kuteâti itóponone xâne úsotine ikéneke. Ákone okónoko keyúhopinokonoa neko koâti inúxotihiko ihíkavoti, véxone xoko Kristu, kuteâti koeku kónokea vikótivexea visóneuke ne váherevoko úti koane kuríkopea úti, koane kónokea kuríkopeamaka úti kúxoti vitúkeovo mani iyonópoviti ipihóponovokutike, yoko kónokeamaka kúveovo uti Itukó'oviti. ² Ákomaka apásika keyúhopinokonoamaka ne ihíkavoti koyúhoti kixoku koeku áhikeovo xâne ikéneke Itukó'oviti, yóko'o ne ípiheokono vo'úti tutíkuke ovoxe Itukó'oviti haxakínokono ítuke Itukó'oviti, koánemaka ne ihíkavoti koyúhoti koeku exépuhikopea ne ivokóvoti, yóko'omaka ne ipihoponopemo Itukó'oviti ákotinemo hunókoku. ³ Itea kaúkapanapu úti ikéneke Vúnae. Yoko énomonemo vitúko ya seánakovike Itukó'oviti.

⁴ Kene ne xâne kouhápu'ikokonoti isóneu yanekóyo vo'oku ítuke Itukó'oviti, namo kó'eye koêku? Énomone ne xâne namukoâtimaka ne íparaxeovike Itukó'oviti ukeâti vanúkeke, ovo'ó koékumaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁵ Énomone ne xâne eopâtimaka ya xokóyoke unako koêku ne emo'u Itukó'oviti, koáne ne xunako Itukó'oviti veínoakemo nê'e natíxea natíxokuke káxehiko keno'ókoti. ⁶ Enepo puvapáhiko ne hó'e úti koane aukápapu ikéne koeku hokópea kúxoti hó'e, ákone oxéne ikó'inamakopeokono, vo'oku koati kutí koeti kuruhúxopotinemaka Xe'exa Itukó'oviti ya xokóyoke, yoko koati porexoâti ne Xe'exa Itukó'oviti ítúkeovo koémoke'eu uhá koeti xâne noixoâti.

⁷ Noixó íxea ne itátane poké'e. Enepone poké'e siukoâti ne úko ixómoti irikóva, koane porexópati únati nonéti, ehópo ne ko'itúkeati, koati únati koêku opékuke pe'u vo'u Itukó'oviti. ⁸ Itea enepone poké'e póhutine tópe poréxo yoko po'i úhiti ka'áveti ákoti aunáti, koati ákoti kuxokónoti ukeâti, epó'oxo ákone ahíkapu váhere kixókonoku. Koáne ya hunókokuke, oro'ókokonotimo.

Konókoti kóxuna'ixeovo ikéneke Kristu ne kutipoâtihiko.

⁹ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, upánini kó'iyeaneye yunzó'inopimeku, koati ngutipoiâti ákoyeamo yákoenenoeve koane ngutipoiamaka unátiyeamo kixeku héki Kristu kuteâti kixoku ítúkeovo ne xâne koati koítovone Kristu. ¹⁰ Koati ponóvoti ne Itukó'oviti. Ákomo kalíhuina inótóyeova okóvo ne kixeku ke'ítukeinoa, koánemaka ne ákoyea omótova yokóvo, iyúseoti ya kixeku hivó'oxi po'ínuhiko kasása'ipuo Itukó'oviti. Yoko anéyeiko hivó'oxinoe. ¹¹ Koati ngaha'aínopitinoe kéyeyikoneye kóxuna'ixivo ikéneke Itukó'oviti, péhutinoe, tukú koeti hunókokuke, motovâti itéponixo kíxoixone xoko Itukó'oviti, enepone yéxone kousokeovomo. ¹² Ngaha'aínopitinoemaka ákoyea yáhuleke. Hékamaka

kixoku itúkeovo ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti, enepohikone ákoti kamuyá'ika isóneu ikéneke Vúnae, kutí'inoke itopónoati ne yuhó'inovi, enepone koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne.

Koati kaná'uti itúkeamo Itukó'oviti ne yúho

¹³ Yaneko mekúke enepo itukínoa Itukó'oviti koati yuhôti ne Âbraum, koati iháne veínoa Itukó'oviti ikána'uxeaxo neko yúho, vo'oku ákoyea po'i ihâe payásoti yane íha. ¹⁴ Hara kíxoa: “Indukínopitimo únati epó'oxo mborexoátimo yupiheovo ukóponea ne yamósenoponomo” kíxoane. ¹⁵ Yane xu'ikénene, enoné'e kúxoixea Âbraum neko kixínoake Itukó'oviti ákoti imaxovó íxâ, kóusokinoa Itukó'oviti neko yuhó'inoa. ¹⁶ Xapákuke xâne yara kúveu mêmum, íha koâti payásoti veínoa enepo kahâ'a éxokea kaná'uyeaxo ne yúho. Yane koati konokoâti itúkea neko yúho, epó'oxo ákone ixomo yumapákaka koeku kó'iyeaneye. ¹⁷ Koánemaka ne Itukó'oviti, koati ihákene veínoa éxokea kaná'uyeaxo ne yúho, kaha'âti kóxunakea xapa namukópatihikomo kíxone neko yúho, itúkeovo koati kaná'uti kixovókuti ákoti omotóva ípokeovo. ¹⁸ Yoko anêko pi'âti koekúti ákoti ípakápu, enepone yuhu Itukó'oviti, koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne, koánemaka ne íha, veínoake Itukó'oviti ikána'uxeaxo. Aínovo éxokovike Itukó'oviti ákoyea semékekexa. Koati énomone porexó'ovi kutípeaxo úti kóusokeovomo ne kixínovike Itukó'oviti, kutí'inoke vitopónoatimo ne kúxone úti xokóyoke, uti kohó'ti xokóyoke. ¹⁹ Yoko enepone kúxoixone úti, véxone kóusokeovomo, koati kótiu'ikovope úti ikéneke Itukó'oviti. Ákomo ípakapu. Títu-títu kóye, vo'oku hanekóxopo sasá'ítike óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinovike ne Kúveu Koati Yupihóvoti Sasá'iko akéneke ne kopópoti váhere ya hána'iti imokóvokuti. ²⁰ Yoko koati énomone yonópo ne Jesus, inuxópinovitine xoko Itukó'oviti, kousókopinovitinemaka vóvokuya, vo'oku itúkeovo sasedótina úti, koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko ákomo hunókoku itúkeova, kuteátimaka koêku neko Meukizedéki mekúke.

7

Koati kixó'êkinoviti Kristu neko Meukizedéki

¹ Eneponeko hóyeno mekúke koéhati Meukizedéki, natina pitivóko koéhati Sálem. Koatímaka sasedóti nê'e, epemínoti xanéhiko xoko Itukó'oviti, enepone Vúnae koati payásoti ya uhá koêti. Enepo ukopêa xapa isukókoti ne Âbraum yaneko koepékexopono nâti hiko, okótumonexopa Meukizedéki. Ina epemíno Âbraum unako koêku xoko Itukó'oviti. ² Énomonemaka poréxoa Âbraum ndízimuna, póhuti yane uhá koeti yehí koeti êho xapa isukókoti. Yoko ápe kixó'ekone íha ne Meukizedéki. Inúxotike “nâti koati ponóvoti kixoku itúkeovo” kixó'eko. Kene ne po'i íha, natina Sálem koêti, “nâti omínoti xanána unako koêku” kixó'ekomaka. ³ Ako exeâti há'a koane êno yoko oxúnoekene neko Meukizedéki. Ákomaka exeâti koeku túri koane hunókoku. Yane koati kuteátine Xe'exa Itukó'oviti, vo'oku ako hunókoku itúkeovo sasedóti.

⁴ Imáko itúkinovo koati hána'iti teyonéti neko Meukizedéki! Vo'oku enepone Âbraum, upánini itúkovo turi uhá koeti voxúnoekene, kóyeane poréxea ndízimuna xoko Meukizedéki ukeâti uhá koeti neko koati únatinone koekúti êho xapa isukókoti. ⁵ Yoko enepohikone hóyeno, noivókoeti itúkeovo sasedóti ya xapa amósenoxapa Lévi, pahúkoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse namúkea ndízimuna po'ínuhiko xâne, upánini itúkovo ainóvoti iyéno, póhutine úkeaku xoko Âbraum. ⁶ Kene eneponeko Meukizedéki, haina ukeâti xoko Lévi kuteâti

po'ínuhiko sasedóti, itea kóyeane namúkea ndízimuna Âbraum yanekôyoke. Inamaka epemíno Âbraum unako koeku xoko Itukó'oviti, upánini itúkovo hána'iti teyonéti ne Âbraum, koane énomonemaka itúkinoa Itukó'oviti koati yuhôti ákoti aukápapu ikéne. ⁷ Yoko koati iyúseoti koêku ne xâne epemínoti po'ínu unako koeku xoko Itukó'oviti, itúkeovo payasóne yane xâne épeminoke. ⁸ Enepohikone sasedóti yara koeku kó'oyene namukoâti ne ndízimu, aínovo xâne konókoti vékea pevótike. Kene Meukizedéki, enepo koyuhó'iyea emo'u Itukó'oviti koêku, haina ivókeovo koyúho, itea koati koyúhoti kixoku ápeyea ne Meukizedéki. ⁹ Mani motovâti koyúhoyeovo itúkeovo Lévi, enepone namúkoti ndízimuna iyénoxapa, itukóvomaka poréxoti ndízimuna yaneko porexôa Âbraum ne ndízimuna xoko Meukizedéki, vo'oku kutí kôe Lévi porexoâmaka ya xoko Âbraum, ôxu. ¹⁰ Yoko ávo neko Lévi yaneko okotúmonexo Âbraum ne Meukizedéki, itea kóyeane kutí kó'iyea apétine yanekôyo vo'oku xoko Âbraum úkeaku neko Lévi.

Pó'iti koêku itúkeovo sasedóti ne Kristu yane po'ínuhiko sasedóti

¹¹ Yaneko mekúke porexôa Itukó'oviti ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, pahuko turíxeovo ápeyea sasedóti kousókoati neko koekúti yutoxóvoti yane Ponóvoti Kixovókuti. Koyúhoamaka Itukó'oviti kónokea itúkeovo xapa amósenopono Lévi úkea ne sasedótihiho, turixeoñvoti xoko Âraum, úkeaku ne uhá koeti sasedóti. Itea enepone sasedótihiho, amósenopono Lévi, enepone omotóva ponópea xâne nonékuke Itukó'oviti, ákoni apásika ápeyea inámati sasedóti kuteâti Meukizedéki, ákoti itukapu amósenopono Âraum. ¹² Yoko koeku esá'ikeovone kixoku ápeyea sasedóti, kónokomaka esá'ikeovo ne ponóvoti kixovókuti koyuhó'iyeani koêku. ¹³ Vo'oku enepone Vúnae Jesus, kixínokonoke ra koekútihiho, haina ukeâti xoko iháxakoku Lévi. Pó'iti itukoâti ámoripono. Yoko yane iháxakoku úkeaku, ako ápahuina sasedóti yuhó'ixoati ne áta, oró'okovoku hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ¹⁴ Vo'oku koati iyúseoti itúkeovo xoko iháxakoku Njúda úkea ne Vúnae Jesus. Kene ako okóyuhua Muíse yútoeke ápeyeamo sasedóti ukeâti xoko iháxakoku Njúda.

¹⁵ Kó'oyene, inamá'axone iyuséo koêku, vo'oku ápeyeane inámati sasedóti kuteâti koêku Meukizedéki. ¹⁶ Yoko enepone itúkeovo sasedóti, haina yutoéti kuteâti koeku yútoe Muíse imótokenaxoa itúkeovo sasedóti, itea enepone itúkeovo ákoti hunókoku ápeyea, énomone imótokenaxoa itúkeova. ¹⁷ Énomonemaka kuteâti kó'iyea ya emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeku: "Ítinemo itukóvo sasedóti ákotinemo hunókoku, kuteâti koêku ne Meukizedéki" kôe. *Sâramu 110.4*

¹⁸ Uké'exopa Itukó'oviti neko kúxoti kixovókuti ákotine xunáko, ákotinemaka koati itópoinoke xâne. ¹⁹ (Vo'oku enepone kúxoti kixovókuti yútoe Muíse, ako ápahuina koekúti ítone ponópea.) Itea anéye kixovókuti unatíne kó'oyene, enepora hána'iti kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, porexó'oviti vahí'okeova.

Poéhane Kristu itukóvo sasedóti, poéhanemaka itukóvo únati

²⁰ Yoko enepone itúkeovo sasedóti ne Jesus, ihákene ímoa Itukó'oviti éxokea kaná'uyexao ne yúho kó'iyeanemoye. Kene ne po'ínuhiko sasedóti, ako íxinaneyé Itukó'oviti ne yúho inâ itukóvonehiko sasedóti. ²¹ Itea pó'iti koêku ne Jesus, vo'oku koati ihákene ímoa Itukó'oviti koyúhoyea itúkeovo sasedóti ne Jesus. Hara koe yútoe ne koyuhó'iyeani koêku:

“Ihákene ímoa Vúnae éxokea kaná'uyeaxo ne yúho. Ákomo ípaka isóneu. Hara kôe: ‘Ttine sasedóti ákotinemo hunókoku’ ” kôe. *Sáramu 110.4*

²² Vo'oku kixínokononeye ne Jesus, iyúseo itúkeovo vo'oku Jesus koušokinokono úti inámati kixovókuti itúkeinovike Itukó'oviti ya xokóyoke. Yoko unatíneoxo nê'e yane kúxoti kixovókuti itúkeinokono xâne mekúke.

²³ Enepo kuti'inoke koati opoíkovoti ne sasedótihiho mekúke, koati vo'oku ápeyea hunókoku itúkeovo sasedóti enepo ivokóvo. ²⁴ Kene Jesus, vo'oku ákoyea uké'eyeaku, ákomo hunókoku itúkeovo sasedóti. ²⁵ Énomonemaka kuti'ino motováti koíteovo póhutihiko xâne ahi'ókovoti Itukó'oviti, koane íseopea vanúkeke ákotihiko pahúnevo, ainóvotimaka koati sasá'iti. Yoko vo'oku ákoyeanemo hunókoku ápeyea ne Jesus, ákomo hunókoku ne épeminohiko koítovone xoko Itukó'oviti.

²⁶ Koati motokeáti itúkeovo sasedótina úti payásoti ya uhá koéti ne Jesus, vo'oku itúkeovo koati sasá'iti, ákotimaka óvaku váhere isóneu, koane ákotimaka pahúkeovoku. Ya sasá'íkoke, ákomaka malíke'eka kixoku itúkeovo xâne pahukóvoti. Koane énomonemaka kapáyasoko Itukó'oviti oukeke uhá koeti vanúkeke. ²⁷ Ákomaka okónokoa Jesus ómea hó'openo ikó'iparaxoke Itukó'oviti uhá koeti káxe, kuteáti kíxoaku po'ínuhiko koati payásoti sasedóti. Enepone po'ínuhiko sasedóti, koati porexópotihiko ésa'i pahúnevo inúxotike, ina porexópomaka ésa'i pahúnevo xanéhiko. Kene Jesus, yaneko ivokóvo kuruhúke, itukópovone ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahunévoti, poéha itúkoa ne itukéti, ákone káyuixa. ²⁸ Yane Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, enepone xâne noivókoeti itúkeovo koati payásoti sasedóti, ainovone kuteáti po'ínuhiko xâne apétimaka muyá'iko nonékuke Itukó'oviti. Itea ikéneke yutóxea Muíse ne Ponóvoti Kixovókuti, koyúhoa Itukó'oviti itúkeovo koati payásoti sasedóti ne Xe'éxa. Yoko ihákene koyúhoa Itukó'oviti, exókoati kaná'uko ne yúho koyuhôa kó'iyeaneye neko Xe'éxa, enepone ákotinemo hunókoku ápeyea sasá'iko ákoti pahúkeovoku.

8

Jesus itukóvo epemó'ixinoviti Itukó'oviti

¹ Enepone koati ánja ngouhupu'ikea yara uhá koeti yúndoenopinoe, énomone ne ápeyea sasedótina úti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. Yoko enepone'ê'e, koati ivatákopotine éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, xoko ivátakoku koati payásoti ihayú'iuti. ² Harakóxopone vanúkeke epemó'ixinoviti Itukó'oviti kúveuke koati kaná'uti tabenáku, ítuke Itukó'oviti, haínati ítuke vo'u xâne.

³ Yoko uhá koeti koati payásotihiko sasedóti, ixíko'okokono omino Itukó'oviti ikó'iparaxoake xanéhiko yoko hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahunévoti. Énomonemaka kónokino ápeyea íparaxoke Itukó'oviti ne koati payásoti sasedótina úti, enepone Xe'exa Itukó'oviti. ⁴ Itukápuni yáye yara poké'e óvo nê'e, ákoni itúkapu sasedóti, vo'oku anékohiko sasedóti exeáti koéku ne ómone xâne, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, kuteáti páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Enepone itukéti, ítuke ne sasedótihiho nonékuke Itukó'oviti, kutí koe yúkurea neko koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, okovóxinoveatimaka neko koati kaná'uti kixovókuti. Énomone kixínoa Itukó'oviti ne Muíse pahukôa itúkea neko péti: “Neíxa ne ítike. Ítika uhá koéti kuteátine neko énjokopike oukeke ne hána'iti mopôí” kíxoa. ⁶ Itea enepone itukéti, póneake Itukó'oviti ne Jesus itúkea, yupihóvoneoxo unátieya

yane ítukexeokonoke ne po'ínuhiko sasedóti. Kúteanemaka koèku ra inámati kixovókuti ítukeinovi Itukó'oviti ya xoko Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyeya yane kúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, vo'oku enepone koati yuhóti, yuhó'inovi Itukó'oviti vo'oku ítuke Jesus, yupihóvoneoxomaka unátiyeya yane koati yuhóti, yuhó'inoa Itukó'oviti neko xâne mekúke.

⁷ Yoko eneponi hákoti konokínovoti yane inúxoti kixovókuti ítukeinokono xâne mekúke, ákoni apásika inámati koekúti kó'oyene ahe'ókopati. ⁸ Itea ínixoa Itukó'oviti ápeyeya óvakuya vo'óku hara koe yúho emó'uke saya'íkoahiko neko xâne:

“Simóvotimo káxehiko ápeyeakumo inámati kixovókuti índukeinoa ne íhaehiko Izarâe yoko íhaehiko Njúda. ⁹ Ákomo akútea ngíxoaku ne oxúnoekene yaneko kutí ngíxoáhiko kalivóno namukeôkonoti vó'u, enepo veyombâ ya poké'ixa Ejítu, vo'oku ikénepoke, ákone yuíxapu hókea neko yunzó'inoa. Énomonemaka ákoino ivávanga neko xâne” kôe ne Itukó'oviti. ¹⁰ Ina koe'íkomaka Itukó'oviti: “Harâ'ra ra inámati kixovókuti índukeinoamo ne íhae Izarâe yaneko káxehiko: Imbíheatimo isóneukehiko ne ponóvoti kixovókuti mbáhoenoa ítúkea, koane kutí ngíxoátimo yundoxeáti omíxoneke. Undínemo itukóvo Itukó'oviti Únae. Índukoátihikomakamo koati njanéna. ¹¹ Ákonemo ápahuina xapákuke kixoti múxone xêrerekuke óvoku koane koati po'ínu: ‘Konókoti yéxi Vúnae’ kixoáti. Ákonemo okónokoa íhikaxea koeku emó'um, vo'oku heú koetíhikomo éxeonu ukeátine ákoti apayáso, tukú koèti ne koati payásoti. ¹² Ngoseánapoatínehikomo, ákonemakamo ímbíhapana vo'oku váherehiko ítuke, koane ákonemo puyákapanapa ongóvo neko pahúnevohiko” kôe ne Itukó'oviti. *Njerémíya 31.31-34*

¹³ Koeku koyúhoyea Itukó'oviti ápeyeya inámati kixovókuti ítukeino xanéhiko, iyúseo yékotixeane neko inúxoti kixovókuti ítuke. Yoko koeku yékotixeane koane ípúpa'ixeane, koati kahá'atine uké'epea.

9

Ako xunáko ne yútoe Muíse kasása'ikopea xâne hokoáti

¹ Eneponeko inúxoti kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti mekúke, ápe sasá'iti yutoéti, nókonehiko hókea, koane ápemaka koati sasá'iti ovokúti yáye yara poké'e ho'úxinovaku xâne ne ítuke Itukó'oviti. ² Enepono péti iháxoneti tabenáku, pí'a iháxakoku kúveu. Enepono inúxoti iháxakoku, “Sasá'iti Kúveu” íhaxeokono. Ápe íhaku yúkuya, koane mésa, koane ápemaka paúm-ya, íparaxokonoke Itukó'oviti. ³ Ina apé koati kopópoti váhere ípíxoáti ne po'í kúveu, ákoti itukápa ípíxoáti ne inúxoti kúveu xoko páhapetea. Akéneke neko koati kopópoti váhere, ápe ne iháxoneti “Kúveu Koáti Yupihóvoti Sasá'iko”. ⁴ Enepoyane kúveu, ápe iháxoneti áta, ainóvoti ôro parápu'i, oró'okovoku ísensu, enepone éno úheti íhópune íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina apémaka káxau, ainóvotimaka ôro parápu'i, kixó'èkoti ápeyeya yuho Itukó'oviti ítúkinoamo únati ne xanáne ítúkêa neko páhoenoa. Ya kúveuke ne káxau, ápe póte ôro, unákovoku mána. Ina apémaka neko puló'ina Áraum, eneponeko kóhíúpti yanékôyo, yóko'o neko pí'áti pe'u mopôí, yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. ⁵ Oúkeke éxe ne káxau, ápe okovo kerúbim, enepohikone kutí koeti ánju kixó'èkinoveati ne éno úhe'ene Itukó'oviti apétiya. Kene kèvi ne kerúbim, rama'ú

kíxea êxe ne káxau, óvoku épemokonoku Itukó'oviti kotúyoepa pahúnevo xâne. Itea haina oránane kó'oyene uha-uhá ngíxea ngoyúhoyea koêku ra koekútihiho.

⁶ Yoko ike kousovinevo uhá koêti ra koekúti mekúke, ápe sasedótihiho urúkovati ne inúxoti kúveu uhá koeti káxe, kousókoponoti nókone itúkea ya hó'eke. ⁷ Kene ne pi'ape kúveu, enepone iháxoneti “Kúveu Koáti Yupihóvoti Sasá'iko”, poéhane ne koáti payásoti ya uhá koeti sasedóti urúkova. Yoko poéha úrukova ya xoénae. Kónokomaka ómea itina hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, ésa'i itúyoepa pahúnevo yoko pahúnevo ne po'ínuhiko xâne. ⁸ Kahá'ainovea Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véxea yara koekúti ávovea imíhe'akina xâne ne kutí koeti Kúveu Koáti Yupihóvoti Sasá'iko vanúkeke ya koeku ápeyeako yara poké'e ne inúxoti péti, óvoku Itukó'oviti, enepone tabenákulu. ⁹ Enepohikone koekúti mekúke, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, koáne ne hó'openo oró'okinokonoke, ésa'i itúyoepa pahúnevo xâne, ápe éxokovike yara káxehiko símokune úti kó'oyene. Énomone ákoyea xunáko nekóyohiko kasása'ikoepe isónevo xâne ikó'iparaxoti Itukó'oviti koekúti kuteáti. ¹⁰ Vo'oku ainovo kixovókuti íhae yáye yara kúveu mêmum, koyúhohi koeku nikokónoti, yoko ekáti yoko kixoku koeku kipó'ikeovo koekúti ya hó'eke xâne enepo kasasá'ikovo. Koekútihiho kuteáti nê'e, ainovo nokonéti hókeokono tukú koeti kaxena ikó'inamakopeokono ra kixovókuti.

Poéhane ítuke Kristu ya kuruhúke motovâ kotúyoepa pahúnevo xâne

¹¹ Itea simóne ne Kristu, enepone koáti payásoti ya uhá koeti sasedóti, enepone exoáti koêku ne únatinoe vípara xoko Itukó'oviti yara koeku kó'oyene. Kene ne tabenákulu kixonéti, enepone ópoku Kristu éxea koeku ítuke Itukó'oviti kó'oyene, koati yupihóvotine unáko koane sasá'iko yane po'í péti, vo'oku haina ítuke vo'u xâne. Koane hainámaka kixovókuti íhae ra kúveu mêmum. ¹² Yaneko seopóne ne Jesus nonékuke Itukó'oviti, koati uséxotine ítuke. Yoko seopáneya, hane koéneye kuteati koêku urúkova sasedóti nóvo neko Kúveu Koáti Yupihóvoti Sasá'iko. Ako ixomo kayuíxapu itúkea kuteáti koêku ne po'ínuhiko sasedóti. Hainámaka itina váxikita yoko itina xe'exa váka ikó'iparaxo Itukó'oviti, itea koati ítinane ikó'iparaxoa yaneko koitóvovi ya pahúnevo úti, porexó'oviti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti. ¹³ Itukovo motovâti sasá'ipea nóvo ne xâne nonékuke hó'e vo'oku itúkeovo óvo'ikone itina váxikita yoko itina túru ikó'iparaxo Itukó'oviti, koane vo'ókukemaka épouxa ne oró'oeti inámatiko váka kásapu'ikeake, ¹⁴ ínapoxo ne itina Kristu. Koati xunáko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ákoti uké'eyeaku, kurí'okopeovo Itukó'oviti ne Jesus, enepo porexópo ésa'i pahúnevo úti. Yoko ako ápahuina óvaku isáyunevo nê'e. Koati yupihóvoti xunáko ne itina Jesus kasása'ikoepe visónevo koane koíteovovi ya kúxoti kixoku vitúkeovo, enepone mani iyonópoviti ipihóponovokutike, koane anêkomaka xunáko poréxeovi hokópea úti ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

¹⁵ Koati énomone itúkinovo xoko Kristu usó'iyea ne inámati kixovókuti ítukeino xâne ne Itukó'oviti, motovâti itóponea iháxiupohiko Itukó'oviti neko kixínoake Vúnae, enepone koati yuhóti ápeyeamo unako koépoku xâne ákotinemo uké'eyeaku. Koati motovâti kó'iyeaneye vo'oku ivókeovo Jesus kotuyópinooati pahúnevo hiko. Yoko enepone pahunévo tihiho, énomone kutí'inoke mani ipihópokonoti ne xâne koeku óvea opékuke xunáko neko inúxoti kixovókuti ítukeino Itukó'oviti ne xâne nóvo.

16 Noixó íxea yarâ'a. Enepo apê yutoéti koyúhoti iha xâne namukópatimo ítukevo ne xâne ivokóvoti, konókoti ivókeovo únae inúxotike motovâti ápeyea namukópeati ítukevo. 17 Poéhane ivokóvone ne únae, ina motovâ kousokeovo neko yutoéti koyúhoti iha xâne namukópeatimo ne ítukevo. Itea ya koeku ávovea ivákapu únae, koati ákoti oxéne kousokeovo neko yutoéti. 18 Ênomonemaka kónokino ápeyea ivokóvoti koane ovokóvoti ítina yane inúxoti kixovókuti ítukeino Itukó'oviti ne xanêna, motovâti ikána'uxeokono. 19 Yoko ikénépoke, koyúhoinoa Muíse ne uhá koeti xanéhiko mekúke, páhoenoa Itukó'oviti hókea, enepone heú koeti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe. Yane ina véyo ítina xe'exa váka yoko ítina váxikita, koépeu, anahíxovoti úne, ina kasahêa oukeke ne koyuhópeti yutóxovoku ne Ponóvoti Kixovókuti. Hane veínoa kásaheya evo'í su'úso homoxóvoti ya harará'íti. Yoko ika'ákovotimaka nê'e ya kirípuike kali káva'o nonéti iháxoneti isôpo. Haina póhutine ne koyuhópeti kásahe, itea kásaheamaka xapákuke uhá koeti neko xanéhiko. 20 Ina kôe ne Muíse: "Enepora íti, koati ikána'uxoati ra kixovókuti ítukeinopi Itukó'oviti, enepone páhoenopinoe héki" koéne. 21 Kúteanemaka kíxoaku Muíse kásaheya íti kúveuke ne péti, enepone tabenáku, óvoku Itukó'oviti, koane oukeke uhá koeti sasá'íti ko'ítúkepeti kúveuke ne péti. 22 Kalíhanini heú kó'íyeya koekúti sasá'ípea ya íti kuteâti koeku kó'íyeya ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse. Poéhane ya óvokeovo íti motó'íyeyo ítuýopea pahúnévoti.

Kristu kotuyôpo pahúnevo úti yaneko ivokínovovi

23 Enepohikone koekúti kixó'êkinoveati ne koati kaná'uti kixovókuti ovotíya vanúke, konókoti ítúkeovo ya ítina hó'openo, ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, kasása'ikopeovo, itea enepone koati kaná'uti kixovókuti ovoti vanúkeke, opósiko koekúti koati únati yane ítina hó'openo. 24 Vo'oku haina péti kuteâti ítuke vo'u xâne úrukopovo ne Kristu, péti kuteâti ne tabenáku kixó'êkinoveati ne kaná'uti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, itea koatíke vanúke úrukopovo ne Kristu epemínoviti Itukó'oviti. 25 Ákomaka káyuxapu ne Kristu poréxoepa ésa'í pahúnévoti. Haina kuteâti ítúkovoke ne koati payásoti sasedóti témpuluke, enepone urúkovati neko óvoku Itukó'oviti heú koeti xoénae xoko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'íko, omoti ítina hó'openo, ikó'iparaxoke Itukó'oviti. 26 Eneponi akoéneye ne Kristu káyuxeya ítuke, mani konokoâti enó'íyeya koítoponeovo kotíveti ukeátine inâ apê ra kúveu mêm. Itea kó'oyene, simóne ne Kristu yara káxehiko tumúneke símeovo hunókoku ra mêm, yoko poéha pího ne ítuke. Ákomo káyuxa, vo'oku koati uke'éxopinoveati xunáko ne pahúnévoti yane ivókinovovi, enepo porexópinovi ésa'í pahúnevo úti. 27 Kene úti, uti xâne, poéha vivókovovo, ínamo yuhaíkapakana úti vo'oku kixoku vitúkeovo. 28 Ênomonemaka koéneye ne Kristu. Poéha ivókovo motovâti kotúyopinoa pahúnevo ne ákoti yumaxápu xâne yara kúveu mêm. Ákomo káyuka ítuke. Yane kayukópovotimo ne Kristu, itea hainá'íkomo kayukópinovoti kotúyoponea pahúnévoti, itea koati veyopónoatinemo ne xanéhiko noiméxopati koane omopátinehikomo xoko Itukó'oviti.

10

Yupihóvoneoxo unáko ne kixovókuti ítukeinoviti Itukó'oviti xoko Kristu

1 Enepone Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse, haina ominó'oveati neko koati únatinemo koekúti kousexinovikene Itukó'oviti, vitópononemo káxehiko keno'ókoti, itea pohu okovóxinoveati neko koati kaná'uti koekúti. Yane

ákoxo xunáko nekôyo kasása'ikopea xanéhiko omínoti Itukó'oviti ikó'iparaxoake, kuteâti páhoenoa yútoe Muíse itúkea. Koáhati xoénae, xoénae kónoeka káyuixeahiko ómea neko koekúti ikó'iparaxoke Itukó'oviti vo'oku pahúnevo. ² Eneponi hákoti konokôa káyuixeahiko, mani okotíne ómea, vo'oku mani sasa'ípotine ya pahúnevo ya póhuti pího, ákoti okonókoa káyuixea, koane ákoni ixomo inixápapu itúkeovo pahukóvoti. ³ Itea vo'ókuke neko ikó'iparaxoke Itukó'oviti ómonehiko, ene kutí'ino puyakóponovatihiko okóvo ne pahúnevo uhá koeti xoénae. ⁴ Vo'oku koati ákoti xunáko ne itina túru yoko itina váxikita kotúyoepa pahunévoti.

⁵ Énomone ápeino yuho Kristu yaneko simôa ra kúveu mêmum, enepone koêti: "Iti Itukó'oviti, haina isoéti hó'openo, ésa'i itúyoepa pahunévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, itea peréxonu ápeyeva múyom. ⁶ Ákomaka iká'elakexa yokóvo ne oró'oeti hó'openo ouke áta, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke, ésa'i itúyoepa pahunévoti. ⁷ Yane ina ngôe: Iti Itukó'oviti, usó ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu kuteâti koêku ne yutoéti koyúhoti ngoêku yemó'uke yane Ponóvotike Kixovókuti yútoe Muíse" koe yúho. *Sáramu 40.6-8*

⁸ Anêko ne inúxotinovo yúho, enepone koêti: "Haina isoéti hó'openo, ésa'i itúyoepa pahunévoti kehá'a, koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke kuteâti. Ákomaka yakáha'a yoró'okinokono hó'openo ouke áta koane po'ínuhiko omonéti iké'iparaxokonoke. Haina énomone ikó'élókexo yokóvo" koêti. (Yoko énomone kôe, upánini itúkovo ainóvoti koekúti yutoxóvoti ya Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse nê'e, enepone nókone xanéhiko ikó'iparaxoea Itukó'oviti mekúke.) ⁹ Ina apé'ikomaka po'i yúho ikénepoke, enepone koêti: "Iti Itukó'oviti, usó ngóye yokovóxenu. Koati nzimínoti indúkoponea yahá'inonu" koémaka. Yara yúho, iyusé kóye uké'exopeane Itukó'oviti ne inúxoti kixovókuti itukeinoke xâne, kixoku kotúyoepa pahúnevhiko, motovâti ápeyeva inámati kixoku koêku. ¹⁰ Yane itúkoa Kristu ne ahá'inoa Itukó'oviti enepo namukópo ésa'i pahúnevo úti ya koxé'uke kasása'ikopeovine ya pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke, ako apásika káyuixea.

¹¹ Uhá koeti sasedóti xapa xâne, káxe, káxe itúkea ne sasá'iti itukéti nókone itúkea. Éno káyuixea ómea hó'openo koépeu, ikó'iparaxoke Itukó'oviti, upánini ákoyea xunáko nê'e kasása'ikopea pahunévoti. ¹² Kene Jesus, poéha ikó'iparaxo Itukó'oviti yaneko poréxeaku ésa'i kasása'ikopea pahúnevo úti. Yoko koati úsotine ne ítuke yanekôyo, ákone káyuixapu. Ina ivatákopo éxopeke Itukó'oviti xoko ivatákoku kapáyasokone Itukó'oviti, ¹³ kuxoâti símeovomo kaxena itúkeovokumo koati payásoti nâti oukeke ya uhá koeti, ipúyukexeakumakamo ne uhá koeti okopâti nonékuke. ¹⁴ Vo'oku yane póhuti ikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepo porexópa Jesus ne ésa'i itúyoepa pahúnevo úti, ponópa nonékuke Itukó'oviti ne uhá koeti xâne kasása'iupo, ákoti okonókoa káyuixea neko ítuke.

¹⁵ Yoko éxokoveamaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti kó'iyeaneye ne koekútihiko vo'oku hara kôe:

¹⁶ "Hará'a ra inámati kixovókuti índukeinoamo ne xanéhiko yaneko káxehiko, kôe ne Vúnae Itukó'oviti. Imbíheatimo omíxoneke ne Ponóvoti Kixovókuti mbáhoenoahiko itúkea, koane kutí ngixoâtimo yundoxeâti isóneuke" kôe.

¹⁷ Ina koe'ikomaka ikénepoke:

“Koáne ne pahúnevohiko yoko váhere ítuke, ákonemo puyákoponeovaku ongóvo.
Yoko ákomo hunókoku kó'iyeaneye inzóneunoa” kôe ne Itukó'oviti.
Njerémiya 31.33-34

¹⁸ Yoko koeku kotúyopekono ne pahúnevo xâne, ákone apásika poi' íparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i kotúyoepa pahunévoti.

Ko'ípara seópea xoko Itukó'oviti ne kutípoti Kristu

¹⁹ Itúnoe mbo'ínu xoko Kristu, enepone koati sasá'iti óvoku Itukó'oviti vanúkeke, enepone kixó'ekinoveake ne Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko mekúke, ákone píka úti ponó kó'iyea utíya vo'oku óvokinovovi itina Jesus ya kuruhúke, ²⁰ koane vo'ókumaka míhe'okinoveane Kristu ne inámati xêne porexó'oviti vitóponea ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Kínínovikeneye Jesus yaneko kavareekono múyo kuruhúke, kuteâti koeku ívarereyena ne kopópoti ipovóti ipixoâti neko Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko yane témpulu. ²¹ Koati apêtine hána'iti sasedótina úti exeâti koêku ne óvoku Itukó'oviti, enepone koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko sasedóti. ²² Vahí'akapuikopo Itukó'oviti ya sasá'ikoke visóneu, vexoâti kó'iyeaneye vo'oku kúveova úti, vexoâti ítúkeovomaka sasa'ípotine visóneu ya uhá koeti váherevoko úti, ákoinoke vímaheixa visóneuke vitúkeovo pahukóvoti, vexoâtimaka sasá'ipeane uha koeti kixoku vitúkeovo vo'oku kasása'ikopeovi ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²³ Hako kurí kixôa úti ne kúxoixone úti xoko Itukó'oviti, véxone kousokeovomo, enepone apêti xoko úti vo'oku kutípea uti Kristu, enepone koyúhonemaka úti xapa xâne. Hákomaka keno'óko visóneuke kahá'ayea úti ákoyea vakútípea vo'oku enepo apê yuhó'inovi Itukó'oviti, koati motovâti kúveovokono kousokeamo neko yuhó'inovi. ²⁴ Vokóhiyanakoko, epó'oxo kaúkapanakaka úti motovâti ákoyea omotóvokoko vokóvo koane vitúkea únatinooe koekúti. ²⁵ Hákonoe kurí kixêa he'úxinovo ítuke Itukó'oviti. Ngixínopikeneye vo'oku koati kixóvoku po'ínuhiko xâne ákoyeane ha'úxinapa. Koane kéxuna'ixakaka ikéneke Itukó'oviti, ínapoxo kó'oyene koêku neíxi ákoyeane ahíkapsu kaxena aúkopovope Vúnae.

²⁶ Vo'oku itukovo vexoâteexo ne koati kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea kóyeane vípihea tumúne ne váhere vítuke, yane ákone po'í ípíxa sasá'ipeane pahúnevo úti. ²⁷ Poéhane kúxea uti símeovo neko koati koímaiti káxe ípíhponope Itukó'oviti, koáne ne êno kótuti yúku uke'éxotimo xanéhiko okópoti Itukó'oviti. ²⁸ Yoko koêkuti xâne ákoti itukâ ne páhoenoa Ponóvoti Kixovókuti yútoe Muíse ítúkea yanekóyoke, ako okóseanakono. Koépékokono apê váhere ítuke koeku ápeyeya pí'âti, áko'o mopo'âti xâne koyuhoâti noíxea ítúkea váhere. ²⁹ Ákoikopo ínixeá kónokea yupíheovomo xunáko íkoitoponeokono kotíveti ípíhápanakana ne xâne kurikópati hókea ne Xe'exa Itukó'oviti? Énomone ne xâne kutí kixoâti ne Xe'exa Itukó'oviti koekúti ákoti aunáti. Énomonemaka ne xâne kutí kixoâti koekúti ákoti itóponone ne itina Jesus ovokóvoti kuruhúke, enepone sasá'iti veínoake Itukó'oviti ikána'uxea ne inámati kixovókuti ítukeinovi. Xâne kuteâti, koati koemóke'eati ne ítukeinovi Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone ominó'oviti hána'iti seánakoví Itukó'oviti. ³⁰ Yoko koati vexoâti itukoâti ne yuhóti koêti: “Undíne ípíhóponoa ne xâne vaheréxoti ítuke. Undínemo ítukópinoe ésa'i ne váhere ítuke” kôe. Ina koemáka: “Yuhókopatimo Vúnae Itukó'oviti ne xanána vo'oku kixoku ítúkeovo koeku óvea yara kúveu mêum” kôe. ³¹ Koati koímaiti, koímaiti koekúti ípíhponoakemo xâne ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

32 Puyákapanapanoe yokóvo ne káxehiko pihôti inâ kouhápu'iko iséneu ne Kristu. Koati tiú'iti ne víkoku koane hána'iti keitoponivo kotíveti, itea ako kemúya'ika iséneu. 33 Ápe xu'ínayeaku váherexea kixékonoku nonékuke xanéhiko koane íkeitoponikono kotíveti. Ina apémaka yeópiku iséneuke kuteâti eóponehiko ne po'ínuhiko xâne kixokónotinemakaye váherexinokono kixókonoku. 34 Késeananoemaka ne iká'aetihiko ya kixoku koítoponeovo kotíveti. Haina póhutine nê'e, itea itínoemaka xâne hu'uxókono ítukevo, epó'oxo koeku kíkikononeye, kirí'okopa Itukó'oviti koane elókea yokóvo ikéneke Vúnae, yexoâti ápeyea keúnaepinokono vanúkeke yupihóvoti unátiyea ákotinemakamo uké'eyeaku. 35 Hákoikoponoe kurí kixêa kívivoa ne Vúnae, yanê'e, hána'itimo némoepo káxehiko keno'ókoti vo'ókuke. 36 Koati konókoti ákoyea kemúya'ika iséneu. Yanê'e, enepo keusákanenoe ne uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, nemukópatoemo ne kixínovike itúkinoveamo, enepone koati yuhóti ákoti aukárapu ikéne. 37 Vo'oku koati kuteâti koêku ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Ákonemo áxu'ikene, seópotinemo ne kuxopóneti. 38 Enepone xâne ponóvoti nonénguke, enepone kuvovónuti, itopónoatimo ne inámati apéyeati ákotine hunókoku njokóyoke. Itea enepo aukárapu ikéne, ákomo íninja unáko.” kôe. *Habacuqe 2.3-4*

39 Haina uti kuteâti ne xâne aukópovoti ikéne, enepohikone yonópoti ip-ihóponovokutike, itea uti koati kuvóvoti Itukó'oviti koane vonópoti vanúkeke.

11

Koêku ne kaná'uti kúveovokono Itukó'oviti

1 Enepone koati kaná'uti kúveovo uti Itukó'oviti harâ'a: Véxeaxo kousokinokonoamo úti ne kúxoixone úti xokóyoke, koane kutí kó'iyea vinixóâtime ne ávoti naixâ úti. 2 Enepohikone xâne kuvóvoti Itukó'oviti mekúke, koati énomone ínixeá Itukó'oviti unako koêku vo'oku kixoku kúveova.

3 Koati vo'oku kúveovo uti Itukó'oviti, ene véxinoa ítúkeovo pohúneti ya koyuhó kixóâti Itukó'oviti, apé kó'inoke ra poké'e yoko vanúke. Enepora uhá koeti noíxone úti, áinovo ukeâti ya koekúti ákoti vinixâ.

Xanéhiko mekúke koati kuvóvoti Itukó'oviti

4 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âmbéu, kutí'inoke unatíneoxo ikó'iparaxoke Itukó'oviti yane ikó'iparaxoke Itukó'oviti ne Kâim. Epó'oxo énomone iyúseino ítúkeovo koati ponóvoti ne Âmbéu, vo'oku ínixeá Itukó'oviti unáko neko ikó'iparaxoake. Yoko anéyeiko kutí'iyea yuhoíkoviti ne Âmbéu vo'ókuke nê'e, upánini mekú'iyeano ivókovo.

5 Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Enóki mekúke, herú kixópinoake Itukó'oviti ne múyo omópea ya vanúkeke ya ákotike ivakápu. Ukeátine yanekóyo, ákone noixópati vo'oku ítúkeovo Itukó'oviti omopá. Yoko tumúneke omópea Itukó'oviti vanúkeke, heú koe exoâti ítúkeovo ikó'élókexoti okovo Itukó'oviti ne kixoku ítúkeovo Enóki.

6 Yoko enepo hákoti kuvovâ'axo úti ne Itukó'oviti, ako oxéne víkó'elokexea okóvo. Vo'oku koêkúti xâne ahí'ókovoti Itukó'oviti, konokoâti kutípea ápeyeaxo nê'e, koane yumópeamo Itukó'oviti ne uhá koeti xâne oposíkoati.

7 Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti ítúkinoake Nôe neko hána'iti vatéke mekúke, kutí'inoke ítóvoti ne uhá koeti óvokuke. Koati itukoâti neko yuhó'inoa Itukó'oviti yaneko etó'okoane Vúnae koékumo ne koekúti keno'ókoti, ávoti noixóâti. Epó'oxo vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti, énomone kouhápu'ikinoa Nôe

ne po'ínuhiko xâne ovâti ra kúveu mêum yanekôyo, motókeyea ipíhóponeokono, koane énomonemaka kutí'inoke inixoâti Itukó'oviti itúkeovo ponóvoti ne Nôe nonékuke, kuteâti koeku ínixeokono ne xâne koati kuvóvoti Itukó'oviti.

Teyonéti xâne mekúke, turi jûdeuhiko kuvóvoti Itukó'oviti

⁸ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene kouésokinoa Itukó'oviti neko yuhó'inoa yaneko ihaxíkoa, pahukoâti yónea xoko poké'e kixínoake poréxeamo. Yane pihóne ne Âbraum upánini ako éxa iyónoakumo Itukó'oviti.

⁹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Âbraum, ene ítinoa ne kixóvoku ixómoyea yónokexo yaneko poké'e kixínoake Itukó'oviti poréxeamo. Kali péti itukéti ya kopópoti ipovóti itúko pêno, enepone tenda kixonéti, koeku ixómoyea ípoixovo yaneko poké'e. Yoko kutí kôe poké'eva po'ínuhiko xâne óvo ákoti itukapu koati poké'eva. Kúteanemaka koêku neko Izáki yoko Njáko mekúke, po'ínumaka ko'ipáratí neko poké'e, kixínoake Itukó'oviti poréxeahikomo. ¹⁰ Kó'inokeneye, vo'oku koati kutipoâti hiko itóponeamo ne pitívóko, tiú'ti poéheve ákotinemo uké'eyeaku, koéxepoe Itukó'oviti, enepone itukoâtimaka isóneu kixókumo koêku neko pitívóko.

¹¹ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Sâra mekúke, ene poréxinoa Itukó'oviti koxé'exayea, upánini yupíheovone hóvenoxea. Koáhati kutipoâti Sâra motó'iyeeva kúveovokono ne Itukó'oviti, enepone koyuhó'inoati koxé'exayeamo.

¹² Énomonemaka itúkinovo xoko póhuti hóyeno, xâne kutí koeti ivokóvotine vo'oku yékotivoko, úkea ne ákoti yumaxápu xâne, amósenopono. Yoko enepohikone ákoti yumaxápu amósenopono, hane koéneye kuteâti koeku ákoti yumaxápu êno hékere vanúkeke, kuteâtimaka ne êno kálíhunoe íyeu haríri ákoti itoâti kayúmakexea ya xe'ó mar.

¹³ Uhá koetíhiko neko xâne, aínovo kuvóvoti Itukó'oviti tukú koeti ivokóvonehiko, ávoti naixá kousokeovo uhá koêti neko yuhó'inoa Itukó'oviti itúkinoamo. Itea kutí koe koati noixoâtinehiko ákotike malíka, koane elókeyea okóvo vo'oku éxea kousokeovomo, koane koyúhoyea itúkeovohiko kutí koeti xâne yonóheoti ákoti óvoku yara kúveu mêum. ¹⁴ Yoko uhá koeti xâne koetíneye yúho, koati exókovoti opósikea yonópoku ya vanúke. ¹⁵ Eneponi puyakápanapu okóvo úkeakuhiko, eneponi akahá'a káyukopeova, mani motovâti káyukopeova. ¹⁶ Itea ya koêkuni kó'iyeaneye, inamá'axo koxunákovohiko itóponea ne koati unátiyeaku poké'eva, enepone ovoti vanúkeke. Énomone úhepeinoa isóneu Itukó'oviti íhaxeokono Únae. Koáhati énomonemaka kousókopinoahiko pitívóko, yonópokumo vanúkeke.

¹⁷ Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Âbraum yaneko hixópeaku Itukó'oviti, usó kóyeyinoke Âbraum koépekea Izáki, enepone xe'éxa ákoti po'ínu, itúkoti ikó'iparaxoke Itukó'oviti mekúke. Yoko enepone xe'eva Âbraum, énomone ne kixínoake Itukó'oviti itúkeovomo úkeaku ákoti yumaxápu amósenopono Âbraum. ¹⁸ Koati énomone kixo ne Itukó'oviti yanekóyoke, enepo kôe: "Izáki itukóvomo úkeaku yamósenopono" kôe. ¹⁹ Koati kutipoâti Âbraum ápeyaa xunako Itukó'oviti káyukopinoo omíxone ne xe'éxa ukópea xapa ivokóvoti. Yoko kutí koéneo koati kayukópinovati Itukó'oviti omíxone neko xe'éxa yanekóyo hixopókono ne Âbraum.

²⁰ Koánemaka Izáki, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti, énomone épemino unako koêkumo Njáko yoko Ezâu xoko Itukó'oviti, epémoti koekúthihiko kousokeovokomo káxehiko keno'ókoti.

21 Koatímaka vo'oku kúveovo Itukó'oviti ápeinoke épemone Njáko xoko Itukó'oviti yaneko ye'éxovone ivókovope. Épeminoa unako koêku neko pi'âti ámori xoko Yúse, enepone xé'a, koane iháyu'ikea Itukó'oviti koeku namú'okeova ne puló'ina.

22 Eneponeko Yúse, yaneko ye'éxovone ivókovope, koati vo'ókumaka kúveovo Itukó'oviti koyúhoyea ipúhikopeahikomo Ejítu neko iyénoxapa, enepohikone izaraelíta. Koane ápe ixíko'okoake neko iyénoxapa vo'oku ôpe ivakápune, pahukoâtihiho omópinoa ipuhíkapeanehiko Ejítu.

Koeku Muíse

23 Eneponeko Muíse, inâ ipuhíko, koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne há'a yoko êno hé'oninoakehiko neko xe'éxa ya kúveu mopo'âti kohê, vo'oku noíxea itúkeovo exóketi ne xe'éxa, koane ako pika yuhu nâti koyúhoti kónokea koépekexeokono uhá koeti hóyeno kalivóno yanekôyoke.

24 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko Muíse ákoinoke akáha'a íhaxeokono xé'a ihine Farão, nâti mekúke, yaneko paya'ine Muíse. 25 Unatí'inoane íkoitoponeokono kotíveti xapákuke xanena Itukó'oviti, yane ikó'elokexopea okóvo ya kixovókuti ákoti oríko uké'eyea yara kúveu mêum, kixovókuti ákotimaka aunátí nonékuke Itukó'oviti. 26 Koati inixoâti Muíse itúkeovo unatíneo xó púveokono vo'oku Kristu, yaneko ápeinoa uhá koeti únatinoe koekúti apêti ya Ejítu. Koáhati pono-ponó kixinoâti úke ne námoeopomo xoko Itukó'oviti. Énomone iximo yónoheixo isónue.

27 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ipúhikopinoko Ejítu. Énomonemaka ákoino píka yaneko imaíkinova nâti. Ákomaka kamúya'ika isónue. Kutí kôe koati iníxoti Itukó'oviti upánini ako inixoâti. 28 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne Muíse ikóyuixinoake neko inúxoti Páskoa. Énomonemaka pahúkinoa homóxeovo ya íti ne páhapetea óvoku ne xanéhiko, maka hákone kixókonomu ne xuvé'eti xe'exa izaraelíta vekôa ánju, páhoe Itukó'oviti koépekexea xuvé'eti xe'exátí.

29 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti neko evo izaraelíta tarú'uxinoahiko ne mar, enepone iháxoneti Hararáno'evoti. Kutí kixoahiko vekoti movó'ítike poké'e. Itea yaneko mani taru'úxoanehikomaka íhae Ejítu hopenó'ixoahiko ne izaraelíta, heú koéhiko yúpuririkeovo.

Koeku izaraelítahiko ya poké'ixa Kanâm

30 Koati vo'oku kúveovo Itukó'oviti ne izaraelítahiko itínoake íkorohikea neko êno tiú'iti ipixoâti xé'o neko pítivokona Njeríko, ikénepoke ayákukuyeahiko ya kúveu seti koeti káxe. 31 Eneponeko Râbe, mohíti sêno inúxotike, itea vo'oku kúveovo Itukó'oviti yanekôyoke, ene ákoino aká'anepoa ne po'ínuhiko xâne ipupá'ixoti íhae neko pítivóko, enepohikone ákoti itukâ ne ahá'inoa Itukó'oviti. Kó'inokeneye, vo'oku hé'oneahiko Râbe óvokuke neko pi'âti hóyeno komomóponoti pítivokona.

32 Ná'ikopo ngíxoaye ngoyúhoyeako koeku po'ínuhiko xâne kuteâti? Mani ákoti omotóva ngaxéna ongoyúhoavo koêku neko evo Jidiaum, Mbaráki, Sánsaum, Njéfite, Ndávi, Samûe yoko porófetahiko koyúhoti emo'u Itukó'oviti xapa xâne mekúke. 33 Vo'oku kúveovohiko Itukó'oviti, ápe itoti anáne, natína xâne íhae po'í poké'e, koane uhá koeti húndaruna. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, koati hána'iti póna kixoku itúkeovo. Kene po'ínuhiko, noíxoa kousokeovo neko kixínoake Itukó'oviti, enepone koati yuhôti, yuhó'inoá itúkeamo. Kene po'ínuhiko, vo'oku kúveovo Itukó'oviti, ako kixoaku líyaum.

Koati exexó kixeâti pâho ne Itukó'oviti. ³⁴ Kene po'ínuhiko, kuti kíxoa ákoti xunáko otúko ne koati kótuti, kótuti yúku. Kene po'ínuhiko, íteova ne mani koépekeokono ya hána'iti pirítáu. Kene po'ínuhiko, upánini ako xunáko ítea itúkópovone koati xúnati. Kene po'ínuhiko, koati koxuná'ixovoti xapa isukókoti itínoakemaka íkoho'íxea ne húndaruhiko íhae po'i poké'e. ³⁵ Ápemaka senóhiko koexépukopinokonoti iyéno ivokóvotine.

Kene po'ínuhiko kuvóvoti Itukó'oviti, koati yupihóvoti kixókonoku íkoitoponeokono kotíveti. Mani motovâti íteova ne tiveko kixókonoku eneponi aukápapu ikéne, kurikópoti hókea Itukó'oviti, ítea ako kaha'á íxa vo'oku unatí'inoane itóponea ne apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti, yane íteova ne íkoitoponeokono kotíveti yara kúveu mêm koeku kónokea évokopea ovópoku xoko Itukó'oviti vo'ókuke. ³⁶ Kene po'ínuhiko, enómaka kixókonoku komóhiyeokono koane yehépoke'exeokono. Ápemaka po'ínuhiko kurikókonoti ika'ákovokutike ika'ákononoti ya korénde. ³⁷ Kene po'ínuhiko, koépekokono hepokókonoti ya mopô. Koane po'ínuhiko, honó'ekokono ya ehehékopeti koépekeokono. Ápemaka koépeuti ya hána'iti pirítáu. Ina apémaka kohó'itihiko, ko'ípóvoti mótoki su'úso yoko mótoki váxikita. Koati xâne ákotine apeínoati, íkoitoponokonomaka kotíveti, koane váherexinokono ítuke. ³⁸ Ápe pihohí koetíne ya mêm ákoti apêti, itúkoti óvoku xapa mopô, áko'o xapa úhoroxeaku mopô, áko'o itukovo ya uhoróku poké'eke. Aínóvotihiko xâne yupihóvoti itípanevo, ákoti omotókea óvoheíxea xapákuke po'ínuhiko xâne kúrivokoevo yara kúveu mêm, enepone vaheréxoti kixoku itúkeovo.

³⁹ Uhá koetíhiko nekóyo, aínovo koati íhayú'iuti vo'oku kúveovo Itukó'oviti, ítea kóyeane ákoyea naíxahiko ukékuke kóusokeovo neko koati yuhóti yuhu Itukó'oviti mekúke. ⁴⁰ Vo'oku ápe isóneunovi Itukó'oviti koati únatiya. Énomone ne kaha'iné kixópeokoko úti vitóponeamo unako koépoku úti xokóyoke.

12

Exókovi Jesus kixoku tará'uxea úti tiú'iti koekúti

¹ Koeku enó'iyea inúxotihiko kuvóvoti Itukó'oviti ya utíke, enepone kuti koeti yakuku-yakukú kixó'óviti, exókoviti kónokea kutípea uti Itukó'oviti, yusikóneikopo kuríkopea úti ne uhá koeti itopó'oviti, koáne ne pahunévoti ú'uso koyêti xoko úti, koeku kóxuna'ixeovo úti ikéneke Itukó'oviti, ákotimaka kamuyá'ika uti visóneu kuteâti kixoku itúkeovo ne ehakóvoti póhutine tumúne yúixovo, kahá'ati símea xoko koati áha itóponea. ² Vákoeneye, koeku ákoyea kuríkea vúke ne Jesus, enepone mihe'ókinoviti oxéne kúveova úti, enepone kousókopinoveatimakamo ne kuvínovake úti. Koati énomone koxuná'ixovo vékea ne êno kotíveti kixókonoku kuruhúke yanekóyoke, vo'oku éxea enó'iyeamo elókeko okóvo ikénepoke, ákoinokemaka itúkoake neko êno hána'iti kótéyokeokono ya kuruhúke. Yoko kó'oyene, vatá kóyepone éxopeke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, óvoku koati hána'iti íhayú'iuti.

Vo'oku sayá'ikeovi Vúnae iyúseyea vitúkeovo koati xe'éxapone

³ Itíkinapihi iséneu koêku ne Jesus, koáne ne kixoku ítea ne êno hána'iti kotíveti kíxoaku váherehiko xâne puvâti, maka hákone kemuyá'iko iséneu, epó'oxo hákonemaka keyukópovo ikíni. ⁴ Vo'oku ya koeku kóxuna'ixivoxo yokópi ne váhere kixovókuti, kóyeane ávovea yupíhapu kixékonoku kuteâti kixókonoku

Jesus ovokóvo itína kuruhúke. ⁵ Inótovanemea yokóvo ne yuhó'inopinoo Itukó'oviti, ixíko'okopikenoee enepo iháxopinoo xe'éxa. Énomone ne koêti:

“Nje'exá, ivévaka enepo saya'íkapi Yúnae Itukó'oviti. Hako kemuyá'iko iséneu enepo exákapi pehúnevo, kaha'a'ainopiti ponópeovo kixeku itíkivo.

⁶ Vo'oku sayá'ikoa Itukó'oviti ne xâne ákoti omotóva okóvo, epó'oxo ísimo tiú'iti koekúti xoko póhutihiko koati kaná'uti xe'éxapone apé váhere ítuke, kaha'a'ainoati ponópea ítuke” kôe. *Provérbios 3.11-12*

⁷ Ixapíneye Itukó'oviti, hako imaiková kê. Siková yákoee enepo exákapi nékone ké'iyi, kuteâti koeku kíxoaku há'a ne kalívonona pahukóvo. Vo'oku koeku kíxeopineye ne Itukó'oviti, koati exókopiti itíkivo koati kaná'uti xe'éxaxapa. Ápeikopomea kalivóno ákoti kíxoaku há'a enepo pahukóvo? ⁸ Enepo hákoti kíxopineye ne Itukó'oviti áva pehúktivoku, kuteâti kíxoaku ne uhá koeti po'ínuhiko xe'éxaxapa, hainá'íkopo iti koati xe'éxa. Iti kutí koeti apéhí koêti ákoti exeâti há'a. ⁹ Po'i koêku, enepo saya'íkovi ne ha'a úti yáye yara poké'e enepo pahukóvo úti, téyoo úti. Ínapoxo ne Ha'a úti íhae vanúke, yupihóvoneoxo motókeyea téyee úti enepo saya'íkavi. Yané'e, ínamo vitapána ne apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke. ¹⁰ Enephikora ha'a úti yáye yara poké'e, ako á'eno xoénae ixómoyea ápe veínovike sayá'ikeovi enepo apé pahúnevo úti, exókoviti nókone kó'iyee úti. Yoko enepone kixoku sayá'ikeovi, koati kuteâti ínixone unátiyee. Itea enepo apé tiú'iti koekúti évekoviku ne Itukó'oviti, koati exókoviti nókone kó'iyee úti. Kixínovikeneye, koati kaha'a'ainoviti unátiyee koeku úti motováti vitúkeovo sasá'iti kuteâtimaka koeku itúkeovo sasá'iti ne Itukó'oviti. ¹¹ Enepepe uhá koeti tiú'iti koekúti évekoviku, ako aúhepeinovi enepo vekóva úti. Omínovi ikáxu'iyee vokóvo. Itea ikénepoke, koati únati pôreu xoko xâne taru'úxoati ne évekokonoku. Hane pôreu, úhepeko isónue koane ponópeovo kixoku itúkeovo.

¹² Kéxuna'ixapuikopo, hákonoe kutí kê xâne ákoti xunáko, kuteâti xâne muyaké koeti vó'u yoko pýyu. ¹³ Yapásikapa péni kixeku itíkivo, motovâti keúnakino po'ínuhiko xâne koati sasá'iti xêne vékoku, ákoti maturúpu'itiya, maka hákone itavókea kaná'uti xêne ne xâne kutí koeti otoyókoti xepákukenoe, itea áxunaponehiko ikéneke Vúnae.

Konókoti kóhiyanayea kixoku vitúkeovo

¹⁴ Yapási'ixa úhepeinokoko iséneu xapa uhá koeti xâne, motovâti ákoyea yakápakaka. Itíkapumaka sasá'iti. Vo'oku xâne ákoti akoéneye, ákomo yanapa xoko Itukó'oviti. ¹⁵ Yokóhiyanavonoe, maka hákone ahikúxeovati ne seánakoa Itukó'oviti. Hako yunakóa iséneuke ne íme'ixivo mará'ínamo kaésayu'ixapi, kaésayu'ixamakamo ákoti yumaxápu po'ínuhiko xâne, kuteâti koeku poéheve koati váhere úhiti opékuke poké'e ihonópoti koane yupihóvoti ukóponea. ¹⁶ Hákomaka itikóvo xâne ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo vo'oku ixómoyea kaha'a sêno. Koane hákomaka itikóvo xâne ákoti teyá ne sasá'iti kixovókuti ítuke Itukó'oviti, kuteâti koeku Ezâu. Vo'oku enepone mani sasá'iti íparaxeokonoke ukeâti itúkeovo xuvé'eti xe'exa há'a, esa'í kíxoa níkokónoti. ¹⁷ Yoko yéxoa koeku ikénepoke. Opósikopaikoni ikó'iparaxea, itea ákone itúkinakana ne épemone. Koati ákotine oxéne ípokea neko ítuke. Yoko upánini enó'iyee írihikeovo ho'ouke, kóyee ákoyea íta neko áha.

Pó'iti koêku ne kixovókuti ítukeinoake Itukó'oviti ne xâne mekúke koane kó'oyene

¹⁸ Enepora símekunenoe kó'oyene, ako akútea símoku xanena Itukó'oviti mekúke simohíko ya Sinâi, xokóyoke neko hána'iti mopô. Yoko enepone Sinâi,

koati ihaene yâye yara kúveu mêum, koekúti motovâti sipókeokono, óvokumaka koati kótuti yúku, koane êno hahákuti, koane kuteâti koati ínati hahá'i kuríhoe yoko xúnati ihunóvoti. ¹⁹ Koati inú'ixokumaka torombéta yoko emo'útihiho omínoti xanéhiko kamoâti hána'iti píkea, kuti'inoke epémotihiko ókea neko koyúhóti. ²⁰ Koáhati ákotihiko itâ neko kámonehiko, enepone ixikó'okoati, koêti: "Muhíkovamo itukapu hó'openo pihô xokóyoke ne hána'iti mopô, konókotimo hepókeokono ya mopô imókonemo ivakápu" koêti. ²¹ Eneponeko noíxone xanéhiko, koati koímaiti. Muhíkova neko Muíse, píkoa koane kó'iyea: "Njonóno'okone, koati yupihóvati mbíkea" kôe.

²² Itea koati pó'iti símekunoe kó'oyene. Ênomone ne hána'iti mopô iháxoneti Síyaum, enepone pítivokona ne koati kaná'uti Itukó'oviti. Ênomonemaka neko pitivóko iháxoneti Njeruzálem ovoti vanúkeke, óvoku ákoti yumaxápu ánuhiko ákoti itoâti kayúmakexea. ²³ Enepone símekune kó'oyene, koati xoko ho'úxopovoku ne elóketihiko okóvo xe'éxaxapa Itukó'oviti, ko'ipáratihiko kouánaepinoá Há'a, enepohikone apétimaka íha yutoxóvotine vanúkeke. Enepone símekune kó'oyene, koatímaka xoko Itukó'oviti, enepone yúhoikopovokumo uhá koeti xâne, yoko xoko xanéhiko ponóvoti kíxoku itúkeovo pihópotine vanúkeke, enepohikone ákotine pahúnevo nonékuke Itukó'oviti. ²⁴ Enepone símekunenoe kó'oyene, koatímaka xoko Jesus, enepone kousókinoveati ne inámati kixovókuti ítukeinovike Itukó'oviti, kousókinoveati yaneko óvokeovoku itína, enepo kuti kixokóno itina koépeuti hó'openo kásahiu sasedóti mekúke. Yoko enepone óvokeovo itina Jesus, koati koyúhóti koekúti yupihóvoti unátiyeya yane itina Âmbeu ovokóvo mekúke.

²⁵ Neíxapunoe, hako mokerexó keinôa ra koyúhóti kó'oyene. Vo'oku enepohikoneko xâne mekúke, ako íteapa ne ipíhopenekonoke yaneko imókerexovahiko ne ovoxe Itukó'oviti íhae yâye yara kúveu mêum koyuhó'inoati emo'u Itukó'oviti. Ná'ikopomo kíxoaye ákoyea vipíhapanakana enepomo vimákerexea ne emó'u kó'oyene, koeku ítúkeovo íhae vanúke koyuhó'inoava? ²⁶ Enepone koyúhóti yanekóyoke, koyúyo poké'e enepo koyuhóne. Itea kó'oyene, hara koêti ne koati yuhóti, yuhó'inovi ákotimo aukápapu ikéne: "Poéhaikomo ngoyúyoa ne poké'e. Koane hainamo póhutine ne poké'e ngoyúyo, itea ngoyuyoátimakamo ne vanúke" kôe. ²⁷ Enepone yúho "poéhaikomo ngoyúyoa" koêti, kixo'êkoti uké'exeokonono ne koekúti motovâti koyúyoyeokono, enepone uhá koeti koekúti ítuke vo'u Itukó'oviti yara kúveu mêum, maka itúkapune koekúti ákoti omotóva koyúyoyeokono apé'iko ákotinemo hunókoku.

²⁸ Koeku ákoyeamo aúke'e ne natíxoku Itukó'oviti vonópoku, víkara'ixapuikopo, koane viháyu'íka Itukó'oviti kuteâti motókeyea iháyu'íkeokono, koane téya úti, vexoâti ítúkeovo ákoti omotóvo komóhiyeokono. ²⁹ Vo'oku enepone Itukó'oviti, kuvóvone úti, kuti koe koati kótuti, kótuti yúku uke'éxoti oró'oe.

13

Nókone kó'iyea úti xapákuke po'ínu úti

¹ Enepone ákoyea omótovokoko yokóvo vo'oku itíkivonoe kopo'ínukokoti ikéneke Kristu, konókotí ákoyea hunókoku. ² Konókotimaka usó kéyeyi kataraki koêkuti xâne simópiti, vo'oku ápehiko katarákoti simoâti yanekóyo ákoti exá ítúkeovo ánu íhae vanúke, enepone ovoxe Itukó'oviti, ne simôa. ³ Puyákapamaka yokóvo ne ovoti ika'ákovokutike, yeopâti kuteâti eóponehiko,

kutí'iyea itínoemaka kaha'ínea ika'ákovokutike. Kúteanemaka ne vaheréxoti ítukeinokono, ikétivexamaka iséneuke ne kixókonoku, yeopâti kuteâti eópone, kutí'iyea koati itínoemaka kixokónoneye.

⁴ Konokoâti heú kó'iyea xâne éxea ítúkeovo koati sasá'iti koekúti, motokeâtimaka téyeokono ne kóyenoeyeokoko xâne. Ako yusíka aúpu'ikeokoko ne komuxónekototi, enepone hóyeno yoko yéno, vo'oku ipihóponoatimo Itukó'oviti ne aupú'ikoti múxone kapíneti po'í xâne. Kúteanemaka kixókonoku ne ákoti múxone ákoti saya'íkapeapa ne úhepune múyo.

⁵ Hákonoe ixomo ipupákinoia iséneu kehá'ayi enó'iyea ne tîketina. Koêkuti kali apeínopiti, aúhepene iséneunoa, vo'oku hara kôe ne Itukó'oviti:

“Ákomo kalíhuina ánjikuxeovopi. Ákomo kurí ngíxeopiku” kôe. *Deuteronomio*

31.6

⁶ Yoko vo'oku véxea kaná'uyeoxo ne yúhu, énomone kutí'ino motovâti kó'iyea úti: “Koati Itukó'oviti huvó'óxonu. Ákoikopomo mbíkone.

Ákoikopo oxéne koésayu'ixeonu xâne” koeti úti.

Sáramu 118.6

Nókone kó'iyea úti nonékuke Itukó'oviti

⁷ Puyákanapananoé yokóvo ne inuxínopitinoe, enepohikone koyuhó'inopeati ne emo'u Itukó'oviti. Itíkina iséneu ítonehiko ítúkea koeku óvea yara kúveu mêm, epó'oxo héka ne kixoku kúveovohiko Itukó'oviti. ⁸ Enepone Jesus Kristu, ako ípakapu. Kuteâti kixóvoku yanekôyoke, kúteakone kó'oyene koánemakamo káxehiko keno'ókoti. ⁹ Hákonoe itevóko héki Kristu vo'ókuke ne ákoti tópi kó'iyevoku ihíkavototi ákoti itukápa ne koati kaná'uti hó'e úti. Itea hara unatí, kóxuna'ixea uti visóneu ya seánakovike Itukó'oviti, kene haináya ihíkavototi koyúhotti koeku nikokónoti, enepone motovâti níkeokono, koáne ne ákoti omotóva níkeokono. Vo'oku enepone'ê'e, koati ákoti itópoinoke xâne yuixóvati.

¹⁰ Kuteâti ápeyea áta mekúke, imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, motovâti ítúyoepa pahunévoti, ápemaka kuteâti ne áta hó'eke úti kó'oyene. Énomone neko óvokeovo itina Jesus. Yoko enepohikone yuhó'ixoatiko ne áta ya témpulu, koeku ítúkeovo énomone yuixovoiko, ako yusíka ítúkeovo ovâti ne áta hó'eke úti úkea unako koêku ikéneke Itukó'oviti. ¹¹ Epó'oxo enepohikone itina koépeuti hó'openo ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti motovâti ítúyoepa pahunévoti nóvo, óma koati payásoti ya uhá koeti sasedóti kúveuke ne Kúveu Koâti Yupihóvoti Sasá'iko. Itea koxé'u neko hó'openo, oró'okokono meúkeke yane ípuxovoku xanéhiko. ¹² Énomonemaka itúkinovo meúkeke yane pitivóko koitoponovo kotívoti ne Jesus ya kuruhúke, motovâti kasása'ikoepa xanéhiko ya pahúnevo ya koeku óvokeovo itína. ¹³ Yusikóneikopo vahí'okoponeovo Jesus kutí'iyea vipuhíkeati ne pitivóko ípuxovoku viyéno, koane usó vákoyemaka koémoke'eyeokono úti kuteâti Vúnae Jesus. ¹⁴ Vo'oku enepoyara kúveu mêm, ako pitivóko ákotimo hunókoku vóveaya. Itea koati pitivóko vitópononeikomo káxehiko keno'ókoti kúxo úti. ¹⁵ Yusikóneikopo ítúkeovo vo'oku ítukeinovi Jesus ákoyea vâka viháyu'íkea Itukó'oviti. Itúkapu énomone ítukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti, enepone viháyu'íkea. Énomone ne eho paho úti, uti koyúhotti nonékuke po'ínuhiko xâne ítúkea Kristu Únae. ¹⁶ Hako inotóva yokóvo ne itíki únati yoko hivó'oxikoko, vo'oku énomone ítukóvo vikó'iparaxoke Itukó'oviti koati iko'élokexeati okóvo.

¹⁷ Itika yuhó'inopi ne inuxínopitinoe ikéneke Vúnae. Hákonoe kepayásokinova, vo'oku koati kaha'aínopitinoe unako kêku ikéneke Vúnae. Yoko éxoahikomaka kónokea yumópeamo Itukó'oviti vo'oku kixoku ítúkea ítuke Itukó'oviti. Enepo

yakutípoa ákoti kepayásakinapa, motovâtimo itúkeahiko ítuke Itukó'oviti xepákuke ya elókekoke okóvo hainá'iyeamo ya ikáxu'iyeeke okóvo. Vo'oku itukáhiko ya ikáxuneko okóvo, ákomo itópoínopikenoe.

¹⁸ Itíkinavi orásaum. Koati vexoâti sásasa kóyeyea visóneu ákoti vitukáheapu, ûndi yoko nza'inehiko, kaha'âti úti pónea kixoku vitúkeovo ya uhá koeti koekúti. ¹⁹ Koati ngaha'aínopitinoe hivó'oxinu ya orásaum, motovâti okó'ikoneyea aúngopovo xepákuke.

Epémoti Itukó'oviti ya orásaum

²⁰ Kó'oyene, émbeminopinoe Itukó'oviti, enepone úkeaku hána'iti úhepeko isoneúti, enepone koexépukopotimaka Vúnae Jesus ukópea xapa ivokóvoti. Yoko koati Payásoti Koyonó'oviti ikéneke Itukó'oviti ne Jesus, katarákoviti kuteâti kíxoaku koyónoti su'úso ne óyonone. Énomone itúko, koeku óvokeovo itína kuruhúke, ésa'i ne inámati kixovókuti ákotinemo hunókoku, ítukeinovi Itukó'oviti. ²¹ Koati embémoti Itukó'oviti kóusokinopinoe koékuti konokóvoti motovâti itíki uhá koeti kó'iyevoku únati itukéti ahá'inopi. Ébemoamaka kóúsokeamo ya xikóyokenoe né ínixoné unátiyeya ya xoko Jesus Kristu, enepone motokeâti ákoyea hunókoku iháyu'ikeokono. Ákoeneyexo.

²² Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, koati embemópitinoe ákoyea ímexapa yíhoiki ra yúndoenopi yara koyuhópeti, vo'oku haina koati úmoteoxo. ²³ Éndo'okopinoe ipúhikopeane ika'ákovokutike ne Timóti, po'ínu úti xoko Vúnae. Enepo aka'íkaneye seápa, njaneâtimo enepo mbíha noínjoponeopinoe. ²⁴ Yíhaikinana ne inuxínopiti ikéneke Vúnae, koánemaka ne uhá koeti po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti. Yúhoikopinoemaka ne íhae Ítalea, enepohikone po'ínu úti xoko Jesus. ²⁵ Itúkapu hána'itike seánakopi Itukó'oviti yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.

YÚTOE TEÀKU

Enepone Teàku yutoxoàti ra koyuhópeti, koati po'ínu Vúnae Jesus xoko êno kuteàti koeku noíxone úti xoko Márku 6.3. Kene ya Átu 21.18 noíxoa úti itúkeovo Teàku inuxínoa ne itukéti imokóvokutike ya Njeruzálem. Hane pahúkino yútoe xapákuke xanena Itukó'oviti ákotine tópi óvohikoku ya po'íhiko poké'e itóhineheoku vo'oku íkoitoponeokonohiko kotíveti.

Éxokoa Teàku neko xanena Itukó'oviti ákoyea itópinoke xâne koyúhoyea kúveovohiko Itukó'oviti enepomo hákoti iyuséo itúkeovo koati kuvovâti yane kixoku itúkeovo, vo'oku mani kuteàti koeku muyôti uké'etine omíxone ákotine ehévákupu. Enepone xâne ikaná'uxoati ne kúveovo Jesus, iyúseo xoko kixoku itúkeovo, vo'oku ako iríkaka ne pi'âti, enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne, koáne ne ápeyea únati ítuke vo'oku kúveova.

¹ Yundóxinopinoe, undi Teàku, undi ovoxe Itukó'oviti yoko Vúnae Jesus Kristu. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe iyénonjapa júdeu itohíneheotine ya po'íkehiko poké'e.

Únati omínovike ne kotíveti koekúti vitoâne tarú'uxea úti

² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, aélokenoe yokóvo enepo vikanôe ákoti tópi kó'iyevokoku kotíveti koekúti, ³ yexoàti ne pôreupo hixepókono kívivoxo Vúnae, vo'oku iteáne terú'uxi uhá koêti, itínemo itukóvo xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, koane ákotimaka aukápapu ikéne ya hókea Vúnae. ⁴ Enepone ákoyea kemúya'ika iséneu, koane ákoyea yaúkapapu ikíni, síkeanemaka ápeyea pôreupo xikóyokenoe. Yane koati yúsotinememo ikéneke Vúnae. Itínoemakamo koati ponóvoti, ákoti konokínovopiti ikéneke Vúnae.

Kíxoaku úti vépemea ne Itukó'oviti isoneúti ukeàti ya xokóyoke

⁵ Enepo áva xâne xepákukenoe konókoti isoneúti, yusikóne épemea xoko Itukó'oviti, yoko porexoátimo vo'oku usó kóye Itukó'oviti poréxea koêkuti epemoàti ákoti akamá'ayea, ákotimaka kateyákavi. ⁶ Itea enepone epemoàti, konokoàti kutípeaxo yumópeamo Itukó'oviti. Ako yusíka “Yumopónutiperameamo?” kó'iyea isóneu. Vo'oku enepone xâne koetíneye isóneu, kutí kôe úne ya mar ixómoti ovoxókovo ya koêkuti iyónoaku ihunóvoti. ⁷ Enepone xâne koetíneye isóneu, hako ikutíxa yumopátimo Vúnae enepo apé épemone xokóyoke. ⁸ Koáhatai ákoti tiú'iko isóneu. Pi'á kôe yónoku ne isóneu, epó'oxo ako exa nókone kó'iyea ya uhá koeti vékoku.

Hú kôe ne vóvea yara kúveu mêum

⁹ Enepone po'ínu úti ikéneke Kristu ákoti apeínoati, hane ítúka elókeinoke okóvo itúkeovo kapáyasokone Itukó'oviti. ¹⁰ Kene ne xâne ênoti apeínoati, aélokena okóvo koeku kouhupu'ikínoa Itukó'oviti ákoyea payásoko nonékuke vo'oku apeínoati. Vo'oku kuteàti koeku híu hí'e hú kó'iyea uké'eyea, kúteanemaka koêku ne xâne ênoti apeínoati. ¹¹ Vo'oku paya'íne káxe, kotuné'eoxxo, isónuheo ne hí'e. Yanê'e irikóvotine híu, uké'etine úhe'ene. Kúteanemo koêku ne xâne ênoti apeínoati, koêkutimo káxe koeku yuíxeovo áha ítúkea, uké'etinemo.

Úkeaku vahevóvokoti

¹² Koati únatimo koêku ne xâne ákoti kamuyá'ika isóneu, itoãti tarú'uxea ne tiú'iti koekúti veínokonoke hixópeokono. Vo'oku itáne tarú'uxea uhá koêti, ko'ipâratimo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroana, enepone inâmapoti apéyeati ákoti hunókoku xoko Itukó'oviti. Yoko enepone xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti, énomonemo ikó'iparaxoa Itukó'oviti, kuteati yúho kíxeaneye. ¹³ Koêkuti xâne apêti váhere isóneu kaha'ati itúkea ákoti aunáti, hako koyuhôa itúkeovo Itukó'oviti ipíhea isóneuke kaha'ati noíxea itúkeamo váhere áko'o ákoyea. Vo'oku ako ikorókoti Itukó'oviti váhereke, epó'oxo ako kalíhuina opósikea Itukó'oviti íkorokea xâne. ¹⁴ Haina Itukó'oviti kixoáneye, itea koati aháne ne póhutihiko xâne. Enepone xúnati kaha'ayeaxo, énomone mikukó xâne koane énomonemaka ikorókoa. ¹⁵ Íhono isóneuke xâne inúxotike kaha'ayeá itúkea váhere, ehane kuri'uxovoxo kaha'ayeá itúkea, ehane itúkoa. Yoko pôreupo hunókokuke, énomone iyónopea ipihóponovokutike.

Úkeaku únati

¹⁶ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako yaupú'ikopovo. ¹⁷ Uhá koeti koati únati koekúti yupihóvoti unáko, ainovo ukeãti xoko Ha'a úti íhae vanúke, enepone pahukoãti ápeyea uhá koeti uhapú'iti, enepone ákotimaka ipakápu, muhíkinova kalihú koeti kuteãti ko'ókoriyea noíxeokono ípokeovo yukureãti. ¹⁸ Koati Itukó'oviti kaha'ã itúkopeovi xe'éxapone, íko'ínamakopoviti ya emó'uke, enepone ainóvoti kaná'uti kixovókuti ovãti. Kixínovikeneye Itukó'oviti, kaha'aínoviti vitúkeovo kuteãti koêku ne koati inúxoti ha'i nonéti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti mekúke. Énomone koéneye úti koeku vitúkeovo koati háxaepinoa Itukó'oviti ya xapa uhá koeti po'ínuhiko koéxokeu.

Konokoãti vitúkea ne kámone úti ya emó'uke Itukó'oviti

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hako inotóva yokóvo râ'a: Péhutinoe, itíkapu xâne ú'uso koyêti kámokenoyea. Hako itikóvo húketi koyúhoyea, áko'o húketi ímainevo. ²⁰ Vo'oku enepone imánevoti, ako ponóvoti koekúti pôreu. Ako malíke'eka mani ahá'inovi Itukó'oviti. ²¹ Hákoikopo itíko váhere úhepune miúyo. Kiríkapaikopomaka uhá koeti po'ínuhiko kó'iyevokua vaherevokoti. Síkeane itúkeovo emo'u Itukó'oviti exô kêku, enepone ihónotine iséneuke, vo'oku ápe xunáko nê'e kasása'ikopeopi koane iyónopeopi xoko Itukó'oviti.

²² Itíkapuikopo xâne yuixóvoti itúkea ahá'inopi Itukó'oviti emó'uke. Hákonoe pohu kamokenó kixêa mará'inamo yaúpu'ikapapu pe'okoãti itíkivo hokoti Vúnae. ²³ Vo'oku enepohikone xâne pohu kamokenó kixoãti ne emo'u Itukó'oviti ákoti ituká, hane koéneye xâne komomópovoti ya noixeóvoketike. ²⁴ Pohu komomó kixópovo, ahikú koépeane, yanê'e inótópovane okóvo koêku neko noíxoneya. ²⁵ Itea ako ákoeneye ne xâne yuixóvati ne páhoenoviti Itukó'oviti, enepone ponóvoti kixovókuti yupihóvoti unáko porexó'oviti víteova ne váhere kixovókuti. Enepone xâne ixómoti koxuná'ixovo itúkea, haina pohúneti kamokenó kixoãti, itea koati ikaná'uxoati itúkea. Yoko xâne kuteãti, koati únatimo koeku nonéku Itukó'oviti ya uhá koeti kixoku itúkeovo. ²⁶ Koêkuti xâne po'okoãti itúkeovo hokoti Itukó'oviti, enepo hákoti exôa sayá'ikopea yáho, koati aupú'ikopovoti koane itukohí kixoa hókea ne hó'e. ²⁷ Enepone ínixone Itukó'oviti, Ha'a úti, itúkeovo koati kaná'uti koane sasá'iti kixoaku hókea úti hará'a: Koyóviyea uti kalivóno moyénoti yoko kixeóvovoti sêno ivokóvoti

îma vekoti tiú'itike koekúti, koane huvó'oxea úti ya nókoneke, koánemaka kóhiyanayeova úti ne váhere kixovókuti maka hákone ikorókovu.

2

Ako yusika noívokoxea uti xâne

¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusika neívokoxi xâne koeku itíkivo hokoti Jesus Kristu, enepone hána'iti ihayú'iuti Vúnae. ² Itukovo apêti hóyeno simôti ya imékovokuke apêti horóxona ôro yoko uh'ékoti ípovo, ina keno'óko po'í hóyeno ákoti apeínoati, ínati ívarerekexo ípovo, ³ enepo ivevákaxo ne únati ko'ípovoyea koane ixêa: “Unaém, ívétakapana yâye nonekútike koatúke únati ivatákokuti” ixêa, kene ixêa ne ákoti apeínoati: “Xe'ó yákoe yáko” itukapu “Vatahí yákoe yáko” ixêa, ⁴ hainá'ikopo neivókoxoti xâne? Hainá'ikopomaka pahukóvoti kixeku ínixi po'ínuhiko xâne vaheéréxinoatimaka iséneu? ⁵ Yakámokenonu, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ákoti omotóva ongóvo, hainá'ikopo koati xâne ákoti apeínoati yara kúveu mêm noívokoxo Itukó'oviti itúkeovo yupihóvoti apeínoati xokóyoke vo'oku kúveova? Hainá'ikopomaka énomone yonopóhikomo natíxokuke? Koati énomonemo koéneye kuteâtimaka koêku yuhóke Itukó'oviti, enepone koati yuhóti ákoti aukápu ikéne koyúhoti yonópukomo ne xâne ákoti omotóvo okovo Itukó'oviti. ⁶ Inípono iséneu, itínoe ákoti itúkoake ne xâne ákoti apeínoati. Hainá'ikopomaka ne íríku ikotívexo kêku? Koati énomonehiko iyonópinoe nonékuke yuhoíkovokuti vaheéréxinopiti ítuke! ⁷ Koane énomonemaka vaheéréxinoa emó'u ne sasá'iti iha Kristu kitípone!

⁸ Itea koati únatimo ne ítike enepo itikâ ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, uti xâne natíxoku, kuteâti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Hako motovâ yokóvo ne po'ínuhiko xâne. Kuteâti ákoyea kemáxatikapapu, íxeanemakaye ne po'ínuhiko xâne” koêti. ⁹ Itea enepo neivákaxa xâne, koati pehukóvotimo. Hanemo kouhápu'iko pehúnevo neko páhoenovi Itukó'oviti emó'uke. ¹⁰ Enepo áva xâne koyuhoâti ítúkea uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea emó'uke, itea áva kali póhuti koekúti ákoti itukâ, kóyeane ákoyea ítúka uhá koêti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹¹ Vo'oku enepone yutoéti koêti: “Hako yaupú'iko míxone kepíneti múxone po'í xâne” koêti, énomoponemaka ne kixó'oviti: “Hako kepéko” kixó'ovi. Enepo hákoti kepíne múxone po'ínu xâne, itea itukapu kepékoti, kóyeane ákoyea ítúka ne sasá'iti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea. ¹² Yane yiúho koane kixeku itíkivo, itíkapunoe seánati, vo'oku koati ihíkavvoti kasasá'ikopotí pahúnevo úti, koitóvoviti ya mani vipíhoponeokono, veínoamo Itukó'oviti yúhoikopeovi vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹³ Vo'oku enepone xâne ákoti okoseána po'ínu, ákomakamo okóseanakono yuhaíkapakana. Itea yuhaíkapakana ne seánati, ákomo píka. Koáhati únati ítuke.

Konókoti unátiyemaka ne vítuke koeku kúveovo uti Vúnae

¹⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, kuti itópino xâne koyúhoyea kúveovo Itukó'oviti enepo hákotimaka únati ítuke? Xâne koetíneye kúveova, yonópotiperameamo xoko Itukó'oviti? ¹⁵ Enepo áva po'ínu úti xoko Vúnae konokínovati ípovo áko'o níka itukovo káxe, ¹⁶ ina áva ya xepákuke kixóâti: “Aúhepoe iséneu. Huvá'axapi Itukó'oviti ya níke yoko ípevo” kixóâti, itea ákoti apáhuina póneake ya nókone, kutí'ikopo itópono kíxeaneye? ¹⁷ Kúteanemaka koêku ne koyúhoti kúveovo Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku ítúkeovo. Kuveóvoti kuteâti, hane koéneye muyôti uké'etine omíxone ákotine ehévákapu.

18 Ínani áva koêti: “Hane apê xikóyoke kívivo Itukó'oviti, kene únati ngixoku indúkeovo apê njokóyoke” koêti. Itea hara ngôe: Namo kíxoaye éxokeonu kaná'uyeaó kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákoti únatinoe ítuke? Kene ûndi, énjokovo ngúveovo Itukó'oviti vo'oku únati índuke. 19 Kitípoakopo ápeya póhuti koati kaná'uti Itukó'oviti? Mbiú kôe kitípi, itea neíxipa, vo'oku muhíkova ne ovóxehiko Satánae, kutípoamaka nê'e koane yupiípeovo honóno'okea vo'oku koati pikoti Itukó'oviti. 20 Iti ákoti isóneu, enjókopeatine ákoyea itóponone kúveovo uti Itukó'oviti ákotimaka únati kixoku vitúkeovo. 21 Noixó íxea ne Ábraum. Hainá'ikopo vo'oku ítuke ínixinoake Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke? Énomone yaneko ítúkeaku yuhó'inoa Itukó'oviti enepo usó koyê koépeka Izáki, enepone xe'éxa, itukoâti ikó'iparaxoke Itukó'oviti ya átake. 22 Yokómomapihi koêku neko Ábraum ákoyea íríkaka neko kúveovo Itukó'oviti koánemaka ne ítúkea páhoenoa Itukó'oviti ítúkea. Koati vo'ókuke neko kixoku ítúkeovo éxokopeova Ábraum kúveovo Itukó'oviti. 23 Yanê'e, kousokovone ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti: “Koati kuvóvoti Itukó'oviti ne Ábraum. Yane ínixoa Itukó'oviti ítúkeovo ponóvoti nonékuke” koêti. Ina koemáka: “Íhaxeokono ínikone Itukó'oviti ne Ábraum” koémaka. 24 Neíxoaneikopo, koati vo'oku kixoku ítúkeovo ponópinovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti, kene haina pohúneti vo'oku pohu koyuhó kíxea kúveovo Itukó'oviti. 25 Kúteanemaka koeku Râbe mekúke, enepone mohíti sêno inúxotike. Hainá'ikopomaka vo'oku kátarakea neko hóyehohiko kutí'inoke ponopóvoti nonékuke Itukó'oviti? Énomone neko hóyehohiko pahoéti komómoponea koêku ne poké'e mekúke, pahukoâmaka Râbe vekópea ya po'íke xêne koítovati ya anáne. 26 Vo'oku enepone kúveovo Itukó'oviti ne xâne ákotimaka únati kixoku ítúkeovo xánena, hane koéneye muyôti uké'etine omíxone, ákotine ehévákapu.

3

Konókoti véxea sayá'ikopea yuho úti

1 Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, unatíne ákoyea axú'ina xâne xepákukenoe oposíkoti payásoti itukéti imokónvokutike íhikaxea po'ínuhiko, vo'oku enepomo yuhaíkapavine Itukó'oviti vo'oku kixoku vitúkeovo, uti íhikaxeati emó'u, véxoa ákoyeamo íyuhixavi Itukó'oviti enepomo hákoti vitukôa kuteâti ne víhikaxone. 2 Vo'oku kaná'uti enó'iyea pahúnevo úti, heú koeti úti, itea enepo áva xâne ákoti pahukápu ya yuhóke, koati itopónoati ne nókone kó'iyea epó'oxo koati éxoti herú kíxea sayá'ikopeovo. 3 Vípíhinoake imoíne ne kámo maka akútípvine. Yanê'e, véxoane koêku ne uhá koeti múyo, viyonoâti ya koêkutike vâha viyónea. 4 Yokómomapihimaka koêku ne koati hána'iti vatéke. Koati xúnati ihunóvoti iyonôa, itea kalíhuti ne avékovope veínoake iyonoâti sá'iri'okea ya koêkúti áha iyonêa. 5 Kúteanemaka koêku ne nene úti ya muyókake úti. Kalíhaxo, itea ako amalíka yónoku kópuhiu. Yokómomapihi kíxoaku kalíhuti írúmene yúku oró'okea êno hána'iti hôi. 6 Kúteane koeku yúku ne nene úti. Ako hunókoku ne váhere koekúti kópuhiu. Ya xapákuke po'ínuhiko íhákakoku muyo úti, koatíne vo'oku kópuhiu nene úti kopítí'inoke úti. Kuteâti koeku yúku oró'okea, énomonemaka kíxoaneye nene úti koésayu'íxea heú koeti kóyeku úti ya koeku vóvea yara kúveu mêm. Yoko kuti koe yúku ukeâti ípíhóponovokutike. 7 Enepone uhá koeti kó'iyevoku ípúhokovotíhiko hó'openo, motóva koéxokeokono, kuteâti hó'openo ôti, hó'openo yoneâti húra kuteâti koéxoe, yoko hó'openo íhae úne. Koati ítone xâne yara poké'e heú kíxea koéxokea kuteâti. 8 Itea ako ápahuina xâne itoâti

sayá'ikopea emó'u. Ako káyunukapu kahá'ayeá koyúhoyea váhere, epó'oxo ra váhere vemó'u, kutí koe vénenu koépekoti. ⁹ Énomone veínoa úti viháyu'ikea ne Vúnae, enepone Ha'a úti vanúkeke. Énomonemaka veínoa úti vihákea ne xâne, enepone ituke Itukó'oviti ákoti pahuíxa Únae. ¹⁰ Poéhaxo ne paho úti, itea pí'a vitúkoake, viháyu'ikea koane vihákea. Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, ako yusíka kó'iyeaneye. ¹¹ Yusíkoikopo ipúhíkea itíveti úne yoko suvá'iti úne xoko póhuti úkeaku? ¹² Yusíkoikopomaka poréxea ha'i azeitona ne xuve figu? itukovo ha'i figu ne xuve úva? Simóya taú'iti uke úne, ako kalíhuina poréxea itíveti úne. Énomonemaka koéneye kónokea poéhayeane kaná'uti koekúti ipuhíkea ne paho úti.

Koèku ne isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti

¹³ Itukovo apêti xâne ya xepákukenoe ko'éxoneti yoko ko'isóneuti, konókoti iyúseyea itúkeovaxo ya únati kixoku itúkeovo ákoti kapayásakapu, kuteâti kixoku itúkeovo ne koati ko'isóneuti. ¹⁴ Itea itikápunoe xâne ixómoti kahá'a anú'ukea po'ínuhiko xâne, epó'oxo áva kotivépiti koane ixómotimaka hexakívokoko, hako uhêpe iséneupinovo. Hákomaka yaupú'ikopovo pe'okoâti itíkivo ko'isóneuti. ¹⁵ Haina ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke ne isoneúti kuteâti itea úkeakuneye yara kúveu mêmum. Koati kixóvokunemaka xâne ákoti êxa Itukó'oviti nê'e, koane ukeâtimaka xapa ndémoniuhiko. ¹⁶ Ya koeku ápeyeya xâne ixómoti kahá'a anú'ukea po'ínuhiko xâne koane haxákeovokoko, anêkomaka koésayu'ixeokoko koèku, koane heú koeti po'ínuhiko kó'iyevokoku koekúti ákoti aunáti. ¹⁷ Itea enepone isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti vanúkeke, inúxoti kixóvokoku, koati sasá'iti. Ina porexó'ovimaka vitúkeovo xâne kásati omíxone, koane itúpa'ikoti, yoko ú'uso koyêtimaka kámokenoyea isóneu po'ínuhiko. Énomonemaka kutí'inoke uti seánati, koane únati kixoku itúkeovo, ákoti naivákaxa xâne, koane ákotimaka itúkaheapu. ¹⁸ Kuteâti eho xâne noti ênoti únatinoe ake nonéti, énomonemaka koéneye êho ne xâne kásati omíxone ikasáxotimaka omíxone po'ínuhiko xâne. Enepone pôreupu, áinovo koati únatinoe koane ponóvotinoe itukéti.

4

Ápeinoko púveokoko ne xâne

¹ Ná'ikopo úkea ne pívikoko yoko ímeikinovokoko? Ako po'i úkeaku ákoti itukapu xoko váhere iséneu ákoti kayunúkapinove. ² Poé'ainonoe iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku iyekívova ne ítukevo. Koane vo'oku ákoyeya ítea, usó kéyenoé képeki motovâti itéponi. Pivókoko yoko isíkokomaka vo'ókuke, itea ako ítea ne yâha vo'oku akó'oti yepêma Itukó'oviti. ³ Epó'oxo enepo yepemôa, ako paréxapea vo'oku koati pahukóvoti iséneu. Pohúneti keha'âti keúhepekívova yane váhere yâha itíki. ⁴ Itínoe xâne ú'uso koyêti itávokea hókea Itukó'oviti, ákoikopo yéxa itíkivo puvoti Itukó'oviti koeku aínayeya íyekovo yara kúveu mêmum? Enepone xâne iyókovati ne kixovókuti yara kúveu mêmum, koati puvoti Itukó'oviti. ⁵ Hako ikitíxa yutoxovohí koéti ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, pónevi Itukó'oviti óvoheíxea xoko úti, yupíhova kahá'ainovi vitúkeovo kuri'ókopovoti Itukó'oviti, puvátimaka aínayeya víyokovo.” ⁶ Itea inamá'axo xúna xoko úti ne seánakovi Itukó'oviti, kuteâtimaka koeku po'i yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti, enepone koéti: “Okópa Itukó'oviti ne kapayásokopovoti itea huvó'oxoa ne xâne ákoti kapayásakapu, enepone ikoseânaxovati” kôe. ⁷ Síkeaneikopo itúkeovo Itukó'oviti exô kèku. Kéxuna'ixapu yokópi ne Ndeâpu, yanê'e ahikúxeovopitimo.

8 Yahí'akapaxo ne Itukó'oviti, yanê'e ahí'ókovopitimakamo. Kiríkapa ne váhere kixeku itúkivo, itínoe itúkoti váhere. Kene itínoe pi'asó kixoti ko'ísoneuyea, kehá'ati héki Itukó'oviti koánemaka ne kixovókuti yara kúveu mêum, ópohane Itukó'oviti héko. ⁹ Ikétivexa iséneuke ne véherevoko. Aíkaxu'ea yokóvo, epó'oxo íyaa. Hákonoe yekóvo itea tíve'ikapu. Hákonoe elóke yokóvo itea aíkaxu'ine yokóvo. ¹⁰ Hako kepayásokovo, koane ikéseanaxapapu Vúnae, yane kahaná'ikopitimo.

Ako yusíka húkeyea visóneuno po'ínu úti koyúhoyea úti itúkeovo váhere

¹¹ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe itikóvo húketi isóneunokoko yixóvoti keyúhoyikoko ákoyea yaúnati. Vo'oku enepone xâne húketi isóneunóxoe ákoyea aúnati ne po'ínuhiko xâne, koyuhoáti itúkeovo pahukóvoti hákoti exóda koêku, koati inixoátimaka ákoyea itúkovoke ne sasá'iti páhoenoví Itukó'oviti vitúkea ya emó'uke, koane koyuhoáti ákoyea aúnati nê'e. Akoéneye ítike, hainá'ikopo iti itukoáti ne páhoenoví Itukó'oviti vitúkea, itea koati inixeáti ákoyea itúkovoke. ¹² Poéhane Itukó'oviti motová éxokea xâne ne ponóvoti kixovókuti nókone itúkea, koane poéhanemaka yumópomo xâne nê'e. Poéhanemaka nê'e motová koíteovo xâne, koane poéhanemaka motová pahúkopea ipihóponovokutike nê'e. Kutí'ikopo íkitixopovo inixépovoti yusíka húkeyea iséneuno po'ínuhiko xâne keyúhoyi ákoyea aúnati?

Koêku ne pahukóvoti isoneúti

¹³ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe áhati kó'iyaa: “Éhamo itukovo káxe vónope, koane éhamo itukovo pitivóko vónoku. Poéhamo xoénae vóvea ya, koane vipíhoati tumúne ra vítuke. Yane enómo apeínoviti” kó'iyaa. ¹⁴ Itea ako kalíhuina yéxi kékunoemo ihâroti. Énjakapivonoe ínizixoake ne yápeyi yara kúveu mêum. Koati kuteáti apé kó'iyaa kali yôu, yane ako oríko uké'epaa. ¹⁵ Ya koêkuni “Éhamo itukovo káxe vónope” ké'iyi, hara mani kèti: “Itukapu ahá'inoví Vúnae, haramo vitúko, koane haramo kíxoa úti ne vítuke” mani koeti yíúho. ¹⁶ Itea kuteáti ra kèku, yupihovó koene kepayásokivo yane keyúhoyi ítenemo itiki. Yoko uhá koeti yuhóti kuteáti, ako aúnati. ¹⁷ Neíxoaneikopo, enepone exoáti kónokea itúkea únati itea ákoti ituká, koati pahukóvoti.

5

Kixoku váherexea itúkeovo ne iríku

¹ Kó'oyene yakámokenonu, itínoe iríku. Íyeanoe, epó'oxo ikétivexa iséneuke ne kékumo vo'ókuke ne váhere koekúti simópitinoemo. ² Enepone êno apeínopitinoe, pihínotine ákoyeane aúnati. Enepone êno ípevo yúnaheixone, níkoheane kálíhunoe hó'openo. ³ Enepone tíketina, ôro yoko péhu yúnaheixonemaka, koati ko'ihómuyotine. Yoko énomonemo koyuhópinoe nonékuke Itukó'oviti ákoyea panápu ne itúkivo. Epó'oxo ya hunókokuke, kutí ketímo oró'oeti vekoti xapa yúku vo'ókuke. Énomonemo itukóvo yehópo yaneko káxe vo'ókuke ne êno apeínopiti yúnaheixone kó'oyene. ⁴ Enepone mani námoepo ko'itúkeinopitinoe iséne, yúnaepinovo ákoti perexánoe, énomonemako koyuhópi nonékuke Itukó'oviti. Epó'oxo enepone tívo'ikeovo ko'itúkeinopitinoe, itópono Itukó'oviti, enepone Vúnae exóti koeku uhá koeti koekúti. ⁵ Koati ikelísokopovotinoe. Ako nékone yara poké'e. Poéhane yíxivo keúhepeki kéyeku yara kúveu mêum itúkovo. Yara kéyeku, kutí kénœe hó'openo kokínaeti tumúneke koépekeokono. ⁶ Pehúkoamaka iká'akeovo yoko

koépekeokono ne kixeóvovoti xâne yahínoe ponóvoti kixoku itúkeovo, ákotihiko oxéne opósikea kotixoáti.

Konókoti véxea vítea vékea úti kotíveti koekúti ákoti vaukápapu vikéne

⁷ Kene itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hákonoe kemuyá'iko iséneu vo'oku tiú'iti kéyeku, tukú koeti aúkopovo Vúnae. Kutí yáko ko'ítuketi kavâne yane ákoyea ímaxapa kúxoixea ne ha'i nóne isáneke, kuxoíxoati ne inúxopoti úko inâ nâ, koánemaka ne hunókoku úko motovâti íteovo ne nóne. ⁸ Énomonemaka yákoenenoye ákoyea kemúya'ika iséneu koane títiu káyeyi ikéneke Itukó'oviti, vo'oku yé'exopovone aúkopovo Vúnae. ⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Jesus, hákonoe kepahákinovokoko mará'inamo ínixá Itukó'oviti ápeyea pehúnevo yuhaikapavine. Yoko ákone ahikapu ne kaxena yúhoikopeovikumo vo'oku kixoku vitúkeovo. ¹⁰ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hane motokêa hókeokono kixóvoku ne porófetahiko koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke, koeku ítea heú koêti neko tiú'iti koekúti vékoku ákoti ímaxovó íxâ. ¹¹ Vínixoa unátíyeya koêku nekóyohiko, vo'oku títiu kóyeyea ikéneke Vúnae ákoti aukápapu ikéne. Yoko kemoanenoe koêku neko Njô mekúke. Yéxoanoe unátíyeya kixópaku Itukó'oviti hunókokuke vekoáne Njô neko tiú'itihiko koekúti, vo'oku itúkeovo koati seánati yoko itípakovoti ne Vúnae.

Ako tópi íxíko'okovike Teåku nókone kó'iyeya úti

¹² Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, hará'a koati nékone ké'iyi: Enepo itíka koati yuhóti, hako keyuhôa ya iháke ne Íhae Vanúke, áko'o itukovo ya iháke ne pok'é, áko'o itukovo ya iháke koêkúti po'ínuhiko koekúti. Itea itukovo “Ém” kêti, énomone yáko, koane itíka ákoti íke'ítukexa po'i ihâe yéxoki kaná'uyexao ne yíúho. Itukovo “Áko'o” kêti, énomone yáko, koane itíka ákoti po'i ihâe vínoake ikéna'uxi. Énomone yákoeneye maka hákone ipihéponokono.

¹³ Enepo áva xâne koitóponovoti kotíveti xepákukenoe, yusikóne itúkea orásaum. Enepo áva elóketi okóvo, imáka'ika Itukó'oviti. ¹⁴ Enepo áva xâne ka'aríneta ya xepákukenoe, ihéxihika ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti motovâti itúkinoahiko orásaum koane áhipu'ikea óliu ya iháke Vúnae. ¹⁵ Yoko itóvotimo ne ka'aríneta vo'ókuke ne orásaua xâne kuvóvoti Itukó'oviti. Koexépukopatimo Itukó'oviti koane enepo áva pahúnevo ne ka'aríneta, kasasá'ikopinootimo Itukó'oviti. ¹⁶ Hako hi'onó'uxikoko pehúnevo. Yokóyuhopinokokoa, koane itíkinakaka orásaum motovâti ítívoa ne váhere kixovókuti. Vo'oku koati éno ítone itúkea ya orásaum ne xâne ponóvoti kixoku itúkeovo. ¹⁷ Eneponeko Íliya koyúhóti emo'u Itukó'oviti mekúke, koati xâne kuteátine úti. Enepone eópone koane kixoku ko'ísoneuyea, kuteátinemaka úti. Yanekóyoke koati koxuná'ixovoti itúkea orásaum, epémoti Itukó'oviti ákoyeamo kêva úko yara pok'é. Yoko yumópa Itukó'oviti. Mopó'a xoénae sei koe kohê ako keva úko yara pok'é. ¹⁸ Ikénepoke, ina epemópomaka Itukó'oviti kevópeamo. Koá'axomaka, kevópone. Yane heú koépomaka íhonoepa nonéti yara pok'é koane poréxopeamaka há'i.

¹⁹ Itínoe mbo'ínu xoko Itukó'oviti, enepo áva xepákukenoe itavókeati ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, epó'oxo áva xâne huvó'óxopati aukópeovo xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti, ²⁰ puyákapanapa yokóvo rá'a: Enepone huvó'óxopati aúkopeovo únatike, koati kuitóvati ne pahukóvoti ya mani yonópea ipihóponovokutike, epó'oxo sasa'ípotinemo ne éno pahúnevo vo'oku ítukeinokono ne pahukóvoti.

Hunókokune.

1 PÊTURU

Inúxoti koyuhópeti páhoe Pêturu

Enepora koyuhópeti, hane pahúkokono mekúke xapa xâne ya po'íhiko poké'e koitóponovoti kotíveti vo'oku kutípea Jesus.

Éno ihíkaxovati ra emo'u Itukó'oviti po'okoâti itúkeovo pítivokona Róma óvo ne Pêturu yutoxôa ra koyuhópeti, itea ako ponó íxa xoko koati íha ne pítivóko. Íhaxoa Mbabilonea, kuteâti koeku yútoe xoko 5.13, vo'oku itúkeovo íhâe kixo'êkoti pítivóko óvoku xâne íkoitoponoati kotíveti ne xanena Itukó'oviti mekúke. Anêkomaka xoko Apokalípisi 18 kuteâti.

Vo'oku itúkeovo kotívetihiko vékoku neko xâne, opósikoa Pêturu kouhepekopea isóneu, koane huvó'oxea píheane tumúne kóxuna'ixeovo hókea Jesus. Koyúhoinoamaka itúkeovo híxopókonoti motovâti iyúseyea kaná'uyeaxo ne kúveovo Jesus. Ina exókoamaka itúkeovo Kristu inuxô koitoponeovo kotíveti ya útike, koane itúkeovo koati vékokunemaka uhá koeti úti, uti hokoti Vúnae. Íxíko'okoamaka kónokea itúkeahiko únati, motovâti íháyu'ikeokono ne íha Itukó'oviti vo'ókuke. Enepora yutoéti, huvó'oxoa neko xanéhiko puyákoponeova okóvo ne nókone kó'iyea ya koeku itúkevohiko koitovone Itukó'oviti.

Turi yútoe

¹ Yundóxinopinoe, undi Pêturu, páhoe Jesus Kristu koyúhoyea emó'u. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe noívokoe Itukó'oviti tahinehí koéti ya po'íkehiko poké'e. Énomone ya Póntu, Ngalásea, Kapadósea, Ázea yoko Mbítinea. ² Itínoe koati noívokoepono Itukó'oviti, Ha'a úti, kuteâtímaka koeku ahá'inopinoe ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêmum. Koati Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti itukópinoe háxaepono xoko Itukó'oviti, kutí'inoke kitípoti Jesus Kristu koane sesa'ípotine yane itína ovokóvoti ya kuruhúke.

Kaúkapainapeano Itukó'oviti ne hána'iti seánakovi koane úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke.

Motókea íháyu'ikeokono Itukó'oviti vo'oku seánakovi xoko Xe'éxa

³ Koati motokeâti íháyu'ikeokono ne Itukó'oviti, Ha'a Vúnae Jesus Kristu. Yane hána'iti seánakovi, ikó'inamakopovi koane poréxovimaka kúxoixone úti xokóyoke ákoti itukapu kuxohí kixonéti, vo'oku exépukopeane ne Jesus Kristu ukópea xapa ivokóvoti. ⁴ Énomone ápeino kouneaipinovi Itukó'oviti, poréxopovikemo seapáne úti xokóyoke. Yoko haina kixovókuti motovâti ipúpa'íxea nê'e. Ákomaka motovâti ikópiti'íkea. Ákomakamo itáhinea. Ú'una kíxoixinopeano Itukó'oviti xokóyoke, ⁵ itínoe kókoyono kixonéti xunákoke Itukó'oviti koeku kívivoa, motovâti yenópi xokóyoke. Enepone vonópea xokóyoke, kousexoane Itukó'oviti nókone kó'iyea, itea poéhane ya hunókokuke uhá koeti koekúti ínamo simâpu kaxéna. ⁶ Énomone aélokeino yokóvo upánini ikáxu'iyeamoa yokóvo kó'oyene, vo'ókuke ra ákoti tópi kó'iyevoku tiú'iti koekúti simópiti. Itea enepone víki tiú'itike koekúti, ákomo áxu'ikene, hú koetím.

⁷ Koati híxepókonoti kívivoxo Itukó'oviti kutí'inoke simópiti ra tiú'itinoe koekúti. Muhíkova ôro, koekúti apêti hunókoku unáko, kónoko vékea yúkuke motovâti uké'epa ánahi. Ínapoxo hako motokêa kíkikononeye koeku kívivo Itukó'oviti. Konókotímaka híxépikono, maka iyúseane itíkivonoe koati kuvóvoti

Itukó'oviti. Yoko teru'úxa uhá koêti, ákoti yaukápapu ikíni, koati únatimo kèku. Yupihóvotimo anú'ukea unako koati únati ôro ákoti ánahi ne unáko kékumo. Vo'oku aukápapu Kristu, iheyú'ikokonotimo. Itímakamo teyonéti koane kahaná'iuti, vo'oku itíkivo koati kuvováti.

⁸ Ako neixiku Jesus, itea kóyeane ákoyea omótova yokóvo. Ako ínixe koèku kó'oyene, itea kóyeane kutípi. Énomone kutí'ino apêti hána'iti elókeko yokóvo, ákoti itoáti kayúmaka koèku, vo'oku yupíheovo hána'iko úhepeyea neko elókeko yokóvo. ⁹ Yoko enepone yehópo, itépononemo koeku kívivo Itukó'oviti, énomone ne apéyeati ákotinemo hunókoku ya xokóyoke.

¹⁰ Enepora kasása'ikopeovi Itukó'oviti kutí'inoke vopátimo xokóyoke, êno yúmo'ixeova éxea koèku ne porófetahiko koyúhote emo'u Itukó'oviti mekúke. Êno itúkinoahiko isóneu, kaha'áti éxea koèku. Vo'oku êno káxe tumúneke ápepe neko koekúti, poréxoane Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhoyea koékumo. Énomone neko hána'iti seánakovi Itukó'oviti simo'óvitine kó'oyene. ¹¹ Êno opósi'ixeahiko porófeta éxea ápeyeakumo, koane koékumo neko koekúti éxokoake Sasá'iti Omíxone Kristu ováti xokóyoke, enepo koyuhó'inoahiko koeku koítóponeovomo kotíveti ne Kristu tumúneke kaxena ápepe, koánemaka ne kixókonoku iháyu'ikeokonono ikénépoke. ¹² Enepora ihíkavoti námoe porófetahiko, éxokoa Itukó'oviti ákoyea itúkapu vo'ókukehiko, itea itúkeovo ve'ókukeneo, itínoe apêti kó'oyene, koyúhoinoahiko ne koekúti. Yoko énomone ra némoeneo kó'oyene xokóyoke ne koyuhó'inopeati ne inámati ihíkavoti ominovike Jesus, enepohikone koyuhó'inopeati ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, páhoe Itukó'oviti ukeáti vanúke. Muhíkova ánjuhiko ya vanúke, yúmo'ixova éxea koèku.

Kahá'ainovea Itukó'oviti vitúkeovo sasá'iti

¹³ Hukínóvoti ngó'iyea, itúkapu iyukóvoti ne iséneu. Itíkapumaka éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hara itúka kíxoixone ákoti kuriká iséneu kíxoixi, enepone hána'iti seánakopi Itukó'oviti koúsexinopikemo yaneko káxe aukápapu Jesus Kristu. ¹⁴ Koeku itíkopivonoe kutípoti Itukó'oviti, hákonenoe itíko váhere koekúti kuteáti koèku yáha itíki yanekóyoke avó'o yexánoe ne emo'u Itukó'oviti. ¹⁵ Itea itíkapunoe sasá'iti ya uhá koeti kixeku itíkivo, kuteátimaka koeku Itukó'oviti, enepone ihaxíkopitinoe héki. ¹⁶ Vo'oku hara koe yúho emó'uke: "Itíkapunoe sasá'iti, vo'oku undi sasá'iti" kôe.

¹⁷ Enepo itíkónoe orásaum, koati "Pai" kixeáti ne Itukó'oviti, enepone exókopatimo yonópoku ne póhutihiko xáne vo'oku kixoku itúkeovo. Yoko ákomo iteóvati ne Itukó'oviti, vo'oku ako xáne payásoti nonékuke. Yusikóneikopo títinoe Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo yáye yara poké'e, itínoe pohu vekó keáti ra kúveu méum, ákoti itúkapu koati yóvokunenoeye, ¹⁸ yexoátimaka ákoyea itúkapu koekúti kuteáti ôro, áko'o péhu ákoti ahikápu yónoku itóponone, veínoa Itukó'oviti itúkea ésa'i koíteovopi, veyopópinoe yane kúxoti kixeku itíkivo ákoti apáhuina únati koekúti omínopike, enepone itukeóvoti yéxone xoko yoxúnoekene. ¹⁹ Itea hane veínoa Itukó'oviti koíteovopinoe, itina Kristu yupihóvoti unáko, enepone kuteáti koèku itina koati únati xe'exa su'úso, ákoti óvaku kopít'i'iyea, enepo itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti, ésa'i itúyopea pahúnevo xáne yara poké'e. ²⁰ Yoko tumúneke ápeyea ra kúveu méum, koúsokone isóneu ne Itukó'oviti kó'iyeanemove ne Kristu, itea ínati pahukínovea yara koeku kó'oyene koeku yé'exeovone hunókoku uhá koeti koekúti. ²¹ Koati vo'oku Jesus kivínovonoe Itukó'oviti, enepone koexépukopati

ukópea xapa ivokóvoti, enepone porexoâtimaka itúkeovo hána'iti ihayú'iuti. Yane koati Itukó'oviti kívónone, enepone úkeakumaka ne hána'iti kíxoixone, yéxone kousokevovomo.

²² Koeku sesá'ipinenoe yane kitípi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, koane koeku itúkeovo kaná'uti ne ákoyeamaka omótovokoko yokóvo, ákoti itíkaheapunoe, heru'ó íxeakopo xináko ákoyea omótovokoko yokóvo. ²³ Vo'oku enepone inémapí ikéneke Itukó'oviti, haina ítukeinopi xâne yara kúveu mêmum, ínapo áva hunókoku. Itea koati ítínoe eho emo'u Itukó'oviti, enepone apêti xunáko ikó'inamakopea xâne. Yoko koati kóyekutinemo ne emó'u ákotinemo uké'eyeaku, ²⁴ kuteâtimaka kó'iyea ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti, enepone koêti:

“Uhá koeti xâne, hane koéneye hí'e ya mêmum. Kúteanemaka koeku uhá koeti ítóponone xâne ítúkea, enepone iháyú'ikinokonoke, kutí koe hiu hí'e. Enepone hí'e, ako oríko movóhiyeya yane íkorókovotíne híu, ²⁵ itea ákomo uké'eyeaku ne emo'u Itukó'oviti” kôe. *Izáiya 40.6-8*

Yoko énomone ne emo'úti simópítinoe, enepone inámati ihíkavoti koyúhóti koeku Vúnae.

2

Íhokokono mopôí, poéheve péti ne Jesus

¹ Kiríkapaikopo uhá koeti váhere ítíkeino po'ínuhiko xâne, yoko simíkikixi, koane ítíkoheyivo, yoko poé'aino iséneu po'ínuhiko xâne vo'oku íyekivoa ítúkevo, koánemaka ne íhéki po'ínuhiko xâne. ² Kuteâti koeku inámatio kalivóno opósi'ixea óhika, íxeanemakaye ne emo'u Itukó'oviti, enepone kuti koeti koati kínti leite ákoti ánahi, koxunákopítinoe ikéneke Vúnae, kutí'inoke itepónotimo uhá koeti ahá'inopi Itukó'oviti, enepone kutí'inoke koitóvopítinoe. ³ Énomone yákoeneye, ítukovo koati kaná'uti ikéna'uxi xikóyoke ne hána'iti seánakovi Vúnae.

⁴ Yahí'akapanoe ne Jesus, enepone kuti koeti inúxoti mopôí imonéti poéheveke péti, ya koeku ítúkeovo poéheve kutípone úti. Eneponê'e, ínixoá xanéhiko yara kúveu mêmum ákoyea ítúkovoke. Itea koati noívokoe Itukó'oviti nê'e, koane ínixoamaka Itukó'oviti yupíheovo unáko. ⁵ Kene ítínoemaka kuti koeti mopôí ipóvoti ya xoko kuti koeti sasá'iti péti, koéxepoe Itukó'oviti, yóvoku ítíki sasá'iti ítúke Itukó'oviti, motováti ápeyeya sasá'iti iké'íparaxoke Itukó'oviti ákoti akutêa ne hó'openohiko oró'oeti mekúke. Yoko koati vo'oku ítúkeinovi Jesus Kristu ínixeamo Itukó'oviti unako koêku ne íperaxike. ⁶ Énomonemaka kuteâti koeku yuho Itukó'oviti emó'uke, enepone koêti:

“Xapákuke njanéna ya Síyaum ínjíkoa ne ínízixone mopôí, koati turíxeovoku uhá koeti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôí turíxeokonoke péti. Eneponê'e, koati noívongoe, yupihóvotimaka unáko. Epó'oxo koékuti kutipóati, ákomo kuvovohí íxa” kôe. *Izáiya 28.16*

⁷ Koati yupihóvoti unáko xikóyoke nê'e, ítínoe kutipóati, itea ya xokóyoke ne ákoti akutípoa, hara kó'inoa, kuteâti koêku ne yutoéti ya emó'uke Itukó'oviti koêti:

“Enepone mopôí noívokoxine xanéhiko ítúkoti péti, ainovó kôe énomone ítúkóvovo turíxeovoku uhá koêti, kuteâti koeku koati inúxoti mopôí turíxeokonoke péti” kôe. *Sáramu 118.22*

⁸ Ina koemáka po'íke:

“Enepora mopôï, ápe itopó kixone, koane ápemaka íkoroë” koémaka. *Izâiya 8.14-15*

Itopó kixínokonoke xâne vo'oku ákoyea akútipo emo'u Itukó'oviti. Yoko íkoroekono itukóvo íkuinoake Itukó'oviti ne koetíneye isóneu.

⁹Itea ako yákoenenoe. Koáhati itínenoe háxaepo Itukó'oviti itúkeovo xanéna. Itínoemaka ko'ítuketi sasá'iti itúke Itukó'oviti kuteâti koêku ne sasedótihiho inuxínoti ítúke Itukó'oviti mekúke. Itínoemaka sasá'iti xâne natíxoku Itukó'oviti. Koati itínenoe poréxopino Itukó'oviti ésa'i itúkeovo xanéna, maka yokóyuhoeane xapákuke xâne koêku ne koati êno hána'iti iháyú'iuti kixóvoku Vúnae, enepone veyopópiti ya hahákutike, iyonópopiti xoko êno uhé'ekoti uhapú'iti ovâti xokóyoke. ¹⁰Yoko haina itínoe xanena Itukó'oviti yanekóyoke, itea itíponenoe kó'oyene. Yanekóyoke haina itínoe kóseanane, itea kó'oyene itóponopinoe hána'iti seánakopi ne Itukó'oviti.

Konókoti pónevo kixoku itúkeovo ne xâne hokoti Jesu

¹¹Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku itíkivonoe xâne pohu vekó koâti ra kúveu mêm, ákoti itukapu peké'exa, injíko'okopinoo ákoyea itika váhere úhepune miúyo. Vo'oku enepone'e, koati okópoti inámapoti képoku ikéneke Itukó'oviti. ¹²Konókoti péninoe kixeku itíkivo xapákuke xâne kírvokoevo ákoti éxa Itukó'oviti. Yané'e, koêkuti okopópiti koyúhote itíkivo váhere xâne, noixoátimo ponóvoko ne kixeku itíkivo, koane konokoátimo iháyú'ikea Itukó'oviti yaneko káxe exákapeane pahúnevohiko.

¹³Koati ahá'inopinoo Vúnae Jesu Kristu ákoyea kepáyasakinapu koêkuti payásoti apéti xunáko pahúkea xapa xâne yara kúveu mêm, yusíkoti itúkeovo koati payásoti nâti, áko'o ¹⁴yusíkoti itúkeovo páhoehiko nâti éxea koeku úti, yoko ipíhopenoe vahéréxoti ítúke, koane iháyú'ikea ponóvoti kixoku itúkeovo. ¹⁵Vo'oku koati ahá'inopinoo Itukó'oviti itíki únati, motovâti ákoyea évekinopiku emó'u ne xâne ákoti isóneu, enepone áhatimaka koyúhoyea isóneunoa ne koekútihiko ákoti koati éxea koêku. ¹⁶Kaná'uti keítivokono ya pehúneo, itea enepone koíteovopi Itukó'oviti, haina ípe'onexivoke itíki váhere. Ako kalíhuina, itea konókoti péni kixeku itíkivo vo'oku itínoe ovoxe Itukó'oviti. ¹⁷Tiya uhá koeti xâne. Hako motovâ yokóvo ne po'inu úti xoko Kristu. Tiyámaka Itukó'oviti koánemaka natina úti.

Konókoti hókea uti kixóvoku Kristu ya vékea tiú'iti koekúti

¹⁸Itínoe ahinoêti, tiya pétaraua. Hako kepáyasokinova, haina póhutine itukapu itúpakovoti yoko itúpa'ikoti, itea koánemaka itukapu váhere xâne nê'e. ¹⁹Enepo itêa ne váhere kixékónoku ákoti yévtokikonoke, yexoâti itúkeovo ahá'inopi Itukó'oviti, inixoátimo Itukó'oviti unako kêku. ²⁰Itea enepo itukapu ésa'i váhere ítike ne keítoponivo kotíveti, yusíkoti sikovó ké'iyi iteâti uhá koêti, itea kóyeane ákoyeamo iháyú'ikopiti vo'ókuke. Kene itukovo keítóponovoti kotíveti vo'oku itíki únati, iteâtímaka uhá koêti ákoti imaxovó ixêa, hainápo koati inixoátimo Itukó'oviti unako kêku. ²¹Yoko koati énomone ne ahá'inopinoo Itukó'oviti iháxikinopike héki. Vo'oku koítponovomaka kotíveti ne Kristu yaneko ahe'ókopinoo ya mani ipíheponíkono, itukínopitinoe hékone, kaha'aínopitinoemaka kó'iyeaneya kixeku itíkivo. ²²Enepone'e, ako váhere ítúke, koane ákoti ápuhuina semekénovo'iti ipuhíkeati pahákuke. ²³Enepo apê vahéréxinoati yúho, ako aúkapina váhere emó'úti. Koane enepo apê ikoítponoati kotíveti, ako ixomo íkama emó'u itúkópinoamo ésa'i, itea kurí'okopovo Itukó'oviti, enepone kotíxoti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo,

koane ipihóponoati ne vaheréxoti ítuke. ²⁴ Koati namukópati Jesus ne pahúnevo úti, porexópeati ésa'i koxé'uke koeku kurúhuxeokono, motovâti uké'exopea xunako pahunévoti xoko úti, motovâtimaka ítúkeovo ainóvoti ponóvoti koekúti vitúko nonékuke Itukó'oviti. Koati vo'oku óko'okeovo Jesus ya kuruhúke kutí'inoke ítévoti. ²⁵ Vo'oku ítínoe kutí koeti su'úso yómoti píhoheya yanekóyoke. Itea kó'oyene kiríkopone píheheyi, koane hekópotine Jesus, enepone éxoti kátarakeopi, ínuxínopitínoe kuteâti koeku únati koyónoti su'úso, enepone kókoyono kixóixopitínoemaka ikéneke.

3

Enékeake Péturu ne ko'ímati yoko koyénoti

¹ Itínoe sêno ko'ímati, kuteâti yunzó'inoameku ne po'ínuhiko xâne, énomonemaka koéneye ra yunzó'inopinoo. Hako kepayásokinova ne íme, itea tíya, maka enepo áva xepákukenoe apêti íma ákoti akutípo emo'u Itukó'oviti, ítúkapu vo'oku kixeku ítíkivo kutí'inoke kutípotimo Itukó'oviti, ákoti yokonókoa ápeyea yihó'inoa, ² vo'oku noixoátimo ne ponóvoti kixeku ítíkivo, yoko ítíkivo koati teyoti íma. ³ Koane enepone iyéyonevo, ítínoe sêno, ako apásika ítúkeovo koekúti kuteâti koati uhé'ekoti ikéhi yoko iké'ítukexi iyoyónevoti ôro, koánemaka uhé'ekoti ípevo. ⁴ Itea hane ítíka kouhé'ekopiti ítípeno. Vo'oku enepone úhe'ene sêno kuteâti asako omíxone koane ítípanevo, ákomo uké'eyeaku nê'e. Yoko énomonemaka ínixo Itukó'oviti yupíheovo unáko. ⁵ Énomonemaka ítúko exókeko ne senóhiko teyoti Itukó'oviti mekúke, enepohikone apétimaka kúxoixone xoko Itukó'oviti. Aínovo ákoti kapayásakinapu íma koane teyoâti. ⁶ Énomone koéneye Sâra, yeno Ábraum mekúke. Koati kutípoti íma nê'e. “Unaém” kíxoa. Epó'oxo kuteâti kixoku ítúkeovo ne Sâra, énomonemaka kénenoeye koeku péni kixeku ítíkivo, koane ákoyea pikene ya uhá koeti tiú'iti koekúti simópiti.

⁷ Kene ítínoe hóyeno koyénoti, konókoti yéxi ítípa'iki yíno ya koeku kemúxoneyikoko, puyakóvatimaka yokóvo ákoyea akútea xunako hóyeno ne sêno, koánemaka vo'oku kutikokó ké'iyínoe ítíkivo ko'ipârati ne apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti ya hána'iti seánakopike. Énomone yákoeneye, maka hákone itopâti ne yorásauna.

Konókoti ákoyea kapáyasakinapukoko ne hokoti Jesus

⁸ Tumúneke únzexea ra yúndoe, hara injíko'okopinoo: Ópoeane yónoku iséneu ikéneke Kristu ákoti ihaxákeakaka iséneu, koane yokóseanakoko. Hákomaka motovókoko yokóvo. Itupa'ii íxekaka, koane hákomaka kepayásokinovokoko. ⁹ Hako ítíkópinoa ésa'i áva vaheréxinopiti ítuke ítukovo yúho, itea ítíkapina únati, vo'oku énomone kahá'ainopinoo Itukó'oviti, iháxikinopikenoemaka héki. Énomonemakamo kutí'inoke nemukópoti únatinoo koekúti ukeâti ya xokóyoke, ¹⁰ kuteâtimaka koêku ne yutoéti emó'uke Itukó'oviti xoko kó'iyeeaku:

“Enepone xâne kahá'ati unátiyea kóyeku yara kúveu mêm koane elókeyea okóvo ítukovo káxe, konókoti éxea sayá'ikoepa yúho, maka hákone vaheréxo emó'u xapa xâne, koane hákonemaka ipuhíkea semekénovo'iti pahákuke. ¹¹ Konókotimaka ahíkuxeova ne vâhere kixovókuti koane ítúkea únati. Konókotimaka opósikea óvoheixea kásatike isoneúti, koane kóxuna'ixeovo ítóponea. ¹² Vo'oku anéko uke Itukó'oviti koyonoâti ne ponóvoti kixoku ítúkeovo, koane usó kóyemaka kámokenoyea koêkuti

épeponehiko xokóyoke. Itea ako aúnnati isóneneunoa Itukó'oviti ne itúkoti váhere" kôe. *Sâramu 34.12-16*

¹³ Itukovo yixóvotexo itíki únati, ápeikopo motovâti koésayu'ixeopinoe? ¹⁴ Muhíkova áva ikoítotonopiti kotíveti vo'oku itíki únati, kóyeane mo unátiyea kèku ikéneke Itukó'oviti. Hákonokopo pikéa. Hákomaka pipokéxo iséneu vo'ókuke, ¹⁵ itea kirí'akapunoe Kristu, perexoâti itúkeovo énomone exó kèku. Usó yákoyemaka yéxoki uhá koeti xâne epemó'ikopeati ápeinoke ne kuxonéti kíxoixone xoko Vúnae, yéxone kousokeovomo. ¹⁶ Itea konókti itipa'iki yane yimópíke, koane yéxokivo itíkivo teyoti po'ínuhiko. Konókotimaka sasá'iyea iséneu, yexoâti ákoyea itikaheapu nonékuke Itukó'oviti. Yanê'e, enepo áva itukóheoti kèku koyúhóti itíkivonoe váhere xâne, hána'itimo téyapana vo'ókuke ne únati kixeku itíkivo koeku héki Kristu. ¹⁷ Vo'oku unatíne íkeitoponikono kotíveti vo'oku únati ílike, itukápxo énomone ne ahá'inopi Itukó'oviti, yane itúkeovo keítóponovoti kotíveti vo'oku ápeyeva váhere ílike. ¹⁸ Yoko énomonemaka koéneye Kristu yaneko ivókeovoku. Yoko poéha ivókovo. Koati úsotine itukéti ne ílike. Ákone káyuixa poréxopea ésa'i pahúnevo úti. Koati ponóvoti kixoku itúkeovo nê'e, ivokínovati ne ákoti oponóvo ílike, mihe'ókinovitimaka voxéne vahí'okeovo Itukó'oviti. Kaná'uti ivókeovo yanekóyo koeku itúkeovo xâne yara kúveu mêm apéti mûyo kuteátimaka úti, itea exépukopo ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ¹⁹ Koatímaka xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti véko yaneko píheakumaka xapa ivokínevotihiko. Énomone yaneko ikámoponamaka Jesus ne áha koyúhopoinoahiko yane óvoheixokuhiko xoko ákoyeaku omótova ipúhíkopea. ²⁰ Yoko enepohikonekóyo, aínovone ákoti akutípo yuhu Itukó'oviti nóvo, akô'o imáxapa Itukó'oviti kúxoixea kuríkopeahiko váhere ílike ya kaxénake Nôe, enepo itukóa ne hána'iti vatéke, kayápaé úne mekúke. Ako axú'ina xâne itóvoti yanekóyo yane vatéke. Póhu oitu koe itévati ne vaherévokoti koeku iyápakea yane éno úne. ²¹ Yoko enepone kixoku koíteovokonohiko, koati kixo'ékinoviti áhikeovo xâne ikéneke Kristu, kuteáti koeku enepone kesása'ikikono kó'oyene. Itea enepone kasása'ikeokono uti kó'oyene, haína ne ihómuyo koxé'u úti, itea koati kixo'ékoti vépemeane Itukó'oviti kasása'ikopea visóneu vo'oku ílike Jesus Kristu exepúkopo ukópea xapa ivokóvoti. ²² Yoko píhopóne Jesus vanúkeke, éxopeke Itukó'oviti ovópo, koeku itúkeovo hána'iti kapáyasokone Itukó'oviti, koane éxea koeku ánjuhiko koane uhá koeti po'ínuhiko payásoti yoko tutíyehiko apéti xunáko pahúke, koékuti pahúkoku.

4

Inámati kixoku itúkeovo ne hokoti Jesus

¹ Vo'oku koítoponeovo kotíveti ne Kristu koxé'uke, énomonemaka ákoeneye iséneu usó kéyeyi keítoponivo kotíveti, kuteáti koeku Vúnae. Vo'oku koékuti koítóponovoti kotíveti koxé'uke, ákone síkovó ákoé pahunévotike. ² Énomone yákoeneye, koékukomo yóvi yara kúveu mêm, maka hákone itikóa ne váhere úhepune miúyo, itea itúkapune ahá'inopi Itukó'oviti itíko. ³ Vo'oku enóne itíki váhere yanekóyo, kuteáti itúkovo ne xâne ákoti éxa Itukó'oviti. Énomone ne síkovó ké'iyi itíki váhere úhepune miúyo, yoko kepíneyi xâne ákoti itukapu koati míxone, koáne ne kehínyí yoko pepokehí kíxi itíkivo. Kúteanemaka ne yetorehí ké'iyi xapa ayuíti vo'oku yemoko kumá'am, koáne ne po'í itíkovo yupihóvoti ákoyea aúnnati koeku héki hokonéti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti. ⁴ Koati vo'oku ákoyeane yakáha'ine po'ínuhiko xâne koetíneye ílike, enepone

yuixóvoti itúkea uhá koeti kó'iyevokoku koekúti ákoti aunáti, ene poé'ainopinoe isóneuhiko, koane ihákeopinoe vo'ókuke. ⁵ Itea konokoâtihihikomo yumópea Itukó'oviti, enepone exókopoti yonópoku uhá koeti xâne, kúteane ne ávoti ivakápu koánemaka ne ivokóvotinehiko. ⁶ Énomonemaka kutí'inoke koyuhóvoti ne inámati ihíkavoti koyúhoti koeku Jesus xapákuke xâne ivohíkovotine, enepone inuxópinoviti, motovâti itúkeovo xoko Itukó'oviti ópo ákotinemo hunókoku, upánini kónokea vékea pevóti inúxotike, kuteâti koeku uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

⁷ Ye'ékone hunókoku uhá koeti koekúti. Itikapuikopo éxoti kixoku itúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hákomaka kutí kē imokoo koyéti, itea itúkapu iyukóvoti iséneu, motovâti itíki orásaum. ⁸ Yoko enepone koati nékone ké'iyi ya uhá koéti, énomone ákoyea omótovokoko yokóvo ákoti itíkaheapu. Vo'oku enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, ramápu'iko ákoti yumaxápu kálihunoe koekúti mani kutí'inoke poe'aínokokoti visóneu. ⁹ Usó yákyoenoe kétaraki koêkuti simópiti yóvokuke, ákoti kepahákapa. ¹⁰ Enepone íparaxeovike Itukó'oviti yéxone itíki itúkeke, iké'itukexa motovâti hivó'oxikoko ikéneke Kristu. Yane itimo koati únati ovoxe Itukó'oviti, éxoti ikó'itukexea íparaxeopike, enepone ákoti tópi kó'iyevokoku exóneti íparaxovike Itukó'oviti ya hána'iti seánakovike. ¹¹ Enepone ko'ipáрати éxea koyúhoyea emo'u Itukó'oviti, konókoti itúkeovo kuteâti kouhupu'ikinovike Itukó'oviti ne koyúho. Enepone ko'ipáрати huvó'oxea po'ínuhiko xâne, konókoti itúkeovo ya xunákoke Itukó'oviti itúkea. Yane ihayú'ikokonotimo Itukó'oviti ya xoko Jesus Kristu ya uhá koeti koekúti. Yoko énomoneoxo motokêa itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, payásoti ya uhá koéti, ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hána'iti itópoinovike ikéneke Kristu ne vékea úti tiú'itike koekúti

¹² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hákonoe poe'aínoa iséneu enepo víka tiú'itike koekúti, kuteâti koeku ohone koati kótuti yúku oro'ókopitinoe. Koati simínoti hixópeovi. Hako iyipáxova kutí'iyea ákoti itukapu vékoku ne uhá koeti úti. ¹³ Ya koêkuni poe'aínoa iséneu, yusikóne elókeyea yokóvo vo'oku kehá'ineyi Kristu, kuteâti nóvo véko kotívetike koekúti. Yane yupihóvotimakamo elókeyea yokóvo yaneko káxe kouárapu'ikeokonokumo itúkeovo hána'iti ihayú'iuti ne Kristu. ¹⁴ Itukapu apéti koemóke'epitinoe vo'oku héki Kristu, ako yuvâti. Koati únati kêku vo'ókuke ne êno ihayú'iuti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ovo'ó koépitinoe. ¹⁵ Itea ako omótova itúkeovo vo'oku képeki po'ínu xâne vikínoke tiú'itike, áko'o itukovo vo'oku yoméxi, áko'o vo'oku ápeyeya váhere ítike, áko'o vo'oku yopósiki yéxi koekúti xoko po'ínuhiko xâne mani ákoti omotóva yíxivoa. ¹⁶ Itea itukovo vikoti tiú'itike koekúti vo'oku héki Kristu, hako tíyo, itea ihéyu'ika Itukó'oviti koeku itúkeovo Kristu héko.

¹⁷ Vo'oku simóvone kaxena hixópeokono úti ya tiú'iti koekúti, uti xanena Itukó'oviti. Yoko itukovo turixóvoti xoko úti, uti kutípoti Itukó'oviti, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípoa ne inámati ihíkavoti ítuke Itukó'oviti? ¹⁸ Epó'oxo itukovo konokoâti vékea uti tiú'itike koekúti, uti koítovone Itukó'oviti, uti ponóvoti kixoku itúkeovo ikéneke, námeamo ákoeneye hunókoku ne xâne ákoti akutípoa Itukó'oviti koánemaka ne xâne vaheréxoti ítuke?

¹⁹ Énomone ngó'ino, enepohikone xâne vekoti tiú'itike koekúti ya ahá'inoake Itukó'oviti, yusikóne kuri'okopeovo Itukó'oviti, enepone pahúkoti ápeyeya uhá koeti koekúti, enepone motokeâtimaka kúveovokono, koêkumaka yuíxeovo itúkea únatinoe koekúti.

5

Nókone itúkea ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti

¹ Kó'oyene anéye injíko'okoake ne inuxínotihiko ítuke Itukó'oviti xepákukenoe, vo'oku undímaka inuxínoti ítuke Itukó'oviti, koane koati noinojáti yaneko koitóponovo kotiveti ne Kristu, epó'oxo ngaha'inepoatimakamo yaneko káxe koúrupu'ikeokonokumo itúkeovo êno hána'iti ihayú'uti. ² Itínoe inuxínoti ítuke Vúnae, enepone xanena Itukó'oviti yáko iníxinoke, enepone kuti koeti su'úso oposíkoti koyonoáti, hivá'axa koukoponeovo ikéneke Vúnae. Haina vo'oku pohu itúkeovo itíkovo, hainámaka mítatahí keyétike, itea itíka ya usó kéyeyi, kuteátimaka ahá'inopi Itukó'oviti itíki. Hákomaka itukóvo vo'oku itúkeovo nemúkope tiúketi, itea itíka vo'oku usó kéyeyi itíki ítuke Itukó'oviti. ³ Hákomaka kepayásokovo, kehá'ati itíkivo pahukoáti ne pónepike Vúnae iníxinoa ítukeke, itea itíkavu xâne motováti hókeokono kixoku itúkeovo ya xapákuke po'ínuhiko kutípoti Jesus, enepohikone hivó'oe ikéneke Vúnae koeku iníxinoa. ⁴ Yoko enepo aukápapu ne Inuxínoviti koati payásoti ya uhá koeti po'ínuhiko inuxínoti xâne ítukeke Itukó'oviti, apêtimo kuti koeti koati uhé'ekoti kôroa, némoepo, ákotinemo ipúpa'ixeaku, yupihóvotimaka unáko.

Po'ínuhiko ixíko'okoake Péturu ne hokoti Jesus

⁵ Kó'oyene anéyemaka injíko'okopike, itínoe inámatiko xâne. Hako kepayásokinova ne xuvé'eti ya itíke, itea tíyahiko. Énomonemaka ákoeneye ákoyea kepayásakinapukoko, vo'oku okópa Itukó'oviti ne kapayásokovoti, itea kóseana ne ákoti kapayásakapu. ⁶ Hákoikopo kepayásokovo itea ikélihuxapu opékuke xunako pe'u vo'u Itukó'oviti, ínamo kapayásakapi simapúne koati kaxéna. ⁷ Kirí'aka Itukó'oviti ne uhá koeti yónoheixoku iséneu, vo'oku itínoe kátarae. ⁸ Itíkapumaka éxoti kixoku ítúkea isóneu ya uhá koeti koekúti. Hako kuti kē imokoo koyéti, itea itúkavu iyukóvoti ne iséneu vo'oku enepone Ndeápu, yanáne, anéko xíririkuke ayákukuixeopinoe, kuteáti koeku líyaum ixomo ené'ixovo oposíkoti nika, kahá'ati íkorokeopi. ⁹ Konókoti yokópi ya títiu kéyeyi kívivo Itukó'oviti, yexoáti ákoyea péhuxapu víki tíu'itike koekúti, itea itúkeovo vékokunemaka po'ínuhiko úti xoko Kristu kurivókokoxovotine xâne po'íkehiko poké'e. ¹⁰ Yoko Itukó'oviti, enepone úkeaku uhá koeti seanákoti, enepone ihaxíkopitimaka ya xoko Kristu kehá'ineyi ya natíxokuke ítúkeovo hána'iti ihayú'uti ákotinemo hunókoku, ikénepoke víki tíu'itike koekúti ákoti koati umó'iyea, porexópitinoemo itíkivo úsotine yoko títiu koyéti ikeneke, koane koxunákopitimo yoko koxuhévekopitinoemakamo ikéneke. ¹¹ Itúkavu énomone payasó úkeke uhá koeti koekúti ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókoku yútoe Péturu

¹² Enepora kalihú koeti yúndoenopinoe, évengoa xoko Síla, enepone po'ínu úti xoko Kristu, íninjone ítúkeovo koati motováti kúveovokono ikéneke Vúnae. Yundóxinoake rá'a, ngaha'áti ngouhepekoepa ne iséneu ikéneke Kristu, koane ngoyúhoinopinoe ítúkeovo kaná'uti seánakovi Itukó'oviti ra yúndoenopi. Énomone yávaheixa ákoti yaukápapu ikíni.

¹³ Enepohikone xâne noívoemaka Itukó'oviti kuteáti itínoe, enepohikone íhae pitivóko ínzaunopinoe Mbabilonea, yúhoikopinoe. Koane yúhoikopinoemaka Márku, enepone kuti ngíxone nje'éxa ikéneke Itukó'oviti. ¹⁴ Yíhaikaka, siunoné kixekókoti kuteáti kixókokoku yúhoikeokoko úti tokopókoko úti, imeátinoe sasá'ikoke iséneu, itínoe kopo'ínukokoti xoko Kristu.

Itúkapu úhpetike isoneûti yóvoheixo, uhá ketínoe kutípoti Kristu.
Hunókokune.

2 PÊTURU

Pí'ape koyuhópeti páhoe Pêturu

Enepora koyuhópeti, yutóxinoake Pêturu, koati okópoti ihíkavoti ákoti akaná'u itohíneoti xapákuke hokotíhiko Jesus.

Ápe xâne kaxénake Pêturu ihíkaxoti imokóvokutike ákoyeamo aukápapu ne Jesus. Itea éxokoa Pêturu ne kutípotihiko Jesus itúkeovo vo'oku yupíheovo ákoyea ímaxapa Itukó'oviti kúxoíxea ne xâne kutípea Xe'éxa koane kuríkoepa ne pahúnevo ko'ókorinoke aukopeovo Jesus.

Enepohikoneko xâne kopoe'akoti ihíkaxea, aínovomaka koesáyu'ixoti kixoku itúkeovo, yuixóvoti itúkea váhere úhepune mûyo, koane koésayu'ixea isóneu po'ínuhiko xâne vo'ókuke. Koyúhoa Pêturu ipíhóponeamo Itukó'oviti ne xâne kuteáti. Ixíko'okoamaka Pêturu neko kutípotihiko Jesus kóxuna'ixeovo ikéneke Vúnae, koane itúkeovo kuri'ókovatihiko tukú koeti aukápapu ne Jesus, motováti itúkeovo sasá'itihiko nonékuke Itukó'oviti yaneke káxe aukápapune Jesus.

¹ Yundóxinopinoo, undi Simaum Pêturu, undi ovoxe Jesus Kristu koane páhoemaka koyúhoyea emó'u xapa xâne. Mbahúkinopeaneo ra koyuhópeti, itíneo kuvóvoti Vúnae kuteátimaka úti, inixeátinoe itúkeovo koati hána'iti itópoinopike ne kívivoa, kuteátimaka koeku vínixone yane kúveova úti. Koati vo'oku ponóvoku ne ítukeinovi Itukó'oviti, enepone kuvóvone úti, yoko Jesus Kristu, Koitóvoviti, kó'inokeneye. ² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakopí yoko úhepeti isoneúti ukeáti xokóyoke, ya koeku yukóponi yéxi Itukó'oviti koánemaka Vúnae Jesus.

Ahá'inoa Itukó'oviti ne xâne koeku itúkeopeovo xe'éxapone

³ Kóusokinooea Itukó'oviti ya hána'iti xunáko ne uhá koeti nókone úti ikéneke, motováti ápeyea inámapoti koépoku úti ikéneke, koane motovátimaka vitúkeovo xâne teyoáti ya uhá koeti vekoku úti. Kó'inokeneye, koati vo'oku véxea Itukó'oviti, enepone ihaxikoviti hókea úti, kaha'aínovitimaka vitúkeovo éno hána'iti ihayú'iuti kuteáti itúkeova. Koati kousókinovitimaka uhá koeti nókone úti ikéneke, motováti ápeyea vitípanevo kuteátimaka itípanevo. ⁴ Koeku kó'iyeaneye, anéye yuhó'novi Itukó'oviti, koati yuhóti ákoti aukápapu ikéne yupihóvoti unáko, yupihóvotimaka vínixea hána'iyea ne itópoinovike. Koati vo'ókuke neko yúho ákoti aukápapu ikéne, kutí'ino apéti xoko úti itípanevo kixóvoku ne Itukó'oviti, kutí'inokemaka viteóvati ne vaherévokoti yara kúveu mêum koesáyu'ixoti xâne, enepone uhá koeti kó'iyeevoku váhere aha xâne itúkea.

⁵ Kéxuna'ixapuikopo ikéneke Itukó'oviti, maka xané íxane itípanevo ne kívivo Itukó'oviti. Kene ne itípanevo, xané íxanemaka ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti. ⁶ Kene ne kaná'uti exóneti íhae xoko Itukó'oviti, xané íxanemaka ne yéxi seyá'ikopivo. Kene ne yéxi seyá'ikopivo, xané íxanemaka ne ákoyea kemúya'ika iséneu héki Vúnae. Kene ne héki Vúnae ákoti kemuyá'ika iséneu, xané íxanemaka ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo. ⁷ Kene ne tíyi Itukó'oviti ya uhá koeti kixeku itíkivo, xané íxanemaka ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko úti xoko Jesus. Kene ne kutí kixi koati pe'ínu ne po'ínuhiko kutípoti Jesus, xané íxanemaka ne ákoyea omótovo yokovo uhá koeti xâne. ⁸ Vo'oku enepo akoéneye kixeku itíkivo, epó'oxo enepo keukápana ké'iyineye ikéneke Vúnae, ákomo itíkapu xâne ákoti ítone ítukea koane ákotimaka ého

ikéneke. ⁹ Itea enepone xâne ákoti akoéneye, kutí koe komítiti. Poéhane ákoti ahikápu ínixo, epó'oxo inótovane okóvo sasá'ipeane ne pahúnevo yanekôyoke.

¹⁰ Yapásikaikopo inamá'axoyea yixóva ra koekútihiko, itínoe mbo'ínu xoko Vúnae, motovâti í'yuse kóyeyea itíkivo koati iháxiu Itukó'oviti hókea, koane noívokoemaka yonópea xokóyoke. Enepo yakoéneye, ákomo itévokiviku hó'eke úti. ¹¹ Epó'oxo énomonemakamo kutí'ino yupihóvoti unátiyeamo kêku sípa natíxokuke Vúnae Jesus Kristu Koitóvoviti, enepone ákotinemo hunókoku natíxea.

Yutóxinoake Pêturu ra koyuhópeti

¹² Énomone kutí'ino usó ngoyêti ixómoyea ngoyúhoinopeano ra koekútihiko, motovâti ákoyea inátapa yokóvo, upánini yéxoa kaná'uko ne ihíkavoti némoenenoe, koane títiu kéye ákoyea kiríka héki. ¹³ Koêkuiko ámbeyea yâye yara kúveu mêum, koati ininjôâti itúkeovo ponóvoti ngóyukea iséneu, nzuvo'óxopitinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko. ¹⁴ Vo'oku énjaoya yé'exeovone imbúhikopeaku yara kúveu mêum, vo'oku kouhupu'ikinonoane Vúnae Jesus Kristu. ¹⁵ Koati ngoxuná'ixovoti nzuvó'oxeopinoe, maka ákoyenemoye puyákoponeova yokóvo uhá koêti ra koekúti ike mbihópine xoko Itukó'oviti.

Koati kaná'uti ra emo'u Itukó'oviti

¹⁶ Yoko enepo koyuhó'inopeano úti, úndi yoko nza'ínehiko, koêku ra hána'iti xunako Vúnae Jesus Kristu yoko aukopovopemo, haina koyúhote uti ihíkavoti itúkohiu xâne ya éxeako itea, koati noíxone vúke nê'e itúkeovo koati hána'iti ihayú'iyuti. ¹⁷ Vo'oku koati Itukó'oviti, Há'a, kapayásokoa exókoviti itúkeovo éno hána'iti ihayú'iyuti yaneko inú'ixeaku emó'u xoko óvoku vanúkeke ákoti kuteâti úhe'ene. Énomone ne yúho koêti: “Eneporâ'a, énomone Nje'éxa ákoti omotóva ongóvo, porexónuti hána'iti elókeko ongóvo” kôe. ¹⁸ Kámoa úti neko emo'úti inú'ixoti vanúkeke yaneko kaha'ínea úti ne Vúnae yane sasá'iti vóvoheixoku óukeke ne hána'iti mopôhi.

¹⁹ Énomone kutí'ino iyúseoti motó'iyevoa kutípea úti ne yuho porófetahiko mekúke koyuhóati koêku ne koekútihiko simóvotivine kó'oyene. Yoko koati únatimo kékunoe iveváki yúho, enepone kutí koeti yúku kouhupu'ikoti xapa hahákuti tukú koeti simapúne neko káxe aukápapu ne Kouhupu'ikopitinoemo, enepone kutí koeti koêku ne pú'iti hékere xánena ihâroti. ²⁰ Itea inúxoti ya uhá koêti, konókoti yéxinoe ákoyea ápahuina emo'u porófeta yutoxóvoti emó'uke Itukó'oviti itúkoti isoneu kíxone porófeta. ²¹ Vo'oku enepone yutoéti emó'uke Itukó'oviti koyúhote koêku ne ávoti simápu kaxéna, ako ápahuina ukeâti ya isóneuke xâne. Itea ápe (sasá'iti) hóyehohiko éxokoake Itukó'oviti ahá'inoa koyúhoyea, enepohikone kouhupu'ikinoakemaka Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti áha koyúhoyea.

2

Koêkumo ne ákoti itukapu kaná'uti páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u Njû 3-16

¹ Kuteâti koeku ápeyeya xâne mekúke koyúhote ápeyeya kouhupu'ikinoake Itukó'oviti koyúhoyea xapákuke xanéhiko itea ákoti akaná'u, énomonemakamo koéneye xepákukenoe ápeyeamo xâne kuteâti. Itea ôriti iyúseyea koêku ne ihíkavoti íhikaxone itúkeovo iyonópati ipihóponovokutike ne xâne hokoâti. Muhikóvatimo íhikaxeahiko ákoyea akána'u ne Vúnae, enepone porexópioati

ésa'i itúyopea pahúnevo. Yoko énomonemo kutí'inoke simó koatímo ne ipíhóponeokonohiko. ² Enómo xâne hokoâti yane váhere kixoku itúkeovo, enepone sikovó kó'iyea itúkea váhere úhepune múyo. Yoko vo'ókukehiko, enómo xâne koemóke'eati ne kaná'uti kixovókuti hó'e úti. ³ Koane vo'oku ixómoyea ipúpakinohiko isóneu kahá'ayea enó'iyea apeínoati, apêtimo íhikaxeopikeno, itúkohí kixone, kahá'atihiko íteopinoo yoko itúkeopi íhikau. Kutí ketínoemo váneu nê'e, ítonehiko yane ákoti akaná'u yúho. Itea mekúne koúsokinokonohiko ipíhóponeokono ipihópovovokutike. Yoko ákomo íteovaku neko kixópokonokumo.

⁴ Hanemo koéneye kuteâti kíxoaku Itukó'oviti ne ánjuhiko pahukóvoti nóvo ákoyea okóseana. Kúrikoahiko xoko koítóponeovoku kotíveti ika'ó koyêti xoko éno upénoti uhóro ínati haháku, kuxoâti ne káxe éxokopeakumo Itukó'oviti yonópokumo ne uhá koeti xâne. ⁵ Ákomaka okóseana Itukó'oviti ne váherehiko xâne mekúke. Poéhane Nôe koítovo, enepone koyúhoti xapa xanéhiko kónokea pónea kixoku itúkeovo. Yoko koítovamaka Itukó'oviti ne po'i seti koeti xâne yaneko pahukóa koínikea ne kúveu mêmum, koupá'ixoti xanéhiko váhere kixoku itúkeovo. ⁶ Koane heu-heú kíxoa Itukó'oviti uké'exopea neko váherehiko xâne ovâti neko pitivókohiko mekúke iháxoneti Sódoma yoko Ngómora. Poéhane épouxa irikóvo, exókoati Itukó'oviti kíxeanemoye ipíhóponea ne uhá koeti xâne itúkoti váhere. ⁷ Itea koítovo Lô, hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo, íkotívexoatimaka isóneuke kixoku itúkeovo neko váhere xanéhiko ákoti teya Itukó'oviti, enepohikone sikovó koyêtihiko itúkea váhere úhepune múyo. ⁸ Vo'oku koati hóyeno ponóvoti kixoku itúkeovo ne Lô, kotiveâti isóneuke ne kámone yoko noíxone itukovo káxe vo'oku váhere kixoku itúkeovo neko xanéhiko kúrivokoevo xoko ípuxovoku. ⁹ Iyúseoneikopo éxea Vúnae koíteovo xâne teyoâti yane kotíveti koekúti vékoku, koane haxá kíxeamaka ne váherehiko xâne, kuxoâti símeovo kaxena éxokopeakumo Vúnae yonópoku ne uhá koeti xâne. ¹⁰ Áko'oneoxomo ne xâne yuixóvoti itúkea váhere úhepune múyo, koane koekútihiko yupihóvoti ákoyea aúmati, enepohikone ákotimaka teyâ ne payásotihiko ya utíke mani nókone téyeya úti. Aínóvotimaka xâne ákoti kamâ, xúnatimaka isóneu ípihea tumúne koêkuti âha itúkea, koane áhatimaka kapáyasokinovo po'ínuhiko xâne. Ákomaka píka ihákea ne koati hána'iti teyonétihiko, nókone téyeya úti. ¹¹ Muhíkinova ne ánjuhiko, enepone yupihóvoti itúkeovo xúnati koane payásoti ya utíke, ako íxaneye yúho nonékuke Itukó'oviti koyuhoâti motókeyea ipíhóponeokonohiko ne xâne ihákone nekôyohiko. ¹² Itea enepohikone xâne ngxínopike vaheréxoti kixoku itúkeovo, koati kuteâti hó'openohiko íhae hói ákoti isóneu, hokotíhiko koêkuti iyónoaku âha. Yoko kuteati ápeinoke hó'openo íhokeokono yoko koépekeokono, koánemaka nekôyohiko. Koati aínóvotihiko koemóke'eti koekúti ákoti exína isóneu koêku, epó'oxo kuteâti hunókoku ne hó'openohiko namukókono, énomonemakamo koéneye hunókoku nekôyohiko kurikákana ipihópovovokutike. ¹³ Enepone námoepo vo'oku váhere ítuke, harâ'amo, váherexinokonomaka ítuke hunókokuke. Koati úhepétinoahiko itúkea váhere úhepune múyo, muhíkova ya káxe. Enepo aínóvokoxovopinoe he'uxínovonoe níki, puyakóponovomaka yokóvo ivókinovovi Vúnae, kutí koéhiko íhomúyoti koane isayúnevoti híyuke koati sasá'iti koekúti enepo kaha'ínepinoo, koeku itúkeovo xâne ákoti saya'íkeapu itúkea váhere âha kíxeva. ¹⁴ Enepohikonê'e, ako ita noíxea sêno ákoti akahá'a itúkea váhere âha xokóyoke. Ako momí'iyeau itúkea váhere. Koati ahúkotihiko ya ítea po'ínuhiko xâne ákoti koati tiú'iko ikéneke Vúnae. Aínovomaka xâne ipupákinoti isóneu

kahá'ayea enó'iyea apeínoati. Koati motokeâti yonópea ipihóponovokutike. ¹⁵ Aínovomaka itavókeati ne kaná'uti xêne, hokópoti kixoku itúkeovo Mbaláum, xé'a Mbêo mekúke, enepone usó koyêti itúkea váhere motovâti namúkea tiúketi. ¹⁶ Itea sayá'ikokono nê'e yanekôyoke vo'oku váhere itúke. Poréxoa Itukó'oviti ne péyo njuméntu koyúhoyea kuteâti koeku úti, uti xâne. Énomone sayá'ikoa, puinoâti itúkea âha, enepone kutí koeti kixoku itúkeovo xâne ákoti isóneu.

¹⁷ Enephikone xâne ngxione xepákuke, kutí koe uke úne itikóvotine. Kutí koémaka kapási kayápaie xúnati ihunóvoti. Koati kousókinoatine Itukó'oviti yonópokuhikomo xapa êno hahákuti ipihóponovokutike. ¹⁸ Kutí koéhiko koati ahúkoti ya koyúhoyeake, itea ako itópoinoke xâne neko yúho. Itóhiko po'ínuhiko xâne hokópea kixoku itúkeovo vo'oku poréxeahiko sikovó kó'iyea itúkea váhere úhepune múyo yoko koékuti váhere ahápinovo. Yoko énephikone xâne itone, ainóvoti mani ínati ipuhíhikopea xapákuke xâne ovóheixoti pahunévtike. ¹⁹ Itínokonoke nekôyohiko, vo'oku koyúhoinokono ákoyea itopó'oviti, uti xâne, vitúkea koékuti vâha vitúkea. Yoko inípono neko kixotíneye yúho, aínovo xâne kutí koeti akaúti opékuke xunáko ne váhere kixovókuti. Vo'oku koékuti koekúti itó'oviti, uti xâne, uti kutí koeti akaúti opékuke xunáko nê'e. ²⁰ Énomone ngó'ino: Enephikone xâne éxoti Jesus Kristu, enepone Vúnae yoko Koitóvoviti, koane itevóvati ne xunako váhere kixovókuti yara kúveu mêum vo'ókuke, enepo kayúkápapu yane váhere kixovókuti, koati yupihóvotinemoko koékuti hunókokuke ya inúxotike. ²¹ Vo'oku unatíne ákoyeanyi éxa koékuti ne kaná'uti xêne ihíxaxoviti ponea uti vítuke, yaneko turíxea hókea ina kayúkópovo ikéneke, itavókopeati ne sasá'iti ihíkavoviti páhoenoviti Itukó'oviti, ihíxaxokonoke. ²² Enephikone xâne koetíneye kixoku itúkeovo, koati kousókoati xokóyoke ne kaná'uti kixonéti koêti: “Káyukopinovomaka tamúku níkópea ne oévo” koáne “káyukopovomaka ne ahiúti kúre komótekexoepovo xapa yomómo” koêti.

3

Koékumo yuho xanéhiko tumúneke káyukopove Vúnae Jesus

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, pí'apene yúndoenopinoe rà'a. Ya uhá koêti ra pí'âti yúndoenopi, ombósiko ngxokoku ixómoyea ngóyukoa ne sasá'iti iséneu koeku nzuvó'oxeopinoe puyákoponeova yokóvo ra koekútihiko, ² motovâti ákoyea inátapa yokóvo yúho neko koati sasá'itihiko porófeta koyúhoti emo'u Itukó'oviti mekúke, koánemaka ne páhoenoviti vitúkea ne Vúnae yoko Koitóvoviti. Énomone ne ihíkavoviti ihíxaxone ápostuluhiko, enepohikone páhoe Jesus xepákuke. ³ Inúxotike, tumúneke símeovomo hunókokoku ra mêum, konókoti yéxi ápeyemo xâne émoketihiko, yuixóvoti itúkea váhere úhepune múyo. ⁴ Haramo koe yúho koémoke'eyea aúkopovepe Jesus: “Koyúhopepo káyukopeovomo. Ná'ikopo? Vo'oku ukeátine iná ivohíkovo neko voxúnoekene, kóyeakone kóyeku ne uhá koeti koekúti kuteâti koékuti iná apê” koetihikomo. ⁵ Kó'inokeneye ne yuhómo, akó'oti akahá'a puyákoponeova okóvo rà'a: Koati mékutine ápe ne vanúke koánemaka ra poké'e. Itea inúxotike, ipúhikea úneke ra poké'e koane yane ítxopeovoku ne úne, ápene ne movó'iti poké'e iná pahukôa Itukó'oviti ápeyema. ⁶ Ákomaka puyákanapa okóvo nekôyohiko uké'exeokono ra kúveu mêum yaneko mekúke koiníko êno úne. ⁷ Kene enepora vanúke koáne ra poké'e apêti kó'oyene, koati hoenáxonoti oró'okeokonomo ya yúku

kuteâtimaka páhoe Itukó'oviti kó'iyeanemoye. Koati kuxokónoti símeovo kaxena éxokeakumo Itukó'oviti yonópokumo ne xanéhiko váhere kixoku itúkeovo, pahukákanahiko yonópea ipihóponovokutike. ⁸ Itínoe mbo'ínu ákoti omotóva ongóvo, ako yusíka inótuyeova yokóvo rá'a: Ya xoko Vúnae Itukó'oviti, kutí koe póhuti mili xoénae ne póhuti káxe. Kene póhuti mili xoénae kutí kôe póhuti káxe xoko Vúnae.

⁹ Haina kóukóponoati Vúnae ne kaxena káyukopovo, enepone koati yuhôti yuhó'inovi yanekóyoke. Haina ko'okôriti itúkea neko yúho, kuteâti isóneunoa po'ínuhiko xâne, itea koati yupihóvoti ákoyea ímaxapa kúxoixepinoe, puvâti ápeyeya xâne pihópotimo ipihóponovokutike, kaha'ainotimaka uhá koeti xâne ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane sasá'ipea nonékuke. ¹⁰ Enepone kaxena aukopovo Vúnae, kutí koetímo símo ne ómevoti. Yaneko káxe, uke'épotinemo ne vanúke xaneâti koati êno hónoti emo'u ipuhókoti. Yoko oro'ókovotimo uhá koeti ovâti ne vanúke. Kúteanemakamo kixoku uké'exeokono ra poké'e yoko uhá koeti ovâti. ¹¹ Koeku kó'iyeanemoye uké'exeokono uhá koêti ra koekútihiko, yusikóneikopo sasá'ieya kixeku itíkivo koane itíkivo teyoti Itukó'oviti ya uhá koeti koekúti, ¹² koêkuikomaka kíxoixopi símeovo ne kaxena Itukó'oviti, yehákoatimaka símeovo koeku yíxivo itíki ahá'inopi. Yoko simapúne neko káxe, uke'éxopatimo yúku heú koeti ovâti ne híyeu vanúke yoko poké'e, koane iturékexotimo uhá koeti vo'oku otúkomo ne yúku. ¹³ Kene úti, uti kutípoti Vúnae, hara kúxo úti ápepeamo inámati vanúke yoko poké'e ovópokuhiko ne ponóvoti kixoku itúkeovo, kuteâtimaka koeku yuhu Vúnae, enepone koati yuhôti ákoti aukáparu ikéne.

Nókone kó'ieya úti koeku kúxoixopea úti ne káyukopovo Vúnae

¹⁴ Énomone ngixínopi, itínoe ákoti omotóva ongóvo, kékuna'ixapu koeku kíxoixi ápeyeakumo ne koekútihiko, maka enepo aukáparu Vúnae, inú'ikapapinenoe ya ákoyea pepáxexapu iséneu ikéneke, ákotimaka ovópiku pehúnevo, koane ákotimaka xâne motovâti koyúhoyea ápeyeya váhere íteki. ¹⁵ Yoko konókoti yéxi ákoinoke ímaxapa Vúnae kúxoixea xâne kutípea, itúkeovo poréxoti xanéhiko oxéne íteova ne pahúnevo, kuteâtimaka koêku ne yútoenopi Poúlu, po'ínu úti xoko Vúnae ákoti omotóva vokóvo. Yoko ainóvoti exóneti póneake Itukó'oviti veínoa kíxeaneye yútoe. ¹⁶ Énomone koyúho ya uhá koeti koyuhópeti, yútoe, kuteâti ra yunzó'inopinoe kó'oyene. Ápe koekúti kali tiú'iti éxeokono kixó'ekone ya xapákuke neko yútoe. Enepohikone koekútihiko, kópoe'akoa xâne ákoti exêa koêku, ákotimaka tiú'iko ikéneke Vúnae, kuteâtimaka kíxoaku kópoe'akea ne po'ínuhiko ihúkauvoti emó'uke Itukó'oviti. Yoko yonópotihikomo ipihóponovokutike vo'ókuke.

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku yéxinoe ra koekútihiko, konókoti kéhianayivo, maka hákone ketávokokono vo'ókuke ne pahukóvoti isoneúti hókone ne xanéhiko ákoti panápu kixoku itúkeovo. Hákonemaka uké'e ne títiu kéyeyi ikéneke Vúnae ákoti kiriká héki. ¹⁸ Itea yapási'ixanoe keúkoponivo yane hána'iti seánakovi Vúnae yoko Koitóvvoti, enepone Jesus Kristu, koane yapási'ixamaka keúkoponivo yéxi nê'e. Itúkapu énomone itukóvo hána'iti ihayú'iuti yara koeku kó'oyene, koánemakamo ya uhá koeti káxehiko keno'ókoti ákotinemo hunókoku.

Koékukone.

1 XUÂUM

Inúxoti karta yútoe Xuâum, páhoe xapa kutípoti Jesus

Enepora koyuhópeti, koánemaka ne pi'âti oko'íkenexoati, víhaxoa “karta yútoe Xuâum”. Ako ipúhika iha Xuâum koatíke yútoe, itea ukeâtinekene “karta yútoe Xuâum” éxeokono. Ápe póhuti Evangelho, enepone inámati ihíkavoti koyúhotei koeku Jesus, yútoemaka Xuâum, koánemaka ne Apokalípisi.

Hara koati áha ne Xuâum koyúhoinovi yara kártana, kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, koane kónokea vóvoheixea ya uhapú'itike ákotine váhere kixoku vitúkeovo.

Yaneko káxehiko yutoxôa Xuâum ra koyuhópeti, ápe xâne ihíkaxoti itúkeovo ainóvoti kixovókuti ákoti asasá'i nonékuke Itukó'oviti, ne uhá koeti koêkuti apêti yara kúveu mêum, koêkuti noíxone xâne koane sípoe. Ya isóneunoakehiko, koeku itúkeovo sasá'iti ne Jesus, ako oxéne ápeyea múyo kuteáti muyo úti, uti xâne yara poké'e, ínapo hako sasá'iko ne Jesus. Énomone ihikaxinohiko neko xâne ápeyea xunáko ne Jesus pohu kuti kó'iyea muyo úti ne múyo, ákoti itukapu koati muyóti kuteáti muyo úti, uti xâne pahukóvoti. Kóhiyana Xuâum neko hokoti Jesus, puinoátihiho kutípea neko ihíkavoti, vo'oku ákoyea itúkapu ukeáti xoko Itukó'oviti, itea itúkeovo ukeáti xoko Okópoti Kristu.

Ápemaka xâne ihíkaxoti ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo ne xâne nonékuke Itukó'oviti koeku ápeyeako yara kúveu mêum, vo'oku yusíkoti sasá'ipeane omíxone, itea kóyeane itúkeovo koêkune xâne hókea váhere úhepune múyo koeku ápeyeako yara kúveu mêum. Yane kuteáti isóneunoahiko, ako apásika kóyuseyea kixoku itúkeovo ne xâne. Enepohikone xâne koetíneye isóneu, sikovó koéne ya pahunévotei, po'okoáti itúkeovo pohúneti omíxone xâne itovómo. Kene koxé'u, pó'okoa ákoyea oxéne sasá'iyea kixoku itúkeovo. “Koati kixovókuti íhaene yáye yara kúveu mêum ákoti asasá'i. Ako oxéne ípokeovo” koeti isóneunoa. Itea éxokovi Xuâum itúkeovo koati pahukóvoti nonékuke Itukó'oviti ne xâne ákoti asasá'i kixoku itúkeovo. Ako oxéne sasá'iyea isóneu yoko omíxone ne xâne koeku váherexea kixoku itúkeovo. Ú'uhapu'i kixínovea yútoe Xuâum kónokea sasá'iyea kixoku vitúkeovo koeku hókea uti Jesus.

Koeku Jesus, enepone Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti, Há'a

¹ Hara yundóxinopinoe koêku ne kóyekutine ápeyea ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra mêum, enepone ominó'oviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone Évekoako Itukó'oviti kouhápu'ikinoviti. Eneponé'e, koati kámone úti koyúhoyea, úndi yoko nza'ínehiko, koane noíxone úti ya vukékuke. Koatímaka komómone úti yoko sipó'oe vo'u úti nê'e. ² Kouátata'ixovone nê'e, eneponeko ominó'ovitimaka inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Noínjoane, koane noíxoanemaka nza'ínehiko, epó'oxo koyúhoane úti koêku ne noíxone úti xokóyoke, koane vetó'okopitinoe koêku neko ominó'oviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone ovóheixotei novo xoko Itukó'oviti, Há'a, enepone koutáta'ixinovovitimaka. ³ Enepone noíxonene úti yoko kámonene úti, énomone koyúhoinopinoe úti, motováti poéhayeane visóneu ikéneke Itukó'oviti ákoti víhaxákeakaka. Yoko enepone kó'iyeaneye visóneu, hane úkea xoko poéhayeane

visóneu xoko Itukó'oviti, Ha'a ûti, yoko xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. ⁴ Yutóxinoake ûti ra koekúti kaha'âti ûti yupihovó kó'iyea elókeko vokóvo.

Enepone sasá'iko Itukó'oviti, koati kuteâti koeku uhapú'iti

⁵ Enepone ihíkavoti kámone ûti xoko Kristu, enepono koyúhoinopikemaka ûti, énomone ne itúkeovo ainóvoti sasá'iti ne Itukó'oviti kuteâti koeku uhapú'iti. Ako hahákuti xokóyoke. ⁶ Enepo vokoyúho poéhapeane visóneu xoko Itukó'oviti ákoti vihaxákea, itea vovóheixoti hahákutike, koati semekékexoti ûti, epó'oxo ako vitúka ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁷ Itea itukapu vovóheixoti uhapú'itike kuteâti koeku Itukó'oviti, koati póhutipone visóneu ikéneke Itukó'oviti ákotine vihaxákeakaka, epó'oxo kasása'ikopane itina Jesus, Xe'exa Itukó'oviti, ne uhá koeti pahúnevo ûti.

⁸ Enepo vokoyúho ákoyea pahúnevo ûti, koati vaupú'ikopovoti. Áko'omaka xoko ûti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁹ Itea enepono vokoyúhopinoa Itukó'oviti ne pahúnevo ûti, koati motovâti kúveovokono nê'e pónea ítuke, koane kóusokeamo yúho kotúyopinoveamo, koane kasása'ikopinoveamo ya uhá koeti koekúti ákoti aunáti xoko ûti. ¹⁰ Enepo vokoyúhoa ákoyea pahúnevo ûti, koati koyuhoâti ûti itúkeovo semékenovo'iti ne Itukó'oviti, epó'oxo áko'o xoko ûti ne vitúkea emó'u.

2

¹ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Kristu, yundóxinopeakenoe ra koekútihiko maka hákone pehukóvo. Itea enepono áva xâne pahukóvoti, anéko epemínoviti xoko Ha'a ûti íhae vanúke. Énomone ne Jesus Kristu, enepono ponóvoti kixoku itúkeovo. ² Énomone kasasá'ikopovi ya pahúnevo ûti. Yoko haina póhutine pahúnevo ûti, itea anêkomaka xunáko kasása'ikopea pahúnevo uhá koeti xâne yara kúveu mêum.

³ Hane véxea vitúkeovoxo xâne éxoti Itukó'oviti, enepono vitukâ ne páhoenovi. ⁴ Enepono xâne koyúhoti éxea Itukó'oviti itea ákoti itukâ ne páhoenovi, koati semékenovo'iti nê'e, epó'oxo áko'o ya xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti ukeâti xoko Itukó'oviti. ⁵ Itea enepono xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti, koati heu-heú koeti kóusokeovo ya xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti. Hara véxea vitúkeovoxo xe'éxapone Itukó'oviti: ⁶ Enepono xâne koyúhoti óvoheixea inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, konókoti pónea kixoku itúkeovo kuteâti koeku Kristu.

Pahúkovi Itukó'oviti ákoyea omótovo vokovo po'ínuhiko xâne

⁷ Itínoe ákoti omótova ongóvo, haina inámati koekúti ra páhoenovi Itukó'oviti vitúkea yara yúndoenopinoo. Énomone ne kúxoti páhoenovi Itukó'oviti, kémone ukeâti iná kitipónoe Kristu. Enepono kúxoti páhoenova Itukó'oviti ne xâne itúkea, énomonemaka ne kémone yanekóyoke. ⁸ Itea kóyeane itúkeovo inámati yara yúndoenopi, kuteâti koeku iyúseyea xoko ítukeinovi Kristu, koánemaka ya itíkovo, vo'oku tumúne yóno uké'eyea ne hahákuti koeku uhapú'iyea ne koati kaná'uti uhapú'iti.

⁹ Enepono xâne koyúhoti vékea uhapú'itike, itea puvoti po'i xâne, koati hahákutike ovó'iko tukú koeti kó'oyene. ¹⁰ Itea enepono xâne ákoti omótovo okovo po'ínuhiko, koati uhapú'itike óvoheixo, epó'oxo ako ápahuina koekúti ya xokóyoke ikorókoti po'i xâne. ¹¹ Kene ne puvoti po'ínu, hahákutike óvoheixo.

Koati énomone ixomo véko. Ákomaka exa yónoku vo'oku kutí kôe komítiti koeku vékea hahákutike.

¹² Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku sasá'ipeane pehúnevo vo'oku ítuke Kristu. ¹³ Itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopi vo'oku yéxi neko kóyekutine ápeyea ukeáti tumúneke ápeyea ra mêum. Itínoe inámatiko xâne, yundóxinopi vo'oku koati iteáti seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, yundóxinopinoe vo'oku yéxi Ha'a úti íhae vanúke. Keánenoe, itínoe úsotine hóyeno, yundóxinopinoemaka vo'oku yéxi ne kóyekutine ápeyea ukeáti tumúneke ápeyea ra mêum. Kene itínoe inámatiko xâne, yundóxinopinoe vo'oku xúnati ne iséneu ikéneke Kristu, koane koati óvoheixokune iséneuke ne emo'u Itukó'oviti, epó'oxo íteanoe seyá'ikopivoa ne Ndeâpu.

¹⁵ Hako itikovo xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, koánemaka ne kixovókutiya. Vo'oku enepone xâne ákoti omotóva okóvo ra kúveu mêum, áko'o xokóyoke ne ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti. ¹⁶ Vo'oku uhá koeti koekúti yara kúveu mêum, kuteáti koeku váhere úhepune muyo xâne, koane íyovevo úke, koane kahá'ayea koekúti kutí'inoke kapayásokovoti, haina ukeáti xoko Ha'a úti íhae vanúke, itea koati íhaene yáye yara kúveu mêum. ¹⁷ Yoko enepora kúveu mêum, koánemaka ne uhá koeti kuteáti váhere íyovevo xanéhikoya, uké'etimo. Itea enepone xâne itúkoti ahá'inoa Itukó'oviti, ákomo hunókoku ovópea xoko Itukó'oviti.

Okópoti Kristu

¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, ye'ékone hunókoku ne uhá koeti koekúti. Kémoanenoe símeamo ne iháxoneti Okópoti Kristu. Yoko anéyene kurí'uxeovo ne xâne okópoti Kristu. Énomone véxinoa yé'exeovone hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁹ Yoko enepohikone xâne okópoti Kristu, aínovo ipuhíkopeati xapákuke úti, uti hokoti Kristu, itea haináhiko koati kaná'uti po'ínu úti xoko Kristu nê'e. Eneponi itukápaxo, maní anéyetiko xapákuke úti. Itea ipúhikopinokéhiko, motovâti iyúseyea ákoyea ápahuina po'ínu úti xoko Kristu xapákukehiko.

²⁰ Kene itínoe, koati ike'íparaxokonoatine ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Énomone uhá ké'ino yéxi ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ²¹ Haina yundoxínopitinoe vo'oku ákoyea yéxa ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, itea vo'oku yéxi, koane vo'oku yéxi ákoyea ápahuina semekénovo'iti ukeáti ne kaná'utike kixovókuti.

²² Énjakapea itukóvotiye ne semékenovo'iti? Énomone ne koyuhoáti ákoyea ítúkapu Jesus ne Mésiya, páhoé Itukó'oviti koíteovo xâne. Énomonemaka ne okópoti Kristu, enepone koyuhoáti ákoyea ítúkapu kaná'uti ne Itukó'oviti koánemaka Xe'éxa. ²³ Uhá koeti koyuhoáti ákoyea ítúkapu Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, áko'omaka ne Itukó'oviti ya xokóyoke. Itea enepone koyuhoáti ítúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, anékomaka ítúkeovo'iti, Ha'a úti, xokóyoke.

²⁴ Konókoti óvoheíxea iséneuke ne ihíkavoti kénone, ukeáti iná kitipôa. Enepo aváheíxa iséneuke nê'e, yovóheixotimo inámapotike apéyeati ukeáti xoko Xe'exa Itukó'oviti yoko xoko Ha'a úti íhae vanúke. ²⁵ Yoko enepone koati yuhôti koyúhoinovike Kristu ákoti aukápapu ikéne, hará'a, vópeamo xoko Itukó'oviti ákotinemo hunókoku.

²⁶ Enepora yúndoenopinoe, koati koyuhoáti koêku ne xâne kahá'ati kátavoepinoe. ²⁷ Itea anéye keúhupu'ikikono ukeáti ne Sasá'iti Omíxone

Itukó'oviti, páhoenopinoe Kristu, ákoinoke okónokovo po'i ihíkaxopiti. Enepone keúhapu'ikikono vo'oku ihíhexikonoke koeku uhá koêti ra koekútihiho, koati kaná'uti koane haina semekénovo'iti. Énomoneikopo yakútipo, kuteâtimaka koêku ihíhexikonoke.

²⁸ Kó'oyene itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, konókoti itúkeovo inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu yóvoheixonoe, maka hákonemo píkone úti yaneko káxe aukápapu, koane hákonemakamo teyínoké úti, enepone mani kutí'inoke he'oneôvati úti. ²⁹ Koeku yéxi itúkeovo koati ponóvoti kixoku itúkeovo ne Kristu, konokoâtimo yéxi itúkeovo ikó'inamaepomaka Kristu ne uhá koeti xâne ponóvoti kixoku itúkeovo

3

Koêku ne Itukó'oviti koane ikó'inamaepo

¹ Itíkina iséneu koeku hána'iko ne ákoyea omótovoti okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti, víhaxinokonoke xe'éxapone. Yoko koati kaná'uti vitúkeova. Hane ákoino éxa xanéhiko yara kúveu mêmum vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti, vo'oku ákoyea éxahiko Itukó'oviti. ² Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koati kaná'uti vitúkopeovo xe'éxapone Itukó'oviti. Yoko avo iyúsea ne koépokumo úti seâpa úti ya xokóyoke, itea enepo aukápapune Kristu, véxoa kutipasí koépeamo úti, vo'oku koati noixópatimo úti kuteâtimo koeku kixóvoku nê'e. ³ Uhá koeti xâne apêti kúxone xokóyoke noixopeamo Kristu, koati yuixóvoti pónéa kixoku itúkeovo, maka itúkapune sasá'iti kuteâti koeku itúkeovo sasá'iti ne Kristu.

⁴ Itea uhá koeti xâne pahukóvoti, koati vo'oku ákoyea ituka páhoenovi Itukó'oviti pahúkinovo. Yoko enepone pahúkeovo úti, uti xâne yara poké'e, énomone ne ákoyea vitúka ne páhoenovi Itukó'oviti. ⁵ Yéxoamaka itúkeovo kotuyôpoti pahúnevo úti simínoké ne Kristu yara kúveu mêmum. Yoko ako pahúnevo nê'e. ⁶ Uhá koeti xâne ovóheixoti inámapotike apéyeati ukeâti xoko Kristu, ako ávaheixa pahunévotike. Kene uhá koeti ovóheixoti pahunévotike, ako aúrapu'inoa koeku Kristu, koane ákomaka éxa.

⁷ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, hako sikêvo yaúpu'ikikono. Vo'oku enepone xâne ponóvoti kixoku itúkeovo, koati ponóvoti kuteâtimaka koeku Kristu. ⁸ Itea enepone ovóheixoti pahunévotike, koati ovuxe Ndeâpu nê'e. Vo'oku ukeátinekene tumúneke ápeyea ra mêmum, koati pahúkenavoti nê'e. Yoko énomone simíno Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêmum uké'exoponea ítuke ne Ndeâpu.

⁹ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, ákone ávaheixa pahunévotike, vo'oku anêko xokóyoke ne inámati itúkeovo poréxoake Itukó'oviti. Ákone omótova óvoheixea pahunévotike, vo'oku koati xe'éxapone Itukó'oviti nê'e. ¹⁰ Hane éxeokono ne xe'éxapone Itukó'oviti koánemaka ne ovóxehiko Ndeâpu: Uhá koeti xâne ákoti oponóvo ítuke, haina xe'éxapone Itukó'oviti. Kúteanemaka koêku xâne puvoti po'ínu, hainámaka xe'éxapone Itukó'oviti.

Konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo

¹¹ Enepone ihíkavutivi kémone ukeátine inâ kitipónoe Kristu, énomone kónoké ákoyea omótovokoko vokóvo. ¹² Ako yusika kutí kó'iyeya uti Kâim, enepone itúkoti ahá'inoa Ndeâpu yaneko koepékopo âti mekúke. Ná'ikopo koeti koépekino? Vo'oku koati ákoti aunáti kixoku itúkeovo ne Kâim. Kene kixoku itúkeovo neko âti, koati ponóvoti.

¹³ Itínoe mbo'ínu xoko Kristu, hako iyipáxova enepo puvâpi xanéhiko yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. ¹⁴ Véxoa ákoyeanemo vanapa ipihóponovokutike, koane itúkeovo xoko Itukó'oviti vonópomo, vo'oku ákoyea omótovo vokovo po'ínu úti. Itea enepone puvoti po'ínuhiko xâne, koati vekotí'iko xêne yonópoti ipihóponovokutike. ¹⁵ Uhá koeti xâne puvoti po'ínuhiko xâne, koati kuteátine xâne koepékoti. Yoko yéxoanoe áko'oyea ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko xâne koepékoti. ¹⁶ Hane véxea ne kaná'uti seanákoti, vo'oku ivókinovovi Kristu yaneko kuri'ó kó'iyeku Itukó'oviti kuruhúke vo'oku úti. Yusikóneikopomaka kuri'ó kó'iyeku uti Itukó'oviti, vo'oku po'ínu úti xoko Vúnae, motovâtimaka huvó'oxea úti. ¹⁷ Enepone apêti apeínoati, itea ákoti okoseâna po'ínuhiko xâne enepo noixôa ápeyeya nókone, ná'ikopo kíxoaye ápeyeya xokóyoke ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti? ¹⁸ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, enepone ákoyea omótovokoko vokóvo, konókoti vikána'uxea ya xoko kixoku vitúkeovo, kene haina pohú koyuhó kixoâti úti ya vemó'uke.

¹⁹ Énomonemo iyúseyea vitúkeovoxo hokoâti ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Énomonemaka iyúseyea úhepeyeamakamo visóneu nonékuke Itukó'oviti, vexoâti ákoyea vitúkaheapu. ²⁰ Itukovo vexópovoti vitúkoheyeovo, ínapoxo hako exôa Itukó'oviti vo'oku éxea uhá koeti koekúti nê'e. ²¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, enepo vexápapu ákoyea vitúkaheapu, ako pikone úti nonékuke Itukó'oviti. ²² Koáne enepo apê vépemoake, yumópovi, vo'oku vitúkea páhoenovi yoko koekútihiko ínixone unátiyea. ²³ Yoko hara itukóvo páhoenovi, kutípea uti Jesus Kristu, Xe'éxa, yoko ákoyea omótovokoko vokóvo, kuteâtimaka koeku páhoenovi vitúkea. ²⁴ Enepone xâne itukoâti ne páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti ya xokóyoke. Hane véxea ápeyeya ne Itukó'oviti xoko úti, vo'oku Sasá'iti Omíxone pónevike.

4

Véxeake ne kaná'uti koyúhote emo'u Itukó'oviti koáne ne ákoti akaná'u

¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, hako kitípo uhá koeti xâne koyuhóvoti ápeyeya kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea yapásika yéxi itúkeovo koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne yúho, áko'o áko'oyea. Vo'oku êno xâne koyuhóvoti itúkeovo páhoe Itukó'oviti yâtikeneye koyúhoponea xapa xâne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. ² Hanemo yéxi itúkeovoxo ukeâti xoko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne yúho: Uhá koeti ihíkavoti koyúhote íkutipasikoponeovo xâne yara kúveu mêum ne Jesus Kristu, koati ukeâti xoko Itukó'oviti. ³ Kene uhá koeti ihíkavoti ákoti akoéneye, haina ukeâti xoko Itukó'oviti, itea koati ihíkavoti okópoti Kristu nê'e. Yoko kémoanenoe ápeyeamo kuteâti nê'e, epó'oxo anéyene kó'oyene yara kúveu mêum.

⁴ Itínoe kutí ngíxone nje'éxaxapa, koati itíponenoe kasása'iupo Itukó'oviti, koane íteanenoe seyá'ikopivoa ne ihíkavoti ómone xâne koyúhote ápeyeya kouhupu'ikinoake Itukó'oviti, itea ako akána'u. Vo'oku enepone ovo'ó koépítinoe, xunané'e ya Satánae, enepone pahúkoti xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. ⁵ Enepo hikone xâne ákoti akaná'u, koyúhote itúkeovo páhoe Itukó'oviti, hane úkea íhae xapákuke ne xâne yara kúveu mêum ákoti êxa Itukó'oviti. Énomonemaka koyúhoino kixovókuti yara kúveu mêum. Yoko ivávakea yúho ne xâne ákoti êxa Itukó'oviti. ⁶ Kene koati uti ikó'inamaepone

Itukó'oviti. Yoko enepone éxoti Itukó'oviti, ivávako yuho úti. Itea enepone ákoti itukapu ikó'inamaepo Itukó'oviti, ako ivávaka yuho úti. Énomone véxea itukóvotiye ne hokoâti ne kaná'uti ihíkavoti ukeâti xoko Itukó'oviti, koánemaka ne xâne hokoâti ne ihíkavoti ákoti akaná'u.

Ako omótovo okovo uhá koeti xâne ne Itukó'oviti

⁷ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, konókoti ákoyea omótovokoko vokóvo vo'oku koati ukeâti xoko Itukó'oviti ne ákoyea omótovokoko vokóvo. Uhá koeti xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, epó'oxo koati kaná'uti éxea Itukó'oviti. ⁸ Enepone puvoti po'ínu, ako exa Itukó'oviti, vo'oku enepone Itukó'oviti, ako omótovo okovo uhá koeti xâne. ⁹ Éxokovi Itukó'oviti ákoyea omótovovi okóvo yaneko pahúkeaku Xe'éxa, ákoti po'ínu, yara kúveu mêm, motovâti ápeinovi inámapoti apéyeati ukeâti ya xokóyoke vo'oku ítukeinovi Xe'éxa. ¹⁰ Enepone koâti kaná'uti seanákoti, haña ne ítúkeovo utíne ako omotóvo okovo Itukó'oviti, itea koati Itukó'oviti ako omotóvovi okóvo, koane pahúkinovi Xe'éxa poréxopea ésa'i kotúyopea pahúnevo úti.

¹¹ Itínoe ákoti omotóva ongóvo, koeku kó'iyeaneye yupíheovo ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, yusikóneikopo ákoyeamaka omótovokoko vokóvo. ¹² Ako noixoâti ne Itukó'oviti, itea enepo hákoti motovókoko vokóvo, koati kaná'uti ápeyea Itukó'oviti xoko úti, epó'oxo koati heu-heú koêti kóusokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo ukeâti xoko Itukó'oviti. ¹³ Vo'oku poréxeovea Itukó'oviti ne Sasá'iti Omíxone ovo'ó kó'iyeevovi, énomone véxinoa nóvoheixeané inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti, koane véxinoakemaka ápeyea Itukó'oviti xoko úti. ¹⁴ Noínjoane ne Xe'exa Itukó'oviti, koánemaka ne nza'ínehiko, noíxoanemaka, epó'oxo koyúhoa úti xapa xâne ítúkeovo páhoe Há'a úti yara kúveu mêm koíteovo xanéhiko ya pahúnevo. ¹⁵ Enepone koyúhoti kutípea ítúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus, koati apêti Itukó'oviti xokóyoke, epó'oxo koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo. ¹⁶ Véxoa, epó'oxo kutípoa úti ákoyea omótovovi okóvo ne Itukó'oviti.

Koati kixóvokune ne Itukó'oviti ítúkeovo seánati ákoti omotóvo okovo xâne. Enepone xâne ákoti omotóvo okovo po'ínuhiko xâne, koati inámapotike apéyeati ukeâti xoko Itukó'oviti óvoheixo, koane anêkomaka Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁷ Yanê'e, uha-uhá koetimo kóusokeovo xoko úti ne kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo, ákoinokemo píhone úti nonékuke Itukó'oviti yaneko káxe yuhaíkapavine vo'oku kixoku vitúkeovo. Vo'oku kuteâti kixoku ítúkeovo ne Kristu, énomonemaka koéneye kixoku vitúkeovo yara kúveu mêm. ¹⁸ Ako píhone úti koeku ákoyea omótovokoko vokóvo, vo'oku uké'exopo píkea úti ne koâti kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo. Enepone píkea úti, hane poréxovi pepókexeevo visóneu. Yoko enepone xâne pikôti, áko'o xokóyoke ne koati kaná'uti ákoyea omótovo okovo po'ínuhiko xâne.

¹⁹ Hara ákoíno omótovokoko vokóvo, vo'oku ítúkeovo Itukó'oviti inuxô ákoyea omótovovi okóvo. ²⁰ Enepone xâne koyúhoti ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti itea puvoti po'ínu, koati semékenovo'iti nê'e. Koeku púvea po'ínu motovâti noíxea, na kíxoaye ákoyea omótovo okovo Itukó'oviti mapini ákoti inixá? ²¹ Yoko koati Itukó'oviti exókovi kónokea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínu úti, koeku ákoyea omótovo vokovo Itukó'oviti.

5

Kúveovo uti Itukó'oviti poréxó'ovea víteova ne váhere kixovókuti

¹ Uhá koeti kutipoâti itúkeovoxo Mésiya ne Jesus, enepone páhœ Itukó'oviti koíteovo xâne, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti nê'e. Yoko uhá koeti xâne ákoti omótova okóvo ne Ha'a úti íhae vanúke, enepone iko'inamakopoviti, ákonemaka omótovo okovo po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti. ² Yoko hara véxea ákoyea omótova vokóvo ne po'ínuhiko xe'éxapone Itukó'oviti, ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti koane vitúkea ne páhoenovi. ³ Enepone kaná'uti ákoyea omótova vokóvo ne Itukó'oviti harâ'a, vitúkea ne páhoenovi. Yoko haina koati tiú'iti koekúti xoko úti vitúkea nê'e. ⁴ Vo'oku uhá koeti ikó'inamaepone Itukó'oviti, ítoa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu mêum. Yoko hane porexó'ovi víteova, enepone kúveova úti. ⁵ Kutí'ikopo itôa sayá'ikopeova ne váhere kixovókuti yara kúveu mêum? Énomone ne xâne kutipoâti itúkeovo Xe'exa Itukó'oviti ne Jesus.

Mopó'axo exókoviti itukóvotiye ne Jesus

⁶ Enepone Jesus Kristu, énomone exókopovo itúkeovo kaná'uti páhœ Itukó'oviti yaneko ahíkokono úneke ya íháke Itukó'oviti, koánemaka yaneko ovokóvo itina kuruhúke. Haina pohúneti ya áhikeovo úneke éxeokono, itea koánemaka ya óvokeovo itina kuruhúke. Enepone Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, énomone exókovi kaná'uko nê'e, vo'oku koati kaná'uti ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ⁷ Enepone koyuhó'inoveati koeku kaná'uko ne kixovókuti vo'oku Jesus, mopó'axo (ya vanúke: Itukó'oviti, Ha'a úti, koánemaka ne Kouhápu'ikinoviti koeku Itukó'oviti, Há'a, koánemaka ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Yoko póhutinehiko ra mopó'ati. ⁸ Koane mopó'amaka yâye yara poké'e exókoveati kaná'uko ne kixovókuti): Énomone ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, yoko áhikeokono Jesus úneke yanekóyoke, koánemaka óvokeovo itina ivokínovovi. Yoko enepone mopó'ati, koati póhutinemaka kixó'ekone yane éxokovike. ⁹ Koeku kutípea uti yuho xâne koyuhó'inoviti koeku noíxone, ínapoxo koati motokeâti kutípeokono yuho Itukó'oviti. Yoko enepora yuhó'inovi Itukó'oviti, énomone ra éxokovike koéku ne Xe'éxa. ¹⁰ Enepone kutipoâti ne Xe'exa Itukó'oviti, éxoa ya xokóyoke kaná'uko ne kixovókuti. Enepone ákoti akutípo yuho Itukó'oviti vo'oku Xe'éxa, kutí kíxoa semékenovo'iti ne Itukó'oviti, ínapo akutípea yúho koéku ne Xe'éxa. ¹¹ Yoko enepone éxokovike Itukó'oviti, harâ'a, poréxeovine inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, yoko itúkeovo xoko Xe'éxa úkea. ¹² Enepone kutípoti Xe'exa Itukó'oviti, anékone xokóyoke ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Itea enepone ákoti akutípoa ne Xe'exa Itukó'oviti, áko'o xokóyoke ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

Koéku ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku

¹³ Yundóxinoake ra koekúti, maka yéxane ápeinopinoe ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti, ítínoe kutípoti Xe'exa Itukó'oviti. ¹⁴ Hara kutí'inoke úhepeti visóneu yumópeovimo Itukó'oviti: Itukovo vimoâti ahá'inovike ne vépemoake, ákomo ímakerexepuvi. ¹⁵ Yoko koeku véxea ákoyea ímakerexepuvi, koati vexoâti itúkinoveamo ne vépemoake.

¹⁶ Enepo áva xâne xepákukeneo noíxoti po'i xâne pahúkeovo, ákoti itukapu pahunévoti ákoti omótova kotúyopeokono, enepone iyonópoti xâne ípíhóponovokutike, yusikóne itúkinoa orásaum, ínamo kasasá'íkapa Itukó'oviti enepo hákoti itukovo pahunévoti ákoti omótova kotúyopeokono. Vo'oku ápe pahunévoti koetíneye ákoti omótova kotúyopeokono. Yoko enepo akoéneye pahúnevo ne xâne, ákomo mbahúkapinoe itúkinoa orásaum. ¹⁷ Uhá koeti kixoku

vitúkeovo ákoti panâpu, koati pahunévoti nê'e. Itea haina uhá koeti pahunévoti ákoti omotóva kotúyopeokono, enepone iyonópotimaka xâne ipihóponokutike.

¹⁸ Uhá koeti xâne ikó'inamaepone Itukó'oviti, véxoa ákoyeane ávaheixa pahunévotike. Koáhati koyonoâtihiko Xe'exa Itukó'oviti. Ako íta Ndeâpu koésayu'ixea.

¹⁹ Véxoa vitúkeovo xe'éxapone Itukó'oviti, kene uhá koeti po'ínuhiko xâne, koati xunákoke Ndeâpu óvoheixoiko.

²⁰ Véxoanemaka símeane ne Xe'exa Itukó'oviti yara kúveu mêm. Énomone mihe'ókinovi visóneu véxea ne kaná'uti Itukó'oviti. Koati apêti inámati kixoku vitúkeovo ukeâti ya xokóyoke ne kaná'uti Itukó'oviti, koane ukeâtimaka xoko Jesus Kristu, Xe'éxa. Enepora ngixínopike, énomone ne kaná'uti Itukó'oviti, koane énomonemaka ra inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku.

²¹ Itínoe kuti ngixone nje'éxaxapa, hako sikévo kétavokikono hekópi po'ínuhiko koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti.

Hunókokune.

2 XUÂUM

Pí'ape karta yútoe Xuâum

Koyúhoa Xuâum yara yútoeke itúkeovo xoko “sêno noívokoepone Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” yóno ra koyuhópeti. Êno xâne ihíkaxovati ra emo'u Itukó'oviti inixoâti itúkeovo imokóvokuti yoko ho'uxínovoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike kixó'eko ne “sêno noívokoepone Itukó'oviti yoko xe'éxaxapa” koêti. Pohúmea kixóakune Xuâum íhaxea ya yútoeke ne imokóvokuti yoko ho'uxóvotiya. Itea ápemaka po'ínuhiko ihíkaxovati ne Bíbleia inixoâti itúkeovo koati sêno éxone, yoko xe'éxaxapa ne sêno kixo.

Enékoa Xuâum ne xanéhiko, yónoku ra koyúhope, kónokea ákoyea omótovokoko okóvo yoko ákoyea akámokenoa ne ihíkavoti ákoti akaná'u, itahíneheotine yara uhá koeti kúveu mêum.

¹ Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínoti ítuke Itukó'oviti ya imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti, iti sêno noívokoepone Itukó'oviti, keánemaka ítínoe xe'éxaxapa ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. Yoko haina póhutine úndi ako omotóvopinoo okóvo, itea koánemaka uhá koeti po'ínu úti exoátine ra kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ² Kó'inokeneye, vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti ákotinemo hunókoku xoko úti.

³ Koati vóvoheixokunemo yane uhá koeti únati ítukeinovi Itukó'oviti, Ha'a úti, yoko Jesus Kristu, Xe'éxa, koánemaka yane hána'iti seánakovi yoko úhepetike isoneúti ukeáti ya xokóyoke, kutí'inoke vovóheixootimo yane kaná'uti kixovókuti hókone úti koékumaka ákoyea omótovokoko vokóvo.

Koati ahá'inovi Itukó'oviti ne ákoyea omótovokoko vokóvo

⁴ Êno hána'iti elókeyea ongóvo vo'oku ápeyea xi'íxaxapa ndokópone koati yuixóvati hókea ra kaná'uti kixovókuti hó'e úti, kuteáti páhoenovi vitúkea ne Itukó'oviti, Ha'a úti. ⁵ Kó'oyene, ngoyuhó'inopiti kónokea ákoyea omótovokoko vokóvo. Yoko haina inámati páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ra mbáhoenopi, vo'oku énomone neko inúxoti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea ukeátinekene iná kutipôa úti. ⁶ Yoko enepone kaná'uti ákoyea omótovokoko vokóvo, énomone ne vitúkea páhoenovi Itukó'oviti. Yoko enepone páhoenovi vitúkea, enepone kémone ukeátinekene iná hekópo Kristu, énomone ne pahukó'oviti ákoyea omótovokoko vokóvo.

Koêku ne kopoé'akoti íhikaxea emo'u Itukó'oviti

⁷ Kó'inokeneye yúndoenopi, vo'oku yupíheovone itóhineheyea xapa xâne kopoé'akexati isóneu, koyuhó'inoatihiko ákoyea múyo ne Jesus Kristu kuteáti muyo úti. Énomone koéneye kixoku koyúhoyea ne kopoé'akexoti isóneu po'ínuhiko xâne, enepone okópotimaka Kristu. ⁸ Neíxapunoe, mará'inamo évakapu neko vítone vitúkea xepákukenoe, yane êno kóxuna'ixeovo úti ítukeke Itukó'oviti. Yokóhiyanavonoe, motovâtimaka usó koépea uhá koeti nêmoeponoemo xoko Itukó'oviti.

⁹ Uhá koeti xâne ákoti aváheixa yane ihíkavoti íhikaxeovike Kristu, enepohikone anu'úkoati vo'oku kutípea po'ínuhiko koekúti ákoti itukapu íhikaxovike Kristu, ako Itukó'oviti xokóyoke. Itea enepone xâne ovóheixoti ya íhikaxovike Kristu, koati apêti Itukó'oviti yoko Xe'éxa Itukó'oviti xokóyoke. ¹⁰ Enepo áva

xâne simópitinoe ominópiti ihíkavoti ákoti itukápa ne íhikaxovike Kristu, hako iteíkóa ókea yóvokuke. Muhíkova “Aínapo yákoe simênu” hako kixêa. ¹¹ Vo'oku koêkuti xâne itaíkoati ókea óvokuke, koati huvo'óxoati yane ítuke ákoti aunáti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹² Mani enó'iko yúndoenopinoe, itea ákone angáha'a pohu yutoxó ngxínopeano, vo'oku ngúxea indóponeopimo. Yane naixákaka úti, ínamo yuhá'ixakaka úti maka yupíhapuneoxo elókeko vokóvo.

¹³ Yúhoikopinoe ra íhae yâye, enepohikone noívokoemaka Itukó'oviti, pe'ínuhiko xokóyoke.

Hunókokune.

3 XUÂUM

Mopó'ape karta yútoe Xuâum

Enepone xâne yónoku ra koyuhópeti, Ngáyu koéha, hóyeno teyonéti ya imokóvokuti. Iháyu'ikoa Xuâum nê'e, koánemaka po'i hóyeno iháxoneti Ndeméturu. Itea po'i hóyeno koéhati Ndiótterefe, sayá'ikoa Xuâum vo'oku ákoyea aunáti kixoku itúkeovo.

¹ Yundóxinopi, undi Xuâum, undi inuxínoti ítuke Itukó'oviti imokóvokutike. Mbahúkinopea ra koyuhópeti Ngayú, iti ákoti omotóva ongóvo vo'ókuke ne kaná'uti kixovókuti véxone íhae xoko Itukó'oviti. ² Enepone koáti émbeminopike xoko Itukó'oviti, iti ákoti omotóva ongóvo, énomone unátiyeamo píhae ne uhá koeti ítike, koane enó'iyeamo xunako miúyo, kuteáti koéku unátiyeaxo kèku ikéneke Itukó'oviti. ³ Koati hána'iti elókeyea ongóvo simohiko ne po'ínu úti xoko Jesus, koyúhóti itíkivo koáti ikaná'uxoati héki ne hó'e úti, koane koati hekoáti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. ⁴ Ako po'i elókeko ongóvo hána'iti ya eyéngoxea koéku ne kuti ngíxone nje'éxaxapa ikéneke Itukó'oviti, itúkeovo koati hokoáti ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Iháyu'ikokono ne Ngáyu

⁵ Iti ákoti omotóva ongóvo, koati únati koekúti ítike. Hane ngíxo vo'oku hivó'oxi po'ínuhiko úti ko'itúkeinoti Jesus. Muhíkova akó'o itukápu yéxone ne po'ínu úti simópiti ko'ítuketi ítuke Itukó'oviti, kóyeane hivó'oxi. ⁶ Eneponihoné'e, koyúhópa yáyeke imokóvokutike nonékuke uhá koeti xâne, koéku ne ákoyea omótova yokóvo. Koati unatimo ne kixeku ítike hiva'áxamako kuteáti motókeyea kíxeokononeye ne itúkoti ítuke Itukó'oviti. Énomone ákoeneye ítikeinoa, koeku ukóponea koyúhóponea emo'u Itukó'oviti xapa po'ínuhiko xâne po'íkehiko ipuxóvokuti. ⁷ Koati vo'oku ítuke Jesus pihínohiko yátikeneye. Yoko ako épemahiko xâne ákoti éxa Itukó'oviti huvó'oxea ya nókone, ⁸ kónokinoko huvó'oxea úti, motováti vitúkeovo ha'ínehiko yane koukóponeahiko ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti.

Koéku ne pi'áti hóyeno koéhati Ndiótterefe yoko Ndeméturu

⁹ Ápe kali yúndoe, mbáhoeno po'ínu úti imokóvokutike yáko, itea enepone Ndiótterefe áhati kapáyasokeovo, ako itúkoake neko yúnzo. ¹⁰ Enepo nzimané'e yáko, yunzó'ixootimo vo'oku ítuke, vo'oku koyúhoyea koekúti ákoti aunáti vo'ónguke, ákotimaka akaná'u. Haina póhutine nê'e, itea enepo simohíko ne po'ínu úti xoko Jesus, ako paréxa ókokuya, koane sayá'ikomaka po'ínuhiko xâne imokóvokutike enepo apê kaha'áti poréxea ókoku, ina kopúhikopamaka Ndiótterefe ya imokóvokuti. ¹¹ Iti ákoti omotóva ongóvo, hako kitipásea ne xâne ákoti aunáti ítuke, itea enepone xâne itúkoti únati, ene héka. Enepone xâne itúkoti únati, koati ikó'inamaepone Itukó'oviti, kene ne ákoti aunáti ítuke, ako exa Itukó'oviti nê'e.

¹² Enepone Ndeméturu, ínixoa uhá koeti xâne itúkeovo koati únati ítuke. Hanemaka kouhápu'ikoa kaná'uyea kó'iyeaneye, enepone kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti ipuhíkoti ya kixoku itúkeovo. Kúteanemaka noíxone úti xokóyoke koane yuho úti vo'ókuke, úndi yoko nza'ínehiko yáyeke. Yoko yéxoa itúkeovo koati kaná'uti ne yuho úti.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹³ Mani enó'iko yúndoenopi, itea ákone angáha'a pohu yutoxó ngixínopea.

¹⁴ Ngúxoá ákoyeanemo áxu'ikene, noinjópopitinemo. Naixákaka úti, ínamo yuhá'ixakaka úti. ¹⁵ Itúkapu úhpetike isoneúti ukeâti xoko Itukó'oviti yovóheixo. Yúhoikopi ne uhá koeti vínikone yâye. Koáne uhá koeti vínikone yâko, pohú pohu íxea yíhoikinonoa.

Hunókokune.

YÚTOE NJÛDA

Xapákuke ihíkaxovati ra Bîbilea, ape inixoâti itúkeovo ati Jesus xoko êno ne Njûda, enepone yutoxoâti ra koyuhópeti, kuteâti koêku xoko yútoe Márku 6.3, koyuhoâti ápeyeya âti ne Jesus koéhati Njûda. Enepora koyuhópeti, hane pahúkoa Njûda xapa uhá koêti neko inúxotihiko kutípoti Jesus nóvo, motovâti usokó kíxoixeahiko yumópeake ne xâne ihíkaxoti ihíkavoti ákoti akaná'u. Enepora kóuhapu'iu Njûda yane yútoeke, kalíhanini kutí'iyeya yútoe Péturu yane pí'ape koyúhope.

Koati oposíkoati Njûda kóxunakopea ne hokotíhiko Jesus, kaha'aínoati ikó'itukexea uhá koêti ne pónéake Itukó'oviti kóxuna'ixeevo ikéneke. Ixíko'okoamaka Njûda neko hokotíhiko Jesus ákoyea akámokenoa ne xâne kopoe'akoti kixoku ihíkaxea emo'u Itukó'oviti, vo'oku koati motokeâti ipihoponeokono ne xâne koetíneye ihíkaxea.

¹ Yundóxinopinoe, undi Njûda, ovoxe Jesus Kristu, undi po'ínunaka Teáku. Mbahúkinopeano ra koyuhópeti, itínoe iháxiupo Itukó'oviti itúkeovo xe'éxapone, itínoe ovóheixotimaka ya ákoyea omótovovi okóvo Itukó'oviti, Ha'a úti, itínoemaka kótiu'ikone Jesus Kristu ikéneke. ² Kaúkapainapinoe Itukó'oviti hána'iti seánakovi, yoko úhepeti isoneúti ukeâti xokóyoke, koane ákoyea omótovokokono yokóvo.

Yutóxinoake Njûda ra koyuhópeti

³ Itínoe íningone ákoti omotóva ongóvo, ápe inzóneu yundóxinopeano kixoku víteovo ya pahúnevo úti koeku vitúkeovo ainóvoti kuvóvoti Kristu. Itea koati ininjoâti ngónokea injíko'okeopinoe kékuna'ixivo ketíxi ra kaná'uti hó'e úti, enepone úsotine ihíkavoti ákotinemo ipakápu, kúreinovi Itukó'oviti, uti kasása'iu. ⁴ Kó'inokeneye inzóneu, vo'oku ápeyeya xâne anavókokoxovotine po'ínu úti hokoti Kristu, ákoti iyuséa ákoyea itúkapu koati po'ínu úti xoko Kristu. Enepohikone xâne ngíxone, mekúne hoénaxokono itúkeovo ipihóponovokutike yonópomo. Koati xâne ákoti aunáti kixoku itúkeovo nê'e, kopoe'akoatimaka ne ihíkavoti koyuhoâti koêku ne hána'iti seánakovi Vúnae Itukó'oviti ya xoko Kristu. Enepone sasá'ipea pahúnevo xâne ya seánakovi Itukó'oviti, kópoe'akoa nekóyohiko, koyuhó'ivoti xâne ákoyea yuvâti pahúkeovo vo'oku kasása'ikopeamo Itukó'oviti ne pahúnevo. Yane énomone kutí'inoke sikovó koeti itúkea koékuti váhere úhepune múyo. Ákohikomaka kaha'á íxa koyúhoyea itúkeovo Únae ne Jesus Kristu, poéhane itukóvo kaná'uti Vúnae, éxotimaka koeku uhá koeti koékuti.

Kaha'aínoviti ákoyea vakútea xâne ákoti kayúseapu mekúke

⁵ Hainánoe ákoti yexá uhá koêti ra koékuti yunzó'inopinoemo yarâ'a, itea kóyeane ngahá'ainopi puyákoponeova yokóvo koêku ne xanéhiko mekúke. Koítovahiko Vúnae yaneko veyopá ya poké'exa Ejítu, itea ikénepoke, kóyeane koépekexea neko ákoti akutípoa xapákukehiko. ⁶ Kúteanemaka koêku neko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepohikone ánju, ákoti auhépe isóneunoa ne inúxoti kixóvoku itúkinoake Itukó'oviti, enepohikone kurí kixoâti ne inúxoti ímoaku Itukó'oviti óvea. Pahúkoa Itukó'oviti nekóyohiko iká'akeokono ákotinemo ipúhikopeaku xapa êno koímaiti hahákuti, kuxoâti símeovomo neko êno hána'iti teyonéti káxe, exákapanemo Itukó'oviti yonópeamo ipihóponovokutike. ⁷ Kúteanemaka koêku neko íhae Sódoma yoko íhae Ngómora, enepone kúxoti

pitivóko mekúke, koánemaka neko íhae kálihunoepitívóko oveâti xêrerekuke. Váherexomaka kixoku itúkeovo kuteâti neko ánjuhiko. Enepohikone xâne, áinovo ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, itúkoti úhepune múyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone, koane ikóyeno xopeovo hóyeno ne po'í hóyeno. Enepone kixoaku Itukó'oviti ipíhóponea ya yúku, kixinoakeneye itukínoviti íhokoake ne yúku ipíhóponevokutike ákotinemo uké'eyeaku, motovátimaka píkea uti vitúkea váhere koekúti kó'oyene.

⁸ Kúteanemaka koêku ne xâne ngxínopike kó'oyene kopoe'akoati ne ihíkavoti kutípone úti. Koati aupú'ikopovoti yane ihíkavoti íhikaxone, enepone pó'okone itúkeovo kouhupu'ikinoake Itukó'oviti. Vo'oku haina pohúneti sikovó koêti yane itúkea váhere úhepune múyo, itea ákomaka téya ne pahúkoti hiko xapákuke, koane váherexinoa yúho ne payásotihikoya, enepohikone mani nókone téyee. ⁹ Itea muhíkova neko koati payásoti ánju inuxínoti po'ínuhiko ovoxe Itukó'oviti vanúkeke, enepone koéhati Míke, ako kapáyasakapu yaneko okópo Ndeápu enepo yumopókohiko vo'oku muyo Muíse iná ivokóvo. Ákomaka váherexina yúho itea: “Itukó'oviti saya'íkapimo” pohn kixo. ¹⁰ Kene enepohikone xâne kopoe'akoati ne ihíkavoti kutípone úti, koémoke'e uhá koeti koekúti ákoti itapána isóneu éxea koêku. Kene ne po'ínuhiko koekúti éxone, enepone kixoku itúkeovo uhá koeti xâne ákoti íhikaxoati, yane koekútihiko koati kutí kixóvoti itúkeovo hó'openohiko ákoti isóneu, koane koésayu'ixopeovo vo'ókuke.

¹¹ Kotívetimo koêku nekóyohiko, vo'oku koati pahúkóvoti isóneu kuteâti Káim mekúke. Epó'oxo vo'oku íyokeovohiko tiúketi, koati ikorókovotimaka pahúnévotike, enepone kuteâti pahúnevo Mbalúm mekúke. Koane kuteâti evo Kôre kapáyasokinovo ovoxe Itukó'oviti, koane okópeahiko mekúke, yoko ipíhóponeokono vo'ókuke, kúteanemaka koêku ra hóyeno hiko kó'oyene okópea ne kaná'uti ihíkavoti, koane ipíhóponeokonomo vo'ókuke. ¹² Enepohikone hóyeno, áinovokoxovopinoe he'uxínovo níki, puyakóponovo yokóvo ívókinovóví Vúnae. Ya xepákuke, hane koéneyehiko kuteâti koeku mopói ákoti iyuséa huveóke, kohínókoti ivú'eti enepo hupu'íkoo. Ako kalíhuina píkeahiko sayá'ikeokono kaha'ínepinoe níki. Poéhane unako koêku yuúxovo. Hanemaka koéneyehiko kapási kayápae ihunóvoti, kuxokónotinini ómea úko. Kutí koéhikomaka xuve tikóti ákoti há'i ya kaxénake mani itóvope há'i, ipo'érekotinemaka, enepone koati ákotinemo kuxakána há'i pôreu. ¹³ Kutí koéhikomaka êno xúnati ovóxo keovo úne ya mar ákoti kayunúkupu. Kene ne váhere kixoku itúkeovo, kutí koe êno puváhine pípiti koyéti xánena ovóxonevo úne. Koeku kópo'eakeahiko íhikaxea hanemaka koéneye, hékere pihohii koêti, ákotine áka xoko koati mani ókoku. Énomone kouókoinoa Itukó'oviti ne iyónopokonoku xapa êno koímaiti hahákuti ipíhóponevokutike. Yoko ákonemo ipúhíkopeakuya.

¹⁴ Eneponeko Enóki, enepone sínguxope ámoripono Ádaum, koati ênoti xoénae tumúneke ápepe ra koekútihiko, koyúhoane kixókonokumo neko xanéhiko ngxíxone. Hara koe yúho vo'ókukehiko: “Keno'ókotimo Vúnae Itukó'oviti xané kixoti êno opóikovoti ánjuna, enepohikone sasá'iti ovóxe íhae vanúke. ¹⁵ Simínoti yúho ikoponea uhá koeti xâne koane éxokopea yonópokumo. Exókopatimo motókeyea ipíhóponeokono ne xâne vaheréxoti kixoku itúkeovo vo'oku uhá koeti váhere ítuke, yoko uhá koeti váhere yúho veínoake kapáyasokinovo Itukó'oviti” kôe neko Enóki mekúke. ¹⁶ Koati ainóvoti kapáhakenavotihiko, koane ákomaka aúhepe isóneu. Áinovo sikovó koêti ya itúkea váhere úhepune múyo. Ako áka koyúhoyea koeku ítone itúkea, ka-

payásokopovoti. Koati éxotimaka kixoku yũho iyũni'ikea po'ínuhiko xâne vo'oku kahá'ayea ítea ne áha xokóyoke.

Enékeake Njũda ne kutípotihiko Jesus

¹⁷ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, puyákanapa yokóvo yũho neko inúxotihiko noívokoe Vúnae Jesus Kristu, enepone íhikauhiko, páhoe koyúhoyea emó'u xapa xâne yanekóyoke. ¹⁸ Hara koe yũho: “Yaneko káxehiko ye'éxapune hunókoku ra mêum, apêtimo koemóke'eati ne sasá'iti kixovókuti, itúkotimaka uhá koeti váhere áha itúkea” kôe. ¹⁹ Énomone ne xâne haxakéxoti po'ínuhiko úti ya ikéneke Vúnae. Poéhane isoneú kixone hóko, vo'oku áko'o ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti xokóyoke. ²⁰ Kene itínoe ákoti omotóva ongóvo, keúkanapu yara hó'e úti, enepone yupihóvoti sasá'iko. Itíkamaka orásaum ya xunákoke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. ²¹ Koane yíxapumaka itúkeovo ákoyeake omótovovi okóvo Itukó'oviti ne yóvoheixonoe, koékumaka kixoixi kousokeovomo ne hána'iti seánakovi Vúnae Jesus Kristu, enepone porexó'ovitimo vitóponea apéyeati ákotinemo hunókoku xokóyoke.

²² Yokóseana ne xâne ákoti koati xunako isóneu ikéneke Vúnae. ²³ Hivá'axa íteova ne váhere koekúti. Kutí íxea viyopáti xoko oró'okovoku yúkuke. Kene ne po'ínuhiko xâne, yokóseanamaka, itea yokóhiyanavao ne váhere kixoku itúkeovo, kutí kixeáti kopití'iti ipovóti kétirinayi sipéki nê'e, pivoáti pehúkivomaka.

²⁴ Koati apêti xunako Itukó'oviti poréxeopinoe ákoyea íkerakapu pahunévotesike, koane íseopeopinoemo ya hána'iti elókeko yokóvo, sásasa-sásasa keyêti nonékuke ne hána'iti ihayú'iuti úhe'ene yoko itípanevo Vúnae, ²⁵ poéhanemaka itukóvo koati kaná'uti Itukó'oviti ákoti po'ínu, poéhanemaka itukóvo Koitóvoviti vo'oku ítukeinovi Jesus Kristu Vúnae. Itúkapu énomone ihayú'ikakana vo'oku itúkeovo hána'iti ihayú'iuti, koane hána'iti natina úti, ákoti po'ínu kuteáti xunáko yoko úhe'ene. Itúkapu énomonemaka pahukô oukeke uhá koêti, koane énomone xunâ ya uhá koêti, ukeâtinekene tumúneke ápeyea ra kúveu mêum, koane kó'oyene, koánemaka ya uhá koeti káxe ákotinemo hunókoku. Énomoneoxo ákoeneye.

Hunókokune.

APOKALÍPISI

Yútoe Xuâum koyuhoâti koêku ne koekútihiho ya káxehiko keno'ókoti

Enepora koyuhópeti, ápostulu Xuâum yutoxôa. Yaneko yutóxeaku, ika'ákovoti ya Pátimu, kalike poké'e kukúkeke úne, evótikovoti koyúhoyea inámati ihikavoti omínovike Jesus. Yoko koati yékotenone ne Xuâum yaneko ika'ákokono.

Enepora koyuhópeti yútoe, hara pahúkoa xoko seti koeti imokóvokuti ya Ázea. Enekoâti Xuâum neko kutípoti Jesus yane imokóvokutihiho kónokea koukóponeovohiko ikéneke Jesus, koane ákoyea kamúya'ika isóneu koeku enó'yeya ikoítponoati kotíveti. Koati apêti nâti ya Róma kutí kixopóvoti Itukó'oviti, pahúkoti xanéhiko ipúyukexinoa. Kohiyánati Xuâum neko kutípotihiko Kristu, puvâti komúya'ikeamo isóneu vo'oku ikoitoponea kotíveti nâti. Énomone yutóxinoa ra koyuhópeti koxunákeatihiko isóneu.

Koyúhoa Xuâum yara yútoe ne kouhupu'ikinoake Itukó'oviti ya kutí koetíke hopúne. Éxokoa Itukó'oviti uké'exeekonomo ne xunako Satánae, koane itúkeovo Jesus itó hunókokuke. Koyúhoamaka ko'íparayeamo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókokoku vanúkeke ne uhá koeti koukóponovotihiko kúveovo Jesus Kristu.

Enepora yútoe Xuâum, vo'oku kixó'ekea koekútihiho ya káxehiko keno'ókoti, koekúti mayane he'onóvotiko koeku kó'oyene, ôriti éxea yuhoíkoati ra koyuhópeti kixó'ekone. Itea kóyeane iyúseyea yara koyuhópeti kahá'ainovi Xuâum ákoyea píka úti ne tiú'iti koekúti keno'ókotimo vo'oku itúkeovo koâti hána'iti teyonéti ne Jesus Kristu, pahúkoti uhá koeti po'ínuhiko payásoti.

¹ Eneporara koyuhópeti, yutóxovoku ne koekútihiho kouhupu'ikone Jesus Kristu, poréxoake Itukó'oviti éxokea ovóxehiko. Énomone ne koekútihiho ákotinemo axu'íkene símeovo kaxena kousokovope. Yoko ápe ánjuna Jesus, páhoe éxokea ra koekútihiho xoko ovóxe, enepone Xuâum. ² Enepone heú koeti koekúti éxokokonoke, énomone koyúhopo yarâ'a, koêku ra emou Itukó'oviti koâne ra kaná'uti kixovókuti kouhupu'ikinoake Jesus Kristu. ³ Koati únatimo koêku ne xâne yuhoíkoati ra koyuhópeti, koane kamokénoati, yoko itukoâti páhoenoa ra yutoéti yara koyuhópeti koyuhoâti koêkumo ne káxehiko keno'ókoti. Vo'oku ákone ahíkapu, simóvotinemo kaxéna kousokeovoku ra koekútihiho.

Yónoku ra yútoe Xuâum

⁴ Itínoe mbo'ínu xoko Vúnae ovâti ra seti koeti imokóvokuti ya poké'exa Ázea, yúnzoikopinoe, undi Xuâum.

Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye, enepone apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókokoku, itúkapu énomone porexópinoe hána'iti seánakopi yoko hána'iti úhepeko isoneúti ukeâti xokóyoke, ukeátimaka xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone, enepone seti koeti kixoku koutata'ixeovo ovóheixoti nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxe, ⁵ yoko ukeátimaka xoko Jesus Kristu, enepone heú kixoâti koyúhoinovea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti, enepone inúxotimaka exépukopo ukópea xapa ivokóvoti, payásotimaka ya uhá koeti po'ínuhiko nâti yara kúveu mêm.

Koati énomonemaka ako omotóvovi okóvo, koane énomonemaka koitóvovi ya pahúnevo úti yaneko ovokóvo itína kuruhúke. ⁶ Poréxovimaka vitúkopeovo óvoku natíxea Itukó'oviti, xáne haxakínovoti sasá'iti ítuke Itukó'oviti, Há'a. Itúkapu Jesus Kristu ihayú'ikokono koane énomone payasó ákotinemo hunókoku. Énomone ákoeneye.

⁷ Keno'ókopotimo xapa kapási nê'e. Noixópatimo uhá koeti xáne, muhíkova neko yuvorókoati. Yane ínamo iyaína uhá koeti kó'iyevovoku xáne, koékuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêm. Koati kaná'uti kó'iyeanemoye. Koati énomoneoxomo kôe.

⁸ “Undíne ítukóvo túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti” kôe ne Vúnae Itukó'oviti. “Úndi ne kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye. Undi apêtikomaka yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunókoku ámbeyea. Undímaka ne apêti xunáko pahúkea oúke uhá koeti apêti” kôe.

Koeku Jesus noixôa Xuâum

⁹ Undi Xuâum, pe'ínunoe xoko Jesus. Kutipasí ngoépinoe ya keítaponivo kotíveti, koáne ya ítíkivo xanena Itukó'oviti, koánemaka ya íti víki koékuti kixékonoku ikéneke Jesus ákoti kemuyá'ika iséneu. Undi iká'aeti ya Pátimu, enepone kali poké'e kukúkeke úne, evóndikokonoti ngoyúhoyea emo'u Itukó'oviti yoko ngoúhapu'ikea ne kaná'uti kixovókuti koyúhoti koeku Jesus. ¹⁰ Ya lûmingu, ápe éxokonuke Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, vo'oku koati xúnati njokóyoke nê'e. Apé koéne éno hónoti emo'úti kuti koeti emo'u torombéta oxóvoti, inu'íxoti angéneke. ¹¹ Hara kixónu:

—Yítáxamo koyuhópetike ne neíxonemo, ínamo pehukína ne seti koeti imokóvokuti ya pítivokona Éfezu, koáne ya Êzmirna, Pêgamu, Tiyâtira, Sârade, Filadéufeá yoko Laudíseya —kixónune.

¹² Ina na'angénexovo ngomomâ ne yuhoíkonuti. Tokononé koane únge ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro. ¹³ Yoko koati kukúkeke ne íhaku yúku, ápe ne ikútipasikoponovoviti, uti xáne. Enepone hóyeno noínjone, hamá koe ípovo hevékuke. Ápemaka hô'e ainóvoti ôro xa'ákuke. ¹⁴ Hóhopu-hóhopu kóye ne híyeu túti. Kutí koe hopú'iko ne koáti sasá'iti evo'i su'úso. Kutí koémaka hopú'iyea imatákoti. Kene úke, kutí koe írúmene yúku. ¹⁵ Kene hêve, kutí koe híyá'iti haváva uhá'iti, enepone koati únati haváva ú'uha koyêti veyêatine yúku ánahi. Enepone emó'u, kutí koe emo'u éno hónoti mboo koeti úne. ¹⁶ Yoko ya pe'úke vô'u éxopeke, ápe seti koeti hékere. Ápemaka ipuhíkeati pahákuke kutí koeti éno heú'iti hána'iti píritaú pí'áti tetúkope. Kene ne nône, ú'uhapu'i-ú'uhapu'i kóye kuteâti koeku uhápu'ine káxe ya itumúkoti. ¹⁷ Noinjoâne, íngorokovone nonékuke. Kutí koene ivongóvotine. Ina ipíhoa ne vô'u éxope njokóyoke, koane kíxeonu:

—Hako píke. Undíne ítukóvo túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. ¹⁸ Undi úkeaku ne apéyeati ákotinemo hunókoku. Ivóngovo yanekóyoke, itea enjépukopo ungópea xapa ivokóvoti. Ákonemo hunókoku ámbeyea. Enepone ivókeovo xáne koane pahúkeokono ipihóponovokutike, undíne exêa koéku. ¹⁹ Yítáxa uhá koêti ra neíxonemeku, koáne ra koekúti neíxone yara koeku kó'oyene, koánemaka ra neíxoneikomo. ²⁰ Enepora he'ono'ú koetí'iko kixó'ekone, enepone seti koeti hékere neíxone pe'úkuke vô'um énjopeke, koáne ra íhaku yúku ôro, hará'a: Enepora seti koeti hékere, hane kixó'eko seti koeti inuxínoti itukéti xapákuke ne seti koeti imokóvokuti. Kene ne seti koeti íhahukiko yúku ôro, seti koeti imokóvokutihiko kixó'eko —kixónune.

2

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Éfezu

¹ Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóximoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Éfezu:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi namukoâti ya pe'úkuke vô'u éxopeke ne seti koeti hékere, undímaka ixómoti yóno xapákuke ne seti koeti íhaku yúku ainóvoti ôro: ² Énjoa ne kixeku itíkivonoe, enepone kixeku ke'ítukeyi ya índukeke ákoyea kemúya'ika iséneu. Énjoa ákoyea sikó íxea ne váherehiko xâne xepákuke itúkea áha itúkea. Énjoamaka hixépinoe ne xâne koyúhóti itúkeovo mbáhoe itea ákoti akaná'u. Koati yexoâti itúkeovo semékenovo'itihiko. ³ Koatímaka ipíhetai tumúne hékinu ákoti kiriká, koane êno keítopenivo kotívetai vo'ónguke, ákoti ivakápu iséneu. ⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe: Énomone ne ákoyeane akútea kékunoe inúxotike, yaneko itikóvoikonoe xâne yupihóvoti ákoyea omótovonu okóvo. ⁵ Puyákapanapanoe yokóvo neko inúxoti kékú, motovâti ínixa ákoyeane melíke'eka kó'oyene. Konókoti ikétivexi iséneuke koane ípeki ne kixeku itíkivo. Yaúkapapunoe itíkopi kuteâti kixeku itíkivo inúxotike iná hekónu. Kene enepo hákoti keyúseopovo, neixapu vo'oku unge'éxoatimo ne itíkivo kouhápu'ikoti xâne enepo hákoti ipekôa ne kixeku itíkivo. ⁶ Itea anéye koekúti íninjone unátityea, énomone ra pívi kixoku itúkeovohiko ne nikolaíta, kuteâtimaka mbúvea.

⁷ “Koêkúti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, mborexoâtimo níkea há'i ne tikóti yane óvoku nonéti natíxokuke Itukó'oviti, enepone kixó'êkinoviti unatinoe koekúti vitapána ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku xoko Itukó'oviti” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Êzmirna

⁸ Ina kixopónumaka nê'e:

—Hara ákoe yitóximoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Êzmirna:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti, úndi ne koépeuti yanekóyo, itea enjépukepone ungópea xapa ivokóvoti: ⁹ Énjoa yupíhevonoe keítopenivo kotívetai, koane ákoyea apeínopiti. Itea po'i koéku, itínoe koati ênoti apeínoati ya nonékuke Itukó'oviti. Énjoamaka itúkoheyea kékunoe ne koyúhóhiko itúkeovo júdeu, ikútixapovotihiko koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea haína. Koatíhiko xanena Satánae. ¹⁰ Hákonoe pikêa ne tiú'iti koekúti víkokuikomo. Xepákukenoe, apétimo kure Ndeâpu íka'ákovokutike, kahá'ati hixópepinoe. Keítóponovotimo kotívetai kúveu yehí koeti káxe. Itea hákomo kemuyá'iko iséneu, muhíkova okonókovo víki pevótike vo'óngu. Yane ingo'íparaxopopitinoemo kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa, enepone inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku njokóyoke.

¹¹ “Koêkúti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enepone itoâti tarú'uxea uhá koêti ra tiú'itihiko koekúti, ákomo véka ne iháxoneti pí'ape ivokeóvoti, enepone ipíhóponeokono ne xâne ákotinemo hunókoku” ákoe ne yítóenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Pêgamu

¹² Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Pêgamu:

“Hara koe emó'uinombinoe, undi apêti hána'iti pirítauna pi'âti tetúkope, koati heú'iteoxo: ¹³ Énjoa ne yóvoku itúkeovo koati óvoku ivátakoku Satánae natíxea, itea kóyeane títiu kéyeyi ingéneke. Ako kuri ixé kívivonu. Ako yaúkapapu ikíni muhíkova koepékokono Ántipa, enepone ovónje koati yuixóvoti koyúhoyea emó'um yanekóyoke ákoti kurí ixâ enepo koepékokono yane pitivóko yóvokunoe, enepone koati óvoku Satánae. ¹⁴ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ápeyea xâne hokoti ihíkavoti kuteâti ítuke Mbalâum mekúke enepo exóko Mbaláki kixoku íkorokea íhae Izaráe ya níkeahiko níkokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko, koane ítúkea úhepune mýyo xoko xâne ákoti itukapu koati múxone. ¹⁵ Anêkomaka xepákukenoe kuteâti, hokoâtihiko ne ihíkavoti ítuke evo níkolaíta. ¹⁶ Ikétivexaikopo iséneuke ne pehúnevo, koane kiríka, vo'oku enepo hákotimo kiríkópa, ákomo ingá'akarixapu nzímea xepákuke nzayá'ikoponea ne vaheréxoti ítuke, koane ongópeamaka ya emó'um, enepone kuti koeti hána'iti piritau.

¹⁷ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti.

“Enephikone itoâti tarú'uxea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ne koati kaná'uti níkokónoti íhae vanúke, unaétiko koeku kó'oyene, koane mborexoâtimakamo kali hopú'iti mopôî apêti inámati íha yutoxóvotiya, ákoti exá po'i xâne. Poéhanemo ne namukópati exoâmo” ákoe ne yítoenoa — kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koêhati Tiyâtira

¹⁸ Ina kixopónumaka:

—Hara ákoe yitóxinoake ne inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Tiyâtira:

“Undi Xe'exa Itukó'oviti, undi apêti úke kuti koeti irúmene yúku. Kene njêve, kuti kôe hiyá'iti haváva koati uhá'iti. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁹ Énjoa ne kixeku itíkivo. Énjoa ákoyea omótova yokóvo ne po'ínuhiko xâne, koane kívivonuxo. Énjoamaka ípihi tumúne hékinu ákoti kirikâ, koane énjoomaka koêku ne ítikeinonu enó'iyeeane yara koeku kó'oyene yaneko inâ kitipónu. ²⁰ Itea anéye íninjone ovópikunoe. Énomone ne ákoyea seyá'ika ne hokoti kixoku ítúkeovo Njezâbe, enepone sêno koyúhoti ítúkeovo páhoe Itukó'oviti koyúhoyea kouhupu'ikinoake Itukó'oviti xapa xâne, itea ákoti akaná'u. Yoko yane kixoku íhikaxea, kátavokoa ne ovónjehiko xoko ákoti itukapu anjá'inoa, koyuhoâti ákoyea yuvâti ítúkea úhepune mýyo ne xâne xoko ákoti itukapu koati múxone. Enepone sêno, koyúhomaka yusíkea níkea níkokónoti ikó'iparaxokonoke sánduhiko. ²¹ Enóne ngúxea ne sêno ikótivexea isóneuke ne pahúnevo koane kuríkopea, itea ako akáha'a kuríkopea ixómoyea kapine hóyehohiko ákoti itukapu íma. ²² Kó'oyene inga'arinexoatimo, ngurikoâtinemakamo ípeke. Mborexoâtimo yupíheovo tíveko koêku, xané ngíxoâtihiko ne ímaxeovoke, enepohikone koesáyu'ixoti kixoku ítúkeovo xokóyoke. Énomonemo ngíxoaneyene neko xâne enepo hákoti ikótivexoa isóneuke koane hákotimaka kuríkópa ne pahúnevo, íhikaxoake sêno. ²³ Ngoepékeatimakamo xe'éxaxapa. Yane exoâtimo xanéhiko ya uhá koeti imokóvokuti indúkeovo exoti isónevo xâne koane áha ítúkea. Yoko póhutihiko kexé'unoe, mborexópepatinoemo ésa'i ne kixeku itíkivo, yusíkoti únati ítúkeovo áko'o ákoyea aúmati ne ítike.

²⁴ “Itea ákonemo po'ínu mbáhoenopinoe itíki, itínoe íhae Tiyâtira ákoti hakâ ne váhere ihíkavoti. Hane ngíxo, uhá ketínoe ákoti exâ koêku neko koekúti yupihóvoti váherexea, enepone iháxoneti ihíkavoti éxone xanéhiko yupihóvoti hókea Satánae. ²⁵ Poéhane émbemopinoe kétíu'íkivo ingéneke tukú koetímo aúngopovope.

²⁶ “Koêkuti itoâti vékea uhá koêti ne tiú'itihiko koekúti koane itoâtímaka ítúkea ne mbáhoenoa ítúkea tukú koeti hunókokuke, mborexoâtimo éxea koêku ne xanéhiko yara kúveu mêum ákoti akutíponu. ²⁷ Yoko ákomo iyuhixa natixánehiko. Hanemo koéneye xunako natíxea, kuteâti koeku xâne katatákexoti póte ya pulô'i haváva, kalike-kaliké kixoâti. ²⁸ Kuteâti kíxoaku Nzá'a poréxeonu xunakóti mbahúkea xapa xâne, énonemakamo ngíxoaneye ne kutipónuti, enepohikone itoti uhá koeti koekúti. Ínamakamo mbarexáhiko kutí kó'iyea uhápu'ine ne pú'iti hékere xánena ihâroti.

²⁹ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe ne yítoenoa —kixónune.

3

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Sârade

¹ Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Sârade, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi apêti xokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku koútata'ixeovo. Anéyemaka ne seti koeti hékere vo'ónguke. Hara koe emó'uinombinoe: Enjo ítike. ‘Enepohikonê'e, ovoxe Itukó'oviti koati koxuná'ixovotihiko ítukeke Vúnae' kixópineo po'ínuhiko xâne, itea nonénguke, kutí kénenoé ivokóvotine ákotine oko'ítuke. ² Iyíkapunoe, kéxunakapa ne koekúti motovâtiko kóxunakopeovo xepákukenoé, upánini kutí kó'iyea muyá'itine kahá'atine uké'eyea. Vo'oku íninjoa enó'iyea óvaku ne ítike nonékuke Únaem Itukó'oviti. ³ Puyákanapananoé yokóvo neko inúxoti ihíkavoti némoe inâ kamôa. Yaúkapapunoe itíki ne inúxoti kémone. Ikétivexa íseneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. Enepo hákotinoemo iyikóvo, kutí ngoetimo ómevoti nzímeopinoe, vo'oku ákonemo kalíhuina yéxi itukóvotiye ôra nzímemo íngoitoponeopinoe kotíveti vo'oku kixeku itíkivo. ⁴ Itea kóyeane ápeyea xâne xepákukenoé yara Sârade ákoti íkapítí'ikapu upánini ákoyea axú'inahiko. Ngaha'ínepoatihikomo nê'e. Koati hóhopu koyêtimo ne ípovo vo'oku koati motokeâtihiko ko'ípovoyea kuteâti.

⁵ “Enepohikone itoâtimo vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, hóhopu-hóhopu koyêtimo ípovo. Ákomo kalíhuina ngotúyopea íha yane koyuhópeti yutóxovoku íha xâne yonópotimo xoko Itukó'oviti. Koane ngoyuhoâtimo nonékuke Nzá'a, koane nonékuke ánjuhiko, enepone ovoxe Nzá'a íhae vanúke, ítúkeovo koati kaná'uti hokónuti neko xanéhiko.

⁶ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yítoenoa —kixónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pitivóko koéhati Filadéufeá

⁷ Ina kixopónumaka:

—Enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Filadéufeá, hara ákoe yitóxinoake:

“Undi sasá'iti yoko kaná'uti. Undi exoâtímaka itukóvotiye ne motokeâti yonópea natíxokuke Itukó'oviti iháxoneti inámati pítivokona Ndávi. Enepone

mínje'oe, ako itoâti exéxopea. Kúteane koêku ne enjéxone, ákomaka itoâti mihe'okopea. Hara koe emó'uinombinoe: ⁸ Heú ngíxoa énjea koêku ne ítikenoe. Hanêko kutí koeti pahapéti mihe'ó koyêti, imbihone tímúnekenoe, ákoti itoâti exéxopea. Énjoamaka kalíhuyea ne xináko, itea kóyeane itíki ne emó'um, mbáhoenopi itíki. Ákonemaka ítikaheapu ákoyea yéxanu. ⁹ Anêko koyúhutihiko ítúkeovo jûdeu, ikútixapovoti koati kaná'uti xanena Itukó'oviti, itea hane ínzaxeahiko xanena Satánae. Ainóvoti koati semékenovo'itihiko. Enepohikonê'e, indukínoatimo ipúyukexoponeahiko nenékukeno, maka éxane ákoyea omótoovopinoe ongóvo. ¹⁰ Vo'oku yíxivoa itíki ne emó'uinombi mbahukópinoe keúkophonivo ingéneke ákoti kemuyá'ika iséneú, nzuvo'óxopitimo víki ne kotíveti koekúti keno'ókotikomo yara heú koeti kúveu mêmum híxópotimo xanéhikoya. ¹¹ Ákonemo ánju'ikene, aungópovotinemo. Yokóhiyanavo, koane yokóhiyanamaka ne itéponone ingéneke mará'inamo yévaka ne kutí koeti koati uhé'ekoti kôroa íparaxeopikemo Itukó'oviti sípa ya xokóyoke.

¹² “Enepone itoâti vékea uhá koêti ne tiú'iti koekúti, mborexoâtimo kutí kó'iyea koati xúnati tikóti kotíú'ikoati ne hána'iti imókovoku Únaem Itukó'oviti. Ákomo áhikuxeokonokumo xoko ókoku, koane ákonemo hunókoku óveaya. Yundoxoâtimakamo xokóyoke ne iha Únaem Itukó'oviti, koane iha pítivokona Itukó'oviti, enepone inámati Njeruzálem evesékeati vanúke ukeâti xoko Itukó'oviti. Koane yundóxotimakamo inámati ínza xokóyoke.

¹³ “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yítoenoa —kíxónune.

Koyuhópeti páhoenokono xâne imokóvokutike ya pítivóko koéhati Laudíseya

¹⁴ Ina kixopónuikomaka ne Xe'exa Itukó'oviti:

—Kene enepone inuxínoti itukéti imokóvokutike ya Laudíseya, hara ákoe yitóxinoake:

“Undíne ne ‘Énomone koéneye’ kixonéti, vo'oku úndi kousóko uhá koeti yuho Itukó'oviti. Undímaka ne motovâti kúveovokono vo'oku heú ngíxoa ngoyúhoyea ne kaná'uti kixovókuti íhae xoko Itukó'oviti. Undi úkeakumaka ne uhá koeti ítuke Itukó'oviti inâ apê. Hara koe emó'uinombinoe: ¹⁵ Énjoa koêku ne ítikenoe ákoyea ítikapu koâti koxuná'ixovoti ingéneke koane hainá'iyeamaka haxá keyínuti. Ehá'ani heru'ó ké'iyinoe kirí'okopivonu, áko'o heru'ó ké'iyinoe hexákivonu. ¹⁶ Itea vo'oku itukohí kíxi hékinu, kutí ngxípítinoemo koekúti mbahákuke mbúvone, ámburoepomo. ¹⁷ Yoko hara kénoe: ‘Énóne apeínonuti, koane enóne ngoúkóponeovo ítukeke Itukó'oviti. Ákone nóngone ikéneke’ kénoe. Itea ákone yéxa ítíkivo yupihóvoti ákoyea aúnati koêku, koane yupihóvoti nókone. Nonékuke Itukó'oviti kutí kénoe xâne ákoti apeínoati, komítiti koane urapí koêti. ¹⁸ Hukínóvoti injíko'okeopinoe víyi njokóyoke ne koekúti hána'iti ítópoinopike ingéneke, enepohíkone kutí koeti koati únati ôro veyeâtine yúku ánahi, motovâti ítíkópivo énoti apeínoati nonékuke Itukó'oviti. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti hóhopu koyêti ípevo maka hákone keno'óko ne tíyapana vo'oku yurápiyi. Víyamaka njokóyoke ne kutí koeti ipixáti ipíxexope yúke, motovâti ínixepi nékone ínixi ingéneke. ¹⁹ Nzayá'ikoa ne uhá koeti xâne ákoti omotóva ongóvo, koane énjokoa nókone kó'iyea. Heru'ó íxea yomíxone hékinu. Ikétivexamaka iséneuke ne pehúnevo koane kiríkapa. ²⁰ Hane ngoéneye xâne xe'ó koyêti pahapétike íxómoti íhapápako vò'u kahá'ati úrukeovo. Koêkuti

kamónuti, enepomo mihe'ákinana, urúngovatimoya. Yane kutí koetímó koeku xâne koati ko'iníkonekokoti inikó kixokókoti níkea.

²¹ “Enepone itoâti vékea ne uhá koeti tiú'iti koekúti, mborexoâtimo ivátakopea njêrerekuke xoko ivándakoku nandíxea, kuteâtimaka ngoêku índea uhá koeti yanekôyoke koane ivándakopea xêrerekuke Nzá'a xoko ivátakoku natíxea.

²² “Koêkuti kamoâti, ivávaka yuhó'inoa Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti ne xanéhiko yara póhutihiko imokóvokuti” ákoe yitoenoa —kixónune.

4

Koeku noíxone Xuâum xoko ivátakoku natíxea Itukó'oviti ya vanúkeke

¹ Ikénepoke nê'e, ápe po'i noínjone, pahapéti mihe'ó koyêti vanúkeke. Ápepomaka emó'u ne yuhoíkonuti, enepone ngámone inúxotike. Yoko kutí kôe emó'u torombéta oxóvoti. Hara kixónu:

—Kiná'aka yâkeneye motovâti ênjokeopea koêkumo ra koekútihiko kâxehiko keno'ókoti.

² Yane koati xúnati njokóyoke ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti. Poréxonu noínjea ivátakokuti vanúkeke, ivátakoku nâti. Ápemaka nâti vatá koyêtiya.

³ Enepone nâti, koati xúnati uhápu'ine ukeâti. Hane koéneye kuteâti koeku uhápu'ine uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone njáspi koáne ne sarádoniu kixonéti. Ina keno'óko ne hepípii koêti kuteâti úpikovoe, ínati uháhi, vekeâti xêrerekuke ne ivátakoku nâti. Koati kuteâti uhápu'ine ne uhé'ekoti uhá'iti mopô iháxoneti esmêrauda nê'e. ⁴ Eneponeko ivátakoku nâti, ápemaka po'i vinti koaturu koeti ivátakoku payásoti yakukú kixoâti. Ápemaka vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti ivátakoati. Yoko ainóvoti hóhopuke koyêti ípovo. Póhutihiko, ápe kôroana ainóvoti ôro tutíkuke. ⁵ Ápemaka ipixéneneoti inu'íxoati neko ivátakokuke nâti, yoko hónoti emo'úti, yoko xururúkoti. Nonékuke ne ivátakoku, ápemaka seti koeti yúku irumékoti. Eneponê'e, hane kixó'eko Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kóutata'ixeovo. ⁶ Yoko nonékuke neko ivátakoku nâti, ápe kutí koeti úne ya mar, itea ainóvoti víduru, kutí koeti sásasa koyêti uhé'ekoti uhá'iti mopô iháxoneti kirístau.

Xoko póhutihiko poixô'o ne ivátakoku nâti, kukúkeke póhutihiko poixô'o, ápemaka koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne, yakukú kixoâti neko ivátakoku nâti. Enepohikonê'e, êno úke nonékuke koane akéneke. ⁷ Enepone inúxoti noínjone, kutí koe líyaum. Kene ne pí'ape, kutí koe kali túru. Kene ne mopó'ape, hane koéneye konóneye, hóyeno. Kene ne koáturuxope, kutí koe pú'iti hó'openo ôti koeku ó'iyea, enepone iháxoneti ágea. ⁸ Yoko póhutihiko neko koaturu koeti noínjone, ainovo apêti seí koeti kêvi. Êno úke kevíkuke, opékuke koane oúkeke ne kêvi. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea koyúho ákoti áka. Hara kóyehiko:

—Koati sásasa-sásasa-sásasa koyêti ne Vúnae Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti, enepone kóyekutine ápeyea ukeátinekeneye, enepone apêtico yara koeku kó'oyene, koane ákotinemo hunóko.

⁹ Koeku kó'iyeaneye yúho nekóyohiko ihayú'ikoati yoko kahaná'ikeati íha, koane ikoró'ixinovati neko Kóyekutine Ápeyea ákotinemo hunókoku, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, ¹⁰ yane enepone vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke neko Kóyekutine Ápeyea. Ênomone neko vatá koyêti xoko ivátakoku

natíxea. Koeku iháyu'ikea, koánemaka véyeahiko ne kôroana, koane ípiheahiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti kíxeahiko:

¹¹ —Iti Vúnae Itukó'oviti, koati metokeâti ihéyu'ikikono koane kapáyasoekokono ne íhe, yoko iháyu'ikeokono ne êno xináko, vo'oku itúkeovo íti pahúkôa ápeyea uhá koêti ra apêti. Koati keha'âti ápeyea uhá koêti ra koekúti, ênomone kuti'ino apêti. Aínovo ítuke pè'u veô'u —koênehiko.

5

Koyuhópeti apêti hoénaxovepéhiko exéxovepe, motovâti ákoyea míhe'ókoati

¹ Noínjomaka koyuhópeti éxopeke vò'u ne nâti vatá koyêti ivátakokuke natíxea. Enepone koyuhópeti, ápe yutoéti kúveuke yoko meúkeke, yoko ápe seti koeti hoénaxovepe exéxovepe puvâti míhe'okeokono. ² Noínjoamaka ne êno xúnati ánju kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Ápeikopo motokeâti veyópea exéxovepe ne koyuhópeti koane míhe'okea? —kôe.

³ Yoko ako ápahuina xâne ya vanúke, koáne yara kúveu mêum, koánemaka xapákuke ne ivokóvotínehiko motovâti míhe'okea yoko komómoyea ovâti ne koyuhópeti. ⁴ Yane koati iyôndi vo'oku ákoyea ápahuina xâne motokeâti míhe'okea yoko komómoyea ovâti neko koyuhópeti. ⁵ Yane ápe póhuti yane vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti kixónuti:

—Hako iyêo. Enepone iháxoneti Líyaum ukeâti xapa amósenopono Njúda, enepone ámoriponomaka nâti Ndávi, ítoane uhá koêti, kuti'inoke motovâti veyópea ne seti koeti hoénaxovepe exéxovepe ne koyuhópeti yoko míhe'okea —kixónune.

⁶ Yane noínjoane ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Yoko ápe ókinekono koepékokono. Seti koe sévereina. Seti koémaka úke. Aínovo kixo'êkoti Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti, enepone seti koeti kixoku kóutata'ixeovo, páhoke Itukó'oviti yara uhá koeti kúveu mêum. Xe'ó kóye nonékuke ne ivátakoku nâti kukúkeke neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne, yóko'omaka ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti. ⁷ Ina veyopónoa Xe'exa Su'úso kixonéti ne koyuhópeti éxopeke vò'u neko nâti vatá koyêti ivátakokuke natíxea. ⁸ Namukoâne ne koyuhópeti, enepohikone koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne yóko'o ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Póhutíhiko, ápe ómo'ixonehiko huxôe iháxoneti áropa, yoko enovópeti, itukéti ya ôro, puhí koati xêru. Yoko enepone xêru ovâti ne enovópeti, hane kixó'eko orásaunahiko kasása'iuo Itukó'oviti. ⁹ Yane ina imokóvohiko inámati ákenéti. Hara koéhiko:

—Koati metokeâti nemúki ne koyuhópeti yoko viyópi ne exéxovepe, vo'oku itíne neko ivokínovoti xâne. Koati ovokóvoti ne itíne yanekóyoke, ésa'i itúyopea pahúnevo xâne, motovâti itúkopeovo xanena Itukó'oviti ne uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkúti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku yuhôti yúho, koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ¹⁰ Ênomone itíkohiko xanena Itukó'oviti, haxakínovoti itúkea sasá'iti ítuke. Yoko ênomonehikomo natixó yara poké'e —koe akéne.

¹¹ Ina ngomomâ, ngamone emo'u ákoti yumaxápu ánju yakukú kixoâti ne ivátakoku nâti, yakukú kixoâtimaka neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne, koánemaka ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti

inuxínoti itukéti. Koati ákoti yumaxápu neko ánju, ákoti itoâti kayúmakexea yé'akeye. ¹² Koatímaka hónoti ne emó'u kó'iyeahiko:

—Enepone Xe'exa Su'úso kixonéti, isoéti yanekôyoke, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti, koati motokeâti itúkeovo náti éxoti koeku uhá koeti koekúti. Motókeamaka ikó'iparaxeokono uhá koeti únatinoe koekúti, koane itúkeovo hána'iti kó'éxoneti. Motókeamaka ápeinoa uhá koeti xunakóti koane itúkeovo hána'iti teyonéti yoko hána'iti ihayú'iuti ákoti kuteâti. Koati motokeâtimaka kahána'ikeokono îha —koénehiko emo'u ánju.

¹³ Yane ngámoanemaka uhá koéti ne koéxokeu Itukó'oviti ya vanúke, koánemaka yara poké'e, koane xapákuke ivokóvotinehiko, yoko úneke ya mar, koane uhá koeti koékuti óvohikoku. Hara koéhiko:

—Enepone náti payásoti ya uhá koéti, enepone vatá koyéti xoko ivátakoku natíxea, énomone kapayásakakana îha, koánemaka îha ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Itúkapu énomonemaka teyokóno koane énomone ihayú'ikakana, koane énomone pahukô uhá koéti, ákotinemo hunókoku —koe yúho ne uhá koeti koéxokeu Itukó'oviti.

¹⁴ Yane enepohikone koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne, hara koéhiko yumópeake:

—Énomoneoxomo ákoeneye —kóyehiko.

Koáne ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ihayú'ikoati.

6

Veyovóne neko hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti

¹ Yane noínjoane ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Véyoane ne inúxoti yane seti koeti hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Yane ínamaka ngamôa póhuti yane koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Kutí koe éno hónoti emo'u xururúkoti enepo koyúho.

—Yókone —koéne.

² Ina ngomomâ, yane apé koene hopú'oti kámo apêti ivu'íxoati. Enepone ivu'íxoati, ápe xuména, koane itúkinokono kôroana tutúkuke. Koati pihínoti ítea xapa isukókoti yoko koati itôti.

³ Enepone Xe'exa Su'úso kixonéti, veyoáne ne pí'ape hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, yane ngámeane emó'u ne pí'ape ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koéne.

⁴ Yane apé koene po'i kámo harará'oti. Enepone ivu'íxoati, poréxokono uké'exea úhepeko kóyeku ne xanéhiko yara kúveu mêm, kutí'inoke isukókotihiko koane koepéxekokoti. Poréxokonomaka koati éno hána'iti pirítai neko ivu'íxoti kámo.

⁵ Enepo veyoáne Xe'exa Su'úso kixonéti ne mopó'ape hoénaxovopeti, yane ngámeanemaka emó'u ne mopó'ape ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne.

—Yókone —koénemaka.

Ina ngomomâ, yane apé koene hahá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, hane ómo'ixo ihíxopeti vo'ókuke. ⁶ Yane ngamone emo'úti kutí'iyea inu'íxoati xapákuke ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isóneutimaka kuteâti xâne. Hara koe yúho:

—Enepone ésa'i kali póhuti líturuna tiríku, kohépitimo. Enepone hepíko, kúteanemo yé'akeye námoe xâne ko'itúke ya póhuti káxe. Kúteanemaka ésa'i kali mopo'áti líturuna sévada. Kene azeite yoko víyum, hákomo ikehépixoa —koéne.

⁷ Veyoáne Xe'exa Su'úso kixonéti ne koáturuxope hoenáxovopeti, yane ngámeane emó'u ne koáturuxope ehévókovoti, ko'isóneutimaka kuteáti xâne.

—Yókone —koénemaka.

⁸ Ina ngomomâ, yane apé koéne hiyá'oti kámo. Enepone ivu'íxoati, “Pevóti” koéha. Ápemaka oko'íkenexoati. “Óvoku Ivokóvoti” koéha nê'e. Enepone pi'áti, poréxokono koépekexea kali énoti xâne yara uhá koeti kúveu mêmum ya isukókoti, hímakati, arinéti yoko ipúhokovotihiko hó'openo. Enepone xâne koépeu, kúteane yé'akeye eneponi ihaxáka uhá koeti xâne yara kúveu mêmum ya mopo'áti iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku koépekexeokono.

⁹ Yane véyoanemaka ne sínguxope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti. Hane noínjo ivokínevotihiko opékuke ne áta, imókonoku ne ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Enepoihikone xâne noínjone, ainovo koépeuti vo'oku kutípea emo'u Itukó'oviti, koane vo'oku ákoyea kurí ixa hókea Jesus. ¹⁰ Enepoihikonê'e, kóhonoko emó'u vaúkea. Hara koéhiko:

—Iti Vúnae éxoti koeku uhá koeti koekúti, iti koati sasá'iti koane kaná'uti, námoye ítkinopinovi vésa'i, ipihéponoati ne xanéhiko yara kúveu mêmum ovókoti vitína? —koénéhiko.

¹¹ Póhutihiko koxé'u nekôyo, pôrekexonone hopú'iti ípovo, ina pahukókonomaka kali ómomikeako tukú koeti kausákapune yé'akeye po'ínuhiko ovoxe Itukó'oviti koépeutikomo kuteáti kixókónokuhiko.

¹² Yane noínjoa ne Xe'exa Su'úso kixonéti véyena ne seíxope hoenáxovopeti. Yane apé koéne éno xúnati iyuyôti poké'e. Ípukovomaka ne káxe. Háhaha kóyene kuteáti koeku ipovóti kaháha'ikovo xâne ikotívexoti isóneue ike ivokóvoti. Kene ne kohê, kutí koéne íti harâra'iyea. ¹³ Írihikovonemaka ne hékere poké'eke, kuteáti koeku tonóketi ha'i figu írihiu xúnati ihunóvoti. ¹⁴ Kene ne vanúke, heú koe veyópeovo, kuteáti koeku koyuhópeti atopíri'okokonoti inúxotike káyukopeovo exéxopeovo enepo kú'uri kixokóno. Enepoihikone hána'itinoo mopô, koáne ne kálíhunoo poké'e kukúkeke úne, heú koe ahíkuxeovohiko óvoku. ¹⁵ Ina he'onóvo uhá koeti xâne, enepohikone payásoti koáne ne nâtihiko yara poké'e, koáne ne pahúkotihiko inuxínoti húndaru, koane íríkuhiko yoko po'ínuhiko apêti xunáko pahúkea, koánemaka uhá koeti akaúti, yoko uhá koeti po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti. Hé'onovohiko ya xoko hána'itinoo uhôro yoko xoko uhoróxotihiko xapa hána'iti mopô. ¹⁶ Ina vaúkóhiko kaha'aínoati íkoro'uxeovahiko ne hána'itinoo koane pú'itinoo mopô, maka hé'anane, puvâti ínixeahiko nâti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea vanúkeke, puvâtihiokomaka ítóponea ímainevo ne Xe'exa Su'úso kixonéti. ¹⁷ Vo'oku símeovone ne hána'iti teyonéti káxe, kaxena ímainevo Itukó'oviti, ímainevomaka Xe'exa Su'úso kixonéti. Yoko ákonemo xâne iteóvati.

7

Xanéhiko íhae Izarâe apêti hoénaxovope Itukó'oviti inúkuke

¹ Ikénepoke neko koekútihiko, noínjonemaka koaturu koeti ánju xe'okó koyêti xokóyoke ne koaturu koeti úkeaku ihunóvoti yara kúveu mêmum. Ako síkahiko ihúneovo ne ihunóvoti ukeáti xoko póhutihiko úkeaku. Énomone ákoino ihúnapu ihunóvoti yara poké'e, koáne ya xoko úne ya mar, koánemaka xapa koékuti xuve tikóti. ² Ina noínjomaka po'i ánju ukeáti xoko úkeaku ihâroti, apêti

hoénaxope ne koati kaná'uti Itukó'oviti ya xokóyoke. Eneponê'e, vaúkinoa neko po'ínuhiko koaturu koeti ánju porexókonoti koésayu'íxea ra poké'e yoko úne.

³ Hara kíxoá:

—Hákoxovonoe vaheéréxinoa ítike ra poké'e, koáne ra úne, yóko'o ne xuve tikótihiho. Kixá'avo vitúkinoa hoenáxovopeti inúkuke ne ovóxehiko Vúnae Itukó'oviti exókovoti itúkeovohiko koati xanéna —koéne.

⁴ Yane ina ngámo koyúhote yé'akeye ne kixokónotineye inúkuke. Sentu koarentai koaturu koe míli neko xanéhiko, ukeáti uhá koeti iháxakexoku xanéhiko íhae Izaráe. ⁵ Enepone iháxakoku Izaráe, amósenopono Njúda, ndusé koe míli ne hoenáxokonotiya. Kúteanemaka yé'akeye ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Rúbi, koánemaka xapa amósenopono Ngádi. ⁶ Kúteanemaka yé'akeye xapa amósenopono Ázer koáne ya po'i iháxakoku, enepone amósenopono Nafítali, koánemaka xapa amósenopono Manáse. ⁷ Yoko xapa amósenopono Simêum, Lévi, yoko Isáka, kúteanemaka yé'akeye. ⁸ Koánemaka xapa amósenopono Nzebúlom, yoko amósenopono Yúse, koane amósenopono Mbejámi, kúteanemaka yé'akeye. Nduse koe míli hoenáxokonoti ukeáti póhutihiko iháxakoku neko íhae Izaráe.

Noíxo éno xâne ne Xuâum

⁹ Ikénepoke neko koekúti, noínjonemaka koati éno opoíkovoti xâne ákoti itoáti kayúmakexea, ukeáti xapa uhá koeti kó'iyevoku xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum, koêkuti iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevoku neko xâne, koane koêkuti kó'iyevoku ne yuhôti yúho. Xe'okó kóyehiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Enephikonekóyo, hóhopukee kóye ípovo. Ainóvotimaka omó'ixoti tuti exáte. ¹⁰ Hara koe kóhonokeaxo emó'u:

—Enepora víteovo ya pahunévoti, koati ukeáti xoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea, koánemaka xokóyoke ne Xe'exa Su'úso kixonéti —koénehiko.

¹¹ Yoko xe'okó kóyehiko ne uhá koeti ánju yakukú kixoátihiho ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea, yakukú kixoátihihokomaka neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itukéti, yóko'omaka neko koaturu koeti ehevókovoti, ko'ísoneutimaka kuteáti xâne. Ina ipuyúkexohiko xaneáti ísu'okea nône poké'eke nonékuke ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti ihayú'ikoti Itukó'oviti. ¹² Hara koéhiko:

—Kaná'uteoxo motókeyea itúkeovo Itukó'oviti ihayú'ikokono. Énomonemaka motokéa itúkeovo éno hána'iti ihayú'iuti, únae uhá koeti exóneti. Énomonemaka motokéa íkoro'ixinovokono, koane itúkeovo hána'iti teyonéti, payásoti ya uhá koéti. Énomonemaka motokéa ápeyea uhá koeti xunakóti xokóyoke, ákotinemo hunókoku kó'iyeaneye. Ákoeneyeoxo —koéhiko.

¹³ Yoko xapákuke neko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti ítuke Itukó'oviti, ápe póhuti kixónuti:

—Yéxoá itukóvotiyehiko ra hóhopuke koyêti ípovo? Yéxoamaka úkeakuhiko?

¹⁴ Ina yumombâ:

—Ako énja unaém. Poéhane íti exôa.

Ina kixónu:

—Enephikorâ'a, ainovo vekotíya kaxénake koati hána'iti tiveko koekúti. Hóhopu kóyepinoke ípovo, vo'oku itúkeovohiko kasása'iupo itina Xe'exa Su'úso kixonéti. ¹⁵ Énomone xe'okó kóyeinohiko nonékuke ivátakoku Itukó'oviti

natíxea. Káxe, yóti veyóhiko ixómoyea ikó'elokexea okóvo yane sasá'iti óvoku Itukó'oviti. Yoko Itukó'oviti, enepone vatá koyêti ivátakokuke natíxea, anêko xapákuke ixómoti koyonoâhiko. ¹⁶ Ákonemo épekahiko hímakati koane úne. Ákonemo ará'akahiko káxe, koane koêkuti po'i kó'iyevoku kótuti, ¹⁷ vo'oku koyonoâtihihikomo Xe'exa Su'ûso kixonéti, enepone ovâti xokóyoke ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Énomonemo kouséxinoahiko nókone, porexoâtimaka úhepeko kóyeku ákoti hunókoku, enepone kutí koeti vo'eroo koyêti uke úne ákoti ítihevoku. Koane kihu'íkopiinoatinemo Itukó'oviti ne uhá koeti ho'óúke.

8

Veyovóne ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti

¹ Veyoâne Xe'exa Su'ûso kixonéti ne sétixope hoénaxovope exéxovope ne koyuhópeti, huvemoo koéne ya vanúkeke ovâti meýá koeti ôra. ² Yane noínjone seti koeti ánju xe'okó koyêti nonékuke Itukó'oviti. Póhutihiko nekóyo, poréxokono húxo, enepone torombéta kixonéti.

³ Yane ina keno'óko po'i ánju omoti íhaku xêru, itukéti ya ôro. Xe'ó koéne nonékuke ne áta, imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Ina porexókono êno xêru neko ánju motovâti oró'okea nonékuke Itukó'oviti ya xoko áta, enepone ainóvoti ôro. Hane óvo nonékuke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti. Xané kixo orásauna uhá koeti kasása'iupo Itukó'oviti neko xêru koeku oró'okeovo. ⁴ Xoko íhaku xêru pe'úkuke vó'u ánju úkea íkurihea ne oró'oeti xêru simóti xoko Itukó'oviti, xané kixoâti ne orásaunahiko kasása'iupo Itukó'oviti. ⁵ Yane ina namukôa ánju ne íhaku xêru, kopúhikoane ihúveti yúku ukeâti xoko áta, ina kurikoâmaka xapa xâne yara poké'eke. Énomone yanê'e, apé koéne êno xururúkoti yoko emo'útihihiko, koane êno ípixéneoneoti yoko iyuyôti poké'e.

Oxóvo torombétahiko

⁶ Yane enepohikone seti koeti ánju apêti torombétana, kóúsokovonehiko óxea ne húxo.

⁷ Ina óxo torombétana neko inúxoti ánju. Yane apé koéne êno yúku xánena evêke, anahí koeti êno íti, irikóvoti xapa xâne yara poké'e. Êno oro'ókovoti yara kúveu mêum vo'ókuke. Hane koéneye yé'akeye oro'ókovoti, kuteâti eneponi ihaxáka ra kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku oró'okeovo. Kúteanemaka kixókonoku ne tikótihiko koáne ne ngaráma.

⁸ Ina oxomáka torombétana ne pí'ape ánju. Yane apé koéne koekúti kuteâti koati hána'iti mopó'i ixómoti oro'ókovo. Ina kurinó'ekokono úne ya mar. Isáyu'ixovo poixó'o ne úne yane mar vo'ókuke. Kutí koépone íti. Hane koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti eneponi ihaxáka ne uhá koeti úne ya mar ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku isáyu'ixeovo vo'ókuke. ⁹ Kúteanemaka koêku yé'akeye ivokóvoti xapa uhá koeti hó'openo ovâti ne úne ya mar. Koánemaka ne hána'iti vatéke uke'éxokonoti vo'ókuke, kúteanemaka yé'akeye.

¹⁰ Yane oxone torombétana neko mopó'ape ánju. Ehá'axo óxoa, apé koene pú'iti hékere ínati irúmeke, ukeâti vanúke irikóvoti xoko óvokuhiko úne, koésayu'ixoati. Hane koéneye itóvoku koésayu'iu, kuteâti koeku itóvoku ne úne ya mar koésayu'ixokonoti inúxotike. Énomonemaka koéneye itóvoku koésayu'ixeokono ne huveóhiko, koáne ne ukéhiko úne xoko irínó'ekovoku neko

hékere. ¹¹ Súsuva koyêti koêha ne hékere, yoko súsuva kíxoixo úne xoko irínò'ekovoku. Êno xâne ivohíkòvoti vo'oku suvá'iko neko úne kosúva'iu.

¹² Yane oxónemaka torombétana neko koáturuxope ánju. Oxoáne, isáyu'ixovo ne káxe, kohê yoko hékerekò. Kuteâti koeku xoko po'ínuhiko koekúti, itúkeovo pòhuti yane mopo'âti isáyu'ixeovo, énomonemaka koéneye isáyu'ixeovo uhápu'ieya ne káxe, koánemaka ne hékerekò yóko'o ne kohê ya yóti.

¹³ Ina ngomamá, yane apé koene hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti ágea, ákoti malíka vékoku ó'ieya ya kuku vanúke. Ngámoa koeku vaúkea. Hara koe yúho vaúko'i:

—Imáko hána'iti tivékomo koêku ne uhá koeti ko'óvokuti yara kúveu mêum kamáne emó'u ne torombéta, óxoneikomo ne mopo'âtihiho ánju ávoti axâ ne hûxo.

9

Oxôvo ne sínguxope torombéta

¹ Yane oxónemaka torombétana neko sínguxope ánju. Yane noínjone hékere irikòvoti ukeâti vanúke, yonoti xapa xâne yara poké'e. Ina poréxókonoa ánju míhe'okea ne êno upénoti uhòro ínati haháku. ² Míhe'ókoane ánju, ipúhikone kuríhoe kutí koeti íkurihea koati hána'iti oso'íxokuti. Yane ákone aúhupu'i ne káxe. Hahakú koéne kúveu ra mêum vo'ókuke ne kuríhoe ipuhíkeati neko êno upénoti uhòro. ³ Ápemaka hána'itinoe vohóho yonoâti ra poké'e, ipuhíkeati xapákuke ne kuríhoe. Poréxokonohiko yutókea xâne. Hane koéneye xunáko yutókea, kuteâti yutókea pitánae yara poké'e. ⁴ Íxíko'okokonohikomaka ákoyea kíxoaku ne ngaráma yara poké'e, koánemaka koêkúti kó'ieovoku nonéti yoko xuvéhiko tikóti. Poéhane xâne ákoti hoénaxovo Itukó'oviti inúkuke pahúkinokonohiko óko'okea. ⁵ Ako síkákanahiko koépekexea neko xanéhiko, itea poréxokono íkoitoponea kotíveti kúveu singu koeti kohê. Enepone ohóne ne ike yutókine, hane koéneye ohone yutókine pitánae. ⁶ Yaneko káxehiko, yupihóvotimo kahá'ayeá ivókeovo ne xanéhiko, itea ákonemo paréxakana. “Há'ani ivóngeovo” koetíhikomo, itea ákonemo ivákapuhiko.

⁷ Enephikone vohóho, hane koéneye kámo usó koyêtine píhea xapa isukókoti. Ya tutíkukehiko, ápe kutí koeti kôroa ainóvoti ôro. Kene nône, kutí koéhiko none hóyeno. ⁸ Enepone tûti, kútea híyeu tuti sêno. Kene ne ôe, kutí koe oe koati ipúhokovoti hó'openo, enepone líyaum kixonéti. ⁹ Ápemaka oveâti xa'ákuke, lapá'iti haváva, kuteâti ikó'itukeu húndaru yóno xapa isukókoti. Kene emó'u ne kêvi, kutí koe emo'u karóshiko míkoe ákoti yumaxápu kámo ehahíkovoti xapa isukókoti. ¹⁰ Enepone íhi yoko yutókope, kúteane yutókope pitánae. Koati apêti xunáko ne íhi óko'okea, koane íkoitoponea kotíveti ne xanéhiko yútoe ovâti singu koeti kohê. ¹¹ Ápemaka ánju, natínahiko neko hána'itinoe vohóho exeâti koêku ne êno upénoti uhòro ínati haháku. Ambâtu koêha ya emo'u ebaraíku. Kene Apolíyaum koêha ya emo'u ngerêku. Yoko póhutine kíxó'ekone neko pi'âti ihâe. Aínovo kíxo'êkoti “koépekoti”.

¹² Yane pihóne ne inúxoti tiveko koekúti. Itea ikénepoke, apêtikomo po'í pi'âti kotíveti koekúti kuteâti.

Oxôvo ne seíxope torombéta

¹³ Yane oxónemaka torombétana ne seíxope ánju. Ina ngámo emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne koaturu koeti isúlune áta ovoti nonékuke Itukó'oviti.

Yoko énomone ne áta ainóvoti ôro, oró'okokonoku ísensu. ¹⁴ Eneponeko emo'úti ngámone, hane yúho'ixo seíxope ánju omó'ixoti torombétana. Hara kíxoá:

—Kiríkapa ne koaturu koeti ánju ika'oké koyèti xe'ókuke ne hána'iti huvêo koéhati Eúfarate —kíxoane.

¹⁵ Yane kuríkokonone ne koaturu koeti ánju. Yoko mekúne kouókovohiko, kuxoáti neko ôra, káxe, kohé yoko xoénae motovâti koépekexea xâne yara poké'e. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apèti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeocono. ¹⁶ Yane ngamone emo'úti koyuhoáti yé'akeye ne êno ehahíkovoti kámo apèti ivu'íxoati yonoti xapa isukókoti. Koati ákoti yumaxápu êno míli neko kámo. Pí'a séndu míleaum nekóyo. ¹⁷ Yaneko noínjoneke kutí koeti njopúne, ápe kámo koane ivu'íxoatihiko. Yoko ápe oveáti xa'ákukehiko lapá'iti haváva, kuteáti ikó'ituke húndu xapa isukókoti. Enepone ikó'ituke xa'ákuke, ápe háharara koyètiya, kuteáti koeku yúku, koane hóhonono koyèti, kuteáti koeku honóno'iko uhé'ekoti uhá'iti mopô, enepone iháxoneti sáfira. Ápemaka híhiya koyèti, kuteáti koeku hiyá'iko énxofere. Hane-maka koéneye túti neko kámohiko, kuteáti koeku tuti líyaum. Yoko ápe yúku ipuhíkeati pahákuke, koane kuríhoe yoko énxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹⁸ Vo'ókuke neko mopo'âti kotíveti koekúti, yúku, kuríhoe yoko énxofere ipuhíkeati pahákuke neko kámo, énomone koépekexino êno xapa isukókoti. Enepone yé'akeye koépeu, hane koéneye: Eneponi ihaxáka uhá koeti xâne apèti yara kúveu mêum ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti yane mopo'âti iháxakoku koépekexeocono. ¹⁹ Eneponihikone kámo, pahákuke óvo xunáko yoko ihíkuke. Kene íhi, kutí koe koéxoe. Ápe tuti koéxoeya, yoko énomone veína óko'okexea xanéhiko. ²⁰ Kene haxa xanéhiko, enepone ákoti ivahíkapu vo'ókuke ne kotíveti koekúti, ako ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ako kuríka. Enepone ítúkoveke, énomone ne hókea ndémoniuhiko, koane kúveovo sánduhiko ítuke vo'u xâne, ítukéti ya ôro, péhu, kôpere, mopô yoko tikóti, kixovókuti ákoti iníxa, ákotimaka káma, koane ákotimaka yána. ²¹ Eneponihikoneko váhere xâne hokoáti, koati ákoti ikátivexa isóneuke ne ítúkeovo koépekenati, koane hokéxokenati, koane ákoti uhéva'uxa kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ómevoti.

10

Ánju omó'ixoti kali koyuhópeti

¹ Yanê'e, noínjonemaka po'í ánju koati xúnati evesékoti ukeáti vanúke. Yoko kutí koe ko'ipóvoti kapási. Ápemaka kuteáti úpikovee, ínati uháhi, oúkeke túti. Kutí koeti káxe ne nône. Kene hêve, kutí koémaka ponóvoti írúmene yúku. ² Ápemaka kali koyuhópeti pe'úkuke vó'u vahe'ú koyèti. Xoko úne ya mar ókonuko ne éxope hêve, kene lôpe, xoko movó'iyeaku poké'e óvo. ³ Ina kohonóko emó'u vaúkea. Koati hónoti ne yúho vaúkea. Kutí koe emo'u líyaum. Ike vaúkine, ápe seti koeti emo'úti koati xúnati kuteáti koeku xururúkoti. ⁴ Énomone inu'íxoti vanúkeke kixónuti:

—He'ono'ú íxea kíxone ne seti koeti emo'úti koati xúnati kuteáti koeku xururúkoti, kémonemeku. Hako yitoxóa —kixónune.

⁵ Yane enepone ánju noínjone, xe'ó koyèti xoko úne ya mar koane poké'eke, koéxepuko vó'u éxope, ponó kixoáti vanúkeke. ⁶ Ina koyúho koati emo'úti ákoti

aukápapu ikéne. Koyúhoa ya iháke Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ákoti hunókoku, enepone pahukoâtimaka ápeyea ne vanúke, koáne ra poké'e, koáne ne úne ya mar, yoko uhá koeti koêkuti apêtiya. Hara koe yúho:

—Ákonemo áxu'ikene. ⁷ Vo'oku yaneko káxe okoyúhone ne sétixope ánju, enepo kausákapune óxea torombétana, yane kousókovotinemone ne koekúti ákoti exá xanéhiko mekúke, enepone kouhápu'ikivotine kó'oyene, kuteâtimaka yuhó'inoa Itukó'oviti neko porófetahiko, enepone ovóxe mekúke koyuhó'iyeani emó'u —koéne.

⁸ Ina apépomaka neko emo'úti ngámone, inu'ixoti vanúkeke, yuhoíkoponutimaka. Hara kixónu:

—Nemúkapana ne kali koyuhópeti imihé'okoti, ómo'ixone ne ánju xe'ó koyêti xoko úne ya mar koánemaka yara poké'e —kixónune.

⁹ Embembóponoa ne kali koyuhópeti, hara kixónu:

—Nemúka, ínamo níkêa. Koati súsuva koyêtimo yokóvoike, itea itívetime pehákuke kuteâti koeku ho'o mópo —kixónune.

¹⁰ Ina namungôa ne kali koyuhópeti, ómo'ixone ne ánju. Yane níngoane. Kutí koe itíveyea ho'o mópo mbahákuke, itea nzuiríkoane, koati súsuva koyêti ongóvoike. ¹¹ Ina ngxokónomaka:

—Konokoâitiko keyúhoyi kouhápu'ikinopike Itukó'oviti, koêku ne ákoti yu-maxápu kó'iyevokoku xâne, ákoti tópi poké'e óvohikoku yara kúveu mêm, ákotimaka tópi yúho, koánemaka ne nâtihiko —ngxokónone.

11

Pi'âti ovoxe Itukó'oviti koyuhó'inoati emó'u

¹ Ikénepoke ra koekútihiho, ina mborexókono ponóvoti itátane tikóti, ihíxopeti. Ina ngxokóno:

—Pihéne, íhixepanane itóvoku ne témpulu, enepone hána'iti imokóvokuti, koánemaka itóvoku ne áta ovâti, enepone imókonoku íparaxokonoke Itukó'oviti. Keyúmakexamakamo yé'akeye ne xanéhiko ihayú'ikoti Itukó'oviti apêti yane hána'iti imokóvokuti. ² Kene kíndana nê'e, ávane. Hako ihíxi itóvoku vo'oku poréxokonoane ne xanéhiko ákoti háka Itukó'oviti payásoyea yane Sasá'iti Pitivóko ovâti koarentai doi koeti kohê. ³ Mbahúkotimo pi'âti ovónje, yoko koyuhoâtimo ne ngóuhapu'ikinoake kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe. Hanemo itúko ípovo kó'ixéhiti xáku neko pi'âti ovónje koeku koyúhoyeahiko ngóuhapu'ikinoake —koe Itukó'oviti.

⁴ Enepone pi'âti koyúhoyi, énomone ne iháxoneti pi'âti xuve olívera, yoko pi'âti íhaku yúku ovoti nonékuke Itukó'oviti, Únae ra kúveu mêm.

⁵ Ápe írumékoti yúku ípuhíkeati pahákukehiko, koépekeope koêkuti kaha'âti váherexea ítukeino. Énomone kixókononeye koépekeokono ne vahéxoti ítukeino. ⁶ Ápehikomaka xunáko neko pi'âti pahúkea ákoyea kêva úko ya uhá koêti neko káxehiko koeku koyúhoyea páhoenoa Itukó'oviti koyúhoyea. Ápemaka xunáko pahúkea sá'iri'okopeovo íti ne úne, koane koésayu'ixea ra poké'e ya ákoti tópi kó'iyevokoku kotíveti koekúti, koêkuti kaha'áyeaku.

⁷ Yane enepo kausákanee koyúhoyea ahá'inoa Itukó'oviti koyúhoyea, apêtimo hóyeno kutí koeti koati koyuvórixovoti hó'openo ukeâti ne éno upénoti uhôro. Énomonemo isukóponoati neko pi'âti ovoxe Itukó'oviti, koane itoâtimo, koepékoatihikomo. ⁸ Hanemo óvoheixo muyóhiko rúvanake ne hána'iti pitivóko, kurúhuxokonokumaka Únae. Yoko koati apêti kixó'ekinovike neko pitivóko

ihaxinokonoke Sódoma koane Ejítu. ⁹ Enómo xâne yara uhá koeti kúveu mêmum, póhutihiko iháxakoku úkeaku, póhutihikomaka kó'iyevoku ne yûho, koane póhutihikomaka poké'e óvohikoku, komomó'iyeti múyo neko pi'ati ovoxe Itukó'oviti ya kúveu mopo'ati káxe, meyá koêti. Ákomo síka xanéhiko ekóxeokono. ¹⁰ Yupihovó koetimo elókeko okóvo ne xanéhiko yara kúveu mêmum vo'oku koépekeokono neko pi'ati ovoxe Itukó'oviti. Kóyutihikomoko, koane ívó'iparaxokokotihikomo, vo'oku ya koeku ápeyeko neko pi'ati, koati ikoítotoponoati kotíveti ne ko'óvokutihiko yara kúveu mêmum. ¹¹ Itea ikénepoke neko mopo'ati káxe meyá koêti, porexópatimakamo Itukó'oviti ómixekeopeovo. Yane exepúkopotinehikomo. Yoko yupihovó koetimo píkea ne noixoátimo. ¹² Yane apé koetimo êno hónoti emó'uti inu'ixotimo vanúkeke, ihaxíkoati neko pi'ati páhoe Itukó'oviti koyuhó'iyeti emó'u. Haramo kixókonohiko:

—Kiná'aka yâkeneye —kixokónotimo.

Yane pihópotinemo vanúkeke neko pi'ati ovoxe Itukó'oviti, xané kixópotinemo kapási. Yoko koati komomo-komomó kixoixoatimo puvâtihiko. ¹³ Énomonemo yaneko ôra, apé koetimo êno xúnati iyuyôti poké'e, yoko enómo koésayu'iu yane pitivóko. Hanemo koéneye itóvoku ne koésayu'iu, kuteâti koêku eneponi ihaxáka ne pitivóko ya yehí koeti iháxakoku, yane mani póhuti iháxakoku uké'exeokono. Seti koe mili xâne ivohíkovotimo vo'ókuke neko iyuyôti poké'e. Kene háxa ne xanéhiko, yupihovó koetimo píkea koane iháyuikeahikomo xunako Itukó'oviti íhae vanúke.

¹⁴ Pihóne ne pi'ape koati kotíveti koekúti. Ákomo áxu'ikene, keno'ókotinemo ne mopó'ape kotíveti koekúti.

Oxôvo ne sétixope torombéta

¹⁵ Yane enepone sétixope ánju, óxoanemaka ne torombétana. Yane apé koéne êno hónotihiko emó'uti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, Vúnae Itukó'oviti yoko Kristu, enepone páhoe koíteovo xâne, itukó'a xunáko pahúkea yara kúveu mêmum. Yoko énomonemo natixó ákotinemo hunókoku —kôe.

¹⁶ Yane enepohikone vinti koaturu koeti xâne teyonéti vataká koyêti xoko ivátakoku natíxea nonékuke Itukó'oviti, ipúyukexohiko nonékuke Itukó'oviti xaneâti ísu'okea nône poké'e iháyú'ikoati. ¹⁷ Hara koéhiko:

—Iti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koêti, ítimaka itukóvo ne kóyekutine ápeyeka ukeátinekene, koánemaka yara koeku kó'oyene, víkoro'ixinovopi vo'oku iké'itukexi ne hána'iti xináko, koane itíkovone nâti kó'oyene. ¹⁸ Koati yupihovó koetínehiko ímaikinovopi ne xanéhiko ya póhutihiko poké'e, koêkúti óvohikoku yara kúveu mêmum. Itea simóvone kaxena ípiheponope, kaxena namúkopeamaka ésa'i kixoku itúkeovo ne ivokóvotínehiko, koane kaxena ápeyemaka námoepo ne yovóxe, enepohikone porófeta koyúhoti yemó'u xapa xâne, yoko uhá koêti ne kesása'iuvo, koánemaka ne uhá koeti teyópiti, enepone payásotihiko, koane ákoti apayáso. Koati kaxénanemaka itúkopihoa ésa'i ne xanéhiko koesáyu'ixoti ovâti ra poké'e —koéhiko.

¹⁹ Yane ímihe'okone ne sasá'iti kúveu ya vanúke koane iyúseye neko sasá'iti káxau, enepone árkana alíansa. Yane apé koéne êno ípixéneoti yoko xururúkoti, koane iyuyôti poké'e, yoko êno evêke.

¹ Yane apé koene hána'iti iyupánevoti vanúkeke, sêno kutí koeti ko'ipóvoti káxe, koane ápemaka kohê opékuke hêve. Ápemaka kôroana tutíkuke apêti nduse koeti hékereya. ² Ihaikoti neko sêno. Koati ya'ixoti vo'oku ohóne ne xe'éxa ye'éxovotine ipúhikea.

³ Ina apépomaka po'i iyupánevoti vanúkeke, êno hána'iti harará'oti ndarâgaum. Enepone koimaiti hó'openo, seti koe tûti yoko yehi koe sévereina. Ainovohiko apêti kôroana neko tûti. ⁴ Ito káhakea ênoti hékere vanúkeke ya îhi, ina kurihíkoo poké'eke. Enepone ye'akeye hékere káhae, hane koéneye: Eneponi ihaxáka ne uhá koeti hékere apêti ya mopo'âti iháxakoku, mani póhuti iháxakoku yane mopo'âti íto káhakea. Yane xe'ó kóyene ne ndarâgaum nonékuke ne sêno ye'ékotine ipúhikea xe'éxa, kuxeâti ipúhikea ne xe'éxa motovâti níkea.

⁵ Yane ipúhikone xe'éxa neko sêno, hóyeno kalivôno. Yoko énomonemo pahukó uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Ákomo itoâti okópea. Ina hú kixokóno omópeokono ne kalivôno xoko Itukó'oviti ya xoko ivátakoku natíxea vanúkeke. ⁶ Kene ne sêno, kohó'ipo ya mêum ákoti apêti xoko kouókinoake Itukó'oviti óvea, ímoakumaka kátarakea kúveu mili duzentu sesenta koeti káxe.

⁷ Yoko ápe isukókoti vanúkeke, Míke yoko po'ínuhiko ánju ha'íne okopâti ne ndarâgaum yoko ánjuhiko ovóxe. ⁸ Évokovo ne ndarâgaum yoko ánjunahiko. Ákone omótovahiko óvea vanúkeke. ⁹ Yane kópuhikokono ne hána'iti ndarâgaum. Énomone neko kúxoti koéxoe iháxoneti Ndeâpu, enepone Satánae, enepone yómoti aúpu'ikea uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Kuríkokono poké'eke íxanê kixókono ánjunahiko.

¹⁰ Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'ixoti vanúkeke koêti:

—Kó'oyene, simóvone kaxéna koíteovaku Itukó'oviti ra xanéna, yoko éxokea hána'iti xunáko itúkeovo énomonemo natixô. Kaxénanemaka éxokeovo ápeyea xunáko pahúkea ne Kristu, enepone noívokoe, vo'oku kópuhikeokonone vanúkeke ne Satánae, enepone áhati koyúhoyea itúkeovo pahukóvoti ne po'ínu uti xoko Jesus, koyúhoti motókeyea ipíhophoneokonohiko vo'ókuke. Káxe, yóti kíxoixeaneye yúho nonékuke Itukó'oviti. ¹¹ Itea ítoanehiko po'ínu úti vo'oku itína ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxókonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Ítoanehikomaka vo'oku ikána'uxeahiko emo'u Itukó'oviti ya xokóyoke. Muhíkova inonéxinovohiko pevóti vo'oku ítuke Itukó'oviti, usokó kóyehiko koépekeokono. ¹² Kó'oyene, oránane ápeyea hána'iti elokékoti okovóti vanúkeke. Aélokeneoxo yokóvo uhá ketínove ovâti ne vanúke. Itea hána'itimo tiveko koekúti yara kúveu mêum, koáne ya xoko mar vo'oku evésekkone ne Ndeâpu xepákukeno, yoko yupihovó koéne ímaikeovo. Koáhati exoâtine ákoyeane axú'ina kaxena ko'ítukepe.

Koêku ne sêno hokó'ixoane ndarâgaum

¹³ Noixoâne ndarâgaum kuríkeokono poké'eke, yane turíxovone hóko'íxea ne sêno koxe'éxati hóyeno kalivôno. ¹⁴ Itea hane poréxokono sêno pi'âti kevi hána'iti hó'openo ôti, enepone iháxoneti ágea, motovâti ó'yiea yonópoti ya mêum ákoti apêti. Énomonemo óvoheixo kátarakeokono ya kúveu mopo'âti xoénae meyá koêti xoko ákoyeaku itápána ndarâgaum. ¹⁵ Yane ápe koati ênoti úne ikéneke ne sêno, kópuhiu ndarâgaum pahákuke. Kutí koe huvêo ne úne kûre. Mani kaha'aínoati ne sêno má kíxeokono yane úne. ¹⁶ Itea huvó'oxokono neko sêno, vo'oku taú kó'yiea ne poké'e, motovâti yonópeaya heú koêti neko úne kutí

koeti huvêo, ipuhíkeati pahákuke ne ndarâgaum. ¹⁷Yupihovó koéne ímaikinova ndarâgaum neko sêno. Énomone pihíno isúkoponea haxa amósenopono neko sêno, enepohikone itúkoti páhoenovi Itukó'oviti vitúkea, uti xâne, enepohikone ikaná'uxoatimaka xokóyoke ne kaná'uti kixovókuti omínovike Jesus. ¹⁸Yane xe'ó koéne neko ndarâgaum xapa harîri xe'ókuke ne mar.

13

Koêku ne pi'âti hóyeno kutí koeti koati koyuvôrixovoti hó'openo

¹Ikénépokemaka ra koekútihiko, noínjonemaka xâne kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti úneke ya mar. Yehí koe sévereina, yoko seti koe tûti. Póhutihiko ne sévereina, aínovo apêti kôroana. Koane póhutihiko tûti, ápe iháya íhaxopeovoke kapáyasokopeovo, kutí kixopóvoti Itukó'oviti. ²Enepone xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane koéneye koelé'u muyo síni. Kene hêve, kúteane heve úrsu. Kene páho, kutí koe paho líyaum. Hane porexôa xunakóti ndarâgaum. Poréxoamaka ndarâgaum itúkeovo koati payásoti nâti ênoti xunáko pahúkea. ³Yoko ápe póhuti tûti okó'okovoti xapa po'ínuhiko tûti. Yupihovó koe koêku neko óko'onevo. Mani énomone kutí'inoke ivokóvoti, itea íteova neko óko'onevo, unátipeane. Yupíhova iyúpaxeova uhá koeti xâne yara kúveu mêum, koane itúkea hókone vo'ókuke. ⁴Enepone ndarâgaum kutí kixo Itukó'oviti ne xanéhiko, vo'oku itúkeovo xokóyoke ne ndarâgaum úkea xunáko payásoyea neko kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo noínjone. Haina póhutine neko ndarâgaum kutí kixokóno Itukó'oviti, itea koánemaka neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Hara kôe ne xanéhiko yara kúveu mêum vo'ókuke:

—Ápeikopo po'ínu koati xúnati kuteâti xunáko râ'a? Kutí'ikopomo itôa okópea? —koéhiko.

⁵Enepone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, poréxokono yupíheovo kahána'ikopeovo yane koyúhoyea, koane yupíheovomaka kapáyasokeovo kutí kixopóvoti Itukó'oviti. Poréxokonoanemaka xunakóti pahúkea ya kúveu koarentai doi koeti kohê. ⁶Enepo koyuhóne, yupíhova kapáyasokopeovo, koane koémoke'ekoa Itukó'oviti yoko íha, koánemaka óvoku Itukó'oviti yoko uhá koeti ovâti ne vanúke xoko Itukó'oviti. ⁷Poréxokonoamaka isúkoponea ne kasása'iupohiko Itukó'oviti yoko ítea. Poréxokonomaka pahúkea oukeke uhá koeti kó'iyevovoku xâne, koêkúti íhâxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevovoku, koane koêkúti koêku ne yuhôti yúho, koane koêkutimaka poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁸Énomonemo hóko uhá koeti xâne ovâti ra kúveu mêum. Kutí kixoâtihihikomo Itukó'oviti. Énomone neko xâne ákoti yutaxápu íha xoko yutóxovoku íha xâne ákotinemo hunókoku ópea xoko Itukó'oviti. Énomone neko koyuhópeti uso'íyeatinekene ne íha xanéya ukeâtine tumúneke ápeyera ra kúveu mêum, koyúhope ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone itukópovoti ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti.

⁹Koêkúti xâne kamoâti, ivávaka râ'a: ¹⁰Apêtímo xâne itokónoti iká'akeokono, yoko koati konokoâtihihikomo vékea neko koekúti. Apêtimakamo xâne koépeuti ya hána'iti pirítáu. Yoko kutí konokoâtihihikomakamo vékea neko koekúti. Énomone kónokino ákoyea kurí íxa kúveovo Itukó'oviti ne kasása'iupo, koane ákoyea kamúya'íka isóneú ikéneke Itukó'oviti.

¹¹Ina apémaka noínjone, po'ímaka kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo ukeâti ra poké'e. Pí'a sévereina nê'e. Yoko hane koéneye koelé'u, muyo su'úso.

Itea enepone emó'u, kutipasí koe emo'u ndarâgaur. ¹² Kúteane xunáko neko inúxoti xâne noínjone kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, epó'oxo koati ovóxe nekóyo, itukoâti ne páhoenoa itúkea. Yoko enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti koeku komúyoyea su'úso, koati itokúxeati okóvo ne uhá koeti xâne yara kúveu mêum kutí kíxea Itukó'oviti neko inúxoti noínjone, enepone hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone unatípeatimaka óko'onevo mani koépekeokono. ¹³ Enepone pí'ape koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, enepone kuteâti koeku komúyoyea su'úso, ito itúkea koekútihiho ákoti noíxeokonoku, iyupaxó kixoti xanéhiko. Muhíkova iháxikea írúmene yúku ukeâti vanúke evesékoati ra poké'e nonékuke xanéhiko, itúkoa nê'e. ¹⁴ Énomone aúpu'ikino xanéhiko ovâti ra kúveu mêum, vo'ókuke neko iyupánevoti ítuke nonékuke neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne noínjone, úkeakumaka xunáko ítúkea iyupánevoti. Enepone pí'ape xâne noínjone, enepone kuteâti komúyoyea su'úso, pahúkoamaka ne xanéhiko yara kúveu mêum ípoyea okóvo neko inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, eneponeko iteôvati ne mani koépekeokono vo'oku óko'onevo ya hána'iti pirítai. ¹⁵ Yane poréxokonomaka xunáko ítúkea ómixekuyeovo neko ipunéti, okóvo neko inúxoti koyuvôrixovoti xâne noínjone, kutí'inoke koyúhóti neko ipunéti. Yane koépekeexo uhá koeti xâne ákoti hakâ, enepohikone ákotimaka kutí ixá Itukó'oviti. ¹⁶ Eneponê'e, pahúkumaka uhá koeti xâne, payásoti koane ákoti apayáso, íríku koane ákoti apeínoati, akaúti yoko po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, itúkinokono hoenáxovopeti éxopeke vó'u, áko'o itukovo inúkuke, ¹⁷ motovâti ákoyeane vanéxa koane ákoyeanemaka akávane enepo hákoti itukínokono hoenaxovope íha ne inúxoti koati koyuvôrixovoti xâne, áko'o itukovo númeruna íha.

¹⁸ Enepone koekúti, konókoti êno exóneti motovâti éxeokono kixó'ekone. Koékuti xâne koati ko'ísóneuti, ivávaka númeruna ne koyuvôrixovoti xâne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, vo'oku enepone númeruna, koati íha hóyeno kixó'eko. Énomone ne númeru, seisentu sesentai sei.

14

Akene koítovonehiko Itukó'oviti

¹ Ikénepokemaka nê'e, ina noeménjo, noínjoamaka ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Yoko xe'ó koyêti oukeke ne hána'iti mopôi koéhati Síyaur. Hane kahá'inehiko, sentu koarentai koaturu koeti mili xâne. Póhutihiko, anéko íha ne Xe'exa Su'úso kixonéti, yoko íha Há'a, enepone Itukó'oviti, yutoxóvoti inúkuke. ² Yane ngamone emo'úti inu'ixoti vanúkeke. Kutí koe emo'u êno hunóti úne, koane emo'u koati hónoti xururúkoti. Hanemaka koéneye, emo'u óxokena ne oxotíhiko árpa. ³ Enepohikoneko sentu koarentai koaturu koeti mili xâne, aínovohiko imokóvoti inámati akenéti koeku xe'okó kóyeyea nonékuke ivátakoku Itukó'oviti natíxea, koane nonékuke ne koaturu koeti ehévokovoti, ko'ísóneutimaka kuteâti xâne, yóko'omaka nonékuke ne vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínóti ítuke Itukó'oviti. Yoko ako po'i itoâti éxea akéne neko sentu koarentai koaturu koeti mili koítovone Itukó'oviti xapákuke xâne yara kúveu mêum, ákoti itukápahiko. ⁴ Enepohikonê'e, aínovo koati sasá'iti, ákoti ikapít'ikapu ya kapíneyea sêno ákoti itukapu koati yêno. Koékuti yónoku ne Xe'exa Su'úso kixonéti, anéko ikéne hokó'ixoatihiko. Aínovohiko koítovone Itukó'oviti ya xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, motovâti ítúkeovo haxakínovotihiko Itukó'oviti, koane haxakínovoti ne Xe'exa Su'úso

kixonéti, kuteâti koeku haxákinovo Itukó'oviti ne ha'i nonéti, inúxoti itóvo, itukókono ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. ⁵ Enepohikonekóyo, ainovomaka ákoti semékekexeaku, ákotimaka óvaku kopítí'ikea.

Emo'u ánju inu'íxoti vanúkeke

⁶ Yane ínamaka noínjo po'i ánju. Ako malíka ya kuku vanúke véko koyúhoyea ne ínámati ihíkavuoti ákoti uké'eyeaku íhae xoko Itukó'oviti. Xapa xanéhiko yara kúveu mêmum koyúhoa, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum, koêkutimaka iháxakoku úkeaku, koêkutimaka kó'iyevovoku yuhôti yúho, koane koêkutimaka kó'iyevovoku neko xâne.

⁷ Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Tiya Itukó'oviti, kepáyasakinoemaka íha, vo'oku simóvone kaxena yúhoikopeaku Itukó'oviti ne xanéhiko yara kúveu mêmum vo'oku kixoku itúkeovo. Íhéyu'ikamaka Itukó'oviti, enepone pahukoâti ápeyea ne vanúke, koáne ne poké'e, koánemaka ne úne xoko mar, yoko uhá koeti úkeaku úne —koéne.

⁸ Yane apé koénemaka po'i ánju. Hara kôe:

—Uké'exokonone ne Mbabílonea. Koati uke'éxokonotine neko hána'iti pitivóko. Enepone yupíheovo váherexea kixoku itúkeovo koane ákoyea asása'i, hane koéneye koati êno xúnati víyum póneake énoyeova ne uhá koeti xâne, koêkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêmum —koéne.

⁹ Yane ápemaka po'i ánju, mopó'apene. Koati kohonókoti emó'u kó'iyea:

—Koêkuti xâne kutí kixoâti Itukó'oviti ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, koáne ne ipunéti okóvo, énomone neko xâne apétimaka hoénaxovope nekóyo inúkuke itukovo vo'ókuke, ¹⁰ koati xúnatimo ne ímainevo Itukó'oviti ipihápanahiko. Kutí koetimo koati êno xúnati ekâti íyukoakehikomo Itukó'oviti. Yupihóvotimo koítopenoovo kotíveti nonékuke ne sasá'iti ánjuhiko koane nonékuke ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Ipihóponokonotimo ya yúku xané kixoti énxofere, enepone ikotúxoateoxo ne yúku. ¹¹ Ákomakamo uké'eyeaku íkurihea ne yúku ikoítopenoatihiko kotíveti. Káxe, yóti kó'iyeanemoye koítopenoovohiko kotíveti ákotinemo amámika. Énomonemo kixókono ne uhá koeti xâne hokoâti ne hóyeno kutí koeti koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ipunéti okóvo, kutí kixoâtimaka Itukó'oviti. Énomone ne xâne apétimaka hoénaxovope íha neko hóyeno xokóyoke.

¹² Énomone kónokino kóxuna'ixeovo ne kasása'iupo Itukó'oviti ákoti kamuyá'ika isóne. Énomone ne itúkotihipo páhoenoa Itukó'oviti itúkea koane kuvóvotihiko Jesus —kôe.

¹³ Yane ínamaka ngámo emo'úti inu'íxoti vanúkeke, kixónuti:

—Hara yitáxa: Ukeâti kó'oyene, koati yupihóvotimo unako koêku ne ivohíkavoti kuvóvoti Vúnae —kixónu.

—Koati kaná'uteoxo —kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti —vo'oku motovâti ómomikopeahiko ítuke komomíkoati nóvo, koane xané kixopâtimaka ne únatinoe ítuke —kôe.

Koêkumo ne xanéhiko yara poké'e simapúne hunókoku ra mêmum

¹⁴ Yane ina noeménjo. Hane noínjo kapási hóhopu koyêti yoko vatá koyêtiya ikútipasikoponovoviti, uti xâne. Ápe kôroana tutíkuke ainóvoti ôro. Kene vo'ókuke, ápe ómo'ixone, xopilókoti héheu koyêti. ¹⁵ Ápemaka po'i ánju ipuhíkeati xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ina vaukôa neko vatá koyêti xoko kapási. Koati hónoti vaúkea. Hara kíxoa:

—Yámáne ne xepílokotina motovâti véyeovo ne ha'i nonéti, vo'oku simóvone kaxena veyóvope. Koati itóvotine, konókotine véyeovo —kíxoane.

¹⁶ Yane ípíhone xopílokotina yara poké'e ne vatá koyèti xoko kapási, veyoâtine né ha'i nonéti ovâti ra poké'e.

¹⁷ Ínamaka ípuhíkea po'i ánju xokóyoke ne sasá'iti kúveu vanúkeke. Ápemaka xopílokotina koati héheu koyèti.

¹⁸ Ina apé'ikomaka po'i ánju ípuhíkeati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Yoko énomone exéa koèku ne yúku. Koati hónoti emó'u vaúkea neko po'i ánju omó'ixoati ne heú'iti xopílokoti. Hara kíxoa:

—Yáma ne heú'iti xepílokotina. Pihéne ítixea ne kutí koeti putí'uhiko ha'i úva xúveke, vo'oku usó kóyene ítixeo —kíxoane ánju, koyúhoti koèku ne xanéhiko ovâti ra kúveu mêum.

¹⁹ Yane ípihoane ánju ne xopílokotina yara poké'e. Ina veyôa ne kutí koeti ha'i úva xúveke, enepohikone xâne ovâti ra kúveu mêum. Yane kutí kíxoa kurikoâti hána'ítike tángi kótikovoku ho'o úva, kixo'èkoti koati xúnati ímainevo Itukó'oviti. ²⁰ Enepone kótikovoku úva kixonéti, enepone ípíhohonokonoku xanéhiko, meúkeke ya pitivóko óvo. Koati ênoti íti ípuhíkeati. Hane itóvoku upénoko ne íti, poéha méturu meýá kôe, yoko mopó'a séndu kílomituru yónoku húnea neko íti.

15

Koèku ne ípíhohonopemo Itukó'oviti hunókokuke ra mêum

¹ Apé koéne noínjone vanúkeke, koati hána'iti iyupánévoti. Ápe seti koeti ánju exeâti koèku neko seti koeti koati hunókoku ípíhohonope Itukó'oviti, enepone kou sokovo pe ímainevo.

² Yane ina noínjo koekúti kutí koeti mar, itea haina úne, ainóvoti víduru anahíxovoti yúku. Ápe xâne xe'okó koyètiya iteóvati neko xâne kutí koeti êno koyuvórixovoti hó'openo yóko'o ne ípunéti okóvo, koáne ne númiru kixo'èkoti íha. Enepohikoneko xâne, ápehikomaka húxo árpa, poréxoake Itukó'oviti. ³ Yoko hane imókovohiko akene Muíse, ovoxe Itukó'oviti nóvo, yoko akéne ne Xe'exa Su'úso kixonéti. Hara koéhiko:

—Imáko itúkinovo koati hána'iti, koane koati motovâti iháyu'ikeokono ne ítike, íti Vúnae Itukó'oviti, íti apèti xunáko pahúkea uhá koèti. Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti né kixeku ítíkivo, íti natina uhá koeti xâne, koèkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. ⁴ Kutí'íkopomo ako teýapí? Kutí'íkopomakamo ako kapayásaka íhe, íti Vúnae? Vo'oku poéhane íti itukóvo koati sasá'iti. Énomone simínopimo ípúyukexoponea nenékuke ne uhá koeti xâne, ukeâti uhá koeti koèkuti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum. Vo'oku koati iyúseoti ne ponóvotinoe ítike —koe akéne.

⁵ Ikénepoke ne koekútihiko, ina ngomomâ, noínjoane imíhe'okeane ne sasá'iti kúveu, óvoku ne tabenáku yara vanúkeke. ⁶ Enepohikone seti koeti ánju exeâti koèku ne seti koeti ípíhohonope Itukó'oviti, hane ípúhíhíkea xokóyoke neko sasá'iti kúveu. Aínovo ko'ípóvoti líyum, koati hóhopu koyèti ípovóti. Ina uhápu'i neko ípovo. Ápemaka ho'èti, ainóvoti ôro, vekeâti xa'ákukehiko. ⁷ Ina apé póhuti yane koaturu koeti ehévókovoti, ko'ísoneuti kuteâti xâne, poréxoti enovópeti xoko póhutihiko neko seti koeti ánju. Enepone enovópeti, aínovo ôro, yoko puhí koati ímainevo Itukó'oviti, enepone kóyekutine ápeyea ákoti hunókoku. ⁸ Yane kopúhíkoka êno úhe'ene Itukó'oviti yoko xunáko neko sasá'iti kúveu. Kutí koe

êno kurihoë ipuhíkone. Yane ákone itoâti ûrukeova imókonemo kausákapu ne seti koeti ipíhponope Itukó'oviti, ómonehiko ne seti koeti ánju.

16

Seti koeti kixoku koeku ímainevo Itukó'oviti

¹ Ina ngámo koati hónoti emo'úti inu'íxoati ne sasá'iti kúveu, yuhó'íxoati ne seti koeti ánju. Hara koe yuhó'inoá:

—Pihéneoe yara kúveu mêmum. Yávaka ovâti ne seti koeti enovópeti, enepone ímainevo Itukó'oviti —koéne yuhó'inokono.

² Yane pihóne ne inúxoti ánju óvokea ómone ovâti ne enovópeti. Óvokoane yara poké'e. Yane ipúhíhikoane êno koímaitinoe kotíveti uka'áti muyókuke neko xanéhiko apêti hoénaxovope itúkeovo xanéna ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepohikoneko ipuyúkexinoatimaka ne ipunéti okóvo.

³ Yane óvokoane pí'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko úne ya mar óvokoa. Yane sá'iri'okopovone íti ne úneya. Kutí koe itina ivokóvoti neko úne. Heú koe ívohikeovo ovâti neko úne.

⁴ Ina ovokoámaka mopó'ape ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa ya xoko uhá koeti huvêo yoko xoko óvokuhiko uke úne. Yane sá'iri'okopovonemaka íti ne uhá koéti neko úne. ⁵ Ina ngamôa emó'u ne ánju exeáti koêku ne úne. Hara kôe:

—Iti koati ponóvoti yane kixeku ipíheponi xanéhiko, iti kóyekutine ápeyea ukeátinekene koánemaka kó'oyene, iti koati sasá'itimaka. ⁶ Koáhati énomonehiko ovokêa itina ne kesása'iupo, koane itina ne porófetahiko koyúhoti yemó'u xapa xâne. Vo'oku kixoku itúkeovo, énomone itíkinoahiko énoyeovo íti, vo'oku koati motokeáti kíxeokononeye —koéne yúho neko ánju.

⁷ Ina apê po'í emo'úti ngámone inu'íxoati xokóyoke ne áta, enepone imókonoku ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti. Hara kôe:

—Iti Vúnae Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea uhá koéti, koati kaná'uti yoko ponóvoti ne kixeku ipíheponi xanéhiko —kôe.

⁸ Yane óvokoanemaka koáturuxope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko káxe óvokoa. Yane ápe xunako káxe oró'okea xanéhiko ya otúko. Yoko kutí koéne otuko yúku. ⁹ Yupihovó koe oró'okea xanéhiko neko êno otúko. Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti apêti xunáko pahúkea ne kotíveti ipíhponope. Ákohiko ikátivexa isóneuke ne váhere ítuke, koane ákohikomaka iháyu'ika Itukó'oviti.

¹⁰ Ina ovokôa síngxupe ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Hane óvokoa xoko ivátakoku natíxexa ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Yane hahakú koéne uhá koeti natíxoku, koane arúxukoponea nêne neko xanéhiko vo'oku êno hána'iti tiveko koêku. ¹¹ Yane koati ihákotihiko Itukó'oviti íhae vanúke vo'ókuke ne êno tiveko koêkuhiko, koane vo'oku êno úka'a. Ákohikomaka ikátivexa isóneuke, koane ákohiko kuríkapa ne váhere ítuke.

¹² Ínamaka ovokôa seíxupe ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Xoko hána'iti huvêo koéhati Eúfarate óvokoa. Yane ítikovo neko huvêo, kousókinoatine vékoku ne nâtihiho ukeáti úkeaku ihâroti. ¹³ Yane noínjonemaka mopo'áti váhere xunakóti ukeáti xoko Satánae. Hane koéneye hána'itihiko verékeke. Pahákuke neko ndarâgaum ipúhíkea po'ínu. Kene po'ínu, pahákuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Kene po'ínu, hane ipúhíkea pahákuke neko hóyeno koyúhoti koekúti ávoti simâpu kaxéna, itea haináya xunákoke

Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. ¹⁴ Aínovohiko ndémoniu, ovóxe Satánae nekôyo. Aínovo ítukenati iyupánevoti. Hane yonóhiko xokóyoke ne nâtihiho ya uhá koêti ra kúveu mêum, maka ha'úxanehiko, kaha'aínoatihiho usokó kóyeyea ya kaxena okópeaku Itukó'oviti, yaneko êno hána'iti teyonéti káxe hoénaxone Itukó'oviti, enepone apêti xunáko pahúkea uhá koêti.

¹⁵ Yakámokeno: Nzimotímo kuteâti kixóvoku oméxoti xoko ákoyeaku kuxoâti símea” koe Vúnae. “Koati únatimo koêku ne xâne ixómoti noiméxoponu, enepohikone kutí koeti apêti ípovo muyókuke kuxópoti únae, maka hákone kutí kôe urápiti koane hákonemaka téyapana vo'ókuke” koéne.

¹⁶ Yane ho'úxone uhá koeti nâtihiho neko mopó'âti ndémoniu. Ho'úxoane xoko óvoku isukókoti iháxoneti Aramajêdom ya emó'uke ebaraíku.

¹⁷ Ina ovokôa sétixope ánju ne ómone ovâti ne enovópeti. Kuku vanúke óvokoa. Yane apé koéne êno hónoti emo'úti inu'íxoati yane ívátakoku Itukó'oviti natíxea xoko sasá'iti kúveu vanúkeke.

—Kóúsokovone —koéne.

¹⁸ Yane apé koénemaka êno ipixéneneoti koane emo'útihiho yoko xururúkoti. Ápemaka êno xúnati iyuyóti poké'e, ákoti kuteâti ukeâti iná apé xâne yara poké'e. Koati yupihóvati xunáko, koane ako malíka yónoku ne iyúyoyea poké'e. ¹⁹ Mopó'a iháxakoku neko koati hána'iti pitivóko itáhineyee. Koánemaka pitivokona po'ínuhiko xâne xoko póhutihiko poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, heú koénemaka itáhineyee. Énomone kíxoá Itukó'oviti ipíhóponea ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonéa. Enepone ipíhóponeake, kutí kôe êno váhere ekâti súsuva koyêti, nókone heú kíxea énoyeovahiko. Énomone koéneye neko koati xúnati ipíhóponea Itukó'oviti. ²⁰ Má koépone neko uhá koeti kálíhunoé poké'e kukúkeke úne koánemaka ne koati hána'itinoe mopô. ²¹ Ápemaka êno pú'itinoe evêke ukeâti vanúke irihíkovoti oukeke neko xanéhiko. Itópono koarenta koeti kílu póhutihiko íyeu neko evêke. Koati ihákotihiko Itukó'oviti ne xanéhiko vo'ókuke neko êno pú'itinoe evêke ipíhóponeake Itukó'oviti. Koati yupihóvati koímaiko neko ipíhóponeo.

17

Íhokokono sêno ákoti téyapana ne xanéhiko ovâti ne hána'iti pitivóko

¹ Ina keno'ókinonu yúhoikoponeonu póhuti yane seti koeti ánju apêti enovópeti ómo'ixone. Hara kixónu:

—Yókone, enjókopeatine kixókonokumo ipíhóponeokono ne ihókoneti senohí koeti ákoti téyapana, enepone ivatákoti xoko ênoti úne. ² Hána'iti ikópiti'ikopeovo ne pahúkotihiho ya uhá koêti ra kúveu mêum koeku hokópeahiko ne váhere kixoku itúkeovo nekôyo. Enepone ákoyea malíka yónoku váherevoko ne ihókoneti sêno ákoti téyapana, hane koéneye koati xúnati ekâti póneke uhá koeti xâne yara kúveu mêum. Epó'oxo kutí koénehiko ikohíhiuti uhá koêti ne xâne yara kúveu mêum koeku hokópea váhere kixoku itúkeovo.

³ Yane omó kixo ongóvo ne ánju ya mêum ákoyeaku apêti. Énomone noínjea neko sêno. Hane ivú'ixo êno koyuvórixovoti harará'oti hó'openo apêti ya uhá koeti múyo yutoéti kapáyasokopovope, itúkovoti Itukó'oviti. Ápemaka seti koeti túti yoko yehí koeti sévereina.

⁴ Eneponeko sêno noínjea, koati kalísoti híyeu ne ípovo hararáhiti yoko homomóhiti, koane yupíhova êno iyóyonevo, itukéti ya ôro, koane uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, yóko'omaka ne iháxoneti pêrula. Yoko ápe enovópeti ainóvoti ôro

vo'ókuke, puhi-puhí koeti koekúti yupihóvoti ákoyea aúnnati, yoko koekúti hiko koati váhere nonékuke Itukó'oviti, enepohikone uhá koeti kixovókuti katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti, enepone kutí koeti koeku sêno katávokoti ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. ⁵Yoko ápe íha yutoxóvoti inúkuke neko sêno apêti he'ono'ú koeti kixó'ekone. Hara koêti neko íha: “Koati hána'iti ne Mbabilonea, úkeaku uhá koeti itukeôvoti kuteâti kixoku itúkeovo ne sêno ákoti téyapana, koane úkeakumaka uhá koeti po'ínuhiko kixovókuti yara kúveu mêum yupihóvoti váherexea nonékuke Itukó'oviti” kôe ne íha. ⁶Ina noinjôa neko sêno kutí kó'iyeya kohíhiti, itea haina vo'oku xúnati ekâti. Koati vo'oku enó'iyeya óvokea itína neko kasása'ipohiko Itukó'oviti, koáne ne koyúhoti koeku Jesus. Noinjoâne neko koekúti, koati êno hána'iti iyúmbaxeova. ⁷Ina kixónu neko ánju:

—Na koeti yupíhinova iyípaxivoa ne koekúti? Ngoyuhó'inopeatine ne he'ono'ú koetí'iko kixó'ekone ne sêno yoko kixó'ekone ne ivú'e, enepone êno koyuvôrixovoti hó'openo apêti seti koeti túti yoko yehí koeti sévereina. ⁸Eneponê'e, ápene yanekóyoke, itea yara koeku kó'oyene ákone iyúsea. Yoko ye'éxopovotinemaka ipúhikopea xoko êno koímaiti yoko upénoti uhôro ínati haháku iká'akokonoku. Yane uke'éxokonotinemo. Iyupáxovatimo xanéhiko ovâti ra kúveu mêum, enepohikone ákoti yutaxápu íha ya koyúhopeke Itukó'oviti, yutóxovoku íha xâne yonopâti xokóyoke. Yoko enepone ihâe yutoxóvotiya, ukeátine inâ apê ra mêum usó'iyeaneya. Yupihóvatimo iyúpaxeova xanéhiko naixâ neko êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, itea apépotikomakamo.

⁹—Enepora ngoyúhoinopikemo kó'oyene, konókoti ênoti exóneti. Hará'a: Enepone seti koeti túti ne êno koyuvôrixovoti hó'openo, hane kixó'eko seti koeti hána'itinoe mopôí iváta'uxoku ne sêno. Kene ne seti koeti mopôí iváta'uxoku, seti koeti nâti kixó'eko. ¹⁰Ya xapákuke ra seti koeti nâti, pihóne singu koêti. Anéye póhuti pahúkoti kó'oyene. Kene po'ínu, avo simápu kaxena pahúkope. Itea enepo simapúne, ákomo axú'ina káxe yónoku pahúkea. ¹¹Kene ne êno koyuvôrixovoti hó'openo neíxone, enepone apêti yaneko káxehiko pihotíne, itea akó'otine iyusêa yara koeku kó'oyene, koati énomone ne oítuxope nâti ahe'ókopati neko sétixope, itea uke'éxokonotinemo nê'e.

¹²—Enepone yehí koeti sévereina neíxone, hane kixó'eko yehí koeti nâti ávoti xunáko pahúkea. Itea porexókonotimo xunáko pahúkea xané kixoátimo ne kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo neíxone, itea ákomo ahikapu yónoku pahúkeahiko, kutí koetímo kali póhuti ôra ápeyeamo xunáko pahúkea. ¹³Uhá koetíhiko ra yehí koêti, kutikokó koetímo isóneu. Porexópatimo ne payásokohiko yoko xunákohiko pahúkea xokóyoke ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. ¹⁴Enepokonê'e, okopâtimo xapa isukókoti ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyopea pahunévoti. Itea enepohikonekóyo, itoátimo Xe'exa Su'úso kixonéti, vo'oku énomone itukóvo Únae uhá koeti payásotihiko pahúkoti. Koane koati énomonemaka itukóvo ne koati payásoti nâti ya uhá koeti po'ínuhiko nâti. Koáne yaneko íteaku, kaha'ínepoatimo iháxiupohiko Itukó'oviti, enepohikone hokoâti ákoti kamuyá'ikapu ikéneke.

¹⁵Ina kixonúmaka ne ánju:

—Enepone êno úne neíxone, ivátakoku ne ihókoneti senohí koêti ákoti téyapana, hane kixó'eko êno kó'iyevovoku xâne, enepohikone ákoti yumaxápu xâne ya uhá koeti poké'e óvohikoku yara kúveu mêum, koêkuti kó'iyevovoku

yuhôti, yuhôhiko. ¹⁶ Enepone ihókonetí yehí koeti sévereina koáne ne ihókonetí êno koyuvôrixovoti hó'openo, yupihovó koetímo ahúxukinova okóvo nekôyo, enepone senohí koêti ákoti táyapana. Heu-heú kixeâtihihikomo véyea apeínoati nê'e. Kutí kixoâtimo kamahúpikoati. Koane kuteâti kíxoaku ipúhokovoti hó'openo ne ísoe enepo níkêa nâum, énomonemakamo kíxoaneye. Ínamo uke'éxa ya yúku. ¹⁷ Koáhati Itukó'oviti itukínoamo isóneu kutí'inoke kíxoâtinemoye. Yoko enepohikoneko pahúkotí, kutikokó koetímo isóneu poréxoepa xunáko pahúkea xokóyoke ne ihókonetí êno koyuvôrixovoti hó'openo imókoneko kausákapu uhá koeti yuho Itukó'oviti.

¹⁸ —Yoko koati hána'iti pitivóko éxoti koeku uhá koeti pahúkotihiko yara kúveu mêum, ene kixó'eko neko sêno neixone —kíxoane ánju ne Xuâum.

18

Kixókonokumo uke'éxakana ne hána'iti pitivóko

¹ Ikénepoke ra koekútihiho, noínjone po'i ánju apêti xunáko pahúkea, evesékoti ukeâti vanúke. Uhapu'i-uhapu'í kixo poké'e ne êno úhe'ene uhápu'ine ne ánju. ² Ina kohonóko emó'u vaukea. Hara kôe:

—Koati uke'éxokonotíne ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabílonea. Itúkopovone óvoku uhá koeti kó'iyevovoku ndémoniuhiko, enepohikone ovuxe Satánae itúkoti uhá koeti kó'iyevovoku váhere koekúti. Ópokunemaka uhá koeti koêkúti kó'iyevovoku hó'openo ôti koati váherehiko koane kotírínaneti. ³ Kixínokonokeneye ne pitivóko vo'oku ákoyea malíka yónoku ne váherevoko xanéhiko ovâti. Koati hána'iti kátavokea po'ínuhiko xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koeku sêno kátavokea ima po'i xâne itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Enepone váherevoko, kutí kôe koati xúnati ekâti íyukoke uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêum, koêkúti poké'e óvohikoku. Kene ne pahúkotihiko yara poké'e, kutipasí kó'iyemaka ne kixoku itúkeovo koeku hókea kixóvoku. Koánemaka ne kavánetihiko, koati íríkuxotihiko vo'ókuke ne xâne íhae neko pitivóko, vo'oku yupíheovo ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti —koéne.

⁴ Yane ina ngámo po'i emo'úti inu'íxoti vanúkeke. Hara kôe:

—Itínoe njanéna, ipíhiki ra pitivóko maka hákone kitipásea ya váherevokohiko, epó'oxo maka hákone ke'anépoahiko ya ipíhoponeokonoke, ⁵ vo'oku yupíhovone koêku ne váhere kixoku itúkeovo. Kutí koe yupíhóvotíne pu'íxeovo ne váherevoko itopónotíne vanúke, itúkopinoakemo Itukó'oviti ésa'i ne êno váhere ítuke. ⁶ Yoko koati konókoti itúkopoinokono ésa'i ne váhere ítuke. Kuteâti kíxoaku váherexea ítuke, pi'á ákoe anú'ukea tivéko ne kixókonokumo. Enepone kutí koeti êno xúnati ekâti íyukoke po'ínuhiko xâne, koésayu'ixinokonokehiko, pi'á ákoe kurí'uxeovo xunáko ne íyukokonoke motovâti koésayu'ixeokononemakamo. ⁷ Kuteâti koeku yupíheovo kapáyasokeovo koane ikálisokeovo ya kohépitinoe koekúti, énomone ákoeneye yupíheovomakamo ipíhoponeokonono kó'oyene koane ikáxu'iyea okóvo. Vo'oku hara koé'epopo isóneupinovo: “Undí kutí koeti seno nâti vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Ako kalíhuina indúkeovo kuteâti kixeóvovoti sêno ivokóvoti íma. Ákomo kalíhuina véngea tíú'ítike koekúti” koé'epopo isóneupinovo. ⁸ Itea koati énomonemo kutí'ino simoâti êno hána'iti tiveko koêku ya kúveu póhuti káxe, pevóti, koane hána'iti ikáxu'iyea okóvo, yoko hímakati. Ínamo arapúkuxa yúku, vo'oku koati xúnati ne Vúnae Itukó'oviti, enepone ipihóponoatímo —koéne neko emo'úti ngámone.

⁹ Yoko enepone pahúkotihipiko yara kúveu mêmum kutipáseatihiko ya uhá koeti váhere ítuke koáne ya yupiheovo ikálisokeovohiko, hána'itimo ikótivexea koêku, koane iyókexinoatimo naixâne ne êno ikurihea ne yúku oropúkuxoati. ¹⁰ Ákonemo malíka okínoakuhiko komómoyea, pikoâti ne ipíhóponeokonoke, koane kó'iyeahiko:

—Kotíveti, kotíveti koêku ne Mbabílonea, enepone koati hána'iti pitivóko koane yupihóvoti ukóponea. Ako oríko símea ipíhóponeokonoke —koénehiko.

¹¹ Iyókexinoatimo uhá koeti kavánatihiko yara poké'e koánemo ikótivexea koêku vo'oku ákoyanemo vanexeátihiko ne vâne. ¹² Ênomone ne koekúti kuteâti ôro, péhu, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone iháxoneti pêrula. Ina apémaka ne kalísotinoe ipovóti líyum, koánemaka ne koati únati ipovóti homomóhiti, koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone sêta uháhiti, yóko'omaka ne koati únati harará'iti ipovóti. Anêkomaka uhá koeti kó'iyevoku koati únatinoe tâpoa, koane uhá koeti kó'iyevoku itukéti ya mâr fim, enepone kuti koeti opêti, koane itukéti ya koati únati tikóti yupihóvoti hepíko, yoko ya haváva, koáne ya po'i kó'iyevoku, enepone hiyá'iti haváva, koáne ya uhé'ekoti mopô iháxoneti mármure. ¹³ Ina apémaka ne kánela yoko po'ínuhiko kuteâti, enepohikone kouhékoti níkokónoti, koáne ne uhétihiko ihopúnetai yoko kohépitinoe xêru, enepone iháxoneti ísensu, koane ungoéntu yóko'o ne iháxoneti báusamu. Ina keno'ókomaka kuteâti víyum, yoko azeite, koane koati kalísoti tiríku, yoko po'i kó'iyevoku únatinoe tiríku. Ápe po'imaka vanêti kuteâti váka, su'úso, yoko kámo, koánemaka kôretahiko. Muhíkova ápeyeva akaútihipiko yoko po'i xâne vaneútimaka. Enepone uhá koeti vanêti kuteâti, uké'ene. ¹⁴ Hara koe yúho ne kavánatihiko vo'ókuke:

—Ítínoemeku ovâti neko pitivóko, áko'one neko êno únatinoe koekúti yopósi'ixone, koekúti ákoti omotóva yokóvo. Yévokoane uhá koêti neko kalísotinoe koekúti, kixovókuti yupihóvoti úhe'ekea. Áko'one, uké'ene, koati ákotinemo xepákuke —koénehiko.

¹⁵ Enepone kavaneátihiko neko koekúti, iríkuxeati neko vâne, ákomo malíka okínoaku komómoyea, pikoâti tiveko kixókonoku ne íhae pitivóko, koeku ixómoyea iyoinoa yoko ikótivexea koêku, koánemaka kó'iyea:

¹⁶ —Kotíveti, kotíveti koêku ra koati hána'iti pitivóko, enepone kuteâti koeku úhe'ene sêno kó'ipóvoti koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, koane po'ínuhiko koati únatinoe ipovóti homomóhiti yoko hararáhiti, kuteátimaka úhe'ene sêno ênoti iyóyonevo, itukéti ya ôro, yoko uhé'ekotinoe uhá'iti mopô, koáne ne po'i kó'iyevoku, enepone iháxoneti pêrula. ¹⁷ Ako oríko uké'exeokono heú koêti neko êno apeínoati —koénehiko.

Yoko ako malíkahiko okínoaku únaehiko hána'iti vatéke komómoyea. Kúteanemaka koêku ákoyea malíka okínoaku komómoyea neko avekoátihiko, koane ivu'íxoatihiko yoko po'ínuhiko kó'ítuketai ya mar. ¹⁸ Koeku noíxeahiko êno ikurihea ne yúku oro'ókoati ne pitivóko, koane kó'iyea yúho vaúkexea:

—Ápeikopo po'i pitivóko kuteâti hána'iko râ'a? —koéhiko.

¹⁹ Ina purapú'ikopovohiko marípa, koane iyoinoa, yoko ikótivexea koêku, xaneátihiko kóhonokea emó'u kó'iyea:

—Kotíveti, kotíveti koêku ra hána'iti pitivóko. Koati vo'ókuke ne kó'óvokutiya íríkuxinoke uhá koeti únaehiko ne hána'iti vatéke, vo'oku kixoku ikálisokopeovo neko xâne ya êno kohépitinoe koekúti vanéxone xokóyokehiko —koénehiko.

²⁰ Itea itínoe ovâti ne vanúke, aélokene yokóvo vo'oku kixókonoku. Koánemaka itínoe kasása'iupo Itukó'oviti, aélokenemaka yokóvo, keánemaka itínoe ápostulu, páhoe Itukó'oviti koyúhoyea emó'u xapa xâne, keánemaka itínoe porófeta koyúhote emó'u Itukó'oviti, vo'oku itúkopinopeane Itukó'oviti ésa'i neko váhere kixópikunoe.

²¹ Ina apê koati xúnati ánju eherúkoti mopôï kuteâti itóvoku êno pú'iti mopôï ya au'ókopeti, ina kurikôa úneke xoko mar koane kó'iyea:

—Énomonemo kixókononeye ákoyea íyuhixakana uké'exeokono ne hána'iti pitivóko iháxoneti Mbabíloea. Ákonemo noíxeokonoku. ²² Ákonemakamo emó'u árho oxóvotiya, koane emó'u po'ínuhiko huxôe kuteâti falaúta yoko torombéta. Ákonemakamo ko'ítuketiya koêkuti kó'iyevoku itukéti. Ákonemakamo emó'u au'ókopeti. ²³ Kúteanemaka uhápu'ine yúku kouhápu'ikopeti, áko'onemakamoya, koane emó'u noívu yoko noíva. Enepohikone kaváneti ovâti neko pitivóko yanekóyoke, koati hána'iti íriku ya uhá koeti po'ínuhiko kaváneti yara kúveu mêmum. Enepone xâne ovâti neko pitivóko, koésayu'ixo heú koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêmum. Koati vo'oku ikálisokeovo yoko íríkuxea kutí'inoke itokónoti uhá koeti xâne yara kúveu mêmum, koêkuti poké'e óvohikoku. Ehane íyokeovahiko ne kixóvoku yoko ikútipasikeovahiko kixoku itúkeovo.

²⁴ Yoko énomone ne pitivóko koati óvokovoku itina porófetahiko koyúhote emó'u Itukó'oviti, koane itina po'ínuhiko kasása'iupo Itukó'oviti, yóko'omaka ne itina uhá koeti po'ínuhiko xâne yara kúveu mêmum koépeuti kuteâtihiho.

19

Elokékoti okovóti ya vanúke

¹ Ikénepoke ra koekútihiko, ngamone koati êno hónoti emó'úti inu'íxoti vanúkeke kuteâti emó'u ênoti opoikovoti xâne. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana Vúnae Itukó'oviti. Koati énomone koitóvo xâne. Énomonemaka itukóvo hána'iti ihayú'uti, koane énomone apê uhá koeti xunakóti xokóyoke.

² Koati kaná'uti, koane koati ponóvoti ne ipíhponope. Vo'oku ipíhponoane Itukó'oviti ne xâne ovâti neko hána'iti pitivóko, enepone katávokoti xâne ya hókea Itukó'oviti kuteâti koêku sêno katávokoti íma po'i sêno, itaíkoati itúkea váhere xokóyoke. Koáhati énomone ikopítí'iko uhá koeti xâne yara kúveu mêmum ya váhere kixoku itúkeovo. Ipíhponoane Itukó'oviti, itukópoinoati ésa'i ne ovóxehiko koépeku —koe emó'u.

³ Ina koepómaka neko emó'úti ngámone:

—Iháyu'ikakana Itukó'oviti. Koáhati ákotinemo hunókoku ipú'ikea íkurihea ne yúku oropúkuxoati ne hána'iti pitivóko —koéne.

⁴ Eneponeko vinti koaturu koeti xâne teyonéti inuxínoti itúke Itukó'oviti, yóko'o ne koaturu koeti ehevókovoti, ko'isónoutimaka kuteâti xâne, ipúyukexohiko xaneâti ísu'okea nône poké'eke nonékuke Itukó'oviti, enepone vatá koyéti xoko ivátakoku natíxea, koane iháyu'ikeamaka yoko kó'iyeahiko:

—Énomoneoxo kôe. Iháyu'ikakana Itukó'oviti —koéhiko.

⁵ Ina apê hónoti emó'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Iháyu'ika Vúnae Itukó'oviti ne uhá koeti ovóxe teyoâti, kúteane payásotihiko koáne ne ákoti apayáso —koéne.

⁶ Yane ina ngámo kutí koeti emó'u ênoti xâne. Kutí koémaka emó'u êno hunóti úne yoko êno hónoti emó'u xururúkoti. Hara kôe:

—Iháyu'ikakana ra Vúnae Itukó'oviti, vo'oku énomone natixô, koane énomone apê xunáko pahúkea uhá koêti. ⁷ Aélokeneikopo vokóvo, vimáka'ika, koane kahána'ikamaka úti ne iha Itukó'oviti, vo'oku simóvone kaxena áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti. Yoko kuti kôe áyui kasátuxoti. Koane kousokovonehiko ne kasása'iuo, enepone ihókone ti noívana. ⁸ Enephikonê'e, poréxonone itúkea koati kalísoti híyeu ipovóti, líyum, ínati uháhi, koati sásasa koyêti —koéne ne emo'úti ngámone.

Yoko enepone koati kalísoti híyeu ipovóti líyum, ípovo neko kasása'iuo Itukó'oviti, énomone ne ponóvoti kixoku itúkeovo.

⁹ Ina kixônu ne ánju:

—Yítáxamo rá'a: Koati únati koêku ne iháxiu Itukó'oviti yónea xokóyoke ne áyui Xe'exa Su'úso kixonéti, ihókone ti koeku áyui kasátuxoti.

Ina koe'íkoma:

—Enephikora emo'úti, ainovo koati kaná'uti emo'u Itukó'oviti —koéne.

¹⁰ Ina imbuyúkeko, xaneâti ínzu'okea nónem poké'eke nonékuke ne ánju, inzayú'ikoati. Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ákoti kurí ixâ hókea ne kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus. Ópohane Itukó'oviti kixénye.

Vo'oku enepone kaná'uti kixovókuti íhikaxovike Jesus, énomonemaka kuteâti ne uhá koeti éxokoake Itukó'oviti ne porófetahiko koyúhoepa xapa xâne nóvo —kíxoane ánju.

Uke'éxoá Kristu ne Satánae koane uhá koeti ovóxe

¹¹ Yane noínjoane kutí kó'iyea mihe'ó koêti ne vanúke. Apé koéne hopú'oti kámo koane ivu'íxoati. Enepone ivu'íxoati, pí'a íha. “Koati Kuvonóneti” yoko “Koati Kaná'uti” koéha. Eneponê'e, koati ponóvoti yúhoikopea xâne vo'oku kixoku itúkeovo, koane ponóvotimaka okópea ne nókone okópea. ¹² Enepone úke, kutí koe uhápu'ine irúmene yúku, koane éno kôrona tutíkuke. Ápemaka íhae yutoxóvatíya, po'í íha, ákoti exoâti, poéhane exôa. ¹³ Enepone ípovo, hamá kôe poké'eke, koane kutí kôe yurumúkovoti xapa íti. Yoko “Évekoaku Itukó'oviti Kouhupu'ikinovovi rá'a” koéhamaka. ¹⁴ Enómaka koati opoíkovoti ovóxe íhae vanúke ikéneke, ivu'íxotihiko hopú'oti kámo. Kene ípovohiko, ainovo koati kalísoti híyeu hopú'iti ipovóti líyum, sásasa koyêti. ¹⁵ Enepone inúxoti ivu'íxoti kámo noínjone, ápe kutí koeti éno heú'iti hána'iti píritau ípuhíkeati pahákuke. Énomone veína isúkoponea ne xanéhiko yara uhá koeti poké'e yara kúveu méum, koékuti óvohikoku ne váherehiko xâne ákoti akutípoa. Yoko ákomo oxéne íteovahiko. Enepone xunáko natíxea ouke xâne, kutí koetím katatákexoti póte ya puló'í haváva. Kutí kixoâtimakamo okonúkoti úva xoko kótikokonoku, enepo ípíhápanane ne xanéhiko yaneko káxe, kaxénake xúnati ímainevo Itukó'oviti, poéhane apê xunáko pahúkea uhá koêti. ¹⁶ Enepone noínjone, ivu'íxoati neko hopú'oti kámo, ápemaka íha yutoxóvoti yane hamá koeti ípovo, koánemaka xurókuoke. Hara kôe: “Teyonéti ya uhá koeti nâtihiko rá'a, yoko payásoti ya uhá koeti payásotihiko” kôe ne yutoéti.

¹⁷ Yane noínjone ánju xe'ó koyêti xoko káxe, kohonókoti emó'u vaúkea, ihaxíkoti uhá koeti hó'openo ôti ya kuku vanúke. Hara kôe yuhó'inoa:

—Kiná'aka, he'úxinapanoe ra kutí koeti hána'iti níxaxóvoti ítuke Itukó'oviti!

¹⁸ Níképaninoe nâum ne hána'iti pahúkoti hiko, yoko nâum ne inuxínoti

húndaruhiko, koane nâum ne koati payásoti xâne pahúkotihiko, yoko naum kámohiko, koane naum ivu'íxoatihiko, koánemaka naum uhá koeti kó'iyevoko xâne, akaúti koane po'ínuhiko xâne ákoti akutêa koeku akaúti, payásotihiko koane ákotihiko apayáso —koéne.

¹⁹ Yane noínjone neko hóyeno kutí koeti koati êno koyuvôrixovoti hó'openo, yóko'o ne uhá koeti nâtihiko yara kúveu mêum, koane uhá koeti húndarunahiko ho'uxoké koyêtine, kousókovotinehiko okópea neko ivu'íxoati ne kámo yoko húndaruna. ²⁰ Yane iká'akovone ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo. Xané kíxoa ne ovóxe, enepone koyúhoti koekúti ávoti simâpu kaxéna, koane itúkotimaka êno hána'itinoe iyupánevoti nonékuke neko hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo, enepone porexoâti xunakóti kíxeaneye. Yoko énomone kutí'ino itoâti aúpu'ikea ne xanéhiko apêti hoénaxovope ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo xokóyoke. Énomonemaka neko xanéhiko ipuyúkefinoati ne ipunéti okóvo. Yane kuríkokonone neko pi'âti anane Itukó'oviti ukeku yúku ixómoti oro'óko, xánenamaka kuri'úxeateoxo otúko, enepone énoxofere kixonéti. ²¹ Yoko enepohikone xánena, heú kixókono koépekexeokono yane kutí koeti hána'iti pirítaiu ipuhíkeati pahákuke ne ivu'íxoati ne hopú'oti kámo. Yane imátaxeova uhá koeti hó'openo ôti ne nâum ivohíkovoti.

20

Koeku Satánae ika'ákokono ya kúveu póhuti mili xoénae

¹ Yane noínjonemaka ánju evesékoti ukeâti vanúke. Hane ómo xávana neko êno upénoti uhôro yupihóvati koímaiko, ínati haháku. Yoko ápemaka hána'iti korénde ómone. ² Ina namukôa ánju neko ndarâgaum, eneponeko kúxoti koéxoe iháxonetimaka Ndeâpu yoko Satánae. Yane iká'akoane ya kúveu póhuti mili xoénae. ³ Kuríkoane kúveuke ne êno upénoti uhôro ínati haháku ina exexôa, koane ípíhinoa kotíú'ikoati ne exéxovope, motovâti ákoyeane aúpu'iu xapákuke xanéhiko yara kúveu mêum, koékuti poké'e óvohikoku, tukú koeti evesékane neko póhuti mili xoénae. Ikénepoke nê'e, konókotikomo kali kuríkopeokono itea ákonemo áxu'ikene kuríkopinevo.

⁴ Yane noínjonemaka êno ivátakoku nâti. Enepohikone ivatákoati, poréxokono yúhoikopea xanéhiko vo'oku kixoku itúkeovo. Noínjomaka ivokínevoti, eneponeko ovóxehiko Itukó'oviti tetúnoeti vo'oku hókea ne kaná'uti kixovókuti ítuke Jesus koáne ne emo'u Itukó'oviti. Énomone yé'akeye ákoti ipuyúkefinoati ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo koáne ne ipunéti okóvo. Énomonemaka ne ákoti sikâ yutóxeovo hoénaxovope yúto nekôyo inúkuke áko'o itukovo vo'ókuke. Enepohikonê'e, exépuhikopo ukópea xapa ivokóvoti koane kahá'inepohiko Kristu natíxea yaneko kúveu póhuti mili xoénae. ⁵ Enepohikone háxa ne ivokóvoti, ako exépuhikapa tukú koeti evesékone neko póhuti mili xoénae. Yoko énomone iháxoneti inúxoti exepúkopopeti ukópea xapa ivokóvoti nê'e. ⁶ Koati únatimo koéku ne exepúkopotí xapákuke ne inúxoti exepúkopopeti kixonéti, koane koati sasá'itimo nekôyohiko nonékuke Itukó'oviti, vo'oku iteóvatihikomo ne pi'ape ivokeôvoti kixonéti, enepone ipíhóponeokono ne xâne ákotinemo hunókoku. Yoko énomonehikomo itukóvo ko'itúkeinoti Itukó'oviti yoko Kristu ya sasá'iti ítuke, koane kaha'ineatihikomo Kristu koeku natíxea yara poké'e kúveu póhuti mili xoénae.

Iyónokonoku Satánae ipíhóponeokono

⁷ Evesékane neko póhuti mili xoénae, kali kurikópokonotikomo ne Satánae, ipuhíkopeatikomo ne iká'aheixovoku. ⁸ Yane pihotínemo aúpu'ikexopeamaka xanéhiko ya póhutihiko poké'e óvohikoku yara uhá koeti kúveu mêmum. Yoko enepohikone xâne okópoti Itukó'oviti, enepohikone iháxoneti Ngôge yoko Mâgoge, ho'uxoâtihikomo Satánae, kousókoati iyónea xapa isukókoti. Koati ákotimo yumaxápuhiko, kuteâti koeku yupíheovo ne íyeu haríri ya xe'o úne xoko mar.

⁹ Yane noínjoane itáhineheyeane ya uhá koêti yara kúveu mêmum. Yakukú kíxoanehiko ne óvohikoku kasása'iupo Itukó'oviti, enepone pitivóko ákoti omotóva okóvo Itukó'oviti. Itea yanê'e, noínjoa íríkeovone yúku ukeâti vanúke. Heú kíxoa uké'exe neko anane Itukó'oviti. ¹⁰ Yoko enepone Ndeápu, enepone aupú'ikoti xanéhiko, kuríkokonone oévoke koekúti kutí koeti hána'iti lâvona, itea ainóvoti írúmene êno kótuti yúku xánena énxofere íkotúxoateoxo neko yúku. Kahá'inea ne hóyeno kutí koeti êno koyuvôrixovoti hó'openo yóko'o ne ovóxe, enepone koyúhoti koekúti ávoti simápu kaxéna itea haináya xunákoke Itukó'oviti itea ya váhereke xunakóti. Énomonemo óvoheixo íkoi toponeokono kotíveti, káxe, yóti ákotinemo hunókoku.

Ipíhophonope Itukó'oviti

¹¹ Noínjonemaka koati hána'iti hopú'iti ivátakoku nâti koáne ne nâti ivatákoati. Yane má koépo ne poké'e koáne ne vanúke. Ákonehiko kúxotihiko koekúti. ¹² Yane noínjoanemaka ne uhá koeti ivokóvotine, payásotihiko koánemaka ne ákoti apayáso, xe'okó koyêti nonékuke neko ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Yane ápene koyuhópetihiko mihé'oeti. Ina mihe'ókokonomaka po'i koyuhópeti, yutóxovoku íha xâne yonópoti xoko Itukó'oviti. Enepone ivokóvotihiko ákoti íha yane koyuhópeti, hane exôa kixópokonokumo yutoéti ya po'i koyuhópetihiko koyuhoâti kixoku itúkeovo ne xâne koeku óvea yara poké'e. ¹³ Enepohikone xâne koépeu úne ya xoko mar, exépuhikopo, koánemaka uhá koeti po'ínuhiko ivohíkovoti, exépuhikopomaka. Pohú pohu kixókonohiko yúhoíkopeokono. Yoko kixoku itúkeovo exôa kixókonoku yuhoíkopokonone. ¹⁴ Yane enepone pevóti koáne ne ivokóvotihiko ákoti háka Itukó'oviti, kuríkokonone kúveuke kutí koeti hána'iti lâvona, ainóvoti írúmene kótuti yúku. Yoko énomone iháxokono pí'ape ívokeôvoti, enepone ípíhophoneokono ne xâne ákotinemo hunókoku yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti írúmene koati kótuti yúku. ¹⁵ Koêkúti ákoti yutaxápu íha yane koyuhópeti, óvoku íha ne xâne yonópoti xoko Itukó'oviti, kuríno'ekokono yane kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti írúmene koati kótuti yúku.

21

Inámapoti vanúke yoko poké'e

¹ Yane noínjonemaka inámapoti vanúke koane poké'e, vo'oku uké'epone neko inúxoti vanúke koane poké'e. Yoko áko'onemaka ne mar. ² Noínjoamaka ne Sasá'iti Pitivóko, enepone inámapoti Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti, úsotine iyóyokeovo kuteâti koeku iyóyokeovo árunoe kasátuxoti okotúmonexotine noívuna. ³ Yane ngamone êno hónoti emo'úti inu'íxoati xokóyoke ne ivátakoku Itukó'oviti natíxea. Hara kôe:

—Kó'oyene itúkopane Itukó'oviti óvoku xapákuke ra xâne. Koati ko'ovókoatinehikomo Itukó'oviti. Aínopovonemo xanena Itukó'oviti epó'oxo koatínemo Itukó'oviti ovâ xokóyokehiko. ⁴ Kihu'íkopinoinemo Itukó'oviti uhá

koeti ho'ouke ne xanéhiko. Yane ákonemo iyôtiya. Ákonemakamo ivokóvotiya, koane ikaxúneti okovóti, koane kohóneti, vo'oku uké'ene neko kúxotihiko koekúti kuteâti.

⁵ Ina apê yúho ne Itukó'oviti, enepone vatá koyêti xoko ivátakoku natíxea. Hara kôe:

—Ingó'inamakopane ne uhá koeti koekúti —koéne.

Ina kixonú'ikomaka:

—Yítáxa ra koekútihiko vo'oku koati kaná'uti, koane koati motovâti kúveovokono ra emo'útihiko.

⁶ Ina koe'ikomaka:

—Kóúsokovone uhá koêti. Undíne itukóvo tûri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Úndi turixôa, koane undímaka kousókoa. Kuteâti koêku enôvo úne ne xâne épeu úne, énomonemakamo koéneye kouhepekeokono kóyeku ne xâne oposíkonuti vo'oku ingo'iparaxoatimo inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti uke úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku.

⁷ Enepone xâne itoâti vékea uhá koêti ne koekúti, ingo'iparaxoatimo kuteâti yunzó'inoa. Epó'oxo undínemo itúko únae, koane énomonemo indúko nje'éxa.

⁸ Itea pó'iti yonópokumo ne xâne pikotíhiko koitoponeovo kotíveti vo'ónguke, koáne ne ákotihiko akutíponu, yóko'o ne yupihóvoti váherexea kixoku itúkeovo. Kúteanemakamo koêku ne xâne koepékoti, koáne ne ákoti téyapana, kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, koánemaka ne hokéxokenati, yoko xâne hokotímaka po'i hokonéti ákoti itukápa ne kaná'uti Itukó'oviti, koane uhá koeti semékenovo'iti. Hanemo yonópo nekôyohiko xokóyoke ne kutí koeti hána'iti lâvona ainóvoti éno kótuti yúku koane énxofere ikotúxoateoxo, enepone iháxonetimaka ne pí'ape invokeóvoti, óvoku ipíhophoneokono xâne ákotinemo hunókoku.

Inámati Njeruzálem

⁹ Yane ina keno'ókinonu póhuti yane seti koeti ánju omó'ixoati ne enovópeti puhí-puhí koâti ne kotíveti hunókoku ipíhophonope Itukó'oviti. Hara kixonú:

—Yókone, enjókopeati ne ihókoneti noívana ne Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone ikó'iparaxokonoke Itukó'oviti yaneko porexópo ésa'i kotúyoepa pahunévoti —kixónune.

¹⁰ Yane omó kixo ongóvo ne ánju ouke koati hána'iti vanúke'exeaku mopô, koane éxokeonoa ne koati Sasá'iti Pitivóko, enepone iháxoneti Njeruzálem, evesékoti ukeâti vanúke xoko Itukó'oviti. ¹¹ Uhapu'í kôa ne uhápu'ine Itukó'oviti xokóyoke. Enepone pípixenene kóyeyea uhápu'ine, kúteane uhápu'ine

koâti uhé'ekoti uhá'iti mopô, kuteâtimaka sasá'iko ne uhá'iti mopô iháxoneti njáspi. ¹² Yoko apê ípi ne pitivóko, koati hána'iti eyékea koánemaka itóvoku yonoti vanúkeke. Nduse koe páhapetea. Póhutihiko ne pahapéti, ápe ánjuya

koyonoâti, koane ápemaka ihâe yutoxóvotiya. Énomone íha ne póhutihiko iháxakoku xanena Izarâe yutoxóva. ¹³ Ya íyeu úkeaku ihâroti, ápe mopo'âti páhapetea. Koane mopó'amaka ya íyeu úkeaku kótuti, koáne ya íyeu úkeaku kásati, yóko'omaka ya íyeu kíyo'i káxe. ¹⁴ Enepone ípi ne pitivóko, nduse kôe mopô poéheve. Yoko xoko póhutihiko neko mopô, yutóxovone iháhiko ne

nduse koeti ápostulu. Énomone neko páhoe Xe'exa Su'úso kixonéti, enepohikone páhoe yanekóyoke koyúhoyea emó'u.

¹⁵ Eneponeko ánju yuhó'ixonuti, ápe ómo'ixone, kali eyevó koeti ihíxopeti, ainóvoti ôro ihixeake ne pitivóko, koánemaka páhapeteahiko, yoko ípi.

¹⁶ Kutíkokone itóvoku xêrere ne pitivóko. Ihíxoane ánju ne pitivóko ya íhixope,

pí'a mili nduzentu koe kílómituru itóvoku. Enepone eyéeka, pe'úko yoko itóvoku vanúkeke, kutíkokone. ¹⁷ Íhixoamaka ne ípi. Yoko sesentai koaturu koe méturu pôreu íhixope ne ánju. Yoko enepone íhixope, kúteanemaka koèku pôreu íhixopeti ikó'itukeumaka xâne yara poké'e. ¹⁸ Enepone ípi ne pitivóko, ainovo koati uhé'ekoti ú'uha koyèti mopôí iháxoneti njáspi. Kene ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyèti kuteâti koeku sásasa koyèti víduru. ¹⁹ Enepone poéheve ípi ne pitivóko, ainovo ákoti tópi kó'iyevoku uhé'ekotinoe uhá'iti mopôí itúko iyóyonevo. Enepone inúxoti poéheve, ainovo hononó'iti uhá'iti mopôí, enepone iháxoneti njáspi. Kene ne pí'ape, po'i kó'iyevoku hononó'iko uhá'iti mopôí, enepone iháxoneti sáfira itukóvoye. Kene ne mopó'ape, énomone ne iháxoneti kausêdonea, enepone koati ákoti tópi kó'iyevoku hômo. Kene ne koáturuxope, esmêrauda itukóvoye, enepone ínati hononó'i uhá'iko. ²⁰ Kene ne sínguxope poéheve, hane itukóvoye hararáhiti uhá'iti uhé'ekoti mopôí iháxoneti sarádoniu. Kene ne seixope, ainovone háharara-háharara koyèti uhá'iti mopôí iháxoneti sáradu. Yoko sétixope, kirízolitu itukóvoye, enepone hiyá'iti uhá'iti mopôí. Kene ne oítuxope, hane itukóvoye mbêrilu, enepone hononóhiti mopôí. Kene ne nóvexope poéheve, hiyá'iti uhá'iti mopôí itukóvoye, enepone ihauti tópasu. Kene ne yéhixope uhá'iti mopôí iháxoneti kirizóparasu itukóvoye, enepone ákoti koati hupáko hononó'ieya apêtimaka kálíhunoé hêruru'í hiyá'iti. Kene ónzexope, uhá'iti mopôí iháxoneti yásintu, hiyáhiti harâra'ieya itukóvoye. Kene ndúsexope, énomone ne homomó'iti uhá'iti mopôí iháxoneti amêtista. ²¹ Enepone nduse koeti páhapetea ne pitivóko, ainovomaka uhé'ekoti iyoyónevoti, po'í kó'iyevoku kuteâti uhá'iti mopôí iháxoneti pêrula. Yoko póhutihiko pahapéti, poéha pêrula herú koeti itúkeokonoke. Enepone parásana ne pitivóko, koati ainóvoti ôro ákoti ánahi, pípixenene koyèti, kuteâti koèku sásasa koyèti víduru.

²² Yane pitivóko, ako nainja hána'iti imokóvokuti. Ako okónokovo vo'oku herú koe xunako Vúnae Itukó'ovitiya exeâti koeku uhá koeti apêtiya, yóko'omaka xunáko ne Xe'exa Su'úso kixonéti. ²³ Ákomaka okónokovo kouhápu'ikoati ne pitivóko kuteâti káxe yoko kohê, vo'oku itúkeovo êno úhe'ene Itukó'oviti ínati uhápu'i kouhápu'ikoa, koánemaka úhe'ene ne Xe'exa Su'úso kixonéti. ²⁴ Énomonemo kouhápu'ikoa uhá koèti ne xâne ukeâti póhutihiko poké'e, koèkuti óvohikoku yara kúveu mêum. Yoko enepone nâtihiko ukeâti ra kúveu mêum, omâtimo ne payásoko koane úhe'ene yane pitivóko. ²⁵ Ákonemo exéxeovoku páhapeteahiko ne pitivóko, vo'oku ákonemo yótiya. ²⁶ Uhá koeti nâtihiko ukeâti póhutihiko poké'e, koèkuti óvohikoku yara kúveu mêum, isímoatimo ne payásoko yane pitivóko koane kouhé'ekoatimakamo ya itúkevohiko teyonéti. ²⁷ Ákomo úrukeovaku kixovókuti ákoti asasá'i, koane koèkuti xâne ákoti kayúsea kixoku itúkeovo, koane xâne semékenovo'iti. Poéhanemo urúhikopovo ne apêti íha yane koyúhopeke Xe'exa Su'úso kixonéti, enepone namukópoti íha xâne ópotinemo xoko Itukó'oviti.

22

¹ Ina exókonoamaka ánju ne huvêo. Yoko kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku ne úne ovâti. Pípixenene kóye neko úne, kuteâti koeku koati uhé'ekoti uhá'iti mopôí, enepone iháxoneti kirístau. Hane ipúhikea ne úne xokóyoke ne ivátakoku natíxea Itukó'oviti yoko Xe'exa Su'úso kixonéti.

² Kukúke parásana pitivóko véko neko huvêo. Koane xe'ókuke ne huvêo

yane pi'áti poixô'o, ene óvo ne xuve tikóti kixo'êkinoveatimaka ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku. Enepone há'i ne tikóti, ndusé koe itóvo ya kúveu póhuti xoénae. Poéha itóvo ya kohê. Enepone tutíhiko ne xuve tikóti, énomone kouhépekea kóyeku ne xanéhiko ukeâti póhutihiko poké'e óvohikoku, ákoinokenemo arinétiya. ³ Yane pitivóko, ákonemo vahevévokoti omínoti xâne ipóhponeeokono. Koáhati énomonemo óvo ivátakoku natíxea ne Itukó'oviti yóko'o ne Xe'exa Su'úso kixonéti, yoko ixómotimo ihayú'íkoka ovóxehiko opâti xokóyoke. ⁴ Ákonemo hunókoku noíxeahiko Itukó'oviti, koane apétimo iha Itukó'oviti yutoxóvoti inúkukehiko. ⁵ Ákonemo yóti. Ákonemakamo okónokovo yúku kouhupu'ikopehiko. Muhíkova uhápu'ine káxe, ákonemo okónokovo, vo'oku Vúnae Itukó'oviti kouhápu'ikoahikomo. Koane kutí koetíhikomo náti ya xoko Itukó'oviti. Yoko ákomo hunókoku kó'iyeanemoye xokóyoke.

Aúkopovoje Jesus

⁶ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Koati kaná'uti ra emo'úti epó'oxo koati motovâti kúveovokono. Enepone Vúnae Itukó'oviti, enepono pahukoâti ne Sasá'iti Omíxone xapa porófetahiko koyuhó'iyeti emó'u xapa xâne, pahúkone ánjuna éxokoponea ovóxehiko ne koekútihiko ákotinemo axu'íkene ápeyeakumo.

⁷ —Ákonemo ánju'ikene, ngayukópovotinemo —koe Vúnae. —Koati únati koêku ne xâne ivavákoati ne yutoéti yara koyuhópeti, koyuhoâti koêku ne koekútihiko apétikomo ya káxehiko keno'ókoti —kôe.

⁸ Ūndi kamôa ra koekútihiko, undi Xuâum, koane noínjoamaka. Ngamoáne koane noinjoáne ra koekútihiko, imbúyukexone, xaneâti ínzu'okea nônem poké'eke nonékuke ne ánju, koeku itúkeovo koati hána'iti teyonéti. ⁹ Itea hara kixónu:

—Hako kixevóneye, vo'oku undímaka ovoxe Itukó'oviti kiteâti, kuteâtimaka ne pe'ínuhiko ikéneke Itukó'oviti, koáne ne porófetahiko koyúhotei emo'u Itukó'oviti, koánehikomaka ne xanéhiko ivavákoati ra yutoéti yara koyuhópeti. Ópoeane Itukó'oviti kixéneye —kixónune.

¹⁰ Ina kixonú'ikomaka ne ánju:

—Hako hi'onó'uxoa yutoxóvati ra koyuhópeti koyuhoâti koêku ra koekútihiko keno'ókotikomo, vo'oku ákone ahikapu, simóvotinemo kaxéna ápeyeaku ra koekútihiko. ¹¹ Enepone ákoti oponóvo ítuke, tumúnemo yóno kó'iyeaneye. Kúteanemakamo ne ákoti akahá'a kasása'ikopeovo, tumúnemakamo yóno kó'iyeaneye. Kene ne xâne ponóvoti ítuke, inamá'axotimakamo koené'eye. Kúteanemakamo koêku ne xâne sasá'iti kixoku itúkeovo, inamá'axotinemo sasá'í nê'e.

¹² —Ákonemo anjú'ikene, aungópovotinemo —kôe ne Vúnae. —Omombínoinememo námoepomo ne póhutihiko koxe'u xâne. Yoko kixoku itúkeovo exoámo námoepo ne póhutihiko. ¹³ Undíne itukóvo túri koane hunókoku ne uhá koeti koekúti. Undínemaka inuxô ya uhá koéti. Undínemaka exêa hunókoku ne uhá koeti koekúti. Koáhati undíne turixôa, koane undínemakamo kousókoa —kôe.

¹⁴ Koati únati koêku ne xâne hóhopu koyéti ípovo vo'oku itúkeovo kasása'iupone Itukó'oviti, maka omótovane níkea há'i ne tikóti kixo'êkinoviti inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koáne maka omótovane vékea páhapeteake ne pitivóko. ¹⁵ Yoko meúkeke yane pitivóko óvoheixomo ne xâne motokeâti íhaxeokono tamúku, enepohikone yupihóvoti ákoyea aúnnati kixoku

itúkeovo, koáne ne hokéxokenati, koáne ne ákoti téyapana kapíneti xâne ákoti itukapu koati múxone, yóko'o ne koepékoti, koánemaka ne hokoti koekúti ákoti itukápa ne koati kaná'uti Itukó'oviti, koáne ne uhá koeti yómoti semékekexea ya koyúhoyeake koáne ya kixoku itúkeovo.

¹⁶ —Undi Jesus pahukoâti ne ánju, enepone ovónje íhae njokóyoke, koyúhoinopeano koekútihiko ya xapa póhutihiko imokóvokuti. Undi ámoripono náti Ndávi. Undi kutí koeti pú'iti hékere ú'uhapu'i koyêti, enepone xánena ihâroti —kixónune.

¹⁷ Hara kôe ne Sasá'iti Omíxone Itukó'oviti yóko'o ne ihókonetí noívana Jesus, enepohikoneko kutipoâti:

—Kiná'akapane —koénehiko.

Enepone kamoâti ra koekúti, haramaka ákoe:

—Kiná'akapane —ákoemaka.

Ina koe'íkomaka ne Jesus:

—Enepone xâne koati hána'iti nókone ikéneke Itukó'oviti, eopâti kuteâti eópone xâne épeu úne, kená'akapanemaka njokóyoke. Koêkuti xâne kaha'âti, ingo'íparaxoatimo ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, enepone kutí koeti úne vo'eroo koyêti ákoti uké'eyeaku —koéne.

Hunókoku yútoe Xuâum

¹⁸ Anéyeiko yúnzo, undi Xuâum, yunzó'ino uhá koeti kamokénoati ra yutoxóvoti yara koyuhópeti koyúhoti koeku káxehiko keno'ókoti. Hará'a: Enepo áva kuri'úxoati ra yúndoe ya koêkuti koekúti ákoti yutaxápu yara koyuhópeti, kuri'úxinoatimo Itukó'oviti ipíhophoneake nê'e, kutí'inokemo anu'úkoatimo ne ipihóponopeti yutoxóvotine yara koyuhópeti, ipihoponopemo xâne. ¹⁹ Koáne enepo áva veyêati kali poixó'o yutoxóvoti yara yúndoe yara koyuhópeti, koyúhoti koekútihiko apêtimo ya káxehiko keno'ókoti, tetukoâtimakamo Itukó'oviti ne mani ípara yane há'i ne xuve tikóti kixo'êkinoveati ne inámapoti apéyeati ákotinemo hunókoku, koáne ne mani ópoku yane sasá'iti pitivóko, koánemaka ne únatinoe koekúti mani námoepo yutoxóvotine yara koyuhópeti.

²⁰ Enepone itukoâti yuho râ'a, koyuhoâti uhá koêti ra koekútihiko yará'a, hara kôe:

—Koati kaná'uti ákoyeanemo áxu'ikene ne ngáyukopovo —koéne.

—Énomone ákoeneye. Kiná'akapane, iti Vúnae Jesus —ngoémaka.

²¹ Itúkapu hána'itike seánako Vúnae Jesus yóvoheixo, uhá ketínoe.

Hunókokune.